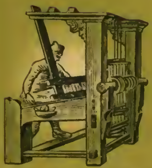

Ex libris

LUIGI FIRPO

2. 1. 15.

FIRPO

203

BIBLIOTECA NAZIONALE
TORINO

RERUM SCOTICARUM HISTORIA,

Auctore

GEORGIO BUCHANANO SCOTO,

AD

JACOBUM VI. SCOTORUM REGEM.

Acceſſit DE JURE REGNI apud Scotos Dialogus, eodem GEORGIO BUCHANANO auctore.

ULTRAJECTI,

Apud PETRUM ELZEVIRIUM,

CIↃ IↃC LXVIII.

1668.

BIBLIOTECA NAZIONALE

GEORGIUS BUCHANANUS

JACOBO VI. SCOTORUM REGI

S. P. D.

CUM poſt viginti quatuor annorum peregrinationem tandem in patriam rediſſem, nihil prius habui, quam ut ſchedas meas malignitate ſuperiorum temporum disjectas, & multis modis male habitas recolligerem: partim enim nimio amicorum erga me ſtudio, dum immaturam adhuc editionem præcipitant, partim librariorum in alienis operibus immodica licentia, cum cenſorum perſonam induiſſent, multa pro cujuſque libidine plèrunque immutata, nonnulla fœdè corrupta comperio. His ego cum immodicis mederi conarer, ſubitæ amicorum preces omnes meas rationes conturbarunt. Omnes enim, velut conſpiratione facta, hortabantur, ut ab levioris operis libellis, qui magas aures oblectarent, quam animum erudirent, me ad hiſtoriam noſtræ gentis conſcribendam conferrem. Id enim & ætate, & civium de me expectatione dignum eſſe: neque aliud eſſe argumentum aut uberius ad laudem,

aut firmius ad memoriæ conſervandam diuturnitatem. Ceteras autem rationes ut omittam, cum Britannia noſtra una ſit totius orbis inſula celeberrima, ejuſque hiſtoria res in omnes partes maxime complectatur memorabiles, vix in omnis ævi curſu reperies, qui rem tantam ſuſcipere ſit auſus, aut ſuſceptam ſuſtinere potuerit. Non mediocriter etiam me illud impellebat, quod meam ſic operam tibi nec indebitam, nec ingratam fore exiſtimares. Abſurdum enim, ac pudendum videbatur, te, qui in iſta ætatula omnium prope nationum res geſtas perlegeris, plurimas memoriter teneas, domi quodam modo peregrinari. Præterea cum partes ingenii tui excolendas mihi commiſſas per valetudinem incurabilem obire non poſſem, proximum exiſtimavi, id genus ſcriptionis eſſe, quæ ad animum comparata eſt, quo hanc ceſſationis culpam, quoad poſſem, delerem, ſtatui fidos ex hiſtoria monitores ad te mittere, quorum conſilio, in deliberationibus uti, & in re gerenda imitari virtutem queas. Sunt enim inter majores tuos in omni laudis genere viri præſtantes, & quorum nullam unquam poſteritatem pigebit. Et ut ceteros omittam, neminem in ullis rerum reperias monumentis, quem cum Davide noſtro conferas. Quod ſi illi non modo miſerrimis, ſed etiam flagitioſiſſimis temporibus divina benignitas eſt elargita, (ut ait vates Regius) ut matribus tu quoque menſura fias

voti,

voti, quoties bene precantur liberis jure poterimus ſperare, hanc poteſtatem, in omnium rerum exitium & ruinam properantem, poſſe interim etiam ſufflaminari, donec ad ea tempora veniatur, cum ex æterno res humanæ conſecutæ decretum certum ſuum finem ſint habituræ. Edimburgi IV. *Calend. Septemb.*

REGUM SCOTIÆ CATALOGUS.

1	Fergusius	pag: 95
2	Feritharis	97
3	Mainus	98
4	Dornadilla	ibid.
5	Nothatus	ibid.
6	Rutherus	99
7	Reutha	100
8	Thereus	ibid.
9	Iosina	101
10	Finnanus	ibid.
11	Durstus	ibid.
12	Evenus I.	102
13	Gillus nothus	103
14	Evenus II.	104
15	Ederus	105
16	Evenus III.	106
17	Metellanus.	ibid.
18	Caratacus	ibid.
19	Corbredus	107
20	Dardanus	ibid.
21	Corbredus II. Galdus cog.	108
22	Luctacus	110
23	Mogaldus	ibid.
24	Conarus	111
25	Ethodius I.	114
26	Satraël	115
27	Donaldus I.	ibid.
28	Ethodius II.	117
29	Athirco	ibid.
30	Nathalocus	118
31	Findochus	119
32	Donaldus. II.	120
33	Donaldus III.	ibid.
34	Crathlinthus	121
35	Fincormachus	122
36	Romachus	123

37 An-

37 Anguſianus 114
38 Fethelmachus Ibid.
39 Eugenius I. 125
40 Ferguſius II. 131
41 Eugenius II. 134
42 Dongardus 141
43 Conſtantinus I. 142
44 Congallus I. 143
45 Gora us 144
46 Eugenius III 151
47 Congallus II. 152
48 Kinnatellus ibid.
49 Aidanus ibid.
50 Kennethus 155
51 Eugenius IV. ibid.
52 Ferchardus I. ibid.
53 Donaldus IV. 156
54 Ferchardus II. ibid.
55 Malduinus 157
56 Eugenius V. ibid.
57 Eugenius VI. 158
58 Amberkelethus ibid.
59 Eugenius VII. 159
60 Mordacus ibid.
61 Etfinus ibid.
62 Eugenius VIII. ibid.
63 Ferguſius III. 160
64 Salvathius ibid.
65 Achajus ibid.
66 Congallus 162
67 Dongallus ibid.
68 Alpinus 163
69 Kennethus II. 164
70 Donaldus V. 168
71 Conſtantinus II. 169
72 Ethus 171
73 Gregorius ibid.
74 Donaldus VI. 174
75 Conſtantinus III. ibid.
76 Milcolumbus I. 176
77 Indulfus 177

78 Duf-

78 Duffus 178
79 Culenus 180
80 Kennethus III. 183
81 Conſtantinus IV. Cog. Calvus 192
82 Grimus 194
83 Milcolumbus II. 196
84 Donaldus 201
85 Macbethus 206
86 Milcolumbus III. 209
87 Donaldus Banus 215
88 Duncanus 216
89 Edgarus ibid.
90 Alexander I. cog. Acer. ibid.
91 David I. 218
92 Milcolumbus IV. 223
93 Gulielmus 227
94 Alexander II. 232
95 Alexander III. 236
96 Joannes Balliolus 247
97 Robertus Bruſſius 258
98 David II. 280
99 Eduardus Balliolus 285
100 Robertus II. 306
101 Robertus III. 324
102 Jacobus I. 340
103 Jacobus II. 362
104 Jacobus III. 400
105 Jacobus IV. 441
106 Jacobus V. 469
107 Henricus Stuartus cum Maria Stuarta 556
108 JACOBUS VI. 669

DE
JURE REGNI
APUD SCOTOS
DIALOGUS,

Auctore

GEORGIO BUCHANANO

SCOTO.

GEORGIUS BUCHANANUS

JACOBO VI. SCOTORUM REGI,

S. P. D.

SCRIPSERAM, ante annos complures, cum apud nos res turbulentiſſimæ eſſent, Dialogum de Regum Scotorum jure, in quo ab incunabulis ipſis (ut ita dicam) quod jus, quæve poteſtas ſit regibus & civibus inter ſe explicare ſum conatus. Is liber cum pro tempore profuiſſe nonnihil ſit viſus, ut occluderet ora quibuſdam, qui clamoribus importunis magis, qui tum erat, rerum ſtatum inſectarentur, quam quid rectum eſſet, ad rationis normam exigerent; rebus tamen paulo tranquillioribus, ipſe quoque arma depoſita concordiæ publicæ libens conſecravi. Nuper autem cum in eam diſputationem inter ſchedas repertam incidiſſem, ac viſus eſſem in ea multa videre, quæ ætati tuæ (in ea præſertim rerum humanarum parte collocatæ) eſſent neceſſaria, eam publicandam cenſui, ut & mei in te ſtudii eſſet teſtis, & tui erga cives officii te admoneret. Multa autem mihi faciunt fidem, hunc meum conatum non inanem fore: In primis ætas nondum pravis opinionibus corrupta, & ſupra ætatem indoles, ad præclariſſima quæque capeſſenda. ſponte properans; & non modo præceptoribus ſed omnibus recte monentibus in obtemperando facilitas & in rebus examinandis judicium, & ſolertia: quo in genere nullius apud te magnopere pollet auctoritas, niſi probabili ratione confirmetur. Video etiam, te, naturæ quodam inſtinctu, ab adulatione, quæ & tyrannidis eſt nutricula, & legitimi regni graviſſima peſtis, adeo abhorrere, ut ſolœciſmos & barbariſmos aulicos, non minus oderis, quam qui ſibi omnis elegantiæ cenſores videntur, eos ament & affectent, & velut ſermonis condimenta paſſim Majeſtates, Dominationes, Illuſtritates, & ſi qua alia magis ſunt putida, adſpergant. Ab hoc te errore quanquam & naturæ bonitas, & inſtitutio rectorum in præſentia vendicent: tamen nonnihil ſubvereri cogor, ne blanda vitiorum altrix, prava conſuetudo, animum adhuc tenellum in pejorem partem detorqueat: præſertim, cum non ignorem, quam reliqui noſtri ſenſus facile ſeſe præbeant ſeducendos. Hunc igitur ad te non modo monitorem, ſed etiam flagitatorem importunum, ac interim impudentem miſi: qui in hoc flexu ætatis, trans adulationis ſcopulos te comitetur, nec moneat modo, ſed in via ſemel inita contineat, & ſi quid deflexeris, reprehendat & retrahat, cui ſi parueris, tibi, tuiſque in præſentia tranquillitatem, & in futurum ſempiternam comparabis gloriam. Vale. Sterlini: Anno Salutis humanæ M.D.LXXIX, die decimo Januarii.

DE JURE REGNI APUD SCOTOS, DIALOGUS,

Perſonæ,

G. BUCHANANUS, THOMAS MÆTELLANUS.

CUm nuper è Galliis Thomas Matellanus rediiſſet, eumque diligenter, de ſtatu rerum Gallicarum, percontatus eſſem, cœpi, pro meo in illum amore, hortari, ut in curriculo ad gloriam inſtituto perſeveraret, ſpemque optimam, de progreſſu ſtudiorum ſuorum, conciperet. Nam ſi ego mediocri ingenio. re familiari propè nulla, ſeculo inerudito, ita tamen cum temporum iniquitate confiixerim, ut, aliquid præſtitiſſe, videar: certe quibus, feliciori ſeculo natis, ætas, opes, ingenium abunde ſuppetunt, hi neque labore ab honeſto inſtituto deterreri deberent, neque, tot adminiculis adjuti deſperare poſſunt. Pergerent igitur, pro virili. rem literariam illuſtrare, ac ſe ſuoſque cives memoriæ poſteritatis commendare. Quod ſi paululum conniterentur, fore, ut eam opinionem ex animis hominum tollerent, in frigidis Orbis regionibus, à literis, humanitate, omnique ingenii cultu homines tantum abeſſe, quantum à ſole abeſſent. Nam ut Afris & Ægyptiis, aliiſque pleriſque nationibus, celeriores animi motus, acrimoniamque majorem ingenii natura indulſerit: nullam tamen gentem ita prorſus damnavit, ut, ad virtutem & gloriam, aditum ei præcluſerit. Hic cum ille de ſe (qui eſt ejus pudor) modice, de me vero magis amanter, quam vere locutus eſſet; eo tandem ſermonis curſus nos pertraxit, ut, ubi ille me de perturbato patriæ ſtatu rogaſſet, & ego ei, quantum commodum mihi pro tempore videbatur, reſpondiſſem: cœperim invicem, eum rogare, quanam vel Gallorum, vel aliarum, quas in Galliis conveniſſet, gentium, de rebus noſtris eſſet opinio. Non enim dubitabam, quin ipſa rerum novitas (ut ſolet) omnibus eſſet occaſionem & materiam ſermonum datura. Quorſum (inquit ille) id ex me petis? Nam cum & rei geſtæ ordinem teneas, nec ignores, quid maxima pars hominum loquatur, omnes propemodum ſentiant? facile conjicere potes ex animi tui conſcientia, quæ ſit, vel ſaltem debeat eſſe omnium opinio. B. At enim, quanto longius exteræ nationes abſunt, eoque minores

cauſas iræ, odii, amoris, aliarumque perturbationum habent, quæ animum à vero deflectere poſſunt, tanto plerumque & ſincerius judicant, & liberius, quid ſentiant, eloquuntur: eadem illa loquendi & conferendi cogitationes libertas multa eruit obſcura, impedita explicat, dubia confirmat, & improbis os occludere, & infirmiores docere poteſt. M. Viſne, tecum ingenuè loquar? B. Quid ni? M. Quanquam vehementer efferebar cupiditate videndi, ex longinquo intervallo, patriam, parentes, propinquos, & amicos, nihil tamen æque hoc deſiderium inflammabat, atque voces imperitæ multitudinis. Etſi enim vel conſuetudine me confirmatum vel præceptis doctiſſimorum hominum exiſtimaram: tamen cum in rem præſentem ventum eſt, neſcio, quo modo animi mei mollitiem celare non potui. Nam, cum fœdum illud facinus, non adeo pridem hic editum, omnes uno ore deteſtarentur auctorque incertus eſſet, vulgus, quod impetu magis fertur, quam conſilio regitur, paucorum culpam in omnes conferebat, & privati maleficii commune odium adeo in totam gentem redundabat, ut qui etiam à ſuſpicione erant remotiſſimi, ſceleris alieni infamia conflagrarent. Igitur dum hæc velut calumniæ procella conquieſceret, libenter in hunc portum confugi: in quo tamen vereor, ne in ſcopulum impegerim. B. Quamobrem vero? M. Quia recentis criminis atrocitas animos omnium, jamdudum accenſos, adeo inflammatura mihi videtur, ut nullus jam defenſioni locus ſuperſit. Qui enim non imperitorum modo, ſed eorum, qui ſibi plus ſapere videntur, impetum ſuſtinere potero? qui non innoxii adoleſcentis in cæde crudelitate inaudita nos contentos fuiſſe clamitabunt, niſi in feminas (cui ſexui etiam, captis urbibus, hoſtes parcunt) novum immanitatis ederemus exemplum. A quo vero facinore dignitas ulla, aut majeſtas eos deterrebit, qui in Reges ita ſæviant? aut quem miſericordiæ locum relinquent, quos neque ſexus imbecillitas, nec ætatis innocentia repreſſerit? Jus, mos, leges, reſpectus imperii, reverentia legitimi magiſtratus, quem poſt hæc vel retinebunt pudore, vel coërcebunt metu, ubi ſummi imperii vis infimorum patet ludibrio? ubi ſublato æqui, iniqui, turpis, honeſti diſcrimine publico prope conſenſu, in immanem degeneratur barbariem? Hæc & his atrociora ſcio, me, cum in Gallias rediero, auditurum: occluſis interim omnium auribus, nec defenſionem, nec ſatisfactionem admiſſuris. B. At ego te facile hoc timore noſtramque gentem falſo crimine liberabo. Nam ſi prioris atrocitatem ſceleris tantopere execrantur, qui convenit, ſeveritatem in eo vindicando reprehendere? Aut ſi, Reginam in ordinem redigi, moleſte ferunt, prius eſt neceſſe,

ceſſe, ut probent. Igitur, tu elige, utrum è duobus atrox videri velis. Nam utrumque nec illi nec tu (modo vobis conſtare velitis) aut laudare, aut vituperare poteſtis. M. Ego vero cædem Regis utique abominor, & deteſtor: gaudeoque ejus invidiam à publica conſcientia remotam, & in paucorum improbitatem eſſe collatam. Hoc vero poſterius facinus neque omnino vituperare, nec laudare poſſum: nam quod ſcelus, ab omni hominum memoria, maxime nefarium, conſilio & induſtria, eruerint, ſceleratos bello & armis perſequantur, facinus pręclarum & memorabile mihi videtur. Quod autem ſummum magiſtratum in ordinem redegerint, nomen Regium, quod magnum atque ſanctum ſemper apud omnes gentes fuit, contempſerint: neſcio quomodo acceptura ſint omnes Europę nationes: illæque in primis, quę ſub imperio Regio vivunt. Me certe, quanquam non ignorem, quid ex adverſo prætendatur, vel facinoris magnitudo, vel novitas vehementer movet, eoque etiam magis, quod ex auctoribus ejus nonnulli mecum arcta conſuetudine ſunt conjuncti. B. Jam propemodum videor, videre quid non tam te fortaſſe commoveat, quam iſtos, alienę virtutis iniquos judices, quibus ſatisfaciendum exiſtimas. Eorum ego tria potiſſimum genera ſtatuo, qui manus iſtam injectionem ſint vehementer exagitaturi. Unum genus eſt pernicioſiſſimum: in eo ſunt tyrannicarum libidinum adminiſtri, qui nihil non juſtum & honeſtum ſibi credunt, in quo Regibus gratificari queant: quique non ex ſua quamque rem vi, ſed dominorum libidine metiuntur. Hi ſeſe alienę cupiditati adeo addixerunt, ut nullam ſibi, neque dicendi, neque faciendi, libertatem reliquerint. Ex hac ſecta prodierunt, qui adoleſcentem innoxium, nullis inimicitiarum cauſis, ſed lucri, honoris, aulicæque potentię ſpe, libidini alienę crudeliſſime mactaverunt. Iſti autem cum, Reginę vicem ſe dolere, ſimulant, non illius ingemiſcunt miſeriis ſed ſuę ſecuritati proſpectum volunt, pręmiumque ſceleratiſſimi facinoris, quantum ſpe devorarunt, ęgre ſibi de faucibus ereptum ferunt. Hoc igitur genus hominum non tam oratione, quam legum ſeveritate, & vi armorum reor caſtigandum. Alii toti rerum ſuarum ſunt. Hi homines alioqui minime mali, non publica (quod videri volunt) injuria, ſed damnis aguntur domeſticis, ideoque mihi magis egere videntur conſolatione, quam vel rationum vel legum remediis. Reliqua eſt imperita multitudo, quę omnia nova miratur, plurima reprehendit: neque quicquam rectum putat, niſi quod ipſa aut facit, aut fieri videt. Quantum enim à conſuetudine majorum receditur, tantum à juſto & ęquo recedi putat. Hi quia non malitia & invidia, neque

reſpectu ullo rerum ſuarum ducuntur, fere doceri & de errore ſe deduci patiumur: ac plerunque, vi rationum convicti, ſeſe dedunt: quod, in cauſa Religionis, ſæpenumero his temporibus experimur, & ſuperioribus ſumus experti, nec fere quiſquam adeo ferus eſt, qui non miteſcere poſſit,

Si modo culturæ patientem commodet aurem.

M. Iſtud certe veriſſimum eſſe, non ſemel ſumus experti. B. Ut igitur cum hac multitudine agas, ſi clamoſiſſimum & importuniſſimum quemque roges, quid de ſupplicio Caligulæ, Neronis, aut Domitiani ſentiat, neminem eorum tam addictum Regio nomini fore puto, ut non, jure pœnas eos luiſſe, fateatur. M. Fortaſſe verum dicis. Sed iidem confeſtim clamitabunt, eos non de Tyrannorum ſuppliciis queri, ſed juſtorum Regum indignas calamitates iniquo animo ferre. B. Videſne igitur quam facile multitudo placari poſſit? M. Nondum, niſi tu quid aliud dicas. B. At paucis, faxo, intelliges. Vulgus (ut ais) Tyrannorum cædem probat: erga Regum adverſam fortunam commovetur. Nonne igitur, ſi intelligat plane, quod ſit inter Tyrannum & Regem diſcrimen, poſſe fieri exiſtimas, ut, in pleriſque, ſententiam ſuam mutet? M. Iſtud ſi omnes faterentur, Tyrannos jure occidi, magnus ad reliqua aditus nobis eſſet patefactus. Sed video quoſdam, nec ſpernendæ quidem auctoritatis viros, qui, cum legitimos Reges legum pœnis ſubjiciant, tamen ſacroſanctos eſſe velint Tyrannos: præpoſtero certe, niſi fallor, judicio: ſed tamen pro eorum imperio, quamlibet immoderato & intolerabili, tanquam pro aris & focis, depugnare ſunt parati. B. Ego quoque in complures, nec ſemel quidem, incidi, qui iſtud ipſum pertinaciter defendant: ſed recte an ſecus, commodius alio loco expendemus. Interea, ſi vis, hoc nobis ſit poſitum, ea lege, ut, niſi poſterius ſatis confirmatum tibi videatur, tuo arbitrio id ipſum retractare liceat. M. Iſta quidem lege non repugno. B. Pugnantia igitur hæc duo ſtatuemus, Regem & Tyrannum eſſe. M. Statuamus. B. Qui originem ergo, cauſaſque Regum creandorum, quæque ſint Regum in populos, populorum in Reges officia explicaverit, nonne ex adverſo, quæ ad naturam Tyranni pertinent propemodum explicuiſſe tibi videbitur? M. Ita arbitror. B. Et imagine utriuſque propoſita, nonne vulgus etiam intellecturum putas, quodnam ſit ſuum erga utrunque officium? M. Veriſimile eſt. B. Contra vero, in rebus diſſimilimis, quæ ſub eodem genere continentur, ſimilitudines quædam ineſſe poſſunt, quæ imprudentes facile queant in errorem inducere? M. Poſſunt, procul dubio: in eoque potiſſimum genere, ubi, qui deterior eſt, præſtantioris

rioris perſonam facile aſſumit, nihilque magis ſtudet, quam ut imperitis imponat. B. Habeſne aliquam in animo deſcriptam Regis & Tyranni imaginem? Nam ſi habes, magno labore me levabis. M. Ego profecto, utriuſque quam habeam in animo imaginem, facile poſſem explicare: ſed vereor, ea ne ſit impolita & informis. Itaque, ne, dum tu me refutes, longior inſtituatur oratio, malo audire, quid tu ſentias, qui & ætate & rerum uſu prior es; nec aliorum modo ſententias teneas, ſed ipſe etiam multorum & mores, & urbes videris. B. Ego vero id faciam, ac libens, neque tam meam, quam veterum ſententiam explicabo; quo major ſit auctoritas orationi, ut quæ non temporis cauſa conficta ſit, ſed ex eorum opinionibus excepta, qui, cum extra præſentem controverſiam fuerint, non minus diſerte, quam breviter ſuum judicium protulerunt, ſine odio, ſine favore, aut invidia, quorum cauſa procul ab illis aberant, eorumque potiſſimum ſententiis utar, non qui in umbris & ocio conſenuerunt: ſed qui domi foriſque in civitatibus bene conſtitutis virtute & conſilio floruerunt. Sed, priuſquam eos proferam teſtes, pauca ex te exquirere volo, ut cum in rebus quibuſdam, nec iis exiguis, conſenſerimus, non ſit mihi neceſſe, de curſu inſtituto digredi, & in perſpicuis, & prope notis, vel explicandis, vel confirmandis immorari. M. Ita faciendum cenſeo: ac ſi quid vis, roga. B. Putas ne, tempus quoddam fuiſſe, cum homines in tuguriis atque etiam antris habitarent; ac, ſine legibus, ſine certis ſedibus, palantes vagarentur; congregarenturque prout vel animi libido ferebat, vel commoditas aliqua, utilitaſque communis eos conciliabat? M. Ego vero iſtud credo: cum ſit & ordini naturæ conſentaneum, & omnibus prope omnium gentium hiſtoriis teſtificatum, ejus vitæ, rudis & incultæ, Trojanis etiam temporibus in Sicilia, deſcribit imaginem Homerus:

Nec fora conciliis fervent, nec Judice: tantum
Antra colunt umbroſa: altis in montibus ædes
Quiſque ſuas regit, uxorem natoſque: nec ulli
In commune vacat ſocias extendere curas.

Eiſdem etiam temporibus, Italia nihilo cultior fuiſſe dicitur, ut ex fertiliſſimis prope totius orbis regionibus facile ſit conjecturam facere, quanta tum ſolitudo & vaſtitas in citerioribus fuerit. B. Utrum vero exiſtimas naturæ magis conſentaneum, vitam ne illam vagam & ſolitariam, an concilia cœtuſque hominum concordes? M. Cœtus hominum procul dubio, quos ipſa utilitas

—juſti prope mater, & æqui *Primum congregavit ac*
Communi dare ſigna tuba, defendeir iiſdem *(juſſit*
Mœnibus, atque una portarum clave teneri.

B. Quid? tu, utilitatem primam ac ſummam conciliatricem hominum fuiſſe, arbitraris? M. Quid ni? qui, hominum cauſa homines fuiſſe generatos, audierim ex hominibus doctiſſimis. B. Magnam profecto videtur quibuſdam utilitas habere vim ad ſocietatem publicam humani generis & conſtituendam, & continendam. Sed eſt, niſi fallor, congregandorum hominum cauſa longe antiquior, & communitatis eorum inter ipſos multo prius & ſanctius vinculum. Alioqui, ſi commodi ſui privati quiſque velit habere rationem, vide, ne illa ipſa utilitas ſolveret potius quam conjungeret humanam ſocietatem. M. Fortaſſe iſtud verum ſit. Sed, quæ ſit altera illa communionis hominum origo, audire cupio. B. Ea eſt quædam naturæ vis, non hominibus modo, ſed manſuetioribus etiam aliorum animantium indita, ut ſi etiam abſint utilitatis illa blandimenta, tamen cum ſui generis animantibus libenter congregentur. At de ceteris in præſentia nihil attinet diſputare: homini certe à natura hanc vim tam videmus alte impreſſam, ut ſi quis omnibus eis rebus abundet, quæ vel ad incolumitatem tuendam, vel ad voluptatem & animorum oblectationem comparatæ ſunt, ſine hominum commercio vitam ſibi inſuavem ſit exiſtimaturus. Quin & illi ipſi, qui cupiditate ſcientiæ & ſtudio veri inveſtigandi ſe à turba removerunt, & in ſecretos abdiderunt receſſus, neque perpetuam animi contentionem ferre diutius potuerunt; nec, ſi quando eam remiſiſſent, in ſolitudine ſe continere poterant: ſed illa ipſa ſecreta ſua ſtudia libenter proferebant: & velut in communem utilitatem elaboraſſent, in medium conferebant ſui laboris fructum. Quod ſi quis eſt, qui omnino ſolitudine capiatur, cœtuſque hominum fugiat, ac devitet, id magis animi morbo, quam vi naturæ fieri exiſtimo: qualem Timonem Athenienſem accepimus, & Corinthium Bellerophontem,

Qui miſer Elæis errabat ſolus in oris,
Ipſe ſuum cor edens, hominum veſtigia vitans.

M. Non admodum hic abs te diſſentio. Sed unum eſt abs te hic poſitum naturæ nomen, quod & ego ſæpe magis conſuetudine loquendi uſurpo, quam intelligo: & ab aliis ita varie, & in tam multas res accommodatur, ut plerunque dubitem ad quam potiſſimum eam referam. B. Ego profecto nihil aliud in præſentia intelligi volo quam lucem animis noſtris divinitus infuſam. Nam cum Deus

Sanctius

Sanctius hoc animal, mentiſque capacius altæ,

— quod dominari in cetera poſſet,

formavit, non modo corpori ejus oculos dedit, quibus ducibus adverſa quæ eſſent ſuæ conditioni fugeret, quæ commoda, ſequeretur: ſed animo etiam velut lumen quoddam prætulit, quo turpia ab honeſtis ſecerneret. Hanc vim alii naturam, alii naturæ legem vocant. Ego profecto divinam exiſtimo, planeque illud habeo perſuaſum, quod nunquam aliud natura, aliud ſapientia dicat. Ejus porro legis velut compendium, quod totam paucis complecteretur, Deus nobis tradidit, Ut ipſum, ſcilicet, ex animo diligeremus, ac proximos velut nos ipſos. Hujus legis omnes ſacrorum voluminum libri, qui ad mores formandos pertinent, nihil aliud quam explicationem continent. M. Igitur humanæ ſocietatis non tu oratorem aliquem aut jureconſultum, qui homines diſperſos colligeret, ſed ipſum Deum auctorem putas. B. Ita profecto eſt: ac juxta Ciceronis ſententiam, nihil quidem, quod in terris fiat, principi illi Deo qui hunc mundum regit, acceptius puto, quam cœtus hominum jure ſociatos, quæ civitates appellantur. Harum civitatum partes ſimiliter inter ſe junctas eſſe volunt, atque cuncta corporis noſtri membra inter ſe cohærere mutuiſque conſtare officiis & in commune elaborare, pericula communiter propellere, utilitates producere, eiſque communicandis omnium inter ſe benevolentiam devincire. M. Igitur non utilitatem tu, ſed legem illam divinam ab initio rerum nobis inſitam conveniendi in unum cœtum multo auguſtiorem & diviniorem cauſam ſtatuis. B. Non quidem illam ut juſti & æqui matrem, ut quidam voluerunt, ſed potius ancillam, & civitatis bene conſtitutæ è cuſtodibus unam? M. Hic quoque facile tibi aſſentior. B. Jam velut in corporibus noſtris, ut quæ inter ſe pugnantibus conſtant principiis, morbi, hoc eſt, perturbationes, & inteſtini quidam exiſtunt tumultus, ſimiliter in his maioribus corporibus, id eſt civitatibus, fieri neceſſe eſt: ut quæ ex diverſis, & quodam modo pugnantibus, hominum generibus, ordinibus, conditionibus, naturiſque coëant, & eorum etiam hominum,

Qui non iidem eadem poſſunt horam durare probantes,

breves certe eas diſſolvi, & interire neceſſe eſt, niſi adhibeatur velut medicus perturbationum ſedator, qui temperamento æquabili, & ſalubri infirmiores partes fomentis confirmet, redundantes humores compeſcat, & ita ſingulis membris conſulat, ut neque partes imbecilliores, inopia alimenti, tabeſcant, neque validiores, plus æquo luxurient. M. Ita plane neceſſe eſt. B. Qui

 in cor-

in corpore civili hoc præſtabit, quo nomine eum appellabimus? M. De nomine non ſum admodum ſollicitus. Quocunque enim cenſeatur, virum præſtantiſſimum, ac plane Deo ſimilimum eum judico, qua in re ſapientia majorum multum proſpexiſſe mihi videtur, qui rem per ſe pulcherrimam nomine etiam ſplendidiſſimo decorarunt. Regem enim opinor intelligis, cujus vocabuli ea vis eſt, ut rem quidem per ſe maximam & excellentiſſimam penè oculis cernendam ſubjiciat. B. Recte ſentis, ea enim voce Deum compellamus. Nullum enim aliud habemus auguſtius vocabulum, quo naturæ illius excellentis declaremus præſtantiam: neque convenientius, quo paternam erga nos curam & ſtudium ſignificemus. Quid alia colligam, quæ ad munus regis ſignificandum transferimus? qualia ſunt Pater Æneas, Agamemnon, populorum Paſtor; item Dux, Princeps, Gubernator. Quibus omnibus ea ſignificatio ſubeſt, ut oſtendant Reges non ſibi, ſed populo creatos eſſe. Jam quod de nomine ſatis inter nos convenit: ſi videtur, de officio diſſeramus, iiſdem quibus ingreſſi ſumus inſiſtentes veſtigiis. M. Quibus tandem? B. Meminiſti quid nuper dictum ſit? civitatem corpori noſtro perſimilem videri, motus civiles morbis, medico Regem? Si igitur officium medici quale ſit intellexerimus, non longe, opinor, aberimus ab officio Regis. M. Fieri poteſt. Nam cetera, quæ tu enumeraſti, perſimilia, ac pene germana mihi ſunt viſa. B. Noli exſpectare ut minima quæque hic excutiam. Neque enim temporis anguſtia id patitur, nec ipſa res exigit. Sed ſi in ſumma hæc inter ſe conveniant, cetera facile tibi ſubjicies. M. Tu vero perge, ut facis. Scopus etiam idem videtur utrique propoſitus. M. Quinam? B. Corporis (cui adhibentur curando) incolumitas. M. Intelligo. Alter enim humanum, alter civile corpus incolume in ſuo ſtatu tueri, quatenus rei natura fert, & morbo affectum ad juſtam valetudinem reducere debet. B. Recte intelligis. Duplex enim eſt utriuſque officium, alterum in tuenda valetudine bona, alterum in reſtituenda, ſi morbo fuerit labefactata. M. Aſſentior. B. Utrinque enim morbi ſunt ſimiles. M. Ita videtur. B. Nam & ſua quædam nocet utrique redundantia rerum noxiarum, & neceſſariarum inopia. Et utrunque corpus prope pari ratione curatur: nempe vel extenuatum nutricando, & leniter fovendo, vel plenum & redundans ſupervacuorum egeſtione levando, & moderatis laboribus exercendo. M. Ita eſt. Sed hoc intereſſe videtur, quod in altero humores, in altero mores ad juſtam quandam temperiem ſunt reducendi. B. Rem tenes. Civilis enim corporis velut & naturalis ſuum quoddam eſt temperamentum: quam re-*

ctiſſimè,

ſiſſimè, opinor, juſtitiam appellabimus. Ea enim eſt, quæ ſingulis proſpicit partibus, & curat, ut in officio conſtent. Ea interim ſanguinis miſſione, interim noxiorum exilio, velut egeſtione, redundantia egerit: interim animos demiſſos, & meticuloſos excitat, & diffidentes conſolatur, & ad illam quam dixi temperiem totum corpus reducit: reductumque commodis laboribus exercet, & certo laboris & otii præſcripto temperamento reſtitutam valetudinem, quoad ejus fieri poteſt, conſervat. M. Cetera tibi facile aſſentior, niſi quod civilis corporis temperamentum in juſtitia collocas: cum vel ipſo nomine & profeſſione temperantia has partes ſibi vendicare jure ſuo videatur. B. Nihil admodum referre puto utri hunc honorem deferas. Nam cum omnes virtutes, quarum vis in actione cernitur, in mediocritate quadam, & æquabilitate ſint poſitæ, ita quodam modo inter ſe connexæ ſunt, & cohærent, ut unum omnibus officium eſſe videatur: id eſt, cupiditatum moderatio. Ea quocunque in genere verſatur, non admodum refert utro nomine voces: quanquam illa moderatio, quæ in rebus communibus & hominum inter ſe commerciis poſita eſt, commodiſſime mihi nomine juſtitiæ intelligi poſſe videatur. M. Hic tibi facillime aſſentior. B. In Rege autem creando hoc opinor veteres fuiſſe ſequutos, ut, ſi quis inter cives eſſet ſingulari præſtantia, reliquoſque omnes æquitate & prudentia antecellere videretur ut in apum alvearibus fieri traditur, regnum ad eum ultro deferebant. M. Credibile eſt ita factum. B. Quid ſi nemo unus qualem diximus, in civitate inveniretur? M. Jure illo naturæ, cujus ante meminimus, par imperium in pares uſurpare non poteſt, nec debet: naturâ enim juſtum opinor, ut inter eos, qui cetera ſunt pares, imperandi & parendi etiam vices ſint pares. B. Quid ſi populus, annuæ ambitionis tædio, unum aliquem non plane omnibus, virtutibus regiis præditum, ſed vel nobilitate, vel divitiis, vel rebus bello geſtis inſignem, Regem velit eligere? Nonne & hunc optimo jure exiſtimabimus Regem? M. Optimo. Populo enim jus eſt, ut imperium, cui velit, deferat. B. Quid ſi hominem acutum, non tamen eximia artis peritia præditum, adhibeamus ad morborum curationem? Huncne ſtatim medicum, ubi ab univerſis fuerit electus, arbitrabimur? M. Minime; doctrinâ enim, & multarum artium experientia, non ſuffragiis, fit medicus. B. Quid in ceteris artibus artifices? M. Eandem rationem eſſe ómnium, reor. B. Regnandine aliquam artem eſſe putas? M. Quidni? B. Poteſne rationem reddere cur ita credas. M. Videor mihi poſſe. Nempe quæ in aliis artibus reddi ſolet. B. Quam dicis? M. Omnium enim artium ab experientia

tia

tia profecta ſunt initia. Nam cum plerique temere, ac nulla ratione multa aggrederentur, alii autem, propter exercitationem & conſuetudinem, eadem illa callidius facerent, animadverſis utrinque eventis, & perpenſis eventorum cauſis, homines acuti præceptorum quendam ordinem digeſſerunt, eamque deſcriptionem Artem appellarunt. B. Poteſt ergo, ſimili animadverſione, ars aliqua regia deſcribi, ut medicinæ? M. Opinor poſſe. B. Quibus ex præceptis ea conſtabit? M. Non habeo in promptu dicere. B. Quid ſi ex aliarum artium collatione id inveſtigemus? M. Quo pacto? B. Hoc pacto: Grammaticorum quædam ſunt præcepta, & medicinæ & agriculturæ. M. Intelligo. B. Nonne præcepta illa grammaticorum & medicorum, artes ac leges etiam appellabimus: & ita in ceteris? M. Ita prorſus videtur. B. Quid civiles leges? regiæne artis præcepta quædam tibi videntur? M. Videntur. B. Has igitur tenere decet eum, qui Rex cenſeri velit. M. Ita videtur. B. Quid qui non tenet? etiam ſi populus eum regnare juſſerit, Regem eum appellandum cenſes? M. Hic facis ut hæream. Nam ſi conſentire cum ſuperiore oratione velim, populi ſuffragia non magis Regem, quam alium quemvis artificem facere poſſunt. B. Quid hic agendum cenſes? Nam niſi Regem ſuffragiis electum habeamus, vereor ne legitimum ullum habituri ſimus. M. Ego quoque idem iſtud vereor. B. Viſne igitur, quod in artium comparatione poſtremo nobis poſitum eſt, diligentius excutiamus? M. Fiat, ſi quidem tibi ita videtur. B. Præcepta artificum nonne in ſingulis artibus leges vocavimus? M. Factum. B. At vereor ne ſatis circumſpecte id à nobis ſit factum. M. Quamobrem? B. Quia abſurdum videretur, qui artem quamlibet teneret, eum tamen artificem non eſſe. M. Abſurdum. B. Sed qui, quod artis officium eſt præſtet, eum artificem exiſtimabimus, ſive id ſponte naturæ, ſive perpetua conſtantique ratione & facultate quadam faciat. M. Ita reor. B. Qui hanc igitur recte quidvis faciendi vel rationem vel prudentiam teneat, eum artificem appellabimus, modo exercitatione facultatem comparaverit. M. Rectius quam illum alterum, qui nuda præcepta abſque uſu & exercitatione habeat. B. Præcepta igitur illa non exiſtimabimus artem eſſe? M. Minime: ſed artis quandam ſimilitudinem, aut verius umbram. B. Quæ eſt ergo facultas illa civitatum gubernatrix, quam civilem ſive artem, ſive ſcientiam vocabimus? M. Prudentiam mihi velle dicere videris: ex quo, velut fonte, leges omnes, ſi modo ſocietati hominum conſervandæ ſint utiles, proficiſci ac derivari oportet. B. Rem attigiſti. Hæc igitur ſi ſumma & perfecta in quo-

piam

piam eſſet, tum natura, non ſuffragiis regem eſſe diceremus; liberamque rerum omnium poteſtatem ei traderemus: ſin talem non reperiamus, qui proxime ad illam excellentem naturæ præſtantiam acceſſerit, ſimilitudinem quandam in eo veri regis amplexi etiam Regem appellabimus. M. Apellemus, ſi ita videtur. B. Et quoniam adverſus animi affectiones, quæ poſſunt, & plerumque ſolent avertere à vero, ne ſatis firmus ſit, timemus, legem ei velut collegam, aut potius moderatricem libidinum, adjiciemus. M. Non cenſes igitur rerum omnium arbitrium penes Regem eſſe debere. B. Minime. Nam eum non ſolum Regem, ſed etiam hominem eſſe memini, multa per ignorantiam errantem, multa ſponte peccantem, multa prope invitum: quippe animal ad omnem favoris & odii auram facile mutabile. Quod vitium naturæ magiſtratus augere etiam ſolet: adeo ut hic potiſſimum ſententiam illam ex comœdia veram eſſe comperiam, OMNES *licentia deteriores fieri. Quamobrem legem ei adjungendam cenſuerunt homines prudentiſſimi, quæ vel ignoranti viam oſtendat, vel aberrantem in viam reducat. Ex his, opinor, intelligis,* ὡς ἐν τύπῳ, *quodnam ego veri Regis officium eſſe rear. M. De cauſa creandorum Regum, de nomine, deque officio, plane mihi ſatisfeciſti, neque tamen ſi quid adjicere velis repugnabo. Etſi vero animus ad ea quæ reſtare videntur, properat, unum tamen quod in tota oratione tua nonnihil offendebat, non puto ſilentio prætereundum: quod videlicet ſubiniquus Regibus mihi videaris. Idque ipſum etiam antea de te frequenter eram ſuſpicatus, cum te Reſp. antiquas, Venetorumque civitatem adeo profuſe laudantem ſæpe audiviſſem. B. Non tu Recte hic de me ſentiebas. Neque enim ego apud Romanos, Maſſilienſes, Venetos, & ſi qui alii fuerunt, apud quos potentiora fuerint legum quam hominum imperia, tam ſuſpicio diverſam civitatis adminiſtrandæ rationem, quam æquitatem: neque multum referre puto* Rex, *Dux, Imperator an Conſul vocetur, qui præſit, modo illud teneatur, eum æquitatis tuendæ cauſa in magiſtratu eſſe collocatum. Imperium enim modo ſit legitimum, non eſt quod de nomine ejus contendamus, nam & quam nos Venetorum Ducem vocamus, is nihil aliud eſt, quam Rex legitimus: & Coſſ. primi non modo Regum inſignia, ſed imperium etiam retinuerunt. Id modo intererat, quod non unus, ſed duo præerant: (quod etiam in perpetuis Lacedæmoniorum Regibus fieri ſolitum non ignoras) qui non in perpetuum, ſed in annum creabantur. Illud igitur quod initio diximus, tenere ſemper oportet, Reges primum tuendæ æquitati*

fuiſſe

fuiſſe conſtitutos. Id illi ſi tenere potuiſſent imperium quale acceperant, tenere perpetuo potuiſſent: hoc eſt liberum & legibus ſolutum. Sed (ut humana ſunt omnia) ſtatu rerum in pejus prolabente, quod publicæ utilitatis cauſa fuerat conſtitutum imperium, in ſuperbam dominationem vertit. Nam cum libido Regum pro legibus eſſet (homineſque in poteſtate infinita & immoderata collocati ſibi non temperarent, ſed multa gratiæ, multa odiis, multa privatis commoditatibus indulgerent, Regum inſolentia legum fecit deſiderium. Leges igitur hac de cauſa inventæ ſunt à populis, Regeſque coacti, non ſua in judiciis licentia, ſed quod populus in ſe dediſſet, jure uti. Multis enim edocti erant experimentis, melius libertatem legibus quam Regibus credi: cum alteri multis de cauſis à vero deflecti poſſent, alteræ, adverſus preces & minas ſurdæ, unum & perpetuum tenorem ſervarent. Regibus igitur, cetera liberis, hic unus imperio modus eſt præfinitus, ut ſuas actiones & orationem ad legum præſcripta conformarent: & præmia pœnaſque, maxima ſocietatis continendæ vincula, ex earum ſanctionibus dividerent. Denique quemadmodum ait ſummus adminiſtrandæ Reipub. *Magiſter, ut Rex eſſet lex loquens, lex Rex mutus. M. Statim ab initio ita Reges laudaveras, ut eorum majeſtatem prope auguſtam & ſacroſanctam faceres. Nunc vero velut pœnitentia revocatus, neſcio quibus anguſtiis eos concludis, & in legum prope dicam ergaſtula conjectis ne liberam quidem orationem permittis: me autem ex magna ſpe dejeciſti. Sperabam enim fore, ut rem (juxta clariſſimum hiſtoriæ auctorem) inter Deos homineſque pulcherrimam, vel tua ſponte, vel à me admonitus, in orationis curſu, in ſuum ſplendorem reſtitueres: quam tu omnibus ornamentis ſpoliatam in ordinem redegiſti: & qui primus in orbe terrarum magiſtratus, eum anguſtis circumſeptum cancellis prope contemptibilem, nulli certe ſano reddidiſti optandum. Quis enim ſanæ mentis non in mediocri fortuna ſubſiſtere privatus malit, quam in perpetuis moleſtiis, aliorum intentus negotiis, ſuæ rei negligens, totum vitæ curſum ad alienas rationes componere? Quod ſi iſta regnandi ubique propoſita ſit conditio, vereor ne major penuria Regum ſit futura, quam in prima noſtræ Religionis infantia fuerit Epiſcoporum. Nec miror, ſi ad hanc formulam ſpectentur Reges, olim è paſcuis, & ab aratro petitos, qui præclarum iſtum honorem acciperent. B. Vide quæſo quanto in errore verſeris, qui non fruendæ juſtitiæ, ſed voluptatis cauſa Reges à populis & nationibus expetitos putes: neque honori locum eſſe exiſtimes ubi divitiæ & voluptates non affluant.*

Quæ

Qua in re quantum eorum amplitudini detrahas, cogita. Id quo facilius intelligas, confer mihi aliquem ex iis, quos tu videris, Regem velut puellarem puppam veſtitum, & ad inanem pompam magno cum faſtu, ingenti turba ſtipatum, produci, cujus tu ſimilitudinem in eo, quem deſcribimus, Rege deſideras, confer, inquam, iſtorum aliquem cum eis, qui olim clari fuerunt: quorum etiam nunc vivit, vigetque & ad poſteros celebratur memoria. Hi profecto tales fuerunt, qualem ego modo deſignavi. Audiſtine unquam fando Macedonem illum Philippum cum vetulæ, ut ſuam cauſam audiret, roganti reſpondiſſet, ſibi non eſſe otium: illaque ſubjeciſſet, igitur ne ſis Rex. Audiſtine, inquam, ab anu paupercula Regem tot bellorum victorem, tot gentium dominatorem, ſui admonitum officii, paruiſſe, & quod Regum eſſet munus agnoviſſe? Confer igitur hunc Philippum cum Regibus non modo maximis qui nunc in Europa ſunt, ſed cum omni vetuſtatis memoria: nullum profecto comperies prudentia, fortitudine, laborum patientia parem: paucos magnitudine ditionis æquales. Ageſilaum, Leonidam ceteroſque Lacedæmoniorum Reges ſi enumerem, (at quantos viros!) obſoleta videbor exempla proferre. Unum tamen Lacænæ puellæ dictum ſilentio præterire non poſſum, ea eſt Gorgo Cleomedis filia. Hæc cum videret ſervum hoſpiti Aſiatico ſoccos detrahentem, accurrens ad patrem exclamavit, Pater, hoſpes manus non habet. Quo ex puellæ dicto de tota Laconica diſciplina, Regumque domeſtica conſuetudine facile judicare potes. At qui ex hac ruſtica ſed virili diſciplina prodierunt, hæc, qualiacunque ſunt, pepererunt: ex iſta vero Aſiatica, qui maxima regna, per manus à majoribus tradita, per luxuriam & ignaviam amiſerunt. Et, ut veteres omittam, talis fuit non adeo pridem apud Galecos Pelagius, qui in Hiſpania Saracenorum opes primus labefactavit, apud hunc quamvis

—Ignemque laremque,

Et pecus, & dominos communis clauderet umbra:

adeo tamen Hiſpanos Reges ejus non pudet, ut in maxima gloria ponant quod ab eo ſint oriundi. Sed cum hic locus longiorem poſtulet diſputationem, unde ſumus digreſſi redeamus. Nam quod tibi ſum pollicitus, oſtendere quam primum cupio, non à me confictam eſſe hanc regnandi formulam, ſed clariſſimis omnis memoriæ viris idem viſum fuiſſe: breviterque, unde hæc hauſerim, fontes commonſtrabo. Libri ſunt M. T. Ciceronis omnium conſenſu laudatiſſimi, qui de officiis inſcribuntur: horum è ſecundo libro hæc ad verbum ſunt: Mihi quidem non apud Medos ſolum, ut ait Herodo-

Herodotus, ſed etiam apud majores noſtros juſtitiæ fruendæ cauſa videntur olim bene morati Reges conſtituti. Nam cum premeretur initio multitudo ab iis, qui majores opes habebant, ad unum aliquem fugiebant virtute præſtantem, qui cum prohiberet injuria tenuiores, æquitate conſtituenda ſummos cum infimis pari jure retinebat. Eademque conſtituendarum legum cauſa fuit, quæ Regum. Jus enim ſemper eſt quæſitum æquabile, neque enim aliter eſſet jus. Id ſi ab uno bono & juſto viro conſequebantur, eo erant contenti: cum id minus contingebat, leges ſunt inventæ, quæ cum omnibus ſemper una atque eadem voce loquerentur. Ergo hoc quidem perſpicuum eſt, eos ad imperandum deligi ſolitos, quorum de juſtitia magna eſſet opinio multitudinis. Adjuncto vero ut iidem prudentes haberentur, nihil erat, quod homines his autoribus non poſſe conſequi ſe arbitrarentur. *Vides ex his verbis, opinor, quam & Regum & legum expetendarum Cicero cauſam fuiſſe exiſtimet. Poſſem hic teſtem & adſtipulatorem laudare Xenophontem, non minus rebus bello geſtis quam Philoſophiæ ſtudio nobilem, niſi eum tam familiarem tibi eſſe ſcirem, ut ejus omnes ſententias notas habeas. Platonem vero & Ariſtotelem & ſi non ignoro quanti eos facias, in præſentia omitto. Malo enim è mediis rerum actionibus homines illuſtres, quam è gymnaſiorum umbris accerſere in ſubſidium. Stoicum vero Regem, qualis à Seneca in Thyeſte deſcribitur, multo minus ſum arbitratus tibi à me producendum. Non tam quod illa veri Regis imago perfecta non ſit: quam quod illud Principis boni exemplar magis animo informari, quam aliquando ſperari poſſet. Sed & ne in iis, quos produxi, calumniæ locus eſſet, non è ſolitudine Scytharum Reges propoſui, qui vel ſuos diſtringerent equos, vel aliud operis, quod multo magis à noſtris moribus abhorreret, facerent: ſed è media Græcia: & qui illis ipſis temporibus, quibus omnibus honeſtis artibus Græci fuerunt florentiſſimi, aut maximis nationibus, aut bene moratis præerant civitatibus: & ita præfuerunt, ut & vivi apud ſuos in maximo fuerint honore, & mortui poſteris præclaram ſui memoriam reliquerint. M. Hic ego, ſi poſtules quid ſentiam, vix audeo fateri tibi vel meam inconſtantiam, vel timiditatem: vel ſi quo alio nomine tibi libeat id vitium appellare. Nam quoties iſta, quæ à te modo recitata ſunt, apud hiſtoriæ præſtantiſſimos lego ſcriptores, vel à ſapientiſſimis hominibus, quorum autoritatem non auſim defugere, laudari audio, & ab omnibus bonis probari, non modo vera, recta, ſincera, ſed etiam*

fortia,

fortia, & ſplendida mihi videntur. Rurſus quoties oculos ad noſtri temporis munditias & elegantiam refero, antiquitas illa ſancta & ſobria, ſed horrida tamen, & nondum ſatis expolita fuiſſe videtur. Sed hæc fortaſſe alias per ocium: nunc vero, ſiquidem videtur, quod inſtituiſti, perge proſequi. B. Viſne igitur ut breviter, quæ dicta ſunt, colligamus? ita maxime intelligemus quid ſit præteritum: & ſi quid temere ſit conceſſum, facillime retractabimus. M. Maxime. B. Primum igitur convenit inter nos, homines à natura ad ſocietatem & vitæ communionem eſſe factos. M. Convenit. B. Ejus quoque ſocietatis cuſtodem Regem electum, virum ſumma virtute præſtantem. M. Ita eſt. B. Et velut hominum inter ipſos diſcordiæ, neceſſitatem Regis creandi attulerunt, ita Regum in ſubditos injuriæ, in cauſa fuerunt, ut leges deſideraremus. M. Fateor. B. Leges igitur ſpecimen artis Regiæ, ut præcepta medicinæ, artis medicæ cenſuimus. M. Sic eſt. B. Tutius autem eſſe, (quoniam in neutro ſingularem, & exactam ſuæ artis peritiam poſuimus) ut uterque ex artis illis præſcriptis quam temere curet, videtur. M. Tutius certe. B. Artis autem medicæ præcepta non unius generis viſa ſunt. M. Quo pacto? B. Quædam enim ſunt tuendæ valetudinis: alia inſtaurandæ. M. Rectè. B. Quid regiæ artis? M. Totidem, opinor, ſunt genera. B. Proximum ergo videtur, ut conſideremus illud. Puteſne medicos omnes morbos, & eorum remedia ita exactè tenere poſſe, ut nihil præterea, ad eorum curationem, requiri poſſet? M. Minime. Nam & multa morborum genera nova, omnibus fere ſeculis, ſuppullulant: & nova item ſingulorum remedia, ſingulis prope annis, aut hominum induſtria reperiuntur, aut è regionibus longinquis apportantur; B. Quid civitatum leges? M. Eadem certe videtur earum ratio. B. Igitur nec omnes morbos medici, nec civitatum Reges ex artium ſuarum, quæ ſcripta quidem traduntur, præceptis, vel vitare vel ſanare poſſunt. M. Non poſſe arbitror. B. Quid ſi igitur veſtigemus, quibus de rebus leges in civitatibus ſanciri poſſint: quæ vero legibus comprehendi non poſſint? M. Operæ pretium faciemus. B. Permultæ & permagnæ mihi res videntur, quæ nullis legibus contineri queant. Primum omnia, quæ in deliberationem futuri temporis cadunt. M. Omnia. B. Deinde multa præterita: qualia ſunt ea, in quibus veritas conjecturis quæritur, teſtibus confirmatur, aut tormentis exprimitur. M. Scilicet. B. In his igitur quæſtionibus explicandis quæ erunt Regis partes? M. Non longo hic opus eſſe video ſermone, cum Reges

in iis, quæ in proviſione futuri temporis poſita ſunt, adeo ſibi non arrogent ſummam poteſtatem, ut ultro prudentiores in conſilium ſibi advocent. B. *Quid in his, quæ conjecturis colliguntur, teſtibus convincuntur? qualia ſunt cædis, adulterii, veneficii crimina?* M. *Iſta cauſidicorum ingeniis excutiuntur, eruuntur ſolertia, eaque fere judicum ſententiis permitti video:* B. *Et recte fortaſſe: nam ſi Rex privatas ſingulorum Civium cauſas audire velit, quando ei vacabit de bello, de pace, de iis negotiis, quæ Reip. incolumitatem continent & conſervant, cogitare? Denique quando licebit nihil agere?* M. *Nec ego rerum omnium cognitionem ad unum Regem velim deſerri: neque, ſi deferatur, unus omnibus omnium cauſis ſufficere poterit. Itaque placet mihi magnopere conſilium illud non minus ſapiens, quam neceſſarium, quod Moſi ſocer dedit, de onere judicandi in multos partiendo. De quo non dicam pluribus, quando hiſtoria omnibus eſt nota.* B. *Sed & hi judices, opinor, ex legum præſcripto jus dicent.* M. *Dicent profecto. Sed, ut video, pauca ſunt de quibus legibus caveri poſſit, præ ut illa ſunt, de quibus non poſſit.* B. *Accedit alia res non minoris difficultatis: quod nec ea omnia, de quibus leges rogantur, præſcriptionibus certis contineri poſſunt.* M *Quo pacto?* B. *Juris prudentes, qui plurimum ſuæ arti tribuunt, quique ſe ſacerdotes juſtitiæ haberi volunt, negociorum tantam eſſe multitudinem confitentur, ut prope infinita videri poſſit: quotidieque in civitatibus nova flagitia, velut ulcerum genera, provenire ajunt. Quid hic aget legum lator, qui leges ad præſentia & præterita accommodat?* M. *Non multum, niſi divinus quiſpiam ſit.* B. *Accedit & alia, nec ea parva, quædam difficultas, quod in tanta condicionis humanæ inconſtantia nihil ulla fere ars in univerſum ſtabile & firmum præcipere poteſt.* M. *Nihil verius.* B. *Tutius igitur videtur eſſe, & perito medico de ſalute ægrotantis, & Regi de ſtatu civitatis credi: nam & medicus, præter artis præſcriptum infirmum vel conſentientem, vel interim invitum ſæpe ſanabit. Et Rex novam, & tamen utilem legem civibus aut perſuaſis, aut etiam invitis imponere poteſt.* M. *Non video quid vetet.* B. *Hæc autem uterque cum facit, num tibi videtur præter legem quiſque ſuam facere?* M. *Mihi quidem ex arte uterque. Nam ante poſuimus non illam, quæ præceptis conſtat, artem eſſe, ſed vim animo comprehenſam, qua in materia pertractanda, quæ artibus eſt ſubjecta, artifex uti ſolet. Illud autem (ſiquidem ex animo loqueris) gaudeo, te veritatis ipſius velut interdicto*

coactum

coactum, ut Regem, unde vi dejectus erat, eo reſtitueres. B. Mane: nondum omnia audiſti. Eſt enim in legum imperio aliud incommodum. Lex enim quaſi partinax & imperitus quiſpiam officii exactor, nihil rectum putat, niſi quod ipſa jubet. Apud Regem vero, infirmitatis & temeritatis eſt excuſatio: & veniæ in errore deprehenſo locus. Lex ſurda, inhumana, inexorabilis eſt. Adoleſcens lubricum ætatis cauſatur, mulier infirmitatem ſexus, alius paupertatem, ebrietatem, amicitiam. Quid ad hæc lex? I, lictor, colliga manus, caput obnubito, verberato, arbori infelici ſuſpendito. Non ignoras autem quam ſit periculoſum, in tanta hominum fragilitate, in ſola innocentia ſpem ſalutis habere collocatam. M. Rem procul dubio periculi plenam narras. B. Hæc certe quoties in mentem veniunt, quoſdam nonnihil commoveri video. M. Nonnihil mihi narras. B. Itaque cum, quæ ſupra nobis poſita ſunt, diligentius mecum expendo, vereor ne in hac parte medici & Regis collatio ſatis commodè introducta videatur. M. Qua in parte? B. Cum utrunque à præceptorum ſervitute liberavimus, & prope liberam curandi poteſtatem dedimus. M. Quid hic te potiſſimum offendit? B. Ubi audieris, tum ipſe judicabis. Duæ à nobis poſitæ ſunt cauſæ, cur non expediat populis, ut Reges legibus ſolverentur; amor videlicet, & odium, quæ animos hominum in judicando tranſverſos agunt. At in medico timendum non eſt, ne quid per amorem peccet, quippe qui ab ægroto, valetudine reſtituta etiam ſperet mercedem. Quod ſi medicum ægrotus precibus, pollicitationibus & pecunia adverſus caput ſuum ſolicitari intelligat, alium accerſere medicum licebit; aut ſi alterius copia non erit, tutius eſſe reor à libris quantumvis ſurdis remedium, quam à medico corrupto petere. Quod autem de legum immanitate queſti ſumus, vide an ſatis nobis conſtemus. M. Quomodo? B. Regem optimum, qualem magis animo quam oculis videre poſſumus, nullis legibus adſtringendum cenſuimus. M. Nullis. B. Quamobrem? M. Opinor quia, juxta Paulum, ipſe & ſibi, & aliis eſſet lex, ut cujus vita exprimat, quod legibus jubetur. B. Recte judicas, &, quod tu magis fortaſſe mireris, aliquot ante Paulum ſeculis hoc ipſum viderat Ariſtoteles, naturam ſequutus ducem, quod ideo dico, ut quod ante probatum fuerat, manifeſtius videas, eandem ſcilicet Dei & naturæ vocem eſſe. Verum ut quod inſtituimus agamus, qui leges primi condiderunt, quid

eos ſpectaſſe dicemus? M. Æquitatem, opinor, ut antea dictum eſt. B. Ego nunc non id quæro, quem finem ſpectarint; ſed potius quod exemplar ſibi propoſuerint. M. Iſtud etſi fortaſſe intelligo, velim tamen explices, ut, ſi recte ſentio, meum judicium confirmes: ſin ſecus, emendes errorem. B. *Scis, opinor, quod ſit animi in corpus imperium. M. Scire videor. B. Nec illud etiam ignoras, quæcunque non temere gerimus, eorum prius in animis noſtris quandam ineſſe imaginem: eamque longe perfectiorem operibus, quæ ad illud exemplar ſummi etiam artifices effingunt & velut exprimunt. M. Equidem hoc mecum ipſe & in dicendo & ſcribendo plerunque experior: ſentioque non minus animo verba, quam rebus animum deeſſe. Nam neque noſter animus in hoc obſcuro & turbido corporis carcere concluſus rerum omnium ſubtilitatem perſpicere poteſt: neque in animo rerum utcunque praviſas imagines ad alios oratione poſſumus ita perferre, ut non multo ſint inferiores illis, quas noſter ſibi conformavit intellectus. B. Leges ergo qui tulerunt, quid ſpectaſſe eos dicemus? M. Prope videor intelligere quid velis: nempe perfecti illius Regis imaginem eos in conſilio habuiſſe: & ad eam quam proxime poterant ſimulachrum quoddam expreſſiſſe non corporis ſed cogitationum: idque pro legibus eſſe voluiſſe, quod ille bonum & æquum fuiſſet arbitraturus. B. Recte intelligis. Hoc enim ipſum dicere volui. Nunc vero velim conſideres qualem illum ab initio Regem conſtituerimus. Nonne firmum adverſus odium, amorem, iram, invidiam, cæteraſque animorum perturbationes? M. Talem certe nos eum finximus: aut hominibus illis priſcis etiam fuiſſe credidimus. B. Leges vero ecquid ad imaginem ejus latæ videntur? M Nihil ſimilius. B. Durus igitur & inexorabilis nihilo minus bonus Rex quam bona lex. M. Æque durus. Sed cum neutrum mutare queam, aut velle debeam, tamen utrumque, ſi queam, nonnihil inflectere velim. B. Atqui Deus ne pauperis quidem vult ut in judicio miſereamur, ſed id unum, quod rectum eſt & æquum, nos jubet intueri, & ſecundum id unum pronunciare. M. Agnoſco ſententiam, & veris vincor. Quando igitur Regem ſolvere legibus non licet, quis tandem erit legiſlator, quem ei tanquam pædagogum dabimus? B. Quem cenſes potiſſimum huic muneri præficiendum? M. Ego, ſi me interrogas, ipſum Regem. Nam in reliquis fere artibus ab artificibus præcepta earum tradi videmus: quibus & ipſi memoriæ confirmandæ cauſa, velut commentariis utantur, & alios ſui commoneant officii. B. Ego contra nihil intereſſe video; Regemne liberum*

& ſolu-

& ſolutum legibus relinquamus, an ei tribuamus legum jubendarum poteſtatem. Nemo enim ſe ſponte vinculis induet. Ac neſcio an præſtet ſolutum relinquere quam circundare vinculis nihil profuturis, quippe quæ ubi volet exuat. M. At tu quando legibus potius quam Regibus regni gubernacula credis, vide quæſo ne huic, quem verbo tenus Regem facis, Tyrannum imponas, qui cum

Imperio premat, & vinclis & carcere frenet,

ac tantum non compedibus oneratum in agrum mittat, aut in priſtinum dedat. B. Bona verba: neminem ego ei dominum impono. Sed populo, qui ei imperium in ſe dedit, licere volo, ut ejus imperii modum ei præſcribat: eoque jure, quod populus in ſe dederit, ut Rex utatur, poſtulo. Neque has leges per vim, ut tu interpretaris, imponi volo, ſed communicato cum Rege conſilio, communiter ſtatuendum arbitror, quod ad omnium ſalutem communiter faciat. M. Populo igitur vis hanc provinciam tribuere? B. Populo ſane, niſi tu fortaſſe aliter ſentis. M. Nihil minus æquum videtur. B. Quamobrem? M. Noſti illud, Bellua multorum capitum. Scis, opinor, quanta ſit populi temeritas, quanta inconſtantia. B. Ego nunquam exiſtimavi univerſi populi judicio eam rem permitti deberi: ſed ut prope ad conſuetudinem noſtram ex omnibus ordinibus ſelecti ad Regem in conſilium coirent. Deinde ubi apud eos προβούλευμα factum eſſet, id ad populi judicium deferretur. M. Tuum quidem conſilium ſatis intelligo: ſed nihil hac tam diligenti cautione mihi proficere videris. Regem non vis legibus eſſe liberum. Quamobrem? Quia, opinor, intra hominem duo ſæviſſima monſtra cupiditas & iracundia perpetuum cum ratione bellum gerunt: expetitæ ſunt leges quæ licentiam eorum comprimerent & nimium exultantia ad juſti imperii reſpectum revocarent. Quid iſti conſultores è populo dati? Nonne & ipſi eodem illo inteſtino bello vexantur? Nonne eiſdem, quibus Rex, malis conflictantur? Quanto igitur plures adjunxeris Regi velut aſſeſſores, tanto major ſtultorum erit numerus: à quo quid exſpectandum ſit, vides. B. At ego longe aliud, ac tu opinaris exſpecto. Id autem cur exſpectem, dicam. Primum non omnino verum eſt, quod tu putas, nihil ad rem facere multitudinis advocationem. quorum è numero nemo fortaſſis erit excellenti ſapientia præditus: Non enim ſolum plus vident ac ſapiunt multi, quam unus eorum ſeorſum, ſed etiam quam unus, qui quemvis eorum ingenio & pruden-

prudentia præcedat. Nam multitudo fere melius quam ſinguli de rebus omnibus judicat. Singuli enim quaſdam habent virtutum particulas, quæ ſimul collatæ unam excellentem virtutem conficiunt. Quod in medicorum pharmacis, ac in primis in antidoto eo, quod Mithridaticum vocant, perſpicuè cerni poteſt. In eo enim pleræque res per ſe noxiæ ubi confuſæ fuerint, ſalutare adverſus venena remedium afferunt. Similiter in hominibus aliis tarditas & cunctatio, aliis præceps temeritas obeſt: hæ in multitudine commixtæ temperamentum quoddam, &, quam in omni genere virtutis quærimus, mediocritatem pariunt. M. Sit, quando ita vis, penes populum ut leges ferat, & perferat: ſint Reges velut tabulariorum cuſtodes. At cum leges inter ſe pugnare videbuntur, aut non ſatis diſerte aut perſpicue cavebunt, nullaſne Regis partes eſſe voles: præſertim cum ſi omnia è ſcripto dijudicare velis, neceſſe ſit multa ſequi abſurda? Et, ut vulgatiſſimo utar exemplo, legis illius in ſcholis decantatæ, Peregrinus ſi in murum aſcendat, capite luito. Hic quid abſurdius fieri poteſt, quam ſalutis publicæ autorem, qui hoſtes ſubeuntes dejecit, ipſum tanquam hoſtilia auſum ad ſupplicium rapere? B. Nihil. M. Probas igitur vetus illud, ſummum jus, ſumma injuria. B. Equidem probo. M. Si quid hujus generis in judicium veniat, miti interprete opus eſt, qui leges, ad utilitatem omnium latas, viris bonis & nullo in ſcelere deprehenſis, calamitoſas eſſe non patiatur. B. Recte ſentis, neque, ſi ſatis animadvertiſti, aliud à me in tota hac diſputatione quæſitum eſt, quam ut illa Ciceroniana lex ſancta & inviolabilis eſſet: Populi ſalus ſuprema lex eſto. Igitur ſi quid tale in judicium venerit, ut non ſit obſcurum quid bonum & æquum ſit; regiæ partes erunt proſpicere, ut lex ad illam, quam dixi, regulam dirigatur. Sed tu mihi Regum nomine plus poſtulare videris quam qui eorum imperioſiſſimi ſunt, ſibi ſumant. Scis enim ad judices rejici ſolere hoc genus quæſtionum, cum aliud lex dicere, aliud legis autor voluiſſe videtur: perinde atque illas, quæ de ambiguo jure aut legum inter ſe diſcordia oriuntur. Itaque his de rebus graviſſimæ ſunt patronorum in foro contentiones, & rhetorum præcepta diligentiſſime tradita. M. Scio iſta fieri quæ dicis. Sed mihi in hac parte non minor injuria fieri videtur legibus quam Regibus. Satius enim puto ex unius viri boni ſententia ſtatim litem finire, quam ingenioſis hominibus, & interdum veteratoribus, obſcurandi potius quam interpretandi leges poteſtatem dari.

Nam dum non ſolum de cauſis litigantium, ſed de gloria ingenti inter patronos contenditur, interim lites aluntur, jus, fas, æquum, iniquum in diſcrimen vocatur: & quod Regi negamus, hominibus inferiorum ordinum permittimus, plerumque non tam veri quam litigandi ſtudioſis. B. Oblitus mihi videris quidnam inter nos nuper convenit. M. Quidnam id eſt? B. Regi optimo qualem initio deſcripſimus, adeo libera omnia permittenda, ut ne legibus quidem ullis opus eſſet. At cum uni è multitudine is honor habetur, qui non multa ſit aliis excellentior, aut etiam quibuſdam inferior, periculoſam eſſe liberam iſtam & ſolutam legibus licentiam. M. Hoc vero quid ad legum interpretationem? B. Plurimum. Niſi forte non animadvertis quod alii verbis infinitam illam & immoderatam poteſtatem, quam antea Regi negaveramus, ei reſtituamus? nempe, ut pro animi libidine omnia ſurſum deorſum verſet. M. Iſtud ego ſi facio, certe imprudens facio. B. Dicam ego apertius, ut intelligas. Cum Regi legum interpretationem concedis, hanc tribuis ei licentiam, ut lex non dicat quod lator ſentit, aut quod in commune ſit æquum & bonum, ſed quod in rem ſit interpretis: utque is ad omnes eam actiones, commodi ſui cauſa, velut Lesbiam regulam, inflectat. Ap. Claudius in decemviratu legem tulerat æquiſſimam, ut in liberali cauſa vindiciæ ſecundum libertatem darentur. Quid apertius dici poterat? At interpretando idem autor legem ſuam fecit inutilem. Vides, opinor, quantam uno verſu des Principi licentiam: nempe, ut, quod volet ille, dicat lex: quod nolit, non dicat. Id ſi ſemel recipiamus, nihil proderit bonas leges condere, quæ Principem bonum ſui officii admoneant, malum circumſcribant. Imo, ut dicam apertius, nullas omnino leges habere præſtaret, quam liberum latrocinium, atque etiam honoratum ſub legis prætextu, tolerari. M. Putaſne Regum aliquem fore tam impudentem, ut famæ opinioniſque omnium de ſe nullam ſit prorſus rationem habiturus: aut tam ſui ſuorumque oblitum, ut in eorum pravitatem degeneret, quos ipſe ignominia, carceribus, bonorum publicatione, graviſſimis denique ſuppliciis coërcuerit? B. Non credamus iſta fore, niſi jam pridem facta ſint, idque totius orbis maximo malo. M. Ubi tandem hæc facta narras? B. Ubi, rogas? tanquam non omnes per Europam nationes non modo viderint, ſed etiam ſenſerint, quantum rebus humanis invexerit mali non dico immoderata poteſtas, ſed effrena Romani Pontificis licentia. Ea quam ex modicis

& in ſpeciem honeſtis acceperit initiis, quam nihil minus potuerit ab incautis timeri, nemo ignorat. Primum leges erant nobis propoſitæ non modo è penitiſſimis naturæ arcanis erutæ, ſed ab ipſo Deo latæ, à Spiritu ejus per prophetas explicatæ, poſtremo à Dei Filio, eodemque Deo, confirmatæ, tot laudatiſſimorum hominum ſcriptis commendatæ, vita expreſſæ, ſanguine conſignatæ. Neque alius in tota lege locus aut diligentius, commendatius, aut explicatius traditus, quam is, qui eſt de officio Epiſcoporum. Illis autem legibus cum nulli ſit fas quicquam adjicere, abrogare, derogare, immutare, una reſtabat interpretatio, eam Rom. Epiſcopus cum ſibi arrogaſſet, non modo reliquas oppreſſit Eccleſias, ſed Tyrannidem ſæviſſimam omnium quæ unquam fuerunt, ſibi vendicavit: nec hominibus tantum, ſed angelis etiam imperare auſus, Chriſtum plane in ordinem redegit: niſi id non eſt in ordinem redigere, ut quod tu velis, in cœlo, in terris, apud inferos ſit ratum: quod Chriſtus juſſit, ita demum ſit ratum, ſi tu velis. Nam ſi in rem tuam parum videatur lex facere, ita interpretando poteris deflectere, ut non modo per tuum os, ſed ex animi tui ſententia loqui cogatur Chriſtus. Chriſto itaque per os Pontificis Romani loquente, Chilperico Pipinus, Joanni Navarro Ferdinandus Arragonius eſt ſubſtitutus: filius in patrem, cives in Regem arma impia ſumpſerunt. Chriſtus veneno imbutus, deinde ipſe veneficis coactus eſt, ut veneno tolleret Henricum Lucemburgium. M. Hæc ego non nunc primum audio, ſed de iſta legum interpretatione apertius audire aveo. B. Unum tibi proponam exemplum, è quo totum hoc genus quantum valeat, facile intelligas. Lex eſt, Oportet Epiſcopum eſſe unius uxoris virum. qua lege quid apertius, quid explicatius dici poteſt? Unam uxorem, ille, Unam Eccleſiam, interpretatur. quaſi ea lex non libidini ſed avaritiæ Epiſcoporum reprimendæ ſit poſita. Hæc autem explicatio etſi nihil ad rem facit, tamen ſententiam ſane honeſtam & piam continet, niſi eam rurſus idem alia interpretatione vitiaſſet. Quid ergo hic Pontifex comminiſcitur? Variat, inquit, perſonis, cauſis, locis, temporibus. Quidam ea nobilitate ſunt, ut eorum faſtui nullus Eccleſiarum numerus poſſit ſufficere. Quædam rurſus adeo paupercula ſunt Eccleſiæ, ut ne monacho quidem nuper mendico, nunc mitrato, ſuppetat inde victus, ſi nomen Epiſcopi tueri velit. Inventa eſt ratio ex illa callida juris interpretatione, ut unius Eccleſiæ Epiſcopi dicantur, aliæ eis commendentur?

omnes

omnes exſpolientur. Dies me deficiet, ſi fraudes colligere velim, quæ adverſus unam legem quotidie excogitantur, ſed hæc etſi indigna ſint, & nomine pontificio & homine Chriſtiano, tyrannis eorum ibi non conſtitit. Ea eſt enim omnium rerum natura, ut ubi ſemel in præceps ire cœperint, nuſquam ante conſiſtant, quam ad interitum labantur. Vis illuſtri exemplo tibi hoc commonſtrem? Meminiſtine cujuſquam inter Impp. Romani ſanguinis, qui fuerit aut crudelior aut nequior quam C. Caligula. M. Nullus, quod ſciam, fuit. B. Quod autem nequiſſimum ejus facinorum putas? Non illa dico, quæ Pontifices in caſibus reſervatis numerant, ſed in reliqua ejus vita. M. Non ſuccurrit. B. Quale tibi illud videtur, quod equum, nomine Incitatum, ad cœnam invitavit? quod hordeum aureum appoſuit? quod Conſulem deſignavit? M. Omnino nequiter factum. B. Quid illud, quod eundem ſibi collegam in ſacerdotio adſcivit? M. Serione hæc narras? B. Serio certe. Neque adeo miror tibi hæc videri conficta. Sed noſter ille Jupiter Romanus, hæc ut vera poſteris videantur, perfecit. Julium dico tertium Pontificem: qui mihi videtur certamen de principatu nequitiæ cum homine nequiſſimo C. Caligula ſibi inſtituiſſe. M. Quid is fecit ejus generis? B. Simiæ ſuæ cuſtodem, hominem prope nequiorem beſtia nequiſſima, collegam ſibi in Sacerdotio cooptavit. M. Alia legendi fortaſſe cauſa fuit. B. Narrantur & aliæ: ſed ego ſelegi honeſtiſſimam. Igitur cum tantus non modo Sacerdotii contemptus, ſed etiam humanitatis oblivio ex iſta leges interpretandi licentia ſit nata, vide ne iſtam poteſtatem exiguam putes. M. At mihi veteres non videntur tam magnum exiſtimaſſe hoc interpretandi munus, quam tu id videri vis. Quod vel hoc uno argumento intelligi poteſt, quod imperatores Romani juriſconſultis id permiſerint. Quæ una ratio totam iſtam verboſam tuam diſputationem evertit. Neque ſolum id, quod de magnitudine iſtius poteſtatis dixiſti, refellit, ſed illud quoque, quod tu maxime vitas, perſpicue declarat, quam alius poteſtatem de jure reſpondendi dederunt, eam ipſis non fuiſſe negatam, ſi id munus exercere voluiſſent, aut per occupationes potuiſſent. B. Quod ad Impp. Romanos attinet, quos, nullo neque judicio neque utilitatis publicæ reſpectu, milites ſibi præficiebant, hi ſub hanc Regum, quam deſcripſimus, formulam non veniunt: ut qui à genere hominum ſceleſtiſſimo, & fere ſceleſtiſſimus quiſque, eligebantur, aut ipſi per vim in eum locum irrumpebant. Quod autem juriſconſultis poteſtatem reſpondendi de jure dederint, non reprehendo. Et ſi enim ea maxima eſt, at ante dixi, tutius iis

tamen creditur, quibus Tyrannidis inſtrumentum eſſe non poteſt. Deinde pluribus credebatur, quos mutua reverentia continebat in officio: ut ſi à recto declinaſſent, alterius reſponſo refellerentur. Qui ſi etiam in fraudem conſenſiſſent, ſupererat judicis auxilium, cui non erat neceſſe pro lege habere quicquid reſponſum à jureconſulto fuiſſet. Supererat & Imperator, qui legum violatarum pœnas expetere poterat. Tot vinculis cum tenerentur aſtricti, pœnamque graviorem timerent, quam exſpectarent fraudis præmium: vides, opinor, non adeo magnum ab iſto genere hominum timendum fuiſſe periculum. M. Eſt nepræterea quod de Rege dicas? B. Primum, ſi tibi videtur, paucis colligamus quæ dicta ſunt: ita facilius, ſi quid prætermiſſum ſit, intelligemus. Ita cenſeo faciendum. B. De origine & cauſa creandorum Regum & legum, ſatis convenire videbamur: de auctore legis, non item. Sed viſus eſt mihi tandem, etſi ſubinvitus, tamen vi ipſa veritatis coactus, conſenſiſſe. M. Certe non modo poteſtatem legum jubendarum, ſed etiam eas interpretandi, & quidem me patrono ſtrenue reclamante, Regi abſtuliſti. Qua in re vereor ne ſi res palam fiat, aliquando prævaricationis coarguar: adeo facile bonam, ut ab initio videbatur, cauſam mihi de manibus extorqueri ſum paſſus. B, Bono animo es: nam ſi quis in hac cauſa te prævaricationis inſimulet, ego tibi gratuitum patrocinium polliceor. M. Iſtud fortaſſe brevi experiemur. B. Multa etiam negotiorum genera nobis viſa ſunt, quæ nullis legibus comprehendi poſſint. Quorum partem ad judices ordinarios, partem ad conſilium, Rege non invito rejecimus. M. Factum quidem memini. Atque id cum faciebas, ſciſne quid mihi in mentem veniebat? B. Qui poſſum, ni tu dixeris? M. Videbaris mihi Reges quodammodo ſimiles effingere ſigillis lapideis, quæ plerunque in capitulis columnarum ita niti videntur, ac ſi totam ſtructuram ſuſtineant: cum tamen revera nihilo plus oneris ferant quam quivis alius lapis. B. Quid, bone Regum patrone: quereris me parum oneris eis imponere, cum illi dies noctes nihil aliud agunt, quam ut ſocios oneri ferendo quærant, aut in quos omnino ſe exonerent: Et tu interim indignari videris, quod laborantibus ſubſidium feram. M. Ego quoque libenter iſtas auxiliares copias recipio, ſed tales velim, quæ ſerviant, non quæ imperent: quæque viam præmonſtrent, non quo velint ducant, aut verius pertrahant, vel tanquam machinam impellant: nec

aliam

aliam poteſtatem Regi relinquant, niſi ut eis aſſentiat. Itaque jam dudum exſpecto, ut, abſoluto de Rege ſermone, ad Tyrannos, aut quoquam alio divertas. Regem enim tam anguſtis finibus incluſiſti, ut verear ne, ſi diutius immoremur, è maximis opibus ac ſumma dignitate velut in deſertam aliquam inſulam eum releges, ubi, omnibus exutus honoribus, in egeſtate & miſeriis conſeneſcat. B. Tu metuebas, ut præ te fers, prævaricationis crimen. At ego metuo ne Regi, quem defendere conaris, calumniando noceas. Primum ego eum non otioſum eſſe volo, niſi tu architectos otioſos eſſe ſtatuas: Deinde bonis miniſtris & amicis, quos ego non velut cuſtodes adjeci, ſed ab ipſo in partem laboris acciri volui, eum ſpolias, eiſque abactis cohortem nebulonum circundas, qui metuendum eum ſuis reddant: neque formidabilem fore putas, niſi magnam nocendi poteſtatem ei relinquamus. Ego amari à ſuis eum volo: nec terrore civium, ſed benevolentia, ſeptum eſſe: quæ ſola arma Reges inexpugnabiles efficiunt, id, niſi tu repugnes, brevi me effecturum ſpero. Nam ex iis, quas tu vocas anguſtias, in lucem eum educam: unaque lege tantum ei autoritatis & amplitudinis adjiciam, ut eo ſi amplius optet, impudens tibi videri poſſit M. Iſtud quidem audire aveo: B. Igitur, ut quam primum cupiditati tuæ ſatisfaciam, rem ipſam aggrediar. Paulo ante confeſſi ſumus nullam legem ita diſerte ulla de re cavere poſſe, ut malitioſa calliditas locum fraudi non inveniat. Id fortaſſe exemplo propoſito facilius intelligetur. Cautum eſt legibus, ne patres Sacerdotia ſua ſpuriis ſuis traderent. Hic in re, ut videtur, aperta, fraus tamen inventa eſt: ut pater alium ſubſtituat: iſque ſpurio prioris domini idem Sacerdotium tradat. Deinde cum eſſet diſerte adſcriptum legi, ne quod pater aliquando ſacerdotium tenuiſſet, filius ulla ratione teneret: neque hac cautione quidquam profectum eſt. Reperta eſt enim adverſus eam illa coitio inter Sacerdotes, ut uterque alterius filium ſibi ſubſtitueret. Id quoque cum vetitum eſſet, etiam novo genere fraudis lex eluſa eſt adverſus patrem litigator ſupponitur, qui fingat ſibi in id Sacerdotium jus eſſe. Dum pater eum ſuppoſito ſycophanta umbratili pugna velitatur, filius à Pontifice Romano Sacerdotium petit, ſi neutri litigantium in illud ſit jus: utrumque litigatorem volentem ac cedentem ultro vincit, & paterno ſacerdotio, per paternam prævaricationem, potitur filius. Vides in una lege quot fraudum genera ſunt inventa. M. Video. B. Nonne tibi legum latores hic prorſus idem facere videntur

dentur quod medici, qui cum eruptiones pituitæ aut alterius humoris noxii, adhibito emplaſtro compeſcere nituntur, humor uno inhibitus loco pluribus ſimul exitum quærit: ac velut hydra quadam uno reciſo capite multa renaſcentia profert? M. Nihil ſimilius. B. Quod medico fuerat initio faciendum, ut totum ſemel corpus noxiis humoribus levaret, nonne idem hoc loco civilis medicus facere debet, ut civitatem univerſam levet malis moribus? M. Iſtam etſi difficilem, tamen veram eſſe reor curandi rationem. B. Et hoc ſi obtineri queat, paucis arbitror opus eſſet legibus. M. Ita prorſum res habet. B. Hanc medecinam qui adhibere poterit, nonne tibi videtur ſolus plus in publicum collaturus, quam omnes omnium ordinum conventus ad legum rogationem coacti? M. Longe plus procul dubio. Sed, ut Comici verbis utar, quis erit hic tam potens cum tanto munere? B. quid ſi has partes Regi mandemus? M. Lepide profecto, quæ prona erant & facilia, ea populo univerſo commiſiſti: ſi quid arduum eſt & aſperum, id Regi etiam ſoli mandabis, tanquam non ſatis habeas eum vinculis conſtrictum tot clauſtris circumdare, ni onus graviſſimum, ſub quo etiam ſubcumbat, imponas. B. Non eſt ita, ſed rem ab eo facilem non contendimus, ſed ut exorari ſe ſinat, oramus. M. Quid id tandem eſt? B. Ut quales patres erga liberos eſſe debere cenſeat, talem erga cives (quos liberorum loco habere debet) in omni vita ſe præſtet. M. Quid iſtud ad rem? B. Hæc profecto una, certe ſumma, adverſus mores corruptos eſt medicina. Ac ne meum putes hoc commentum eſſe, audi Claudianum:

Tu civem, patremque geras. Tu conſule cunctis,
Nec tibi: nec tua te moveant, ſed publica vota.
In commune jubes ſi quid, cenſeſque tenendum,
Primus juſſa ſubi. Tunc obſervantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipſum
Auctorem parere ſibi. Componitur orbis
Regis ad exemplum. Nec ſic inflectere ſenſus
Humanos edicta valent, ut vita regentis.
Mobile mutatur ſemper cum Principe vulgus.

Noli exiſtimare poëtam ſummo ingenio & doctrina præditum fruſtra credere tantam in hac re vim eſſe poſitam: eſt enim vulgus ad eorum imitationem adeo compoſitum, in quibus aliqua probitatis imago elucet, adeo mores eorum exprimere conatur, ut

quorum

quorum admiratur virtutem, eorundem etiam quadam vitia in ſermone, veſtitu, inceſſu reddere conetur. In Regum vero cultu, moribus oratione aſſimulanda ſe exercent nonſolum imitandi ſtudio, ſed etiam ut per adulationem in potentiorum animos ſeſe inſinuent, & rem, honores, potentiam, his artibus aucupentur, quippe qui natura comparatum ſciant, ut non modo nos, noſtraque amemus, ſed ſimilitudinem noſtri, licet vitioſam, in aliis amplectamur. Hoc autem quod non improbe & ſuperbe flagitamus, ſed precario impetrare conamur, majorem longe vim habet, quam legum minæ, quam ſuppliciorum oſtentatio, quam militum copiæ. Hoc populum ſine vi reducit ad modeſtiam, Regi civium benevolentiam conciliat, publice tranquillitatem, privatim ſingulorum opes auget & tuetur. Cogitet igitur aſſidue Rex ſe in orbis theatro poſitum, omnibuſque ad ſpectaculum propoſitum, nullum dictum aut factum ſuum latere poſſe.

——— nec poſſe dari regalibus unquam
Secretum vitiis. Nam lux altiſſima fati
Occultum nil eſſe ſinit: latebraſque per omnes
Intrat, & abſtruſos explorat fama receſſus.

Quanta igitur Principibus in utranque partem adhibenda eſt cautio? cum neque vitia, neque virtutes eorum latere queant? neque ſine magna rerum mutatione vulgari? Quod ſi quis adhuc dubitat, quantum in vita Principis momentum ſit ad emendationem diſciplinæ publicæ, is ponat ante oculos Romæ naſcentis primordia. Populus ille rudis bonarum artium, è paſtoribus & convenis, nequid dicam durius, collectus, ipſe natura ferox, Regem nactus ferociſſimum, cum velut caſtra poſuiſſet, ad vicinarum gentium pacem ſollicitandam, & arma laceſſenda, quantum putas vicinorum odium, quantum pavorem fuiſſe? Idem ille populus cum Regem pium & juſtum ſibi præfeciſſet, ita repente mutatus eſt, ut eum cultui deorum & juſtitiæ deditum, prope nefas violare vicinis ſit viſum: iis, inquam, vicinis, quorum agros antea vaſtaverat, urbes incenderat, liberos & propinquos id ſervitutem abduxerat. Quod ſi in illa morum immanitate & temporum incultu tantum Numa Pompilius, è gente inimica paulo ante Rex accitus, potuit: quid expectabimus, aut potius quid non expectabimus, ab eis Principibus, qui propinquitatibus & clientelis & vetuſtis

opibus

opibus ſubnixi, imperium accipiunt? qui in eam ſpem nati & educati ſunt? Quantum autem eorum animos ad virtutem accendere debet, quod non unius diei laudem, ut hiſtriones fabula bene acta, ſperent, ſed ætatis ſuæ benevolentiam & admirationem & perpetuam ad poſteros celebritatem, & honores divinis proximos ſibi paratos eſſe intelligant? Ejus honoris utinam quam animo concepi, verbis imaginem exprimere poſſem. Sed ut aliqua ex parte primis lineamentis informatam tibi eam proponam, cogita tecum ſerpentem illum æneum in Arabia deſerta à Moſe erectum, ſolo aſpectu vulnera ab aliis ſerpentibus facta ſanantem. cogita è multitudine numeroſa alios ſerpentibus ictos, & ad remedium præſens concurrentes, alios rei novæ miraculo attonitos, omnes immenſam & incredibilem Dei beneficentiam omni laudis genere celebrantes: cum videant letiferi vulneris dolores non medicamentis cum cruciatu ægri, labore medici, & amicorum aſſidua ſollicitudine tolli, non longinquitate temporis, ſed uno momento ad ſanitatem reduci. Jam confer mihi cum ſerpente illo Regem: ſed ita confer, ut & Regem bonum in maximis Dei beneficiis numeres: qui ſolus ſine tua impenſâ, ſine tuo labore omnes regni moleſtias levet, perturbationes ſedet, & vetuſta etiam animorum ulcera ad cicatricem brevi perducat: nec iis modo ſit ſalutaris qui eum cominus intuentur: ſed qui tam longe abſint, ut nec ejus videndi ſpem ullam habeant, cujus in imagine animis oblata tanta ſit vis, ut id facile perficiat quod nec juris peritorum prudentia, nec Philoſophorum ſcientia, nec tot ſeculorum in artibus colligendis experientia præſtare unquam potuerit. Qui vero honor, quæ dignitas, quæ amplitudo aut majeſtas major in homine ullo dici aut excogitari poteſt, quam ut ſermone, congreſſu, aſpectu, fama, tacita denique ſpecie animis oblata, luxu diffluentes ad modeſtiam, violentos ad æquitatem, furioſos ad ſanitatem reducat? poteſne, ſi velis, majus hoc à Deo rebus humanis propitio beneficium poſtulare? Hæc eſt vera, niſi fallor, imago Regis, non illa circumſepti armis ſemper metuentis, aut metum facientis, ex odio in populum ſuo, populi in ſe odium metientis. Hanc imaginem quam poſuimus, expreſſit pulcherrimis coloribus Seneca in Thyeſte, quod carmen, cum ſit elegantiſſimum, tibi notum eſſe non ambigo. Ecquid tibi nunc humiliter & contemptim de Rege ſentire videor? & eum (quod nuper dicebas) oneratum compedibus in legum ergaſtulum compingere? An non potius in lucem & hominum cœtus, & publicum

blicum humani generis theatrum eum produco? Non ſuperbo ſpiculatorum & μαχαιροφόρων cœtu, feritatiſque nebulonibus ſtipatum, ſed ſua tutum innocentia; nec armorum terrore, ſed populi amore munitum: nec modo liberum & erectum, ſed honoratum, ſed venerabilem, ſacroſanctum, & auguſtum: cum bonis ominibus & fauſtis acclamationibus prodeuntem, & quocunque progrediatur, omnium ora, oculos, & animos in ſe convertentem. Quæ ovatio, quis triumphus cum hac pompa quotidiana comparari poteſt? Aut ſi Deus humana ſpecie delaberetur in terras, quis ab hominibus major honos ei haberi poſſet, quam qui vero Regi, hoc eſt vivo Dei ſimulachro exhiberetur? hoc enim majorem honorem nec amor largiri, nec metus exprimere, nec adulatio poſſet comminiſci. Hæc tibi Regis imago ecquid videtur? M. Splendida ſane, & adeo magnifica, ut nihil dici aut excogitari magnificentius poſſe videatur. Sed in his temporum noſtrorum corruptis moribus, difficile eſt, ut hæc animi magnitudo exiſtat, niſi ad honeſtam indolem & naturæ bonitatem diligentia educationis accedat. Animus enim ab adoleſcentia bonis inſtitutis & artibus informatus, ubi & ætate & uſu rerum confirmatus, ad veram gloriam virtute nititur, fruſtra voluptatum tentatur illecebris, & rerum adverſarum labefactatur impreſſionibus. Ita enim

Doctrina vim promovet inſitam,

Rectique cultus pectora roborant:

ut in ipſis voluptatum avocamentis virtutis exercendæ occaſionem inveniat, & quæ, infirmiores terrere ſolent, difficultatis in iis materiam laudis ſibi oblatam virtus exiſtimet. Itaque cum ad omnes vitæ partes tantum ſit in liberali educatione momentum, quanta cura & ſolicitudine proſpiciendum eſt, ut tenelli Regum animi recte à primis initiis uſque imbuantur. Nam cum multa bonorum Regum in ſuos cives ſunt beneficia, multa contra calamitates à malis Principibus proficiſcuntur, tum nihil in omnem partem majorem mihi vim habere videtur, quam & Regum ipſorum, & aliorum, qui ſummum imperium una adminiſtrant, ſtudia & mores. Quod enim à ſingulis bene vel ſecus fit, plerunque multitudinem latet; aut propter hominum obſcuritatem exemplum ad paucos pertinet. At eorum, qui Reipublicæ gubernacula tractant, dicta factaque omnia velut in votiva tabella, ut inquit Horatius, conſcripta latere non poſſunt, ſed omnibus ad imitationem ſunt propoſita. Neque enim ſtu-

dio placendi modo, ſed utilitatis blandiſſimis invitamentis animos omnium ad ſe convertunt. Ac perinde ut Regum ingenia impelluntur, diſciplinam publicam ſecum circumagunt. Sed illud metuo ne Reges noſtri ſe exorari patiantur, ut hac præſtent, quæ modo abs te poſita ſunt. Adeo enim voluptatum illecebris fracti ſunt, & falſa ſpecie honoris decepti, ut idem propemodum eos facere exiſtimem, quod Trojanis, qui cum Paride navigarunt, quidam poëtarum eveniſſe narrant. Vera enim Helena in Ægypto apud Prothea hominem ſanctum ac plane divinum relicta, de ſimulachro ejus per annos decem ita pertinaciter contenderunt, ut idem finis belli perniciosiſſimi & regni illorum temporum opulentiſſimi fuerit. Tyranni enim impotentes falſam iſtam regni ſpeciem amplexi, cum per fas nefaſque eam ſemel adepti fuerint, nec ſine pernicie amittere poſſunt. Quod ſi quis eos admoneat, veram Helenam, de qua ſe dimicare putant, alicubi abſconditam celari, pro inſano eum haberent. B. Gaudeo equidem te, ſi non illam vere Jovis filiam videris, ſaltem ex hoc qualicunque ſimulachro ejus pulchritudinem aliqua ex parte intelligere. Quod ſi iſti falſæ illius Helenæ magno cum ſuo malo amatores veræ hujus perfectam imaginem à Protogene aliquo vel Apelle depictam ſuis coloribus viderent, non dubito quin eam & admirarentur & deperirent: ac niſi continuo illam alteram res ſuas habere juberent, in illas graviſſimas inciderent pœnas, quas in Satyris Perſius imprecatur Tyrannis.

Summe parens divûm, ſævos punire Tyrannos
Haud aliâ ratione velis, cum dira libido
Moverit ingenium ferventi tincta veneno,
Virtutem ut videant, intabeſcantque relicta.

Atque adeo, quando in Tyrannorum mentionem incidimus, viſne ut hinc recta ad eos progrediamur? M. Niſi quid prævertendum putas. B. Minime autem, arbitror, aberrabimus, ſi eiſdem veſtigiis, quibus in Rege quærendo inſtitimus, ad Tyrannum reperiendum ire pergamus. M. Ita cenſeo. Nam eo pacto quod ſit inter eos diſcrimen facillime intelligemus, ſi ex adverſo compoſiti inſpectentur. B. Ac primum, ut à Tyranni nomine incipiamus, id cujus linguæ ſit, incertum arbitror. Itaque ſupervacuum nobis puto Græcum aut Latinum ἔτυμον *in eo quærere. Quid vero veteres appellarunt tyrannidem non opinor obſcurum cuiquam, qui paulo diligentius in ſtudiis humanioribus ſit verſatus. Tyranni enim & Græcis & Latinis vocabantur, penes*

nes quos erat libera omnium rerum poteſtas, nullis legum vinculis aſtricta, aut judicum cognitionibus obnoxia. Itaque in utraque, ut ſcis, lingua non modo heroës & hominum præſtantiſſimi, ſed & deorum maximi, atque adeo Jupiter ipſe, Tyrannus vocatur: idque ab eis, qui de diis honorifice & ſentiunt & loquuntur. M. Iſtud quidem non ignoro: eoque magis miror unde factum ſit, ut id nomen tot jam ſeculis odioſum atque etiam inter graviſſima convicia habeatur. B. Id certe in hoc vocabulo eveniſſe videtur, quod in pleriſque aliis contigit. Verborum enim per ſe naturam ſi conſideres, noxia caret. Et quamvis alia levius, alia aſperius ad audientium aures accidunt, tamen nihil omninò ex ſeſe habent, cur animos ad iram, odium, aut hilaritatem excitent, aut alioqui voluptatem aut moleſtiam creent. Si quid autem tale nobis accidat, id non à verbo, ſed à conſuetudine hominum, & imagine ab audientibus concepta, evenire ſolet. Igitur quod verbum apud alios honeſtum eſt, apud alios ſine honoris præfatione audiri non poteſt. M. Memini quiddam ſimile in Neronibus & Judis factum: quorum alterum apud Romanos, alterum apud Judæos nomen in ſummis viris ampliſſimum, atque honoratiſſimum exiſtimabatur. Poſtea vèro nulla ipſorum nominum, ſed duorum hominum culpa factum eſt, ut ne ſceleratiſſimi quidem hæc nomina ſuis liberis dari velint: adeo inter infamia delituerunt. B. Idem quoque in Tyranno eveniſſe perſpicuum eſt. Primos enim magiſtratus, qui ita appellabantur, viros bonos fuiſſe credibile eſt, vel hinc, quod nomen id aliquando tam fuerit honorificum, ut ad deos etiam transferretur. Poſteri ſuis ſceleribus ita reddiderunt infame, ut omnes tanquam contagioſum & peſtilens id fugerent, leviuſque putarent convicium, carnificem quam Tyrannum appellari. M. Idem fortaſſe hic evenit, quod Regibus Romæ poſt Tarquinios exactos: quod in Dictatoris nomine, poſt. M. Antonium, & P. Dolabellam Coſſ. B. Rem tenes. Contra vero humilia & plebeia nomina, virtute hominum quibus, ea contigerunt, facta ſunt illuſtria. Ut apud Romanos Camillus, Metellus, Scropha: apud Germanos. Henricus, Genſericus, Carolus. Id adeo magis intelliges, ſi animadvertas nomine Tyranni ſublato rem tamen atque hoc imperii genus apud multas nationes illuſtres in honore priſtino permanſiſſe: ut apud Græcos Æſymnetas, apud Romanos Dictatores. Utrique enim Tyranni legitimi erant: ſed Tyranni quidem, qui legibus potentiores erant: legitimi autem, qui populi conſenſu

electi. M. Quid ego audio? legitimos etiam eſſe Tyrannos? Ego longe aliud certe à te expectabam. Nunc vero confundere videris omnium Regum & Tyrannorum diſcrimina. B. Reges profecto & Tyranni apud veteres idem plane fuiſſe videntur, ſed diverſis opinor temporibus. Tyrannorum enim nomen, opinor, antiquius fuit: deinde ubi ejus nominis eſt pertæſum, ſucceſſerunt in eorum locum Reges, nomine blandiore & mitiore imperio. His quoque degenerantibus, legum adhibita eſt moderatio, quæ fines imperii infinitis eorum cupiditatibus ſtatueret. Hominibus vero pro ratione temporum & moribus hominum nova remedia expetentibus, & veterum imperiorum eos pertæſum eſt & nova quæſita. Nobis vero de duobus generibus principatuum in præſentia inſtitutus eſt ſermo, de eo, in quo legum quam Regum fortiora ſunt imperia; deque peſſimo Tyrannidos genere, in quo omnia Regno ſunt contraria: eaque inter ſe comparanda ſuſcepimus. M. Ita eſt: ac vehementer exſpecto ut iſtuc venias B. Igitur initio inter nos convenerat, Regem ſocietati humanæ tuendæ fuiſſe creatum. Officium vero ejus eſſe ſtatuimus, ut, ex legum præſcripto, jus ſuum unicuique redderet. M. Memini. B. Primum igitur qui eum magiſtratum non populi voluntate accipit, ſed vi invadit, vel fraude intercipit, quo eum nomine appellabimus? M. Tyrannum opinor. B. Sunt & alia multa diſcrimina, quæ quia ex Ariſtotele facile quivis colliget, ideo breviter ea percurram, Regium enim imperium ſecundum naturam eſt: tyrannicum, contra. Rex volentibus, Tyrannus invitis imperat. Regnum liberi inter liberos eſt principatus; tyrannis domini in ſervos. Regi cives excubant ad ſalutem ejus tuendam, tyranno peregrini ad cives opprimendos. alter enim civibus, alter ſibi gerit imperium. M. Quid eos qui per vim & citra populi conſenſum, ſummum imperium ſunt adepti, ita tamen multos annos civitatibus ſuis præfuerunt, ut eorum adminiſtrationis populum non pœnituerit? Quantulum enim eſt, quod in Hierone Syracuſano potuit, aut in Coſmo Medice Florentino poteſt ad juſti Regis functionem, præter legitima ſuffragia, deſiderari? B. Iſtos quidem è Tyrannorum numero eximere non poſſumus. Præclare enim ab hiſtorico egregio dictum eſt, vi quidem regere patriam aut parentes quanquam & poſſis, & delicta corrigas, tamen importunum eſt. Deinde iſti mihi perinde facere videntur ac latrones, qui male parta commode dividendo, ex injuria, juſtitiæ; & è rapina, liberalitatis laudem quærunt, neque tamen quod petunt aſſe-

aſſequuntur. Nam unius maleficii odio omnem illam oſtentatæ beneficentiæ gratiam amittunt: eoque minus civilis animi civibus fidem faciunt, quod non eorum commodis ſed dominatui ſuo id præſtant, ut videlicet ſecurius ſuis voluptatibus fruantur, & poſteris, odio populi paulum lenito, imperium ſtabiliant. Id autem ubi perfecerint, ad mores veros redeunt, Fructus enim qui ſit ſequuturus, è ſemente facile poteſt intelligi. Ad ſuum enim unius nutum omnia revocare, & omnium vim legum in ſe transferre eandem vim habet, ac ſi omnes leges abroges. Sed hoc Tyrannorum genus fortaſſe tolerandum fuerit, ſi abſque publica pernicie tolli non poſſit: velut quoſdam corporis morbos potius perferimus, quam vitam in ancipitem dubiæ curationis aleam conjiciamus. At qui palam non patriæ ſed ſibi gerunt imperium, neque publicæ utilitatis, ſed ſuæ voluptatis rationem habent, qui ſtabilimentum ſuæ auctoritatis in civium infirmitate collocant, quique regnum non procurationem à Deo creditam, ſed potius prædam ſibi oblatam credunt, hi non civili nobiſcum, aut aliquo humanitatis vinculo juncti ſunt, ſed Dei & hominum hoſtes maxime omnium capitales judicari debent. Omnes enim Regum actiones non ſuas opes privatim; ſed publice civium incolumitatem ſpectari debent: quantoque ſupra ceterorum hominum faſtigium Reges ſunt evecti, tanto magis imitari cœleſtia corpora debent, quæ nullis officiis noſtris conciliata, vim ſui caloris & luminis vitalem & beneficam rebus humanis infundunt. Hujus munificentiæ vel tituli ipſi, quibus Reges honeſtavimus (ſi meminiſti) admonere poterant. M. Videor meminiſſe: nempe ut paterna uterentur indulgentia erga cives liberorum loco ſibi commiſſos: in utilitate procuranda, paſtoris diligentia: in ſalute tuenda, duces: virtutum excellentia, prætores: quæ ex uſu eſſent jubendo, imperatores ſeſe præſtarent. B. Paterne igitur is dici poteſt qui cives habet pro ſervis? aut paſtor, qui gregem non paſcit, ſed deglubit? aut gubernator, qui jacturam bonorum ſemper facere ſtudeat? quique (quod dicitur) navem perforet, in qua ipſe naviget? M. Nequaquam. B. Quid, qui non, quæ in rem populi ſunt, imperat, ſed ſibi ſtudeat uni? qui non de virtute certet cum bonis, ſed vitiis flagitioſiſſimum quemque ſuperare contendat? qui ſuos in manifeſtas inſidias ducat? M. Profecto nec mihi dux, nec imperator, nec prætor habebitur. B. Si quem ergo conſpexeris qui Regium nomen uſurpet, nec ullo virtutis genere quemvis è multitudine præcellat, multis etiam

ſit inferior, qui cives non amore patrio proſequatur, ſed ſuperba dominatione premat, qui gregem ſibi commiſſum exiſtimet non ad cuſtodiam ſed ad quæſtum; hunc tu Regem vere putabis, etiam ſi magno ſatellitum numero ſtipatus incedat, magnificoque corporis cultu ſe oſtentet, ſupplicia repræſentet, præmiis, ludis, pompis, inſanis etiam ſubſtructionibus, quæque alia magnifica eſſe creduntur, vulgus conciliet, ejuſque applauſum captet? Hunc tu, inquam, Regem exiſtimabis? M. *Non, ſi mihi conſentire velim, ſed omnis humanæ ſocietatis expertem.* B. *Quibus tu finibus humanam hanc ſocietatem circumſcribis?* M. *Eiſdem illis, quibus tu ſuperiore ſermone viſus es eam velle concludi: juris videlicet ſeptis. Quæ qui tranſiliunt, latrones, fures, mœchi, eos video puniri publicè: eamque cauſam pœnæ juſtam haberi, quod ſocietatis humanæ limites ſint tranſgreſſi.* B. *Quid, qui ſepta illa nunquam ingredi voluere?* M. *Deo & hominibus habendos inimicos: eoſque in luporum, aliove noxiorum animalium genere potiusquam hominum habendos putem. Quæ qui alit, & ſibi perniciem alit, & aliis: qui occidit, non ſibi modo, ſed publice univerſis prodeſt. Quod ſi mihi legem ferre liceret, juberem (quod Romani in monſtris procurandis facere ſolebant) id genus hominum in ſolas terras deportari, aut in alto, procul à conſpectu terræ; demergi, ne contagio etiam mortuorum hominibus officeret: interfectoribus autem præmia decerni non ab univerſo tantum populo, ſed à ſingulis: quemadmodum vulgo fieri ſolet iis, qui lupos aut urſos occiderunt, aut catulos eorum deprehenderunt. Neque enim ſi quod hujuſcemodi monſtrum naſceretur, etiam ſi vocem humanam funderet, faciemque hominis, ceterarumque partium ſimilitudines haberet, mihi cum eo ſocietatem eſſe crederem. Aut ſi quis hominem exuens in talem immanitatem degeneraret, nolletque cum ceteris hominibus niſi in eorum perniciem convenire, hominem appellandum cenſeo, nihilo certe magis quam Satyros, ſimias, aut urſos; quamlibet vultu, geſtu & ſermone hominem mentiretur.* B. *Jam, ni fallor, intelligis qualem Regem, qualem item Tyrannum ſapientiſſimi veterum eſſe ſtatuerunt. Viſne igitur quod in Rege informando fecimus, Tyranni quoque tibi qualecunque ſpecimen proponamus?* M. *Imo, niſi moleſtum eſt tibi, vehementer id cupio.* B. *Non oblitus es, opinor, quæ apud poëtas de furiis, apud noſtros de cacodæmonum natura dicantur: eſſe videlicet ſpiritus humani generis hoſtes, qui cum ipſi in perpetuis cruciatibus*

verſen-

verſentur, hominum tamen tormentis gaudeant. Hæc profectò vera eſt tyrannidis imago. Sed quia cogitatione modo & ſine miniſterio ſenſus hæc imago cerni poteſt, aliam tibi proponam, quæ non modo animum, ſed ſenſus etiam feriat, & velut in oculos incurrat. Finge te navem in mari procellis vexatam videre, littora omnia circumcirca non modo importuoſa, ſed hoſtium infeſtiſſimorum plena: ejus vero navis dominum mutuo cum vectoribus odio certantem, nec ullam tamen aliam, quam in nautarum fide ſpem ſalutis habentem; nec hanc quidem certam, ut qui non ignoret ſe maxime barbaro generi hominum & ab omni humanitate alieno, vitam ſuam credere: quos pecunia ſolo conciliatos retineat, quique lucro majore objecto adverſus eum ipſum conduci poſſint. Talis profecto eſt vita illa, quam velut beatam tyranni amplectuntur. Foris hoſtes, domi cives metuunt, nec cives modo, ſed domeſticos, propinquos, fratres, conjuges, liberos, parentes. Itaque cum vicinis externum, cum civibus civile, cum ſuis domeſticum bellum ſemper aut gerunt, aut metuunt, nec uſquam auxilia ſperant præter mercede conducta: neque bonos conducere audent, neque malis fidere poſſunt. Quid iſtis tandem in vita jucundum eſſe poteſt? Dionyſius filias virgines adultas, cum novaculam admittere ad guttur timeret, à barba radenda miniſterio removit. à Timoleonte frater, ab uxore Alexander Pheræus, à patre Sp. Caſſius eſt interemtus. Qui hæc ante oculos exempla propoſita ſemper habet, quam tu eum carnificinam in pectore circumferre credis? cum cogitet ſeſe univerſo mortalium generi tanquam ſignum, in quod jaculentur, propoſitum: neque ſolum vigilans his conſcientiæ tormentis crucietur, ſed terrificis etiam vivorum & mortuorum ſimulacris è ſomno excitetur, & furiarum facibus agitetur. Tempus enim, quod omnibus animantibus ad quietem, hominibus etiam ad curarum laxamentum natura tribuit, illi in horrores & ſupplicia convertitur.

M. Non inſcite ſane iſta à te ſunt explicata, ac neſcio an etiam vere. Sed tamen, niſi fallor, ad noſtrum inſtitutum non adeo multum faciunt. Nam quibus in manu eſt eligere quos velint Reges, penes eoſdem eſt, electos quibus velint conſtringere legibus. Nobis vero ſcis Reges non eligi, ſed naſci: quibus ego ſemper hereditarium non minus quam ipſum regnum exiſtimavi, ut voluntas eorum pro legibus eſſet. Neque temere in hanc opinionem ſum inductus, ſed magnis auctoribus, cum quibus errare (ſi modo in errore ſum) non me pudeat. Nam, ut alios omit-

tam, jureconſulti affirmant, lege regia, quæ de imperio eorum eſt lata, omnem populi poteſtatem ita in eos tranſmiſſam, ut eorum placita pro legibus haberi debeant. Ex hac nimirum lege natæ ſunt illæ Imp. cujuſdam minæ, ſe jureconſultis omnibus omnem ſuam, qua tantopere glorientur, ſcientiam uno edicto ablaturum. B. Bene abs te factum eſt, quod cum rei maximæ peſſimum citares auctorem, nomen ejus ſupprimendum duxeris. Is enim fuit C. Caligula, qui etiam toti Po. Ro. unam cervicem optabat. In illo autem Imp. nihil hominis, ne dicam Regis, præter formam fuit. Itaque quanta illi debeatur auctoritas, non ignoras. Quod autem ad legem regiam attinet, qualis illa fuerit, quando, à quo, quibus verbis lata, nec ipſi juriſperiti expediunt. Regibus enim Romanis nunquam ea poteſtas fuit: quippe à quibus provocatio ad populum erat. Rogationem vero, qua L. Flaccus libertate Po. Ro. oppreſſa, per aliarum legum ſilentium ſtabilivit L. Syllæ tyrannidem, nemo unquam pro lege habuit: ejus autem Rogationis ea vis erat, ut quæcunque L. Sylla feciſſet, ea rata eſſent. Quod jus nullus unquam populus liber tam excors fuit, ut volens in ſe permitteret: Aut ſi quis fuit, dignus profecto fuit, qui perpetuo ſerviret Tyrannis, ſtultitiæque ſuæ pœnas lueret. Sed ſi qua talis fuit lex*, exemplum nobis ad cautionem non ad imitationem propoſitum exiſtimemus. M. Recte profecto mones. Sed iſta admonitio tua ad eos pertinet, quibus in manu eſt, quales ſibi Reges creent. Ad nos vero nihil omnino pertinet, qui non ſuffragiis optimos eligimus, ſed forte oblatos accipimus. Illud etiam jureconſulti nos proprie videtur reſpicere, qui majoribus Regum noſtrorum id jus in nos poſteroſque noſtros dedimus, ut ipſi poſterique eorum imperium in nos perpetuo tenerent. Illos utique (majores dico noſtros) vellem admonuiſſes, quibus integrum erat, quos vellent ſibi Reges adſciſcere. Nunc vero ſerum iſtud tuum conſilium eo valet, non ut, quæ in poteſtate noſtra non ſunt, ea corrigamus: ſed ut majorum ſtultitiam deploremus, & noſtræ condicionis miſeriam agnoſcamus. Quid enim reliqui eſſe poteſt in ſervitutem deditis, niſi ut alienæ ſtultitiæ pœnas luamus? &, ut leviores fiant, eas patientia leniamus? nec importune tumultuando iras eorum provocemus, quorum imperium rejicere, nec poteſtatem imminuere, nec vim & impotentiam effugere poſſumus? Lex autem illa Regia, cui tu tantopere es inimicus, non eſt in Tyrannorum gratiam, ut tu videri vis, conficta: quippe quæ à Juſtiniano Principe juſtiſſimo ſit comprobata: apud quem adulatio tam aperta locum non fuiſſet habitura: nam in Principe ſtolido valet illud:

Falſus

Falſus honor juvat, & mendax infamia terret.
Quem, niſi mendoſum & mendacem?

B. Fuit quidem Juſtinianus, ut prædicant hiſtoriæ, vir magnus: etſi quidam in Beliſſarium fuiſſe crudeliter ingratum narrent. Sed fuerit ille, qualem tu eum fuiſſe exiſtimas, meminiſſe tamen potes ab illius ætatis fere æqualibus traditum, Tribonianum, præcipuum inter illarum legum latores, hominem fuiſſe longe nequiſſimum: & qui facile potuiſſet adduci, ut Principi quoque peſſimo gratificaretur. Sed nec boni Principes ab hoc adulationis genere abhorrent. Nam,

——— & qui nolunt occidere quenquam, Poſſe volunt ——
—— Et nihil eſt quod credere de ſe
Non audet, cum laudatur diis æqua poteſtas.

Sed redeamus ad noſtros Principes, ad quos tu ais hæreditate non ſuffragiis regnum pervenire. De noſtris autem ſolis loquor. Nam ſi ad exteros digrediar, vereor ne longior quam inſtitueramus fiat oratio. M. Ita facies cenſeo. Res enim externæ non magnopere ad præſentem diſputationem pertinent. B. Igitur, ut à primis ordiar initiis, illud ſatis convenit, Principes nobis ob virtutis opinionem delectos, qui ceteris imperarent. M. Ita tradunt rerum noſtrarum ſcriptores. B. Nec minus illud conſtat, multos, qui crudeliter & flagitioſe eum magiſtratum gesserunt, à civibus in jus vocatos: quoſdam perpetuis carceribus damnatos: alios partim exilio, partim morte multatos: quorum cum vel filii vel propinqui in eorum locum aſſumerentur, nulla unquam quæſtio adverſus interfectores decreta fuit. At qui bonos violaſſent Reges, nuſquam gentium in eos ſeverius vindicatum eſt. Et quia longum eſſet ſingulos percenſere, è poſtremis, quorum recentior eſt memoria, paucos proferam. Jacobi primi cædem, cum puerum ſex annorum hæredem reliquiſſet, adeo graviter nobilitas punivit, ut homines clariſſimis familiis natos, divitiis & clientelis primarios novo & exquiſito genere ſupplicii extinxerit: contra Jacobi tertii, & hominis flagitioſi & crudelis, mortem quis doluit, ne dicam ultus eſt? In filii vero ejus Jacobi quarti morte, ſuſpicio ſceleris morte punita eſt. Neque pii erga bonos Reges tantum majores noſtri fuerunt, ſed in malos etiam lenes & miſericordes. Nam Culenum ad cauſam dicendam venientem cum ex inimicis quidam in itinere occidiſſet, graviſſimas ex ordinum ſententia pœnas dedit: & Evenum, perpetuis vinculis damnatum, cum itidem inimicus in carcere occidiſſet, itidem pœnas dedit. Et cujus vitam nefariam omnes oderant, mor-

 tem

tem per vim illatam ceu parricidium ſunt proſecuti. M. Ego non tam, quid interdum factum ſit, quæro in præſentia, quam quo jure apud nos regnetur. B. Igitur, ut eo redeamus, quemadmodum in primis Regibus uſque ad Kennethum tertium, qui primus regnum in ſua familia ſtabilivit, perſpicuum eſt, quæ fuerit poteſtas populi in Regibus creandis & in ordinem redigendis: ita neceſſe eſt, ut is aut populo invito id fecerit, aut à perſuaſo impetraverit. M. Negari non poteſt. B. Porro ſi vi coëgit populum, ſibi parere, populus quoque, ubi primum ſuis viribus cœperit confidere, violentum illud imperium poterit excutere: cum à Regibus & populis recepta jura pronuncient, & natura clamet, quicquid per vim fiat, ſimili vi ſolvi poſſe. M. Quid ſi populus vel fraude circumventus, vel metu coactus, in ſervitutem ſeſe dederit? quid cauſæ prætendi poteſt quin in quod ſemel conventum eſt, in eo perpetuo maneat? B. Si tu mecum ex convento agis, quid cauſæ eſt, quin ego ex adverſo eas cauſas ponam, cur pacta & conventa ſolvi poſſint? In primis autem quæ vi metuſque cauſa fiunt, apud omnes civitates de iis certum jus eſt, è naturæ fontibus hauſtum. Per fraudem etiam circumventis jura dant reſtitutionem in integrum, idque maxime in pupillis, eiſque perſonis ſervandum putant, quas optimo jure eſſe volunt. Quis igitur cœtus juſtius reſtitui, quam populus univerſus poſtulet? Cui cum ſit injuria, ea non in unam aliquam civitatis partem, ſed in omnia civilis corporis membra late permanat. M. Scio in privatorum cauſis hoc jus uſurpari, nec in illos eſſe iniquum. Sed non eſt quod de hac re magnopere contendamus, cum illud ſit longe credibilius (quod ab hiſtoricis etiam traditur) id jus populi voluntate Regibus datum. B. Credibile eſt etiam, non ſine magna cauſa rem tantam fuiſſe impetratam. M. Facile aſſentior. B. Quam igitur cauſam potiſſimum fuiſſe arbitraris? M. Quam aliam, niſi quæ narratur? Tædium ambitionis, tumultus, cædes, bella inteſtina ſæpe cum internecione alterius partis, ſemper cum utriuſque maximo damno. Nam qui regnum obtinebant, quo id pacatius liberis relinquerent, fratres & fere proximum quemque extinguere conabantur: quemadmodum apud Turcas fieri audimus, & apud Philarchos in noſtris inſulis & Hibernia fieri videmus. B. Utris igitur iſtam contentionem putas magis fuiſſe pernicioſam, populone an Principibus? M. Regibus certe: cum populi major pars ſecura ſit, Principum ſoleat ſpectare certamina, & ſemper victoribus in prædam cedat. B. Principes

igitur

igitur (ut videtur) ſua potius cauſa quam ex utilitate populi in ſua familia ſtabilem regni ſedem conſtituere voluerunt. M. Credibile eſt. B. Ut autem rem ad perpetuum honorem, opes & incolumitatem ſuæ familiæ tantopere pertinentem impetrarent, veriſimile eſt eos aliquid invicem de ſuo jure remiſiſſe; & ut facilius populi voluntatem & ſtudium tenerent & conſenſum impetrarent, aliquid ex adverſo laxamenti dediſſe. M. Credo. B. Illud certe mihi fateberis incredibile, ut pro tanto beneficio Regibus impenſo, pejore ſe jure eſſe paterentur quam antea fuerant. M. Incredibile prorſus. B. Neque Reges, ſi id noxium & liberis ſuis & populo inutile ſciſſent futurum, tanta ambitione id petiſſent. M. Nequaquam. B. Finge ergo aliquem è media concione liberi populi liberè Regem interrogare, quid ſi cui Regum filius ſit ſtolidus? quid ſi inſanus? eoſne nobis conſtitues rectores, qui ſe ipſos regere non poſſunt? M. Nihil opinor opus fuiſſe, ut hac exceptione uterentur: cùm huic generi legibus ſit proſpectum. B. Probe ſane. Illud ergo videamus, ſi liberam legum poteſtatem Reges à populo impetraſſent, num ea inutilis fuiſſet, eis præſertim, qui familiæ ſuæ in poſterum proſpectum volebant. M. Quamobrem vero inutilem futuram cenſebimus? B. Quod nihil æque ad diuturnitatem dominationis faciat, ac temperamentum illud imperii, cum & Regibus eſt honorificum, & populo moderatum & ſalutare. Habet humanus animus ſublime quiddam & generoſum natura inſitum, ut nemini parere velit, niſi utiliter imperanti; neque quicquam eſt valentius ad continendam humanam ſocietatem, quam beneficiorum viciſſitudo, ideoque ſapienter viſus eſt Theopompus reſpondiſſe exprobranti uxori, quod adjectis Ephoris vim imminuiſſet imperii, ac minus, quam acceperat, filiis reliquiſſet regnum: Tanto, inquit, firmius. M. Quod de diuturnitate narras, video eſſe veriſſimum. Nam Scotorum & Cimbrorum regna longe omnium, quæ in Europa ſunt, antiquiſſima reor: neque alia re id mihi conſecuti videntur, quam ſummi imperii moderatione: cum interim Francorum, Anglorum, Hiſpanorum regna toties ex aliis ad alias familias tranſierint. Sed neſcio an Reges illi noſtri tam ſapientes fuerint quam Theopompus. B. Ut illi tam providi non fuerint, populumne putas tam ſtultum fuiſſe, ut occaſionem tam oportunam oblatam negligeret? aut timore adeo perculſum aut ſeductum blanditiis, ut ſe ſponte in ſervitutem daret? M. Non fuit fortaſſe. Sed fuerit, (quod fieri potuit) adeo cæcus, ut quod in rem ſuam eſſet, non viderit: aut cum videret tam commodi ſui negligens, ut contempſerit, nonne merito

ſua ſtultitiæ pœnas luet? B. *non eſt veriſimile aliquid iſtorum factum eſſe, cum uſque ad noſtram ætatem contra obſervatum fuiſſe videamus. Nam præterquam quod mali Reges, quoties tyrannidem in cives moliti ſunt, ſemper coërciti fuerunt, etiam in antiquis familiis vetuſti moris quædam veſtigia adhuc remanent. Scoti enim priſci ad noſtram uſque ætatem ſuos eligunt Phylarchos, & electis concilium ſeniorum adhibent: cui concilio qui non parent, honore privantur. Quod igitur in partibus adhuc ſumma diligentia ſervatur, in omnium ſalute negligerent? & qui in beneficii loco habiturus erat regnum legitimum, ei ſe ſponte in ſervitutem traderent? & libertatem virtute partam, armis defenſam, tot ſeculis non interpellatam, eam ſine vi, ſine bello, nec expectanti condonarent? Iſtam enim poteſtatem Regibus noſtris nunquam fuiſſe, præter ſupplicia male adminiſtrati regni toties expetita, Joannis Balioli calamitas oſtendit. Qui fere* C C. L X. *abhinc anno à nobilitate rejectus eſt, quod ſe regnumque ſuum Eduardi Angli imperio ſubjeciſſet: inque locum ejus Robertus Primus eſt ſuffectus. Oſtendit id etiam perpetuus ille mos à primis uſque temporibus continuatus.* M. *Quem tu morem dicis?* B. *Reges noſtri cum publice inaugurantur, populo univerſo ſancte promittunt ſe leges & majorum ritus veteraque inſtituta ſervaturos: eoque jure, quod à majoribus acceperunt, uſuros. Oſtendit totus ille ceremoniarum ordo, primique Regum adventus in ſingula oppida, è quibus omnibus facile intelligi poteſt, qualem à majoribus acceperint poteſtatem: non aliam videlicet, quam qui ſuffragiis electi in leges jurant. Hanc regnandi condicionem Davidi & poſteris ejus Deus propoſuit: tamdiu eos regnaturos promittit, quamdiu illi legibus ab eo datis parerent. Hæc quidem faciunt, ut veriſimile ſit non immenſam, ſed intra certos terminos conſtrictam & finitam, poteſtatem Reges noſtros à majoribus accepiſſe. Acceſſit præterea longi temporis confirmatio & perpetui juris à populo uſurpatio, nullo unquam decreto publico reprehenſa.* M. *Sed vereor ut à Regibus facile poſſit impetrari, ut iſta veriſimilitudine abducti in has leges utcunque juratas, aut à populis uſurpatas concedant.* B. *Ego quoque credo non minus eſſe difficile, ut populo perſuadeamus, ut, jure à majoribus accepto, tot ſeculorum uſu probato, uno perpetuo tenore uſurpato, decedat. Neque puto neceſſe conjecturis perſequi quid ſit facturus, cum videam quid fecerit. Quod ſi utrinſque obſtinata pertinacia res ad arma veniat, victor quidem, quod volet, jus victo dabit; ſed tam diu dabit, donec qui certamine erit*

inſe-

inferior, arma recollectis viribus reſumet: quibus in contentionibus cum populi pernicie ſemper, ſed cum exitio Regum fere decertari ſolet. Ex hoc enim fonte omnes omnium regnorum interitus promanant. M. Ita fieri neceſſe eſt. B. Hæc ego altius fortaſſe quam opus erat repetivi: ut perſpicue intelligeres vetus regnandi apud nos jus quale fuerit. Nam ſi ſummo jure tecum egiſſem, multo breviore compendio, quo volebam, pervenire potuiſſem. M. Quanquam mihi jam propemodum ſatisfeceris, tamen & iſtud, quale ſit, libenter ex te audiam. B. Hoc igitur primum mihi velim reſpondeas, probeſne definitionem legis à jureconſultis poſitam; qui legem eſſe ajunt, quod populus ſcivit, ab eo rogatus, cui rogandi jus eſt? M. Probo equidem. B. Conſenſimus autem legum vitiis deprehenſis, ab eiſdem earum latoribus eas vel corrigi vel abrogari poſſe. M. Conſenſimus. B. Illud autem, opinor, vides, qui naſcuntur nobis Reges, eos & legibus & populi ſuffragio creari, non minus quam quos ab initio diximus electos: & adverſus non modo vim & fraudem, ſed negligentiam quoque in legibus accipiendis non defutura populo legum latori remedia. M. Video plane. B. Id modo intereſſe, quod lex de noſtris Regibus ante aliquot ſecula ſit lata: regnum vero cum initur, non ferri nova, ſed vetus lex approbari ſolet. Apud eos vero, qui ſingulis Regibus eligendis habent comitia, ſimul lex ferri, Rex fieri & probari, regnum iniri ſolet. M. Sic eſt. B. Nunc ab initio ſi videtur, quid inter nos convenerit, breviter colligamus: ut ſi quid temere ſit probatum, ſit & pœnitentiæ locus. M. Placet. B. Primum omnium viſum eſt nobis Regem populi cauſa creari, neque bono Rege quidquam præſtantius divinitus nobis dari, neque malo peſtilentius. M. Recte. B. Malum etiam Regem diximus vocari Tyrannum. M. Diximus. B. Et quia non eſt tanta bonorum copia, ut ſemper probi ſuppetant, quos eligamus: nec tanta naſcendi felicitas, ut fors illa ſemper bonos offerat: ſi non quales optaremus, at quales vel conſenſus approbavit, vel caſus obtulit, pro Regibus habemus. Ea autem, quæ eſt vel in eligendis novis, vel in oblatis forte naſcendi approbandis, alea, in cauſa fuit, ut leges cuperemus, quæ Regibus imperii modum facerent. Eæ autem leges nihil aliud eſſe debent, niſi expreſſa (quatenus aſſequi poſſumus) boni Principis imago. M. Id quoque ſumus confeſſi. B. Jam reſtat, opinor, ut de pœna Tyrannorum diſſeramus. M. Id unum mihi reliquum videtur. B. Igitur ſi Rex omnia legum vincula perfringat, planeque hoſtem publicum ſe gerat, quid hic faciendum cenſes? M. Hæreo pro-

reo profecto. Nam etſi rationes à te expoſitæ videantur convincere, nullam nobis eſſe cum eo Rege ſocietatem, tamen diuturnæ conſuetudinis tanta vis eſt, ut apud me legis vigorem obtineat. Ea adeo pertinaciter in animis hominum hæret, ut ſi quem aliquando invexerit errorem, eum tolerare præſtet, quam dum morbum aſſuetudine levem curare contendimus, totius corporis ſtatum labefactare. Ea enim quorundam morborum eſt natura, ut dolorem, quem afferunt, præſtet perferre, quam ancipitia remedia quærere: in quibus experiundis, ut cetera ſuccedant, ita tamen acres dolores in medicando afferunt, ut ipſo morbo morbi cura ſit pernicioſior. Deinde, quod me magis movit, video iſtam, quam tu vocas, Tyrannidem divino confirmatam oraculo: & quod tu velut legum interitum execraris, Deus legem regni vocat. Ejus loci me magis movet auctoritas quam omnia Philoſophorum argumenta: inde me niſi explicaveris, non erunt apud me tanti hominum commenta, ut non confeſtim ad hoſtes deficiam. B. In communi, ut video, errore verſaris, eoque graviſſimo, qui tyrannidem tyrannide confirmare coneris. Quanta enim ſit conſuetudinis tyrannis in animis hominum ubi altius radices egit, & nimium ſæpe hoc ſeculo ſumus experti, & hiſtoriæ ſcriptor vetuſtus Herodotus, vetuſto nos monet exemplo: ſed mihi veteribus exemplis non eſt opus, tete ipſe conſule. Cogita tecum quot ſint res, nec hæ exiguæ, in quibus, rationem ſecutus, ab inveterata tot ſeculis conſuetudine deſciveris: ut jam domeſticis experimentis didiciſſe potueris, nullam magis periculis eſſe plenam, quam ſit iſta, quam nos ſequi jubent, via publica. Eam te jubeo diligenter circumſpicere: quot ruinas, quantas ſtrages in ea videbis? Sed, ſi ipſa (quod dicitur) luce clarius eſt, non eſt quod in re perſpicua vel probanda vel illuſtranda diutius immorer. Quod autem ad eum attinet locum, quem ex hiſtoria Regum magis ſignificas, quam explicas, vide quæſo ne, quæ in Tyrannorum vita Dominus execratur, tu Regibus ab eo conceſſa putes. Id ne fiat, primum te jubeo expendere, quid populus à Domino petierit: deinde quas novæ petitionis cauſas habuerit: poſtremo quid populo Dominus reſponderit. Primum, Regem petunt. At qualem? legitimum? at habebant. Erat enim Samuel eis à Domino, penes quem jus præficiendi erat, datus: Jus eis legitime ex legum divinarum præſcripto multos annos dixerat. At filii ejus cum jus eo ſeniore dicerent, multa flagitioſe faciebant, & adverſus leges judicabant. Nondum video cauſam cur ſtatus publici mu-

tatio-

tationem, ſeu emendationem potius expoſcerent: aut certe à Domino expectarent, ut qui non adeo pridem totam Heli familiam à ſtirpe evertit, ob cauſam prope ſimilem. Quid igitur petunt? Regem, qualem vicinæ gentes habebant, qui domi judex, foris Imperator eſſet. Erant autem revera Tyranni. Nam ut Aſiæ populi magis ſervili animo ſunt quam Europæi, ita Tyrannorum imperiis facilius parebant, neque uſquam, quod ſciam, ab hiſtoricis mentio fit legitimi Regis in Aſia. Præterea, Tyrannum non Regem hic deſcribi, vel ex eo facile apparet, quod in Deuteronomio formulam eis ante præſcripſerat, non modo ab hac diverſam, ſed etiam plane adverſam: ex qua formula Samuel, ceterique judices tot annos jus dixerant: quam cum rejicerent, Dominus ſe rejectum ab eis conqueritur. M. At non Tyrannum, ſed Regem Dominus eum ubique vocat. B. Vocat quidem Regem: nam Domino peculiare eſt, quoties alloquitur populum, populari uti ſermone. Itaque vocabulo utitur cum vulgo communi, ſed ne quem ambiguus ejus uſus deciperet, hic diſerte exponit, quis eſſet ejus vocabuli uſus apud gentes vicinas. M. Iſta ut vera ſint, illa tamen Pauli propius nos urgent, qui pro ſalute Principum nos jubet orare: tantum abeſt ut detrectare imperium, multo minus detrahere de ſolio, detractoſve trucidare permittat. At quos Principes commendat ille noſtris precibus? omnium qui unquam fuerunt crudeliſſimos, Tiberios, Caligulas, Claudios, Nerones. Nam iis fere æquales ſunt Pauli Epiſtolæ. B. Quod auctoritatis tantum in Paulo eſſe ſtatuas, ut apud te omnium Philoſophorum & jureconſultorum ſcriptis una ejus ſententia præponderet, recte mihi facere videris. Sed vide ut ſatis ejus ſententias expenderis. Non enim verba ſolum examinare opertet: ſed quibus temporibus, ad quos, & cur ſcripſerit. Primum igitur videamus quid Paulus ſcripſerit. Scribit enim ad Titum cap. III. Admone, Principibus & poteſtatibus ſubditos dicto obedire, ad omne opus bonum paratos eſſe. Vides, opinor, quos hic parendi conſtituat fines. Idem ad Timotheum cap. II. ſcribit, ut oremus pro omnibus, etiam pro Regibus & ceteris magiſtratibus; ut, inquit, tranquillam vitam agamus in omni pietate & caſtitate. Vides & hic quem orandi finem ſtatuat: nempe non ſalutem Regum, ſed Eccleſiæ tranquillitatem, ex quo non erit difficile orationis quoque formam concipere. In Epiſt. autem: ad Rom. Regem etiam definit prope ad Dialecticam ſubtilitatem: Eſſe enim, ait, miniſtrum, cui gladius à Deo ſit traditus, ut malos puniat,

puniat, ac bonos foveat & ſublevet. Non enim de Tyranno, inquit Chryſoſt. hæc à Paulo ſcribuntur, ſed de vero & legitimo Magiſtratu, qui veri Dei vices in terris gerit: cui qui reſiſtit, certe Dei ordinationi reſiſtit. Sed nec ſtatim ſi pro malis Principibus eſt orandum, hinc colligere debemus, eorum vitia non eſſe punienda: non magis certe quam latronum, pro quibus etiam orare jubemur, nec ſi bono Principi parendum eſt, ideo malo non erit reſiſtendum. Quod ſi etiam cauſam quæ Paulum ad hæc ſcribenda impulerit reſpicias, vide ne vehementer hic locus contra te faciat. Scripſit enim hæc, ut quorundam temeritatem caſtigaret, qui negabant imperia magiſtratuum Chriſtianis eſſe neceſſaria. Nam cum poteſtas magiſtratuum adverſus malos ſit comparata, ut omnes æquo jure viveremus, & exemplum juſtitiæ divinæ inter homines remaneret, nullum ejus uſum eſſe contendebant, inter homines adeo à vitiorum contagio alienos, ut ipſi ſibi lex eſſent. Non igitur hic Paulus de iis, qui magiſtratum gerunt, agit, ſed de ipſo Magiſtratu: hoc eſt, de functione & officio eorum, qui aliis præſunt: nec de uno, aut altero genere magiſtratus, ſed de omni legitimi magiſtratus forma: nec ei contentio eſt cum eis, qui malos magiſtratus coërcendos putant, ſed cum hominibus omne magiſtratus imperium detrectantibus: qui libertatem Chriſtianam abſurde interpretantes affirmabant, indignum eſſe ut, qui à Dei Filio eſſent emancipati, à Dei Spiritu regerentur, ſub ullius hominis poteſtate eſſent. Eorum errorem Paulus ut refelleret, oſtendit magiſtratum rem eſſe non modo bonam, ſed etiam ſacram; nempe Dei ordinationem: & ad id inſtitutum, ut hominum cœtus & civitates ita continerentur, ut & Dei beneficia in ſe agnoſcerent, & alii ab aliis injuriam abſtinerent. Qui in honore conſtituti eſſent, Deus legum ſuarum juſſit eſſe cuſtodes. Quod ſi leges (ut ſunt) bonas eſſe fateamur, & cuſtodes earum honore dignos, & cuſtodum munus rem bonam & utilem fateri cogemur. At terribilis eſt magiſtratus, quibus tandem? beniſne, an malis? bonis terrori non eſt, ut qui ab injuria eos tueatur: ſin malis eſt terrori, nihil ad te, qui Spiritu Dei regeris. Quid ergo mihi opus ut magiſtratui ſim ſubjectus, inquies, ſi Domini ſum libertus? Imo ut te Domini libertum probes, pare ejus legibus: Spiritus enim Domini, à quo te regi jactas, idem & legum eſt lator, & magiſtratuum probator, & parendi magiſtratibus auctor. Igitur & in hac parte facile inter nos conveniet, magiſtratu in optimis etiam civitatibus opus eſſe,

eumque

eumque omni honoris genere proſequendum. Quod ſi quis contra ſentiat, eum inſanum, inteſtabilem, atque omni ſupplicio dignum exiſtimamus. Repugnat enim aperte Dei voluntati per ſcripturas nobis revelatæ. Quod autem ad Caligulam, Neronem, Domitianum, & reliquos ejus generis Tyrannos attinet: cur violati juris divini & humani pœna non debeant exigi? Nihil hic apud Paulum habes, qui de ipſa magiſtratuum poteſtate non de malis male poteſtatem eam gerentibus diſſerat. Nec ſi ad Pauli regulam id genus Tyrannorum examines, omnino magiſtratus erunt. Quod ſi quis contendat malos etiam Principes eſſe à Deo ordinatos, vide ne captioſa ſit hac oratio. Deus enim ut malo nodo malum (quod ajunt) cuneum adhiberet, malum hominem malis puniendis interim præficit, ſed humanæ malitiæ Deum auctorem eſſe, nemo ſanus audebit affirmare: quemadmodum animadvertendi in malos eundem eſſe auctorem nemo ignorat. Magiſtratus quoque bonus fere malum hominem eligit, qui ſit carnifex in pœnis noxiorum repetendis. Hunc quidem carnificem etſi magiſtratus ad id munus aſſumit, non protinus ei impunitas omnium ſcelerum tribuitur: nec ſuperiorem eſſe vult, quam ut legibus interrogari poſſit. Non commorabor diutius in hac ſimilitudine, ne adulatores aulici parum honorifice me de magiſtratu ſummo loqui clament. Sed utcunque clamabunt, certe illud negare non poſſunt, carnificis functionem partem eſſe muneris publici, ac fortaſſe etiam regii, vel ipſorum Regum teſtimonio: qui, quoties aliquis è miniſtris publicis violatur, ſe ſuamque majeſtatem atque corpus violari querantur. Pœna autem ſceleratorum, ut ſi quid aliud, ad munus regium ſpectat. Quid præfecti urbium? quid caſtrorum? Quid prætores? Quid ipſi Conſules? Iiſne etiam Paulus nos ſubditos eſſe jubet? an pro privatis habet? At ab omnibus non modo minoribus magiſtratibus, ſed ab eis etiam, qui ſunt Regibus æquales, ratio male obiti imperii ſolet exigi. Velim ergo, qui ex Pauli verbis tantam Regibus poteſtatem datam ſomniant, aut oſtendant ex eodem Paulo, ſolos Reges poteſtatis nomine hic accipiendos, ideoque ſolos legum pœnis eximendos: aut ſi, cum poteſtates dicimus, intelligantur etiam alii magiſtratus ab eodem auctore Deo in eundem uſum inſtituti: illud quoque velim oſtendant, ubi omnes magiſtratus legibus ſoluti, & à pœnarum metu liberi pronuncientur: aut ſolis Regibus iſta immunitas ſit conceſſa, ceteris, qui in poteſtate conſtituti ſunt, negata. M. At poteſtatibus ſublimioribus omnes vult eſſe ſubditos. B. jubet quidem:

dem : ſed iſto nomine poteſtatis neceſſe eſt ut & ceteros magiſtratus comprehendat, niſi forte Paulum credamus exiſtimare in civitatibus, quæ regio careant imperio, nullam poteſtatem ſed plane ἀναρχίαν *eſſe. M. Iſtud ego neque credo, nec eſt veriſimile : eoque magis in hac ſum ſententia, quod omnium hujus loci interpretum doctiorum conſenſus tecum facit, qui iſtam Pauli diſputationem adverſus eos inſtitutam putant, qui omnes prorſus leges & magiſtratus nihil ad ſe pertinere contendebant. B. Quid autem illud, quod nuper dixi? credisne Tyrannos illos omnium ſæviſſimos ad Pauli formulam pertinere ? B. Imo quid tu afferς, cur id non credam ? præſertim cum Hieremias tam ſollicite moneat Judæos idque divinitus, ut Regi Aſſyriorum pareant, nec ulla ratione imperium ejus rejiciant. Atque inde colligunt pari ratione, ceteris quoque Tyrannis, quantumvis immanibus, eſſe parendum. B. Ut prius ad id, quod poſterius à te poſitum eſt, reſpondeam, illud oportet animadvertas, Prophetam non jubere, ut omnibus Tyrannis pareant Judæi, ſed uni Aſſyriorum Regi. Quod ſi tu ex eo, quod uni ſingulariter juſſum eſt, legis formulam colligere velis, primum non ignoras (docuit id te enim dialectica) quam abſurde ſis facturus, deinde periculum tibi erit, ne paribus te armis oppugnatores tyrannidis aggrediantur. Nam aut oportet oſtendas, quid ſit in hac re ſingulare, cur eam omnibus ubique imitandum proponas : aut ſi id non potes, confitendum erit, ex aliis ſingularibus Dei mandatis, quicquid de uno aliquo ſit juſſum, id ad omnes ex æquo pertinere. Hoc ſi ſemel (quod tibi neceſſe erit) admiſeris, ſtatim tibi objicietur, Dei quoque juſſu Achab occiſum : præmium quoque divinitus interfectori & promiſſum & præſtitum. Itaque ubi tu eo refugies, omnibus Tyrannis ideo parendum, quia Deus per Prophetam juſſerit populum ſuum uni Tyranno parere : ſtatim tibi occinetur, omnes Tyrannos etiam à ſuis occidi debere : quia Achab juſſu divino à copiarum ſuarum præfecto ſit interfectus. Igitur te admoneo, ut firmius aliquod propugnaculum Tyrannis è ſcriptura pares : aut, ea in præſentia relicta, ad Philoſophorum ſcholam revertaris. M. De iſto quidem cogitabo. Sed interim unde ſumus digreſſi, eo redeamus. Quid tandem è ſcripturis profers, cur liceat Tyrannos impune occidere ? B. Primum id affero, quod cum diſerte præceptum ſit de ſcelere & ſceleratis è medio tollendis, ſine ulla exceptione gradus aut ordinis, nuſquam tamen in ſacris literis Tyrannis quam privatis magis eſt cautum. Deinde quod definitio poteſtatis à Paulo tradita,*

tradita, ad Tyrannos nihil omnino pertineat, quippe qui imperii vim accommodent, non ad populi utilitatem, ſed ad ſuas libidines explendas. Præterea animadvertendum diligenter, quantum Paulus tribuerit Epiſcopis, quorum functionem miris & veris laudibus afficit, ut qui quodam modo Regibus compoſiti ex adverſo reſpondent, quatenus materiæ utrique ſubſtratæ natura patitur. Sunt enim alteri internorum alteri externorum morborum medici: neque tamen alteros ab alterorum imperio ſolutos & liberos eſſe voluit. Sed quemadmodum Epiſcopi, in civili communione vitæ exercendæ ſunt Regibus ſubditi, ita & Reges Epiſcoporum ſpiritualibus admonitionibus parere debent. Horum autem Epiſcoporum dico, cum tanta ſit amplitudo & dignitas, eos neque lex ulla divina aut humana ſcelerum pœnis eximit. Et, ut ceteros omittamus, Papa ipſe; qui quaſi Epiſcoporum Epiſcopus habetur, qui ita ſuper Regum omnium faſtigium aſſurgit, ut Deus quiſpiam inter homines haberi velit, nec à ſuis quidem Canoniſtis, genere hominum ei addictiſſimo, legum pœnis eximitur. Nam cum abſurdum exiſtimarent Deum (non enim dubitant hoc nomine eum appellare) hominum animadverſioni eſſe obnoxium, & injuſtum putarent maxima ſcelera & fœdiſſima flagitia cuiquam impunita fore, rationem excogitarunt, qua & ſcelera plecterentur, & Papa tamen ſacroſanctus & inviolatus haberetur. Aliud enim Papa, aliud ejus hominis qui Papa eſſet, jus exiſtimabant: & cum Papam, quem errare poſſe negant, legum cognitioni eximant, eum tamen hominem, qui eſt Papa, vitiis & vitiorum pœnis obnoxium eſſe fatentur, neque magis differendi ſubtilitate, quam animadvertendi ſeveritate ſuam ſententiam declararunt. Longum eſſet explicare, qui Pontifices (ſive ut eorum more loquar) qui homines, qui Pontificum perſonam geſſerint, non modo vivi magiſtratum ejerare ſint coacti, ſed mortui etiam ſepulchris eruti, & in Tiberim projecti ſint. Sed, ut vetera omittam, Pauli Quarti memoria recens in animis adhuc hæret, in hunc odium publicum ſua Roma novi generis decreto nuper teſtata eſt. Iram enim cui ille erat ereptus, in propinquos, in ſtatuas, in pictas ejus imagines exercuit. Nec debet hæc interpretatio ſubtilior tibi videri, qua poteſtatem ab eo qui præeſt ſeparamus, quam & Philoſophia agnoſcit, & veteres interpretes probant, nec vulgus illud ineruditum & à diſputandi ſubtilitate alienum ignorat. Neque enim opifices ſellularii in ſuæ artis probrum factum accipiunt, ſi quis vel faber vel piſtor ob latrocinium pœnas luit: ſed

gaudent potius collegium ſuum facinoroſis hominibus eſſe purgatum. Quod ſi quis contra ſentiat, verendum reor ne potius hominum pœna, quibus conſcientia ſcelerum eſt conjunctus, quam collegii infamia dolere videatur. Neque Reges, *opinor, ſi ſeorſum à facinoroſis & adulatoribus conſilia caperent, ſuamque magnitudinem non potius virtutum officiis quam impunitate ſcelerum metirentur, nec agre ferrent Tyrannorum ſupplicia: aut ex eorum qualicunque interitu majeſtatem regiam imminui exiſtimarent, quin repurgatam potius à turpiſſima labe fœditatis eam gauderent: præſertim cum latronibus vehementiſſime, idque optimo jure, ſoleant iraſci, ſi qui Regium nomen ſuis maleficiis prætendunt.* M. *Nec injuria certe. Sed his jam omiſſis velim ad cetera capita, à te propoſita, pergas.* B. *Qua tandem capita dicis?* M. *Nempe quibus temporibus, & ad quos Paulus iſta ſcripſerit, aveo enim ſcire, quid iſta cognitio ad præſens argumentum faciat.* B. *Mos hic quoque tibi geretur. Ac primum ut de tempore agam, ſcripſit hæc Paulus in ipſa naſcentis Eccleſiæ infantia, quibus temporibus non ſolum crimine vacare, ſed injuſtas etiam criminandi cauſas quærentibus locum maledicendi neminem dare oportebat. Deinde ad homines ſcripſit è diverſis gentibus, atque adeo è toto Romani imperii corpore, in unum cœtum collectos, in iis autem pauci erant opibus inſignes: qui magiſtratum gererent, aut geſſiſſent, prope nemo: qui inter cives cenſerentur, non adeo multi, & hi fere inquilini, aut etiam magna ex parte libertinæ conditionis: ceteri fere opifices & ſervi. In his non deerant, qui libertatem Chriſtianam latius protenderent, quam Evangelii ſimplicitas pateretur. Hæc igitur multitudo è promiſcua plebis turba, quæ magno labore tenuem victum quærebat, non tam ſollicita eſſe debebat de Reip. ſtatu, de imperii majeſtate, de Regum vita & officiis, quam de tranquillitate publica, & otio domeſtico, neque jure amplius ſibi vendicare poterat, quam ut ſub imperii qualiſcunque umbra lateret. Ea ſi quam publicæ adminiſtrationis partem capeſſere tentaſſet, non modo ſtulta, ſed inſana exiſtimari debebat: nedum è latebris ſuis prodiret, & rerum gubernacula tenentibus negotium faceſſeret. Compeſcenda etiam erat luxuries immatura, Chriſtianæ libertatis incommoda interpres. Quid igitur Paulus ſcribit? nullum procul dubio novum præceptum, ſed illa tantum vulgata ut cives magiſtratibus, ſervi dominis, viris uxores parerent: neque exiſtimarent jugum Domini quamlibet leve, nos officiorum vinculis liberare: ſed animo quam antea intentiore nos*

eſſe de-

eſſe debere, ut per omnes officiorum gradus nihil omitteremus quod ad hominum benevolentiam comparandam facere poſſet. Ita demum futurum, ut nomen Dei propter nos inter gentes bene audiret, & gloria Evangelii latius propagaretur. Ad hæc præſtanda pace publica erat opus, cujus cuſtodes erant Principes & magiſtratus, etſi mali. Viſne hujus rei manifeſtam ante oculos tibi ponam imaginem? Finge ad Chriſtianos, qui ſub Turcis vivunt, aliquem è noſtris doctoribus ſcribere, ad homines, inquam, re tenues, animo demiſſos, & inermes, & paucos, & ad omnem omnium injuriam expoſitos. Quid, rogo, aliud conſuleret, quam quod Paulus Eccleſiæ quæ tum Romæ erat, quam quod Hieremias in Aſſyria exulantibus conſulebat? Illud autem certiſſimum eſt argumentum, quod Paulus eorum hominum ad quos tum ſcribebat, non autem univerſorum civium rationem habebat, quod cum maritorum erga uxores, uxorum erga maritos, parentum in liberos, liberorum erga parentes, ſervorum in dominos, dominorum in ſervos mutua diligenter perſequatur officia: quod ſit magiſtratus officium etſi ſcribat, non tamen eos nominatim (quemadmodum in ſuperioribus ab eo factum eſt) compellat. Quam ob cauſam nulla eum ad Reges magiſtratuſque alios dediſſe præcepta putabimus: præſertim cum eorum libido multo magis eſſet legum vinculis conſtringenda, quam privatorum? quam aliam cauſam arbitremur, quam quod nulli tum eſſent in Eccleſia Reges & magiſtratus ad quos ſcriberet. Finge Paulum his temporibus vivere, quibus non modo populus, ſed Principes etiam Chriſtianum nomen profitentur. Sit eodem tempore princeps aliquis, qui non modo leges humanas, ſed etiam divinas ſuæ libidini cenſeat obnoxias eſſe debere: qui ſua non modo decreta, ſed etiam nutus pro legibus haberi velit: qui, ut inquit ille in Evangelio, neque Deum timeat, neque revereatur homines, qui Eccleſiarum proventus ſcurris & balatronibus, ne quid nequius dicam, dividat: qui ſyncerioris religionis cultores irrideat, & pro ſtolidis & inſanis habeat: Quid de his Paulus ad Eccleſiam ſcriberet? ſi ſibi conſentire volet, eum ſe pro magiſtratu habiturum negabit. Chriſtianis omnibus interdicet, ne convictu, ne colloquio, ne conſuetudine ejus utantur, civilium legum pœnas civibus relinquet, nec præter officium eos facere exiſtimabit, ſi cum quo lege divina nullum eſt ipſis commercium, eum ne ſuum eſſe Regem arbitrentur. At non deerit ex aulica ſervitute, qui, quando perfugium honeſtum non ſuppetet, eo impudentiæ perve-

d 2 niat,

niat, ut dicat, Deum populis iratum Tyrannos immittere: quos velut ad pœnas expetendas carnifices conſtituat. Quod ut verum fatear, tamen illud aque verum eſt, Deum plerunque de plebe infima homines tenues & prope ignotos excitare tyrannicæ ſuperbiæ & impotentiæ ultores. Deus enim (uti ante dictum eſt) malum è medio tolli jubet: neque ordinem, aut ſexum, aut conditionem ac ne hominem quidem excipit. Neque enim acceptiores illi ſunt Reges quam mendici. Itaque vere aſſeverare poſſumus. Deum omnium ex aquo patrem, cujus providentiam nihil latet, potentiæ nihil reſiſtit, nullum ſcelus impune relicturum. Porro exiſtet alius qui poſcet, è literis ſacratioribus, exemplum Regis à civibus puniti: quod ſi proferre non poſſem non protinus effectum erit, ut quod illic factum non legamus, id pro ſceleſto ac nefario confeſtim habeatur. Poſſum apud multas nationes, plurimas ac ſaluberrimas recenſere leges, quarum in ſacris libris nullum eſt exemplum. Nam ut omnium nationum conſenſus approbavit, ut quæ lex jubet, juſta, quæ vetat, injuſta habeantur, ita nulla unquam hominum memoria vetitum eſt, ut quod legibus non contineretur, id ne omnino fieret. Servitus enim iſta nec unquam recepta eſt, nec rerum natura tam fœcunda novorum exemplorum eam recipi patietur, ut quicquid lege aliqua juſſum non ſit, aut illuſtri exemplo proditum, pro nefario & ſcelerato ſit habendum. Itaque ſi quis ex me requirat exemplum è ſacrorum voluminum libris, ubi malorum Regum pœna probetur, ego viciſſim ab illo petam ubi reprehendatur. Quod ſi nihil ſine exemplo geri placet, quota civilium inſtitutorum pars nobis reſtabit? quota item legum? Maxima enim earum pars non ex veteri exemplo eſt deſumpta, ſed adverſus novas & ſine exemplo fraudes ſancita. Sed jam plura quam neceſſe erat, exemplorum poſtulatoribus reſpondimus. Quod ſi Judaorum Reges à civibus puniti non ſunt, hi non magnopere ad noſtrum inſtitutum faciunt. Non enim ab initio à civibus creati, ſed à Deo illis dati fuerunt. Itaque optimo jure, qui honoris eis erat auctor, idem & pœnarum fuit exactor. Nos autem id contendimus; populum, à quo Reges noſtri habent, quicquid juris ſibi vendicant, Regibus eſſe potentiorem: juſque idem in eos habere multitudinem, quod illi in ſingulos è multitudine habent. Omnia alienarum gentium, quæ ſub legitimis Regibus degunt, jura nobiſcum faciunt, omnes nationes, quæ Regibus à ſe electis parent, hoc communiter ſentiunt, quicquid juris alicui populus, dederit, idem eum juſtis de cauſis poſſe repoſcere. Hoc

re. Hoc civitates omnes ſemper jus retinuerunt. Itaque Lentulus, quod cum Catilina de evertenda Repub. conjuraſſet, ſe prætura coactus eſt abdicare, & decemviri, legum Romanarum conditores, cum in ſummo magiſtratu eſſent, in ordinem ſunt redacti: & Venetorum duces aliquot, & Chilpericus Rex Francorum, depoſitis imperii inſignibus, in monaſteriis privati conſenuerunt: & non adeo pridem, Chriſtiernus Cimbrorum Rex, poſt viceſimum fere annum quam exutus eſt regno, in cuſtodia vitam finivit. Sed ne dictatura quidem (quod tyrannidis erat genus) non in populi poteſtate erat. Semperque id jus obſervatum eſt, ut beneficia publica male collocata repeti & libertas (cui jura maxime favent) libertis ingratis adimi poſſet. Hac de exteris nationibus hactenus dicta ſint, ne ſoli videamur jus novum adverſus noſtros Reges uſurpaſſe. Quod autem ad nos proprie pertinet, res paucis verbis tranſigi poterat. M. Quo pacto? hoc enim libens audire cupio. B. poſſem enumerare duodecim, aut etiam amplius, Reges, qui, ob ſcelera & flagitia, aut in perpetuos carceres ſunt damnati, aut exilio vel morte voluntaria juſtas ſcelerum pœnas fugerunt. Sed ne quis vetera & obſoleta me referre cauſetur, ſi Culenos, Evenos, & Ferchardos commemorem, è patrum noſtrorum memoria paucos proferam. Jacobum tertium omnes ordines jure cæſum in conventu publico judicarunt, ob ſummam erga ſuos crudelitatem & flagitioſam turpitudinem: caveruntque in poſterum ne cuiquam eorum qui coierunt, conſenſerunt, pecuniam operamve contulerunt, ea res fraudi eſſet. Quod igitur re geſta recte atque ordine factum judicarunt, non eſt dubium quin ad exemplum in poſterum proponi voluerint: nihilo certe minus, quam L. Quintius, qui Servilium Ahalam laudavit pro tribunali, quod Sp. Mellum tergiverſantem & renuentem in jus venire, in foro trucidaviſſet: nec civili ſanguine pollutum, ſed Tyranni cæde nobilitatum ille eum exiſtimavit, & univerſa poſterorum ſeries affirmavit. Qui civis affectantis tyrannidem cædem probavit, quid putas eum de Tyranno, in civium bonis latrocinium, in ſanguine carnificinam exercente, facturum fuiſſe? Quid noſtri homines? Nonne qui facinus perpetratum ſunt publico decreto impunitate proſecuti, de eo ſi quando poſterius acciderit, legem ſtatuiſſe tibi videntur? Nihil enim ad ſummam intereſt, de eo quod factum eſt, judices, an de futuro ſtatuas. Utroque enim modo de facinoris genere, & auctoris pœna vel præmio judicatur. M. iſta fortaſſe

apud noſtros homines valebant : foris autem neſcio quomodo aliæ gentes hæc acceptura ſint. Illis mihi ſatisfaciendum vides: non ut in judicio de crimine, ſed in publica luce de fama, nec mea (qui à ſuſpicione procul abſum) ſed civium meorum. Vereor enim ne decreta, quibus te ſatis protectum putas, magis culpatura ſint exteræ nationes, quam facinus ipſum plenum atrocitatis & invidiæ. De exemplis vero quæ propoſuiſti, ſcis, ni fallor, quid pro cujuſque ingenio & judicio & in utranque partem dici ſoleat. Velim igitur (quoniam cetera non tam ex hominum decretis quam è naturæ fontibus mihi viſus es expediſſe) ſi quid habes quod pro legis iſtius æquitate dicas, paucis exponas. B. Etſi hoc iniquum videri poteſt, pro lege, a primis uſque temporibus regni Scotici tot ſeculorum uſu probata, populo neceſſaria, Regibus nec iniqua, nec parum honeſta, nunc demum παρανομίας accuſata, cauſam dicere apud exteros, tua tamen cauſa id experiar. Ac tanquam cum illis ipſis, qui tibi negotium faceſſere volent, agerem, primum illud rogo, quid eſt quod hic reprehenſione dignum arbitramini? cauſamne cur quæſita eſt? an legem ipſam? quæſita eſt enim ad coërcendum injuſtas Regum libidines. Hoc qui damnat, eadem opera omnes omnium leges gentium damnet oportet, eandem enim ob cauſam omnes expetitæ ſunt. An legem ipſam reprehenditis, Regeſque ſolvi legibus æquum exiſtimatis? id quoque an expediat videamus. Ac populo, quidem ut non expedire probem, non multis opus eſt verbis. Nam ſi recte ſuperiore ſermone medico Regem comparavimus: ut non expedit populo impunitatem quem velit occidendi medico permitti, ita nec publice eſt utile, in omnes promiſcuam graſſandi licentiam Regibus donari. Populo igitur, cujus eſt in legibus ferendis ſumma poteſtas, non eſt quod ſuccenſeamus, ſi quemadmodum Regem bonum ſibi, ita Regi non optimo legem præeſſe velit. Quod ſi Regi hæc lex non ſit utilis, videamus an agi cum populo debeat, ut aliquid de ſuo remittat jure, & de ea abroganda non in trinundinum, ſed more noſtro in quadrageſimum diem indicamus comitia. Interim, ut de eadem hic inter nos diſſeramus, dic mihi, qui inſanum vinculis liberat, commodumne inſanientis tibi reſpicere videtur? M. Minime. B. Quid, qui febre laboranti, ita ut non multum abſit ab inſania, frigidam aſſidue petenti det: eumne bene mereri de ægrotante putas? M. At ego de ſanis Regibus loquor. Et recte valentibus medicina, & ſanis Regibus opus eſſe legibus nego. Tu vero Reges omnes malos videri vis, omnibus enim leges imponis.

B. Mini-

B. Minime quidem omnes : ſed nec univerſum populum exiſtimo malum, & tamen lex univerſum una voce alloquitur. Eam autem vocem mali formidant : boni ad ſe nihil attinere putant. Ita nec Reges boni quod indignentur huic legi habent : & mali, ſi ſaperent, legis latori gratiam haberent, qui, quod ipſis inutile futurum intelligebat, id ne eis liceret. ſtatuit. Quod profecto facient, ſi ad ſanitatem aliquando redibunt : non ſecus ac morbo levati medico gratias agunt, quem, quod ægrotantium cupiditatibus non obſequeretur, oderant. Sin in ſua perſeverent Reges inſania, qui maxime eis obſequitur, is maxime judicandus eſt inimicus. In hoc genere ſunt adulatores : qui dum eorum vitia blandiendo fovent, morbum augent, ac tandem unà fere cum Regibus præcipites ruunt. M. Negare certe non poſſum, quin tales Principes, legum vinculis fuerint & ſint conſtringendi. Nullum enim monſtrum eſt violentius & magis perſtiferum homine, ubi (ut in poëtarum fabulis eſt) ſemel in belluam degeneraverit. B. Hoc tu multo magis dicas, ſi animadverteris quam multiplex animal ſit homo, & quam è variis monſtris compoſitum. Quam rem veteres poëtæ & acute perviderunt, & eleganter expreſſerunt, cum Promethea tradunt in homine fingendo è ſingulis animantibus aliquam particulam in eum contuliſſe. Omnium ſigillatim referre naturas infinitum eſſet : certe duo monſtra deterrima in homine perſpicue apparent, ira, & libido. At leges quid aliud agunt aut expetunt, quam ut hæc monſtra pareant rationi? utque rationi dum non obtemperant, ea ſuarum juſſionum vinculis coërceant? Qui ſolvit igitur vinculis ſive Regem ſeu quemvis alium, non unum ille hominem ſolvit, ſed duo monſtra longe crudeliſſima adverſus rationem immittit, & ad legum clauſtra perfringenda armat : ut recte ac vere mihi dixiſſe videatur Ariſtoteles, qui legi pareat, eum Deo & legi parere : qui Regi, homini & belluæ. M. Etſi hæc ſatis concinne dici videantur, dupliciter à nobis erratum arbitror. Primum, quod poſtrema cum prioribus mihi non ſatis convenire videantur. Deinde quod, ut cetera nobis conſtent, nihil mihi profectum adhuc videtur ad ſummam noſtræ diſputationis. Superius enim conſenſimus eandem Regis & legis vocem eſſe debere. Hic eum legibus facimus obnoxium. Hoc autem ut concedamus maxime verum eſſe, quid tandem hac concluſione promovimus? quis enim Tyrannum è Rege factum in jus vocabit? jus enim ſine viribus vereor ut per ſe ſatis ſit potens ad Regem ſui muneris oblitum coërcendum, aut

invitum ad cauſa dictionem trahendum. B. Vereor ut ſatis animadverteris, quæ de Regia poteſtate ſunt ſuperius diſputata. Nam ſi animadvertiſſes, facile intellexiſſes iſta, quæ modo recitaſti, non eſſe inter ſe pugnantia. Id quo facilius accipias, primum mihi reſponde: cum magiſtratus vel ſcriba prait verba præconi, nonne eadem eſt utriuſque vox? præconis, dico, & ſcribæ? M. Eadem prorſus. B. Uter tibi major videtur? M. Qui verba prait. B. Quid Rex edicti auctor? M. Major utroque. B. Ad hanc igitur imaginem componamus Regem, legem, & populum. Regis & legis eadem eſt vox. Uter auctoritatem habet ab altero? Rex ne à lege, an lex à Rege? M. Rex à lege. B. Unde id colligis? M. Quia non Rex legi, ſed lex Regi coërcendo quæſita eſt. Et à lege id ipſum habet, quod Rex eſt, nam abſque ea Tyrannus eſſet. B. Lex igitur Rege potentior eſt: ac velut rectrix & moderatrix & cupiditatum & actionum ejus. M. Id jam conceſſum eſt. B. Quid? populi & legis, nonne eadem vox eſt? M. Eadem. B. Uter potentior, populus an lex? M. Univerſus, opinor, populus. B. Cur id opinaris? M. Eſt enim velut parens, certe auctor, legis, ut qui eam, ubi viſum eſt, condere: aut abrogare poteſt. B. Igitur cum lex ſit Rege, populus lege potentior, videndum num ſit, ad quem Regem in jus vocemus. Hoc item excutiamus, quæ alterius cauſa ſunt inſtituta, nonne ſunt minoris illis quorum cauſa quæſita ſunt? M. Iſtud velim apertius. B. Hac igitur ſequere. Frænum non equi cauſa comparatum eſt? M. Equi ſcilicet. B. Quid ephippia, phaleræ, calcaria? M. Eadem cauſa. B. Equus autem ſi nullus eſſet, nullus harum rerum foret uſus? M. Nullus. B. Equus igitur omnibus his præſtantior eſt. M. Quid ni? B. Quid equus? in quem uſum expetitur? M. In plurimos. In primis autem ad victoriam bello parandam. B. Pluris igitur victoriam equis, armis, ceteriſque rebus, quæ in uſum belli parantur, æſtimamus. M. Pluris profecto. B. In Rege creando quid potiſſimum ſpectarunt homines? M. Populi, ut opinor, utilitatem. B. Quod ſi nullus hominum cœtus eſſet, Regibus non foret opus? M. Nihil prorſus. B. Populus igitur Rege præſtantior. M. Neceſſe eſt. B. Si præſtantior eſt, etiam & major. Rex igitur cum ad populi judicium vocatur, minor ad majorem in jus vocatur. M. At enim quando ſperabimus iſtam felicitatem, ut populus univerſus in id quod rectum eſt conſentiat? B. Id quidem vix eſt ſperandum. Expectare certe neceſſe non eſt: alioqui neque lex ferri, nec magiſtratus creari poſſet: neque enim ulla fere lex ſatis æqua eſt omnibus: nec hominum

minum fere quiſquam eſt ea populari gratia, ut neminem habeat aut inimicum aut invidum & obtrectatorem. Id modo quaritur, ut lex majori parti ſit utilis, & candidato major pars bene ſentiant. Quid ſi major populi pars legem jubere & magiſtratum creare poteſt, quid vetat quo minus & ipſe de magiſtratu judicare, & judices ei ferre queat? aut ſi Tribb. plebis Romani, & Ephori Lacedamonii ad leniendam vim imperii ſunt quaſiti, iniquum ne cuiquam videri debet, ſi liber populus, aut ſimili aut etiam diverſa ratione, in reprimenda tyrannidis acerbitate ſibi proſpexerit? M. Hic ego propemodum videre videor, quid populus poſſit: quid autem velit, aut ferat, difficile eſt judicare. Major enim pars fere vetera & conſueta requirit, à novitate abhorret: quod eo magis mirandum eſt, cum in cibis, veſtitu, adificiis totoque ſupellectilis inſtrumento tanta ſit inconſtantia. B. Noli putare hac à me dicta eſſe, quod quicquam novi in hoc genere fieri velim, ſed ut oſtenderem id vetus fuiſſe, ut Rex apud judices cauſam diceret. Quod tu propemodum incredibile, nedum novum, credebas. Nam ut omittam quoties id factum ſit apud majores, uti ante à nobis aliqua ex parte dictum eſt, & tute ex hiſtoria facile colligere potes, audiſtine unquam ab eis qui de regno contenderent, itum eſſe ad arbitros? M. Apud Perſas quidem id factum aliquando audivi. B. Et noſtri ſcriptores idem à Grimo & Milcolumbo Secundo factum narrant. Sed ne id genus cognitorum à litigantibus ipſorum conſenſu aſſumi ſolere cauſeris, ad judices ordinarios veniamus. M. Hic vereor ne propemodum idem facias, ac ſi quis in Oceano captandis balanis tendat retia. B. Quamobrem vero? M. Quia omnis prehenſio, coërcitio, animadverſio potentioris eſt adverſus inferiores. Regem vero ad quos judices adeſſe jubebis? Ad eoſne in quos ipſi ſumma judicandi eſt poteſtas? quos uno illo verbo, Veto, poſſit compeſcere? B. Quid ſi major aliqua poteſtas reperiatur, cui id juris ſit in Reges, quod Regibus eſt in ceteros? M. Audire iſtud cupio. B. Hanc, ſi meminiſti, in populo diximus eſſe poteſtatem. M. In univerſo quidem populo, aut in majore ejus parte. Illud etiam amplius tibi largior, in iis in quos populus, aut major pars populi, eam poteſtatem tranſmiſerit. B. Bene facis, qui me iſto labore leves. M. Sed non ignoras majorem multitudinis partem vel metu, vel pramiis, vel ſpe largitionis & impunitatis corrumpi, ut ſua commoda & voluptates, publica utilitati, atque etiam incolumitati, praferant: qui autem iis rebus non moveantur, non adeo multi ſunt:

Rari quippe boni numero ſunt vix totidem, quot
Thebarum portæ, vel divitis oſtia Nili.

Omnis autem reliqua colluvies ſanguine & rapinis ſaginata ſuam libertatem habet venalem, alienæ invidit. Ut etiam eos prætercam quibus malorum quoque Regum nomen eſt ſacroſanctum. Omitto etiam illos, qui etſi non ignorant quid liceat & æquum ſit, tamen honeſtis periculis quietam inertiam præferunt: & in eventus expectationem animo ſuſpenſi ſua conſilia componunt: aut fortunam partium, non cauſam ſequuntur. Hæc quanta ſit futura multitudo vides. B. Magna profecto: nec tamen maxima. Nam Tyrannorum injuriæ ad multos, beneficia ad paucos pertinere poſſunt. Cupiditas enim vulgi inexplebilis, velut ignis adjecta materia vehementius accenditur: quod vero à multis aufertur per vim, paucorum magis alit famem, quam ſatiat libidinem. Deinde talium fere hominum fluxa eſt,

Et cum fortuna ſtatque caditque fides.

Quod ſi etiam in ſententia maxime perſtarent, tamen in civium numero non eſſent habendi, violatores enim ſunt humanæ ſocietatis, aut certe proditores: quod vitium ſi in Rege ferendum non eſt, multo minus in privato eſt tolerabile. Qui igitur cives habendi ſunt? qui legibus parent, ſocietatem hominum tuentur, qui labores omnes, omnia pericula malunt pro ſuorum ſalute obire, quam in ocio ab honeſtate ſejuncto per ignaviam conſeneſcere: qui non præſentes fructus, ſed æternitatis memoriam ante oculos propoſitam habent. Quod ſi quos timor & rerum ſuarum reſpectus à periculis revocat, tamen & facinoris præclari ſplendor, & virtutis pulchritudo animos dejectos eriget: & qui auctores, qui duces eſſe non audebunt, comites fieri non recuſabunt. Itaque ſi cives non è numero, ſed dignitate cenſeantur, non ſolum pars melior, ſed etiam major, pro libertate, pro honeſto, pro incolumitate ſtabit. Quod ſi etiam tota plebs diſſentiat, nihil iſtud ad præſentem diſputationem facit: non enim hic quid futurum ſit, ſed quid jure fieri poſſit, quærimus. Sed jam ad ordinaria judicia veniamus. M. Iſtud jam dudum expecto. B. Si privatus quiſpiam prædium, aut agri ſui partem contra quam æquum eſt à Rege teneri contendat, quid hic privato faciendum cenſes? cedetne agro, quoniam Regi judicem ferre non poterit? M. Minime. Sed non Regem, ſed procuratorem ejus adeſſe jubebit. B. Jam iſtud perfugium, quo tu uteris, quam vim habeat vide. Mea enim nihil refert, an ipſe Rex aderit, an ejus procurator, utroque

enim

enim modo Regis periculo litigabitur: ei, non procuratori, ex eventu judicii damnum aut lucrum accedet. Ipſe denique reus eſt, id eſt, is cujus res agitur. Nunc tu velim conſideres, quam non modo ſit abſurdum, ſed etiam iniquum, de prædiolo, de luminibus, de ſtillicidiis adverſus Regem judicium dare: parricidii, veneficii, perduellionis nullum eſſe judicium: in minoribus rebus ſeveritate juris uti, in maximis flagitiis ſummam licentiam & impunitatem permitti: ut plane verum eſſe videatur antiquum illud, leges aranearum telis eſſe perſimiles, quæ muſcas detineant, animalia majora tranſmittant. Neque juſta eſt illa quorundam querela & indignatio, qui dicunt neque honeſtum, nec æquum eſſe, ut de Rege ab inferioris ordinis homine pronuncietur, cum in lite de pecunia vel agro jam id videant receptum: & ſummi ſecundum Regem viri plerunque cauſam dicant apud judices, neque divitiis, neque nobilitate, nec rebus geſtis pares: ac neque adeo multum ſupra vulgus eminentes: longeque majore intervallo infra reos quam ſupremi ordinis homines ſint infra Reges. Nec ea tamen re optimates illi ac viri primarii de ſua dignitate quicquam detractum exiſtimant. Quod ſi ſemel illud recipiamus, ut nemo apud judicem niſi omnibus rebus ſuperiorem ſiſti poſſit, expectandum erit tenuioribus donec Regi aut libeat, aut otium ſit, ut de nobili reo cognoſcat. Quid, quod iſtorum querela non modo injuſta ſed etiam falſa eſt? nemo enim qui ad judicem venit, ad inferiorem venit: præſertim cum tantus honos à Deo ipſo judicum ordini habeatur, ut eos non Reges modo, ſed etiam Deos vocet: ſuamque quoad fieri poteſt, dignitatem cum eis communicet. Itaque Pontifices illi Romani, qui regibus pedes ſuos gratioſe indulgebant oſculandos, qui advenientibus ad ſe mulas ſuas obviam honoris cauſa mittebant, qui pedibus Imperatorum cervices conculcabant, in jus vocati parebant: à judicibus coacti ſe magiſtratu abdicabant. Joannes viceſimus ſecundus è fuga retractus, etiam in carcerem conjectus, ac vix tandem pecunia liberatus, alium in ſuum locum ſurrogatum adoravit: atque illa adoratione judicum ſententiam approbavit. Quid Synodus Baſilienſis? nonne communi omnium ordinum conſenſu ſtatuit, atque ſanxit, Pontificem ſubjectum eſſe ſenatui ſacerdotum? Quibus autem rationibus ut id facerent, patribus illis perſuaſum ſit, è conciliorum actis repetere potes. Reges igitur, qui Pontificum majeſtatem tanto ſupra ſe fatentur eminere, ut ſua celſitudinis faſtigio omnibus eis obumbret, neſcio quo modo in eo ſua dignitatis im-

tis imminutionem poſitam cenſeant, quo Pontifex è tanto altiore ſolio deſcendere, ſe non putavit indignum: ut videlicet cauſam in concilio Cardinalium diceret. Quid quod falſa eſt eorum querela, qui indignantur ſe ad inferioris tribunal ſiſti? Non enim in judiciis damnat & abſolvit, neſcio quis Titius, aut Sempronius, aut Stichus, ſed lex ipſa: cui ut Reges parerent, honorificum judicarunt clariſſimi Impp. Theodoſius & Valentinianus. Eorum verba, quoniam digniſſima ſunt omnium ſeculorum memoria, hic apponam. Digna (inquiunt) vox majeſtate regnantis, legibus ſe alligatum principem fateri. Et revera imperio majus eſt ſubmittere legibus principatum: & oraculo præſentis edicti, quod licere alii non patimur, indicamus. Hæc optimi principes & ſenſerunt, & ſanciverunt: neque peſſimi eadem non vident. Nero enim in morem citharœdorum cultus, non modo geſtus & motus eorum obſervaſſe dicitur, ſed etiam cum in judicium eſt ventum, inter ſpem timoremque ſollicitus de victoria ſtetiſſe: etſi enim ſe victorem declaratum iri ſciret, tamen victoriam honeſtiorem fore exiſtimabat, ſi non adulatione judicantium, ſed legitimo certamine eſſet adeptus: legiſque obſervationem non ad imminutionem auctoritatis, ſed ad victoriæ ſplendorem facere opinabatur. M. Non eſt, ut video, tam inſolens tua oratio, quam initio putaram cum reges parere legibus volebas: nititur enim non tam Philoſophorum quam Regum, Imperatorum & Conciliorum Eccleſiæ auctoritate. Sed quod hic dicis non hominem ſed legem eſſe quæ judicet, non ſatis aſſequor. B. Revoca paulum ſuperiora in memoriam. Nonne Regis & legis eandem eſſe vocem diximus? M. Factum. B. Quid ſcribæ, & præconis, cum legem pronunciat? M. Eadem. B. Quid judicis, cum legem decreto ſuo prætexit? M. Eadem. B. Uter vero ab utro auctoritatem habet, judexne à lege, an lex à judice? M. A lege judex. B. Vis igitur ſententiæ à lege eſt, ſola verò verborum pronunciatio judicis. M. Videtur. B. Imo nihil certius. Judicum enim ſententiæ ſecundum legem pronunciatæ ratæ ſunt, ſecus reſcinduntur. M. Nihil verius. B. Vides igitur ex lege judici, non è judice legi auctoritatem eſſe. M. Video. B. Nec pronunciantis humilitas dignitatem legis imminuit, ſed legum dignitas, ſive Rex, ſive Judex, ſive præco eam pronunciet, ſemper eſt eadem. M. Prorſus. B. Lex igitur ſemel ſancita primum vox eſt Regis, ac deinde aliorum. M. Ita eſt. B. Rex igitur cum à judice damnatur, lege damnari videtur. M. Plane.

ne. B. Si à lege, igitur ſua ipſius voce damnatur: ſiquidem eadem eſt legis & Regis vox M. Sua, ut videtur, non minus quam ſi literis ſua manu ſcriptis teneatur. B. Quid eſt ergo, quod de judice tantopere laboramus, cum regis ipſius confeſſionem, hoc eſt, legem teneamus? Quin & hoc inſpiciamus, quod modo mihi venit in mentem. Rex cum in quavis cauſa pro judice ſedet, nonne omnes alias perſonas deponere debet, fratris, patris, propinqui, amici, inimici? ſolamque judicis perſonam retinere? M. Debet. B. Ejuſque unius meminiſſe perſona quæ actionis propria eſt? M. Vellem iſtud magis perſpicue diceres. B. Adverte igitur: cum quis rem alienam clam involat, quid eum facere dicimus? M. Furari, opinor. B. Quod nomen ei damus ob hanc actionem? M. Furis videlicet. B. Quid, aliena uxore qui utitur tanquam ſua? M. Mœchari. B. Quem eum vocabimus? M. Mœchum. B. Quid, qui judicat? M. Judicem vocamus. B. Ceteris quoque ad hunc modum ab actionibus quas tum agunt, nomina recte dari poſſunt. M. Poſſunt. B. Rex igitur cum jus dicet, alias omnes perſonas exuet. M. Exuet profecto: & eas maxime quæ in judicando alteri litigantium officere poſſunt. B. Quid de quo judicatur? quod ei nomen ab actione dabimus. M. Reum vocare poſſumus. B. Et is nonne æquum eſt ut perſonas quæ judicio poſſunt officere, exuat? M. Certe is etiam ſi quas alias perſonas quam rei gerat, eæ tamen nihil ad judicem pertinent: cum ne pauperis quidem in judicando Deus rationem haberi velit. B. Igitur ſi quis, qui pictor eſt & grammaticus, judicio contendat de arte pingendi adverſus eum qui pictor eſt, grammaticus vero non eſt, nihil ei grammaticæ ſcientia hic prodeſſe debet? M. Nihil. B. Nec pingendi peritia, ſi ei de grammatica ſit contentio? M. Nihilo magis. B. Igitur in judicio judex unum agnoſcet nomen, criminis videlicet, de quo reum adverſarius accuſat. M. Unum. B. Quid ſi Rex fiat parricidii reus, nomen regis ac quicquam ad judicem attinet? M. Nihil, ſed Parricidæ tantum, non enim in controverſiam de regno venit, ſed de parricidio. B. Quid ſi duo parricidæ in jus vocentur, alter Rex, alter pauper: nonne par cognitio judicis erit de utroque? M. Par nec minus vere quam eleganter mihi dictum videtur à Lucano:

——Rheni mihi Cæſar in undis
Dux erat, hic ſocius. Facinus quos inquinat, æquat.

B. Vere profecto. Non igitur de rege & paupere hic judicabitur, ſed de

ſed de parricidis. Tum enim de rege judicaretur, ſi quæreretur de duobus uter eſſe debeat Rex: aut ſi in quæſtionem veniat, rexne ſit Hiero an tyrannus, aut ſi quid aliud in quæſtionem veniat, quod proprie ad Regis functionem pertineat. Veluti de pictore ſit judicium, cum quæritur ecquid ſciat artem pingendi. M. *Quid ſi Rex ſua ſponte nolit, nec vi cogi poſſit, ut in jus veniat?* B. *Hæc eſt cauſa cum omnibus facinoroſis eſt communis, nullus enim aut latro aut veneficus ultro in jus veniet. Sed ſcis, opinor, quid lex permittat, furem nocturnum quovis modo, diurnum, ſi telo ſe defenderit, interficere. Quod ſi aliter quam vi in jus protrahi non poſſit, meminiſti quid tum fieri ſoleat. Latrones enim potentiores quam ut jure cum eis agi poſſit, bello & armis perſequimur. Nec alia fere bellorum omnium cauſa prætenditur inter nationes, populos, & Reges, quam injuriæ, de quibus cum judicio non poteſt decerni, ferro cernitur.* M. *Adverſus hoſtes quidem ob iſtas cauſas bella geri ſolent: cum Regibus alia ratio eſt, quibus jurejurando ſanctiſſimo interpoſito ad parendum ſumus obſtricti.* B. *Obſtricti quidem ſumus: ſed illi contra priores promittunt ſe ex æquo & bono jus dicturos.* M. *Ita res habet.* B. *Mutua igitur Regi cum civibus eſt pactio.* M. *Ita videtur.* B. *Qui prior à conventis recedit, contraque quam pactus eſt facit, nonne is pacta & conventa ſolvit?* M. *Solvit.* B. *Soluto igitur vinculo, quod Regem cum populo continebat, quicquid juris ex pactione ad eum, qui pacta ſolvit, pertinebat, id, reor, amittitur.* M. *Amittitur.* B. *Is etiam cum quo erat conventum, æque fit atque ante ſtipulationem erat, liber.* M. *Eodem plane jure, atque eadem libertate.* B. *Rex autem ſi facit, quæ ſunt ſolvendæ ſocietati humanæ, cujus continendæ cauſa fuit creatus, quid eum vocamus?* M. *Tyrannum, opinor.* B. *Tyrannus autem non modo non juſtum habet imperium in populum, ſed etiam populi hoſtis eſt.* M. *Hoſtis profecto.* B. *Cum hoſte, ob graves & intolerabiles injurias eſt juſtum bellum.* M. *Juſtum ſane,* B. *Quid in eo, quod cum totius humani generis hoſte, hoc eſt tyranno, geritur?* M. *Juſtiſſimum* B. *Bello autem cum hoſte juſta de cauſa ſemel ſuſcepto jus eſt non modo univerſo populo, ſed ſingulis etiam hoſtem interimere.* M. *Fateor.* B. *Quid tyrannum hoſtem publicum, quo cum omnibus bonis perpetuum eſt bellum? nonne ſinguli è tota generis humani multitudine jure omnes bellorum pœnas ab expetere poſſunt?* M. *Video nationes fere omnes in ea fuiſſe ſententia. Nam & Thebe laudari ſolet, quod maritum, & Timoleon, quod fratrem, &*

Caſſius,

Caſſius, quod filium interfecerit: & Fulvius, quod filium ad Catilinam proficiſcentem, & Brutus, quod filios & propinquos, cum reducendi tyranni conſilia eos reſciſſet iniſſe, necaverit: & publice præmia erant tyrannicidis, & honores à multis Græciæ civitatibus inſtituti: adeo (quod ante dictum eſt) nullum ne humanitatis quidem vinculum cum tyrannis eſſe exiſtimabant. Sed quid ſingulorum aſſenſum colligo, cum poſſum univerſi prope orbis teſtimonium proferre? Quis enim Domitium Corbulonem non graviter reprehendit, quod adeo generis humani ſalutem neglexerit, ut Neronem cum facile poſſet, imperio non dejecerit? Nec à Romanis modo eſt reprehenſus, ſed à Tyridate Perſarum Rege, nihil minus metuente quam ne id exemplum ad ſe aliquando pertineret. Sed nec peſſimorum hominum animi crudelitate efferati ab hoc publico in tyrannos odio ita ſunt liberi, ut non aliquando invitis erumpat, & ad imaginem veri & honeſti eos torpere & obſtupeſcere cogat. C. Caligulæ crudeliſſimi Tyranni pari crudelitate miniſtri cum cæſo domino tumultuarentur, & cædis auctores ad ſupplicium depoſcerent, ſubinde vociferantes quis imperatorem occidiſſet, Valerius Aſiaticus homo conſularis è loco conſpicuo unde audiri & cerni poſſet, exclamavit: Utinam ego eum occidiſſem! Ad hanc vocem homines prope omnis humanitatis expertes velut attoniti, à tumultu ceſſarunt. Tanta enim vis eſt honeſti, ut leviſſima ſpecie ejus animis oblata impetus violenti conquieſcant, & furor incitatus relangueſcat, & rationis imperium amentia, velit nolit, agnoſcat. Neque iſti, qui nunc cœlum terræ clamoribus miſcent, aliter ſentiunt. Id autem vel hinc facile intelligimus, quod quæ nunc geſta reprehendunt, eadem autem in ſpeciem atrociora è vetere hiſtoria cum recitantur, laudant, & probant: ex eoque aperte demonſtrant ſe magis privatis affectionibus obſequi quam publico aliquo damno commoveri. Sed quid certiorem teſtem quærimus, quid Tyranni mereantur, ipſorum conſcientia? Inde ille perpetuus ab omnibus, & potiſſimum à bonis, metus: & gladium quem in alios diſtrictum ſemper habent, ſuis cervicibus ſemper impendentem vident, ex ſuo in alios odio, aliorum in ſe animos metiuntur. Contra vero boni neminem metuendo, ſæpe creant ſibi periculum, dum non ex vitioſa hominum natura, ſed è ſuo in alios merito, aliorum in ſe benevolentiam expendunt. B. Verum igitur illud exiſtimas, tyrannos in ſæviſſimarum belluarum numero habendos: tyrannicamque violentiam magis eſſe contra naturam quam paupertatem,

tatem, quam morbos, quam mortem, ceteraque mala, quæ poſſunt hominibus ſponte naturæ accidere. M. Equidem cum rationum momenta mecum expendo, non poſſum negare, quin iſta vera ſint, ſed cum pericula & incommoda occurrunt, quæ hanc ſententiam ſubſequuntur, continuo velut injecto freno animus neſcio quomodo labaſcit, & à recto illo nimium Stoico & ſevero ad utilitatem ſe inflectit, & prope deficit. Nam ſi cuivis tyrannum occidere licebit, vide quantam ad nequitiam feneſtram hominibus improbis aperias, quantum bonis periculum crees; malis licentiam permittas; omnibus omnium rerum perturbationem immittas! Quis enim cum Regem bonum, aut certe non peſſimum occiderit, non iſtam honeſti ſpeciem ſuo ſceleri prætendere poterit? aut ſit etiam quivis è civium bonorum numero dignum omni ſupplicio principem vel occidere fruſtra tentarit, vel etiam cogitatum facinus peregerit, quantam omnium rerum confuſionem ſequi neceſſe eſt? dum & mali tumultuabuntur, indignati ducem ſibi ereptum, nec omnes boni factum probabunt. Nec qui probabunt, omnes auctorem libertatis adverſus ſceleſtam factionem defendent, & plerique obtentu honeſto pacis, ſuam ſegnitiem velabunt, aut potius virtutem alienam calumniabuntur, quam ſuam fatebuntur ignaviam. Hæc profecto utilitatis privatæ recordatio, & publicæ cauſæ deſertæ excuſatio, & periculorum metus, animum pleriſque ſi non frangit, certe debilitat, & tranquillitatem & ſi non certiſſimam, cogit incertæ libertatis expectationi præponere. B. Tu ſi memoria teneas ſuperiora, facile metus hic tuus diſcutietur. Diximus enim quaſdam eſſe tyrannidas populi liberis ſuffragiis comprobatas, quas ob adminiſtrationis moderationem regiis nominibus dignamur. Nemo me auctore non modo quenquam horum, ſed nec eorum, qui per vim vel fraudem dominatum ſibi pepererunt, violabit, ſi modo civilis animi temperamentum in gubernando adhibuerint. Tales fuerunt apud Rom. Veſpaſianus, Titus, Pertinax: Alexander apud Græcos: Hiero Syracuſis, qui licet vi & armis imperium pepererunt, tamen juſtitia & æquitate meruerunt, ut inter juſtos reges cenſeantur. Præterea ego in hoc genere quid fieri jure poſſit aut debeat explico, non ad rem ſuſcipiendum exhortor. In illo enim ſatis eſt rei notatio, & dilucida explicatio: in hoc vero, & in ſuſcipiendo conſilio opus eſt, in aggrediendo prudentia, in efficiendo virtute. Hæc cum temporibus, perſonis, locis, ceteriſque rei gerendæ inſtrumentis, aut juventur, aut evertantur, ſi quis temere attentaverit, nihilo magis ejus

gis ejus

gis ejus erroris culpa ad me pertinet, quam medico, qui remedia morborum commode deſcripſit, ejus culpa eſt praſtanda, qui alieno tempore ea ægrotantibus dederit. M. Unum mihi adhuc ad abſolvendum hanc diſputationem deeſſe videtur: id ſi adjeceris cumulatum abs te beneficium accepiſſe me exiſtimabo: nempe ſi qua ſit Eccleſiæ cenſura de tyrannis, ex te intelligam. B. Eam cum voles ex Epiſt. priore Pauli ad Cor. tibi ſumere licebit: ubi Apoſtolus vetat cum palam facinoroſis aut flagitioſis ullum convictus aut ſermonis habere commercium. Id ſi inter Chriſtianos obſervaretur, ſceleratis, niſi reſipiſcerent, fame, frigore, & nuditate pereundum eſſet. M. Gravis profectò ſententia: ſed neſcio an populus, qui tantum ſolet magiſtratibus ubique tribuere, ſub hac formula Reges etiam complectendos credet. B. Certe veteres Eccleſiaſtici ſcriptores ita ad unum Pauli ſententiam intellexerunt. Nam & Theodoſium Imp. Ambroſius è cœtu Chriſtianorum excluſit, & Theodoſius Epiſcopo paruit. Nec ullius, quod ſciam, Epiſcopi factum antiquitas majoribus eſt laudibus proſecuta: nec ullius Imperatoris modeſtia magis eſt commendata. Ad rem autem quantum intereſt, an extra civitatem Chriſtianam pellaris, an igni & aqua tibi interdicatur? magiſtratibus enim omnibus adverſus eos, qui facere imperata recuſant, hoc graviſſimum eſt decretum: & illud Eccleſiaſticorum. Utriuſque autem imperii ſpreti pœna mors eſt: ſed alter corporis, alter totius hominis interitum denunciat. Igitur Eccleſia (quæ multo leviora crimina morte punienda cenſet) quem vivum è cœtu bonorum expellit, mortuum in cœtum cacodæmonum relegat, non eum morte dignum exiſtimabit? Pro æquitate cauſæ ſatis multa mihi dixiſſe videor: quæ ſi exterorum quibuſdam minus placeant, conſiderent, rogo, quam inique nobiſcum agant. Nam cum permultæ per Europam ſint nationes & magnæ & opulentæ, ſuæque cuique leges: arroganter faciunt, qui formulam regnandi quam ipſi habent, omnibus præſcribunt. Helvetii remp. habent. Germania nomine imperii, regno legitimo, utitur: civitates (ut audio) nonnullæ per Germaniam optimatibus parent, Veneti Dominatum ex his habent temperatum: Moſcovia tyrannide gaudet. Nos regnum exiguum quidem, ſed jam bis mille annos ab exterarum gentium imperio liberum tenemus. Reges legitimos ab initio creavimus, leges & nobis & illis æquas impoſuimus: utiles fuiſſe temporis diuturnitas commonſtrat. Earum enim obſervatione magis quam armis adhuc hoc regnum ſtetit. Quæ

tandem iniquitas eſt hæc, velle ut leges quarum utilitatem tot ſeculis experti ſumus, aut abrogemus, aut negligamus? aut quæ eſt iſta impudentia, ut qui ſuum imperium tueri vix poſſunt, alieni regni ſtatum & ordinem labefactare conentur? Quid, quod noſtra inſtituta non modo nobis, ſed vicinis etiam ſunt utilia? Quid enim ad pacem cum finitimis retinendam utilius eſſe poſt, quam Regum moderatio? ex eorum enim immoderata libidine injuſta bella temere plerumque ſuſcipiuntur, ſcelerate geruntur, turpiter deponuntur. Quid porro inutilius ulli civitati, quam malæ apud finitimos leges, quarum ſæpe contagio ſerpere latius ſolet? Aut cur nobis unis moleſti ſunt, cum tot circumcirca nationes aliis atque aliis legibus & inſtitutis utantur, penitus eiſdem nullæ? aut cur nunc demum moleſti ſunt cum novi nihil ſtatuamus, ſed id vetere jure perſeveremus? cum nec ſoli, nec primi, nec nunc primum his inſtitutis utamur? At non placent quibuſdam noſtræ leges; fortaſſe nec ſuæ. Non inquirimus curioſe in aliorum inſtituta. Noſtra nobis relinquant tot annorum experimento perſpecta. Num eorum concilia turbamus? aut quæ tandem in re illis moleſti ſumus? At ſeditioſi eſtis, ajunt. Poſſem libere reſpondere: quid ad illos? noſtro periculo, noſtro damno tumultuamur. Poſſem enumerare ſeditiones non paucas & civitatibus & regnis non inutiles. Non utar illa defenſione. Nego ullam gentem minus eſſe ſeditioſam. Nego ullam unquam in ſeditionibus fuiſſe moderatiorem. Inciderunt multæ contentiones de legibus, de jure imperii, de regni adminiſtratione, ſed ſemper ſumma rerum ſalva: nec certatum eſt, ut apud pleroſque populos, cum plebis pernicie, neque Principum odio, ſed amore patrio, ſtudio legum tuendarum. Quoties noſtra memoria ſteterunt in procinctu magnæ ex adverſo acies? quoties non modo ſine vulnere, ſed ſine noxa, ſine convitio diſceſſum eſt? quoties ſimultates privatas publica ſedavit utilitas? quoties inteſtina odia de hoſtium adventu rumor extinxit? nec in ſeditionibus tamen magis modeſti, quam fortunati fuimus: cum ſemper fere quæ pars erat juſtior, eadem fuerit felicior: & velut civilia moderate exercuimus odia, ita utiliter conſenſimus in concordiam. Hæc in præſentia occurrunt, quæ ſermones malevolorum compeſcere, pertinaciores refellere, æquioribus ſatisfacere poſſe viderentur. Quo autem jure apud alios regnetur, non putavi multum noſtra intereſſe. Noſtrum morem paucis recenſui, ſed pluribus quam inſtitueram tamen, aut quam res expetebat: quia tibi uni hunc

laborem

laborem ſuſcepi: qui ſi abs te comprobetur, ſatis habeo. M. Mihi quidem quod ad me attinet, abunde ſatisfeciſti: quod ſi ego item alios ſatisfacere potero, magnum ex hoc ſermone fructum cepiſſe, & moleſtia maxima levatum eſſe me exiſtimabo.

FINIS.

REX STOICUS EX SENECA.

REGEM non faciunt opes;
Non veſtis Tyria color,
Non frontis nota regia,
Non auro nitidæ trabes.
Rex eſt, qui poſuit metus,
Et diri mala pectoris:
Quem non ambitio impotens,
Et nunquam ſtabilis favor
Vulgi præcipitis movet.
Non quicquid fodit occidens,
Aut unda Tagus aurea
Claro devehit alveo,
Non quicquid Libycis terit
Fervens area meſſibus.
Quem non concutiet cadens
Obliqui via fulminis,
Non Eurus rapiens mare:
Aut ſævo rapidus freto
Ventoſi tumor Adriæ.
Quem non lancea militis,
Non ſtrictus domuit chalybs,
Qui tuto poſitus loco
Infra ſe videt omnia,
Occurritque ſuo libens
Fato: nec queritur mori.
Reges conveniant licet,
Qui ſparſos agitant Dacas,
Qui rubri vada littoris,
Et gemmis mare lucidum
Late ſanguineum tenent:
Aut qui Caſpia fortibus
Recludant juga Sarmatis,
Certet Danubium licet,
Audet qui pedes ingredi,
Et quocunque loco jacent
Seres vellere nobiles.
Mens regnum bona poſſidet.
Nil ullis opus eſt equis,
Nil armis, & inertibus
Telis quæ procul ingerit
Parthus cum ſimulat fugas:
Admotis nihil eſt opus
Urbes ſternere machinis
Longe ſaxa rotantibus.
Rex eſt qui metuit nihil.
Hoc regnum ſibi quiſque dat.

IN G. BUCHANANI DIALOGUM de jure regni apud Scotos, & rerum Scoticarum hiſtoriam ab eodem conſcriptam, Andreæ Meluini

EPIGRAMMA.

QUi Regi pia jura, & legum fræna Tyranno,
Lege & naturæ, & numinis impoſuit,
Ut Regerent juſte Reges, ut vincla Tyranni
Horrerent ſævi, vel fera fata truces;
Nunc Reges miti ingenio, crudoſque Tyrannos
Æterna pingit doctius in tabula,
Ut laude exornet Reges, ut labe Tyrannos
Aſpergat late poſtera fama volans.
Quos æquo obſtrinxit, nunc ſolvit legibus ævi:
Et facit æternos, quos dedit ante neci.

EJUSDEM AD REGEM.

DUM tu, magne puer, patribus das jura vocatis,
Et populi penſas crimina lance pari;
Jura tibi, tuus ille Solon, tuus ille Lycurgus,
Quæ recti è puris fontibus hauſta dedit,
Nobilium Regum exemplis obſignat avitis,
Hic, ubi quid fugias, quidve ſequaris, habes.
Felix, ſi fugias fugienda, ſequenda ſequaris!
Felix cum populo tuque, patreſque, tuo.

EJUSDEM AD G. BUCHANANUM.

SI Regi placuiſſe eſt diſplicuiſſe Tyranno,
Cui, quidquid Regi diſplicet, uſque placet.
Nunc odiis ſævis tantum VIS EFFERA, *quantum*
Officio geſtit Rex; Buchanane, tuo.

AD EUNDEM.

QUI in Latium Solymam, in patriam Latium omne tuliſti,
Orbi infers patriæ reſque duceſque tuæ.
Quo Solyma, ac Latio major ſtat maximus orbis;
Hoc major tu te es, ſe quoque nunc patria.

AD EUNDEM.

MULTUM oro Phœbi numen, doctaſque ſorores,
Dent mihi, dem quæ te carmina digna tibi.
At Phœbus nequicquam audit, mutæque ſorores:
Et concreta rigent mollia corda gelu.
Nil Phœbus ſine te, ſine te nil turba ſororum:
Unus tu des te carmina digna tibi.

FINIS.

RERUM SCOTICARUM HISTORIA,

AUCTORE

Georgio Buchanano Scoto.

LIBER I.

CUM res geſtas majorum noſtrorum à fabularum vanitate liberare, & ab oblivionis injuria vendicare ſtatuiſſem, non ab re mihi facturus videbar, ſi à primordio uſque repeterem, (quantum in tanto intervallò temporum & literarum primùm egeſtate, deinde calamitate fieri poſſet) qui regionum ſitus, quod ſoli, cælique ſit ingenium, quæ vetuſta nomina & mores, qui primi cultores fuerint inſularum, quæ veteribus Britanniæ vocantur, quæque inter Hiſpanias & Germaniam magno terrarum ſpatio Galliæ prætenduntur. Earum reliquas magnitudine duæ longè præcellunt Albium, & Hibernia. De his primùm dicam: deinde, ut commodum erit, ceterarum ſitum & nomina explicabo.

Prima magnitudine eſt Albium, quæ nunc ſola nomen Britanniæ retinet, quod antea omnibus erat commune. De ejus longitudine ac latitudine ceteri fere ſcriptores cum Cæſare conſentiunt: eſſe videlicet longam à Septentrionibus in Meridiem octingenta millia porrectam: qua verò latiſſima eſt (ut quidam ſentiunt) qua Galliam ſpectat, aut (ut aliis viſum eſt) à Meneviæ angulo ad Iari fluminis oſtium ferè ducenta millia patêre: inde paulatim in anguſtum cogitur, donec ad Scotiæ limitem ſit perventum. Romani, quibus ulteriora nondum ſatis erant nota, totam inſulam triquetram crediderunt. Verum paulatim ulterius progreſſi cognoverunt ultra vallum Adriani eam ſe latius ſenſim diffundere & ad Orientem æſtivum procurrere. Hæc in ſumma de ejus magnitudine dicta ſint. Cælum Gallico temperatius, ut ait Cæſar, verum utroque mitius eſt Hibernicum. Aër rarò ſerenus, ſed caligine denſa plerumque obſcurus, ac hieme ſa-

tis miti, magis pluvius quàm nivoſus. Terra benignè fruges gignit, ac præter fruges etiam omnis generis metalla. Pecore tota fœcundiſſima. Qui partes inſulæ extremas, ac magis frigore infeſtas habitant, avenaceo pane utuntur, vinum è frugibus corruptis conficiunt: plerique ſerum lactis excoquunt, ac in doliis complures menſes defodiunt, iſque multis potus non ſolùm ſalubriter, ſed etiam jucundè bibitur. De nomine Britanniæ nulla inter veteres controverſia fuit, niſi quòd Græci Brettanian, Latini Britanniam eam nominabant. Ceteræ gentes aut hos, aut illos pro ſuo quiſque arbitriò imitabantur. Nuper emerſerunt homines non tam veritatis cupidi, quàm contentionis, qui ex hominum clariſſimorum ſuggillatione clareſcere ſe poſſe ſperarent. Neque enim fieri poſſe exiſtimarunt, ut non in magna eruditionis opinione vulgo eſſent, qui cum tota antiquitate certamen ſibi propoſuiſſent; & quanquam de re non admodum magna lis eſſet, tamen quia de nomine ipſo patriæ ageretur, tanquam pro aris & focis omnique totius gentis vetere gloria ſibi contendendum putarent. Tria vetuſta inſulæ, ut ipſi volunt, nomina diverſos habent aſſertores, Prudania, Prytaneia, & Britannia. Pro Prudania totis ingenii viribus Luddus: pro Prytaneia Thomas Æliotus eques Britannus, ſed modeſtis ſtudiis contendit: Britanniam ceteræ ferè gentes retinere conantur. Pro Prudania utitur Luddus fragmenti cujuſdam veteris ea auctoritate, quam ſitus, & caries, & temporis longinquitas penè ſacroſanctam facit. Eam tametſi per ſe firmam, tamen & etymologia, & Bardorum carminibus, & patrii ſermonis conſuetudine, & vetuſtatis veneranda quadam rubigine confirmat. Fragmentum quidem illud, in quo cauſæ columen, & firmamentum eſt poſitum, ante omnia interrogo unde? quando? aut quo patre natum prodiit? aut quid tandem ait, quod pro cauſa faciat? De loco, de tempore, de auctore forſitan inquies: Hæc omnia, quòd incerta ſunt vetuſtatem ejus probant. Præclara ſanè probatio. Ex ignorantia, ignobilitate & obſcuritate, certitudo, fides & auctoritas teſtimoniorum pendet: & quod ad rem controverſam explicandam aſſumitur, plus habet obſcuritatis, plus infirmitatis, quàm cauſſa, ad quam probandam affertur. Quis teſtimonium hîc dicit? neſciò. Quid pro teſtimonio dicit? ne id quidem ſcio. Illud autem audivi in illo fragmento Prudaniam nominari. Quid iſta Prudania? monſne an fluvius? vicus

an oppidum? vir, an mulier eſt? neſcio: ſed Britanniam hoc nomine ſignificari puto. Agè verò Prudania Britanniam ſignificet. Quid tandem pro te facit hic tuum fragmentum? Illud ſcire velim, verumne nomen inſulæ Prudaniam eſſe affirmet, an eorum inſcitiam coarguat, qui falſum hoc nomen inſulæ tribuunt? Ne hoc quidem ſcio, ſed ſonum Britannicum hîc quidem agnoſco, viſque ſermonis Britannici in ipſa vocis etymologià ſe oſtendit. Eſt enim Prudania, quaſi Prudcamia, hoc eſt excellens pulchritudo, à Pryd, quod eſt forma, & Cam, quod eſt candidum, emollita paulum aſperitate vocis. At iſta ratione non Prudaniam ſed Prudamiam factam oportuit: quam vocem in patrio ſermone Prudam Bardi pronunciant. Omitto hîc quàm ſit levis, fallax, & plerumque ridicula tota hæc originis vocum quærendi ratio. Omitto M. Varronem, alioſque excellenti doctrina viros, qui in hoc genere ſæpenumero ridentur. Totum Platonis Cratylum taceo. Hoc tantùm affirmo, facilius æquis auribus me probaturum Cambros è canibus & brutis eſſe factos, quàm tu Prudaniam è Prudcamia coaluiſſe perſuadebis. Iſto enim modo quidlibet è quolibet licebit effingere. Sed quam parum ſit in his omnibus firmamenti indicat Luddus, qui iſtis præſidiis parum confiſus accerſit in auxilium Bardos, ſanè pervetuſtum genus hominum, ſed quos veteres nihil ſcripſiſſe aſſeverent. Sed de eis aliàs nobis plura erit dicendum. Ad ultimum Luddi perfugium veniamus. CÆSAR (ait) qui primus Romanorum hujus inſulæ nomen Latinis literis commendavit, eam Britanniam appellavit, quem omnes ferè Latini ſcriptores ſecuti, idem nomen haud mutavere. Hic ab illuſtri mendacio Luddo viſum eſt ordiri, quòd videlicet Cæſar primus Latinorum Britanniam nominavit. Nam ante Cæſarem natum Britanniæ Lucretius meminit, Ariſtoteles longè prius apud Græcos, & non multò poſt Cæſarem Propertius, cùm ait:

Cogor & in tabula pictos ediſcere mundos.

Indicat ſua ætate mundi deſcriptionem parietibus affigi ſolitam. Te ipſum rogo, crediſne Cæſarem illum in omni liberali diſciplina eruditum deſcriptionem orbis nunquam vidiſſe? aut viſam non legiſſe? aut cum reliquus orbis deſcriberetur, Britanniam inſulam unam totius orbis maximam jam tum Latinis & Graiis monumentis tam illuſtrem in tabulis illis omiſſam fuiſſe? crediſne illum, qui de rebus Britannicis

tam diligenter ſibi inquirendum putavit, qui homines eam regionem & tum, & jam olim habitarent, quæ ſtirpium, quæ animantium genera in ea naſcerentur, quibus legibus & moribus viveretur: eum, inquam, credis, cùm de his tam fuiſſet ſollicitus, in univerſæ regionis nomine tam fuiſſe negligentem? aut qui tanta fide & diligentia ſua Gallorum urbibus nomina reddidit, Britannos antiqua ſua gloria fuiſſe fraudaturum? Vetus autem (quoniam in hac maximè parte ſe Luddus jactat) cur nomen Prudaniæ exiſtimet, nihil video, niſi fortè è putris chartæ ſitu etiam verba ſenectutem contraxerint. Hæc ſatis ad Luddum in præſentia, qui teſtibus domo productis, ſuiſque inſomniis adverſus omnium, qui uſquam ſunt aut fuerunt, doctorum hominum conſenſum certandum ſibi putavit. Cum Ælioto minus erit negotii. Is non modo conjecturis veriſimilibus, ſed non obſcuris etiam auctoribus inductus, credit aliquando eam regionem Prytaniam fuiſſe appellatam. Non enim incommodè exiſtimavit inſulam omnium rerum, quæ ad vitam inſtruendam vel ornandam ſunt neceſſariæ, copia redundantem ſic dici poſſe. Hîc ſi cauſas nominum expendere oporteat, Sicilia Prytaneia potius dici debebat, nonnullæque aliæ tantò Britannia fertiliores, quantò terrarum ſpatio ſunt minores. Præterea apud auctores, quorum teſtimonio nomen Prytaneia confirmatur, facilè apparet ſcripturam eſſe vitiatam. In Stephano quidem ſumma inconſtantia eſt. In voce ALBION, inquit, eam eſſe inſulam Brettanicam, ſecutus, ut ipſe ait, Martianum. In vocibus Juvernia, & Juverna Prætanica ſcribitur. Alibi, inquit, eſſe in Oceano inſulas Brettanicas, quarum cultores Brettani dicantur. Sed Martianum & Ptolemæum in iis vocibus P, literam primam facere. Quos locos ſi quis conferat, comperiet proculdubio ſcripturam eſſe corruptam, Stephanumque ipſum ſentire Brettaniam per B primam, & duo T T ſcribi debere. Hæc Ælioius, cùm opinor non ignoraret, quæ homines gloriæ famelici ad oſtentationem eruditionis undique converrunt, admonuiſſe quantum ſatis eſt contentus, ſuum lectori judicium relinquit. Luddus verò, ut hic ingenium noſcas, è tribus nominibus inſulæ maximæ id maximè probavit, quod pauciſſimos habuit aſſertores, nempe Prudaniam. Proximè Prytaneiam amplectitur. Britanniam verò, quod nomen jam per omnes nationes erat illuſtre, quod (ut ait Plinius) Græcis & Latinis monumentis erat celebratum, velut corruptum rejicit,

rejicit, & ſerò tandem, idque à C. Julio Cæſare ait corruptum, quem falſò exiſtimat (uti dictum eſt) nomen Britanniæ Latinis literis commendaſſe primùm, ceteroſque ſecum in eundem errorem traxiſſe. Ego verò antiquitatem vocis hujus BRITANNIA multis, & quidem locupletiſſimis teſtibus probare poſſem, ſi res in controverſo eſſet: & à Cæſare non vitiatam, ſed per manus à majoribus, & quidem puram fuiſſe traditam, niſi quòd veteres geminum T T ſcribere ſoliti videntur. Hinc factum opinor, ut Lucretius iſtius nominis primam ſyllabam fecerit longam. Nunc autem alterum T ſolet omitti Latinis, quod in voce Britto perpetuò retinetur. Græci qui Brettaniam ſcribunt, proximè ad patrii ſermonis prolationem accedunt, quam & ipſi Britanni, & omnes vicini adhuc retinent. Nam & Galli propiores Brettas appellant omnes fœminas Britannicas, & Bretter Britannicè loqui, & promontorium Aquitaniæ vulgo Capbretton dicitur, & utrique Scoti, hoc eſt Albienſes, & Hibernenſes ſic loquuntur. Id tantùm intereſt, quòd qui Germanica dialecto gaudent, interdum tranſpoſitione literarum utuntur, ac Berton pro Breton proferunt. Dionyſius autem Afer in illo verſu:

Ὠκεανοῦ κέχυται ψυχρὸς ῥόος ἔνθα Βρετανοί.

In altero T rejiciendo uſus eſt licentia poëtica, quemadmodum idem in Σαρμάται pro Σαυρμάται fecit. Hic tot nationum pene ab initiis uſque rerum conſenſus & inter ſe, & cum vetuſtiſſimis Græcorum & Latinorum, pluris apud me erit, quàm omnia Luddi rhacomata è luto ad ludibrium collecta, ad ignominiam ſervata, & ad falſum teſtimonium adverſus antiquitatem dicendum, quamlibet impudentem habeant patronum, tamen nondum egredi auſa. Proferat ille, ſi poteſt, qui ante Ariſtotelem ſcripſerit Prudaniam. Id autem ut in omnia ſe vertat, nunquam efficiet: cùm certum ſit poſt Ariſtotelem aliquot ſeculis, Bardos nihil ſcripto commiſiſſe. Faceſſat illa glorioſa, dicam, an ſtolida jactatio antiquitatis, cujus nullum argumentum, nullum veſtigium, imo ne veſtigii fragmentum reperiri poteſt. Inter has variarum opinionum diſcordias, diverſaſque loquendi conſuetudines, Luddus putat conſultiſſimum, vetuſtatem, & patrium loquendi morem velut Cynoſuram quandam ſemper ſpectare, atque inde omnis ſermonis curſum dirigere. Ab eo ego non magnopere diſſentirem, ſi quidem quod in veteri conſuetudine poſitum eſt, & ideo certum exiſtimatur, id ſemper teneri poſſet. Sed plu-

ribus de cauſſis id fieri non poſſe animadverto. Primum, quòd in omni ſermone vetuſtiſſima invenire ſit difficillimum: tutiuſque ſit hic ſequi doctiorum conſuetudinem, quàm retro ſemper origines, velut Nili fontes, vano & ridiculo labore perquirere: præſertim cùm vocabulorum initia non à ſapientiorum judicio pendeant, ſed à vulgi maximè rudis & inculti arbitrio, cujus conſilium anxiè inquirere, ſupervacaneæ cujuſdam eſt diligentiæ, & ubi inveneris, non magnum feceris operæprecium. Nam ut in reliquarum omnium rerum generatione, quæ ſponte naturæ proveniunt, aut ab hominibus ad uſus vitæ excogitantur, primi fœtus quodam modo imperfectiores, & non ſolùm ad uſus commodi, ſed aſpectu minus jucundi exeunt. Cultu deinde manſueſcunt, & tractando paulatim levigantur. Eadem certè eſt in ſermone ratio, qui primùm ab hominibus craſſis, & rudibus editus aſper plerunque & inſuavis, & impolitus eſt exortus, mox tractando ſenſim genitalem horrorem exuit, & manſuetius & jucùndius ad aures accidebat, & multò facilius in animos hominum influebat. Itaque in hac parte, ut ſi qua alia, conſuetudini politiorum hominum aliquid indulgendum cenſeo, & voluptatem minimè illam illiberalem & inhumanam, quatenus moribus eſt innoxia, minimè abominandam. Quòd ſi quis ita Muſis iratis eſt natus, ut Catonis & Ennii ſermonem potius amet, quàm Ciceronis & Terentii, & inventis frugibus glandibus tamen veſci malit, jubeamus miſerum eſſe libenter, quatenus id facit. Sed hæc noſtra diſputatio non eſt de puritate & elegantia ſermonis Latini. Ad hanc enim nihil intereſt; quo ſono Britanni olim literas efferrent. Hæc enim tota contentio eo tendit, ut Latini Britannicum, non Britanni Latinum ſonum diſcant. Quod ad me attinet, malim ignorare veterem illam & anilem priſcorum Britannorum balbutiem, quàm dediſcere quodcunque hoc eſt ſermonis Latini, quod magno cum labore puer didici. Neque aliud eſt cur minus moleſtè feram priſcam Scotorum linguam paulatim intermori, quàm quòd libenter ſentiam barbaros illos ſonos paulatim evaneſcere, & in illorum locum Latinarum vocum amœnitatem ſuccedere. Quòd ſi in hac tranſmigratione in alienam linguam neceſſe eſt alteros alteris concedere, nos à ruſticitate & barbaria ad cultum & humanitatem tranſeamus: & quod naſcendi infelicitate nobis evenit, voluntate & judicio exuamus. Aut ſi quid opera & induſtria poſſimus, id omne eò confera-

conferamus, ut linguam Græcam & Latinam, quas orbis pars melior tanquam publicas recepit, pro viribus expoliamus, & ſi quis ex contagio barbari ſermonis adhæſit ſitus & ſqualor, quoad fieri poſſit, extergeamus. Quid? quòd hæc nimis anxia diligentia in nominibus peregrinis, præſertim in alienam linguam transferendis nec ſervari poteſt, nec ſi poſſet, expedit. Quæ enim non literas & ſonos habet, quæ alterius ſermonis characteribus omnino exprimi non poſſunt? Quæ natio præter Germanos W literam proferre poteſt? Quis Latinis literis eum ſonum reddet, quem Hiſpani, Brittones, & Scotorum pars in literis D G. P. T. X. & Z efferunt? Ob hanc opinor ſoni abſurditatem Plinius enumerans Hiſpaniæ oppida, quædam negat Latiali ſermone dictu facilia. Alia vocat ignobilia, & barbaræ appellationis: alia citra faſtidium nominari poſſe negat. Quid hic rogo faceret Luddus, ſi ei Latinè ſit ſcribenda hiſtoria Britannica? ipſa genuina Brittonum nomina quomodo enunciaret, cum tota ſua barbarica rubigine opinor non haberet. Nam cùm tam anxiè ſe torquet, quomodo Luddum ſcribat, Lhuydumne, an Ludum, an verò Luddum, quorum nullum nec Latinis literis exprimi, nec ore Latiali efferri, nec ab auribus Latinis ſine faſtidio audiri poteſt. Si verum ſonum retineat, non Latinam ſed ſemibarbaram faciet orationem. Sin ad genuinum Latini ſermonis ſonum inflectet voces peregrinas, non minus flagitiosè peccabit, quàm Cæſar in verbo Britannus feciſſe dicitur. Quid igitur Luddo faciemus? ut hominem & moleſtum & moroſum placemus? Prudamiam dicemus, potius quàm Britanniam? Hoc nec Luddus tam ſeverus aliorum cenſor exiget; Permittet enim ut è Prudam Prudaniam declinemus. Quòd ſi quis Britanniam aut Brettaniam auſit dicere, quid aliud quàm ſacroſanctæ vetuſtatis violatæ, & ſermonis antiqui, ſincerique contaminati, & è robuſto illo & maſculo ſono in muliebrem mollitiem fracti reum peraget? Nihilne ergo ex horroris vetuſti ſqualore mutare nobis fas erit? aut ſi non mutare, ſaltem malè tornata perpolire vocabula? & ab inculta illa immanitate paulatim ita inflectere, ut ſaltem vox hominem ſonet? & quod majores noſtri in Morinis, & Moremaruſa, & Armoricis feciſſe videmus: ut ſi has voces donare civitate Latina non poſſimus, certè in eis amictum & inceſſum Latinum imitemur? Sed per Luddum, ut video, non licet. Ad auguſtam illam nos revocat Prudanorum vetuſtatem: & à Bardis & Senecionibus

vetat uſquam divertere. At vetuſtiſſimos Græcorum & Latinorum nunquam hæc religio tenuit. Neque, poſtquam ſermonis antiqui rigor ſe remittere cœpit, quiſquam fuit, qui famul, & volup retinere maluerit, quàm quæ in eorum locum ſucceſſerunt recipere, & in transferendis è Græco Latinis, aut è Latino Græcis ſumma libertas fuit. Quis unquam Latinis vitio vertit, quòd Polydeucem in Pollucem, quòd Heraclea in Herculem, quòd Aſclepion in Æſculapium verterint? aut Græcis, quòd pro Catulo Catlum, pro Remo Romum dixerint? Quid in Barbaris ad ſe transferendis? num Græci dubitarunt, AL, Punicum in ultimis dictionum ſyllabis in As convertere? num ſi quis Annibas, pro Annibal dixit, omnem hiſtoriæ majeſtatem proculcavit, veritatem corrupit, aut Pœnorum linguæ maculam ullam inuſſit? Videte quantum veterum Saxonum, & Danorum, qui poſterius immigrarunt in Britanniam, humanitatis & cultus ſtudium ab hac Luddi immanitate, & ſqualoris affectatione diſſident. Illi inculti, & omnis eruditionis ignari, cum veniſſent ad homines Barbaros, & balbutientes, non ſolùm eorum ſtribiligine ſe paſſi non ſunt infici, ſed guſtatâ ſemel Græci & Latini ſermonis ſuavitate multum ex eo, quem ipſi invexerant horrore, abſterſerunt: quædam vocabula aſperiora levigarunt ita, ut ſine ulla aurium offenſione tolerari poſſint, qualia ſunt Oxonia, & Roffa, pro Oxonfordia, & Rauſcheſtria, & pleraque alia ne repugnante quidem Luddo. Sed nec ipſe quidem in hoc genere parum ſibi permittit, qui in uno Britanniæ nomine, cùm tam duræ ſeveritatis eſt exactor, in tot aliis ſibi tantam aſſumit licentiam. Nunc contra veterem omnium gentium conſuetudinem pro novo, obſcuro, & incerto vocabulo tam pertinaciter nititur: nimirum ne regium illud nomen Luddi è Cimbrorum proſapia ductum, & velut palladium in hunc uſque diem ſervatum, in oblivionem veniret. Id ne fieret, Luddus adverſus multitudinis conſenſum, temporis vetuſtatem, atque adeò ipſam veritatem ſibi certamen inſtituit. Eſt & in vocabulo BRITANNIA illa adhuc obſervatio, quòd apud exteros ſcriptores id inſulæ totius eſt nomen. Brittones autem & Angli, qui res Britannicas literis mandarunt, nunc cum exteris conſentiunt: nunc tantùm Britanniæ nomine cenſent eam inſulæ partem, quæ provincia Romana fuit: idque variè, prout belli eventus limites mutavit, interim enim Adriani, interim Severi vallum finem imperio faciebant: reliquos, qui extra vallum erant, nunc Barbaros, nunc tranſmarinos appellabant. Beda libri primi initio ſic ſcribit: *Itaque peten-*

petentes Britanniam Picti habitare per ſeptentrionales inſulæ partes cœperunt. Nam auſtrina Brittones occupaverant. Idem c. 34. *Aidanus Rex Scotorum, qui Britanniam habitant.* Et lib. 4. cap. 4. dum reditum Colmani ex Anglia in Scotiam ſcribit, ait: *Interea Colmanus, qui de Scotia erat, relinquens Britanniam.* Et alibi: *Exinde cœperunt per plures dies de Scotorum regione venire in Britanniam.* Item: *Occiſus eſt Oſwaldus juxta murum, quo Romani ob arcendos Barbarorum impetus totam à mari uſque ad mare præcinxerant Britanniam.* Eadem loquendi forma eſt apud eundem lib. 2. cap. 9. Hanc peculiarem Britannis loquendi formam non videtur ignoraſſe Claudianus, cum ſcribit, legionem Romanam, quæ Scoto dat fræna truci prætentam fuiſſe Britannis, hoc eſt oppoſitam Scotis, ut eorum furorem à Britannis propelleret, in extrema quidem Britannia ac Scotiæ limite. Frequentiſſimè hoc genere ſermonis utuntur Gulielmus Malmesburienſis,& Galfridus Monumetenſis, non obſcuri inter Britannicarum rerum ſcriptores, apud quos facilè cuivis erit animadvertere Britanniæ vocabulo nominari, quod intra Severi vallum tantum continetur. Id apud eos etſi adeo perſpicuum eſt, ut neminem latêre poſſit, tamen magnos apud ætatis proximæ ſcriptores peperit errores, qui Aluredum & Athelſtanum, alioſque nonnullos Saxonum Reges totius inſulæ aliquando potitos ſcriptum reliquerunt, cum tamen Severi vallum nunquam tranſcenderint. Nam cum legerent eos totius Britanniæ tenuiſſe imperium, totam inſulam ab eis poſſeſſam exiſtimabant. Nec diſſimilis interim obſervatio eſt in horum nominum uſu (Britannus) & (Britto.) Veteres enim omnes totam inſulam Græci & Latini ſcriptores Britanniam, incolas autem ejus omnes ſine diſcrimine Britannos vocabant. Primus quod ſciam, Romanorum Brittones nominavit Martialis in illo verſu:

Quam veteres bracchæ Brittonis pauperis.

Brittones fere vulgus appellat peninſulæ Gallicæ habitatores: quanquam & ipſam Britanniam,& incolas Britannos Gregorius Turonenſis ſemper vocet. Romani ſuos provinciales conſtanter Britannos dicunt, quanquam ipſi provinciales ſeſe Brittones appellari gaudeant. Utriuſque vero nominis una radix & origo eſt, Britannia. Et ſicut utrunque nomen ab uno fonte promanat, ita res eadem prorſus utroque indicatur. Id autem maximè perſpicuè oſtendit Auſonii poëtæ carmen:

Silvius ille bonus, qui carmina noſtra laceſſit:

Noſtra magis meruit diſticha Britto bonus.
Silvius hic bonus eſt. Quis Silvius? Iſte Britannus.
Aut Britto hic non eſt Silvius, aut malus eſt.
Silvius eſſe bonus Britto, ferturque Britannus.
Quis credat civem degeneraſſe bonum!
Nemo bonus Britto eſt: ſi ſimplex Silvius eſſe
Incipiat, ſimplex deſinet eſſe bonus.
Silvius hic bonus eſt: ſed Britto eſt Silvius idem,
Simplicior res eſt dicere Britto malus.
Silvi Britto bonus, quamvis homo non bonus eſſe
Ferris, nec ſe quit jungere Britto & homo.

Qui Britannos Gallorum colonos eſſe contendunt, hi Herculem è Celto puella Gallica Britannum filium genuiſſe produnt: à quo gentem Britannam propagatam. Hanc nationem Plinius vicinam Morinis, Atrebatibus, Geſſoriacis collocat. Qui è Græcis hæc confirment non deſunt Grammatici, Souidas, & qui Etymologicon magnum ſcripſit. In eadem ſententia mihi fuiſſe videntur C. Julius Cæſar, & C. Cornelius Tacitus, aliique ſcriptores Latini non indocti, non ita celebres tamen. Item ſacra, ſermo, inſtituta, gentiumque quarundam ad mare Gallicum habitantium mores id confirmant, è quibus mihi Britanni tranſmigrationibus exhauſti, Morini paulatim conſumpti videntur. Morinus quidem à More (id vetere Gallorum lingua mare ſignificat) ſuam mihi originem teſtari videtur. Venta Belgarum, & ab Icio dictum Icenum etiam in alienum ſolum ſe cum cognominis loco patriam vocem extuliſſe ſit veriſimile: atque in ipſo ſtatim aditu occurrentes Britannos, velut progeniem agnoſcentes, domum ſuam tanquam in hoſpitium deducere velle. Morinus enim Gallis veteribus marinum, & Moremaruſa mare mortuum ſignificat: quanquam hæc poſtrema duo nomina Gorropius, dum ſuos Aduaticos nimis ambitioſè vult excolere, pene nobis ſurripuit. Nec Aremorici aut Armorici ſe noſtri generis negare poſſunt. Habemus enim majores & propinquos penes nos obſides. Nam Ar vel Are vetus eſt præpoſitio linguæ Gallicæ, quod ad vel ſuper indicat, quaſi dicas ad mare, vel ſuper mare, hoc eſt maritimum. Moremaruſa vero à More, hoc eſt mare, declinat ultima ſyllaba producta in morem participii Græci. Aremorica quidem, ſeu Armorica (qui ſtatim auditum non agnoverit, is veterem linguam Gallicam prorſus ignorat) & ipſum quoque (maritimum) ſignificat, vel Strabone interprete, qui Græcè pro eo ſemper nobis

reddit Apoceanitas. Cæſar de Armoricis hæc lib. 5. Magnas Gallorum copias earum civitatum, quæ Armoricæ appellantur, oppugnandi ſui cauſâ conveniſſe. & lib. 7. Univerſis civitatibus, quæ Oceanum attingunt, quæque eorum conſuetudine Armoricæ appellantur. & lib. 8. Ceteræque civitates poſitæ in ultimis Galliæ finibus, Oceanoque conjunctæ, quæ Armoricæ appellantur. Cæſar quoties harum civitatum meminit, ſemper adjicere ſolet, QUÆ APPELLANTUR: ſed ita adjicere, ut non nomen proprium eſſe intelligas, ſed aut epitheton, aut loci cognomen. Sed nec apud quenquam alium idoneum ſcriptorem id civitatis nomen fuiſſe reperitur, cum tamen latiſſimè in illa ora vox illa vagaretur, ab Hiſpania videlicet ad Rhenum: interque tot ſcriptores unum Plinium reperiam, qui genuinam nominis vim non videatur intellexiſſe. Omnem namque Aquitaniam ita putat aliquando fuiſſe appellatam. Sed hæc in præſentia: nam plura nobis de ſermone Gallico diſputandum erit.

Antiquiſſimum inſulæ nomen creditur fuiſſe Albion, aut ut Ariſtoteles, vel potius Theophraſtus, in libro qui de mundo inſcribitur, recenſet, Albium. Sed hoc nomen magis è libris eruitur, quàm in communi ſermone uſurpatur, niſi præſertim apud Scotos, qui ſe Albinich, ſuam regionem Albin adhuc vocant. Multi nomen inditum inde putant, quod appellentibus è Gallia albæ rupes primæ occurrant. Mihi vero abſurdum imprimis videtur, Britannici nominis originem è Latino ſermone repetere, tam raro tum inter feras gentes commercio. Sunt qui ab Albione Neptuni filio id nomen inditum putent, quem aliquando Britanniæ fuiſſe regem comminiſcuntur: audaci prorſus mendacio & nullo penitus antiquitatis teſtimonio nixi. Super hoc tamen tam invalido cognati nominis fundamento, regnum extruere eos non puduit. Nullam enim aliam hujus commenti ex hiſtoriis occaſionem datam video. Meminerunt enim Albionis & Bergionis è Græcis quidem Diodorus Siculus, & Strabo: è Latinis Cato, Hyginus, & Mela: è quibus id ferè colligi poteſt, Albionem & Bergiona Neptuni filios Ligures ex agro Albicotum itinera, quæ in Italiam ferrent, latrociniis infeſta habuiſſe. Hi cùm Herculem ex Hiſpania Gerione victo redeuntem præda exuere tentaſſent, tam atroci prælio eum exceperunt, ut pene deſperatis rebus Jovis auxilium implorare ſit coactus: eum, ut filio laboranti opem ferret, imbrem lapideum cœlo demiſiſſe. Ejus pugnæ indicium ad poſteros manſiſſe campum lapideum. Neque ego tamen abnuerim ab albo & inſulam &

lam &

lam & latronem nomen accepiſſe. Verùm album contendo plurimarum gentium commune fuiſſe vocabulum, apudque eos non modo coloris, ſed altitudinis nomen fuiſſe. Et Feſtus quidem Pompeius, quæ Latinis Alba dicuntur, ea Sabinis Alpa vocari aſſerit, indeque Alpibus nomen inditum, quod perpetuis nivibus albeſcant. Ego quidem (ut de altero aſſentior) Album, & Alpum pro eodem à veteribus fuiſſe dicta, non Feſti ſolum ſed etiam Strabonis auctoritate fretus: ita Alpes potius ab altitudine, quàm à candore nominatas arbitror. Primùm quòd cum Alba multarum ſit in Italia, Gallia, Hiſpania urbium nomen, omnes in collibus, aut prope colles ſint ſitæ. Deinde quòd Strabo abſque diſcrimine hæc nomina Alba, Alpa, Alpia, Albionia, Albici in ſignificatione altitudinis velut ab eadem radice declinata agnoſcat: ideoque has voces uſurpari maximè oſtendat, ubi Alpes ſe attollere incipiunt. Hinc in Liguria Albingaunum, & Albium Intimelium. In Japodibus autem jugum eſt editiſſimum, ubi Alpes deſinunt. Sunt & alia loca, quæ ab altitudine nominata poſſunt videri. In Italia quidem Albula fluvius ex Ethruriæ, Albulæ aquæ è Tiburtinis montibus effuſæ. In Gallia Narbonenſi Albici populi montani. In Germania Albis fluvius in Boëmorum montibus natus. In Aſia Albanus fluvius è Caucaſo defluit: & Albani populi velut eiſdem montibus infuſi. Ex his opinor non abhorret à vero, Album non unius ſed multarum gentium fuiſſe vocabulum, cumque omnibus quos nominavi locis, altitudo perpetuò & immutabiliter albeſcere vix paucis menſibus, nec omnibus ſemper accidat. Faciunt ad hanc quoque conjecturam & ipſa Gigantum Ligurum nomina Albion, & Bergion, utrunque, ut opinor, à proceritate corporis impoſitum: ac de Albo jam quid veteres ſenſerint, diximus. Germanis verò Berg pro alto dici notius eſt, quàm ut pluribus indicandum ſit. Et Gallis olim eodem intellectu dictum fuiſſe oſtendit locus Plinii libro tertio, quem ita legendum contendo: Unde Bergomates Cato dixit ortos etiam nomine prodentes ſe altius quam felicius ſitos. Albium igitur, & Bergion homines, ut videtur, ceteris vicinis corporum proceritate præſtantes, & fiducia virium in ea Ligurum ora latrocinium exercentes, quos Hercules, cum illàc iter haberet, armis compeſcuit. In Britannia autem regnaſſe nemo veterum eos prodit, & rem omnino diſſimilem veri facit rerum, qui tum erat Gallicarum, ſtatus. Nec veriſimile Britannicum multò fuiſſe tranquilliorem: qua in terra regnum maximum magnus ille Albion reliquit,

liquit, ut domi latrocinaretur. Nos vero etſi non multum ab eorum opinione diſcedimus, qui Albionem ab Albo dictam fuiſſe ſcripſerunt, ita non colorem, ſed altitudinem montium, occaſionem nomini imponendo dediſſe arbitramur. Qui autem hoc nomen impoſuerunt, puto nonnihil impulſos comparatione Angliæ cum Hibernia, inter quas anguſto mari navigatur. Nam cùm alterum litus totum in montes conſurgere viderent, alterum depreſſum & humile in campos æquales explicari, illam ab altitudine Albionem dixerunt. Huic autem ab humilitate an nomen aliquod dederint, longinquitas temporis, & incolarum negligentia in memoria rerum vetuſtarum prodenda fecit incertum. Huic præterea meæ ſententiæ etiam illud ſuffragari videtur, quòd nomen iſtud inſulæ ab albo ductum, ſive Albion, ſive Albium ſit, adhuc in Scotia, velut natali ſolo pertinaciter hæret, neque inter tot mutationes habitatorum, regnorum, linguarum, aliarumque rerum viciſſitudines unquam extirpari potuit. Hæc etſi nobis aut vera, aut veris proxima videntur, tamen ſi quis afferet meliora, facilè in ejus ſententiam tranſibimus. Hactenus de vetuſtis inſulæ nominibus. Proximum eſſe videtur, ut terrarum ſitum exequamur. Ac Angli quidem domeſtici ſcriptores ſatis diſertè atque explicatè ſingulas regiones tradiderunt. Hector autem Boëthius in Scotiæ deſcriptione quædam parum verè prodidit, & alios in errorem induxit, dum ipſe, quibus ea inquirendi dedit negotium, nimis credulus eorum ſententiam temerè vulgavit: nos, quæ comperta erunt nobis, leviter, & perfunctoriè attingemus, quæ aut obſcurè, aut minus verè prodita videbuntur, quoad poterimus, corrigemus. Angliam commodiſſimè, quod ad noſtrum inſtitutum ſpectat, dividunt quatuor flumina, duo in mare Hibernicum decurrentia, Deva, & Sabrina: totidem in mare Germanicum, Tameſis, & Humber. Inter Devam & Sabrinam triplex regionibus diſtincta includitur Vallia: inter Sabrinam & Tameſim totum illud latus Angliæ, quod Galliam ſpectat: inter Tameſim & Humbrum interjectæ regiones tertiam portionem conſtituunt: quartam, quicquid terrarum ab Humbro & Deva ad Scotiam pertinet. Dirimitur autem Scotia ab Anglis primum Tueda fluvio, Zeviota monte altiſſimo, & qua mons deficit, vallo non adeo pridem facto, ac deinde Eſca, & Solvæo fluminibus. Citra hos limites à mari Scotico ad Hibernicum regiones hoc ordine jacent. Marcia, in qua Bervicum oppidum nunc Angli tenent, ſiniſtrum Tuedæ latus attingit. Ad Orientem Forthæ

thæ æſtuario, ad Meridiem Anglia clauditur. Ad Occidentem ad utrumque Tuedæ latus eſt Teviotia, à Teviolo amne nomen adepta, Zeviota monte dirimitur ab Anglia. Poſt hunc regiones non magnæ Lidalia, Evia & Eſcia à tribus fluminibus cognati nominis Lidalo, Evo & Eſca nominatæ. Ultima Annandia, & ipſa ab Annando amne prope mediam dividente appellata, ſecundum Solvæum in mare Hibernicum decurrit. Jam ut rurſus ad Fortham redeamus, is ab ortu Lothianam claudit: Cocburni ſaltus,& Lamyrii montes eam à Marcia ſeparant.Contingit deinde paulùm ad Occaſum inflexa Lauderiam, & Tuediam, alteram à Laudero oppido, alteram ab amne Tueda mediam ſecante. Tuediam ad Meridiem, & Occidentem contingunt Lidalia, Nithia, Glottiana. Nithiæ Nithus amnis nomen dedit, per eam in mare Hibernicum labens. Lothiana à Lotho Pictorum rege nominata. Ab Oriente æſtivo finitur Fortha, ſive mare Scotico. Vallem Glottianam ſpectat ab Occidente hiberno. Hæc regio humanitatis cultu,& rerum neceſſariarum ad uſum vitæ copia ceteras longe præcellit. Quinque amnibus irrigatur, Tina, utroque Eſca, (qui antequam in mare cadant, in unum alveum coëunt) Letha, & Almone. Hi partim è Lamyriis, partim Pictlandicis montibus in Fortham defluunt. Oppida habet Dumbarum, Hadinam, vulgò Hadintonam, Dalkethum, Edimburgum, Letham, Limnuchum. Magis ad Occidentem jacet Glottiana, utramque Glottæ fluminis ripam complexa, quæ ob longitudinem in duas præfecturas dividitur. In ſuperiore præfectura collis eſt non admodum editus, è quo in tria diverſa maria flumina effunduntur, Tueda in mare Scoticum, Annandus in Hibernicum, in Deucaledonium Glotta. In ea urbes inſigniores ſunt, Lanarcum, & Glaſcua. Hanc ab Occidente Hiberno Coila contingit. Ultra Coilam eſt Gallovidia. Ea ſeparatur à Nithia Cludano amne, tota fere in Meridiem vergens, ac ab littore ejus reliquum illud Scotiæ latus tegitur, Univerſa pecoris, quam frumenti fertilior. Amnes habet in Hibernicum mare decurrentes, Urum, Devam, Kennum, Cream, & Luſſum. Nuſquam fere in montes attollitur, ſed collibus tantum frequentibus intumeſcit. In convallibus inter eos aqua reſtagnans innumeros prope lacus efficit, è quibus primis ante æquinoctium autumnale imbribus rivi augentur, unde multitudo incredibilis anguillarum deſcendit, quas accolæ naſſis vimineis exceptas ſale condiunt, ac non modicum inde quæſtum faciunt. Extremum lateris eſt Nonantum promontorium, ſub

quo in oſtio Luſſi fluminis ſinus eſt, qui Ptolemæo Rerigonius vocatur. Ei ex adverſo influit ex æſtuario Glottæ ſinus vulgo lacus Rianus, Ptolemæo Vidogara: quod inter hos ſinus terræ procurrit, incolæ Rinum, hoc eſt Gallovidiæ aciem appellant. Ab eiſdem Nonantum Mula, hoc eſt roſtrum, ſive rictus nominatur. Tota autem regio Gallovidia (nam Gallovid priſcorum Scotorum lingua Gallum ſignificat) appellatur. Infra Vidogaram à tergo Gallovidiæ leviter declinat ad Glottæ æſtuarium Caricta. Eam duo amnes interſecant Stinſiarus, & Grevanus: uterque multis amœnis villis cingitur. Inter amnes, qua in modicos colles tumet, paſcuis fœcunda, nec infelix frumento eſt. Tota terreſtribus, maritimiſque copiis non modo ſibi ſufficiens, ſed vicinis multa ſuppeditans. Dunus amnis eam à Coila ſeparat, ortus ex ejuſdem nominis lacu, qui inſulam complectitur modicæ arcis capacem. Sequitur Coila, quam à meridie Gallovidia claudit, ab ortu æſtivo Glottianam attingit: ab occaſu Iruino fluvio à Cunigamia diſtinguitur: mediam Aëra amnis dividit. Ad eum ſita eſt Aëra emporium non ignobile. In univerſum regio eſt feracior virorum fortium, quam frugum, aut pecorum, tota quippe tenui & arenoſo ſolo: quæ res hominum induſtriam acuit, & parſimonia vires animi & corporis confirmat. Cunigamia poſt hanc ad Septentriones procurrit, & Glottam ſubmovet ac prope ad juſti amnis modum coërcet. Nomen regioni Danicum eſt, quod eorum lingua regis domicilium ſignificat: quæ res indicio eſt, eam Danos aliquando tenuiſſe. Proxime ad Orientalem ejus plagam ſita eſt Renfroana, ab oppidulo in quo conventus ejus celebrari ſolent, appellata; vulgo Baronia dicta. Mediam eam ſecant duo amnes, quibus utriſque Carthus eſt nomen. Poſt Baroniam eſt Glottiana, ad utramque Glottæ ripam protenſa, & ipſa in plures juriſdictiones ob magnitudinem diviſa. Amnes nobiliores fundit: à læva Avennum, & Duglaſſum, qui in Glottam decurrunt: item à dextra alterum Avennum, qui Lothianam ab agro Sterlinenſi dirimit. Hi duo fluvii communem amnium appellationem loco proprii nominis acceperunt, quemadmodum in Vallia diverſa dialecto is, quem Avonem vocant. Sterlinenſem agrum à Meridie ſeparat à Lothiana Avennus, ab Ortu æſtuarium Forthæ, donec paulatim ſeipſo minor ad juſtam fluminis magnitudinem redactus, prope Sterlinum pontem patitur. Secat regionem fluvius unus, qui memoratu ſit dignus Carron: juxta quem aliquot vetuſta ſunt monumenta. Ad lævam Carrontis duo terreni

reni ſunt tumuli hominum opera (ut res indicat) ædificati: vulgò Duni pacis appellantur. Inferius autem ad eundem amnem ad duo ferè millia paſſuum eſt ædificium rotundum ſine calce, ſed ſaxis aſperis ita conformatis, ut ſuperioris lapidis pars in inferiorem ſe inſerat, ita ut totum opus mutuò complexum, & ſaxorum pondere ſe ſuſtineat, paulatim ab imo ad ſummum in arctum ſe colligens. Summa pars aperta eſt. Vulgus alium atque alium uſum, & auctorem ejus ædificii pro ſuo quiſque ingenio comminiſcitur. Ego certè aliquando conjectura fui inductus, ut crederem templum Termini fuiſſe, quod (ut accepimus) rotundum & ſupernè apertum ædificari ſolitum erat. Nonnihil etiam conjecturam noſtram juvare videbantur Duni pacis propinqui: quaſi facta ibi pace, cujus monimentum hi colles eſſent, quòd illic terminum ſuæ ditionis Romani ſtatuiſſent. Neque alia res me ab hac opinione deduxiſſet, niſi reſciſſem ex hominibus fide dignis in inſula quadam compluria eſſe ædificia, cetera quidem ædiculæ, cujus meminimus, ſimilia, niſi quòd majuſcula & laxiora eſſent. Duo item in Roſſia ſimili forma ſunt ſacella. Ea res ſuſpendere ſententiam me coëgit, ac judicare monumenta rerum geſtarum hæc eſſe, ac potiſſimùm trophæa ac penè extra orbem terrarum, ut tuta ab injuria hoſtium eſſent, conſtituta. Sed certè ſive hæc trophæa ſunt, ſive (quod quidam ſuſpicantur) clarorum virorum ſepulchra, fuiſſe credo monumenta ad æternitatem memoriæ perpetuandam conſecrata, ſed ab hominibus indoctis, incultiſque ad ſimilitudinem illius ædiculæ, quæ eſt ad Carrontem conſtructa. A dextero Carrontis latere ager ferè cetera planus in collem paulum prominet, medio ferè ſpatio inter Dunos pacis, & ædiculam: in eo ad ipſum anguli flexum modicæ urbis veſtigium adhuc apparet. Sed murorum fundamenta, & vicorum deſcriptio partim cultu ruſtico, partim eruendis ad propinquas ditiorum villas conſtruendas lapidibus quadratis confuſa eſt. Hunc locum diſertè Beda Anglus Guidi vocat, atque in ipſo valli Severi angulo collocat. Multi præclari ſcriptores Romani ejus valli meminerunt: multa veſtigia extant, multi lapides inſcripti eruuntur, quibus aut teſtimonia ſalutis per tribunos & centuriones acceptæ, aut ſepulchrorum inſcriptiones continentur. Et cum ab Adriani vallo (ut utriuſque veſtigia indicant) raro minus centum millibus paſſuum diſtat hoc vallum Severi ab eo, quod antè Adrianus conſtruxerat, aut magna inſcitia fuit eorum, qui res Anglicas ſcripſerunt, ſi Latinos, qui hæc tradiderunt, non intellexerunt:

aut

aut incuria, qui dilucidè tradita tam confusè reddiderunt. Utrumcunque ſit autem, res mihi digna eſt viſa ſi non reprehenſione, ſaltem levi admonitione: præſertim cùm ex monumentis jam dictis, & Bedæ Angli hiſtoria ſatis conſtet, ibi aliquando inter Brittones, & Scotos limitem fuiſſe. Qui verò hîc Camelodunum fuiſſe fabulantur, iidem contendunt quam diximus ædiculam Claudii Cæſaris fuiſſe templum: vaniſſimo in utroque mendacio, cùm & Camelodunum colonia Romanorum ultra trecenta millia paſſuum ab eo loco abſit, ſi Ptolemæo, & Antonini itinerario fides habenda ſit. Cornelius Tacitus hunc eorum errorem apertiſſimè oſtendit, cum reliqua tota narratione, tum maximè quòd Romanos amiſſa Camelodunoin templum Claudii Cæſaris confugiſſe ſalutis tuendæ cauſa ſcribit. Ædicula autem illa, ſive templum Termini, ſive alterius rei monumentum fuerit, ſine foribus quarum nullum habet veſtigium, & ſupernè ad jactus lapidum patens, ne decem quidem milites non modò tegere, ſed vix quidem continere potuerit. Quid? quòd quadrageſimo ferè anno poſt Claudii Cæſaris expeditionem Julius Agricola Romanorum primus in eas partes penetravit? Quòd quinquageſimo poſt Agricolam anno Adrianus limitem provinciæ inter Tinam, & Eſcam vallo ducto ſtatuit? cujus adhuc multis in locis veſtigia ſuperſunt. Septimius autem Severus circa annum à Chriſto nato ducenteſimum decimum Britanniam ingreſſus, ultra limitem ab Adriano factum centum millia paſſuum ab æſtuario Glottæ ad confluentem Forthæ & Avenni vallum duxit, cujus adhuc plurima & perſpicua remanent indicia. Accedit ad hæc, quòd in antiquis monumentis nuſquam comperimus ſummam rei Picticæ non Cameloduni fuiſſe, ſed Abrenethii & regiam & primatis Epiſcopi ſedem, quæ poſtea ad Fanum Andreæ tranſlata eſt. Quòd ſi quæratur, quid Romanos impulerit, ut coloniam illuc deducerent, & quomodo eam in agro tam ſterili, & tum (ut res erant) ſilveſtri, & inculto, & hoſtium ferociſſimorum obnoxiam quotidianis injuriis, aluerint; reſpondebunt, opinor, (nam non video quid aliud reſpondere poſſint) copiis maritimis eam fuiſſe ſuſtentatam, quando adverſo Carronte tum naves ad urbis uſque portas appellere ſolerent. Id ſi quidem verum fuit, neceſſe eſſet agros ad utranque ripam Forthæ jacentes tum inundationibus Oceani obrutos, ac perinde ſteriles fuiſſe, quos tamen in illo tractu ſolos frumentarios eſſe oportebat. Illa prope difficilior occurrit quæſtio, quòd cùm utrinque circa Fortham loca aquæ

marinæ obtinerent, cur illic Romani non potiùs vallum finirent, quàm ſupervacuo labore ulterius per multa millia paſſuum producerent? Ultra Sterlinenſem agrum eſt Levinia, à Renfroana præfecturą Glotta, à Glaſcuenſi Kelvino amne diviſus, ab agro Sterlinenſi montibus, à Taichia Forthâ dirimitur: tandem in montem Grampium deſinit, ad cujus radices per vallem cavam Lominius lacus ſe explicat, viginti quatuor millia paſſuum longus, octo latus. Supra viginti quatuor inſulas complectitur. Præter multitudinem aliorum piſcium habet & ſui generis eſu non inſuaves: Pollacas vocant. Tandem erumpens Meridiem verſus Levinum amnem, qui regioni nomen dedit, effundit: qui propè Britannodunum arcem, & eodem nomine oppidum in Glottam ingreditur. Leviniæ partem extremam Grampii montis ultimi colles attollunt, ſinu maris exiguo, quem Gerlochum à brevitate appellant, interciſi. Ultra hunc eſt ſinus multo amplior, quem Longum vocant à Longo qui in eum cadit fluvio. Is limes eſt inter Leviniam, & Covaliam. Ipſa Covalia, Argathelia, ſeu potius Ergahelia, & Cnapdalia multis ſinubus anguſtis ex æſtuario Glottæ infuſis, in multas partes dirimuntur. Unus inter cetera inſignis lacus Finis vocatur, à Fino fluvio, quem recipit. Is ultra ſexaginta millia paſſuum in longitudinem porrigitur. Eſt & in Cnapdalia lacus Avus, in quo eſt inſula exigua, & arx munita. Ex eo fluvius Avus effunditur: qui unus in illis regionibus in mare Deucaledonium exit. Ultra Cnapdaliam ad Occidentem hibernum excurrit Cantiera, hoc eſt regionis caput, Hiberniæ occurrens, à quo modico freto dirimitur, ipſa longior quàm latior, adeo arctis faucibus Cnapdaliæ conjungitur, ut vix mille paſſus expleant, idque ſpatium nihil aliud quàm arena ſit, adeo humilis, ut per eam naviculis traductis nautæ plerunque navigandi compendium quærant. Hanc attingit Lorna Argatheliæ adjacens, & uſque ad Abriam pertinens: regio plana, nec infœcunda. Qua Grampius mons humilior eſt, & magis pervius Braid Albin regio vocatur, hoc eſt quaſi altiſſimam Scotiæ partem dicas, ac ubi maxima pars illa attollitur Drum Albin, id eſt Scotiæ dorſum vocatur, nec omnino ſine cauſa. Ex eo enim dorſo flumina in utrunque mare decurrunt, alia in Septentrionem, alia in Meridiem. Ex Jerno enim lacu Jernam fluvium in Orientem Hibernum fundit: qui in Taum illabitur ad tria millia paſſuum infra Perthum. Ab hoc fluvio cognomen accepit ad utranque ripam affuſa vetere Scotorum lingua Strathierna dicta. Strat enim regionem ad flumi-

num

num decurſum jacentem appellare ſolent. Inter montes ejus regionis, & Fortham porrigitur Taichia, à Taicho fluvio, qui medium ſecat, nomen adepta. Excipiunt eam Ocelli montes, ipſi quidem magna ex parte, atque ager ad eorum radices adjacens in Jernenſi præfectura cenſentur. Verùm reliquum agri ad Fortham uſque ambitio in varias præfecturas diſſecuit, Clacmananam, Colroſſianam, & Kinroſſianam. Ab his, & Ocellis montibus quicquid agri à lateribus Fortha, & Taus claudunt, in Orientem anguſtè cuneatur ad mare. Ea uno nomine vocatur Fifa; omnibus rebus ad uſum vitæ neceſſariis ſibi ſufficiens: qua lacus Levinus eam ſcindit, latiſſima: inde utrinque ſe colligens in anguſtum uſque ad Caraliam oppidum. Amnem unum, qui memoratu ſit dignus, Levinum fundit. Totum littus frequentibus oppidulis præcingitur: è quibus maximè eſt memorabile propter bonarum artium ſtudia Fanum Andreæ, quod priſci Scoti Fanum Reguli appellant. Interius in media ferè regione eſt Cuprum, quo reliqui Fifani ad jus accipiendum conveniunt. Qua Jerniam contingit, eſt Abrenethium vetus Pictorum regia. Hic in Taum influit Jerna. Ipſe autem Taus è lacu Tao, qui eſt in Braid Albin viginti quatuor millia longo erumpit, fluviorum Scotiæ facilè maximus. Is ſe ad Grampium montem inflectens, Atholiam attingit regionem fertilem in ipſis Grampii ſaltibus collocatam. Ejus partem ſub radicibus montis in planitiem explicatam Blaram vocant; quæ vox liberum arboribus ſolum ſignificat. Infra Atholiam ad dexteram Tai ripam ſita eſt Caledonia oppidum, vetus tantum nomen retinens, vulgò Duncaldem, hoc eſt tumulus corilis conſitus. Corilus enim cum per inculta ſe latiſſimè funderet, & ſilvarum opacitate agros tegeret, & oppido & genti nomen dabat. Caledones enim, aut Caledonii gens olim inter Britannorum clariſſimas alteram partem regni Pictorum faciebant, quos Ammianus Marcellinus in Caledones, & Vecturiones dividit, quorum nunc vix nominis veſtigium aliquod ſupereſt. Infra Caledoniam ad duodecim millia paſſuum in eadem dextra ripa eſt Perthum. Ad ſiniſtram ripam ſub Atholia ad Orientem ſpectans eſt Gorea frumentariis campis nobilis. Et ſub hac iterum inter Taum, & Eſcam porrecta Anguſia, ſive, ut priſci Scoti loquuntur, Æneia. Sunt qui Horeſtiam, aut juxta dialectum Anglorum Foreſtiam dictam putent. In ea ſunt urbes Cuprum, & quod Boëthius patriæ ſuæ gratulans ambitiosè Deidonum vocat. Vetus enim nomen Taodunum fuiſſe reor, à Duno, id eſt colle, ad Taum ſito, ſub cujus radici-

bus oppidum eſt extructum. Extra Taum ad XIIII. millia paſſuum recto littore occurrit Abrenethea, alio nomine Abrinca. Deinde Rubrum promontorium ſatis longe conſpicuum. Eſca fluvius cognomento Auſtralis mediam ſecat: alter Eſca Septentrionalis eam à Mernia dividit. Ea ex magna parte ſolo eſt campeſtri, & plano, donec ultra Fordunum, & Dunotrum Comitis Martialis arcem occurrat Grampius, paulatim ſe demittens, & in mare ſubſidens. Ultra eam ad Septentriones eſt Devæ, vulgo Deæ fluminis oſtium: & plus minus mille paſſus ulterius Dona. Ad alterum Abredonia eſt ſalmonum piſcatu nobilis, ad alterum Epiſcopi ſedes, & ſcholæ publicæ omnium ingenuarum artium ſtudiis florentes. Hanc citeriorem invenio vetuſtis monumentis Abredeam appellatam. Nunc utrumque oppidum Abredonia Veteris & Novæ cognominibus diſtinctum vocatur. Ab hac tam anguſta fronte inter hæc flumina incipit Marria, ac ſeſe paulatim dilatans ad ſexaginta in longitudinem millia ſe protendit Badenacham uſque. Ea regio perpetuo dorſo continetur, & in utrumque mare flumina evergit. Badenachæ confinis eſt Abria, ad mare Deucaledonium modicè prona, regio (ut inter Scotos) imprimis copioſa maritimis, & terreſtribus commodis. Eſt enim & frumentis, & paſcuis imprimis felix, & præterea nemorum umbris, & rivulorum fontiumque amœnitate jucunda. Piſcium vero proventu adeo fertilis, ut nulli propè Scotiæ regioni cedat. Nam præter fluviatilium copiam, quam tot rivi ſufficiunt, mare longo canali per planum ſolum infuſum penetrat, ibique terræ paulò altiore margine coërcitum ſe latius diffundit, ac ſpeciem ſtagni, aut verius lacus præbet: unde Abriam, id eſt ſtationem, patrio ſermone appellant. Idem quoque nomen regioni circumcirca vicinæ dant. Qui Anglicè loquuntur utramque, hoc eſt & ſinum illum maris, & regionem, perperam & abſurdè Lochabriam vocant. Hæ tres regiones, Abria, Badenacha, & Marria, latitudinem Scotiæ inter duo maria complectuntur. Ad plagam Septentrionalem proxima Marriæ eſt Buchania, Dona fluvio ab ea diviſa. Ea omnium Scotiæ regionum longiſſimè ſe in mare Germanicum exporrigit. Paſcuis oviumque proventu admodum felix, ceteriſque commodis ad vitam neceſſariis ſibi ſufficiens. Fluvii ejus cum ſalmonibus abundent, Ratram amnem tamen id genus piſcis non ingreditur. Eſt in ejus littore ſpelunca, cujus natura prætereunda non videtur. Aqua è naturali fornice guttatim deſtillans ſtatim in lapidum pyramidas vertitur, ac

niſi

niſi opera hominum antrum ſubinde purgaretur, ſpatium uſque ad fornicem brevi compleretur. Lapis autem qui ita gignitur, velut mediam naturam inter glaciem & ſaxum obtinet: eſt enim friabilis, neque ad marmoris duritiem unquam conſolideſcit. Nos cùm Toloſæ eſſemus circiter annum ſalutis CIƆ IƆ XLIV. accepimus ex hominibus fide dignis ſimilem per omnia huic ſpeluncam eſſe in proximo Pyrenæo. Ultra Buchaniam ad Septentriones duæ ſunt regiunculæ, Boina, & Ainia, quæ uſque ad Spæam flumen pertinent, qui ſeparat eas à Moravia. Oritur autem Spæa à dorſo Badenachæ, cujus meminimus: nec longè ab ejus fonte lacus eſt, unde erumpit Lutea, ac ſe in occiduum mare devolvit. Ad oſtium ejus ferunt oppidum nobile fuiſſe, à fluvio Ennerluteam nuncupatum. Certè ſive terræ vicinæ ſpectes ingenium, ſive navigationis, & ſubvectionis maritimæ commoditatem, locus eſt admodum emporio aptus. Priſci quoque Reges has opportunitates ſecuti, aliquot ſeculis ibi habitaverunt in Evonia arce, quam nunc multis falsò perſuaſum eſt eſſe Stephanodunum. Ejus enim arcis rudera & veſtigium adhuc in Lorna monſtrantur. Sunt regiunculæ aliquot exiguæ inter Buchaniam & mare Occiduum interjectæ: ſed cùm nihil habeant inſigne, ac narratu admodum memorabile, non eſt quòd in eis explicandis immoremur. Ultra Spæam uſque ad Neſſum ſequitur Moravia, olim (ut creditur) Varar dicta. Inter eos amnes Oceanus Germanicus velut retro in occidentem terram agens, ſinu vaſto ejus laxitatem caſtigat. Tota quanta eſt hæc regio frugibus & paſcuis fœcunda, amœnitate verò, & fructiferarum arborum proventu totius regni facilè prima. Duo memoratu digna habet oppida, Elginam ad Loxiam amnem, qui nomen antiquum adhuc retinet, & Neſſum ad cognominem fluvium. Neſſus à lacu Neſſo longo viginti quatuor millia effluit. Aqua ſemper ferè tepida nec unquam ita frigida ut congelet. Quin & aſperrima hieme fragmina glaciei in eum invecta tepore aquarum brevi ſolvuntur. Ultra Neſſum lacum Occidentem verſus octo millia continentis terræ protenduntur. Tantillum ſane eſt, quod obſtat, quò minus maria coëant, & quod reliquum eſt Scotiæ inſulam reddant. Nam quod ſpatii ab iis faucibus ad mare Deucaledonium interjicitur, ferè ſinubus maris in terram irrumpentis eſt interciſum. Quod ultra Neſſum, & fauces illas anguſtas eſt interjectum, in quatuor provincias ſolet dividi, Naverniam, ſeu ut vulgò Stranaverniam, à flumine Naverno dictam. Ultra oſtium Neſſi, qua mari Germanico immergitur, eſt Roſſia, in mare

promontoriis altioribus excurrens, quod & nomen ipſum indicat. Ros enim Scotis promontorium ſignificat. Ea tota longior eſt, quàm latior. Nam à mari Germanico ad Deucaledonium porrigitur, qua in montes attollitur aſpera, & inculta: qua ſe in campos explicat frugum fertilitate nulli propè Scotiæ agro inferior. Valles habet amœnas piſcoſis amnibus irriguas: lacus piſcoſos complures, ſed maximum omnium Lubrum. A mari Deucaledonio littus paulatim ſe caſtigat, & in Orientem æſtivum reflectit. Ab altero littore mare Germanicum inter rupium excelſarum ſcopulos iter ſibi pandens interius in ſinum ſe ſpatioſum explicat adverſus omnes tempeſtates portum ſalutiferum, ac certum perfugium. Eſt enim ingredientibus non difficilis aditus, intus verò adverſus omnes cæli mariſque injurias tutiſſima ſtatio, quantumlibet magnis claſſibus. Proxima Roſſiæ extremæ Septentrionem verſus eſt Navernia, à Naverno amne appellata: quam vulgò proprietatem ſermonis patrii ſecuti Stranaverniam appellant. Eam à Meridie Roſſia claudit, ab Occaſu & Septentrione mare Deucaledonium eam alluit, ab Oriente Cathaneſiam contingit. Sutherlandia his omnibus ita interjecta eſt ut omnibus ſit finitima, atque ab aliqua regione cæli eas contingat. Nam ab Occidente Stranaverniam, à Meridie & Oriente Roſſiam, à Septentrione Cathaneſiam habet objectam. Cultores magis ex natura regionis paſcuo, quàm arvo dediti. Nihil in ea quod ſciam ſingulare, niſi quòd montes candidi marmoris habet, rarum in regionibus frigidis miraculum, & propè in nullos uſus comparatum, quòd nondum ejus affectatrix luxuria eò immigrarit. Cathaneſia ultima ad Septentrionem Scotiæ regio eſt, qua in plaga ei Navernia occurrit: hæque duæ regiones Scotiæ latitudinem in frontem anguſtam contrahunt. In ea fronte tria attolluntur promontoria. Altiſſimum in Navernia quod Ptolemæo eſt Orcas, ſive Tarvedum: reliqua duo nequaquam æquè ſublimia in Cathaneſia ſunt, Vervedrum, nunc Hoia, & Betubium, falsò Hectori Boëthio Dume appellatum, nunc Dunis Bei vulgò dicitur, alii Duncans Bei vocant. Ex hoc nomine aliquot literis exemptis vox Dunis Bei facta videtur. Ad radicem collis ſinus eſt permodicus, quo portu naviculæ ab inſulis Orcadibus appulſæ utuntur. Sinus autem maris vulgò Bei vocatur. Hic igitur ſinus cùm Duncani vel Donachi ſinus à vicinis appellaretur, ex his vocabulis utcunque conjunctis ſermo popularis Dunis Bei effinxit. In hoc tractu Ptolemæus collocat Cornavios, cujus nominis adhuc veſtigia

quædam

quædam reſtant. Arcem enim Comitum Cathaneſiæ vulgò Gernico vocant. Nam qui Ptolemæo & exteris Cornavii ſunt, Britannis Kernici fuiſſe videntur. Nam cùm non in hoc tractu modò, ſed in diverſiſſima inſulæ parte, nempe in Cornovallia Cornavios ponat eoſdem, qui vetuſtum ſermonem Britannicum retinent, adhuc Kernicos vocant. Ac fortaſſe non abſurdè judicabit, ſi quis Cornovallos, pro Kernicovallis, id eſt Kernicis Gallis dictos exiſtimaverit. Videntur & in media inſula obſcura quidem illa, ſed hujus tamen nominis veſtigia remanſiſſe. Valli enim Severi initium ſcribit Beda non procul abeſſe à cœnobio Kebercurnig, & monaſterii quidem illic nullum indicium in illis locis eſt relictum. Manet autem non procul illinc ſemidiruta Duglaſſiorum arx, Abrecornum nomine. Horum autem vocabulorum utrunque, an alterum ſit à Kernico corruptum, lectori dijudicandum relinquo. Reſtat nunc ut de inſulis aliquid dicamus (quæ pars hiſtoriæ Britannicæ maximis erroribus eſt implicata.) Sed omiſſis vetuſtioribus, à quibus nihil cierti nobis eſt traditum, quæ ab hominibus noſtri temporis & verius & apertius ſunt prodita proſequemur. Inſularum omnium, quæ Scotiam veluti coronant, tres fecerunt vel claſſes vel ordines, Occidentales, Orcadas, & Zelandicas. Occidentales appellant, quæ ab Hibernia penè ad Orcades, in mari Deucaledonio lateri Scotiæ Occidentali prætenduntur. Eas, qui nunc aut patrum ætate aliquid de rebus Britannicis ſcripto evulgarunt, Hebridas appellant, nomine certè novo, & cujus nullam originem aut veſtigium è ſcriptoribus priſcis oſtendunt. In illo enim maris tractu alii Æbudas vel Æmodas collocarunt: ſed tanta inter ſe inconſtantia, ut vix unquam in numero, ſitu, aut nominibus conveniant. Straboni (ut ab antiquiſſimo incipiam) fortaſſe venia danda ſit, quòd ea parte orbis nondum ſatis explicata, famam incertam ſecutus videri poſſit. Mela Hemodas ſeptem, totidem Martianus Capella Acmodas, Ptolemæus & Solinus quinque Æbudas, Plinius ſeptem Acmodas, & triginta Æbudas numerat. Nos in nominibus frequentiſſima antiquis retinebimus: Æbudaſque omnes Occidentales inſulas appellabimus. Situm, & ſingulorum naturas, commoditateſque ex auctoribus ut recentioribus, ita multò certioribus recenſebimus. In primis autem Donaldum Monroum ſequemur, hominem & pium & diligentem, qui eas omnes & ipſe peragravit, & oculis perluſtravit. Hæ verò in mari Deucaledonio ſparſæ jacent, numero ſupra trecentas, &.... Ab ultimis uſque tempo-

 ribus

ribus omnes Scotorum Reges eas tenuerunt uſque ad Donaldum Milcolombi tertii fratrem: qui eas Regi Norvegiæ ceſſit,ut ejus opera in regno Scotorum adverſus jus faſque,occupandum adjuvaretur. Tenuere eas Dani & Norvegi circiter annos centum ſexaginta, donec ab Alexandro tertio Scotorum Rege ingenti prælio victi eis ceſſerunt. Tentarunt interdum & viribus freti, & ſeditionibus adducti, ſe in libertatem vindicare, & ſibi Reges creare. Regium enim nomen cùm alii, tùm non adeò pridem Joannes è Donaldina familia uſurpavit. In victu,veſtitu, totaque rei domeſticæ ratione antiqua utuntur parſimonia. Opſonatio illis eſt venatus, & piſcatio. Carnem aqua in omaſum, aut cæſi pecoris pellem infuſa coquunt: in venationibus interim ſanguine expreſſo cruda veſcuntur. Pro potus eſt jus carnium elixarum. Serum lactis aliquot annos ſervatum in conviviis etiam avidè bibunt. Id potionis genus Blandium appellant. Major pars aqua ſitim ſedat. Panem ex avena & hordeo (quæ ſola frugum genera in illis regionibus proveniunt) conficere,non injucundum ex diuturno uſu peritia quadam adhibita conſueverunt. Manè ex eo paulùm deguſtant, eoque contenti venantur: aut ſi quid aliunde operis eſt objectum, uſque ad veſperum cibo abſtinent. Veſte gaudent varia, ac maximè virgata. Colores amant maximè purpureum, ac ceruleum. Majores ſagis verſicoloribus plurifariam diſtinctis utebantur, ut adhuc pleriſque mos eſt. Verùm plures nunc magis fuſcas, & ericæ frondes proximè imitantes, ne in ericetis cubantes luce florida veſtis agnoſci poſſint, ferunt. His involuti potius, quàm tecti ſæviſſimas tempeſtates ſub dio tolerant, ac interdum nivibus obruti ſomnum capiunt. Domi etiam ſuæ humi cubant. Subſternunt filices, aut ericam, ſed hanc radicibus deorſum, frondibus ſurſum verſis: adeoque ſcitè hac ratione lectos concinnant, ut mollitie cum pluma certent, ſalubritate longè ſuperent. Erica enim naturali ſiccandi vi prædita ſupervacuos humores exhaurit, nerviſque eorum moleſtia liberatis ſuum vigorem reſtituit, ita ut, qui veſpere languidi & laſſi decubuerunt, manè vegeti & alacres reſurgant. Omnibus non negligentia modò in culcitris, & ſtragula veſte, ſed affectatio inculti horroris & duritiei ſumma eſt. Si quando uſus aut neceſſitas eos in peregrinum ſolum trahit, culcitras & hoſpitum ſtragula humi provolvunt, ac ſuis veſtibus involuti ſe quieti componunt: ſoliciti videlicet, ne barbara illa (ut ipſi vocant) mollities patriam, & ingenuam duritiem contaminet. In bello autem quibus corpora tegant arma ſunt, caſſis ferrea,

& lorica

& lorica ferreis annulis confecta, plerunque ad talos uſque demiſſa. Tela adverſus hoſtem arcus, & ſagittæ maxima ex parte hamatæ ferreis utrinque barbulis eminentibus, quæ niſi vulnere late patefacto è corpore extrahi non poſſunt. Sunt qui enſibus latis aut ſecuribus pugnent. Loco tubæ tibia utuntur utriculari. Muſica maximè delectantur; ſed ſui generis fidibus; quarum aliis chordæ ſunt æneæ, aliis è nervis factæ, quas vel unguibus prælongis, vel plectris pulſant. Unica autem illis ambitio eſt, ut fides multo argento exornent & gemmis. Tenuiores pro gemmis criſtallum adhibent. Accinunt autem carmen non inconcinne factum, quod ferè laudes fortium virorum contineat: nec aliud fere argumentum eorum Bardi tractant. Vetere Gallorum ſermone paulùm utuntur. Inſulæ circa Scotiam, quæ priſca utuntur lingua, quæque Occidentales vocantur, ita ferè ſe habent. Prima omnium eſt Mana, falſò quibuſdam dicta Mona, ab antiquioribus Eubonia: à Paulo Oroſio Mevania, aut potius Mænavia. Priſca enim lingua Manim dicitur. Superior ætas oppidum in ea Sodoram appellabat, in qua inſulanorum Epiſcopus ſedem habebat. Æquo ferè ſpatio ab Hibernia, Gallovidia Scotiæ, & Cumbria Angliæ provincia ſita eſt. Viginti quatuor millia paſſuum in longum, octo in latum protenditur. Proxima in æſtuario Glottæ ſurgit Aliſa, rupes ardua undique præter unum aditum præceps. Toto ferè anno humano cultu vacua, niſi quòd ſtatis temporibus navicularum ingens numerus ad aſellos piſcandos eò conveniat. Frequens eſt cuniculis, avibuſque marinis, eoque maxime genere anſerum, quas Solanas vocamus. Ex æquo fere ſpectat ad Orientem hibernum Carictam, ad Occidentem hibernum Hiberniam, ad Occidentem æſtivum Kinteram. Ad viginti quatuor millia ab hac ſita eſt Arania, ferè in Septentriones vergens: longa viginti quatuor millia, ſedecim lata. Tota in altiſſimos, atque aſperrimos montes aſſurgit. Sola maritima ora colitur. Mare qua humilior eſt, irrumpens in ea ſinum ſatis magnum facit, cujus aditum claudit inſula Molas. Itaque montibus undique ſe attollentibus, ac ventorum impetum frangentibus portus navibus intus eſt tutiſſimus: & in aquis perpetuò tranquillis piſcatio adeò copioſa, ut ſi quid ultra, quam quod in unum diem ſit ſatis, capiatur, accolæ in mare, tanquam in piſcinam id projiciant. Nec longè ab Araniæ littore jacet inſula exigua Flada cuniculorum feraciſſima. Bota octo millia P. longa, quatuor lata, interius in æſtuario Glottæ ſita eſt, ab Arania (uti dictum eſt)

BIBLIOTECA NAZIONALE TORINO

octo millia paſſuum ad Orientem æſtivum diſtans. Ab Occidente æſtivo abeſt ab Argathelia plus minus quingentos paſſus, ad Orientem à Cunigamia ſex millia P. Tota ferè humilis eſt, & frugibus, & paſcuis ſatis commoda. Unam habet inſulæ cognominem urbem, & in ea veterem arcem Roſaiam. Aliam habet arcem ad ſinum, qui ſermone patrio Cames, hoc eſt Kampſos, vocatur. Ad Occidentem hibernum eſt inſula Mernoca humilis, & pro magnitudine fertilis, & culta: mille paſſuum longa, quingentos lata. Interius in æſtuario Glottæ ſunt Cumbra major, & minor, modico ſpatio diremptæ: major frugum, minor platycerotonferax. A promontorio Cantera paulo plus mille paſſus abeſt Avona, id eſt, portuoſa: id cognomen adepta ab ſtatione navium: quòd cum Dani inſulas tenebant, ad eam claſſes eorum curſus dirigebant. Ab eodem promontorio ad Occidentem hibernum contra Hiberniæ littus porrecta eſt Raclinda. Et à Kintera quatuor millia exigua inſula Caraia: nec longe ab ea ſita eſt Gigaïa ſex millia longa, mille & quingentos lata. Ab hac quatuor & viginti in longum porrecta abeſt Jura. Duodecim autem millia diſtat à Gigaïa. Maritima cultu ſatis frequentia ſunt: interiora Silvis operta cervorum varii generis copia abundant. Sunt qui exiſtiment eam antiquitus Deram fuiſſe nominatam: quod nomen cervum Gothico ſermone ſignificat. Ab hac duo millia abeſt Scarba, ab Oriente in Occidentem quatuor millia paſſuum in longitudinem excurrens, mille lata: raris in locis ab hominibus culta. Æſtus maris inter eam, & Juram tam violens eſt, ut nec velis, nec remis, niſi certis tempeſtatibus ſuperari poſſit. Poſt hanc multæ ignobiles inſulæ deinde ſparguntur, Bellach, aut Geniſtaria, Geuraſtilla, Longaia, utraque Fiola. Tres item Garvæ cognominibus diſtinctæ, Culbrenina, Dumchonel, Luparia, Belnahua, Vikerana, Vitulina, Luinga, Seila, Seuna. Hæ tres proximæ pecore, & frugibus ſatis fœcundæ: Argatheliæ Comitibus parent. Proxima his Sclata, quòd è rupe ejus tegulæ, quas Sclatas vocant, excitantur. Deinde Naguiſoga, & Eiſdalſa, ac Skennia, & quæ vocatur Thiana, ab herba frugibus noxia non diſſimili Luteæ, niſi quòd magis diluto ſit colore, & Uderga, & inſula Regia, mox Duffa, hoc eſt nigra, atque inſula Eccleſiæ, & Triaracha. Deinde inſula Ardua, Humilis, & Viridis, & Ericæa. Item Arboraria, Capraria, Cunicularia, & quæ Ocioſorum dicitur, & Abridica. Item Liſmora, in qua olim ſedes Epiſcopalis Argatheliæ fuerat, longa octo millia paſſuum, lata

duo.

duo. In ea præter communia cum cæteris commoda, metalla inveniuntur. Deinde Ovilia, & Siuna, inſula Trajectus, inſula Ovicularis. Item Flada, & inſula Saxi, & Greſſa, & inſula Magna, & Ardieſcara, & Muſadilla, & Bernera, olim ſacroſanctum aſylum dicta, Silva taxi nobilis, Molochaſgir, Drinacha ſpinis, ſambuco & magnarum ædium ruinis operta. Inſula Vici fabrorum ſilvæ fertilis. Item Ranſa, & Kervera. Maxima poſt Juram ad Occidentem eſt Ila, longa viginti quatuor millia, ſedecim lata: à Meridie in Septentrionem porrecta: pecorum, frumenti, cervorum, item plumbi fertilis. Amnem aquæ dulcis habet nomine Laiam, item aquæ marinæ ſinum, in quo inſulæ variæ. Præterea aquæ dulcis lacum, in quo eſt inſula Falangama dicta, olim omnium Inſulanorum regia, in qua inſularum Regulus aſſumpto nomine regio ſolebat habitare. Huic propinqua, ſed minor eſt inſula Rotunda: cui etiam à conſilio nomen eſt inditum. In ea enim curia erat, in qua quatuordecim è primoribus jus aſſiduè dicebant, ac de ſumma rerum etiam agitabant conſilia: quorum ſumma æquitas, & moderatio pacem domi, foriſque præſtitit, & pacis comitem rerum omnium affluentiam. Inter Ilam & Juram ſita eſt inſula parva à cumulo lapidum cognominata. Ad Auſtrale latus Ilæ jacent hæ deinceps inſulæ, Colurna, Mulmoris, Oſrima, Brigidana, Corskera, inſula Humilis, Imerſga, Beathia, Texa, Ovicularia, Naoſiga, Rinarda, Cana, Tarſcheria, Achnarra, inſula Magna, inſula figuræ humanæ, inſula Joannis, Stacbadis. Ad Occidentalem Ilæ angulum Overſa. Ibi quoque fretum torrentiſſimum niſi certis horis impermeabile eſt navibus. Inſula Mercatoris: & ad Occidentem æſtivum ſpectans Uſabraſta, & Tanaſta, & Neſa, & inſula Textoris, & ad octo millia ab Ila magis in Septentriones verſa Oruanſa, & ei proxima Porcaria, & quingentos paſſus ab Oruanſa Coluanſa. Ultra Coluanſam ad Septentriones jacet Mulla, duodecim millia paſſuum diſtans ab Ila. Hæc inſula quatuor & viginti millia in longum, totidem in latum porrigitur, aſpera quidem illa, ſed frugum non infœcunda. Habet ſilvas frequentes, magnoſque cervorum greges, portumque ſatis tutum. Ex adverſo inſulæ Columbi habet duos amnes ſalmonum fœcundos: alios item minores non omnino ſteriles: duos item lacus, & in ſingulis ſingulas inſulas, ſuaſque in eis arces. Mare diverſis in locis irrumpens quatuor facit ſinus, omnes halecum abundantes. Ad Occidentem hibernum ſita eſt Columbaria, ſive inſula columbarum: ad Orientem æſtivum Era: utraque pecori, & frumentis, & piſcatui

& piſcatui commoda. Ab iis duo millia paſſuum abeſt inſula D. Columbi, longa duo millia paſſuum, ſupra mille lata, fertilis quidem omnium, quæ ea cæli plaga gignere ſolet, & veteribus, ut in ea gente, monumentis illuſtris: ſed D. Columbi ſevera diſciplina, & ſanctitate clarior. Erant in ea duo monaſteria, alterum Monachorum, alterum Monacharum: curia una, ſive (ut nunc loquuntur) parochialis eccleſia, multaque ſacella ex munificentia Regum Scotorum, & Regulorum Inſulanorum. In Cœnobio veteri D. Columbi inſularum Epiſcopi ſedem ſtatuerunt, vetere domicilio, quod erat in Eubonia, ab Anglis capto. Remanet adhuc inter veteres ruinas ſepulcretum, ſive cœmiterium commune omnium nobilium familiarum, quæ in Occidentalibus inſulis habitabant. Eminent inter ceteros tumuli tres modicis intervallis diſtantes tribus impoſitis domunculis in Orientem verſis. In Occidentali cujuſque parte lapis inſcriptus quorum tumuli ſint, indicat. Qui medius eſt titulum habet, TUMULUS REGUM SCOTIÆ. Ferunt enim quadraginta octo Reges Scotorum ibi fuiſſe humatos. In dextro inciſus eſt titulus, TUMULUS REGUM HIBERNIÆ. Quatuor enim Reges Hiberniæ illic conditi fuiſſe dicuntur. Qui eſt in ſiniſtra parte, inſcribitur, TUMULUS REGUM NORVEGIÆ. Hujus enim gentis octo Reges illic fuiſſe ſepultos fama eſt. In reliquo cœmiterio ſeorſum claræ Inſulanorum familiæ habent ſua conditoria. Circa eam ſex proximæ inſulæ exiguæ, nec tamen infœcundæ, ab antiquis Regibus, & Inſulanorum Regulis Cœnobio Columbæ donatæ fuerunt. Soa etſi ovibus commoda habet paſcua, major tamen proventus eſt ex avium marinarum incubatu, & maximè ex ovis. Proxima eſt Mulierum inſula, ac deinde Rudana, mox Reringa. Poſt eam Skennia quingentos paſſus à Mulla diſtans. Habet ſuum parochum: ſed parochiani magna ex parte in Mulla habitant. Littora cuniculis abundant. Ab hac mille paſſus abeſt Eorſa. Hæ omnes Cænobii Columbi Monachis parent. Ab Eorſa duo millia abeſt Ulva, quinque millia paſſuum longa, frumento, & paſcuis pro magnitudine fœcunda. Habet ſtationem navibus longis commodam. Auſtrali ejus lateri prætenditur Coluanſa: agrum habet non infœcundum, ac ſilvam colurnam. Ab hac ferè trecentos paſſus ſita eſt Gomatra, duo millia longa, mille paſſus lata, à Meridie in Septentrionem excurrens. Deinde à Gomatra quatuor millia paſſuum Meridiem verſus Staſa, utraque portuoſa. Quatuor

ab hac

ab hac millia paſſuum ad Occidentem æſtivum recedunt duæ Kerniburgæ, major,& minor, rupium ita circumvallatæ præcipitiis, & æſtu torrentiſſimo, ut naturali munimento induſtria adjuto ſint planè inexpugnabiles. Ab his mille paſſus diſtat inſula,cujus terra ferè tota eſt nigra ex putribus vetuſtate ſilvis, & muſco concreta. Ejus glebas ad uſum ignis deſiccant: inde dicta inſula Monadum: nam ita genus illud terræ vocant, quæ Anglico ſermone Moſſa dicitur. Deinde Lunga, duo millia in longitudinem porrecta: dimidio minor Baca. Ab hac ad Occidentem ſex millia recedit Tireia, octo millia longa, tria lata, omnium inſularum omnibus ad vitam rebus neceſſariis longè copioſiſſima. Nam & pecore, & frumento,piſcatu,& marinarum avium fœtu abundat. In ipſa eſt lacus aquæ dulcis, & in ea vetus arx: habet & portum longis navibus non incommodum. Hinc duo millia abeſt Gunna: & à Gunna pari ſpatio Colla, duodecim millia longa, duo lata, imprimis fertilis. Nec procul hinc eſt Calſa,tota propè ſilvis operta. Poſt duæ inſulæ cognominatæ Virides, major,& minor. Item totidem eiſdem cognominibus ex adverſo promontorii Mullæ. Jacent non longè ab ea duæ inſulæ cognominatæ Glaſſæ, h. e. ceruleæ. Deinde Ardan ridir.i.e. alta inſula equitis. Deinde Luparia,ſive inſula luporum. Poſt eam inſula Magna. A Colla inſula Septentrionem verſus protenditur ab Oriente in Occidentem ſedecim millia longa,ſex lata,montibus arduis,& ſilvoſis aſſurgens Ruma,&quia raris in locis habitata eſt, aves marinæ paſſim in campis ova ponunt, quorum quantum libet quivis vere adulto colliget. In rupibus excelſis marini anſeres (de quibus antè à nobis dictum eſt) abundè capiuntur. Ab ea quatuor millia ad Orientem hibernum eſt inſula Equorum: & ab ea quingentos paſſus Porcaria, pro magnitudine rerum neceſſariarum abundans. Nidificat in ea falco: habet & portum ſatis commodum. Non longè ab hac ſunt Canna & Egga, modicæ inſulæ ſatis fœcundæ, poſterior etiam anſeribus marinis, quas Solanas vocant. Deinde Soabretilla, venatui quàm aliis vitæ commodis aptior. Hinc à Septentrione in Meridiem porrigitur Skia, omnium inſularum circa Scotiam maxima; quadraginta duo millia paſſuum longa, alibi octo, alibi duodecim lata, in montes pluribus locis ſe attollens, ipſi ſilvis, ſilvæ paſcuis abundant, campi frugum & pecorum fertiles: in his præter alia pecora greges equarum. Quinque amnes habet majores ſalmonum fœcundos: multos etiam minores, nec eos ſalmonum ſteriles. Mare ab omni parte in

te in terram penetrans multos aquæ ſalſæ ſinus facit, tres præcipuos, tredecim item alios, omnes halecum fœcundos. Habet & lacum aquæ dulcis, & quinque arces. Inſula priſcorum Scotorum Sermone Skianacha, hoc eſt alata vocatur, quòd promontoria, inter quæ mare ſe infundit, velut alæ ſe obtendunt. Uſus tamen obtinuit, ut Skia, id eſt Ala vulgò diceretur. Circa hanc ſparſæ jacent inſulæ minores, Oranſa frugibus & pecore, Cunicularia nemoribus & cuniculis abundans. Paba latrociniis infamis, quòd in ejus ſilvis prædones tranſeuntibus inſidias locant. Inde Scalpa octo millia ad æſtivum Occidentem ſita. Præter alia commoda magnos cervorum greges in ſilvis alit. Inter oſtium Caronis ſinus, & Raarſam jacet Crulinga, ſtatio navibus tuta. Et à Scalpa duo millia in Septentriones porrigitur Raarſa ſeptem millia longa, duo lata: ſilvas habet Betuleas, & in eis cervos. Quingentos ab ea paſſus eſt Rona ſilvis & erica operta. Portum in intimo ſinu habet latrociniis infeſtum prætereuntibus, inſidiis tegendis aptum: & in ſinus (qui à brevitate Gerloch vocatur) ore eſt ejuſdem nominis inſula. Et à Rona ſex millia Septentrionem verſus Flada, & à Flada duo millia Tuilmena, & ad Auſtrale Skiæ latus Oranſa, & mille P. ab ea Buja parva, deinde Buja major, ac deinceps quinque parvæ inſulæ ignobiles: poſt quas Iſa fertilis frugum: & juxta eam Ovia: deinde Askerma, & Lindilla, & ad octoginta millia à Skia ad Occidentem æſtivum projecta Linga, & Gigarmena, & Bernera, & Megala, & Paba, & Flada, & Scarpa vervecum, & Sandera, & Vaterſa, quæ præter alia commoda plurima ſtationem habet multarum & magnarum navium capacem, in quam ex omnibus circumjacentibus regionibus, ſtatis temporibus magna piſcatorum frequentia convenire ſolet. Hæ novem poſtremæ inſulæ ſub dominatu ſunt Epiſcopi inſularum. A Vaterſa duo millia abeſt Barra ſeptem millia longa, ab Occidente hiberno ſe ad Orientem æſtivum exporrigens: frugum non infœcunda: piſcatu aſellorum maximè inſignis. In hanc ſinus maris anguſtis faucibus infunditur: interius latius rotundatur. Inſulam habet unam, & in ea arcem munitiſſimam. In Septentrionali plaga Barræ aſſurgit collis, ab imo ad ſummum herbidus: è ſummo ebullit fons aquæ dulcis, è quo rivus qui defluit, ſecum in mare vicinum defert velut minuta quædam, ſed adhuc informia animalia, quæ aliqua ex parte, ſed obſcurè ſpeciem conchularum, quas vulgò vocamus cochleas, præferre videantur. Hanc littoris partem in quam deferuntur

accolæ magnas arenas appellant, quòd ibi recedente maris æſtu ultra mille paſſus arena nudetur: illinc magnæ conchæ effodiuntur, quas vicini credunt ex illo velut ſeminio, quod rivus è fonte defert aut naſci, aut certè in mari incrementum ſumere. Inter Barram, & Viſtum jacent hæ deinceps exiles inſulæ, Orbanſa, Ovia, Hakerſæta, Garulanga, Flada, Buja major, Buja minor, Haja, Helliſaia, Gigaia, Lingaia, Feraia, Fudaia, Eriſcaia. Ab his in Septentriones excurrit Viſtus, longa triginta quatuor, lata ſex millia. Hæc inſula influente duobus in locis maris æſtu trium velut inſularum ſpeciem præbet: rurſus nudatis æſtu recedente arenis in unam coit. In ea plurimi ſunt lacus aquæ dulcis: ſed unus præcipua magnitudine tria millia paſſuum longus. Ad hunc exeſa terra mare viam ſibi patefecit, nec ab incolis objecto ſexaginta pedum aggere excludi potuit, quo minus inter ingentia ſaxa malè coagmentata ſe inſinuet, & marinos piſciculos perſæpe relinquat. In eo piſcis capitur cætera ſalmoni ſimilis, niſi quòd ventre albo, dorſo nigro ſit, & ſine ſquamis inſtar ſalmonis. Item in eo propè innumeri ſunt aquæ dulcis lacus. Speluncas habet erica tectas latronum latibula: in ea ſunt quinque ad ſacrorum uſum Curiæ. Inde octo millia Orientem verſus jacet Helſcher Vetularum, ita reor cognominata, quòd ad Monachas Jonæ inſulæ ſpectet. Deinde paulò longius ad Septentriones ſe attollit Haveskera, in quam certo anni tempore vituli marini frequentes appellunt, & capiuntur. Sexaginta ferè ultra hanc millia ad Occidentem æſtivum recedit Hirta, frugum, pecorum, ac maximè ovium ferax, procerioreſque gignit, quàm ulla aliarum inſularum. Incolæ propè omnium artium, ac maximè religionum rudes. Eò poſt ſolſtitium æſtivum dominus inſulæ procuratorem ſuum ad vectigalia colligenda mittit, & unà cum eo ſacerdotem, qui pueros proximo anno natos baptizet: is autem ſi fortè deſit, ſuos quiſque baptizat. Domino pendunt certum numerum vitulorum marinorum, & ſole duratorum vervecum, & avium marinarum. Tota inſula non ſuperat longitudinem mille paſſuum, totidem propè lata, nec ab ulla aliarum inſularum videri pars ejus ulla poteſt, præter tres montes in littore ſe attollentes, qui ex locis editioribus cernuntur. In iis montibus ſunt oves eximiæ pulchritudinis: ſed ob violentiam æſtus marini vix cuiquam eſt ad eos aditus. Jam ut ad Viſtum redeamus, à promontorio ejus Septentrionali ſita eſt inſula Valaia mille paſſus lata, duplo longior. Inter promontorium, & Haream inſulam hæ

ferè

ferè ſunt interjectæ exiguæ quidem, ſed non infrugiferæ Soa; Stroma, Pabaia, Barneraia, Eniſaia, Keligira, Saga parva, Saga magna, Hermodraia, Scarvaia, Gria, Linga, Gillinſa, Hea, Hoia, Ferelaia, Soa parva, Soa magna, Iſa, Seuna parva, Seuna magna, Taranſa, Slegana, Tuemen, & ſupra Haream Scarpa, & ad Occidentem æquinoctialem ſupra Leogum quinquaginta millia abſunt ſeptem inſulæ, quas alii Flavanas, alii Sacras, Aſyla vocant, in montes herbidos conſurgentes, ſed ab omni humano cultu deſertæ. Nequequadrupedem ferè ullum præter oves feras habent, quæ quidem à venatoribus capiuntur; ſed ad nullum victus uſum. Carnis enim loco arvinam habent; aut ſi quid ſit carnis, id adeo inſuave eſt, ut nemo attingat, niſi in extremo famis periculo. Deinde prope eodem tractu propius Septentrionem jacent Garvellan, id eſt aſpera inſula, & Lamba, & Flada, & Kellaſa, & Bernera parva, Bernera magna, & Kirta, & Buya parva, & Buya magna, & Vexaia, & Pabaia, & Sigrama magna, Cunicularia ab ejus animalis fœcunditate vocata, & Sigrama parva, & Pygmæorum inſula. In hac fanum eſt, in quo credunt vicini populi olim Pygmæos fuiſſe humatos. Multi exterorum terra altius effoſſa repererunt, & adhuc deprehendunt capita parva, & rotunda, aliarumque corporis humani partium oſſicula, nihil famæ vetuſtæ derogantia. In eo littore Leogi inſulæ, quod in Orientem hibernum ſpectat, duo ſinus maris in terram irrumpunt, quorum alterum lacum Meridionalem, alterum Septentrionalem vocant. Uterque toto anno piſces abundè captantibus ſuppeditat. Ex eodem littore Leogi magis ad Meridiem vergit Fabilla: deinde Adami inſula: deinde inſula Agnorum. Item Hulmena, & Viccoilla, & Haverera, & Laxa, & Era, & inſula Columbi, & Tora, & Iſſurta, & Scalpa, & Flada, & Seuta. Ad Orientale latus hujus inſulæ iter eſt ſubterraneum, ſupernè fornicatum, longum ultra jactum ſagittæ, ſub quam cryptam naviculæ minores velis, aut remis agi ſolent, dum fugiunt violentiam æſtus, qui ad propinquum promontorium magno cum fragore, & navigantium periculo ſævit. Magis ad Orientem jacet inſula, quam Vetuſtum Caſtellum appellant, locus naturali munimento tutus, & frugum, & piſcium copia, & ovis, ibi nidificantium volucrum marinarum abundè commeatum incolis ſufficiens. Ad littus ubi ſinus Briennus terras aperit, inſula Eu ſita eſt, tota ferè ſilvis umbroſa, ac latronibus tantùm, qui prætereuntibus inſidiantur, accommoda. Magis ad Septentrio-

nes jacet inſula Gruinorta, & ipſa itidem ſilvis opaca, & latronibus infeſſa. Et in eandem cæli plagam ſpectans inſula Sacerdotum vocata, præter pabula ovis volucrum marinarum abundans. Proxima huic eſt Afulla. Deinde ei propinqua Habrera magna, poſt eam Habrera parva, juxta eam inſula Equorum, juxta tam rurſus inſula Mertaika. Hæ octo proximæ inſulæ ante oſtium ſitæ ſunt ſinus, quem vulgò lacum Briennum vocant: Ab his inſulis quæ ſinum Briennum præcingunt, abſunt Haraia, & Leogus Septentrionem verſus excurrentes. In longum patent ſexaginta millia, in latum ſedecim. Hæ quidem unam faciunt inſulam, non enim maris infuſi æſtuariis, ſed limitibus agrorum, & dominorum ditionibus definiuntur. Pars autem ad Meridiem expoſita ſolet Haraia vocari. In ea fuerat monaſterium Roadilla dictum, à Maccludio Haraienſi conditum: ager frugum ſatis fertilis, ſed quæ magis ex fodiendo, quàm arando illis proveniunt. Paſcua ſunt in ea ovium paſturæ commoda, præſertim mons præaltus ad ſummum uſque faſtigium gramine virens. Narrat Donaldus Monrous homo doctus & pius, ſe, cùm illic eſſet, vidiſſe oves admodum annoſas, ut in eo pecoris genere, ſine certis dominis vagas, quarum proventum illic auget, quòd ibi nuſquam cernatur vulpes, lupus, aut ſerpens, quanquam inter hanc partem & Leogum magnæ interjectæ ſunt ſilvæ, quæ cervos alant frequentes, ſed humiles, & mole corporis minus conſpicuos. In hac inſulæ parte fluvius eſt ſalmonum ferax. In parte ad Septentriones projecta eſt Leogus, ſecundum littus ſatis frequenter culta. Quatuor habet Curias, arcem unam, ſeptem amnes majuſculos, ac duodecim præterea minores, omnes pro cujuſque magnitudine ſalmonum fœcundos: plurimis in locis mare in terras penetrat, in ſinuſque ſe diffundit, omnes halecum copia abundantes. Magnus ibi proventus ovium, quæ in ericetis, ac ſaltibus liberè vagantur. Eas in locum anguſtum, ac velut caulas ſingulis annis coactas incolæ antiquo more vellunt. Soli campeſtris magna pars ericetis conſtat: in quibus terra ſupernè eſt nigra ex muſco, & ſilvis putreſcentibus multis ſæculis coalita ad altitudinem circiter pedalem. Hæc velut ſuperior cruſta in ceſpites oblongos, & tenues conſciſſa, & ad ſolem deſiccata in uſum igni colligitur, & lignorum vice uritur. Proximo pòſt anno nudum ſolum alga marina ſtercoratum ſeritur ordeo. In hac inſula tanta plerunque balenarum capitur copia, ut aliquando (uti ſeniores narrant) viginti ſeptem par-

 tim

tim prægrandes, partim minuſculæ decimarum nomine ſacerdotibus ſint exhibitæ. Eſt & in hac inſula ſpelunca ingens, in qua recedente æſtu aqua duas orgyias alta manet: ubi verò rediit æſtus, ſupra quatuor eſt profunda. Ibi in rupibus ſedens omnis generis ſexus, & ætatis multitudo, hamis, & lino magnam vim piſcium promiſcuè ducit. Ad Orientem æſtivum ſexaginta ferè millia P. à Leogo ſita eſt inſula parva, ſolo humili, ac plano, & ſatis frequenter culto. Nomen eſt Rona. Cultores homines rudes, ac prope omnis religionis expertes. Dominus ejus, qui eam colant certum familiarum numerum finit, eiſque majorum, & minorum pecorum aſſignat quantum ſatis videtur, unde & ipſi commodè vivant, & vectigalia ſolvant. Quod ultra victum provenit, ad Leogum ſingulis annis agri ſui dominum mittunt. Hæc ferè vectigalis nomine pendunt: magnam vim farinæ ordeaceæ in pellibus ovium inſutam: (apud eos enim hoc genus frugum copioſè naſcitur.) carnis ovillæ, & marinarum avium ſole duratarum, quantum ex annuo proventu ſuperat. Ac ſi quando multitudo capitum abundat, ſupernumerarios quoque domino annumerant. Atque ita ſoli, ut opinor, in univerſo orbe ſunt, quibus nihil unquam deeſt, omnia ad ſatietatem redundant. Juxta luxus, & avaritiæ ignari: quique innocentiam, & animi tranquillitatem, quam alii magnis laboribus ex inſtitutis, & præceptis ſapientiæ petunt, ex ignoratione vitiorum comparatam habent: nec aliud quicquam, præterquam quòd ſuæ conditionis commoditatem non intelligant, ad ſummam felicitatem deeſſe videatur. Eſt in hac inſula ſacellum D. Ronano ſacrum: In eo (ut majores natu ferunt) ligo perpetuò relinquitur: quo cùm quis moritur, ſepulchri locum inveniunt deſignatum. In hac inſula præter aliam piſcationem plurimæ balenæ capiuntur. Ab hac millia paſſuum ſedecim Occidentem verſus jacet inſula Suilskeraia, mille paſſus longa: ſed quæ nullam herbam, ac ne ericam quidem gignat. Rupes tantum nigras attollit, quarum quædam muſco nigro teguntur. Volucres marinæ paſſim ibi ova ponunt, & excludunt. Ad eas nondum ad avolandum maturas proximi è Leogo inſula adnavigant, ac plus minus octo dies eis legendis tribuunt, donec earum carne vento durata, plumiſque naviculas onerent. In hac inſula rarum, & aliis regionibus ignotum genus avis conſpicitur: colcam vocant, magnitudine paulò infra anſerem. Ea verè ſingulis annis eò adventat, pulloſque excluſos eouſque educat, dum ipſi ſibi proſpicere poſſint.

poſſint. Ad id ferè tempus plumæ ſponte defluentes è toto corpore nudam deſtituunt: ac tum demum ad mare ſe recipit, nec ante proximum ver uſquam conſpicitur. Illud quoque eis eſt ſingulare, quòd earum pennæ caulem non habent: ſed levi, & cui nihil prorſus duri adeſt, pluma totum corpus velut lanugine veſtiunt. Sequuntur Orcades in mari partim Deucaledonio, partim Germanico ad Septentrionalem Scotiæ partem ſparſæ. Harum de nomine inter ſcriptores veteres, & recentiores ſatis convenit. Rationem autem nominis nemo (quod adhuc ſciam) explicavit. Sed neque, qui eas primi tenuerint ſatis conſtat. Omnes Germanicæ originis eos fuiſſe tradunt. At è qua natione Germanorum advenerint, id non proditur. Si è ſermone conjecturam faciemus, & olim & nunc quoque vetere Gothica lingua utuntur. Sunt qui Pictos eos fuiſſe arbitrentur, hoc maximè argumento, quod fretum eos à Cathaneſia dividens, Picticum cognominatur: Pictoſque ipſos generis Saxonici fuiſſe exiſtimarint, Claudiani carmine maximè freti è ſeptima Panegyrica.

---- Maduerunt Saxone fuſo
Orcades, incaluit Pictorum ſanguine Thule;
Scotorum cumulos flevit glacialis Ierne.

Sed eorum refutari facilè error poteſt, partim ex Beda Anglo-ſaxone, qui cùm quinque diverſis linguis à Britannis Dei laudes cani aſſeveret, unam ex eo numero Picticam eſſe ait. Quod ſi tum Saxonicè Picti locuti fuiſſent, eam à Saxonica, (qua tum Angli incorrupta utebantur) non ſeparaſſet: partim quòd in illis verſibus Claudianus disertè Pictos à Saxonibus alios eſſe oſtendat: cùm alteris Orcadas, alteris Thulen patriam eſſe affirmet: ſed undecunque ſunt oriundi, noſtra adhuc ætate lingua à Scotis, & Anglis diverſa utuntur: & quæ à Gothica non multum diſcrepet. In convictu quotidiano multum è vetuſta parſimonia adhuc vulgus retinet. Itaque perpetua corporis, & animi ſanitate ferè omnes fruuntur. Rari morbis, plerique omnes ſenio ſolvuntur: pluſque apud eos deliciarum ignorantia, quàm apud alios medicorum ars & diligentia, ad ſalutem tuendam prodeſt. Eadem parſimonia & ad formæ elegantiam, & ad ſtaturæ proceritatem plurimum facit: frugum proventus eis exiguus eſt, præterquam avenæ, & ordei, ex quibus eis & panis & vinum ſuppetit. Ex gregalibus animantibus oves, boves, & capræ non infrequentes, unde multus eis lactis, caſei, & butiri eſt uſus, aves marinæ innumeræ, ex his ferè, & piſcibus victus

eorum magna ex parte conſtat. Nullum ibi venenatum animal, ac ne deforme quidem aſpectu apparet. Sunt eis equulei, ſpecie quidem contemptibiles, ſed ad omnes uſus ſuprà quàm credi poteſt ſtrenui. Nulla uſquam arbor, ac ne frutex quidem præter ericam, nec id tam cæli, aut ſoli vitio, quàm incolentium ignavia, quod facilè oſtenditur ex arborum radicibus, quæ pluribus in locis eruuntur. Quoties exotica vina navibus invehuntur, avidè ſe ingurgitant. Scyphum habent antiquum, quem (ut major crapulæ ſit autoritas) divi Magni, qui primus ad eos Chriſti doctrinam attulit, fuiſſe prædicant. Is cùm ita ſuperet communium poculorum amplitudinem, ut è Lapitharum convivio reſervatus videri poſſit, eo ſuos Epiſcopos initio ad ſe adventantes explorant: qui plenum uno hauſtu ebiberit, (quod admodum raro evenit) miris eum laudibus proſequuntur: atque hinc velut læto augurio ſequentium annorum proventum animis præcipiunt. Unde facilis conjectura eſt, illam quam dixi parſimoniam non tam à ratione & ſtudiò, quàm penuria ortam eſſe: eademque, quæ eam initio pepererat diu apud poſteros conſervavit neceſſitas: donec vicinis nationibus invaleſcente luxuria corruptis, paulatim diſciplina vetere labefactata, blandientibus quoque delitiis ipſi ſeſe dedidere. Multum etiam præcipitantem temperantiam impulere piratarum commercia: qui regiones continentis habitatoribus frequentes adire non auſi ex inſulis aquantur: & vina, merceſque alias aut commeatibus mutant, aut vili pretio diſtrahunt: & Inſulani, & pauci numero, & inermes, & in mari procelloſo ita ſparſi, ut mutuis auxiliis ſe tueri non poſſint, infirmitatis ſuæ conſcii non omnino inviti ſecuritatem cum lucro conjunctam adblandiente etiam voluptate vel receperunt, vel non rejecerunt. Sed hæc morum labes in potentiores ferè, & ſacerdotes incubuit. Apud vulgus multa priſtinæ moderationis adhuc veſtigia reſtant. Mare illis non ſolùm ventorum violentia, & ſiderum poſitu ſævum, & tempeſtuoſum eſt, ſed æſtibus contrariis ex Oceano Occidentali incitatis, & inter anguſtias terrarum confligentibus, nulla vi remorum, aut velorum freti ex adverſo recurrentes, & in ſe contorti vortices ſuperari poſſunt. Si qui propiùs accedere audent, aut impetu violento rurſus in mare rapiuntur, aut fluctuantis æquoris rapiditate abrepti in rupes & ſcopulos compelluntur, aut in ſe convolutis aquarum cumulis abſorbentur. Duæ ſunt tempeſtates, quibus hæ anguſtiæ ſunt ſuperabiles, aut cùm æſtuum relapſu ceſſante unda-

rum conflictu mare tranquillatur: aut ubi pleno alveo æquor ad ſummum incrementi pervenit, langueſcente utrinque vi illa quæ undas concitabat, velut receptui canente Oceano procellis, & vorticoſis pelagi commoti molibus ſe velut in ſua caſtra recipientibus. De numero quoque Orcadum inter ſcriptores non convenit. Plinio ſunt inſulæ quadraginta, ceteris ferè triginta. Proximè ad verum acceſſit Paulus Oroſius, qui triginta tres prodit, è quibus tredecim habitentur, ceteræ deſertæ, & pecori paſcendo relictæ. Sunt enim pleræque humiles, & ita ſpatiis anguſtis, ut vix colonum unum aut alterum, ſi colerentur, alerent. Aliæ nudis ſcopulis aut opertis muſco ſqualentes. Orcadum maxima multis veterum Pomona vocatur. Hodie continentem appellant, quòd longè alias magnitudine præcedat. Patet enim in longum triginta millia paſſuum. Hæc ſatis frequenter habitatur. Habet enim duodecim ſive Curias, ſeu parochias ruſticas. Præterea oppidum unum, quod Dani, quorum in ditione Orcades diu fuerunt, Cracoviacam appellabant: nunc nomine corrupto Kircua Scotis dicitur. In hoc duæ ſunt velut modicæ arces propinquæ, altera Regis, altera Epiſcopi. Inter eas ſitum eſt templum, ut in locis illis ſatis magnificum. Inter templum, & arces, utrinque ſunt non infrequentia ædificia, quas duas urbes incolæ appellant: alteram Regiam, alteram Epiſcopalem. Tota inſula excurrit in promontoria: inter quæ ſinus maris infuſi ſtationes navibus tutas, & interim portus faciunt. Sex diverſis in locis hujus inſulæ metalla ſunt plumbi albi & nigri tam probi quàm uſquam in Britannia reperiatur. Hæc inſula à Cathaneſia circiter viginti quatuor M. abeſt, interjecto freto Pictico, de cujus natura jam diximus. In eo freto ſparguntur inſulæ complures, è quibus Stroma quatuor à Cathaneſia M. abeſt, non infœcunda pro magnitudine. Sed hanc ob propinquitatem terræ Britanniæ, & quòd Cathaneſiæ Comites eam ſemper tenuerint, inter Orcadas non numerant. Ab hac ad Septentriones naviganti prima Orcadum occurrit Ranalſa auſtralis, quæ à ſinu Duncani, aut verius Dunachi abeſt ſedecim millia: quod ſpatium duabus horis æſtu ſecundo, etiam ceſſantibus ventis, naviculæ conficiunt: tanta hujus freti eſt violentia. Hæc quinque millia paſſuum longa eſt, habetque portum ſatis commodum à D. Margarita cognominatum. Ab ea paulùm in Orientem projectæ ſunt inſulæ duæ exiguæ & incultæ, pecori paſcendo relictæ. Holmas illi gentili vocabulo eas appellant, hoc eſt planities

herbidas, aquis aſſitas. Ad Septentrionem eſt Burra inſula, & duæ inter eam & Pomonam Holmæ. A Burra Occidentem verſus ordine tres inſulæ jacent, Suna, Flata, & Fara: & ultra eas Hoïa, & Valis, quas alii duas, alii unam inſulam vocant: quòd circa æquinoctia (quo tempore maria violentiſſimè incitantur, ac fervent) æſtu recedente nudantibus ſe arenis anguſtis faucibus cohærent, unamque inſulam faciunt: redeunte æſtu rurſus interjecto mari duarum inſularum ſpeciem præbent. In hac inſula omnium, quas Orcades habent, altiſſimi ſunt montes. Hoïa, & Valis, decem millia in longum porriguntur: ab Ranalſa abſunt octo: à Fano Donati in Cathaneſia, ſupra viginti millia paſſuum. A Septentrione eſt inſula Graniſa, in freto admodum anguſto ſita. Abeſt enim Hoïa à proximo continentis, id eſt Pomonæ promontorio, duo modò millia. Hæ ferè inter Pomonam, & Cathaneſiam ſunt inſulæ in ipſo freto ſitæ. Latus continentis Occidentale mare apertum ſpectat, nullis in eo nec inſulis, nec ſcopulis apparentibus. Ab Orientali ejus promontorio paulùm procurrit. Cobeſa à Borea eam velut tegit. Littori propior Siapinſa paulùm ſe in Orientem inflectens, ex adverſo Cracoviacæ duo millia ſita, ipſa ſex millia longa. Ab occidentali parte Pomonæ jacet Ruſa ſex millia longa. Ab ea propius Orientem ſita eſt Egliſa, ubi divum Magnum fama eſt eſſe ſepultum. Hinc ad Meridiem adjacent Vera, Gerſa: nec longè illinc Veſtra, à qua Hethlandia abeſt millia paſſuum xxc. Papa, Stronza diſtat ab Hethlandia xxc. millia paſſuum. In hoc medio ferè curſu jacet Fara, hoc eſt bella inſula, utriſque & Orcadibus & Hethlandiæ conſpicua. Aſſurgit enim in tria altiſſima promontoria rupibus excelſis præcincta, & undique inacceſſa, niſi quòd ad Orientem æſtivum paulùm ſeſe demittens, ſtationem tutam naviculis præbet. Incolas habet longè pauperrimos. Piſcatores enim, qui ex Anglia, Hollandia, ceteriſque propinquis Oceano regionibus, quæ piſcatum in illa maria ſingulis annis prænavigant, omnia pro arbitrio rapiunt, & ferunt. Proxima poſt illam eſt inſula Hethlandicarum maxima, quam ob eam cauſam incolæ continentem appellant, ſexaginta millia paſſuum longa, lata alicubi ſedecim, in plurima parva ſe promontoria ſpargens. Duo tantùm ſunt, quæ nominare non pigeat: alterum, longum, ſed anguſtum in Septentriones excurrit: alterum latius in Orientem hibernum. Maritima ferè habitantur. Interiora nullum animal præter volucres adit. Superioribus annis

incolæ

incolæ latius quàm majores eorum ſolebant, excolere tentarunt: ſed nullo propè ſucceſſu. Divitiæ eis ſunt à mari, ab omni parte ſumma piſcandi commoditate objecta. Ab ea ad decem millia Septentrionem verſus eſt Zeal ſita, ſupra viginti millia longa, octo lata, adeo fera, ut nullum animal niſi illic natum, ferat. In hac habitare dicitur Bremenſis mercator, qui omnes merces exoticas, quarum illic uſus abundè omnibus ſuppeditet, apportet. Inter hanc, & continentem jacent inſulæ minores Linga, Orna, Bigga, Sanctferri. Ultra hanc circiter novem millia ad Septentrionem jacet Vuſta, ſupra viginti millia in longum porrecta, in latum ſex, plana, & alioqui non inamœna aſpectu, niſi quòd longè ſæviſſimo mari ambiatur. Inter hanc, & Zeal ſunt interjectæ Via, Ura, Linga. Extra eam ad Occidentem reſpiciunt Skeniæ duæ, Burra: ad Orientem Balta, Honnega, Fotlara ſeptem millia longa, ab Vuſta ſeptem diſtans, octo à Zeale: & objecta freto, quod Vuſtam à Zeale dividit. Multæ deinceps inſulæ ignobiles prætenduntur Orientali continentis lateri, Mecla, Skeniæ Orientales tres, Chualſa, Noſtunda, Braſa, & Muſa. Latus Occidentale cingunt Skeniæ Occidentales, Rottia, Papa parva, Vonneda, Papa major, Valla, Trondra, Burra, Haura major, Haura minor, & inter eas totidem fere Holmæ interſparſæ. Victus ratio Hethlandicis eadem, quæ Orcadenſibus: niſi quòd juxta copias domeſticas paulò aſperior. Veſtiuntur Germanico ritu, ſed juxta facultates non indecorè. Proventus illis eſt ex panno ſui generis craſſo, quem Norvegis vendunt: ex oleo è piſcium inteſtinis confecto, è butiro, è piſcatu. Piſcantur naviculis duorum ſcalmorum, quos factos è Norvegis coëmunt. Quos cœperint piſces partim ſale condiunt, partim vento ſiccant. Ex iis ferè rebus divenditis pecuniam conficiunt, unde vectigalia ſolvunt: domos in quibus habitent, ſupellectilem univerſam, ac magnam victus partem parant. In domeſtico inſtrumento qui elegantiæ ſtudent, nonnihil argenti habent. Menſuris, numeris, ac pondere, ad morem Germanicum utuntur. Germanicus etiam, aut pene vetus Gothicus eſt illis ſermo. Ebrietatem ignorant, niſi quòd ſingulis menſibus ſe mutuo invitant: eoſque dies hilarè, & ſimpliciter ſine rixis, & ceteris quæ fert ebrietas, vitiis tranſigunt: eamque conſuetudinem ad mutuam amicitiam retinendam facere ſibi perſuadent. Salubritatis firmitudo in Laurentio quodam noſtra ætate apparuit, qui poſt centeſimum annum uxorem duxit. Centeſimum quadrageſimum

mum annum agens, ſæviſſimo mari in ſua navicula piſcatum prodibat: ac nuper nulla vi gravioris morbi labefactatus, ſed ſenio ſolutus deceſſit.

LIBER SECUNDUS.

REPETENTI mihi rerum Britannicarum memoriam ſupra duo millia annorum, cùm multa ſe impedimenta objiciunt, tum illud inprimis, quòd in eis regionibus, unde noſtræ originis eruenda eſt cognitio, diu literæ nullæ fuerunt: & cùm ſerò tandem adveniſſent, in ipſo propè ortu interierunt. Omnes enim nationes, quæ in Britannia ſedes ad hunc uſque diem collocarunt, jure mihi videor affirmare poſſe è Galliis, Hiſpaniis, & Germania in hanc inſulam commigraſſe. Galli primùm characteres literarum à Maſſilienſibus Græcis accepere, quibus uterentur ad rationes conficiendas, & literas inter ſe miſſitandas: Græcis quidem figuris elementorum, ſed ſermone Gallico. Leges autem, & ſacrorum ritus ne Julii quidem Cæſaris ætate literis committebant; res verò geſtas multo minus, quas tamen veriſimile eſt fuiſſe multo maximas. Quæ in Italia, Germania, Thracia, Macedonia, Græcia, & Aſia, vel fecerunt, vel paſſi ſunt, in eadem fuiſſent apud poſteros oblivione, niſi exteri ſcriptores ea memoriæ prodidiſſent. In Hiſpania verò Græcis, & ante eos Phœnicibus, qui interni maris occupaverant littora, & unis è Barbaris (ut Strabo ſcribit) Turdetanis fuit quidem literarum uſus: ſed veteris memoriæ ſcriptor, quod adhuc ſciam, extitit nemo. Varro enim, & Plinius, & ſi qui alii Latinorum de primis Hiſpaniarum cultoribus obiter aliquid attigerunt, conjecturis magis quàm ſcriptorum teſtimoniis in hac parte fidem ſuarum opinionum confirmant. In ea parte Britanniæ, quam Cæſar attigit, nulla prorſus vetuſtarum rerum erat memoria. Apud interiores verò, qui longè incultius agebant, longè minus: adeò ut cùm illos de gentis origine, & veterrimis inſulæ cultoribus rogaret, nihil certi ſe comperiſſe ſcribat. Poſt Cæſarem Cornelius Tacitus, non minore fide quàm diligentia ſcriptor, jam perluſtrata Romanis claſſibus Britannia, intimiſque latebris ejus excuſſis, ne ipſe quidem quicquam certi, quod poſteritati proderet, invenit. Gildas quoque, qui ſupra quadringentos annos poſt Tacitum vixit, ſe non è monumentis,

quæ

quæ nulla erant, ſed ex tranſmarina relatione, quæ ſcribit, tradere affirmat. Germania verò poſtrema omnium literis fuit expolita. Sed illa pro reliqua ſua ingenuitate cùm nihil haberet, quod ex antiquis monumentis pro vero afferret, nihil monſtri novi ipſa ſibi confinxit. Igitur qui de veteribus annalibus Britannorum originem afferre ſe aſſeverant, reddenda (opinor) illis erit ratio, quis primus iſta tradiderit, ubi tamdiu latuerint, quomodo ad nos tot poſt ſæculis incorrupta pervenerint. Quòd autem ad Bardos, & Seneciones veteris memoriæ cuſtodes quidam confugiunt, prorſus perridiculè faciunt. Id autem multò magis intelligetur, ſi explicavero quale fuerit id genus hominum, cui de tantis rebus, tam obſcuris, & à memoria noſtra tam procul remotis fidem haberi volunt. Primùm, Bardi qui fuerint olim, & nunc ſint, luculenter à Strabone & Ammiano exprimitur: ſed breviter & dilucidè quod ad præſens inſtitutum ſit ſatis à Lucano his verſibus,

Vos quoque qui fortes animas, belloque peremptas
Laudibus in longum vates diffunditis ævum,
Plurima ſecuri fudiſtis carmina Bardi.

Sed horum antiquiſſimi literarum prorſus erant ignari, & qui nulla de rebus vetuſtis reliquerunt monumenta. Alterum genus eſt Senecionum, ut ipſi vocant, è quibus veterum familiarum principes, & præterea plerique opibus præſtantes aliquem alunt, qui patroni ſui majores à primis uſque rerum initiis recitet memoriter. Sed & hi cùm literas prorſus ignorent, expendat apud ſe quiſque, quantum eis fidei ſit habendum hominibus, quorum omnis res, & ſpes ex adulatione pendeat. Deinde ut maximè vera ſint, quæ afferunt, non magnopere ſcriptorem hiſtoriæ juvare poſſunt. Poſtremò etiam illud cogitemus, quoties in manifeſto errore deprehendantur ſcriptores rerum geſtarum, quoties nutent, dubitent, æſtuent: quantum non modo alii ab aliis diſſentiant, ſed & ipſi ſibi ſæpe non conſtent. Hæc ſi contingunt iis, qui magno labore in ſtudium veritatis incumbunt, quid ab illis ſperandum eſt, qui ſine literarum auxilio (quo qui temerè labuntur poſſint erigi, & de induſtria mentientes redargui,) ſoli confidunt memoriæ? Ut omittam quòd ea in cultu ſoleat imminui, & ætate debilitari, & morbo penitus extingui. Ad hæc ſi accedat (ut fit plerunque) patronis adulandi ſtudium, aut diſcedat obſequendi voluntas, aut interveniat ira, odium, invidia, quæ animi judicium ſolent pervertere, quis audeat ex horum auctoritate quicquam pro vero affirmare,

 aut

aut ceu falſum refellere? aut quis pro certo tradet, quod à tam incertis auctoribus acceperit? In tanto igitur ſcriptorum veterum ſilentio rerum antiquarum, & ſuæ plerunque ætatis ignorantia, ubi nihil comperti, nihil ſinceri eſſe poteſt, modeſtius eſſe reor quæ neſcias ſilendo pudori ſervire, quàm falſa comminiſcendo tuam impudentiam prodere, & aliorum judicia contemnere. Apud omnes igitur Britannorum nationes tanta fuit ſcriptorum penuria, ut ante Romanorum illuc adventum omnia ſilentii vaſtis tenebris conſepulta jacuerint, ac ne res quidem à Romanis ibi geſtas aliunde, quàm è Græcis, Latiniſque monumentis colligere poſſimus: & quæ adventum eorum præceſſerunt, de his magis eorum conjecturis quàm noſtris ſit credendum commentis. Nam quæ noſtri ſcriptores de ſuæ quiſque gentis origine prodiderunt, adeo ſunt abſurda, ut non exiſtimarem refellenda eſſe diligentius, niſi eſſent, qui illis commentis, velut ſeriis oblectarentur, & alienis plumis ornati ſibi magnificè placerent. Nec minimam in hoc negotio difficultatem adfert recentiorum ſcriptorum diverſa tradentium tanta inter ſe diſcordia, ut non facilè ſit judicare quem potiſſimum ſequamur: tanta verò abſurditas, ut omnes propemodum jure optimo videantur repudiandi. Neque ego tam demiror veterum in re tam obſcura ſilentium, aut recentiorum in fingendo diſcordiam, quàm paucorum concordem impudentiam. De illis enim temporibus, quibus omnia erant inſtabilia & incerta, tam conſtanter omnia affirmant, ut aurium potius vanam oblectationem, quàm narrationis fidem ſpectaſſe videantur. Primis enim illis temporibus cùm Britannis perinde ac plurimis aliis nationibus rarus foret agri colendi uſus, divitiæque omnes in pecore eſſent, homines nulla rerum ſuarum, quæ propè nullæ erant, caritate imbuti, dum vel à potentioribus pellerentur, vel infirmiores ipſi pellerent, vel uberiora in locis vaſtis, & incultis paſcua ſequerentur, facilè ſedes mutabant: facilè etiam cum novis dominis locorum nomina mutabantur. Multum etiam attulit difficultatis opulentiorum illa ambitio, qui, uti ſui memoriam poſteris commendarent, nationes, provincias, & oppida in ſuum nomen adoptabant. Omnibus ferè urbibus Hiſpaniæ bina erant nomina, omnium in eadem cultores, & cum cultoribus urbium, & regionum nomina ſæpe fuerunt mutata. Ut autem Ægyptum, Græciam, & longinquiora omittamus, nonne

Sæpius & nomen poſuit Saturnia tellus?

Accedit

Accedit quòd eiſdem gentibus in eadem terra degentibus non eadem ſemper nomina ſoleant eſſe. Nam quæ Romanis eſt Hiſpania, Græcis Iberia, poëtis Heſperia, divo Paulo in epiſtolis, Theodoreto, & Sozomeno in hiſtoria Spania vocatur. Græcorum tam celebratum Latinis, omnibuſque Europæ gentibus nomen Græcis ipſis eſt obſcurius. Hebræi, & Arabes omnibus ferè nationibus vetuſta ſervant vocabula, ne fando quidem audita ceteris populis. Scotus, & Anglus, vulgata gentium Britannicarum nomina ſunt, quæ hodie quoque priſcis Scotis, & Britannis propè ſunt ignota. Alteros enim Albinos, alteros Saxones appellant. Quare nemini mirum videri debet, ſi in tanta rerum humanarum inconſtantia de nominibus hominum locorumve, non ſemper conveniat inter ſcriptores diverſis temporibus natos, magnis terrarum intervallis diſſitos, lingua, & moribus diſſidentes. Hæc cum retro gentium repetentibus origines magnas pariant difficultates, recentiorum quidam prava ambitione impulſi, denſiſſimis omnia tenebris involverunt. Nam dum ſuæ quiſque gentis originem è longinquo petunt, & ſe fabuloſis commentis fruſtra nobilitare nituntur, nimia fingendi licentia hoc tantum proficiunt, ut quas illuſtrare res debuerant, eas obſcurent: & ſi quando vera dixerint, toties, tamque ineptè mentiendo ipſi ſibi fidem derogent: ac tantum abeſt, ut quam ſperarant aſſequantur gratiam, ut mendaciis in lucem proditis ab eis ipſis, quorum aſſenſionem captabant, rideantur. Primum omnium ut ab antiquiſſima gente, ita ab impudentiſſimo exordiar mendacio. Qui veterum Britannorum novam commenti ſunt hiſtoriam, interpolata Danaïdum fabula, Regem quendam Syriæ Diocletianum fingunt ex uxore Labana triginta tres genuiſſe filias, quæ in ipſis nuptiis occiſis maritis à patre in navem ſine gubernatore, & remigibus impoſitæ, in Britanniam tum deſertam pervenerunt: ſolæque in regione frigida, fructuumque ſponte naſcentium parum fœcunda non modò vixere, ſed è malorum Dæmonum compreſſu Gigantes genuere, quorum genus uſque ad Bruti adventum perſeveravit. Inſulam aiunt ab Albine Albionem fuiſſe appellatam. Is autem Brutus dicitur fuiſſe Æneæ Trojani pronepos, Æneæ Silvii filius. Ab hoc Bruto cùm temerè, miſſo telo, pater fuiſſet occiſus, factum quidem cunctis infelix, ac miſerabile eſt viſum: ſed quia lædendi voluntas aberat, mortis pœnam remiſſam, exilium vel indictum, vel ſponte ſuſceptum affirmant. Interemptorem igitur conſulto

Dianæ oraculo varia fortuna uſum per tot maria, atque terras decimo tandem anno in Britanniam appuliſſe cum magno comitum numero, multiſque congreſſibus Gigantum immanitate ſublata totius inſulæ imperium tenuiſſe. Ei verò tres fuiſſe filios, Locrinum, Albanactum,& Cambrum: iis inſulam diviſam. Ab Albanacto Albanis, qui Scoti poſtea fuerunt, ab Cambro Cambris, qui nunc ſunt Valli, imperatum. Eos ſuorum quemque regnorum imperium ita tenuiſſe, ut ſumma rerum penes Locrinum eſſet, qui reliquis Britannis præfectus Loegriam ſuæ parti nomen dederit. Adjiciunt poſteriores, ut & ipſi fabuloſum illud imperium pro virili propagarent, Locrino ſucceſſiſſe Vendolinam filiam, Vendolinæ Madanum, Madano Menpricium, ei deinde Ebrancum: qui è viginti uxoribus totidem genuerit filios. Ex his undeviginti in Germaniam migraſſe: eamque regionem adjutos Albæ Silvii propinqui ſui copiis armis ſibi paraſſe: ab eis fratribus Germaniæ nomen fuiſſe impoſitum. Hæc ſunt ferè quæ Brittones, & poſt eos quidam Anglorum de primis Britanniæ cultoribus tradunt. Eorum autem nobis hîc ſubit mirari conſilium: quod cùm facilè poſſent, ac ſine invidia imitari Athenienſes, & Arcadas, aliaſque gentes inprimis illuſtres, ſeſeque dicere indigenas, neque dedecori ſibi exiſtimare eam originem, quam propè nobiliſſima, & prudentiſſima totius orbis civitas gloriæ ducebat, præſertim cùm ea opinio non poſſet è ſcriptoribus antiquis refelli, atque etiam non ignobiles haberet aſſertores, maluerunt tamen ex omnium gentium colluvie ſibi majores affingere, quos & ipſa narrandi ſeries vulgo etiam imperito poſſet facere ſuſpectos, nec vetuſtiorum quiſquam vel tenui ſuſpicione confirmaret. Deinde ſi id minus placuiſſet, cum eis fuiſſet liberum, ut quidam poëtarum ſcripſere, honeſtos majores è quocunque vellent ſumere libro, miror quid eis in mentem venerit, ut eos potiſſimum eligerent, quorum omnem poſteritatem ſemper puderet. Quanta enim illa eſt ſtultitia nihil exiſtimare magnificum, vel illuſtre, quod à magno ſcelere, vel flagitio eſt alienum? nec deſunt tamen, qui talibus nugis ſeſe imperitis venditent. Ac Joanni Annio homini non indocto ignoſcendum puto, cùm ſciamus poëtis eſſe conceſſum, ut familiarum, & nationum origines fabularum figmentis ornare conentur. Qui verò ex profeſſo ſcripſerunt hiſtoriam, neſcio an æquum ſit hanc veniam concedi. Ut igitur ab ultimis repetam, quid magis abhorret à fide, quàm puellas paucas abſque virorum auxilio è Syria uſque per tot maria (quæ navigatio

vigatio claſſe firma, omnibus rebus ornata in tanta navigandi ſcientia, & uſu hodie rei navalis peritis eſſet formidabilis) extra orbem terrarum delatas in deſertam inſulam? ibique nullis frugibus, nullis arborum fructibus victitaſſe: fœminaſque Regii generis ſub frigido cælo rerum omnium inopes non modo duraſſe, ſed Gigantes etiam genuiſſe: ac ne parum digno potirentur matrimonio, à Cacodæmonibus compreſſas? Diocletianus autem iſte, quo tempore, qua in parte Syriæ, regnavit? quo pacto fiat, ut nulla de eo apud rerum ſcriptores ſit mentio? præſertim, cùm nullius gentis res geſtæ diligentius, quàm Syrorum proditæ ſint poſteris. Unde accepit nomen Diocletiani? quod ſupra mille annos poſt eum inter Barbaros ſit natum, & ab origine Græca, ad formam Latini ſermonis, ſit declinatum. Proxima deinde nobilitatis acceſſio Brutus parricida, ne videlicet in hac parte Romulo eſſet inferior. Brutus autem iſte quicunque fuit, quem & gentis, & nominis authorem Brittones edunt, quibus opibus, quo linguæ commercio illis præſertim temporibus eo penetravit, quò Romana arma florentiſſimo ſtatu Reip. reliquo ferè terrarum orbe perdomito vix tandem pervenire potuerunt? Nam & ante Romam conditam, quàm res Italorum fuerint tenues, quàm ipſi ab omni longinqua peregrinatione abhorrentes, ſupervacuum eſt diſſerere. Nec illud habeo neceſſe quærere, terra an mari venerit. Alpibus ad eum uſque diem uni Herculi perviis, & Gallis ob inſitam feritatem adhuc ab exterorum commercio alienis. Oceanum verò navibus ingredi vix ſerò, & florentibus domi rebus auſi ſunt Carthaginenſes, & Græci, qui Maſſiliam incolebant: ac ne tum quidem dominandi, ſed ſpeculandi cauſa: nedum Albanos paſtores, ſemiagreſte genus hominum, tam audax facinus aggreſſuros fuiſſe credamus. Præter hæc nemini qui Latinas literas non ignorat, ignotum eſſe poteſt, Bruti nomen anno poſt commentitium iſtum Brutum ferè quingenteſimo ſub Tarquinio demum Superbo celebrari eſſe cœptum, cùm L. Junius homo nobilis contemptu ſui Regiam effugere vellet crudelitatem, ſimulatione ſtultitiæ novum illud ſibi cognomen peperiſſet, atque ad poſteros tranſmiſiſſet. Sed Monachus ille hujus Brutinæ fabulæ poëta & artifex, videre viſus eſt commenti abſurditatem. Verùm objecta ſpecie religionis omnium ora ſe poſſe obſtruere exiſtimavit: ac Dianæ oraculo eos paruiſſe videri voluit. Non ſcrutabor hic diligentius, cur hoc Dianæ oraculum poſteris tam ignotum fuerit, cùm Fauni, Sibyllæ oracula, ac Præneſtinæ e-

tiam

tiam ſortes in tanta celebritate tum eſſent. Illud tantùm quæro, qua lingua Diana reſpondit. Si Latinè dicant, illud rogabo, quì Brutus intelligere potuit ſermonem nongentos circiter annos poſt ſe natum. Nam cùm Horatius homo doctiſſimus carmen Saliare Numa Pompilio regnante compoſitum fateatur ingenuè ſe non intelligere, quomodo Brutus iſte tot annos ante Salios inſtitutos mortuus, potuit intelligere carmina diu poſt Horatium, ut orationis tenor indicat, facta? Item, quomodo Bruti poſteri ſermonis Latini ita ſunt penitus obliti, ut ne tenue quidem veſtigium ejus apud eos remaneat? & unde eum, quo nunc utuntur, ſunt nacti? Aut ſi Britannicè & Dii & homines tum in Italia ſunt locuti, certè non hoc, quo nunc Brittones utuntur: quippe qui ex vicinarum gentium linguis ita ſit conferruminatus, ut multæ nationes in eo ſua vocabula agnoſcant. Sin veteres illos Latinos locutos affirment Britannicè, unde Monachus ille tam veterem dictionem bis mille annos ante datam intellexit? Sed quid iſta minutius perſequimur, cùm pluribus aliis argumentis appareat, eundem Monachum, & hiſtoriam totam fabricaſſe, & Brutum iſtum, qui nunquam fuit, genuiſſe, & reſponſum Dianæ confinxiſſe. Quin carmen ipſum apponemus, ut malè callidorum hominum ſe faciliùs prodat vanitas. BRUTUS CONSULIT.

Diva potens nemorum terra ſilveſtribus apris,
Cui licet anfractus ire per æthereos,
Infernaſque domos, terreſtria jura reſolve,
Et dic quas terras nos habitare velis.
Dic certam ſedem, qua te veneremur in ævum:
Qua tibi virgineis templa dicabo choris.

Reſpondit autem Diana verſibus ejuſdem generis, ut & ab eodem poëta facti videantur, non illis quidem obliquis, ambiguis & flexiloquis, ſed perſpicuis, quibus quod nunquam datura erat, promittit: imperium videlicet orbis terrarum.

Brute, ſub occaſum ſolis trans Gallica regna
Inſula in Oceano eſt undique cincta mari.
Inſula in Oceano eſt habitata Gigantibus olim,
Nunc deſerta quidem, gentibus apta tuis.
Hanc pete: namque tibi ſedes erit illa perennis.
Hæc fiet natis altera Troia tuis.
Hic de prole tua Reges naſcentur, & illis
Totius terræ ſubditus orbis erit.

Ex hoc, opinor, carmine cum ipſorum hiſtoriis collato reliquum commentum deprehendi poteſt: nec id obſcurè quidem.

dem. Nam præter vanitatem utrinque promiſſorum, etiam inſulam non tum habitari, ſed habitatam aliquando fuiſſe, nunc verò deſertam eſſe carmen aſſeverat. Ubi ergo hominum illa portenta Gogmagog, & Tentagol, aliaque vaſtiora nomina ad terrorem dicam, an ludibrium confiĉta? Ubi præclara illa certamina Corinæi, aliorumque Bruti ſociorum adverſus non terrigenas, ſed Dæmonigenas Gigantes. Hæc de Bruto, eique data diĉtione. Horum adeo mendaciorum neque pœnitet, neque pudet poſteros, ut ante paucos annos non ultimi nominis apud eos ſcriptor impudenter confinxerit Troianos Britannicè locutos. Hujus ſententiæ impudentem vanitatem facilè refellunt Homerus, & Dionyſius Halicarnaſſius, quorum ille omnibus Troianis nomina dat Græca: alter longa, & ſeria diſputatione contendit Troianos ab ultimis uſque primordiis genere Græcos fuiſſe. Illud verò prætereo, quod cùm in Angliam appuliſſet cum non magno comitatu, quomodo intra viginti annorum ſpatium tria regna condiderit, & qui univerſi in primo adventu vix unius modicæ coloniæ numerum explere poterant, tam brevi inſulam orbis maximam non pagis modo & urbibus, ſed tribus regnis ampliſſimis occuparint: quique paulò poſt abundante multitudine, nec Britannia (ut videtur) eam capiente Germaniam regionem tam latè fuſam ceperint, incolaſque viĉtos in ſuum non Britannicum, ſed Latinum nomen tranſire coëgerint: atque ab undeviginti illis fratribus, qui ne ipſi quidem Germani erant (nam ſingulis fere ſingulæ matres erant) Germaniam dici. Hoc nos commentum tam ex omni parte abſurdum non adduximus in medium, ut confutaremus, ſed ut Germanis irridendum proponeremus. Hæc in univerſum de commentis Brittonum diĉta ſint. Conſilium autem fingentium non adeo mihi obſcurum videtur. Illa enim de Dæmonum cum puellis concubitu monſtroſa fabula illuc mihi pertinere videtur, ut Brutum ſuum cum duabus vicinarum gentium maximis vel cognatione jungeret, vel de nobilitate cum eis decertaret. Galli enim Cæſare, & Germani Tacito authoribus à Dite patre ſe oriundos ferebant. Similis quoque videtur fuiſſe cauſa fabulæ de Bruto fingendæ. Nam cùm in Epiro Buthrotii, in Sicilia aliquot populi, in Italia Romani, Campani, Sulmonenſes, in Gallia Arverni, Hedui, Sequani, & poſterius Franci Troianorum, neſcio quos conditores laudarent, Britannicarum rerum ſcriptores ad ſuæ gentis nobilitatem exornandam non parum ſibi collaturi videbantur, ſi ex antiquitatis arcanis ejus peterent primordia:

mordia: idque potiſſimum à Trojanis, vel ob urbis claritatem omnium gentium literis celebratam, vel ob cognationem cum tot nationibus, quæ ex eodem illo velut naufragio prodiiſſe dicerentur. Neque arrogans id mendacium viſum iri exiſtimabant, ſi illius cum tot gentibus communicatæ nobilitatis ipſi in parte aliqua hærerent. Hinc opinor illud de Bruto commentum, aliaque antiquiora non minus ſtultè recepta, quàm impudenter ficta: quarum omnium rerum ut vanitas argueretur, ſatis fortaſſe fuiſſet admonere, vetuſtis ſcriptoribus ignota fuiſſe, literis florentibus in lucem prodire non auſa, è morientibus demum nata, ab adulatoribus indoctis prodita, ab hominibus craſſis, & nimium credulis, qui fingentium fraudem non intelligerent, recepta. Impoſtorum enim iſtorum qui non ex hiſtoriæ veritate communem utilitatem, ſed ex adulatione privatum aliquem fructum petunt, hujuſcemodi eſt ingenium, ut cum vehementiſſimè videntur laudare, tum maximè irrideant. Quid enim aliud iſti faciunt, qui quorum ornare ſe ſimulant nobilitatem, eam, ut clarius ſplendeſcat, de totius naturæ colluvione petunt? & ea generis claritate homines creduli dicam, an ſtolidi ſibi placent, quam nulli finitimorum eis invident. Qui Scotorum res literis prodiderunt, honeſtiorem, ut ipſis viſum, originem ediderunt: ſed nihilo Brittonum nobilitate minus fabuloſam. Non enim è Trojanorum profugis reliquiis: ſed è Graiis illis heroibus, quorum poſteri Trojam everterunt, majores nobis adoptarunt. Nam cum Græcorum priſcis illis temporibus duo maximè genera celebrarentur, Dores & Iones, ac Dorici generis principes eſſent Argivi, Ionici verò Athenienſes, Scoti principem ſuæ gentis conditorem Gathelum quendam faciunt: quem Argi, an Cecropis eſſe filium mallent, incertum reliquerunt. Ac ne Romanorum in hac parte cederent claritati, validam ei latronum adjecerunt manum, cum qua profectus in Ægyptum, præclaras res geſſiſſe dicitur, copiiſque Regiis poſt Moſis diſceſſum fuiſſe præfectus. Deinde cum uxore Scota Regis Ægyptii filia totum Europæ littus ad mare internum pertinens, circumnavigaſſe: ac prætéritis tot regionibus illa ætate deſertis, aut certè raris in locis, & à paucis habitatis, Græcia, Italia, Gallia, totoque Africæ littore, (ut omittam interim tot maris interni inſulas) alii eum ad Iberi amnis oſtium exponunt, eoque agro, quem tenere non poterat, relicto, in Galæciam regionem multò ſteriliorem traducunt. Alii Oceanum primum, ut arbitror, mortalium claſſe ingredi

ingredi auſum, ad Durii fluminis oſtium exponunt, eoque in loco celebre oppidum condidiſſe volunt, quod de nomine ejus Portus Gatheli nunc vocetur: unde univerſæ regioni, quæ à Luſo,& Luſa Bacchi filiis diu Luſitania fuerat appellata, Portugalliam dici cœpiſſe. Deinde coactum illinc in Galæciam penitus abire, Brigantiam ibi extruxiſſe, quæ nunc Compoſtella vocetur. Bracaram item ab eo ad Mundæ amnis oſtium conditam. Hæc de origine ſuæ gentis fabuloſè tradunt Scoti: in quibus fingendis quàm noſtri parum circumſpecti fuerint, vel hinc æſtimare licet, quòd Græco illi Gathelo ſcriptoribus Græcis ignoto, ne Græcum quidem nomen dederint: quòd urbi à ſe conditæ Latinum à portu nomen potius quàm Græcum dederint, præſertim illa ætate, qua Græcorum pauciſſimis Latium ipſum fuit cognitum: quòd dubitant Argine an Cecropis fuerit filius, cùm Cecropem Argus propè centum annis anteceſſerit: quòd is, qui inter homines omnium ingenioſiſſimos tantum prudentia præſtitiſſet, ut ſecundum à Rege locum teneret, ut Moſi profugo ſufficeretur, ut peregrinus Regiis honoraretur nuptiis, relicta regione totius orbis fertiliſſima, tot prætervectus dextra lævaque continentis utriuſque terras, tot inſulas proventu frugum omnes, aëris temperie pleraſque inſignes, Cretam, Siciliam, Corſicam, Sardiniam, quæ illa ætate ab agreſti hominum genere tenebantur verius, quàm colebantur, in Oceanum etiam ipſo nomine formidabilem eruperit, præſertim cùm homines adhuc non magnum rei nauticæ uſum haberent, Portugalliam, ſeu portum Gatheli urbem condiderit ad Durium: cujus urbis nomen nuſquam reperitur ante Saracenorum in Luſitania dominatum: Bracaram etiam ædificarit ad Mundæ fluminis oſtium, cùm inter Bracaram & Mundam interſint multa paſſuum millia, interjectis etiam duobus claris amnibus Durio, & Vaca, Bracaraque omnino maritima non ſit. Subit & illud quærere, quî fiat, ut Gathelus homo Græcus, & illuſtri loco natus, & rebus geſtis clarus, cùm è gente eſſet ambitioſiſſima, in ſui nominis memoria prodenda poſteris, magnoque comitatu in extremas orbis totius oras, & ut tum res erant, propè incultas & barbaras vectus, oppida condiderit, nulli tamen eorum non modò ſuum, ſed ne Græcum quidem nomen impoſuerit. Portugalliæ enim nomen, aut (ut illi malunt) Portus Gatheli, tot vetuſtis ſcriptoribus, qui ex profeſſo terrarum & locorum nomina ſibi ſcribenda ſumpſerunt, ignotum, ante quadringentos annos celebrari cœptum eſt. Neque minus de iſtius

Gatheli adventu in Hiſpaniam ſuſpecta eſt omnium Græcorum & Latinorum taciturnitas, præſertim cùm Phœnicum, Perſarum, Pœnorum, Iberorum, Gallorum & comitum Herculis, & Bacchi, qui in Hiſpaniam advenerint, frequens & illuſtris mentio ſit apud veteres. Sed noſtri fabulatores (opinor) monumenta veterum non legerunt: alioqui enim quando illis è Græcia conditorem gentis & ſuæ nobilitatis authorem educere viſum erat, nunquam commiſiſſent, ut hominem potius ignobilem ſibi comminiſcerentur, quàm ad Herculem & Bacchum omnium gentium monumentis celeberrimos ſuum genus referrent.

Hæc ferè de origine ſuæ gentis à noſtris traduntur: quæ ſi cui pluribus quàm res poſcat, proſecutus eſſe videar, is velim ex adverſo conſideret, quàm pertinaciter quidam hæc tanquam Palladium cælo demiſſum propugnent. Id ſi fecerit, non dubito, quin adverſariorum pervicacia ſit eum nobis minus iniquum redditura. De reliquis gentibus, quæ in hanc inſulam poſterius venerunt, & domicilio locum ceperunt, Pictis, Saxonibus, Danis, Normannis, quoniam eorum hiſtoria nihil monſtri continet, poſterius commodiore loco dicemus. Hæ verò duæ nationes (quarum meminimus) è Gallis mihi videntur oriundæ. Id cur ita eſſe exiſtimem, adjiciam, ſi pauca prius de antiquis Gallorum inſtitutis dicam. Gallia omnis quanquam eſt frugum ferax, tamen & eſt, & fuiſſe dicitur hominum feracior: adeo ut, Strabone teſte, Celtarum, quæ tertia pars eſt Galliæ, inventa ſint trecenta millia eorum duntaxat, qui arma ferre poſſent. Itaque cùm in agro quamvis fertili, multitudine tamen laborarent ſua, ad eam minuendam permiſſum fuiſſe creditur, ut puerorum amoribus indulgerent. Hac tamen ratione cùm non ſatis proviſum adverſus inopiam agri videretur, prægravante adhuc turba liberorum capitum, ſæpe decreto publico, interdum privatis conſiliis ad exhauriendam domi multitudinem in omnes circumcirca regiones frequentes colonias emiſerunt. In Hiſpaniam autem, ut inde incipiam, tam frequentes, ut Ephorus, teſte Strabone, Galliæ longitudinem ad Gades uſque porrexerit, & certè totum latus Hiſpaniæ ad Septentriones verſum, populorum & gentium nominibus diu Gallicam teſtata eſt originem. Primi autem nobis occurrunt Celtiberi,

--- profugique à gente vetuſta
Gallorum Celtæ miſcentes nomen Iberis.

Hi tam

Hi tam latè ſuos fines propagaverunt, ut quamvis aſperam regionem, nec alioqui frugiferam incolerent, tamen M. Marcellus ſexcenta talenta tributi nomine ab eis exegerit. Sunt etiam à Celtis, aut Celtiberis oriundi Celtici ad Anam fluvium, Ptolemæo Betici cognominati, & Celtici alteri in Luſitania Anæ propinqui: &, ſi Pomponio Melæ homini Hiſpano credimus, à Durii fluminis oſtio ad promontorium uſque, quod ſive Celticum, ſive Nerium vocant, Celtici colunt cognominibus diſtincti, nempe Gronii, Præſamarci, Tamarici, Nerii: ac ceteros quoque Galæcos à Gallica origine non abhorrere nomen gentis indicat. Ab altera parte tranſierunt è Galliis in Italiam Ligures, Libui, Salaſſi, Inſubres, Cenomani, Boii, Senones, & (ſi nonnullis ſcriptoribus antiquis credimus) Veneti. Hæ gentes quàm latè dominatæ ſint in Italia cùm nemini paulum modò in hiſtoriarum lectione verſato ſit ignotum, non habeo neceſſe explicare. Sed nec inquiram diligentius, quantæ Gallorum manus vel in Thracia conſederint, vel ex ea egreſſæ, Macedonia Græciaque proculcata, in Bithyniam tranſierint regnaque Gallogræcorum in Aſia condiderint: quando ad noſtrum inſtitutum ea res non magnopere pertinet. Ad Germaniam feſtinat oratio, ac de coloniis in ea Gallicis locupletiſſimos habeo authores C. Julium Cæſarem, & C. Cornelium Tacitum. Ille enim in commentariis belli Gallici ſcribit, quodam tempore Gallos Germanis habitos fuiſſe fortiores. Itaque Tectoſages fertiliſſimam Germaniæ partem circa Hercyniam ſilvam tenuiſſe, & Boëmi, ut alter affirmat, ipſo nomine conditores ſuos Boios indicant. Et propiora inter Menum & Rhenum amnes aliquando Helvetii tenuerunt: & Gallicæ originis etiam fuere Decumates trans Rhenum, & ad Danubium Gothini, quos Claudianus Gothunnos vocat, Arrianus in vita Alexandri Getinos, Flavius Vopiſcus in Probo Gautunnos appellat. Sed & Gothunnos inter Getas Claudianus recenſet, & Stephanus putat Getas ab Arriano Getinos dici: ut fortaſſe ne Getæ quidem ipſi à Gallica gente alieni fuerint: quandoquidem certum eſt multas gentes Gallicas in Thraciam profectas eſſe, atque etiam reſediſſe in ea parte, quam Getæ tenuiſſe dicuntur. Gothinos quoque ætate ſua Tacitus ait ſermone Gallico fuiſſe uſos. Cimbri quoque teſte Philemone, & (ſi Tacito credimus) Æſtiones ad mare Suevicum, ubi ſuccinum legitur, habitantes, tum locuti ſunt Britannicè, qui ſermo erat idem cum Gallico, aut non multum ab eo diverſus. Sunt & alia plurima Gallicarum per

Germaniam coloniarum veſtigia, quæ non gravatè perſequerer, niſi quæ dicta jam ſunt, abundè ad noſtrum inſtitutum facerent: nempe ut oſtendam quàm latè Gallia citca Britanniam ſuas diffuderit colonias. Quid ergo Britannia? quæ nec magnitudine, nec viribus, nec rei militaris peritia nationes illas æquabat; eane, tam vicina Gallorum fortiſſimis, nec aëris clementia, aut ſoli fœcunditate propinquis regionibus inferior nullos exteros colonos accepit? imo, ut Cæſar, & Tacitus aſſeverant, complures: ut autem ego contendo, veteres cultores univerſos. Tres enim antiquitus gentes, ut ſatis conſtat, totam inſulam tenuerunt, Brittones, Picti, & Scoti: de quibus deinceps dicemus. Atque ut à Brittonibus, qui latiſſimè in Albio regnarunt, exordiar: primus (quod ſciam) C. Julius Cæſar aliquid certi de eis prodidit. Is interiores incolas indigenas putat: ideo credo, quòd diligentius perquirendo nihil de primo eorum adventu compererat: nec ulla tum erant apud eos monumenta literarum, unde id diſci poſſet. Maritima inſulæ ait teneri à Belgis, quos ſpes prædæ illexerat, agri fœcunditas, & cæli clementia detinuerat. Ejus rei argumentum putat, quòd plerique civitatum unde venerant, nomina retinebant: quòd ædificia Gallicis eſſent ſimilia. Addit Cornelius Tacitus, author graviſſimus, mores non eſſe diſſimiles, parem & in periculis depoſcendis audaciam, & in defugiendis formidinem, magnas utrinque factiones, magnas clientelas fuiſſe. Denique ſua ætate talem eſſe Britanniam, qualis ante adventum Romanorum fuerat Gallia. Adjicit præterea Pomponius Mela in bello Britannos equitatu, bigis, curribus, Gallico armatu dimicare. Beda quoque omnibus, qui fabuloſa de Britannorum origine ſcripſerunt & ætate major, & autoritate prior, primos inſulæ cultores ex Armorico tractu veniſſe affirmat. Ab his non diſſentiunt quidam Græcorum Grammatici, qui Britannos à Britanno Celtus filio nomen accepiſſe tradunt. In eo certè conſentiunt, quòd è Gallia eos intelligi voluerunt oriundos. E recentioribus huic ſententiæ ſubſcribunt Robertus Cænalis, & in vita Diocletiani Pomponius Lætus minimè ſpernendus author: uterque opinor vi veritatis coactus. In hoc tamen uterque mihi videtur errare, quòd eos è Brittonum peninſula ad Ligerim, quæ nunc Britannia vulgò vocatur, educat: præſertim cùm maritimæ Britannorum coloniæ ipſis, ut Cæſar ait, nominibus teſtentur unde demigraverint. Sequitur ut de Gallicis coloniis in Hiberniam miſſis agamus. Jam antè oſtendimus totum latus Hiſpaniæ quod ad Septentriones

exporri-

exporrigitur, Gallicis colonis occupatum fuiſſe. Ex Hiſpania verò cauſas in Hiberniam commigrandi video complures fuiſſe: nam vel in Hiberniam eos pertraxiſſe videri poteſt facilis è propinquo trajectus, vel domo expuliſſe immoderata imperia Perſarum, Phœnicum, & Græcorum in Hiſpanos bello ſuperatos, & propter infirmitatem eis obnoxios. Item inter Hiſpanos ipſos è multis nationibus homines inter ſe malè coaleſcentes, & ſtudium libertatis, & fuga ſervitutis inter motus civiles, & novas rerum perturbationes in gente belli avida ſubinde exorientes. Has migrationum cauſas qui expendet, non mirabitur opinor, ſi plerique fortunam quamvis tenuem foris, modò cum libertate conjunctam domeſticæ, & quidem acerbæ ſervituti prætulerint. Retinuit autem illuc advectos turbulentior indies rerum Hiſpanicarum ſtatus, nunc Carthaginenſibus, nunc Romanis omnia ſervitutis mala in bello ſuperatos exercentibus, & multos præterea ad eandem malorum fugam compulit: præſertim cùm Hiſpani tum nullam aliam vicinam regionem haberent, in quam aut rebus domi florentibus exuberantem multitudinem emitterent, aut unde rebus adverſis calamitatum perfugium peterent. Retinuit & aëris clementia. Eſt enim, ut ait Cæſar, cælum Britannicum Gallico temperatius: Hibernicum autem ſolum amœnitate, & cælum temperamenti æquabilitate longè Britannicum ſuperat. Præterea homines in ſolo aſpero nati, & educati, ocio, ut ſunt omnes Hiſpani, dediti, ad paſcua ferè totius Europæ uberrima traducti, ſeſe libenter è domeſticis tumultibus in ſinum externæ pacis recondebant. Sed nec gentis cujuſque de ſuis majoribus opinionem, quæ veriſimilibus conjecturis innititur, & teſtimonio vetuſto confirmatur, repudiandam exiſtimo. Nam C. Tacitus Occidentale latus Britanniæ, ſive Albii à poſteris Hiſpanorum coli certa, ut ipſi videtur, conjectura affirmat. Veriſimile autem non eſt Hiſpanos relicta à tergo Hibernia terra propiore, & cæli, & ſoli mitioris, in Albium primùm deſcendiſſe, ſed primùm in Hiberniam appuliſſe, atque inde in Britanniam colonos miſſos: quod & Scotis contigiſſe omnes eorum annales affirmant, & Beda lib. 1. teſtatur. Scoti enim omnes Hiberniæ habitatores initio vocabantur, uti indicat Oroſius. Nec ſemel Scotorum ex Hibernia tranſitum in Albium factum noſtri annales referunt: ſed primùm duce Ferguſio Ferchardi filio: deinde poſt aliquot ætates domo pulſos in Hiberniam rediiſſe, atque denuo duce Reutharo in Britanniam reverſos. Poſt etiam regnante Ferguſio Se-

cundo magna auxilia Scotorum Hibernicorum miſſa, quibus ſedes in Gallovidia ſint datæ. Et Claudianus ætate ſua auxilia illinc adverſus Romanos tranſmiſſa indicat: ait enim,

---- Totam cùm Scotus Iernam
Movit, & infeſto ſpumavit remige Tethys. Et alio loco,
Scotorum cumulos flevit glacialis Ierne.

Principio autem cùm utrique, id eſt Hiberniæ incolæ, & coloni eorum in Albium miſſi, Scoti appellarentur, ut diſcrimine aliquo alteri ab alteris diſtinguerentur, initio cœpere alteri Scoti Ierni, alteri Scoti Albini vocari: ac paulatim utrinque cognomenta loco nominis uſurpata effecerunt, ut vetus nomen Scotorum propè oblivioni daretur: ac non ex uſu loquendi, ſed annalium memoria repeteretur. Quod ad nomen Pictorum attinet, non patrium, & vetus id eis fuiſſe arbitror, ſed à Romanis ex re datum, quòd corpora cicatricibus haberent inſcripta: quod & verſus Claudiani indicat,

Ille leves Mauros, nec falſo nomine Pictos
Edomuit, Scotumque vago mucrone ſecutus,
Fregit Hyperboreas remis audacibus undas. Item alibi,
Venit & extremis legio prætenta Britannis,
Quæ Scoto dat fræna truci, ferroque notatas
Perlegit exanimes Picto moriente figuras.

Herodianus quoque de eadem gente, ſed nomine tacito loquens, hanc pingendi rationem, niſi quòd ferri non meminit, dilucidè exprimit. Neque (ait) veſtis uſum cognorunt: ſed ventrem, atque cervicem ferro incingunt, ornamentum id eſſe, ac divitiarum argumentum exiſtimantes, perinde ut aurum ceteri barbari. Quin ipſa notant corpora pictura varia, & omnifariam formis animalium, quocirca ne induuntur quidem, videlicet picturam corporis ne adoperiant. Quo verò nomine ſeſe ipſi nuncuparent in re tam vetuſta difficile dictu eſt. Vicinæ certè nationes in eorum nomine parum ſecum conſentiunt. Nam Brittones Pichtiades, Angli Pichtos, Scoti priſci Peachtos eos appellant. Locorum verò quorundam nomina quæ quondam Picticæ ditionis fuerant, nunc verò à Scotis tenentur, diverſam ab omnibus appellationem oſtendere videntur. Nam Penthlandici montes, & fretum Penthlandicum à Pentho, non à Picto compoſita videri poſſunt. Sed hæc nomina poſterioribus temporibus ab Anglis, aut certè Scotis Anglicum ſermonem uſurpantibus indita fuiſſe crediderim. Eorum enim apud priſcos Scotos nec intellectus, nec uſus eſt ullus. De nomine

verò

verò Pictorum utcunque ſe res habet, ſive Romani vocabulum barbarum in propinquam vocem Latinam tranſtulerint, ſive Barbari Latinam ad ſui quiſque ſermonis ſonum, & declinationem proximè accommodaverint, ego certè in magno non ponam diſcrimine. Sed quando de nomine conſtat, & ab Orientali cæli plaga, alii è Scythia, alii è Germania eos in Britanniam appuliſſe rerum ſcriptores fatentur, reſtat ut veſtigia perſequentes conjecturis, ſi fieri poteſt, ad veritatem perveniamus. Neque aliud certius veſtigandi initium video, quàm à corporis illa pictura. Pingebant autem Britanni, Arii in Germania, & Agathyrſi corpora: ſed, ut in bello terribiliores hoſti apparerent, ſuccis modò herbarum ſe inficiebant. Sed cùm Picti ferro cutem variarent, ac diverſorum animalium figuris inſcriberent, verius erit quærere quæ gentes vel in Scythia, vel Germania, regionibuſque vicinis certo illo pingendi corpora inſtituto non ad terrorem, ſed ad decorem uterentur obſervare. Occurrunt autem in Thracia, ut Virgilio placet, Geloni, de quibus Claudianus libro primo adverſus Rufinum,

Membraque qui ferro gaudet pinxiſſe Gelonus.

Occurrunt apud eundem Poëtam in Thracia Getæ,

Crinigeri ſedere patres pellita Getarum
Curia, quos plagis decorat numeroſa cicatrix.

Igitur cùm Geloni Virgilio ſint Getis vicini, & vel Gothunni, vel Getini juxta Arrianum Getis annumerentur, quid vetat cùm juxta Tacitum Gothunni Gallicè loquerentur, hinc credere Pictos oriundos? verùm è quacunque natione Germanica advenerint, mihi fit veriſimile eos fuiſſe de veteribus Gallorum colonis, qui vel ad mare Suevicum vel Danubium ſedes habuerunt. Gallici enim generis homines cùm à Germanis alienigenæ (ut erant) haberentur, eorum puto nomen in contumeliam abiit, adeo ut uno vocabulo WALSCH Gallum, peregrinum, & barbarum indicent. Ideoque ſive à vicinis ejecti, ſeu tempeſtatum vi adacti fuerint, facilè majores Pictorum Scotis fuiſſe conciliatos puto, atque ab eiſdem, ut traditur, adjutos, ut homines cognatos, ejuſdem ferè linguæ, nec diſſimilium rituum: eoque facile impetratum, ut ſanguinem miſcerent, connubiiſque propè in unam gentem coaleſcerent. Alioqui enim non video quomodo Scoti, qui tum Hiberniam tenebant, homines feri & inculti, peregrinos omnium rerum egenos, ac tum denique viſos, nullo legum, ſacrorum, aut linguæ commercio conjunctos, tot neceſſitatibus circumventos in jus affinitatis,

 ac propè

ac propè omnium rerum ſocietatem tam facilè aſciviſſent. Hic nobis nonnihil obſtare videtur Bedæ Anglosaxonis auctoritas, qui unus (quod ſciam) Pictos à Scotis diverſa lingua prodit uſos. Ait enim, de Britannia loquens, eam quinque linguis unam eandemque ſummæ veritatis, & veræ ſublimitatis ſcientiam ſcrutari, & confiteri, Anglorum, Brittonum, Scotorum, Pictorum, & Latinorum. Bedam autem ego opinor pro quinque dialectis quinque linguas dixiſſe: quod à Græcis in re ſimili factum videmus. Item à Cæſare in exordio commentariorum belli Gallici. Tres enim Galliæ partes linguis, moribuſque diverſis eſſe uſas ait. At Strabo, ut Aquitanos à ceteris lingua diſcretos eſſe confitetur: ita reliquos Gallos eadem lingua, ſed paulum variata uti. Sed nec Scotos à Brittonibus toto ſermone, ſed dialecto potius diſcrepaſſe arbitror, uti poſterius dicam, cùm nunc etiam tam in ſermone conſentiant, ut eodem aliquando uſi fuiſſe videantur, minuſque inter ſe differant, quam quædam Gallicæ nationes, quæ omnes gallicè loqui dicuntur. Itaque ceteri ſcriptores, ne diverſi quidem ſermonis ullam ſuſpicionem faciunt: & ipſi, quamdiu regnum utrumque ſtetit, velut unius gentis homines matrimonia ſemper inter ſe contraxerunt: ac initio mixti, deinde vicini, ac ſæpius amici fuerunt, uſque ad Pictorum excidium. Sed nec eorum reliquiæ (quas extincta militari ætate multas fuiſſe oportet) ulla ex parte Scotorum linguam corruperint: ac ne in eis, quas reliquerunt ſedibus ullum peregrini ſermonis veſtigium remanſit. Omnes enim Pictorum regiones, ac ſingula etiam loca Scoticas appellationes hodie retinent, præter admodum pauca, in quibus, prævaleſcente ſupra patriam Saxonica lingua, Germanicæ originis nomina ſunt impoſita. Nec illud omittendum, quòd ante Saxonum in Britanniam adventum nunquam ullas Britannicas nationes inter ſe interpretibus uſas legamus. Igitur cum uno conſenſu Scoti, Angli, & Germani ſcriptores Pictos è Germania oriundos ferant, conſtetque Gothunnos, ſive Getinos Gallorum fuiſſe colonos; & gallicè locutos, & Æſtios ad mare Suevicum Britannicè, unde potius exiſtimem Pictos prodiiſſe; aut quò ſedibus ejectos, niſi ad cognatos contendiſſe? aut undè potius connubia impetraturos, quàm à populo, ſanguine, lingua, moribus ſibi conjuncto? Quòd ſi Pictos à Gothunnis, aut Æſtiis, aut Getis neget aliquis oriundos, propter earum regionum longinquitatem, is ſecum cogitet quot, & quantæ migrationes in omnes partes factæ ſint iſtis temporibus, in quæ Pictorum adventus in Britanniam eſt conjectus,

conjectus, ac deinceps multis ſæculis: intelliget opinor nihil horum non modò fieri, ſed etiam facile fieri potuiſſe. Galli Hiſpaniæ, Italiæ, Germaniæ, & Britanniæ bonam, magnamque partem coloniis occuparunt: ad Mæotida & Cimmerium Boſphorum populando ſunt progreſſi, Thraciam, Macedoniam, & Græciam pervaſtantes in Aſia conſederunt. Cimbri, Ambrones, & Teutones Galliam deprædati in Italiam penetrarunt. Geloni, qui Virgilio in Thracia collocantur, apud ceterôs ferè ſcriptores vicini in Scythia ſunt Agathyrſis. Gothi obſcura diu natio diluvii inſtar brevi tempore Europam, Aſiam, Africam inundarunt. Multis igitur deinceps ſæculis dum ferociores finitimorum ſibi ſedes vendicabant, infirmiores potentiorum injuriis obnoxii, patriam, quam retinere nequibant, linquunt, ſi homines diu cum fortuna colluctati, atque incertis ſedibus per varios errores jactati, ſe in longinquas regiones tandem aliquando contulerunt, nihil, opinor, apud rerum peritos admirationis res habere debet. Duas præterea nationes vetuſtas à ſcriptoribus Romanis collocari videmus intra eos limites, quibus regna Scotorum & Pictorum aliquando claudebantur, Majatas & Attacottas. Ex his Majatas, quos Dion unus (quod ſciam) nominat, Picticæ gentis fuiſſe, reor: quando eos in agris Caledoniis proximis conſtituit: quos agros certum eſt Pictos tenuiſſe. Attacottas ex Marcellino apparet fuiſſe ex eis, qui aliquando vallo Adriani excluſi, poſtea prolatis imperii finibus, ad Severi vallum uſque intra provinciam ſint comprehenſi: quoniam in libello de caſtrenſibus officiis Romanorum per provincias inter externa auxilia reperio cohortes aliquot Attacottorum, ſicut & Brittonum: quo magis miror audaciam, dicam, an ſtuporem Luddi: audaciam, qui, Attacottas fuiſſe Scotos, ſed nullo prorſus auctore, aut conjectura veriſimili affirmet: ſtuporem, quòd in loco Marcellini à ſe citato, Scotos ab Attacottis ſeparari non videat. Inquit enim Marcellinus, Picti, & Saxones, Scoti, & Attacotti Britannos ærumnis vexavere continuis. Pari ſtupore ab eo factum eſt, ut contendat, Caledonios è Brittonum gente fuiſſe, qui planiſſimè Picti fuerunt: quod perſpicuè Luddus teſtimonio ex Panegyrico, qui dictus fuit Conſtantino, adverſus ſe prolato demonſtrat. Inquit enim orationis auctor Caledonum, & aliorum Pictorum ſilvas. Id teſtimonium ille, qua ſtultitia eſt, pro ſe produxit: &, quo ſtupore eſt, non contra ſe facere animadvertit. Quod ſi vocem inſpiciamus, ea linguæ Scoticæ eſt. Calden enim Scotis ea arbor eſt, quæ Latinis corilus dicitur:

citur: unde & Caledoniæ ſilvæ nomen reor inditum, & Caledoniorum oppidum ad Taum amnem ſitum, Duncalden adhuc vocatur, hoc eſt, corilorum tumulus. Et ſi adverſus conſenſum omnium Ptolemæi codicum mihi aliquid permittere auderem, pro mari Deucaledonio ſcriberem Duncaledonium: & apud Marcellinum, pro Dicaledones Duncaledones: & mari, & gente à Duncaledonio oppido cognominatis. Hæc quæ ſcripſimus, etſi abundè ſatisfacere poſſint lectori non iniquo: nihilominus adjiciemus & alia, quæ C. Plinius manifeſta originum indicia exiſtimavit: nempe ſacra, linguam, oppidorum vocabula. Primum ſatis conſtat, maximum amicitiæ vinculum, & cognationis argumentum habitam fuiſſe ſimilitudinem religionis, & eandem de Diis opinionem. Apud Britannos autem & Gallos idem planè Deorum erat cultus, idem apud utroſque, & nuſquam alibi, Druidum ſacerdotium, quorum ſuperſtitio adeo utriuſque gentis animos pervaſerat, ut multi dubitarent, utri ab utris eam philoſophiam didiciſſent. Item, eadem ſacra ex ſuperſtitionis perſuaſione deprehendi, ait Tacitus. Nec ab eo ritu fuiſſe immunes Hiſpanos, ut quorum bona pars è Galliis originem ducebat, indicat tumulus propè Carthaginem novam, qui Mercurius Teutates appellabatur, uti ſcriptum eſt à Livio. Idem quoque genus vatum apud Gallos & Britannos in ſummo fuit honore, quos utrique Bardos vocabant. Horum & functio & nomen adhuc perſeverat apud omnes nationes, quæ vetere Britannorum lingua utuntur, tantuſque eis honos multis in locis habetur, ut & ipſi ſacroſancti, & eorum domus pro aſylo ſint: & inter infeſtiſſimos hoſtes, ubi crudeliſſimè & bellum geritur, & victoria exercetur, perpetua ſit eis eorumque comitibus ultro citroque commeandi poteſtas. Nobiles eos ad ſe ventitantes & honorificè ſuſcipiunt, & munificè dimittunt. Carmina autem non inculta fundunt, quæ Rhapſodi proceribus, aut vulgo audiendi cupido recitant, aut ad muſicos organorum modos canunt. Plurima ex veteribus inſtitutis adhuc manent: nec quicquam ferè in Hibernia, niſi in ceremoniis & religionis ritibus, eſt mutatum. Hæc de ſacris in præſentia dicta ſint. Supereſt, ut de lingua veteri, ac oppidorum & gentium vocabulis agamus. Hæ autem partes plerunque nobis erunt promiſcuè tractandæ, quòd altera alteri ſæpenumero velut fundamento innititur, præcipuè cùm nomen proprium aut originatione, aut declinatione patriam aſſeret. Atque hæc quidem, etſi mutua conſpiratione ſeſe confirmant, tamen quoad fieri

poteſt,

poteſt, ea nos, docendi gratia, ſeparabimus. Primùm igitur Tacitus in vita ſoceri ſui affirmat, non multo Gallicam à lingua Britannica eſſe diverſam: ex quo facio conjecturam, aliquando eandem fuiſſe, ac paulatim, vel externarum gentium commercio, vel ignotarum antè rerum invectione, vel novarum artium inventione, & frequenti formæ veſtium, armorum, ſupellectiliſque reliquæ mutatione ſermonem facilè ſequacem multis in partibus interim auctum, interim adulteratum, ac multa nova vocabula genita, multa vetuſta vitiata. Cogitet apud ſe quiſque quantum populi inconſtantia ſibi in hac parte ſumat: quantum ei ſemper & fuerit, & ſit præſentium faſtidium, & innovandi ſtudium, comperiet profectò illud optimi poëtæ, & unici cenſoris judicium eſſe veriſſimum,

Ut ſilvæ foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt, ita verborum vetus interit ætas,
Et juvenum ritu florent modò nata vigentque.

Et paulo infra,

Multa renaſcentur, quæ jam cecidere, cadentque
Quæ nunc ſunt in honore vocabula, ſi volet uſus,
Quem penes arbitrium eſt, & jus & norma loquendi.

Hæc quidem ille de Romano ſermone ſcripſit, qui magna civium cura incorruptus ſervabatur: quem omnes nationes, quæ intra tam latos imperii fines continebantur, diligenter addiſcebant. Ne admiremur igitur linguam ante colonias è Galliis in omnes partes emiſſas jam domi diſcordem, & deinde diverſarum nationum commiſtione pollutam, & ab initio barbaram, & ſuis quodammodo neglectam, ac poſtquam ab externo ſolo rurſus in Britanniam ſe recepit in regna exteris plerunque obnoxia diviſam ſibi non ſemper conſtare. Nam & initio Celtæ, & Belgæ diverſa utebantur, ut Strabo cenſet, dialecto. Deinde cùm Celtæ magnas colonias in Hiſpaniam emiſiſſent, ut Celtiberorum, & Celticorum indicant nomina, & Belgæ Britanniam maritimam, ut intelligi poteſt ex Ventæ Belgarum, et Atrebatum, & Icenorum nominibus, occupaſſent, non poteſt fieri, ut non hinc Hiſpani, inde Romani, Angli, Dani, Normanni non multa peregrina vocabula ſecum advexerint, patria corruperint. Quin illud potius mirandum cenſeo, quòd nunc etiam tanto poſt tempore tot gentium adventu adulteratis, & magna ex parte mutatis vicinarum nationum linguis, adhuc Britanni non tam ſermone toto, quàm proprietate, & dialecto inter ſe diſcrepent: ac ſi quis ex eis alterius nationis Britannicè hominem

minem audiat loquentem, ſonum tamen ſuæ linguæ agnoſcet, & plurima verba capiet, quamquam ſermonem univerſum non intelligat. Nec ſi non eadem ſemper apud omnes earundem rerum invenientur vocabula, novum debet videri, reputantibus quantum in ſingularum gentium ſermone quotidie mutent vicinorum commercia, quantum aſſidua conſuetudo, quot nova verba cum rebus nuper inventis naſcantur, quot ex ultimis terris cum ſuis mercibus advehantur, quot vetuſta intereant, quot adjectis literis vel ſyllabis protrahantur, ablatis decurtentur, tranſpoſitis aut mutatis interpolentur. Non quæram quantum, & quàm brevi ſermo Ionicus ab Attico degeneraverit, quantum ab utriſque reliqui Græci diſſideant, obſervemus nobiliſſimarum in Europa gentium ſermonem. Gallica, Italica, Hiſpanica lingua ab eiſdem radicibus ortæ, quàm cito à puritate linguæ Latinæ deſciverint? nec inter ſe interim minus diſcrepant, quam Scotica priſca, & Britannica. Imò ſi ſingulas Galliæ provincias (eas dico, quæ gallicè loqui exiſtimantur) diſpiciamus, quantum diſcrimen inter Galliæ Narbonenſis incolas comperiemus, & Vaſcones? quantumque ab utriſque recedunt utriſque finitimi Lemovices, Petragorici, & Arverni? quantum ab his omnibus reliquæ Galliarum provinciæ? Atque ut propioribus utamur exemplis, leges Anglorum quingentos abhinc annos à Gulielmo Normano gallicè editas nemo Gallorum ſine interprete nunc intelliget. Imò ſi qui longiuſculè vixerunt ſenes, in memoriam revocent quot vocabula ipſis pueris uſu protrita nunc prorſus obſoleta ſint: quot autem proavis noſtris inaudita in eorum locum ſucceſſerint, minimè mirabuntnr eandem ab initio linguam apud gentes longè diſſitas, & ſæpius bello diſſidentes ita ſenſim longinquitate temporis immutari, ut propemodum tota diverſa videatur. Contra verò cùm non tot annis, ſed ſæculis in ſermone Britannico videam eam concordiam inter nationes vel ſpatio terrarum longè ſeparatas, vel mutuis odiis laborantes, quanta non eſt inter multos Gallorum populos, qui ſub eiſdem Regibus, & legibus diu vixerunt. Cùm talem igitur in loquendo concordiam mecum recogito, quæ & veterem cognationem & non obſcuras ejuſdem originis notas adhuc ſervet, facilè adducor, ut ante Saxonum adventum, omnibus Britannis non multum diverſam fuiſſe linguam, credam, ac proximas Gallico littori nationes veriſimile eſt Belgica uſos fuiſſe: è quorum finibus bona pars vicinorum Galliæ Britannorum (ut legere eſt apud Cæſarem) tranſmigraverat. At Hiberni,

berni, & coloniæ ab eis miſſæ à Celtis Hiſpaniæ habitatoribus oriundi, uti credibile eſt, Celtica utebantur. Hæ gentes cùm, velut è longinqua peregrinatione reverſæ, vicinas occupaſſent ſedes, ac propè in unum populum commiſtæ fuiſſent, rurſus propè confuſis idiotiſmis ſermonis quandam permixtionem factam reor, ut neutri linguæ vel Celticæ, vel Belgicæ omnino ſimilem, ita neutri penitus diſſimilem: qualem animadvertere licet in eis nationibus, quæ Germanicè loqui putantur, & tamen à vetuſto ſermone multum deſciviſſe conſtat. Intelligo Danos, Saxones maritimos, Friſios, Flandros, & Anglos, in quibus omnibus facilè erit deprehendere quaſdam literas, ſonos, & inflexiones, unis Germanis proprias, & cum nulla alia gente communes. Ex hoc opinor literarum ſono, & familiari ſingularum gentium in certis literis pronunciandis ratione, & aurium judicio: item, ex compoſitione, & declinatione vocum, certiora ſumi poſſe indicia cognati ſermonis, quàm è ſingulorum verborum ſignificatione. Hujus rei exempla ſunt, in literis W. Germanicum, in compoſitione Moremaruſa, & Armoricus, de quibus dictum eſt. In declinatione ea, quæ apud Gallos in Ac exeunt, quorum propè infinitus eſt numerus: quæ forma apud Scotos eſt hypocoriſtica, & apud veteres Gallos fuit. Apud Scotos à Drix, quod veprem ſignificat, declinatur Driſſac, id eſt vepricula, & à brix, quod rupturam indicat, Brixac: quod nunc Galli pronuntiant Briſſac. Quod enim Brix Scotis dicitur, id Galli adhuc Breſche appellant, nullo diſcrimine in vocum ſignificatione. Scriptura ut diſcrepet in cauſa eſt, quòd veteres Scoti, & adhuc univerſi Hiſpani x. litera pro duplici ſſ. utebantur. Itaque veteres Galli à Brix Cœnomanorum oppidum Brixiam nominarunt, & à Brixia rurſus Brixiacum, quod vulgo Briſſacum. Simili propè forma ab Aurelia, Aureliacum factum eſt, & ab Ebura, quæ Cærealis, vel Ebora, quæ felicitas Julia Hiſpanis cognominatur Eboracum: ab Hiſpanis oriundi Brigantes declinaverunt, Gallici ſermonis proprietatem in declinando exprimentes. Quin & præter ea, quæ à nobis commemorata ſunt, totum illud Britanniæ latus, quod ad Occidentem hibernum porrigitur, manifeſta & Gallici ſermonis, & originis impreſſa retinet veſtigia, eaque etiam, perſpicuo gentium exterarum teſtimonio, comprobata. Prima in eo latere occurrit, quàm multi Cornuvalliam, Cornaviam veteres, vulgus Kernico vocant: quemadmodum & apud Scotos Cornavii, qui in ultima ferè Septentrionis plaga ſtatuuntur à Ptolemæo, vulgo Kernic appellantur. A Kernico igitur & Vallis, Cornuvallia de-

lia deducta eſt, quaſi dicas Kernicogallos. Vallia etiam in eodem latere altera peninſula & nomine & ſermone majores ſuos aſſerit. Id ejus nomen qui ad Germanici ſermonis ſonum propius accedunt, per W, propriam unis Germanis literam efferunt: quam literam reliqui vicini, qui utuntur ſermone priſco, nullo modo pronunciare poſſunt. Imo ne tormentis quidem à Kernicovallo, Hiberno, aut priſco Scoto exprimes, ut eam proferat. Gallis verò, qui Valliam nominare volunt, G ſemper prima eſt litera, nec in hoc nomine ſolo id obſervare licet, ſed in aliis multis, quæ à litera G habent initium. Gallicum enim ſermonem, qui ex propinquitate regionum germaniſſant, Wallum vocant: & in aliis propè infinitis hac permutatione literarum utuntur: Contra verò, quæ regio eſt Anglis Wales, & Northwales, ea Gallis eſt Gales, & Norgales, pertinaciter adhuc in veſtigiis antiqui ſermonis hærentibus. At Polydorus Virgilius, velut novo commento ſibi placet, quod rem nulli ſermonis Germanici mediocriter perito ignotam, ſe unum animadvertiſſe putat: nempe quòd vox illa Walſch, peregrinum ſignificet, atque inde Vallos, ſeu peregrinos ab eis fuiſſe nuncupatos. Hac in re mihi præter æquum ſibi placere videtur. Nam ſi à peregrinitate nomen illud ductum fuiſſet, rectius (opinor) in Anglos adventitios competeret, quàm in eos qui propter antiquitatem indigenæ multis veterum ſunt crediti. Aut ſi ab Anglis eis impoſitum fuit, cur Scotis, & Pictis, id nomen non dederunt, qui rectius quàm Brittones ita vocari poterant, ut quibuſcum rariora commercia, & minorem uſum habebant; aut ſi Angli tam contumelioſo nomine Vallos notaſſent, num etiam ipſi Brittones tot ſeculis Anglorum hoſtes infeſtiſſimi, & nunc etiam magis obnoxii, quàm amici id nomen agnoſcerent? quod quidem non inviti faciunt, cùm ipſi ſua lingua ſe Cumbros appellent. Quid, quòd vox Walſch non ſimpliciter Germanis peregrinum ſignificet, aut barbarum? ſed etiam priore, & proprio magis intellectu Gallum. Itaque vox Vallia, ut ego quidem ſentio, à verbo Gallia eſt immutata ab Anglis, conſentientibus quidem de nomine cum ceteris vicinis nationibus, ſed obſervata tamen proprietate linguæ Germanicæ in prima litera enuncianda Wallia. Veteres certè ejus peninſulæ incolas Silures appellabant, ut apparet ex Plinio: quod nomen in parte quadam Valliæ diu apud poſteros reſedit. Lelandus autem genere Britannus in ſuæ gentis antiquioribus monumentis proferendis homo apprimè diligens affirmat, Valliæ partem aliquando Roſ-

ſiam

ſiam fuiſſe vocatam: quæ vox Scotis peninſulam indicat. Verùm nationes propinquæ videntur nomen in loquendo potius uſurpaſſe, quod gentis originem, quàm quod regionis ſitum, & formam demonſtraret. Idem quoque in Scotorum nomine eſt factum. Nam cum ipſi ſe Albinos nomine ab Albio declinato vocent, vicini tamen Scotos eos nuncupant, quo nomine origo eorum ab Hibernis declaratur. Sequitur in eodem latere, & littore Occidentali Gallovidia: quam vocem & Scotis, & Vallis, Gallum ſignificare eſt perſpicuum, ut cui alteri à Gallo, alteri à Vallo nomen dedere. Valli enim Wallowithiam eam appellant. Ea magna ex parte patrio ſermone adhuc utitur. Hæ autem tres nationes totum Britanniæ latus, quod ad Hiberniam vergit, tenent: nec levia indicia, ſed penitus inuſtas notas Gallici ſermonis, & cognationis adhuc ſervant. Illud autem inprimis, quod Scoti priſci omnes nationes, quæ Britanniam incolunt, in duo genera partiuntur: alteros Gael, alteros Galle, ſive Gald appellant: hoc eſt (ut ego quidem interpretor) Galæcos, & Gallos. Porro Galæci vocabulo, id eſt Gael ipſi ſibi placent: ſuamque (ut dixi) linguam Galæcam vocant, eaque velut magis culta, & elegante gloriantur: reliquos, hoc eſt Gallos, velut barbaros præ ſe contemnunt, & quanquam ab initio Scoti Brittones, hoc eſt vetuſtiſſimos inſulæ cultores Gallos appellarent, tamen conſuetudo loquendi paulatim obtinuit, ut omnes nationes, quæ poſterius ſedes in Britannia collocarunt, contumelioſo potius, quàm gentilitio nomine ita compellent. Vox enim Galle, aut Gald non eſt minus apud eos ſignificans quàm apud Græcos & Latinos Barbarus, apud Germanos Walſch. Jam tandem eò ventum eſt, ut ex oppidorum, fluminum, regionum, & aliis id genus nominibus linguæ inter Gallos, & Britannos communionem, atque ex ea veterem cognationem demonſtremus. Lubricus ſanè locus, & diligenter examinandus. Nam & ſuperius diſſeruimus quàm multis de cauſis ſermo publicus immutetur. Quanquam enim non penitus ac ſemel innovetur, tamen in perpetuo fluxu eſt, & mutantium inconſtantiam ſua quadam naturæ flexibilitate facilè ſequitur. Id autem præcipuè apparet in eo rerum genere, quæ non modò temporum momentis, ſed unius etiam cujuſque arbitrio ſunt obnoxiæ: qualia ſunt ſingularum rerum, quæ ad uſum vitæ quotidianum ſunt inventæ, quarum nomina levibus de cauſis obſoleſcunt, innovantur, & interpolantur. At in iis quæ ſunt æterna, ut cælum, mare, terra, ignis, montes,

regiones,

regiones, flumina: item in illis quæ diuturnitate ſua, quoad naturæ patitur infirmitas, æterna illa & incorrupta quadamtenus imitantur, qualia ſunt oppida, quæ tanquam ſempiterna futura conduntur, diverſa longè ratio eſt. Gentium enim & urbium non facilè quivis aut nova nomina fingit, aut vetuſta immutat: quippe quæ non temerè, ſed ferè conſilio, & conſenſu populari dantur ab initio à conditoribus, quos vetuſtas plerunque divinis honoribus proſequebatur, & quoad poterat immortalitate donabat. Meritò igitur hæc nomina perennant, nec ſine magna rerum omnium perturbatione loco cedunt: ac reliquo ſermone prorſus mutato tamen illa pertinaciter hærent, & non niſi invita diſcedunt. Multum etiam ad eorum durationem facit cauſa nominis imponendi. Nam in demigrationibus qui vel pulſi ſedes antiquas linquebant, vel ſponte novas quærebant, amiſſa patria tamen nomen retinebant, & ſono auribus jucundiſſimo libenter fruebantur, & hac qualicunque nominis umbra ſoli natalis deſiderium leniebant, nec omnino ſibi exulare, & procul domo agere videbantur. Sed nec deerant, qui ſuperſtitione quadam tacti ſanctiorem aliquam, & auguſtiorem ſpeciem in animis concipiebant, quàm quæ in parietibus, & tectis conſpici poſſet, ac non ſolùm charitate patria ſimulacrum illud, & ſuaviſſimum prioris patriæ pignus amplectebantur. Certius igitur ex hoc verborum genere cognationis argumentum ſumetur, quàm ex illis, quæ leviſſimis, ac ſæpe nullis de cauſis rebus momentaneis & dantur & adimuntur. Nam ut caſus efficere poteſt, ut idem vocabulum in diverſis regionibus uſurpetur: non tamen credibile eſt, tot gentes, tam longè, lateque fuſas eiſdem in nominibus dandis toties fortuitò conſenſiſſe. Proximo loco ſunt ea, quæ ex primis deflexa ſunt, aut compoſita. Sæpenumero enim declinationis & compoſitionis ſimilitudo propius indicat ſermonis communionem, quàm vocabula prima: quod hæc fortuito ſæpè imponuntur, illa una, ac certa ratione declinantur, & ad certum quoddam exemplum diriguntur, quod Græci ἀναλογίαν vocant. Hæc igitur certa, & perpetua ratio cognationis (ut Varro loquitur) nominalis nos quodam modo ad generis cognationem, & veterem ſermonis communionem ducit. Eſt & quædam in ſingulis verbis primogeniis obſervatio, unde quadamtenus quæ ſint inquilina, quæ patria dignoſci poſſit. Nam & Philoſophia, & Geometria, & Dialectica, quamvis ſæpe uſurpentur à Latinis ſcriptoribus, vix ullum tamen habent in lingua Latina cogna-

tum

tum vocabulum, aut ex ſeſe progenitum, aut unde ipſa trahere originem poſſe videantur. Contra Paradiſus, & Gaza in uſu ſunt Græcis,& tamen eſſe inquilina vel illinc facilè apparet, quòd nec majores,nec progeniem in Græcam Civitatem aſcriptam poſſint oſtendere. Eadem obſervatio in reliquis etiam linguis ad dijudicandum, quæ domeſtica, quæ aliunde accerſita ſint, proficiet. Hæc de univerſo genere dicta ſint: nunc è ſingulis partibus proponamus exempla: ac prima nobis occurrunt, quæ in Bria,Briga, & Brica finiuntur. Briam Strabo lib. VII. & cum eo conſentiens Stephanus, ait urbem ſignificare. Id ut confirment, hæc nomina inde facta proferunt, Pultobria,Brutobria, Meſimbria, & Selimbria. Sed quæ illis eſt Brutobria, aliis eſt Brutobrica; & quæ Ptolemæo finiuntur in Briga, Plinio exeunt in Brica, ut veriſimile ſit Briam, Brigam, & Bricam idem ſignificare. Verùm originem omnibus è Gallia eſſe vel hinc apparet, quòd Galli antiquitus in Thraciam, & Hiſpaniam, non autem illi in Galliam colonos miſiſſe dicantur. Igitur apud ſcriptores idoneos hæc ferè hujus generis leguntur.

Abobrica, Plinio, in conventu Bracarenſi.
Amalobrica, in Itinerario Antonii Aug.
Arabrica, Plinio, conventus Bracarenſis.
Arabrica altera, Ptolemæo, in Luſitania,
Arcobrica, Ptolemæo, in Celtiberis.
Arcobrica altera, Ptolemæo, in Celticis Luſitanis.
Arcobrica tertia, Plinio, in conventu Cæſar-Auguſtano.
Artobrica Ptolemæo, in Vindelicis.
Auguſtobrica, Plinio & Ptolemæo, in Luſitania.
Auguſtobrica alia, Ptolemæo, in Vectonibus.
Auguſtobrica tertia, Ptolemæo, in Pelendonibus.
Axabrica, Plinio, in Luſitanis.
Bodobrica, Itinerario Antonii Aug. & lib. de notitia Imperii Ro. in Germania prima.
Brige, Itinerario Antonii Aug. in Britannia.
Brige vicus, Straboni, ad Cottias Alpes.
Brutobrica, Stephano, inter Bætim & Turdulos.
Cæliobrica, Ptolemæo, Celerinorum.
Cæſarobrica, Plinio, in Luſitania.
Catobrica, in Turdulis, Itinerario Antonii Aug.
Corimbrica Plinio, in Luſitania: ſed, niſi fallor, corruptè, pro Conimbrica, cujus meminit Itinerarium Antonii Aug. & quæ ſuum vetus nomen adhuc ſervat

 ad Mun-

ad Mundam amnem.
Cotteobrica, Ptolemæo, in Vectonibus.
Deobrica, Ptolemæo, in Vectonibus.
Deobrica altera, Ptolemæo, in Autrigonibus.
Deobricula Ptolemæo Moibogorum.
Deſſobrica non longè à Lacobrica, Itinerario Antonii Aug.
Flaviobrica Plinio, ad Amanum portum. Ptolemæo in Autrigonibus Magnum vocat: ac neſcio, an apud Plinium Magnum ſcribi debeat.
Gerabrica in conventu Scalabitano, quæ in eodem, Ierabrica.
Juliobrica Plinio & Itinerario Antonii Aug. in Cantabris, olim Brigantia.
Lacobrica in Vaccæis Plinio, & Ptolemæo, & Feſto Pompeio.
Lacobrica in ſacro promontorio Melæ.
Lancobrica in Celticis Luſitanis, Ptolemæo.
Latobrigi, vicini Helvetiis, Cæſari.
Medubrica, cognomento Plumbaria, Plinio, in Luſitania.
Hæc, ni fallor, in Itinerario Antonii vocatur Mundobrica.
Merobrica, cognomento Celtica, in Luſitania, Plinio & Ptolemæo.
Mirobrica, in Oretanis, Ptolemæo.
Mirobrica altera in Bæturia, ſive Turdetanis Bæticis, Plinio, & Ptolemæo.
Nemetobrica in Celticis Luſitanis, Ptolemæo.
Nertobrica in Turdulis Bæticæ, Ptolemæo.
Nertobrica altera in Celtiberis, Ptolemæo, in Itinerario Antonii Aug. Nitobrica.
Segobrica in Celtiberis, Plinio. Ptolemæo verò, Celtiberiæ caput.
Talabrica in Luſitania, Plinio & Ptolemæo,
Turobrica in Celticis Bæticæ, Plinio.
Tuntobrica inter Bracares Galæcos, Ptolemæo.
Vertobrica, cognomento Concordia Julia, Plinio in Celticis Bæticis.
Volobrica Nemetum, Ptolemæo.

Ad hanc formam pertinere videntur plurima oppidorum & gentium nomina in omnibus provinciis, in quas Galli colonias deduxerunt. Nam ut à Burgo Burgundus, & Burgundio, ita à Briga Brigantes deduci videntur. Rectus autem caſus hujus vocis apud Stephanum eſt Brigas, unde inflectimus Brigantes, ut à Gigas Gigantes. Sunt autem Brigantes Straboni ad Cottias Alpes: & in eodem tractu Brige vicus: & Brigiani in trophæo Auguſti

Auguſti inter Alpinas gentes recenſentur: & Brigantium oppidum eſt Alpinum: & Brigantii in Vindelicis Straboni, & Brigantia in Itinerario Antonii Aug. & Briga mons Ptolemæo propè fontes Rhodani & Danubii: & Brigantium in Rhætis Ptolemæo, oppidum opinor, quod in libro de notitia provinciarum Popul. Romani eſt Brecantia, & lacus Brigantinus, & in Hibernia Brigantes populi Ptolemæo, & in Albio Brigantes Ptolemæo, Tacito & Senecæ, & Brige oppidum, & Iſobrigantium Itinerario Antonii Aug. & Brigantium oppidum Oroſio, ad Celticum promontorium, & Flaviobrigantium Ptolemæo, in magno portu, & recentior Brigantia, nunc in regno Luſitaniæ. Eſt & alia nominum forma, vel à Duno inchoantium, vel in eam vocem exeuntium, quam Gallicam fuiſſe, oſtendunt cumuli illi arenæ in littore Morinorum, qui Duni adhuc appellantur, & in mari cumuli adverſus Anglicum littus, quibus idem eſt nomen: & Plutarchus (is dico, qui de fluminibus libellum ſcripſit) qui exponens Lugduni originem, Dunum pro vocabulo Gallico agnoſcit. In nominibus autem vicorum & oppidorum exprimendis, non eſt ferè alia vox frequentior apud nationes, quæ veterem Gallicam linguam propè integram ſervant. Intelligo Brittones in Gallia Celtica, & priſcos Scotos in Hibernia & Albio: & Vallos, & Kernicovallos in Anglia. Neque enim quiſquam eſt harum gentium, qui id vocabulum pro ſuo non agnoſcat. Id modo intereſt, quod Galli veteres compoſitas inde voces in Dunum finiebant: Scoti plerunque in principio verborum eam collocant. Hujus generis in Gallia hæc reperiuntur.

Auguſtodunum, in Æduis.
Caſtellodunum, agri Carnotenſis.
Melodunum, ad Sequanam.
Lugdunum, ad confluentem Araris & Rhodani.
Auguſtodunum, in Arvernis Ptolemæo.
Lugdunum, in Convenis Ptolemæo.
Novidunum, in Tribocis Ptolemæo.
Uxellodunum, Cæſari.
Juliodunum in Pictonibus.
Iſodunum, & Regiodunum in Biturigibus.
Laodunum, agri Remenſis.
Cæſarodunum, in Turonibus, Ptolemæo.
Segodunum in Ruthenis, Ptolemæo.
Vellaunodunum, Cæſari.

IN HISPANIA.

Caladunum Ptol. Brac.

Sebendunum, Ptolemæo.

IN BRITANNIA.

Camulodunum, in Brigantibus, Ptolemæo.
Camulodunum, colonia Romana, Tacito.
Dunum, oppidum Durotrigum, Ptolemæo.
Maridunum Demetarum, Ptolemæo & Itinerario Antonii Aug.
Rigodunum in Brigantibus, Ptolemæo.
Cambodunum, Itinerario Antonii Aug.
Margidunum, Itinerario Antonii Aug.
Sorviodunum, vel Sorbiodunum, eodem Itinerario.
Segodunum, & Axelodunum lib. de notitia Im.

RECENTIORA IN ANGLIA.

Venantodunum.
Dunelmum.

IN SCOTIA.

Duncaledon, quæ & Caledonia.
Deidunum, aut verius Toadunum ad Taum amnem.
Edinodunum, quam vocem priſci Scoti adhuc retinent: at qui germaniſſant, Edimburgum malunt.
Dunum, Hiberniæ oppidum.
Noviodunum, vel Dunum novum, in Covalia.
Britannodunum, ad confluentem Glottæ & Levini.
Sunt autem hoc tempore innumera nomina arcium, aut vicorum, aut collium hinc compoſita.

IN GERMANIA, apud Ptolemæum leguntur,
Lugdunum, Segodunum, Taradunum, Robodunum, Carrodunum.

IN ALPIBUS.

Ebrodunum, & Sedunum.

IN VINDELICIS, Rhætia, & Norico.

Cambodunum, Corrodunum, Geſodunum, Idunum, & Noviodunum, & in libro de notitia Imperii Romani, Parrodunum.

IN SARMATIA, & Dacia Ptolemæo.

Corrodunum, Singidunum ad Danubium: Noviodunum ad oſtium Danubii: item Noviodunum alterum. Sunt & in eiſdem provinciis non pauca à Dur declinata, quæ vox veteribus Gallis & Britannis aquam ſignificabat, & apud quoſdam in eodem intellectu adhuc perſeverat.

IN GALLIA.

Durocottorum, in Remis, Ptolemæo. Legitur & Durocortium: meminit & Cæſar Divodurum Mediomatricorum Taci-

ro. Divodurum prope Lutetiam Itinerario Antonii Aug. Batavodurum, in Batavis Ptolemæo & Tacito. Breviodurum Itinerario Antonii Aug. Ganodurum, prope Rhenum Ptolemæo. Gannodurum, in Helvetiis Ptolemæo. Octodurum, vel Octodurus in Veragris, Cæſari.

IN RHÆTIA, Vindelicis, & Norico.

Bragodurum, Carrodurum, Ebodurum, Gannodurum, & Octodurum, Ptolemæo. Venaxamodurum & Bojodurum, libro de notitia provinciarum.

IN HISPANIA.

Octodurum, & Ocellodurum Ptolemæo. Durius amnis in Oceanum, Duria in mare internum fluens, & in Hibernia Dur fluvius Ptolemæo.

IN BRITANNIA.

Durocobrivæ, Duroprovæ, Durolenum, Durovernum, Durolipons, Durotriges, Durocornovium, Durolitum, Duronovaria, Lactodurum. Ad hanc fortaſſe pertinent originem, Doria major & minor, Alpina flumina, alter per Salaſſos, alter per Taurinos in Padum influentes. Item Iſſidorus, & Altiſſiodorus urbes Galliæ, à ſitu (ut reor) prope flumina dictæ. Huc etiam pertinet Dureta, quæ vox Hiſpanis ſolium ligneum ſignificabat, ut in Auguſto ſcribit Suetonius. Huc pertinet, apud Cæſarem, proprium viri nomen Dumnacus, quod mihi ex Dunaco corruptum videtur. Dunach enim Dunanum & Dunenſem ſignificare poteſt, ut Romach Romanum. Dunacus, ſive potius Dunachus, adhuc inter propria virorum nomina uſurpatur, quod nomen utriuſque linguæ, Latinæ & Britannicæ, ignari perperam, nunc Duncanum, nunc Donatum vertunt. Magusitem, vox antiqua in omnibus provinciis, in quibus publicus fuit uſus Gallici ſermonis, in nominibus urbium exprimendis admodum frequens: quæ res, Gallicam eam fuiſſe, indicat. Verum è declinatis ab ea magis ſuſpicari poſſumus, quàm pro certo affirmare, domicilium, urbem, aut ædificium ea indicari ſolitum. In libro de notitia Imperii Populi Romani legitur, Præfectum numerorum Pacenſium in præſidio Magis: item in eodem lib. Tribunum cohortis ſecundæ Magnis collocatum. Magnos item in Itinerario Antonii invenimus: unumne oppidum, an diverſa ſint, non auſim pro certo affirmare. Verum magis inclinat animus, ut credam diverſa. In magus autem exeuntia, hæc ferè legimus. Ex Ptolemæo Noviomagus in Santonibus, Noviomagus Lexoviorum, Noviomagus in Vadecaſſiis, Noviomagus Nemetum, No-

viomagus in Tricaſſinis, Noviomagus Biturigum, Juliomagus in Andegavis, Rotomagus in Venclocaſſiis, Cæſaromagus Bellovacorum, Rotomagus Nerviorum, Borbetomagus Vangionum, in Germania prima, Vindomagus in Volcis Arecomicis. Item ex Itinerario Antonii Argantomagus, & in Germania prima, Noviomagus: ex libro de notitia Imperii Romani. Noviomagus Belgicæ ſecundæ. In Rhætia Druſomagus Ptolemæo. In Britannia ex itinerario Antonii Auguſt. Cæſaromagus, Sitomagus, Noviomagus in Regnis, Vacomagi, Magiovinium. Vicomagi pars Pictorum, Ptolemæo. Sunt & alia locorum nomina, pluribus harum gentium communia, ſed non tam frequenter uſurpata, nec tam latè ſparſa, quàm ſuperiora: qualia ſunt, Hibernia, Romanis, inſulæ nomen, Pomponio Melæ, Ptolemæo & Juvenali Juverna, Straboni, Claudiano, & incolis Ierna. Quod aliis Nerium promontorium eſt, Straboni Ierne. Iernus, fluvius Galæciæ, Melæ eſt Ierna. Iernus, Hiberniæ fluvius, Ptolemæo, Iernus, Scotiæ fluvius, in Taum cadens. Alter eodem nomine per Moraviam labitur. Regio utrique vicina Ierna vocatur. Ptolemæo Mediolanum oppidum Inſubrum, alterum in Santonis, aliud in Aulercis Eburaicis, aliud ad Ligerim, aliud ad Sequanam, quo nunc (opinor) dicitur Meulan, aliud in Germania magna propè Aſciburgum, aliud ad Danubium, aliud in Britannia, cujus etiam meminit itinerarium Antonii. Item Marcolica, Hiſpaniæ oppidum: Macolica Hiberniæ. Vaga Luſitaniæ fluvius, & alter Valliæ in Anglia. Avo Melæ, Avus Ptolemæo, Galæciæ fluvius, nomen adhuc retinet. In Argathelia ejuſdem nominis fluvius ex Avo lacu defluens. Sacrum promontorium, alterum Hiſpaniæ, alterum Hiberniæ. Ocellum promontorium Britanniæ. Ocellum Galæciæ, in conventu Lucenſi. Ocelli montes in Scotia. Ocellum ultimum Galliæ togatæ oppidum, Cæſari Uxellum oppidum Britanniæ, fortè pro Ocello. Nam & Marlianus in antiquis urbium Galliæ nominibus explicandis id ſe nomen variè ſcriptum inveniſſe teſtatur, Ocellum, & Oſcela, & Oſcellium. Atque hinc fortaſſe Uxellodunum, quod & Uxellodurum ſolet ſcribi. Item Tamarus fluvius Galæciæ, Ptolemæo, Tamaris Melæ, Tamarici populus Galæciæ, Plinio Tamarus fluvius, & Tamara oppidum Britanniæ, Ptolemæo Sars Galæciæ fluvius, Melæ, Sarcus Scotorum. Ebora oppidum Luſitaniæ, dicta Liberalitas Julia, Plinio & Ptolemæo Ebura, quæ Cerealis in Bætica, Plinio Ebora, Ptolemæo Aulerci Eburaici in Gallia Celtica, Ptolemæo Eboracum in Brigantibus Britannis. Deva, nunc

Dea, Angliæ fluvius, & Scotiæ, unus in Gallovidia, alter in Anguſia, tertius dividit Merniam à Marria. Cornavii in Anglia ad ultimum Occaſum, in Scotia ad ultimum Septentrionem. Utrique nunc Kernici vocantur. Videntur & tertii Kernici in Scotia fuiſſe, ad oſtium Avenni fluminis, qui limes eſt inter Lothianam & agrum Sterlinenſem. Nam Beda ad finem valli Severi ſtatuit Monaſterium Aberkerniæ: ubi nunc ruinæ Abercorni arcis oſtenduntur. Avennus fluvius ſæpius in Scotia, & Anglia. Aven autem Scotis, & Avon Vallis fluvium ſignificat. E tribus gentibus, quæ inſulam primæ tenuerunt poſt Cæſaris adventum, Brittones paulò minus quingentis annis, ſub Imperatoribus Populi Romani: Scoti & Picti ſub ſuis Regibus fuere. Tandem, cùm Romani, univerſis circumcirca nationibus in exitium eorum conjuratis, exercitus omnes è longinquioribus provinciis, ad patriæ ſalutem tuendam, revocaſſent, Brittones deſtituti externis auxiliis, atque à Scotis & Pictis miſerum in modum vexati, Saxones tum piratica claſſe mare infeſtantes conduxerunt. Sed id conſilium illis malè vertit. Nam Saxones, repreſſis Pictis & Scotis, ipſi, & regionis ubertate, & incolarum infirmitate perſpectâ, ad occupandum inſulæ imperium animum adjecerunt. Igitur poſt variam belli fortunam, cùm vi aperta, quò intenderant, pervenire non poſſent, fraude Brittones aggredi ſtatuunt: cujus hæc ratio fuit. Cùm ad colloquium utriuſque partis proceres loco & die ſtato conveniſſent, Saxones, ab Hengiſto ſuo duce ſigno accepto, omnem Brittonum nobilitatem trucidarunt, reliquum vulgus in loca montana & aſpera compulerunt: planitiem omnem, ac longè fertiliſſimos inſulæ campos ipſi inter ſe in ſeptem regna diſpertiti ſunt. Hic fuit ſtatus rerum in Britannia, circiter annum ſalutis noſtræ quadringenteſimum ſexageſimum quartum. Cùm autem ab initio tres nationes Germanicæ expeditionem in Britanniam ſuſcepiſſent, reliquæ duæ paulatim in nomen Anglorum conceſſerunt. Sed neque cum Brittonibus, nec ipſis inter ſe Anglis unquam ſatis fida pace, poſt CCCXVII. ferè annum, Dani maris potentes primùm piraticis incurſionibus Angliam ingreſſi, cùm acriter fuiſſent repulſi, triceſimo ſexto ferè poſt anno majoribus copiis aucti, exercitum juſtum in terram expoſuerunt. Ac primo congreſſu victores, vario marte cum Anglis diu contenderunt, donec ad annum ſalutis M. XII. Sueno, devictis penitus Anglis, publico eorum conſenſu regnum eſt adeptus, quod tamen paucos annos in ejus familia remanſit. Saxones enim, iterum

ſuæ gentis Regibus creatis, poſt viceſimum quartum ferè annum à Gulielmo Normanno victi, nobilitate maxima ex parte extincta, agris inter Normannos diviſis, vulgus in miſera ſervitute fuit: uſque ad Henricum Septimum, qui parte oneris levata, paulò commodiorem plebeiorum conditionem fecit. At qui in honore apud Regem ſunt, aut nobilitate illuſtres videri volunt, univerſi ſuum genus ad Normannos referunt. Hæc ſunt, quæ ex antiquis monumentis aliiſque non obſcuris indiciis, de trium vetuſtiſſimarum in Britannia nationum origine, inſtitutis, & ſermone potuimus eruere: quæque mihi faciunt fidem, veteres Brittones ceteroſque Britanniæ incolas è Galliis oriundos, Gallicoque ſermone ab initio uſos fuiſſe. Quarum rerum multa & manifeſta veſtigia, tam in Gallia quàm Britannia adhuc remanent. Nec mirum videri debet, ſi in ſermone, qui ad ſingula vitæ momenta mutatur, pleræque res aliis alibi nominibus, in tanta longinquitate temporis, vocentur. Imo illud potius admirandum reor, quod idem (ut ita loquar) ſermonis fundamentum, eadem declinandi ratio in populis magno intervallo diſſitis, tam raró in reliqua vitæ ratione concordibus, ſæpe etiam capitali odio diſſidentibus, adhuc perſeveret. De reliquis tribus gentibus, Anglis videlicet, Danis, & Normannis, non erat, quod anxiè diſquireremus, cùm adventus eorum tempora cauſæque ſint penè omnibus perſpicuæ. Hic autem labor à nobis eſt ſuſceptus, ut nos majoribus, ac majores nobis redderemus. Id ſi præſtitimus, non eſt, quod nos pœniteat quantulicunque in re non maxima laboris: ſin minus, etiam qui ſententiæ noſtræ non accedent, voluntatem tamen opinor non improbaturos. Ego verò, tantum abeſt, ut hæc refelli moleſtè feram, ut, ſi quis certiora doceat, ac de errore me deducat, ei maximam gratiam ſim habiturus. Statueram huic diſputationi, quæ eſt de origine Britannicarum gentium, hic finem imponere, niſi Luddus me invitum retraxiſſet, dum Scotos Pictoſque non ita pridem in Albium veniſſe contendit. Ejus etſi leviſſimam vanitatem cum imperitia conjunctam ſine ullo piaculo contemnere potuiſſem: tamen, ne indoctorum factio nimium ſibi hoc patrono placeret, paucis viſum eſt hominis procacitatem retundere, ac potiſſimum ex argumentis & teſtibus, quos adverſus nos ipſe producit. Ac primum de genere argumentandi, poſt de re ipſa dicam. Julius (inquit) Cæſar, & Cornelius Tacitus, tanta diligentia ſcriptores, item Suetonius, Herodianus, ceterique Romani, qui de rebus Britannicis ſcripſerunt, nuſquam Scotorum & Pictorum

rum meminerunt; igitur ea ætate ſedes in Britannia nullas habuerunt. Viſne, Ludde, iſtam conditionem recipere, ut, cujus gentis nemo veterum ſcriptorum nomen protulerit, ea nuſquam fuerit? hanc conditionem ſi accipis, vide, quot uno & altero verſu gentes à ſuis aris & focis exigas: quantam proſcriptionis tabulam proponas: quos etiam viros proſcribas, Brutum, Albanactum, & Cambrum: quas gentes è rerum natura tollas, Loegros, Cambros, & Albanos, ſicuti tu poſtulas, non modò in hiſtoria, ſed etiam in Grammatica tyrannus. Qui Albanos ab Albanacto declines. Quòd ſi iſta, quæ tibi offertur, conditio non ſatis videtur æqua,

—— quia tu gallinæ filius albæ,
Nos viles pulli, nati infelicibus ovis,

aliam tibi proponam, eamque, quam recuſare nec debeas, nec opinor audeas. Eſt quoddam probationis genus è fragmentis, unde, ſi paulum frontem perfricueris, nihil eſt, quod non queas probare. Eo autem ut utar, mihi potiſſimum venit in mentem, quòd id tu videaris maximè amplecti, ut qui è fragmento tibi (opinor) uni noto, Cimbrorum illam infinitam multitudinem, ad delendum Imperium Rom. emiſeris, è fragmento, inquam, tibi oſtendam, Scotos & Pictos ante Veſpaſiani ætatem (quod tu negas) in Britannia fuiſſe. In libello tuo, cui tu, Fragmentum Britannicæ deſcriptionis, nomen dediſti: hanc maximè ob cauſam, opinor, quòd exiſtimaſſes te ſatis probaſſe, è duorum fragmentorum altero, Prytaniam potius quàm Britanniam dicendum, ex altero multitudinem Cimbrorum, quantam Britannia tota tum conficere non potuit, evomuiſſes. Hanc ob cauſam arbitratus es, tuo fragmento ſatis fidei ſolo illo nomine conciliaturum. In eo libro ſcribis, Scotorum & Pictorum nomen unà cum Francis & Anglis orbi Romano innotuiſſe. Hujus ſententiæ teſtem laudas (ſanè idoneum) Mamertinum in Panegyrico, quem dixit Maximiano, qui teſtis, ſi ego eum rectè intelligo, contra Luddum facit. Nam cùm Mamertinus de primo Julii Cæſaris adventu in Britanniam ſcribit, his verbis utitur. *AD hoc natio & tum rudis, & ſoli Britanni Pictis modo & Hibernis aſſueta hoſtibus adhuc ſeminudis, facilè Romanis armis & ſignis ceſſerunt.* Videte, quæſo, quid ex hoc teſtimonio colligat Luddus: primum, ſolos tum Brittones inſulam incoluiſſe: deinde, qui ibi dicuntur Hiberni, poſtea Scotos fuiſſe appellatos. At horum neutrum author Panegyrici dicit. Brittones enim affirmat, ante Cæſaris adventum dimicaſſe adverſus Scotos & Pi-

ctos ſoli Britanni, id eſt, in ſolo Britanno habitantes hoſtes: ut, ſoli Britanni, non rectus, ſed gignendi ſit caſus: alterum ſibi falsò aſſumit. Arbitror enim, me ſatis dilucidè oſtendiſſe ex Pauló Oroſio Hiſpano, & Beda Anglo, omnes Hiberniæ incolas ab antiquiſſimis uſque temporibus dictos fuiſſe Scotos, ac tum demum, cùm in Albium colonos miſerunt, nomen Scotorum, domi propè extinctum, foris celebrari cœpiſſe, alio loco contendit Caledonios fuiſſe Brittones, non alio argumento, quàm, quòd eos Britannos vocari reperit, quod nomen commune eſt omnibus eandem inſulam colentibus.

At nos ſuperius, è loco Panegyrici ab ipſo citati, oſtendimus, Caledonios Pictos fuiſſe. Idem confirmat Marcellinus, qui duo eſſe Pictorum genera inquit, Dicaledones, ſive (ut ego legendum cenſeo) Duncaledones, & Vecturiones. At Caledonii, ſive Caledones, ante Veſpaſiani imperium in Britannia habitabant, nec ignoti Romanis erant: ut perſpicuè indicat Lucanus, qui Nerone principe deceſſit.

Aut vaga cùm Tethys, Rutupinaque littora fervent,
Vnda Caledonios fallit turbata Britannos.

Sed quorſum externis teſtibus conquirendis laboramus, cùm domeſticum eumque luculentum admodum habeamus. Beda enim, hiſtoriæ Eccleſiaſticæ gentis Anglorum ſcriptor, ordinem & propè momenta temporum notat, quibus peregrinæ gentes in Britanniam immigrarunt. Hæc ſunt verba ejus è Lib. primo, *IMPRIMIS autem inſula Brittones, à quibus nomen accepit, incolas habuit: qui de tractu Armorico, ut fertur, in Britanniam advecti, Auſtrales ſibi partes illius vendicarunt: & cùm plurimam inſulæ partem, incipientes ab Auſtro, poſſediſſent, contigit gentem Pictorum de Scythia (ut perhibent) longis navibus non multis Oceanum ingreſſam, circumagente flatu ventorum, extra fines omnes Britanniæ in Hiberniam perveniſſe.* Et paulò poſt. *Itaque petentes Britanniam Picti, habitare per Septentrionales partes Inſulæ cœperunt: nam Auſtrina Brittones occupaverant.* Tandem poſt paucos verſus adjicit: *Procedente hoc tempore, Britannia poſt Brittones & Pictos tertiam Scotorum nationem in Pictorum parte recepit.* Deinde poſt multos verſus addit: *Verum eadem Britannia Romanis uſque ad C. Julium Cæſarem inacceſſa, atque incognita fuit.* Quæſo te, quicunque hæc leges, hic animadverte, unde, quo tempore, quo ordine ſcriptor Luddo multò antiquior & gravior has nationes Britanniam ingreſſas affirmet. Nempe Brittones ex Armorico tractu, tempore incomper-

incomperto, externorum ordine primos: Pictos è Scythia in Britanniæ partem adhuc habitatorum vacuam, nec adeò diu poſt adventum Brittonum, qui nondum in tantam multitudinem creverant, ut totam Inſulam occupare poſſent. Quid ergo Scoti? quando in Britanniam venerunt? procedente, inquit tempore: nempe concedentibus in ſua parte ſedes vacuas Pictis, ad priores ultimi acceſſerunt. Brittones igitur, teſte Beda, ex Armorica Gallica, nec adeo diu pòſt Picti è Scythia, utrique autem in vacua venerunt: tandem Inſula inter eos diviſa, Scoti non vi ingreſſi, ſed in ſortem Pictorum recepti fuerunt: idque diu, antequam Romanis eſſet cognita Britannia. Hîc quid Luddo facies, qui teſtes ſui mendacii Gildam & Bedam facit: nempe quod Scoti & Picti, imperante Romæ Honorio, primùm in Britannia cœperint ſedes, anno à Chriſto quadringenteſimo ac vigeſimo, quorum Gildas nihil pro Luddo facit, Beda eum mendacii coarguit. Tu verò, lector, nec Luddo, nec mihi, ſed tuis oculis crede, & utriuſque ſcriptoris locos diligenter expende. At verò Dion (inquit) Caledonios vocat Britannos: vocat ſanè & Lucanus, ut ante dictum eſt, & Martialis in illo verſu,

Quinte Caledonios Ovidi viſure Britannos.

Sed nullus eorum propterea Pictos eos fuiſſe negat: ſed jure tamen optimo Britannos vocant. Nam quemadmodum tota inſula Britannia vocatur, ita univerſi ejus incolæ Britanni meritò vocabuntur. Verùm quemadmodum inſulæ Siciliæ habitatores à Romanis univerſi vocantur Siculi, ſine ullo diſcrimine, ipſi verò ſe alii Sicelos, vel Siceliotas appellabant, ita Britanniæ totius incolæ Britanni exteris appellantur: ipſi verò antiquos habitatores ſæpiſſimè Brittones, reliquas verò gentes in ea degentes plerunque privatis nationum nominibus, interim verò communi Britannorum vocabulo nuncupant. Igitur Caledonii, Picti, Scoti, interim ſuo quæque gens nomine, interim communi Britannorum vocabulo, nec adeo rarò cenſentur. At Brittones eos, quantum memini, nemo adhuc vocavit. Eſt & aliud diſcrimen apud eos animadvertendum in voce Britannia, quale eſt, apud Græcos & Latinos in voce Aſia. Eſt enim Aſia interdum tertia pars Terræ habitabilis, interim majoris illius Aſiæ pars, quæ citra Taurum montem, & minor Aſia appellari ſolet: Ita Britannia, modò nomen eſt Inſulæ univerſæ; modò partis ejus quæ Romanis faſcibus parebat: eaque pars nunc Humbro fluvio, nunc Adriani, nunc Severi vallo finiebatur. Ejus autem partis habitatores ſæpius à Britannis ſcriptoribus Brittones quàm

Britanni nominantur: ceteros verò inſulæ habitatores, nempè Scotos & Pictos, interim Britannos, interim peregrinos, & tranſmarinos Beda vocat. Idem quoque diſcrimen apud Monumetenſem Monachum, & Gulielmum Malmesburienſem obſervare eſt. Quamobrem Caledonii nihilo magis erunt Brittones, ſi à Dione, Martiali, Lucano, aut alio probo ſcriptore Britanni dicantur, quam Brutii fient Romani, etiamſi utrique ſint Itali. Hæc ſi animadvertiſſet Luddus, nunquam in tantas tenebras ſe induiſſet, & de re, non ſatis cognita, tam temerè & inconſideratè pronunciaſſet, Caledonioſque, quia vocentur à Dione Britanni, Pictos fuiſſe negaret. Nec eſt, quod miretur Luddus, quòd cùm Scoti & Picti tot, non dico annos, ſed ſæcula in Britannia habitaverint, nemo tamen paulò vetuſtior ſcriptor eorum meminerit, ante Ammianum Marcellinum, & Claudianum. Nam, ut omittam Vallos, Cambros, Loegros, nuper nota mundo nomina, poſſum & ego eum rogare, cùm tot Græci & Latini res Græcorum mandarint memoriæ, cur nemo Græcus Græcos, aut Romanus Hellenas nominet? cur tam ſerò nomina nationum, quarum modò memini, in hiſtoriam Britannicam irrepſerint, quæ Cambrobritannus iſte vult videri vetuſtatem, ſi quem Anglum roges, cujas ſit, nemo Saxonem ſe profitebitur, cùm Scoti, Picti, Hiberni, utrique Brittones, & qui Britanniam, & qui Galliam incolunt, uno conſenſu perpetuò Saxones eos vocent? cur priſci Scoti, ne nunc quidem, Scotorum nomen agnoſcant? Non debet igitur nobis abſurdum videri, ſi Romanis captivos rogantibus, cujus gentis eſſent, alius Mæatam, alius Attacottum, alius Caledonium ſe eſſe diceret, & quæ ab eis acceperint exteræ gentes, ea nomina retinuerint, & in ſermone publico uſurpaverint: nec erit, opinor, incredibile, alia nomina hiſtoricis & peregrinis, alia popularibus eſſe notiora. Etſi ſatis ex his liquet, Scotorum & Pictorum in Britanniam adventum non modò antiquiorem, quàm contendat Luddus, ſed non adeo diu Brittonum adventu poſteriorem fuiſſe; adjiciam & alias non ſpernendas conjecturas. Brigantes magna & valida natio trans Humbrum, nempe circa Eboracum, habitabant, ac totius Inſulæ latitudinem inter duo maria obtinebant. Hos non è proximo Galliæ tractu, in quo nulli Brigantes habitaſſe dicantur, ſed ex Hiſpania in Hiberniam, ex Hibernia in Britanniam propinquam immigraſſe, eſt veriſimile: nec à conjectura Cornelii Taciti, quam de antiquis inſulæ cultoribus facit, abhorrens. Si ab Hibernia Brigantes advenere, Scotici pro-

ſectò generis, uti & reliqui omnes Hiberniæ habitatores fuere. Hanc noſtram ſententiam videtur etiam Seneca confirmare in elegantiſſima illa de morte Claudii ſatyra, his verbis,

Ille Britannos ultra noti littora ponti,
Et cæruleos Scutabrigantes dare Romuleis
Colla catenis juſſit, & ipſum nova Romanæ
Jura ſecuris tremere Oceanum.

In his verſibus, pro Scutabrigantes, Joſephus Scaliger Julii filius legendum cenſet, Scotobrigantes. Is juvenis quanta ſit eruditione & judicio, quaque in vetuſtis ſcriptis conferendis induſtria, & abſtruſis ſenſibus eruendis acumine, monumenta ab eo edita teſtantur. In præſentia autem, cùm res Britannicas illuſtrandas ſuſcepiſſem, ejus judicium non cenſui omittendum. Id autem cur verum exiſtimem, paucis exponam. Etenim cùm legamus apud Cæſarem, alioſque ſcriptores non minus diligentia quam eruditione præſtantes, Britannos glaſto ſolitos inficere corpora: ac, juxta Herodianum, ſcutis anguſtis (qualia Livius Gallis Aſiaticis tribuit) nec in armis inſigni ullo uſos ornamento, abſurdum videbatur, corporis, quod pingebatur, mentione omiſſa, ſcuti quod non pingebatur, meminiſſe. Pingebantur autem veteres Britanni, non ad decorem, ut aliæ non paucæ nationes: ſed ut cæruleus color terribiliorem pugnantium ſpeciem in acie hoſtibus offerret. Is verò color quomodo in anguſto ſcuto terribilis videri poſſet, non intelligo. Itaque veriſimile eſt ab homine doctiſſimo, & Britannicarum rerum perito, ut qui totam Inſulam, juxta Dionem, uſuris oppreſſam teneret, Scotobrigantes ſcriptum fuiſſe: ut diverſi ab Hiſpanis & Gallis Brigantibus intelligerentur. Eodem quoque pertinet illud, quod eodem carmine Britannos & Brigantes ſeparavit, velut diverſas nationes: quod à nonnullis Britannicis ſcriptoribus eſt factum, qui Britanniæ finem Humbrum faciunt. Atque hæc res parum animadverſa, Hectorem Boëthium (opinor) fefellit, qui cùm Silures & Brigantes alicubi legiſſet, Scotos appellari, utpote ex Hibernia oriundos, eos in parte regni Scotorum in Albio collocaret: ejus error, etſi alios jure offenderet, non tamen ita erat à Luddo exagitandus, cùm ipſe non leviùs in eodem genere impegerit, qui Cumbros (aut, ut ipſi ſe vocant, Cumros) ad ſpoliandum orbem terrarum è Britanniæ angulo emiſerit. Cimbros enim & Britannos, ex uno & altero vocabulo, quod utriſque commune fuit, ejuſdem gentis fuiſſe colligit. Ea ſunt, Moremaruſa & Trimarchia: ubi

operæ

operæ pretium eſt videre hominis in diſputando acumen, & colligendo ſubtilitatem. Hoc, inquit, vocabulum Moremaruſa Britannicum eſt, Cimbricum erat, nec ullius præterea, quæ ad mare Balticum habitet, gentis. At cùm noſtri ea voce utantur, eodemque nomine cenſeantur cum alteris illis Cimbris, ejuſdem igitur gentis, ejuſdem nationis erant utrique. Primum hîc partim falſa pro veris, partim incerta pro certis ſumit. Nam utroſque Cimbros vocari, manifeſtum eſt mendacium, vel ipſo Luddo teſte, quoſvis cives Cambros, à Rege Cambro dictos ſcribit, & ſe Cambrobritannum appellat, poſſem idem omnium civium tuorum teſtimonio falſum convincere, qui ſe non Cimbros, ſed Cumros vocant. Ut hoc autem falſum, ita illud incertum eſt, an alii ad mare Balticum accolentes populi ea voce, quam tu Cimbris unis tribuis, uterentur: præſertim cum ex Tacito conſtet, plures gentes in eo Germaniæ tractu Gallicè locutas, & ſuperius à nobis oſtenſum ſit, eam vocem Gallicam fuiſſe. Sed fuerit utrumque horum verum. Quid? tu id ſatis exiſtimas, ad iſtam concluſionem colligendam? legiſtine aliquando Cn. Pompeii milites, cum ipſe res in Aſia gereret, ab Albanis in monte Caucaſo habitantibus fratres fuiſſe ſalutatos, propter commune nomen Albanorum? Neque dubito, ſi quis utriuſque gentis linguam obſervaſſet, quin unum aut alterum vocabulum rem eandem ſignificans, inveniſſet. Sed deerat illis Luddus, qui quod uterque populus quædam vocabula communia haberent, utroſque gentis ejuſdem eſſe oſtenderet. Quid? quòd concluſionis vitium cæculus ille viſus eſt animadvertiſſe, cùm adjicit, Cimbros à Germanis Æſtiones vocari. Id ut confirmaret, explicandum ei erat, quando, & cur Cimbri in Æſtiones, aut Æſtiones iterum in Cimbros fuerint transformati. Horum ille nihil, niſi quòd Britannicam hiſtoriam ex Mileſiis Gallorum fabulis collectam, ac fragmentum quoddam citat, unde iſte non, jam antiquarius, ſed vel veteramentarius, vel ſcutarius, & (ſi ita loqui liceat) fragmentarius, nova regna, novaſque gentes nobis conſuit: idque magno cum labore, nec ullo tamen veriſimili colore, cùm tamen obvium ei eſſet (niſi fortè id eum refugerat) Cimbrici nominis communicati cum Vallis cauſas invenire. Plutarchus enim non nationis, ſed ſtudii nomen id eſſe putat, eoque Germanis latrones intelligi. In eodem intellectu Suidas, non ignobilis inter Græcos Grammaticus, eandem vocem agnoſcit, & apud Latinos Feſtus Pompeius ſcribit, Cimbros à Gallis dici

lis dici latrones. Horum ſententiam ſi ſequamur, non erit difficile repertu, unde Cimbri, quos Luddus in Britannia collocat, id nomen acceperint: præſertim cum vicini Angli, hoc etiam ſæculo, eorum ab eo ſtudio mores non abhorrere, affirment. Livius certè ſervum illum ad Marium in carcere Minturnenſium occidendum miſſum Gallum, Lucanus Cimbrum, nemo ſcriptor illuſtrior Britannum appellat. Hoc ſi Luddus animadvertiſſet, aut ſi animadverſum tenere maluiſſet, quàm nova monſtra ſibi confingere: non fuiſſet ei neceſſe, omnem Britanniam uno momento, aut verius uno mendacio, omni militari juventute exhauſta, ſexcentis millibus capitum eductis, propemodum deſertam relinquere. Non vacat hîc minutatim exquirere, quibus pueris Valli Cimbricorum Regum dare nomina ſoleant: id enim etiam homo diligens pro argumento generis nobis afferat. Ea autem nomina (niſi fallor) pauca præ Latinis, Germanis & Syris comperiet. Quod ſi è propriis virorum nominibus, quæ plerunque aut temerè à parentibus dantur, aut ambitioſè ex hiſtoria aliqua adoptantur, ſolidum argumentum peti poſſet, hac ratione Luddus cives ſuos Judæos, Romanos, aut Germanos facilius, quàm Cimbros eſſe perſuaderet, aut ſi ſuos admonere voluiſſet, ut in Baptiſmo pueris ex hiſtoriis eruta nomina darent, intra non adeo multos annos gentem ſuam, in quam vellet, nationem transformandam curaret. De nominibus autem Regum Cimbrorum, quæ pueris ait dari ſolita: illud libenter hominem rogarem? è quo illa oraculo acceperit, niſi ſcirem, nunquam illi defuturum fragmentum aliquod, unde quidvis probet. Illum autem mirari ſubit de Cimbrica iſta expeditione quomodo omni militari ætate emiſſa intra quadraginta annos (tantum ferè ſpatium fuit à bello Cimbrico, uſque ad C. Cæſaris adventum in Britanniam) tam citò tantas vires Vallia veſtra recuperaverit: præſertim cum, rebus Britannicis multò florentioribus, à Maximo longè paucioribus eductis, nunquàm deinde Brittones caput extulerint, donec in acerbiſſimam ſervitutem à Saxonibus fuerint pertracti. Aut quomodo Cæſar, qui per ætatem belli Cimbrici meminiſſe poterat, cùm in Britanniam veniſſet homo doctus, & Marianarum partium ſtudioſus, nihil de Cimbrica iſta expeditione percunctando compererit. Denum illud ſcire cupio, ludens an ſeriò Luddus adjecerit, è pari auri & argenti contemptu colligi utrorumque Cimbrorum cognationem. Hic libenter ex eo quærerem, parcoſne & frugi ſeriò vocet illos Cimbros, qui Galliis & Hiſpaniæ parte, non dico, vexatis, aut ſpo-

aut ſpoliatis, ſed proculcatis, & penè ad vaſtitatem redactis, tamen ad prædam magis opimam in Italiam properabant? quorum opulentiam ex latrociniis collectam æmulati Helvetii, & ipſi latrones evaſerint, ut eſt apud Strabonem lib. VII. Hos tu homines frugi & temperantes vocare audes? ac ne parum verè Cimbricum nomen vobis conveniat, tuos cives ſtudiorum, quibus illi aſſueverant, vis æmulos fuiſſe: teque ipſum in primis, qui ad hoc quantulumcunque gloriæ latrocinium per omnes nationes graſſaris: nec contentus res geſtas Cimbrorum tuis vendicare, niſi æquè impudenti figmento, Sicambros veſtri generis fuiſſe, contendas: & quia in utriuſque gentis nomine quædam ſimilitudo literarum ineſt, ex ea verborum cognatione ſanguinis conjunctionem es commentus. Deinde è Sicambris Franci, & nati natorum vobis erunt cognati, ac multis demum contabulatis mendaciorum ordinibus, pontem, ad retrahendos Brennos illos fugaces, ſtruis, quorum alter, qui Romam cepit, cùm alterum, qui Delphos obſedit, circiter centum annis præceſſerit, tu utrunque in unum corpus coagmentas, ut novum ex homine vivo & mortuo nobis monſtrum conficias. Quaſi verò difficilè eſſet alioqui probare, in ea, quæ te genuit, terra monſtra naſci. At duos, inquit Luddus, Brennos nemo, præter Polydorum Virgilium, tradit. Fugitte, Ludde, ratio, aut certè non legiſti quartum Strabonis librum, ubi ſcribit, alterum Brennum, qui Delphos oppugnavit, à quibuſdam Prauſum exiſtimari. Imo non Strabo ſolus, ſed quicunque Romam à Brenno captam, & ſupra centum annos poſterius Delphos à Brenno obſeſſos credit, is duos Brennos facit: cum utrumque horum ab uno geri non potuerit. Quòd ſi Monacho hiſtoriæ Britannicæ architecto credimus, Brennus Belini frater hos ambos Brennos trecentis annis præceſſit: qui, ſi in Italiam duxiſſet, non cum populo Roman. libero, ſed cum Numa Rege, aut Tullo Hoſtilio congredi debebat. Sed, his omiſſis, videamus, unde novus hic Dialecticus colligat, Brennum fuiſſe Britannum: ex uno, videlicet, vocabulo Trimarchia, quod certè vocabulum Scotis & Gallis erat cum Vallis commune. Pauſanias certè, quem tu truncatum citas, ut ad rem tuam faciat, Brennum comiteſque ejus Gallos appellat; & vocem illam pro Gallica agnoſcit. Tu verò, quæ tua eſt impudentia, Brennum, adverſus omnium ſcriptorum fidem, qui Græcè & Latinè ſcripſerunt hiſtorias, unus, non modò Minerva, ſed Muſis omnibus invitis, Britannum eſſe contendis. Hæc nos fortaſſe paulò pluri-

lò pluribus, quàm aut rerum obſcuritas deſiderabat, aut Luddi imperitia & inconſtantia merebatur, perſecuti ſumus, non ſtudio reprehendendi, (quod à nobis procul abeſt) ſed ut hominis loquaciter maledici inſulſam procacitatem paulùm retunderem, & à rabie, qua in omnes ferè ſcriptores graſſatur, aliquando ad ſua eum errata recognoſcenda revocarem. Ac, ut ceteros omittam in præſentia, in Hectorem Boëthium, non ſolum artium liberalium cognitione, ſupra quàm illa ferebant tempora inſignem, ſed humanitate & comitate ſingulari præditum, incurrit ſcurriliter: ſed ita incurrit, ut nihil in eo reprehendat, quin ipſe in eodem genere turpiùs errarit. Hector in Gallovidia Brigantes collocavit: falsò quidem ille, neque enim errata ejus defendere eſt animus. Luddus ingentes Cimbrorum copias è Britanniæ angulo educit: quàm rectè, penes doctos eſto judicium. Hector res, ab aliis in Britannia contra Romanos geſtas, Scotis ſuis attribuit. Luddus captam Romam, vexatam Macedoniam, afflictam Græciam, nobiliſſimum orbis terrarum Oraculum ſacrilegio violatum, Aſiam coactam paucis errabundis tributum pendere, impudenter Brittonibus ſuis aſcribit. Hectori vitio dat, & quidem falsò, quòd Gildonem, qui maximum in Africa motum concivit, Scotum faciat: nec ipſe dubitat, eundem Gildonem, qui Maurus erat, Gothum affirmare. At Gildus & Gildo propinqua ſunt nomina: an magis, quàm Luddus, Lydus, & Ludio. Certè Gildus vetus eſt in Scotia nomen: ut vetus Makgildorum, ſive Makgillorum, gens indicat: è cujus poſteris honeſtæ adhuc in Scotia, & Anglia ſunt familiæ. Sed cùm ea linguæ intemperantia ſit Luddus, ut, modo malè dicat, nihil penſi habeat, quid dicat, nos, eo relicto, finem faciamus, hoc tantum admonentes, ut Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus.

LIBER TERTIUS.

QUANQUAM ſuperioribus libris ſatis demonſtraſſe videmur, quam non modo fabuloſa, ſed portentoſa ſint, quæ rerum Britannicarum ſcriptores de majoribus ſuis tradiderunt, ac certiſſimis indiciis oſtendimus, veteres Britannos è Galliis fuiſſe oriundos: tamen, quia rem nobis eſſe videbamus, potius cum hominibus pertinaciter in manifeſto hærentibus menda-

cio, quam temerè per ignorantiam lapſis, operæ pretium me facturum exiſtimavi, ſi ex ſcriptoribus, quorum ſumma apud omnes doctos eſſet auctoritas, hominum malè feriatorum retunderem audaciam, & viris bonis ac veri ſtudioſis, ad cohibendam eorum impudentiam, arma ſuppeditarem. Hoc in genere C. Julio Cæſari jure principatum tribuendum exiſtimavi, vel ob diligentiam in indagando, vel cognitionis certitudinem, vel explicandi ſinceritatem. Is in quinto commentariorum belli Gallici de Britannia hoc habet. *BRITANNIÆ pars interior ab iis incolitur, quos natos in Inſula, ipſi memoria proditum dicunt. Maritima pars ab iis, qui, prædæ ac belli inferendi cauſa, ex Belgio tranſierant, qui omnes fere his nominibus civitatum appellantur, quibus orti civitatibus eo pervenerunt, & bello illato ibi remanſerunt, atque agros colere cœperunt. Hominum eſt infinita multitudo, creberrimaque ædificia, ferè Gallicis conſimilia: pecoris magnus numerus: utuntur autem nummo æreo, aut annulis ferreis, ad certum pondus examinatis, pro nummo. Naſcitur ibi plumbum album in mediterraneis regionibus, in maritimis ferrum, ſed ejus exigua eſt copia: ære utuntur importato. Materia cujuſque generis, ut in Gallia, eſt, præter fagum, atque abietem. Leporem & gallinam & anſerem guſtare, fas non putant: hæc tamen alunt, animi voluptatiſque cauſa. Loca ſunt temperatiora, quam in Gallia, remiſſioribus frigoribus. Inſula natura triquetra, cujus unum latus eſt contra Galliam. Hujus lateris alter angulus, qui eſt ad Cantium, quo ferè omnes ex Gallia naves appelluntur, ad Orientem ſolèm, inferior ad Meridiem ſpectat. Hujus latus tenet circiter* M. *paſſuum* D. *alter vergit ad Hiſpaniam, atque Occidentem ſolem, qua ex parte eſt Hibernia, dimidio minor, ut exiſtimatur, quam Britannia: ſed pari ſpatio tranſmiſſus, atque ex Gallia, eſt in Britanniam. In hoc medio curſu eſt inſula, quæ appellatur Mona: complures præterea minores objectæ inſulæ exiſtimantur, de quibus inſulis nonnulli ſcripſerunt, dies continuos* XXX *ſub bruma eſſe noctem. Nos nihil de eo percunctationibus reperiebamus, niſi quod certis ex aqua menſuris breviores eſſe noctes, quam in continente videbamus. Hujus eſt longitudo lateris, ut fert illorum opinio* DCC. *millia paſſuum. Tertium eſt contra Septentrionem: cui parti nulla eſt objecta terra: ſed ejus angulus lateris maximè ad Germaniam ſpectat. Hoc millia paſſuum* DCCC. *in longitudinem eſſe arbitrantur. Ita omnis Inſula eſt in circuitu vicies centena millia paſſuum. Ex his omnibus longè ſunt humaniſſimi, qui*

Cantium incolunt, quæ regio eſt maritima omnis, neque multum à Gallica differunt conſuetudine. Interiores plerique frumenta non ſerunt: ſed lacte & carne vivunt, pellibuſque ſunt veſtiti: omnes vero ſe Britanni luteo inficiunt, quod cæruleum efficit colorem, atque hoc, horribiliore ſunt in pugna aſpectu, capilloque ſunt promiſſo, atque omni parte corporis raſa, præter caput & labrum ſuperius. Uxores habent deni duodenique inter ſe communes, & maxime fratres cum fratribus, & parentes cum liberis. Sed, ſi qui ſunt ex his nati, eorum habentur liberi, à quibus primum virgines quæque ductæ ſunt. Et infra.

Ab his cognoſcit, non longè ab eo loco oppidum Caſſivellauni abeſſe, ſilvis paludibuſque munitum: quo ſatis magnus hominum pecoriſque numerus convenerit. Oppidum autem Britanni vocant, cum ſilvas impeditas vallo atque foſſa munierunt: quo, incurſionis hoſtium vitandæ cauſa, convenire conſueverunt. Eo proficiſcitur cum legionibus: locum reperit egregiè natura atque opere munitum, tamen hunc duabus ex partibus oppugnare contendit. Hoſtes, pauliſper morati, militum noſtrorum impetum non tulerunt, ſeſeque ex alia parte oppidi ejecerunt. Magnus ibi numerus pecorum repertus: multique in pugna ſunt comprehenſi atque interfecti.

DE JULII AGRICOLÆ VITA TACITUS.

Britanniæ ſitum populoſque, multis ſcriptoribus memoratos non in comparationem curæ ingeniive referam: ſed quia tum primum perdomita eſt. Itaque, quæ priores, nondum comperta eloquentia, percoluere, rerum fide tradentur. Britannia inſularum, quas Romana notitia complectitur, maxima ſpatio & cœlo, in Orientem, Germaniæ, in Occidentem, Hiſpaniæ obtenditur: Gallis in Meridiem etiam inſpicitur. Septentrionalia ejus, nullis contra terris, vaſto atque aperto mari pulſantur. Formam totius Britanniæ Livius veterum, Fabius Ruſticus recentium, eloquentiſſimi authores, oblongæ ſcutulæ vel bipenni aſſimulavere: & eſt ea facies citra Caledoniam, unde & in univerſum fama eſt transgreſſa: ſed immenſum & enorme ſpatium procurrentium extremo jam littore terrarum, velut in cuneum tenuatur. Hanc oram noviſſimi maris tunc primum Romana claſſis circumvecta, inſulam eſſe Britanniam affirmavit, ac ſimul incognitas ad id tempus inſulas, quas Orcadas vocant, invenit, domuitque. Deſpecta eſt & Thyle, quam hactenus nix & hiems abdebat: ſed, mare pigrum & grave remigantibus, perhibent. Ne ventis quidem proinde attolli: credo, quod rariores terræ monteſque (cauſa & materia tempeſtatum) & profunda

ſunda moles continui maris tardius impellitur. Naturam Oceani atque æſtus,neque quærere hujus operis eſt,ac multi retulere.Unum addiderim, nuſquam latius dominari mare, multum fluminum huc atque illuc ferre: nec littori tenus accreſcere.aut reſorberi, ſed influere penitus atque ambire, etiam jugis atque montibus inſeri, velut in ſuo. Ceterum Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenæ, an advecti, ut inter Barbaros, parum compertum. Habitus corporum varii: atque ex eo argumenta. Namque rutilæ Caledoniam habitantium comæ, magni artus, Germanicam originem aſſeverant. Silurum colorati vultus, & torti plerumque crines, & poſitu contra Hiſpaniam, Iberos veteres trajeciſſe, eaſque ſedes occupaſſe,fidem faciunt. Proximi Gallis & ſimiles ſunt: ſeu durante originis vi: ſeu procurrentibus in diverſa terris, poſitio cæli corporibus habitum dedit. In univerſum tamen æſtimanti, Gallos vicinum ſolum occupaſſe, credibile eſt. Eorum ſacra deprehendas ſuperſtitionum perſuaſione. Sermo haud multum diverſus. In depoſcendis periculis eadem audacia, & ubi advenere, in detractandis eadem formido. Plus tamen ferociæ Britanni præferunt, ut quos nondum longa pax emollierit. Nam, Gallos quoque in bellu floruiſſe,accepimus. Mox ſegnitia cum otio intravit, amiſſa virtute pariter ac libertate. Quod Britannorum olim victis evenit: ceteri manent, quales Galli fuerunt. In pedite robur, quædam nationes & curru præliantur: honeſtior auriga, clientes propugnant. Olim Regibus parebant, nunc per principes factionibus & ſtudiis trahuntur. Nec aliud adverſus validiſſimas gentes pro nobis utilius, quam quod in commune non conſulunt. Rarus duabus tribuſve civitatibus, ad propulſandum commune periculum, conventus: ita, dum ſinguli pugnant, univerſi vincuntur. Cælum crebris imbribus ac nebulis fœdum. Aſperitas frigorum abeſt. Dierum ſpatia ultra noſtri orbis menſuram & nox clara, & extrema Britanniæ parte brevis, ut finem atque initium lucis exiguo diſcrimine internoſcas. Quod ſi nubes non officiant, aſpici per noctem ſolis fulgorem, nec occidere & exurgere, ſed tranſire affirmant: ſcilicet extrema & plana terrarum humili umbra non erigunt tenebras, infraque cælum & ſidera nox cadit. Solum præter oleam, vitemque, & cetera calidioribus terris oriri ſueta, patiens frugum, fœcundum. Tardè miteſcunt, citò proveniunt. Eademque utriuſque rei cauſa, multus humor terrarum cælique. Fert Britannia aurum & argentum, & alia metalla, pretium victoriæ. Gignit & Oceanus margarita, ſed ſubfuſca & liventia. Quidam, artem abeſſe legentibus, arbitrantur. Nam in rubro mari, viva ac ſpirantia ſaxis

tia ſaxis avelli, in Britannia, prout expulſa ſint, colligi. Ego facilius crediderim, naturam margaritis deeſſe, quam nobis avaritiam. Ipſi Britanni delectum, ac tributa, & injuncta imperii munera impigrè obeunt, ſi injuriæ abſint: has ægre tolerant, jam domiti, ut pareant, nondum, ut ſerviant. Igitur primus omnium Romanorum D. Julius cum exercitu Britanniam ingreſſus, quanquam proſpera pugna terruerit incolas ac littore potitus ſit, poteſt videri, oſtendiſſe poſteris, non tradidiſſe. Mox bella civilia, & in rempublicam verſa principum arma, ac longa oblivio Britanniæ etiam in pace. Conſilium id D. Auguſtus vocabat, Tiberius præceptum. Agitaſſe C. Cæſarem de intranda Britannia, ſatis conſtat, ni velox ingenio, mobilis pœnitentia, & ingentes adverſus Germaniam conatus fruſtra fuiſſent. Divus Claudius auctor operis, tranſvectis legionibus auxiliiſque, & aſſumpto in partem rerum Veſpaſiano. Quod initium venturæ mox fortunæ fuit, domitæ gentes, capti Reges, & monſtratus fatis Veſpaſianus. Conſularium primus Aulus Plautius præpoſitus, ac ſubinde Oſtorius Scapula, uterque bello egregius: redactaque paulatim in formam provinciæ proxima pars Britanniæ: addita inſuper veteranorum colonia. Quædam civitates Cogiduno Regi donatæ. Is ad noſtram uſque memoriam fidiſſimus manſit, vetere ac jampridem recepta populi Romani conſuetudine, ut haberet inſtrumenta ſervitutis, & Reges. Mox Didius Gallus parta à prioribus continuit, paucis admodum caſtellis in ulteriora promotis, per quæ fama aucti officii quæreretur. Didium Veranius excepit, iſque intra annum extinctus eſt. Suetonius hinc Paulinus biennio proſperas res habuit, ſubactis nationibus, firmatiſque præſidiis: quorum fiducia Monam inſulam, ut vires rebellibus miniſtrantem aggreſſus, terga occaſioni patefecit. Namque, abſentia legati remoto metu, Britanni agitare inter ſe mala ſervitutis, conferre injurias, & interpretando accendere: nihil profici patientia, niſi ut graviora, tanquam ex facili tolerantibus, imperentur: ſingulos ſibi olim Reges fuiſſe, nunc binos imponi, è quibus, legatus in ſanguinem, procurator in bona ſæviret: æque diſcordiam præpoſitorum, æque concordiam ſubjectis exitioſam. Alterius manus centuriones, alterius vim, & contumelias miſcere: nihil jam cupiditati, nihil libidini exceptum: in prælio fortiorem eſſe, qui ſpoliet nunc ab ignavis plerumque & imbellibus eripi domos, abſtrahi liberos, injungi delectus, tanquam mori tantum pro patria neſcientibus: quantum enim tranſiſſe militum, ſi ſeſe Britanni numerent? ſic Germanias excuſſiſſe jugum, & flumine, non Oceano, defendi: ſibi patriam, conjuges, parentes, illis avaritiam & luxuriam cauſas belli eſſe:

receſſuros, ut Divus Julius receſſiſſet, modo virtutes majorum ſuorum æmularentur: neve prælii unius aut alterius eventu paveſcerent: plus impetus, majorem conſtantiam penes miſeros eſſe: jam Britannorum etiam Deos miſereri, qui Romanum ducem abſentem, qui relegatum in alia inſula exercitum detinerent: jam ipſos, quod difficillimum fuerit, deliberare: porro in ejuſmodi conſiliis, periculoſius eſſe deprehendi, quam audere. His atque talibus invicem inſtincti, Voadica generis Regii fœmina duce (neque enim ſexum in imperiis diſcernunt) ſumpſere univerſi bellum: ac ſparſos per caſtella milites conſectari, expugnatis præſidiis, ipſam coloniam invaſere, ut ſedem ſervitutis: nec ullum in barbaris ſævitiæ genus omiſit ira & victoria. Quod niſi Paulinus, eo cognito provinciæ motu, propere ſubveniſſet, amiſſa Britannia foret: quam unius prælii fortuna veteri patientiæ reſtituit, tenentibus arma pleriſque, quos conſcientia defectionis, & proprius ex legato timor agitabat. Hic cum egregius cætera, arroganter in deditos, &, ut ſuæ quoque injuriæ ultor, durius conſuleret, miſſus Petronius Turpilianus, tanquam exorabilior, & delictis hoſtium novus, eoque pœnitentiæ mitior, compoſitis prioribus, nihil ultra auſus, Trebellio Maximo provinciam tradidit. Trebellius ſegnior, & nullis caſtrorum experimentis, comitate quadam curandi provinciam tenuit. Didicere jam barbari quoque ignoſcere vitiis blandientibus, & interventus civilium armorum præbuit juſtam ſegnitiæ excuſationem. Sed diſcordia laboratum, cum aſſuetus expeditionibus miles otio laſciviret. Trebellius fuga ac latebris vitata exercitus ira, indecorus atque humilis, precariò mox præfuit: ac velut pacti, exercitus licentiam, dux ſalutem. Hæc ſeditio ſine ſanguine ſtetit. Nec Vectius Bolanus, manentibus adhuc civilibus bellis, agitavit Britanniam diſciplina. Eadem inertia erga hoſtes, ſimilis petulantia caſtrorum: niſi quod innocens Bolanus, & nullis delictis inviſus, caritatem paraverat loco auctoritatis. Sed ubi cum cætero orbe Veſpaſianus & Britanniam recuperavit, magni duces, egregii exercitus, minuta hoſtium ſpes: & terrorem ſtatim intulit Petilius Cerialis, Brigantum civitatem, quæ numeroſiſſima totius provinciæ perhibetur, aggreſſus. Multa prælia, & aliquando non incruenta: magnamque Brigantum partem aut victoria amplexus, aut bello. Et cum Cerialis quidem alterius ſucceſſoris curam famamque obruiſſet, ſuſtinuit quoque molem Julius Frontinus, vir magnus quantum licebat, validamque & pugnacem Silurum gentem armis ſubegit, ſuper virtutem hoſtium locorum quoque difficultates eluctatus.

CICERO ad Trebatium, lib. VII. epiſt. famil.

IN Britannia nihil neque auri, neque argenti. Id ſi ita eſt, eſſe dum aliquod capias, ſuadeo, & ad nos quamprimum recurras. Sin autem (ſine Britannia tamen) id aſſequi, quod volumus, poſſimus, perfice, ut ſis in familiaribus.

PAULUS OROSIUS de Hibernia loquens.

HÆC propior Britanniæ, ſpatio terrarum anguſtior, cœli ſoliſque temperie magis utilis, à Scotorum gentibus colitur. Huic etiam Mevania inſula proxima eſt, & ipſa ſpatio non parva, ſolo commoda, æque à Scotorum gentibus habitatur.

Idem. SEVERUS *victor in Britanniam, defectu pene omnium ſociorum, trahitur. Vir magnis, gravibuſque præliis geſtis, receptam partem Inſulæ à ceteris indomitis gentibus vallo diſtinguendam putavit. Itaque magnam foſſam, firmiſſimumque vallum, crebris deſuper turribus communitum, per centum & triginta millia paſſuum à mari ad mare duxit.* Eadem pene ad verbum habet Ado Archiepiſcopus Viennenſis. Utrinque error in numeris eſt corrigendus : nam pro CXXXII. ſcribendum eſt XXXII.

E SOLINI Cap. XXXV.

MULTIS inſulis, nec ignobilibus circumdatur, quarum Hibernia ei proximat magnitudine. Inhumana eſt, ritu incolarum aſpero: alias ita pabuloſa, ut pecuaria, niſi interdum æſtate à paſtibus arceantur, in periculum agat ſatias. Illic nullus anguis, avis rara, gens inhoſpita, & bellicoſa. Sanguine interemptorum hauſto, prius victores vultus ſuos oblinunt. Fas ac nefas eodem animo ducunt. Puerpera, ſi quando marem edidit, primos cibos gladio imponit mariti, inque os parvuli ſummo mucrone (auſpicium alimentorum) leviter infert, & gentilibus votis optat, non aliter quam in bello & inter arma mortem oppetat. Qui ſtudent cultui, dentibus mari nantium belluarum inſigniunt enſium capulos: candicant enim ad eburneam claritatem. Nam præcipua viris gloria eſt in armorum nitela. Apis nuſquam. Advectum inde pulverem, ſeu lapillos ſi quis ſparſerit inter alvearia, examina favos deſerunt. Mare, quod Hiberniam & Britanniam interluit, undoſum & inquietum, toto in anno non, niſi æſtivis pauculis diebus, eſt navigabile. Navigant autem vimineis alveis, quos circundant ambitione tergorum bubulorum. Quantocunque tempore curſus tenebit, navigantes eſcis abſtinent. Freti latitudinem in centum viginti millia paſſuum diffundi, qui fidem ad verum ratiocinati ſunt, æſtimarunt. Silurum quoque inſulas ab ora, quam gens Bri-

tannia detinet, turbidum fretum diſtinguit: cujus homines etiam nunc cuſtodiunt morem vetuſtum. Nundinas ac nummum refutant, dant res, & accipiunt. Mutationibus neceſſaria potius, quam pretiis parant. Deos percolunt. Scientiam futurorum pariter viri ac fœminæ oſtentant. Thanatos inſula alluitur freto Gallico à Britanniæ continenti æſtuario tenui ſeparata, frumentariis campis felix, & gleba uberi, nec tantum ſibi ſoli, verum & aliis ſalubris locis. Nam cum ipſa nullo ſerpatur angue, aſportata inde terra, quoquo gentium invecta ſit, angues necat.

Ex Libro III. Herodiani, Politiano interprete.

At Severus moras de induſtria nectens, ne vacuo ſibi Romam adeundum foret, cupidus victoriæ cognominiſque Britannici, legatos quidem, re infecta, domum dimittit, ipſe, quæ bello uſui forent, magna ſolertia comparabat. Sed inprimis tamen curæ habuit, pontibus occupare paludes, ut ſtare in tuto milites poſſent, atque in ſolido præliari. Siquidem Britanniæ pleraque loca frequentibus Oceani alluvionibus paludeſcunt. Per eas igitur paludes barbari ipſi natant, excurſantque ad ilia uſque demerſi, ac pleraque corporis nudi, cœnum contemnunt. Neque enim veſtis uſum cognorunt, ſed ventrem atque cervicem ferro incingunt, ornamentum id eſſe ac divitiarum argumentum exiſtimantes, perinde ut aurum ceteri Barbari. Quin ipſa notant corpora pictura varia, & omnifariam formis animalium, quocirca ne induuntur quidem, videlicet, picturam corporis ne adoperiant. Sunt autem bellicoſiſſima gens, atque avidiſſima cædis, tantum ſcuto anguſto lanceaque contenti. Præterea gladio nudis corporibus dependente, loricæ ac galeæ penitus ignorant uſum, impedimentum id eſſe tranſgrediendis paludibus, arbitrantes, quarum vaporibus æſtuque cælum ibi ſemper caliginoſum.

Ex AMMIANI Marcellini libro XX.

Hæc per Illyricum, perque Orientem rerum ſeries fuit. Conſulatu vero Conſtantii decies, terque Juliani, in Britanniis, cum Scotorum Pictorumque gentium ferarum excurſu, rupta quiete, condicta loca limitibus vicina vaſtarentur, & implicaret formido provincias, præteritarum cladium congerie feſſas, hiemem agens apud Pariſios Cæſar, diſtractuſque in ſolicitudines varias, verebatur ire ſubſidio tranſmarinis, ut retulimus ante feciſſe Conſtantium, ne rectore vacuas relinqueret Gallias. Alemannis ad ſævitiam etiamtum incitatis, & bella. Mittere igitur ad hæc loca, ad rationes componendas, Lupicinum placuit, ea tempeſtate Magiſtrum armorum, bellicoſum ſane, & caſtrenſis rei peritum, ſed ſupercilia erigentem

ut cornua,

ut cornua, & de tragico, quod aiunt, cothurno ſtrepentem: ſuper quo diu ambigebatur, avarus eſſet potius, an crudelis. Moto ergo velitari auxilio, Herulis ſcilicet & Batavis, numeriſque Maſicorum pluribus, adulta hieme, dux antedictus Bononiam venit: quæſitiſque navigiis, & omni impoſito milite, obſervato flatu ſecundo ventorum, ad Rutupias ſitas ex adverſo defertur: petitque Lundinium: ut exinde, ſuſcepto pro rei qualitate conſilio, feſtinaret ocyus ad procinctum.

Ex Ejuſdem libro XXVI.

Picti, Saxones, & Scoti, & Attacotti Britannos ærumnis vexavere continuis.

Ex Ejuſdem libro XXVII.

Illud tamen ſufficiet dici, quod eo tempore Picti in duas gentes diviſi, Dicalidonas & Vecturiones, itidemque Attacotti bellicoſa hominum natio, & Scoti per diverſas vagantes multa populabantur. Gallicanos tractus, Franci & Saxones, iiſdem confines, quo quiſque erumpere potuit terra vel mari, prædis acerbis incendiiſque, & captivorum funeribus hominum violabant. Ad hæc prohibenda, ſi copiam dediſſet fortuna, proſperior, orbis extrema dux efficaciſſimus potens, cum veniſſet ad Bononiæ littus, quod à ſpatio controverſo terrarum anguſtiis reciproci diſtinguitur maris, attolli horrendis æſtibus adſueti, rurſuſque ſine ulla navigantium noxa in ſpeciem complanari camporum, exinde tranſmeato lentius freto defertur Rutupias, ſtationem ex adverſo tranquillam. Unde cum conſecuti Batavi veniſſent & Heruli, Ioviique, & victores fidentes viribus numeri, egreſſus tendenſque ad Lundinium vetus oppidum, quod Auguſtam poſteritas appellavit, diviſis plurifariam globis, adortus eſt vagantes hoſtium vaſtatorias manus graves onere ſarcinarum. Et propere fuſis, qui vinctos homines agebant & pecora, prædam excuſſit, quam tributarii perdidere miſerrimi. Denique reſtituta omni, præter partem exiguam impenſam militibus feſſis, merſam difficultatibus ſuis antehac civitatem, ſed ſubito (quoniam ſalus ſperari potuit) recreatam, in ovantis ſpeciem lætiſſimus introiit. Ubi, ad audenda majora, proſpero ſucceſſu elatus, tutaque ſcrutando conſilia, futuri morabatur ambiguus, diffuſam variarum gentium plebem & ferocientem immaniter, non niſi per dolos occultiores, & improviſos excurſus ſuperari poſſe, captivorum confeſſionibus & transfugarum indiciis doctus. Denique edictis propoſitis, impunitateque promiſſa, deſertores ad procinctum vocabat, & multos per diverſa libero commeatu diſperſos. Quo monitu ut rediere pleriſque, incentivo percitus, reten-

retentuſque anxiis curis, Civilem nomine recturum Britannias pro præfectis ad ſe popoſcerat mitti, virum acrioris ingenii, ſed juſti tenacem & recti: itidemque Dulcitium ducem, ſcientia rei militaris inſignem.

Ex Dionis libro xxxix.

Cæſar igitur, Rhenum primus Ro. cum tranſiſſet, & in Britanniam poſtea, Pompeio & Craſſo Coſſ. tranſmiſit. Ipſa vero regio habet ultra Morinos CCCCL. *minimum ſtadia. Prætenditur vero ultra reliquam Galliam ac totam propemodum Hiſpaniam, in mare ſe porrigens; & quidem Græcorum & Romanorum antiquiſſimis ignota. Poſteris vero, continens an inſula eſſet, dubitatum eſt, & à multis (vera quidem ignorantibus, ut qui nec ipſi quidem ea vidiſſent, nec ab incolis fando accepiſſent, ſed conjecturas ſequerentur) pro utriſque partis, aut otio aut ſtudio literis mandata fuerunt. Procedente vero tempore, primum Agricola præfecto, deinde Severo Imperatore, inſulam eſſe, dilucide deprehenſum eſt. In hanc igitur tum Cæſar, reliquis in Gallia rebus compoſitis, adjectiſque Morinis, tranſire cupiebat, &, qua commodiſſimum erat, cum pedite trajecit, non tamen ubi oportuit, appulit. Audita enim fama adventus ejus, Britanni omnes aditus continentis præoccuparant. Rupem autem prominentem circumvectus, alibi deſcendit: ac victis, qui deſcenſum impediebant, prius in terram ſuos expoſuit: eaque potitus eſt, antequam plures hoſtibus ſe conjungerent: ac deinde ſubſidia ipſa expulit. Barbarorum autem non multi cadebant, qui cum è curribus & equis præliarentur, facilè Romanos (quippe quibus nondum equitatus eſſet) eludebant. Attoniti vero ad ea, quæ de eis ex continenti nunciabantur: & quod omnino tranſmittere auſi eſſent, & exſcendere omnino potuerint, mittunt ad Cæſarem quoſdam è gente Morinorum, amicos ſuos, qui legationem perferrent. Ac primum quidem obſides petenti promiſerunt. Verum, cum navales Romanorum copiæ, & quæ aderant, & quæ adventabant, tempeſtate vexarentur, ſententiam quidem mutârunt: nec tamen apertè ſunt eos aggreſſi, (caſtra enim valido præſidio tenebantur) quoſdam vero nacti, velut in pacatum ad rerum neceſſariarum convectionem miſſos, penè omnes interemerunt (Cæſar enim reliquis celeriter ſubſidio venit) ac ſtatim ipſa in caſtra impetum fecerunt: atque ibi, nulla re perpetrata, turpiter fuerunt rejecti: non tamen ad conditiones venerunt, antequam ſæpe male accepti fuiſſent: ac ne Cæſari quidem alioqui cum illis erat in animo paciſci. Cum vero & hiems adeſſet, nec ſatis haberet copiarum, ad bellum tum gerendum,*

& quas

& quas advexerat; eſſent imminutæ, & Galli per ejus abſentiam res novas moliti eſſent, de pace cum eis invitus egit, pluribus tum petitis obſidibus, paucis verò acceptis. Et ille quidem in continentem revectus res turbatas compoſuit, nullo neque privatim, neque publice ex Britannia operæpretio perpetrato, niſi quod bello eam petiſſe videatur. Ob hoc enim & ipſi ſibi vehementer placebat: &, qui Romæ erant, mirifice prædicabant. Nam cum viderent, quæ prius ignota fuerant, in lucem prolata, & quæ ante, ne fando quidem erant audita, jam ſibi patefacta ſpem ex his conſecuturam, vel iā re exhibitam, amplectebantur, & quæcunque ſpe amplexi erant, tanquam voti jam compotes, geſtiebant: atque ob has res, ſupplicationes in vigeſimum diem decreverunt.

Ex Bedæ libri primi Cap. I.

V. gentium linguis unam, eandemque ſummæ veritatis, & veræ ſublimitatis ſcientiam ſcrutatur, & confitetur: Anglorum videlicet, Brittonum, Scotorum, Pictorum, & Latinorum: quæ meditatione ſcripturarum cæteris omnibus eſt facta communis. In primis autem Inſula Brittones ſolum, à quibus nomen accepit, incolas habuit: qui de tractu Armorico, ut fertur, Britanniam advecti, auſtrales ſibi partes vendicarunt. Et cum plurimæ inſulæ partem incipientes ab Auſtro poſſediſſent, contigit gentem Pictorum de Scythia, ut perhibent, longis navibus non multis Oceanum ingreſſam, circumagente flatu ventorum extra fines omnes Britanniæ, Hiberniam perveniſſe, & uſque Septentrionales oras intraſſe: atque, inventa ibi gente Scotorum, ſibi quoque in partibus illius ſedes petiſſe, nec impetrare potuiſſe.

Ex ejuſdem libri I. Cap. V. *SEVERUS genere Afer Tripolitanus, ab oppido Lepti, decimus quartus ab Auguſto Imperium adeptus, decem & ſeptem annis tenuit. Hic natura ſævus, multis ſemper bellis laceſſitus, fortiſſimè quidem rempublicam, ſed laborioſiſſimè rexit. Victor ergo civilium bellorum, quæ & graviſſima occurrerant, in Britannias defectu penè omnium ſociorum trahitur: ubi magnis gravibuſque præliis ſæpe geſtis, receptam partem Inſulæ, à ceteris indomitis gentibus non muro, (ut quidam æſtimant) ſed vallo diſtinguendam putavit. Murus etenim de lapidibus: vallum enim, quo, ad repellendam vim hoſtium, caſtra muniuntur, fit de ceſpitibus quidem circumciſis è terra, velut murus extruitur altus ſuper terram: ita ut in ante ſit foſſa, de qua levati ſunt ceſpites: ſupra quam ſudes de lignis fortiſſimis præfiguntur. Itaque Severus magnam foſſam, firmiſſimumque vallum, crebris deſuper turribus communitum, à mari ad*

mare

mare duxit: ibique apud Eboracum oppidum morbo obiit. Ex ejuſdem libri I. cap. XII. *Exin Britannia omni armato milite, militaribus copiis univerſis, tota florida juventutis alacritate ſpoliata, tyrannorum temeritate abducta, nunquam ultra domum rediit, prædæ tamen patuit: utpote omnis bellici uſus prorſus ignara. Denique ſubitò duabus gentibus tranſmarinis vehementer ſævis: Scotorum à Circio, Pictorumque ab Aquilone multos ſtupet gemitque per annos. Tranſmarinas dicimus ad gentes: non quod extra Britanniam eſſent poſitæ, ſed quod à parte Brittonum erant remotæ, & duobus ſinubus maris interjacentibus: quorum unus ab Orientali mari, alter ab Occidentali Britanniæ terras longè latèque irrumpit, quamvis ad ſe invicem pertingere non poſſint. Orientalis habet in medio ſui urbem Guidi: Occidentalis ſupra ſe, hoc eſt, ad dexteram ſui, habet urbem Alcluith, quod lingua eorum ſignificat petram. Cluith eſt enim juxta fluvium nominis illius. Ob harum autem infeſtationem gentium, Brittones lègatos Romam cum epiſtolis mittentes, lachrymoſis precibus auxilia flagitabant, ſubjectionemque continuam, dummodo hoſtis imminens longius arceretur, promittebant: quibus mox legio deſtinatur armata: quæ, ubi inſulam advecta, & congreſſa eſt cum hoſtibus, magnam eorum multitudinem ſternens, ceteros ſociorum finibus expulit: eoſque interim à diriſſima depreſſione liberatos hortata eſt, inſtruere inter duo maria trans Inſulam murum, qui arcendis hoſtibus poſſet eſſe præſidio: ſicque domum cum triumpho magno reverſa eſt. Ad inſulam murum, quem juſſi erant, non tam lapidibus quam ceſpitibus conſtruentes, utpote nullum tanti operis artificem habentes, ad nihil utilem ſtatuunt. Fecerunt autem eum inter duo freta, vel ſinus (de quibus diximus) maris per millia paſſuum plurima: ut, ubi aquarum munitio deerat, ibi præſidio valli fines ſuos ab hoſtium irruptione defenderent: cujus operis ibidem facti, id eſt, valli altiſſimi, uſque hodie certiſſima veſtigia cernere licet. Incipit fere millium ſpatio à monaſterio Cebercurnig ad Occidentem, in loco, qui ſermone Pictorum Penuachel, lingua autem Anglorum Penueltima appellatur, & tendens contra Occidentem, terminatur juxta urbem Alcluith. Verum priores inimici ultro, ut Romanum militem abiiſſe conſpexerant, mox advecti navibus irrumpunt terminos, cæduntque omnia, & quaſi maturam ſegetem obvia quæque metunt, calcant, tranſeunt. Unde rurſum mittuntur Romam legati, flebili voce auxilium implorantes, ne penitus miſera patria deleretur: ne nomen Romanæ provinciæ, quod apud eos tam diu claruerat,*

claruerat, exterarum gentium importunitate obrutum vileſceret. Rurſum mittitur legio, quæ imperata tempore Autumni adveniens, magnas hoſtium ſtrages dedit: eoſque, qui evadere poterant, omnes trans maria fugavit: qui prius anniverſarium prædas trans maria, nullo obſiſtente cogere ſolebant. Tunc Romani nunciavere Brittonibus, non ſe ultra ob eorum defenſionem cum laborioſis expeditionibus poſſe fatigari: ipſos potius monent arma corripere, & certandi cum hoſtibus ſtudium ſubire, quod non ob aliam cauſam, quam ſi ipſi inertia ſolverentur, eis poſſent eſſe fortiores. Quinetiam qui & hoc ſociis, quos derelinquere cogebantur, aliquid commodi allaturum putabant, murum à mari ad mare recto tramite inter urbes, quæ ibidem ob metum hoſtium factæ fuerant, ubi & Severus quondam vallum fecerat, firmo de lapide locarunt. Quem videlicet murum hactenus famoſum, atque conſpicuum, ſumptu publico privatoque, adjuncta ſecum Britannorum manu, conſtruebant. Octo pedes latum, & duodecim altum, recta ab Oriente in Occaſum linea. Utroſque hodie intuentibus clarum eſt: quo mox condito, dant fortia regni populo monita: præbent inſtituendorum exempla armorum. Sed in littore Oceani ad Meridiem, quo naves eorum habebantur: quia & inde Barbarorum irruptio timebatur, turres per intervalla ad proſpectum maris collocant, & valedicunt ſociis, tanquam ultra non reverſuri. Et paulò poſt. *Quid plura? relictis civitatibus ac muro, fugiunt, diſperguntur, inſequitur hoſtis, accelerantur ſtrages cunctis crudeliores prioribus. Sicut enim agni à feris, ita miſeri cives diſcerpuntur ab hoſtibus: unde à manſionibus, ac poſſeſſionibus ſuis ejecti, imminens ſibi famis periculum, latrocinio ac rapacitate mutua temperabant: augentes externas domeſticis motibus clades, donec omnis regio, totius cibi ſuſtentaculo, excepto venandi ſolatio, vacuaretur.*

EX EPISTOLA GILDÆ.

Quos juſſit conſtruere inter duo maria trans Inſulam murum, ut eſſet arcendis hoſtibus à turba inſtructus terrori, civibuſque tutamini. Et infra. *Igitur rurſum miſeræ mittentes epiſtolas reliquiæ ad Ætium Romanæ poteſtatis virum, hoc modo loquentes: Ætio ter Conſuli Gemitus Britannorum. Et poſt pauca querentes, Repellunt Barbari ad mare, repellit mare ad Barbaros. Inter hæc duo genera funerum aut jugulamur, aut mergimur: nec pro eis quicquam adjutorii habent.*

LIBER QUARTUS.

CUM noſtræ gentis hiſtoriam ſcribere aggrederemur, quo reliqua magis aperta legentibus eſſent, pauca viſum eſt ſupra repetere: ſed ea potiſſimum, quæ à fabularum vanitate abeſſent, & à vetuſtis rerum ſcriptoribus non diſſentirent. Primum omnium conſtans fama eſt, quam plurima etiam indicia confirmant, Hiſpanorum multitudinem, ſive à potentioribus domo pulſam, ſive abundante ſobole ultro profectam, in Hiberniam tranſmiſiſſe: ejuſq́ue inſulæ loca proxima tenuiſſe. Deinde, cum & aëris ſalubritas, & pabuli fœcunditas invitaret, paulatim complures, & propter ſeditiones domi, & exterorum injurias (quibus Hiſpania ſemper fuit obnoxia) quietioris vitæ ſpes & cupiditas eodem traxit: eoque facilius, quod ad inſulam, jam à popularium ſuorum multitudine occupatam, tanquam ad alteram patriam ſe proficiſci, ſibi perſuaderent. Stirps autem illa tanta ſobole in terra hominum fœcundiſſima refloruit, ut jam, non Hiberniæ finibus contenti, in proximas etiam inſulas minores frequenter emigrarent. Interea Scotis (id enim univerſæ genti nomen erat) per Æbudas inſulas fines propagantibus, ſed ſine Rege ac certo imperio per cognationes tributim ſparſis, appulit ad Hiberniæ littus claſſis Germanica, vel, ut ſcribit Beda, Scythica, eo rejecta tempeſtatibus, ut credibile eſt, quod nec liberos, nec uxores ſecum extuliſſent. Hi omnium rerum egeni, cum è longinqua navigatione nihil eis præter arma, ſupereſſet, à Scotiſque, miſſis legatis, ſedes peterent: reſponſum fuit, Se exiguas & infœcundas inſulas ob agri penuriam occupare coactos, quas ne univerſas quidem, ſi eis cedere poſſent, ſuffecturas tantæ multitudini. Communis vero ſortis miſertos, hominibus ſævitia fortunæ afflictis, nec genere (ut è ſermone, & inſtitutis apparebat) alienis, conſilium, & ad efficiendum, quanta poſſent, auxilia daturos. Conſilium autem erat, ut propinquam inſulam Albium, & amplam & fœcundam, & multis in locis adhuc incultam, & propter incolarum, ſicubi eſſent, ingenia, qui multis tum Regibus inter ſe inimicis parebant, infirmam peterent. In illis diſcordiis civilibus facile fore infirmiores fovendo, regionem ampliſſimam occupare. Sua ad id auxilia non defutura. Cum Æbudarum anguſtia, & res, ut tum erant, tenues facerent fidem.

Ger-

Germani (qui poſtea Picti à Romanis & vicinis gentibus ſunt appellati) oram Germanico mari vicinam ingreſſi, pulſis incolis, qui & rari,& inter ſe diſcordes erant, magnam ejus oræ partem in ſuam ditionem redegerunt: brevique prima illa cum Scotis amicitiæ auſpicia ſequuti, conjugibus ab eis acceptis, in unam propè gentem coaluerunt. Ita enim effectum eſt, ut frequenti ultrò citròque commeatu, magna Scotorum multitudo vel ab affinibus adhuc infirmis retenta, vel domeſticarum rerum penuria impulſa, vel charitate ſuorum, inter Pictos locum domicilio caperet. Picti primo affinium adventu læti, cum augeſcere paulatim multitudinem cernerent, formidare cœperunt, ne cum primum ſpem vires Scotis facerent, ipſi eis obnoxii redderentur, primo ſecretis coitionibus, deinde palam in conſiliis fremere cœperunt, providendum, ne peregrini ſecum poſt miſcerentur: rationemque ineundam, ut, quæ adeſſet, multitudo minueretur. Jactatus etiam vulgo rumor eſt, divinitus Pictis dictionem eſſe datam, fore, ut aliquando tota gens à Scotis deleretur. Hæ ſuſpiciones in cauſa fuerunt, ut nationes ante amiciſſimæ ſeorſum habitarent: Scotique montanis in locis, & agriculturæ minus aptis (ut qui pecori paſcendo, & venationibus magis dediti eſſent) ſe continerent: Picti agris fertilioribus ſecundum mare Germanicum colendis aſſueſcerent: ac paulatim tot ante officiis neceſſitudo contracta, brevi in funeſtum prope civile bellum vertit. Levibus enim de cauſis, primum jurgiis, deinde injuriis inter homines feroces ortis, graviſſimorum odiorum ſemina jacta videbantur. Hanc occaſionem Brittones utriuſque gentis inimici cum eſſent nacti, diſcordiarum faces admoverunt, & Pictis non poſcentibus auxilium adverſus Scotos offerunt. Id Scoti cum tractari ſentirent, & ipſi adverſus imminens diſcrimen non modo auxilium, ſed Regem etiam peregrinum adſciſcunt. Inſulanorum duces cum penè pari dignitate eſſent, nec alter alteri cedere in animum induceret, accerſitur cum copiis ex Hibernia Ferguſius, Ferchardi filius, omnium Scotorum & conſilio & manu primus habitus: & magno populi conſenſu Rex declaratur: atque exercitum ad aleam pugnæ, ſi ſit opus, ſubeundam parare, jubetur. Eodem prope momento rumor ad Scotos Pictoſque promanarat, Brittones ambigua conſilia utrique genti juxta pernicioſa agitare, ut victos pariter victoreſque bello aggrederentur: & utriſque, vel ad internecionem cæſis, vel Albio expulſis, ipſi totius Inſulæ potirentur imperio. Ea res utriuſque gentis copias, conſilii incertas, aliquot dies in caſtris

ſtris continuit. Tandem in colloquium ventum, & detecta Brittonum occulta fraude, de pace agi cœptum: eaque renovata, tres exercitus diverſi domum conceſſerunt. Britto conatu priore dejectus, alia fraude rem aggreditur. Immiſſis clam latronibus pecora Pictorum abigit. Res repetentibus reſpondet, juſtius à Scotis furtis & latrociniis aſſuetis, eas, quam à ſe repeti. Ita eluſa legatione, re infecta feciales dimiſſi. Enimvero ea jam aperta ludificatio videri. Itaque, cum fraudulenta conſilia ſe magis magiſque aperirent, recens contumelia vehementius, quam ex priore conatu ira reſidua, utriuſque populi animos inflammavit. Igitur exercitu, quantum poterant, coacto, duo Reges bifariam Brittonum fines ingreſſi, agris ferro flammaque late deformatis, cum ingenti præda domum revertuntur. Ad eam injuriam vindicandam, Britto Scotorum fines ingreſſus, ad Dunum uſque amnem penetravit, & minore longè damno, quam terrore, ea loca pervagatus, in ripa fluminis conſedit. Ferguſius enim, miſſis in montes locaque exercitibus inacceſſa liberis & conjugibus, rebuſque aliis, quæ agi aut aſportari poterant, ipſe aditus omnes obſervabat uſque ad Pictorum adventum. Caſtris tandem cum eis conjunctis, communicatoque conſilio, ſtatuunt bellum ducere, & in regione hoſtili, incurſione propè vaſta hoſtem conficere. At Coilus (id Brittonum Regi nomen erat) per ſpeculatores cauſa cunctationis intellecta, quinque millia hominum in loca editiora, ut ibi in inſidiis eſſent, præmittit: ipſe reliquum exercitum rectà in hoſtem ducere decrevit. Id quoque cum Picti reſciſſent, inito rurſus cum Scotis conſilio, antevertendum rati, ſtatuunt Brittonum caſtra de nocte aggredi. Igitur eductis copiis, Scoti à fronte, Picti à tergo invaſuri, ad hoſtem ante lucem perveniunt. Ibi Brittones fiducia incautos, & qui, ob ſuperiorum dierum cunctationem, hoſtes timere deſierant, adhuc ſemiſomnes obtruncant. Cecidit cum parte majore ſuorum in eo tumultu Coilus ipſe, regionemque, in qua pugnatum eſt, de ſuo nomine celebrem fecit. Ferguſio victore domum reverſo, Scoti ei poſteriſque ejus regnum jurejurando confirmarunt. Ipſe deinde, rebus in Scotia pacatis, ad comprimendas auctoritate ſua ſeditiones, in Hiberniam tranſiit: rebuſque ibi compoſitis, in reditu non procul evectus è portu, cui Rupes Ferguſii nomen eſt, coorta repentè tempeſtate, interiit, anno regni ſui viceſimo quinto. Adventum ejus in Albium, in ea tempora conjiciunt, quibus Alexander Macedo Babylonem cepit, trecenteſimo triceſimo ferè anno ante Chriſtum natum.

II. REX.

Ferguſio defuncto, duo filii, ſed nondum regni potentes, reſtabant, Ferlegus, & Mainus. Eo factum eſt, ut Phylarchis ad prodendum Regem coëuntibus, magna contentione res tranſigeretur, aliis jusjurandum jactantibus, quo adacti erant, regnum ſtirpi Ferguſianæ ſe conſervaturos: aliis, quanta domi foriſque Rege puero inſtarent pericula, commemorantibus. Tandem, poſt longam diſceptationem, ratio inita eſt, qua nec puer, ætate nondum regno matura, imperaret, nec jurijurando fraus fieret: ut videlicet Regum liberis nondum adultis, propinquorum, qui maximè videretur regno idoneus, is rerum ſummæ præficeretur. Eo mortuo, regni ſucceſſio ad Regis ſuperioris liberos perveniret. Hæc poſtea perpetuò lex valuit, per annos ferè CIↃ. XXV. uſque ad Kennethum Tertium, de quo ſuo loco dicemus. Hac lege Feritharis, Ferguſii frater, regnum eſt adeptus: atque annos quindecim eum honorem geſſit, tanta æquitate & modeſtia, ut & cives juſtum Regem, & pupilli tutorem optimum eum experirentur. His artibus cum pacem foris, domi charitatem civium comparaſſet, propinquorum tamen ambitionem placare non potuit. Ferlegus enim, regnandi cupiditate jam dudum inflammatus, communicata re prius cum turbulentiſſimo quoque juventutis, ac rerum novarum avidiſſimo, patruum adit, & regnum paternum repoſcit, quod ille non ut ſuum, ſed ut fiduciarium tenebat. Feritharis adeò illo adoleſcentis importuno conſilio non eſt perturbatus, ut, concione advocata, regnum ejerare paratum ſe eſſe oſtenderet: multaque etiam de adoleſcentis laude adjecit. Regno autem ſibi credito, quod mors propinqua eſſet ablatura, malle ſponte cedere, & voluntate potius quam neceſſitate, pietatem erga propinquos colere. Sed tantum omnium fuit erga Feritharem ſtudium, tantaque charitas, ut hanc præproperam in Ferlego regni cupiditatem non modo vultu, ſed increpationibus, atque adeo clara totius concionis acclamatione, ſint averſati. Patefacta vero per indices adverſus patruum conjuratione, cum conſilii deteſtabilis auctor ſupplicio graviſſimo dignus haberetur, valuit tamen in Ferlego patris memoria, & patrui præſentis gratia & preces, quo minus graviſſimi ſceleris cogitati morte pœnas lueret. Cuſtodes tantum adhibiti, qui facta dictaque ejus omnia ſpecularentur. Sed ille quamlibet brevis moræ ad ſpem animo conceptam impatiens, deceptis cuſtodibus, cum paucis conſciis, primum ad Pictos, deinde, cum ibi nullam rerum novandarum materiam

inveniret, ad Brittones confugit, apud quos vitam ignavam & perinde ignobilem egit. Feritharis vero paucos poſt menſes, incertum morbo an fraude, eſt ſublatus. Ejus mortis ſuſpicionem ſuperior ambitio ſceluſque detectum, & recens fuga ſic auxit, ut Ferlegus omnium ſententiis abſens damnaretur, quintodecimo ferè poſt mortem patris anno.

III. REX.

Ferlego damnato, Mainus frater ejus Scotorum Rex tertius creatur: vir patri & patruo, quam fratri ſimilior. Is, pace cum vicinis confirmata, domi ſublatis facinoroſis, ſacrorum ritus diligenter obeundo, tantam ſibi juſtitiæ & pietatis opinionem paravit, ut eum lædere, ſummum nefas, tam cives quam peregrini exiſtimarent. Hac ſanctitatis opinione quàm armis tutior, poſtquam viginti novem annos imperaſſet, decedens, magnum ſui deſiderium apud omnes bonos reliquit.

IV. REX.

Dornadillam habuit, & filium & regni ſucceſſorem, & in æquitate colenda, patri ſimilem: ceteris vitæ partibus diſparem. Magnam enim temporis partem venationi dedit: id ſtudium in pace decorum, & corpori ſalubre ratus, & ad robur militare confirmandum, maximè utile. Animum præterea voluptates maximè puras inde capere: & adverſus avaritiam & luxuriam, ceteraque vitia, quæ ex ocio gignuntur, non modicè roborari. Hunc fama eſt, leges venaticas, quæ apud priſcos Scotos hac ætate obſervantur, tuliſſe. Deceſſit octavo & viceſimo regni anno.

V. REX.

Nothatum ejus fratrem populus regnare juſſit, immaturo adhuc ad regendum, Reuthero ejus filio. Is imperium, quod ad eum diem fuerat moderatum & legitimum, ſtatim in ſuperbam dominationem convertit: civeſque paſſim juxta ſummos & infimos, velut non in tutelam, ſed prædam ſibi datos, multatione bonorum, exilio, morte, omni denique ſuppliciorum genere ita afflixit, ut nihil ad ſummam immanitatem ſibi reliquum faceret: ceteris metu torpentibus. Dovalus quidam è Gallovidia, homo ambitioſus, ex odio civium in regem locum creſcendi datum ratus, cum ſciret, ſibi inſidias ab Rege parari, facinus occupare ſtatuit. Omnibus ad id ſatis comparatis, magna clientium & amicorum manu ſtipatus, ad Regem venit. Ei palam cædem nobilitatis, bonorum direptionem, publicamque ſervitutem cum exprobraſſet, petit, ut tandem aliquando regnum,

quod

quod gerere neſciat, hæredi legitimo reſtituat. Nothatus, præter expectationem ultrò conviciis petitus, de acerbitate priſtina nihil remittens, reſpondit, ſe, quæ geſſerit, jure regio geſſiſſe: ſi quid durius patratum eſſet, non id Regis ingenio, ſed civium contumaciæ tribuendum. His conviciis ira utrinque irritata, cum ad manus ventum eſſet, Nothatus à Dovalianis obtruncatur, poſtquam crudeliter & avarè viginti præfuiſſet annos.

VI. REX.

Reutherus à Dovali factione, ſine populi ſuffragiis, Rex appellatur. Proceres, fama rei geſtæ ad ſe perlata, etſi Nothatum quovis ſupplicio dignum exiſtimabant, non probabant tamen exemplum. Multò etiam moleſtius ferebant, comitia regia ſublata, & ad unius arbitrium lectionem ampliſſimi magiſtratus collatam. Neque id gratuitum facinus exiſtimandum, quod adoleſcens oneri impar ad ſummum imperium eſſet evectus. Rem verè æſtimantibus, ſatis apparere, Reuthero nomen imperii, Dovalo vires eſſe quæſitas. Neque ſane publicè intereſſe, Nothatus an Dovalus præeſſet, niſi fortè commodiorem ſub eo vitam ſperarent, qui privatus Reges interimeret, privatus privato ſceptra daret, quam ſub ejus imperio, qui non ante inſanierit, quam poteſtatis viribus fretus, & armorum terrore permiſſu populi ſeptus fuit. Nothati propinqui, cum hæc vulgo jactari audirent, in cœtus publicè omnium vicem indignantium ſe inſinuantes, perfecerunt, ut bellum adverſus Dovalum decerneretur: copiiſque ducem Ferchardum, Nothati generum, præficiendum curant. Nec Dovalus pugnam detrectavit. Bis eodem die concurſum. Dovaliani, etſi numero ſuperiores, tamen fuſi fugatique ſunt. In fuga plures quam in prælio cæſi. Præter enim Dovalum factioniſque principes, cecidit cum multis ſuorum Getus Pictorum Rex. Reutherus novus Rex captus eſt. Profuit ei ad veniam ſimplicior ætas, patris memoria, & Regii ſanguinis reſpectus. Nec incruenta victoribus fuit pugna, cæſis, præter alios propè omnibus Phylarchis. Hic conflictus, Scotorum & Pictorum res in Britannia ita afflixit, ut qui ſupererant, ne prædæ Brittonibus forent, in loca aſperiora incultaque, & in proximas inſulas defugerent. Brittones enim, quam diu quæſierant, occaſionem nacti, ſtatim ad Bodotriam (is nunc Fortha eſt) nullo reſiſtente, perveniunt. Deinde, ibi rebus pro tempore compoſitis, in Caledonios profecti, disjectis, qui ſe ibi congregaverant, regiones Pictorum campeſtres occuparunt: ibique præſidiis diſpoſi-

 tis,

tis,bellum confectum rati, domum reduxerunt exercitum. Interea reliquiæ Scotorum & Pictorum, quæ in montibus, ſilvis, aliiſque locis impeditis reſtiterant, direptionibus pecorum & arcium præfectos infeſtabant, & ipſi quoque victitabant. Interim majore etiam manu ex inſulis collecta, vicos urebant, & latius prædas agendo, agros pleriſque in locis incultos reddebant. Brittones, ſive domeſticis diſſidiis detenti, ſive exercitum in loca vaſta & impedita ducere, non ſatis tutum rati, cum obviam nulla majore manu irent, ſua ſegnitie hoſtium aluerunt audaciam. His miſeriis Scoti & Picti cum per duodecim annos fuiſſent afflicti, tandem nova ſobole juventutis bellicoſæ (utpote in tantis rerum anguſtiis duriter educatæ) aucti, nuntiis in omnes partes miſſis, mutuis adhortationibus confirmati, ſtatuunt fortunam experiri. Reutherus igitur ex Hibernia in Æbudas, illinc deinde in Albium navigat: atque ad æſtuarium, quem nunc lacum Briennum vocant, copias expoſuit: & cum Getho Gethi filio, eodemque ſuæ uxoris fratre congreſſus, de ſumma belli deliberat. Optimum factu rati, ad hoſtem incogitantem atque imparatum ducere. Eum ubi primum obviam habuerunt, ita conflixerunt atrociter, ut neutra acies è prælio læta diſceſſerit. Ex eo, utriſque cladibus defatigatis, pax in aliquot annos fuit. Reutherus (ſive, ut Beda vult, Reuda) in antiquam ſedem Argatheliam conceſſit: Scotique diu ab eo Dalreudini appellati. Daal enim, Scotorum lingua, partem ſignificat. Inde progreſſus, brevi regnum ad fines antiquos promovit: ac viceſimo ſexto, quam regnare cœperat, anno deceſſit, Thereo filio è Gethi filia relicto.

VII. REX.

Is quia vix decem erat annorum, juxta legem de Regibus ordinandis jam pridem receptam, patruus ejus Reutha Rex fuit declaratus. Qui à bellis externis ocium nactus, populum primum malis efferatum, deinde victoria, etſi cruenta, inſolentem, ad mitiorem cultum redigere conatus, multas ſanctiones publicè utiles fecit: quarum non paucæ apud priſcos Scotos adhuc manent. His artibus cum ſeptemdecim annos imperaſſet, cum ſumma omnium reverentia & amore, ſeu valetudinis adverſæ (quod ipſe cauſabatur) tædio, ſeu propinqui ſui Therei ambitioſum timens ingenium, multa de laudibus ejus habita oratione, populo ægrè permittente regno ſe abdicavit.

VIII. REX.

Thereus ei ſuffectus, primis quidem ſex annis ita regnum geſſit,

geſſit,ut Reutha de eo recte vaticinatus fuiſſe videretur. Deinde non ſenſim, ſed repentè ita in omnia flagitia præceps abiit, ut, nobiliſſimo quoque per calumniam ſublato, facinoroſi homines, amoto metu, totum regnum brevi latrociniis infeſtum fecerint. Phylarchi, deplorato ſtatu publico, cum in eum animadvertere ſtatuiſſent, ille, comperta conjuratione, ad Brittones confugit: ibique, reditu deſperato, in ſummo contemptu & ignominia conſenuit. Interea Conanus, homo prudens ac ſeverus, Prorex electus, ab illo labefactata & concuſſa reſtituit: latrocinia compeſcuit: ac rebus, quoad potuit, compoſitis, in conventu publico, accepto nuncio de Therei morte, magiſtratu ſe abdicavit, duodecimo ferme anno, quam Thereus regnum inierat.

IX. Rex.

Joſina proximi Regis frater, rerum gubernaculo admotus, nihil in ullam partem geſſiſſe memorabile fertur, niſi quod Medicos in honore ſummo habuit: quod, cum exularet in Hibernia cum patre, eis maxime familiariter fuiſſet uſus. Brevi reliqua nobilitate in Regis mores eunte, factum eſt, ut multis ſæculis nemo eſſet in Scotia illuſtriore loco natus, qui vulnerum curationem non teneret. Reliquarum enim partium medicinæ rarus erat tum uſus apud homines, in ſumma parſimonia educatos, & magnis laboribus exercitatos. Deceſſit autem matura ſenectute, cum viginti quatuor annos regnum tenuiſſet.

X. Rex.

Huic ſucceſſit filius Finnanus, qui, paternis inſiſtens veſtigiis, nihil magis laboravit, quam ut civili & moderato imperio ſuos aſſueſceret: & benevolentia magis, quam armis, auctoritatem regiam tueretur. Ut autem radices tyrannidis recideret, decretum fecit, ne quid Reges, quod majoris eſſet momenti, niſi de publici conſilii auctoritate, juberent. Cum triginta annos regnum tenuiſſet, civibus & peregrinis juxta carus, deceſſit.

XI. Rex.

Nec ulla tamen res æquè deſiderium ejus auxit, ac Durſti filii, qui ei ſucceſſit, vita in omnia vitia projecta. Paternos primum amicos, ut moleſtos voluptatum ſuarum interpellatores, à ſe ablegavit, & corruptiſſimum quemque è juventute in familiarem conſuetudinem aſcivit: ac tum demum ſe totum epulis & Veneri dedit. Uxorem regis Brittonum filiam, comitibus proſtitutam, abegit. Tandem, facta contra eum nobilitatis con-

juratione, velut è ſomno experrectus, cum neque domi quicquam tutum, nec foris exilio locum fidum proſpiceret, quod peregrinis & civibus juxta inviſus eſſet, optimum factu ratus, prioris vitæ ſimulare pœnitentiam. Ita enim, & ſe imperium retenturum, & de inimicis in tempore pœnas expetiturum. Igitur, primum revocata uxore, Brittones reconciliare conatus eſt. Civium primores ad ſe vocat. Graviſſimo ſacramento interpoſito, præteritorum oblivionem ſancit. Flagitioſiſſimum quemque, velut ad ſupplicium ſervatum, in carceres conjicit: ac ſanctè pollicetur, ſe nihil in poſterum, niſi de primatum conſilio acturum. His rebus ubi animi ſinceri fidem fecit, concordiam ludis, conviviis, aliiſque, quæ publica fert lætitia, celebrat: ac jam gaudio ſolutis omnium animis, nobilitatem frequentem ad cœnam vocat: eos, ubi incautos & inermes in unum locum concluſiſſet, immiſſis percuſſoribus omnes ad unum occidit. Ea calamitas non tam reliquorum animos metu repreſſit, quam iram languentem novis facibus accendit. Igitur coacto magno exercitu, cunctis, ad inviſum portentum tollendum, conjurantibus, Durſtus, omni alia ſpe præciſa, cum paucis flagitioſis, quos metus communis pœnæ, ob ſuperioris vitæ ſcelera, aggregaverat, prælii fortuna tentata, occiſus eſt, poſtquam novem annos regnaſſet. In omnium ordinum tam juſto adverſus eum odio, tamen hoc regio nomini & majorum memoriæ tributum eſt, ut defuncti corpus in monumenta majorum inferretur.

XII. REX.

In comitiis regiis magna fuit inter proceres contentio, aliis cenſentibus; juxta ſacramentum Ferguſio præſtitum, veterem eſſe morem ſervandum, aliis metuentibus ne, ſi quem è Durſti propinquis facerent Regem, vel ſimilitudo morum eum ad flagitia, vel ſanguinis propinquitas ad ultionem impelleret. Tandem Evenus Durſti frater patruelis, & vitæ ſuperioris commendatione, & inſigni adverſus tyrannum vivum odio commendatus, è Pictis, ubi, Durſtum peroſus, ſponte exulabat, ad regnum magno conſenſu vocatus eſt. Is primus creditur, cives in ſuum nomen ſacramento adegiſſe: qui mos à Phylarchis nunc quoque ſervatur. Evenus omnium primum, ut mores à ſuperiore Rege corruptos formaret, adoleſcentes ad antiquam in victu, veſtitu, & in conſuetudine quotidiana parſimoniam revocavit. Ita firmiores ad militiam, & minus domi turbulentos ratus futuros. Omnes regni ſui partes diligenter perluſtravit: jus cum ſumma moderatione dixit: & ſontes, pro modo delictorum, punivit.

vit. Pictorum Regem adverſus Brittones auxiliis juvit: inter quos pugnam longè pertinaciſſimam nox diremit, adeo incerta victoria, ut pari clade, ac perinde metu uterque exercitus affectus diſceſſerit, Brittones domum, Scoti & Picti in montes proximos: qui poſtridie è ſuperiore loco animadverſa hoſtium fuga, ſpolia legerunt: ac ſe pro victoribus gerentes, exercitus domum reduxerunt. Hoſtibus repreſſis, Evenus iterum ad pacis opera ſe convertit: ac ne moleſtum eſſet Regibus, toties regiones omnes (ut tum mos erat) ad jus dicendum obire, judices ordinarios, regno in conventus diviſo, juri dicundo præfecit. Delatores item inſtituit, qui noxios deferrent. Id munus, vitio deprehenſo, incertum lege ne ſit abrogatum, an ſponte abolitum. Decimo nono regni ſui anno mortem obiit. Gillo filio notho, eodemque vafro & regni cupido poſt ſe relicto.

XIII. Rex.

Supererant è legitima Regum ſtirpe proximi, Dochamus & Dorgallus, Durſti filii, iidemque gemini. Inter eos, cum diſcrimen ætas non faceret, fœdum de regno certamen ortum, Gilli etiam fraude vehementius accenſum eſt. Cum res ad arbitrium propinquorum relata eſſet, ibi, præ pertinaci factionum ſtudio, nihil decerni potuit. Gillus, qui auctor utrique fuerat, ut alter alterum tolleret, cum occulta conſilia parum procederent, procerum & propinquorum primis, ut controverſias finirent, in unum locum coactis, per homines idoneos ſeditione ſubitò excitata, utrumque interimendum curat. Deinde velut ipſe petitus foret inſidiis, implorata omnium, qui aderant, fide, in Evonium locum ab Eveno communitum profugit. Eo præſidio cum parte nobilitatis & hominibus ſui ſceleris conſciis occupato, è ſuperiore loco multa dè fratrum temeritate & pertinacia ad populum frequentem concionatus, multa adverſus cædis auctores locutus, tandem ſubjecit, ſe ab Eveno, non modo rerum domeſticarum ſed etiam regni, donec novus Rex eligeretur, curatorem relictum. Hæc qui audiebant, etſi falſa rebantur, tamen, cum eum firmis præſidiis munitum viderent, metu gravioris periculi, ſacramento incunctanter adacti, eum Regem dixerunt. Ille etſi conſenſu populi utcunque expreſſo regnum ſibi confirmaverat, tamen ſuperſtitibus Durſti poſteris nunquam ſe tutum ratus, animum ad nepotes ejus tollendos adjecit. Erant autem Liſmorus, Gormacus & Ederus è Dochamo Durſti filio geniti. Hi cum in Manna inſula educarentur, Gillus ipſe, ad eos reducendos, profectus, duos majores natu omni

honoris & humanitatis ſpecie proſecutus, in Albium ſecum abduxit: ut apud ſe (quemadmodum ſimulabat) Regii pueri regio cultui aſſueſcerent. Cum Edero, qui minimus erat, milites, præſidii obtentu, reliquit, quibus occulta dederat mandata, ut ſtato die puerum interficerent. Sed, cum Gilli ingenium omnibus eſſet notum, nutrix fraudem ſuſpicata, alumnum clam ſublatum, nocte in Argatheliam tranſmiſit: ac, nequicquam ad cædem cum quærente Gillo, aliquot annos occulte in ſpelunca educavit. Ille non modo fratres pueri natu majores, ſed milites etiam cuſtodes occidit. Ipſum vero Ederum, cum falſus rumor in Hiberniam delatum pervulgaſſet, quærere deſiit. Sed nec, nepotum Durſti cæde perpetrata, ſatis tutum adhuc ſe arbitratus, quamdiu quiſquam è Regia ſtirpe ſupereſſet, omnes propinquos familiareſque interimendos curavit. Proceres, qui moleſtè præſentem rerum ſtatum ferebant, & pejora metuebant, conjuratione clam facta, tanto ſilentio rem texerunt, ut Gillus prius geri, quam parari bellum, ſenſerit. Cum exercitum contra rebelles cogeret, ſenſit, quam fluxa fides hominum erga ſceleratos eſſet. Nam & pauci ad eum convenerunt, & hi fere, qui, propter ſuperioris vitæ flagitia, pacem timebant. Itaque ſuis diffiſus, relicto exercitu, piſcatoria navicula in Hiberniam fugit. Scoti, ne legitimo carerent imperio, Caduallum conjurandi principem, copiis hoſtium in fidem receptis, Proregem creant. Is cum Gillum, facinoroſos undique cogentem, bellum renovare velle intelligeret, eum, antequam copias majores colligeret, perſequi, quocunque fugeret, decrevit. Primum in Æbudas inſulas navigavit. Ibi Ederum, unum è Durſti progenie ſuperſtitem, ad ſe adductum, liberaliter inſtituendum dedit. Gillus audito ejus adventu, rurſus in Hiberniam abiit: proceribus ejus gentis magna ſpe præmiorum ſolicitatis, in primis ſi ſe reducerent Æbudas, iis ſe donaturum. His pollicitationibus magnum exercitum confecit. Caduallus, cum rebus omnibus ad trajectionem paratus eſſet, propè de curſu revocatus eſt, ut ſe ſuſpicione regni falſa liberaret.

XIV. REX.

Primum omnium Evenum, præclara fama virum, Dovallo Finnani Regis fratre genitum, populi ſuffragiis Regem creandum curat. Is, accepto magiſtratu, loca hoſtibus opportuna ac maximè maritima, firmis præſidiis communit, ne ſubiri hoſtes poſſent impunè exſcenſiones facere. Gillus, id cum reſciſſet, & ipſe mutato conſilio, in illam inſulam navigat. Ibi cum omnia

late

late ferro flammaque vaſtaſſet, in Hiberniam rediit. Evenus, ut belli fontem exhauriret, magnum eo exercitum, duce Caduallo, mittit. Nec Gillus certamen detrectat. Sed à ſuis, magis prædam quam ducem ſecutis, deſtitutus, veſte mutata, in propinquum nemus fugit, paucis è tanto numero eum comitantibus. Reliquus exercitus à ſociis & duce proditus, ſe Caduallo dedit. Gillus, poſt prælium diu quæſitus, tandem in antro obſcuro repertus, trucidatur tertio quam regnum occupaverat anno. Caput relatum ad Caduallum. Eum, rebus feliciter geſtis ex Hibernia redeuntem, non eadem fortuna excepit. Majorem enim exercitus partem cum omni præda, fœda tempeſtate vexatus, amiſit. Unde tantum concepit mœrorem, ut non adeo diu poſt, ægritudine animi confectus, interierit: Rege fruſtra conſolante, ac res præclarè bello geſtas laudante, adverſa in fortunæ ſævitiem conferente. Rex novus hoc rerum ſucceſſu clarus, pacem cum Pictis renovavit: & Gethi tertii Pictorum Regis filia in matrimonium accepta, eam confirmavit. Sed hanc publicam lætitiam ſubitus Orcadenſium in Albium exſcenſus interpellavit. Eos repentè Rex aggreſſus, ex agris ad montes, è montibus ad mare compulit. Ibi trepidantes, & in conſcendendo turbatos adortus, penè ad unum concidit. Belus eorum Rex, deſperata ſalute, ſibi manum intulit. Evenus, bello defunctus ad pacis opera converſus, duo emporia locis commodis inſtituit: utrique ab amnibus præterfluentibus indita nomina Ennerlothea & Enerneſſa. Enner enim priſci Scoti vocant locum, quo naves appellere poſſunt. Æbudas, longa bellorum licentia tumultuantes, ſublatis inter incolas diſcordiis, pacavit. Brevi deinde poſt, cum ſeptemdecim regnaſſet annis, mortem obiit.

XV. REX.

Suffectus ei Rex eſt Ederus, Dochami filius. Is cum pace domi foriſque parta frueretur, ac venationibus (ex vetere gentis conſuetudine) indulgeret, ſubito affertur, Bredium inſulanum, Gilli tyranni propinquum, magna cum claſſe appuliſſe, ac latè prædas agere. Adverſus hunc tumultuario repentè exercitu ducto, noctu hoſtium caſtris quanto potuit cum ſilentio, præteritis, ſtationem navium aggreſſus, parvo negotio nec opinantes in ſuam poteſtatem redegit: cuſtodibus occiſis, claſſem incendit. Mane in hoſtes duxit: ac pari negligentia ibi inventa, primo tumultu incompoſitos fudit. Multi inter cunctationem pugnæ ac fugæ cæſi: reliqui ad mare propinquum, intercluſa fuga, capti, & laqueis ſtrangulati. Præda, dominis agnoſcentibus reddita.

ta. Similem tumultum ex eiſdem inſulis, poſt aliquot annos, ejuſdem Gilli alius propinquus excitavit, qui ſimilem quoque habuit exitum, deleto exercitu, claſſe incenſa, præda recuperata, ac dominis reddita. Ita pace ubique parta, ſenex octavo & quadrageſimo imperii anno, morbo eſt extinctus.

XVI. REX.

Huic ſucceſſit Evenus tertius, indignus optimo patre filius: qui non contentus centum è nobilitate concubinis, ni ſuam ſpurcitiem, latis legibus, in vulgus proderet. Tulit enim, ut cuivis liceret, pro opibus quot alere poſſet, uxores ducere: ut Rex ante nuptias ſponſarum nobilium, nobiles plebeiarum prælibarent pudicitiam: ut plebeiorum uxores cum nobilitate communes eſſent. Hanc flagitioſam ejus nequitiam ſecutæ ſunt (ut ferè ſolent) comites luxuria, crudelitas, avaritia. Nam, cum ad ſumptus opes non ſuppeterent, opulentiores, confictis cauſis, rapiebantur ad ſupplicium, & commercio Regi cum furibus inito, furandi ſumma erat impunitas. Ita, quam gratiam ab adoleſcentia corrupta, ex promiſcuæ libidinis permiſſione, ſperarat, eam truculentia & rapacitate amiſit: & conjuratione nobilitatis facta, ſenſit, quam infida malorum eſſet ſocietas. Nam, cum primum in aciem ventum eſt, à ſuis deſtitutus, vivus in hoſtium manus venit, ac in cuſtodiam publicam conjectus eſt. Cadallano, qui pro Rege ei ſuffectus erat, rogante de pœna ejus, in perpetua vincula eſt damnatus. Ibi quidam ex inimicis, priorum offenſarum memor, è cæde Regis vel procerum gratiam, vel ſaltem impunitatem ſperans, eum noctu in carcere ſtrangulavit, cum jam ſeptem annos regnaſſet. Ejus facinoris auctor, fracta gula, pœnas luit.

XVII. REX.

Secutus eſt Metellanus Ederi propinquus, non minus, ob virtutes egregias, omnibus carus, quam Evenus fuerat, ob vitam flagitioſè actam, inviſus. Ea res tamen ei apud omnes peperit auctoritatem, ut eo imperante perpetua fuit foris pax, & domi tranquillitas. Hoc unum ad ſummam felicitatem ei defuit, quod, nobilitatis in libidinem proclivis pertinacia impeditus, leges Eveni ſpurcas abrogare non potuerit. Obiit mortem, anno regni ſui triceſimo.

XVIII. REX.

Eo ſine liberis defuncto, regnum delatum eſt ad Caratacum, Cadallani filium, generis Regii juvenem. Is, inito ſtatim regno, Æbudas à morte proximi Regis tumultuantes, non ſine labore

compe-

compeſcuit: nec temerè tamen crediderim, quod noſtri ſcriptores, Oroſium, Eutropium, & Bedam ſecuti, tradunt, Orcadas, eo imperante, à Claudio Cæſare ſuperatas: non quod difficile exiſtimem, paucas inſulas in ſæviſſimo mari disjectas, à paucis incolis & inermibus habitatas, ſingulas aggredi, & cum mutuis auxiliis ſe tueri non poſſent, omnes vincere. Nec quod incredibile putem, in eam expeditionem claſſem à Claudio miſſam, homine (ut inquit Oroſius) qui bellum ubique & victoriam undecunque quæreret: ſed quod Tacitus affirmet, ante Julii Agricolæ adventum, eam Britanniæ partem Romanis omnino incognitam fuiſſe. Caratacus regnum annos viginti tenuit.

XIX. REX.

Ei ſucceſſit Corbredus frater. Is quoque Inſulanos, qui, omnibus fermè interregnis ſpem novarum rerum ſecuti, novos motus ciebant, multis expeditionibus attrivit: latrones, in plebem graſſantes, extinxit: & pace ibi conſtituta, in Albium reverſus, totamque Scotiam pervagatus, labefactata bello reſtituit, ac decimo octavo regni anno deceſſit.

XX. REX.

Conventus procerum, præterito ob immaturam ætatem Corbredi filio, Dardannum Metellani nepotem regnare juſſit. Nemo ante hunc majore cum expectatione regnum iniit: nemo ſpem de ſe conceptam vehementius fefellit. Ante ſuſceptum magiſtratum, multa liberalitatis, temperantiæ, & fortitudinis dedit exempla: initio imperii medium ſe Regem geſſit: triennio vix exacto, in omnia vitiorum genera præceps abiit. Probos & prudentes viros, qui patri à conſiliis fuerant, quod ejus adverſarentur nequitiæ, ex aula expulit. Adulatores & novarum voluptatum inventores in præcipuo habebat honore. Cardorum propinquum ſuum, qui juri & æquitati adminiſtrandæ præfectus fuerat ſub Rege ſuperiore, moleſtum ſuarum voluptatum interpellatorem, occidit. Atque intra paucos dies plerique alii, divitiis aut virtute præſtantes, alius alia fraude circumventi periere. Tandem, ut metum ſucceſſoris ſibi demeret, Corbredum Galdum, genere propinquum, fratreſque ejus in ſpem regni liberaliter educatos, tollere decrevit. Negotium eos necandi datur Cormoraco cuidam, ex intimis familiaribus. Is magnis muneribus donatus, & promiſſis oneratus, ad ſcelus perpetrandum dimiſſus: ſed rem incautius aggreſſus, à Galdi comitibus, ſtrictam ſicam tenens, eſt comprehenſus: ac in jus ductus, tormentis adhibitis auctorem totiuſque conjurationis ſeriem confeſſus, ſtatim

tim occiditur. Hoc facinore vulgato, magno conſenſu in Regem conjuratur: cæſiſque ſtatim turpium voluptatum, quos nanciſci poterant, miniſtris, ad ipſum mali caput viam affectant. Interea Conanus, unus ex aſſentatorum grege, obſcuro quidem loco natus, ſed cui omnium rerum apud Regem maxima erat fides & auctoritas, collecta manu, proceribus obviam ire auſus, à ſuis deſeritur, & captus, vitam laqueo finit. Multitudo jam Galdum ducem nacta, Dardannum latebras ſpectantem, & inter prendendum manum ſibi inferre conantem, ad eum perducit. Ibi ſtatim mori juſſus. Capite defuncti ad ludibrium propoſito, corpus in cloacam projectum, cum regnaſſet annos quatuor.

XXI. REX.

Huic ſucceſſit Corbredus ſecundus, cognomento Galdus, & ſuarum virtutum tirocinio, & patris optimi memoria, & indole præclara proceribus ac plebi juxta carus. Sunt, qui, hunc Galgacum à Tacito appellari, exiſtiment. A Scotis cognomen ei Galdi eſt additum, quod apud Brittones educatus fuiſſet. Scoti enim vetere conſuetudine advenas Galdos vel Gallos, velut Germani Wals, appellare ſolent: qua de re alibi plura diximus. Hic maximam de ſe ſpem conceptam auxit. Profectus ad inſulas, Sciam & Leogum, non minore prudentia quam ſeveritate motus jam pridem ortos, & ignavia Dardanni auctos compeſcuit. Latronum duces interemit: ceteris, pœnæ metu, vel ſibi conſciſcere exilium, vel ad opera ruſtica redire coactis. Hic, opinor, primus Regum Scotorum ſigna cum Romanis contulit, imperio eorum paulatim ſe ad fines ipſius propagante. Nam Petilius Cerialis, primus Brigantium vires fregit: & ejus ſucceſſor Julius Frontinus Silures vicit. Ad has gentes, non adeo longe à Scotorum & Pictorum finibus poſitas, non abhorret à vero, miſſa fuiſſe auxilia. Succeſſit ſuperioribus Julius Agricola: qui, ſuperatis Ordovicibus, Monaque inſula in poteſtatem redacta, cum ad anguſtiſſimam Britanniæ partem veniſſet, ratus, non magnum ſibi ad inſulæ finem ſpatium ſupereſſe, animum ad totam perdomandam adjecit. Tertio igitur imperii anno, proximas Pictorum & Scotorum regiones, populando percurrit, donec ad Taum amnem pervenit: quamvis afflicto tempeſtatibus exercitu, ſpatium tamen ponendis idoneo loco caſtellis habuit: quæ res & conſilia hoſtium vana reddidit, & vires fregit: Antea enim, homines ad omnium malorum patientiam indurati, quæ æſtate amiſerant, hieme, legionibus per hiberna diſperſis, recuperabant: ac plerunque caſtella non ſatis munita expugnabant. Tum vero, ſolertia Agricolæ in

caſtellis

caſtellis ponendis, & diligentia in muniendis, annuis copiis in ſingula conjectis, artes eorum fruſtrabantur. Quarto imperii anno, perſpecto, quam brevi ſpatio Bodotriæ & Glottæ æſtuaria dirimantur, ac, loco præſidiis firmato, regiones in Hibernicum mare verſas depopulatus eſt. Quinto anno, claſſe in Oceanum immiſſa, multis in locis exſcenſiones fecit, ac populationibus maritimam oram infeſtavit, littoraque Hiberniam ſpectantia præſidiis munivit, non modo in uſum præſentem, ſed etiam ut in Hiberniam illinc facilius trajiceret. Hac Agricolæ prudentia Scoti & Picti in anguſtum angulum concluſi, & à Brittonum commercio ſecluſi, ad ultimum ſeſe periculum comparabant. Nec ſegnius Agricola, claſſe circumire juſſa, ad extrema inſulæ exploranda, & ipſe trans Bodotriam ducto exercitu, in Caledonios tetendit. Ibi jam hoſtes (ut in ultimum diſcrimen) parati, caſtella quædam Romanorum oppugnare aggreſſi, tantum intulerunt terroris, ut plerique & multitudinem, & ex deſperatione pertinaciam timentes, conſulerent, cum exercitu retro in pacatiora loca revertendum. Verum dux propoſiti certus, cum hoſtes pluribus agminibus adventare audiſſet, & ipſe tripartito adverſus eos duxit: quæ res ei penè exitio fuit. Hoſtes enim ejus, intellecto conſilio, univerſi unam legionem de nocte oppugnare aggreſſi, cæſis vigilibus, paulum abfuit, quin caſtra caperent. Sed adventu reliquarum legionum impediti, cum uſque ad lucem acriter dimicaſſent, tandem victi, in loca impedita refugerunt. Hæc ferè ſeptimo expeditionum anno geſta. In proximam æſtatem utrique ſe ad ultimam dimicationem parabant: Romanis in ea victoria ſpem finiendi belli collocantibus: hoſtibus de libertate, de vita, de omnibus quæ chara & ſancta ſolent eſſe hominibus, decertaturis. Ac ſuperioribus præliis ſe rati, arte potius quam virtute victos, ad Grampii montis radices, loco paulùm editiore, Romanorum adventum opperiuntur. Ibi cruento prælio congreſſi, cum diu incerto Marte pugnaſſent, tandem Caledoniorum fortiſſimo quoque cæſo, victa pertinacia, in loca tutiora ſeceſſerunt. Neque quiſquam dubitabat, quin Agricola totam Britanniam armis pacaturus eſſet, niſi à Domitiano, non ad honorem oſtentatum, ſed ad necem revocatus fuiſſet. Sub diſceſſum ejus, Romana caſtra ſeditione laborarunt: & Scoti Pictique, paulum hac occaſione recreati è latebris prodire cœperunt: & cum nec parem ducem, nec eandem diſciplinam apud Romanos ſenſiſſent, legatis paſſim dimiſſis non modo popularium animos, ſed etiam Brittonum tentare ſunt aggreſſi. Ac primum,

mum, levibus præliis reſumpta audacia, jam præſidia oppugnare, & acie ſtructa, certaminis aleam experiri non dubitabant. Hac ratione, Romani ex agris eorum expulſi, cum Brittonibus de veteri provincia Marte ambiguo decertabant. Galdus, ab armis ocium nactus, regiones diligenter obeundo, veteres dominos in agros bello vaſtatos reduxit: in vacua milites miſit: & latrociniis cohibitis, diſſidia cum Pictis orientia compoſuit. Tandem, non minore apud hoſtes quam cives gloria clarus, deceſſit anno, quam regnum ſuſcepit, triceſimo quinto.

XXII. REX.

Patri optimo ſuffectus Luctacus, filius flagitioſiſſimus: qui, ſpreto majorum conſilio, ſe totum vino & ſcortis dedit. Nullam ab ejus libidine, vel propinqua cum ipſo cognatio, vel reverentia legum, vel majorum aut maritorum reſpectus vendicabat. Acceſſere ad hæc, inhumana crudelitas, & inexplebilis avaritia. Juventus quoque, in pejora proclivis, facilè in regios mores degeneravit. Igitur cum paſſim omnia ſtupris, rapinis & cædibus contaminaret, nec unus quiſpiam ejus impotentiæ obviam ire auderet, tandem, conventu primorum facto, cum liberius coargueretur, & principes, tanquam ſeditioſos, ad ſupplicium rapi juberet, concurſu multitudinis una cum ſcelerum adminiſtris fuit occiſus, vix finito tertio regni anno. Datum autem honori patris, ut in ſepulchrum majorum cadaver inferretur. Ceterorum corpora inſepulta projecta.

XXIII. REX.

Mogaldus deinde Rex electus, Galdi ex filia nepos, initio imperii optimis regibus par: ſenior facilè vitiorum contagio, in avunculi mores abiit. Principio, ut vitioſis ſuperioris Regis inſtitutis, mores publicos fœdantibus, facilius mederetur, pacem cum vicinis coluit: ceremonias veteres, incuria neglectas, reſtituit: miniſtros flagitiorum ex aula expulit: atque ad conſilia ſeniorum omnia, more priſco, revocavit: quæ res ei & omnium popularium amorem, & apud vicinas nationes peperit reverentiam. Rebus domi compoſitis, Rex ad ſtudia belli converſus, Romanos regni ſui finibus prohibuit, & Pictos auxiliis ab eorum injuria defendit: & eorum auctoritatem aliquot ſecundis præliis apud Brittones ita imminuit, ut & ipſi, ſpe libertatis recuperandæ erecti, multis in locis arma ſumpſerint. Eam ſpem auxerat, quod Adrianus Julium Severum virum acrem, & rei militaris peritum, è Britannia in Syriam, ad componendos Judæorum motus, tranſtulerat. Igitur Adrianus, tumultu magis ac ma-

gis gliſcente, è Galliis in Britanniam tranſiit. Sed ut erat pacis quam belli ſtudioſior, magiſque tueri parta, quam limites imperii proferre cupiebat, cum Eboracum veniſſet, agroſque ulteriores omni belli clade vaſtatos comperiſſet, ut rem propius inſpiceret, ad Tinam amnem caſtra movit. Ibi à ſenioribus, qui Agricolam ſecuti, propè ad ultimos Britanniæ fines penetraverant, edoctus, in reliqua Inſula perdomanda plus laboris quam emolumenti fore, vallo & foſſa inter Tinæ & Eſcæ fluminum æſtuaria per octoginta millia paſſuum ducto, Scotos & Pictos à provincialibus excluſit: ac ſtatu provinciæ ordinato, in continentem rediit. Hujus valli cum adhuc pluribus in locis extent veſtigia, miror, à Beda mentionem penitus omiſſam, præſertim cum è Latinis, Ælius Spartianus in Adriano, è Græcis, Herodianus in Severo meminerit. Nec enim mihi perſuadere poſſum, in eo fuiſſe Bedam errore, qui pleroſque adhuc tenet, hoc vallum, non ab Adriano, ſed à Severo fuiſſe factum. Hac ratione Romana provincia pacata, & vicinorum excurſionibus cohibitis, diu pax utrinque fuit: Britannis ocium libenter amplectentibus, & Scotis Pictiſque agrum vicinum, velut prædam oblatam, inter ſe dividentibus. Sed eadem pax, præterquam quod deſidia & ocio vires corporis fregit, etiam, voluptatum blandientibus jam tum illecebris, animi robur emolliit. Itaque adverſus arma hucuſque invictus Mogaldus, avitæ gloriæ oblitus, in vitia præceps abiit: ac præter alia facinora fœda, & publicè pernicioſa, legem iniquiſſimam condidit, ut damnatorum bona fiſco addicerentur, nullam in partem liberis & uxoribus admiſſis. Eam legem etſi omnibus iniquam, & inhumanam & tum intelligerent, & nunc intelligant, tamen à fiſci procuratoribus, qui Regum cupiditatibus lenocinantur, hac etiam ætate defenditur. Mogaldus, ſuis vitiis nobilitati & vulgo juxtà inviſus, cum eorum conjurationi par eſſe non poſſet, cum uno & altero comite latebras & fugam circumſpiciens, deprehenſus interficitur, poſtquam triginta ſex annos regnaſſet, circiter Antonini Pii annum VI.

XXIV. REX.

Hunc ſecutus eſt filius Conarus, qui, ab ſceleſto initio exorſus, regnum flagitioſiſſimum infelici exitu clauſit. Nam non modo conſcius, ſed etiam particeps conjurationis in patrem fuit. Sed ad occultanda initio vitia, bellum commodè ei incidiſſe videbatur. Vallo enim Adriani ſuperato, Brittones magnam hominum pecorumque vim abſtulerant. Conſilio igitur communicato, & exercitu cum Pictis juncto, pluribus locis vallum

lum tranſcendunt. Brittonumque agros latè populantur: ac demum cum hoſte congreſſi, magno & cruento prælio cum Romanis & Brittonibus confligunt. Utrinque propè par clades pacem in proximum annum præſtitit. Romanus, quia non vicerat, ſibi pro victo videri. Igitur ſuis copiis attritis, & Brittonibus, quos ex ipſius calamitate in ſpem libertatis videbat erectos, non ſatis confidens, ſupplementum ab Antonino Pio petit: culpam violatæ pacis in Scotos & Pictos, acceptæ cladis in Brittones confert. Miſſus ab Imperatore legatus, Lollius Urbicus, hoſtes magno prælio victos ſubmovit, ac vallum denuo inſtauravit. Deinde per annos complures, velut tacitis induciis, ab armis eſt ceſſatum. Romanus enim ſatis habebat, caſtris in propinquo poſitis, hoſtem populatione prohibere: & Conarus, qui nihil in bello, præter licentiam, amabat, domum, ut ſe totum voluptatibus per ocium immergeret, properabat. Ibi ſtatim vitia, quæ ad hominum ſtudia concilianda cælaverat, ſe prodiderunt. Hac arte regnum ſibi conciliatum ratus, à majoribus magno labore parta, luxu & libidinibus ita profudit, ut brevi ad extremam redigeretur inopiam. Igitur conventu habito, multa de magnificentia regibus neceſſaria locutus, & de inopia publica conqueſtus, ſplendoris & elegantiæ honeſtis nominibus vitia ſua tegens, vehementer petere inſtitit, ut cenſu habito, pro rei familiaris modo tributum indiceretur. Ea oratio cum ad omnium aures ingrata accideret, reſponſum eſt, rem eſſe majoris momenti, quam ut in præſentia expediri poſſet. Brevi tempore, ad conſultandum, impetrato, cum ſingulorum ſententias exquiſiſſent, intellectum eſt, novum hoc infinitæ pecuniæ aucupium non à primoribus, ſed ab adulatione aulica fuiſſe inventum. Statuunt Regem, ut parum ad regendum idoneum, in cuſtodia habendum, donec, eo regnum ejerante, alium ſubſtituant. Poſtridie revocatis, qui primus rogatus eſt ſententiam, aſperè in priorem Regis vitam invectus, longa oratione docuit, non lenones, paraſitos, ſymphoniacos, & meretricum greges inſtrumentum eſſe regni: quippe in bello inutiles, in pace moleſtos, ſumptuoſos, infamiæ & dedecoris plenos. Falſam eſſe querelam, Regias opes ſumptibus eſſe impares: quippe quibus tot ſuperiores Reges, bello clari, & formidabiles hoſtibus, in pace honeſtè & ſplendidè vixerint. Quod ſi cui patrimonium publicum anguſtius videatur, non è civium direptione, ſed è parſimonia domeſtica, quod deeſt, ſupplendum. Sumptuum cuique modum, non ad cupiditates, quæ infinitæ ſunt, ſed ad cenſus menſuram & neceſſitates naturæ componen-

ponendum. Itaque, ſe cenſere, nebulones illos, in quos collatum erat patrimonium publicum, & quorum cauſa Rex tot homines honeſtos afflixerit, bonis exuerit, trucidarit, cogendos: ut, quæ per injuriam aliorum adulando pararint, jure, nec ſine cruciatu, rependant. Regem in cuſtodia interim habendum, dum alium ſufficiant, qui non modo aſſueſcat ipſe, ſed alios exemplo doceat, more patrio, parcè & duriter vivere: & diſciplinam à majoribus acceptam ad poſteros tranſmittere. Hæc oratio, ut erat aſpera, auribus, liberam audire vocem inſolentibus, viſa eſt aſperior. Itaque Rex non leviter animos commotos inflectere & ſedare annixus eſt, ſed ferocibus minis vehementius inflammavit, & penè efferavit: interque altercationem & jurgia orto tumultu, Rex, injecta ab aſtantibus manu, in cellam cum paucis includitur. Aulici, pravorum conſiliorum auctores, ſtatim ad ſupplicium ducuntur, & ne major aliquis motus oriretur in populo vinculis imperii ſoluto, Argadus homo nobilis fit Prorex; dum populus ad novum Regem prodendum coëat. Is, quanquam initio ſtatum publicum, æquitate ſumma rem adminiſtrando, compoſuiſſet, & magnam hac moderatione laudem eſſet aſſecutus, tamen, corrupto rebus proſperis animo, brevi propè omnem vitæ ſuperioris exiſtimationem amiſit. Inteſtinas enim ſeditiones fovendo, & externis viribus auctoritatem ſuam confirmando, junctoque cum primoribus Pictorum hoſpitio, ut uxore inde ſumpta, filiabuſque ibi elocatis, facilè apparebat, eum viam ad regnum præſtruere. Hæc cum ei in conventu objicerentur, graviterque increparetur, quod tam citò degeneraſſet, atque ille, quæ objiciebantur, cum vera eſſe cognoſceret, totus pudore confuſus, in lacrymas prorupiſſet, ac ubi primum loqui potuit, cum objecta crimina purgare non poſſet, ad miſericordiam converſus, pœnam deprecatur. Id ſi impetret, ſe brevi curaturum, ut quod per errorem peccaſſet, virtute & induſtria corrigeret. Hæc humi projectus cum ſuppliciter oraret; ira in miſericordiam verſa, proceres eum attollunt, & in imperio perſeverare jubent: ab eoque petunt, ut ipſe ſibi pœnæ moderator eſſet: ſatis enim illis ſumptum videri ſupplicii, ſi vere & ex animo ſuperiorum eum pœniteret. Ex illo die, Argadus, hominibus prudentiſſimis convocatis, nihil, niſi de eorum conſilio, tranſigebat, multa in ſuo magiſtratu utiliter in publicum conſtituit. Illud autem in primis, quod judicum provincialium licentiam cohibuit: vetuitque ne ſine diſcrimine de quovis delicto pronunciarent. Facinoroſis ſublatis, aut coërcitis, mores, diuturna licen-

tia corruptos, non modo pœnis legum, ſed vitæ quoque ſuæ exemplo emendavit. Inter hæc Conarus decimo quarto regni anno, partim mœrore confectus, partim adverſa valetudine afflictus, in cuſtodia impuram vitam finivit.

XXV. REX.

In ejus locum ſurrogatus Ethodius, ex Mogaldi ſorore natus, ilico in conventu Argadum magnis laudibus ornavit, honoribus proſecutus eſt, & amplis præmiis donavit, ſummamque rerum omnium poteſtatem ſecum ei detulit. Cum de more omnes regni ſui regiones perluſtraret, in Æbudas trajecit. Miſſus ad pacis turbatores Argadus, brevi comprehenſos ad Regem perduxit. His motibus compoſitis, cum in Albium rediſſet, Inſulani præſenti metu liberati, & falſis de bello externo rumoribus inducti, & ſupplicio noxiorum magis irritati, quam ſuppreſſi, iterum tumultuari cœperunt. Ad eos coërcendos, miſſo rurſus Argado, cum hic Pictorum, illi Hibernenſium auxiliis freti eſſent, nulla mora pugnæ facta eſt, in qua Argadus, circumventus inſidiis, interiit. Ea calamitas, ceteris rebus omiſſis, illo Regem traxit: qui levibus, per occaſiones, præliis & aſſiduis incurſionibus ita Inſulanos afflixit, ut (cum viribus minus poſſent) quo loci commoditate tutiores eſſent, in vallem rupibus præruptis undique cinctam, in quam unus anguſtus ferebat aditus, ſe conjecerint. Ethodius loci vitio perſpecto, cuſtodiis ad idoneos exitus diſpoſitis, foſſam & vallum ante fauces objecit: atque ita ad extremam omnium rerum penuriam eos perduxit, ut, malis coacti, tandem ſui arbitrium Regi permitterent. Datæ nihil recuſantibus conditiones, ut ducenti, quos Rex ederet, una cum duce dederentur: reliqui, traditis armis, ad ſua quiſque remearent. Deditorum, quod ſtatim repræſentatum eſt, ſupplicium propè novam ſeditionem concitavit. Vulgus enim adeo, indignitate ſpectaculi tam fœdi, exarſit, ut cum armis carerent, lapidum temerè objacentium jactu regios inceſſerent. Is quoque tumultus non ſine multa cæde compreſſus eſt. Ethodius, pace ubique parta, dum juris dicundi cauſa, omnes regni fines obit, & ocium venationibus oblectat, multas venaticas leges fecit, quarum magna pars adhuc ſervatur. Cum de more procerum Scotorum, fidicinem ex Hibernia in cubiculo ſuo pernoctantem haberet, ab eo noctu occiſus fuit, in ultionem cujuſdam propinqui ſui, quem à Rege interemptum cauſabatur. Is dum ad ſupplicium duceretur, averſo à tormen-

tis animo, ſpeciem gaudentis præbuit, tanquam, qui ſuo munere probè functus fuiſſet.

XXVI. REX.

Ethodio, cum triginta tres annos regnaſſet, extincto, filioque nondum ad regendum maturo, electus eſt frater ejus Satraël. Hic cum callido pravoque eſſet ingenio, ac regnum ſtabilire in ſua domo, extinctis Ethodii liberis, ſtatueret, primum proceres, ut quiſque ſuperiori Regi carus fuerat, variis calumniis aggreſſus eſt. Deinde vulgus (ut rebatur) primatum cæde attonitum ſpoliare cœpit, quæ res brevi odium ejus auxit, & auctoritatem imminuit: & ſeditiones excitavit. Ad eas reprimendas, odii publici non ignarus, cum prodire non auderet, à ſuis noctu domi ſtrangulatus eſt: cum præfuiſſet annos quatuor.

XXVII. REX.

Aſſumptus eſt in locum ejus alter Ethodii frater, Donaldus: qui Satraelis vitia magnis virtutibus æquavit: vel etiam ſuperavit. Quas virtutes gratiores reddebat cum ſtudio æquitatis conjuncta clementia. Is, & auctoritatis pondere, & pœnarum repræſentatione ſublatis inteſtinis diſcordiis, juventutem, partim ocio laſcivientem, partim luxu fractam, itineribus & labore ſalubriorem, & ad vim hoſtium arcendam paratiorem fore ratus, delectum habuit, & militem exercendo ita aſſuefecit; ut brevi tirones veteranorum æquarent virtutem. Huic conſilio pax foris nonnihil opitulata eſt. Nam cum ante paucos annos milites Romani in Britannia tumultuantes quemlibet alium, quam Commodum Imperatorem depoſcerent, ac præcipuè Ælium Pertinacem, qui, ad eos pacandos, erat miſſus, Scotis & Pictis omiſſis, omnem vim belli in ſemetipſos converterunt. Profuit etiam, ad pacem colendam, quod Donaldus, Regum Scotorum primus, Chriſtianos ritus receperat. Nec tamen ipſe, nec proximi aliquot Reges, etſi magna nobilitatis parte conatibus eorum favente, priſcas ſacrorum ceremonias penitus exigere potuerunt. Verum, cum incidiſſet in ejus regnum Severi Imperatoris expeditio, omnes omnium rationes & publicas & privatas ea immutavit. Severus enim, homo rei militaris peritiſſimus, in ſpem totius Inſulæ perdomandæ, tantas in Britanniam copias, quantas nemo antea Romanorum duxit. Suberant & aliæ hujus expeditionis cauſæ: filiorum vita urbanis delitiis corrupta, & exercitus ocio & ignavia mollitus: quibus rebus ex labore militari petendum eſſe remedium exiſtimabat. Ejus adventu jam-

jam erupturi motus ſunt compreſſi: & Scoti Pictique, relictis proximis agris, in loca impeditiora ſe receperunt. Severus, ut aliquando finem bellis Britannicis imponeret, per vaſta omnia, & à cultoribus deſerta in Caledonios duxit. Hoſtibus nuſquam congredi auſis, cum regionis aſperitate plurimum ei laboris fuit, dum ſilvas exſcindit, editiora complanat, congeſta in paludes terra viam ſternit, & amnes pontibus jungit. Interea hoſtes non auſi adverſus tantam multitudinem aciem ſtruere, pecorum prædam aliis atque aliis locis objiciebant: ut ea illecebra Romanos, longius ab exercitu digreſſos, conficerent: qui præterquam quod ſparſi inſidiis excipiebantur, etiam inſolitis affligebantur imbribus: & itineribus feſſi, cum ſequi non poſſent, à familiaribus, ne in hoſtium poteſtatem venirent, paſſim occidebantur. Neque tamen, deſideratis quinquaginta millibus (ut ſcribit Dion) prius ab incepto deſtiterunt, quam ad finem inſulæ penetraſſent. Severus ipſe, quanquam adverſa valetudine ferè tota hac expeditione lectica tecta ſit circumlatus, tamen perſeverantia illa incredibili coëgit hoſtes, ad conditiones pacis venire, atque agri parte non exigua cedere. Finem Romani Imperii vallum duxit, inter Bodotriæ & Glottæ æſtuaria, ubi antea Agricola finire provinciam decreverat. Id vallum, qua Carrontem amnem attingit, præſidium habuit, eo ſitu & viarum deſcriptione, ut modicæ urbis inſtar eſſet, quam noſtrorum quidam falsò Camelodunum fuiſſe, exiſtimarunt. Propius vero eſt, hanc eſſe urbem, quam Beda Guidi vocat. Paucis, antequam hæc ſcriberemus, annis, veſtigia foſſarum & murorum, item vicorum apparebant, nec adhuc muri diruti omnino ita confuſa ſunt indicia, ut non interim ſe multis in locis prodant: terraque leviter effoſſa, quadrati lapides eruuntur, quibus vicini agrorum domini ad ædium ſuarum ſubſtructiones utuntur. Indicant autem inſcripti lapides, qui interim inveniuntur, id opus Romanorum fuiſſe. Magnitudinem molitionis ejus oſtendunt hæc Ælii Spartiani verba, *BRITANNIAM* (quod maximum ejus Imperii decus eſt) *muro per tranſverſam inſulam ducto, utrinque ad finem Oceani munivit.* Quibus verbis mihi indicare videtur, non vallum, quod Beda vult, ſed murum fuiſſe: præſertim cum opus, quod vallo Adriani pluſquam dimidio brevius ſit, tali elogio proſequatur. Diſtat autem, ubi minimum, hæc munitio plus octoginta millibus paſſuum à vallo Adriani. Extant & alia, niſi fallor, ejus pacis indicia. Eſt enim paulò infra id, quod diximus, præſidium,

in adverſa

in adverſa Carrontis ripa, ædificium rotundum, è ſaxis quadratis nulla calce aut cemento coagmentatis: non majus modico columbari, ſupernè apertum, cætera illæſum, niſi quod oſtii ſuperum limen, in quo nomen auctoris & operis inſcriptum fuiſſe, creditur, ab Eduardo primo Anglorum Rege eſt ablatum: eadem invidia, qua reliqua omnia vetera Scotorum monumenta, quod in ipſo erat, delevit. Id opus, nonnulli falſo prodiderunt, templum Claudii Cæſaris fuiſſe. Nos, quantùm conjectura poſſumus aſſequi, ædem Termini fuiſſe, credimus. Erant item in ejuſdem fluminis ripa ſiniſtra duo tumuli terreni, in modica planitie, manu (ut ſatis apparet) congeſti. Minoris, qui magis ad Occaſum vergit, bona pars alluvione amnis eſt ablata. Dunos pacis adhuc eos accolæ vocant. Pace igitur, ex hac inſulæ diviſione, iterum parta, ac rebus utcunque compoſitis, Donaldus, cum unum & viginti rei Scoticæ præfuiſſet annos, deceſſit.

XXVIII. REX.

Ei ſuffectus eſt Ethodius ſecundus, ſuperioris Ethodii filius: homo propè ſtupidus: certè languidiore ingenio, quam cui tam ferocis populi moderatio conveniret. Quo animadverſo, primores collecti, erga genus Ferguſii ea ſunt uſi reverentia, ut homini, quantumvis ignavo, nullius tamen ſceleris comperto, nomen quidem Regium relinquerent, præfectos autem ſingulis regionibus darent, qui jus dicerent. Eorum moderatione & æquitate factum eſt, ut nunquam Scotica res fuerit tranquillior. Neque enim tantum delicta puniebant, ſed Regis avaritiam immodicam populo reddiderunt innoxiam. Rex, viceſimo primo magiſtratus anno, familiarum tumultu occiſus eſt.

XXIX. REX.

Athirco ejus filius, cum ingenii majus, quam pro ætate, ſpecimen daret, Rex creatur. Nam equitando, jaculando, militaribuſque ſtudiis cum æqualibus contendendo, præterea beneficentia & humanitate omnium ſibi amorem conciliaverat. Verum cum ætate in vitia deflectens, profunda avaritia, iracundia, luxuria, inertia, omnium bonorum ſtudia brevi ab ſe avertit: & quo juventus flagitiis ejus magis conſentiebat, eo vehementius eorum patres offendebat. Tandem per Nathalocum, hominem apprimè nobilem, cujus filias à ſe conſtupratas, & flagris cæſas colluvioni fœdorum hominum, quam circa ſe habebat, proſtituerat, conjuratione nobilitatis facta, fruſtra ſe vi tueri conatus, à ſuis etiam, turpium flagitiorum odio, de-

 ſertus,

ſertus, manum ſibi intulit, duodecimo quam regnare cœperat anno. Rege extincto, Dorus, vel quia frater, vel quod ſcelerum miniſter ei fuiſſet, metuens proceres, ne, ut in recenti invidia erant animo inflammato, in totum genus Regium ſævirent, cum parvis ejus liberis Findoco, Carantio, & Donaldo aufugit. Neque multum eum ſua fefellit opinio. Nathalocus enim, qui ſingulari erat affectus injuria, non contentus Dori exilio, ſubmittit percuſſores, qui ipſum cum liberis fratris interficerent. Hi ad Pictos profecti (nam eum locum exilio Regii pueri delegerant) inſidiatores, decepti ſtaturæ & faciei ſimilitudine, alium pro Doro clam nacti obtruncant.

XXX. REX.

Nathalocus, quem maxime ſuis rationibus adverſum metuebat, ſublatum ratus, primus, ambitiosè regnum apud Scotos petiſſe dicitur, ac magna nobilitatis parte adverſa, ab iis, quos pollicitationibus & donis corruperat, Rex factus eſt: nec malè partum imperium melius geſſit. Suſpecta enim nobilitate, quam in comitiis regni ſibi adverſam fuerat expertus, per homines plebeios, quos egeſtas & audacia facilè ad quodvis facinus impellere poterat, omnia adminiſtrabat. Acceſſit ad has ſuſpiciones alia gravior, deprehenſis literis ad principes nobilitatis, è quibus intellectum eſt, Dorum Athirconiſque liberos vivere, ac in regni ſpem, apud Pictos educari: hoc igitur periculum ut averteret, quos maxime ſuſpectos è primoribus habebat, ad ſe vocat, tanquam de commodis publicis cum eis conſulturus. Comprehenſos, univerſos in carcerem conjecit, ac proxima nocte ſtrangulandos curavit. Verum, quod ſuo timori ſperaverat remedium, id velut fax conjurationis fuit. Nam cæſorum amici non minus ſibi metuentes, quam propinquorum & neceſſariorum calamitate dolentes, undique in eum arma comparant: Quorum conatibus ut obviam iret, dum exercitum cogit, à quodam ſuorum familiarium occiditur, propè duodecimo regni anno. Adjiciunt hic quidam noſtrorum fabulam, magis concinnè fictam, quam veriſimilem: illum ipſum, à quo Rex cæſus fuit, ad divinos miſſum, ut de victoria, de vita Regis ac regno ejus percontaretur, reſponſum à quadam anu accepiſſe, Regem non diu victurum: nec periculum ei ab hoſte, ſed à familiaribus inſtare. Cum ille urgeret, à quo? anum, à te, ſubjeciſſe. Ille, mulierem execratus, cum domum rediret, ſubiit animum illa cogitatio, nec reſponſum cælari poſſe, nec edere tutum eſſe: ne ſe apud Regem, hominem pravum & ſuo timori indulgentem,

tem, ſuſpectum redderet. Itaque tutius viſum eſt, tyrannum cum multorum gratia interficere, quam, cum graviſſimo proprii capitis diſcrimine, incolumem ſervare. Statim, ubi domum rediit, impetrato, ad reſponſa divinorum exponenda, ſecreto: cæſo Rege duodecimum imperii annum ingreſſo, patriam ſervitio, & ſe periculo exemit.

XXXI. REX.

Ejus morte divulgata, liberi Athirconis revocantur. Findochus, præter genus, multis naturæ blandimentis, corporis viribus, forma, proceritate, ætatis flore, ad hæc periculis commendatus, Rex eligitur: neque ſpem de ſe conceptam fefellit. Erat enim, in conſuetudine quotidiana, ſumma humanitate, in jure dicundo, æquitate, in promiſſis, fide. Verum Donaldus Inſulanus, pacis impatiens, cum numeroſa manu ſuorum in Albium trajecit: & ingenti clade villarum, quacunque pergebat, edita, magnam prædam domum abegit. Cauſa belli prætexebatur, ultio mortis Nathaloci Regis. Findochus, exercitu ſtatim collecto, in illam Inſulam tranſmiſit, & Donaldum, prælio victum, ad naves fugere coëgit. Multi in acie ceciderunt: multi, dum cum tumultu naves conſcendunt, ſubmerſi. Donaldus ipſe, dum, in ſcapham receptus, fugam meditatur, ea multitudinis irrumpentis pondere depreſſa, periit. Inſulani, animis nihil ea clade fractis, diſcedente Rege, accitis ex Hibernia auxiliis, bellum renovant: & Donaldo prioris Donaldi filio duce, iterum excenſionem faciunt: magnamque prædam abigunt. Findochus iterum cum copiis in Æbudas trajecit: omneſque inſulas perluſtrando, ſeverè in latrones animadvertit: munitionibuſque, in quas confugere conſueverant, everſis, tantum prædarum abegit, tantamque cædem fecit, ut multas inſularum propè deſertas relinqueret. Ad ejus reditum, Donaldus ex Hibernia, quo perfugerat, reverſus, dum exercitum reparare conatur, ita vires imminutas ſenſit, ut neceſſariò, belli apertè gerendi, conſiliis omiſſis, ad dolos animum converteret. Nam, cum non auderet Regi, fidem publicam interponenti, ſe committere, duos è ſuis, juxta callidos & audaces, in aulam cum ſecretis mandatis miſit. Hi, cum & genus ſuum jactarent, & de Donaldi injuriis graviter conquererentur, Regi quidem fidem non fecerunt. Itaque ad fratrem ejus Carantium, hominem levem & ambitioſum, ſe contulerunt. Ab eo in intimum familiaritatis locum recepti, & per eum ad conſilia de rebus maximis admiſſi, cum ejus ingenium explorando cognoviſſent, non dubitarunt, ſecreta mandata, de

Rege tollendo, cum eo communicare. Ille regnum, alieno ſcelere & periculo partum, velut jam certum, amplexus, omni genere favoris eos eſt proſecutus. Igitur omnibus ad præcogitatum ſcelus comparatis, captato tempore, dum Rex, cæteris ad ſpectaculum inuſitata magnitudine feræ accurrentibus, alterum eorum ſuæ fortunæ multiplicem eventum narrantem audit, ab altero, venabulo in pectus adacto, interimitur. Concurſu facto ad atrox facinus, alii moribundum Regem excipiunt, alii percuſſores ſequuntur. Comprehenſi, & ad ſupplicium ducti, expreſſo prius tormentorum vi Donaldi conſilio, & ſcelere Carantii, qui tum, diſſimulandæ rei cauſa, procul aberat, ipſi quidem juſtas pœnas luerunt. Carantius autem, primum ad Brittones fugit. Sed ibi, vulgata exilii cauſa, cum hoſpitibus eſſet deteſtabilis, ad Romana caſtra ſe contulit.

XXXII. REX.

Optimo & viro & Regi, ſcelere deteſtabili fratris occiſo, undecimo regni anno, ſuffectus eſt minimus trium fratrum, Donaldus. Is, cum ad ultionem necis fraternæ ſe pararet, audit, Donaldum Inſulanum, Moraviam ingreſſum, non jam pro latrone, ſed pro Rege omnia gerere. Igitur edicto, ut reliqui ſequerentur, ipſe cum paucis, qui fortè aderant, recta ad hoſtem progreditur. Donaldus Inſulanus certior per exploratores, quam exiguæ Regi eſſent copiæ, diem noctemque continuato itinere, famam ſui adventus prævenit. Rex, inopinata re perculſus, cum certamen fugere non poſſet, congreſſus, majus quam pro numero prælium fecit. Tandem, ſuperante hoſtium multitudine, victus, & graviter vulneratus, ipſe cum triginta è primoribus nobilitatis in manus venit. Cæſa ad tria millia, duo capta. Rex intra triduum ſeu mœrore ob rem male geſtam, ſeu dolore vulnerum deceſſit, vix circumacto primo anno regni ſui.

XXXIII. REX.

Eo defuncto, Donaldus Inſulanus, qui nomen Regium antea, nullo auctore, ſumpſerat, jam pro legitimo Rege ſe gerebat, fretus maxime timore procerum: qui, ne propinqui ſui captivi occidantur (nam id Donaldus aſſiduè comminabatur) nihil movere auſi ſunt. Tyrannus, cum in omnes debaccharetur, non contentus edicto prohibere, ne quis, præter ipſius miniſtros, arma ferret, aut nobilitatem paſſim ad cædem rapere, in cujus exitio firmamentum ſui regni conſtituebat, inter ſuæ crudelitati ſuperſtites diſcordias ſerebat: nec ullum pulchrius exiſtimabat ſpectaculum, quam mutuam civium cædem. Eam enim cladem lucro

ſibi.

ſibi ponebat, tot inimicis levari putabat, quot ex utraque acie periſſent: neque quicquam magis, quam civium concordiam metuebat. Itaque domi ferè ſe continebat: & ſuarum in omnes injuriarum ſibi conſcius, omnes formidans, omnibuſque formidabilis, raró in publicum prodibat. Duodecimo tandem anno in iis miſeriis tranſacto, vix publicorum malorum vindex eſt inventus Crathilinthus, Findoci Regis filius. Is, occultè apud nutricium deliteſcens, diu periiſſe, eſt creditus. Verum, cum jam paucos viribus & ſolertia pares haberet, genus & nomen diſſimulans, primum in aulam, deinde iu Regis familiaritatem receptus, dexteritate ingenii brevi perfecit, ut primum gratiæ locum apud eum obtineret. Tandem, rebus omnibus ex animi ſententia ſuccedentibus, cum, indicato paucis, quis eſſet, & quid pararet, idoneam facinori patrando manum ad ſe collegiſſet, Donaldum, injuriæ opportunum nactus, occidit, & cum ſuis clam diſceſſit.

XXXIV. REX.

Tyranni morte divulgata, & res & auctor ſumma omnium cum lætitia excipitur. Crathilinthus, generis indiciis teſtibuſque prolatis, quanto nemo antea ſtudio, Rex eſt declaratus, ut qui, non modo libertatis, ſed ſalutis omnium auctor eſſet. Primum, magno omnium conſenſu, Tyranni liberos & propinquos, ut velut radicitus tyrannidem extirparet, necandos curavit: deinde, partes omnes regni, ad jus de more dicendum, perluſtravit: labefactataque à Donaldo, quanta potuit cura, confirmavit: ac pace domi foriſque parta, ocium, gentis more, venationibus oblectare ſtatuit. Ejus rei ſtudio, cum in monte Grampio, juxta Pictorum fines ageret, juventutem Picticam ad ſe venientem honorificè habuit. Nec ea contentus amicitia, quæ ex antiquis neceſſitudinibus & publica pace nata erat, etiam eos familiari conſuetudine complecti ſtuduit. Sed ea Regis comitas propè in perniciem vertit. Nam cum Picti canem inſignem, quem Scotorum Rex in deliciis habebat, clam apud ſe cælaſſent, indicio ad cuſtodem canis perlato, ad locum, ubi cælabatur, profectus, dum canem retrahere conatur, interimitur. Ad ejus cædem, clamore facto, cum utrinque magna multitudo concurriſſet, acri pugnâ edita, ac multis occiſis, in iiſque non paucis ex utriuſque gentis nobili juventute, jactum eſt crudeliſſimi belli ſeminarium. Nam ex eo die, cum utraque gens alteram omnibus bellorum incommodis vexaret, non ante ceſſatum eſt, quam juſtis exercitibus ſit concurſum. Ne-

que pax, etſi Regibus utrinque eam cupientibus, ullis conditionibus coire potuit. Quanquam enim non ignorabant, Romanis & Brittonibus ſemper infeſtis, quanto cum periculo diſſiderent, mutuæ tamen ultionis cupiditas ita eos efferaverat, ut, dum privatas quiſque perſequitur injurias, calamitatem communiter omnibus impendentem contemnerent. Ac niſi Carauſius exul Romanus, obſcuro quidem loco natus, at militia clarus, interveniſſet, ad alterius gentis internecionem pugnatum fuiſſet. Is enim à Diocletiano miſſus Bononiam maritimam, ut Belgicam Armoricam ab incurſionibus Francorum & Saxonum tueretur, cum, multis barbaris ſæpe captis, prædam integram nec provincialibus redderet, nec ad Imperatorem mitteret, ſuſpicio eſt orta, conſulto ab eo barbaros admitti, ut redeuntes cum præda exciperet, atque hac ſe occaſione ditaret. Igitur à Maximino juſſus occidi, purpuram ſumpſit, & Britannias occupavit: utque opes adverſus Baſſianum Legatum Romanum firmaret, diſcordiis inter Scotos & Pictos pacatis, cum utriſque fœdus fecit, & ſocietatem iniit. Romanis multa adverſus hominem rei militaris peritum fruſtra expertis, & Scotis & Pictis in veterem, quos aliquando tenuerant agrorum poſſeſſionem reſtitutis, poſtquam ſeptem annos imperium geſſiſſet, ab Allecto ſocio eſt occiſus. Allecto, cum triennio rebus præfuiſſet, ab Aſclepiodoto interempto, Britannia, decimo quam defecerat anno, Romanis eſt reſtituta. Sed nec Aſclepiodotus, nec, qui ei ſucceſſit, Conſtantinus Chlorus quicquam in Britannia memoratu dignum geſſit, niſi quod ex Helena concubina Conſtantinum, qui poſtea rerum potitus eſt, genuit. Inter hæc deceſſit Crathilintus, poſtquam rei Scoticæ præfuiſſet annos viginti quatuor.

XXXV. REX.

Fincormachus frater ejus patruelis, poſt eum regno Scotorum potitus, ſecunda prælia adverſus Romanos, adjunctis Brittonibus & Pictis, quædam abſque externis auxiliis fecit. Tandem, viribus Romanorum domi bellis civilibus, & foris aſſiduis contentionibus attritis quietiorib. rebus, Scoti quoque libenter pacem ſunt amplexi. Liberati curis externis, nihil prius habuerunt, quam ut religionem Chriſtianam promoverent, occaſione illinc orta, quod multi ex Brittonibus Chriſtiani, ſævitiam Diocletiani timentes, ad eos confugerant: è quibus complures, doctrina & vitæ integritate clari, in Scotia ſubſtiterunt, vitamque ſolitariam, tanta ſanctitatis opinione apud omnes, vixerunt, ut

vita

vita functorum cellæ in templa commutarentur. Ex eoque conſuetudo manſit apud poſteros, ut priſci Scoti templa cellas vocent. Hoc genus monachorum Culdeos appellabant: manſitque nomen & inſtitutum, donec monachorum genus recentius, in plures diviſum ſectas, eos expulit: tanto doctrina & pietate illis inferius, quanto divitiis & ceremoniis, ceteroque cultu externo, quibus oculos capiunt, & animos infatuant, ſunt ſuperiores. Fincormachus igitur, Scotorum rebus æquitate ſumma compoſitis, & civibus ad manſuetioris vitæ cultum reductis, deceſſit, quadrageſimo ſeptimo regni ſui anno.

XXXVI. Rex.

Eo defuncto, graviſſima de regno contentio eſt exorta, inter tres fratres patrueles, è tribus Crathilinthi fratribus genitos, Romachum, Fethelmachum, & Anguſianum, ſeu verius Æneanum. Romachum commendabat, quod è tribus Crathilinthi fratribus pater ejus ætate maximus, quod mater è Regio Pictorum ſanguine eſſet, quod ipſe ingenio foret acri, & ad parandas amicitias, flexili. Pro Anguſiano faciebat ætas, & experientia rerum, & mores amabiles, atque inde favor populi, & ante omnia, qui initio fuerat competitor, tum ſuffragator Fethelmachus. Propter eorum ſeditiones, cum res ad arma ſpectaret, primis comitiis nihil peragi poterat: & ſoluto conventu, cum totum regnum in duas factiones diverſas iret, Romachus favore populi inferior, advocata juventute Pictica, ſe externis auxiliis firmat. Ab iis, cum Anguſianus reſciſſet, ſibi inſidias parari, potius exiſtimavit, vitam ſemel fortunæ committere, quam in perpetuo timore ſolicitam agere. Igitur, coactis amicis, cum Romacho prælio congreſſus, victuſque, in Æbudas cum Fethelmacho profugit. Ibi cum intelligeret, ſe factionum principibus ob virtutem formidabilem, & apud populum natura venalem, & Romachi pollicitationibus corruptum, parum fore tutum, in Hiberniam cum ſuis diſceſſit. Romachus autem, vi magis, quam populi voluntate regnum aſſecutus, æmulo ſubmoto, in adverſarios crudeliter exercuit inimicitias: ac, ne vi magis, quam jure graſſari videretur, dum regiones obit, ad conventus habendos, ac, non adhibito de more conſilio, ſolus ad ſuum arbitrium cauſas capitales revocat, magna cum cæde graſſatus, maximum timorem in omnes bonos diffudit. Tandem, omnibus præſertim rerum ſtatum exoſis, repentina conjuratione nobilitatis antequam vires tyrannis colligere poſſet, oppreſſus è fuga, quam ad Pictos intenderat,

derat,

derat, retractus, pœnas luit, tertio ſui regni anno. Caput, pilo affixum, lætum populo ſpectaculum circumlatum eſt.

XXXVII. REX.

Anguſianus ingenti omnium conſenſu, ad regnum capiendum, eſt revocatus. Primum, qui Romacho crudelitatis & avaritiæ miniſtri fuerant, ſub Rege juſto ſibi timentes, Pictorum Regem Nectamum, in ultionem propinqui ſui, ad arma commoverunt. Anguſianus pacis cupidus, per legatos ſæpe Pictos admonuit, quanto cum periculo utriuſque regni pugnaturi eſſent, Brittonibus in amborum exitium intentis. Verum, ubi eos vel fiducia virium, vel iracundia perturbatos, à pacificis conſiliis averſos vidit, educto exercitu, poſt acerrimum conflictum, victoria eſt potitus. Rex Pictorum cum paucis evaſit. Verum, poſtquam metus receſſit, ira & pudore inflammatus, ægre à ſuis impetrat, ut novum ſibi exercitum decernant. Eo coacto, in Caledoniam ducit. Anguſianus, iterum fruſtra tentata pace, cum ſuis copiis ad hoſtem tendit. Pugnatum eſt utrinque pari obſtinatione, alteris partam laudem tueri, alteris ignominiam acceptam delere, conantibus. Demum Scoti, Anguſiano cæſo, ſolutis ordinibus, in fugam verſi. Nec Pictis læta fuit victoria, Rege ſuo, ac præſtantiſſimo quoque bellatore in acie interempto. Prope par utrinque damnum acceptum, pacem ad breve tempus præſtitit. Præfuit rei Scoticæ Anguſianus paulum ſupra annum.

XXXVIII. REX.

Fethelmachus Anguſiano Rex eſt ſuffectus. Cum vix biennium in regno compleſſet, exercitu coacto, Pictorum agros fœdis populationibus vaſtavit. Ubi primum hoſtis occurrit, concurſum eſt cum utriuſque gentis magna ſtrage. Nam Pictorum acies media, cornibus nudata, prope tota circumventa eſt: nec tamen inulta cecidit: Rex Pictorum, tertio poſt die, è vulnere deceſſit. Scoti victoria uſi, latè, nullo exercitu obvio, Pictorum agros vaſtant. Picti enim, tanta clade accepta, nunquam totis viribus auſi ſe fortunæ committere, leves procurſantium manus in populatores, locis & temporibus opportunis immittentes, latius eos evagari prohibebant. Interea Herguſtus homo callidus, accepto in ſuos imperio, quatenus viribus impar erat, ad fraudem converſus, duos Pictici generis viros immiſit, qui, ſe Scotos ſimulantes, Regi perniciem molirentur. Hi cum fidicine quodam de cæde Regis tranſegerunt. Hoc enim hominum genus, ad ſommos conciliandos, & vigilias oblectandas, in cubiculis nobilium pernoctabant: qui mos etiam adhuc in omnibus inſulis

Britan-

Britannicis apud priſcos Scotos obſervatur. Igitur ſtatuto die, Picti, ut conventum erat, à fidicine intromiſſi, Regem, quàm maximè poſſunt occultè, jugulant. Nec tamen ita rem cælare potuerunt, quin ad morientis gemitum miniſtri excitati, facinoris auctores ſint perſecuti: & cum ulterius fugere non poſſent, è prærupto ſaxo lapidibus propugnantes miniſtri Regii aſſecuti, ad pœnas eos retraxerint.

XXXIX. REX.

Fethelmacho regni ſui anno tertio extincto, ſucceſſit Eugenius, ſeu potius Evenus, Fincormachi filius. Sub id tempus, Maximus legatus in ſpem totius inſulæ potiundæ erectus, ſi utramque gentem deleret, primum cum Pictis, ut tum res erant, infirmioribus, atque ideo, ad paciſcendum promptioribus, amicitiam ſimulat: eos vanis promiſſis implet, ſi in ſocietate Romana perſeverent, præter innumera alia commoda, totum Scotorum agrum ſe eis conceſſurum. Audivere libenter ea Picti, & ira cœci, & vindictæ cupidi, & promiſſis deleniti, & in futurum improvidi. Igitur, cum Romanis conjuncti Scotorum agros popularentur, primus eis conflictus fuit ad Cream Gallovidiæ amnem. Scoti pauciores à pluribus circumventi, dum in omnes partes fugiunt, Romani, velut certa victoria potiti, ſine ordine fugientibus inſtant. Interea Argathelii, & ulteriores aliquot populi, qui nondum ſe cum reliquis copiis conjunxerant, in diſſipatos Romanos denſis agminibus invecti, magnam ſtragem ediderunt. Eugenius, collectis, quos è fuga retrahere potuit, habito ſuper ſumma rerum conſilio, cum præſentes copiæ nullam ſpem renovandi belli facerent, retro in Caricтam abiit. Maximum vero, quo minus victoria uteretur, prohibuit trepidus nuncius, omnia in interiore Britannia bello ardere. Scoti, ejus diſceſſu, majore hoſtium parte levati, quanquam vix ad ſua tuenda ſufficerent, ira tamen ac ſpe, ſe ante exactam æſtatem hoſtes vicinos inſigni aliqua clade repreſſuros, quicquid virium aut odii ſupererat, in Pictos effuderunt. Quacunque pergebant, obviis abſque diſcrimine trucidatis, ferro & flamma latè vaſtitatem faciebant. Maximus, quanquam minis & verborum contumelia Scotos perſequebatur, utriuſque tamen clade gentis pariter lætus, ubi primum ei commodum fuit, tanquam damna Pictis illata ulturus, in Scotos movit. Illi tum, non de gloria, imperio, aut præda dimicaturi: ſed de patria, fortunis, vita, cæteriſque, quæ hominibus cara eſſe ſolent, eductis omnibus, qui arma ferre poſſent, non modo viris, ſed etiam (gentili conſuetudine) mulieri-

mulieribus, in ultimum ſe diſcrimen parant: & caſtris non procul à Duno amne poſitis, non longe ab hoſtibus conſtiterunt. Acie utrinque inſtructa, primi concurrerunt cum Scotis Romanorum auxilia. Ibi alteris ſpe, alteris deſperatione incitatis, certamen acrius, quam longius fuit. Picti & Brittones magna cum cæde repulſi: ac, niſi ſubſidium in tempore à Romanis veniſſet, fugam circumſpectabant. Verum, Maximo legiones admovente, Scoti, & multitudine, & genere armorum, & diſciplina inferiores, ruinæ modo retroacti. Cecidit ibi Rex Eugenius, dum ſuis non vult ſupereſſe: ac major procerum pars, ne Regem prodidiſſe videretur. At Maximus, tanta victoria citius, quam ſperarat, potitus, cum vix haberet, in quem odium exerceret, miſericordia ad priſtinam clementiam revocatus, multis Scotorum regionibus perluſtratis, dedentes ſeſe recepit, agroſque colere juſſit: &, ut ſuis contenti, vicinis moleſti ne eſſent, imperat. Picti hanc ejus clementiam ægerrime ferentes, contendebant, nunquam Romanos eorumque ſocios ſolidam & ſynceram pacem habituros, incolumi gente Scotorum, ſemper inquieta, ſemper ad omnem prædæ occaſionem intenta: nunquam terram Britannicam ſecuram fore, dum in ea quicquam illius ſanguinis ſupereſſet: cum feris belluis rem eſſe, quæ nullis officiis provocatæ manſueſcant, nullis damnis fractæ conquieſcant: eundem, qui ei genti eſſet, bello finem futurum. Cum Maximus contra multa diſſereret, de vetere populi Romani inſtituto, à quo gentes victæ, non modo relictæ incolumes, ſed etiam civitate ſint donatæ: nunquam in orbe terrarum, ferè perdomito, gentem ullam penitus exciſam: ſe curaſſe, ut, Rege cum omni juventute cæſo, non metuendos vicinis, ſed potius miſerandos hoſtes relinqueret: nec ſe Pictorum adverſus eos odio cedere: ſed, rem vere æſtimantibus, multo lætius eſſe ſpectaculum, è viventium miſeriis, quam cruore occiſorum: gravioremque pœnam eſſe, vivendo ſemper mortem optare, quam ſemel moriendo, malis omnibus defungi. Hæc quidem ille diſſerebat, non tam ulla erga Scotos benevolentia, quam Picticæ crudelitatis odio: ſimul in futurum proſpiciens, quam periculoſum eſſet provinciæ Romanæ, ſi vires Pictorum, deletis penitus Scotis, duplicarentur. Picti vero, nec querelis, nec precibus, nec donis abſtinuere, prius, quam edictum impetrarent, ut Scoti omnes, ante certum diem, Britannia excederent: qui ſecus feciſſet, ei fore capitale. Ager eorum inter Pictos & Brittones diviſus. Scoti ſuperſtites, quo quemque fors tulit, per Hiberniam, Æbudas, Scandiam,

Scandiam, & Cherſoneſum Cimbricam diſperſi, ab incolis ſatis humaniter fuerunt recepti. Sed nec à ſacerdotibus & monachis, qui tum in ſummo erant honore, Picti, etſi publicè Chriſtianis inſtitutis imbuti, injuriam abſtinuerunt. Illi vero profugi, cum in omnes circumcirca regiones diſpergerentur, multi in Ionam, Æbudarum unam, devenerunt: atque ibi in cœnobium collecti, magnam ſuæ ſanctitatis & eruditionis famam ad poſteros tranſmiſerunt. Ceteris Scotis ita bello afflictis, patria pulſis, & de reditu deſperantibus: Æbudarum cultores ingenio feroces & inquieti, & ob deſidiam inopes, & hominum multitudine, & rerum neceſſariarum ſuperante penuria, aliquid per ſe audendum rati, claſſe longarum navium coacta, duce Gillone, in Argatheliam tranſmittunt. Ibi dum ad prædam, ut in regione propè vacua habitatoribus, vagi diſcurrunt, à Pictis eo ad præſidium miſſis circumventi, ac à navibus excluſi, ad unum periere. Claſſis capta, & ad uſum belli adverſus Inſulanos, reſervata. Nec ita multo poſt, qui in Hiberniam confugerant, partim veteris cognationis commemoratione, partim fortunæ commiſeratione gentem ad bella prædaſque, ſuopte ingenio proclivem, facile moverunt, ut auxilium, ad patriam priſtinumque ſtatum recuperandum, decernerent. Data decem millia. Hi in latus Scotiæ adverſum Hiberniæ tranſpoſiti, magnum ſui adventus terrorem late fuderunt. Hoc primo ſucceſſu læti, cum de reliquo bello conſultarent, Scoti Albini gnari virium Romanarum, & quantum reliquas nationes peritia rei militaris anteirent, auctores erant, ut, præſente victoria contenti, cum præda domos redirent, nec exſpectarent, dum totius Britanniæ vires eos adorirentur. Et quando, nec univerſæ Hibernorum copiæ ſi adeſſent, pares eſſe queant adverſus eorum exercitus, quorum conſilio & armis terrarum orbis eſſet perdomitus, cum eis, non vi aperta, ſed aſtu certandum: occaſiones captandas: & quos nec numero, nec opibus, nec bellandi peritia æquare poſſent, laboribus & malorum patientia fatigandos. Hanc unam eſſe hujus belli gerendi rationem. Hiberni Scoti contra, Albinos increpare, quorum priſtina animi vis adeo elanguerit, ut cum poſteri eſſent eorum, qui Romanos exercitus propè deleſſent, ipſi nec aſpectum quidem illorum ſuſtinere poſſent. Nec deerant etiam ex ipſis Scotis Albinis, qui contenderent, belli rationem à civibus ſuis propoſitam planè inanem eſſe: ut quæ ad hoſtem tantum vexandum, non ad patriam recuperandam faceret. Quamobrem, fortunæ inſtandum: eam reditus ducem ſequendam. Id ſi faciant,

ciant, non eſſe dubitandum, quin Deus, qui tam proſpera belli initia dederit, aut novo Brittonum motu, aut revocatis ad bella propiora legionibus, hoſtium vires ſit imminuturus. Occaſionem oblatam potius amplectendam, quam in præſentia neglectam poſterius fruſtra quærendam. Hæc ſententia cum in conſilio viciſſet, læti ad prædas diſcurrunt: ac dum in ſpem amiſſa recuperandi, audacius quam prudentius ſuæ cupiditati indulgent, majoribus repente copiis oppreſſi, majorem ſuorum partem amiſerunt. Hæc clades, in Hiberniam renunciata, Scotis omnem ſpem reditus præcidit, & Hibernos, de ſua libertate retinenda, ſollicitos reddidit. Multis igitur conſiliis tentatis, cum alius exitus non appareret, viſum eſt Scotis Hibernenſibus, legatos in Britanniam eſſe mittendos, ac pacem, quam maxime commodis poſſent, conditionibus, cum Romanis faciendam. Eos Maximus primum graviter increpat, quod nullis provocati injuriis, ultro arma Romana laceſſiſſent. Legatis excuſantibus, & culpam in imperitam multitudinem conferentibus, data venia. Pax iis legibus facta, ne hoſtes Romanorum, poſt eum diem, Hiberni reciperent, ab eorumque ſociis omnem vim abſtinerent, comiter Imperii Majeſtatem colerent. Hiberni æquiores, quam ſperarant, conditiones læti domum retulerunt. Maximum autem ad pacificandum, non metus ab Hiberuis (ut qui non magnum in eorum motibus momentum poneret) flexit: ſed quod, in majorum rerum ſpem intentus, non modo quietam, ſed etiam benevolam ſibi volebat relinquere Britanniam. Nam cum, tot cæſis exercitibus, Imperii Romani vires bellorum civilium tempeſtatibus debilitatas videret, Imperatoreſque non à Senatu Populove legi, ſed militari favore aſſumi, cumque perdomita (quod nulli alteri contigiſſet) Britannia, magnum in re militari nomen, exercitumque (pro multitudine) ſatis firmum haberet, in eo rerum ſtatu decreverat, ſi ſe occaſio Imperii occupandi offerret, fortunæ non deeſſe. In hanc ſpem pronus, milites plurima comitate & omni largitionis genere complectebatur. De rebus graviſſimis cum Britannorum majoribus conſultabat: Pictorum juventute exercitum ſupplebat: eiſque præſidia pluribus in locis provinciæ committebat cuſtodienda. Diviſo inter eos & Brittones Scotorum agro: Pictis quidem veterem ditionem liberam reliquit: ſed vectigalia modica, ex attributo eis ultimo regni Scotorum angulo, exegit: indicium quidem, ut ipſe prædicabat, Britanniam univerſam partim à ſe perdomitam, partim pacatam. Atque his quidem artibus vulgus mirum in

rum in modum ſibi conciliabat. Itaque, omnibus ad ſpem conceptam paratis, velut à militibus coactus, purpuram ſumpſit. Poſt eum Conſtantinus ex infimo militiæ ordine, ſola nominis commendatione, à Brittonibus dux eſt electus: atque eo rurſus interempto, Gratianus homo Britannici ſanguinis Inſulæ imperium invaſit. Verum, Maximo in Italia, Gratiano in Britannia cæſo, miſſus eſt Roma Victorinus, qui Legati nomine Britanniam regeret. Is, cum ſua opera Imperium videri vellet auctum, Pictis in provinciæ formam redactis, legibus Romanis eos uti juſſit, gravi pœna, ni pareatur, indicta: ac, Herguſto eorum Rege inter hæc mortuo, vetuit, ne novum crearent, neve Magiſtratum alium, niſi à populo Romano datum, haberent. Id vero Pictis mera ſervitus videri: ac jam ſero & fruſtra queri, gentem & amicam & cognatam, ac licet interim moleſtam, tamen adverſum externum hoſtem omnium periculorum ſociam, à ſe fœdè & crudeliter proditam. Eo ſe hæc jure pati, qui non auxilio ſolum, ſed miſericordia ſe privarint. Quis enim eorum calamitatibus indolere poſſet, qui meminerit, ad quantam omnium rerum inopiam veteres amicos redegiſſent? huc nimirum pertinere vetus illud oraculum, quod Pictos olim à Scotis delendos præcinuerat: Ob Scotos enim à ſe proditos, nunc pœnas luere, ac miſerius quam illos perire: niſi fortè quis intolerabilius exilium, quam ſervitutem putet. Illos enim in qualicunque fortuna, tamen liberos eſſe: ſe vero in extremis malis verſari, eoque gravioribus, quod ſuo merito in ea incidiſſent. Itaque, ut haberent, ad quem convenirent, ut in medium de remedio calamitatum ſuarum conſulerent, Durſtum Herguſti filium Regem creant. Apud hunc primores congregati, dum remedia circumſpiciunt, ſervitutis aſperitatem querelæ expreſſerunt. Jam non imaginaria ſe, ſed vera ſervitute premi. Incluſos intra vallum Severi, velut feras beſtias, ab omni humano commercio ſejunctos: inde juventutem omnem, ſplendido militiæ nomine, ad lanienam educi. Præter vicinarum gentium odium, accedere monachorum acerbiſſimas increpationes: qui occlamarent, meritò eorum preces à Deo contemni, qui Dei miniſtros, ſuoſque fratres eorundem ſacrorum participes tanta ſævitia eſſent perſecuti, ut ne monachos quidem, per quos Deus exorari poſſet, eodem ſecum cælo frui ſiviſſent. Hæc cum graviter eos urerent, ſubeunte in rebus adverſis animos religione, tandem, nonnihil à perpeſſione malorum laxamenti dato, una ad libertatem reſtituendam via eſt viſa, ſi Scotis placandis, Deum etiam ſuæ perfidiæ

 infenſum

infenſum placare poſſent. Se intelligere, Ferguſium, Regii generis juvenem, in Scandia exulare: eo revocato, ceteros ejus auctoritate facilè poſſe adduci, ut redirent. Ad ejus animum tentandum, occulta, metu Romanorum, legatio decreta eſt.

LIBER QUINTUS.

CÆso, uti retulimus, à Romanis Eugenio, ac gente univerſa patria pulſa, Regis frater, ſive ille Echadius, ſive Ethodius fuit, metu inſidiarum à Pictis, ac rerum ſuarum incertus, conducto navigio non magis ventis, quam fortunæ vela committens, in Scandiam appulit, una cum filio Ertho, & nepote Ferguſio. Ibi, cum in aulam veniſſet, Rex illius oræ edoctus, qui & unde eſſet, quaque fortúnæ violentia exercitus fuiſſet, cum, præter victorum ſermones, habitus formaque viri facilè dictis fidem faceret, brevi eum in familiarium numerum admiſit. Ferguſius ibi (patre & avo mortuis) cum adoleviſſet, & ſe totum ſtudiis militaribus dediſſet, multæ ſimul adverſus Imperium Romanum expeditiones à populis, ad Septentrionem ſpectantibus, ſunt ſuſceptæ. Aliis in Pannoniam, aliis in Galliam nationibus irrumpentibus, Ferguſius pariter & armorum ſtudio, & Romanorum odio, Francos in bellum adverſus Gallos eſt ſecutus. Sed, cum ea expeditio parum proſperè ceſſiſſet, majore gloria quam re parta, in Scandiam rediit. Cum vero non ibi tantum, ſed per vicinas quoque gentes, nomen ejus celebraretur, ea viri fama ad Scotos & Pictos perlata, ſpem fecit Scotis, patriam, Pictis, libertatem recuperandi, ſi, antiquis odiis depoſitis, hoc duce adverſus Romanos fortunam tentarent. Et erat, ea tempeſtate, Romana res adeo afflicta finitimorum armis, ut ipſa occaſio veteres inimicos ad vindictam ſuperiorum injuriarum excitaret. Nam Imperatores, civilibus bellis attriti, Gothis, & Vandalis, & Francis, & Afris in proximas cuique provincias irrumpentibus, ita undique vexabantur, ut ad Italiam, & Romam Imperii ſedem tuendam, omiſſa rerum exterarum cura, exercitus revocarentur. Inter eos motus, qui Britannicis legionibus præerant, rem Romanam habentes pro deplorata, ſibi quiſque privatim conſulentes, alius alio tempore tyrannidem ſtabilire conabantur: nec contenti, Inſulanos omni genere crudelitatis & avaritiæ vexare, etiam ipſi mutuis incurſionibus ſeſe conficiebant. Ita de-

creſcente quotidie Legionariorum numero, creſcente Provincialium odio, magis deerant Britannis univerſis vires, quam animus, ad rebellandum. Sed ſupra clades alias, maxime omnium afflixit Inſulam ultimus exercitûs Imperator Conſtantinus: qui, ſumpta purpura, non modo militem Romanum, ſed quicquid in Britannia erat, abduxit: & Inſulam exarmatam, & ſi quem externum hoſtem habuiſſet, ad omnem injuriam reliquerat expoſitam. Quæ potiſſimum occaſio Scotorum mirum in modum conſpirationem maturavit. In hoc igitur ſtatu rerum, inita concordia, per ſecreta cum Pictis colloquia, per utriuſque gentis legatos, Ferguſius, ad regnum avitum ſuſcipiendum, revocatur. Ille, ut homo militaris, & gloriæ cupidus, & præſentium rerum tædio affectus, & futurarum ſpe erectus, facilè conditionem accepit. Ad famam ejus profectionis, non modo Scoti exules, ſed Danorum multi, familiari uſu & commilitio conciliati, in eandem cum eo ſpem domo profecti, in Argatheliam appulerunt. Illuc ad eum, antea de ejus adventu præmoniti, qui in Hibernia & circumjectis inſulis exulabant, celeriter convenerunt: & ipſi ſecum hoſpitum, & amicorum, juventutis item, novarum rerum avidæ, ſatis magnum numerum trahentes. CCCC. IV.

XL. REX.

His auxiliis Ferguſius fretus, more patrio, quadrageſimus Scotorum Rex eſt creatus. Liber Paſletenſis reditum ejus conjicit in annum Honorii & Arcadii Impp. ſextum. Alii in octavum, hoc eſt, juxta Mariani Scoti ſupputationem CCCC. III. juxta Funccium CCCC. IV. à Chriſto nato, qui fuit, à morte Eugenii avi, circiter XXVII. Qui ex Beda contendunt, hunc primum fuiſſe Scotorum in Britanniam adventum, eos ejus hiſtoria manifeſti mendacii coarguit. Comitiis igitur peractis, homo in bello natus, & educatus, & qui fortunæ benignitate, & hominum alacritate utendum, & famam ſui adventus præveniendam cenſeret, præſidia proxima, cum non ſatis militum haberet ad ea obtinenda, diruit: & regno recuperato, cum primum per anni tempeſtatem poſſet, diligenter adverſus hoſtes expeditionem apparat. Brittones interea in duas factiones erant diviſi. Alteri, libertatis cupidi & externæ dominationis pertæſi, eorum adventu gaudebant: alteri, præſens ocium cum maximis incommodis conjunctum, incertæ libertati & certo bello præferebant. Itaque, & periculi imminentis metuentes, & ſuæ infirmitatis conſcii, duplicem legationem decernunt: alteram

ad Pictos, quæ eos ſollicitaret, ne relicta Romanorum & Britannorum amicitia, ad veteres ſuos inimicos, homines ſine re, ſine ſpe, ſine viribus, deficerent. Addunt admonitiones, pollicitationes, & ni pareatur, graves minas à Romanis, quibus nec integri ambo unquam reſiſtere potuerunt, nedum nunc, alteri delectibus exhauſti, alteri omni genere malorum attriti, pares eſſe poſſent. Legationis ad Romanos ſumma hæc erat, ut in tempore, dum aliquid ab hoſtium immanium crudelitate ſupereſſet, quod defenderetur, auxilia mitterent. Id ſi facerent, Britanniam in eorum perpetua fide conſtanter permanſuram: ſin minus, ſatius fore, patriam relinquere, quam gentium ferarum morte graviorem ſervitutem tolerare. Romani, etſi undique ipſis inſtarent bella, tamen legionem unam, ad provinciam protegendam, è Galliis mittunt: ſed, rebus ibi pro tempore compoſitis, reverti juſſam. Iis copiis Brittones freti, repentino adventu manus prædatorias, incautius vagantes, magna cum cæde repulerunt. Socii Reges, inſtructo exercitu, cum ad vallum Severi veniſſent, ad Carrontem amnem hoſtium copiis occurrerunt. Ibi atrox commiſſum prælium. Magna utrinque cæde edita, Romani ſuperiores, qui brevi in Gallias erant redituri, contenti, hoſtes repreſſiſſe, vallum Severi, pluribus locis dirutum, reſtituunt: eoque inſtaurato, ac Brittonum præſidiis firmato diſcedunt: & ſocii Reges, etſi celeritate & laborum tolerantia ſuperiores, multitudine tamen & opibus hoſti impares, decreverant, præliis abſtinere, crebris incurſionibus hoſtem vexare, ſummam rei, nondum adultis viribus, in diſcrimen unius certaminis non committere. Verum, ubi Romanos è Britannia abſceſſiſſe nunciatum eſt, mutata ſententia, totis viribus in unum collectis, vallum, militari tantum opere conſtructum, & ſegniter à Brittonibus cuſtoditum, diruunt. Inde, liberiore jam populatione, agrum ultra vallum, quem ob hominum inopiam tenere non poterant, ad multa millia Brittonibus inutilem reddiderunt. Principem in munitione diruenda Græmum quendam fuiſſe, dicunt: qui, milite navibus trans vallum expoſito, cuſtodes incautos oppreſſit, ac ſuis aditum patefecit. Hic Scotuſne, an Britto fuerit, ſcriptores in ambiguo relinquunt. Major pars, Brittonem fuiſſe è familia Fulgentiana; imprimis in illa gente nobili, oriundum, eundemque Ferguſii ſocerum contendit. Eos ut ſequar, magis inclinat animus. Vallo igitur diruto, cum Scoti & Picti inhumana crudelitate in Brittones (ut tum res erant) armorum deſuetudine imbelles, ſine diſcrimine ſexus & ætatis, graſſaren-

graſſarentur, illi miſerabilem legationem Romam mittunt, quæ ineffabilem gentis calamitatem indicaret, & ſuppliciter auxilium poſceret. Quod ſi Brittonum cladem & provinciæ, nuper tam ſplendidæ, negligerent interitum, tamen ad dignitatem Populi Romani pertinere, ne nomen eorum apud barbariem illam incultam vileſceret. Rurſus igitur miſſa legio, quæ (ut ait Beda) inopinato tempore Autumni adveniens, magnam hoſtium ſtragem dedit. Ad hos reprimendos, ſocii reges, quantum poſſunt exercitum cogunt: & freti ſuperiorum temporum ſucceſſu, & Dionethi Brittonis amicitia, ad hoſtem ducunt. Erat autem Dionethus honeſto loco apud ſuos natus: & quia ſemper alias omnibus ſuis auctor fuerat, ut è ſervitute Romana ſe eximerent, ac tum maximè, tanta opportunitate oblata, totis Imperii viribus in alia bella converſis, ideo ſuis, ob novarum rerum ſtudium, ſuſpectus, Romanis inviſus, Scotis & Pictis amicus erat. Hi, cum initum ſcirent ab hoſtibus conſilium, ut hunc primum, velut propius malum, & in ipſis inhærens vitalibus, opprimerent; id ne fieret, magnis itineribus ad hoſtem contendunt: & conjunctis cum Dionetho caſtris, acrique adverſus Romanos conflictu inito, eos à fronte atque à tergo, multitudine freti, circumveniunt. Cum, ſolutis ordinibus, legionarii cederent, ſocii Reges acrius invecti, à reliqua parte Romani exercitus, quæ, in ſubſidiis collocata, ſub ſignis manſerat, excepti, cum magna ſtrage repelluntur: ac, niſi Romani ſuæ paucitatis conſcii fugientes inſequi longius auſi non fuiſſent, inſignem eo die accepiſſent cladem. Verum, quia damnum amiſſi militis in paucitate magis ſentiebatur, minor ex victoria fuit lætitia. Maximianus (ita, qui legioni præerat, à noſtris vocatur) hac offenſione perculſus, in intimam ſe recepit provinciam. Reges diverſi ad ſua quiſque revertuntur. Dionethus, more Romano, ſumpta purpura, ſe regem Brittonum edit. Romanus ubi diſperſos hoſtes intellexit, collectis, quantas poterat, viribus, Brittonum auxiliis ſuas copias auget, ac in Dionethum, propinqua ſibi provinciæ loca infeſtantem, ducit: eum, unde propius erat periculum, ante ſociorum adventum ratus, poſſe opprimi: ſed tres reges, celerius ejus opinione, conjuncti, caſtra caſtris contulere, ac ſuos pro tempore exhortati, in aciem produxerunt: nec mora prælio facta eſt. Romanus Britannos in prima acie collocavit: ſuos in ſubſidiis tenuit. Commiſſo acri prælio, cum prima acies loco mota eſſet, Maximianus, promota legione, Brittones propè circumſpectantes fugam retinuit. Deinde circummiſſis, quæ terga cæde-

ga cæderent, cohortibus, Scotorum aliquot manipuli, in medio deprehenſi, cum in orbem pugnando ſe defenderent, majore hoſtium parte in eos verſa, ipſi quidem univerſi occidione occiſi: ſed eorum calamitas ceteris, ad dilabendum ſpatium dedit. Ceciderunt in ea pugna Ferguſius Scotorum, Durſtus Pictorum reges: Dionethus ſaucius, ægre per ſuos raptus ad mare, navicula domum eſt avectus. Hæc victoria ita omnium animos perculit, ut ſuperioris temporis ante oculos imaginem haberent: & plerique jam exilio locum circumſpicerent. Deceſſit Ferguſius, poſtquam ſedecim annos rei Scoticæ præfuiſſet: vir planè magni animi, & quem ſecundum regni Scotorum conditorem jure liceat appellare: atque in eo (fortaſſe) priori Ferguſio anteferre, quod ille in vacuos propè agros, concedentibus etiam Pictis, venit: nec ei res cum Romanorum invictis copiis, ſed cum Brittonibus, ut non multo belli apparatu ſuperioribus, ita laborum patientia longè inferioribus. At hic Ferguſius, cæſis propè omnibus, qui arma ferre poſſent, in externo ſolo educatus, poſt viceſimum ſeptimum demum exilii annum, rex ignotus ab ignotis ſibi civibus aſcitus manu collectitia ex variis gentibus, adverſus Britannos interim Romanis opibus ſubnixos accerſitus, niſi manifeſta vis numinis ejus conatibus affuiſſet, temerarium facinus ac propius amentiæ auſus, videri poterat. Decedens, tres reliquit filios adhuc impuberes. Eugenium, Dongardum & Conſtantium. Eis, omnium magno aſſenſu, Græmus avus maternus tutor eſt datus: interim, dum pueri adoleſcerent, pro rege futurus. In eo tanta fuit virtus, ut temporibus turbulentiſſimis in gente feroci, nec ſemper ſuis regibus morigera, nullus domi ſub peregrino principe motus extiterit.

XLI. REX.

Eugenius, ſive Evenus, maximus natu filiorum Ferguſii, nomen regium habebat: poteſtas penes Græmum erat. Is, cenſu juniorum per univerſum regnum habito, cum vires, ſupra quam crediderat, ſuperioribus præliis attenuatas, comperiſſet, nihil tum conandum ratus, delectum remiſit. Romana autem legio, uti juſſa erat, liberatis ſociis, in continentem reditura, quicquid terrarum hoſtilium intra vallum Severi erat, depopulata, cæſis incolis, agros Brittonibus reſtituit, prædam ſibi retinuit. Scotorum ac Pictorum reliquiæ, quæ eam calamitatem evaſerant, intra duo maris æſtuaria rurſus incluſæ. Rebus ad hunc ſtatum redactis, Romani Brittonibus exponunt, quot, & quam validis exercitibus, in exitium rei Romanæ conjuratis, ipſi obſideantur:

Imperium,

Imperium, nec laboribus nec ſumptibus tantis poſſe ſufficere, ut longinqua tueatur. Quamobrem Brittones admonent, ne in poſterum externa expectent auxilia, ſed ipſi arma capeſſant, & ad militares labores ſuſtinendos, ſeſe exerceant: & quod ignavia antea peccatum fuerat, induſtria & malorum tolerantia compenſent: neu ſe ſinant hoſtibus, quibus ipſi & numero & opibus præſtent, ita eſſe contemptui, ut ex agro eorum annuas prædas, non ſecus ac ſi venatum exirent, abducant. Ipſi vero Romani etiam, ut in poſterum prodeſſent, magnum & memorabile opus aggrediuntur. Collecta enim è tota provincia maxima opificum manu, Romanis ac Brittonibus certatim contendentibus, ubi vallum per triginta millia paſſuum à Severo fuerat ductum, murum è lapidibus extruunt, octo pedes latum, duodecim altum. Caſtellis eum diſtinguunt, quorum nonnulla oppidulorum ſpeciem præferebant. Finiebatur ad Occidentem, ad locum, qui nunc Fanum Patricii dicitur. Ad Orientem vero, incipit à monaſterio Aberkernico, ut ſcribit Beda: qua in regione, ante cxx. annos, arx valida Duglaſſiorum fuit, Abercornum: monaſterii vero nuſquam ullum veſtigium. Prætera, ne hoſtes (ut alias factum meminerant) navibus ultra murum in terram deſcenderent, frequentes toto littore ſpeculas excitarunt, in locis editioribus, unde proſpectus latè in mare patebat. Appoſitæ, ubi commodum viſum eſt, cuſtodiæ: ſed plane hominum ignavorum & imbellium, qui nec hoſtis armati aſpectum ſuſtinerent. His Romana legio provinciales officiis proſecuta, fortibus etiam conſiliis, ad patriam propriis armis protegendam, hortantur: ac vetant auxilium Romanorum poſt eum diem ſperare. In eo enim ſtatu rem Romanam eſſe, ut ſociis longinquis nullam opem poſſit afferre. Scoti & Picti, ubi Romanos abiiſſe, nec denuo reverſuros, per exploratores pro certo comperer unt, totis viribus, ac multò quam ante acrius, murum aggreſſi, non modò telis miſſilibus propugnatores dejecerunt: ſed uncinatis telis, inquit Beda, id eſt (ut ego interpretor) dorydrepanis, aut falcibus muralibus, è muro detrahebant: ac, ſuperiore munitione defenſoribus nudata, operis adhibitis, fundamenta ſubruebant: & ſemel aditu patefacto, hoſtem perculſum cogebant, relictis villis atque urbibus, qua cuique commodum erat, fugam intendere. Scoti vero & Picti tam avidè vindictæ incubuerunt, ut ſuperiores omnes calamitates, præ malis præſentibus, tolerabiles hoſtibus videri poſſent. Deinde ubi prædatores magis laſſati, quam ſatiati miſeriis hoſtium, domum rediere, ſera tandem ſubiit illa cogitatio,

 ſe non

ſe non tam bona inimicorum, quam victoriæ præmia corrupiſſe. Igitur, cum in conventu procerum diſceptaretur, quomodo tanta victoria utendum eſſet, primum omnium placuit, agros hoſtibus ereptos, ad ſobolis propagationem, novis coloniis occupare. Et, ut id conſilium ſalutare videretur, faciebat ingens multitudo fortium, ſed inopum virorum, quibus veteres agri anguſti erant futuri. Hoc autem rerum ſecundarum curſu per nationes vicinas divulgato, non ſolum exulum è Scotia, ſed & peregrinorum, domi inopum, vis ingens, velut ad prædam convenerat, rati, Græmum ætate & rebus geſtis florentem, non prius finem belli gerendi facturum, quam totam Britanniam perdomuiſſet. Verum illi, tot caſibus jactato, pronior animus erat, ad pacem cum re & gloria amplectendam, quam ad certam felicitatem in periculum incertum conjiciendam. Igitur pacem cum Brittonibus non modo volentibus, ſed etiam cupidis, his legibus fecit, ut uterque populus, antiquis finibus contentus, ab alteris abſtineret injuriam. Limes autem utriſque eſſet, Adriani vallum. Græmus ita pace confecta, non modo Scotis, ſed etiam peregrinis, auſpicia ſua ſecutis, agros diviſit. Regiones propè omnes, quod plerique novorum incolarum peregrini, reliqui vero majore ex parte in exilio nati eſſent, vetera nomina commutarunt. Gallovidia, Hiberniæ regio proxima, Hibernis ſorte data, nomen id apud ſuos tum celebre creditur accepiſſe. Cathaneſia, quod montana: Roſſia, quod peninſula: Buchania, quod magnum è bubus vectigal penderet, dicta. Bogia, & Narnia, & Navernia, & Speja, & Iernia, & Taichia à fluminibus: Abria a lacu, aut (verius) æſtuario maris, nomen accepit. Plurimæ item cis Fortham regiones, Levinia, Glottia, Tuedia, Teviotia, Lidalia, Eſcia, Evia, Nithia, Annandia, & Duglaſſia, à fluminibus cognominatæ ſunt. Multis nomen antiquum permanſit integrum: quibuſdam paulum immutatum eſt. Deinde, ut rectis inſtitutis licentiam, diuturnitate belli luxuriantem, compeſceret, primum operam dedit, ut monachi doctoreſque Chriſtianorum inſtitutorum revocarentur: & ne graves populo inopi eſſent, annuos proventus ex agrorum fructibus attribuit: qui, etſi exiles (ut illis temporibus erant) hominum tamen modeſtia & temperantia fecit, ut ampli viderentur. Præſidia opportunis locis, adverſus ſubitas hoſtium incurſiones, diſpoſuit, partim, quæ dejecta erant, reſtitutis, partim novis inſtitutis. Bellis ita per totam Britanniam reſtinctis, Brittones, velut è turbulentiſſima tempeſtate recepti, tranquillitatis publicæ bonis fruebantur: ita incertum fecerunt, bellumne eis an pax plus

incom-

incommodi attulerit. Dirutis enim urbibus, villis incenſis, pecore, omnique ruſtico inſtrumento amiſſo, qui hoſtium ſævitiam evaſerant, cogebantur aut venando vitam inopem tolerare, aut latrocinandi licentiam ab hoſte adverſum ſuos convertere: adeo, ut è pace externa propè domeſticum bellum naſceretur. Nec ſoli exterorum perpetui hoſtes, etſi ab aperto bello temperabant, ſubinde proxima populabantur: ſed Hibernorum manus, ſpe lucri invitata, maritimis incurſionibus miſeros, & extremis malis obſeſſos vexabant. Acceſſit omnium calamitatum extremum, fames: quæ adeo feroces ſpiritus fregit, ut plurimi ſeſe hoſti ſponte dederent. Tandem pauci, qui in ſpeluncis latebant, neceſſitate coacti, prodeuntes, vagas prædatorum manus disjecerunt: & Hibernos, ad mare compulſos, Albio diſcedere coëgerunt. Ea peſte vix abacta propius malum gravius urgere cœpit. Scoti & Picti perpetui hoſtes, non contenti prædas clam abducere, in occaſionem rei majoris animum intenderant. Eugenius enim Ferguſii filius, qui ſub aliena tutela ad id tempus quieverat, jam adultis longa pace viribus, ac multa ſobole juventutis auctus, ſpecimen ſui oſtendere cupiebat: & præter Brittonum infirmitatem, acceſſerat privata belli cauſa. Græmus avus ejus maternus, claro genere apud ſuos, uti diximus, ortus erat: ſed ex ea factione, quæ patriam eripere cupiebat è ſervitute Romanorum. Eam ob cauſam, ab altera factione validiore domo pulſus, ad Scotos, quibuſcum avitum ei hoſpitium, ac multæ aliæ neceſſitudines erant, ſe contulit. Eo defuncto, Eugenius agros avitos & fructuoſos, qui intra Adriani vallum erant, per legatos repetebat: ac non obſcurè præ ſe ferebat, ni redderentur, bellum ſe illaturum. Cum legati mandata in conſilio Brittonum expoſuiſſent, inter ipſos tanta contentione animorum eſt certatum, ut propè ad manus venirent. Ferociſſimus quiſque clamat, Scotos, non tam agros (quibus abundarent) quam bellum quærere: nec inſidiari tantum alienis calamitatibus, ſed patientiam tentare. Si agri negentur, bellum inſtare: ſi dentur, hoſtem immaniſſimum intra viſcera accipi: nec tamen ita pacem habituros, niſi ſperent, eorum avaritiam paucorum agrorum conceſſione expletum iri, qui tot, tam amplis regionibus, quibus proximo bello demigratum ſit, non ſint contenti. Totis itaque viribus, ab initio, eorum immoderatæ, imo inexplebili libidini obviam eundum eſſe: nec, parvarum rerum conceſſione, cupiditatem inflammandam, & augendam audaciam, ſed ferro comprimendam licentiam. Erat in eo conſilio

filio Conanus, vir apprimè nobilis, & opinione prudentiæ inter ſuos clarus. Is cum multa graviter de hoſtium ſævitia, deque præſenti Brittonum ſtatu diſſeruiſſet, juventutem ferè omnem in tranſmarinas expeditiones abductam: acceſſiſſe & bellum foris, & domi ſeditiones, & ex inopia famem, quæ reliquias miſerrimas aut conſumpſerit, aut debilitarit. Romanas legiones ad domeſtica bella, ſpe omni reditus prærepta, abiiſſe: pacem cum hoſte crudeliſſimo, parum quidem honeſtam, ſed certe neceſſariam eſſe. Id conſilium, nullo rerum ſuarum reſpectu, à ſe datum, ſed publica neceſſitate expreſſum: hoc eſſe indicio, quod quamdiu ſe tueri adverſus hoſtium immanitatem poterant, nulla unquam pacis mentio à ſe fuiſſet facta: neque ſe ignorare, hanc ipſam, quam ſuadeat, non fore diuturnam, ſed moram tantiſper bello facturam, dum vires Brittonum, tot caſibus debilitatæ, ac propè fractæ, brevi quiete reſpcillari ac recreari poſſint. Hæc eum diſſerentem, clamor ab univerſa concione ſublatus, conterruit. Occlamabat enim ſeditioſiſſimus quiſque, nullam utilitatem publicam eum ſpectare: ſed regnum ſibi fretum externis auxiliis, velle parare. Cum ille, è conſilio diſcedens, Deum teſtaretur, ſe nulla privati emolumenti ſpe, pacem ſuadere, exorto tumultu, à multitudine confoſſus eſt. Ejus calamitas effecit, ne prudentiorum quiſquam etſi patriæ interitum apertè videret, vocem tamen auderet liberam mittere. Legati cum illinc domum, re infecta, rediſſent, Scoti & Picti, aliis curis omiſſis, in belli apparatum erant intenti. Brittones quoque, ita futurum rati, poſtquam impetus iræ paulum reſederat, legatos ad Scotos decernunt, qui ſimulatione pacis conficiendæ, moram belli redimerent, pecuniamque offerrent: ac ſpem injicerent, plus, quam bello peteretur, poſſe tractando atque cedendo impetrari. Belli caſus eſſe dubios, & exitum incertum: virorum prudentium non eſſe, quæ ante oculos eſſet, utilitatem negligere, & certo periculo in ſpem incertam incumbere. Nihil imperratum. Eugenius enim per exploratores reſciverat, pacem foris ſimulari, domi bellum à Brittonibus, intentiſſima cura, parari. Igitur cum ob hanc cauſam, tum vetere odio Scoti & Picti incenſi, & Brittonum calamitatibus invitati, & rerum ſucceſſu elati, nihil, niſi omnia permittentibus, concedebant. Exercitibus ergo ad ultimam dimicationem paratis, ſocii reges, per aliquot annos vincere ſoliti, in ſpem victoriæ majoris erecti erant: Brittoneſque quicquid victis accidere ab hoſte infenſiſſimo poſſet, ante oculos habebant. In hoc rerum atque animorum ſtatu,

ſtatu, ubi primum uterque exercitus alteri in conſpectum venit, prælium factum eſt, quale, ante eum diem, Britannis inter ipſos nullum fuerat: tantaque obſtinatione animorum eſt pugnatum, ut vix poſt longam dimicationem, Scotorum dextrum cornu inclinare inciperet. Id conſpicatus Eugenius, jam omnibus aliis ſubſidiis in pugnam promotis, cohortem ad impedimenta relictam in aciem duxit. Ab iis, ut integris adhuc, Brittones, qui ex adverſo ſtabant, loco moti: atque initium victoriæ fuit, ab ea parte, unde cladem & perniciem formidaverant. Illius aciei fortunam ceteri Brittones ſecuti, terga verterunt: cum autem in ſilvas & paludes, loco, ubi pugnatum fuerat, propinquas, confugiſſent, eos palantes & ſparſos & inermes calones hoſtium nacti, magnam ſtragem ediderunt. Cecidere in ea pugna Brittonum ad quatuordecim millia: hoſtium vero quatuor. Secundum hanc pugnam, Brittones, amiſſa propè omni juventute militari, legatos mittunt, qui nullas conditiones pacis recuſent. Reges confœderati, cum omnia ſibi permiſſa viderent, paulum ad miſericordiam verſi, pacis conditiones, etſi duras, non tamen (ut in rebus afflictis) iniquiſſimas obtulerunt: ut Brittones nec Romanum, nec ullum exteræ gentis exercitum accerſerent, aut, ultro advenientem, reciperent, aut per ſuos fines iter præberent: ut communes cum Scotis & Pictis amicos inimicoſque habeant: neu, eorum injuſſu, fœdus aut bellum faciant, auxiliave poſcentibus mittant: ut finis eis eſſet Umber fluvius: pecuniæ etiam adjecta ſumma, quam, in milites dividendam, repræſentarent: quamque in ſingulos annos penderent: item centum darent obſides, confœderatorum arbitrio. Has conditiones gravatè multi, neceſſariò tamen omnes Brittones accepere: atque hanc pacem, ut per aliquot annos ſervarent, fecit eadem, quæ eam peperit, neceſſitas. Brittones autem per ſe infirmi, & ab exteris deſtituti, ut eſſet, apud quem in commune conſulerent, Regem ſui generis creant Conſtantinum, è Britannia Gallica accerſitum, hominem nobilem & domi clarum. Is cum videret Brittonum vires, foris bello, domi latrociniis & inteſtinis diſcordiis fractas, nihil attentandum ratus, decem (quibus regnum tenuit,) annis, pacem cum vicinis coluit: demum inſidiis Vortigerni, hominis potentis & ambitioſi, occiſus eſt. E tribus filiis duo adhuc impuberes erant: tertius, qui erat natu maximus, tanquam rebus adminiſtrandis parum idoneus, in monaſterium relegatus. Is tamen opera, maxime Vortigerni, qui ſub alieni nominis invidia ſibi opes parabat, Rex

creatur.

creatur. Agris per pacem cultis, poſt famem graviſſimam ſucceſſit tanta fructuum copia, quantam nulla memoria fuiſſe in Britannia, eſt auditum. Inde pacis vitia, longè omnibus bellorum damnis magis pernicioſa, ſunt enata, luxuria, crudelitas, ſtupra, ebrietas. Adeo nihil uſquam veri & ſynceri, ut non ſolum apud vulgus, ſed & inter monachos & ſanctioris vitæ profeſſores, æquitas, promiſſorum fides, vitæ conſtantia, pro ludibrio eſſent: de quibus luculenta eſt apud Bedam Anglo-ſaxonem, & Gildam Britannum querela. Interea legati, ab Aetio reverſi, in eo nullam ſpem auxilii eſſe, renunciarunt. Scripſerant enim ad Aetium Brittones literas, quarum paucos verſus, à Beda recitatos, libuit huc apponere: tum quod miſerias gentis breviter indicent, tum quod oſtendant, in ratione temporum exponenda, quantus ſit apud pleroſque ſcriptores error. Verba hæc ſunt: *AETIO tertium Conſuli, Britannorum gemitus.* Et paulo poſt: *Repellunt Barbari ad mare, repellit mare ad Barbaros. Inter hæc duo genera funerum, aut jugulamur, aut mergimur.* Geſſit autem Aetius tertium conſulatum cum Symmacho: qui fuit annus à Chriſto nato quadringenteſimus quinquageſimus.
CCCC. L. Neque tamen quicquam auxilii ab eo eſt impetratum, tum præcipue adverſus Attilæ motus intento. Ceteris Brittonibus in hanc rerum deſperationem redactis, Vortigernus, unus malis publicis lætus, quod diu præcogitaverat, ſcelus in hac omnium rerum perturbatione impune ſibi futurum ratus, Regem per corporis cuſtodes, à ſe adhibitos, obtruncandum curat. Deinde, ut tam fœdi facinoris à ſe ſuſpicionem averteret, velut iræ & moræ in vindicta expetenda impatiens, ipſos cuſtodes, indicta cauſa interemit. Ita regnum per ſummum nefas adeptus, nihilo ſanctius geſſit. Nam, cum civium ſuorum fidem erga ſe ſuſpectam haberet, & viribus, utpote infirmis parum confideret, Saxones, qui piraticam exercebant, & omnia littora infeſta latè habebant, ſibi conciliat. Eorum duci Hengiſto, cum valida manu tribus longis navibus ad ſe advecto, agros attribuit, ut pro Britannia, non jam ut peregrina terra, ſed ſuo domicilio ſuiſque penatibus, libenter dimicaret. Ad hanc famam, tum tantæ manus è tribus Germaniæ nationibus Jutis, Saxonibus, & Anglis affluxiſſe dicuntur, ut jam indigenis formidabiles eſſent. Primum, circa annum à Chriſto nato CCCC. XLIX. iis auxiliis fretus Vortigernus, manum cum Scotis & Pictis conſeruit: victorque, eos ultra Adriani vallum repulit. De Eugenio Scotorum Rege duplex eſt fama: alii in prælio trans Umbrum interiſſe, alii morbo ex-

bo extinctum ſcribunt. De morte, ut ut res habet, ſatis conſtat ea æquitate rem Scoticam moderatum, ut jure inter optimos reges connumerari debeat. Quanquam enim primam vitæ partem, penè à pueritia uſque, totam bellis impertiit, tamen ſub avi diſciplina ita profecit, animumque confirmavit, ut nec licentia militaris (quod plerunque fieri ſolet) in vitia ſolverit, aut in moribus ad pietatem conformandis negligentiorem fecerit, aut ſucceſſus rerum ſecundarum arrogantiorem reddiderit. Sed nec pacis ocium, ingenii acrimoniam, & martios viri ſpiritus fregit: ſed ita vitam æquabili tenore temperavit, ut qui ſtudiis bonarum artium inſtructi, ſe ad rerum gubernationem conferunt, eos, indole naturali fretus, vel æquarit, vel ſuperarit.

XLII. Rex.

Eugenio defuncto, eodem anno, qui fuit à Chriſto nato quadringenteſimus quinquageſimus ſecundus, ſuffectus eſt frater Dongardus, homo planè fraternorum morum: ut qui pace honeſta libenter frueretur, & cum res poſceret, bellum non reformidaret. Itaque in utriuſque temporis curam intentus, dabat operam, non modo ut omnia, ingruente hoſte haberet parata, ſed etiam ne animi per ocium, nimiis bonis debilitati, langueſcerent: juventutem labore & parſimonia, quoad poterat à vitiis continebat. Quo minus autem bello claruerit, ſeditiones domeſticæ, inter Brittones excitatæ, in cauſa fuerunt. Hoc igitur metu liberatus, ad cultus divini curam ſe totum convertit. Nam Eccleſias adhuc turbabant hæreſis Pelagianæ reliquiæ: ad quas refutandas, miſſus erat à Celeſtino, Pontifice Romano, hujus patre Eugenio regnante, Palladius, à quo inſtituti plurimi, doctrina & vitæ ſanctitate clari ſuccreverunt. In primis Patricius, Servanus, Ninianus, Kentigernus. Creditur idem Palladius primus, Epiſcopos in Scotia creaſſe. Nam ad id uſque tempus Eccleſiæ abſque Epiſcopis per Monachos regebantur, minore quidem cum faſtu & externa pompa, ſed majore ſimplicitate & ſanctimonia. Ad hanc ſacrorum repurgandorum curam Scoti tum intenti, & in animi cultu occupati, eam tempeſtatem bellorum, quæ penè totum orbem afflixerat, intacti evaſere. Eugenio ſecundum annum regnante, Vortigerno dejecto, filius ejus Vortimerus Rex à Brittonibus eſt electus. Is, ut Saxonum vires facilius frangeret, cùm Scotis & Pictis antiquum fœdus renovavit, quod tempore Carauſii, factum à tribus gentibus erat, adverſus Romanos. Huic fœderi Dongardus non ſupervixit. Deceſſit enim poſt quintum regni ſui annum.

CCCC. LII.

XLIII. Rex.

XLIII. REX,

Succeſſit ei frater, natu minimus, Conſtantinus: qui, cum privatus ſatis moderatè vixiſſet, ſtatim regnum adeptus, vitiis omnibus fræna ſolvit. Adverſus nobilitatem crudelis & avarus: infimi generis hominibus familiaris. Cum in ſtupra virginum & matronarum, & immoderata convivia ſe totum daret, circa ſe ſymphoniacos, & hiſtriones, omniſque generis voluptatum miniſtros ſemper habebat. His vitiis offenſi Scotorum proceres, frequentes ad eum venerunt, ac ſui eum officii admonuerunt. Eos ille adeo ſuperbè contempſit, ut juberet, alia curare, ſibi ſatis aliunde conſilii eſſe: falſam illam ſpem deponerent, ſe poſſe, conſulendi obtentu, Regem in ordinem cogere. Ut autem erat erga ſuos arrogans, ita adverſus hoſtes tam dejecto & humili ſe animo præbebat, ut ſtatim petentibus non modo pacem dederit, injuriaſque remiſerit, ſed arces alias reddiderit, alias dirui permiſerit. Hi mores ejus ita Scotos & Pictos commoverunt, ut Scoti propemodum rebellarent: Picti, qui jam antea ſecreta conſilia cum Saxonibus contulerant, per ſe rebus ſuis conſulerent & palam tandem fœdus icerent. Sed apud Scotos, Dugallus Gallovidianus, cujus ad populum maxima erat auctoritas, multitudinem oratione blanda in præſentia cohibuit, fatendo quidem, pleraque vera, quæ dicerent: juſta, quæ peterent. Sed, ſi ad præſentia mala civile bellum accederet, ſummæ rei periculum eſſe, cum jam regnum ab interitu vix poſſet ſiſti, Pictis abalienatis, Brittonibus (Vortimero extincto) incertis amicis, Saxonibus (quibus maximæ erant vires ad bellum, ſumma in victoria crudelitas, in commerciis nulla fides) in perniciem omnium vicinorum ſemper intentis. Et populo quidem majorum natu prudentia lenito, cum Rex in magno apud omnes odio & contemptu tamen regnaret, tandem à nobili Æbudenſi, ob ſtuprum per vim filiæ illatum, cæſus fuit, anno, quam regnare cœperat, quintodecimo. Hæc vulgatior fama eſt. Verum ego Joanni Fordono magis accedo, qui in Scotichronico tradit, eum viginti duos annos regnaſſe, ac tandem diuturno morbo conſumptum. Eo regnante, venit in Britanniam hanc è minore Aurelius Ambroſius, Conſtantini, qui ante complures annos regnum tenuerat, filius: ſed, eo per fraudem cæſo, ac fratre, qui poſt patrem regnum geſſerat, à Vortigerno per dolum ſublato, duo reliqui Conſtantini filii, per amicos paternos, in Britanniam Gallicam fuerunt tranſvecti. Verior (opinor) hæc eſt Aurelii Ambroſii origo, quam quæ à quibuſdam aliis traditur: in quibus etiam

eſt Beda,

eſt Beda, qui eum, Romani generis ultimum, in Britannia rerum fuiſſe potitum, tradunt. Hi fratres, Vortimero novercæ fraude extincto, & Vortigerno regium nomen ſine auctoritate & potentia tenente, jam adulti & regni potentes, cum favore & expectatione hominum, in inſulam, ad repetendum regnum paternum, reverſi, non ſpernenda Brittonum è Gallia ſecum auxilia attulere. Priuſquam advenas jam commoverent, oppreſſo in Vallia Vortigerno, legatos mittunt ad Scotos & Pictos, amicitiam & arma ſocia adverſus Saxones, acerrimos nominis Chriſtiani hoſtes, petentes. Et à Scotis quidem, benevolè accepta legatione, fœdus cum Conſtantino prius ictum renovatur: quod, ab eo die, perpetuo ferè tenore manſit inviolatum, donec regnum Brittonum ab Anglis, Picticum à Scotis fuit oppreſſum. A Pictis autem reſponſum eſt legatis Brittonum, ſe fœdus habere cum Saxonibus, quod ut violarent, nullam adhuc interveniſſe cauſam: cum eis, omnia ſibi proſpera & adverſa poſthac fore communia. Ita Inſula tota rurſus in duas factiones abiit, Scotis cum Brittonibus adverſus Pictos & Saxones aſſiduè bellum gerentibus.

XLIV. REX.

Conſtantino ſucceſſit Congallus, è Dongardo Conſtantini fratre genitus. Vir ad bellum quidem pronior: ſed nihil dum committere auſus, populo ſub imperio patrui, inter convivia & ſtupra fracto. Nec multorum ſententiis ejus ingenio (ut apud Reges fieri ſolet) velificantibus, ad bellum faciendum induci potuit. Primum ſe moribus publicis emendandis dedit, nec tantum, priuſquam creatis novis magiſtratibus, & per eos litibus, furtis, & latrociniis cohibitis, diſciplinam veterem revocare eſt aggreſſus. Pace domi parta, ceteros, ſuo primum exemplo, ad temperatiorem vitæ rationem inducere, eſt conatus: deinde, ſi quos in flagitiis pertinacius hærentes animadvertiſſet, partim caſtigando leniter, partim tanquam nihil homines contemnendo, brevi omnia in priſtinum ſtatum redegit. Initio imperii, cum (uti dictum eſt) totum ſe ſtudiis pacis dedidiſſet, Brittones Aurelio Ambroſio ſuadere cœperunt, ut Veſtmariam, à Scotis jam multos annos occupatam, repeteret. Verum cum, legationibus ultro citroque fruſtra miſſis, res ad arma ſpectare cœpiſſet, metus ab hoſte communi diſceptationi finem impoſuit. Fœdus à Conſtantino factum renovatur. De Veſtmaria nihil mutatum. Toto tempore, quo regnavit Congallus, bellum quidem cum Saxonibus erat, ſed lentum, & per fortuitos inter prædas agendum congreſſus, quo in genere

genere Scotus levis & procurſator miles, & equitatui maximè fidens, ſe hoſti præſtare exiſtimabat. Nunquam ad univerſæ rei periculum eſt deventum. Congallus enim, qui fortunæ arbitrio quam pauciſſima committenda cenſebat, partem ſuorum ad Aurelium Ambroſium auxilio mittebat, cum reliquis hoſtem fatigando diſtinebat: ac nocte dieque ſemper ſollicitum tenebat. In horum & proximorum Regum tempora inciderunt Merlinus & Gildas, ambo Brittones, magnum apud poſteros, ob divinandi opinionem, nomen conſecuti. Sed Merlinus, ætate paulo major, egregius impoſtor ac veterator potius, quam vates habendus. Circumferuntur ejus vaticinia, obſcura quidem illa, & nihil certi continentia, quæ, vel antequam eveniant, ſperare, vel, cum evenerint promiſſa, vera audeas affirmare. Præterea ita compoſita ſunt, ut eadem ad multa diverſarum rerum eventa circumflectere & accommodare poſſis. Ea cum quotidie interpolentur, & novis acceſſionibus accreſcant, tamen hominum credulorum tanta eſt inſania, ut quæ non intelligant, quovis ſacramento, vera eſſe, contendere non dubitent: nec, in manifeſto interim deprehenſi mendacio, ſe coargui patiantur. Poſterior vero Gildas, vir bonus & doctus, in magna veneratione habitus eſt & vivus & mortuus, ob egregiam doctrinam cum vitæ ſanctitate conjunctam. Vaticinia, quæ nomine ejus circumferuntur, ita & ſententiis ſunt ridicula, & verbis toto que compoſitionis genere informia & inculta, ut ea, nemo ſanus, Gildæ eſſe, ſit crediturus. Contigit quoque utrique pro moribus patronus. Merlino enim primò Vortigernus, deinde Uter, apud quem ſtupri interpres & conciliator fuit: Gildæ Aurelius Ambroſius, vir nihilo morum probitate, quam victoriis bellorum minus admirandus: quo mortuo, Gildas in Avalloniæ ſeceſſu vixit, & deceſſit ſanctiſſimè. Ejus meminerunt libri noſtri, de vita Aurelii Ambroſii: cui, vita functo, ſucceſſit è tribus Conſtantini filiis minimus, Uter, anno Salutis humanæ quingenteſimo. Ac proximo poſt anno Congallus, Scotorum Rex, viceſimo ſecundo, quam regnare cœperat, anno, deceſſit.

XLV. Rex.

Et huic ſucceſſit Goranus frater: qui ejus exemplo, quantum per externa bella licuit, ſumma pietate & juſtitia rem Scoticam gubernavit; neque ſolum, Regum bonorum vetere inſtituto, regiones omnes obeundo, in facinoroſos animadvertit: ſed potentiores, quo minus in tenues & imbecilles, ſibi obnoxios, graſſarentur adeo, ut, accepta injuria, queri non auderent, deterruit, ne acer-

ne acerbius dominarentur, inſtitutis exploratoribus, qui crimina tabulis inſcripta ad ſe deferrent: remedium illis temporibus forte neceſſarium: ſed nunc certe anceps, & non mediocriter periculoſum. Ejus maxime ſtudio & auctoritate factum eſt, ut Picti, relicta Saxonum amicitia, fœdus communiter cum Scotis & Brittonibus inirent. Erat tum Pictorum Rex Lothus, omnibus corporis & ingenii bonis omnium æqualium præſtantiſſimus. Cum eo diligenter Goranus egit, ut ſe à ſocietate hominum barbarorum ſegregaret, memor communis patriæ, in qua natus eſſet, communium item ſacrorum. Quod ſi Scotis & Brittonibus ſuperatis, fidam ſibi cum Saxonibus pacem fore ſperet, eum vehementer decipi: quippe cum hominibus inhumana crudelitate, inexplebili avaritia. Eos documentum ſatis perſpicuum dediſſe, quam nihil apud eos ſanctum eſſet, cum Brittonum nobilitatem, optimè de ſe meritam, ad colloquium evocatam, per ſummum ſcelus trucidarunt. A ſocero ſervatum eſſe generum, non ad calamitatis aliquod ſubſidium, ſed ad hoſtis ludibrium. Fœderum ſanctitas, quod apud alios amicitiæ firmiſſimum vinculum creditur, apud eos pro inſidiantium laqueis, quibus viri ſimplices & incauti capiantur, exiſtimari. Quorſum attinebat, tot ſubire pericula, ut ſe à Romanorum dominatione liberarent, ſi Saxonibus in duriorem & longè fœdiorem ſervitutem ſint ſponte ſeſe traditurí? hoc enim non eſſe, conditionem, ſed dominum mutare: & miti & humano truculentum & barbarum præferre. Quantæ ſtultitiæ ſit, aut potius dementiæ, agros Scotis & Brittonibus adimere, quos Germanis tradant? & homines nuper amicos, multiſque vetuſtis officiis & neceſſitatibus ſibi junctos, diſpoliare, ut piratas, communes humani generis hoſtes, ad ſuum exitium opibus augeant? Homini vero Chriſtiano id longè omnium videri debet graviſſimum, in id fœdus conſentire, quo religio Chriſtiana extinguatur, profani ritus revocentur: & propè impiis tyrannis, omnis humanitatis & pietatis hoſtibus, arma nefaria, adverſus Deum & ejus legem, induere. Hæc quidem Lothus, vere dici, intelligebat. Itaque Gorano rem integram committit. Ille Uterio facilè perſuadet, ut non in amicitiam tantum, ſed affinitatem Pictus aſſumatur, data ei uxore Anna, ſive ſorore, ſive, ex legitima uxore, filia. Ego eis potius accedo, qui, ſororem fuiſſe, tradunt: atque, errorem ex eo natum, puto, quod Uterius, aliam ex concubina Annam ſuſtuliſſe, dicatur. Hoc patrato trium Regum fœdere, multæ de Saxonibus partæ victoriæ: ac nomen

Uterii, magnum & formidabile per totam Britanniam eſſe, cœperat. Omnibus ferè Saxonum ducibus occiſis, & ſuperſtitum fracta potentia, rebuſque propè apud eos deſperatis, Uterius inter maximos ætatis ſuæ Reges poterat recenſeri, niſi, flagitio fœdo cum ingenti ſcelere conjuncto, magnis virtutibus maculam aſperſiſſet. Erat inter principes Britannorum Gorlois, virtute & potentia clarus. Ejus uxorem Igernem, forma præſtantem, Uterius adhuc privatus deperibat. Sed cum omnia circa eam obſepta pudicitia libidini ejus obſtarent, tandem per Merlinum, hominem audacem & maleficum, mulieris continentiam expugnat. Ex hac ſtupri conſuetudine natus eſt eis filius Arcturus. Uterius, legitima uxore mortua, liber à vinculis nuptialibus, & Rex factus (ut ſibi perſuadebat) ſolutus legibus, cum Igernes deſiderium ferre non poſſet, temerarium ex amore conſilium capit. Crimine adverſus Gorloim confícto, arcem ejus obſeſſam capit: ipſum interimit: Igernem uxorem ducit, & Arcturum filium agnoſcit: atque omni indulgentia, in ſpem regni, educat. Ut autem uxoris infamia (quando tegi non poterat) ſaltem elevaretur, fabulam confingunt non diſſimilem ei, quæ de Jove & Alcmena in theatris ſæpe actitata fuerat. Uterium ſcilicet, arte Merlini, in faciem Gorloidis verſum, primam cum Igerne habuiſſe conſuetudinem. Et erat is Merlinus, qui pravo potius, quam nullo facinore vellet nobilitari. Arcturus igitur, ex hoc furtivo congreſſu genitus, ubi primum è pueris exceſſit, non ſolum corporis lineamentis, ſed animi etiam indole talis apparuit, ut & parentum & reliquorum civium animos oculoſque in ſe converteret, & futuræ magnitudinis multa indicia exhiberet: eumque, mortuo patre, omnes Regem ſibi deſtinarent. Et pater, hoc velut populari omine lætus, vulgi cupiditatem ita omni arte fovebat, ut jam cuncti in certam ſpem venirent, ſe non alium regni hæredem habituros. Uterio, cum ſeptemdecim regnaſſet annos, vita functo, ſtatim ei ſuffectus fuit Arcturus, multum obnitente Lotho Rege Pictorum, qui ſuos liberos (binos enim habebat, ex Anna Arcturi amita natos, jam tum pueritiam egreſſos) graviter querebatur, regno fraudari, ſpuriumque, ex adulterio genitum, eis præferri. Contra Brittones univerſi pro Arcturo ſtabant: ac pro ſpurio habendum, negabant: quod Uterius matrem ejus, etſi eo jam nato, uxorem tamen duxiſſet, eiſque nuptiis filium legitimi loco ſibi recepiſſet: atque, ex eo, ſemper eum pro legitimo habuerit. Sed quanquam hunc juris colorem prætenderent, plus tamen

men

men Arcturo profuit præclara indoles, & virtutum ſpecimen ſæpiuſcule exhibitum: &, velut tacita quædam in omnium animos impreſſa divinatio, de ejus claritate futura. Adeoque omnes in ejus partes ierant præcipites, ut Lothus, non ſolum illa juris ſpecie (quæ certe poſt id ſemper in Britannia valuit) ſed ſtudiis & populari gratia ſuperatus, à regno petendo deſtiterit: eoque facilius, quod liberos, quibus regnum petebat, Brittonibus infenſis committere non auderet. Moverant etiam preces amicorum, qui affirmabant, nullum regnum tanti ei debere videri, ut, ad everſionem religionis Chriſtianæ, ſocietatem cum hominibus infidis coiret: qui nihilo ſanctius amicitiam & fœdera cum eo culturi eſſent, quam cum Brittonibus ante coluiſſent. Movit etiam & ipſius Arcturi ingenium liberale, & ſupra ætatem, animi magnitudo. Igitur fœdus à prioribus regibus inter Scotos, Pictos, Brittoneſque factum, denuo eſt confirmatum: tantaque ex eo ſecuta eſt familiaritas, ut Lothus, Galuinum è duobus filiis minorem, ubi primum per ætatem labores ferre poterat, in aulam Brittonum ſe miſſurum, ſit pollicitus. Iniit regnum Arcturus, decimo octavo ætatis anno nondum expleto. Sed, ut ei animus ſupra ætatem erat, ita animo excelſo nunquam ſucceſſus defuit. Cum pater ejus regnum certis finibus cum Saxonibus diviſiſſet, pacemque certis legibus confeciſſet, plus apud eos valuit occaſionis ex adoleſcentia Regis blandimentum, quam fœderum ſanctitas. Arcturus, ut incendium in ortu ipſo ſtatim extingueret, collecto citius omnium opinione exercitu, accitiſque Pictorum & Scotorum auxiliis, duobus magnis prœliis hoſtem vicit: & ad tributum pendendum legeſque accipiendas, compulit. Eodem impetu caput regni Saxonici Londinum capit, & rebus ibi compoſitis, recta Eboracum ducit. Sed auxiliorum è Germania advenientium fama, & propinqua hiems obſidionem ſolvere coëgit. Proxima æſtate Arcturus, metu ingenti ex anni ſuperioris repentino ſucceſſu injecto, ubi primum Eboracum advenit, oppidum per deditionem recepit. Eo undique vicinorum & civium nobilitate adveniente, cum ibi hiemaret, extremo Decembri omnibus lætis,& potationi cæteriſque, quæ ex ea naſcuntur, vitiis deditis, renata eſt veterum Saturnaliorum imago, ſed numero dierum duplicato, & apud potentiores triplicato: quibus diebus prope nefas habetur, aliquid ſeriæ rei agere: Munera mittuntur: Fit mutua & prolixa inter amicos invitatio: A miniſtrorum caſtigatione abſtinetur: Noſtri (Julia) id feſtum

ſtum vocant, Cæſaris videlicet nomine, pro Saturno ſubſtituto. Vulgo perſuaſum eſt, natalem Chriſti iis ceremoniis coli: qua in re verius Bacchanaliorum laſciviam, quam Chriſti tum nati memoriam referri, ſatis conſtat. Interea, cum Saxones ad Umbrum dicerentur habere caſtra, Arcturus ad dubia adhuc ſigna veris ad eos ducit. Fracti voluptatibus Brittones, cum ſegnius militiæ munera obirent, nec iidem viderentur, qui tot prœliis Saxones fuderant, tantumque, per ocium luxurioſum, viderentur ad temeritatem adjeciſſe, quantum de ſeveritate diſciplinæ detraxiſſent, à ſenioribus orta mentio eſt, de Scotorum & Pictorum auxiliis accerſendis. Id facilè per legatos impetratum: & quos ambitio penè diremerat, ita conciliavit ſtudium religionis, & accendit æmulatio, ut opinione citius, ab utroque Rege copiæ adeſſent. Lothus etiam, ut animi reconciliati daret apertius teſtimonium, Modredum & Galuinum filios in caſtra ſecum adduxit. Galuinum etiam Arcturo comitem dedit: quem ille tanta humanitate complexus eſt, ut, poſt eum diem, ſimul & vitam tranſegerint, & mortem obierint. Parato à tribus Regibus exercitu, caſtriſque conjunctis, ut, quemadmodum erat omnibus commune periculum, ita eadem periculi cauſa videretur, magno conſenſu ab univerſis conſtitutum, ut, expulſis Saxonibus, Chriſtiani ritus & pietatis cultus, ab eis profanatus, reſtitueretur. Cum caſtra jam caſtris propè eſſent collata, Occa ſuperioris Occæ filius, qui tum Saxonum erat Imperator, nullam pugnæ moram fecit. In exercitu ſociali, cornua Scotis & Pictis, acies media Arcturo commiſſa. Scoti primo ſtatim congreſſu, Childerico, qui ex adverſo ſteterat, hoſtium duce ex vulnere collapſo, ceteris ejus caſu territis, cornu disjecerunt. In altero, Colgernus Saxo, multa in Pictorum perfidiam jurgatus, in Lothum, habitu corporis & armis conſpicuum, impetu facto, eum ex equo deturbavit: ipſe in medium ab hoſtibus acceptus, à duobus Pictis utrinque haſtis transfigitur. Media acies, ubi acerrimè pugnabatur, cornibus nudata, tandem & ipſa ceſſit. Occa ſaucius ad mare delatus cum ceteris, quibus navium copia fuit, in Germaniam tranſmiſit. Ex iis, qui remanſerunt, pertinaciores in errore ſuo morte multati: reliquos ſimulatio Chriſtiani ritus incolumes ſervavit. Reſtabant adhuc in Orientali Anglia & Cantio, validæ Saxonum copiæ. In eos Arcturus æſtate, quæ ſecuta eſt, movit, adjunctis ad ſuos denis Scotorum & Pictorum millibus, quorum alteris Congallus Eugenii, alteris Modredus Lothi filius præ-

erat,

erat, juvenes magnæ ſpei, & qui ſæpè fortitudinis & prudentiæ ſpecimen præbuiſſent. Is trium regum exercitus, cum circiter quinque millia ab hoſtibus abeſſet, terniſque caſtris diverſi tenderent, Saxones, per exploratores comperto, apud Pictos (qui longiuſculè à reliquis copiis tendebant) ſummam eſſe negligentiam, eos de nocte repentè invadunt. Modredus, cum fortiter diu reſtitiſſet, tandem propè deſperata ſalute, cum Gallano ſocero in equum impoſitus, ad Arcturum venit. Ille nihil Pictorum clade territus, eum diem rebus, quæ turbatæ erant, componendis dedit. Itinere exercitui denunciato, de tertia vigilia triplici acie in hoſtem ducit: ac prius quam Saxones, quid ageretur, ſcire poſſent, ad caſtra pervenit. Illi dum trepidi concurſant, nec temporis, vel ad conſilium capiendum, vel ſe armandum ſatis haberent, paſſim à Brittonibus, vallo ſuperato, trucidantur: ab iratis, maximè Pictis, in omnes ſine diſcrimine ſævitum. Quidam ſcriptores rerum Anglicarum tradunt, Arcturum duodecies cum Saxonibus, ſignis collatis, dimicaſſe. Sed cum nihil, præter nuda locorum nomina, in quibus pugnatum dicunt, ponant, id ſatis habui lectores admonere. De rebus ejus geſtis, ut ſummatim dicam, illud inter omnes conſtat, Saxonum viribus attritis, pacem ab eo Britanniæ partam: & dum, ad res in minore Britannia componendas, profectus abeſſet, Modredo propinquo ſuo regnum commendaſſe, ut, uſque ad ſuum reditum, pro Rege præeſſet: quas autem res in Gallia geſſerit, nihil, quod pro certo ſcribam, habeo. Quæ vero Galfridus ab eo geſta refert, nullam habent umbram, ne dicam ſimilitudinem, veritatis. Ea igitur, ut impudenter ficta & temere credita, omitto. Igitur ut ad rem redeam, dum Arcturus rebus Gallicis componendis intentus abeſt, jacta ſunt ſemina belli, terræ Britanniæ longè pernicioſiſſimi. Erat in comitatu Arcturi Conſtantinus quidam, Cadoris filius: qui ob eximias corporis & animi virtutes, flagrantiſſima apud omnes gratia erat. Is cum occultè ambiret, ac populum paulatim ſuum faceret, proceres Regem aliquando vacuum à negotiis nacti, ſermonem de ſucceſſore injecerunt. Orant, ut reliquis infinitis in patriam beneficiis hoc adjiciat, ne, ſi ipſe liberorum orbus moreretur, etiam Britanniam Rege orbatam relinquat, præſertim tantis bellorum procellis imminentibus. Sub hæc cum quidam nominaſſet Modredum, genere maximè propinquum, ac jam bello & pace rebus moderandis aſſuetum, & qui hac vicaria regni adminiſtratione ſpecimen ſui dediſſet, quique non parvam ac-

 ceſſionem

ceſſionem eſſet ad res Britannicas adjecturus: ſucclamatum eſt à multitudine Conſtantino faventium, ſe peregrinum regem nolle: neque Britanniam adeo viris effœtam eſſe, ut non ſui populi rectorem ex ſeſe poſſit edere. Stultum eſſe, cujus domi copiam habeant, foris quærere. Senſerat jam pridem Arcturus populi in Conſtantinum ſtudia. Itaque homo, alioqui ambitioſus, facilè ſuorum voluntati acquievit: ac ex eo die juvenem non ceſſavit producere, & ad ſpem regni propius admovere. Hanc injuriam, cum amici Modredi oſtenderent, ſe moleſtè ferre, ac fœdere Arcturi cum Lotho cautum dicerent, ne, in regni ſucceſſione, quiſquam liberis Lothi anteferretur, reſpondebatur, fœdus id adverſus publicam totius gentis utilitatem, temporum neceſſitate expreſſum: neque, Lotho auctore mortuo, eo ſe teneri. Proinde rectè facturos Pictos, ſi finibus antiquis contenti, alienis abſtinerent. Britannorum regnum nunc, Dei benignitate, in eo ſtatu eſſe, ut non modo novas injurias prohibere, ſed veteres etiam ulciſci poſſit. Hæc ad Modredum perlata, penitus animum ejus ab Arcturo averterunt, & ad dignitatem ſuam tuendam, converterunt. Tantum bello moræ fuit, dum Scotorum animos experiretur. Eis ad cauſam adductis, ſcribitur exercitus ex Pictis, Scotis, & frequentibus Brittonibus, vel æquitate cauſæ, vel privato in Arcturum odio, aut Modredum benevolentia perſuaſis. Nec putatur Vanora uxor Arcturi, novorum conſiliorum fuiſſe ignara: ut quæ ſtupri conſuetudinem cum Modredo crederetur habere. Exercitus utrinque ad Umbrum caſtra contulere. Cum jam in procinctu ſtarent, tentata concordia eſt, per utriuſque partis Epiſcopos, ſed fruſtra, Conſtantini propinquis obnitentibus, omniaque prona Arcturi felicitati affirmantibus. Concurſum eſt ingentibus utrinque animis. Sed Modredo & confœderatis duo potiſſimum fuere auxilio, locus in medio paluſter, Brittonibus tranſitu difficilis, & in ipſo pugnæ ardore ſubornatus, qui Brittones moneret, ut, Arcturo cæſo, rebus perditis, ſuæ quiſque ſaluti conſuleret. Ea vox in fugam eos vertit: magna tamen cædes utriuſque partis facta. Victoria neutris læta fuit, cæſo ab altera parte Modredo, ab altera fratre ejus Galuino: atque Arcturo letaliter vulnerato. Præda ingens capta. Non ignoro, quæ de vita & morte Arcturi à multis fabulosè tradantur: ſed indigna relatu ſunt, & viri clariſſimi rebus geſtis tenebras offundunt. Nam, dum tam aſſeveranter mendacia affirmantur, ſæpè veritas in dubium vocatur. Fuit certè vir magnus, & ſingulari fortitudine, & caritate

caritate in patriam, vel dum ſuos à ſervitute liberat, vel cultum Dei ſincerum revocat, vel vitiatum reſtituit. Hæc nos de genere, vita, & morte ejus pluribus, quam inſtituti operis ratio poſcebat, ſumus proſecuti: ut quibus, non uuiverſas Britannorum res geſtas complecti, ſed partim ab oblivionis injuria, partim à fabuloſis malè feriatorum hominum commentis res geſtas noſtræ gentis liberare, fuit propoſitum. In Arcturi vero rebus longiuſcule ſumus immorati, quod plerique eas, partim per invidiam nimis parce, partim per vanitatem nimis verbosè perſequantur. Mortuus eſt anno Chriſti ꟾↃ. XLII. regnavit annos XXIV. ꟾↃ. XLII.

Ut ad res Scoticas redeamus, Goranus Rex, magno jam natu, diſceſſerat, poſtquam triginta quatuor annos præfuiſſet Scotis, ſuorum (ut creditur) fraude extinctus. Erat quidam Toncetus, ſupremus rerum capitalium quæſtor, homo non minus crudelis, quam avarus. Is, cum adverſus ditiores multa ſæva facinora patraſſet, facilem omnium ſperabat apud Regem veniam, quod hac ratione fiſci commoda nonnihil auxiſſet. Populus, cui non facilis erat ad Regem, ſenio & morbo invalidum, aditus, nec ſi adire licuiſſet, adverſus hominem primarium & gratioſum fides, Toncetum aggreſſi trucidant. Deinde poſtquam impetus iræ deferbuit, cum ſecum cogitarent, quantum facinus admiſiſſent, nullumque veniæ impetrandæ locum proſpicerent relictum, in ipſum Regem impetum odiumque converterunt: ac, incitante Donaldo Atholio, in ædes intromiſſi, eum interimunt.

XLVI. REX.

Ei ſucceſſit Eugenius, Congalli filius. Hunc cum, ad ulciſcendam Gorani patrui necem, quidam nobiliorum hortarentur, eorum orationem adeo negligenter accepit, ut ipſe ſuſpicione ſceleris non caruerit. Eam etiam opinionem auxit, acceptus in amicitiam & familiarem conſuetudinem Donaldus Atholius. Gorani igitur uxor, liberis parvis timens, cum eis in Hiberniam ſeceſſit: Eugenius autem, ut ſe vita moribuſque purgaret, ita regnum geſſit, ut nemo ſuperiorum regum jure ei præferri poſſit. Cum vicinis nullum per ſe bellum geſſit. Modredum adverſus Saxones, atque etiam Arcturum auxiliis juvit, Aſſiduis per varios duces excurſionibus, Anglorum fines infeſtos habuit. Nunquam juſto exercitu cum eis congreſſus. Regnum tenuit annos XXIII. deceſſit ꟾↃ. LVIII.

XLVII. Rex.

Poſt eum ſuffectus eſt frater ejus, Congallus: qui decem annos regno in ſumma pace præfuit: vir, ob egregias virtutes, omnium ſæculorum memoria dignus. Nam, præter æquitatem in jure dicundo, & animum adverſus avaritiam invictum, certabat moderatione vitæ cum monachis, qui, ea ætate, ſeveriſſima diſciplina utebantur. Sacerdotes prædiis aliiſque proventibus ditavit, pio magis ſtudio, quam felici ſucceſſu. Juventutem declinantem ad mollitiem & luxum, paciſque bonis abutentem, magis vitæ exemplo & auctoritate, quam legum ſeveritate continuit. Filios Gorani, qui metu Eugenii in Hiberniam ſeceſſerant, revocavit. Sed, ante reditum eorum, ipſe deceſſit
IↃ. anno à Chriſto nato IↃ. LXVIII. Rem bellicam non attige-
LXVIII. rat, niſi quatenus Brittones auxiliis juvit adverſus Saxones, cum quibus, varia fortuna, ſæpè pugnarunt.

XLVIII. Rex.

Eo defuncto, & fratre ejus Kinnatello Rege deſignato, Aidanus Gorani filius venit in Scotiam, hortante viro ſancto Columba, qui ante biennium ex Hibernia acceſſerat. Per eum ad Regem ductus, præter & ſuam & multorum ſpem, humaniſſimè accipitur: ac bono animo eſſe jubetur, ut qui brevi regnaturus eſſet. Kinnatellus enim & morbo & ætate confectus, cum regio muneri non ſufficeret, ipſe Aidano, ad rerum gubernaculum admoto, quartodecimo, aut ut alii quintodecimo, quam regnare cœperat, menſe, diem ſuum obiit. Sunt qui, hoc omiſſo, Aidanum ſtatim Congallo ſubjiciant. Verum plures auctores inter eos Kinnatellum inſerunt.

XLIX. Rex.

Aidanus Rex nominatus à Kinnatello, & à populo confirmatus, à Columba regia accepit inſignia. Erat enim, illis temporibus, tanta ejus viri auctoritas, ut nihil Reges populuſve, abſque ejus conſilio ſuſciperent. Ac tum quidem, cum ſatis longa oratione hortatus eſſet omnes, ut Rex erga populum æquitate, populus erga Regem obſervantia uteretur, univerſos vehementer rogavit, ut in puro Dei cultu perſiſterent: ita enim fore, ut utriſque omnia proſperè ſuccederent: ſin aliter facerent, dignum malè patratis expectarent exitium. His ita peractis, ad ſuos diſceſſit. Prima Aidani expeditio fuit adverſus latrones, Gallovidiam infeſtantes. Eo profectus, ducibus eorum ſupplicio affectis, ceteros metu compeſcuit: ſed cum, inde reverſum, major tempeſtas excepit. Nam poſtquam tribus conventibus in Gallo-

vidia, Abria, & Cathaneſia habitis, omnia pacata exiſtimaſſet, inter venandum oborta ſeditione, ac cæde atroci patrata, miniſtri regii, qui noxios in jus vocabant, pulſati: auctores, pœnarum metu, in Lothianam, ad Brudeum Pictorum regem, perfugerunt. Ab eo cum, per legatos ex fœdere petiti, non redderentur, bellum grave inter Scotos & Pictos exarſit: ſed id brevi, opera Columbæ, cujus apud utroſque merito plurimum valebat auctoritas, extinctum. Interea Anglia iterum in ſeptem regna diviſa, &, Brittonibus in peninſulam Valliam compulſis, Saxones, non contenti tam latè patentibus agris, novum bellum inter Scotos & Pictos ſuſcitant. Ejus auctor & fax fuit Ethelfridus, Northumbriæ Rex, homo avarus, & ob regni augendi cupiditatem, pacis impatiens. Is Pictis, ægrè conſentiente Brudeo, perſuaſit, ut prædas abigendo ex agro Scotico, ſemina belli jacerent. Aidanus quoque fraude Saxonis intellecta, ut & ipſe peregrinis auxiliis ſe firmaret, cum Malgone Brittone fœdus antiquum renovavit. Filium Grifinum & ſororis filium Brendinum, Euboniæ, quæ nunc eſt Manna, Regulum, hominem militarem cum copiis miſit. Hi, caſtris cum Brittonibus conjunctis, Northumbriam ingreſſi, tertio die ad hoſtem perveniunt: ſed Angli, nova expectantes auxilia, quæ non procul abeſſe dicebantur, pugnam detrectabant. Adveniebat enim Ceulinus, Orientalium Saxonum Rex, vir bellicoſiſſimus, cum magnis copiis. Hunc Scoti & Brittones in itinere adorti, primam ejus aciem, quæ ſatis ceteros anteibat, integram cum Cutha filio occidione occiderunt: reliquos, quo minus aggrederentur, fecit timor, ne ab Ethelfrido, qui non longe aberat, circumvenirentur. Conjunctis igitur duobus Saxonum regibus, rurſus congreſſi, multa utrinque cæde edita, victi ſunt & fugati Scoti & Brittones. Cæſi è Scotorum primoribus Grifinus, & Brendinus: & acie adverſa Ethelfridus, altero oculo orbatus: Brudeus ſaucius è pugna elatus, cum magna trepidatione ſuorum. Ethelfridus, proxima æſtate, Pictorum copiis ad ſuas adjunctis, in Gallovidiam duxit, ratus, ex ſuperioris anni infelici prælio, ſe plena formidinis omnia inventurum. Verum Aidanus, cum illuc citius hoſtium opinione veniſſet, palantes prædatores aggreſſus, in caſtra trepide eos coëgit. Ita, temeritate caſtigata, quietiores fore ratus, nocte proxima præteritis eorum caſtris, ſe Brittonibus conjunxit. Ambo exercitus, viribus in unum coactis, cum in valle anguſta Annandiæ conſediſſent, hoſtes, obſeſſis faucibus, eorum exitio imminebant. At illi, communitis caſtris, ut ma-

nentium ſpeciem præberent, nocte recedente maris æſtu, per nota inter ſtabiles arenas vada in Cumbriam, ac deinde Northumbriam duxerunt, fœda populatione, quacunque ierant, facta. Hoſtes eorum veſtigia ſecuti. Statim, ubi in mutuum conſpectum venere, utrique ſe ad pugnam expediunt. Scoti & Brittones, ut pluribus ducibus vulgus temerarium regeretur, ad priores duces quatuor, homines nobiles bellicarum rerum experientes, adjiciunt: è Brittonibus Conſtantinum, & Mencrinum: è Scotis Calenum, & Murdacum. Horum ductu & hortatu, tanto impetu milites irruerunt in hoſtem, ut ſtatim impulſus fugam capeſſeret. Hanc victoriam, fama eſt eadem hora, qua res geſta fuit, Columbam in Iona inſula ſuis ſodalibus renunciaſſe. Cæſi è primoribus Saxonum Cialinus & Vitellius, genere & factis illuſtres. Anno ferè, poſt hanc victoriam, undecimo, Saxonibus & Pictis, vicinos agros infeſtantibus, dies dicta eſt, qua die Brittones & Scoti, conjunctis viribus, Saxones invaderent. Ad diem & locum deſtinatum Aidanus, quamvis natu grandior, cum veniſſet, tum Brittones fruſtra exſpectat, ac prædas interim ex hoſtico agit. Ethelfridus opportunitatem rei bene gerendæ nactus, Scotos palabundos aſſecutus, magnam eorum cædem fecit. Aidanus, compluribus ſuorum cæſis, fugit: nec Saxones tamen incruentam retulere victoriam, amiſſo Ethelfridi fratre Theobaldo, & aliquot, quæ eum ſequebantur, cohortibus pene ad internecionem cæſis. Aidanus, ad hanc cladem accedente morte hominis ſanctiſſimi & ſibi unicè cari, Columbæ, cum proſpiceret, quantæ hoſtium crudelitati reliquiæ Chriſtianorum eſſent expoſitæ, ætate pariter & mœrore confectus, non diu ſupervixit. Regnavit annos XXXIV, deceſſit anno partæ Salu-
DC. IV. tis ꟾↃ. C. IV. Eo regnante, venit in Britanniam, à Gregorio Romano Pontifice miſſus Auguſtinus quidam monachus: qui ſua ambitione, dum novam religionem docet, veterem vehementer turbavit: nam non tam Chriſtianam diſciplinam, quam ceremonias Romanas docebat. Superiores enim Britanni, Chriſtianiſmum ex Joannis Evangeliſtæ diſcipulis edocti, à monachis, quos ætas illa adhuc eruditos & pios habebat, inſtituebantur. Ille, dum ad unius Epiſcopi Romani dominatum omnia revocat, ac ſe unum totius Britanniæ Archiepiſcopum edit, & diſputationem, de die celebrandi Paſcha, nec neceſſariam, nec utilem introducit, magnopere turbavit Eccleſias: ac diſciplinam, jam in ſuperſtitionem prolabentem, ita ceremoniis novis fictiſque miraculis oppreſſit, ut ſinceræ pietatis vix relinqueret veſtigium.

L. REX.

L. REX.

Poſt Aidanum, Rex electus Kennethus, nihil memoria dignum geſſit. Quarto, vel (ut alii ſcribunt) duodecimo menſe, poſt initum regnum, expleto, deceſſit.

LI. REX.

Proximè poſt hunc, Rex pronunciatur Eugenius, Aidani filius, anno à natali Chriſti, DC. V. Hic (ut in libro Paſletenſi ſcriptum eſt) à Columba piè & honeſtè educatus, ac literis etiam luculenter eruditus, in hoc ab ejus inſtitutis deflexit, quod belli, quam pacis ſtudiis magis ſe addiceret. Aſſiduis enim expeditionibus Saxones & Pictos exercuit. Vir imperii plane ſeveri & aſperi: & qui ſuperbos & contumaces libentius ferro compeſceret, quam conditionibus adjungeret: ſed veniam petentibus, ac ſe ultro dedentibus maximè clemens & facilis: & in victoria minimè inſolens. Hæc ille de Eugenio. Boëthius contra, eum in ſumma pace regnum tenuiſſe, prodidit: eamque pacem ei contigiſſe, non tam externis fœderibus, quam hoſtium, qui civili inter ſe bello diſſidebant, diſcordiis. Interiores enim Angli jam nomen Chriſti profeſſi, dum illatas ulciſcuntur injurias, Ethelfridum, Regem Northumbriæ potentiſſimum, vita pariter & regno exuerunt. Ei cum ſucceſſiſſet Eduinus, propinqui Ethelfridi in Scotiam profugerunt: interque eos ſeptem ejus filii, & filia unica, cum jam decimum annum rebus Scoticis præfuiſſet Eugenius. Is advenas Saxones, etſi ſuos, & Chriſtiani nominis hoſtes infeſtiſſimos, ſumma cum humanitate & liberalitate quoad vixit, apud ſe habuit: ac doctrina Chriſtiana diligenter inſtituendos curavit. Ipſe decimo ſexto regni anno decedens magnum ſui apud omnes deſiderium reliquit. DC. V.

LII. REX.

Ei ſurrogatus fuit Ferchardus filius, anno à Chriſto nato DC. XXII. qui fuit Heraclio Imperatore XIII. Is, cum eſſet homo ſceleratè callidus, ac legitimum regnum in tyrannidem mutare vellet, factiones nobilium inter ipſos alebat: ita nefarie à ſe perpetrata impune fore, ratus. Sed proceres, animadverſa ejus malitia, clam eo diſſidia compoſuerunt: deinde, conventu indicto, eum ad concionem vocant. Renuentem, arce, in qua tum ſe continebat, expugnata, invitum in jus pertrahunt. Multa & gravia crimina ei ſunt objecta. In his etiam hæreſis Pelagiana, & contemptus Baptiſmi & aliorum ſacrorum rituum. Horum cum nullum ſatis purgaret, in vincula conjectus ne diutius DC. XXII.

ad ludi-

ad ludibrium ſupereſſet, ipſe ſibi mortem conſcivit, decimo quarto regni ſui anno.

LIII. REX.

Suffectus ei frater Donaldus, ſive Donevaldus, qui & patris laudibus, & fratris exitu admonitus, nihil majori ſtudio egit, quam, ut verum Dei cultum tueretur: neque domi ſolum, ſed etiam foris, quacunque poterat ratione, eum amplificare ſtuduit. Nam, extincto Eduino, liberos & propinquos Ethelfridi, qui multos jam annos in Scotia exularant, redeuntes domum, viatico juvit, & muneribus eſt proſecutus, copiiſque ſuis reduxit, & liberam commeandi, quoties res eorum poſcerent, poteſtatem fecit. Cæſus autem fuerat Eduinus à Keduallа, ut Beda vocat, Brittonum, & Penda Merciorum Rege: quorum alter vetere gentis, alter novo Chriſtianiſmi odio, uterque, æmulatione potentiæ, ei infenſus erat. Nec alia crudelior fuiſſe memoratur victoria. Nam dum Penda Chriſtianos, Kedualla Saxones delere contendunt, nulli neque ſexui nec ætati furor eorum pepercit. Poſt Eduinum, Northumbria in duo regna fuit diviſa. Deirorum Rex creatur Oſticus, Eduini frater patruelis, Berniciorum qui Eanfridus Bedæ, noſtris Andefridus appellatur, Ethelfridi filiorum maximus. Hi, repudiata Chriſtianorum diſciplina, in qua diligenter fuerant inſtituti, alter à Scotis monachis, alter à Paulino Epiſcopo, ad veterem ſuperſtitionem reverſi, brevi per Pendam & vitam & regnum amiſerunt. Utrique ſucceſſit Oſualdus, Ethelfridi filius: qui doctrinam Chriſtianam, magno ſtudio promovit. Ad eum doctores è Scotia per legatos petentem, miſit Donaldus viros ſanctitate & doctrina claros, quos ille magna humanitate accepit, & beneficentia eſt proſecutus: neque regio munere inferius exiſtimavit, in concione (populo peregrinum Scotorum ſermonem non capienti) concionis ſententias interpretari: quæ omnia luculenter à Beda ſunt ſcripta. Donaldus deceſſit XIV. regni ſui anno, præclara virtutum ſuarum memoria poſt ſe relicta.

LIV. REX.

Succeſſit ei Ferchardus, ex Ferchardo ejus fratre natus, vir in omni ſcelerum genere inquinatiſſimus: vini æquè ac pecuniæ inexplebilis: immani in homines crudelitate, & in Deum impietate. Cum in alienos paſſim ſævitia & rapinis graſſatus fuiſſet, tandem in ſuos furorem vertit, jugulata uxore, & ſtupratis filiabus. Ob hæc ſcelera, communione Chriſtianorum fuit excluſus. Proceres autem, ad eum puniendum, coire volentes, inhibuit

ſanctus

ſanctus Epiſcopus Colmannus: coramque eum admonuit, brevi divinam vindictam inſtare. Nec fides dicto abfuit: nam inter venandum, poſt dies paucos, cum, à lupo vulneratus in febrim incidiſſet, nec à ſolita intemperantia abſtineret, morbo tandem pediculari corpus exedente, exclamaſſe fertur, merito ſibi hæc evenire, qui bene monentem Colmannum non audiſſet: ac, tum demum agnito errore, Colmanno conſolante, ac ſpem veniæ oſtendente (ſi modo reſipiſceret) in publicum ſe, vili veſte indutum, in lectica proferri juſſit, ac palam ſua ſcelera faſſus interiit, anno redempti orbis DC. LXIII. Octodecim annos hoc monſtrum Scotia pertulit.

LV. Rex.

Huic Malduinus, è Donaldo genitus, eſt ſuffectus, qui, ut labefactatas regni partes tyrannide Regis proximi, confirmaret, pacem cum omnibus vicinis fecit. Quietem, ab hoſte externo impetratam, turbavit inteſtina ſeditio, inter Argathelios & Levinianos orta. Eam Malduinus ut compeſceret, profectus eſt adverſus auctores, ut in eos, ſine incommodo plebis, animadverteret. Illi, ut Regis iram vitarent, diſcordia primum ſedata, in Æbudas fugerunt. Inſulani eos, ad ſupplicium poſtulatos non auſi retinere, dediderunt: eorum pœna ceteros in officio continuit. Circa hæc tempora, cum Scoti monachi latè per Angliam Chriſti doctrinam diſſeminaſſent, ac juventutem Anglorum ita literis erudiſſent, ut ipſi, ſatis luculenter ſuis Evangelium annunciare poſſe, viderentur, crevit etiam cum doctrina adverſus doctores invidia: Scotique, eorum importunitate, ad ſuos redire ſunt coacti. Quæ contumelia, ut regnorum concordiam diremit, ita eorum, qui injuriam acceperant, modeſtia utramque gentem ab aperto bello continuit. Aſſiduis excurſionibus, ſæpe ac multis in locis pugnabatur. Incidit in eadem tempora per totam Europam peſtis, quantam nunquam fuiſſe, ſeniores meminerant. Soli ab ea immunes Scoti & Picti fuiſſe dicuntur. Ob frequentes utrinque illatas injurias, prædaſque abactas, cum res in apertum bellum eruptura videretur, intervenit Malduini mors, poſtquam regnaſſet annos viginti. Uxor, quæ, ob ſuſpicionem de pellice, eum ſtrangulaverat, quarto poſt die viva cremata eſt.

LVI. Rex.

Regnum autem iniit Eugenius quintus Dongardi Regis filius. Eum Egfridus Northumbriæ Rex (cum quo ſummopere pacificare contendebat) cum ſimulatis induciis fallere conaretur, pari arte ipſe petitus eſt. Uterque enim pacem verbis oſtentabat,

bat, occulte vero bellum apparabat. Finitis induciis, Egfridus, diſſuadentibus amicis, conjunctis Pictorum copiis, Scotiam ingreſſus, Gallovidiam populatur. Verum, ceſſantibus in pugna Pictis, ab Eugenio ſuperatus, amiſſo pene toto exercitu, ipſe ſaucius cum paucis evaſit. Proximo anno, æque diſſuadentibus amicis, in Pictos duxit: ab eis, fugam ſimulantibus, in inſidias tractus, cum ſuis omnibus conciſus eſt. Hanc tantam occaſionem Picti arripientes, latiſſimos agros, ſuperioribus bellis ademptos, recuperant: & Brittones, qui ab Anglorum imperio ſuos vindicabant, una cum Scotis Northumbriam ingreſſi, magna eam clade afflixerunt: adeo, ut nec unquam in priſtinum ſtatum ſe erexerit: Secuta ſtatim eſt mors Eugenii, quarto, quam regnare cœperat, anno.

LVII. REX.

Eugenio quinto ſucceſſit Eugenius ſextus, Ferchardi filius: Egfrido vero Northumbro frater Alfridus: uterque Rex literis, ac præcipue ſacris, ut illa ferebant tempora, eruditi, ac inter ſe, communium ſtudiorum ſocietate, conciliati. Itaque pax inter eos fida fuit. Hac tranquillitate fretus Alfridus, regnum anguſtioribus, quam antea finibus, quadantenus compoſuit. Cum Pictorum vero gente Scotis neque certa pax, nec bellum fuit: excurſionibus, vario eventu, ſæpe pugnatum eſt, fruſtra nitentibus Cutberechto Anglo, & Adamanno Scoto Epiſcopis, ut rem componerent. Id autem perfecerunt, ne juſtis unquam exercitibus concurreretur. Eugenius interea, inexpiabili odio adverſus Pictorum perfidiam inflammatus, è medio rerum curſu eſt ſublatus, cum decem regnaſſet annos. Hoc Rege, ſeptem dies per totam Britanniam ſanguine pluiſſe, tradunt, converſo etiam lacte, caſeo, & butiro in ſanguinem.

LVIII. REX.

Poſt hunc regnum adeptus eſt Amberkelethus, Findani filius, Eugenii quinti nepos. Is, cum initio temperantiam ſimulaſſet, ad feros mores brevi rediit: & in omnia flagitia ſimul prorupit. Hac occaſione arrepta, Garnardus Pictorum Rex, magno exercitu conflato, Scotos invaſit. Amberkelethus tandem, prope conviciis excitatus, cum arma ſumpſiſſet, noctu, dum ad neceſſaria naturæ cum duobus famulis egreditur, ſagitta (incertum à quo miſſa) occiditur, cum nondum regni plenum expleſſet biennium. Sunt qui, dum hoſtes in ſilva denſa urgeret, ſagitta vulneratum, decimo poſt die extinctum, tradant.

LIX. REX.

LIX. REX.

Ne exercitus ſolveretur, aut ſine imperio eſſet, militari ſuffragio in caſtris deſignatus Rex Eugenius ſeptimus, prioris Regis frater. Is, cum parum ſpei in exercitu, ab inerti Rege collecto, reponeret, bellum induciis diſtulit: atque accepta uxore Spondana Garnardi filia, nuptiis finivit. Ea, non adeo multò poſt, à duobus Atholiis in caput Regis conjuratis, in lectulo confoſſa, periit. Rex falſo criminis inſimulatus, & in jus ductus, ante cauſam dictam, deprehenſis cædis patratoribus, liberatus eſt. Noxii exquiſito ſupplicio puniti. Rebus foris compoſitis, Rex ad pacis opera converſus, ocium quidem venatione oblectabat. Religionis in primis curam habuit. Ejus inſtitutum fuit, ut in cœnobiis res geſtæ Regum memoriæ mandarentur. Pace perpetua per ſeptemdecem annos cum omnibus vicinis continuata, Abrenethi diem obiit.

LX. REX.

Eugenius paulo ante mortem, Mordacum Amberkelethi filium, proceribus commendavit. Eo regnante, pax per univerſam Britanniam fuit: cujus Beda ſub finem hiſtoriæ ſuæ, meminit: nec in pace modo colenda, ſed monaſteriis etiam juvandis, Eugenii æmulus fuit. Candidæ caſæ cœnobium dirutum reſtituit, Ineunte decimo ſexto regni anno, deceſſit.

LXI. REX.

Anno poſt Chriſti adventum, ſeptingenteſimo & trigeſimo, DCC. XXX.
Etfinus Eugenii ſeptimi filius, regnum ſuſcepit: & is, proximorum Regum æmulus, per annos triginta unum, quibus regno præfuit, in ſumma tranquillitate ſuos continuit. Iam ſenior, cum per ſe non poſſet Regis munus obire, quatuor præfectos dedit, qui jus populo dicerent. Iis rem Scoticam regentibus, facinoroſi, reſumpta licentia, vel Magiſtratuum negligentia, vel (ut quidam crediderunt) culpa, omnia miſcere cœperunt. Sed aliorum ſcelera obſcura fecit Donaldi crudelitas, & ſuperbia: qui per Gallovidiam graſſatus, agreſtes vel ſibi tributa pendere cogebat, vel ſpoliatos ad ſummam redigebat inopiam.

LXII. REX.

Inter hos tumultus, Regi mortuo ſuffectus eſt Eugenius octavus, Mordaci filius, qui nihil prius egit, quam Donaldum, aliquot cruentis fractum præliis, cepit, ac ſupplicium, ceu lætum ſpectaculum, repræſentavit. Mordacum Gallovidiæ præfectum ſocium Donaldi ſceleris convictum, mori coëgit: reliquos præfectos pecunia multavit. Populo ſpoliato de bonis eorum ſatiſfecit.

fecit.

fecit. Harum pœnarum formidine malis perterritis, ſumma tranquillitate poſt turbulentiſſimam tempeſtatem reſtituta, cum vicinis Regibus fœdera, ante facta, confirmavit. Verum ipſe, cujus in rebus turbidis gloria creverat, pace facta, in omnia flagitia præceps abiit, &, cum nec amicorum, nec ſacerdotum admonitionibus quicquam moveretur, poſt tertium regni ſui annum, in cœtu procerum, omnibus in ejus exitium conſentientibus, confoſſus periit. Socii ſcelerum & flagitiorum in crucem acti, & ipſi gratum populo ſpectaculum præbuere.

LXIII. REX.

Succeſſit ei Ferguſius tertius, Etfini filius, qui, pari ſimulatione virtutis, & vitiorum fœditate uſus, pari propè fato defunctus, pari etiam ſpatio, id eſt triennio, regnum tenuit: periit autem, veneno ab uxore dato. Alii ſcribunt, cum uxor ſæpe exprobraſſet ei matrimonii contemptum, & pellicum greges, neque quicquam profeciſſet, tandem noctu dormientem ab ea ſtrangulatum. Quæſtione de morte ejus habita, cum amicorum plurimi inſimularentur, nec quiſquam, ne in graviſſimis quidem tormentis, quicquam fateretur, mulier, alioqui ferox, tot innoxiorum capitum miſerta, in medium proceſſit: ac, è ſuperiore loco cædem à ſe factam confeſſa, ne ad ludibrium ſupereſſet, pectus cultro transfodit: quod ejus factum varie, pro cujuſque ingenio, eſt acceptum: ac perinde ſermonibus celebratum.

LXIV. REX.

Sequitur Rex Soluathius Eugenii octavi filius: qui, niſi tertio regni anno è frigore podagram contraxiſſet, jure inter optimos Reges annumerari potuiſſet: nihilo tamen minus tumultus, per præfectos, conſilio & prudentia ſedavit. Primus velut de Rege, ob infirmitatem pedum, ſecurus Donaldus Banus, (hoc eſt albus) occupatis omnibus inſulis Occidentalibus, Regem ſe Æbudarum vocat. Deinde in continentem ingreſſus, dum undique prædas agit, à Cullano Argatheliorum, & Duchalo Atholiorum præfectis, in ſaltum, qui unum modo exitum habebat, compulſus, cum ſuis fruſtra erumpere tentantibus periit, nullo ſuperſtite relicto. Eadem ſpe & audacia, Gilcolumbus, Gallovidiam à patre vexatam aggreſſus, ab eiſdem præfectis victus, pœnas luit. Pax interea ab Anglis & Pictis, rebus eorum domi turbatis, fuit. Soluathius, cum ſumma laude moritur, anno à Chri-
DCC. ſto nato, ſeptingenteſimo, octogeſimo ſeptimo.
LXXXVII.

LXV. REX.

Huic ſucceſſit Achaius, filius Etfini. Hic, pace ab Anglis & Pi-

ctis parta, cum ab Hibernia bellum inſtare intelligeret, non modo labore, ſed etiam liberalitate, ſeditiones, domi jamjam erupturas, compoſuit. Cauſa belli Hibernici hæc fuit. Superiore Rege, ad expeditiones obeundas, invalido, Hiberni & Inſulani, ſpe prædæ & impunitatis, eodem tempore cum magnis exercitibus in Canteriam peninſulam proximam exſcenderant. Contracto autem inter latrones certamine, Inſulanorum multi, Hiberni univerſi periere. Hanc cladem Hiberni ut ulciſcerentur, magnam claſſem ornabant, ad trajiciendum in Æbudas. Achaius cum per legatos oſtenderet, nullam juſtam belli cauſam eſſe, quod latrones, de præda pugnantes, mutuis vulneribus ceciderint, neque, quod multi perierint, ſed quod quiſquam evaſerit, in damno ponendum eſſe. Regem & conſilium publicum adeo, ab inferenda Hibernis injuria, abeſſe, ut cædis nuper factæ, auctores omnes ad unum ſuſtulerint. Cum in hanc ſententiam multa legati differerent, adeo ferociter ab Hibernis ſunt rejecti, ut, ante diſceſſum eorum, claſſem adverſus Scotos Albinos emiſerint. Ea in altum evecta, tempeſtate univerſa periit. Res Hibernis in religionem verſa effecit, ut pacem, quam ſuperbè recuſaverant, ſuppliciter peterent. Ab Achaio primum inter Scotos & Francos, inita eſt amicitia, hac maxime de cauſa, quod non modo Saxones Germaniæ cultores, ſed qui in Britannia quoque ceperant ſedes, Gallias piraticis incurſionibus infeſtabant.. Deinde etiam à Carolo Magno, qui Galliam non minus literis, quam armis illuſtrare cupiebat, accerſiti è Scotia, qui philoſophiam Lutetiæ Græcè & Latinè docerent. Apud Scotos enim adhuc multi erant monachi, vetere diſciplina nondum extincta, literis & pietate inſignes. Quo è numero erat Joannes, cognomento Scotus, ſive Albinus, quod idem valet, (Scoti enim ſe Albinos ſua lingua vocant) Caroli præceptor, qui plurima ingenii ſui monumenta reliquit: è quibus nos Rhetorica præcepta vidimus, cum inſcriptione Joannis Albini. Clementis quoque Scoti, qui, eodem tempore, Lutetiæ literarum inſignis profeſſor erat, quædam ſcripta adhuc ſuperſunt. Commigrarunt etiam in Gallias complures monachi Scoti, ſtudio pietatis ducti, qui populis circa Rhenum Chriſtianam doctrinam prædicabant: tanto ſucceſſu, ut monaſteria plurimis in locis condiderint. Eorum memoriæ id Germani dederunt, ut uſque ad noſtram ætatem ſemper Scotos eis præficerent. Achaium, pacis cupidum, res Pictica in bellum traxit. Nam cum Athelſtanus Anglus vaſtaſſet proximos Pictorum agros. Hungus eorum Rex ab Achaio, Anglis jam ante infenſo,

decem Scotorum millia impetravit. Eis filium Alpinum, qui ex Hungi ſorore natus erat, præfecit: quibus fretus auxiliis, maximam è Northumbria prædam abduxit. Athelſtanus homo ferox, propè veſtigiis inhærens, cum non procul ab Hadina oppido aſſequitur. Picti, inopinato hoſtium adventu conſternati, ad arma currunt, & ad noctem uſque ſe ſuis tenent locis. Sub noctem vigiliis diſpoſitis, Hungus, cæteris rebus inferior, ad divinum auxilium converſus, totum ſe precibus dedit. Tandem corpore laboribus feſſo, & animo cogitationibus ægro, cum in ſomnum incidiſſet, viſus eſt ſibi per quietem, videre Andream Apoſtolum aſtantem, & victoriam pollicentem. Hoc viſo Pictis narrato, ſpei bonæ pleni, ad conflictum, quem alioqui fugere non poterant, ſe alacrius comparant: poſtero die per leves velitationes conſumpto, tertio demum ad manus ventum eſt. Adjiciunt & aliud oſtentum, crucem decuſſatam, cum pugnaretur in cælo viſam: quæ res Anglos adeo conterruit, ut primum Pictorum impetum ægrè ſuſtinuerint. Ibi cæſus Athelſtanus, loco nomen dediſſe dicitur, qui adhuc Athelſtani vadum appellatur. Hungus Andreæ victoriam acceptam retulit: eique, præter alia munera, decimam partem prædiorum Regiorum donavit. Hic, opinor, fuit Athelſtanus, Danicæ gentis imperator, cui Angli affirmant Northumbriam
DCCC. IX. ab Aluredo conceſſam. Deceſſit Achajus, ab inito regno triceſimo ſecundo anno, à Chriſto nato octingenteſimo nono.

LXVI. REX.

Huic ſucceſſit Congallus patruelis: qui cum ſumma domi & foris concordia quinquennium regnavit.

LXVII. REX.

Excepit hunc Dongallus, Soluathii filius: cujus ſeveritatem cum juventus ferre non poſſet, collecti ad Alpinum Achaii filium, quoniam ei perſuadere non poterant, ut regnum ſuſciperet, vi & minis eum, in ſua verba jurare, cogunt. Is, cum exercitu confecto, ſe omnia ex eorum ſententia geſturum, ſimulaſſet, fruſtratus eos, ad Dongallum venit. Id factum ejus quam Regi gratum, tam rebellibus moleſtum fuit: ideoque, tanquam ipſi Alpini ſuaſu rebellaſſent, eum apud Regem accuſant. Rex, eorum calumnia intellecta, exercitu ſubito parato, rumorem ſui adventus prævenit. De comprehenſis pœnas ſumpſit. Deceſſit interea Hungus: & filius ejus natu major, Dorſtologus, fratris Egani fraude periit: nec cædis auctor diu fratri ſuperfuit. Ita, ſtirpe virili Hungi extincta, ſororis ejus filius Alpinus, & vetere lege, & cognationis jure proximus hæres, regnum Pictorum petit.

petit. Eum cum Picti, ut peregrinum, aſpernarentur, Dugallus ea de re legatos ad eos mittit. Picti cum nondum auditos intra quartum diem finibus exire juſſiſſent, Dugallus in eos ſumma vi bellum molitur. Sed, in ipſo apparatu ſubmerſa navicula, in tranſitu Speјæ amnis rapidiſſimi, extinctus eſt, poſtquam Scotorum regnum tenuiſſet annos ſex: alii ſeptem.

LXVIII. REX.

Alpinus, Achaii filius, exercitum à Dongallo confectum, adverſus Feredethum, qui ſibi Pictorum arrogaverat regnum, ducit. Congreſſi ad Reſtenotum Anguſiæ pagum, cruentiſſima pugna uſque ad noctem, incerta victoria, conflixerunt. Mors Feredethi fecit, ut Scoti victores viderentur. Is enim, cum ſuorum animos in pugna labare videret, cum globo nobilium juvenum mediam Scotorum aciem perrupit: ſed excluſus à ſuis, cum flore nobilitatis una interiit. Subſtitutus in locum ejus Brudus, homo ignavus, nec ad rem militarem aptus. Eo regnante, cum Scoti, nullo reſiſtente, prædas ex hoſtico agerent, Picti, ex compoſito inter ſe tumultuantes, Brudum, ante annum in imperio exactum, interficiunt. Ei Kennethum, alterum Feredethi filium, ſubſtituunt, nec fratre in bello fortiorem, nec exitu feliciorem. Nam cum, exercitu confecto, in hoſtium conſpectum ventum fuiſſet, Kennethus clam ſe ſubducens, à ruſtico ignaro, quis eſſet, ſed turpem ei fugam exprobrante, interficitur. Picti, amiſſo Rege, antequam hoſtes id perſentiſcerent, domum reverſi, alterum Brudum, hominem genere factiſque nobilem, Regem faciunt. Is, ſtatim accepto regno, primum populatores vagos aggreſſus, ingenti cæde temeritatem eorum compeſcuit: deinde, ut vires affectas auxiliis externis firmaret, legatos cum magnis muneribus ad proximos Anglorum miſit. Illi munera quidem acceperunt, & auxilia promiſerunt ſatis impigrè: ſed flagitantibus Pictis nihil præſtiterunt, cauſati res domi turbatas. Picti, illa ſpe dejecti, omnibus, qui arma ferre poſſent contractis, ad ultimum diſcrimen ſe comparant, ac recta ad hoſtem ducunt, qui caſtra non procul à Taoduno habebant. Ubi in conſpectum alii aliorum venerunt, tanto impetu concurſum eſt, quantum vetus odium, ira recens, multæ cædes mutuæ, & ultro citroque damna ſæpius illata poterant efficere. Cum diu anceps fuiſſet certamen, tandem centum equites Pictorum ex inſidiis ſurgunt: qui ut numerus major videretur, calonibus in oneraria jumenta impoſitis, cum ſe in collibus proximis oſtentaſſent, circumagique viderentur, ut pugnantium terga invaderent, ea ſpe-

cie tantum Scotis injecerunt terroris, ut ilico ſparſi in ſilvas proximas fugerent. Eæ majori parti ſaluti fuerunt: pauci in prælio, plurimi a calonibus expeditis in fuga occiſi. Alpinus Rex, multique procerum capti: omnes crudeliter cæſi. Regis caput conto affixum, ac per exercitum circumlatum, in conſpectiſſimo loco maximi apud eos oppidi (id tum Abrenethium erat) ad ſpectaculum propoſitum. Locus ubi cæſus fuit Alpinus ab eo adhuc Bas Alpin, id eſt Alpini mors vocatur.

LXIX. REX.

Ei poſt tertium regni annum interempto, ſucceſſit filius Kennethus. Proxima æſtate Picti in ſpem adducti, ſi paulum adniterentur, Scotos, ut antea factum fuerat, Britannia poſſe expelli, auxilio conductis aliquot Anglorum cohortibus, copias, quantas poſſunt maximas, cogunt. Sed cum ſeditio inter ipſos orta eſſet repentina, & adeo vehemens, ut per Brudum Regem componi non poſſet, ſolutus eſt exercitus. Brudus ipſe, mœrore magis, quam morbo, poſt tertium fere menſem deceſſit. Suffectus ei frater ipſius Druskeuus: qui dum componendis domi rebus fruſtra vacat, Scoti juvenes aliquot Alpini caput nocte detractum, ex eo, ubi Picti id fixerant loco, ad Kennethum retulerunt. Ea res juvenibus non modo fuit honori, ſed agris quoque ſunt locupletati. Kennethus, conventu habito, cum de bello in Pictos conſultaret, quanquam Rex & ferociſſimus quiſque juvenum, à perfidis juſtam expetendam vindictam, ſuaderent: tamen major pars, ac potiſſimum ſeniores cenſebant, expectandum, dum vires, ſuperioribus bellis attritæ, reficerentur: à Pictis interea nec pacem petendam, nec bellum gerendum, donec aliqua major ſe offerret aut pacificandi neceſſitas, aut belli gerendi opportunitas. Hæc ſententia cum viciſſet, conſenſu tacito utriuſq; gentis, triennium proximum pax fuit. Quarto anno Kennethus, belli cupidus, cum paucos in conventu ſuæ ſententiæ fautores inveniſſet, primores gentis ad cœnam vocat: & cum in multam noctem convivium fuiſſet extractum, in aula omnes pernoctant, quod eo facilius eis fuit, quod, majorum inſtituto, humi cubarent, in ſpatioſa domo, ut quiſque poterant, compoſiti, ſubſtratis tantum frondibus aut herba. Ibi juvenem ſibi propinquum Rex ſubornat, ut piſcium exuviis (maxime generis aſellorum) à ſiccatis vento piſcibus detractis, indutus, noctu ingreſſus, voce per longum canalem emiſſa, ut longius ad aures perferretur, velut cœlitus demiſſus, eos ad bellum hortetur. Ad hanc vocem, humana (ut tum ipſis viſum eſt) auguſtiorem, proceres ſubito expergefacti, plerique etiam vino graves, attoniti,

cum

cum fulgor argenteus è pellibus piſcium in ſemiſomnes oculos incurreret, aciemque hebetaret, ſtupore vehementiſſimo capti ſunt univerſi: cum & oculos ſpecies inſolita, & animos occulta quædam religio percelleret. Illud etiam admirationem non modicè auxit, quod nuncius, perſona reliquoque ornatu detracto, cum ſe per exitum occultum momento temporis è conſpectu ſubduxiſſet, evanuiſſe eſt viſus. Mane cum rumor ad Regem permanaſſet, multique omnia (ut fit) in majus augerent, nec ipſe diſſimularet ſimilem ſibi ſpeciem per quietem obverſatam, omnium decreto bellum, tanquam Deo auctore, gerendum decernitur. Exercitibus eductis, ubi primum alteri alteris viſi ſunt, non exſpectato ducum imperio, qua cuique proximum fuit, in hoſtem procurſum. Nec minus atrociter pugnatum, quam cupidè commiſſum eſt certamen. Tandem ad Scotos inclinavit victoria. Pictis, in quo plurimum habebant fiduciæ, id ipſum fuit exitio. Cohortes enim Anglorum, cum nullo ordine, ſed temerario impetu, rem geri viderent, velut ſpectatores alieni periculi, in proximum tumulum ſe ſubduxerunt. Pictorum maxima cædes fuit, Scotis non ſolum ſuperiorum temporum odio indulgentibus, ſed recentis crudelitatis adverſus Alpinum & ceteros captivos memoria inflammatis. Maximè animos accendit vox, velut teſſera, inter Scotos circumlata, ut memores eſſent Alpini. Ex eo, nec ætati nec conditioni parſum eſt. Anglos abeuntes colles texere: & à perſequendo Scotos pertinax ira, in vindicta exercenda, retinuit. Hac victoria Pictorum rebus vehementer afflictis, ac penè deploratis, pax ut coiret, ab eis tentatum, ſed fruſtra, Scotis nullas conditiones audientibus, niſi regnum daretur. Proximo anno, jam deditis omnibus, qui ultra Fortham ad Septentriones vergunt, ac præſidiis impoſitis, dum Kennethus in citeriores ducit, accepto nuncio, cæſa eſſe quædam ab eo relicta præſidia, reducto adverſus rebelles exercitu, nemini mortalium Pictici generis pepercit. Omnia ferro & flamma vaſtata. Druskenus, ea crudelitate Pictis pene efferatis (cum non de regno, ſed de vita ſua, & ſuorum ſibi decertandum cerneret) quicquid ſupererat virium, unum in locum cogit: ac Fortham tranſgreſſus, ad Sconam oppidum in ripa Tai amnis Scotos opperitur. Ibi pacificatio fruſtra iterum tentata eſt, Pictis agro trans Fortham cedentibus, Scotis nihil, niſi omnia permitterentur, audientibus. Prælium, ut in extrema neceſſitate, fuit atrox. Tandem, fracta Pictorum pertinacia, fugientibus Taus fluvius fuit exitio. Ibi Druskenus, cum tranſire non poſſet, cum

 omni

omni fere nobilitate cæſus eſt. Nec diſſimilis fuit aliorum fortuna: qui, cum temere diverſis congregaſſent ſe locis, fugam impediente flumine, omnes ad unum periere. Hinc factum eſſe arbitror, ut noſtri, uno die ſepties cum Pictis pugnatum fuiſſe, tradiderint. Hac clade vires Pictorum penitus fractæ ſunt: & Kennethus, ne ſe reparare iterum poſſent, Lothianam proximaſque regiones ſimiliter ac Transforthanam vaſtat. Præſidia metu ſe dediderunt. Qui cladi ſuperfuerunt, pauci in Angliam, omnium rerum inopes fugerunt.

LIBER SEXTUS.

VT Ferguſium primum, ac deinde ſecundum, jure optimo, regni Scotorum conditores ſuperius nominavimus, ita nunc, non injuria, Kennethum, Alpini filium, tertium in eum numerum referemus. Prior enim Ferguſius, ex modicis initiis, Scotos ad opes, vicinis invidioſas, provexit: Secundus extorres, & in longinquas nationes diſperſos, & inimicorum opinione penitus extinctos, velut in vitam revocavit, &, intra paucos annos, in priſtinum ſplendorem reſtituit. At vero Kennetho, in rebus propè deploratis accepto regno, cum alii, vix reliquias miſeras defendi & contineri poſſe, ſperarent, tantum animi ſuperfuit, ut hoſtem, externis auxiliis fretum, & recenti victoria exultantem, multis & aſperis (ſed tamen ſecundis) præliis fregerit, fractumque ex omni Britannia exegerit, nomenque Regium, ſemel ereptum, nunquam, ex eo die, ſit paſſus eum reſumere. Hæc, quanquam magna ſunt, tamen operum ejus non ſunt maxima. Regnum enim, in duplam magnitudinem à ſe auctum, ita legibus novis temperavit, & diſciplina vetere roboravit, ut nec è bello natæ licentiæ, nec è victoria inſolentiæ, nec flagitiorum, quæ luxuriam & ocium comitari ſolent, ullum veſtigium, eo vivo, apparuerit: ac legibus ejus, quas Macalpinanas poſteritas dixit, multis deinceps ſeculis, non minus, quam armis, Scotica res ſtare viſa eſt. Sed, his omiſſis, nos res ejus geſtas, uti cœpimus, proſequemur. Pictis igitur exactis, Kennethus agros, pro virtute cujuſque, ſuis diviſit: quorum ambitio multis locis & regionibus nova nomina, veteribus obliteratis, impoſuit. Horeſtiam duobus fratribus, Æneæ & Mernæ, partitus eſt. Altera pars, priſcorum Sco-

rum Scotorum ſermone, adhuc Æneia dicitur, (qui Anglicè loquuntur, Anguſiam nominare maluerunt) altera Mernia appellatur. Proximam regionem, à Tao uſque ad Fortham, apparet, veteribus dictam fuiſſe Roſſiam, hoc eſt, peninſulam: cujus nominis indicia adhuc reſtant, Culroſſia oppidum, quod eſt velut dorſum, aut poſterior pars Roſſiæ: & Kinroſſia, quod Roſſiæ caput. Eam regionem nunc Fiſam vocant, à Fiſo viro egregio, cui cognomen Duffo fuiſſe, ajunt. Barodunum oppidum in Lothiana, vel, juxta aliam dialectum, Dumbarum, à viro ſtrenuo, cui Bar erat nomen, appellatum creditur. Lothiana, non ita pridem, à Lotho Rege Pictorum nomen habebat. Cunigamia, vox eſt prorſus Danica, quam poſt Kennethum uſurpatam fuiſſe reor à Danis, qui eam regionem, pulſis extra vallum Severi Scotis, aliquot annos tenuerunt. Significat autem vox Cunigham, Regiam habitationem, vel domicilium, Danorum ſermone. Marciam, quod limes duorum regnorum diu fuerit, credibile eſt, à Danis etiam ita dictam. Edimburgum, quorundam vel craſſa ignorantia, vel perverſa diligentia, qui nunc Vallem doloroſam, nunc Caſtrum puellarum appellant eam arcem, nomen, non adeo per ſe obſcurum, propè tenebris immerſit. Nomina enim hæc, è fabellis Gallicis, intra trecentos annos proximos confictis, ſunt mutuati. Certe priſci Scoti Dunedinum, recentiores Edimburgum, patriam in fingendis nominibus conſuetudinem ſecuti, eam arcem nominant, quæ rectius (opinor) media inter utrunque nomen appellatione, Edinum diceretur. Hactenus de regionum priſcis, & novis vocabulis: de quibus alio loco plura diximus. Ut ad Kennethum revertar: Regno (uti ſcripſimus) armis amplificato, & legibus compoſito, in rebus uſque ad ſuperſtitionem levibus auctoritatem Regum confirmare laborans, ſaxum marmoreum, quod ex Hiſpania in Hiberniam tranſtuliſſe, dicitur Simon Breccus, in Scotiam Albinenſem Ferguſius Ferchardi filius, atque in Argathelia collocaſſe: ex Argathelia Sconam ad Taum amnem tranſlatum, Kennethus, & in cathedram ligneam incluſum, ibi poſuit. Ea in ſede, Reges Scotorum & nomen & Regum inſignia accipere ſolebant, uſque ad Eduardum primum Anglum, de quo, ſuo loco, dicemus. Sedem Epiſcopalem, quam Picti Abrenethii collocarant, ad Fanum Reguli tranſtulit, quod poſteritas, Fanum Andreæ dici, maluit. Scotorum autem veteres Epiſcopi è monaſteriis electi, cum adhuc non honoris & loci, ſed ſanctitatis & doctrinæ certamen inter eos eſſet, ſine invidia & æmulatione paſſim, ubi cuique obvenerat occaſio,

ſuum munus obibant, nullis adhuc regionibus definitis: cum nondum functio muneris Eccleſiaſtici eſſet quæſtuaria. His artibus, Kennethus imperio viginti annos præfuit. Quinto ineunte regni ſui anno, Pictos profligavit, ut eſt in libro Paſſetenſi. Reliquos xvi. annos, poſt ſublatum imperium Pictorum, quietiſſime vixit, domi juſtitia, foris armis pace parta, ac promotis finibus,
DCCC. LIV. ab Orcadum inſulis, uſque ad vallum Adriani, DCCC. LIV.

LXX. Rex.

Donaldus ejus frater, proxime Rex electus, totam ſecum diſciplinam publicam circumegit. Nam cum, vivo Alpino, temperantiæ ſtudium ſimulaſſet, ac ſeniorum ſibi animos conciliaſſet, eo mortuo, velut metu & magiſtro liberatus, totum ſe voluptatibus dedit. Ac, velut jam de hoſte ſecurus, militaribus ſtudiis neglectis, venatores, aucupes, & novarum libidinum inventores circa ſe prope ſolos habebat. In hos publicum patrimonium profundebatur. Juventus, ad voluptates explendas prona, Regem, ut elegantem & liberalem, laudibus ad cœlum ferebat; parſimoniam ſuperiorum temporum, ut incultam & illiberalem, ridebat. Seniores, cum, omnia brevi in præceps ruitura, cernerent, ad Regem collecti, ſui eum officii, præſentium flagitiorum, & inſtantis periculi admonent. Cum ille nihilominus in ignavia perſtaret, Pictorum reliquiæ, velut claſſico è ſumma deſperatione excitæ, Osbrethum & Ellam, qui inter Anglorum Reges (nam tum in plura regna diviſi erant) auctoritate & potentia præcellebant, adeunt: ſuam fortunam conqueruntur: auxilium petunt: ſe poſt victoriam, quam Donaldi inertia facilem ſpondebat, perpetuo cum omni poſteritate in Anglorum ditione futuros, pollicentur. Angli facile perſuaſi, compoſitis domi rebus, educto exercitu, in Marcia concedere: ac per fœciales à Donaldo petunt, ut, quos per vim Pictis amicis ſuis Scoti ademiſſent, agros reſtituat. Id ni faciat, ſe nuper amicos, nunc etiam deditos non neglecturos. Donaldus, ex majorum ſententia, quos invitus (imminente periculo) convocaverat, habito delectu, ad Ieddam, Teviotiæ amnem, hoſti occurrit: &, commiſſo prælio, victor, Osbrethum ad proximos uſque montes fugat. Inde, ſecundum Tuedam, ad mare profectus, Bervicum ab Anglis captum, ac deinde, metu ex adverſa pugna conterritis, deſertum ingreſſus, navibus in oſtio amnis deprehenſis, omni hoſtium commeatu potitur. Ibi voluptatis interpellatæ inſtrumentum nactus, tanquam inimicis prorſus profligatis, cupidè ſe deliciis immerſit. Angli, qui ſuperiore prælio magis ſparſi, quam conciſi fuerant,

fuerant, per ſpeculatores cognita Scotorum ignavia & negligentia, advocatis auxiliis è propinquis agris, noctu ſomno & vino gravatos adoriuntur: & magna cæde in ceteros graſſati, Regem ſemiſomnem capiunt. Inde victoriæ curſum ſecuti, ut latius popularentur, in hoſticum bipartitò ducunt. Eorum pars cum ad Fortham veniſſet, coactis navigiis, trajicere in Fifam parant: ſed, multis naufragio amiſſis, ceteris vi tempeſtatis in littus, unde ſolverant, rejectis, Sterlinum ducunt: & cum reliquo exercitu conjuncti, Fortham ponte tranſeunt. Scoti, eo ex fuga collecti, magis ſpeciem, quam robur exercitus oſtentantes, legatos de pace mittunt: quam Angli, & pugna ad Ieddam adverſa, & naufragio viribus imminutis, non recuſandam cenſebant. Duræ conditiones propoſitæ, quas tamen præſens rerum ſtatus tolerabiles faciebat videri: ut omni agro, qui intra vallum Severi eſſet, Scoti cederent: ut limites eſſent, infra Sterlinum Fortha, infra Britannodunum Glotta, inter duos amnes vallum Severi. In tam dura pace, Scotis non minus lætum, quam inopinatum accidit, quod nulla mentio, de reducendis Pictis, facta eſſet. Angli enim & Brittones agros relictos inter ſe partiti ſunt, Glotta eos dirimente. Sunt, qui putent, monetam argenteam, quam adhuc Sterlinam vocat vulgus, ibi tum excuſam. Agris ita diviſis, Picti, qui ſua ſe recuperaturos crediderant, eluſi, ac ſpe fruſtrati, ad Cimbros & Scandianos, id eſt, ut nunc loquimur, in Daniam & Norvegiam tranſmiſerunt. Pauci, qui apud Anglos remanſerant, velut res novas per externa auxilia molituri, ad unum ab eis cæſi. Donaldo, poſt pacem factam, ad ſuos reverſo, majorum memoriæ ac ſpei reſipiſcentiæ datum, ut honorifice reciperetur. Sed, cum ille in priſtina perſeveraret ignavia, proceres veriti, ne homo fœdus & deſes, qui nec conſiliis amicorum, nec ſuis calamitatibus emendaretur, quod reliquum regni ſupererat, amitteret, eum in carcerem conjiciunt. Ibi, vel præ dolore inhibitarum voluptatum, vel metu publici ludibrii, ſibi manum intulit, ſexto, quàm regnum iniit, anno. Hunc Donaldum, alii tradunt, domi foriſque rem egregiè geſſiſſe, & fato ſuo Sconæ deceſſiſſe, DCCC. LVIII. DCCC. LVIII.

LXXI. REX.

Poſt eum, Conſtantinus, Kennethi filius, Sconæ regnum ſuſcepit: vir magni animi, ac virtutis eximiæ. Is, cum acceptam ſub Donaldo ignominiam delere, atque ad fines à patre relictos regnum promovere cuperet, à ſenioribus inhibitus, quod juventutis magna pars ſub Donaldo extincta, & reliqua ita corrupta

fuerat, ut arma publicè ei committenda non viderentur. Igitur primum ad diſciplinæ publicæ emendationem Rex converſus, ſacerdotum ordinem, jam relicto prædicandi Evangelii munere, luxu corruptum, & venationibus, aucupiis, aulicæque pompæ deditum, ad veterem parſimoniam, legibus ſeveriſſimè latis, reduxit. Juventutem, deliciis effœminatam, humi cubare, ac ſemel quotidie cibum ſumere, juſſit. Ebrioſos capitali ſupplicio multavit. Luſus prohibuit, niſi, qui ad militiam corpus animumque firmarent. His legibus, adoleſcentia ad meliorem frugem converſa, extitit repente inſulanus quidam Evenus, quem ipſe Abriæ præfecerat, homo inquietus, & regnandi cupidus: qui gnarus, quam ægrè juventus legum novarum aſperitatem ferret, primum inter paucos, ac deinde pluribus adhibitis, de præſenti rerum ſtatu conqueſtus, ubi, ſuam orationem ſecundis auribus accipi vidit, facilè perſuaſit, ad conjurandum, de Conſtantino tollendo. Sed dum diligentius, quam cautius factioni vires adjiciunt, à ſuis proditi, antequam in ſe copias comparari intelligerent, oppreſſi fuerunt. Evenus, conjurandi princeps, laqueo ſtrangulatus. Circa hæc tempora, Dani tum omnium Germanorum opibus florentiſſimi, à Pictis adverſus Scotos, item à Buerno (vel ut alii ſcribunt, Verna, cujus uxori Osbrethus, per vim, ſtuprum intulerat,) ſollicitati, abundante domi juventutis multitudine, facile conſenſerunt, ut in Britanniam claſſe magna tranſmitterent. Primum in agrum Fifanum exſcenderunt. Ibi obviis omnibus, ob Chriſtiani nominis odium, ſine diſcrimine trucidatis, bifariam diviſo exercitu, agros latè vaſtarunt. Adverſus eos Conſtantinus profectus, primum in eam incidit manum, cui Hubba Regis Danorum frater præerat. Hi, ſubito Levini amnis incremento prohibiti cum ſuis vires conjungere, facile victi, omneſque cæſi, præter paucos, qui, nandi periti, flumen tranſiere, atque ad Humbrum alterum ducem pervenere. Ad hos, fluvio jam permeabili, Conſtantinus, tanquam ad prædam, non ad prælium ducens, eos eſt aſſecutus, non procul à Caralia oppido, caſtris jam permunitis. Dani enim, ab adverſæ pugnæ eventu, magis in omnia intenti, ſuper modicas & flexuoſas rupes, prope littus, cumulis objacentium paſſim ſaxorum aggeſtis, ſpeciem valli objecerunt. Ibi Conſtantinus eos adortus, loci iniquitate Danorum deſperationem juvante, multo cum ſuorum ſanguine ſuæ temeritatis pœnas luit. Magna enim exercitus parte amiſſa, ipſe captus, & in ſpeluncam modicam tractus, occiditur. Extant adhuc ejus pugnæ monumenta, ſpecus, & caſtrorum

rum ambitus, non æquis ſpatiis, dimenſus, ſed ad rupium flexus circumductus. Rei male geſtæ culpam quidam in Pictos conferunt, qui à Conſtantino in fidem recepti, ac in commilitium aſciti fuerant. Ab eis initium fugæ factum, magnam exercitus partem una avertit. Dani, ſpoliis collectis, ad naves abierunt. Poſtridie Regis cadaver inventum, ad ſepulchra majorum, in Ionam inſulam defertur. Regnum autem tenuit Conſtantinus annos ſedecim: anno DCCC. LXXIV. DCCC. LXXIV.

LXXII. REX.

Succeſſit Ethus frater, à pedum celeritate Alipes cognominatus, nulla alia commendatione, Rex electus, niſi, quia reliquias exercitus à Danis profligati reduxit. Inter oſtenta numerantur piſces marini, raro quidem & per longa temporum intervalla ſemper gregatim, ſed nunquam, ſine magno mali præſagio, viſi. Vulgus alii monachos marinos, alii Baſſinetos, quaſi dicas galeatos, vocant. Ethus immemor fratris & majorum, cum ſe omnibus vitiis pollueret, ac juventutem, ad pejora proclivem, ſecum traheret, conjuratione nobilitatis facta, capitur: &, oratione longa totius vitæ flagitiis populo expoſitis, regnum ejerare cogitur, ſecundo, quàm regnare cœperat, anno. In cuſtodia tertio die mœrore periit. Maxime viros militares offendebat ejus ſegnities, quod, Danis adverſus Anglos cruento bello contendentibus, de recuperandis regionibus amiſſis, nec ipſe cogitaret, nec, ſe admoneri, pateretur. Sunt, qui, non coactum cedere regno, ſed ab æmulo regni Gregorio in quadam pugna vulneratum, duos poſt menſes interiiſſe, ſcribunt: DCCC. LXXV. DCCC. LXXV.

LXXIII. REX.

Etho Gregorius, Dongalli filius, eſt ſuffectus, homo planè animo Regio, & cui nulla virtus abeſſet, quæ virum principem deceret. Primum omnium reconciliatis omnibus, quos, in regno petendo, habuit adverſarios, animum adjecit, ut procerum inter ipſos tolleret diſcordias. Severitatem imperii ita comitate temperavit, ut plura caritate, quam metu apud ſuos perficeret. Leges, de immunitate miniſtrorum Eccleſiæ (qui, ſub Pictis, propè ſervorum loco fuerant) vel veteres revocavit, vel novas condidit. Prima ei expeditio in Fifam, adverſus Pictos, illic à Danis relictos, fuit, dum ipſi in Anglos arma transferunt. Eos non modo illinc, ſed è Lothiana & Marcia ejecit. Cum Bervicum veniſſet, Dani, ſi quid ipſis accidiſſet, Anglos etiam à tergo metuentes, non auſi cum Gregorio Marte aperto congredi, partem ſuarum

copiarum

copiarum trans fluvium in Northumbriam miſerunt, juſſam, cum nova manu popularium recens advecta ſe conjungere, reliqui, ut oppido eſſent præſidio, Bervicum ingrediuntur. Verum Angli, qui Danis (diverſæ religionis hominibus) inviti parebant, nocte Scotos in urbem receperunt. Dani, in medio cæſi, ad unum interiere. Inde in Northumbriam Gregorius profectus, cum Hardunto feliciter conflixit: tantamque Danorum cædem fecit, ut eorum vires, toti nuper Britanniæ formidabiles, partim à Gregorio Scoto, partim ab Aluredo Anglo propè confectæ fuerint. Gregorius, recepta Northumbria, Angliſque, qui abire vellent, cum bona gratia dimiſſis, reliquis humaniter habitis ſedes dedit. Majorem eorum partem retinuit, partim ſoli natalis amor, partim Regis beneficentia, & timor ab hoſtibus. Nam, cum jam per aliquot annos tam incerta victoria, totque conflictibus cruentis cum Danis eſſet bellatum, multi Anglorum Scotis, etſi antea inimicis, tamen Chriſtianis parere malebant, quam vel in crudelium Danorum poteſtatem venire, vel incerta ſuorum auxilia ſperare, præſertim rebus ita per totam inſulam turbatis, ut fere ſemper Angli dubitare cogerentur, cui primum parti opem ferrent. Re adverſus Danos ita geſta, ut diuturnam ab eis quietem ſperaret, arma vertit in Brittones, qui partem agri Scotici adhuc tenebant. Cum his quoque pace facta, receptis agris, promiſſoque auxilio adverſus Danos, ſi redirent, exercitum dimiſit. Verum Brittones domum reverſos pacis initæ pœnituit. Igitur Scotiam hoſtiliter ingreſſi, cum prædam ingentem aſportarent, Gregorius eos ad lacum Mabanum, ingenti prælio fudit, Conſtantino eorum Rege cæſo. Cum hunc pravi conſilii fructum Brittones retuliſſent, Heberto Conſtantini fratre Rege creato, cogitare cœperunt, quam ſuæ res in præcipiti ſtarent, Scotis & Danis inimicis, nec amicitia cum Anglis unquam ſatis fida: decretum fit de pacificando cum Scotis. Miſſi ad id legati, cum nihil tranſigerent, niſi Cumbria & Veſtmaria redditis, pax in eas leges eſt facta. Acceſſerunt, eodem fere tempore, legati ab Aluredo Anglo, partim, ut victoriam de Danis gratularentur, ut quæ communiter omnibus Chriſtianis jucunda eſſe debeat: partim, ut novo fœdere ſe adverſus omnes Chriſtianorum inimicos, confirmarent. Pax his legibus eſt facta, ut peregrinum hoſtem communibus auxiliis propulſarent: ubicunque exſcenderent, cum viribus, quantis poſſent, uterque populus accurreret: quod agri de Danis Scoti cepiſſent, ut id, ſine controverſia in poſterum tenerent. Ita pace armis undique parta,

ta,

ta, & fœderibus ſtabilita, Gregorio reverſo nuncius affertur, Hibernos in Gallovidiam irrupiſſe. Cauſa bello prætendebatur, quod Dublinenſium (quæ civitas eſt Hiberniæ) Gallovidiani naves aliquot longas, ad ſuum littus appulſas, hoſtiliter diripuiſſent. Hiberni, audito Gregorii adventu, trepidè cum præda ſe in naves conjecerunt. Gregorius, coacta claſſe, ac firmo exercitu in Hiberniam, ubi primum ei commodum fuit, trajecit. Erat, per id tempus, Duncanus, ſive Donatus, ſeu verius Dunachus, eorum Rex, adhuc puer, Brienus & Cornelius; ſecundum Regem potentiſſimi, totam gentem in duas factiones diſtraxerant. Hi ad externi hoſtis adventum, induciis factis, ad Bani fluminis ripam locis, ut videbatur, ſatis tutis, bina caſtra communierant, eo conſilio, ut impetum Gregorii mora eluderent, & inopia commeatuum, è ſolo peregrino & pervaſtato eum abigerent. Et Gregorius id ipſum agi ſuſpicatus, partem exercitus noctu clam mitit, qui tumulum editiorem, ſupra Brieni caput, occuparent. Et eo tumulo poſtridie, cum incaleſceret pugna, magnæ ſaxorum moles devolutæ multos in caſtris obtriverunt: reliquis tantum injecerunt pavoris, ut ordine nullo, quo quiſque poterat, diffugerent. Cornelius, hoc eventu pugnæ audito, ſuos integros in tutiora loca reduxit. Brienus in caſtris periit: reliqui, jubente Gregorio, quoad fieri potuit, incolumes ſervati. Agrum ſine noxa miles tranſivit. Ea re effectum eſt, ut major pars, ſe Regis clementiæ permittere, quam vim experiri, mallet. Oppida munitiora præſidiis tenebantur. Gregorius, Dundargo & Ponto locis natura & opere tutis, in ſuam poteſtatem redactis, Dublinum ducere ſtatuit. Sed, cum reſciſſet, Cornelium omnibus Hibernorum copiis præfectum, cum ingenti exercitu eodem adventare, in eum converſus, acie vicit: &, fugientes Dublinum uſque ſecutus, oppidum obſedit. Verum, cum tantæ multitudini, quanta illuc confugerat, commeatus non ſufficerent, brevi id oppidum dedente Cormacho, loci Epiſcopo, ſine cujuſquam detrimento aut injuria ingreſſus, Duncanum Regem propinquum ſuum inviſit: ac teſtatus, nulla ſe regni vel opum cupiditate, ſed injuriæ vindicandæ cauſa, illuc acceſſiſſe. Cura pueri educandi majoribus natu, quos maxime fidos ei fore credebat, commiſſa, ipſe, tutoris nomine, dum Rex adoleſceret, ſuſcepto, ac præſidiis in arces impoſitis, jusjurandum à proceribus exegit, neminem ſe Anglum, Brittonem, aut Danum in Inſulam, ſine diplomate ipſius, admiſſuros. Præfectos locis commodis impoſuit, qui è legibus patriis jus dicerent: ac ſexaginta, hæc ita fore, obſidi-

obſidibus acceptis, domum magna cum laude rediit. Hæc fama juſtitiæ pacem in reliquum tempus certiorem, quam ullus armorum terror potuiſſet, præſtitit. His rebus domi foriſque patratis, duodeviceſimo regni anno deceſſit, non minus juſtitia & temperantia, quam fortitudine clarus: unde merito apud ſuos
DCCC. XCII. Magni cognomentum eſt adeptus DCCC. XCII.

LXXIV. REX.

Proximè Rex eſt factus, Conſtantini ſecundi filius, Donaldus, ejus nominis quintus, ab ipſo Gregorio, antequam decederet, proceribus commendatus. Is judicium de ſe, viri prudentiſſimi, non fefellit. Ita enim pacem coluit, ut ſemper ad bellum fuerit paratus. Et cum nemo diu laceſſeret, id operam dabat, ne juniorum animi, pacis bonis corrupti, nimium luxuriarent: &, quod antea ſæpe acciderat, in fœdiſſima vitia prolaberentur. Cum nova Danorum manus ad Northumbriæ littus appuliſſet, ac, ſine cujuſquam injuria, illic ad anchoras aliquot dies ſtetiſſet, Donaldus, confecto exercitu, eo profectus, in occaſiones omnes intentus, regioni præſedit. Tandem, audito, Danos in Anglorum agros exſcendiſſe, auxilia ad Alvredum Anglum miſit. Is adeo cruento prælio de hoſte victoriam retulit, ut non recuſaret, eos in partem agri accipere, modo Chriſtiani fierent. Ita pace compoſita, ac demiſſo exercitu, novus Donaldum domi tumultus excepit. Inter Roſſos & Moravos, ex parvis latrociniis, ſubito tam magnum incendium eſt ortum, ut plures interdum tumultuariis congreſſibus caderent quam alias juſta acie. Eo Donaldus profectus, ducibus factionum ſublatis, pacem cæteris reſtituit. Joannes Fordonus, Scoti chronici ſcriptor, in hac expeditione Foreſſæ eum deceſſiſſe, affirmat, nec ſine ſuſpicione veneni. Boëthius, in Northumbriam reverſum, ut videret, quo pax cum Danis, quam ſemper habuerat ſuſpectam, vergeret: ibique, poſt undecimum regni annum, fato ſuo functum, juxta ſummis
DCCCC. III. & infimis carum, à Chriſto nato, DCCCC. III.

LXXV. REX.

Ei ſuffectus eſt Ethi filius, Conſtantinus tertius, homo non tam ingenio pravo, quam in bono parum conſtante. Dani, qui nullis pollicitationibus Gregorium & Donaldum, proximos Scotorum Reges, potuerant flectere, ut arma adverſus Anglos cum Chriſtianos ſumerent, Conſtantinum facilè, muneribus & vana ſpe finium proferendorum, corruperunt, ut ſecum fœdus iniret. Quod cum vix biennium duraſſet, Scotis relictis Dani cum Anglo fœdus percuſſere. Eo quoque vix quatuor annos continuato,

nuato, Eduardus Anglus, milite repente coacto, Danorum agros longè lateque populatus, eo deſperationis eos reduxit, ut ad Scotos, nuper à ſe relictos, redirent: ac ſanctiſſimè jurarent, ſe amicitiam perpetuo duraturam inituros. Hoc ſecundum fœdus magna ceremonia fuiſſe factum, memoratur, decimo quam Conſtantinus regnare cœperat, anno. Is eodem quoque anno, Milcolumbo proximi Regis filio Cumbriam donavit: qui honor velut augurium & argumentum erat, eum proximè regnaturum. Ac deinceps in proximis aliquot Regibus id fuit obſervatum, manifeſta adverſus veterem comitiorum rationem fraude, quæ omnem liberorum ſuffragiorum vim prope tolleret, non minus ac Coſſ. à Cæſaribus deſignatio. Orto igitur bello inter Eduardum Aluredi filium, & Danos, Conſtantinus auxilia Danis, Milcolumbo duce, miſit. Hi, exercitibus junctis, multitudine ſua freti, latè proximos Anglorum agros populantur: & maximam, quacunque eunt, vaſtitatem faciunt, eo ſcilicet conſilio, ut Anglos, longè numero inferiores, ad prælium illicerent. Tantum enim ſibi arrogabant, ut, ne conſpectum quidem ſuum hoſtem laturum, exiſtimarent: ac jam, non de victoria, ſed ſpoliis partiendis, cogitarent. Verum, ut ſecundæ res animos interim prudentiorum occœcant, ita adverſæ, periculorum cogitatione, infirmiores erudiunt: Angli quod viribus deerat, conſilio ſupplent. Acie ſubſidiis commodè firmata, juſſis primis, cedentium ſpeciem præbere, ac deinde ſolutis hoſtium ordinibus, confertim in perſequentes redire, pugnam non morantur. Præerat omnibus Anglorum copiis Athelſtanus Eduardi nothus, ut noſtri ſcriptores contendunt, aſſentiente etiam Graftono. Hunc quoque Athelſtanum parricidii infamem faciunt, interfecto patre, ac duobus fratribus, qui jure patri proximè ſuccedere debuerant, Edredo ſcilicet, & Eduino. De patris morte violenta, ſuſpicionem auget fama, quod eum quidam Eduardum Martyrem appellat. Ob id facinus, inviſus ſuis, ut illuſtri aliquo facto populi favorem ſibi acquireret, ſtatuit, propinquorum manibus hoſtium ſanguine parentare. Igitur, cum ſatis acre prælium initio conſeruiſſet, ſenſim primo, deinde trepidantius cedendo, cum jam veræ fugæ ſpeciem præbuiſſet, Dani & Scoti ſeſe victores rati, ne, ſi longius ſequerentur, præda omnis penes inertiſſimos eſſet, ad caſtra diripienda, recurrunt. Tum dato ſigno ab Athelſtano, Angli ad ſigna collecti, ſparſos & præda graves adorti, velut pecora trucidant. Periit in ea pugna major Scoticæ nobilitatis pars, dum mori potius eligunt, quam ignominiæ

(velut

(velut ſociorum deſertores) ſupereſſe. Milcolumbus, multis vulneribus ſaucius, in pacatum à ſuis reportatus, triſtem amiſſi exercitus ad Regem Conſtantinum nuncium pertulit. Neque apud Danos lætiores res fuere. Athelſtanus, attonitis tanta clade hoſtibus, de Scotis Cumbriam & Veſtmariam, de Danis Northumbriam cepit. Conſtantinus, habito procerum conventu ad Abrenethium, cum neque virium ſatis, nec ad belli, nec ad pacis munia ſuſtinenda, reliquum eſſet, ejerato ſponte magiſtratu, ad Culdeos hoc eſt Dei cultores (ita enim illius ætatis homines Monachos vocabant) ſe, velut in portum recepit, ac reliquos vi-
DCCCC. tæ annos quinque inter eos ad Fanum Andreæ tranſegit. Deceſ-
XLIII. ſit, anno à regno inito quadrageſimo, à Chriſto nato DCCCC. XLIII. Hic Angli, profuſi in ſuas laudes, tradunt, Athelſtanum totius Britanniæ unicum fuiſſe Regem, ceteros, qui intra Albium regium nomen uſurpant, precariò regnaſſe, ac beneficiarios ejus fuiſſe, eique ſacramentum, ceu ſupremo domino, ſolitos dicere: Teſteſque ejus ſententiæ laudant multos ſcriptores Anglos ignobiles, quibus ut facilius crederemus, Marianum Scotum, fama illuſtri hominem, adjiciunt. Qua de re lectorem admonendum putavi, nuſquam in eo Mariani codice, qui eſt in Germania editus, ullam prorſus eſſe mentionem. Ipſi vero an alium habeant ab eo, qui publice legitur, Marianum, aut interpolatum, aut à ſe confictum eum, velim, proferant. Quid, quod ne ſuos quidem ſcriptores (quippe homines magna ex parte ineruditi) ſatis alicubi intelligant, nec animadvertunt, apud Bedam, Gulielmum Malmesburienſem, & Galfridum Monumetenſem, Britanniam plerunque vocari eam partem, cui Brittones imperarent: hoc eſt, quæ eſt intra vallum Adriani, aut, cum longius ejus fines protendunt, intra vallum Severi: Scotos vero & Pictos ſæpe extra Britanniam cenſeri, & interim Tranſmarinos populos dici. Quod igitur apud illos eſt, Anglos toti Britanniæ imperaſſe aliquando, id iſti ita accipiunt, ac ſi diceretur, totam Britanniam, id eſt Albium, ſive Albionem, cum illi brevioribus finibus plerunque, uti dixi, Britanniam circumſcribant. Sed de his alio loco latius diſſeruimus. Nunc ad res Scotorum redeamus.

LXXVI. REX.

Conſtantino in Monachorum ſeceſſu quietem amplexo, Rex declaratur Milcolumbus, Donaldi filius, Athelſtano mortuo, ac regnante fratre ejus Edmundo, Cumbria & Veſtmaria, relictis Anglis, ad aſſuetum imperium rediere: & Dani, qui in Northumbria

thumbria

thumbria remanſerant, Avalaſſum Danum, hominem regii generis, tum in Hibernia exulantem, ad regnum accipiendum, vocant. Edmundus proſpiciens, quanta belli moles inſtaret, Milcolumbum Cumbria & Veſtmaria donat, ea lege, ut, qui proximè in regnum Scotorum ſucceſſurus eſſet, ſacramentum Anglorum Regi, ceu ſupremo eorum locorum domino, diceret. Deinde Danos, variis calamitatibus afflictos, facile in ſuam ditionem redegit: nec ipſe diu ei victoriæ ſuperſtes fuit. Angli, in locum ejus, fratrem Edredum Regem creant. Adverſus hunc cum Dani, qui Northumbriam tenebant, nec unquam bona fide pacem cum Anglis fecerant, rebellaſſent, multaque loca munita de eo, in diverſa regni parte occupato, cepiſſent: ac in primis Eboracum, decem millibus Scotorum in ſubſidium acceptis, Anglus eos magna clade compeſcuit. Milcolumbus, domum reverſus, totum ſe pacis artibus dedit. Ut autem belli vulnera, ac potiſſimum licentiam & luxum ſanaret, univerſos Scotorum conventus juridicos alternis fere annis inviſebat: & ſumma cum æquitate jus dicebat. Tandem decimo quinto regni anno, dum acrius latrocinia punit, & luxuria diffluentes juniorum mores coërcet, in Moravia noctu à conjuratis eſt extinctus. Facinoris conſcii diligenter à proceribus quæſiti, ac deprehenſi, vario ſuppliciorum genere, pro cujuſque opera in ſcelere patrando, affecti.

LXXVII. REX.

Proximè regnavit Indulfus: qui, rebus domi compoſitis, proximum ſeptennium in ſumma tranquillitate tranſegit. Octavo demum regni anno, Dani ægrè ferentes, amicitiam Anglorum ſuæ prælatam, fœduſque perpetuum à duobus regibus adverſus ſe factum, claſſe quinquaginta navium, Scotis nihil minus expectantibus, in æſtuarium Forthæ fluminis ingreſſi, prope nec opinantes oppreſſerunt. Igitur in re tam ſubita, terroris ac trepidationis plena fuerunt omnia, aliis bona ſua in loca tutiora ac mediterranea transferentibus, aliis ad mare concurrentibus, ut hoſtem exſcendere prohiberent. Præerant claſſi Hago & Helricus. Hi cum Lothianam, ac deinde Fifam fruſtra tentaſſent; Tai æſtuarium adeunt. Illic quoque terra prohibiti, cum reliquum littus legerent, Æneiam, ſive Anguſiam, Merniam, Mariam, Buchaniam prætervecti, nec uſquam admiſſi, tanquam diſceſſuri, vela in altum dederunt. Deinde, omnibus ſecuris, poſt aliquot dies revecti, in littore Boinæ ad Collini fluminis oſtium

nacti locum idoneum, antequam edito tumultu accolæ accurrerent, nullo prohibente, militem exponunt. Eorum adventum cum reſciſſet Indulfus, pene famam ſui prævenit: ac, primum in ſparſos populatores invectus, eos ad reliquum exercitum compulit, minore quidem cum cæde, quod Danorum caſtra non longe aberant. Ubi in mutuum conſpectum eſt ventum, ſine mora inſtructis aciebus, paribus prope animis & viribus eſt concurſum. Cum acriter utrinque pugnaretur, ſubito Danos perturbarunt à tergo conſpecti Græmus & Dumbarus, cum Lothianis cohortibus. Cum alii ad naves, alii, quo metus hoſtium agebat, per loca ignota fugerent, major pars in valle ſilveſtri conglobati, occaſionem aut rei bene gerendæ, aut fortiter moriendi opperiebantur. Indulfus, velut penitus hoſtibus profligatis, cum paucis obequitans, caſu in eos illatus, occiditur, ineunte decimo ſui regni anno. Præfuit enim Scotis novem annos, & tres menſes. Sunt, qui, ſagitta è nave miſſa interemptum, prodant: dum exarmatus, ut fugientibus vehementius inſtaret, in conſcendentes acrius fuiſſet invectus.

LXXVIII. REX.

Eo defuncto, regnum adeptus eſt Duffus, Milcolumbi filius. Is ſtatim Culenum, Indulfi Regis filium, præfecit Cumbriæ, atque in Æbudas tumultuantes miſit, ut eas à latrociniis purgaret. Juventus enim nobilis, magno numero comitum aſcito, vectigalem ſibi plebem faciebat, præter victum gratuitum, certa pecunia ſingulis familiis indicta. Nec in eos aſperior fuit Culenus, quam in ipſos inſularum præfectos, qui genus id hominum coërcere debuerant. Indictum eis, ut in poſterum ipſi, quorum negligentia hæc eveniebant, damnum acceptum plebi, multam Regi perſolverent. Hæc denunciatio tantum ocioſis illis nebulonibus terroris injecit, ut in Hiberniam plurimi diſcederent, & ibi mercenaria opera victum quærerent. Quàm hæc res plebi fuit grata, tam proceres exulum propinquos, multoſque juvenum, id genus ocioſæ vitæ probantium, offendit. Hi, in omnibus ſtationibus & conventiculis primum ſecretis, mox comprobantium multitudine freti, apertis criminationibus Regem lacerabant. Eum, nobilitate contempta, Sacrificulorum conſiliis abduci: homines, honeſto loco natos, ad ſervilia munera cogere: plebis ultimos ad ſummos honores provehere: omnium rerum diſcrimina tollere, ac ſumma infimis miſcere. Hic ſtatus rerum ſi perſeveret, aut nobilitati alio migrandum eſſe, aut alium Regem creandum, qui populum in majorum inſtitutis

quibus

quibus hoc regnum, ex tam parvis initiis, in hanc magnitudinem ſit progreſſum, contineat. Inter hæc, Rex, nullis apparentibus cauſis, morbo novo & inaudito afflictari cœpit: tandem, aliis alia remedia fruſtra quærentibus, incertis auctoribus rumor eſt pervulgatus, eum maleficarum veneficiis peti, ſive ex indiciis orta ſuſpicione: ſive cum è perpetuo ſudore corpus paulatim contabeſceret, & vires deficerent, medicique undique acciti nihil ſalubre proferrent. Communibus morborum cauſis non ſe prodentibus, ad occultam decurſum eſt. Omnibus igitur in hoc unum intentis, tandem allatum eſt, Foreſſæ (quod eſt Moraviæ oppidum) conventus nocturnos, in ejus perniciem fieri. Id, quia nihil aliud occurrebat, pro vero acceptum. Miſſi, ad rem explorandam, fidei homines ad Donaldum arcis præfectum, cui, maximis de rebus, Rex ſemper maximam habere fidem ſolebat. Is, indicio cujuſdam meretriculæ, cujus mater ejus artis infamia laborabat, totam rem deprehendit ac detexit. Puella enim, quod de ſalute Regis, ac fine vitæ proximis diebus quædam temere effudiſſet, capta, ſtatim oſtentatis tormentis, quid in Regis exitium pararetur, indicavit. Miſſi milites puellæ matrem cum aliquot mulierculis, effigiem Regis ceream lento igne torrentes, comperiunt. Id facinus eo tendebat, ut, cera paulatim liqueſcente, Rex in ſudorem ſolutus, ſenſim contabeſceret: ea vero conſumpta, ſpiritu defectus moreretur. Fracta cerea imagine, ac punitis veneficis, tradunt, eodem momento, Regem morbo levatum. Hæc ego, ut à majoribus accepi, tradenda cenſui. Quid de hoc genere veneficii ſit ſentiendum, legentium judicio relinquo. Admonendum tamen exiſtimavi lectorem, apud vetuſtiores non inveniri. Inter hæc abjecto Regis, quem brevi moriturum ſperarant, metu, multæ paſſim cædes, multa latrocinia fiebant. Duffus, recuperatis viribus, latrones per Moraviam, Roſſiam & Cathaneſiam ſecutus, multos variis caſibus interemit. Principes eorum Foreſſam, ut conſpectius fieret ſupplicium, puniendos reduxit. Ibi, cum Donaldus, arcis præfectus, aliquot neceſſarios ſuos pœnæ eximere precibus nequiſſet, ingentem iræ molem adverſus Regem concepit: ac totus, velut inſigni contumelia affectus, in vindictæ cogitatione erat. Tanti enim ſua erga Duffum beneficia æſtimabat, ut, quacunque de re, nullam ab eo repulſam pati deberet. Uxor quoque Donaldi, cum ſupplicium noxiorum ad aliquot ipſius propinquos pertinuiſſet, ægrum mariti animum non modo verborum acerbitate inflammavit, ſed conſilio ad Regis necem armavit, affirmans, re-

giæ arcis cuſtodem, vitam, mortemque ejus in ſua manu habere: eaque poteſtate præditum, non modo ut facinus patrare, ſed etiam patratum occultare poſſet. Igitur cum Rex altiore ſomno, poſt negotia eſſet oppreſſus, & miniſtri ejus, à Donaldo largius invitati, jacerent, immiſſis percuſſoribus, nemine prorſus ſentiente, curat, jugulatum Regem per poſticum efferendum, ita circumſpectè, ut nulla ſanguinis gutta facinus proderet, atque ad duo millia paſſuum à Kinloſſo cœnobio, ſub ponticulo quodam, in loco obſcuro ſepeliendum, ceſpite herboſa ſuperinducta, ne quod terræ effoſſæ veſtigium appareret. Hoc mihi veriſimilius videtur, quam quod alii tradunt, averſo amnis curſu, in ſcrobem corpus injectum: deinde revocato in ſuum alveum fluvio, ſepulchrum tectum. Miniſtri quoque ſceleris ablegati: quod opinio, à majoribus accepta, noſtrorum hominum animos adhuc obtineat, præſente cædis auctore, cruorem è vulneribus, velut recente facinore, poſt aliquam multos dies manaturum. Poſtridie vulgato rumore, Regem nuſquam comparere, lectum cruore eſſe conſperſum, Donaldus, re atroci & ſubita perculſus, in cubiculum advolat: miniſtros, tanquam iræ impatiens, jugulat: cuncta circumcirca diligenter perveſtigat, ſi qua cadaveris indicia comparerent. Cæteri, tam novo ſcelere attoniti, cum ſibi quoque metuerent, domum quiſque diſcedunt. Ita Rege optimo in ætatis flore, per nefarium ſcelus, poſtquam quatuor annos, & ſex menſes regnaſſet, extincto, ubi primum commodum fuit, comitia, novo Regi creando, ſunt habita.

LXXIX. REX.

Rege in comitiis creato Culeno, Indulſi filio, nihil prius actum, quam quæſtio, de Regis Duffi cæde, decreta eſſet. Adigebant quoque, uti id properarent, prodigia: unum, quod proprie ad facinus pertinere videbatur: Accipiter à bubone, reciſo gutture, eſt interfectus: Alterum vulgi interpretatio eodem referebat. Per ſex totos poſt cædem menſes, crebri, præter ſolitum ignes, micabant: & aër ventis vehementioribus agitatus, & nubibus ita obductum fuit cœlum, ut neque ſol, neque luna uſquam in Scotia conſpiceretur. Omnibus igitur in id unum intentis, ut optimi Regis mortem ulciſcerentur, Culenus in Moraviam properat: tanquam illic, ubi ſcelus patratum fuit, certiora ejus reperturus indicia. Donaldus ad hunc rumorem cum ſibi nefariæ crudelitatis eſſet conſcius, & nimia & prope inſana ejus, in auctoribus veſtigandis, diligentia multis eſſet ſuſpecta, navem ad oſtium Spææ fluminis nactus, inſciis uxore & propin-

quis,

quis, eam cum paucis conſcendit: veritus videlicet, ne res ex ipſo tormentis exquireretur. Hic quoque ejus feſtinatio, & vultus perturbatus, & comitatus, & in conſcendendo trepidatio, præſertim in naviculam forte oblatam, ſine ullo apparatu, ita vehementer in omnium, qui aderant, animos impreſſit ſuſpicionem, ut à nullo genere contumeliæ in eum temperarent, impium, ſacrilegum, parricidam, & ſi quid ira gravius ſubjiciebat: acclamantes, etſi Regis adventum fugeret, Dei tamen providentiam ſubterfugere non poſſe. Denique omnibus execrationibus, quas indignatio commotis animis offerebat, eum proſecuti ſunt, donec, in altum evectus, è conſpectu abiit. Nuncio tam trepidæ fugæ ad Culenum perlato, iter accelerat. Uxorem Donaldi, ac tres filios, repræſentatis tormentis, cogit, omnem facinoris ordinem exponere. Item corpus quomodo, per quos, ubi ſepultum. Horum omnium ſe marito non conſciam, non comitem modo, ſed auctorem fuiſſe. Hæc audiente populo (nam palam quæſtio habita erat) vix à magiſtratibus perſuaderi poterat, ut manibus temperaret. Poſtridie Donaldus, cum in aliquot dies ventis adverſis fuiſſet jactatus, tandem naufragio in littus ejectus, ad Regem perductus, una cum ſuis omnibus pœnas dedit. Qui eum ad Regem adduxerant, liberaliter muneribus donati. Arx, omnibus, qui in ea erant, cæſis, cremata. Corpus Duffi honorificè majorum ſepulchris illatum. Hæc ut bonorum animos vehementer Culeno conciliarunt, ita reliquus vitæ curſus tantum ei peperit odium, quanto, ante eum, nemo regum flagraverat. Sive enim naturæ ſponte inductus, ſive metu (ut videri volebat) periculi tractus, diſciplinam ſeveram, ſub Indulfo Duffoque cultam, ſolvi, eſt paſſus: ac juventutem, comeſſationibus intempeſtivis & peregrinis deliciis fractam, permiſit, ad libidines legibus vetitas, deinde ad vim apertam latrociniaque prorumpere. Eo cum majorem adoleſcentium nobilium partem inclinare intellexiſſet, protinus & ipſe eodem deflexit, ac palam ita ſe flagitiis immerſit, ut nec à matronis honeſtis, nec ſacris virginibus (quæ tum, ob ſingulare pudicitiæ ſervandæ ſtudium, erant in honore) nec à ſororibus ſuis, nec à filiabus temperaret, ceterarumque virginum greges, per conquiſitores adductas, velut in proſtibulo contineret. Cum à viris prudentioribus admoneretur, partim juventutem ætatis excuſatione defendebat, partim ſe, etiamſi quædam minus recte fieri confiteretur, metu tamen, ad ea tolleranda, cogi. Meminiſſe etiam, quantam ſuperioris regis intempeſtiva ſeveritas attulerit, non modo ipſi, ſed toti regno calami-

tatem, in nobilitate firmamentum eſſe regnorum: neque verum eſſe, iſto liberiore viveudi genere, ſpiritus eorum Martios frangi, & humiles dejectoſque reddi, ac ſtudia belli ſic in pace ab eis negligi, ceu, nunquam bellum fore, ſperent. Ætatis florentis luxuriam ita compeſcendam eſſe, ne effluat, & bonam ingeniorum frugem, nimia lætitia, in herba ſtrangulet: non autem omnino ſuccidendam, ne ſimul virtutum ſeminaria tollantur. His auditis, nobiles cum nihil apud regem admonendo proficerent, ſibi etiam ea libertate ſermonis periculum crearent, ab aula ſeceſſerunt, ne non modo teſtes, ſed interim participes fieri cogerentur, earum rerum, quibus cernendis audiendiſque, oculos & aures conſcelerare ſeſe, exiſtimabant. Et Rex, tam moleſtis arbitris liberatus, ſe totum conviviis Venerique dedidit. Nec præmia deerant, ſi quis novum voluptatis genus, quantumvis ſpurcum, ac deteſtandum, inveniſſet. Noctes dieſque, aula laſcivis cantionibus ebrioſorumque clamoribus perſtrepebat. Nec minor illic laus erat impudentiæ & intemperantiæ, quam apud bonos & honeſtos eſſe ſolet, modeſtiæ & pudoris. Nam quæ apud alios mortales, etiam cum lege ſunt permiſſa, cælantur, ibi in propatulo, abſque verecundia fiebant. Juventus illecebris voluptatum delinita, & adulatorum ſcurrarumque turba regem in cœlum laudibus ferre: ut qui primus ſplendorem magnificentiamque cum auctoritate conjunxerit, & ſeveritatem imperii comitate temperarit, & laborum moleſtias animorum remiſſione levarit. Ad hæc autem continuanda, cum ſumptu opus eſſet, opulentiores, confictis cauſis, ſpoliabantur: plebeii homines non modo in prædam permiſſi, ſed ſervilibus etiam miniſteriis attriti. Si cui præſentia non placerent, aut pro agreſti incultoque contemnebatur, aut, ſi ferocioris animi videretur, delatorum calumniis objectus, plerunque, velut res novas molitus, petebatur. In hac omnium flagitioſorum licentia, cum triennium jam peractum eſſet, hominibus aut metu, aut ſegnitia ceſſantibus, ipſa luxuria pœnas exigere cœpit. Viribus enim Venere immodica exhauſtis, corporis deformitate ex epulis largioribus contracta, morbiſque graſſantibus, qui utriuſque vitii comites eſſe ſolent, reſtabat deforme cadaver, ad nullos alios uſus ſibi ſuperſtes, quam ad pœnas flagitioſæ vitæ perferendas. Rege ad omnes vitæ functiones inutili, corporis animique viribus intemperantia debilitatis, & aula in mores ejus converſa, audaciores, ſpe prædæ & impunitatis ſollicitati, cædes & latrocinia palam factitabant, plebeios & aulicos juxta contemnentes:

tes: quippe, alteros per inopiam ſerviliter dejectos, alteros nequitia ſua imbelles & effeminatos. Qui ſaniores erant è nobilitate, duplici malo circumventi, ac, de ſumma rerum conſultare coacti, conventum publicum Sconam indicunt. Ibi Rex adeſſe juſſus, ut una cum ceteris, in tam præcipiti rerum ſtatu, ſaluti publicæ proſpiceret. Hac admonitione ictus, & ex ignava illa ſomnolentia velut experrectus, ambigere cum ſuis una cœpit, quid potiſſimum, in tantis anguſtiis deprehenſo, factu optimum eſſet. Et cum neque reſiſtendi, neque fugiendi ratio conſtaret, etſi animus nihil boni divinabat, tamen ad conventum ire decrevit. Atque, ut miſeri interdum in rebus adverſis ſibi blandiri ſolent, non omnino deſperabat, ſe vel miſericordia vel patris optimi memoria aliquid effecturum, ne ex tanta fortuna ſubito in extremum miſeriarum caderet. Igitur cum Sconam iret, ſatis magno comitatu, ſed imbelli, ac jam ad Methuanum vicum propinquum perveniſſet, à Thano regionis, ob ſtuprum per vim filiæ illatum, eſt occiſus. Mors ejus audita uti omnibus fuit grata, quod minore, quam ſperaverant, labore tali monſtro liberati eſſent, ita Rohardi, ſive Radardi Thani facinus vehementer omnibus diſplicuit. Regnavit, quemadmodum & ſuperior Rex, annis quatuor, menſibus ſex.

LXXX. REX.

Culeno ſuffectus fuit Kennethus, Duffi frater, ejus nominis tertius. Is, ut ingenio, moribus, & totius vitæ inſtituto Regi ſuperiori fuit diſſimilis, ita pari ſtudio in corrigendis adoleſcentium moribus, atque ille in corrumpendis, elaboravit: eoque difficilius id ei certamen fuit, quanto majore animi propenſione homines in vitia præcipites ruunt, quam ad virtutem per arduum, & velut difficilem clivum enituntur. Quæ res potiſſimum in cauſa fuiſſe videtur, ut nonnulli, qui ſapientiæ ſtudio ſeſe dediderunt, exiſtimaverint, homines, ad voluptates fruendas, à natura factos eſſe, ad virtutem violenter, contra ſuum ingenium, trahi. Falſo quidem utrunque: ſed ejus erroris inde fortaſſe fuit initium, quod, cum in homine duplex naturæ ſit vis, altera corporis, altera animi: corporis quidem vigor prius adoleſcere, animi vero tardius videatur. Ac velut ſtirpes prius caules, folia, floreſque aſpectu jucundos diffundunt, quam ſemen intra vaginas & conceptacula formari incipiat: matureſcente vero ſemine, hæc omnia langueſcant, ac demum marceſcant: ita corpora noſtra cito adoleſcunt quidem, ante quam virtus animi, adhuc infirmi, ſuas vires poſſit exercere: ac, ſeneſcentibus

tibus paulatim membris, robur mentis & conſilii magis ac magis ſe profert. Itaque non ſecus, ac in ſegetibus herbeſcentem luxurioſius meſſem compeſcimus, vel paſcendo, vel deſecando, ita in adoleſcentibus indolem, ſe vehementius oſtentare feſtinantem, cura & cultu cohibendam, leges cenſent, donec adoleſcens ratio per ſe corporis jam infirmi impetus comprimat. Sed ad Kennethum redeamus. Is cum perſuaſum haberet, vulgus fere ad Principum nutus circumagi, & ſtudia eorum diligenter æmulari, primum familiæ ſuæ diſciplinam formare inſtituit: ut, quæ verbis præciperet, rebus exprimeret: atque, ut ſuam vitam familiaribus, ita, ipſorum mores ceteris exemplo eſſe voluit. Aula libidinum & nequitiæ miniſtris purgata, ut idem in ceteris regni partibus præſtaret. Ipſe ad conventus habendos, ſingulas regiones obire ſtatuit: ut furta, cædes, & latrocinia ſuppliciis coërcens, ac præmiis omnes, ad labores perferendos, invitans, & commodis ſermonibus ad concordiam adhortans, veterem diſciplinam paulatim revocaret. Sed id, experiundo, difficilius opinione invenit, quod magna pars nobilitatis, aut ipſa ſcelerum ſibi conſcia pœnas timeret: aut cum facinoroſis illigata propinquitatibus eſſet. Igitur, cum primus conventus ad Lanericum, Glottiæ oppidum, indictus eſſet, qui vocati in jus fuerant, admoniti à propinquis, quanto cum periculo eſſent venturi quidam in Æbudas, alii in alias latrociniis infames regiones fugere. Rex cum fraudem intelligeret, nec auctores ejus ignoraret, diſſimulata ira, ſolvit conventum: &, velut voti Divo Niniano reus, in Gallovidiam cum paucis familiaribus proficiſcitur. Ibi per ocium, re cum iis, quos fidos ſibi rebatur, communicata, optimum factu viſum eſt, ut anno proximo, conventum totius nobilitatis ad Sconam habeat, tanquam de rebus ad univerſos pertinentibus, acturus. Ibi capita factionum ſine tumultu poſſe capi. Illos in cuſtodiam abditos, poſſe per amicos & clientes curare, ut facinoroſi ad Regem adducantur: id conſilium cum placuiſſet, paucis creditum, ac ſilentio tectum, uſque ad conventum Sconenſem fuit. Tum per homines idoneos parato milite, atque intra Regiæ proximas ædes occultato, cum poſtridie frequens nobilitas in aulam veniſſet, atque à Rege fuiſſet & vultu & verbis humaniſſimè accepta, repente ſigno dato, armati concilium circumſteterunt. Subito terrore ex inſolita rerum facie, oborto, Rex eos leni oratione conſolatur. Rogat, ut ſi quam ex his, quos viderent, animo formidinem conciperent, eam omnino deponerent. Nemini enim (à ſe) viro bono & innoxio pe-

xio pe-

xio periculum imminere: nec, in eorum perniciem, ſed præſidium, hæc arma comparata. Neque obſcurum id eis eſſe poſſe, quo ſua ſtudia omnia, ex quo regnum ſuſceperit, pertinuerint: nempe, ut, ſublatis ſceleroſis, boni non modo patrimonio vel à majoribus relicto, vel virtute & induſtria parto: ſed regia, pro cujuſque merito & dignitate, munificentia frui poſſent. Hoc vero, eorum ſtudio & opera ſe aſſequi poſſe. Superiore anno, cum noxiorum quoſquam in jus vocaſſet, neminem ad diem affuiſſe. Crebris multorum ſermonibus, ſe intellexiſſe, non tam id ab eis factum ſuarum virium, quam propinquorum & amicorum fiducia. Hoc ſi quidem verum eſſet, & publicè calamitoſum, & ipſis eorum amicis turpe eſſe. Nunc autem tempus veniſſe, quo ſeſe crimine, & regnum latrociniis liberare poſſint. Rem autem facilem fore, ſi potentiores in ſua quiſque ditione, comprehendant ſceleſtos, atque ad ſupplicium offerant. Hi qui ſint, nemini eſſe ignotum. Quod ſi excuſationes nectant, & cum ſumma ſit facultas, de patria bene merendi, voluntas tamen abſit, Regem, cui omnium incolumitas ſit commiſſa, excuſari non poſſe, ſi ipſos dimittat, antequam pœna de noxiis fuerit ſumpta. Hunc enim finem eos retinendi ſe ſtatuiſſe. Quare ſi cui diuturnior in illa cuſtodia mora, videatur eſſe moleſta, ſibi ipſi eam imputet, cum in ſua cuique poteſtate ſit, non modo libertas, ſed laudes, honores, præmia, & omnium bonorum gratia. Ad hæc primores cum, de communi conſilio, Regi reſpondiſſent, ſe malle, ſuam innocentiam rebus, quam verbis oſtendere, operam ſuam ei prolixè promittunt, invicemque eum orant, ut, ſi quam de ſe ſuſpicionem concepiſſet, eam deponeret. Id cum ſanctè promiſiſſet, nomina noxiorum edit. Proceres per amicos diligenti conquiſitione facta, facinoroſos brevi ad Regem perducendos curant: quibus ex lege punitis, nobiles dimiſſi, præmiis etiam donati, & pollicitationibus onerati, vulgi promiſcua multitudine Regi ceteriſque omnibus omnia bona precante. Rebus ita domi compoſitis, cum Anglis fœdus, à ſuperioribus aliquot regibus ictum, per Kennethum, quandiu vixit, ſanctiſſimè eſt ſervatum. Hanc totius Britanniæ publicam tranquillitatem interpellarunt Dani, quorum numeroſam claſſem prope Rubrum promontorium (is locus eſt Æneiæ, ſive Anguſiæ) ad anchoras ſtare, nunciatum eſt. Tenuit eos ibi aliquot dies conſultatio, utrum in proximum littus deſcenderent, an in Angliam, quo eis curſus erat, deflecterent. Multi enim cenſebant, Angliam petendam, regionem opulentam, quæ & fructibus exercitum alere, &

 auxiliis

auxiliis augere poſſet. Multos enim ibi Danici generis eſſe adhuc ſuperſtites: multos vetere amicitia cum Danis conjunctos. Hos omnes, ad primum eorum motum, accurſuros, quod ſemper antea ibi factitatum eſt. In Scotia, gentem eſſe ingenio ferocem, & ut in duro atque inopi ſolo, duram, & laboris patientem: & quam nunquam, ſine clade inſigni, ſint aggreſſi: quam ſi vincant, nullum operæ pretium facturos: ſin vincantur, extrema omnia paſſuros. Alii contra diſſerebant, ſi in Angliam deſcenderent, cum utraque gente ſimul confligendum. Scotis autem prius devictis, facile bellum cum Anglo futurum, externis auxiliis ſpoliato, & amicorum clade territo. Neque, magni animi viros in prædam unam intentos eſſe, decere: ſed potius meminiſſe debere propinquorum & majorum, toties in Scotia crudeliter cæſorum. Nunc cum ab omnibus ad bellum rebus neceſſariis parati, tantum exercitum habeant, eam vindictam expetendam, quæ & immanitatem Scotorum pro merito puniat, & terrorem Danici nominis ad omnes nationes circumjectas perferat. Hæc ſententia cum in conſilio viciſſet, traducta claſſe ad Eskæ fluminis oſtium, copias in terram expoſuerunt. Oppidum proximum diripiunt: in direptum ferro & igne ſæviunt: arcem ſolo æquant: cives, ſine diſcrimine, occidunt: nulli vel ſexui, vel ætati parcunt. Eam vaſtitatem per Anguſiam, uſque ad Tai æſtuarium, faciunt. Hæc per eos, qui fuga ſævitiam hoſtium evaſerant, etiam tumultuoſiora, quam erant, ad Regem Sterlinum perferuntur. Is, conſultis, qui aderant ex primoribus, brevem propius habitantibus, ad conveniendum, diem dicit. Ad longinquiores ſcribit, ut cum auxiliis accelerent. Ipſe cum præſentibus copiis, ad ſpeculandum è propinquo res hoſtium. & populationes agrorum, quoad poſſet, coërcendas, recta ad hoſtem ducit. Brevi ingens multitudo in caſtra Regis, quæ erant ad confluentem Tai & Iernæ fluminum, acceſſit. Ibi, dum contrahit copias, ad eum affertur, hoſtes, Taum tranſgreſſos, Bertham oppidum obſidere. Loci tam propinqui periculo motus, ſtatim eo ducit. Ubi in conſpectu Dani fuere, nulla per Scotos in vindictam præcipites, mora pugnæ facta eſt. Itaque ſtatim, acie æquo in loco ſtructa, contra hoſtes proceſſere. Verum cum Dani in colle adverſo conſiſterent, neque ad eos facilis eſſet, ſine ingenti periculo, acceſſus, ſagittarii & jaculatores eo miſſi cum deſcendere coëgiſſent, ad radices collis acerrima pugna conſeritur. Poſtquam, incerta victoria, diu multa cum cæde pugnatum eſt, Danorum duces per totam aciem dant teſſeram, nemini in caſtra, niſi victoria, reditum

tum ſperandum. Ad eam vocem renovato clamore, tanto impetu ſunt invecti, ut mediam Scotorum aciem cornibus utrinque nudarent, fugienteſque acriter ſequerentur. Fuiſſet profecto illa dies longe Scotis funeſtiſſima, niſi, velut divinitus, per unum hominem, in re prope deſperata, fuiſſet oblatum auxilium. Colebat forte agrum propinquum, per quem plurimi fugiebant, homo plebeius, cognomento Hajus, cum duobus una filiis: qui cum corporis animique viribus magni eſſent, nec minore in patriam caritate, pater jugo filii, quod cuique in promptu fuit, pro armis accepto, ubi denſiſſimum fugientium agmen conſpexerunt, obviam loco anguſto profecti, primum conviciis, deinde minis fugientes ſiſtere conantur. His ubi nihil proficiunt, proximos feriunt, ſe quoque vociferantes, adverſus fugientes, Danos futuros. Ad hæc timidiores conſiſtunt: fortiores, qui, non tam metu, quam turba ſuorum abrepti, terga verterant, ad eos ſe aggregant, clamantes, auxilium adeſſe. Ita totum agmen in hoſtem convertunt: & Danos non minus trepida, quam ipſi venerant, fuga retro ad ſuos compellunt. Ad hanc Danorum trepidationem agaſones, & imbellis agreſtium turba, ſublato clamore, ſpeciem novi exercitus præbuere. Ea res tantum animi Scotis, & formidinis Danis attulit, ut alteros, de ſalute deſperantes, erexerit, alteris, pro ſperata victoria, certam calamitatem attulerit. Hæc eſt illa victoria, ad Loncartem vicum parta, illo & aliquot proximis diebus, ſumma lætitia ad poſteros perpetua fama celebrata. Cum ſpolia victores dividerent, Hajus in omnium ore erat. Multi homines honeſti teſtificabantur, ſe vidiſſe, quacunque ille cum liberis impreſſionem feciſſet, ibi noſtrorum ordines reſtitutos, & hoſtilem aciem, velut ruina, impulſam. Omnes denique uno ore, prædam, victoriam, famam, ſalutem ſe eis debere, fatebantur. Hajus ad regem perductus, modeſtè de ſe locutus, ſplendidas veſtes ſibi & filiis oblatas, ut conſpectiores Bertham ingrederentur, renuit: ac tantum, abſterſo pulvere, quotidiano amiculo indutus, jugumque, quo erat in prælio uſus, ferens, multis à Rege anteire ac ſatis magno intervallo ſequi juſſis, multis ad novi generis ſpectaculum accurrentibus, urbem ingreditur: omniumque ora & oculos in ſe unum convertit: ac ſolus prope omnem illius diei celebritatem tulit. Poſt Danorum diſceſſum, ocio præter ſpem tam cito parto, in conventu procerum, qui ad Sconam poſt paucos dies eſt habitus, nihil prius, quam de Haji, filiorumque ejus honoribus & præmiis eſt actum. Ager ei s datus, unus prope totius Scotiæ fertiliſſi-

tiliſſimus, quem adhuc eorum poſteri tenent: nunc in multas opulentas familias propagati: ipſi è plebe in ordinem nobilium relati. Inſignia ferenda, uti mos eſt nobilitati, data ſcutum argenteum, in cujus ſolo tria ſcuta rubricata inſunt. Quæ inſignia hoc (opinor) indicant, ſalutem publicam, trium hominum ſingulari in prælio virtute, fuiſſe defenſam. Hoc prælio pax in multos annos parta videbatur: quam domi fœdarunt res turbulentiſſimæ: ac Inſulanorum quidem, qui per Roſſiam vagi prædabantur, motus brevi compreſſus eſt, multis latronum cæſis, multis item in fuga captis, & ad ſupplicium ductis. Majorem longe tumultum præbuit Crathilinthus, Fenellæ, aut (ut alii vocant) Finabellæ filius. Is Merniæ tum longe princeps genere & divitiis erat. Cruthinetus ejus avus maternus præfectus erat à Rege ei Anguſiæ agro, qui inter duos fluvios (Eska utrique nomen eſt) jacet: vectigaliaque inde regia colligebat. Ad eum viſendum, cum nepos magno comitatu veniſſet, ſubito tumultu inter miniſtros eorum orto, duo è Crathilinthi familiaribus ſunt occiſi. Ille de injuria apud avum queſtus, cum in ejus comites ſeditionis culpa rejiceretur, à ſene gravi oratione eſt increpatus, nec, ſine contumeliis, à miniſtris & familiaribus ejus eſt dimiſſus. Igitur domum reverſus, irarum plenus, ad matrem querelam detulit. Illa tantum abfuit, ut ægrum adoleſcentis animum commodis ſermonibus mollire, & ad æquitatem reducere, ſit aggreſſa, ut etiam ad parricidium prope conviciis mater filium adverſus ſuum patrem, illius avum armaverit. Igitur, non adeo diu poſt, Crathilinthus cum armata hominum multitudine, quos ad id facinus opportunos credebat, noctu in Anguſiam ad aviarcem venit. Ibi cum paucis, ſine ſuſpicione, receptus, reliquos comites è ſuis latebris evocatos intromittit. Nepos avum ſenem cum omni familia trucidat: nec arcem modo, ſed vicinos etiam agros depopulatus, tanquam re bene geſta, cum ingenti præda in Merniam lætus rediit. Nec diu eam cladem Anguſiani inultam paſſi ſunt. Nam brevi, magno ſuæ factionis hominum numero coacto, multiplicem in Merniorum agris vaſtitatem reddiderunt. Ab eo tempore, cum ultro citroque cædes & rapinæ per occaſiones fierent, Kennethus, re audita, ne, pluribus ad factiones ſe aggregantibus, major aliquis motus exiſteret, utriuſque partis duces Sconam in jus, decimo quinto die adeſſe, jubet. Pauci tamen ſeveriſſimi edicti minis permoti ad diem apparuere. Plures conſcii, quid commeriti eſſent, Crathilintho auctore, quo cuique commodum erat, diffugerunt. Rex diligenti

conqui-

conquiſitione facta noxiorum, alios alibi, maximam vero partem eorum deprehendit in Abria. Crathilinthus, & factionum principes morte, reliqui levioribus pœnis, pro delicti modo, caſtigati: nonnulli, qui leviſſimè erraraut, omnino pœna exempti. Hoc temperamentum apud malos metum, apud ceteros ingentem regi amorem conciliavit: pacemque ei, ad vigeſimum alterum uſque regni annum, peperit. Quod ſi in curſu vitæ inchoato inſtitiſſet, inter optimos principes jure cenſeri potuiſſet. Belli enim & pacis munera ita obierat, ut fortitudinis, conſtantiæ, & æquitatis maximam ſibi laudem compararit. Sed ſuperioris vitæ commendationem, facinore longe ſceleſtiſſimo, contaminavit: quod eo fœdius omnibus eſt viſum, quanto incredibilius, ac minus expectatum ab ejus ingenio fuerat, qui tam ſeverè antea in facinoroſos animadvertiſſet. Ejus autem culpæ hæc fuit occaſio. Rex, jam ætate grandior, Milcolumbum habebat filium, indole quidem præclara, ſed, ſi quid ipſi humanitus accidiſſet, ad regendum tam ferocem populum, ætate adhuc immaturum. Etiam quo minus poſt parentem proximè regnaret, obſtabat mos majorum, qui è propinquis regum defunctorum, non proximos, ſed maximè idoneos, modo à Ferguſio primo Scotorum rege eſſent oriundi, eligere conſueverant. Obſtabat etiam nobilitatis favor, erga Milcolumbum, Duffi regis filium, qui tum facile in omni genere laudis Scoticæ juventutis princeps erat. Accedebat ad hæc, quod Cumbriæ tum præfectus erat: quam regionem Scoti, beneficio regum Anglorum, ita tenebant, ut Cumbriæ præfectura velut omen regni eſſet, atque ita, jam per aliquot ætates, obſervatum erat. Hunc igitur Milcolumbum, ob has (quas diximus) cauſas, videbat, ſpei ac voto ſuo futurum impedimento: &, quoniam palam non audebat, veneno tollendum curavit. Extincto, cum omnium ſummo dolore, juvene optimo, & jam ſummæ ſpei propinquo, ſigna quidem veneni in corpore apparuerunt: nulli tamen in mentem venit, quicquam de rege ſuſpicari. Nec Rex etiam quicquam omittebat, quod, ad ſuſpicionem avertendam, facere poſſet. Nam & mortuum flevit, & quoties de eo ſermo incidebat, memoriam ejus honorifica mentione proſequebatur, & funus magna ambitione celebrandum curavit: nullis, quæ ad defunctorum honorem excogitari poterant, ceremoniis omiſſis. Sed nimia illa regis diligentia, quam ille, ſuſpicionis amoliendæ cauſa, adhibebat, cautioribus eſſe ſuſpecta cœpit: verum intra libertatem loquendi, ob ſummam omnium de ſanctitate ejus opinionem,

nionem. At cum rex, per eos dies, ſpargeret ſermones, animoſque hominum tentaret, quo pacto laturi eſſent veteris legis abrogationem, & novæ, de rege creando, rogationem, ut videlicet, plurimarum gentium inſtituto, regibus morte ſublatis liberi ſuccederent, immaturiſque adhuc ad regendum tutores darentur, ita, ut penes pueros nomen, penes tutores jus & vis imperii eſſet: quanquam pars magna, ut regi gratificarentur, hæc laudarent, tamen ſuſpicio de morte Milcolumbi ad plures, metus à rege ad nobilitatem, ac maxime regii generis homines, pervenit. Animis ita affectis, ſupervenerunt ab Anglia legati, conſolaturi regem, de morte propinqui, ſimul petituri, ut, in ſubrogatione præfecti Cumbrorum, meminerit eum magiſtratum eſſe pacis interpretem, & concordiæ vinculum inter vicina regna. Talem igitur ſufficeret, qui ex utriuſque gentis commordo antiquam amicitiam contineret, & novas, ſi quæ orirentur, ſuſpiciones reſtingueret. Hanc legationem ſuis rationibus commodam Rex opinatus, conventum nobilitatis Sconam indixit. In eo cum multa graviter diſſeruiſſet, adverſus comitiorum regiorum veterem conſuetudinem, recitatis ab initio uſque ſeditionibus, ea de cauſa factis, quantoque cum ſcelere in regum ſuperiorum liberos fuerit à propinquis ſævitum, quot bella inde nata, rapinæ, cædes, exilia conſecuta. Ex adverſo, quanto minus turbulenta gentium aliarum eſſent comitia, quanto major propinqui ſanguinis reverentia, cum, citra ambitionem, filii parentibus ſuccederent. Cum ea de re, quid ſtatuerent, ad concilium retuliſſet, adjecit etiam poſtulata Regis Anglorum: &, ut animi civilis majora daret indicia, quod de Cumbriæ præfecto creando ſuæ poteſtatis jam reges fecerant, ſuffragiis omnium permiſit: ſimul ratus, hac moderatione, quod de regno petebat, ſe facilius impetraturum, ſimul ne, ſi filium præfectum nominaret, alteri rogationi præjudicaſſe videretur: quod uti dixi, præfectura Cumbriæ, velut Regis futuri deſignatio videretur. Qui utrique rogationi maxime videbantur adverſaturi, Conſtantinus Culeni filius, & Grimus ex Mogallo Duffi regis fratre natus, partim formidine periculi, partim ne nobilitatis majori parti à Rege præcorruptæ adverſarentur, primi omnium ſententiam rogati, penes Regem eſſe, dixerunt, & leges publicè incommodas corrigere, & præfectos, quos ei viſum foret, conſtituere. Hæc reliqui, etſi eos non ex animi ſententia locutos intelligerent, tamen approbarunt. Ita Milcolumbus, Regis filius, immatura adhuc ad rerum adminiſtrationem ætate, & Cumbriæ

briæ præfectus, & princeps Scotorum eſt declaratus: quod nomen perinde eſt Scotis, atque apud Gallos Delfinus, apud priores Romanorum Impp. Cæſar, apud poſteriores, Rex Romanorum, quibus omnibus ſucceſſor ſuperiori magiſtratui dari intelligitur. Adjectæ ſunt & aliæ leges, ut, quemadmodum Regi maximus natu filius in regnum ſuccederet, ita filio ante patrem defuncto, nepos avo ſubrogaretur. Ut, Rege impubere, tutor, qui pro Rege eſſet, interea eligeretur, vir prudentia & opibus inſignis, qui, ad quartum decimum uſque annum, regis nomine rem adminiſtraret. Ad id ætatis ubi rex pervenerit, ipſe ſibi curatores eligere poſſet. Multa præterea, de legitima hæredum ſucceſſione, conſtituta ſunt, quæ toti nobilitati cum rege voluerunt eſſe communia. Ita rex per ſcelus poſteris, uti putabat, regno ſtabilito, animum tamen ſuum confirmare non potuit. Quanquam enim omne genus hominum ſummo ſtudio & oſtentatione benevolentiæ complecteretur, plurimos omni genere officiorum proſequeretur, & ita regnum gereret, ut nullum boni regis munus in eo quiſquam deſideraret: tamen animus, conſcientia ſceleris inquietus, nullum ſolidum & ſincerum ei gaudium eſſe, permittebat: ſed, intercurſantibus per ocium cogitationibus ſceleris fœdiſſimi, interdiu vexabatur: & per ſomnum obverſantia, viſa horroris plena quietem interpellabant. Tandem, ſive vere (quod quidem tradunt) vox cœlo edita eſt, ſive turbatus animus eam ſibi ipſe ſpeciem finxerat, quod ſceleratis plerunque evenire ſolet, viſus eſt ſibi, per ſomnum ita admoneri. Putaſne, Milcolumbi cædem, hominis innoxii, à te per ſummum nefas clam patratam, aut mihi eſſe ignotam, aut te diutius impune laturum? jam enim inſidiæ, quas tu effugere non potes, in caput tuum parantur: nec, ut tu putas, ſtabile & ſecurum, ſed tumultuoſum & procellarum plenum regnum tuis poſteris relinques. Hac formidabili ſpecie rex conterritus, ſummo mane ad Epiſcopos & Monachos confugit: animi ſui confuſionem, ac ſceleris pœnitentiam denarrat. Illi vero non verum ei è Chriſti doctrina remedium (jam enim à veterum pietate & eruditione deflexerant) præſcripſerunt: ſed illa multo abſurdiſſima, jam dudum à malitioſis ad quæſtum excogitata, ab incautis & æque indoctis temere accepta, ut loca ſacra templaque donariis ocupletata, & ſepulchra ſanctorum hominum inviſeret, reliquias oſcularetur, Miſſis & eleemoſynis peccata redimeret: Monachos & Sacerdotes majore, quam antea conſueverat, honore & reverentia proſequeretur. Nec ille quicquam

horum

horum, iis piaculis ſanatum iri ſe credens, omittebat. Tandem cum in Marniam ad Palladii ſanctiſſimi hominis oſſa venerabundus veniſſet, ad proximam arcem (Fethercarniam vocabant) tum, ut tradunt, ædificiis & nemoribus amœnam, quorum nunc nulla prope veſtigia reſtant, divertit. Ejus arcis domina erat Fenella (cujus ante meminimus) non tantum ob filii Crathilinthi pœnam erga regem inimico animo, ſed ob Conſtantinum & Grimum, ſuos propinquos, nova illa lege regni hæreditate excluſos. Ab ea, iram diſſimulante, Rex liberaliter & honorifice ſuſceptus, à prandio per ocium, cum locorum amœnitatem & arcis ſtructuram diligentius inſpiceret, Fenella eum in diætam ſeorſum ad ſtatuam æneam, arte ſingulari fuſam, ducit viſendum: quam ita ingenioſe confectam fuiſſe dicunt, ut ex occulto loco funiculo, qui intentus erat, remiſſo, ſagittas ejacularetur: regem autem, dum intentius artificium admiraretur, ſagitta è machina emiſſa interemptum. Hac arte cædem patratam, Joannes Major, & Hector Boëthius ſcriptum reliquerunt: quod mihi non ſit veriſimile. Neque enim credibile eſt, tum in Britannia ultima, poſt interitum apud alias gentes elegantiorum artium, ſtatuam tam ingenioſè factam fuiſſe, quanquam Joannes Major tradat, Edmondum, Eldredi filium, hac ratione occiſum: æque fabuloſè, ut arbitror. Nec facile mihi perſuaſerim, tantum gemmarum in tota Scotia tum fuiſſe, quantum Boëthius uni illi feminæ tribuit. Ideo lubentius accedo ad aliorum ſententiam, (in quibus eſt Vintonus) qui ſcribunt, regem ab equitibus locatis (juſſu Fenellæ) in inſidiis fuiſſe occiſum. Obiit, anno ab initio regni viceſimo quinto, vir plane cetera eximius, niſi Milcolumbi cædes, & nimium erga ſuos ſtudium turpem præclaris rebus ejus notam inuſſiſſet. Regnavit annos viginti quinque, deceſſit, DCCCC. XCIV.

DCCCC. XCIV.

LXXXI. REX.

Poſt Kennethum, Conſtantinus, Culeni filius, cognomento Calvus, tanta ambitione, in regno petendo, eſt uſus, quanta ad eum diem nemo. Is cum omne genus hominum prenſaret, quereretur que, ſe alioſque regii ſanguinis viros, fraude Kennethi circumventos, & à regni ſpe excluſos, iniquiſſimæ legis obtentu, multa adverſus eam rogationem, cui ipſe cum aliis propinquis metu ceſſiſſet, diſputabat. Neque difficile eſſe, vitium ejus detegere. Quid enim ſtultius, quam rem unam, omnium maximam, à prudentium cenſura & ſuffragiis ad arbitrium fortunæ revocare? & ſeſe ipſos aſtringere, ut puello ſorte naſcendi oblato, & qui à

qui à muliercula aliqua regeretur, ſeſe regendos committerent & homines virtute præſtantes interim à gubernaculo rerum arceant? Quid ſi regum liberi corporis, aut animi vitio, cur imperio exercendo parum ſint idonei, laborent? Quid ſi pueri regnum tenuiſſent, illis temporibus, quibus cum Romanis, Brittonibus, Pictis, Anglis, & Danis, non tam utri imperarent, quam utri eſſent, toties eſt dimicatum? aut quid magis furioſum dici poteſt, quam quod Deus velut ultimam calamitatem, contumacibus minetur, id nos lege accerſamus? & minas divinorum vaticiniorum vel contemnamus, vel in eas ſponte incurramus? Nec verum eſſe, quod ab adulatoribus Kennethi jactari ſolet, hac ratione cædes & avaritiam conſanguineorum vitari, neque enim liberis Regiis, nondum adultis, minus tutorum fraudes eſſe metuendas, quam antea fuerant propinquorum. Quamobrem nunc, oppreſſo tyranno, libertatem ab eo ſublatam fortiter eſſe repetendam: legemque illam per vim latam, per metum acceptam (ſi modo lex eſt, ac non potius publicæ libertatis mancipatio) abrogandam, & ad priſtina inſtituta (quæ hoc regnum ex nihilo pepererunt, & ex parvis initiis in tantam magnitudinem extulerunt, ut nulli vicinorum cedat, & toties dejectum erexerunt) dum licet, reſtituendam. Quin & præſentem occaſionem potius, dum ſe offert, amplectimur, quam, è manibus elapſam, fruſtra poſterius quæramus? Hæc, circumeundo potentiores, cum paſſim diſſereret, magna multitudine perſuaſa, factione illa fretus, Sconam venit: & duodecimo die à funere Kennethi, Rex eſt appellatus. Milcolumbus interea, qui patris funus curabat, audito, Conſtantinum regnare, amicis convocatis de ſumma rerum deliberat. Alii ſentiebant, procerum animos, antequam quicquam moveret, eſſe pertentandos, ut contra hominem popularem, & multis amicitiis & factionibus implicitum profecturus, vires expenderet: ac tum demum, ex præſenti copia, conſilium caperet. Hæc juniores & ferociſſimus quiſque, velut lenta conſilia, aſpernari, ac diſſerere, obviam periculis eundum, & hoſtem antequam novum regnum confirmaret, aggrediendum. Hanc ſententiam Rex adoleſcens, velut magis ſpecioſam, ſecutus, circiter decem millibus hominum coactis, ad hoſtem pergit. Nec Conſtantinus ſibi defuit. Tantum enim exercitum brevi confecit, ut Milcolumbus, ad famam adventus ejus, ſuos dimiſerit: ipſe in Cumbriam abierit. Id vero Kennethus, ejus frater è pellice natus, cum flagitioſum exiſtimaret, aliquot virorum fortium cohortibus perſuaſis, prope Sterlinum ad Fortham am-

nem, qui eis limes erat, hoſti ſe objicit. Ibi, cum ad amnem prææltis ripis ac raris in locis vadoſum, ocioſi utrinque deſiderent, fame & peſte, quibus malis eo anno vehementer laboratum erat, uterque copias dimittere eſt coactus. Ita regno in duas factiones diviſo, plebs peſte, fame, lattociniis miſerabiliter eſt afflicta. Interea, abſente Milcolumbo, qui ex fœdere Anglo adverſus Danos auxilium ferebat, Conſtantinus, occaſionem ſe nactum ratus, opprimendi factionem adverſam, cum magnis copiis in Lothianam contendit. Kennethus à fratre relictus, ut ad omnes Conſtantini motus eſſet paratus, ad Almonis amnis oſtium ſe venienti objecit. Et, quia inferior numero erat, rem conſilio juvit, ita acie ſtructa, ut ſolem & ventum à tergo haberet: latera, quoad poterat, flumine muniret. Ea res præcipue ei victoriam dedit. Nam Conſtantiniani, multitudine freti, cum acriter in prælium ruiſſent, præter incommodum ſolis adverſi, procella ſtatim coorta tantum pulveris in ora oculoſque ingeſſit, ut Conſtantini milites vix attollere vultus in hoſtem poſſent. In utroque exercitu ſtrages ingens facta: & duces ipſi, congreſſi, mutuis vulneribus alter alterum confecerunt, poſt annum & ſex menſes, quam regnum invaſerat.

LXXXII. Rex.

Grimus Duffi Regis filius, ſive, ut alii tradunt, ex Mogallo fratre ejus natus, extincto Conſtantino, Rex, à ſuæ factionis hominibus Sconam ductus, appellatur. Hic ſuæ partis proceres cum alios jam corruptos, alios per legatos à Milcolumbo ſollicitari, comperiſſet, comprehenſos quoſdam è Milcolumbi legatis, qui ad eos mittebantur, in vincula conjecit. Id ille factum cum, contra jus gentium, videri vellet, graviter offenſus, bellum molitur apertum. Adverſus eum cum Grimus properaret, ſubitus rumor, de magnitudine copiarum ejus, per hoſtilem exercitum diſperſus, omnes rationes Milcolumbi turbavit: multi igitur quotidie dilabebantur: nonnulli, alia atque alia cauſantes, aperte miſſionem flagitabant. Is metus primum à mercatoribus ortus, qui ſuas rationes publicis utilitatibus præferebant, paulatim totum pervaſit exercitum. Neque deerant etiam, qui Grimo clam ſtuderent: erant enim in eo multa, quæ vulgus conciliarent, ſtaturæ proceritas, &, cum formæ dignitate conjuncta, ſumma humanitas, & in omni actione, cum decore, comitas. Nec deerat in loco ſeveritas in animadvertendo, & in rebus gerendis celeritas, cum prudentia. Itaque multi, ſub eo, regnum ſibi cum dignitate quietum ſpondebant. In hoc animorum motu, Milcolumbus, nihil auſus fortunæ temeritati commit-

committere, ex conſilio amicorum majore parte exercitus dimiſſa, cum ſelectis cohortibus, ſtatuit, hoſtes Forthæ tranſitu prohibere. Interea Forthadus Epiſcopus, magna tum apud omnes, ob ſanctitatis opinionem, auctoritate, rem componere aggreſſus, ſæpe inter factiones commeando, tandem perfecit, ut, induciis in tres menſes datis, Grimus in Anguſiam, Milcolumbus in Cumbriam ſecederet. Arbitri de utriuſque conſenſu electi, qui ſtatuerent de controverſiis. Nec ceſſavit Forthadus, donec per eos hæ pacis conditiones ederentur: ut Grimus, quoad viveret, Regium nomen teneret. Eo defuncto, regnum ad Milcolumbum rediret, ac in poſterum lex Kennethi, de regno Regum liberis ſtabiliendo, ſancta & inviolabilis eſſet. Interea communis utrique limes eſſet vallum Severi: quicquid intra vallum eſſet, Milcolumbo, quod extra, Grimo cederet. Hoc limite uterque contentus, neuter alterum armis peteret, aut hoſtibus alterius auxilium ferret. Ita cum omnium ſumma lætitia pax eſt facta, quæ prope per octo annos ſumma fide ſervata fuit. Ejus violandæ cauſa à Grimo eſt profecta. Nam, cum ab initio regni, temporibus turbulentis, boni Principis ſpecimen dediſſet, remiſſa por ocium induſtria, totum ſe voluptatibus immerſit. Deinde creſcente, ut ſolet, ex luxuria egeſtate, ex egeſtate avaritia, multos è ditioribus, confictis cauſis, afflixit. Hæc quanto cum periculo faceret, à majoribus admonitus, tantum abfuit, ut quicquam de prioris vitæ turpitudine remitteret, ut monitores, quanquam blande ad ſe vocatos, tamen in carcerem conjicere decreverit, ut reliquos, eorum pœna deterritos, ab hujuſmodi libertate adverſus Reges compeſceret. Illi autem, cum ab amicis admoniti, ſeſe pœnæ ſubtraxiſſent, Grimus adeo exarſit, ut, collecta manu, ſtatim adverſus eos duceret: in agroſque eorum multo crudelius, quam ullus externus hoſtis, ſæviret. Non homini, non villis, non pecori, non agris parſum. Quicquid aſportari non poterat, ne dominis poſt uſui eſſet, corruptum. Nihil ſacrum, aut profanum, ferro flammave inviolatum remanſit. Milcolumbus, qui tum maxime operam Anglo, adverſus Danos, navabat, ſuorum querelis domum revocatus eſt. Neque ſolum earum rerum indignitate, quas homines clari & innoxii patiebantur, erat commotus, ſed multo magis, quod Grimus, velut è ditione inimicorum, quam ad alium brevi tranſituram, ſciebat, nullo temporis futuri reſpectu, præſentes fructus colligebat. Ad Milcolumbi reditum, cum concurſus ingens fieret, Grimus, qui ad tempus, ob raras corporis & animi virtutes, populo fuerat chariſſimus, etſi à maxima

procerum parte deſertus eſſet, cum quantis poterat copiis, obviam eſt profectus. Cum jam caſtra caſtris contuliſſent, ſub Aſcenſionis diem,gnarus,quam ſanctè Milcolumbus id feſtum obſervaret,decreverat,eum imparatum ac nihil ſuſpicantem aggredi. Sed Grimi conſilium cum ad Milcolumbum perlatum eſſet, ſuos in armis paratos habuit: & quanquam de victoria, in cauſa tam bona, bene ſperaret,tamen miſit obviam hoſti,qui eum hortarentur, ne homo Chriſtianus memoriam diei tam celebris cruore civium pollueret. Ille,nihilo ſecius,aciem ad prælium paratam in hoſtem ducit. Inimici timorem, cui diei feſti reverentiam prætenderet,ſuis, velut omen victoriæ,indicat. Igitur cum infeſtis armis, animiſque infenſis eſſet acriter concurſum,Grimus ſubito à ſuis deſertus,vulnerato capite,capitur: mox oculis privatus. Nec multo poſt,animi mœrore accedente ad vulnera, moritur, decimo, quam regnum inierat, anno. Milcolumbus, Regio adverſus victos animo uſus, Grimum ſepulchro majorum inferendum curavit. Factionem, quæ ſecuta eum fuerat, depoſita omnium offenſionum memoria,in gratiam recepit.Deinde,ad Regia comitia, Sconam profectus, non prius imperium ſuſcepit, quam lex, de Rege creando, à patre lata, omnium ſuffragiis confirmaretur.

LXXXIII. REX.

Statim ſuſcepto regno, ad convulſam factionibus rem Scoticam reſtituendam, eſt aggreſſus. Primum, quemadmodum ipſe omnibus offenſas remiſiſſet, ita curavit, ut inter omnes diverſarum factionum homines veteres diſcordiæ conſopirentur. Deinde præſides è nobilitate, viros juſtos & pios,qui latrones ſuperiorum temporum licentia vagos, compeſcerent, in omnes provincias miſit. Plebe quoque ab eiſdem ad agriculturam coacta, annona fuit laxior, & commercia tutiora, & publice ſecura tranquillitas. Inter hæc, Sueno, Haraldi filius,Danorum Rex, domo profugus, in Scotiam venit. Is ſæpius à Vandalis victus, captus, redemptus, cum ab Olauo Scandianorum,& Eduardo Anglorum Regibus fruſtra petiiſſet auxilium, tandem à Scotis, ex acerrimo Chriſtiani nominis hoſte,Chriſtianus factus,acceptis modicis copiis in regnum rediit: inde, cum magno exercitu in Angliam tranſivit. Anglos primum ſolos,deinde adjunctis cum eis Scotorum auxiliis,vicit: multa Scotis prius comminatus,quod, relictis Anglis,domum redire nollent. Nec minæ fruſtra fuere. Olauus enim Scandianus,& Enecus,ſummus Daniæ præfectus, ab eo cum exercitu valido in Scotiam immiſſi. Hi per Moraviam vagi, cæſis obviis,

obviis, ſacris profaniſque direptis, tandem in unum collecti, arces & alia munitiora loca aggrediuntur. Hæc dum oppugnant, Milcolumbus, è proximis regionibus milite collecto, caſtra non longe ab eis locat. Poſtridie Scotos, viſa Danorum multitudine & apparatu bellico, ingens terror invaſit. Rex eos confirmare aggreſſus, cum non multum proficeret, tandem clamor à paucis, qui minus timidi volebant videri, exortus, & à reliquis exceptus, fecit, ut ſtatim, velut lymphati, injuſſu ducis, in hoſtem proruerent: ac ſeſe inſtantium in procinctu Danorum tela induerent. Primis cadentibus, reliqui citatiore, quam venerant, gradu fugam intenderunt. Rex, accepto in capite vulnere, vix à ſuis in propinquum nemus ablatus, ac ibi equo impoſitus, mortem evaſit. Dani, parta victoria, Narnim arcem, cuſtodibus eventu infelicis pugnæ perterritis, per deditionem acceperunt: in deditos tamen ſævitum. Arx, quod opportuno loco ſita eſſet, valide munita, ex peninſula, admiſſo per anguſtas fauces mari, inſula facta: ac, Danico nomine, Burgus appellata. Reliquæ arces, quæ Elginæ & Foreſſæ erant, metu crudelitatis Danorum, deſertæ. Dani, rebus tam proſpere cedentibus, in Moravia conſidere ſtatuunt. Naves domum, ut liberos & uxores advehant, dimittunt. Nullum interea ſervitutis aſperrimæ exemplum in captivos prætermiſſum. Milcolumbus, ut eorum conatibus obviam iret, majore & firmiore exercitu, quam antea, eis, jam in Marriam progreſſis, ad Murthilacum occurrit, non ſine magno utriuſque partis timore, Scotis crudelitatem Danorum, Danis ignota loca procul à mari & inſidiis opportuna magis, quam hoſtem formidantibus. Scotis, in congreſſu, metum auxit trium virorum fortium, Kennethi inſularum, Grimi Ierniæ, & Dumbarii Lothianæ Thanorum continuata cædes. Igitur loco moti, in antiquum, quod à tergo erat, præſidium pulſi. Ibi vallo & foſſa, & arborum concædibus circumdati, in anguſto loco, æquata fronte, hoſtibus reſtiterunt. Quoſdam eorum, velut parta victoria, incautius invectos, circumvenerunt, cæſo inter hos uno è ducibus, Eneco. Ea res, ut Danos ad pugnam ſegniores fecit, ita Scotis, pene profligatis, alacritatem addidit. Igitur, pene momento temporis mutata fortuna, Dani fugiunt, Scoti fugientibus inſtant. Olauus, imperatorum alter, nactus itineris duces cum paucis in Moraviam, ea nocte, contendit. Id quanquam Milcolumbus non ignoraret, tamen promptiſſimo quoque in prælio cæſo, ac plurimis vulneratis, ab hoſte perſequendo deſtitit. Eam cladem ad ſe in Angliam delatam magno animo tulit Sue-

no: ac partim è veteranis, partim è novis ſubſidiis domo advectis, duce Camo, ad veterem ſupplendum exercitum, miſit. Is primum Forthæ æſtuarium invectus, cum ab accolis, paſſim ad omnes ejus motus occurrentibus, deſcendere prohiberetur, ad Rubrum, Anguſiæ promontorium, vela fecit. Ibi militibus in terram expoſitis, ac locis aliquot fruſtra tentatis, ad prædandum ſe convertit. Cum ad Balbridum, hoc eſt Brigidæ pagum, haberet caſtra, didicit de exploratoribus, Scotorum copias vix duo millia paſſuum abeſſe. Uterque pro tempore ſuos ad pugnam hortati ſunt: ac poſtridie quoque, eodem prope momento, in procinctu ſteterunt. Pugnatum eſt, tertio die, tanta pertinacia, quantam & nova ſpes, & vetus odium efficere poterat. Tandem, vincentibus Scotis, Camus reliquias exercitus in montes, qua, iter in Moraviam eſſe, intellexerat, ſubducere conatus, antequam duo millia paſſuum eſſet progreſſus, à ſequentibus circumventus, cum ſuis omnibus periit. Hujus victoriæ monumenta extant, obeliſcus, & vicus proximus, adhuc memoriam nominis Cami retinens. Alia manus, non procul à Brechino oppido, interiit. Ibi quoque obeliſcus alter erectus eſt. Reliqui, pauci admodum numero, tenebris propinquæ noctis protecti, ad naves penetrare conati ſunt. Hi, cum ventis adverſis aliquot dies ſæviſſimo mari jactati fuiſſent, tandem ad Buchaniæ littus importuoſum appulſi, tamdiu ibi, adverſis tempeſtatibus detenti, ad anchoras ſteterunt, donec, pene omnium rerum inopes, coacti ſunt, circiter quingentos è ſuis prædatum in propinquos agros mittere: quos Mernanus, loci Thanus, à mari excluſos, in tumulum ſatis arduum coëgit. Ibi cum diu, loci commoditate adjuti, ſe ſaxis defenderent, ac multos, temere ſubeuntes affligerent, tandem Scoti alii alios cohortati, diverſis partibus, multitudine freti, in collem ſubierunt. Dani ad unum cæſi. Illic etiam, ut ad Balbridum, vento arenas excitante, oſſa plerunque nudantur majora, quam pro ſtatura hominum hujus ætatis. Nec hac calamitate Sueno fractus, Canutum filium, cum novo delectu, in Scotiam mittit. Adverſus hunc, expoſitis militibus in Buchania, prædas agentem, Milcolumbus, nondum ex ſuperioribus præliis ſuorum viribus refectis, cum exercitu venit: ac nondum aleæ fortunæ rem committere auſus, optimum ſtatuit, hoſtem populatione prohibere, ac levibus certaminibus fatigare, ſperans fore, ut brevi in alieno agro, cladibus belli vaſtato, ac jam pene deſerto, rerum omnium inopia laboraret. Id conſilium cum per aliquot dies fuiſſet ſecutus, evenit, ut, hoſte cognito, Scoti ſuis viribus minus diffiderent,

rent, atque uterque exercitus prope pari inopia premeretur. Igitur omnibus ſignum pugnæ ferociter flagitantibus, ac, ni daretur, præ ſe ferentibus, imperatorum injuſſu pugnaturos, Milcolumbus ſuos in aciem educit. Commiſſa pugna, ira & deſperatione ultima tam pertinaciter eſt certatum, ut neutra pars læta diſcederet. Et quanquam victoriæ nomen apud Scotos eſſet, tamen, magna Nobilitatis parte cæſa, ceteri ita laboribus fatigati, & animis fracti, in caſtra redierunt, ut Danis, liberam ſe recipiendi poteſtatem nemine perſequente, permitterent: poſtridie, cum utrique ſuos recenſerent, tantam cladis magnitudinem compererunt, ut Sacerdotes pacis interpretes utrique libenter audirent. Ea in has leges facta eſt, ut Dani, Moravia Buchaniaque relictis, diſcederent: neuter populus, Milcolumbo & Suenone viventibus, alterum bello laceſſeret: aut alterius hoſtibus adverſus alterum auxilium ferret: ager, in quo pugnatum eſt, in ſepulturam mortuorum conſecraretur. Danis ſe recipientibus, Milcolumbus in prælio cæſos curavit ſepeliendos. Poſt hæc, indicto ad Sconam conventu, ut bene meritis de patria gratiam referret, omnes agros Regios eis diviſit. Nobilitas contra Regi conceſſit, ut, cum eorum aliquis moreretur, liberi, ad viceſimum primum ætatis annum, in tutela Regia eſſent: Rexque proventus omnes, præterquam quod in educationem liberorum impenderetur, acciperet. Præterea, ut puberum collocandorum poteſtas penes eum eſſet, ad eumque dos rediret. Hunc morem ab Anglis & Danis potius acceptum, credo: quod in tota Anglia, & parte Normaniæ adhuc perſeveret. Deinde Rex verſus, ad detrimenta belli reparanda, multa loca ſacra, ab hoſtibus everſa, reſtituit: arceſque per omnia oppida, aut labefactatas inſtauravit, aut novas condidit. Tum regnum, à ſe magna virtute pacificatum, legibus & inſtitutis ornare aggreſſus, nova Magiſtratuum nomina (credo, à vicinis accepta) magis ad vanam ambitionem, quam ad ullum uſum inſtituit. Nam ſuperioribus ſeculis, præter Thanos, hoc eſt præfectos regionum, ſive Nomarchas, & Quæſtorem rerum capitalium, nullum honoris nomen Equeſtri ordine altius fuerat: quod apud Danos obſervari adhuc, audio. Nunc vero, nec ullus in novis honorum nominibus eſt modus: neque, præter inanem titulum, ullus nominum uſus. Ac Milcolumbus quidem bellis perfunctus, aliquot annos magna cum gloria regnavit: ſed, in ætatis decurſu, vitæ ſuperioris ſplendorem avaritia fœdavit. Id ei vitium partim cum ſenio, ut ſolet, accrevit: partim enatum eſt ex inopia, quæ largitionum immodicarum ſemper eſt comes. Præ-

dia, temere nobilitati diviſa, per ſcelus ad ſe retrahere conatus, multos opulentiorum ita multavit, ut alios ad mortem, alios ad extremam egeſtatem redegerit. Igitur præſente pœna, utcunque interdum juſta, ſuperioris beneficentiæ gratiam ſuperante, cum injuria ad paucos, metus tamen ad multos pertineret, ſpoliatorum ac cæſorum neceſſarii in ultionem ſuorum, ac ſuam ſecuritatem omnes cogitationes intenderunt. Tandem apud Glammim in Anguſia, corruptis pecunia domeſticis miniſtris, nocte intromiſſi, Regem trucidarunt. Facinore perpetrato, miniſtri una cum parricidis cum in equos conſcendiſſent, quos, ad eventum rei, ſtratos habebant, viarum veſtigiis per campos nive adopertos confuſis, in lacum, qui eſt ad Forfarum oppidum, delati, cedente oneri glacie nondum firma, ad unum aquis abſorpti perierunt. Gelu deinde coëunte ad tempus celata, ac tandem glacie reſoluta, detecta corpora paſſim per vias publicas, ad terrorem viventium, ac mortuorum ludibrium, contabuerunt. Hæc vulgatior eſt fama. Alii, ex inſidiis à propinquis Grimi & Conſtantini, ſuperiorum Regum, cruento prælio conſerto, interemptum, alii, à propinquis puellæ nobilis, cui vim intulerat, cæſum, omnes, violenta morte periiſſe, tradunt. Milcolumbus ſupra annos triginta regnum ita tenuit, ut, niſi avaritia ſenilem animum corrupiſſet, inter optimos principes haberi poſſet. Annus, quo mortuus eſt, prodigioſus fuit. Hieme fluminum, Vere maris inundationibus: item, paucis diebus poſt æſtivum ſolſtitium, vehementi gelu, & nivis caſu: quod prodigium magna, frugibus corruptis, fames eſt conſecuta.

LIBER SEPTIMUS.

QUAM pertinaci contentione Kennethus, & Milcolumbus ejus filius elaborarint, ut Regum liberi per manus imperia parentum acciperent, ſuperiore libro eſt à nobis explicatum: quo vero ſucceſſu id fecerint, in ſequentibus apparebit: certè quod publicè regno, aut privatim Regibus promittebatur, ex lege nova, commodum non eſt conſecutum. Illa enim univerſis oſtentabatur utilitas, ex hoc Regiæ ſucceſſionis ſtabilimento, ut ſeditiones, cædes, inſidiæ inter propinquos, ambitio inter proceres, malaque cetera, quæ ex iis naſci ſolent, præcaverentur. Contra vero, mihi

caufas

cauſas malorum publicorum perquirenti, & vetuſta cum recentioribus conferenti, hæc omnia, quæ lege nova fugiebamus, vitia, non vetuſtæ legis antiquatione, videntur extincta, ſed cum nova potius magnum accepiſſe incrementum. Ut enim omittam propinquorum, in eos, qui regno potiuntur, inſidias, & regnantium, adverſus eos, quos & natura & lex voluit, cuique eſſe cariſſimos, ſuſpiciones nefarias, quas narrationis ordo explicabit, tot priorum ſeculorum clades cum illis collatæ calamitatibus, quæ Alexandri tertii interitum ſunt conſecutæ, leves præ iis, & tolerabiles videri poſſint. Omitto, quod iſta lex enervat vires conſilii publici, ſine quo, nullus legitimus dominatus poteſt conſiſtere: quod ea mala ultro accerſit, quæ alii, rerum publicarum participes, unice deprecantur, ut Reges videlicet conſtituamus, quibus alii rectores præficiendi ſint: & in eorum poteſtatem univerſum tradamus populum, qui ipſi ſui poteſtatem non habeant: & qui ægre regibus, uſu rerum peritis & prudentia præſtantibus, parent, poſcimus, ut qualibuſcunque Regum umbris pareant: & in eas ſcelerum pœnas (ſponte) nos præcipitamus, quas Deus ſui contemptoribus comminatur, nempe, ut pueris & puellis ſubjiciamur, quos omnium gentium leges, & (omnium legum parens) natura, in aliena poteſtate eſſe, voluerunt. Quod autem privatum ex hac lege petunt Reges emolumentum, ut generis & nominis perpetuitatem inde ſibi promittant, id quam ſit vanum, & fallax, non modo veterum exempla, ſed ipſa etiam natura poterat admonere, ſi ſecum cogitaſſent, quot legibus & præmiis etiam familiarum ſuarum præclara illa nomina Romani perpetuare ſint conati, quarum ne unius quidem veſtigium in toto terrarum orbe, ab illis devicto, ad hunc uſque diem, perſeveret. Ac merito quidem id illis evenire, arbitror, qui, adverſus naturam rerum, certamen ſibi deſumunt, & rem maxime fluxam & fragilem, omniumque caſuum momentis obnoxiam, æternitate, quam ipſi nec habent, nec habere poſſunt, donare contendunt: & ea ratione contendunt, quæ maxime inſtituto eorum contraria videtur. Quid enim eſt, ad diuturnitatem, minus fidum, quam tyrannis? at, ad eam, hæc nova lex gradum ſtruit. Eſt autem tyrannus, velut ſcopus, ad univerſorum mortalium propoſitus odium: qui nec diu ſtare poteſt: &, ubi cecidit, omnium ſuorum una ſecum ruinam trahit. Hinc ſtultorum hominum conatum mihi numen videtur plerunque infringere levius: interdum velut ſuæ potentiæ æmulum, publico ludibrio exponere. Ejus voluntatis divinæ, neſcio, an ullum aptius & aper-

tius exemplum proponere poſſim, quam quod in præſentia tractamus. Milcolumbus enim, qui tantopere laboravit, ut legem, à patre ſuo prope per vim latam, de Regum liberis in parentum locum ſufficiendis, communibus totius populi ſuffragiis confirmaret, nullam, de ſe ſtirpis virilis prolem reliquit. E duabus vero filiabus, alteram Beatricem nomine, homini nobili Crino, inſularum Occidentalium Thano, & reliquorum Thanorum præfecto, quem ætas illa Athanum vocabat: alteram Doacam Anguſiæ Thano collocavit: unde genitus fuit Macbethus, ſive Macbeda, de quo, ſuo loco, erit nobis dicendum.

LXXXIV. REX.

Cæſo igitur (uti dictum eſt) Milcolumbo, ſucceſſit Donaldus, nepos ex filia Beatrice, vir ſumma humanitate, ac majore erga ſuos indulgentia, quam in Rege eſt opus. Erat enim natura lenior, ac, jam inde ab adoleſcentia, magnum popularitatis indicium dederat: nam, temporibus difficillimis, cum ab avo præfectus Cumbriæ fuiſſet, quanquam, propter Danorum cohortes paſſim vagantes, ad Regem penetrare non poterat, ut in leges juraret, tamen cum fide partium Anglicarum cauſam ſuſtinuit, donec, cetera Anglia dedita, Canutus expeditionem in eum ſuſcepiſſet: ac tum demum in fidem Danorum ſe dedit, eiſdem conditionibus, quibus antea Anglo parebat. Erat & illud in eo populare, quod cum ſumma æquitate jus dicebat: ac, ſingulis annis, ad inopum querelas audiendas, perluſtrabat provincias: neque quenquam, quod in ipſo erat, potentiorum vi opprimi ſinebat. Sed, ut hæ virtutes bonorum ſtudia ei conciliabant, ita auctoritatem, apud ſeditionum cupidos, minuebant, &, ex ejus erga bonos clementia, crevit malorum audacia. Initium ſpernendi imperii natum in Abria, adverſus Banchonem, ejus regionis Thanum, hominem acrem, & æquitatis unicum cultorem: cujus, in animadvertendo, ſeveritatem cum non perferendam ducerent mali, conſpiratione adverſus eum facta, bonis direptis, vulneratum ac ſemivivum expulerunt. Ubi primum, per vulnera, jactationem corporis ferre potuit, ad Regem querelam detulit. Miſſus à Rege miniſter publicus, qui facinoris auctores in jus vocaret, omni contumeliarum genere affectus, occiditur. Tantam eis ſecuritatem dabat boni principis lenitas, quam illi ignaviam interpretabantur. Factionis, quæ eum motum conciverat, princeps Macdualdus, deſperata venia, ad bellum ſe apertum comparat. Inſulanos, ſemper ad omnes motus paratos, & promptiſſimum quenque ex Hibernia, ſpe prædæ, advocat. Docet, ſub Rege molli

ac deſide, & qui aptior eſſet monachis, quam viris fortibus regendis, nullum pœnæ metum, magnam emolumentorum ſpem eſſe: neque ſibi dubium eſſe, quin Scoti, ſub Rege ſuperiore velut longæ pacis clauſtris cohibiti, propoſito ſemel belli ſigno, ſe in priſtinam libertatem vendicarent. Acceſſit, ad has hortationes, ab initio ſucceſſus, qui ferociam eorum auxit. Milcolumbus quidam è prima nobilitate, cum copiis à Rege miſſus, ſtatim ab eis, exercitu fuſo, victus, captus, ac demum capite multatus fuit. Hac clade Rex perturbatus, convocato conſilio, cum eis, de remedio conſultat. Aliis parùm ſententiam expedientibus, Macbethus, Regis conſobrinus, culpa rei male geſtæ in ignaviam ſuperioris temporis collata, pollicetur, ſi ſibi cum Banchone, regionis perito, mandetur imperium, omnia brevi pacata redditurum. Erat enim Macbethus acri ingenio, animo prorſus excelſo, & magnarum rerum cupido: cui ſi moderatio acceſſiſſet, quamvis magno imperio dignus erat. In plectendis autem ſceleratis, ea ſeveritate, quæ, ſoluta legum vinculis, in crudelitatem facile videretur eruptura. Decretum ei à Rege imperium, adeo multos terruit, ut, abjecta ſpe, quam de Regis ignavia conceperant, alii alio latebras petentes, aufugerent. Inſulani atque Hiberni, interclusa fuga, in extremam deſperationem acti, fortiter pugnando, ad unum prope interiere. Macdualdus, cum paucis in turrim propinquam incluſus, omni ſpe veniæ deſtitutus, ſe ſuoſque, voluntaria morte, ab hoſtium ludibrio exemit. Macbethus, ea pœna non contentus, abſciſſum caput Bertham ad Regem mittit: corpus truncum in loco conſpicuo ſuſpendit. Quos Inſulanorum cepit, carnifici ſtrangulandos dedit. Domeſtica ſeditione pacata, terror Danicus majorem longe ſolicitudinem attulit. Sueno, Danorum Rex potentiſſimus, moriens, tribus filiis tria reliquit regna, Angliam Haraldo, Norvegiam Suenoni, Daniam vero Canuto. Haraldo, brevi poſt mortuo, ei ſucceſſit Canutus in regnum Angliæ. Sueno Rex Norvegiæ, fraternæ laudis æmulus, magna cum claſſe in Fifam trajecit. Ad rumorem ejus adventus, Macbethus ad delectum miſſus, Banchone, qui interim rei militari præeſſet, cum, Rege relicto Duncanus, velut ex ignaviæ ſomno excitatus eſſet, hoſti obviam ire, coactus eſt. Prope Culroſſiam pugnatum eſt, tanta pertinacia, ut alteris, ad ſequendum fugientes, animus deeſſet, vix alteris, ad fugam, vires ſuppeterent. Scoti, qui, iniquitate loci magis quam virtute ſuperati, ſibi videbantur, poſtquam Bertham venerunt, ibi, hoſtium conſilia opperientes, cum reliquiis victi exercitus conſederunt. Sueno, ſi paulum inſtaret,

ret,

ret, totam Scotiam brevi ſuæ ditionis fore, ratus, Bertham cum omnibus copiis, ad Duncanum obſidendum, contendit, claſſe circummiſſa, ut per Taum amnem eodem appelleret. Duncanus, etſi, adveniente ac jam propinquo cum novis ſubſidiis Macbetho, ſatis præſentibus rebus confideret, tamen ſubjiciente Banchone, ut arte vires juvaret, dimittit nuncios, alium ad Macbethum, ut ſubſiſteret, alium ad Suenonem, qui de deditione ageret. Scotus petebat, ut, urbe dedita, ſibi cum ſuis incolumibus abire liceret. Sueno ratus, eam deditionem ab ultima deſperatione profectam, nihil, niſi omnibus ſibi permiſſis, audiebat. Miſſi alii nuncii cum liberis mandatis, qui, in ſcribendis conditionibus, tempus tererent. Hi, ut ampliorem beneficentiæ ſpeciem adjicerent, Regem affirmant, dum leges pacis darentur, earum rerum, quarum non magnam copiam apud Norvegos intelligeret eſſe, affatim in caſtra miſſurum. Id vero munus non tam beneficentia Scotorum, & penuria Norvegorum fecit gratum, quam quod exiſtimarent, fractis ferocibus animis, jam debellatum eſſe. Miſſa magna vis panis & vini, tum è vite, tum ex hordeo confecti, ac ſucco infecti herbæ cujuſdam veneficæ, cujus magna copia paſſim in Scotia naſcitur. Vulgo Solanum ſomniferum vocant. Caulis ei major bipedali, in ramos ſuperne diffunditur: folia latiuſcula, acuminata exteriore parte, ac languide virentia, acini prægrandes, ac nigri, cum maturuerunt, coloris, qui è caule ſub axilla foliorum exeunt: ſapor eis dulcis, & propemodum fatuus. Semen habent perexiguum, velut fici grana, vis fructui, radici ac maxime ſemini, ſomnifera, & quæ in amentiam, ſi largius ſumantur, agat. Hac herba cum omnia infecta eſſent, qui commeatus in caſtra vehebant, ne qua doli ſubeſſet ſuſpicio, prægustabant, Danoſque magnis poculis invitabant, ad bibendum. Idem quoque Sueno ipſe, benevolentiæ ſignificandæ cauſa, ut illis nationibus mos eſt, faciebat. Duncanus, qui futurum ſciret, ut vis potionis una cum ſomno viſceribus conciperetur, jam Macbethum cum ſuis, per averſam ab hoſte portam, ſummo ſilentio in urbem receperat: compertoque per exploratores, ſomno & vino graves jacere hoſtes, Banchonem, itinerum aditusque in caſtra gnarum, ceteris in inſidiis collocatis, cum parte majore exercitus mittit. Is ingreſſus caſtra, ſublato clamore magno, opinione ſua omnia negligentiora invenit. Pauci tumultu excitati, cum, velut amentes, temere diſcurrerent, ab obviis cæduntur. Reliquis fere mors cum ſomno continuata eſt. Rex, per temulentiam velut mortuus, à paucis, qui minus vinolenti erant, correptus,

reptus, cum non modo viribus, ſed etiam ſenſu careret, inſtar oneris, in jumentum forte oblatum injectus, ad naves eſt delatus. Nihilo ibi, quam in caſtris, melior ſtatus rerum fuit. Nautis enim prope omnibus in terra cæſis, vix, qui unam navem regerent, collecti: eorum opera Rex domum reportatus eſt. Reliquæ naves, vi tempeſtatis obortæ, inter ſe colliſæ, ſubſederunt: eumque arena, atque aliis, quæ flumen temere fert, aggeſtis, cumulum navigantibus periculoſum fecerunt, quem vulgo Drumilaum vocant. Scotis, poſt hanc victoriam ſine ſanguine partam, in lætitiam converſis, affertur, claſſem Danicam ad Kingornum ſtare, ſubſidio Suenoui à Canuto miſſam: vectores in terram expoſitos, ferre, agere, nullo reſiſtente, Fifanorum bona. Adverſus eos Bancho cum copiis miſſus, primos adortus, magna ſtrage concidit. Hi fere primores gentis erant: reliqui facile ad naves compulſi. Bancho, magna pecunia cæſorum ſepulturam vendidiſſe dicitur, quorum ſepulchra, aiunt, adhuc in Æmona inſula oſtendi. Danos, toties male tentatis in Scotiam expeditionibus, jurejurando ſanxiſſe ferunt, ſe nunquam hoſtiliter eo redituros. Cum in Scotia, rebus domi foriſque proſperè ſuccedentibus, omnia pace florerent, Macbethus, qui conſobrini ignavia ſemper ſpreta, regni ſpem occultam in animo alebat, creditur ſomnio quodam ad eam confirmatus. Quadam enim nocte, cum longiuſcule abeſſet à Rege, viſus eſt ſibi, tres feminas forma auguſtiore, quam humana vidiſſe: quarum una, Anguſiæ Thanum, altera Moraviæ, tertia Regem eum ſalutaſſet. Hoc ſomnio animus, cupiditate & ſpe æger, vehementer incitatus, omnes regnum adipiſcendi vias ſecum volvebat, cum non injuſta, ut ipſi videbatur, oblata eſt occaſio. Duncanus è filia Sibardi, Reguli Northumbrorum, duos filios genuerat, Milcolumbum Cammorum (quaſi dicas Megalocephalum) & Donaldum, cognomento, Banum, id eſt, album. Ex iis, Milcolumbum vixdum puberem Cumbriæ præfecit. Id factum ejus Macbethus moleſtius, quam credi poterat, tulit, eam videlicet moram ſibi ratus injectam, ut priores jam magiſtratus, juxta viſum nocturnum, adeptus, aut omnino à regno excluderetur, aut eo tardius potiretur, cum præfectura Cumbriæ velut aditus ad ſupremum magiſtratum ſemper eſſet habitus. Animus etiam, per ſe ferox, prope quotidianis conviviis uxoris (quæ omnium conſiliorum ei erat conſcia) ſtimulabatur. Igitur, re cum intimis amicorum, in quibus erat Bancho, communicata, Regem opportunum inſidiis ad Ennerneſſum nactus, ſeptimum jam regnantem annum, obtruncat: ac, manu

colle-

collecta, Sconam profectus, populari favore fretus, Regem ſe dicit. Liberi Duncani, tam repentino malo icti, cum ſimul & patrem cæſum, & auctorem cædis regnantem audirent, & inſidias paſſim à tyranno collocari, ut eorum cæde regnum confirmaret, latebras fugæ ſubinde mutando, ſaluti aliquandiu conſuluerunt. Verum cum neque quicquam, adverſus potentiam ejus, ſatis tutum videretur, neque ab homine, natura ſævo, ſpes ulla clementiæ oſtenderetur, diverſi, Milcolumbus in Cumbriam, Donaldus ad propinquos patris in Æbudas, diffugiunt.

LXXXV. REX.

Macbethus, ut regnum male partum ſtabiliret, potentiores magnis largitionibus ſibi conciliat, ſecurus de Regiis liberis, ob ætatem, de vicinis Regibus ob mutuas ſimultates. Potentioribus delenitis, populi favorem æquitate parare, ſeveritate retinere, decrevit. Igitur cum latrones punire ſtatuiſſet, qui Duncani lenitate animos ſuſtulerant, nec id poſſe fieri, ſine magno rerum motu, videret, conſilium iniit, ut, per idoneos homines, diſcordiarum ſemina inter eos ſpargerentur, & ex diſcordia provocationes, & paucorum pari numero certamina, in disjunctiſſimis Scotiæ locis, omnia eodem die fierent. Quem ad diem cum conveniſſent frequentes, per homines fidos, ad id commodè diſpoſitos, omnes comprehenſi. Eorum pœna, ceteris metus eſt injectus. Præter Thanos Cathaneſiæ, Roſſiæ, Sutherlandiæ, & Narniæ, nonnullos etiam è potentioribus, quorum inteſtinis diſcordiis plebs attrita erat, ſuſtulit. Ad Æbudas profectus, jus ſeveriſſimè dixit. Inde reverſus, cum Macgillum, ſive Macgildum, Gallovidiæ longe potentiſſimum, ſemel atque iterum in jus vocaſſet, iſque magis Milcolumbicæ factionis invidiam, quam objecta crimina pertimeſcens, adeſſe renueret, miſſis eo copiis, prælio victum, capitali ſupplicio affecit. Per hæc, ſumma tranquillitate reſtituta ad leges ſcribendas (rem à ſuperioribus Regibus prope neglectam) animum adjecit: tulitque longe plurimas, atque utiliſſimas, quæ nunc, magno publico malo, aut penitus ignotæ ſunt, aut neglectæ jacent. Prorſuſque, per decennium, ita regnum adminiſtravit, ut, ſi vis in eo parando abfuiſſet, nemini ſuperiorum Regum fuiſſet habitus inferior. Verum, cum ita præſidiis & favore multitudinis ſe communiſſet, ut à vi ſibi metuendum non arbitraretur, Regiæ (ut credibile eſt) cædis ſtimulis animum elatum in præceps impellentibus, imperium, perfidia partum, in crudeliſſimam tyrannidem vertit. Primum ſuæ immanitatis impetum in Banchonem, Regiæ cædis ſocium, conjecit. De hoc vulga-

vulgabatur ſors, per maleficos edita, fore, ut ejus poſteritas aliquando regno potiretur. Igitur veritus, ne homo potens & induſtrius, & Regio jam ſanguine imbutus, exemplum ab ipſo propoſitum imitaretur, eum cum filio ad cœnam familiariter vocatum, curat redeuntem per inſidias interimendum, veluti per tumultum repente ortum. Fleanchus filius, per tenebras ignotus, evaſit inſidias. Ab amicis autem admonitus, patrem à Rege dolo cæſum, ſuam quoque vitam peti, occultus in Valliam profugit. Hac cæde tam crudeliter & perfidioſè patrata, proceres ſibi metuentes, domum quiſque ſuam ſeceſſerunt: ac raro & rari in aulam ventitabant. Igitur partim patefacta, partim vehementer omnibus ſuſpecta crudelitate Regia, ex mutuo timore inter eum & proceres, mutuum odium natum. Atque inde, cum cælari amplius non poſſet, res in apertam tyrannidem evaſit: ac palam, levibus de cauſis, & plerunque confictis, potentiores occidebantur. Eorum bonis, facinoroſorum circa Regem manus, nomine cuſtodiæ, alebatur. Nec per hos tamen Rex vitam ſuam ſatis munitam ratus, in colle Dunſinano, unde late in omnes partes eſt proſpectus, arcem ædificare aggreſſus. Cum opus, ob difficultatem vecturæ tardius procederet, Thanis omnibus, per univerſum regnum, laborem per vices partitus, operas & jumenta imperavit: ipſoſque, velut operi præfectos, adeſſe juſſit. Erat tum Macduffus Fifæ Thanus, longe potentiſſimus. Is, vitam ſuam Regi committere, non auſus, operas frequentes, & ex intimis amicorum, qui opus urgerent, eo miſit. Rex ſive operis (quod ſimulabatur) inviſendi ſtudio, ſive (quod Macduffus metuebat) ut eum comprehenderet, cum adveniſſet, & forte jugum boum, oneri impar, per adverſum clivum ſubire non poſſet, Rex, occaſione ſuccenſendi libenter arrepta, minatus eſt, ſe contumaciam Thani, jampridem ſibi perſpectam, domiturum, ac jugum ipſius collo impoſiturum. Macduffus, re ad ſe perlata, nihil cunctatus, commendata uxori familia, ac navicula (pro temporis anguſtia) ornata, in Lothianam tranſvectus, inde in Angliam abiit. Fugæ conſilio audito, Rex ſtatim valida manu, ſi forte eum opprimere poſſet, in Fifam contendit. In arcem ſtatim intromiſſus, non invento Thano, in uxorem & liberos, qui aderant, omnem iram effudit. Bona in fiſcum redacta, ipſe perduellis denunciatus, gravi indicta pœna, ſi quis vel congredi cum eo auſit. In ceteros quoque genere claros, aut opibus potentes, ſine diſcrimine, ſævitum. Ac jam ex eo contemptis proceribus, Rex domeſticis conſiliis regnum adminiſtrabat. Interea Macduffus, in Angliam delatus,

Milcolum-

Milcolumbum Regio cultu habitum apud Eduardum Regem invenit. Eduardus enim, fractis in Anglia Danorum opibus, in regnum ab exilio revocatus, multis de cauſis favore proſequebatur Milcolumbum, ab avo materno Sibardo ad ſe adductum: vel, quod pater avuſque, cum præeſſent Cumbriæ, quatenus per tempora licuit, ſemper majoribus ſuis ſtuduiſſent: vel, quod eventorum ſimilitudo, & memoria periculorum eos conciliaret, quippe Regem utrunque, & injuſto exilio à tyrannis multatos: vel, quod Regum afflictæ res facile hominum, etiam alieniſſimorum, animos commovent. Thanus igitur, ubi primum per ocium Milcolumbum convenire potuit, cum longo ſermone ſuæ fugæ infelicem neceſſitatem, Macbethi in omnes ordines crudelitatem, & omnium contra eum odia expoſuiſſet, accurata oratione, ad regnum paternum repetendum, filium eſt hortatus, præſertim cum neque, ſine ſummo ſcelere, patris necem impiam inultam relinquere, nec populi, à Deo ipſi commiſſi, miſerias negligere, neque amicorum, juſta petentium, precibus deeſſe poſſet. Præterea, non ei defuturum neque Eduardi, Regis optimi, erga amicum & ſupplicem, officium, neque populi ſtudium, adverſus tyrannum, neque numinis favorem, pro bonis contra ſceleſtum, niſi ipſe ſibi deeſſe velit. Milcolumbus, qui ſæpe antea per homines à Macbetho ſummiſſos, ut eum per dolum ad ſe illiceret, ſolicitatus fuerat, de reditu, priuſquam rem tantam fortunæ committeret, Macduffi fidem tentare ſtatuit. Ego vero, inquit, nihil horum, quæ à te ſunt expoſita, ignoro: ſed vereor, ne tu me, quem ad regnum ſuſcipiendum invitas, penitus ignores. Eadem enim vitia, quæ jam multos Reges peſſum dederunt, libido & avaritia, in me quoque adſunt: ſed, quæ nunc privata fortuna occulit, ea regni licentia ſolvet. Proinde vide, ne me non in regnum, ſed in exitium voces. Cum Macduffus ad hæc ſubjeciſſet, multorum libidinem liberali conjugio ſolvi, & avaritiam, penuriæ metu amoto, temperari: adjecit Milcolumbus, ſe malle, nunc apud amicum ingenue fateri, quam ſero, cum maximo utriuſque malo, in vitio deprehendi: nihil ſibi veri, nihil ſinceri in animo eſſe: nemini prorſus fidere, & conſilia, ad omnes ſuſpicionum auras mutare, & ex ſui ingenii inconſtantia, judicium de aliis facere. Ad hæc Macduffus, Apage, inquit, Regii ſanguinis ac nominis dehoneſtamentum, & prodigium non ad regnum accerſendum, ſed in extremas orbis ſolitudines deportandum: &, cum dicto iratus, diſcedere parabat. Tum Milcolumbus, hominis manu apprehenſa cauſam ſimulationis oſtendit, ſe toties

Macbe-

Macbethi inſidiis petitum, ut non temere cuivis audeat credere. At in Macduffi nec genere, nec moribus, nec fama, nec fortuna quicquam ſe ſcire, unde fraudem extimeſcat. Igitur, data acceptaque fide, de tyranni exitio conſultant, amicis per ſecretos nuncios præmonitis, ab Eduardo Rege decem millia militum accipiunt: duce omnibus præfecto Sibardo, Milcolumbi avo materno. Ad famam ejus exercitus magni in Scotia motus facti: magni quotidie ad novum Regem concurſus. Macbethus, prope deſertus ab omnibus, cum, in tam repentina defectione, nihil melius occurreret, in arcem Dunſinanam ſe incluſit, miſſis in Æbudas & Hiberniam amicis, ut pecunia illinc militem conducerent. Milcolumbus, conſilio ejus audito, recta ad eum ducit, populo, quacunque ibat, bene precante, ac fauſtis acclamationibus eum proſequente. Hoc velut omine victoriæ læti milites, frondes virentes galeis omnes appoſuerunt, triumphantiumque magis, quam ad pugnam progredientium, ſpecie agmen incedebat. Ea perterritus hoſtium fiducia Macbethus, confeſtim in fugam ſe dedit: milites ejus, à duce deſerti, Milcolumbo ſe dediderunt. Multa hic fabuloſe quidam noſtrorum affingunt: ſed, quia theatris, aut Mileſiis fabulis ſunt aptiora, quam hiſtoriæ, ea omitto. Macbethus, ſeptemdecim annis, rei Scoticæ præfuit. Decem primis, optimi Regis officio eſt functus: ſeptem ſupremis, crudelitatem ſæviſſimorum tyrannorum facile æquavit.

LXXXVI. Rex.

Milcolumbus recuperato paterno Regno, Sconæ, viceſimo quinto die Aprilis, anno à Chriſto nato, M. L V I I. Rex fuit declaratus. M. L V I I. Statim regno ſuſcepto, conventum Forfaram indixit. Primum omnium, liberis eorum, qui à Macbetho erant occiſi, bona paterna reſtituit. A nonnullis primus creditur nova & peregrina nomina, quibus honorum gradus diſtinguuntur, à vicinis accepta, nec minus barbara, quam erant priora, introduxiſſe, Duces, Marchiones, Comites, Barones, Ridaros, ſive Equites. In primis, Fifæ Thanus Macduffus Comes eſt appellatus: multique præterea; pro ſuis erga rem Scoticam meritis, novis titulis honorati. Sunt, qui tradant, tum primum cœptum, ut nobiliores ab agris cognomina ſumerent, quod equidem falſum puto, cum ea conſuetudo, ne nunc quidem, apud priſcos Scotos ſit recepta: totaque tum Scotia priſco ſermone & inſtitutis uteretur. Loco vero cognominis, more Græcorum, patris nomen proprio ſubjiciebant: aut, ex eventu aliquo, notave corporis aut animi, vocabulum affingebant; eundemque tum fuiſſe morem Gallis, indi-

Q cant

cant illa Regia cognomenta Craſſi, Calvi, Balbi: item multarum nobilium in Anglia familiarum cognomina, eorum maxime, qui, circa eadem hæc tempora Gulielmum Normanum ſecuti, in Anglia ſedes poſuerunt. Apud reliquos etiam Gallos ſero mos, cognomina ab agris ducendi, receptus videtur, ut ex Froſſardi, ſcriptoris minime contemnendi, hiſtoria intelligi poteſt. Macduffo, in præmium navatæ operæ, tria petenti privilegia ſunt conceſſa: ut poſteri ejus Regem coronandum in cathedra collocarent: ut, in Regio exercitu, primæ aciei præeſſent: ut, ob cædem impræmeditatam hominis generoſi, viginti quatuor, ob plebeii, duodecim marcas argenti ſolverent: quæ poſtrema lex, uſque ad ætatem patrum noſtrorum, quamdiu ſcilicet ex ea familia ſuperfuit quiſquam, duravit. Hæc dum Forfare geruntur, qui ſupererant ex factione Macbethi, filium ejus Luthlacum (cui, ex ingenio cognomen inditum erat fatuo) Sconam ductum, Regem appellant. Hunc Milcolumbus, in valle Bogiana aſſecutus, tertio, quam Regis nomen ſuſceperat, menſe, occidit. Generi tamen Regio tributum, ut mortuus una cum patris corpore in Regium ſepulchrum in Iona inferretur. Ex eo, in ſumma pace quatuor annis exactis, affertur validam latronum manum Cocburni ſaltum inſidere, ac Lothianam & Marciam, cum magno agricolarum damno, infeſtare. Eos Patricius Dumbarius, nōn ſine labore, domuit, quadraginta è ſuis amiſſis. E latronibus ſexcenti in congreſſu perierunt: quadraginta capti, laqueo ſtrangulati. Ob id facinus, Patricius Marciæ Comes dictus. Regno ita confirmato, ut nulla vis aperta ei nocere poſſet, Rex occultis inſidiis eſt petitus. Tota conjuratione ad eum delata, principem ejus, nihil ea de re ſuſpicantem, ad ſe vocat: ac, longiore ſermone familiariter inſtituto, ſolus in vallem ſecretam, aliis ſubſiſtere juſſis, hominem ſeducit. Ibi, exprobratis ei ſuperioribus beneficiis, & commemoratis inſidiis, in ſuum caput ſtructis, Quin tu nunc, ait, armatus armatum, ſi tantum tibi animi eſt, aggredere, & quod per dolum petis, virtute præmium tibi para. Ille perculſus re ſubita humi dejecit ſe, ſupplex: ac veniam à Rege, non minus clemente quam forti, obtinuit. Hujus facinoris meminit Matthæus Paris. Interea Edgarus, cui, ſecundum Eduardum, regnum Angliæ debebatur, in Scotiam, ventis adverſis actus, cum tota familia applicuit. De hoc viro, ut, quæ ſequuntur, facilius intelligi poſſint, pauca ſupra repetam. Edmondo, Rege Anglorum, ſcelere ſuorum occiſo, Canutus Danus, qui in parte inſulæ regnabat, totam ſtatim occupat. Filios Edmondi, Eduardum & Edmondum, ad ſe adductos,

initio

initio liberaliter habuit. Deinde, prava ambitione impulſus, eorum cæde regnum confirmare ſuis poſteris cupiens, eos, clam tollendos, ad Valgarum Sueciæ præfectum miſit. Is, audita puerorum nobilitate, inſpecta ætate & innocentia, fortunæ etiam miſertus, mentitus Canuto de cæde, in Hungariam, ad Solomonem Regem eos miſit. Ibi, cum Regio cultu educarentur, tanta indoles in Eduardo eluxit, ut, ex omni juventute, eum potiſſimum eligeret, cui Agatham filiam in matrimonium daret. Ex eo geniti Edgarus, Margarita, & Chriſtiana. Interea, Canuto mortuo, ſucceſſit Hardicanutus. Eo cæſo, revocatus eſt è Normania, ubi tum exulabat Eduardus, cum fratre Aluredo: miſſo, qui eos reduceret, Goduino, homine præpotente, Anglici quidem generis, ſed qui Canuti filiam haberet conjugem. Is, cupidus regni in ſuam familiam transferendi, Aluredum veneno ſuſtulit. Eduardus, magis numinis providentia quam humano conſilio ſervatus, regnum in Anglia ſanctiſſime geſſit. Liberis autem cum careret, nihil prius habuit, quam, ut propinquos ſuos ex Hungaria, ad id munus ſuſcipiendum revocaret: atque Edgaro reduci ſtatim cedere voluit. Sed ille, cum Regis pietate modeſtia certans, eo vivo, ſe regnaturum, negavit. Tandem Eduardo Rege defuncto, Haraldus, Goduini filius, regnum fraude quidem invaſit. Agatham tamen Hungaram, cum liberis, humaniſſimè tractabat. Sed, eo quoque à Gulielmo Normano jam profligato, Edgarus cum matre, & ſororibus crudelitatem ejus vitans, cum in Hungariam redire ſtatuiſſet, vi tempeſtatis in Scotiam appulit. Ibi, à Milcolumbo receptus hoſpitaliter, accepta in uxorem Margarita ſorore, affinis etiam factus. Gulielmus, tum in Anglia rerum potitus, leviſſimis de cauſis, in omnes Anglici ac Danici generis nobiles ſæviebat. Certior autem factus, quæ in Scotia gererentur, ac veritus, ne nova aliqua tempeſtas illinc oriretur, Fœcialem mittit, qui Edgarum depoſceret, ac ni dederetur, bellum indiceret. Milcolumbus crudele & nefarium ratus, ſupplicem, hoſpitem, affinem, hominem denique, cui ne inimici quidem ullum crimen objicere poſſent, ad ſupplicium dedere hoſti immaniſſimo, quidvis potius pati, decrevit. Itaque non Edgarum modo retinuit, ſed & amicos ejus, maximo numero domo profugos, recepit, prædiiſque donavit: quorum poſteri, in multas atque opulentas familias, propagati ſunt. Bello inter Scotos & Anglos, ob has cauſas, orto, Sibardus, Northumbriæ Regulus, Edgaro favens, copias cum Scotis conjunxit. Normanus, rebus proſpere ſuccedentibus, tumidus, tanquam levi momento bello Scotico defun-

ſturus, Rogerum quendam, ſuæ nationis hominem, domi nobilem, cum copiis in Northumbriam miſit. Eo victo & profligato, ac demum à ſuis cæſo, Richardus, Glocеſtriæ Comes, majore cum exercitu miſſus, à Patricio Dumbario levibus præliis fatigatus, & latius prædari prohibitus, cum nihil promoveret, multo majores copias eo duxit. Odo, Gulielmi frater, ex Epiſcopo Bajocenſi Cantii Comes factus. Quem, cum late Northumbriam populatus fuiſſet, ac cæſis nonnullis, qui populatione eum prohibere nitebantur, redeuntem cum ingenti præda, Milcolumbus & Sibardus adorti, ſpoliis exuerunt, multis, de ejus exercitu, interemptis & captis. Neque Robertus, Gulielmi filius, ſuppleto exercitu, eo miſſus, ullum operæ precium fecit; niſi quod, ad Tinam amnem poſitis caſtris, bellum propulit, magis quam intulit: atque interea Novum caſtrum, vetuſtate pene collapſum, reſtituit. Gulielmus, longo magis, quam utili aut neceſſario bello, fatigatus, tandem, lenita paulum ferocia, animum ad ſtudium pacis adjecit. Pax his legibus facta, ut in Stammoria, quaſi dicas ericeto lapidoſo (id enim, ex re, nomen eſt loco) limes regnorum deſcriberetur. In limite crux lapidea ſtatuta, quæ regum ſtatuas & inſignia utrinque haberet. Ea, quandiu ſtetit, Regia crux fuit appellata. Cumbriam Milcolumbus teneret, quo jure majores ejus eam tenuiſſent. Edgarus, à Gulielmo in gratiam receptus, ac prædiis amplis donatus, ut, ab omni rerum novandarum ſuſpicione, abeſſet, quandiu vixit, nunquam ab aula diſceſſit. Voldioſus, Sibardi filius, receptis bonis paternis, in affinitatem etiam Regiam aſcitus, accepta uxore nepte Regis ex filia. Pacem externam inteſtini tumultus ſunt conſecuti. Gallovidiani, & Æbudenſes vicina omnia, non ſine cæde, populabantur. Et Moravi, cum Roſſianis, & Cathaneſiis, aliiſque propinquis facta conjuratione, adjunctis etiam Iuſulanorum proximis, majore mole bellum ciebant. Adverſus Gallovidianos Valterus, Banchonis ex Fleancho filio nepos, jamdudum à Rege in gratiam receptus, in reliquos rebelles Macduffus eſt miſſus, dum Rex cogeret copias majores. Valterus, cæſo tumultus duce, ita ceteram multitudinem compreſſit, ut Rex eum reverſum, ob rem bene geſtam, Stuartum totius Scotiæ fecerit: quaſi dicas, œconomum. Hic magiſtratus cenſus omnes Regios colligit: juriſdictionem etiam, qualem conventuum præfecti habent, ac prorſus idem eſt cum eo, quem priores Thanum appellabant. Atque nunc ſermone Anglico patrium ſuperante, Regionum Thani, pleriſque in locis, Stuarti vocantur: &, qui illis erat Abthanus, nunc Stuartus Scotiæ no-

tiæ nominatur. Paucis in locis, vetus Thani nomen adhuc manet. Ab hoc Valtero, cepit initium Stuartorum familia, quæ jam diu apud Scotos rerum potitur. Macduffus, in regione diverſa, cum ad Marriæ fines veniſſet, Marrianis pecuniam, ne fines eorum ingrederetur, pollicentibus, multitudinem hoſtium veritus, rem, ſimulatione tranſactionis conditionibus ferendis, ſuſpendit, donec Rex ipſe majoribus cum copiis advenit. Cum ad Monimuſcum vicum, conjunctis caſtris, fuiſſet ventum, Rex, audita multitudine hoſtium, ſollicitus, Andreæ Apoſtolo, quem, velut Deum tutelarem, Scoti colebant, vicum, in quo tendebat, ſe donaturum, vovit, ſi victor ex ea expeditione reverteretur. Paucis inde caſtris ventum ad Spæam, omnium Scotiæ fluminum rapidiſſimum. Hoſtium ibi tantum numerum, quantum ex illis regionibus cogi poſſe, nunquam crediḍiſſet, in ulteriore ripa, ad tranſitum prohibendum, ſtare conſpicatus, ſignifero cunctante flumen ingredi, ſignum, ei ablatum, Alexandro Carroni, equiti notæ fortitudinis, dedit: poſteriſque ejus is honos habitus, ut Regium in bello vexillum ferrent. Ei, pro Carrone, poſtea cognomen Scrimigero poſitum: quod magiſtrum tractandorum armorum, multum ſibi ex eo ſtudio arrogantem, ipſe, vera virtute fretus, artiſque ejus penitus imperitus, viciſſet. Regem, jam flumen ingredientem, infulati ſacerdotes ſunt morati: qui, eo permittente, ad hoſtem profecti, bellum citra ſanguinem finierunt. Nobiliores, vita tantum impetrata ſe dediderunt. Eorum, qui maxime inquieti, & ſeditionum autores fuiſſe comperti ſunt, bonis multati, perpetuæ cuſtodiæ mancipantur. Pace domi foriſque magnis laboribus parta, ad mores publicos emendandos converſus, ipſe & ſanctiſſime vivebat, & alios exemplo, ad modeſtiam & æquitatem, provocabat: Creditum eſt, eum, in hac re, multum conſiliis & adhortationibus Reginæ lectiſſimæ & ſingulari pietate fœminæ, adjutum. Illa quidem in pauperes, & ſacerdotes, nullum humanitatis officium omittebat: nec mater Agatha, & ſoror Chriſtiana, in ullo pietatis officio, Reginæ cedebat. Nam quoniam tum Monachatus, inter præcipua pietatis inſtituta, habebatur, utraque, relictis rerum humanarum moleſtiis, in virginum monaſteria ſeſe incluſerunt. Rex ad quatuor priores Epiſcopatus Fani Andreæ, Glaſcuæ, Candidæ caſæ, & Murthlaci (qui, Epiſcoporum inertia, veterem diſciplinam aut ſolverant, aut abjecerant) adjecit Moravienſem, & Cathaneſium, conquiſitis hominibus, prout illa ferebant tempora, doctis, & piis. Luxum etiam, jam tum, non ſolum per frequentiam Anglorum, alia-

rumque gentium exterarum commercia, ſed multis exulibus Anglici generis receptis,& per univerſum regnum diffuſis,ingraveſcentem, coërcere,prope fruſtra conatus eſt. Maximus ei labor fuit,dum, ad veteris parſimoniæ modum, revocare ſtudet proceres: qui,admiſſo ſemel voluptatum delenimento, non modo in pejus facile promovebant, ſed,in præceps rapi ſe,patiebantur,fœdiſſimumque etiam vitium, elegantiæ & munditiarum falſo nomine, diſſimulare conabantur. Milcolumbus, cum, non modo religioni, ſed etiam rei militari ſummam inde perniciem impendere cönſpiceret, primum diligenter ſuam familiam expurgavit: deinde leges ſumptuarias ſeveriſſimas, gravi adjecta pœna, adverſus violatores, tulit. His autem remediis, cum rem ſiſteret magis,quam curaret,nunquam tamen deſtitit, quoad vixit,omni conatu urgere. Uxoris etiam precibus dediſſe,fertur, ut primam novæ nuptæ noctem,quæ proceribus per gradus quoſdam, lege Regis Eugenii, debebatur, ſponſus, dimidiata argenti marca redimere poſſet: quam penſionem adhuc Marchetas mulierum vocant, Dum Milcolumbus moribus emendandis intentus eſt, Gulielmus Rex Anglorum moritur. Succedit ei filius, Gulielmus Rufus. Inter duos Reges, tam diſcordi ingenio,pax diuturna eſſe non poterat. Rex enim Scotorum tum maxime alterum Dunelmi templum in Anglia, alterum ad Dunum Fermelini in Scotia magnis ſumptibus ædificabat,remque Eccleſiaſticam, labantem, confirmabat. Turgotumque, præfectum monachorum Dunelmenſium, ad Epiſcopatum Fani Andreæ transfert: cum interea Rufus,ſilvas, ad ferarum venationes,includens, ut laxius ſpatium complecteretur, monaſteria vicoſque diruebat, Anſelmum Normanum, Cantuariæ tum Archiepiſcopum, liberius admonentem, inſula exegit. Cauſam belli adverſus Scotos ferens, Annevici arcem, cæſo præſidio, fraude intercepit. Milcolumbus, rebus fruſtra repetitis, magno exercitu arcem obſedit. Cuſtodes arcis, pene ad omnium rerum penuriam redacti, de deditione collocuti,petunt,ut Rex adeſſet,ad claves recipiendas. Eas dum,ad cuſpidem lanceæ ſuſpenſas, Rex incautus accipit, miles, ferro in oculum adacto, eum interimit. Filius quoque ejus,Eduardus,dum ſalutis ſuæ negligentior, vindictæ cupiditate, in hoſtem incautius irruit, ex vulnere brevi moritur. Scoti,gemina clade, ex duorum Regum morte, turbati, ſoluta obſidione, domos abeunt, & Margarita,mœrore confecta, non diu viro & filio fuit ſuperſtes. Corpora Regum è Tinmutho (quod ad oſtium Tinæ cœnobium eſt) ubi primum fuerant ſepulta, Fermelinodunum relata ſunt. Re-

gnum

gnum tenuit Milcolumbus annos triginta ſex, nullo prorſus vitio notabilis: multis & magnis virtutibus ad poſteros inſignis. Genuit ex Margarita ſex filios: è quibus Eduardus, in obſidione Annevici, è vulnere mortem obiit, Edmondus & Etheldredus exules, in Angliam à Donaldo patruo pulſi, interierunt. Tres reliqui, Edgarus, Alexander, & David, regnum deinceps tenuerunt. Duarum filiarum major Mathildis, cognomento Bona, Henrico Regi Anglorum, minor Maria Euſtathio, Bononiæ maritimæ Regulo, nupſit. Inter prodigia hoc tempore, numeratur, maris Germanici tam inſolita inundatio, ut non agros modo demerſerit, & arenis obruerit, ſed vicos, oppida, & arces everterit. Tonitrua etiam, ſolito frequentiora, ac magis horrenda: pluresque quam unquam in Britannia memoriæ proditum fuerit, fulminibus exanimati.

LXXXVII. Rex.

Milcolumbo rebus humanis ſublato, Donaldus Banus, hoc eſt albus, ejus frater, qui, Macbethi metu, in Æbudas perfugerat, Magno Regi Norvegorum omnes inſulas pollicitus, ſi, ejus auxilio, regno Scotorum potiretur, nullo fere negotio Rex eſt declaratus, maxime ab iis, qui ſuperiorem Regem, corruptæ majorum diſciplinæ, falſo inſimulabant, Angloſque, domo pulſos, in Scotorum agris collocatos, dolebant. Edgarus, in tam ſubita mutatione rerum, ſororis liberis, per ætatem adhuc infirmis metuens, eos in Angliam, ad ſe, tranſportandos curavit: ſed ea viri optimi pietas calumnia non caruit. Nam ab Orgaro Anglo, gratiam apud Gulielmum Rufum Regem aucupante, accuſatus eſt, quod occulte jactaret, ſe, ſuoſque propinquos legitimos regni hæredes. Id crimen cum delator nullis teſtibus confirmaret, certaminis aleæ judicium committitur. Tandem delator ab alio Anglo, qui, pro Edgaro, jam ſeniore, nec ſatis firma valetudine, ſe ad certamen obtulerat, victus eſt. Donaldum, qui, externis auxiliis cum ſua factione conjunctis, regnum invaſerat, cum boni omnes, apud quos ſacro ſancta erat Milcolumbi & Margaritæ memoria, odiſſent, ipſe id odium, ſua temeritate, vehementer auxit, multa inter ſuos capiti nobilium minatus, qui ſacramentum dicere abnuebant. Igitur Duncanum, Milcolumbi nothum, qui apud Rufum diu honeſto loco militaverat, adverſus Donaldum accerſunt. Ad ejus adventum, multis deficientibus, Donaldus, rebus ſuis diffidens, poſt ſextum, quam regnum invaſerat, menſem, in Æbudas profugit.

LXXXVIII. Rex.

Nec Duncanus diu regnum tenuit: homo enim militaris & artium pacis non admodum gnarus, cum imperioſius, quam civilis ratio exigebat, omnia tractaret, brevi in maximum majoris partis odium incurrit. Id cum Donaldus exul, ad omnes ejus motus intentus, reſciſſet, corrupto Macpendiro, Merniæ Comite, Duncanum in Taichia nocte curat obtruncandum. Poſt annum & ſex menſes, quam regnare cœperat, ipſe, bonis eum (inopia melioris) magis tolerantibus, quam probantibus, plus minus triennio, turbulentiſſimum regnum geſſit: hinc Inſulanis, hinc Anglis regnum infeſtantibus. Acceſſit & illa major invidia, ex inſulis Occidentalibus, per Magnum Norvegorum Regem, occupatis: quas etſi ille velut per vim ingreſſus eſſet, tamen omnes intelligebant, fraudem ſubeſſe, non ſe commovente, ad tantam contumeliam, Donaldo. Ac tandem multo vehementius accenſa eſt publica indignatio, ſecreta ejus pactione in vulgus prolata.

LXXXIX. Rex.

Igitur occultis nunciis actum cum Edgaro, Milcolumbi filio, ut, ad regnum capeſſendum, ſe ducem præberet: non defutura, ubi primum ad limitem veniret, auxilia. Nec vana fuerunt promiſſa. Edgarus enim, per Edgarum avunculum modicis auxiliis à Rufo impetratis, vix Scotiam eſt ingreſſus, cum Donaldus, à ſuis deſtitutus, fugit: atque è fuga retractus, ad Edgarum adducitur: & in vincula conjectus, non multo poſt mortuus eſt. Edgarus in regnum, ſummo omnium ordinum conſenſu, reductus, primum omnium pacem, cum Gulielmo Anglo, fecit: atque, eo ſine liberis defuncto, eandem, cum Henrico ejus fratre, confirmavit. Ei Mathildem ſororem (cui ex moribus, uti dictum eſt, cognomen Bonæ datum fuit) uxorem dedit. Ex eo matrimonio geniti ſunt Gulielmus, Richardus, Eufemia, & Mathildis. Regnavit Edgarus, in ſumma pace, annos novem, & ſex menſes, bonis omnibus carus & verendus, malis adeo formidabilis, ut, toto ejus regni tempore, nulli motus inteſtini, nullus, ab hoſte externo, metus fuerit. Unum operum civilium ejus monumentum fuit, Coldingamiæ cœnobium, Divæ Ebbæ virgini dicatum, ſeptimo regni anno: poſterius in Cutberti nomen tranſlatum.

XC. Rex.

Edgaro, ſine liberis defuncto, ſucceſſit frater Alexander, cognomento Acer. Hunc, inito ſtatim regno, juventus, quietis impatiens, rata pacatum (hoc eſt, ut ipſa interpretabatur, ignavum) futurum exemplo fratris, ut majore cum licentia latrocinaretur,

tur, eum occulta fraude tollere decrevit. Ille, patefacta conjuratione, in ultimam uſque Roſſiam fugere molientes, eos eſt ſecutus. Cum ad Spæam amnem conſtitiſſent, ac freti rapiditate fluminis, tranſitu Regem prohibere conarentur, Rex, à ſuis retentus, quod, æſtu maris allabente, impermeabilis videretur amnis, ipſe primus calcaribus equo ſubditis, ceteris, ne Regem in tanto periculo deſererent, ſequentibus, ad hoſtem ire pergit. Verùm (ut dixi) à ſuis retentus, Alexandro Carroni, Alexandri, cujus ſupra meminimus, filio, partem exercitus dedit, qui, ſubito cum ſuis amnem ingreſſus, audaciæ miraculo adeo conterruit hoſtes, ut paſſim in fugam ſtatim ſe conjicerent. Multi, inter fugiendum, cæſi: principes eorum, vel tum capti, vel poſtea ad Regem adducti, laqueo ſtrangulati. Hæc expeditio, ex illo ad finem uſque vitæ, pacem ei præſtitit. Redeunti per Merniam occurrit mulier paupercula, graviter querens, maritum ſuum à Comitis Merniæ filio, quem in jus, ob æs alienum, vocaſſet, loris cæſum. Rex indignabundus, ex equo deſiliens, non prius conſcendit, quam ſupplicio facinoris auctor fuiſſet affectus. Ita demum ad Ennergoream, vel, ut alii ſcribunt, ad Baledgar, hoc eſt Edgari villam, eſt reverſus. Ex his rebus ab eo geſtis, ſunt, qui Acris nomen ei inditum, putant. Alii magis tragicam cognominis cauſam afferunt, latrones ſcilicet à miniſtro cubiculari corrupto, Rege dormiente, intromiſſos, Alexandrum vero forte experrectum primum miniſtrum, à quo proditus erat, deinde ſex è latronibus interemiſſe. Ad hæc, tumultu in aula concitato, ceteros fugiſſe, Alexandrum fugientibus inſtitiſſe, donec major eorum pars conciſa fuiſſet. Poſt hæc, ad pacis opera converſus, Fanum Michaëlis, ad Sconam, à fundamentis, extruxit. Collegium, quod ibi erat, Sacerdotum, in cœnobium Monachorum mutavit. In Æmonam inſulam tempeſtate delatus, ibi prope ad extremum periculum, ex fame, venit: cum nullum per aliquot dies, nec ipſe neque comites, victum habuiſſent, niſi, quem apud ſolitariæ vitæ cultorem (eremitas vulgo appellant) invenerunt. Ibi quoque Fanum, in memoriam Divi Columbi, extruxit; adjectis Canonicis (ut vocant) & agris, qui eos alerent. Fanum quoque Andreæ, ſatis antea dives, non modo donariis, ſed etiam agris auxit. Ædem, ad Fermelini Dunum à patre cœptam, perfecit, & proventibus locupletavit. His fere pace belloque geſtis, cum ſeptemdecim annos rei Scoticæ præfuiſſet, deceſſit, nullis è Sibylla, Gulielmi Normani filia, relictis liberis.

xci. Rex.

CIↃ CXXIV. David ei frater ſucceſſit, anno à Chriſto nato, M.CXXIV. Is, cum fratres ejus, alter poſt alterum, in Scotia rerum potirentur, in Anglia, apud Mathildem ſororem, hæſit. Ibi uxorem accepit Mathildem, propinquam ſuam, forma, divitiis ac nobilitate florentem. Erat enim ei pater Voldioſus Northumbriæ Comes: mater Juditha, Gulielmi Normani neptis. Ex ea filium ſuſcepit Henricum, in quo, ſtatim à pueritia, & paterna & materna indoles eluxit. Ex hoc matrimonio, magnis proventibus auctus, nempe, Comitatibus Northumbriæ, & Hundintoniæ, ſive Venantoduni, cum magna civium gratulatione ad regnum accipiendum, in Scotiam venit. Nam, etſi parentum memoria, ad popularis gratiæ conciliationem, magnum momentum haberet, propria tamen virtute effecit, ut aliena commendatione ad laudem, nihil egeret. Erat enim cuivis Regum, in ceteris virtutibus, par: audiendi vero cauſas tenuiorum facilitate longe ſuperior. Potentiorum querelas ipſe audiebat. Si quis judicum falſum judicaſſet, res judicatas non reſcindebat, ſed judicem litis æſtimationem cogebat victo pendere. Luxuriam, latius proſerpentem, patris exemplo coërcuit. Artifices & inventores earum illecebrarum, quæ gulam irritant, regno ejecit. Parentum ac propinquorum beneficentiam, venia potius, quam laude dignam, in augendis proventibus Eccleſiaſticis, longe ſuperavit. Monaſteria, vel collapſa vetuſtate, vel bellorum injuriis diruta, inſtauravit. Præterea, nova à fundamentis multa extruxit. Ad ſex Epiſcopatus priores quatuor adjecit, Roſſienſem, Brechinenſem, Caledonienſem, & Dumblanenſem. Hos ut proventibus annuis ditaret, poſteros Reges pene ad inopiam redegit, maxima Regiorum agrorum parte, ad Monachorum alimenta, conſecrata. Joannes Major, qui, in ſtudio Theologiæ, magnum nomen, me puero habuit, cum reliqua hujus Regis acta magnis laudibus proſequatur, hanc profuſam ejus in monaſteria largitionem gravi (atque utinam minus vera) oratione inceſſit. Hanc ego quoque immodicam publicæ pecuniæ, atque adeo patrimonii profuſionem eo magis demiror, quod, iiſdem illis temporibus, D. Bernardus acerbiſſimis concionibus, ſacerdotes & Monachos, ob luxuriæ ſumptus immoderatos, vexat: qui tamen, ad noſtram ætatem collati, modici videri poſſent. Fructus autem, qui ſecuti ſunt, harum donationum quale fuerit conſilium, oſtendunt. Nam, ut in corporibus ſagina diſtentis, uſus omnium membrorum perit: ita ingenio-

geniorum igniculi luxuria oppreſſi, in cœnobiis ex eo elanguerunt: literarum ſtudia ſunt extincta, pietas in ſuperſtitionem degeneravit: & velut in agro inculto, vitiorum omnium ſemina ſuppullularunt. Unum, toto regni tempore, civilem tumultum verius, quam bellum, ſenſit: ſed is brevi, Ænea Moraviæ Comite cum ſuorum magna multitudine cæſo, conquievit. Milcolumbus Macbethus, cum novam ſeditionem accendere tentaret, in arcem Rosburgi cuſtodiendus datur. Ceteris rebus ex ſententia ſuccedentibus, duplex ſupervenit moleſtia, aut verius calamitas. Altera ex uxoris, altera ex filii morte immatura. Uxore quidem Mathilde, ſummo genere, forma, moribus, orbatus, quam & vivam unicè amavit, & in ætatis flore mortuam ita deſideravit, ut plus viginti annis, non modò cœlebs, ſed expers etiam Veneris ſuperfuerit, nunquam tamen vis doloris ei fuerit impedimento, quo minus, & pace & bello, publicis muneribus fungeretur. De filio, ſuo loco dicemus. Cum David ſe totum ſtudiis pacis dedidiſſet, res, in Anglia turbatæ, invitum ad bellum pertraxerunt. Henrici enim Angli tota ſobole, præter Mathildem filiam, in trajectu à Galliis ſubmerſa, Anglus eum caſum adeo graviter tulit, ut, nunquam deinde riſiſſe, tradatur. Mathildis, quæ ſola tantæ cladi ſuperſtes fuerat, Henrico quarto Imperatori nupſerat. Ea, marito ſine liberis mortuo, ad patrem in Angliam rediit. Hanc ille (metuens & viduæ, & orbæ, ſi quid ipſi humanitus accidiſſet) ut in regno confirmaret, Nobilitatem ſacramento in verba ejus adegit: &, in ſpem nepotum, Galfredo Plantageneto, Andegavorum Comiti, eam collocavit. Intra quinquennium, poſt id matrimonium, Robertus Dux Normaniæ, atque Henricus Rex deceſſerunt: & Galfredus Andegavus, gravi morbo correptus, lecto affixus jacebat. Stephanus interea, Bononiæ maritimæ Comes, per hanc Regiæ ſtirpis ſolitudinem animum adjecit, ad regnum Angliæ occupandum: neque, rem fore difficilem, arbitrabatur: cum ob adverſæ partis infirmitatem, tum quod à Regio genere non eſſet alienus. Erat enim ex filia Gulielmi Normani, quæ Comiti Blœſenſi nupſerat, genitus. In matrimonio autem habebat Mathildem, ſuperioris Bononiæ Comitis filiam, Mathildis autem Imperatricis conſobrinam: ac è Davidis Regis Scotorum ſorore Maria natam. Tot igitur propinquitatibus, & abſentia Reginæ Anglorum, & Galfredi valetudine fretus, facile ſe Anglia potiturum, ſperabat. Ut autem ad eam ſpem aditus facilior eſſet, nihil reveritus fidem jurisjurandi, quod Reginæ una cum reliquis propinquis dederat.

Epiſcopos Anglos,ejuſdem ſacramenti ſocios,ad eandem impietatem,magnis pollicitationibus,pellexit.In primis autem Gulielmum,Eboracenſem Archiepiſcopum, qui princeps in verba Mathildis juraverat, & Rogerium, Sarisburienſem Epiſcopum,qui non modo ipſe jurarat, ſed ceteris etiam proceribus verba præierat. Hac fiducia,Henrico avunculo nondum ſepulto, regnum ingreſſus, primum biennium ſatis tranquillum egit: eoque inſolentior factus,& pacta cum Anglis negligere,& cum vicinis arrogantius agere,cœpit.Poſtquam Anglos omnes,partim metu partim pactionibus, in verba adegiſſet, legatos ad Davidem Scotorum Regem miſit,qui eum,ut idem faceret, ob Cumbriam,Northumbriam & Hundintoniam, admonerent. David reſpondit, ſe non ita pridem,una cum ipſo Stephano, ac omnibus Angliæ proceribus, Mathildi, legitimæ Reginæ, ſacramentum dixiſſe.Alterum autem ea viva, nec velle,nec debere Regem agnoſcere.Hoc reſponſo ad Stephanum relato, initium belli ſtatim factum eſt: Anglis, in proximos Scotorum agros, ferro & flamma ſævientibus, Scotiſque damna illata pari clade rependentibus. Proximo anno, ductu Comitum Marciæ, Taichiæ, & Æneiæ, Scotorum exercitus, Angliam ingreſſus, ad Allertonem vicum obvias habuit Anglorum copias:quibus præerat GloceſtriæComes.Pugnatum eſt acerrime. Par utrinque fuit cædes, dum acies ſteterunt. Fuſis Anglis, multi in fuga perierunt:capti è Nobilitate plurimi. In iis, Comes ipſe Gloceſtriæ. Hac plaga Stephanus ictus,ne captivorum propinqui abalienarentur, nullas pacis conditiones recuſabat. Hæ leges fuerunt, ut Anglus captivos ſine pecunia reciperet:ac jus omne,quod in Cumbriam, tanquam ſupremum dominum, habere ſe contendebat,remitteret. Sed Stephanus nihilo ſanctius illic fidem coluit,quam,in regno propinquæ invadendo, prius fecerat. Nam, vix dimiſſo utrinque exercitu,& captivis receptis, aliquot Northumbriæ arces clam intercepit: prædis, è Scotorum agris abigendis, bellum renovavit. Scoti, collecto è proximis regionibus exercitu, cum Anglos, illo ipſo victos à ſe anno,contemnerent,temere prælio commiſſo adTeſam amnem, magna clade contemptum hoſtis luerunt. Coacti præterea Northumbria decedere. Ad hanc ignominiam delendam, David, quam potuit,maximo exercitu contracto, venit Rosburgum.Eo Turſtadus, Eboracenſium Archiepiſcopus, vel (ut ſcribit Gulielmus Neobrigienſis) Truſtinus, ab Anglo,ad pacificandum, miſſus.Spe concordiæ injecta, induciæ in tres menſes datæ,ea lege, ut ſtatim Northumbria Scotis redderetur. Hoc quoque promiſſum,

miſſum, quod ſolvendi exercitus cauſa, factum à Stephano erat, cum vanum fuiſſet, Davidque magnas prædas ex ea Northumbriæ parte, quæ Anglo parebat, abegiſſet, Stephanus, coactis maximis copiis, Rosburgum uſque penetravit. Verum, cum reſciſſet, nobilitatem ſibi adverſari, & queri, ſe bello injuſto, & non neceſſario illigari, nulla re geſta, retro in intimum regnum ſe recepit: ac proximo anno, ſibi metuens à ſeditione inteſtina, Mathildem uxorem ad Davidem ejus avunculum miſit, quæ de pace ageret. Ea interprete, factum, ut David è Novo caſtro, ubi ſe ferme continebat, Stephanus è Dunelmo in Ceſtriam vicum, in medio itinere poſitum, & ex æquo ab utroque oppido diſtantem, mitterent, qui de controverſiis diſputarent. Miſſi à Davide Fani Andreæ & Glaſcuæ, ab Stephano Cantuariæ, & Eboraci Archiepiſcopi. Eo facilius inter eos convenit, quod Stephanus foris bellum, & domi ſeditionem metuebat: & Scoti graviter ferebant, ſe belli alieni omnem tempeſtatem excipere, Mathilde interim, cujus cauſa agebatur, ceſſante. Igitur pax, in eas leges, convenit, ut Cumbria veteri jure Davidi, Northumbria uſque ad Teſam amnem (ut ſcribit Gulielmus Neobrigienſis Anglus) & Hundintonia Henrico, Davidis filio, maternæ videlicet hæreditatis nomine, cederet: iſque Stephani eo ſe nomine beneficiarium fateretur. Rebus ita compoſitis, David in Cumbriam, Stephanus in Cantium ſe recepit. Hæc pax incidit in annum, à Christo nato M.C.XXXIX. quo anno Mathildis, in Angliam re- CIↃ.
verſa, filium ſuum Henricum, qui poſtea regnavit inter Anglos, C. XXXIX.
miſit Carleolum ad Davidem magnum ejus avunculum, ut ab eo potiſſimum (quippe, ſine controverſia, omnium ætatis ſuæ præſtantiſſimo) in militarem ordinem adeiſceretur, quæ res, illis temporibus, cum maxima ceremonia fieri ſolebat. Tanta autem tum rerum perturbatio, ex domeſticis diſcordiis, erat, ut nihil, ab inteſtino bello, liberum eſſet in Anglia, præter eam partem, quam David Rex Scotorum tenebat. Sed, ne ille ſolus à publica calamitate eſſet immunis, intra triennium filius ejus, unicus tantarum opum, & felicitatis ſperatus hæres, in ætatis flore deceſſit, liberis maribus ternis, ac totidem alterius ſexus relictis, tantumque ſui deſiderium apud Scotos & Anglos reliquit, ut, præter publicam jacturam, unuſquiſque maximo privato incommodo affectus eſſe videretur. Tanta enim ſinceritas, & moderatio animi in ea ætate erat, quæ, fere in licentiam effervescere ſolet, ut raros & ſingulares fructus, ex ea indole (ſi maturuiſſet) omnes expectarent. Acerbiorem eum luctum patri fecit tenera nepotum

ætas,

ætas, & ingenium Stephani inquietum, & imperii avidum: & Stephano etiam ſublato, Henrici, filii Mathildis, qui in regno ſucceſſurus erat, elatus animus, & in ætatis fervore, ferocia. Obverſantibus igitur animo ægro tot moleſtarum rerum cogitationibus, cum omnes, eum dolori ſuccubiturum, putarent, tantum ſuperfuit ei, adverſus ægritudines, fortitudinis, ut nobilium amicorum primos, ne gravius (ut par videbatur) eum caſum ferret, ſolicitos, ad cœnam vocaret, atque ita alloqueretur, ut propior conſolanti, quam dolenti videri poſſet: neque enim ſibi, neque filio quicquam accidiſſe novi. Nam ſe, ex doctorum & ſanctorum virorum ſermonibus, didiciſſe, mundum Dei providentia regi, cui obſiſtere velle, non modo ſtultum, ſed etiam impium eſſet. Nec ignorare ſe, ea lege, ſuum filium genitum fuiſſe, ut aliquando decederet: & æs alienum, quod naſcendo acceperat, moriendo redderet. Id cum ſemper haberet in promptu, nihil nec ipſius, nec aliorum intereſſe, quo tempore à creditore appellaretur. Quod ſi mali tantum morerentur, jure quidem, in propinquorum obitu, dolendum eſſe. Verum, cum, bonos etiam decedere, videamus, & homini Chriſtiano eſſe debeat tam perſuaſum, quam quod eſt certiſſimum, bonis (neque vivis, neque mortuis) quicquam mali evenire poſſe, quid eſt, cur hanc disjunctionem, à propinquis præſertim, tam brevem adeo moleſte feramus, cum non tam nos reliquerint, quam ad communem patriam præceſſerint: quo nos eos, etiamſi longiſſimum vitæ ſpatium tranſigamus, tamen brevi ſequemur. Filius autem meus ſi hanc peregrinationem prior ſuſcepit, ut parentes & fratres meos, homines ſanctiſſimos, prior videret, eorumque conſuetudine prior frueretur, id ſi moleſte feremus, providendum erit, ne, potius illius invidere felicitati, quam mala noſtra lugere, videamur. Vobis autem, viri optimi, cum ob alia plurima officia, tum, ob hanc erga me charitatem, & illius piam & jucundam memoriam, uterque (ut pro filio etiam ſpondeam) plurimum debere, profitemur. Hæc magnitudo animi in Rege, ut multum ad priſtinam venerationem adjecit, ita in omnium pectoribus filii deſiderium auxit, cum recordarentur, quali principe ipſi liberique ſui orbati eſſent. David autem, ut qua poterat una, conſolatione frueretur, nepotes ex filio ad ſe adducendos, curat: atque aulica diſciplina (quæ tum erat ſanctiſſima) educandos, & quantum humanis conſiliis proſpici poterat, ſecuritati providit. Milcolumbum, qui è tribus erat natu maximus, toti Nobilitati, peculiariter vero Macduffo, Fifæ Comiti, viro potenti, & in primis prudenti, commenda-

mendavit: & per eum curavit, per univerſum regnum circumducendum, & pro indubitato regni ſucceſſore, accipiendum. Gulielmum, natu proximum, Northumbriæ Comitem declarat: eumque, jam tum, in poſſeſſionem mittit. Tertium Davidem, Hundintonii in Anglia, & Garriochæ in Scotia, Comitem appellat. Hæc eo magis feſtinabat, quod, gravi morbo jam implicitus, vitæ ſuæ finem brevi affore, proſpiciebat. Deceſſit autem anno, à Chriſto nato, M. C. L I I I, nono Cal. Junii, tanta omnium erga eum charitate, ut, non Rege, ſed parente optimo cuncti viderentur orbati. Nam cum, tota vita, talis fuiſſet, qualem nullum, in literarum monumentis, fuiſſe legimus, paucis ante mortem annis, totum ſe ita ad emigrationem animi comparaverat, ut venerationem ſuperioris temporis vehementer apud omnes auxerit. Ut enim ſuperiores Reges, omni laudis genere præſtantes, belli artibus æquaverat, ſtudiis pacis anteierat: jam, velut omiſſa cum aliis, de omnibus virtutis partibus, contentione, ſecum ſibi certamen propoſuit, in eoque tantum profecit, ut ſummo ingenio homines doctiſſimi, qui, boni Regis imaginem exprimere, contenderunt, talem non potuerint animo cogitare, qualem ſe David, toto vitæ curſu, præſtitit. Regnavit annos viginti novem, menſes duos, dies tres. C I Ↄ. C. L I I I.

XCII. Rex.

Davidi ſucceſſor fuit, nepos ex filio, Milcolumbus, qui quanquam adhuc impubes eſſet, magnam tamen de ſe ſpem omnibus præbuit. Ita enim à parente & avo fuerat educatus, ut non magis corporis lineamentis, quam animi virtutibus eos reddere, videretur. Initio ſtatim regni, ſæviſſima fames, cum magna hominum, pecudumque ſtrage, per totam Scotiam graſſata eſt. Erat, per id tempus, Argatheliæ Thanus Sumerledus, cui & fortuna ſupra genus, & ſupra fortunam animus erat. Is, & Regis ætate, & calamitate præſenti, in ſpem regni erectus, magna manu ſuorum collecta, vicinas regiones invaſit: & populatione late, latius etiam metu ſui ſparſo, facinoroſis ſponte accurrentibus, ac bonorum nonnullis vi, ſe adjungere, coactis, brevi magnum confecit exercitum. Ad hujus tumultus famam, Donaldus, Milcolumbi Macbethi filius, excitus, cum res novas tentaret, prope Candidam caſam in Gallovidia captus, & ad Regem miſſus, atque in eandem cum patre cuſtodiam fuit incluſus: ſed brevi poſt, placato Rege, uterque dimiſſus. Adverſus Sumerledum, Gilchriſtius Anguſiæ Comes cum exercitu miſſus, cæſis rebellibus, ipſum, profligatum cum paucis in Hiberniam fugere, coëgit. Hæc victoria, præter omnium

omnium ſpem, tam cito parta, domi tranquillitatem, foris invidiam peperit. Henricus enim Rex Angliæ, homo ambitioſus, & proferendarum finium cupidus, creſcentem Milcolumbi auctoritatem & potentiam imminuere, ſtatuerat. Sed quo minus aperte bellum faceret, obſtabat ei pactionis verecundia. Nam cum Carleoli à Rege Davide, Milcolumbi avo, militari baltheo, ut mos eſt, cingeretur, promiſerat, & (ut præter ſcriptores noſtros, Gulielmus Neobrigienſis inquit) jurejurando caverat, ſe, nec ipſum Davidem, nec poſterorum ejus quenquam aliqua parte regionum, quas tum in Anglia David tenebat, ſpoliaturum. Hac verecundia obſtrictus ut colore aliquo calumniam tegeret, primum, in releviori, patientiam Regis Anglus experitur. Cum Joannes Epiſcopus Glaſcuenſis per Cumbriam fana dedicaret, Sacerdotes raderet, aliaque, quæ, ad Epiſcopi munus pertinere, tum credebantur, obiret, Henricus per Truſtinum Eboracenſem Archiepiſcopum, novum in eam regionem miſit Epiſcopum, quem Carleolenſem dixit. Ea injuria Joannes graviter permotus, cum nec in Rege, nec in lege ſatis præſidii videret, relicto ſuo Epiſcopatu, ſe in monaſterium Turonenſe, in Gallia abdidit: nec prius inde rediit, quam, rogatu Milcolumbi, à Pontifice Romano invitus eſt retractus, &, ad ſuos reverti, coactus. Hanc injuriam cum Scotus levius, quam ſperabatur, ferret, neque ſatis cauſæ ad bellum eſſe, exiſtimaret, Ceſtriam profectus eſt, ut, ſedatis ſuſpicionibus, diſcordiarum cauſas præcideret. Ibi, fraude Angli illectus eſt, ut in verba ejus juraret: cum, non Rex ipſe, ſed fratres ejus, qui in Anglia agros haberent, ex conventu jam olim facto, ſacramentum dicere deberent. Sed hoc callide ab Anglo, ac malitioſe excogitatum erat, qui ſemina diſcordiarum inter fratres ſpargebat: quod, proximis annis, multo apertius eſt declaratum, cum Northumbriam, Gulielmi fratris patrimonium, à Milcolumbo eblanditus eſt. Londinum enim eum accerſivit, ut, majorum exemplo, ſe, nomine terrarum, quas in Anglia tenebat, in conventu publico beneficiarium ejus fateretur. Ille non cunctanter, eo, accepta fide publica, profectus, nulla re, cur venerat, perfecta, cogitur Henricum invitus in Galliam cum eo, quem tum ibi habebat, itineris comitatu, ſequi. Conſilium Angli eoſpectabat, partim, ne quid à Scoto, ſe abſente, turbaretur, partim, ut hoc commento, Ludovici Regis Francorum animum ab eo averteret. Ita igitur Milcolumbus invitus, ſed metu gravioris incommodi reluctari non auſus, adverſus veterem amicum tractus, non prius ad ſuos redire permiſſus eſt, quam Anglus, bello in Gallia

parum

parum proſpere geſto, domum eſt reverſus. Milcolumbus, tum demum impetrata domum redeundi venia, cum, Nobilitate coacta, ſuæ peregrinationis acta exponeret, magnæ partis animos vehementer infenſos reperit, quod cum inimico certo adverſus veteres & certos amicos militaſſet, neque proſpexiſſet, quibus artibus ab Henrico peteretur. Rex, cum ſe invitum, nec tamen auſum quicquam ei Regi negare, cujus in poteſtate erat, in Galliam tum profectum, diceret, atque ideo non deſperaret, ſe facile Franco purgatum iri, ubi intelligeret eum circumventum, ac ſine domeſticis copiis propere illuc pertractum, ſeditionem, jamjam erupturam, in præſentia compeſcuit. Sed nec Henricum, in omnia intentum, fefellit, hunc tumultum magis tum cohibitum, quam popularium animos erga eum placatos. Itaque iterum Milcolumbus, ad conventum Eboracenſem adeſſe, jubetur. Ibi, confiſto crimine, accuſatus, quod ejus maxime opera, res in Gallia minus proſperæ Anglis fuiſſent. Ideo relatum ad conſilium, de adimendis ei regionibus, quas in Anglia tenebat. Ad hæc cum ille reſpondiſſet, ſeque abunde purgaſſet, omnium aures clauſas invenit: quippe vel timore, vel gratia ſui Regis occupatas. Ita decretum in Henrici ſententiam factum. Nec hac injuria contentus, per idoneos homines, qui, Milcolumbum ultro ac volentem tot regionibus ceſſiſſe, dicerent, civium odium vehementer erga eum accendit: adeo ut domum reverſum, Berthæ obſeſſum, pene comprehenderint. Sed, interventu ſeniorum, paululum ira ſedata eſt. Cum Nobilitatem edocuiſſet, ſe non modo injuſte, ſed fraudulenter etiam ab Henrico, vetere patrimonio exutum, proceres ei auctores fuerunt, ut, per vim ablata, juſto pioque bello repeteret. Ex hoc decreto bellum indictum, ac, non ſine magnis utriuſque gentis incommodis, geſtum. Tandem cum Reges non procul à Carleolo, ad colloquium conveniſſent, poſt multam diſceptationem, Henricus, Cumbria & Hundintonia Milcolumbo relictis, Northumbriam ademit. Anglo nullum aliud jus cupiditati ſuæ prætendenti, niſi quod, tantam imperii ſui diminutionem pati non poſſet. Verum, cum neque juris reverentia, neque pacta, & conventa, neque jurisjurandi ſanctitas Angli inexplebili aviditati obſiſterent, homo, puſilli animi, & pacis nimis cupidus, conditionem accepit, adverſa & reclamante Nobilitate Scotica, quæ negabat jus eſſe Regi, quicquam de finibus Regni detrahere, niſi omnibus Ordinibus conſentientibus. Ex eo, Rex à ſuis contemni cœpit, ut neque fortitudine, nec prudentia ad moderandum imperium idoneus: neque quicquam æquè ani-

mos hominum ferociorum à tumultu cohibuit, ac major metus ab Anglo, quem fretum ſimplicitate Milcolumbi, & potentia tranſmarina, imperio totius inſulæ potiundi cupidum, perſpiciebant. Hic univerſorum erga Regem affectus fecit, ut ſinguli reverentiam imperii facilius abjicerent. Initium rebellandi factum eſt ab Anguſio, ſeu potius Æneа Gallovidiano, homine quidem potente, ſed qui ſpei plus tamen in Regis ignavia, quam ſuis viribus collocaret. Adverſus hunc miſſus Gilchriſtius, tribus prœliis victum, in cœnobii Candidæ caſæ aſylum eum compulit. Unde cum abſtrahendi jus non eſſet, omnium rerum inopia, ex diuturna obſidione, ad paciſcendum eſt coactus, ipſe agrorum parte eſt multatus, & filius obſes datus. Hanc imminutionem prioris magnitudinis cum elatus animus non ferret, raſus, in cœnobium, Edimburgo propinquum, ſe, à conſpectu & ludibrio hominum, abdidit. Nec in diverſa regni parte Moravienſes, homines inquieto ſemper ingenio, ſe à rebus novis continuerunt. Gildone enim, ſeu verius, Gildominico duce, non modo regiones omnes circumcirca depopulati ſunt, ſed fœciales, ad ſe miſſos, barbarica crudelitate interfecerunt. Adverſus hos quoque miſſus Gilchriſtius, majore quidem cum exercitu, ſed diſpare fortuna. Virtus enim adverſarii, quæ aliis terrori eſſe ſolet, homines ſceleſtos, &, quid commeruiſſent, gnaros, deſperare de ſalute, coëgit. Igitur dum ſtudent, ne inulti cadant, hoſte profligato, ſuperiores evadunt. Milcolumbus, ubi cladem ſuorum reſcivit, ſuppleto exercitu veteri, in Moraviam duxit. Ad Spæi fluminis oſtium Moravienſes, etſi Regis copias auctas, & ſuas è ſuperiore prælio imminutas non ignorarent, tamen loco freti, & parta nuper victoria feroces, eventum expectare conſtituerunt. Pugnatum eſt magna cum pertinacia, nec minore cæde. Neque enim prius ceſſerunt, quam, feſſis Regiis, miles è ſubſidiis recens ſucceſſit. Tum vero, inclinata ſemel acie, non amplius pugna, ſed cædes fuit. Nulli ætati aut conditioni furor militaris pepercit. Hoc prælio, veteres Moraviani pene ad internecionem ſunt redacti: quæ pœna, utcunque crudelis, tamen videri poteſt, non immerentibus accidiſſe: gravitatemque ultionis gentis perfidioſæ adverſus alios immanitas excuſat. Novi coloni in cæſorum agros miſſi. Nec Sumerledus, inter tot tumultus ſibi quieſcendum, duxit. Is (ut antea dictum eſt) cum in Hiberniam, ex infelici prælio evaſiſſet, ab eoque tempore, latrociniis Scotiæ littora habuiſſet infeſta, ratus, inter tot cædes majore parte militaris ætatis conſumpta, aut è fugientibus aleam dimicationis opu-
lentam

lentam prædam, aut è congredientibus fore non difficilem victoriam, magna undique facinoroſorum manu coacta, æſtuarium Glottæ amnis navibus ingreſſus, ſiniſtra ripa exſcenſionem fecit, ac, blandiente ab initio fortuna, Renfroam uſque penetrat. Ibi, dum multum prædæ, parum incolumitati ſuorum intentus agit, à multo paucioribus circumventus, ſuos prope omnes amitit. Ipſe vivus, ad pœnam & ludibrium, ſervatus, ad Regem perducitur. Alii, cum una cum filio in prælio cecidiſſe, ſcribunt. Hæc circiter annum M. C L X I I I. geſta ſunt. Pacato ubique à tumultibus bellicis regno, conventus omnium ordinum indictus. Ibi, cum alia multa, ad ſtatum regni confirmandum, decernerentur, communi conſenſu, à Rege publice petierunt, ut, quoniam jam pridem matrimonio eſſet maturus, quippe qui viceſimum ſecundum vitæ annum excederet, de nuptiis cogitaret, & liberis creandis operam daret. Id eum & publice regno, & privatim ſuæ familiæ debere: neque præſentis modo temporis, ſed futuræ etiam tranquillitati ei animo proſpiciendum eſſe. Ad hæc ille reſpondit, ſe, ab eo uſque tempore, quo vitæ ſuæ rationem inire, & curſum ejus dirigere potuerit, continentiam ab hujuſmodi cupiditatibus Deo ſancte promiſiſſe. Quod ſuum votum ſe exiſtimare, ei non ingratum fuiſſe, qui & vires ad id præſtandum dediſſet, & hæredes, ad ſuccedendum, præparaſſet: ut nec infirmitate animi, nec neceſſitate aliqua publica, è propoſito vivendi curſu deflectere, cogeretur. Dimiſſo conſilio, cum foris pax eſſet, ad artes avitas, nempe ſacrarum ædium extructiones, & in monachos largitiones, ſeſe convertit. Qua in re, ſi vita longior ei fuiſſet, majores videbatur longe ſuperaturus. Obiit enim mortem, non multo poſt: nempe, quinto Idus decembris, anno, à Chriſto nato, M. C L X V. vitæ viceſimo quinto, regni paulo ſupra duodecimum.

(Margin: c i ɔ. c l x i i i. — c i ɔ. c l x v.)

XCIII. REX.

Succeſſit Milcolumbo, frater ejus, Gulielmus, qui, decimo quinto die poſt proximi Regis mortem, regnum iniit. Is nullum fere nec publicum, nec privatum negotium, quod, majoris eſſe momenti, videretur, prius attigit, quam Northumbriam ab Henrico Anglo repetiſſet. Anglus, Gulielmum Londinum venire juſſit, ut, ob Cumbriam & Northumbriam, ſe beneficiarium de more profiteretur. Id ille cum non gravate feciſſet, nec tamen à Northumbria poſcenda, deſiſteret, Henricus ambiguo reſponſo rem differebat. Nam cum Northumbria, Milcolumbo adempta, ipſi adjudicata eſſet, ſe, eam abalienare (niſi procerum

 decreto)

decreto) non poſſe. Ad proximum conventum adeſſet, atque ibi quod jus eſſet, exſpectaret. Gulielmus, etſi, nihil æqui ſe impetraturum, ſperabat, tamen ne calumniandi adverſario daret occaſionem, in Anglia, ad conventum uſque, expectavit, & Henricum proficiſcentem ad bellum Gallicum, licet invitus, tamen eſt ſecutus. Ibi cum aſſidua flagitatione nihil proficeret, nec Rex, brevi in Angliam rediturus, ſperaretur, ægre commeatu impetrato, in Scotiam eſt reverſus. Poſt reditum, primum omnium regnum, latronibus caſtigatis, repurgavit: deinde locis idoneis arces & præſidia, ad prohibendas repentinas incurſiones, impoſuit: demum per Legatos, de Northumbria reddenda, Anglum admonuit: ni redderet, bellum interminatus. Anglus, Gallico bello impeditus, Northumbriæ parte, quam proavus Gulielmi tenuerat, ei ceſſit. Eam Scotus quidem accepit, teſtatus, ſe nihil de ſuo in reliquam partem jure decedere. Id cum Anglus graviter ferret, & prædam de manibus, lite non dirempta, dimiſſam, doleret, per incurſiones in fines Scotorum, nova belli ſemina jaciebat: hac occaſione ſperans, reliqua, quæ controverſa videri volebat, ſe facile ablaturum. Cum res, de more, per limitum præfectos repeterentur, Angli, conqueſti, ſuos limites latrocinio Scotorum vexari, legatos, nulla, ob quam venerant, re impetrata, prope ſine reſponſo abegerunt. Scoti, ut, quod jure obtinere non poterant, vi aſſequerentur, exercitu confecto, in proximos Anglorum agros ferro & igne ſæviunt. Angli, jam inſtante meſſe, contenti, per abſentiam Regis, ſua, quoad poſſent, tutari, nullum quidem exercitum contrahunt. Hiems vero interea, per mutuas incurſiones, fuit inquieta. Æſtate proxima, Gulielmus in hoſticum magno cum exercitu ingreſſus eſt. Ad eum Angli, cum nullas adhuc ſatis firmas copias haberent conſcriptas, legatos in caſtra mittunt. Inducias magna pecunia mercari contendunt. Id ſi impetrent, ſpem injicere conantur, omnia ex ſententia conventura. Credidit fallacibus eorum promiſſis homo minime malus, & qui pacem, modo non iniquiſſimam, quamvis juſto bello præferret. Angli ſpatium, quo ab armis ceſſabatur, totum in apparatu belli conſumunt. Nec deſinunt interim, legatis miſſitandis, promiſſa cumulare, ac pariter hoſtium caſtra ſpeculari: in quibus cum omnia, induciarum fiducia, remiſſa ac neglecta cernerent, majoremque partem exercitus Regii, ad commeatus petendos, dilapſam, reverſi, ſuis occaſionem rei bene gerendæ oſtendunt. Inſtant, ne eam è manibus elabi ſinant. Igitur majore copiarum ſuarum parte in inſidiis collocata, quadringenti fere

equites

equites expediti, de tertia vigilia iter ingreſſi, paucas horas ante ſolis ortum, Alnevicum, ubi Scotorum caſtra erant, adveniunt. Ibi majorem, quam ſperarant, bene gerendæ rei occaſionem na-cti, in Regem, velut in ſumma pace, obequitantem, cum ſexaginta plus minus equitibus impetum faciunt: ac pene, antequam diſcerni poſſet, amicine an hoſtes eſſent (acceptis enim armis & inſignibus Scoticis, facile pro Scotis, fefellerunt) nono quam regnare cœperat anno, eum capiunt. Cum è caſtris tumultu exciti pauci, ac ſparſi fruſtra ſequerentur, nonnulli, ne Regem viderentur deſeruiſſe, in hoſtem ultro incurrentes, capti fuere. Rex ad Anglum, tum in Gallia militantem, eſt perductus. Angli, hoc inſperato ſucceſſu elati, Cumbriam invadunt: ſine certamine, ſe potituros ea, rati. Sed à Gilchriſtio & Rollando, Scotis ducibus, ita ſunt repulſi acriter, ut, induciis factis, contenti fuerint, quamdiu Rex captivus eſſet, Northumbria potiri: Cumbriæ & Hundintoniæ liberam Scotis poſſeſſionem relinquere. Interea David Gulielmi frater, Hundintoniæ & Cariochæ Comes, qui tum apud Anglum militabat, accepto commeatu, rediit in Scotiam: ac, rebus pro tempore pacatis, legatos in Angliam, de fratre liberando, mittendos curavit: qui tum Faleſii in Normania aſſervabatur. Rex, traditis Anglo quindecim obſidibus, & quatuor arcibus, Rosburgi, Bervici, Edimburgi, & Sterlini, ad Cal. Februarias permiſſus eſt, redire ad ſuos. Ipſe cum proceribus & Epiſcopis evocatus ab Anglo, Eboracum, ad XVIII. Cal. Septembres, venit. Ibi cum ſuis omnibus, qui aderant (aderant autem principes Nobilitatis) in verba Henrici jurarunt: ac regnum Scotiæ in fidem & clientelam ejus dederunt. Has leges, utcunque duras, Scoti cupidi Regis optimi non renuerunt, ut Angli ſcriptores tradunt. Thomas Volſingamius Anglus, & ipſe hanc deditionem non Eboraci, ſed in pago Conſtantienſi factam, ſcribit. Sunt, qui tradant, conventum inter Reges, non de deditione, ſed certa pecunia per penſiones danda, arceſque tantiſper Anglo traditas, dum ea perſolveretur. Hanc ut opinionem veriorem exiſtimem, facit fœdus, cum Richardo Henrici filio renovatum, de quo ſuo loco dicam. Rex reverſus, motus in Gallovidia ſe abſente ortos, per Gilchriſtium intra paucos menſes compeſcuit. Ad quartum Cal. Februarii, cum conventus Noramam ad Tuedam indictus eſſet, eoque Gulielmus veniſſet, Anglus vehementer contendere cœpit, ut omnes Epiſcopi Scotorum Archiepiſcopum Eboracenſem, pro Metropolitano, agnoſcerent, inſtante vehementer, ut id fieret, Legato Romani Pontificis. Poſt lon-

gam diſceptationem, reſponſum fuit à Scotis, paucos in præſentia ſuorum adeſſe, nec eos poſſe cogere abſentes, ut ab ſe decreta confirmarent. Hanc ob cauſam, re in aliud tempus dilata, paulo poſt miſſis Romam Legatis, Epiſcopi Scoti Alexandro tertio ſuam cauſam probarunt: ac domum rediere læti, quod, ejus decreto, ab Anglorum jugo eſſent liberati. Non ita multo poſt, Gilchriſtius (cujus ſæpe meminimus) uxorem ſuam eandemque Regis ſororem, adulterii compertam, occidit. Ei, cum in jus ad diem dictum non affuiſſet, aqua & igni interdictum. Ædes dirutæ, bona in fiſcum redacta. Eodem fere tempore, arx Edimburgi reddita, una penſione ſoluta: & ad ſtabiliendum firmius concordiam, lata lex, ne alter alterius hoſtem ad ſe receptaret. Hac lege Gilchriſtius Anglia excluſus rediit: ac, mutatis ſæpe locis, ignotus inter ignotos, in omnium prope rerum ſumma penuria, miſeram vitam tranſigebat. Interea Gulielmus expeditionem adornabat in Moraviam, adverſus latrones Æbudenſes: quorum princeps Donaldus Baan (hoc eſt albus) genus ſuum ad Reges referebat: ac nomen etiam Regis adſumpſerat. Is è navibus ſæpe ac diverſis in locis exſcendens, non modo in maritimis locis ſolitudines faciebat, ſed à mari etiam longe remota, creſcente per impunitatem audacia, populabatur. Adverſus eum navibus circummiſſis, qui claſſem incenderent, Rex, terreſtri itinere profectus, pene omnes ad unum interemit. In reditu, cum non procul à Bertha abeſſet, tribus ruſticis offenſis, præter pannos & illuviem, nihil ruſticum præ ſe ferentibus, cum declinare viderentur multitudinis occurſum, Rex adductos ad ſe diu contemplatus, inſtitit quærere, qui mortales eſſent. Gilchriſtius ſenior, adorato Rege, miſerabiliter de fortuna ſua queſtus, quis eſſet, indicat: adeoque memoria ſuperioris vitæ, per ſummam dignitatem tranſactæ, qui aderant, omnes commovit, ut nemo lacrymis abſtinere ſe potuerit. Rex humo ſurgere juſſum, in priſtinum & dignitatis & amicitiæ gradum, hominem reſtituit. Inciderunt hæc in annum M.
CIↃ. CXC. C.XC, quo tempore Richardus, qui ſuperiore anno patri ſucceſſerat, cum expeditionem in Syriam ornaret, Regi Scotorum arces reddidit, & obſides remiſit: atque eum poſteroſque ejus abſolvit ab omnibus pactis, vel vi expreſſis, vel fraude obtentis, regnumque Scotiæ utendum fruendumque, eis finibus, eoque jure ei permiſit, quo Milcolumbus Regeſque ſuperiores id tenuerant. Harum conditionum meminit Matthæus Pariſienſis. Ille contra, ut Richardo ſe non ingratum oſtenderet, ad bellum tranſmarinum proficiſcenti, decies mille marcas argenti dedit,
Davidem-

Davidemque fratrem, Comitem Hundintoniæ declaratum, ſequi eum in Syriam juſſit. Is dum redit, claſſe tempeſtatibus disjecta, ab Ægyptiis captus, à Venetis redemptus, Conſtantinopoli demum ab Anglo mercatore agnitus, poſt quartum tandem annum in Scotiam rediit: & magna omnium, ſed fratris præcipua gratulatione eſt receptus. Boëthius credit, ab hoc Davide, incolumi illic expoſito, oppidum, quod Alectum ante vocabatur, appellatum fuiſſe Deidonum: Ego potius, Taodunum, compoſito nomine è Tao & Duno, vocatum exiſtimo: Alecti nomen apud unum Boëthium invenio. Nec adeo multo poſt, Richardus, variis caſibus jactatus, ex eadem peregrinatione rediit. Ad eum reducem Gulielmus cum fratre gratulatum venit, ac duo millia marcarum argenti dono attulit, vel benignitatis ſuperioris erga ſe memor, vel præſentis inopiæ miſertus. Nec unquam nomen Scoticum creditur Anglico fuiſſe conjunctius. Ibi cum Gulielmus in graviſſimum incidiſſet morbum, rumor, de morte ejus allatus, novos in Scotia motus excitavit. Haraldus, Orcadum & Cathaneſiæ Comes, Epiſcopo Cathaneſiæ infenſus, quod per eum ſtetiſſe diceret, quo minus apud Regem, quæ vellet, obtineret, eum comprehenſum, oculis & lingua privavit. Rex, reverſus domum, Comitis Haraldi magna ex parte copias variis congreſſibus delevit. Ducem, è fuga retractum, oculis orbatum, per carnificem ſtrangulavit: totamque ſtirpem ejus maſculam emaſculandam dedit: reliquos propinquos, & ſcelerum adminiſtros magna pecunia multavit. Hæc à Boëthio ſic narrantur, & vulgari rumore confirmantur: colliſque, à teſticulis nominatus, memoriam rei geſtæ ſervat: ac mihi veriora videntur, quam quæ ab aliis traduntur. Inciderunt hæc in annum Salutis M.CXCIX. CIↃ.
quo anno Regi Alexander filius eſt natus: &, Richardo Anglo CXCIX.
defuncto, Joannes frater ſucceſſit. Rex Scotorum in Angliam profectus eſt, ut ſacramentum diceret, ob agros, quos in Anglia tenebat. Sed ejus adventus non fuit, initio novi regni, magis jucundus, quam diſceſſus ingratus: quod recuſaret, Anglum in expeditionem ſequi, adverſus Philippum Francum veterem amicum. Igitur reverſus è Galliis Joannes, dum belli cauſas quærit, præſidium è regione Bervici ædificare cœpit. Gulielmus, fruſtra per legatos ea de injuria conqueſtus, manu collecta, quod ædificatum erat, demolitus eſt. Exercitus utrinque conſcribuntur. Cum jam caſtra caſtris prope collata eſſent, per primates pax facta, his legibus, ut duæ Gulielmi filiæ duobus Joannis filiis, cum per ætatem nubiles forent, collocarentur. Dos ingens dicta.

Præſidium ne ædificaretur, cautum. Obſides in hæc dati. Reverſus Gulielmus, in periculum inexpectatum incidit. Berthæ oppidi pars major, inundatione Tai amnis, noctu diruta eſt. Nec ab hac calamitate Regia fuit immunis, filio Regis infante, una cum nutrice & quatuordecim aliis, extincto: reliqui ægre evaſere. Multi è promiſcua multitudine oppreſſi. Rex, cum aquæ magna ex parte ſolum urbis obtinerent, nec ulla fere domus calamitatis eſſet expers, paulo infra, ad eundem amnem, novam urbem commodiore loco exſtruendam curat, &, nomine non multum immutato, Perthum appellat. Hunc honorem habitum credunt Pertho, viro nobili, qui ſolum urbis Regi donavit. Eodem fere tempore, Rex ducem rebellium ad ſeptentriones ſpectantium, Gothredum Makulliam à ſuis proditum cepit. Captus, cibo conſtanter abſtinuit, metu (ut creditur) gravioris ſupplicii. Hoc fere ultimum operum memorabilium fuit Gulielmo, ob ipſius etiam ingraveſcentem ætatem, per duces geſtum. Nam paulo poſt, LXXIV. annum agens vitæ, regni XLIX. Salutis humanæ
CIↃ. CCXIV. M. CCXIV. deceſſit. Non multo ante mortem Gulielmi, prope ſingulis annis, cum Joanne Anglo fœdera ſunt renovata. Joannes enim, homo late proferendi imperii cupidus, cum haberet foris cum Gallo, domi cum Romanenſibus bellum, nec certam unquam cum Vallis & Hibernis pacem, non omiſit tamen libidinem invadendi Scotiam, quæ tum Regem habebat ſenem, & proximum ei hæredem puerum. Ob hæc, cum colloquia frequenter ſereret, magis tentandi, quid impetrare poſſet, quam ullius rei æquæ tranſigendi gratia, demum res in apertam ſuſpicionem erupit. Ac, poſt fœdera ſæpe novata, tandem Gulielmus ad Novum caſtrum ad Tinam evocatus, venit. Ibi cum in morbum graviſſimum incidiſſet, nulla re tranſacta, rediit. Deinde, cum, paulo ante mortem, invitatus eſſet Noramam ad Tuedam, nec, per valetudinem, adeſſe poſſet, rogatus, ut mitteret filium, id quoque, de conſilii ſententia, renuit. Fœdera, illis congreſſibus ſancita, non libuit huc aſcribere, ut quæ omnia eiſdem pene verbis ſunt compoſita: neque quicquam habent novi, præterquam quod in uno cautum eſt, ne Reges Scotorum, ſed, eorum liberi jurarent in poſterum, aut ſe in fidem Angli dent, ob terras, quas in Anglia tenebant. Tota etiam harum rerum mentio eſt à ſcriptoribus Anglis, ob eandem, ut arbitror, cauſam, prætermiſſa.

XCIV. Rex.

Gulielmo ſucceſſit Alexander, filius ex Emergada propin-

qua

qua Regis Anglorum, Comitis Belli-montis filia. Sedecim erat annorum, cum regnum iniit. Is, turbidis temporibus, imperium adeptus, omnia prudentius, quam pro ætate, compoſuit. Primum omnium, indicto conventu publico, patris, viri prudentiſſimi juxta ac optimi, acta omnia Ordinum decreto confirmavit. Prima ei expeditio fuit in Angliam, nulla privata cupiditate, ſed ut Joannis tyrannidem compeſceret, ab ordine Eccleſiaſtico (ut tum loquebantur) accerſitus. Noramа, quam obſidere cœperat, certis conditionibus relicta, interiora ingreſſus, Regiarum partium homines omni belli clade perſequitur. Eo domum reverſo, Joannes mox Scotiam invadit. Dumbarum, Hadinam, & omnem vicinam Lothianam fœda populatione vaſtat: & quo latius bellum ſpargeret, alia via reverti, ſtatuit. Alexander, cupidus prælio decernendi, inter Pictos montes, & Eſcam, qua venturus dicebatur, caſtra poſuit. Joannes, ut congreſſum vitaret, ſecundum mare ducens, Coldingamiam cœnobium cremat: Bervicum, parum munitum, capit, & incendit. Eum retro feſtinantem Alexander, qua potuit proximè ſecutus, ferro flammaque per Northumbriam graſſatus, Richemondam uſque pervenit. Sed, eo ſe in interiorem Angliam magnis itineribus recipiente, Scotus, per Veſtmariam rediens, vaſta omnia Carleolum uſque reddidit. Urbem vi cepit, & communivit. Proximo anno, accerſiti ab iis, qui Sacerdotum factioni adverſus Regem favebant, Ludovicus Philippi Franci filius, ut, exauctorato Joanne, regnum acciperet, & Alexander Scotus, ut amico ferret auxilium, ea æſtate, Londinum venerunt. Joannes vero & ſuorum ſtudiis deſtitutus, & peregrinis armis petitus, magna pecunia in præſentia, & tributo perpetuo promiſſo, præterea jure regni in Pontificem tranſlato, ut Reges Anglorum in poſterum beneficiarii ejus eſſent, in gratiam rediit. Per Galonem Cardinalem, notæ rapacitatis hominem, literas Roma impetrat, quibus Scotus & Gallus, magnis minis, à populo ſacroſanctæ Sedis vectigali abſtinere jubeantur. Ludovicus, ob hanc rerum commutationem, in Galliam, Alexander in Scotiam redit: ſed minus, quam venerat, agmine pacato. Nam, cum Angli extremum abeuntis agmen carperent, & vagos ac moratores exciperent, & Joannes Trenti fluminis pontes frangeret, vada, palis acutis infixis, occluderet, naves omnes averteret, magnum redeunti objectum videbatur impedimentum, & quod, ſine certa pernicie, non poſſet effugere. Sed interim Joannes, à monacho Anglo accepto veneno, ad Neurgum oppidum, in ripa Trenti fluminis ſitum, lectica delatus, intra biduum moritur. Is

 caſus

caſus Alexandro iter aperuit. Tum, ſuorum incuria caſtigata, circumſpectius quidem agmen egit, ſed non ſine magno eorum incommodo, per quos ducebat. Quicquid enim agi ferrive poterat, ſecum auferens, cum ingenti præda domum rediit. Galo, Legatus Romanus, cum Henricum, Joannis filium, in regno confirmaſſet, proceres Anglorum, grandi pecunia multatos, in gratiam recepit. Et, ut hoc damnum pari inimicorum calamitate ſolaretur, Ludovicum Gallum, & Alexandrum Scotum fulmine Romano, in ſpem prædæ, ferit. Omnibus Scotis ſacris interdicit, ratus, diras ſuas plus apud vulgus ſimplex, quam Reges, valituras. Sed, pace tandem inter reges firmata, Scoti Carleolum, Angli Bervicum reſtituunt: fineſque veteres ad Regiam crucem ſervari jubent. Alexander cum ſuis per Epiſcopos Anglos, quibus ea poteſtas commiſſa erat, reſecratur. Hic Galo fremens, tantam ſibi prædam è manibus ereptam, in Epiſcopos & reliquos Scotorum Sacerdotes iram vertit, tanquam ſuam peculiarem turbam, & nihil ad reges attinentem. Annevici eis conventum indicit. Ibi timidiores pecunia hominem placant: qui obſtinatiores erant, Romam in jus vocati. Hi, obiter à multis Anglorum Epiſcopis & Cœnobiarchis, literis ad Pontificem, de ſordibus Legati, acceptis, hominem graviter accuſant: eum facem omnium malorum fuiſſe, dum, non publicæ utilitati, ſed avaritiæ privatæ, ſtudet: & bellum pacemque inter Principes, ſuo arbitrio, nundinatur. Galo, quod ſe non ſatis purgaret, multatus eſt à Pontifice pecunia, præda videlicet inter eos diviſa. Accuſatores verbis bonis onerati, pecuniæ inanes domos dimittuntur. Paucis poſt annis, Henricus Anglus, ætate & conſilio maturior, Eboracum venit. Ibi, cum Alexandro, præſente Legato Pontificis Pandulfo, conventum eſt, data ſorore Angli Joanna ei in matrimonium: ex qua, præmatura morte ſurrepta, nullos liberos ſuſcepit. Ab eo tempore uſque ad vitæ finem, pax inter Reges fuit. Ibi, coram eodem Pandulfo, Rex ſanctè juravit, duas Alexandri ſorores, pro loci, unde erant, dignitate, ſe collocaturum, uti antea pater ejus promiſerat. Verum altera elocata, altera innupta domum rediit.
CIↃ. Proximo anno, qui fuit M. CCXX. venit in Britanniam, ad pe-
CCXX. cuniam, in uſum ſacri belli, expiſcandam, Ægidius Cardinalis. Is, cum ſatis opimum quæſtum in utroque Regno feciſſet, quod, per impoſturam, ab hominibus nimium credulis exegerat, per luxuriam, in itinere profudit. Cum vacuus Romam rediiſſet, mentitus eſt, ſe à latronibus fuiſſe ſpoliatum. Conſecutus eſt ſtatim alter Legatus, ſed homines, jam bis fraude Romanenſium ſpoliati,

ſpoliati, publico decreto, eum fines ingredi, vetuerunt. Alexander cum domi vitia, per licentiam bellorum enata, tolleret, totumque regnum, jus dicendo, una cum Regina obiret: Roſſiam Gileſpicus indidem civis, vicinas regiones fœdè populabatur. Neſſum amnem tranſgreſſus, Ennerneſſum oppidum captum incendit. Recuſantes, in verba ſua jurare, crudeliter trucidabat. Adverſus eum Joannes Cuminius, Buchaniæ Comes, miſſus, latebras per devia mutantem cepit, & cum duobus filiis, capite multavit. Capita ad rei geſtæ fidem, ad Regem miſſa. Anno M. CCXXII. Cathaneſienſes, Adami Epiſcopi ſui cubiculum ingreſſi nocte, monachum, quem de more comitem habebat (nam Mulroſſenſis Abbas ante fuerat) & miniſtrum cubicularium occiderunt. Ipſum, graviter vulneratum, in culinam attractum, una cum domo cremarunt. Cauſam tantæ crudelitatis fuiſſe, aiunt, quod Epiſcopus, acerbius ſolito, decimas exigeret. Hi, diligenter conquiſiti, graviſſimo ſupplicio fuerunt affecti. Comes Cathaneſiæ, quanquam in facinore patrando non affuiſſet, ſuſpicione tamen non caruit. Poſtea vero cum ad ferias natalis Dominici, quæ Scotorum Saturnalia ſunt, clanculum ad Regem fuiſſet perductus, veniam ſuppliciter petitam impetravit. Circa hæc tempora, deceſſit Alanus Gallovidianus, Scotorum longe potentiſſimus. Decedens, tres filias reliquit, de quibus poſterius nobis erit ſermo. Thomas, filius ejus nothus, earum ætate & ſexu contempto, ſe dominum vocat: nec eo contentus, coactis ad decem hominum millia, reſiſtentes opprimit, prædas è vicinis agris, latè populabundus, agit. Tandem, miſſo à Rege exercitu, ceciderunt è rebellibus, una cum Duce, ad quinque millia. Eodem anno, Alexander cum uxore in Angliam profectus eſt, ut tumultus, adverſus Henricum orientes, quoad poſſet, ſopiret, & Nobilitatem cum eo in concordiam redigeret. Hæc dum ille curat Eboraci, uxor ejus cum Regina Angliæ Cantuariam, religionis ergo, profecta, rediens inde, ex morbo deceſſit, ac Londini ſepulta eſt. Non adeo diu poſt ejus mortem, Rex, cum liberis careret, Mariam, Ingelrami Cuciani Franci filiam accepit uxorem, anno, à Chriſto nato M. CCXXXIX. Ex ea natus eſt Alexander, qui patri ſucceſſit. Biennio proximo, anno ſcilicet M. CCXLII. cum Rex Angliam verſus properaret, ut Anglum, è Gallia reducem, inviſeret, dum Hadinæ in Lothiana ſe ludis equeſtribus oblectat, Patricii Gallovidiani Comitis Atholiæ hoſpitium, una cum ipſo, ac duobus miniſtris, arſit, late etiam in propinqua fuſo incendio. Id minime creditum eſt, fortuitum fuiſſe, propter nobiles

CIↃ. CCXXII.

CIↃ. CCXXXIX.

CIↃ. CCXLII.

biles inimicitias Patricii cum Biſetorum familia. Et quanquam Gulielmus, familiæ princeps, teſte etiam Regina, probaret, ſe, ea nocte, qua facinus id patratum fuerat, Forfaræ fuiſſe, ultra ſexaginta millia paſſuum ab Hadina: ex adverſo, propinqui Patricii arguebant, ea nocte miniſtros & clientes ejus complures Hadinæ viſos: dies Gulielmo dicitur. Ille quidem ad diem Edimburgum venit: ſed, ob adverſariorum potentiam (hi autem erant Cuminii) non auſus, judicio experiri, ſingulari certamine cauſam ſuam tueri, cupiebat. Ea vero conditio, cum non acciperetur, cum multis propinquorum exulatum in Hiberniam abiit: ac ſuæ gentis familiam in ea claram reliquit. Exortus eſt alius in Argathelia tumultus, duce Sumerledo, Sumerledi ſuperioris filio. Sed is intra paucos dies, per Patricium Dumbarium victus, ſe in poteſtatem Regis dedit, atque ab eo veniam præteritorum accepit. Rex, non multo poſt, morbo correptus,
CIↃ. deceſſit, anno ætatis LI. Regni XXXV. Salutis humanæ M.
CCXLIX. CCXLIX.

XCV. REX.

Ejus filius, Alexander tertius, eodem anno Sconæ coronatur, puer nondum annum octavum egreſſus. Omnium prope rerum poteſtas penes Cuminiorum factionem erat. Hi, cum publicum patrimonium in ſuam rem verterent, imbecilliores opprimerent, nobilium quoſdam, ſuæ libidini adverſos, ac liberius de ſtatu regni loqui auſos, confictis criminibus, circumvenirent, ac bona damnatorum in fiſcum redacta, ipſi à Rege (cui tum imperabant potius, quam parebant) accepta invaderent, conventu Ordinum habito, tractatum præcipue, de Anglo placando, ne, tam periculoſo tempore, aliquid attentaret. Id quo facilius fieret, affinitate conjungendum eſſe. Hæc ratio commodior Cuminiorum inimicis viſa eſt, ad eorum potentiam infringendam, quam, ſi eos aperte oppugnarent. Legati ad Anglum miſſi, libenter ab eo auditi, & munifice dimiſſi, omnibus, cur ierant, impetratis. Proximo anno,
CIↃ.CCLI. qui fuit M. CCLI. Eboraci Reges conveniunt ad IIX. Cal. Decemb. Ibi, ipſo Dominici natalis die, Scotus ab Anglo in Equeſtrem ordinem eſt allectus, ac poſtridie, de nuptiis cum Margarita Henrici filia, conventum. Pax item renovata, quæ, quandiu vixit Henricus, firma & inviolata manſit. Quoniam vero Alexander adhuc impubes erat, ex amicorum conſilio, decretum, ut ſoceri, velut curatoris, conſilio uteretur, in rebus gravioribus. Ex hoc decreto, quidam primatum accuſati, ſe clam ſubduxerunt. Rege domum reverſo, accuſatus Robertus, Fermelinoduni Abbas, regni

gni Cancellarius, quod Alani Durovarti uxorem, Alexandri ſecundi notham, legitimæ prolis jure donaverit: ut hac ratione, ſi Rex abſque liberis moreretur, ea, velut hæres, ei ſuccederet. Cancellarius hoc metu injecto, mox ubi domum rediit, magnum ſigillum proceribus reddidit. Gamelinus, qui poſtea Fani Andreæ fuit Epiſcopus, in ejus locum ſuffectus. Triennio fere proximo, cum, qui à conſiliis Regi fuerant, ſinguli ſe prope pro Regibus gererent, ac agerent raperentque omnia, populus, in medio relictus, ſervilem in modum premebatur. Rex Angliæ, paterno plane erga Regem Scotorum animo, certior factus, ad Vercam, quæ arx eſt ad limitem Scotiæ ſita, venit: eoque generum cum primoribus accerſit. Ibi multa, ex ejus conſilio, utiliter mutata, in iis præcipue magiſtratibus, quorum culpa minus tranquillæ domi res erant: multa utiliter in futurum ſtatuta. Rex, cum uxore, ac præſidio Anglico, qui domum deducerent, reverſus, Edimburgi in arce continere ſe decreverat. Eam tenebat Valterus Cuminius, Taichiæ Comes, ob immutationem ſtatus publici ab Anglo factam, alienior. Tamen per Patricium Dumbarium, Anglicis auxiliis fretum, arcem coactus eſt dedere. Major pars Nobilitatis, & Eccleſiaſtici ordinis, quorum potentia novis ſtatutis erat imminuta, offenſior, ea calumniabantur, quaſi jugum Anglicum, & ſervitutis initium. Eoque contumacia eorum proceſſit, ut, in jus vocati, ut rationem rerum, ſuperioribus annis à ſe geſtarum, redderent, imperium contemnerent. Qui prius rerum turbandarum principes, iidem nunc, non parendi, auctores fuerunt. Hi fere Cuminiorum principes, Valterus Taichiæ, Alexander Buchaniæ, Joannes Atholiæ, Gulielmus Marriæ Comites, aliique ejuſdem ſectæ, non obſcuri homines. Hi non auſi, ad cauſam dicendam, venire, quippe multarum in tenues, ac Regem etiam injuriarum ſibi conſcii, periculum audacia diſcutere, decreverunt. Explorato enim, Regem, paucis comitatum, negligenter, ut in pace, ad Kinroſſum agere, manu clientium ſubito collecta, eum dormientem opprimunt, ac Sterlinum ducunt: ac, tanquam non per vim irrupiſſent, ſed jure fuiſſent electi, veteres miniſtros expellunt, novos aſſumunt, omniaque, pro ſua libidine, gerunt. Ac jam verterat terror in conſultores priores. Sed hunc motum ſedavit Valteri Cuminii mors, ab uxore Angla, ut creditum eſt, veneno extincti. Auxit ſuſpicionem, quod cum à multis nobilibus ambiretur, ea amatori ſuo, Joanni Ruſſello, juveni Anglo, nupſit. Ipſa, veneficii accuſata, & in carcerem conjecta, ſalutem pecunia redemit. Ruſſellus cum uxore, literis à Pontifice impetratis,

tratis, actionem damni dati adverſariis coram Legato Pontificis, intendit. Ea res ſine exitu fuit, quod, veteri privilegio, Scoti negabant, ſe poſſe, ad cauſam dicendam, extra regnum evocari. Rex ſuæ poteſtatis factus, Cuminiis, ſuppliciter petentibus, veniam dedit, tanquam, per Valteri mortem, omnium ſcelere expiato. Sunt, qui profuiſſe eis credunt, præter amplitudinem familiæ, etiam ab hoſte externo in rebus turbatis metum. Sed id bellum, tardius omnium opinione geri cœptum eſt. Nam anno
CIↃ. à Chriſto nato, M. CCLXIII. ad Cal. Auguſti, Acho, Rex Nor-
CCLXIII. vegiæ, cum centum ſexaginta navibus ad Aeram, oppidum Coilæ maritimum, applicuit: ac viginti millia militum expoſuit. Cauſa belli prætendebatur, quod majoribus ſuis à Macbetho aliquot inſulæ promiſſæ nondum eſſent traditæ. Bota videlicet, & Arania, & utraque Cumbra, quæ nunquam inter Æbudas adnumeratæ fuerant. Sed quærenti bellum ſatis erat, eas eſſe inſulas. Duas maximas earum direptas, captis arcibus, antequam obviam iri poſſet, Acho in ſuam poteſtatem redegerat. Hoc ſucceſſu elatus, in Cunigamiam proximam continentem, ex adverſo Botæ deſcendit, eam in partem, quam Largas vocant. Ibi duplici infortunio, eodem fere momento, perculſus fuit. Primum, cum Alexandro Stuarto, ejus, qui ex ea familia primus in Scotia Regnum geſſit, proavo congreſſus, à multitudine Scotorum prope circumventus, trepidè ad naves refugit. Deinde, navibus fœdiſſima tempeſtate vexatis, cum paucis, qui ſuperfuerunt, ægre ad Orcadas delatus eſt. Deſiderata in eo prælio fuerunt, de Norvegis, ad ſedecim millia, de Scotis quinque. Sunt, qui, Regem Alexandrum in hoc affuiſſe conflictu, tradant. Verum & apud hos quoque Alexandri Stuarti honorifica fit mentio. Acho, mœrore amiſſi exercitus, ac propinqui ſui juvenis fortiſſimi, cujus nomen non traditur, morte confectus, diem obiit. Ejus filius Magnus, qui nuper advenerat, res magis, quam ratus erat, deſperatas conſpicatus, præſertim cum auxilia domo, ante ver, non ſperaret, ac præterea Inſulanorum animos cernens alienatos, & à Scotis, quorum fiducia pater ejus bellum ſuſceperat, deſtitutum ſe intelligens, animum facile ad pacem flexit: neque magis prælium adverſum, quam ab Inſulanis metus, adoleſcentis ferociam infregerat. Nam jam Alexander, navibus circummiſſis, Mannam inſulam, inter Scotiam & Hiberniam, medio fere curſu ſitam, recuperaverat, ea lege, ut inſulæ Regulus, quoties opus eſſet, decem naves longas ad Regem mitteret: Rex vero eum, ab hoſte externo, defenderet. Hanc inclinationem animorum cum reliquæ inſulæ ſecuturæ viderentur,

Magnus

Magnus de pace legatos miſit: quam cum Alexander, niſi receptis Æbudis recuſaret, tandem pacificatoribus ultro citroque commeantibus, convenit, ut Æbudas Scotus teneret: in præſentia, quatuor millia marcarum argenti, in ſingulos autem annos centum marcas numeraret. Præterea, ut Margarita Alexandri filia, quatuor annorum puella, cum per ætatem commodum eſſet, Hangonano Magni filio nuberet. Circa hæc tempora, cum civili bello Rex Anglorum diſtineretur, miſſa ſunt ad eum quinque Scotorum millia, ducibus Roberto Bruſſio, & Alexandro Cuminio. Hunc Joannem ſcriptores Angli vocant. Eorum maxima pars in prælio cæſa fuit. Cuminius una cum Rege Anglo, & filio, multiſque procerum, qui pro Rege ſteterant, captus. Regem etiam Scotorum ſollicitum habuit domi Sacerdotum & Monachorum arrogantia, qui, à ſuperioribus Regibus ditati, diuturna pace laſcivire cœperant: ac Nobilitati, quam opibus anteibant, omnibus in rebus antecellere, aut ſaltem æquari velle. Id juventus indignum rata, cum aſperius eos acciperet, querelæ ad Regem ſunt delatæ. Quas ille, ſive quia injurias non tantas eſſe credebat, quantas eas Sacerdotes videri volebant, ſive quia haud immeritis credebat illatas, cum non magni faceret, continuo cum omnibus illi, præterquam Regibus, ſacris interdixiſſent minabundi Romam ire inſtituunt. Sed Rex memor, quantas in Anglia Thomas Beckethus, ambitionis Eccleſiaſticæ ſignifer, turbas nuper dediſſet, profecturos prope de itinere revocavit: nec eorum avaritiæ modo, ſed etiam arrogantiæ Nobilitatem ſatisfacere coëgit. Plurimum vero, ad eos placandos, profecit Eccleſiaſticorum patrocinium adverſus Romanenſium avaritiam, à Rege ſuſceptum. Nam, paulo ante, Ottobonus, Romani Pontificis legatus, in Angliam venerat, ut civiles diſcordias ſedaret. Sed cum id, cur venerat, perficere non poſſet, omiſſa cura publica, ad privatum ſe quæſtum convertit, & concilium Eccleſiaſticum Anglis indixit, evocatis ad id, Scotorum Legatis. Interim, à ſingulis Parœciis per totam Scotiam quatuor argenti marcas, à Cathedralibus eccleſiis ſex in ſumptum ſuæ procurationis exigere, tentavit. Vix hæc Collatio rejecta eſt, cum allatum eſt, alium Legatum ad Scotos jam in Angliam appuliſſe, prætextu pecuniæ, ad Bellum ſacrum, colligendæ: ac præter Indulgentias, aliaque pecuniæ cogendæ aucupia, ab Epiſcopis, Cœnobiarchis, & Parochis ſingulis (ut ab iis, quos proprie Pontificiæ ditionis putabat) decimam omnium proventuum partem exprimere decreverat: ut Eduardus, & Edmondus, filii Regis Angliæ, comitatiores ad bellum Syriacum profi-

proficiſcerentur.Scoti cum eamCollationem gravem & iniquam putarent, eo tum id eis erat moleſtius, quod Angli viderentur, confeſſionem exprimere velle,Scotiam ſui juris eſſe: accedebat & ille timor, ne Legatus pecuniam, in bellum collatam, per nequitiam (quod ante paucos annos factum meminerant) diſperderet. Quare, cum fines ſuos ingredi,vetant.Seſe enim,abſque ejus opera, pecuniam, in expeditionem Syriacam, coacturos, & militem eo miſſuros. Et milites quidem, ducibus Carictæ & Atholiæ Comitibus, primæ nobilitatis hominibus, ad Ludovicum Regem Gallorum miſerunt: ad Pontificem vero, ne omnino ſpretus videretur,mille marcas argenti. Proximo anno,mortuo Rege Anglorum Henrico,ſucceſſit Eduardus primus, cui coronando aſſuit Alexander cum uxore, quæ, reverſa, brevi poſt mortua eſt. Ac, non longo interjecto tempore,prope continuatis funeribus, deceſſerunt, David Regis filius, ac deinde Alexander, jam uxore accepta Comitis Flandriæ filia. Item Margarita quoque, Regis filia, quæ, ex Hangonano Rege Norvegiæ, filiam reliquit. Alexander,uxore & omnibus liberis,intra paucos annos,orbatus, Joletam, filiam Comitis Druidum, conjugem accepit: & intra annum vertentem, ipſe ab equo lapſo excuſſus, fractis cervicibus, interiit,non procul à Kingorno,anno Salutis noſtræ M.CCLXXXV. XIV. Cal. April. Vixit annos XLV. Regnavit XXXVII. Deſiderium ſui reliquit, quantum nullus unquam Regum Scotorum: non tam quod omnibus corporis & animi virtutibus prædītus, deceſſiſſet, quam quod homines jam tum animis proſpiciebant, quantæ calamitates in univerſum regnum, ex ejus morte,eſſent redundaturæ. Leges ſaluberrimas, ab eo conditas, hominum negligentia, & temporis longinquitas antiquavit. Utiliter ab eo inſtituta magis fama celebrantur, quam conſuetudine uſurpantur. Diviſo regno in quatuor partes, ſingulis prope annis totum obibat,ac, ternos fere menſes, in ſingulis morabatur, ad jus dicendum, & pauperum querimonias audiendas. Hoc toto ſpatio, etiam tenuiſſimis ad eum aditus erat. Quoties juridicos conventus adiret, præfectus eorum cum lecta manu præſto advenientem excipere jubebat, & abeuntem ad limitem ſuæ juriſdictionis, deducere. Ibi à proximo præfecto excipiebatur. Hac ratione aſſequebatur,ut totam Nobilitatem noſceret,& ab omnibus noſcitaretur, nec populum, qua ibat, turba aulicorum (quæ vere & rapax & imperioſa eſt) gravaretur.Magiſtratibus imperabat,ut ocioſos, qui nec artem ſcirent, nec patrimonium haberent, ſevere compeſcerent: quod, omnium ſcelerum ac flagitiorum

rum

rum ex ocio,velut fonte,primordia dimanare, exiſtimaret. Comitatus equeſtris modum, qui ſequeretur nobiles, ad certum numerum redegit: quod equorum multitudinem, quorum in bello nullus eſſet uſus, annonæ gravem arbitraretur. Cum, vel navigandi inſcitia, vel temere ſe mari committentium avaritia, multa fierent naufragia, &, ad hæc accedente piratarum violentia,mercatorum ordo prope ad inopiam redactus eſſet, quæſtus cauſa ſuos navigare, vetuit. Id inſtitutum cum prope annum duraſſet, ac multorum ſermonibus, tanquam publice noxium, reprehenderetur, tandem, peregrinarum mercium brevi tanta vis invecta eſt, ut non ſolum rerum copia, ſed precii vilitas memoriam ſuperiorum temporum ſuperaret. Verum ut hic quoque mercatorum ordini conſuleretur, vetuit, quenquam à peregrinis invecta emere, præter mercatores. Ceteros autem, quod cuique uſui eſſet, ab illis redimere.

LIBER OCTAVUS.

ALEXANDRO, cum tota ſtirpe (præter unam ex filia neptem) extincto, conventus Ordinum Scotiam indicitur, in quo de novo Rege creando, & ſtatu regni interim componendo, ageretur. Eo cum frequens Nobilitas veniſſet, primum omnium ſex creant, qui ſummæ rerum præeſſent: regionibus ita diviſis, ut Duncanus Macduffus Fifæ, Joannes Cuminius Buchaniæ Comites, Gulielmus Fraſerius Fani Andreæ Archiepiſcopus partem Regni, quæ ad ſeptentriones pertinet, regerent: meridiem ſpectantibus præeſſent Robertus, Glaſcuenſis Epiſcopus, alter item Joannes Cuminius, & Joannes Stuartus. Limes, in medio, Fortha amnis eſſet. Eduardus Anglorum Rex, gnarus, ſuæ ſororis neptem, Regis Norvegiæ filiam, unam ex Alexandri poſteris eſſe ſuperſtitem, eandemque regni Scotorum legitimam hæredem, legatos, ad eam depoſcendam filio ſuo uxorem, in Scotiam miſit. Hi, cum in conventu publico multa, de utilitate publica, quæ hoc matrimonium eſſet ſecutura, diſſeruiſſent, Scotorum animos ab ea affinitate non alienos invenerunt. Erat enim Eduardus vir magni animi, magnæque potentiæ: majoris etiam cupidus: ejuſque virtus, patre vivo, in bello ſacro,& mortuo, in ſubigenda Vallia, enituerat. Neque, Scotorum nomen unquam Anglo conjunctius fuiſſe, meminerant, quam ſub po-

ſtremis Regibus. Nec odia vetuſta, unquam commodius aboleri poſſe, videbantur, quam ſi uterque populus, honeſtis & æquis conditionibus, in unum coiret. Igitur, facile de matrimonio eſt conſenſum. Adjectæ tantum, utraque parte approbante, conditiones, ut Scoti tantiſper ſuis legibus & magiſtratibus uterentur, donec, ex eo matrimonio, liberi naſcerentur, qui regni potentes eſſent. Quod ſi forte nulli procrearentur, aut nati, ante legitimam regno ætatem, decederent, tum regnum Scotorum ad proxime è Regia ſtirpe propinquos tranſiret. Rebus ita compoſitis, legati in Norvegiam miſſi Michaël, aut, ut alii habent, David Vemius, & Michaël Scotus, Equites Fifani illuſtres, & ſummæ prudentiæ apud ſuos, illis temporibus, habiti. Hi, quod Margarita (id enim nomen erat puellæ) ante adventum eorum, diem obierat, mœſti, re infecta, domum redierunt. Ex ejus autem puellæ immatura morte, orta de regno eſt controverſia, quæ Angliam vehementer concuſſit, Scotorum pene nomen delevit. Competitores enim extiterunt, homines ſumma potentia, Joannes Balliolus, & Robertus Bruſſius: è quibus Balliolus in Gallia, Bruſſius in Anglia, uterque in Scotia magnas poſſeſſiones, multas propinquitates habebant. Sed antequam controverſias eorum attingam, quo magis omnia ſint perſpicua, pauca ſupra repetam. Scotorum tribus proximis Regibus, Gulielmo, Alexandris item ſecundo & tertio, cum tota ſobole extinctis, ſupererant, qui regnum jure peterent, Davidis Comitis Hundintoniæ aut Venantoduni, poſteri. Fuerat autem David Gulielmi Regis frater, Alexandri autem tertii magnus patruus. Is, accepta in Anglia uxore Mathilde, Comitis Ceſtriæ filia, tres ex ea genuit filias. Earum natu maxima, Margarita Alano Gallovidiano, homini inter Scotos præpotenti, nupſit. Secunda, Roberto Bruſſio, cognomento Nobili, Anglo genere, & opibus claro, fuerat collocata. Tertiam accepit Henricus Haſtingus, item Anglus, cujus poſteri Comitatum Venantoduni adhuc, magna cum laude tenent. Sed eo (quod à Regni petitione ſe abſtinuit) omiſſo, de Ballioli, & Bruſſii genere, majoribus, & cauſa orationem proſequamur. Gulielmo in Scotia rerum potiente, Ferguſius Gallovidiæ Regulus, duos reliquit filios, Gilbertum, & Ethredum. Gulielmus, ut diſcordiarum inter fratres ſemina tolleret, paternam hæreditatem æquis portionibus diviſit. Eam æquationem Gilbertus, qui major natu erat, indigne ferens, fratrem, ut æmulum, & Regem, ut parum æquum, juxta oderat. Itaque Rege ab Anglis capto, liberatus metu legum, odium, diu recondi-

conditum, in utrunque exprompſit. Fratrem enim cum nec opinantem cepiſſet, erutis oculis, & lingua exſecta (ſimplice morte non contentus) graviter & diu cruciatum extinxit: & ipſe ad Anglorum partes ſe adjunxit, prædaſque ex agris finitimis, velut ex hoſtico, agens, in cives ſuos omni clade belli ſæviebat. Ac niſi Ethredi filius Rollandus, collecta ad ſe popularium, qui in fide Regis perſtiterant, manu, ei reſtitiſſet, regiones propinquas vel omnibus bonis ſpoliaſſet, vel in ſuas partes traxiſſet. Rollandus enim, juvenis acer, ſummis animi corporiſque viribus, & patrui impetus retundebat, & cum Anglis (dum vel populantes reprimit, vel agros eorum ipſe populatur) ſemper fortiter, ſæpe etiam feliciter conflixit. Rege tandem ad ſuos reverſo, Gilbertus, deprecantibus amicis, venia donatur, promiſſa, ob damna data, pecunia, ac datis in id vadibus. Sed Gilberto paucis poſt diebus mortuo, qui, ſub eo, ſanguini & prædæ aſſueverant, cum ſe in Regis Angliæ fidem tradidiſſent, ſeu ingenii inconſtantia, ſeu metu pœnæ, ex conſcientia ante factorum, ſtimulati, arma reſumpſere, ducibus Gilpatricio, Henrico Kennedo, & Samuele, qui antea Gilberto flagitiorum auctores & adminiſtri fuerant. Adverſus eos Rollandus cum exercitu miſſus, gravi prælio facto, principes eorum, magnamque promiſcuæ plebis multitudinem occidit. Qui ex eo conflictu ſupererant, ad quendam Gilcolumbum fugerunt, prædonum ducem, qui late populando Lothianam pervagatus, multos nobilium ac ditiorum afflixerat: quoſdam etiam occiderat. Inde in Gallovidiam profectus, Gilberti cauſam, ab aliis pro deſperata relictam, ſuſcepit. Nec ejus tantum agros ſibi vendicavit; ſed pro Gallovidiæ totius domino ſe gerebat. Tandem, inito cum Rollando conflictu, ad Cal. Octob. tertio fere, poſt Gilberti partes profligatas, menſe, cum maxima parte ſuorum cecidit, paucis è Rollandi exercitu deſideratis, & in iis, fratre ipſius juvene ſtrenuo. Anglus cladem eorum (ut qui, ſuperiore anno, in fidem ejus ſe dedidiſſent) moleſte ferens, Carleolum uſque cum exercitu progreſſus eſt. Ibi ad eum, Gulielmi Regis opera ſibi placatum Rollandus venit: &, inimicorum calumniis refutatis, ac demonſtrato, quam nihil temere, nihil injuſte adverſus inimicum ſuum, atque etiam publicum geſſiſſet, à Rege honorificè eſt dimiſſus. Gulielmus, illinc domum reverſus, memor & perpetuæ patris ejus Ethredi conſtantiæ, & rerum ab ipſo, pro cauſa publica, geſtarum, totam ei Gallovidiam dedit. Gilberti etiam filium, utcunque de ſe meritum, Caricta donavit. Gulielmus Neobrigienſis, Anglus, hæc in annum

CIↃ. CCXXIII. M. CCXXIII. Rollandus uxorem duxerat, ſororem Gulielmi Morvillii, qui Comes ſtabuli in Scotia erat, quo ſine liberis defuncto, Rollandus hæreditarium eum magiſtratum accepit. Ei filius fuit Alanus, qui, ob ſtrenuam operam Joanni Anglo in Hibernia navatam, opulentiſſima accepit prædia: quo nomine, permittente Gulielmo Scoto, Regis Anglorum beneficiarium ſe profeſſus, in verba ejus juravit. Duxit uxorem Alanus, Margaritam, primogenitam Davidis Hundintonii. Ex ea tres filias ſuſcepit: quarum maximam, Dornagillam, collocavit Joanni Balliolo, qui Scotorum (aliquot annos) Rex fuit. Robertus vero Bruſſius, qui Iſabellam, ſecundam Davidis filiam, duxerat, qui Carictæ Comes eſt dictus, hanc ob cauſam, quam dicam. Martha, Carictæ Comes, jam nubilis, ac patris, qui in bello ſacro deceſſerat, unica hæres, cum forte, inter venandum, conſpexiſſet Robertum Bruſſium omnium æqualium adoleſcentium longe formoſiſſimum, eum in arcem ſuam propinquam benigne invitat, ac, renuentem, prope invitum ducit. Ibi, cum ætas, forma, genus, mores facile mutuum amorem conciliaſſent, paucis conſciis, matrimonio copulantur. Id cum Rex, cui jus erat puellæ collocandæ, reſciſſet, licet utrique graviter ſuccenſeret, tamen, per amicos poſtea fuit placatus. Ex hoc matrimonio genitus eſt Robertus Bruſſius, qui poſterius Regnum apud Scotos geſſit. Igitur hæc præfati abunde, ad rem præſentem, & competitores veniamus. Hi autem erant, Dornagilla, Davidis Hundintonii ex majore filia neptis, & ex minore, Robertus Bruſſius, Carictæ Comes, ejuſdem Davidis pronepos. Pro Dornagilla, faciebat mos patrius, quo, qui gradu propior eſt, jure potior habetur. Pro Roberto, ſexus, quod, in pari propinquitatis gradu, mares fœminis præferantur. Itaque negabat, æquum eſſe, ut, vivo nepote, neptis in avita bona ſuccederet. Et quanquam in privatorum popularium hæreditatibus cernendis, interim aliter fiat, in eis tamen bonis, quæ feudi (ut vocant) nomine tenentur, ac regnorum ſucceſſionibus, contrarium jus eſſe. Jactabatur exemplum recens, in controverſia, de Ducatu Burgundiæ: quem, qui petebat, Comes Nivernenſis, licet haberet uxorem, Ducis proximi ex filio natu maximo neptem, tamen filio Ducis minori fratris adjudicata fuit hæreditas. Robertus igitur contendebat, ſe Joanni Balliolo gradu priorem, nempe nepotem pronepote: Dornagillæ autem, cum qua in gradu erat æquali, præferendum, quippe marem fœminæ. Hanc controverſiam proceres domi non poterant dijudicare: quod, ob

partium

partium potentiam, totum regnum in duas factiones diſceſſerat. Balliolus enim, per matrem, totam Gallovidiam (regionem ampliſſimam) tenebat. Cuminiam familiam, ſecundum Reges potentiſſimam, affinitate ſibi junctam habebat, per Joannem Cuminium, cui Maria, Dornagillæ ſoror, nupſerat. Robertus, qui in Anglia Clevelandiam, in Scotia Annandiam & Gariocham, & per filium, Carictæ Comitem (qui poſt regnavit) multis claris familiis ſubnixus erat, populo maxime ſuo utebatur. Igitur cum, ob has maxime cauſas, controverſia domi finiri non poſſet, nec ſi maxime ex æquo & bono pronunciaretur, ulla tanta in Scotia eſſet potentia, quæ partes cogere poſſet, ut judicato ſtarent, prope omnium voluntate, conſenſum eſt, ut, Eduardo judice, res decideretur. Neque quiſquam de fide ejus dubitabat: ut qui ex eo patre natus eſſet, quem ſuperior Scotorum Rex fuiſſet expertus, & ſocerum amantiſſimum, & tutorem æquiſſimum. Contra vero, Anglus benevolentiæ Scotorum, erga ſe, recens & illuſtre teſtimonium habebat: cum ei tam facile, de matrimonio Reginæ ſuæ, conſenſerunt. Igitur Eduardus, cum primum Bervicum venit, eo Rectores Scotiæ & Ordinum Legatos, per literas evocat, proteſtatus, ſe eos, non tanquam ſubditos ad dominum, aut magiſtratum legitimum, ſed amicos, ad arbitrum ab ipſis electum, acceſſiſſe. Primum omnium, jusjurandum à competitoribus exegit, ſe decreto ſtaturos. Deinde, ab Ordinum Principibus & Legatis, ſe ei, quem ipſe juratus Regem daret, parituros: ac, ſuper ea re, publicum omnium Ordinum diploma, ſingulorum ſigillis appenſis, ſibi dari popoſcit. Deinde è ſingulorum Ordinum prudentioribus, ſelegit duodecim Scotos, ac totidem Anglos eis adjunxit: à quibus etiam jusjurandum exegit, de eo, quod æquum ac verum crederent, judicando. Hæc palam, in ſpeciem, honeſta, & popularia facta. Illud ſecreto, & inter paucos agitabatur, quomodo Scotiam ſuæ ditionis faceret. Id cum facile exiſtimaretur, Regno in duas factiones diviſo, tamen, quo res eſſet expeditior, & fraus occultior, præter Bruſſium & Balliolum, octo alios competitores excitavit: ut è majore numero facilius eſſet, unum, aut etiam plures in ſuas partes traducere. Ac, ne tanta res temere acta videretur, conſultatio eis eſt propoſita, qui in Gallia pietate, prudentia, & Juris ſcientia tum primi habebantur. Neque dubitabat (ut eſt id genus hominum nunquam inter ſe ſatis concors) aliquod ſe reſponſum, quod in rem ſuam faceret, relaturum. Et competitores quidem novi, cum nihil in cauſa ſuſcepta firmitatis viderent,

ſponte à petendo deſtiterunt. Juris peritis vero ab Anglo, qui totius negotii apud eos auctor & moderator erat, falſa ſpecies in hunc modum eſt propoſita. Rex quidam, nec coronari, nec inungi ſolitus, ſed in ſede quadam à ſuis collocari, ac Rex denunciari, neque tamen ita libere Rex, ut non in clientela ſit Regis alterius, cujus ſe beneficiarium fateatur, ſine liberis deceſſit. Duo propinqui, è Sempronió magno Regis defuncti patruo prognati, hæreditatem petunt, Titius videlicet, ex majore Sempronii filia, pronepos, Sejus, ex minore filia nepos: uter, in hæreditate impartibili adeunda, alteri præferendus? Hac conſultatione his fere verbis propoſita, prope omnes reſponderunt: Si qua lex, vel conſuetudo, ea de re, in regno, quod petitur, eſſet, ei ſtandum, ſin minus, verum eſſe conſuetudinem ſeqni ejus, in cujus clientela ſunt: quod, in feudis dijudicandis, conſuetudo deſcendat, non autem aſcendat: hoc eſt, conſuetudo ſuperioris inferiori pro lege habenda eſt, non contra. Longum eſſet, omnium ſententias ſigillatim referre: ſed, ut paucis colligam, prope univerſi, de jure litigantium, incerta & controverſa reſponderunt: poteſtatem vero judicandi ſummam, juxta falſam ſpeciem propoſitam, Eduardo tribuerunt. Ita, re magis implicata & involuta, quam prius erat, anno proximo convenitur ad Noramam. Ibi Eduardus, per homines idoneos, leniter Scotorum animos pertentat, num ſponte in ditionem ejus vellent concedere: quod, ab eorum majoribus ſæpe factum fuiſſe, contendebat. Id cum conſtanter omnes abnuerent, competitoribus Regni, quos ipſe excitaverat, convocatis, promiſſis ingentibus, ab eis exprimit, ut ipſi in verba ejus jurent: ceteris perſuadet, ut conventus Bervicum, in locum magis idoneum, transferatur. Ibi viginti quatuor judices illos ſelectos, in Templum ſine arbitris incluſos, de controverſia cognoſcere jubet: vetito interea, ne quiſquam ad eos propius accedat. Cum lentius res procederet, ipſe ſolus identidem ingrediebatur, & alios atque alios compellando, cum comperiſſet, pluribus videri, jure priorem eſſe Balliolum, gratia & factione inferiorem, Bruſſio prius convento, quem, quod jure eſſet inferior, facilius ſuis rationibus aſſenſurum putabat, Regnum ei Scotorum pollicetur, ſi ſe in Regum Anglorum clientela, eorumque ditioni ſubditum, profiteri vellet. Ad hæc cum Bruſſius ingenue reſpondiſſet, ſe non ita cupidum regnandi, ut, ea de cauſa, libertatem à majoribus relictam imminueret, ſtatim eo dimiſſo, Balliolum acciri jubet. Is regni, quam famæ honeſtæ, avidior, conditionem oblatam libenter arripuit.

XCVI. Rex.

xcvi. Rex.

Ita, poſt ſex annos, ac novem menſes, à morte Alexandri, Joannes Balliolus Rex Scotorum eſt declaratus. Scoti quidem ceteri, tranquillitatis publicæ cupidi, Joannem, Sconam de more ductum, coronarunt, ac univerſi, præter Bruſſium, in verba ejus jurarunt. Ille, ab Anglo Rex pronunciatus, à ſuis receptus, jam de regno ſecurus, ut promiſſi fidem exolveret, ad Eduardum, qui tum in Novo caſtro ad Tinam agebat, venit, atque in verba ejus juravit. Idem quoque fecerunt, qui è proceribus eum ſecuti erant, non auſi, adverſus duos Reges procul domo reniti. Id autem reliqua nobilitas ubi reſcivit, factum quidem moleſtiſſime tulit: ſed, infirmitatis ſuæ conſcia, iram diſſimulabat. Eam ut declararent, non adeo diu poſt, ſe obtulit occaſio, Macduffo, Comite Fifano (qui, tempore interregni, fuerat è ſex gubernatoribus) ab Abernethiis (quæ familia tum in Scotia florebat opibus, & auctoritate) cæſo, ac fratre Comitis ab eiſdem in jus, ad conventum Ordinum, tracto, Rex ſecundum Abernethios pronunciavit. Macduffus, agro, de quo lis erat, abjudicato, Regem, tum ſibi ratus iniquiorem, ut ante, fratris interfecti non ſatis acrem vindicem, Anglum appellat: apud eum, in jus, Balliolum vocat. Cauſa Londinum delata, forte Balliolus Eduardo Anglo, in conventu Ordinum, aſſidebat: qui cum citatus, per procuratorem reſpondere vellet, ipſe coactus eſt ſurgere: & è loco inferiori cauſam dicere. Hanc contumeliam, tum liberius agere non auſus, tacitus tulit. Sed, cum primum ſe inde expedire potuit, ingentem irarum molem animo volvens, domum rediit: in eaque cogitatione totus erat, quomodo ſuorum animos reconciliaret, & Anglum offenderet. Hæc meditanti commodum intervenit, inter Francos & Anglos, novum diſſidium, quod in bellum ſtatim erupit. Itaque ad conventum, in Scotia indictum, aderant ab utroque Rege legati: Galli, ut cum Rege novo vetus fœdus renovarent, Angli, ut ex recenti deditione, ad bellum ſuſceptum, auxilia acciperent. Utraque legatione ad publicum concilium relata, proceres, ad rebellionem proni, Gallos æquam, Anglos iniquam rem petere, judicarunt. Fœdus enim cum Gallis, conſenſu univerſorum, ante quingentos annos factum, & propter æquitatem & utilitatem, in hunc uſque diem, perpetuo tenore, ſervatum fuiſſe. Deditionem hanc recentem, à Rege invito, expreſſam: quam etſi volens feciſſet, ea tamen non teneri vel Regem vel Regnum: ut quæ à Principe ſolo facta eſſet, non convocatis Ordinibus: quibus inconſultis, aut adverſantibus, nihil, quod ad to-

tius Regni ſtatum attineret, Regi agere liceat. Decretum igitur fit, ut Legati in Galliam mittantur, ad fœdus antiquum renovandum: & Eduardo Balliolo, Joannis filio, Regii generis uxorem depoſcendam. Altera item in Angliam Legatio miſſa, quæ declaret, Regem Scotorum, quod per vim, ac nullo jure deditionem ſui ac Regni Anglo feciſſet, eam revocare: ac renunciare amicitiam, cum ob has cauſas, tum ob innumeras injurias, ſibi ac ſuis factas: ac ſe in priſtinam libertatem vendicare. Hanc renunciationem cum nemo, paulo illuſtrior, auderet ad hominem, natura præferocem, &, fortunæ indulgentia, prope ſui immemorem, deferre, Monachus quidam, aut, ut alii ſcribunt, Abbas Abrebrothii per literas detulit: qui, innumeris contumeliis affectus, ægre incolumis ad ſuos rediit, magis contemptu ſui, quam reverentia Legationis, tutus. Interea Anglus, qui aliquot menſium inducias cum Gallo pactus erat, ſperans, ante exitum earum, Scotum imparatum poſſe opprimi, claſſem, in expeditionem Gallicam paratam, in Scotiam mittit: quæ prohiberet, ne commeatus Bervicum (quod audierat, valido præſidio firmatum) inveheretur. Cum hac, in oſtio fluminis, Scoti congreſſi, octodecim naves expugnant, reliquas in fugam vertunt. Eduardi ferox animus, hoc damno, vehementius ad vindictam eſt irritatus. Balliolum ſemel atque iterum, in jus, ad ſe vocat. Ipſe, magno exercitu coacto, ad Novum caſtrum ad Tinam venit. Ibi, edicto propoſito, Joannem rurſus, ut, de criminibus objectis, ſe purget, in jus vocat. Verum, cum nec ille, nec quiſquam, ejus nomine, ad diem conveniſſet, conſilio ad vires adjecto, Bruſſium ad ſe accerſit. Regnum ei pollicetur, ſi, in Balliolo exigendo, fidelem operam navet. Ad quam rem perficiendam, nec labore, nec impenſis opus eſſe. Tantum ad amicos det literas, ut, aut Regem deſerant, aut in prælio ceſſent. Ipſe, magnis itineribus, Bervicum contendit. In eo oppugnando, cum nihil proficeret, quod oppidum valido præſidio teneretur, ſimulato diſceſſu, velut expugnatione deſperata, per Scotos quoſdam, Bruſſianarum partium, ſpargendos rumores curat, Balliolum cum magnis copiis jam propinquum eſſe. Ad eum honorifice excipiendum, cum illuſtriſſimus quiſque properarent, urbeque ſeſe, promiſcue, pedites equiteſque projeciſſent, eques, ab Eduardo immiſſus, obvios partim proculcat, partim à ſuis excludit: & occupata porta proxima, urbem ingreditur. Secutus Rex cum peditum copiis, miſerabilem omnis generis cædem edit. Occiſa feruntur Scotorum, ſupra ſeptem millia; flos Lothianæ & Fifanæ Nobilitatis. Cum nihil minus, ab

initio,

initio, mihi fuiſſet propoſitum, quam ut, à continente rerum explicatione, diverticula quærerem, non potui mihi temperare, quin Richardi Graftonii, qui nuper hiſtoriam rerum Anglicarum edidit, effrenem maledicendi libidinem oſtenderem: ut, qui hæc legent, hinc expendant, quantum ei ſcriptori fidei ſit habendum. Ait enim, ab Hectore Boëthio ſcriptum, libro quartodecimo, capite ſecundo, tantum ibi ſanguinis fuſum, ut rivi ejus, per urbem decurrentes, molam aquariam per biduum circumagere poſſent. Primum, Boëthius librum in capita non diviſit: deinde, quod iſte aſſeverat, apud eum omnino ſcriptum non eſt: ſed, homine indocto, & impudenter mendace omiſſo, ad Eduardum redeamus: qui, abundante multitudine, partem exercitus, ad obſidendum Dumbarum, miſit. Ipſe, paucos poſt dies, arcem Bervici, auxilium nuſquam ſperantem, per deditionem accepit. Deinde, junctis ad Dumbarum omnibus copiis, cum Scotorum exercitu, qui, ad ſolvendum obſidionem, venerat, magno prælio conflixit. Victoria ad Anglos inclinante, principes Nobilitatis in arcem confugerunt: arx quoque ſive Richardi Suardi præfecti perfidia, ſive, commeatu non ſufficiente multitudini in arcto concluſæ, dedita, in omnes captivos crudeliter ſævitum. Sunt, qui tantæ calamitatis cauſam in Robertum Bruſſium ſeniorem rejiciant: quod, amicis ejus in prælio ceſſantibus, reliquis timor ſit injectus. Noſtri præterea conſtanter tradunt, quod cum ab Eduardo Bruſſius (operæ ibi navatæ precium) ſibi promiſſum regnum Scotorum peteret. Anglum Gallicè, quo ſermone libenter utebatur, reſpondiſſe: Nihil aliud ſcilicet eſt, quod agamus, quam, ut vobis regna paremus? Dumbaro, ac nonnullis aliis arcibus, prope fines Anglorum, captis, ſecuta eſt deditio Edimburgi & Sterlini. Ibi Anglus, Fortham tranſgreſſus, iter Forfaram intendit, ubi tum ſe Balliolus continebat. Cum, nullo reſiſtente, ad Montem roſarum veniſſet, ſuadente Joanne Cuminio Strabogiano, ad Eduardum venit: ac ſe Regnumque ei dedidit. Eo in Angliam navibus miſſo, Bervicum Anglus reverſus, gravi edicto Scotorum proceres eo acceſſivit, qui venerunt, in verba ejus jurare, coacti. Gulielmus Duglaſſius, vir clarus genere & factis, cum obſtinate recuſaret, in carcerem conjectus: ibi, poſt aliquot annos, deceſſit. Ita, rebus ex ſententia geſtis, Joanne Varreno Surriæ Comite Prorege, & Hugone Creſſingamio Proquæſtore poſt ſe relicto, Londinum rediit. Ibi Joannem Balliolum in cuſtodiam tradidit, poſt quartum, quam regnum inierat, annum. Sed is paulo poſt,

deprecante Pontifice Romano, ac ſpondente, nihil eum in Scotia moturum, in Galliam eſt remiſſus, Eduardo filio obſide retento. Anglus, omnibus rebus, ad bellum Gallicum (quod, propter Scotorum tumultus, diſtulerat) paratis, cum magnis copiis trajecit. Scoti, per ejus abſentiam, in ſpem libertatis erecti, duodecim eligunt, qui ſummæ rerum præeſſent. Ex horum communi ſententia, Joannes Cuminius, Buchaniæ Comes, cum manu ſatis valida, in Angliam miſſus, Anglis, qui in Scotia per præſidia ſparſi erant, ſe non auſis commovere, libere Northumbriam & Cumbriam populatur: Carleolum fruſtra obſedit. Hæc expeditio etſi Scotorum animos nonnihil erexit, & Anglorum injurias inhibuit, tamen parum, ad ſummam belli, ea profectum eſt, omnibus locis munitioribus ab hoſtium præſidiis inſeſſis. Verum, cum Nobilitati nec virium, nec animi ſatis videretur, ad majora capeſſenda, repente exortus eſt Gulielmus Vallas, homo nobili & antiqua familia, ſed in re tenui natus, & educatus, ac nullis prope opibus fretus: qui tamen, non modo ſupra omnium expectationem, ſed etiam, ſupra fidem, res eo bello geſſit. Is enim, cum magna vi corporis atque animi eſſet, adhuc adoleſcens, nobilem juvenem Anglum, ſuperbè ſibi inſultantem, occidit. Ob id facinus, profugus domo, & latitans, fugæ locum ſubinde mutando, annos aliquot tranſegit. Hac vitæ conſuetudine, corpus, adverſus omnes fortunæ injurias, duravit, & animum, ſæpe ſubeundis periculis, ad majora audenda, confirmavit. Tandem, cum ejus vitæ erraticæ tæderet, & aliquid vel cum periculo tentandum cenſeret, manu hominum collecta, quos par fortuna ei conciliaverat, non modo ſingulos excipiebat, ſed plures ſæpe cum paucioribus aggreſſus, variis ſubinde in locis deprehenſos trucidabat. Hæc cum pari celeritate & audacia gereret, nec unquam opportunum ſe hoſti præberet, brevi fama ſui utranque pariter gentem implevit. Igitur, concurrentibus ad eum paſſim, quos vel cauſæ ſimiles, vel non diſſimilis amor patriæ conciverat, intra paucos menſes, non contemnendum exercitum confecit. Ab hac tumultuaria turba, proceribus, vel metu, vel ignavia, ſegnius omnia gerentibus, Vallas Prorex appellatur: &, tanquam Ballioli Legatus, omnia pro legitimo magiſtratu imperat. Id nomen ille, nulla ambitione, aut imperandi cupiditate, ſed tantum civium ſuorum miſericordia & caritate ſuſcepit. Hac manu primum vim apertam expertus Lanurci, conventus ejus præfectum, clarum genere, Anglum occidit. Multas deinde arces, aut parum munitas, aut præſidiis

ſidiis non ſatis firmatas, aut negligentius cuſtoditas, cepit, & evertit: quibus, levioris operæ expeditionibus, ita militum animos confirmavit, ut nullum, ejus ductu, periculum defugerent: ut cujus nec audaciæ conſilium, nec conſilio unqûam eventus deeſſet. Harum rerum fama cum late ſpargeretur, atque, hominum favore aucta, plerunque majora vero perferret, quicunque vel rem Scoticam ſalvam vellent, vel ſuæ timerent, ad eum confluentibus, inſtandum fortunæ ratus, quas Angli trans Fortham arces tenebant, etſi ſatis validas, & metu nominis ejus munitas, brevi tamen in ſuam poteſtatem redegit. Taodunanam, Forfarenſem, Brechinenſem, ac Montis roſarum arces captas diruit, Dunotrium inopinato eventu oppreſſum, præſidio munivit, Abredoniam, metu ſui adventus, ab hoſte direptam, & adhuc ardentem, ingreſſo, quo minus arcem oppugnaret, rumor, de adveniente exercitu Anglorum, obſtitit: quod, eos ad Fortham opperiri, conſtituerat: prælii enim aleam, niſi ſuis locis, ſubire nolebat. Eduardus in Galliam (uti dictum eſt) diſcedens, cum omnia Scotiæ loca munita Anglicis præſidiis obtineret, multoſque haberet Scotos ſibi fidos, patriæ infidos, principes Scoticæ Nobilitatis, quos, aliquid auſuros, ſuſpicabatur, in intimam Angliam, uſque ad ſuum reditum, relegavit. In his Joannem Cuminium, Badenacæ Regulum, & Alanum Logauum, hominem manu & conſilio promptum. Rebus in hunc modum conſtitutis, nihil minus, quam novos in Scotia motus formidans, exercitum omnem abduxit. Tum vero, fama rerum à Valla geſtarum permotus, majore manu opus eſſe ratus, ad eum comprimendum, nec tamen, Rege dignam expeditionem eſſe, ducens, quippe, adverſus latronem vagum (ita enim hoſtem Angli vocabant) ſcribit ad Henricum Percium, Northumbriæ Regulum: item, ad Gulielmum Latimerum, ut, copiis celeriter è propinquis locis confectis, Creſſingamio, qui in Scotia reſtiterat, ſe conjungant: ac Scotos rebelles compeſcerent. Thomas Volſingamius Comitem Varemiæ huic expeditioni præficit. Vallas autem, qui tum Cupri Fifenſis arcem obſidebat, ne exercitus, quem, in adventum Anglorum intentus, auxerat, interea otioſus eſſet, hoſtibus jam propius accedentibus, recta Sterlinum ducit. Fortha amnis, nuſquam ferme vadoſus, illic (quanquam & minoribus amnibus receptis, & maris æſtu reciproco auctus) ponte ligneo tranſiri poterat. Ibi, Creſſingamio cum parte majore exercitus tranſmiſſo, pons, ſive (ut noſtri prædicant) architecti opera, qui non multo ante, compagines trabium ita laxaverat,

verat, ut majorem vim non poſſet ſuſtinere, ſive tot peditum, equitum, machinarumque pondere, arte nulla adhibita, fractus, Anglorum iter interrupit. Scoti tranſpoſitos, nondum explicatis ordinibus, aggreſſi, cæſo duce, reliquos in flumen retro agunt, tanta cum cæde, ut prope omnes, vel ab hoſte interempti, vel aquis abſorpti, perierint. Vallas ab hac pugna, ad arces oppugnandas, reverſus, adeo brevi belli fortunam circumegit, ut neminem Anglici generis, præter captivos, in Scotia reliquerit. Hæc victoria, in qua è Scotis nemo illuſtrior præter Andream Moravium, cujus filius aliquot poſt annos pro Rege rem Scoticam adminiſtravit, periit, ad Id. Sept. anni M. CCXCVII.
CIↃ. CCXCVII. parta eſt. Sunt, qui, Vallam non ab arcis Cuprenſis, ſed Taodunanæ oppugnatione revocatum, eodemque poſt prælium rediiſſe, tradant: in quibus, eſt Joannes Major, & aliquot Cœnobiorum libri. Hanc ſtragem ex agrorum incultu conſecuta eſt fames, & famem peſtis, unde major, quam è bello, clades timebatur. Vallas, ut huic malo, quoad poſſet, mederetur, omnem militarem ætatem, ad diem adeſſe juſſam, ſecum in Angliam duxit: ratus eſt, corpora laboribus agitata ſalubriora fore, & per hiemem in hoſtico vivendo, commeatibus domeſticis parci, & militem, omnium rerum inopem, aliquem belli fructum, ex opulenta regione, & diuturna pace florente, ſenſurum. Ibi nemine congredi auſo, à Calendis Novembribus, uſque ad Cal. Febr. cum ſuos & hoſtium fructibus refeciſſet, & ſpoliis ditaſſet, parta ingenti gloria, domum rediit. Hæc expeditio, ut Vallæ famam & auctoritatem auxit ad populum, ita nobiliorum invidiam mirum in modum adverſus eum intendit. Ejus enim laudes ipſis exprobrare videbantur, vel ignaviam, ſi non auderent, vel perfidiam, ſi nollent viri ſumma nobilitate & opibus, attentare, quod homo tenuis, omnibus fortunæ præſidiis deſtitutus, non magis fortiter ſuſceperit quam graviter perfecerit. Anglus quoque, rem eſſe ratus majorem, quam ut ea per præfectos defungi poſſet, ipſe rebus, pro tempore compoſitis in Gallia, domum rediit: & maximo exercitu, ſed repentino delectu (nam veteranos è tranſmarinis provinciis non deduxit) & è tyronibus fere conflato, Scotiam verſus pergit, cum latronum incompoſita manu rem ſibi futuram ratus. Verum cum in Stammoriæ planicie quingenti fere paſſus inter acies inſtructas intereſſent, conſpecto Vallæ exercitu, diſciplinam, ordinem, & confidentiam hoſtium admiratus, adverſus veteranum ducem, & militem omnibus malis induratum (etſi multo majores copias ipſe haberet) tamen non auſus
fortunæ

fortunæ rem committere, converſis ſignis, ſenſim gradum retulit. Vallas quoque, metu inſidiarum, abeuntem ſequi non auſus, ſuos in acie continuit. Hac victoria de potentiſſimo Rege, ſine ſanguine, relata, inimici, multo acrius eum adorti, curarunt rumores diſſeminandos, Vallam jam aperte tyrannidem affectare. Id vero primoribus indignum videri, ac præcipue Bruſſio & Cuminiis, Regiæ ſtirpis hominibus: nam, ſi ſerviendum eſſet, honeſtiorem, ſub Rege maximo & potentiſſimo, fore ſervitutem, quam ſub homine novo, cujus dominatus non minus ipſis turpis, quam periculoſus eſſet futurus. Itaque ſtatuunt, omni ratione Vallæ auctoritatem labefactare. Hic animorum habitus cum Eduardum non lateret, magno ex Anglis & Scotis, qui in fide ei data permanſerant, comparato exercitu, æſtate proxima, ad Varium ſacellum venit: qui vicus in ipſis valli Severi veſtigiis eſt inædificatus, paulo plus ſex millia paſſuum à Sterlino diſtat. Nec procul inde Scotorum exercitus conſedit, ſatis quidem validus (erant enim ad triginta millia) ſi duces inter ſe concordes fuiſſent. Duces autem erant, Joannes Cuminius, Joannes Stuartus, & Gulielmus Vallas: priores genere & opibus, poſtremus, rerum geſtarum gloria, longe Scotorum florentiſſimus. Cum in procinctu jam ſtarent tres acies, acceſſit ad priſtinam invidiam nova contentio, quis primam aciem in hoſtem duceret. Ac, nemine alteri cedente contentionem Angli diremerunt, qui, inſtructi ſub ſignis, magno gradu ad eos adventabant. Cuminius, non tentata pugna, cum ſuis diſceſſit. Stuartus, à fronte, à tergo circumventus, cum omnibus eum ſecutis occiditur. Vallas, cum à fronte acriter premeretur, & Bruſſius, circumito colle, à tergo immineret, ordinibus, quoad in tali rerum ſtatu poterat, non perturbatis, retro trans Carrontem amnem abiit. Ibi objecto flumine, cum & ſe tueretur, & ſparſos è fuga recolligeret, Bruſſio colloquium petenti non abnuit. Cum ſoli ſine arbitris, qua flumen anguſtiore alveo præaltis ripis cogitur, ex adverſo conſtitiſſent, tum Bruſſius prior, mirari ſe, ait, quid Vallæ in mentem venerit, ut, plebeculæ incerto favore ablatus, contra Regem ejus ætatis potentiſſimum, maximis etiam Scotorum auxiliis ſubnixum, ſeſe periculis aſſidue objiciat: idque, nullo tantis laboribus operæ precio propoſito, neque enim, ſi Eduardum vincat, Scotos unquam ei regnum permiſſuros: neque, ſi ipſe vincatur, ullum ſupereſſe perfugium, niſi in miſericordia inimici. Cui Vallas: Ego nunquam, inquit, iſtum laboris mei finem mihi propoſui, ut regnum mihi pararem, quod

nec

nec mea fortuna capit, nec animus cupit: ſed cum cives meos, veſtra (ad quos regnum jure ſpectat) ignavia, rectoribus deſtitutos, viderem, hoſti immaniſſimo, non in ſervitutem, ſed lanienam objectos, eorum vicem ſum miſeratus, & cauſam à vobis deſertam, ſuſcepi: quorum libertatem, fortunas, & incolumitatem non prius deſeram, quam vita me deſerat. Vos, quibus potior eſt turpis cum ſecuritate ſervitus, quam honeſta cum periculo libertas, iſtam, quam magni æſtimatis, fortunam amplectamini. Ego in patria, ſæpe defenſa, liber & libens moriar: nec me prius ejus caritas, quam vita relinquet. Ita ſoluto colloquio, uterque ad ſuos rediit. Hoc prælium incidit, in undecimum Calend. Aug. in quo ceciderunt, è Scotis ſupra decem millia: in his è proceribus clariſſimi, Joannes Stuartus, Macduffus Fifæ Comes, & ex acie Vallæ, Joannes Gramus, ſecundum ipſum Vallam, Scotorum longe fortiſſimus habitus. Ex Anglis Frerus Breangius, in re militari apud ſuos magni nominis. Poſt infelicem pugnam, Vallas cum Perthum veniſſet, dimiſit exercitum: atque invidiæ, cui ſe imparem ſentiebat, ceſſit: neque poſt eum diem, pro imperio quicquam geſſit. Anglos tamen, cum amicorum cohorte, quæ, abdicato magiſtratus nomine, ſemper ei adhæſit, quoties rei bene gerendæ ſe offerebat occaſio, ſemper infeſtus premebat. Eduardus poſt agrum, trans Fortham Perthum uſque, omni clade belli vaſtatum (receptis in fidem, qui metu præſentis nihil movere audebant) exercitum reduxit. E Scotis, qui patriæ libertati ſtudebant, poſt hoſtis diſceſſum, paulum recreati, Joannem Cuminium juniorem faciunt Proregem. Is, de conſilii ſententia, ad Philippum Valeſium, Galliarum Regem, legatos miſit, qui cum eo agerent, ut per ſororem, quæ tum Eduardo erat deſponſata, ſaltem inducias obtineant. Ejus opera, in ſeptem menſes impetratæ: nec tamen bona fide ſervatæ. Nam legatos, ad Bonifacium octavum miſſos, Angli retinuerunt, atque in carcerem conjecerunt. Scoti interea, qui, nec tyrannidem Anglorum ferre, nec immanem Eduardi animum ſuppliciis exſatiare, nec pacem æquam impetrare poterant, obſtinatis animis, ad ultimam dimicationem, citra ſpem veniæ, ſe comparant. Primum, omnes Eduardi præfectos, qui Anglicæ nationis erant, ex omnibus urbibus & arcibus exigunt. Scotos Anglicæ factionis, quacunque vi poſſunt, affligunt. Hic ſtatus rerum cum prope biennium duraſſet, Eduardus Radulfum Confraium, cum magnis copiis, ad prædones (ita enim eos vocabat) domandos, & reliquias belli conficiendas, miſit. Hi, nemine obvio, late

prædas

prædas agentes, ad Roſſinum uſque (locus is Lothianæ eſt, quinque fere millia paſſuum ab Edimburgo diſtans) trifariam, ut latius popularentur, diviſi, caſtra poſuerunt. Joannes Cuminius, adjuncto ſibi Joanne Fraſerio, Tuediæ longe potentiſſimo, collectis ad octo millia hominum, ad hoſtem ducit, ut, vel ab effuſa populatione cohiberent, vel, ſi qua rei bene gerendæ occaſio ſe obtuliſſet, fortunæ non deeſſent. Occaſio major, quam ſperabatur, eſt oblata. Nam cum Angli nihil minus, quam hoſtis toties victi, tot malis fracti, adventum expectarent, ac ſolutius, quam in hoſtico conveniebat, ſe gererent, prima eorum caſtra, ſubito adventu Scotorum, ſunt oppreſſa, magna cæde facta: qui evaſerunt, in proxima caſtra tumultum pertulere. Ibi, ad arma, trepide clamatum, &, pro ſe quiſque, alius alium hortari, ad opem ſuis ferendam. Sed, cum ſerum auxilium eſſe ſenſiſſent, ad vindictam ſe comparant. Atrox, ut inter feroces victoria, & cupiditate ultionis incenſos, fit conflictus, tandem, fuſis fugatiſque Anglis, victoria quidem, nec incruenta tamen, ceſſit Scotis. Interea tertia acies, quæ longius tetenderat, adveniens, trepidationem Scotis injecit. Plerique enim vulnerati, ac major pars, duplicis pugnæ laboribus fatigati, videbant, in certamine manifeſtum periculum, in fuga certum exitium ſibi imminere. Tandem, ducum juſſu, cæſis captivis, ne, omnibus in hoſtem intentis, à tergo inſurgerent, miniſtros ſuos cæſorum ſpoliis armant, & majoris exercitus ſpeciem hoſtibus præbent. Prælio inito, acriter utrinque certatur. Cum aliquandiu anceps pugna fuiſſet, Scoti, adhortationibus ducum, dupliciſque victoriæ memoria revocata, viribus reſumptis, tanto impetu incurrunt in hoſtem, ut Angli, turbatis ordinibus, terga verterent. Pugnatum eſt ad Roſſinum, ſexto Calendas Martias, milleſimi trecenteſimi ſecundi anni. Hæc victoria tribus exercitibus eodem die, ab uno victis, quanto fuit clarior, tanto acrius Eduardus, ad ignominiam delendam, & finem tandem aliquando diuturno bello imponendum, animum intendit. Igitur exercitum, quantum nunquam antea, conſcribit, ac terra marique Scotiam late armis pervagatus eſt, ad extremos uſque Roſſiæ fines, nemine armato, ſe tantis copiis objicere, auſo. Solus Vallas cum ſuis, nunc à fronte, nunc à tergo, aut lateribus incurrendo temere prægreſſos, aut moratores, aut ſi qui, cupiditate prædæ, longius à ſuis diſcedebant, excipiebat: neque, quenquam longius à ſignis progredi, ſinebat. Hunc Anglus magnis pollicitationibus fruſtra ad ſe ſæpe traducere eſt conatus. Sed una

CIↃ. CCC. II.

una ejus ad omnes erat oratio, ſe vitam quam patriæ debebat, ei devoviſſe: cui ſi aliam opem afferre non poſſet, piis, erga eam, conatibus immoriturum. Reſtabant aliquot arces, Anglis nondum deditæ: Urcharta, in Moravia, vi capta, omnibus, qui inerant, ad unum extinctis: ceteræ metu ſe dediderunt. His rebus geſtis, Anglus cum Eduardo filio, quem Perthi reliquerat, ſe conjunxit: ac Sterlinum, tribus menſibus obſeſſum, dedentibus ſeſe, ob omnium rerum penuriam, præſidiariis, ac tantum vitam & libertatem pactis, cepit. Nihilominus, Gulielmus Olivarius, qui arci præfectus erat, adverſus pacta & conventa retentus eſt: & Londinum, in cuſtodiam, miſſus. Tota Scotia recepta, conventus Ordinum ad Fanum Andreæ ab Eduardo eſt habitus: ubi omnes in ejus fidem, metu coacti, præter unum Vallam, jurarunt. Is metuens, ne, Anglo ſibi infeſtiſſimo, à Nobilitate (non ſatis æqua) proderetur, cum paucis ad antiquas latebras ſeceſſit. Eduardus, Præfectis & Magiſtratibus per totam Scotiam ordinatis, ſe in Angliam recepit: quo in diſceſſu, ſingularem ſui odii, in omne nomen Scoticum, ſignificationem reliquit. Non contentus enim, ſuſtuliſſe omnes, qui, res novas moliri poſſe, videbantur, adjecit animum, ad omnem (ſi fieri poſſet) gentis memoriam abolendam. Leges enim veteres delevit: ritus Eccleſiaſticos ad Anglicam conſuetudinem traduxit: hiſtorias, fœdera, monumentaque vetuſta, ſive à Romanis relicta, ſive à Scotis erecta, deſtruenda curavit: libros omnes, literarumque doctores in Angliam tranſtulit: lapidem marmoreum rudem, in quo fatum regni contineri, vulgo perſuaſum erat, Londinum miſit: neque quidquam omnino reliquit, quod, ſpiritus generoſos, aut ſui memoria, ad priſtinæ fortunæ recordationem excitare, aut ad veram animi magnitudinem erudire & excolere poſſet. Ita, non ſolum viribus, ſed etiam animis (ut rebatur) fractis, & in ſervilem humilitatem dejectis, perpetuam ſibi illinc pacem ſpondebat. Reliquit autem Odomarum Valentinum, pro Rege, qui omnium novarum rerum molimina, ſi qua emergerent, in ortu ipſo extingueret. Verum bellum ei novum, unde minime rebatur, eſt exortum. Erant apud Eduardum Regem, Scotici generis viri inter primos clari, Robertus Bruſſius, filius ejus, qui cum Balliolo de regno contenderat, & Joannes Cuminius, à colore faciei, Ruber dictus, Joannis Ballioli, proximi Scotorum Regis, conſobrinus. Hos Eduardus, ſæpenumero ſeorſum conventos, vana regni ſpe diu fruſtratus erat: atque ita opera eorum, in Scotia perdomanda, uſus. Patefacta tandem ludifica-

dificatione, nihil magis uterque expetebat, quam occaſionem, qua Regis erga ſe perfidiam ulciſceretur. Sed, ut æmuli, mutua ſuſpicione continebantur, ne conſilia communicarent. Tandem Cuminius cum ea, quæ gererentur, Bruſſio ingrata eſſe comperiſſet, ab initio malorum omnium exorſus apud eum patriæ calamitatem vehementer deploravit: &, in perfidiam Regis Angli multum invectus, ſeſe in primis ac Bruſſium graviter incuſavit, quorum auxilio & labore, ſui cives in eas miſerias incidiſſent. Ex hoc ſermonis initio longius progreſſi, cum uterque alteri, de ſilentio, fidem dediſſent, demum inter eos ita convenit, ut Bruſſius regnum obtineret, cedente ei Cuminio jus ſuum: Cuminius vero Bruſſii agros, quos in Scotia ampliſſimos & fructuoſiſſimos habebat, teneret: ſecunduſque ei honor, poſt Regem haberetur. Hæc cum inter eos jurata, ſcripta, & conſignata fuiſſent, Bruſſius, in oportunitatem rerum novandarum intentus, relictis in Scotia uxore & fratribus, in aulam Anglicam proficiſcitur. Poſt ejus diſceſſum, Cuminius, ſive pœnitentia prioris conſilii, ſive quod, fraude tollere de medio Bruſſium æmulum, ſtatuiſſet, atque hac via, faciliorem ſibi ad regnum aditum parare, ſecreta conſilia dicitur Eduardo prodidiſſe: atque, ad fidem faciendam, conventum, ab utroque ſignatum, ad eum miſiſſe. Bruſſio dies dicitur, ut perduellionis reo. Ipſe ab aula vetitus diſcedere, appoſiti etiam cuſtodes occulti, ac juſſi, dicta factaque ejus ſpeculari. Cunctatio Regis, in crimine manifeſto, eo ſpectabat, ut, ante rumorem ſumpti de eo ſupplicii, fratres ejus comprehendi poſſent. Bruſſius interea, per Comitem Gomeriæ, avitum amicum, certior de repentino periculo factus: qui non auſus, fugæ conſilium literis committere, Bruſſii exemplo monitus, ad eum calcaria inaurata, nummoſque aliquot aureos miſit, tanquam ſuperiore hæc die mutuo ab eo accepiſſet. Robertus, ut in periculis homines ſunt ſagaciores, non ignarus, quid eo munere ſignificaretur, fabrum de nocte accerſit, trium equorum ſoleas inverſas ac præpoſteras equis affigere jubet, ne veſtigia, velut abeuntium, per nivem fugam proderent. Ipſe, eadem nocte, duobus comitibus aſſumptis, iter ingreditur, ac, multum hominibus equiſque fatigatis, ſeptimo demum die ad arcem ſuam, quæ ſita eſt ad lacum Mabanum, venit. Ibi Davidem fratrem, & Robertum Flaminium nactus, eis adjunctis, ac vix fugæ cauſa indicata, in tabellarium incidit, qui literas à Cuminio ad Anglum ferebat: in quibus ſcriptum erat, ut Robertus quam primum tolleretur: periculum enim in mora eſſe, ne

 quid

quid homo,nobilis & gratioſus, pari conſilio atque audacia, novæ turbæ excitaret. Perfidia Cuminii his etiam indiciis comperta, Robertus ira inflammatus, Drumfritium, ubi inimicum eſſe compererat, recta pergit: ac Joannem in templo fratrum Franciſcanorum nactus, prolatis literis, coarguit: ac impudenter ſuas eſſe negantem, impatiens iræ, pugione in ventrem adacto, jacentem pro mortuo reliquit. Cum equum eſſet conſcenſurus, Jacobus Lindeſius ac Rogerius a Cella, Patricii, alter propinquus, alter vetus amicus, è vultu animi perturbatione intellecta, cauſam ſciſcitantur. Qua ille breviter explicata, cum ſubjeciſſet ſe putare, Cuminium eſſe mortuum: Quid, inquit Lindeſius? Tu ergo rem tam arduam in incerto reliquiſti? &, cum dicto, ædem ingreſſus, non illum modo, ſed & Robertum Cuminium, opem propinquo ferre conantem, conficit. Hæc cædes

CIↃ. CCCV. facta eſt, anno milleſimo, trecenteſimo quinto, ad quartum Idus Februarii. Eodem prope tempore Vallas à Joanne Mentheto familiari ſuo, per Anglos pecunia corrupto, in agro Glaſcuenſi, ubi tum latebat, captus, & Londinum miſſus, Eduardi juſſu, fœde laniatus interiit, membra, ad aliorum terrorem, in locis celebrioribus Angliæ & Scotiæ ſuſpenſa. Hunc finem vitæ habuit vir, ſui temporis longe præſtantiſſimus, in ſuſcipiendis periculis, animi magnitudine, in rebus gerendis, fortitudine & conſilio, clariſſimis veterum ducibus facile comparandus, charitate in patriam nemini ſecundus, qui ſervientibus ceteris, ſolus liber, neque præmiis adduci, neque metu cogi potuit, ut cauſam publicam, ſemel ſuſceptam, deſereret: cujus mors eo miſerabilior eſt viſa, quod, ab hoſte invictus, à quibus minime debuit, fuit proditus.

XCVII. REX.

Bruſſius tantum moratus, dum à Pontifice Romano veniam cædis, in æde ſacra factæ, obtineret, proximo menſe Aprili, anno

CIↃ. CCCVI. milleſimo trecenteſimo ſexto, Sconam profectus, Rex coronatur. Primum gnarus, quam potente cum hoſte res ſibi eſſet, copias, undecunque poteſt, comparat. Sed, cum totam gentem Cuminiam, cujus familiæ potentiam nulla unquam ante, neque poſtea in Scotia æquavit, haberet inimicam, multorum præterea animos offendiſſet, propter operam ſuperioribus temporibus Anglo navatam, maxima autem pars, metu potentiæ Anglorum, conquieſceret, ad Methuanum tamen cum paucis fortunam tentare auſus, ab Odomaro, Eduardi præfecto, vincitur: eo minore cum cæde, quod Bruſſiani, ſuæ infirmitatis conſcii,

inito

inito ſtatim certamine, integri fugerunt, ad XIII. Cal. Aug. Nec adeo diu poſt, cum in Atholiam veniſſet, ac illinc in Argatheliam tenderet, patefacto Cuminiis ejus conſilio, in loco, qui Dalree vocatur, hoc eſt ager Regius, ex itinere prælium inire coactus, paucis amiſſis, reliquis, quo cuique commodum erat, dilabentibus, pari ac prius eventu eſt uſus. Poſt id tempus, cum uno & altero fere comite tutiorem ſe, in ea fortuna, paucitate ratus, per loca deſerta vagus, prope ferinam vitam egit, nec, ſi rurſus fortunam tentare vellet, ulla virium ſpes uſquam erat: Vulgo enim, ex hac duplice offenſione, cetera augurante, ab omnibus deſtituitur. Duo ſoli, ex veteribus amicis, conſtanti erga eum fide perſtiterunt, Milcolumbus Levinius, Leviniæ Comes, & Gilbertus Hajus. Angli, ejus miſeriis nondum ſatiati, mittunt in omnes Regni partes, qui propinquos ejus comprehendant: omnes præterea exulum uxores & liberos, jubent, ante certum diem, regno excedere: uxor ipſius Roberti, à Gulielmo Comite Roſſio capta, in Angliam mittitur. Nigellus ejus frater, Kildrumiæ arce per præfectum Anglis prodita, cum uxore & liberis in hoſtium manus venit. Thomas quoque, & Alexander itidem, ejus fratres, dum à Gallovidia Carictam petunt, ad lacum Rianum (qui Ptolemæo eſt ſinus Rerigonius) comprehenſi, in Angliamque miſſi. Hi tres, alius alibi, capite multantur, ceteri Bruſſianarum partium paſſim conquiſiti: ipſi cæſi: bona direpta. Rex ipſe, cum uno plerunque comite, interim ſolus, per loca maxime inculta, pererrabat: atque, in dies & horas, latibula commutabat. Et cum, ne ſic quidem, ſibi tutus, à civium perfidia & hoſtium crudelitate, videretur, in Ebudas, ad veterem quendam amicum, tranſmiſit. Ibi cum aliquot menſes latuiſſet, quia nuſquam comparebat, periiſſe creditus, quæri deſiit. Hæc fama ut, ad ſecuritatem, erat ei non inutilis, ita, ſi diutius duraſſet, amicis omnem recuperandi regni ſpem, ademptura videbatur. Aliquid igitur movendum ratus, modicis ab amico, ubi latebat, copiis acceptis, in Carictam navigat. Ibi arcem, ſui quidem patrimonii, ſed à valido Anglorum præſidio inſeſſam, inopinato adventu opprimit: & Anglis ad unum occiſis, ne ab hoſtium copiis intercluderetur, tranſmiſſo Glottæ æſtuario, Ennerneſſum arcem munitam, ad Neſſum flumen in tumulo ſatis edito ſitam, longe diverſa regione, negligentius cuſtoditam, pari felicitate capit. Harum rerum fama divulgata, magnum animorum motum per totam Scotiam fecit. Præter enim veteres amicos, qui paſſim è ſuis latebris ad eum accurrebant, multos

etiam novos ei conciliavit Anglorum ſuperbia, qui, poſtquam extinctum arbitrati fuerant, magis avare & crudeliter imperarunt, quam antea. Igitur auctus non pœnitendis copiis militum optimi generis (ut quos, vel induraverant labores, vel deſperatio, ad ultima audenda, impulerat) omnes ubique arces, per Scotiæ regionem in ſeptentriones procurrentem, ut quamque capiebat, diruit: partim, ne ſuas copias dividendo infirmiores redderet: partim, ne hoſtes ullum receptum tutum illic haberent. Cum, paſſim obvia vincendo, in interiorem partem Regni penetraret, Joannes Cuminius, Buchaniæ Comes, certior factus, eum ad ſaltum, per quem Eſca fluvius in plana Merniæ delabitur, perveniſſe, cum ſubitario exercitu Scotorum & Anglorum, omnibus, qui militari eſſent ætate, ad arma convocatis, ad Gleneſcam (ita loco nomen eſt) eum aſſequitur. Bruſſius, loci anguſtias ſuorum paucitati commodas, ratus, paratus ad dimicandum, hoſtem expectabat. Cuminius, acie in longitudinem explicata, terrore multitudinis Bruſſium perculſum iri arbitrabatur. Verum, ubi eum videt, ſuis ſe locis tenere, conſcius imbecillitatis ſuorum, nec auſus in locum paulo iniquiorem aciem erigere, de induciis, per quas de pace ageretur, miſſo præcone, prior egit. Eas Cuminius cum obtinuiſſet, omiſſa mentione pacis, quibuſcunque poteſt rationibus, copias auget: nec Scotis, quos ſecum habebat (multorum favore in Robertum inclinato) confiſus, ſupplementum ab Anglis petit. Interea Bruſſius quoque, ut contemptum ſui demeret Anglis, & amicorum animos erigeret, ſemper hoſtium copiis inhærens, nunc hac, nunc illac carpere, & infirmiora præſidia aggredi, nec ipſe unquam ullo in loco conſiſtere diutius, aut hoſti ſe opportunum præbere. Circa hæc tempora, Simon Fraſerius, Valterus Loganus, equites ſtrenui, & ſumma in patriam caritate, à factionis Cuminianæ hominibus capti, & Anglis traditi, Londini ſupplicio ſunt affecti. Eodem fere tempore, Jacobus Duglaſſius ad partes Bruſſianas ſe adjunxit. Erat is Gulielmi filius, juvenis omnium primarum artium facile princeps: qui, cum Luteciæ literis operam daret, audito, patrem in carcerem ab Anglo conjectum, ac non adeo multo poſt mortuum, domum rediit, ut, ex amicorum conſilio, reliquum vitæ curſum ordinaret: ac patrimonio exutus, amicis aliis alio caſu diſperſis, omnium rerum inops, ad Gulielmum Lambertum, Fani Andreæ Epiſcopum, ſe contulit: ab eo in familiam acceptus, atque ibi honeſte habitus, uſque ad Eduardi Regis, pacata fere tota Scotia, adventum, ad Sterlinum obſidendum,

dum. Eo, ad Regem ſalutandum, profectus Lambertus, Duglaſſium ſecum duxit: Regemque, opportunum nactus, oravit, ut, patrimonio reſtituto, juvenem in fidem clientelamque reciperet, ejuſque forti & fideli opera uteretur: atque adjecit, quæ, pro tempore, de laudibus ejus dicenda videbantur. Rex, ubi nomen genuſque ejus intellexit, de Gulielmi patris pertinacia aſpere locutus, neque ſe filio, nec opera ejus uti velle, reſpondit: nec patrimonium, ſi maxime vellet, reddere poſſe, quod jam de ſe bene meritis gratificatus eſſet. Ita dimiſſus ab Anglo Jacobus apud Lambertum fuit, uſque ad Bruſſii in Merniam adventum: tum, ne quam Anglo (cujus animum erga ſe implacabilem abunde perſpexerat) occaſionem nocendi omitteret, direptis, non inſcio Lamberto, ejus equis ac nonnulla pecunia, ad Bruſſium venit: ejuſque ille opera, multis aſperrimis tempeſtatibus, eſt uſus. Non adeo multo poſt, uterque Rex, eodem prope momento, in gravem morbum incidit. Eduardus, in belli apparatu adverſus Scotos occupatus, paucis poſt diebus, morbo ad Lancaſtrium deceſſit, relicto hærede Eduardo ſecundo filio, qui à loco, ubi natus erat, Carnarivanus eſt dictus. Is, à patre aucto exercitu, in hoſticum ingreſſurus, præmiſit edictum Drumfriſium, ut Scoti frequentes eo convenirent: verum è propinquis regionibus & pauci, & ſegniter affuerunt. Renunciato etiam, res tranſmarinas turbari, relicto præſidio, quantum ſatis putabat, ad Scoticos tumultus reprimendos, reverſus, rebus domi pro tempore compoſitis, in Galliam trajecit. Interea Robertus, morte Angli nunciata, nonnihil recreatus, de rebus ſuis melius ſperare cœpit: ac viribus animi corpus infirmum ſuſtentabat. Non ignarus autem, quantum in unius ducis induſtria ad victoriam eſſet momentum, ita ſe comparabat, ad extremam fortunæ aleam, ut hoſtem & pugnam depoſceret. Ex adverſo autem, cum Anglus, amicorum ſpe tardius, adventaret, Joannes Cuminius, avidus gloriæ, belli per ſe finiti, cum ſperaret, Robertum, vel, adjuncto ad labores morbo graviſſimo, extinctum iri, vel, per valetudinem impeditum, in aciem non deſcenſurum, omnibus, quas potuit, copiis in unum coactis, recta ad hoſtem ducit. Ille contra, ut ſuorum animos confirmaret, ſe imponi in equum jubet. Ejus autem conſpectus, etſi, duobus militibus eum ſuſtinentibus, hærere vix poſſet, tantum animi omnibus adjecit, ut nunquam alacrius pugnam inierint. Cuminius, qui ſpem victoriæ in adverſa hoſtis valetudine collocarat, poſtquam, neque hortando, neque caſtigando, ſuos continere

potuit, una cum eis fugam capeſſere, eſt coactus. Multi in fuga capti: omnes humaniter habiti. Hæc victoria, ad Enneruriam parta, ut Regem morbo liberavit, ita rerum proſpere gerendarum ei fuit initium, quicquid enim ab eo die attentavit, ei feliciter ceſſit. Poſt paucos deinde dies, in Argatheliam duxit. Regionem depopulatus, dominum ejus Alexandrum ad deditionem compulit, qui, cum familiaribus in Angliam profectus, ibi brevi poſt, in ſumma inopia, miſeram vitam finivit. Eodem anno, pridie Calendas Julias, Eduardus Bruſſius, æque proſpero eventu, ad Deam Gallovidiæ amnem pugnavit: Rollandus, nobilis Eques Gallovidianus, in prælio cæſus: Donaldus Inſulanus è fuga retractus: Gallovidia longe lateque vaſtata. Hi tumultus Eduardum Anglum, ocii cupidum, invitum ad bellum exciverunt. Nam, cum ubique res male gereretur, ipſe proximo anno, cum magno ſuorum exercitu Scotiam ingreſſus, numeroſam manum Scotorum, qui ab Anglis nondum defecerant, ſibi adjunxit. Cum iis copiis ad Renfroam uſque progreſſus, nulla re digna memoratu geſta, rediit: ſive in cauſa fuit ipſius ſegne ingenium, ſive quod, præter inopiam, quæ tum omnem Scotiam affligebat, Robertus curarat, ut commeatus, qua iturus erat exercitus, inde in loca devia transferrentur. Poſt ejus diſceſſum, Scotus, in arcibus recipiendis, quæ adhuc ab Anglis tenebantur, reliquum anni tempus conſumpſit. Plurimæ, deſperato ab Anglis auxilio, non exſpectata obſidione, ſeſe dediderunt. Anno deinde proximo, qui fuit, à Chriſto nato, M. CCCX. Bruſ-
CIↃ. CCCX. ſius, ut clades acceptas hoſti rependeret, bis Angliam infeſto exercitu eſt ingreſſus, & cum maxima præda, ſine certamine, rediit. Sequente deinde biennio, præſidia munitiora, quæ in Anglorum poteſtate remanſerant, prope omnia recepit: Perthum vi captum, Angli Scotique præſidiarii promiſcue cæſi: quo ceteri à ſimili pertinacia deterrerentur: muri diruti: foſſa repleta. Hujus exempli terror Drumfriſium, Lanarcum, Æram, Botam oppida, aliaque multa minus firma loca, deditionem facere, coëgit. Veris initio, Bacchanalibus ad Jejunii Quadragenarii principium celebrari ſolitis, cuſtodibus ad ludum laſciviamque intentis, Rosburgum à Jacobo Duglaſſio captum: nec adeo diu poſt, Thomas Randulfus Edimburgi arcem munitiſſimam cepit. Manna quoque inſula dedita: arces ubique, ne iterum receptaculo eſſent hoſtibus, dirutæ. Interea Eduardus Bruſſius Sterlini arcem, in rupe (niſi una, qua aditur, parte) undique præcipiti ſitam, obſidione clauſerat. Eam tenebat Philippus Maubraius,

bräius, homo impiger, qui, ſucceſſu Bruſſianarum partium in Scotia animadverſo, eam armis commeatibuſque, adverſus obſidionem, quam jam tum animo proſpiciebat, egregie munierat. Igitur cum dies multos Eduardus fruſtra, in ea oppugnanda, conſumpſiſſet, neque ſpem potiundi per vim haberet, ne, nulla re geſta, repulſus inde videri poſſet, ad conditiones eſt ventum, ea lege, ut, ni ante annum, ab eo die circumactum, Anglus opem ferret obſeſſis, arx Scotis dederetur: præſidiarii, quo vellent, cum rebus ſuis ſe conferrent incolumes. Hæ conditiones vehementer diſplicuerunt Regi: eas tamen, ne fratris fidem elevaret, ſervare decrevit. Verum, cum non dubitaret, Anglum ad diem affuturum, quicquid, in tanta rerum inopia, poteſt, adverſus hoſtem potentiſſimum, ſubiturus ultimum diſcrimen, parat. Et Anglus, qui à Scotis, quos pater ei victos & fractos reliquerat, ſe, non modo regno Scotorum exutum, ſed de Anglia dimicare coactum, cerneret, gentem ſæpe rebellem, ſemper inquietam & infeſtam tollere cupiebat. Id ut & perficeret, exercitum, non modo ex Anglis & Scotis, qui Anglorum ſectam ſequebantur, ſed è tranſmarina ditione (quæ tum ei magna, & opulenta erat) quantum nullus unquam Rex Anglorum habuiſſe dicitur, coëgit: corrogatis etiam à tranſmarinis amicis auxiliis, maxime à Flandris & Hollandis; quos pater ejus, adverſus Philippum Gallorum Regem, impenſe adjuverat. In eo exercitu ſupra centum millia bellatorum fuiſſe, dicuntur. Sequebatur etiam turba calonum & lixarum, eorumque, qui commeatus terra marique ſubvehebant, ut in regionem non admodum frugum fœcundam, & per tot annos omnibus belli cladibus afflictam: præterea eorum, qui, in colonias deſcribendi, & agros accepturi, uxores & liberos ſecum trahebant, ingens multitudo. Totæ autem vires opulentiſſimi Regni, & jam diu florentis, oculis animiſque ſubjectæ, tantam omnibus fiduciam pariebant, ut, non de bello gerendo, ſed de præda dividenda, omnis eorum eſſet ſermo. Bruſſius, tanto apparatu hoſtium audito, & ipſe ſuas copias parat, numero quidem, adverſus tantam multitudinem, exiguas, erant enim ad triginta millia hominum, ſed belli uſu & malis domeſticis induratorum, & qui vitæ, fortunarum, omniumque, quæ ſunt hominibus cara, ſpem in dextris gerebant. Cum hac manu, ſiniſtram ripam Bannoci fluminis tenebat. Eſt autem is amnis, prætaltis utrinque ripis, paucoſque & anguſtos habet tranſitus: à Sterlino circiter duo millia paſſuum abeſt: Infra colles, antequam in Fortham influat,

per loca paulum æquiora tranſit, ſed alicubi paludibus impedita. Hieme quidem, plerunque rapidus ac torrens fertur: tum vero, ut mediis caloribus, modicis aquis & pluribus in locis pervius erat. Scotus, quanto viribus inferior, tanto ad omnia circumſpectior, ut arte & conſilio tranſitum impeditiorem Anglis, qui dextram ripam occupaverant, redderet, locis æquioribus foſſas præaltas duxit, in quibus palos acutos ita infixit, ut ſuperne integumentum è levi ceſpite fraudem celaret, murices item ferreos, ubi commodum videbatur, ſpargi juſſit. Igitur cum caſtra caſtris, modico amne dirempta, in adverſis collibus prope collata eſſent, Anglus octingentos equites, paulo longius à caſtris tranſmiſſos, Sterlinum præmittit. Hos Robertus, ad vicini agri prædam mitti, ratus, quingentos equites dat Thomæ Randulfo, cum quibus effuſam agrorum populationem cohiberet: & ſi ſe occaſio pugnandi daret, eam non omitteret. Eos Angli conſpicati, omiſſo, quo pergebant, itinere, aciem convertunt. Pugnatum eſt diu acriter, neutro inclinante victoria. Jacobus Duglaſſius, ſuis, qui pauciores erant, vehementer metuens, Bruſſium orat, ut liceret, laborantibus opem ferre. Id cum ille pertinaciter negaret, in tumultum velut ſpectator ſubjectus, certus tamen, ſi res poſceret, ſuis ire ſubſidio, ubi, Anglorum aciem inclinantem, remque Scoticam meliore loco eſſe, animadvertit, ibi conſtitit, ne, ex aliena laude quicquam velle decerpere videretur. Angli, paucis illis è tanta multitudine amiſſis, nihil animis fracti, & Scoti, velut totius victoriæ omine recepto, ſe, in craſtinum diem, ad dimicationem parant. Nox, quamvis tum breviſſima, (ad nonum enim Calendas Julias pugnatum eſt) pro ardore tamen utriuſque partis, longa videbatur. Omnis Scotorum multitudo in tres acies erat diviſa; Rex mediam ducebat: in dextro cornu ejus frater, in ſiniſtro Randulfus imperabat. Angli, præter magnum ſagittariorum numerum, quos utrinque cornibus circumfuderant, cataphractos etiam è Galliis habebant. Hi, cum in Randulfum, qui locis humilioribus ſtabat, ſe concitaſſent, ut in latus obliquum incurrerent, ſubito in præparatas à Bruſſio foſſas ruinæ modo, cum magna hominum & equorum ſtrage, prociderunt. Primi ſuorum, ſupra ruentium lapſu oppreſſi, perierunt: & poſtremi, priorum clade territi, retroceſſerunt. Is terror etiam pedeſtres copias nonnihil tardavit, veritas, ne & ipſæ ſimili fraude caperentur. Accidit & aliud, parvum quidem dictu: ſed quod (ut in bello plerunque ſolet evenire) non leve attulit momentum, ad ſummam rei. Robertum, qui ante ſuam
aciem

aciem obequitabat, clavamque manu tenens, primos ordines continebat, quidam Anglus agnoſcens, infeſtus in eum haſtam dirigit. Rex, ictu paulo evitato, hoſtem, equi impetu prætervectum, clava ferit, ac exanimem ſolo proſternit. Vulgus militum, periculoſam Regis audaciam magnis laudibus proſequens, non jam conſilio regi, ſed impetu in hoſtem ferri, tanto ardore animorum, ut adverſam aciem impulſuri viderentur, niſi ſagittarii Anglorum, in cornibus diſpoſiti, magno cum damno eos coërcuiſſent. Bruſſius, aliquot equitum turmis immiſſis, eos quidem repreſſit: error tamen, pluſquam hoſtis, Anglis nocuit. Turba enim caſtrenſis, calonibus in jumenta impoſitis, linteiſque, ſignorum inſtar, explicatis, cum in colle, unde conſpici poſſent, conſtitiſſent, ſpeciem novi exercitus adventantis præbuerunt. Angli, qui proximi ſtabant, duplice metu attoniti, fugam capeſſunt, ac ſuo pavore reliquam aciem turbant. Vulgi, in fuga, ingens edita cædes. Quinquaginta Anglorum millia quidam noſtrorum cæſa tradunt. Caxtonus ſcriptor Anglus, ut numerum certum non ponit, ita ſtragis ingentis ſuſpicionem facit: ait enim, innumerabilem cæſorum fuiſſe multitudinem. Nec, fortaſſis, injuria rem in incerto reliquit, quod, numerum inire, non erat facile, fuga tam longe lateque ſparſa, in qua plures, quam in prælio perierunt. Tanta certè clades fuit, ut, proximo ac tertio poſt anno, Angli, quanquam pluribus incommodis provocarentur, tamen non ſe commoverint. E Nobilitate Anglica ceciderunt circiter ducenti: par prope numerus fuit captivorum Illuſtrium. Ex iis cognitum eſt, initium fugæ ab ipſo Rege ortum, ac, niſi à Comite Marciæ in arcem Dumbari receptus fuiſſet, ac navicula Bervicum miſſus, non evaſiſſet manus Duglaſſii, qui cum quadringentis equitibus quadringinta millia paſſuum eum ſecutus erat. Inter captivos deprehenſus eſt monachus, ex eorum factione, qui, à Carmelo monte Syriæ, ſibi cognomen adoptarunt: is (ut illis temporibus) poëta non ſpernendus fuit habitus: atque ad bellum adductus, ut Anglorum victoriam verſibus illuſtraret. Captus autem, eorum cladem (libertatis pretium) decantare eſt coactus: carmine plane rudi, & barbaro: ſed quod illorum temporum auribus non diſpliceret. Nec incruenta Scotis fuit victoria: ceciderunt enim ad quatuor millia: in quibus, duo tantum Equeſtris ordinis fuerunt. Sterlini arx, uti convenerat, dimiſſo præſidio, recepta. Incidit in hæc tempora res, ob fortunæ inexiguo curriculo varietatem, non indigna relatu, Joannes Menthetus, qui Vallam amicum An-

glis prodidit, pro eo, ac debuit, Scotis inviſus, ab Anglis, præter alia præmia, acceperat præfecturam arcis Britannoduni. Ea, reliquis munitionibus recuperatis, prope ſola, aut cum paucis, ab Anglis tenebatur. Et, quia natura erat inexpugnabilis, cum Rex, per propinquos & amicos, cum præfecto, de ea redimenda, tractaret, Comitatum Leviniæ, proditionis pretium, petebat: nec, aliam ullam conditionem ad aures admittere ſuſtinebat. Hic Rex cum animo fluctuaret, quod, arcem etſi maxime cupiebat, receptionem tamen ejus non tanti æſtimabat, ut, ob eam, Comitem Leviniæ offenderet, in omnibus ſuis calamitatibus, amicum certiſſimum ac prope unicum. Eam Regis hæſitationem Comes cum reſciſſet, auctor ei fuit, ne conditionem recuſaret. Igitur, pactis ex ſententia Joannis confectis, ac ſanctiſſime confirmatis, cum Rex, ad arcem recipiendam, veniret, in nemore Colchonio, quod prope mille paſſus ab ea abeſt, faber quidam lignarius, Rollandus nomine, impetrato, ut, de re magna Regem convenire liceret, fraudem à præfecto intentam ac paratam ei indicavit. Erat autem ea ejuſmodi. In cella vinaria depreſſa & occulta, Angli, ſatis magno numero, erant incluſi: qui, cetera arce recepta, Regem ſecurum, inter prandendum aut caperent, aut obtruncarent. Igitur Rex, à Joanne in arcem acceptus, cum, ceteris omnibus ſatis exploratis, ad epulas blande invitaretur, negavit, ſe pranſurum, donec cellam illam occultam introſpiceret. Cum præfectus cauſaretur, fabrum abeſſe, qui clavem cellæ haberet, ſed mox affuturum, oſtio effracto, dolus patuit. Angli, armati educti, & ſeorſum interrogati, rem ordine narrarunt: aliudque indicium addiderunt, navem armatam in æſtuario proximo ſtare, quæ Regem in Angliam exportaret. Ceteris ſupplicio affectis, Joannes, in carcerem conjectus aſſervabatur: quod Rex propinquos ejus, ac maxime generos offendere tam periculoſo tempore, nollet. Habebat enim filias complures, egregia forma omnes, ac viris opulentis & factioſis nuptas. Igitur imminente prælio, in quo erat de incolumitate publica certandum, ne cujuſquam hominis potentis animus offenſior ad malas artes impelleretur, ea lege è carcere eſt eductus, ut, ſpondentibus pro eo generis, in acie prima locatus, fortunæ judicium experiretur. Ibi homo alioqui fraudulentus Regi fidem ſervavit: atque ita fortiter ſe geſſit, ut ejus diei opera non modo veniam præteritorum, ſed ampla etiam in poſterum præmia promeruerit. Hujus victoriæ fama, per univerſam Britanniam divulgata,

gata, non ſolum Anglorum ferociam repreſſit: ſed Scotos etiam ex ultima deſperatione erexit: nec eos pecunia ſolum, ſed gloria, & armis, & apparatu bellico auxit. Neque ſuos modo, qui partim bello, partim per inducias capti erant, redemerunt, ſed magnam ex captivis pecuniam confecerunt. Ex ſpoliis autem, plerique & ſuperiorum temporum damna compenſarunt, & magnas in poſterum opes pararunt. Venerant enim Angli, cum pretioſiſſimis rerum ſuarum, non tanquam ad bellum, ſed certam victoriam. Rebus bello feliciter geſtis, Rex hiemem, quæ ſecuta eſt, ſtatum Regni, diuturno bello labefactatum, confirmando, & præmia bene meritis perſolvendo, conſumpſit. Proximo vere, Bervicum de Anglis eſt captum, poſt viceſimum annum, quam in eorum poteſtatem veuerat. Proxime comitia ad Æram, Coilæ oppidum, ſunt indicta. Ibi frequenti conventu, omnium Ordinum ſuffragiis Bruſſio Regnum eſt confirmatum. Deinde, quia unicam ex priore uxore filiam habebat, optimates memores, quantum malorum publice redundaverat ex ea controverſia, quæ ſuperioribus temporibus, de jure Regiæ ſucceſſionis, fuerat, decreverunt, ut, ſi nulla Regi ſtirpis virilis proles eſſet, Eduardus ejus frater Rex crearetur: ejuſque deinceps filii ſuccederent. Quod ſi is quoque, ſine ſtirpe virili, decederet, tum Roberti filia, Maria, poſterique ejus Regnum tenerent, interea Nobilitas virum, cui eam collocarent, dignum puellæ Regiæ matrimonio, & Regni ſucceſſione eligerent. Multo enim æquius eſſe, ut puellæ maritus ab omnibus, quam à puella Rex omnibus eligeretur. Decretum quoque ibi, ut, Rege impubere, Thomas Randolfus, aut, ſi quid ei accidiſſet, Jacobus Duglaſſius Regis tutor, & Regni gubernator eſſet. Fama rerum à Roberto, domi belloque geſtarum, ex Hibernia legatos excivit, ad ſe ſuaque omnia in fidem ejus permittenda. Quod ſi ipſum rerum ſuarum ratio detineret domi, orabant, ut Eduardum fratrem Regem ſibi daret; neu ſineret, gentem cognatam, ſub crudeli & ſuperba dominatione Anglorum, intolerabili ſervitute premi. Scripſerunt idem Hiberni etiam ad Pontificem Romanum, fere in eandem ſententiam. Is cum fruſtra monuiſſet, ut ab Hibernis Anglus injuriam abſtineret, tandem Eduardus Bruſſius, eo cum exercitu profectus, magno univerſorum conſenſu, Rex eſt appellatus. Primo ſui adventus anno, Ultoniam omnem, ejectis Anglis, ſuæ ditionis fecit: reliquamque totam Inſulam, victore exercitu, peragravit. Anno proximo, novo ex Anglia tranſmiſſo exercitu,

cum

cum belli major moles inſtaret, Robertus quoque, novis copiis coactis, ad fratrem feſtinavit: multa, ob inopiam commeatuum, in ea expeditione paſſus, cum fere unius diei itinere abeſſet, certior eſt factus, fratrem, cum omnibus eum ſecutis, tertio Non. Oct. cæſum fuiſſe. Fama eſt, Eduardum, nimia gloriæ cupiditate percitum, rem præcipitaſſe, ne cum fratre victoriam communicaret. Rex Angliæ, cum reſciſſet, florem virium Scotiæ in Hibernia una cum Bruſſio abeſſe domo procul, commodiſſimam occaſionem ulciſcendi damna ſuperiorum temporum ſibi datam, ratus, magnas copias, ſub lectiſſimis ducibus, in Scotiam miſit. Cum eis ter, diverſis in locis, Duglaſſius limitum præfectus congreſſus, duces fere omnes, & militum partem majorem occidit. Angli, terreſtribus copiis re male geſta, claſſe, qua parte virium plus poterant, in Fortham invecti, excurſionibus littora omnia infeſtant. Comes Fifæ equites quingentos, ad prædones coërcendos, miſit. Hi, non auſi, cum tanta multitudine congredi, cum redirent, occurrit revertentibus Gulielmus Sinclarus, Caledoniorum Epiſcopus, ſexaginta fere comitatus equitibus. Qui, cum reditus cauſam audiſſet, graviter increpita eorum ignavia, exclamavit. Qui rem Scoticam ſalvam vultis, me ſequimini: &, cum dicto, correpta lancea, cunctis eum alacriter ſequentibus, in populatores vagos impetu facto, tam trepide eos ad littus compulit, ut, dum quiſque naves conſcendere feſtinat, una navicula, irruentis multitudinis pondere depreſſa, cum vectoribus perierit. Ceciderunt in eo tumultu, plus minus quingentis ex Anglis. Id Sinclari factum adeo Regi gratum fuit, ut ſemper, ab eo tempore, ſuum illum appellaret Epiſcopum. Illa æſtate, cum, ob annonæ penuriam, & vulgatos in omnia fere manſueta animalia morbos, tum ob frequentes incurſiones, Angliæ regiones omnes, Scotis propinquæ, pene incultæ jacerent, huic malo ut mederetur Anglus, Eboracum venit: cumque ibi exercitum, ob cultorum paucitatem, conficere non poſſet, coacti ſunt Londinenſes, & eorum vicini, quanquam plerique vacationem haberent, militem dare. Ita tandem, confectis copiis, ad Bervicum obſidendum proficiſcitur. Eo vix dum venerat, cum Thomas Randulfus, diverſa regione, Solveo amne ſuperato, Angliam ingreſſus, ferro flammaque omnia vaſtat, nemine non modo reſiſtente, ſed pleriſque in locis, vix quoquam obvio. Nam lues, ſuperiore anno, tantam fecerat vaſtitatem, ut facies rerum prope hoſtibus miſerabilis occurreret. Cum ultra centum millia paſſuum Scoti progreſſi

greſſi eſſent, omniaque incendiis, ac maxime circa Eboracum, fœdarent, rei magis indignitas, quam virium fiducia Archiepiſcopum, arma ſumere coëgit. Is, ſatis numeroſo quidem, ſed imbelli exercitu collecto, è promiſcua multitudine ſacrificulorum, & opificum, ac operarum ruſticarum, cum adverſus prædatores majore audacia, quam conſilio duxiſſet, victus ac profligatus, plurimis ſuorum in prælio amiſſis, ipſe cum paucis fugit. Tanta ibi Sacerdotum ſtrages fuit, ut ab Anglis diu illud fuerit prælium Album cognominatum. Eduardus, audita ſuorum clade, metuens, ne victor aliquid majus moliretur. obſidione ſoluta, Eboracum, deinde (recipientibus ſe Scotis) in intimum regnum abiit. Anglo domeſticis tumultibus occupato, breves induciæ ſecutæ ſunt, Regibus magis bello feſſis, quam alioqui pacificandi cupidis. Hoſtibus igitur quieſcentibus, Robertus conventum indicit, omnem nobilitatem adeſſe jubet. Et quia belli diuturni viciſſitudines jura poſſeſſionum confuderant, imperat, ut ibi quiſque proferat, quo jure ſua prædia teneret. Id cum veteribus & novis poſſeſſoribus juxta moleſtum eſſet, quod viri fortes, optimo jure, ſe arbitrarentur habere, quæ armis de hoſte cepiſſent: ægreque ferrent, non operæ modo navatæ, ſed ſanguinis precium in pace eripi. Veteres quoque poſſeſſores, cum nulla pene domus belli clade intacta foret, cum reliquis bonis etiam, ſi quod ſcriptum habuerant de jure prædiorum, id perdiderant: itaque conſilium, ſpecie quidem forte, ſed eventu audax & temerarium, ineunt. Rege enim in conſilio jubente, jura poſſeſſionum proferri, univerſi ferrum ſtringunt, clamitantes, ſe prædiorum jura in dextris ferre. Rex, inopinato ſpectaculo repente ictus, etſi factum indigniſſimè ferebat, iram tamen ingentem in tempus recondidit: neque diu, ejus promendi, ei defuit occaſio. Nobilium complures, tam audacis facinoris ſibi conſcii, metu pœnæ, conjurant, de regno Anglis prodendo. Id facinus per indicem prolatum, qui adeo certum crimen attulit, ut ordine, tempore, & loco indicato, literæ deprehenſæ ſint. Re palam facta, comprehenſi omnes, & ad Regem perducti ſine tumultu. Gulielmus Sulius, Bervici præfectus, plurimum timebatur, ne in oppidum & arcem Anglos reciperet. Rex, nondum re vulgata, velut aliud agens, eo proficiſcitur. Omnibus comprehenſis, conventus Perthum indicitur. Ibi prolatis literis, agnito quiſque ſuo ſigno, ſua confeſſione Majeſtatis convicti, ad ſupplicium ducuntur. Principes eorum fuiſſe dicuntur, David Brechinius, Gulielmus Sulius, ſupremi Ordinis.

nis.Item Gilbertus Malarus,Richardus Brunus,Joannes Logius, complures præterea omnium ordinum accuſati, ſed, cum ſuſpicionibus tantum urgerentur, dimiſſi. Unius Davidis Brechinii ſupplicium varie homines affecit. Nam, præterquam quod erat è ſorore Regis natus, omnium ætatis ſuæ juvenum,& belli & pacis artibus, longe primus habebatur, dederat etiam ſuæ virtutis in Syria, bello ſacro, præclarum ſpecimen. Is, ab conjurationis popularibus appellatus, nunquam aſſenſerat: tantum ei crimini dabatur, quod, in conſcientiam rei tam fœdæ aſcitus, eam tacitam habuit. Rogeri Maubraii, ante judicium defuncti, corpus ad omne genus ignominiæ damnatum eſt. Rex, remiſſa pœna, ſepeliri juſſit. Paucis menſibus ante hoc judicium, Legati Pontificis Romani, qui, ad componenda regnorum diſſidia, rogati, ab Anglo venerant, cum nihil perficerent, ne fruſtra operam Anglis viderentur locaſſe, Scotos diris Pontificiis (terribili illis temporibus telo) feriunt, ac ſacris interdicunt. Scotus, ut Angli intelligerent, quam parum, in cauſa injuſta, Romanenſium imprecationibus moveretur, collecto exercitu, pene veſtigia Legati abeuntis inſecutus, Angliam invaſit: ac, omnia ferro & flamma fœdando, ad crucem uſque Stammorianam proceſſit. Anglus, ne tantam ignominiam inultus ferret, tam numeroſum cogit exercitum, ut, citra ſanguinem, facilem ſibi victoriam promitteret. Robertus, adverſus ingentem potentiſſimi Regis apparatum periculoſum ratus, omnium fortunarum ſemel diſcrimen ſubire, conſilio, magis quam manu, rem decrevit tractare. Pecora igitur in montes, exercitui difficili aditu, agi juſſit, reliqua, quæ hoſti uſui eſſe poſſent, aut in loca munita conferre, aut corrumpi. Angli, qui in ſpem pugnæ feſtinaverant, neque commeatum paraverant, ad expeditionem longinquam, vaſtitate ſuorum agrorum conſpecta, ira, odio,& cupiditate vindictæ accenſi, in mediam Scotiam penetrare ſtatuunt, ac Regem, è ſuis latibulis, invitum in prælium trahere. Magnitudo enim copiarum facile ſpem faciebat, aut ignominiæ acceptæ inſigni victoria demendæ, aut damna, proxime data, latiore populatione rependendi. Hoc conſilio cum Edimburgum uſque raptim duxiſſet, locis quidem ſacris tantum pepercit, verum quanto ulterius progrediebatur, creſcente rerum omnium inopia, intra quintum diem ſe recipere coactus eſt. In redeundo, ſacra juxta ac profana ſpoliata: Monaſteria, Driburgum & Mulroſſia, etiam cæſis monachis infirmioribus, qui, vel defectu virium, vel ſenectutis fiducia, ſoli remanſerant, incenſa. Bruſſius.
ubi

ubi primum reſcivit, Anglum, penuria commeatuum, morbis in exercitu vulgatis, pluribus ſuorum amiſſis, quam ſi prælio infeliciter decertaſſet, domum feſtinare, ejus prope veſtigiis inhærens, cum exercitu, magis genere militum, quam numero præſtante, omnia, Eboracum uſque, omni belli clade fœdat. Regem ipſum ad Bilandum cœnobium, repentino adventu, pene oppreſſit, ac, prælio tumultuario victum, fugavit, capta ſupellectili & pecunia Regia, omnique belli apparatu. Præter innumeros inferiorum ordinum captivos, abductus eſt Joannes Britannus, Richemondiæ Comes. Ad hujus infamis fugæ ignominiam delendam, Andreas Berkelaius, Carleoli Comes, brevi poſt accuſatus, tanquam rem Anglicam, pecunia corruptus, prodidiſſet, alienæ ignaviæ pœnas capite luit. Proximo anno, duplex Legatio miſſa eſt: altera, ad Pontificem Romanum, quæ eum, jam diu à Scotis alienatum Anglorum calumniis, placaret: altera, quæ vetus cum Gallis fœdus renovaret. Utraque, quod petiit, facile impetravit. Nam & Pontifex cum intellexiſſet, nuper eam controverſiam ex injuria Eduardi primi ortam, qui, Scotorum Regem, velut beneficiarium, Anglorum Regibus parere debere, affirmabat: neque quicquam Anglos habere, quo ſuum jus defenderent, præter veteres fabulas, & recentes injurias, ſemperque, rebus ſecundis, cum in jus ad Pontificem vocarentur, defugiſſe æquam diſceptationem: rebus adverſis, humiliter opem ejus petiiſſe: Scotos contra ſemper poſtulaſſe, ut de cauſa cognoſceretur, neque unquam legitimi judicis cognitionem, aut bonorum virorum arbitrium recuſaſſe: præterea, cum plurima ſuperiorum Pontificum reſcripta & pro ſe, & contra adverſarios protuliſſent, Pontifex quando & Scoti ad diem adeſſent, & Angli, ut adeſſent, admoniti, abeſſent, facile Scotis reconciliatus eſt: nec minus facile à Gallo, de renovando fœdere vetuſto, impetratum. Ad veteres conditiones adjectum, ut, ſi quando, de ſucceſſuro Rege, apud Scotos ambigeretur, ea controverſia ab Ordinum conſilio decideretur: qui illic, legitimis ſuffragiis, Rex eſſet declaratus, eum auctoritate & armis, ſi opus eſſet, Gallus tueretur. In hæc tempora noſtri conferunt Hamiltoniorum, florentiſſimæ nunc familiæ, originem. Homo nobilis in aula Anglica cum honorificè, de fortuna & virtute Bruſſii, loqueretur, unus è Spenſeris, miniſter cubicularius Regis, ſive contumelioſum Anglis eum ſermonem ratus, ſive, ut, hoc facinore ampliorem locum gratiæ, apud leviſſimum quemque è Nobilitate, quæreret, ſica educta, in eum inſiliens, levi vulnere

corpus

corpus perſtrinxit. Vir magni animi contumelia magis, quam damno motus, cum, intercurſu multorum, præſens ultio fuiſſet inhibita, poſtridie, inimicum ſibi oportunum in eodem loco nactus, eum conficit: ac ſtatim & legum pœnas, & Spenſerorum immodicam in aula potentiam formidans, in Scotiam, ad Robertum Regem profugit. Ab eo benigne acceptus; agris ad Glottam fluvium eſt donatus. Ejus poſteri, non multo poſt, in procerum dignationem pervenerunt: opulentiſſimaque ab eo Hamiltoniorum familia eſt cognominata: Agro quoque, quem à Rege accepit, Hamiltoni nomen impoſitum. Nec adeo multo poſt, Anglus, turbatis domi rebus, cum è primoribus multos affeciſſet ſupplicio, Spenſeroſque pravorum conſiliorum auctores, altius, quam propinqui ejus ferre poſſent, extuliſſet, ipſe à filio, atque ab uxore, modicis copiis tranſmarinis freta, comprehenſus eſt, &, in arctiſſimam cuſtodiam conjectus, fœdo mortis genere interemptus eſt, tranſmiſſo in anum, per fiſtulam corneam, ferro calido, inteſtiniſque ita aduſtis, ut nullo exterius indicio facinus immaniſſimum proderetur. Neque filius & uxor ab eo conſilio alieni credebantur: vel quod cuſtodes tantam rem tam aperte, ſine magno auctore, auſi non fuiſſent attentare: vel quod nulla quæſtio de tam nefario ſcelere eſt decreta. Res in Anglia turbatæ, & Regis ſubſecuta mors, & Bruſſio vergente in ſenium, corporis infirmitas aliquot annos inter finitima regna pacem præſtitit. Bruſſius enim, & metu ab Anglo liberatus, & ætatis decurſu admonente, ad res domeſticas ſtabiliendas, converſus, primum omnium Regnum, nondum ſatis ex ſuperiorum temporum motibus tranquillum, filio unico, & adhuc puero, confirmare, per conventum Ordinum, feſtinat. Is vero ſi ſine liberis moreretur, Robertum Stuartum, nepotem ex filia, ſucceſſorem deſtinat: & in verba decreti proceres jurejurando adegit: deinde, veritus, ne vetus de Regno certamen cum Balliolo, ſe mortuo, renovaretur, præſertim hæredibus ſuis, propter immaturam ætatem, omnium injuriæ oportunis, miſit in Galliam Jacobum Duglaſſium, ad Joannem Balliolum, cum ampliſſimis muneribus & promiſſis, ut Regno cederet: id autem, non tam novi juris acquirendi cauſa (quippe qui, ex more Scotorum, Rex decreto Ordinum, penes quos eſt omnium rerum ſumma poteſtas, factus eſſet) ſed ut pravorum hominum calumniis poſteros liberaret, & ſeditionum radices præcideret. Duglaſſius Balliolum, jam extremæ ſenectutis moleſtiis obſeſſum, longe, & ſua & aliorum opinione, placabiliorem invenit.

Ingenue

Ingenue enim confeſſus eſt, ſua culpa ſe in ordinem redactum, ac merito, velut Regno inutilem, exactum. Itaque, ſe non modo facile pati, imperium penes Robertum ſuum propinquum eſſe, cujus virtute ſumma, ſingulari felicitate, & maximis laboribus, in priſtinum ſplendorem eſſet vindicatum. Illud etiam ſe gaudere, quod, per quos ipſe deceptus fuerat, perfidiæ ſuæ præmio non fruerentur. Hæc cum Robertus ex ſententia perfeciſſet, eodem anno, qui fuit milleſimus trecenteſimus vigeſimus ſeptimus, noſtri tradunt, legatos ab Eduardo tertio, ad pacificandum, in Scotiam miſſos, quod inſidioſe viſi eſſent agere, pro pace bellum domum retuliſſe: verum, quæ fraus intentaretur, non explicant: & Angli, bellum aperte à Roberto indictum, affirmant: ſed nec ullam illi cauſam aſcribunt: eam tamen magnam fuiſſe ac juſtam, credibile eſt, quæ ſenem valetudinarium, tranquillitate domi vixdum conſtituta, & quem non bellorum, ſed victoriarum ſatietas capere potuiſſet, ad arma tam cupide reſumenda, excierit. Certe illud ſatis conſtat, Regem, ætate invalidum, bello gerendo non interfuiſſe. Miſſi ab eo ſunt in Angliam, Thomas Randulfus, & Jacobus Duglaſſius, omnium illius ætatis ducum, & fortitudine & prudentia, longe præſtantiſſimi. Viginti millia equitum expeditorum habebant, ſine ullis peditum copiis: quod eo conſilio factum eſt, ut, ſine impedimentis, latius diſcurrerent, nec uſquam conſiſterent, aut prælii caſum inviti ſubirent, adverſus Anglum, quem cum longe numeroſiſſimo exercitu progreſſurum in primam expeditionem, non dubitabant. Nec fefellit eos opinio: nam, præter domeſticas copias, magna è Belgio equitum exciverat auxilia. Verum, orta inter eos & Anglos Eboraci ſeditione, Anglorum quidam ſcriptores, eos domum remiſſos, tradunt. At Froſſardus Gallus, æqualis illorum temporum ſcriptor, tota ea expeditione ſecutos Anglum, affirmat: ac, non ſolum honoris cauſa, ſed ſeditionis etiam metu proximum, poſt regiam cohortem, in caſtris locum ſemper eis fuiſſe aſſignatum. Rex igitur, omnibus copiis conjunctis (ſupra ſexaginta hominum millia fuiſſe, ſatis conſtabat) adverſus Scotos, quos jam Tinam eſſe tranſgreſſos intelligebat, movit. Ad Tinam enim duo erant oppida munita, alterum propius Valliam, Carleolum, alterum circiter quinquaginta millia paſſuum inferius, Novum caſtrum appellant. Utrinque Anglus magnis præſidiis, ut hoſtes tranſitu fluminis prohiberet, communierat. Illi tamen, vadis notis, ita ſine ullo tumultu tranſierunt, ut utraque præſidia fallerent. Angli, in

CIƆ.CCC XXVII.

agrum Dunelmenſem progreſſi, cum ex locis editioribus incendia longe proſpicerent, tum demum intelligere cœperunt, quam propinquus hoſtis eſſet: tumultuoſe ad arma clamant: & velut jamjam pugnaturi, qua incendiorum fumi cernebantur, eo, triplice acie inſtructi, recta ducunt, gravi pœna propoſita, ſi quis, injuſſu Imperatoris, acie excederet. Fruſtra omnibus fatigatis, ſub veſperum, loco caſtris in ſilva prope fluvium quendam deſignato, ibi impedimenta (quæ celeriter raptum agmen ſequi non poterant) collocant. Poſtero die, eodem ordine profecti, jam inclinante in veſperum die, ut jumenta pediteſque reficerent, coacti conſiſtere, caſtris, pro loci commoditate poſitis, proceres ad Regem coëunt. Deliberatur, quo pacto efficere poſſint, ut manum cum Scoto conferant. Majoris partis ea fuit opinio, non poſſe fieri, ut Angli pedites equitem Scotum expeditum aſſequerentur: nec, ſi aſſequantur, poſſe vagos prædones cogi ad pugnandum, niſi ſuis locis. Verum quia, jam omnibus pervaſtatis, in hoſtico diu permanere non poſſint, optimum videri, cum omnibus copiis Tinam tranſire, atque hoſtem domum redeuntem excipere. Regiönem etiam trans Tinam planiorem eſſe, & commodiorem, ad aciem explicandam, totiſque ſimul viribus decernendum. Hæc ſententia cum eſſet probata, edictum, ut corpora curent, atque univerſi, quanto cum ſilentio poſſent, agerent, ut imperia facilius capeſſere, & ſonum tubarum audire queant: ut, relictis impedimentis, ſinguli ſingulos panes ſecum ferrent, ut, proxima luce, cum hoſte dimicaturi, quem cuique fortuna daret, exitum opperirentur. Igitur, à fatigatione ſuperioris diei refectis corporibus, paulo poſt mediam noctem, arma capiunt, & inſtructi iter ineunt. Sed paludes & colles, qua ducebantur, cito coëgerunt, ordines ſolvere, & qua quiſque poterat, primi ducebant: alii præeuntium veſtigia ſequebantur: tantoque cum tumultu iter faciebant, ut multi equi, multa item jumenta aut in luto paluſtri inhæſerint, aut per declivia præcipitaverint: ſæpenumeroque ad arma ſit conclamatum, cunctis, magna cum trepidatione, unde clamor oriebatur, eo ſine ordine concurrentibus. Cum vero ad primos ventum eſſet, audiebant, in cauſa eſſe cervos, qui, ſtrepitu hominum excitati per ericeta, & aſpectu hominum conterriti, magnis agminibus inter cohortes diſcurrebant. Tandem circa veſperum ad vada Tinæ fluminis, per quæ Scoti tranſierant, quaque eos Angli redituros ſperabant, equites ſine pedite pervenerunt, ac ſole occidente, tranſierunt, ſaxis rotundis ac lubricis, quæ fluvius

vius volvit, equos magna moleſtia afficientibus. Accedebat ad alia incommoda quod rari ferramenta, quibus lignarentur, habebant. Itaque non tantum ſine tentoriis, (nulla enim attulerant) ſed ſine tuguriis, ſine palis, ad quos equos alligarent, permenſi viginti octo millia paſſuum, ea nocte, in ſolo nudo armati, equorumque frænos altera manu tenentes, decubuerunt. Primo mane, cum diluxiſſet, tanti imbres deciderunt, ut modici torrentes equis hominibuſque eſſent impervii: ex ruſticis, forte deprehenſis, intelligunt, loca vicina late ſterilia & inculta: neque, unde commeatus petatur, quicquam propius, quam Novum caſtrum & Carleolum eſſe: quorum hoc viginti quatuor, illud triginta millia paſſuum abeſſet. Igitur eo miſſis jumentis & miniſtris, interea gladiis lignantur, paloſque, illigandis equis, fruticeſque & arbuſculas, ad caſulas extruendas, congerunt, quorum frondibus equos paſcunt: eamque noctem ibi jejuni agunt. Tertia demum luce, qui miſſi ad oppida erant, paululum commeatus quiſque ſuis attulit. Qui ex oppido, lucri cauſa, erant ſecuti, panem quidem & vinum, ſed nec multum nec probum, apportarunt: ejus enim tanta penuria erat, ut certaminis cauſas ipſis inter ſe præberet. Ad hanc rerum omnium inopiam, accedente moleſtia, ex imbribus continuis, cum ſeptem dies egiſſent, ac ephippia madeſcerent, tergaque equorum ulcerarent, ipſique in veſtibus uvidis, ac plerique armati, dies noctesque agerent, nec ignes, è materia viridi & ab aqua pluvia madente, accendi poſſent, octavo demum die, decretum, ut ſeptem millia paſſuum ſuperius, commodiore vado flumen rurſus tranſirent: ſed &, ibi amne imbribus aucto, pluribus in tranſeundo vexatis, nonnullis amiſſis, ubi primum conſtiterunt, edictum, ut, qui certum nuncium, ubi locorum eſſent Scoti, attuliſſet, magna præmia referret: biduo proximo, cum iter per loca vaſta, & recentibus incendiis fœdata eſſet, pabuli ſatis, ſed aliorum commeatuum non adeo multum reperiunt. Quarto demum die, unus, è quindecim juvenibus, qui exploratum exierant, retulit, Scotos circiter tria millia paſſuum ab exercitu Anglorum abeſſe, ac proximis octo diebus, æque incertos fuiſſe, quid Angli agerent, atque illi de rebus ipſorum. Hoc ſe pro certo afferre, ut qui captus à Scotis fuiſſet, ac ſine precio dimiſſus, ea lege, ut ſine mora Regi nunciaret, eos ejus adventum illic expectaturos: nec minore cupiditate pugnandi, quam illum teneri. Hoc nuncio accepto, ſigna conſiſtere Rex jubet, equorum virorumque corpora curari, &, ad ultimum certamen, arma animoſque

parare: deinde, triplici acie, lento gradu, hoſtem verſus progreditur. Ubi alteri alteris conſpicui fuere, Scoti tres acies ſeorſum in clivo ita ſtruxere, ut dexteram & ſiniſtram rupes præcipites clauderent, unde hoſtes ſubeuntes lapidibus obrui poſſent. Ad radices collis, objectus erat Anglis rapidus torrens, prægrandibus ſaxis & rotundis ita impeditus, ut, neque tranſire ad hoſtem, nec ubi tranſiſſent, ſe recipere ſine certa pernicie poſſent. Angli, cum proſpicerent, ſine inſigni damno aditum ad hoſtem non eſſe, caſtris poſitis, præconem mittunt, qui jubeat, in æquam planiciem deſcendere, & vera virtute, de gloria & imperio, certare: Scoti reſpondent, ſe, non hoſtis arbitrio, ſed ſuo pugnaturos, ſe enim, ultum illatas injurias, in Angliam veniſſe, ſi quid fecerint, quod eis doleat, ſummam expetendæ vindictæ copiam eſſe. Illic ſe, quandiu ſibi commodum videretur, expectaturos, ſi quis laceſſeret, operam daturos, ne id impune faciat. Triduo proximo, collatis caſtris, ſtationibuſque ad vada collocatis, levia per occaſionem certamina facta. Quarto die, prima luce, vigiles retulerunt, collem, in quo Scoti conſederant, nudum eſſe. Speculatores emiſſi, qui certiora referrent, & abeuntium veſtigia perſequerentur, renunciat, Scotos in alio colle, multo tutiore, ad eundem fluvium caſtra poſuiſſe, juxta ſilvam, quæ eis tutos exitus & reditus daret. Angli, qui ſperarant, ſe Scotos, prælium detrectantes, in alieno ſolo fame domituros, ea ſpe dejecti, eos ſequuntur, & in adverſo colle caſtra metantur. Ibi poſtquam aliquot dies conſederunt, animadverſum eſt, nocturnas vigilias negligentius ab eis haberi, ſive contemptu paucitatis Scotorum, ſive quod nihil niſi de fuga cogitare eos exiſtimarent. Duglaſſius, ne occaſioni deeſſet, aliquid audendum ratus, cum ducentis equitibus ſelectis, tranſmiſſo flumine, caſtra hoſtium, qua maxime neglectam cuſtodiam intellexerat, ingreſſus, ad tentorium pene Regis penetravit: ac, duobus ibi funiculis inciſis, orto tumultu, trecentis fere Anglis in reditu peremptis, ſuos incolumes reduxit. Poſt id, nihil memoria dignum eſt actum, niſi quod Angli, ſuo damno moniti, intentiores vigilias locis idoneis diſpoſuerunt. Tandem ex captivo Scoto reſcitum eſt, edictum in caſtris fuiſſe, ut de tertia vigilia omnes, quo Duglaſſius duceret, ſequerentur. Is nuncius tantam trepidationem Anglis injecit, ut, tribus aciebus modico intervallo ſeparatis, totam eam noctem in armis egerint: equoſque inſtratos, & in eventum paratos, miniſtri in tentoriis haberent: ſtationeſque firmiores ad omnia vada fluminis ponerent. Tandem,

dem, ſub lucem, duo tubicines Scoti, ad Regem perducti, exponunt, ſe nunciare, juſſos Scotos domum reverti: ſi Angli damna accepta velint ulciſci, ſequi jubent. Angli, re ad conſilium relata, decernunt, ſatius eſſe in præſentia, reducere exercitum, quam, cum hominum & equorum vexatione, fruſtra prædones vagos ſequi: præſertim cum, in hac expeditione, plures fame ac morbis perierint, quam plerunque juſto prælio pereant. Decreto reditu, multi Anglorum, vel ſpe prædæ, in nocturna trepidatione relictæ, vel noſcendi res hoſtium ſtudio, in caſtra profecti, hæc fere compererunt, feras circiter quingentas cervini generis, ac maxime platycerotas cæſas, quod genus Angli non modo Reges, ſed privati multi alunt: utres item ingentes, è crudis pellibus, in quibus carnes coquebant, ac peronum ad decem millia inventa, duo item Angli, confractis cruribus, adhuc viventes. Hæc fere omnia, cum ingentem paupertatis & laboris patientiam indicarent, fecerunt, ut facile probaretur eorum conſilium, qui de reducendo exercitu, ſententias dixerant. Hoc anno deceſſerant Valterus Stuartus, & Elizabetha Regina, hic gener, hæc uxor Regis: obſeſſæ item à Scotis arces Noramæ & Annevici: ſed fruſtra: prædæ de Northumbris actæ. Menſe Martio, legati ab Anglo miſſi, qui de pace perpetua agerent: Induciæ in tres annos factæ. Anno proximo, qui fuit milleſimus treceanteſimus vigeſimus octavus, ad octavum Calendas Julias, conventus Anglorum eſt habitus, ad Hamptonam, cognomento Septentrionalem: quo in conventu, ex Ordinum decreto, confecta pax eſt cum Scotis, in has leges, ut Anglus omni jure, quod ipſe majoreſve ejus in regnum Scotorum ſibi arrogaverant, cederet: idque regnum tam liberum relinqueret, quam fuerat, moriente Alexandro tertio: nullique ſervituti externæ in poſterum obnoxium: ut Scoti pariter remitterent Anglis, quicquid terrarum aliquando tenuerant in Anglia, beneficii nomine: fineſque Scotis eſſent, Cumbria & Northumbria, Stammoria tenus: ut David, Roberti filius, Joannam, Henrici ſororem, uxorem duceret: ut Angli pacta, conventa, ſyngraphas, aut ſi qua alia ſervitutis monumenta haberent, ea Scotis bona fide redderent: irritaque in poſterum eſſe juberent: uti Scoti, pro damnis nuper illatis Anglo, proque agris, quos in Scotia pater avuſque ejus ſuis donaverant, triginta millia marcarum argenti repræſentarent. Erant ſuæ utrique Regi cauſæ, cur in has conditiones tam facile convenirent. Anglus enim, proxima expeditione, ærario penitus exhauſto, & ignominioſo reditu, apud ſuos

CIↃ. CCC XXVIII.

ſuos hoſtemque vilior, metuebat, ne ſe civili motu impedito, lateri hoſtis bellicoſus adhærens, rebus nuper proſpere geſtis elatus, inſigni aliquo damno regnum afficeret. Et Robertus, ſenio, laboribus, & morbo (nam, paulo ante mortem, in elephantiam inciderat) fractus, & utriuſque fortunæ diu eventis exercitus, ſtatuerat, non ſolum ſeſe, ſi fieri poſſet, in quietem dedere, ſed hæredum quoque, ob infirmitatem ætatis, tranquillitati proſpicere: itaque, pace foris parta, totum ſe, ad res domi ordinandas convertit. Nuptiis filii magnifice celebratis, Rex, finem vitæ ſibi adeſſe, proſpiciens, ipſe in privati prope habitum ſe componens (nam, aliquot ante annis, omnium majorum rerum adminiſtratio penes Thomam Randolfum, & Jacobum Duglaſſium erat) in modicis ædibus ad Cardroſiam (qui locus à Britannoduno, Levino amne, dirimitur) ſe continens, congreſſu vulgi, niſi ſi quando neceſſe erat, abſtinebat. Eo, paulo ante exitum, convocatis amicis, teſtamentum fecit. Hæredes eoſdem, qui in conventu publico declarati erant, confirmat: primum Davidem filium, octavum ætatis annum agentem: proxime Robertum Stuartum, ex filia nepotem: eos proceribus, & in primis Thomæ Randolfo, ſororis filio, & Jacobo Duglaſſio commendavit. Diſpoſitis deinde rebus domeſticis, omnes ad concordiæ inter ſe ſtudium, & Regis obſervantiam eſt hortatus: id ſi præſtent, ab exteris invictos fore, affirmavit. Tria præterea, ſeu præcepta, ſive conſilia, adjeciſſe fertur: ne quenquam unum Æbudarum inſularum dominum facerent: ne totis viribus, ſi fieri poſſet, cum Anglis, de omnibus fortunis, uno prælio contenderent: ne unquam cum eis diuturnas facerent inducias. In primo conſilio explicando, multa diſſeruit, de numero, de magnitudine, & potentia inſularum, de incolarum multitudine & ferocia, ac malorum omnium patientia. Hi cum navibus, ſuſi quidem generis, ſed in illis Oceani oris non incommodis, adverſus homines prope à re maritima alienos, ſe conjungunt, poſſe plurimum incommodi afferre, modicis contra damnis affici. Eo igitur annuos præfectos, juris dicundi gratia, mittendos, quibus nec is honos in longum tempus continuetur. Secundum eo pertinere conſilium, quod Angli, qui meliorem, quam Scoti, agrum colant, hominum numero, pecunia, omni denique belli apparatu præſtent, &, ob hæc commoda, ocio magis aſſueſcant, eoque minus ſint laborum patientes: Scoti vero in duriore ſolo educati, ob parſimoniam aſſiduaſque exercitationes, temperamento corporis ſunt ſalubriore, & ad

omnem

omnem militarem patientiam, ipſo educationis genere, aſſuefacti: propterea aptiores eſſe ad tumultuarios congreſſus, hoſtemque paulatim carpendum, ac malis frangendum, quam ad ſtatariam pugnam. Tertii conſilii hanc eſſe rationem, quod longior pax Scotos (qui nullum, præter Anglos, hoſtem habeant, ubi belli artes exerceant) ſi ad ocium ſe contulerint, irrepente luxuria, facile duceret ad ſegnitiem, &, illecebris mollitos, imbelles efficeret. Anglos autem, etſi pax eis cum Scoto ſit, habere tamen Galliam propinquam, quæ in militari ſtudio eos contineat. Itaque, ſi rerum bellicarum periti cum Scoto, rudi militiæ, & eo deſide, manum conſerant, jure optimo certam victoriam ſperare debeant. Commendavit item Jacobo Duglaſſio votum ſuum tranſmarinum: voverat enim, in Syriam proficiſci, ac belli ſacri, adverſus omnium Chriſtianorum communes hoſtes, partem capeſſere. Sed quoniam ipſe, vel rerum domi perturbatione impeditus, vel ſenio & morbo fractus, ſe voto ſolvere non poſſet, orare impenſe, ut Duglaſſius cor, ipſo defuncto, Hieroſolymam ferret, ibique ſepeliendum curaret. Id munus ille honorificum, & illuſtre amoris Regii erga ſe argumentum interpretatus, proximo poſt Regis mortem anno, cum firma cohorte juvenum nobilium, profectionem adornat. Sed dum littus Hiſpaniæ legit, audito, grave bellum ibi Regi Arragonum eſſe, adverſus eundem hoſtem, cum quo in Syria dimicandum eſſet, nihil intereſſe ratus, quo in loco rem Chriſtianam juvaret, ſe cum Hiſpanis conjungit: ac, poſt aliquot proſperas pugnas, cum hoſtem, ut fugacem & imbellem, contemneret, aliquid cum ſuis ſeorſum audendum ratus, in Sarracenorum aciem incautius incurrit, ac protractus in inſidias, cum parte majore ſuorum interemptus fuit. Perierunt ex amicis præcipui, Gulielmus Sinclarus, & Robertus Loganus. Hæc inciderunt in annum proximum, poſt Regis mortem, qui fuit M.CCC XXX. CIↃ. CCC XXX.
Ut multa paucis comprehendam, fuit certe Robertus Bruſſius vir undiquaque clariſſimus: & cui, ab heroicis uſque temporibus, paucos in omni virtutis genere pares inveniemus: erat enim, ut in bello fortiſſimus, ita, in pace, ſumma temperantia & æquitate: & quanquam inſperati ſucceſſus, &, poſtquam ejus malis fortuna ſatiata, aut potius laſſata fuit, perpetuus victoriarum curſus eum vehementer nobilitaret, tamen admirabilior mihi longe in rebus adverſis videtur. Cujus enim animi robur fuit, tot malis, uno tempore ingruentibus, ſi non frangi, certe ne debilitari quidem? cujus conſtantiam non labefactaſſet captiva

ptiva uxor, quatuor fratres viri fortiſſimi crudeliter trucidati? amici omni genere calamitatis, uno tempore, vexati? qui mortem effugere poterant, amiſſis bonis, profugi; ipſe non ampliſſimo tantum patrimonio, ſed regno exutus, à potentiſſimo illorum temporum principe, & manu & conſilio promptiſſimo? Omnibus his malis uno tempore obſeſſus, & ad extremam inopiam redactus, nec, de recuperando regno unquam dubitavit, nec animo Regio indignum quicquam unquam aut fecit, aut dixit. Nec, ut Cato poſterior, & Marcus Brutus, ſibi vim intulit: nec, ut Marius, calamitatibus efferatus, odio adverſus inimicos indulſit. Recuperato enim ſtatu priſtino, ita cum iis vixit, qui maximis exercuerant eum laboribus, ut non tam ſe inimicum aliquando fuiſſe, quam Regem eſſe videretur meminiſſe. Sub exitum, etiam morbo graviſſimo ad ſenectutis moleſtias accedente, adeo ſibi non defuit, ut præſentem Regni ſtatum confirmarit, & poſteritatis tranquillitati proſpexerit: uti, jure optimo, defunctum omnes, non modò ut juſto Rege, ſed pio parente orbati, luxerint. Deceſſit, ſeptimo Idus Julias, anno, à Chriſto
CIↃ.CCC. XXIX. nato, milleſimo treceteſimo vigeſimo nono, Regni, vigeſimo quarto.

LIBER NONUS.

SCOTORUM proceres, funebri officio erga Regem defuncti, comitia in primum diem commodum indicunt, Proregi eligendo. Ibi in Thomam Randulfum, Moraviæ Comitem (qui, Rege vivo, jam aliquot annos eum geſſerat Magiſtratum, & à moriente teſtamento erat populo commendatus) publicus favor apparuit.

XCVIII. REX.

Coronatio Regis in octavum Cal. Decemb. anni ſequentis dilata eſt: ut Romani Pontificis permiſſu inungeretur, ac nova illa ceremonia apud Scotos auguſtior videretur. Prorex creatus, primum omnium pacem cum Anglis confirmat: deinde, ad eam ſtabiliendam domi converſus, ut aperta latrocinia comprimeret, validam cohortem juvenum armatorum circa ſe ſemper habebat, in omnes occaſiones intentus. Igitur cum, Victonem (quod Gallovidiæ eſt oppidum) proficiſcenti, allatum eſſet, manum latronum ſatis validam in illa regione vias obſi-

dere, ac viatores ſpoliare, ſtatim ex itinere miſſa in eos cohorte ſua, captos ad unum ſupplicio affecit. In cædis auctores erat prorſus inexorabilis: adeo ut quendam, Roma reverſum, & quod per diploma Pontificis veniam obtinuiſſet, ſecurum, comprehendi juſſerit, culpæ condonationem ad Pontificem, corporis pœnam ad Regem affirmans pertinere. Furta vero, ex reliqua belli contagione adhuc frequentia, ut compeſceret, legem tulit, ut ruſtici inſtrumenta, ruri colendo comparata, in agris relinquerent: neve noctu domos aut ſtabula clauderent. Damni dati ſi quod eſſet, precium damni à præfectis juridicis peterent: præfecti à Rege repeterent. Regi ex bonis latronum deprehenſorum ſatisfieret. Inter hæc, ruſticus paulo ad rem avidior, cum eam cautionem pro vana haberet, ſui aratri ferramenta ſublata abſcondit, ac, tanquam furto periiſſent, à præfecto precium flagitavit: & is quidem ſtatim fide bona perſolvit: ſed cum diligentius inquireret, comperto, ruſticum ipſum furti auctorem fuiſſe, eum laqueo ſtrangulari juſſit: bona fiſco addixit. Turbam vagam ſcurrarum ac ſymphoniacorum, pœnis graviſſimis propoſitis, compreſſit. Si quis viatori, aut alii miniſtro publico, jure agenti, reſtitiſſet, eum occidere impune licebat. Itaque cum aliquando, ad Halidonem vicum, triginta fuiſſent à comitibus miniſtri publici occiſi, cædem jure factam pronunciavit. Nec, ob hanc ſeveritatem, domi magis erat facinoroſis, quam foris hoſtibus, ob fortitudinem, formidabilis. Igitur Angli, qui ſublato Rege Roberto, in ſpem vindictæ erant in omnes occaſiones intenti, cum nihil vi aperta, Randulfo vivo, auderent attentare, ad fraudem occultam animum conferunt. Via breviſſima tollendi inimici, veneno, viſa eſt: nec defuit, id molientibus, miniſter idoneus, monachus ex eo genere, qui in ocio educati, penuria magiſtrorum, qui recta doceant, bona plerunque ingenia ad malas artes applicant. In eo cum duæ conjunctæ eſſent profeſſiones, Monachatus, & Medicinæ, altera viſa eſt ad parandum aditum, altera ad patrandum ſcelus idonea. Igitur cum in Scotiam veniſſet, ſeque jactaret paſſim, cum omnis medicinæ, tum curandi calculi peritum, facilem ſibi aditum ad Proregem fecit. Adhibitus, ad eum curandum, medicinæ lentum venenum admiſcuit: deinde, velut ad pharmaca comparanda, accepto paucorum dierum commeatu, in Angliam ſe recepit. Ibi apud Eduardum, gravi cum aſſeveratione, jactat, Randulfum ante certum diem mortem obiturum. Rex, in eam ſpem ingenti exercitu comparato, cum ad limitem Regnorum veniſ-

ſet, audito, Scotorum magnas copias non procul à ſuis caſtris abeſſe, caduceatorem, velut ad res repetendas, mittit, juſſum explorare, quis eis copiis imperaret. Randolfus, qui, morbo ingraveſcente, ac non reverſo ad diem monacho, pejora omnia ſuſpicaretur, diſſimulato, quoad potuit, dolore, in ſella ante tabernaculum ſedens, ac veſte ſplendida indutus, ad fœcialis poſtulata tanquam ſanus ac valens, quæ viſa erant, reſpondit. Is cum ad Regem viſa & audita retuliſſet, monacho (velut mendace) punito, retro ſigna convertit, relicto ad limites, adverſus excurſiones, præſidio: & Randolfus, quo minus progrederetur, morbi violentia impeditus, cum, dimiſſo exercitu, rediret, ad Muſcelburgum, quatuor fere millia paſſuum ab Edimburgo, deceſſit, anno Salutis milleſimo trecenteſimo trigeſimo primo,
CIↃ. CCC XXXI. decimo tertio Calend. Aug. poſtquam biennium, à morte Regis Roberti, imperaſſet, vir, fortitudine & rei militaris peritia, nulli Regum Scotorum inferior: pacis vero artibus, longe omnibus ſuperior. Reliquit duos filios, Thomam, & Joannem, plane tanto patre dignos. Mortuo Randolfo, Regni cuſtode, (ita tum eos vocabant) electus eſt Duncanus, Marriæ Comes, ad quartum Nonas Aug. Rege decimum annum agente: quo die, trepidus allatus eſt nuncius, Eduardum Balliolum, prid. Cal. in æſtuario Forthæ, cum numeroſa claſſe fuiſſe conſpectum. De ejus adventu, ut omnia fiant magis illuſtria, res paulo altius eſt repetendà. Mortuo Rege Roberto, erat quidam Laurentius Tuina, ex eis Anglis, qui, acceptis in militiæ præmium agris, in Scotia reſederant, genere quidem honeſto, ſed vita flagitioſa. Is, ſpe majoris licentiæ concepta, ex alterius Regis morte, alterius immatura ætate, multo, quam antea, liberius voluptatibus inhoneſtis indulgebat. Igitur cum in adulterio ſæpe deprehenſus, à judice cauſarum eccleſiaſticarum itidem admonitus, non abſtineret, ab Epiſcopi Glaſcuenſis Officiali (ita eum magiſtratum vocant) tandem ei ſacris & communione Chriſtiana eſt interdictum. Ille, velut injuria affectus, judicem Æram proficiſcentem, inſidiis ad viam poſitis, excepit: ac tam diu tenuit apud ſe captivum, donec, impenſa pecunia ſe liberaret. Ob id facinus, Tuina cum ſciret, Jacobum Duglaſſium ſibi graviter infenſum, ſeque ad ſupplicium quæri, ejus potentiam veritus, in Gallias profugit. Ibi ad Eduardum Balliolum, Joannis (qui regnum aliquot annos in Scotia tenuerat) filium, ſe contulit: ei cum ſtatum rerum Scoticarum indicaſſet, hortatus eſt, ne tantam occaſionem regni paterni recuperandi omitteret: Regem enim puerum eſſe,

ſe, pluresque prope inimicos, & odii erga patrem vindices, quam amicos habere. Aliorum patres in conventu publico apud Perthum trucidatos, alios exules, bonis amiſſis, multis agrorum bonam partem, multæ nomine, ademptam: complures præterea genere Anglos prædiis à patre ipſius donatos, privatos, expeditionis comites libenter futuros: nec defuturos ex utroque Regno homines egentes & facinoroſos, vel ſpe lucri, vel judiciorum metu, novarum rerum cupidos, quibus nihil, præter quem ſequantur ducem, ad omnia miſcenda, deſit. Ad hæc, Jacobo Duglaſſio in Hiſpania extincto, Randolfo, per adverſam valetudinem, ad res gerendas, inutili, neminem præterea ſupereſſe, cujus auctoritati multitudo diſcors ſe regendam permitteret. Itaque quantulamcunque manum ſatis fore, ut vel rem paratam, & ſe offerentem arripiat, vel impulſam & labefactatam evertat. Hæc cum magna ex parte vera Balliolus non ignoraret, &, magnas ab Eduardo Anglo copias in Scotiam duci, audiret, facile callidus veterator homini, imperii & gloriæ cupido perſuaſit, ut, contractis pro præſenti copia navibus, expeditionis ejus partem ſuſciperet. Verum, ſub adventum Ballioli in Angliam, Eduardus exercitum dimiſerat. Nihilo tamen minus Scotis exulibus, atque Anglis (agris in Scotia expulſis) ad eum confluentibus, manum non contemnendam effecit. Sunt, qui ſexcentis tantum comitibus rem tantam eum ſcribant aggreſſum: quod mihi non ſit veriſimile. Propior vero eorum videtur oratio, qui, ſex millia peditum ei ab Anglo data, ferunt. Alacriores multo ad hanc expeditionem univerſos fecit, illis ipſis, quibus hæc agitabantur, diebus, mors Randolfi nunciata: ac, velut lætum omen rerum gerendarum, omnium animos erexit. Cum hac igitur claſſe Kingornum vecta, Cal. Aug. navales copias expoſuit. Terreſtres autem duxerunt David Cuminius, olim Atholiæ Comes, Maubraius, & Bellomontius: ex Anglis, Talbotius. Ad claſſis appulſæ famam Alexander Setonius, homo nobilis, qui tum forte in illis locis diverſabatur, occurrit, ſperans, in deſcendentium trepidatione, occaſionem rei bene gerendæ, non defuturam. Non multis autem è vicinia ſe adjungentibus cum hoſte congreſſus, cum bona parte ſuorum eſt cæſus. Balliolus, paucis diebus ſuis, ad ſe ex vexatione itineris reficiendos, datis, Perthum recta contendit, cum ad molas aquarias, non procul ab Ierna, caſtra metatus fuiſſet, Prorexque ultra, Patricius Dumbarus citra amnem, uterque cum magnis copiis, binis caſtris quinque millia diſtantibus, conſediſſent. Balliolus, etſi,

etſi, multis ad famam rerum ſecundarum ſe aggregantibus, ſupra decem millia hominum haberet, tamen, cum inter duos hoſtiles exercitus tenderet, veritus, ne in medio opprimeretur, optimum factu eſt ratus, ſeorſum & ex inſperato eos aggredi, primumque Marrium Proregem, quem vero ſimile erat, quo longius ab hoſte tenderet, eo negligentius omnia acturum. Nactus igitur Andream Moravium Tilibardinum ducem eſt, qui, non auſus palam ſe Anglis conjungere, palum in medio amnis, qua permeabilis erat, nocte infixit, qui Balliolanis iter indicaret. Illi cum, tecti ſilvis, quæ ulteriorem ripam veſtiebant, propius ad hoſtem acceſſiſſent, intelligunt, eum, raris vigiliis & ſtationibus oppoſitis, velut in pacato, noctem agere. Hac eorum negligentia freti, præter caſtra ſummo cum ſilentio ducunt: & in averſam partem, majorem ſe ibi ſolitudinem rati inventuros, impetum faciunt. Sed in ea parte, qua ſummam negligentiam fore ſperaverant, forte vigilabant Thomas Randulfus Moraviæ, Robertus Bruſſius Carictæ, Mordacus Taichiæ Comites, & Alexander Fraſerius. Hi, cum amicorum validis turmis, primam hoſtium impreſſionem fortiter ſuſtinuerunt, ſuper labrum foſſæ, quam decurſus aquæ pluviæ fecerat: interea totis caſtris clamor & tumultus arma capientium, & properantium ad conflictum fuit, cumque temere, ſine ordine, ſine ſignis feſtinarent, primum ſuorum, qui irruentes Balliolanos ſuſtinebant, ordines turbarunt: deinde, ultimis priores impellentibus, eos in foſſam dejecerunt, ac ipſi, ruinæ modo, ſuper primos prociderunt. Ibi multi ab hoſte cæſi, plures hominum equorumque ruina oppreſſi, multo maxima pars ita debilitata, ut, nec ad fugam nec ad prælium, ſatis virium ſupereſſet. Ceciderunt, è Scotis, ad tria milla, fugientium plurimi Perthum contenderunt: ſed hi fere, ſine armis, ſine ductoribus urbe Anglis ſequentibus facile ceſſerunt. Poſtridie Dumbarius, cum de alterius exercitus clade, Perthoque capto, & Anglorum paucitate reſciſſet, recta ad oppidum tendit, eo conſilio, ut, obſidendo, hoſtem omnium rerum inopia conficeret. Re ad primores relata, cum aliud alius excuſaret, infecto negotio, diſceſſum eſt. Balliolus, tot tantiſque rebus, præter ſpem, tam brevi tempore confectis, animum adjecit, ad reliquos Scotos, vel conciliandos officiis, vel bello perdomandos: ac brevi quidem tantus concurſus ad eum eſt factus, ut maturum videretur, ſe Regem profiteri. Id conſilium ei eo tutius fuit, quod maxima pars cladis in familias Pertho vicinas inciderat: cæſi enim erant in acie, præter Proregem, Robertus

bertus Kethus, cum magno propinquorum & clientium numero: è Lindeſiorum familia, octoginta, cum principe gentis Alexandro. Hajorum nomen ad inreritum fuiſſet deletum, niſi Gulielmus, familiæ princeps, domi gravidam reliquiſſet uxorem. Præterea Thomas Randulfus, Robertus Bruſſius, & Mordacus, Taichiæ Comes, Gulielmus Sinclarus, Caledoniorum Epiſcopus, & Duncanus Macduffus, Fifenſis Comes, apud hoſtem captivi, rebus deſperatis, in ejus verba jurare ſunt coacti.

XCIX. REX.

Igitur Balliolus, præſenti fortunæ ſatis confiſus, ad Sconam propinquum cœnobium profectus, reguum iniit, anuo M. CCC. XXXII. ad oct. Cal. Sept. Hoc vulnere potentia Davidis Bruſſii, erſi valde labefactata fuit, tamen amici ejus, rebus adverſis minime fracti, Regem nondum regni potentem, ut extra periculum armorum eſſet, una cum uxore ad amicum paternum, Philippum Regem Galliarum, mittunt: ipſi ad omnes caſus ſe comparant, certi, vel morte honeſta defungi, vel patriam in antiquum ſtatum reſtituere. Primum omnium, in locum Duncani Proregis, Andream Moravium, & Roberti Bruſſii ſorore genitum, virum illuſtrem, ſubſtituunt: deinde in omnes partes nuncios mittunt, partim, ut veteres amicos confirment, partim, ut ſegniores in ultionem injuriarum accendant. Primi omnium, ad quos recentiſſimus dolor pertinebat, parentibus, & propinquis ad Dublinum cæſis, arma ſumpſerunt, Roberthus Kethus, & Jacobus, & Simon Fraſerius, ac ſub æquinoctium autumnale Perthum obſidione claudunt: &, cum oppugnatio diutius, ac ſperaverant, eos tenuiſſet, poſt tertium demum menſem capiunt. Macduffus, Fifæ Comes, qui oppidum Ballioli nomine tenuerat, cum uxore & liberis ad Kildrumiam, Marriæ arcem, in cuſtodiam miſſus: Andreas Moravius Tilibardinus, qui vadum Iernæ amnis Anglis commonſtraverat, ſupplicio affectus. Paſletenſis liber oppidi muros affirmat ſolo æquatos. Id mihi veriſimilius videtur, quam quod alii ſcribunt, præſidio impoſito, cuſtodiri juſſum, in tanta præſertim fidelium amicorum & hominum militarium penuria. Eodem fere tempore, Balliolus Annandiæ erat, recipiendis propinquarum regionum proceribus intentus: quos ita ſubita mutatio rerum concuſſerat, ut etiam Alexander Bruſſius, Carictæ & Gallovidiæ dominus, deſperatis Davidis propinqui ſui rebus, ei ſe dederet. Hunc rerum ſecundarum ſucceſſum ſecutus eſt hoſtium contemptus, & ex contemptu negligentia. Id cum per exploratores Prorex reſciſſet,

CIↃ. CCC XXXII.

eo

eo miſit Arcibaldum Duglaſſium, Jacobi, qui in Hiſpania periit, fratrem, ut, ſi qua ſe offerret occaſio, ei ne deeſſet. Ille, ſecum aſſumptis Gulielmo Duglaſſio, Lidaliæ Regulo, Joanne, Thomæ Randolfi filio, & Simone Fraſerio, mille comitatus equitibus, Mauſetum venit. Inde, omnibus ſatis exploratis de nocte movens, Balliolum ſopitum, tanto cum tumultu & trepidatione hoſtium, invadit, ut ipſe ſeminudus in equo, nec frænato nec ſtrato, fugere ſit coactus. Complures, ex intimis ejus amicis, occiſi. Alexander Bruſſius captus, per Joannem Randolfum propinquum veniam impetravit. Henricus Balliolus, eo die, magnam fortitudinis laudem apud utroſque eſt aſſecutus: qui, in tam trepida fuga, dum ſuos ab inſtantibus tuetur, multos hoſtium vulneravit: nonnullos interemit: tandem, fortiſſime pugnans, occidit. Cecidere præterea factionis Anglicæ viri illuſtres, Joannes Maubraius, Valterus Cuminius, & Richardus
CIↃ. CCC XXXII. Kirchius. Hæc geſta ſunt ad VIII. Cal. Jan. Anno M. CCC XXXII. His ſucceſſibus, Bruſſianæ partis homines nonnihil recreati, coëunt frequentes ad Proregem Andream Moravium, ut de ſumma rerum conſulant: nemini omnium erat dubium, quin Balliolus non ſibi, ſed Anglo regnum pararet: omniaque ex ejus præſcripto faceret. Itaque eum ſibi hoſtem deſtinant: eoque diligentius omnia, quæ in bello uſui eſſe poſſent, ut adverſus potentiorem adverſarium, comparant. Bervicum, unde Anglum belli initium opinabantur facturum, valido præſidio muniunt. Urbi Alexandrum Setonium, Equitem illuſtrem, præficiunt. Patricium Dumbarium arcem tueri, ac vicino limiti præeſſe jubent. Gulielmus Duglaſſius Lidaliæ Regulus, de quo, illis temporibus, ſumma erat & fortitudinis & prudentiæ opinio, Annandiam, ad limitem occidentalem tuendum, miſſus: Andreas Moravius Roſburgum, ubi ſe Balliolus tum continebat, proficiſcitur. Ita diſtributis imperiis domi, mittitur in Franciam Joannes Randolfus, ut Davidem Regem inviſeret, ac Philippum Francum, de ſtatu rerum Scoticarum, certiorem faceret: ab eoque, aliquid virium, adverſus communem hoſtem, impetraret. Moravius, qui Roſburgum ierat, acre prælium cum Balliolo, ad pontem extra urbem, conſeruit: dumque Anglis, per pontem retro in oppidum ſe recipientibus, inſtat pertinacius, à ſuis excluſus, in hoſtium poteſtatem venit: victoriamque jam partam, è manibus amiſit. Eodem tempore in diverſa regione, Gulielmus Duglaſſius Lidalianus, contracto cum Anglis certamine, cum ipſe vulneratus in poteſtatem hoſtium veniſſet,

niſſet, ſuorum animos eo caſu turbavit, ac turbatos in fugam avertit. Hæc variantis fortunæ inconſtantia Scotiam iterum in duas factiones diſtraxit, prout amor, odium, ſpes, metus, & rerum privatarum quenque ratio impellebat. Ejus interea occupandæ Anglus, per has diſſenſiones, commodam occaſionem nactus, Balliolum infirmiorem, quam ut, ſuis viribus ſe tueri poſſet, in fidem recepit, & ſacramento in ſua verba adegit, ac nihil reveritus jus cum Bruſſio affinitatis, fœderum ſanctitatem, & jurisjurandi religionem, dum immoderatam cupiditatem ſuam expleret, bellum Scotis, Rege deſtitutis, & inter ſe diſcordibus, ſimul indicit, & facit. Id autem bellum ut in ſpeciem juſtum videri poſſet, legationem miſit, ad Bervicum repetendum, quod oppidum pater ſuus atque avus multos annos tenuiſſet, ac ipſe eam, cum exercitu, ſtatim eſt ſecutus. Legatis reſponſum, Bervicum ſemper Scotorum fuiſſe, donec Eduardus avus ejus id, per ſummam injuriam, occupaſſet. Tandem Robertum Bruſſiũm, proximum Regem, reliqua Scotia recuperata, id quoque oppidum Eduardo, ejus, qui nunc id reddi poſtulet, patri ademiſſe, atque in veterem juris formulam reſtituiſſe. Nec adeo dudum, ipſum Eduardum, ex omnium Ordinum decreto, renunciaſſe omni juri, quod ipſe, majoreſve ejus in totam Scotiam, ac ſingula oppida, locave ejus habuiſſe, dicerentur. Ex eo tempore, ſe nullius commiſſi, adverſus fœdera ſancte jurata, & matrimonio confirmata, conſcios, cur iterum jam paucis annis & occulta fraude, & aperto bello peterentur. Hæc cum ita ſe habeant, ſe legatos orare, ut ſui regis animum, ad æquitatis reſpectum, inflectant, ne Regem abſentem, ætate innoxium, & ſororis maritum, captato tempore, ſpoliare conetur: ſe quidem nullas conditiones, modo honeſtas, recuſare. Sin injuſta vis intentetur, pro commiſſa ſibi Regis tutela, potius honeſtam mortem obituros, quam in pacem, Regno ſibique turpem, conſenſuros. Hæc à conſilio Scotorum reſponſa. Sed Anglus, qui non pacem, ſed victoriam cupiebat, magno ſuorum exercitu externis etiam auxiliis aucto, Bervicum terra marique oppugnare cœpit: neque quicquam, quod ad urbium expugnationem faceret, omittebat: ac, multitudine hominum fretus, nec die nec nocte ullum obſeſſis vacuum dimicatione tempus dabat: nec minus ferociter, obſeſſi aſſiduis eruptionibus Anglos infeſtabant. Claſſem, in flumine ſtantem, injectis ignibus, magna ex parte incenderunt. Periit in eo prælio Gulielmus Setonus, præfecti urbis nothus, multum apud ſuos deſideratus, ob ſingularem fortitudinem.

dinem. Is, dum in Anglicam navem inſilire conatur, ſua navē undarum impulſu longius rejecta, in mare decidit: neque ei, in tanta omnium trepidatione, ſuccurri potuit. Alter quoque Alexandri filius, ex legitima uxore natus, in quadam eruptione, aviditate pugnandi longius progreſſus, & à ſuis excluſus, ab Anglis fuit captus. Sed cum obſidio, inchoata ad Id. Apr. jam in tertium menſem duraſſet, atque obſeſſi, præter labores & vigilias, accedente omnium rerum penuria, diutius vim hoſtium non viderentur laturi, cum Anglo paciſcuntur, ni ante III. Cal. Aug. auxilia à ſuis miſſa, obſidionem ſolverent, urbem Anglo ſe dedituros. Datus in id obſes Thomas, filiorum Alexandri natu maximus. Hæc dum ad Bervicum geruntur, Scoti, conventu indicto, de ſumma rerum conſultant. Prorege ad Roſburgum capto, ne ſine duce eſſent, Arcibaldum Duglaſſium eligunt. Ei exercitum decernunt, quem in Angliam duceret, ac, regiones proximas populando, Regem Anglorum ab obſidionē abduceret. Ex hoc decreto, Duglaſſius, dum in Angliam ducit, audita pactione Alexandri, conſilium mutat, ac, prudentioribus ſuorum multùm adverſantibus, recta ad Anglum ducit: ac, pridie Magdalenes, ab hoſtibus pariter & amicis eſt conſpectus. Anglus, etſi dies nondum advenisset, quo die convenerat, ut oppidum dederetur, tamen, cum Scotorum copias tam vicinas videret, miſit fœcialem ad præfectum præſidii, qui denunciaret, niſi oppidum ſtatim dederet, ſe animadverſurum in Thomam ejus filium, fruſtra præfecto contendente, diem deditionis nondum veniſſe, ac fidem datam atteſtante. Ibi, cum charitas, miſericordia, metus, officium erga patriam varie animum paternum verſarent, propiorem terrorem Anglus admovendum ratus, crucem in loco ad quem proſpectus ex oppido patebat, erigi jubet, & duos præfecti filios, alterum obſidem, alterum bello captum, eo ad ſupplicium producit. Ad hoc tam miſerabile ſpectaculum cum patris animus fluctuaret, uxor ejus, eademque juvenum mater, virilis fortitudinis mulier, varia oratione eum confirmavit, propoſita ante oculos, fide erga Regem, charitate in patriam, dignitate nobiliſſimæ familiæ. Liberos alios, illis extinctis, ſupereſſe, necdum ſuam illiuſque ætatem, aliis gignendis, præteriiſſe. Illos, etiamſi nunc mortem evaſerint, brevi tamen, vel morte fortuita, vel temporis maturitate, fato ſuo functuros: at, ſi qua famæ macula in gente Setonia inhæſerit, eam in omnem poſteritatem permanaturam, ac immerenti etiam ſoboli aſperſuram infamiam: ſeſe non ſemel, è ſapientiſſimo-rum

rum hominum ſermonibus, audiſſe laudes eorum, qui ſe, qui liberos ſuos ad ſacrificium, pro incolumitate patriæ, obtuliſſent. Illum vero, ſi urbem ſibi commiſſam dedat, prodere patriam: neque certum etiam de ſalute liberorum fore: quî enim ſperare poſſet, tyrannum, qui nunc fidem violaret, promiſſis poſterius ſtaturum? Orabat igitur, ne commodum incertum & (ſi contingat) momentaneum, certa & perpetua redimeret ignominia. Hac oratione cum viri animum paulo tranquilliorem ſenſiſſet, ne ſupplicii fœditatem oculi perferre non poſſent, eum in diverſam partem, unde conſpici nequibat, avertit. Anglus, ſecundum ſupplicium, etiam pleriſque ſuorum ingratum, in Halidonem collem, Bervico propinquum, caſtra transfert, atque ibi hoſtem opperitur. Duglaſſius, quem ante ſeniores flectere non poterant, ut, agros Anglorum populando, in ſe obſidentes averteret, tum ira æſtuans, ac veritus etiam, ne, ſi poſt tam nefandum facinus, pene ſub oculis ſuis patratum, abſcederet ſine pugna, hoſtem timuiſſe videretur, certus dimicandi, recta ad eum duxit. Cum, acie inſtructa, ſatis diu ſtetiſſet, Angluſque ſe ſuis locis teneret, nec in æquum deſcenderet, totam Scotus aciem in adverſum collem erexit. Id ejus temerarium conſilium ſimilem habuit eventum, hoſtes enim, per clivum ægre obnitentes, ingenti ſaxorum & jaculorum vi immiſſa, antequam ad manus veniretur, conſauciant: deinde in appropinquantes ita conglobati irruerunt, ut ruinæ modo, depulſos dejicerent. Ceciderunt ſupra decem millia. Sunt, qui, ad quatuordecim deſiderata, prodant: è primoribus pene cuncti, qui infelici ad Dublinum prælio ſuperfuerant, periere. Ex iis clariſſimi memoriæ produntur, dux ipſe Arcibaldus, Jacobus, Joannes & Alanus Stuarti, Roberti, qui proxime poſt Bruſſios regnavit, patrui, Hugo Roſſiæ, Kennethus Sutherlandiæ, Alexander Bruſſius Carictæ Comites, Andreas, Joannes & Simon, Fraſerii fratres. Incidit hæc Scotorum clades in diem D. Magdalenæ ſacrum, anno M. CCC. XXXIII. Secundum hunc conflictum, deſperatis aliis ſubſidiis, Alexander Setonius urbem, Patricius Dumbarius arcem Anglo dedunt, pacti, ut (incolumes) ſua ſibi haberent. Uterque, in verba Angli jurare coactus eſt. Dumbario præterea imperatum, ut arcem Dumbarum, quam diruerat, ne receptaculum Anglis eſſet, ſuo ſumptu denuo inſtauraret. Eduardus, ibi paucos moratus dies, urbem & belli reliquias Balliolo commendavit: ipſe in ſuum Regnum ſe recepit, relicto in Scotia Eduardo Talbotho, homine nobili ac raræ prudentiæ, cum

CIↃ. CCC. XXXIII.

T non

non multis Anglorum cohortibus, qui Balliolum, in reliquis regionibus perdomandis, adjutaret. Nec id quidem, Nobilitate pene tota extincta, perdifficile videbatur, ex iis, qui ſupererant, aliis ad victorem concurrentibus, aliis in loca munita aut inculta fugientibus. Sed præſidia admodum pauca erant, quæ in fide Davidis permanſerant: citra Fortham, inſula in lacu, unde amnis Dunus fluit, vix ad modicam arcem ſuſtinendam patens: & Britannodunum, ultra Fortham, arx in lacu Levino ſita: item Kildrumia, & Urcharta. Proximo anno, Legati à Pontifice Romano, & Philippo Rege Francorum, venerunt, ad ſedandas Regum Britanniæ controverſias. Eos Anglus, rerum proſpere ſuccedentium curſu elatus, ne in conſpectum quidem admittere voluit: ita enim animos, & vires Scotorum fractas exiſtimabat, ut, iterum rebellare, nec auderent, nec poſſent. Verum, ex occaſione leviſſima, unde minime expectabatur, orta inter ipſos Anglos Perthi diſcordia, ſummam tranquillitatem in bellum graviſſimum commutavit. Joannes Maubrajus agros in Scotia, ab Eduardo primo ſuis majoribus datos, deinde, varietate temporum amiſſos, rurſus, Eduardo Balliolo Scotiam tenente, recuperaverat. Eo ſine virili ſtirpe liberum defuncto, de prædiis, adverſus ejus filias, Alexander, earum patruus, litem intentaverat. Puellarum cauſam tutabantur Anglicæ factionis homines, Henricus Bellomontius, qui unam earum in matrimonio habebat: Richardus item Talbotus, & David Cuminius, Atholiæ Comes. Balliolus Alexandro favebat, ac, lite ſecundum eum dijudicata, adverſarios adeo offendit, ut palam de iniquitate decreti quererentur: &, ubi nihil ſe querelis proficere viderunt, ab aula quiſque ad ſua ſecederent. Talbotus, dum in Angliam proficiſcitur, captus, Britannodunum ducitur: Bellomontius Dundargum, Buchaniæ arcem validam, præſidio firmat: ac non ſolum eum, de quo lis erat, ſed vicinum omnem agrum ſuæ ditionis facit. Cuminius in Atholiam abit, & locis commodis permunitis, adverſus vim (ſi quis intentet) ſe comparat. Hanc tam potentium virorum conſpirationem Balliolus metuens, mutat ſententiam, ac Bellomontii agro, de quo lis erat, conceſſo, Cuminium, plurimis & fructuoſis prædiis Roberti Stuarti, mox regnaturi, donatis, reconciliat. Alexander, hac injuria ictus, ſe cum Andrea Moravio, Prorege Scotorum (qui ſe nuper ab Anglis magna pecunia redemerat) conjungit. Hæc, diverſis temporibus geſta, conjunximus, ne ſæpius narrationis curſus rumperetur. Interea Balliolus in regione diverſa omnes

muni-

munitiones circa Renfroam, partim capit, partim evertit. Ibi rebus ſuo arbitrio compoſitis, in Botam inſulam navigat; Roteſajum arcem communit. Eam Alano Lilio, quem præfectum juridicundo ante fecerat, tradit cuſtodiendam. Robertum Stuartum, Roberti Bruſſii ex filia nepotem, diligenter ad necem conquirit: ſed ille, opera Gulielmi Herioti, & Joannis Gilberti, navicula in continentem adverſam vectus, atque equos, advenientem expectantes, nactus, Britannodunum, ad Milcolumbum Flaminium, arcis præfectum, delatus eſt. Balliolus, cum Botæ res ordinaſſet, in continente propinqua Dunum novum, ſive Noviodunum, arcem in Covalia ſitam, cepit: quo metu vicina Nobilitas perculſa; prope tota ſe ei dedidit. Inde reverſus, vere proximo, ad lacus Levini arcem obſidendam, omnem curam intendit. Sed cum res opinione lentior videretur, è ſua factione, Joannem Sterlinum, Equitem præpotentem, adjunctis ei Michaële Arnoto, Davide Vemio, & Richardo Malavillano, cum parte exercitus, ad arcem oppugnandam, reliquit. Illi, ædificato ex adverſo præſidio, qua breviſſimus eſt trajectus, cum, ut vi arcem caperent, omnia fruſtra fuiſſent experti, impigre propugnantibus Alano à veteri ponte, & Jacobo Lambino civibus Andreanis, eam, exitu amnis clauſo, aquis ſubmergere tentant: exit enim amnis Levinus è lacu anguſtis faucibus, patefacta rupe. Hunc locum, congeſto è ſaxis & ceſpitibus aggere, obſtruere conantur. Sed ea res tardius procedebat, quod, ut æſtas molientibus erat commoda, ita torrentibus, qui in lacum influebant, pene tum ſiccis, aqua, longe lateque porrecta, modicis incrementis augebatur. Hoc modo obſidione ducta in menſem Julium, in quem incidit dies D. Margaritæ, quondam Reginæ Scotorum, feſtus, quo die, frequens mercatorum conventus Fermelinodunum, ubi ejus Divæ corpus eſt ſepultum, fieri ſolet, Joannes Sterlinus cum majore parte ſuorum, alii ad mercatum, alii religionis ergo eo proficiſcuntur, caſtris, cum non magno præſidio, ad aggerem relictis, nempe de hoſte ſecuri, cum neminem adverſæ factionis, præter paucos in arce incluſos, eſſe in propinquis regionibus ſcirent. Obſeſſi vero, de abſentia Sterlini, & ſolitudine caſtrorum certiores, apparatu, ad aggerem perforandum, antea excogitato, primo veſpere in naviculas impoſito, ſopitis vigilibus, pluribus ſimul locis eum perforant. Aqua vero, tenues aliquot nacta exitus, brevi latiores ſibi ipſa patefecit meatus, ac tanta vi tandem erupit, ut, quicquid erat obvium, devolvens, plana omnia circum inundaret, ac tentoria caſaſque

 & ple-

& pleroſque homines ſemiſomnes, ac jumenta, magnô cum fragore, ſecum in mare deferret. Qui in naviculis erant, egreſſi, & cum ingenti clamore in attonitos irruentes, huic tumultui tam inopinato alium adjecerunt: tantuſque pavor cepit univerſos, ut nullius, niſi ſalutis memores, rebus ſuis hoſti relictis, qua quiſque poterat, in fugam ſe conjecerint. Alanus, per ocium, non ſpolia modo, ſed commeatus, ad longam obſidionem paratos, è caſtris in arcem comportavit. Altera etiam eruptione cum præſidiariis, qui Kinroſſiæ erant, æque feliciter certatum, præſidium captum ac dirutum, obſidio ſoluta. Eodem fere tempore, quo hæc in Fifa gerebantur, Angli magnis terreſtribus navalibuſque copiis Scotiam intrarunt. Naves cum Fortham ſubirent, prætoria tempeſtate ad ſcopulos afflicta; reliquis vehementer vexatis, majore cum damno, quam præda domum redierunt. Terreſtres copiæ Glaſcuam uſque penetrarunt. Ibi Anglus, habito conventu procerum ſuæ factionis, cum intelligeret, nullum neque ducem, neque exercitum adverſarum partium ſupereſſe, nec ſuam præſentiam amplius fore neceſſariam, ipſe, Balliolo, cujus ingenio non multum fidebat, ſecum ducto: Davide Cuminio Atholiæ Comite, qui rei Scoticæ præeſſet, relicto, in Angliam abiit. Is primum omnium Stuartorum prædia longe ampliſſima, ut quæ Botam, Araniam, & Renfroanos agros, bonamque Coilæ & Cunigamiæ partem continebant, occupat. Botæ præfectum juri dicundo (quem alii Serifum, alii Vicecomitem vocant) Alanum Lilium confirmat: vicinis etiam regionibus ei parere juſſis. Ipſe, in diverſam regni partem profectus, Buchaniam & Moraviam ſuæ ditionis facit: & quanquam, ſupra privati hominis modum, ſuas opes auxiſſet, tamen diplomata omnia, & quæcunque publice mandabat, nomine utriuſque Regis, Eduardi Angli, & Ballioli conficiebat. Ea tempeſtate, quanquam nemo in Scotia, præter pueros ludentes, Bruſſium Regem profiteri audebat, tamen Robertus Stuartus, qui tum Britannoduni latebat, aliquid per abſentiam Cuminii audendum ratus, Cambellos, familiam in Argathelia potentem, ſui conſilii certiores facit. Eorum princeps Calenus, circiter quadringentis coactis, ad Noviodunum, arcem Covaliæ, ei occurrit: eam ſtatim occupant. Ad eum rumorem, Botani, exiguo mari dirempti, populariter conſurgunt, atque ad veteres dominos properant. Eorum iter ut impediret, Alanus Lilius, cum quibus potuit armatis, occurrit. Vulgus magna ex parte inerme, & quod, impetu magis, quam conſilio, coierat, re

ſubita

ſubita perterritum, in proximum collem confugit. Ibi magna lapidum miſſilium copia reperta, armatos, ex contemptu temere ſubeuntes, velut grandine obruunt: majorem partem antequam ad manus ventum eſſet, affligunt, ac retrocedentes impellunt ita, ut cæſo Lilio, cum fortiſſimo quoque, Joannem Gilbertum Botanæ arcis præfectum, vivum ceperint, & ſuorum plurimos armarint cæſorum ſpoliis. Hanc victoriam, non incruentam, ſecuta eſt arcis Botanæ deditio. Ad hunc rumorem divulgatum, Thomas Bruſſius, Carictæ Comes, cum popularibus & vicinis è Coila & Cunigamia, item Gulielmus Carruderus Annandianus, qui ſemper Anglorum imperium recuſaverat, cum amicis & propinquis, è latibulis ſuis prodiens, ad Stuartum venit. Item Joannes Randulfus, Moraviæ Comes, è Galliis reverſus, ſpem externorum auxiliorum attulit. Igitur animis ad majora ſuſcipienda erectis, exercitu confecto, ac juvante conatus eorum Gotofrido Roſſio, præfecto juridico Æitenſi, brevi totam Carictam, Coilam, & Cunigamiam in ſuas partes traxerunt. Renfroani quoque ad Stuartos, veteres dominos libenter acceſſerunt. Eorum exemplum ſecuti Andreæ Moravii clientes, reliquos Glottianos, partim volentes, partim invitos, ad cauſam conjunxerunt. Ab his tam lætis initiis, aucta fiducia, ut ſtatus publici eſſet aliqua imago, collectis ſuarum partium principibus, Proreges creant Robertum Stuartum, etſi adoleſcentem, tamen qui expeditiones has leviores animi ſui obſides erga patriam dediſſet: & Joannem Randulfum, patre ac fratre, viris clariſſimis, dignum. Is, cum ſatis valida manu ad regiones in ſeptentriones verſas miſſus, concurrentibus ad eum, quos immoderati Anglorum imperii pertæſum erat, Davidem Cumininum, ſubita animorum inclinatione illa perterritum, in Abriam uſque perſequitur. Ibi, in anguſtiis locorum deprehenſum, & omnium rerum penuria circumventum, ad deditionem compulit: &, in verba Bruſſii coactum jurare, dimiſit: adeoque pollicitationibus ejus fidem habuit, ut, diſcedens, vicarium eum pro ſe reliquerit. Nec ille ſegniter Bruſſianarum partium ſtudium ſimulabat. Interea Randulfus, in Lothianam reverſus, cum vetere amico Gulielmo Duglaſſio, qui nuper ex Anglia reverſus, ſqualorem diuturnum carceris magnis hoſtium cladibus ulciſcebatur, ſe conjunxit. Andreas Moravius, qui ad Roſburgum captus fuerat, itidem rediit. Igitur cum ducum abunde eſſet, Proreges conventum indixerunt Perthum in Calendas Aprilis. Eo cum frequens Nobilitas conveniſſet, nihil tamen confici potuit, propter ſimulta-

tem nobilem, quæ erat inter Gulielmum Duglaſſium, & Davidem Cuminium. Cauſa prætendebatur, quod Cuminii opera Duglaſſius factum argueret, quod tardius ab Anglis eſſet dimiſſus. Cuminio favebat Stuartus: Duglaſſio ceteri fere omnes: Cuminius vero, quod comitatior ad conventum veniſſet, eas inimicitias cauſabatur: adduxerat enim tantum amicorum & clientium numerum, ut ceteris omnibus formidoloſus eſſet: augebat ſuſpiciones ingenium ejus varium & mutabile, animus vaſtus, & certi rumores de adventu Anglorum, cum quibus, nemo fere dubitabat, quin ſe Atholius conjungeret. Nec multo poſt Anglus, Balliolum ſecum ducens, magnis copiis terra marique Scotiam invaſit: claſſis centum & ſexaginta navium Fortham ſubiit. Ipſe, terreſtri itinere Perthum uſque progreſſus, vicinos agros late populando, ibi Cuminium expectat. Intereà cum Randulfus Joannem, qui Æbudas ſibi vendicaverat, conveniſſet, nec eum ad ſuas partes adjungere poſſet, induciis in aliquot menſes in rebus tam perturbatis contentus, Robertum alterum Proregem, inde rediens, gravi morbo implicitum deprehendit. Igitur alieniſſimo tempore, onere in ſe unum inclinato, cum Anglo non auſus congredi, vires diviſit, per partes eum ut carperet. Audito autem, Geldrorum validum exercitum per Angliam adventare, ut ſe cum Anglo jungeret, ad limitem Angliæ properat. Venienti occurrerunt Patricius, Marciæ Comes, Gulielmus Duglaſſius Lidalianus, & Alexander Ramiſæus, tum, in re militari, nemini ſecundus exiſtimatus. Hi Geldros, in campis Edimburgo proximis, opperiuntur. Ubi primum in conſpectu fuere, ſine mora concurritur. Poſt acerrimum conflictum, Geldri victi, in propinquum collem, ubi ſemiruta arx erat, refugerunt. Poſtridie, cum omnium rerum penuria laborarent, vitam modo pacti, ſe dediderunt. Randulfus, in gratiam Philippi Valeſii, quem ſibi amiciſſimum prædicabant, non contentus, incolumes & commeatu auctos dimittere, ipſe deducendos ſuſcepit: eo in itinere, ab Anglicæ factionis inſidiis exceptus, ad Regem deducitur: qui tum Perthum valido exercitu obſidebat. Eodem tempore, David Cuminius, cujus omnia conſilia èx inclinatione fortunæ pendebant, lætus inimici calamitate, ad Anglum venit: ei pollicetur, ſe brevi è regno Bruſſianos exacturum: nec ſegnius fecit, quam erat pollicitus. Nam, Pertho dedito, & muris nudato, Rex in Angliam redire parabat: quod commeatus maligne ſuppeditabantur, Scotis omnibus ſub ejus adventum admonitis, ut pecora in montes agerent,

alia

alia omnia in loca munita, aut longinqua convehereut, quæ aſportare non poſſent, corrumperent. Neque claſſis, in qua ei ſpes rei frumentariæ erat, eum magnopere juvit. Primum Fortham ſubiens, cœnobio monachorum in Æmona inſula vaſtato, cum in aperto mari ad anchoras ſtaret, fœda tempeſtate vexata, magnam fecit jacturam. Pars navium Ketham inſulam propinquam, ſed deſertam, ægre tenuit: aliæ, longius ventorum vi ablatæ, ubi ſe primum receperunt, cauſam tempeſtatis in iram D. Columbæ conferentes, ob ſpoliatum avare & crudeliter ejus Cœnobium: igitur quidquid è præda comparebat, eo diligenter reportandum cum piaculis curant: neque quicquam, eo anno, memoria dignum, à claſſe geſtum eſt. Hæ cauſæ quanquam vehementer Anglum movebant, magis tamen ei reditum feſtinavit cogitatio de bello Gallico, quod tum maxime meditabatur. Itaque, velut plane confecto bello Scotico, exercitum reduxit; ac Eduardum Balliolum ſecum abduxit. Cuminium, ad reliqua perficienda, Proregem reliquit. Ille, ut operam & ſtudium partium Regibus probaret, & hoſtes ulciſceretur, nihil ad ſummam crudelitatem reliqui ſibi fecit, quæ acerbitas eo viſa eſt indignior, quod illi, ante paucos menſes ad extremam inopiam redacto, tam facilis ad veniam portus fuerat. Tres fere ex omni procerum Scotorum numero ſupererant, qui nullis neque pollicitationibus, neque periculis cogi poterant, ut in Anglorum ditionem venirent, Patricius Marciæ Comes, Andreas Moravius, & Gulielmus Duglaſſius. Hi, Kildrumiam oppugnante Cuminio, conjunctis viribus, eo pergunt, &, ad Kilblaniam ſilvam, acre cum eo prælium conſerunt. Sed cum Cuminius numero præſtaret, & pauci à pluribus prope circumvenirentur, adventus trecentorum militum recentium, cum Joanne Crago, arcis præfecto, prælium diremit, ac victoriam certam Bruſſianis dedit. Fortiſſimus quiſque Cuminianorum, aut in prælio aut fuga cæſus. Multis fuit ſaluti Camerona, arx Roberti Menneſii, propinqua. Sed cum tantæ multitudini, in arcto ſtipatæ, commeatus deeſſent, poſtridie fuit dedita, ac jurantibus in verba omnibus venia data. Cecidere, præter ducem, ex intimis ejus amicis, Robertus Bradus, & Valterus Cuminius: Thomas, ejus frater, captus, poſtridie capite multatus. Hæc victoria fecit, ut Randulfo capto, ægrotante Stuarto, confirmaretur, militari ſuffragio, Andreæ Moravio Proregis nomen & imperium. Nam cum literæ à Rege Francorum, de induciis, veniſſent, proceres Bruſſiani, ad eas accipiendas, coacti, unanimi conſenſu, hono-

rem priſtinum, quem calamitas ademerat, Moravio reſtituerunt. Is, paucorum menſium induciis finitis, Lochindorcam arcem obſedit. Eam tenebat Davidis Cuminii uxor. Ea, quod evenit, futurum proſpiciens, ab Anglo petiverat auxilium. Mox Angli, copiis in Moravia expoſitis, obſeſſos liberant. Elginum uſque (quod eſt oppidum ad Loxiam amnem ſitum) penetrant, obvia ferro & flamma vaſtantes. Dum Perthum tendunt, Abredoniam cremant: arces per Merniam, Dunotrium, Kineſum, & Loreſtonium præſidiis occupant: ſex monaſteriis proximis imperant, ut muros Perthi dirutos inſtaurent: ac, rebus Scoticis iterum Eduardo Balliolo reverſo commendatis, in Angliam abeunt. Diſcedentibus Anglis, & Scotorum viribus fractis, Henricus Bellomontius, tempus adeſſe ratus, expetendæ vindictæ de cæde generi ſui Comitis Atholiæ, quoſcunque deprehendit, qui in prælio Kilblanenſi fuiſſent, ſine diſcrimine, omnes crudeliter occidit. Eum Andreas Moravius in Dundargo obſeſſum, ad deditionem compulit, & jurejurando accepto, nunquam hoſtiliter in Scotiam rediturum, incolumem dimiſit: atque uno continuo victoriæ curſu omnes trans Fortham munitiones, præter Cupri arcem, & Perthum oppidum, ejectis præſidiis, captas, demolitus eſt. Deinde Angliam cum exercitu ingreſſus, inde magnas prædas egit: & militem, domi inopia confectum, nonnihil recreavit. Tota enim Scotia, eo anno, agris belli injuria incultis, aut incurſionibus aſſiduis utriuſque partis vaſtatis, ita fame laboratum eſt, ut Angli arcem Cupri munitiſſimam, vacuam, ob commeatus inopiam, reliquerint. Præſidiarios nauta Scotus, ab eis male multatus, dum in Lothianam noctu tranſportat, in cumulum arenæ, maris æſtu recedente, nudatum expoſuit. Illi cum in continenti ſe eſſe putarent, paulum progreſſi, atque iterum mari reperto, fruſtra nautam inclamantes, ad unum periere. Proximo anno, qui fuit M. CCC. XXXVII. Angli arcem Dumbari obſederunt: eam tenebat Agnes, Comitis Martiani uxor, cui vulgus Nigræ cognomen dedit, mulier animi virilis: obſidebant autem Comites, Sariſburienſis & Arondelius. Ea obſidio cum ſpe omnium diutius protraheretur, duo diverſa agmina, in ſubſidium Balliolo miſſa, Scotiam intrarunt: alterum ducebat Monfortius, alterum Richardus Talbothus. Cum Monfortio congreſſus Laurentius Preſtonius, exercitum, duce cæſo, graviter concidit, ipſe paulo poſt è vulnere deceſſit: amiſſi ducis iram miles, inhumana captivorum cæde, ſatiavit: Talbothus à Gulielmo Ketho, deleto exercitu, captus: nihilominus duravit

CIↃ. CCC. XXXVII.

vit obſidio Dumbari: mari ab Anglis intercluſo, commeatuum penuria pene obſeſſos afflixit: ac procul dubio dedita fuiſſet arx, ni Alexander Ramiſæus, audaci incepto, in tempore, ſubveniſſet. Is, nocte intempeſta, deceptis, qui in triremibus Genuenſium maritimum latus obſervabant, navem ad arcem applicuit: & quadraginta ſelectos viros, commeatuſque magnam vim expoſuit. Deinde, præſidii parte ad ſuos adjuncta, ſilentio noctis, cum ingenti tumultu in vigiles Anglorum irruit: ac magna cæde hominum, nihil minus quam eruptionem à prope victis timentium, facta, proxima nocte æque occultus, atque venerat, diſceſſit. Sexto demum menſe, Anglos fatigatos, ac fruſtra omnia expertos, revocante ad bellum Gallicum Rege, Dumbari obſidio ſoluta eſt. Andreas Moravius, patria prope peregrino milite liberata, primum Sterlinum, deinde Edimburgum oppugnare eſt aggreſſus, ſed, utrinque re infecta, diſceſſit: pacata tamen Lothiana, & in fidem Regis recepta. Interea, animo paulum à laboribus relaxato, dum ſua tranſmontana prædia interviſit, morbo gravi correptus deceſſit: atque ad Roſmarchiam ſepultus, ſummum apud omnes bonos deſiderium ſui reliquit: tantas enim res biennio ac ſemeſtri, quibus in magiſtratu fuit, geſſit, ut ſuffecturæ cujuſlibet magni ducis ætati viderentur. Poſt eum Stuartus Prorex fuit, uſque ad Davidis è Gallia reditum. Adoleſcens adhuc multis præliis levibus, eo anno, ejus auſpiciis per Gulielmum Duglaſſium geſtis, victor evaſit, nec ſine maximo Duglaſſii diſcrimine, & crebris vulneribus: nam Anglos è Teviotia expulit, & in Lidalia Heremitagium cepit, magniſque commeatibus de hoſte ad Mulroſſiam captis, communivit. Cum Barclaio adeo acre ac pertinax certamen iniit, ut vix ipſe cum tribus comitibus, idque beneficio noctis, evaſerit, Joannis Sterlini copias quanquam gravi prælio deviciſſet, tamen ab eodem, brevi poſt, prope circumventus fuit. Verum, ex inopinato tumultu ſe colligens, poſt acerrimam pugnam, Sterlinum victum fugavit: triginta comitum ejus interemit: quadraginta vivos cepit. Gulielmo Abernethio, à quo quinquies uno die fugatus fuerat, ita inſtitit, ut, ante noctem, cæſis omnibus ejus comitibus, ipſum ſecum captivum abduxerit. Nec minore felicitate Laurentium Vauſium, hominem ſtrenuum devicit. Tandem ad Davidem Regem in Galliam abiit, ut eum de ſtatu rerum edoceret. Proximo anno, qui fuit M. C C C. X X X I X. Stuartus, fortunæ ratus inſtandum, coacto exercitu, Perthum oppugnare aggreditur, quadrifariam diviſis viribus. Sed, Anglis CIƆ. CCC. XXXIX.

acriter oppidum defendentibus, non ſine vulneribus rejectus fuit. Tertio demum obſidionis menſe, prope deſperantibus de ſucceſſu, Duglaſſius ſupervenit, quinque piraticis navibus conductis, quæ machinas atque aliquid militum adduxerunt. Expoſita igitur parte militum, reliqui in navibus Tai amnis oſtium aſſervare juſſi. Duglaſſius ipſe, ad arcem Cuprenſem recuperandam, mittitur: eam ab Anglis deſertam, Scoti occupaverant, quibus erat præfectus Gulielmus Bullocus ſacerdos Anglus, idemque Quæſtor. Cum eo Duglaſſius tranſegit, ut, acceptis in Scotia prædiis, in ſuas partes tranſiret. Id eo facilius ei perſuaſum, quod nec ab Anglis ſubſidium ſperabat, nec Scotis, qui ſecum in præſidio erant, admodum fidebat: ejus opera forti & fideli ſæpe poſtea Scoti ſunt uſi. Obſidio Perthi jam in quartum menſem protracta, diutius videbatur duratura, niſi Roſſiæ Comes per cuniculos aquam è foſſa derivaſſet: atque ad murum uſque cum ſuis penetraſſet: tum demum dejectis propugnatoribus, telorum vi potiſſimum è machinis emiſſorum, deditio facta eſt, ea lege, ut Angli incolumes, quo vellent, ſua omnia exportarent. Intra paucos dies, Sterlinum quoque oppugnatum, & eadem lege deditum. Mauritius Moravius, Andreæ filius, arci eſt præfectus. Hac tam ſubita mutatione rerum Balliolus territus, è Gallovidia, ubi ſe plurimum continebat, in Angliam abiit. Brevi poſt, arx Edimburgi, non vi expugnata, ſed arte capta eſt. Valterus Currius mercator, qui tum forte navem, commeatibus onuſtam, in æſtuario Tai ad Taodunum habebat, accerſitus à Gulielmo Duglaſſio, in Fortham venit. Ibi communicato cum Bulloco conſilio, Currius Anglum ſe ſimulat, ac duos vini optimi utres, aliaque nonnulla munuſcula ad præfectum arcis attulit: oravitque, ut ibi reliquos commeatus diſtrahere, ſine periculo, per eum liceret: ſi qua re ei præſidiove opus eſſet, commoneret; ſe libenter eis, quoad poſſet, gratificaturum. Præfectus ei, ut aliquot dolia vini, certumque numerum panis nautici afferret, imperat: aditum ei, cum vellet, pollicetur. Ille, quod bene vertat, metu Scotorum, qui ſæpe incurſiones in loca vicina facerent, ſummo mane ſe adventurum oſtendit. Ea nocte, Duglaſſius duodecimque comites homines lectiſſimi, nautico veſtitu ſuper arma injecto, commeatum ad arcem portant. Suos, quam proxime poſſunt, in inſidiis collocatos, expectare ſignum jubent. Progreſſi paulum, Duglaſſius & Simon Fraſerius, ceteros modico intervallo ſequi jubent. Intromiſſi à janitore intra munitionem, è trabibus ante portam arcis ſtructam, cum animad-

animadvertiſſent, claves oſtiorum è brachio janitoris ſuſpenſas, ipſum jugulant, & ſine ſtrepitu portam arcis aperiunt: deinde ſuis (uti convenerat) cornu inflato, ſignum dant: eodem ſono & qui erant in inſidiis, & cuſtodes arcis admonentur; alteri ab amicis, alteri ab inimicis arcem teneri: utriſque properantibus, Scoti onera in ipſo portæ aditu dejiciunt, ne ante ſuorum, qui per difficilem clivum lentius vadebant, adventum valvæ objici, ac ipſi occludi poſſent. Acri conflictu edito, ac cæde utrinque patrata, tandem præſidiarii ceſſerunt, ceteris, præter præfectum ac ſex comites, occiſis. Alii in hunc annum, alii in ſuperiorem conjiciunt expeditionem Alexandri Ramiſæi (qui omnes illius ætatis Scotos rei militaris gloria anteibat) in Angliam: Erat enim ea tum de virtute ejus opinio, ut, qui non prodiiſſet ex illius velut ſchola, militiæ non ſatis peritus haberetur: Itaque juventus ad eum, velut unicum bellandi magiſtrum, frequens ventitabat. Is, cum non paucas ante expeditiones in hoſticum, cum parva manu, proſpero eventu, feciſſet, rebus eorum, tum in Scotia afflictis, aliquid majus audendum ratus, collecta magna clientium & amicorum manu, Northumbriam late populatus eſt: eum revertentem Angli ex omnibus agris & caſtellis, longe majoribus copiis, conſequuntur. Eorum congreſſum cum Alexander vitare non poſſet, & ſuorum animos, ob multitudinem hoſtium, nonnihil debilitatos ſentiret, præmiſſa præda, pedites in inſidiis locat: Equites late effuſos ſimulare fugam jubet: deinde, ubi locum inſidiarum præteriſſent, ad ſignum buccinæ, rurſus in unum coire. Eam equitum fugam Angli veram rati, æque effuſi & ipſi ſequuntur, ad quos Scoti ſigno revocati, cum ſe momento temporis obvertiſſent, pediteſque undique ex inſidiis proſiliiſſent, verſus eſt in Anglos, ex re inopinata, terror, ac, non paulo concitatiore curſu, quam antea ſecuti erant, fugerunt: multi occiſi: complures capti: præda incolumis domum abducta. Inter captivos fuit præfectus Roſburgi: cum eum præſidium fere omne ſecutum fuiſſet, Alexander oppidum pene vacuum aggreſſus, primo impetu cepit. Inferiorem quoque arcis partem cum ſuæ poteſtatis feciſſet, qui reſtabant, in turrim validam confugerunt: ſed, cum pertinaciſſime oppugnarentur, nec ſubſidium à ſuis ullum ſperarent, ſe dediderunt. Sunt, qui, Sariſburii Comitem ibi captum, tradant, & cum Joanne Randulfo permutatum. Sed magis inclinat animus, ut plures ſcriptores ſequar, qui, Sariſburium à Gallis atque in Gallia captum, prodant.

dant. Randulfus, in Annandiam profectus, arcem ſuam ad lacum Mabanum de Anglis cepit: ac tres limitum præfecti, Alexander Ramiſæus orientalis, Gulielmus Duglaſſius medii, Randulfus occidentalis, ultra veteres fines, qui Alexandro tertio regnante, fuerant, Anglos expulerunt: neque quicquam in ſolo Scotico, præter Bervicum, tenebant. Sunt, qui, Roſburgum à Ramiſæo, ſopitis vigilibus, de nocte ſcalis admotis, captum, tradant,
CIↃ. CCC. XLII. anno M. CCC. XLII. die Martii XX. cum quibus facit liber Paſletenſis. Eodem anno, IV. Non. Julii, David Bruſſius cum uxore ad Ennerbervium applicuit, anno, quam diſceſſerat, nono: cujus adventus eo fuit omnibus gratior, quo minore in ſpe tum res Scotorum erant. Nam Ednardus, factis cum Philippo, Rege Gallorum, ad Tornacum, trium annorum induciis, atque ita bello Gallico vacuus, decreverat, totis viribus Scotiam aggredi. Habebat tum in exercitu quadraginta peditum, ſex equitum millia: ac, adverſus annonæ anguſtiam magnam claſſem ornaverat, quæ commeatus terreſtribus copiis ſuppeditaret. Ea cum Novembri menſe ſolviſſet, tempeſtate ſæva jactata, atque in Belgicum & Germanicum littus, poſt longam vexationem ejecta, inutilis prorſus ad præſentis belli uſum fuit. Interea Eduardus, cum terreſtribus copiis, circa Novum caſtrum ad Tinam, in maxima commeatuum penuria, ſe continebat. Ad eum legati è Scotia miſſi, quatuor menſium inducias, ea conditione fecerunt, ni David Rex, ante calendas Junias, domum rediret, ut Scoti omnes in Eduardi ditionem concederent. Verum David, audito Angli apparatu, ante legatorum ad ſe adventum, ſolverat. Ad Regem ita (uti dixi) reverſum, inter gratulantes, qui ab omnibus regni partibus frequentes aderant, venit Alexander Ramiſæus, cum omni vita ſuperiore ſplendide acta, tum recenti militari gloria clarus. Is ſingulari favore acceptus, & præter cuſtodiam Rosburgi, etiam totius Teviotiæ præfectura judiciaria donatus. Hoc in honore ſibi eum prælatum, Gulielmus Duglaſſius ægerrime tulit: nam cum Teviotia pene tota Anglos expuliſſet, conventibus agendis, quanquam injuſſu Regis, aliquot annos præſederat: meritis enim in patriam, & nobilitate generis, & familiæ opibus fretus, neminem in eo magiſtratu, ſperabat ſibi competitorem futurum. Itaque, totus in ultionem intentus, iram in præſentia ſuppreſſit: tandem vero, poſt tres menſes inimicum, conventum habentem in templo, Havici nactus, eum nihil minus expectantem, cæſis tribus comitibus, auxilium ferre conantibus, ſaucium jumento impoſuit,

ſuit, atque in Heremitagio mori fame coëgit. Eodem fere tempore, eodem gênere mortis, per Davidem Barclaium extinctus eſt Gulielmus Bullocus, homo ſingulari erga Regem fide. Hæc duo crudelitatis inhumanæ facinora totam pene Scotiam, in factiones diſtractam, ſeditionibus replevere. Hæ res Regem adoleſcentem & nondum militaribus ingeniis aſſuetum, vehementer exercuerunt: & quanquam ſummam diligentiam, in perquirendo ad ſupplicium Duglaſſio, adhiberet, is tamen per amicos, (plurimos enim, ob res præclare geſtas, pro libertate, ſibi conciliaverat) ac in primis, per Robertum Stuartum, Regis è ſorore natum, veniam obtinuit. Maxime valuit, magnifica quidem, ſed vera commemoratio rerum ab eo geſtarum, & ratio temporis, quo, pace foris incerta, nec rebus domi quietis, militares homines retinendi, atque etiam omni favore amplectendi eſſent. Igitur non ſolum venia Duglaſſius, ſed præfectura Roſburgi & Teviotiæ donatus eſt, clementia, fortaſſe in præſentia non inutili, ſed exemplo in poſterum peſſimo. David, rebus utcunque domi compoſitis, expeditionem in Anglos denunciat, magna Nobilitatis parte ob commeatuum, qua laborabatur, penuriam, diſſuadente. Collecto ſatis magno exercitu, Joannem Randulfum ei præficit: ipſe occultus, diſſimulato nomine Regio, cum eo proficiſcitur: Hæc manus, per duos prope menſes depopulata Northumbriam, cum ingenti præda domum rediit. Iterum, intra paucos dies, Rex, ſe ducem exercitus profeſſus, hoſticum intravit. Angli, viribus inferiores certaminis aleæ rem committere, abſente in Gallia Rege ſuo, recuſabant: ſed, magno equitatu ab omni parte aſſultantes, à libera populatione Scotos arcebant: quinque primæ Nobilitatis Equites, nuper à Davide in eum Ordinem aſcitos, temere longius à ſuis progreſſos, cæſis aut fugatis eorum comitibus, hoſtes capiunt. Rex, ne tempus illic fruſtra tereret, reduxit exercitum. Tertia expeditione, coactis, quam potuit occulte, copiis, ut hoſtes nec opinantes magna clade afficeret, cum Angliam, præcipiti autumno, fuiſſet ingreſſus, largis imbribus exiguos torrentes ita augentibus, ut agrum omnem non modo impervium redderent, ſed commeatuum advectionem prohiberent, paucis arcibus, ne nihil tanto conatu videretur egiſſe, dejectis, domum rediit. Non adeo diu poſt, legatis ultro citroque miſſis, actum de induciis in biennium, in quas Scotus, ea lege, conſenſit, modo eas ratas Philippus Gallorum Rex haberet: nam in fœdere inter Scotos & Gallos, ita

cautum

cautum erat, ut neutra gens ſine altera pacem, aut inducias cum Anglo faceret., hæ quietam interea Scotiam tenuere. Quarto fere, poſt reditum Davidis, anno, Gallis magno prælio victis, obſeſſo ab Anglis Caliſio, Morinorum oppido, Philippo per legatos inſtante, ut Scoti Angliam ingreſſi, partem virium Anglicarum in ſe derivarent, exercitus Perthum convenire juſſus eſt: eo cum frequentes coiſſent, David, Comes Roſſiæ, Reginaldum, Æbudarum Regulum veterem inimicum; ſeptemque comitum ejus nobiliſſimos, noctu ex inſidiis aggreſſus, interemit. Ea cædes valde exercitum imminuit: cum non ſolum utriuſque partis amici & clientes, ſed multi etiam vicinorum, civile bellum inter familias potentiſſimas metuentes, domo diſcederent. Igitur Gulielmus Duglaſſius Lidalianus Regi maximopere ſuadebat, ut, omiſſa in præſentia expeditione, res domi componeret. Hoc conſilio contempto, Rex, amicitia ſuperante caritatem patriæ, in Angliam ducit: ac ferro & flamma omnia, qua ibat, proſternens, ſextodecimo demum die in agrum Dunelmenſem venit: Angli, partim à Percio collecti, partim ab exercitu, qui Caliſium obſidebat, remiſſi, cum frequentes conveniſſent, ſe Scotis, multo celerius eorum opinione, acie inſtructa, oſtenderunt. David, qui nihil minus, quam hoſtis adventum, metuebat, & Gulielmum Duglaſſium, ad agrum vicinum depopulandum, emiſerat, ſuis ſignum pugnæ proponit. Duglaſſius, cum in hoſtem necopinus incidiſſet, trepida fuga, quingentis viris fortiſſimis amiſſis, in caſtra rediit. Nec infelix rei incipiendæ auſpicium felicior conflictus eſt ſecutus. Pugna acriter inita, in prima acie cæſus eſt, profligatis prius ſuis, Joannes Randulfus. Mediam, in qua rex erat, duæ Anglorum acies, altera victrix, altera integra aggreſſa obſtinatam mori, cum eo Nobilitatem Scoticam pene ad internecionem ceciderunt. Rex ipſe à Joanne Coplando, cui, telis ereptis, duos pugno dentes excuſſerat, captus, ſed jam duabus ſagittis graviter ſaucius. Tertia, cui Robertus Stuartus & Patricius Dumbarus præerant, acies, viſa ſuorum clade, prope incolumis ſe ſubduxit. Poſt hanc pugnam, ita profligata Nobilitate, ſtatim Roſburgum, Heremiragium, aliæque complures arces Anglis deditæ. Scoti coacti, præter quos in Anglia tenebant agros, etiam Marcia, Teviotia, Lidalia, & Lauderia cedere: limites Anglorum ad ſaltum, quem Cocburni vocant, & Soltram prolati. Balliolus, non contentus, ditionem majorum ſuorum in Gallovidia recuperaſſe, Annandiam & Nitiam, & quic-

quid

quid agrorum ad Glottam adjacet, cæde & incendio pervagatus eſt: Lothianam quoque adjuncto ſibi Percio Anglo ſimili clade affecit: nec per aliquot annos, in Scotia juſtus exercitus confici potuit. Acceſſit ad hæc mala peſtis graviſſima, quæ partem fere tertiam populi abſumpſit: nec, in rebus tam afflictis, à domeſticis malis ceſſatum eſt. David Barclaius, Eques nobilis, qui Bullocum ante occiderat, hoc quoque tempore, in cæde Joannis Duglaſſii Dalkethii affuerat. Eum Gulielmus Duglaſſius Lidalianus, qui, in prælio ad Dunelmum captus ab Anglis, nondum redierat, per ſuos clientes curavit interficiendum, nec ipſe in Scotiam reverſus, diu ei ſuperſtes fuit. Nam à Gulielmo Duglaſſio, Archibaldi filio, nuper è Gallia reverſo, inter venandum in ſilva Attica, in ultionem cædis Alexandri Ramiſæi, eſt interfectus. Nec priſcorum Scotorum tribus homines, quietis impatientes, à mutuis injuriis temperarunt. Inter hæc mala undique prementia, Gulielmus Duglaſſius, collecta propinquorum & clientium manu, primum Duglaſſiam, majorum ſuorum patrimonium, ejectis Anglis, recuperavit: deinde, è parvo ſucceſſu, creſcente civium erga eum favore, magnam Teviotiæ partem recepit. Interea Joannes, Francorum Rex, qui patri Philippo & regni & belli fuit hæres, veritus, ne Scoti, tot malis fracti, tam potenti hoſti ſuccumberent, miſit ad eos Eugenium Garencerium, quadraginta viris fortibus comitatum, petitum ab eis, ne ullam cum Anglo pacem, ſe inconſulto, facerent. Is quadraginta Scutatorum millia, ad militem conducendum attulit: præterea, magnificis promiſſis, Nobilitatem in ſuam ſententiam traduxit. Illi, acceptam pecuniam inter ſe partiti, nullo milite conducto, bellum per excurſiones frequentes, more ſuo, adminiſtrarunt. Id ubi ad Anglum eſt perlatum, Lothianam, jam antea male habitam, prope ad vaſtitatem redegit. Hæc ut ulciſcerentur, Patricius Dumbarius, & Gulielmus Duglaſſius, collecta, quam potuerunt occultiſſime, magna manu, Gulielmum Ramiſæum Dalluſium, virum fortem, & notæ in bello induſtriæ, ad Noramam, pagum in ripa Tuedæ frequentem, incendendum, cum parte exercitus mittunt, ipſi in inſidiis conſiſtunt. Cum, quod quæſitum erat, Ramiſæus foret aſſecutus, perducti ad inſidias hoſtes, ac circumventi cæduntur. Tandem, multitudini impares, deditionem faciunt: pars major capitur. Hoc ſucceſſu crevere Scotis animi: itaque iiſdem ducibus conjunctis, Thomas Stuartus, Anguſiæ Comes, Bervicum tentare ſtatuit. Id occulte ut conficeretur, conductis, undecunque pote-

rat,

rat, navibus ſcaliſque, & reliquo oppugnandarum urbium apparatu impoſito, Patricium de ſuo adventu facit certiorem. Cum ad horam conſtitutam, quam minimo poterant tumultu, ad muros accederent, vigiles tamen non fefellerunt: quibus, poſt acrem pugnam, repulſis, Scoti tandem urbe, non ſine damno ſuorum, potiuntur. Arcem ab Anglis retentam, magna vi, ſed fruſtra adoriuntur: Anglus audito rerum Scoticarum ſtatu, coacto exercitu copioſo, magnis itineribus eò contendit. Scoti, accepto ejus adventu, nulla re ad longam obſidionem ſatis proviſa, urbe ſpoliata, & incenſa, ad ſua redierunt. Eduardus, omni genere artificum adhibito, corrupta flammis inſtaurat: interea ipſe Roſburgi manet. Eò Balliolus venit, Scotiæ regno ei cedit: oratque vehementer, ne ſibi à Scotis illatas injurias negligat. Anglus, velut ei obſecundans, Lothianam terra marique invadit: &, quicquid ſupererat ſuperiori vaſtationi, corrumpit. Decreverat illa expeditione Anglus, totam Scotiam ſic affligere, ut nullas in poſterum vires, ad rebellandum, recolligere poſſet: verum id conſilium diſcuſſit fœda tempeſtas, quæ claſſem, in qua ſubvehebatur commeatus, ita diſſipavit, laceravit, & afflixit, ut paucæ naves iterum in unum portum coire potuerint. Ita Eduardus redire, ob commeatus inopiam coactus, iram ſuam in Edimburgum, Hadinam reliquaque Lothianæ oppida effudit: eo cum exercitu in Angliam reverſo, Gulielmus Duglaſſius Gallovidiam, Rogerius à Cella Patricii, Nithiam, Joannes Stuartus, Proregis filius, Annandiam Scotis, hoſte expulſo, reſtituerunt. Eodem fere tempore, Joannes, Rex Francorum, in Pictonibus, magno prælio ab Anglis victus, capitur. Eduardus, cum duobus Regibus captivis, hiemem ageret in ſumma, inter amicorum gratulationes, lætitia, Scoti, animum ejus gloria ſatiatum, rati, tum ad æquitatem facilius flecti poſſe, cum eo per legatos, de Rege ſuo liberando, egerunt. Bruſſius, ut facilius ſui eum convenire poſſent, Bervicum eſt miſſus: cum de conditionibus non conveniret, iterum Londinum eſt reverſus. Nec adeo diu poſt, per Legatos Pontificios, qui de pace inter Anglos & Francos, ſummo ſtudio agebant, cum Scotis etiam eſt tranſactum, promiſſis Anglo, ut noſtri ſcribunt, centum, ut Froſſardus, quingentis millibus marcarum Anglicæ monetæ: cujus pecuniæ pars repræſentaretur, reliquum per penſiones ſolveretur. Ea ſumma quo facilius conficeretur, Pontifex Romanus ſacerdotiorum decimas, in tres annos donavit: induciæ interea factæ, obſides dati nobiliſſimi adole-

adoleſcentes, qui pene omnes in Anglia peſte interierunt. David igitur undecimo, quam captus fuerat, anno domum reverſus, primum omnium, qui fugæ principes è Dunelmenſi prælio fuerant, multavit: Patricio Dumbario partem agri abſtulit: Robertum Stuartum, ſororis majoris filium, à ſpe ſuccedendi in regnum removit: atque in ejus locum ſubſtituit Alexandrum Sutherlandiæ Comitis filium, è ſecunda ſorore genitum: & in ejus nomen proceres ſacramento adegit. Hujus adoleſcentis pater, ut procerum voluntates filio conciliaret arctius, latos & fructuoſos agros viris potentibus donavit. Sed, Alexandro brevi poſt mortuo, David Stuarto placatus eſt, & in Ordinum frequenti conventu, ſuus ei locus eſt omnium decreto reſtitutus. Sed id aliquot annis poſterius eſt factum. Proximos fere quinque annos, in pacandis diſcordiis civilibus, Rex conſumpſit: quo in tempore duæ clades inciderunt: altera, ad paucos pertinens, ex inundatione aquarum. Tantum enim aquæ pluviæ de cœlo dejectum eſt, ut torrentibus & fluviis per Lothianam in agros effuſis, non pontes modo & molas aquarias, ſed pleraſque ruſticas domos, cum pecore & dominis, vis aquarum in mare detulerit, arbores radicitus evulſerit, oppida quoque prope fluminum ripas pene delerit. Hanc calamitatem ſecuta peſtis, multos omnium ordinum atque ætatum conſumpſit. Pacatioribus jam rebus, anno milleſimo trecenteſimo ſexageſimo tertio, in conventu Ordinum Rex ad Apolectos retulit, de Anglo aut ejus filio, (ſi quid ſibi humanitus eveniſſet) ad regnum capiendum, in Scotiam accerſendo. Id, ſive tædio bellorum, utriuſque gentis commodis proſpiciens, ſive (quod alii putant) ab Anglo jurare coactus, fecerit, oratio ejus fuit adeo omnibus ingrata & moleſta, ut non expectato, dum ordine ſententiæ rogarentur, omnes clamore confuſo vocem abominarentur: ac nihil propius fuit, quam ut, qui liberrime vociferati fuerant, iram ejus metuentes, defectionem circumſpicerent. Quorum ubi timorem reſcivit, remiſſa ira, eos in gratiam recepit: Ceteris ubique pacatis, montani in armis perſtabant: nec ſolum inter ſe, fœda atque inhumana crudelitate, ſæviebant, ſed vicina etiam late populabantur. Hos Rex cum ad concordiam nulla ratione poſſet adducere, per homines callidos diſcordias augendas curavit, donec, ferocioribus mutua cæde conſumptis, ceteri tractabiles & manſueti redderentur. His domi foriſque editis, in arce Edimburgenſi deceſſit, anno vitæ quadrageſimo ſeptimo, re-

CIↃ. CCC. LXIII.

CIↃ. CCC. LXX. gni prope triceſimo nono, Salutis humanæ, milleſimo trecenteſimo ſeptuageſimo, ſeptimo die menſis Maii: vir ſane in omni virtutum genere, ac in primis juſtitia & clementia, memorabilis: & cũi in bonis maliſque rebus exercito, ſemper magis fortuna, quam induſtria defuiſſe videatur.

C. REX

Davide vita functo, cum proceres frequentes ad Limnuchum præſto fuiſſent, ut Roberto, ab avunculo jamptidem Regi deſignato, ineunti Regnum gratularentur, ambitio Gulielmi, Comitis Duglaſſii, prope in ſeditionem rem adduxit. Petebat enim, jure hæreditario, Regnum ſibi decerni, ut qui à Balliolo & Cuminiis eſſet oriundus. Sed cum deprehendiſſet, ſuam petitionem omnibus eſſe ingratam, ac in primis amicorum ſuorum intimis, Georgio & Joanni Dumbariis, fratribus, quorum alter Comes eſſet Marciæ, alter Moraviæ: Roberto Areskino, trium arcium firmiſſimarum, Britannoduni, Sterlini, & Edimburgi præfecto, petere deſtitit: & ſe Regi Roberto profeſſus eſt obtemperaturum: & Rex, ut eum arctiore vinculo amicitiæ complecteretur, filiam ſuam Gulielmi Comitis filio deſpondit. Hoc anno, induciæ in quatuordecim annos factæ, ſunt per Anglos violatæ. Cum ad frequentem Mercatum, quo, ad tertium Idus Auguſti, ex locis etiam longinquis utriuſque Regni magna multitudo ſolebat convenire, plerique Marciani adeſſent, è familiaribus Georgii Dumbarii quidam eſt interemptus. Hujus cædis auctores cum Georgius, ex jure, quod inter limitaneos obſervatur, per fœciales peteret, ut vel ſibi dederent, vel ipſi in eos animadverterent; tandem, cum æquitatem vinci gratia cerneret, injuriam diſſimulat, ac proximum in diem, nundinis ſolennem, occulte manum parat, oppidumque ex improviſo adortus, omnes puberes occidit: tecta incendit, & cum ingenti præda domum rediit. Angli, ut eam cladem ulciſcerentur, pari crudelitate Joannis Gordonii, Equitis illuſtris agros pervagati ſunt. Nec multo poſt Gordonius, Angliam ingreſſus, cum ingenti hominum pecudumque præda coacta rediret, Joannes Liburnus longe majore manu collecta, redeunti fit obviam. Ibi, infeſtiſſimis utrinque animis, pugna conſerta, cum aliquandiu vario Marte certatum eſſet, victoria penes Scotos fuit. Ductor Anglorum cum multis propinquis & clientibus captus. Henricus Percius, Comes Northumbriæ, vir magni animi, qui tum limitis Orientalis erat præfectus, indigniſſime ferens has ſuorum clades, coactis amplius ſeptem millibus hominum, ad vicum Dun-

Dunſum, Joanne Scoto, qui Subtilis cognominatur, magis, quam ulla alia re, inſignem, caſtra poſuit. Ibi ruſtici & paſtores, nullis aliis armis freti, quam crepitaculis, quibus cervos & pecora, quæ illic paſſim ſine cuſtodibus vagantur, abſterrent, nocte colles Lamyriorum montium, vico proximos, inſederunt. Ejus crepitaculi hæc forma eſt: In ſummo haſtili ſatis longo, infixis coſtis ligneis, in ſemicirculum curvatis, ſuper eas pellem circumtendunt, ad eam maxime formam, qua ſunt laternæ, quas vulgus Lutetiæ Fallotas appellat. Huic lapillos paucos, ſed duriſſimos indunt, quibus agitatis cum ingenti ſonitu, feras à ſegetibus abſterrent. Hoc genere crepitaculorum ingenti ſtrepitu in imminentibus Dunſi collibus edito, equi Anglorum perterriti, vincula rumpunt, ac, paſſim per agros palantes, in prædam agricolis cedunt. In exercitu toto tumultuatum, & ad arma clamatum eſt: &, cum hoſtes adeſſe crederent, illam noctem inſomnem duxerunt. Mane, intellecto ludibrio, multis jumentis una cum equis amiſſis, ſex millia paſſuum (tantum enim is vicus ab Anglia abeſt) relictis impedimentis, pedibus prope fugientium modo, tranſierunt. Eodem die, quo Percius à Dunſo receſſit, Thomas Muſgravus, Bervici præfectus, cum aliquot cohortibus, ut ſe Percio conjungeret, egreſſus, in inſidias, à Joanne Gordonio (de itinere ejus præmonito) collocatas, incidit. Ibi circumventus cum ſuis, majorem hoſtium manum ratus, in fugam ſe conjecit, ſed retractus eſt una cum ſuis. Nec ad Occidentalem limitem Joannes Jonſtonius expers & prædæ & gloriæ fuit. Parvis enim, ſed crebris incurſionibus ita finitimos exercuit, ut non minus damni, quam magni exercitus ſoleant, eis dederit. Rebus ita primo biennio feliciter ſuccedentibus, tertio ab inito regno anno, Euſemia Regina, Hugonis Comitis Roſſiæ filia, moritur. Ex ea Rex ternos liberos genuerat, Valterum, poſterius Ierniæ, & Davidem, Atholiæ Comites, & Euſemiam, quam Jacobo Duglaſſio nupſiſſe, à nobis ante commemoratum eſt. Robertus non tam impatientia cœlibatus, quam amore filiorum, ex Elizabetha Mora prius genitorum, ipſam uxorem duxit. Hanc enim eleganti forma, Adami Mori, illuſtris Equitis, filiam, adhuc adoleſcens, vehementer amarat: ex eaque tres filios, ac duas filias ſuſceperat: eamque Gifardo, viro nobili in Lothiana, curaverat collocandam. Verum, ſub idem fere tempus, Euſemia Regina, & Gifardo, Elizabethæ marito, defunctis, Rex, ſive conſuetudine vetere Moræ inductus, ſive (quod à multis traditur) ut filios, quos ex ea genuerat, legiti-

mos faceret, matrem eorum ſibi matrimonio junxit: filios ſtatim divitiis & honoribus auxit. Joannes natu maximus Carictæ, Robertus Taichiæ, Alexander Buchaniæ Comites ſunt facti, adjecta etiam Badenacha. Nec hac munificentia contentus, comitiis ad Sconam indictis, obtinuit, ut, præteritis Euſemiæ liberis, in Rege creando, gradus ætatis obſervarentur: quæ res poſtea tam numeroſam familiam prope extinxit. Biennio fere proximo, cum nec certa pax, nec bellum eſſet, levibus incurſionibus, ac prope latrociniis, utrinque certatum eſt. Interea deceſſit Eduardus tertius. Ei ſucceſſit Richardus Secundus, nepos ex Eduardo filio, Burdegalæ natus: Regnum iniit, undecimo ætatis anno: quo tempore, legati Caroli Q[illegible], Francorum Regis, in Scotiam venerunt. Cauſa adventus eorum fuit, ut vetus fœdus cum Roberto renovarent, eumque hortarentur, ut, Angliam aggreſſus, Franciam (aliqua ex parte) bello levaret. Interim dum conventus eis exhibetur, Alexander Ramiſæus, ut Angli ex Froſſardo narrant, quadraginta ſelectis juvenibus comitatus, nocte intempeſta, ſopitis vigilibus, Bervici arcem cepit, omnibus, qui eam tenebant, aut cæſis aut captis. Oppidani, inopinato malo icti, accito Percio, cum x. millibus armatorum arcem, undique obſidione clauſam, acriter oppugnant. Harum rerum nuncio ad conventum Scotorum perlato, Archibaldus Duglaſſius, de periculo propinqui ſui ſollicitus, quingentis tantum equitibus comitatus, eo advolat: ſed, intercluſo ad obſeſſos omni aditu, nulla re geſta, diſceſſit. Arx, poſtquam per dies aliquot valide fuiſſet defenſa, tandem vi capitur: in omnes, præter unum Alexandrum, ſævitum eſt. Hæc illi. Noſtri, opera ſex hominum plebeiorum è Marcia arcem captam, ac deinde, cum eam tenere non poſſent, relictam tradunt. Non adeo diu poſt conventum, Jacobus Primus, Duglaſſiæ Comes, coactis viginti millibus hominum, Angliam ingreſſus, Pennerum oppidum, frequentibus nundinis, ex improviſo cepit, diripuit, incendit: exercitumque ſpoliis oneratum, incolumem reduxit: & cum præda, peſtilentiam domum retulit: quæ, quanta nunquam alias, vi biennio per totum Regnum ſævit. Angli, ut parem cladem Scotis rependerent, Solvæo tranſmiſſo, Scotiam ingreſſi. Talbothus, dux acerrimus, quindecim millia militum ducebat: hoc numero fretus, longe lateque populando, vaſtitatem faciebat. Cum exercitum præda gravem, reduceret, non longe à finibus Angliæ, in valle anguſta, caſtra poſuerat. In eas anguſtias Scoti plus minus quingenti noctu ingreſſi, in ſecuros & imparatos, &, magna ex parte,

te,

te inermes irruerunt: ac primo impetu, obviis trucidatis, tumultu vero & pavore latius fuſo, totum exercitum in fugam vertunt. Multi ibi occiſi: ad ducentos & quadraginta capti: plurimi, ut in ſubita trepidatione, temere flumen ingreſſi, periere: reliqui, præda exuti, qua cuique proximum fuit, domos rediere. Cum interea bellum, terra marique, maximis viribus cum Gallis ab Anglo gereretur, ac præterea pars virium Anglicarum in Luſitaniam mitteretur, ex conventus publici decreto, miſſus eſt in Scotiam Joannes, Lancaſtriæ Dux, Regis Angli patruus, qui de pace ageret, ut, tot bellis undique circumſtrepentibus, ab eo latere, quod maxime patebat, ſaltem quies eſſet. Miſſi à Scotis, jam de ejus adventu per fœcialem certioribus, qui cum eo tranſigerent, Jacobus Duglaſſiæ, & Joannes Dumbarius Moraviæ Comites. Induciæ in triennium factæ. Sed, dum ibi de pace agitur, civile bellum in Anglia longe graviſſimum exarſit. Primus auctor fuiſſe dicitur Joannes, cognomento Ballus, ſacrificulus. Is cum plebis animos, ob quatuor nummos Anglicos, in capita ſingulorum imperatos, vehementer offendi videret, primum in confeſſionibus & ſecretis conventiculis oblique, mox, ubi ſermonem ſuum non ingratum auribus ſenſit, aperte cœpit vulgus adverſus proceres inflammare. Accedebat ad recentem cauſam alia vetuſtior, quod magna ruſticæ plebis pars propemodum ſervilis conditionis erat. Ad hos cum ſe adjunxiſſet magna opificum manus, & aliorum, qui, nec in re nec in fama, quod perderent, haberent, tantum injecere tumultum, ut in magnum ſummæ rei periculum fuerit deventum. Hæc, cum in conſilio Legatorum nunciata eſſent, tamen utrique rem tam diu diſſimularunt, donec de pace tranſegiſſent. Tum Duglaſſius Lancaſtrio infit, ſe, quo in ſtatu res Anglorum ſint, jam ab initio uſque ſciſſe. Tamen tantum abeſſe, ut momenta temporum, vel ad bellum gerendum vel ad pacem commodius conficiundam, captarent, ut etiam nunc, ſi opus eſſet, quoad tumultus ceſſaret, tutum ei ſit hoſpitium: vel, ut tutius rediret, quingentos equites, qui eum deducerent, dare ſint parati. Lancaſtrius, etſi, neutra conditione ut uteretur, ſibi in præſentia opus fore ſperaret, tamen prolixe gratias egit. Verum cum, domum rediens Bervico (ab urbis præfecto) excluderetur, accepta fide publica, in Scotiam ingreſſus, ibi, dum ſeditio popularis conquieſceret, ſe continuit. Induciis triennalibus finitis, anno milleſimo trecenteſimo octuageſimo quarto, menſe Januario, Archibaldus Duglaſſius. Gallovidianus, adjuncto ſibi Jacobo Duglaſſiæ, & Georgio CIↃ. CCC. LXXXIV.

gio Marciæ Comitibus, obſedit Mabanum, arcem ad lacum ejuſdem nominis ſitam, unde prope quotidianæ excurſiones in agros propinquos fiebant. Præfectus arcis, repentino malo ictus, cum hoſte pepigit, ni intra octavum diem auxilia ſibi advenirent, ſe eam dediturum. Deinde, cum ad nonum uſque diem, cum ſumma moleſtia, propter hibernas procellas & continuos imbres, Scoti ibi perſtitiſſent, quarto die Februarii, ex pacto arx dedita eſt. Qui proxime Roſburgum accolebant, metuentes, ne & illa arx ſimiliter opprimeretur, curant, Graſtocum, hominem nobilem & copioſum, & qui in re militari apud ſuos magnum nomen habebat, ei arci præficiendum. Is cum non modo commeatus amplos, ſed omnem domeſticam ſupellectilem illo mitteret, ratus, nec alibi eam, commodius, ad ſuos uſus, neque tutius, ab hoſte, ſervari poſſe. Dumbarius, cum & iter & diem, per exploratores reſciſſet, inſidiis commode locatis, longum agmen, & confuſum ex militibus, plauſtrariis, & vulgo promiſcuo, invadit, ac, ſine pugna, magna præda cum ipſo domino potitus, ſtatim ſe recepit. Anglus, ut damna accepta ulciſceretur, & incurſiones reprimeret, memorabili aliqua calamitate, Lancaſtrium, cum ingenti terreſtri navalique apparatu, in Scotiam mittit. Lancaſtrius ipſe, per Marciam & Lothianam, Edimburgum uſque venit. Claſſis, ad Fifæ maritima pervaſtanda, miſſa. Militibus Edimburgum volentibus incendere, Dux memor, ante paucos annos illic ſe (à ſuis excluſum) benigne & hoſpitaliter fuiſſe tractatum, ignem tectis arcuit. Non fuit eadem humanitas in copiis navalibus: nam, Æmonam inſulam ingreſſi, cœnobium Monachorum direptum incenderunt: ſimilique crudelitate uſi ſunt in omnibus locis, in quæ exſcenderunt: donec à Nicolao & Thoma Areſkinis, Alexandro Lindeſio, & Gulielmo Cunigamio, multis cæſis, quibuſdam captis, adeo trepida fuga in naves fuerant compulſi, ut, præter alia damna in ea feſtinatione accepta, quadraginta ſuorum fune nautico, in quo pendebant, cæſo, ſubmergi ante oculos ſuos, permiſerint. Vix Lancaſtrius domum ſe receperat, cum Gulielmus Duglaſſius, prope veſtigiis ejus inſiſtens, arcibus, quas Angli in Scotia, poſt Dunelmenſe prælium, tenuerant, partim captis, partim dirutis, Teviotiam omnem, præter Roſburgum, Scotis reſtituit: ac latrocinia, per licentiam bellorum graſſantia, compeſcuit: nec ipſe diu his rebus ſuperfuit, febre, in arce Duglaſſiæ, extinctus. Succeſſit ei Gulielmus Duglaſſius, filius, omni virtutis genere tanto patre dignus.

gnus. Interea, cum annuæ induciæ prope Bononiam Belgicam fuiſſent factæ inter Francos, Anglos, & Scotos, Francique, quibus erat mandatum, ut, ea de re, Scotos facerent certiores, negligentius ſe geſſiſſent: proceres Anglorum, Scotis finitimi, locum ſibi datum rati, ut magna aliqua clade hoſtem ex improviſo afficerent, nec, ante induciarum denunciationem, ſpatium ulciſcendi ei relinquerent, cogunt ad decem equitum, ſex ſagittariorum millia: ac Scotiam ingreſſi, ducentibus Northumbriæ & Notingamiæ Comitibus, late fuſa populatione, omnia vaſtant: ſed præcipue Duglaſſiorum & Lindeſiorum agros. Scoti, qui, rumoribus acceptis de induciis, omnem belli cogitationem abjecerant, vehementer & ſuæ negligentiæ, & hoſtium perfidiæ irati, quam primum poſſent, ultum ire ſtatuunt. Rumor interim incurſionis Anglorum Francos, qui renunciare juſſi erant inducias, ſuæ tarditatis admonuit. Hi cum ſera feſtinatione ſuperiorem ceſſationem corrigere contenderent, ac, in ipſo incurſionis ardore, Londinum veniſſent, ibi benigne & hoſpitaliter excepti, ac blandis & amicis invitationibus retenti, donec reſcitum eſt, Anglos ex hoſtico reverſos eſſe: tum demum dimiſſi, cum in Scotiam veniſſent, ac mandara expoſuiſſent, pleraque omnis Nobilitas, ac maxime, qui recentiſſimæ cladis damna ſenſerant, fremere, eamque ludificationem Anglorum non ferendam, clamare. Eos cum Rex fruſtra placare conaretur, ac induciis omnino ſtaturus, videretur, illi rem, diſceptando, prolatant, donec clam per amicos quindecim fere millibus equitum collectis, ſtato die, Duglaſſius & Lindeſius, ac Dumbarius clam ex aula ſecedunt, &, cum ſuis conjuncti, Angliam infeſto exercitu ingrediuntur: & vaſtato Northumbriæ, ad Novum caſtrum uſque, agro, per Comitis Notingamiæ & Maubrajorum ditionem reverſi, quicquid ferro flammaque fœdari potuit, corrumpunt, ac diruunt. Tum demum, cum ingenti hominum, pecorumque præda, ſe domum conferunt, ac ſtatim inducias publicandas curant. Sub earum finem, Anno milleſimo trecenteſimo octuageſimo quinto, venit, à Rege Gallorum miſſus, Joannes Viennenſis, claſſis Gallicæ præfectus, cum auxiliariorum circiter duobus millibus: è quibus, centum erant equites cataphracti: ducenti qui ſcorpionibus (quos poſterior ætas maluit arcubaliſtas appellare) tela mitterent: ceteri pedites promiſcui generis erant. Attulerant & pecuniam, in ſex menſium ſtipendia: præterea munera, &, in iis quadringentas panoplias, quæ viris fortibus dividerentur. Is, convento Rege, Northum- CIↃ.CCC.LXXXV.

Northumbriam una cum Jacobo Duglaſſio ingreſſus: tribus arcibus dirutis, cum ulterius progredi vellent, largioribus per autumnum fuſis imbribus, redire coguntur. Acceleravit etiam eorum reditum certus, de Richardo Anglo, rumor. Majore enim, quam unquam alias, ira in Scotos incenſus, quod non modo ipſi regnum ejus omni belli clade infeſtarent, ſed peregrinos etiam accerſiſſent: & eo tempore potiſſimum, quo Gallus in Angliam cum infinita multitudine hominum tranſmittere parabat. Anglus igitur, maximo exercitu coacto, in quo ſcriptores eorum, ſexaginta millia peditum, octo equitum fuiſſe tradunt, ſtatuerat, ita Scotorum vires frangere, ut, in multos poſt annos, exercitum conficere non poſſent. Magnam præterea claſſem cum commeatibus Fortham ſubire jubet: quod ſciret, eam Scotiæ partem, quam ingreſſurus erat, bellis continuis, per multos annos, exhauſtam: &, ſi quid reliqui eſſet, incolas id in regiones proximas comportaturos. Securus præterea de Gallo erat, quem ſciebat hibernis tempeſtatibus ſe non commiſſurum. Cum illis copiis Scotiam ingreſſus, nulli loco, neque ſacro, neque profano, nulli homini, qui modo militari eſſet ætate, parcebat. Interea Joannes Viennenſis, qui magis, quid Rex ſuus diſcedenti mandaſſet, quam quid Scotorum res poſcerent, meminiſſet, cum Duglaſſio aſſidue agebat, ut prælio decerneret. Ille, cum ſæpe reſpondiſſet, Scotos non ob animi aliquam erga Gallos alienationem, ſed ob infirmitatis ſuæ conſcientiam, prælium detrectare, eum tandem in locum arduum, unde tuto ſpeculari poſſet hoſtium agmen, ſubduxit. Ibi cum longo ordine tranſeuntes Anglorum copias oculis perluſtraſſet, facile in Duglaſſii ſententiam deſcendit. Proximum eis viſum eſt, ut, qua ſola ratione hoſti nocere poſſent, ipſi pro tempore confectis copiis, Angliam adorirentur. Ingreſſi diverſiſſimo à Regis exercitu itinere, Cumbriam regioneſque ei propinquas longe lateque populantur. Angli, Lothiana omnibus malis afflicta (nam, ne commeatibus deficerentur, non audebant longius à ſua claſſe diſcedere) cum, jam inſtante hieme, de reditu conſultarent, erant, qui, Scotorum veſtigiis inſiſtendum, & in reditu ad certamen (velint, nolint) pertrahendos, exiſtimarent. Viarum periti, ex adverſo oſtendunt itinerum, per paluſtria & montoſa, difficultatem, & plerunque anguſtias, omniumque rerum tantam inopiam, ut vix tranſitus eſſet paucis & expeditis, qui ſecum commeatus, in aliquot modo dies, comportarent: deinde, ſuperatis viarum difficultatibus, proximam, quæ eos exciperet, regio-

regionem, non admodum natura fertilem, & ab hoſtibus vaſtatam: &, ubi his malis perfuncti fuerint, cum hoſte levi & procurſatore rem futuram, quem difficilius eſſet invenire, quam, ſi prælio ſe committat, vincere: quique inventus, niſi ſuis locis, cogi ad pugnandum non poſſet. Ejus rei periculum ab Eduardo tertio, ejus avo, factum, cum Anglorum maximo, nullo Scotorum incommodo. His auditis, & omnium animo obverſantibus aliis, quæ fert hiems in ſolo frigido malis, & ſubeunte, quæ cuique domi ſunt cara, pignorum memoria, facile de ſententia diſceſſerunt: &, qua venerant, recta domos pergunt. Ita utrique, libere in hoſtico prædati, nuſquam hoſte conſpecto, ad ſua ſunt reverſi. Scoti, cum pro certo haberent, Anglos, uſque ad proximam æſtatem, in expeditionem non prodituros, Roſburgum aggredi decreverunt, oppidum propinquum, & longe proximis regionibus infeſtiſſimum. Eo cum frequentes conveniſſent, de oppido nondum expugnato, diſſidium inter Scotos & Francos eſt ortum. Galli enim, cum in oppugnationibus urbium Scotis eſſent, ex multo uſu bellorum domeſticorum, peritiores, magnoſque ſumptus in id bellum impendiſſent, oppidum, ſi caperetur, æquum cenſebant, ſui juris & Gallicæ ditionis eſſe. Scoti contra, iniquum eſſe contendebant, ut præmium univerſi belli penes auxiliarios eſſet: quos autem ſumptus fecerint, eos non Scotis, ſed ſibi Gallum impendiſſe, ut hoſtium vires diſtraheret, & partem belli averteret à Gallia: quod ſi ad calculos placeret revocare amicorum officia, juſtius Scotos à Gallis totius belli impenſas poſſe repetere, quam eos auxilii lati præmia poſtulare, ac ejuſmodi præmia, quæ, nulla memoria, vel data, vel petita ab amicis, vel audierimus, vel legerimus. Poſtulationis autem iniquitatem, vel inde facile apparere, quod Scotis integrum fuiſſet, per Anglos, in pace conquieſcere, ac Regum potentiſſimorum, inter ſe bellantium, ſeſe ſpectatores præbere. Gallis non idem licitum fuiſſe, niſi bona Galliæ parte cedere voluiſſent: nec ſe videre, cui uſui ejus oppidi poſſeſſio Gallis eſſe poſſet, niſi, ut (velut fræno injecto) pacis bellique arbitrium penes ſe eſſe vellent. Quod ſi id eorum conſilium eſſet, non ſolum utilius, ſed etiam honeſtius Scotorum Regibus eſſe, eo carere, quam, tam levi de cauſa, in ſervitutem ſe voluntariam dedere. Sin tam iniqua petitione Galli reditum ad ſuos, quem jam pridem moliuntur, excuſare conentur, nihil hac excuſatione opus fuiſſe: nam, ut ultro advenerunt, ita ſuo eis arbitrio ſemper licuiſſe diſcedere. Neque quenquam morari, quo minus

nus abeant, quando eorum, ſi inviti manſerint, operam inutilem fore, proſpiciant. Ita reditum eſt à Roſburgo, re infecta: & cum antea ſæpe graves querimoniæ utrinque fuiſſent, tum (ſi diutius res in eo ſtatu permanſiſſent) aperte inde inimicitiæ videbantur orituræ. Origo autem diſſenſionum, ex diverſa utriuſque in bello vivendi conſuetudine, proceſſit. Scoti enim & Angli, non minus verecunde & continenter, in bello, quam in pace, apud cives ſuos agunt, & bona fide ab hoſpitibus accepta ſolvunt. Franci vero, quaſi publice permiſſo latrocinio, quacunque tranſeunt, prædas agunt: &, qui à pueritia huic vivendi rationi aſſueverunt, quod ſemper factum viderunt, jure fieri, putant. Itaque, ante id tempus, cum nec Franci à ſolita rapacitate ſe continere, nec Scoti, inſolitam ſervitutem ſuſcipere poſſent, ſæpe rixæ, atque interdum pugnæ, aliis aliena rapientibus, aliis ſua tuentibus, conſerebantur. Tum, poſt hanc ad Roſburgum alienationem, cum Gallorum pabulatores, tanquam brevi diſceſſuri, majore, quam antea, licentia raperent, & ruſtici, indignati ſe paucis & peregrinis prædæ eſſe, jumenta ſæpe abſtrahebant: miniſtros pabulatum miſſos, & milites vagos vulnerabant, atque interdum occidebant. Querimoniis ad conſilium relatis, uno omnium agricolarum conſenſu, reſpondetur, ſe gravius à Gallis, qui ſe dicerent amicos, quam ab Anglis, ex profeſſo inimicis, expilari. Itaque, non prius peregrinos diſceſſuros, quam data damna compenſarent: nec ab hac pertinacia à Duglaſſiis, hominibus maxime popularibus, deduci potuerunt. Remiſſo igitur exercitu, Dux in Scotia retentus, donec omnibus eſſet perſolutum. Galli cum ad Calendas Novembres vela feciſſent, Scoti, ſive laboribus bellicis ſuperioris anni fatigati, ſive præda (tot ſecundis expeditionibus) ſatiati, ea quidem hieme quieverunt. Proximo vere, Gulielmus Duglaſſius, Arcibaldi Reguli Gallovidiani filius, in Hiberniam navigavit, ut crebras Hibernorum exſcenſiones, in Gallovidiam factas, & in præſentia ulciſceretur, & in poſterum prohiberet. Erat is Gulielmus Scoticæ juventutis, omnibus corporis & animi virtutibus longe primus: ingens corpus, & perinde vires, formaque (quod in tam vaſta magnitudine, raro ſolet evenire) cum virili dignitate grata. Acceſſerant ad hæc belli decora, ſæpe cum paucis longe plures hoſtium aggreſſus, victor evaſerat: nec in ulla fuit expeditione, in qua virtus ejus non enituerit. Atque hæc bona quæ in pleriſque ſolent eſſe invidioſa, comitas & modeſtia omnibus ut grata eſſent, efficiebat. His ejus virtutibus Rex, etſi, nothum

thum eum eſſe non ignoraret, tamen impulſus, Ægidiam filiam, raræ in illa ætate pulchritudinis exemplum, & à multis nobiliſſimis juvenibus expetitam, ei collocavit: Nithiamque, Gallovidiæ proximam regionem, dotis nomine, dedit. Igitur, cum ad Kerlinfordam oppidum, ut in ea gente opulentum, ſuos expoſuiſſet, res improviſa magnum oppidanis terrorem attulit: adeo, ut ſtatim ad eum miſerint, qui de conditionibus agerent. Nec Duglaſſius abnuit: interea, de hoſte ſecurus, Robertum Stuartum Duriſderanum cum ducentis militibus miſit, ad commeatus in naves importandum. Oppidani tempus, ad conſultandum, nacti, auxilia à Dundalco accerſunt. Miſſi quingenti equites: eo ſubſidio oppidani aucti, & ipſi bipartito in hoſtem ducunt: ut, omnibus videlicet cæſis (quod, multitudine freti, perfacile factu putabant) etiam navibus potirentur. Sed utrobique victi, oppidum captum, direptum, & incenſum. Quindecim navigiis, quæ in portu ſtabant, ſpoliis urbis oneratis, atque obiter Manna inſula ſpoliata, ad lacum Rianum, qui partem Gallovidiæ à Caricta dirimit, appellunt. Ibi ſtatim Duglaſſius, cum reſciſſet patrem ſuum in expeditionem adverſus Anglos profectum, eo & ipſe, quantum poteſt, feſtinat. Fuerat autem ea expeditio, hac maxime de cauſa, ſuſcepta. Richardus Anglus, cum Scotiam ſuperiore anno fuiſſet ingreſſus, nec quicquam ſacri, aut profani inviolatum omiſiſſet, domum reverſus, in maximam ſeditionem incurrit, quæ omnem totius Regni ſtatum immutavit. Huic malo ut mederetur, cum magiſtratus, præfecturas provinciarum, & minorum rerum curationes (ut in hoc genere fieri ſolet) ab aliis in alios tranſtuliſſet, ea ratione, odiorum incendia non tam fuerunt extincta, quam tecta, & in tempore mox eruptura. Scotia contra tranquillitate ſumma fruebatur, ſed incerta: nam & juvenum robore florebat: nec alia ætas Imperatorum feracior erat. Nobilitas igitur, belli avida, in omnibus cœtibus fremebat, tantam, ulciſcendi veteres Anglorum injurias, opportunitatem negligi, quam illi nequaquam, rebus noſtris perturbatis, prætermiſſuri eſſent. Robertus autem Rex, homo natura quietior, &, ob ingraveſcentem ætatem, ad bella ſuſcipienda tardior, publicis injuriis non ſatis permoveri videbatur. Joannes ejus filius natu maximus, ingenio ſegnis, & equi percuſſu claudus, ad labores caſtrenſes perferendos, parum credebatur idoneus: ad Robertum, Fifæ Comitem, natu proximum, fit procerum concurſus. Ibi, prope deplorato ſtatu publico, facile inter omnes convenit, ulciſcendam eſſe cladem nuper

per acceptam: in id cum quiſque alacriter operam ſuam offerret, delectus indicitur, in proximas Nonas Aug. ſed occultus, ut utrunque Regem, & Scotum & Anglum, juxta lateret. Sed Anglos res minime fefellit, qui cum per exploratores rem, diem, locumque conveniendi comperiſſent, & ipſi contra, ſimili dolo capere hoſtes conantur. Proceres enim ceteros admonent, ut ſuos quiſque paratos habeant, non in certum quidem diem, ſed quandocunque opus eſſet, ut ad ſigna convenirent. His ita compoſitis cum jam audirent, non procul à limite in Teviotia Scotorum ad triginta, aut, ut vult Froſſardus, quadraginta millia conveniſſe, decreverunt (quoniam cum tanta multitudine congredi non auderent) nihil ante hoſtis adventum eſſe conandum: & ut interim commodius celarent conſilium, domi quiſque ſuæ ſe continerent, dum animadverterent, in quam tandem regionem tanta ſe effunderet procella: ac tum demum, ad eorum motus, conſilia ſua accommodarent: & (quod autumno ſuperiore ab hoſte factum obſervarant) diverſam tum Scotiæ regionem ingreſſi, clade cladem rependerent. Interea mittunt exploratorem, qui de hoſte propinquo certiora omnia renunciaret: quod referre putarent plurimum, non modo inſtituta, ſed facta, dictaque poſtrema cognoſci. Qui miſſus erat, cum ſermone, cultu, armatu nihil à ceteris differret, facile pro Scoto fefellit. Omnibus vero, quæ ſcire intererat, ſatis compertis, ad equum, quem arbori alligarat, rediens, eum furto ſibi ablatum eſſe deprehendit. Igitur ocreatus, penulatus, calcaria indutus, totoque habitu equeſtri, cum ſe pedes ad iter dediſſet, cœpit res eſſe ſuſpecta: eoque, cum longiuſcule abeſſet, miſſis equitibus, velut è fuga retractus, & interrogatus, quis & unde eſſet, quidve ita abiret, cum non ſatis conſtanter reſponderet, ad duces exercitus productus, metu gravioris pœnæ injecto, Anglorum conſilia eis aperuit. Scoti ergo, his compertis, & ipſi rei agendæ ordinem mutant: exercitum dividunt ita, ut major pars Carleolum verſus iter intenderet, eique præeſſent duo Regis filii, Fifæ & Ierniæ Comites: præterea Archibaldus Duglaſſius, Gallovidianus, Comiteſque Marriæ & Sutherlandiæ: alteram, quæ Northumbriam ingrederetur, ducerent Jacobus Duglaſſiæ, & duo fratres Dumbarii, Georgius & Joannes, hic Moraviæ, ille Marciæ Comites. Iis attributi trecenti equites, & duo millia peditum, præter equitum miniſtros. Singulos enim equites ſequuntur minimum ſinguli robuſti miniſtri, qui leviter armati equorum prope curſum adæquant, &, cum res poſcit, manum cum hoſte conſerunt. Diſpertitis

titis ita copiis, qui in Cumbriam & Carleolum verſus iter intenderant, cum exercitu valido cuncta ferrent, agerentque, hoſtem obvium non habuerunt. Duglaſſio, in diverſa parte omnia vaſtanti, non eadem fortuna fuit: expeditionis enim ſuæ rationem ita inſtituerat, ut, quam magnis, & occultis poſſet itineribus, tranſmiſſa Tina, Dunelmum præteriret, ac tum demum, populationi ſe daret. Id ab eis tanta cum celeritate & ſilentio factum eſt, ut primum, ubi eſſent hoſtes ex incendiorum fumo intelligerent Angli. Percius ſenior, in Northumbria & vicinis regionibus, auctoritate & opibus longe princeps erat. Re ad eum delata, duos filios, juvenes impigerrimos, Henricum & Rodolfum ad Novum caſtrum præmittit, ceteris eò convenire juſſis, eo maxime conſilio, ut Scotos reditu ad ſuos intercluderet. Illi vero, agro Dunelmenſi, longe fertiliſſimo, omni belli clade affecto, præda ingenti potiti, Tinam iterum tranſeunt, ad tria fere millia paſſuum ſupra Novum caſtrum. Ibi homines, domi nobiles, & gloria cupidi, &, hoc qualicunque ſucceſſu elati, turpe ſibi ducebant, ſi ruſticis tantum, ac non etiam urbibus, terrorem inferrent, ad Novum caſtrum adequitant: & oppugnationem comminati, contumeliis hoſtem elicere tentant. Cum biduum ibi reſtitiſſent, ac levia plerunque, vario eventu, certamina conſeruiſſent, unum tamen, ac poſtremum, poſteriore die, ſub veſperum, omnium ora oculoſque in ſe convertit. Ipſi enim duces, genere, opibus, ætate, atque animis pene pares, decorum exiſtimabant, ſe ab utroque exercitu ſpectari pugnantes. Igitur cum, ex provocatione, proceſſiſſent in medium Jacobus Duglaſſius, & Henricus Percius, atque infeſtis haſtis concurriſſent, Percius equo dejicitur. Anglis ad auxilium concurrentibus, cum Duglaſſius hoſtem attingere non poſſet, haſta ejus potitur: atque, eam quatiens, exclamat, ut facile exaudiri poſſet, ſe ſpolia ejus in Scotiam laturum. Ita dirempta pugna, Scoti (ut prope urbem civibus frequentem, & hoſtium plenam) intentius egere vigilias. Poſtridie Scotiam verſus iter capeſſunt, ſed lente: graves enim ſpoliis erant. Præda dum paulum procedit, arcem hoſtium propinquam expugnant, & diruunt: atque, inde iterum iter ingreſſi, ad Otterburnum perveniunt: qui locus à Novo caſtro octo ferme millia abeſt. Ibi, de reliquo itinere, conſilium ineunt. Pluribus videtur, Carleolum verſus ad alterum exercitum eundum: neque (quod ab initio convenerat) certamen cum quoquam contrahendum, priuſquam omnes copiæ ſe conjungerent. Contra, Duglaſſius auctor erat, biduo aut

duo aut triduo ibi manendum, ut rebus confutarent Percii magniloquentiam, qui affirmabat, eos non laturos in Scotiam ſuam lanceam: interea, ne ocioſi eſſent, arcem propinquam oppugnari poſſe. Hæc ſententia, licet pluribus minus utilis videretur, tamen in Duglaſſii gratiam, ab omnibus eſt recepta. Communitis igitur, pro tempore, caſtris, quæ ab una parte paludibus erant ſatis tuta, ad arcis oppugnationem animum intendunt. At Percius, uti erat ingenio ferox, ut acceptam deleret ignominiam, ſtatim abeuntes ſequi cum præſentibus copiis cupiebat: ſed à ſenioribus, metu inſidiarum, eſt retentus. Neque enim veriſimile credebant, Scotos tam paucos urbem validam aggredi auſuros, niſi majores vires, alicubi in propinquo latentes, haberent. Eo die & proximo, rebus magis exploratis, comperiunt, à majore exercitu nihil timendum, ut qui longiſſime à Duglaſſianis abeſſet. Igitur Percius cum decem millibus fortiſſimorum virorum ſe in viam dedit, non expectato Dunelmenſe Archiepiſcopo, qui ea nocte adventurus dicebatur, ſatis virium ſe ratus habere, ad debellandos hoſtes, qui plus minus dimidio, pauciores erant. Cum jam primi Anglorum conſpicerentur, aliis Scotorum cœnantibus, aliis ab oppugnatione arcis propinquæ defatigatis, & ad quietem compoſitis, ſubito, ad arma clamatur. Dum reliqui armantur, peditum pars major, & complures ex equitum miniſtris, freti qualicunque illa munitione caſtrorum, impetus Anglorum ſuſtinent. Equites multum juvit res prius animadverſa: nam cum inter ſe diſputarent, de exercitu hoſtium excipiendo, (venturos enim expectabant) collem vicinum magno uſui ſibi fore vident: eum igitur circumvecti, dum Angli aditum caſtrorum oppugnant, in latus obliquum eorum intervecti, late ſtragem, latius etiam tumultum fecerunt. Sed Anglus, abundante numero, ſubſidiariis in aciem inductis, facile ordines reſtituit. Hic tamen tumultus hoc Scotis profuit, quod, ſegniore interim pro caſtris pugna, ſpatium eis fuit egrediendi, & ſuam aciem explicandi. Interim nox utroſque oppreſſit: ſed admodum brevis, ut menſe Julio, & locis ad Septentriones exporrectis: &, forte cœlo ſereno, Luna prope pernox lucis diurnæ uſum præbebat. Pugnatur igitur acerrime, ut inter homines utrinque nobiles, & de gloria magis, quam de vita ſollicitos. Percius, ignominiam delere, Duglaſſius, partum decus novo facinore illuſtrare contendebat. Ita utrinque, impari quidem numero, ſed pari animorum contentione, in multam noctem pugnatum eſt. Ibi obducta Lunæ nubes cum diſcrimen,

hoſtis,

hoſtis, an amicus eſſet, ſuſtuliſſet, paulum intermiſſa pugna: Luna vero nubibus liberata, inferentibus ſe vehementius Anglis, Scoti, pedem referentes, nonnihil loco ceſſere: ac Duglaſſii vexillum pene amiſere: cum, ab altero cornu, duo Patricii Hepburnii, pater & filius, ab altero, Duglaſſius, per ſuorum ordines penetrantes, in primam aciem, ubi plurimum erat diſcriminis, pervolant, tamque atrox prælium cient, ut multis vulneribus illatis & acceptis, ſuos in locum, unde pulſi erant, reſtituerent. Nec Duglaſſius eo contentus, cum duobus comitibus, Roberto Harto, & Simone Glendunino, propinquo ſuo, in medios hoſtes irrumpens, vires animi robore corporis æquans, quacunque ſe objiciebat, circa ſtragem ingentem edebat. Amici, quanquam acriter contenderent, antequam ad eum penetrare poſſent, tribus letalibus plagis ſaucium, atque humi dejectum comperiunt. Juxta eum jacebat, multis plagis perfoſſus, Hartus: Sacerdos autem, qui per omnia diſcrimina ei ſemper adhæſerat, corpus Duglaſſii, viribus defectum, ſecuri ab injuria tuebatur. In hoc ſtatu, propinqui ejus, Joannes Lindeſius, Joannes & Valterus Sinclari, de eo cum rogaſſent, ecquid valeret, Ego, inquit, recte valeo: morior enim, non in lecto ſegni fato, ſed quemadmodum omnes prope mei majores: illa vero à vobis poſtrema peto: primum, ut mortem meam & noſtros & hoſtes celetis: deinde ne vexillum meum dejectum ſinatis: demum, ut meam cædem ulciſcamini. Hæc ſi ſperem ita fore, cetera æquo animo feram. Illi, ante omnia, corpus amiculo, ne cognoſceretur, tegunt: deinde erecto vexillo, Duglaſſii nomen (ut mos eſt) quantum poſſunt, inclamant. Ad eam vocem, tantus eſt factus concurſus, tanta alacritate in hoſtem incurſum, ut eum continuo ultra locum pugnæ longe propulerint. Nam, ad nomen Duglaſſium, non ſolum vulgus, ſed Joannes, Moraviæ Comes, accurrerat, ab ea parte rem laborare credens. Jam enim adverſam ſibi aciem, capto minore Percio, multis vulneribus ſaucio, & in caſtra, ut curaretur, miſſo, vehementer perculerat. Itaque, languidiore in aliis partibus pugna, Duglaſſiani, qui ad vexillum convenerant, Anglos, & viæ diurno labore, & nocturna pugna feſſos, diſſipant: & eodem impetu, Henricum Percium, ducem hoſtium, capiunt. Eo amiſſo, ceteri, ſine ordine, ſe in fugam conjiciunt. Cæſi fuerunt in illo prælio, ex Anglis M. DCCC. XL. vulnerati circiter mille, capti ad mille quadraginta. E Scotis, cæſi centum, capti in fuga, dum pauci plures Anglos ſequuntur, ducenti. Jacobus Lindeſius

deſius Matthæum Redmannum, Bervici præfectum, inter effuſe fugientes, ex armorum pulchritudine, unum è potentioribus ratus, in eum curſum intendit: ille, cum tria millia paſſuum fugiſſet, eoque jam laſſo, ſe curſu non ſperaret evaſurum, ſtatim ſe in pedes conjecit. Lindeſius ſine mora idem facit. Tandem poſt conflictum ſatis longum, Anglus, genere armorum inferior, Scoto ſe dedidit: ab eo domum dimittitur, juratus, intra viceſimum diem ſe rediturum. Hæc tum erat, inter finitimas nationes, adverſum captivos humanitas, quæ & hodie, inter limitum accolas, optima fide perdurat. Si quis ad diem dictum non redeat, hæc pœna eſt. In congreſſibus, quæ ob res repetundas fieri ſolent, qui deceptum ſe queritur, manus effigiem aut chirotecam, in haſta oblonga, omnibus conſpicuam circumfert: Ea ſumma apud ipſos infamia habetur: adeo, ut, qui fidem violavere, amicis propinquiſque fiant deteſtabiles: nec paulo honeſtior eos convictu, ſermone, aut domo ſua dignetur. Lindeſius, captivo hac lege dimiſſo, magnam armatorum multitudinem conſpiciens, ad eos recta proficiſcitur, nec prius hoſtes eſſe cognovit, quam tam prope adequitaſſet, ut ſe recipere non poſſet. Erant autem Epiſcopi Dunelmenſis copiæ, qui, cum ad Novum caſtrum tardius veniſſet, quam ut Percium aſſequi poſſet, nec, ante proximum diem eum cum hoſte congreſſurum, putaret, ſuos per ocium cœnare juſſit: ac, paulo poſt cœnam, iter ingreditur. Sed, priuſquam procul ab oppido abeſſet, cum ex fugientibus de adverſo prælio reſciſſet, in oppidum reverſus, cum amicis, de Scotis perſequendis, conſultat. Decretum, ut, ſub ſolis ortum, omnes in armis præſto eſſent: mane ad decem millia equitum peditumque promiſcui generis, ex propinquis locis aderant. Hi animum Epiſcopo fecerunt, ut confeſtim ad hoſtes, quam proxime poterat, duceret & eventum pugnæ tentaret: eos enim, & ſuperioris pugnæ & diei, qui eam præceſſerat, labore, & pleroſque vulneribus feſſos, & ob ſecundum prælium, negligentiores deprehenſurum, ratus, non difficilem ſibi promittebat victoriam. Ejus adventu per exploratores comperto, Comes Moraviæ, quem omnes, mortuo Duglaſſio, unum intuebantur, convocatis illuſtrioribus, de captivis conſultat, quos, ſemel in fidem receptos, trucidare, crudele videbatur, & ſervare turbam hoſtium prope ſuis æqualem, periculoſum. Conſenſum eſt, ut jurati, dum confligeretur, nihil moturos, & etiamſi à ſuis vindicati forent, captivos tamen permanſuros, in caſtris, cum levi cuſtodia, relinquerentur, quæ præſentem

tem pœnam, ſi quid quis attentaret, de omnibus expeteret. His ita diſpoſitis, è ſuperiore victoria pleni animorum, in aciem prodeunt muniti, retro paludibus, dextra lævaque concædibus: illud etiam imperatum, ut, ſimulac hoſtis appropinquaret, ſinguli buccina, quam, è cornu bubulo, ſuſpenſam à collo gerebant, quam poſſunt maximum clangorem ederent: qui ſonus, cum per ſe terribilis eſſet, etiam repercuſſu collium multiplicatus, longe majoris multitudinis ſpeciem reddebat. Angli, qui magno gradu venerant inter ſtragem ſuorum pugnaturi, & horribili illo ſono, & alacritate hoſtium, in acie ex adverſo ſtantium, attoniti, cum neque dux militi ſubitario, neque miles duci imperito ſatis fideret, ſtatim retro, unde venerant, ſigna convertunt. Interea cum Lindeſius, uti dictum eſt, captus, & in Novo caſtro relictus, à Redmanno conſpectus, & agnitus eſſet, cum ſumma humanitate habitus, domum liber dimittitur. Hoc tam repentino tumultu Scoti leviter defuncti, domum redire ſtatuunt. Randulfum Percium, quod, graviter vulneratus, jactationem itineris ferre non poſſet, rogantem, ut ad Novum caſtrum, ad curandas plagas, ire liceret, ac pollicentem, cum primum in equo laborem viæ ferre poſſet, quocunque à Comite Moraviæ vocaretur, ſe venturum, fide (ut mos eſt) de reditu accepta, dimittunt. Ejus exemplum ſexcenti captivi ſecuti, venia impetrata, ad ſuos redierunt: multi præterea è tenuioribus, ut ex quibus plus oneris, quam emolumenti ſperabatur, ſine precio dimiſſi: è nobilioribus, Henricus, & cum eo prope quadringenti retenti, & in Scotiam abducti: verum brevi fere omnes, quod ipſi ſibi ſtatuerunt precium, eo liberati. Ita illa ætate, ut ait Ennius, non cauponantes bellum, ſed belligerantes, de libertate & gloria, homines decertabant. Duglaſſii, ac virorum illuſtriorum corpora, tertio die, ad Mulroſſiam delata, pompa militari ſepulta ſunt. Hæc, uti geſta ſunt, ad alterum, qui Cumbriam populabatur, exercitum nunciata, gratulationem de victoria turbarunt: ac prope omnem, è ſecunda fortuna, lætitiam in acerbiſſimum luctum commutarunt, ita enim deſiderium Duglaſſii militares homines affecit, ut, non modo qui ipſum erant ſecuti, ſed alter exercitus taciturnus ac mœſtus, non ſecus, ac ſi victus fuiſſet, domum ſe receperit. Accedebat etiam ad publicam commiſerationem, quod in ætatis flore, quod ſine liberis deceſſerat, ac prope ſolus à ſe partæ victoriæ fructu caruerit. Patrimonium defuncti ad Arcibaldum, Gallovidiæ Regulum, cognomento Auſterum, devenit, & ipſum

quoque gloria belli florentem. Hæc eſt illa ad Otterburnum pugna memorabilis, non ſolum militum ducumque, in pugnando, magnanimitate, perſeverantia, laborum tolerantia, & in victoria modeſtia, ſed vario maxime eventu, quod victor, in ſumma gloriæ exſpectatione, morte præventus, ſui laboris fructu potiri non potuit. Victus, etſi tum profligato exercitu captivus, multos tamen annos ei pugnæ cum laude ſuperfuit. Pugnatum eſt, ad XII. Cal. Aug. anno Salutis noſtræ M. CCC.

CIƆ. CCC. LXXXVIII. LXXXVIII. Hac victoria, paulo tranquilliore domi foriſque ſtatu publico, cum Rex, per ætatem, rebus gerendis non ſufficeret, atque eam de ſe opinionem, ex proxima expeditione, quam eo inconſulto ſuſceperant, intelligeret, Joanneſque ejus filius natu maximus ingenio eſſet ſegni, & magis ad ocium compoſitus, quam ad res arduas obeundas, habito conventu publico, Robertum, Fifæ Comitem, vicarium Regni fecit: & Gubernatorem appellavit: nam, qui ante eum, magiſtratum geſſerant, fere Cuſtodes vocabantur. Henrico Percio, genere & factis claro, apud Scotos captivo, in locum ejus eſt ſuffectus Comes Martialis, quem vulgo Mareſcallum vocant, homo verbis, quam armis ferocior. Is, cum Scotorum in pugna Otterburnenſi virtutem elevaret, & Anglorum ignaviam graviter increparet, utriuſque gentis odium adverſum ſe concivit. Certe Robertus, Scotorum Prorex, adeo illa ejus jactantia fuit offenſus, ut juſtam cauſam duxerit, cur expeditionem adverſus eum ſuſciperet: ingreſſus in hoſticum, una cum Archibaldo Duglaſſio, tum Duglaſſiæ Comite, recta ad hoſtem, qui magno cum exercitu præſtolari dicebatur, duxit: atque, ubi eo pervenit, ſtatim pugnandi copiam fecit: ad morantem Caduceatorem miſit, qui eum ad æquam certaminis aleam provocaret. Sed cum Martialis locis tutis & acceſſu difficilibus ſe teneret, nec reſponſum Caduceatori daret, Robertus, poſtquam aliquot horas aciem ſuorum oſtentaſſet, exercitum in agros circumjacentes prædatum mittit: atque ea maxime loca, in quibus Martialis diverſari ſolebat, populatus, ſuos præda graves, ſine certamine, reduxit. Hæc expeditio etſi nimis levi de cauſa fuiſſet ſuſcepta, tamen non minus Angli, quam Scoti, gaudebant, hominis vanitatem ita fuiſſe refutatam: ille autem, quoties ea de re mentio fiebat, charitate civium, quos in diſcrimen (ſine cauſa) nollet exponere, id à ſe factum excuſabat. Hoc ipſo tempore, cum ex induciis in ſpem pacis, inter Francos & Anglos, per Pontificem & vicinos Principes ventum eſſet, ea lege, ut utrorumque amici aſcriberentur,

Anglorum videlicet Luſitani, Francorum Scoti,& Hiſpani Caſtellanenſes: Robertus Rex, omnibus ſuis repugnantibus, unus fruſtra aſſentiebat: neque enim ipſe pacem vel inducias facere poterat, niſi ex ſententia publici conventus, neque firmas polliceri, ſine publico decreto: nec Nobilitas dolorem ſuum tacitum adverſus Gallum continere poterat, ex quo illum modo uſum caperent, ut, cum eſſet bellandum cum hoſte, arma de manibus detraheret, & fructum ſuperioris victoriæ, ſpemque futuræ auferret. Tandem, poſt longam altercationem, Legatus, qui à Gallo venerat, vix impetravit, ut ea de re, Scoti in Galliam legatos mitterent: cum iis actum, ne, ſua pertinacia, ſpem pacis propinquæ impedirent. Nec Robertus Rex diu ſuperfuit: nam in arce ſua, quam Dunum Donaldi vocant, deceſſit, anno M. CCC. XC. ad XIII. Cal. Maii. Vixit annos CIↃ. CCC. XC.
LXXIV. Regnum tenuit XIX. ac dies viginti quatuor. Hic Rex per Legatos bella, fere ſemper optimo ſucceſſu, geſſit: paucis ipſe præliis interfuit: quod factum alii ætati, alii ignaviæ tribuunt: Id vero omnes uno ore conſentiunt, virum fuiſſe optimum, paciſque artibus, cuilibet bonorum Regum facile comparandum. Jus enim diligenter, atque æquabiliter dicebat: latrocinia ſevere coërcebat: in factis ſumma conſtantia, in verbis fides inerat. Regnum, quod temporibus turbulentis acceperat, domi, juſtitia & æquitate ſedatis diſcordiis, pacavit: & ab hoſtibus ita recuperavit, ut tres tantum arces reliquas haberent. Eo defuncto, initium rerum turbandarum, unde minime expectabatur, eſt exortum. Alexander, Buchaniæ Comes, liberorum Regis, ex Elizabetha Mora, natu minimus, ob levem cauſam, Epiſcopo Moravienſi erat infenſus: cum ipſum ad cædem nanciſci non poſſet, iram in ſacram Elgini ædem, omnium, quæ tum in Scotia erant, pulcherrimam, convertit, eamque incendio delevit. Eodem anno, Gulielmus Duglaſſius, Nithiæ Regulus (quem diximus, virtutis ergo, generum à Rege aſcitum) Dantiſci, ad Viſtulam, occiſus fuit, percuſſoribus à Cliffordo Anglo in eum ſubmiſſis: Duglaſſius enim, rebus domi tranquillis, ne in ocio langueſceret, in Boruſſiam ad bellum ſacrum profectus, tale ſpecimen virtutis dedit, ut univerſæ claſſi, quæ maxima & ornatiſſima erat, præficeretur. Orta vero altercatione cum Anglo, ex antiqua æmulatione eum honorem moleſte ferente, ad certamen ſingulare ab eo fuit provocatus. Provocator, ſecum cogitans, in quam ancipitem Martis aleam ſe demiſſurus eſſet, hominem per ſicarios tollendum curat.

LIBER DECIMUS.

CI. REX.

ROBERTO Secundo ſucceſſit Joannes filius, natu maximus, Id. Aug. anno Salutis humanæ, M. CCC. XC. Hic, cum ad eum uſque diem Joannes vocatus fuiſſet, de Ordinum ſententia, mutato nomine, Robertus eſt appellatus. Idne factum ſit, propter duorum Regum, alterius Franci, alterius Angli, quibus id nomen fuerat, calamitatem, an, ob duorum Robertorum, qui nuper in Scotia Regnum tenuerant, in pace & bello virtutem, & felicitatem, quando ea de re nihil certi traditur, ego quoque pro incerto relinquo. Igitur Robertus Tertius cum vitiis magis careret, quam virtutibus eſſet illuſtris, penes eum Regium nomen, penes Robertum, ejus fratrem, rerum gubernaculum permanſit. Initio regni foris quies fuit, induciis triennalibus cum Anglo factis: ac paulo poſt, in quatuor annos præterea prorogatis. Domi motus principium factum à Duncano, ſeu Dunacho Stuarto. Is, ex fratre Regis Alexandro, Buchaniæ Comite, natus, patre feroci ferocior filius, avo mortuo, ratus, locum rapinis aliiſque injuriis fore, manu valida prædonum cinctus, in Anguſiam deſcendit, &, velut ex hoſtico, prædas agere cœpit. Huic Valterus Ogilujus, cum Valtero Lichtonio fratre, dum obſiſtere conantur, cum ſexaginta ſuorum cæſi fuerunt. Hoc ſucceſſu latrones elati, cum longe vehementius plebem affligerent, audito adventu Comitis Crafordiæ, quem Rex, ad comprimendam eorum inſolentiam, miſerat, expeditiores fuga celeri in latebras ſuas ſe receperunt: è tardioribus multi cæſi, multi comprehenſi, & ad ſupplicium ducti. Verum hominum inquietorum nequitia, quo minus in plana & regiones campeſtres erumperet, cohibita, domi inter ipſos vehementius exarſit. Duæ autem potiſſimum familiæ inſignes inimicitias, inſigni crudelitate, exercebant. Hi cum, neque jure de controverſiis diſceptare, nec amicorum arbitrio eas committere vellent, miſſi à Rege, ad eos pacandos, duo Comites, Thomas Dumbarius Moraviæ, & Jacobus Lindeſius, patre defuncto, Crafordiæ, cum animadvertiſſent, gentem ferocem, neque voluptatis modo, ſed etiam mortis contemptricem non poſſe domari, ſine magna bonorum virorum ex adverſo cæde, rem aſtu tractare inſtituunt. Igitur ſeorſum Principes eorum allocuti, ante oculos ponunt

ponunt, quantum univerſis periculum, ex mutua inter ipſos cæde, impenderet: nec, ſi altera familia alteram penitus extinxerit, id ſine graviſſimo vincentium damno poſſe evenire: nec, ſi poſſet, ibi certaminum finem fore: quippe, cum victori, multis congreſſibus debilitato, bellandum adverſus Regem foret: qui quam infeſtus eſſet utriſque, vel ex eo intelligi poſſe, quod, ad utroſque adhuc incolumes delendos, ipſi cum copiis miſſi ſint. Verum, ſe ſalutis quam ſanguinis eorum cupidiores, ſi audire vellent, rationem inituros, ut, nec inhoneſte nec inulti, nec invito Rege, pacificari poſſint. Id cum audire cuperent, conditio proponitur, ut ex utriſque triceni, enſibus modo armati, coram Rege decertent: victis, impunitatem præteritorum fore: victoribus, decus, auctoritatem, Regis etiam & procerum gratiam. Cum ea conditio ſatis utriſque placuiſſet, dies certamini dictus eſt, quo die, cum principes familiarum cum ſuis in aulam conveniſſent, campi ad ſeptentrionale urbis Perthi latus, pars, foſſis præaltis à reliquo ſecluſa, eis ad congreſſum aſſignatur, ſtructis circa ſpectaculis. Cum multitudo ingens hominum ibi conſediſſet, mora pugnæ paululum facta eſt, quod, ex alteris tricenis, unus metu latuiſſet, nec pauciores adverſus plures decertare vellent: nec reperiretur qui in abſentis locum ſuccederet: nec ex adverſa factione quiſquam, eximi ſe numero pugnatorum, pateretur, ne velut è propinquis contemptus, ac rejectus videretur. Tandem ſellularius opifex prodiit, ac, ſe in abſentis locum ſucceſſurum eſt profeſſus, ſi aurei ſcutati Gallici dimidium repræſentaretur ſibi victori, ac in poſterum, donec viveret, de victu caveretur. Ita, rurſus æquato numero, certamen initur: ac tanta corporum animorumque contentione pugnatur, quantum efficere poterat odium vetus, novis detrimentis inflammatum, in hominum ferociſſimorum crudelitati aſſuetis ingeniis: & victori, res decuſque, victo, mors & ignominia propoſita. Nec minor ſpectantes horror, quam pugnantes furor tenebat, deformes corporum laniatus, detruncatoſque artus, & in hominis effigie, rabiem ferarum deteſtantes. Illud autem in primis ab omnibus eſt animadverſum, quod nemo ſe omnium fortius gereret, quam ſuppoſititius ille & mercenarius bellator, cujus opera maxime victoriam partam exiſtimant. Superfuerunt enim certamini, ex ea, cui ſe ille addixerat, parte, præter ipſum decem: ſed omnes, magnis vulneribus graviter ſaucii. Ex altera factione reſtabat unus, qui, cum corpus adhuc ferro haberet intactum, iniquamque certaminis fortunam ſibi videret ob-

X 3 jectam,

jectam, in Taum flumen propinquum ſe conjecit, ac adverſariis, quo minus eum ſequerentur ob vulnera tardatis, in adverſam ripam evaſit. Hac ratione, ferociſſimo quoque cæſo, multitudo ſine ducibus relicta, in multos poſt id annos à tumultuando repreſſa, ad agriculturam rediit. Hæc pugna incidit in annum Salutis M. CCC. XCVI. Biennio fere poſt, in conventu
CIↃ. CCC. XCVI. Ordinum Perthi, Rex Davidem filium, octodecim annos natum, Rotheſajæ, Robertum fratrem, Taichiæ ac Fifæ jam dudum Comitem, Albinæ duces vocat. Hic vani honoris titulus tum primum inter Scotos, magno ambitionis, nullo virtutis incremento, eſt celebratus: nec cuiquam poſtea feliciter ceſſit. Comitem etiam Duglaſſiæ Rex voluit eodem titulo afficere: ſed ille, ut erat ſeverus, conſtanter ſpeciem ſupervacui honoris recuſavit: & ſi quis hoc ei nomen ominaretur, graviſſime increpabat. Sunt, qui, Gubernatoris titulum à patre datum Roberto Regis fratri, hoc anno à Rege confirmatum, & Lindeſiorum familiam titulo Comitum Carfordiæ auctam, tradant. Sed nec illud conſtat inter eos, Thomaſne, an David vocaretur, qui primus, ex ea gente, Comes fuit appellatus. Proximo anno, Richardus Secundus, Anglorum Rex, coactus, ſe regno abdicare. In ejus locum ſuffectus eſt Henricus Quartus. Initio regni ejus, nondum finitis induciis, nova belli ſemina cum Scotis jacta ſunt. Georgius Dumbarius, Narciæ Comes, Elizabetham filiam Davidi, filio Regis, deſponderat, ac bonam dotis partem jam dependerat. Archibaldus, Duglaſſiæ Comes, ægre ferens, hominem potentem & æmulum ſibi prælatum, cauſatus Ordinum conſenſum (quod in nullis, ante, Regum nuptiis quiſquam factum meminerat) neglectum, filiam ſuam Mariam, cum ampliore dote, obtulit: perque fratrem Regis Robertum, qui tum omnia poterat, effecit, ut à Rege acciperetur conditio, & nuptiæ, ex Ordinum decreto, conficerent. Hac injuria ſimul & ignominia ictus Georgius, graviter cum Rege expoſtulat: & cum facta infecta fieri nequeant, ſaltem dotem filiæ repetit. Ea tam juſta poſtulatione repulſa, cum nihil æqui ſe impetraturum cerneret, præoccupatis cunctorum ab æmulo animis & auribus, ab aula non ſolum iratus, ſed etiam minabundus, diſceſſit: & arce Dumbari ſororis filio, Roberto Metellano, tradita, in Angliam abiit. Robertus arcem, fœciali à Rege miſſo, ſtatim tradidit. In eam Duglaſſius cum præſidio receptus, Georgium domum reverſum excluſit. Ille, recepta uxore, liberis, & amicorum intimis, in Angliam rediit. Ibi, cum homo domi potens, &
foris

foris etiam clarus,& injuriæ impatiens, cum Percio, Duglaſſii nominis hoſte infeſtiſſimo, conſilia contuliſſet, fretus amore erga ſe finitimorum Scotorum, è quibus, plurimi aut clientes, aut propinqui, aut alioqui beneficiis ei devincti erant, totam Marciam excurſionibus ac prædis, è Duglaſſiorum prædiis agendis, brevi infeſtam reddidit. Scotus primum Georgium hoſtem publicum, omnibus bonis ejus Fiſco adjudicatis, denunciat: deinde fœcialem ad Anglum mittit, qui transfugam ex fœdere repoſceret, & de violatis induciis conquereretur. Ad ea poſtulata, impudenter ab Anglo reſponſum eſt, ſe fidem publicam Georgio dediſſe, nec Regium promiſſum violari debere: tanquam ſanctius eſſet obſervandum, quod privatim transfugæ eſſet cautum, quam quod publice, per Legatos & Fœciales eſſet confirmatum: induciarum enim, quæ cum Richardo factæ fuerant, nondum exierat dies. Interea Henricus Percius junior, quem Plexippum diximus cognominatum, & Georgius Dumbarius non ceſſabant, excurſionibus vicinos Scotorum agros vexare. Id cum aliquoties ab eis impune factum fuiſſet, è ſucceſſu crevit audacia: ac, duobus millibus hominum coactis, Lothianam ingreſſi, circa Hadinam late populati, Halim arcem fruſtra oppugnarunt. Cum ad Lintonem (is vicus eſt ad Tinam Lothianæ amnem ſitus) conſediſſent, ſubito adventu Duglaſſii perturbati, relicta non modo præda, ſed impedimentis quoque, ſe in fugam conjecerunt, adeo trepide, ut nuſquam conſiſterent, donec Bervicum eſſet perventum. Hæc circa initium Februarii, anno M.CCCC. geſta ſunt: quo anno, reverſo domum fœciali, bellum Anglis eſt indictum: & Archibaldus Duglaſſius, cognomento Auſterus, vir nulli majorum, in quovis genere laudis, inferior, morbo deceſſit, alieniſſimo patriæ tempore, tot nuper imperatoribus diverſis caſibus amiſſis. Succeſſit ei eodem nomine filius. Ad Id. Aug. Anglus, contractis maximis copiis, Scotiam eſt ingreſſus. Cum Hadinam veniſſet, triduum ibi moratus, Letham duxit. Ibi quoque cum totidem dies fuiſſet, arcem Edimburgi obſedit. Adverſus hunc Gubernator magnum exercitum ita lente ducebat, ut facile appareret, eum non moleſte laturum, ſi arx ab Anglo,& cum arce David, Regis filius, caperetur: jam enim non obſcure prava ejus ambitio ſe prodebat. Fratre enim velut imbelli contempto, liberis ejus, quo regnum ad ſe traduceret, quibus poterat modis, perniciem moliebatur: eorumque calamitates pro lucro ſibi deputabat. At Anglus contra, velut, terrorem belli oſtentando, pacem

CIↃ.CCCC.

quæreret, inimicitias clementer exercebat: leviter enim oppugnationearcis tentata, obſidionem ſolvit: ac ſine magna, qua tranſibat, noxa, domum rediit, magnam clementiæ & moderati animi laudem, & veniens & abiens adeptus: nam & deditos humaniter habuit, & à locis ſacris vim omnem abſtinuit: erga pleroſque etiam, ob hoſpitii paterni memoriam, munificentia uſus: quæ res, ut illi benevolentiam, ita Gubernatori odium conflavit: quod neque bellum, ut adverſus inimicum, acriter gereret, nec, Regem tam facilem & beneficum ſibi amicum facere ſtuderet. Poſt Henrici reditum in Angliam, Georgius Dumbarius, magis frequentibus, quam magnis incurſionibus, fines Scotorum infeſtabat. Ad eum reprimendum, quoniam aſſidua magis, quam numeroſa manu erat opus, Duglaſſius, diviſis in mediocres manus regionatim copiis: ſuos ſingulis duces, qui, per vices, vel hoſtium incurſiones prohiberent, vel ipſi eos infeſtarent, dedit. Prima ſors Thomæ Haliburtonis Dirlitonii fuit: qui ſatis uberem ex hoſte prædam, ex agris Bamburgo proximis, retulit. Non fuit idem ſucceſſus Patricio Hepburno, qui majore manu latius diſcurrerat: nam cum, numero ſuorum fretus, incautius cum præda rediret, ab Anglis oppreſſus, periit, & cum eo flos Lothianæ juventutis. Archibaldus Duglaſſius, ut ſuorum cladem ulciſceretur, conſentiente Gubernatore, ſupra decem hominum millia coëgit: cum eo clariſſimi procerum una profecti: & in iis, Mordacus, Gubernatoris filius. Cum Northumbriam uſque, ad Novum caſtrum ad Tinam, tranſcurriſſent, & ferro ac igne late ſtragem dediſſent, congreſſi cum Henrico Percio minore, & Georgio Dumbario, magno prælio, vincuntur: complures homines nobiles cæſi: captus Duglaſſius, oculorum altero amiſſo, Mordacus Fifæ, Thomas Moraviæ, Georgius Anguſiæ Comites, aliique permulti, genere & opibus clari. Nec, à multis retro annis, alia pugna æque vires Scotorum attrivit. Pugnatum eſt ad Homeldonum, Northumbriæ vicum, anno M. CCCC. I. ad Nonas Maii. Percius, hac victoria tam inſigni
CIↃ. CCCC. I. potitus, ſtatuit, imperio Anglorum ſubjicere, quicquid terrarum inter Northumbriam & Fortham eſt interjectum: nec in eo magnum ſibi laborem proponebat: quod omnem earum regionum Nobilitatem aut in prælio interemerat, aut captivam detineret. Igitur à Coclao, arce Teviotiæ, exorſus, cum præfecto arcis pactus eſt, niſi intra quinquageſimum diem Scoti obſidionem ſolverent, ipſe arcem dederet. His conditionibus ad Regem, deinde ad Gubernatorem relatis, non defuerunt, qui de-

dendam

dendam Anglis arcem cenſerent: tanti enim eam non eſſe, ut vires Regni, poſtremo prælio tam attenuatæ, in diſcrimen iterum conjicerentur. Hanc animorum dejectionem non tam ab hoſte metus, quam imminentis regno Gubernatoris perfidia attulerat. Ille contra, ut omnem à ſe amoliretur ſuſpicionem, verbis magnifice & confidenter diſſerebat, hanc imbecillitatis & timoris publici confeſſionem plus, quam adverſum prælium, audaciam hoſtium aucturam. Quod ſi quiſpiam exiſtimet, unius arcis conceſſione contentos fore Anglos, eum vehementer falli: velut enim ignis levi aſperſione aquæ magis accenditur, ita cupiditas, prima quæque tradendo, non reſtinguitur, ſed inflammatur: &, quicquid conceſſeris initio, ad ulterius penetrandum fit gradus. Quod ſi univerſi, ad arcem liberandam, recuſetis progredi, ego vel ſolus proficiſcar: neque vivus & videns, tantum nomini Scotico dedecus inuri, ſinam. Hæc locuto Gubernatore, ceteri, vel reſtincta, vel diſſimulata ſuſpicione, ſe conclamarunt ſecuturos. Verum fortuna id periculum diſcuſſit, Percio ad bellum civile revocato, atque arce, ſine vi, liberata. Hæc dum foris cum hoſte geruntur, nihilo felicius res domi eſt adminiſtrata. Nam brevi poſt mortem Archibaldi Duglaſſii, anno ſuperiore, prope continuatis funeribus, deceſſerunt Annabella Regina, & Valterus Tralius, Fani Andreæ Archiepiſcopus, omnium prope animis magnam rerum mutationem præſagientibus. Nam, ut, per Duglaſſium, rei militaris ſplendor, per Tralium, Eccleſiaſtica auctoritas & veteris diſciplinæ qualiſcunque imago ſtetit, ita, ab Regina incolumi aulæ dignitas eſt ſuſtentata: quod ex ejus morte & rebus, quæ eam ſunt ſecutæ, palam eſt intellectum. Regis enim filius David, adoleſcens erat natura ferocior, & ingenio ad libidinem proclivi. Ea vitia cum augeret indulgentia patris, in quo non ſatis erat auctoritatis, ad reverentiam ſui retinendam, tamen & admonitionibus eorum, qui infirmitati ætatis regendæ erant appoſiti, & multo magis materna diligentia & conſilio, impetus ejus retundebantur, ea vero defuncta, libido frænis libera, ad veros mores rediit: ac, metu & pudore ſepoſito, alienas uxores, & honeſto loco natas virgines, quibus flagitium perſuadere non poterat, per vim rapiebat ad ſtuprum: ſi quis ejus inhibere libidinem vellet, male multatus diſcedebat. De hac ejus impotentia, cum multæ querelæ ad patrem fuiſſent delatæ, is ad fratrem ſuum Gubernatorem ſcripſit, ut adoleſcentem apud ſe retineret, donec, deferveſcente laſcivia, ad meliorem frugem rediret.

Gubernator, quam jam diu expetebat, occaſionem ſtirpis fraternæ delendæ nactus, Davidem, obvium ſibi ad tria ferme milliaria à Fano Andreæ, ſecum ad arcem Andreanam, quam, Archiepiſcopo nuper mortuo, per ſpeciem cuſtodiæ tenebat, ducit: inde, paulo poſt, in arcem ſuam Falcolandiam traducit: ibi, moriturum fame, in arctum carcerem incluſit. Sed, quem patrui crudelitas ad mortem, in primis miſerabilem, deſtinarat, ei duarum mulierculararum miſericordia vitam in paucos dies prorogavit: altera quidem virgo erat, cujus pater & arci & cuſtodiæ præerat. Ea panem avenaceum ita tenuiter (ut in Scotia vulgo fieri ſolet) extentum, ut complicari poſſet, ſub lineo velo, quod capiti adverſus ſolem negligenter injiciebat, quoties adeundi hortos, carceri propinquos, erat copia, per tenuem rimulam verius quam feneſtram immittebat. Altera nutrix ruſtica lac, è mammillis expreſſum, per canalem in os ejus immulgebat. Hoc miſerabili victu, quo magis famem accenderet, quam levaret, cum aliquot dies vitam ſimul & pœnam ei produxiſſent, cuſtodibus diligentius obſervantibus, deprehenſæ ad ſupplicium protrahuntur, patre perfidiam filiæ vehementer execrante, dum erga infidum Gubernatorem ſuam fidem oſtentare conatur. Adoleſcens, omni humano deſtitutus auxilio, poſtquam, victus inopia, etiam ſua membra laceraſſet, non ſimplice morte defungitur. Mors ejus diu patrem latuit, nemine, tam triſtem nuncium rei, quam cuncti ſciebant, ad eum perferre, auſo. Sed ad res Anglicas, quatenus noſtris immixtæ ſunt, revertamur. Cum Percius, magna conjuratione Nobilitatis facta, bellum adverſus Regem ſuum meditaretur, cum Duglaſſio (quem, in prælio Homeldonenſi captum, adhuc ſecum habebat) paciſcitur, ſi operam ſuam, adverſus Regem, æque fortiter & fideliter ſibi impendat, ac adverſum ſe foret uſus, eum ſe liberum domum dimiſſurum. Duglaſſius, qui nullam operæ navandæ, adverſus Anglum, conditionem eſſet recuſaturus, libenter promiſit: &, paucis ex clientibus & amicis convocatis, ad futuram ſe dimicationem parat: nec ſegnius in prælio ſe geſſit, quam Percio promiſerat: nam, contempta multitudine, in unum Regem animum oculoſque intentos tenebat, &, cum plures paludamento Regio eſſent amicti, ſive, ut hoſtes ejus capiti imminentes deciperentur, ſive, ut omnibus in locis milites, præſentem ſuæ virtutis & ignaviæ eum ſe teſtem habere crederent: Duglaſſius, in unum eorum, armis conſpicuum, totis viribus invectus, cum ex equo dejicit:

dejicit: qui cum à circum aſtantibus exemptus fuiſſet periculo, iterum Duglaſſius alterum, ac deinde tertium (ut, præter noſtros, etiam affirmat Eduardus Hallus, Anglus) armorum ſplendore & paludamento deceptus, dejecit. Neque tam ſuo periculo commotus, quam, unde tot Reges veniſſent, miratus. Tandem, poſt cruentiſſimum conflictum, verſa fortuna, ac victore Rege, Duglaſſius, multis vulneribus ſaucius, inter captivos recognitus, multis in ejus exitium imminentibus, à Rege eſt ſervatus, non ſolum fide ejus erga amicum laudata, ſed fortitudine muneribus honeſtata, ac vulneribus curatis, cum aliquot menſes apud Anglum fuiſſet, magna pecunia perſoluta, vix tandem dimiſſus. Interea de Davide, Scoti primogenito, ſcelere patrui occiſo, rumor ad miſerum parentem permanat: autorque occultis rumoribus (nam palam nemo audebat hominem tam potentem accuſare) deſignabatur. Rex, fratre ad ſe accito, graviter cum eo expoſtulat. Ille de morte adoleſcentis, jam ante paratam fabulam exorſus, crimen in alios transfert, ſe ſuoſque quando, & ubi Rex velit, ad cauſam dicendam, affuturos promittit. E cædis autem patratoribus, quoſdam ſe penes in vinculis eſſe: reliquos diligenter perquiſiturum. Quæſtione conſtituta, ipſe ſceleris auctor cogit conſilium, accuſatores inſtruit, &, Rege præſente, tanquam noxius accuſatus, pro innoxio dimittitur. Rex, vindictam cœlitus, & graviſſimas diras eis eorumque poſteris imprecatus, qui tam nefarium facinus patraverant, curis infirmitateque corporis æger, in Botam, unde venerat, eſt reverſus, aucta ſuſpicione, de parricidio à fratre commiſſo: ſed potentior erat, quam ut ab eo pœna exigi poſſet. Ille vero, ut rem ſtrenue diſſimularet, ſuppoſititios ſceleris auctores è carcere producit, & facinoroſos quidem illos, ſed, cujus inſimulabantur, criminis expertes, gravi ſupplicio afficit. Rex interea, de Jacobo minore filio ſolicitus, quem apud Valterum Vardilaum, Fani Andreæ Archiepiſcopum, hominem probum & ſibi fidum, depoſuerat cuſtodiendum, cum amicis conſulrat. Illi, nuſquam eum in Scotia tutum fore rati, auctores fuerunt, ut ad Carolum Sextum, Galliarum Regem, veterem ſocium, & Scotici nominis unice amicum, eum tranſmittat: nuſquam, neque tutius, neque honeſtius eum educari poſſe. Hærebat enim in animis recens exemplum Davidis Bruſſii, qui, dubiis domi temporibus, aliquot annos ibi honorifice tranſegerat. Igitur parata nave, ad Baſſam, ſcopulum verius quam inſulam, adhibito rectore Henrico Sinclaro, Comite Orcadum,

Orcadum, conſcendit: ac, dum littus legit, ad Flamburgum promontorium, ſive tempeſtatis vi coactus: ſive, ut è nauſea marina ſe paululum recrearet, deſcendit, ab Angliſque retentus, & à Rege conſulto, quid eo fieri velit, in aulam accerſitus. Ibi nec jus induciarum, quæ, paulo ante, in octo annos fuerant factæ, neque literæ patris ſupplices ei profuerunt, quo minus jure captivus decerneretur. Pater enim diſcedenti literas, ad Anglum (ſi forte illuc appuliſſet) dederat: in quibus, multa de communi hominum fortuna erant lamentabiliter ſcripta. Verum apud Regem, etſi inconſtantiæ rerum humanarum non expertem, tamen plus valuerunt veteres gentis offenſæ, quam vel ætatis innoxiæ reſpectus, vel miſeri patris lacrymæ, vel Regii nominis dignitas, vel induciarum fides. Nam cum Anglus ad concilium retuliſſet, quomodo Scoti Regis filio, in ditionem ſuam appulſo, uteretur: quibus æquitatis erat ſtudium, & diuturni belli tædium, ad mitiorem ſententiam inclinabant: ac cenſebant, Regii generis adoleſcente, crudelitatem ſuorum fugiente, & ſupplice, hoſpitaliter & amice eſſe utendum: & gentem ferocem, tot ſeculis bello indomitam, beneficiis conciliandam. Hanc victoriam firmam & ſolidam debere exiſtimari, in qua, non per injuriam libertas adimitur, ſed animus amicitiæ vinculo inſolubili conjungitur. Alii contra diſſerebant, jure captum videri, vel, quod è primoribus gentis auxilia, in motu Perciano, contra Regem in acie ſtetiſſent, vel, quod pater ejus Percium ſeniorem, perduellionis in Anglia damnatum, apud ſe haberet, & exilium ejus ſuis opibus ſuſtentaret. Hæc ſententia (ut plerunque deteriora ſolent) in concilio vicit: quanquam qui aderant, non ignorarent, qui in prælio adverſus Anglum dimicaſſent, non publice à Rege miſſos, ſed Duglaſſii privata gratia, cum & ipſe tum in Percii poteſtate eſſet, adductos, ac meminiſſe poſſent, quid ante paucos annos, Henricus ipſe, Scotis Georgium Dumbarium repoſcentibus, reſpondiſſet. In hanc ſententiam itum eſt, ut fere, in aulis principum, emolumenti falſa ſpecies honeſtis conciliis præponderat. In captum tamen à Rege Anglo hoc unum liberaliter & Regie eſt conſultum, quod, literis & honeſta diſciplina eum inſtituendum curavit. Calamitate filii ad patrem cœnantem perlata, tanta doloris vi fuit oppreſſus, ut pene inter manus aſtantium exſpirarit. Delatus in cubiculum, ab eo tempore cibo abſtinuit, ac, tertio poſt die, inedia & mœrore extinctus eſt, Roteſaiæ, quod oppidum in Bota inſula eſt, anno, ab inito

regno,

regno, ſextodecimo, Cal. Apr. anno Chriſti M. CCCC. VI. ſepultus Paſileti. Fuit Robertus, & proceritate, & totius corporis forma, & compoſitione nulli fere ſuorum æqualium ſecundus: ſumma vitæ innocentia, & in quo nullam hominis privati virtutem deſiderares: ut vere de illo dici poſſet, meliorem virum, quam Regem eum fuiſſe. Rege mortuo, Regni adminiſtratio Roberto ejus fratri, per omnes Ordines, confirmata eſt, qui ut, cupiditate imperandi cæcus, peſſimis rationibus eo properabat, ita, ſi unum illud demas, multa in eo tanto magiſtratu digna inerant: nam & bello fortis, & conſilio prudens erat, & æquitate ſumma lites dijudicabat: & liberalitate proceres conciliabat, nec tributis plebem exhauriebat. Eodem anno, Percius ſenior, iterum in Regem ſuum conjuravit: ut fratris & duorum filiorum cæſorum ultionem ab eo expeteret: ſed, detecta conjuratione, & plurimis conſciorum captis, & ſupplicio affectis, in Scotiam ſibi metuens fugit, ut inde in Flandriam & Franciam navigaret, & auxilia, ad bellum renovandum, conquireret. Interea Angli filius, Henricus, magnas in Scotorum agros excurſiones, terra marique fecit. Is cum, præda ingenti parta, domum rediſſet, arx Iedburgi, quam hoſtes à prælio Dunelmenſi ad eum diem tenuerant, per plebem Teviotiæ capta, & ſpoliata, ac deinde per Gubernatorem ſolo æquata eſt, & Georgius, Marciæ Comes, cum ab Anglis, quorum in gratiam multa damna ſuis dederat, neque ad ſua recuperanda auxilium, neque vitæ honeſte degendæ ſubſidium impetraret, per amicos placato Gubernatore, domum rediit: parte tamen patrimonii, nempe arce ad Mabanum lacum, & Annandia multatus, quæ Duglaſſio, nomine damni dati, attributæ ſunt: ac, veteribus offenſis utrinque remiſſis, in ſumma cum vicinis concordia, ac fide erga Regem reliquam ætatem tranſegit. Proximo anno, Percius, fruſtra pervagatus Franciam ac Flandriam, in Scotiam, ad Comitem Marcianum, veterem amicum, eſt reverſus: & ab eo humaniſſime habitus, & pro copiis cultus. Ibi cum, de reditu in patriam, per occultos nuncios frequentes ageret, ad quendam vetuſtum amicum, &, ut putabat, fidum, Rodolfum Rokeſbium ſcripſit, ſibi è Scotis atque Anglis non defore copias, quibus fretus, patrimonium ſe recuperaturum, non deſperabat, ſi opera ipſius adjuvaretur. Erat autem tum Rodolfus in agro Eboracenſi Vicecomes, ut vocant, hoc eſt, conventibus juridicis agendis, præfectus. Is, cum falſa ſpe auxilii Percium illuc attraxiſſet, conjuratione Regi indicata, miſerum amicum

CIↃ. CCCC. VI.

amicum in inſidias illexit: caputque occiſi Londinum ad Regem miſit. Erat autem, eodem tempore, in Scotia quidam Anglus, qui ſe Richardum Secundum diceret: ſed falſo, ut reor. Nam cum ſenior Percius ſæpe ac vehementer colloquium ejus expeteret, nunquam tamen inducere in animum cujuſquam oratione poterat, ut cum eo ſermonem conferret: credo, metuens, ne impoſtura deprehenderetur ab homine, qui optime ſuum Regem noverat. Is tamen, tanquam Regii ſanguinis unus, aliquot annos cultus, &, quo ſecurius ageret, ab omni Regni cupiditate ſe alieniſſimum ſimulans, tandem mortuus, in æde Fratrum Dominicanorum, Sterlini fuit ſepultus, aſcripto titulo Regis Angliæ. Nec multo poſt, Faſcaſtellum, arx Marciæ longe munitiſſima (uti nomen indicat) de Anglis captum, per Patricium Dumbarium, Georgii filium: captus quoque Thomas Huldenus, arcis præfectus, qui Lothianæ loca propinqua latrociniis aſſidue infeſtabat: & in Teviotia quoque, à Gulielmo Duglaſſio, & Galuino Dumbario, minore Comitis Marciani filio, pons Roſburgi fractus, oppidum incenſum fuit: arcem non ſunt aggreſſi, quod ab omnibus rebus, ad oppugnationem neceſſariis, imparati venerant. Altero vero poſt anno, qui fuit à Chriſto M. CCCC.
CIↃ. CCCC. XI. XI. Donaldus Inſulanus, Æbudarum dominus, cum Roſſiam, juris calumnia per Gubernatorem ſibi ablatam, velut proximus hæres (uti erat) repeteret, ac nihil æqui impetraret, collectis inſulanorum decem millibus, in continentem deſcendit: ac Roſſiam facile occupavit, cunctis libenter ad juſti domini imperium redeuntibus. Sed ea Roſſianorum parendi facilitas animum prædæ avidum, ad majora audenda, impulit. In Moraviam tranſgreſſus, eam, præſidio deſtitutam, ſtatim in ſuam poteſtatem redegit: deinde Bogiam prædabundus tranſivit: & jam Abredoniæ imminebat. Adverſus hunc ſubitum & inexpectatum hoſtem, Gubernator copias parabat: ſed, cum magnitudo & propinquitas periculi, auxilia longinqua expectare non ſineret, Alexander, Marriæ Comes, ex Alexandro Gubernatoris fratre genitus, cum tota ferme Nobilitate, trans Taum ad Harlaum vicum, ei ſe objecit. Fit prælium, inter pauca, cruentum & memorabile: nobilium hominum virtute, de omnibus fortunis, deque gloria, adverſus immanem feritatem decertante. Nox eos diremit, magis pugnando laſſos, quam in alteram partem re inclinata, adeoque incertus fuit ejus pugnæ exitus, ut utrique, cum recenſuiſſent, quos viros amiſiſſent, ſeſe pro victis geſſerint. Hoc enim prælio, tot homines, genere factiſque clari, de-
ſiderati

ſiderati ſint, quot vix ullus adverſus exteros conflictus, per multos annos abſumpſiſſe memoratur: itaque vicus, ante obſcurus ex eo ad poſteritatem nobilitatus eſt. Hoc quoque anno, publicæ ſcholæ ad Fanum Andreæ aperiri cœperunt, magis hominum doctorum conſenſu, ad profeſſionem literarum ſe offerentium, quam ullo publico aut privato accedente auxilio. Proximis decem annis, nihil fere memoria dignum inter Scotos & Anglos eſt geſtum: ſive induciæ in cauſa fuerint, quod tamen à nemine proditum invenio: ſive, Henrico Quarto, ad XII. Cal. Apr. mortuo, & filio Henrico Quinto ſtatim ſubſtituto, per omnem reliquam vitam, in res Gallicas intento, Angli ab injuria Scotis inferenda abſtinuerint: ſive Gubernator Scotorum nihil movere ſit auſus, metu, ne Rex Angliæ verum Scotici Regni hæredem remitteret: cui non dubitabat, ex commiſeratione fortunæ, gratiam apud ſuos non defuturam. Igitur, ſi quæ fuerunt, ea tempeſtate, excurſiones factæ, latrocinio, quam bello propiores erant. Nam & Pennerum, in Anglia, per Archibaldum Duglaſſium, & Drumfriſium, in Scotia, per Anglos eſt crematum: & permutatio captivorum eſt facta, reddito Scotis Mordaco, Gubernatoris filio, qui ad Hamildonum captus fuerat, & Anglis Percio, qui, ab avo victis partibus, ex Anglia adductus in Scotiam, apud Gubernatorem relictus fuerat, ac tum à novo Rege majorum dignitati reſtitutus. Is quanquam jure belli captivus non eſſet, tamen injuſta detentio Jacobi, filii Regis Scotorum, fecit, ne Angli, de injuria queri poſſent. Ipſe certe Percius adeo non eſt offenſus, ut, dum vixit, Scotorum erga ſe humanitatem ſit, omni officiorum genere, teſtatus. Eodem quoque anno, altera legatio venit à Concilio Conſtantienſi, cujus princeps erat Abbas Pontiniaci: altera, à Petro Luna, qui Papatum, ſemel arreptum, pertinaciter retinebat. Is, per Henricum Hardinum, Anglum Franciſcanum, in ſuam ſententiam traxerat Gubernatorem: ſed fruſtra: cum univerſus Sacerdotum ordo contra niteretur: qui, Conſtantienſi Concilio aſſenſi, electioni Martini Quinti ſubſcripſerunt. Interea Rex Francorum cum ex morbo parum ſui compos eſſet, ac per monachos, curam ejus profeſſos, id malum auctum fuiſſet, Gallia in duas factiones abiit: alterius princeps erat Dux Burgundiæ, qui, cæſo Regis fratre, ipſum in partes Anglorum trahebat: alterius caput erat, Regis filius: qui, à patre deliro exhæredatus, per ludibrium, ab inimicis Rex Biturigum appellabatur: quod Avarici Biturigum ſe continebat. Is, à majore

jore

jore parte ſuorum, & omnibus externis amicis deſtitutus, anno M. CCCC. XIX. Comitem Vindocinenſem legatum ad Scotos miſit, qui ex fœdere, auxilium peteret. Ei, in conventu Ordinum, ſeptem virorum millia decreta: neque tum, juventute per longam ab Anglis pacem multiplicata, difficile fuit eam voluntariorum manum conficere. Omnibus copiis præfectus eſt Joannes, Buchaniæ Comes, Gubernatoris filius: eum multi, genere clari, ſunt ſecuti: ſed longè ſupra ceteros eminebat Archibaldus, Victoniæ Comes, Archibaldi Secundi Duglaſſiorum Comitis filius. Hi cum in Galliam veniſſent, à Delfino (quo nomine Reges Gallorum filios primogenitos appellant) in agrum Turonenſem miſſi, regionem omnium rerum copia in primis abundantem, & hoſti vicinam: Angli enim frater Dux Clarentiæ, qui in Gallia tum pro Rege erat, Andegavenſium, qui in Regis Gallorum fide permanſerant, agros populabatur: ac ad Baugium vicum venturus credebatur. Hæc, biduum ante Paſcha, gerebantur. Igitur Scoti, vel Ducem rati (ut moris erat) illis paucis diebus ab omni violentia belli ceſſaturum, & ceremoniis tantum Eccleſiaſticis vacaturum, vel (ut alii tradunt) induciis octo dierum factis, negligentius agebant. Id ſive Clarentius per Andream Fregoſum Italum, an per Scotos pabulatores, ab equitibus ſuis interceptos, reſcierit, occaſione rei (uti putabat) bene gerendæ lætus, à prandio ſtatim ſurgens, equitibus modo arma capere juſſis, recta ad hoſtem ducit: ipſe, præter arma reliquumque ornatum, inſignis diademate aureo, multis gemmis diſtincto. Proximi hoſtibus pauci Galli in vico, cui Baugius minor eſt nomen, ejus adventu repentino territi, in turrim templi vicini fugerunt. Hi dum oppugnantur, clamore ad reliquum exercitum perlato, ſubito ad arma, cum trepidatione magna, diſcurritur. Comes Buchaniæ, dum ceteri ſe expediunt, triginta ſagittarios miſit, ad pontem, per quem unum torrens propinquus tranſiri poterat, occupandum. Ibi conſerta pugna, Hugo Kennedus, è templo propinquo, ubi diverſabatur, cum centum comitibus accurrit ſuis, ut in re tam ſubita, ſeminermibus. Hi cum ſagittis equos tranſitu arcerent, Clarentius, cum ſuorum primis ex equo deſcendens, pedeſtrem pugnam ciet: ac, valida impreſſione facta, Scotos partim inermes, partim leviter armatos è ponte rejicit, ac iter ſuis aperit. Interea dum Clarentius equum conſcendit, ac reliqui pontem anguſtum rari tranſeunt, Comes Buchaniæ cum ducentis equitibus adeſt, & ſtatim, ut inter cupidos periculum

culum ſui facere, pugnatur acerrime, paribus animis atque odiis: nam & Scoti gaudebant, locum ſe nactos, ubi, primum ſpecimen ſuæ virtutis oſtendere poſſent: & Gallorum convicia refutare: qui eos, ut vini & cibi avidiores, traducebant: quo probro, Galli Britannos, Hiſpani Gallos, Afri Hiſpanos inceſſere ſolent. Et Angli indignabantur, ſe non ſolum domi, ſed trans mare, ab hoſte implacabili peti: neque quiſquam acrius, quam Clarentius ipſe pugnabat. In eum, inſignem armis, Joannes Suintonius invectus, lancea in facie graviter cum vulneravit, & Buchaniæ Comes clava percuſſum de equo dejecit: eo proſtrato, paſſim Angli fugere, & cædi cœpere, uſque ad noctem. Pugnatum, pridie Paſchatis, diebus, ut in regione frigida, paulo poſt æquinoctium vernum, brevioribus. Cecidere in eo conflictu, ex Anglis, circiter bis mille, inter quos viri inſignes viginti ſex: capti complures homines, domi clari, ac maxime propinqui Ducis: è Scotis & Gallis, pauci, fere omnes ignobiles. Hæc, quam modo poſui, vulgatior eſt, de morte Clarentii, fama. Verum liber Pluſcartenſis interemptum tradit ab Alexandro Macelſclano, Equite Leviniano, qui diadema, cujus memini, ei detractum, Joanni Stuarto Dernleo mille Angelatis vendidit: quod ille rurſus Roberto Huſtonio, cui quinque millia Angelatorum debebat, pignori oppoſuit, &, hanc tum vulgatiorem fuiſſe famam, inquit. Cum hujus victoriæ laus præcipua, etiam invidis non repugnantibus, penes Scotos eſſet, Carolus Delfinus Comitem Buchaniæ, Magiſtrum Equitum, ſeu Stabuli Comitem creat: qui ſummus poſt Regem Galliæ eſt Magiſtratus. Ceteri duces, pro cujuſque loco & virtute, ornati. Hæc dum anno milleſimo quadringenteſimo vigeſimo in Gallia geruntur, Robertus, Gubernator Scotiæ, eodem anno moritur, ad tertium Non. Septembres, decimo quinto, poſt Roberti tertii Regis mortem, anno. Sufficitur in locum ejus Mordacus filius, ingenio ſegnis, ac non modo ad rempublicam, ſed ne ad domeſticam quidem regendam, ſatis idoneus. Itaque, ſive ſocordia, ſeu nimia erga ſuos indulgentia, liberos (tres autem habebat filios) ita corrupit, ut & ſe & illos, brevi poſt, in maximam calamitatem, ac demum exitium præcipitaverit. Hæc domeſticarum rerum mutatio revocavit è Gallia Buchaniæ Victoniæque Comites, & compluſes eorum propinquos: ſed, brevi compoſitis domi rebus, revocante Delfino, Comes Buchaniæ, & ſocer ejus Arcibaldus, cum Jacobo filio, & magna juventutis nobiliſſimæ manu, in Galliam navigant,

CIƆ. CCCC. XX.

 gant,

gant, relicto altero filio, Victoniæ Comite, qui, gravi morbo implicitus, ſequi non potuit. Hi cum, expoſitis ad Rupellam militum quinque millibus, Pictavium ad Delfinum advenisſent, cum maxima gratulatione accepti, ac Duglaſſius Dux Turonenſis appellatus. Henricus Anglus, audita Clarentii morte, Joannem, alterum fratrem, Bedfordiæ Ducem, in ejus locum ſubſtituit: eumque, ipſe mox venturus, in Galliam præmiſit, cum quatuor equitum, decem peditum millibus. Mox ipſe ſecutus, Jacobum, Scotorum Regem, ſecum in expeditionem duxit,ut per eum Scotos,in Gallia militantes,vel ſibi conciliaret, vel à Gallo, ut ſuſpectos, averteret: ſed neutrum ei ex ſententia ſucceſſit: ac ne illud quidem tenuit, ut, rogatu ſui Regis, domum redirent,ac ſe belli ſpectatores præberent: nam cum præſidia, quæ à Scotis tenebantur, adiſſet, ferme ab omnibus unum reſponſum retulit, ſe, qui in aliena poteſtate eſſet, eum pro Rege non agnoſcere. Hac eorum conſtantia Henricus offenſus, cum vi Meldenſium oppidum cepiſſet, viginti Scotos, ibi repertos, laqueo ſtrangulandos dedit, cauſatus, quod adverſus Regem ſuum militarent: mox ipſe, & Carolus Sextus, Gallorum Rex, prope continuatis funeribus, deceſſerunt. Biennium fere poſt, Anglis ad Vernolium victoribus, cæſi fuerunt è primoribus, Comites Buchaniæ & Duglaſſiæ, hic Dux Turonenſis, ille Magiſter equitum Gallorum: item Jacobus, Duglaſſii filius, Alexander Lindeſius, Robertus Stuartus, Thomas Suintonius, ac, è vulgo, militum ſupra duo millia. Poſt hanc fere triennio, altera clades inſignis Scotorum auxilia graviter afflixit: cum, commeatum Aureliam portantes, Anglos in itinere aggreſſi, in Belſia infeliciter pugnarunt: qua in pugna, cæſi ſunt è Scotis, viri clari, Gulielmus Stuartus cum fratre, ac Duglaſſiæ gentis duo Equites inſignes, quorum poſteri, alterius, in Nithia Drumlanricum, alterius, in Fiſa arcem lacus Levinii, opulentoſque circa agros adhuc tenent. Hæc fere à Scotis in Gallia, paucis annis, geſta, leviter percurrimus, ut externa: & quorum fuſior explicatio ex Annalibus Gallorum peti poteſt: quæ, etſi ab hiſtoria Scotorum non ſunt aliena penitus, tamen ad ea non divertisſem, niſi quorundam ſcriptorum Anglicorum obtrectatio eo me coëgiſſet. Maledicendi enim ſtudio, vellicare conantur, quæ, geſta fuiſſe, negare non audeant: quæ, ſi etiam hiſtoria taceret, tamen & Regum munificentia, & civitatum decreta, & honorifica Aureliæ & Turonis monumenta ſatis ea prædicarent. Quid ergo hic vitio vertunt? Scotos, aiunt, pauperiores

eſſe,

eſſe, quam tantas copias in externo ſolo alere poſſent. Paupertatem ſi vitium putant, agri eſt, non gentis vitium: nec ego id pro convicio accepiſſem, niſi ſcripta eorum, conviciandi animo dictum fuiſſe, oſtenderent, quibus hoc tantum reſpondebo, pauperes iſtos, & (ut iſti volunt) omnium rerum inopes Scotos de opulentis Anglis, multas & præclaras retuliſſe victorias. Id ſi mihi non credunt, hiſtoriis à ſe ſcriptis credant: quibus ſi ipſi fidem detrahant, ne poſtulent, ut nos eas pro veris accipiamus. Sed ad res Scotorum redeamus. Suffecto, uti diximus, in locum patris Mordaco, ſoluta domi diſciplina, cum liberi ejus (erant autem, Valterus, Alexander, & Jacobus) inferiores contemnerent, ac proinde multis injuriis opprimerent, adoleſcentiamque eiſdem, quibus ipſi dediti erant, flagitiis contaminarent, nec pater eorum comprimeret licentiam, tandem ad ipſum pravæ inſtitutionis pœna proſerpſit. Habebat ſenex in deliciis avem, ex eo genere aquilarum, quod vulgus falcones appellat: eam cum à patre ſæpenumero Valterus petiſſet, nec aſſequi tamen poſſet, è ſenis manu abreptam, obtorto collo, extinxit. Cui pater, Quoniam tu, inquit, animo tuo imperare non potes, ut mihi pareas, ego alium acceſſam, cui obtemperare ambo cogemur. Atque ex eo, ad Jacobum patruelem reſtituendum, omnem animi cogitationem convertit, Caleno Cambello, viro claro, atque inter Argathelios primario, & quem Valterus antea contumeliis affecerat, id conſilium & probante, & juvante. Convocatis igitur omnium ordinum ſelectis Perthum, cum, de revocando Rege, conſulti eſſent; vel favore erga legitimum regni hæredem, vel præſentium rerum tædio, cuncti libenter decrevere legationem, ad eum repetendum. Miſſi è primoribus legati, proniores, quam ſperaverant, Anglos invenere. Dux enim Gloceſtriæ, qui tum, Rege puero, rem Anglicam adminiſtrabat, advocato Conſilio, facile perſuaſit, ut Jacobus, Regis Scotorum filius, ſuis petentibus, domum remitteretur, quando nec ea eſſet apud ſuos auctoritate, ut vel auxilia Scotorum è Gallia revocaret, vel aliquam Regni partem ad Anglorum amicitiam attraheret. Alia igitur ratione fructum ex eo capiendum eſſe, ut non modo firmus amicus, ſed etiam perpetuo in Anglorum poteſtate eſſet: nam Joannam, Comitis Somerſeti filiam, omnium æqualium longe formoſiſſimam (quam jam tum ille vehementer deperibat) ſi uxorem acciperet, per eam fœdus Gallicum facile labefactari poſſe, ſibi perſuadebat: & ipſum liberatum, vel eo beneficio conciliatum iri, vel dum pro-

 pin-

pinquorum adverſum ſe injurias ulciſceretur, patriam gravi & inteſtino bello illigaturum: hac ratione futurum, ut vel, amico parato, firmiores, vel, inimicis inter ſe diſſidentibus, expeditiores ad externa bella Angli fierent. Hæc quidem, minime ſtulte excogitata videbantur, niſi animi puſilli anguſtia ipſi ſuum beneficium corrupiſſent. Nam cum, ob eum redimendum, majorem pecuniæ ſummam popoſciſſent, quam Scoti, ut tum res erant, vel promittere auderent, vel ſolvere poſſent, ab eis inita ratio eſt, ut pro dimidio dos uxoris retineretur, pro altero filii nobiliorum obſides darentur. Jacobus igitur ita liberatus, domum rediit, decimo octavo, quam captus fuit, anno: à
CIↃ. CCCC. XXIII. Chriſti adventu, M. CCCC. XXIII. Cum, ad Regem ſuum viſendum, maximus concurſus omnium ordinum factus fuiſſet, gratulationes univerſorum excepere ſtatim querelæ eorum, qui, poſt Regis proximi mortem, partim negligentia, partim culpa Gubernatorum, omni genere injuriarum ſe affectos, vociferabantur. Valterus, Mordaci filius, Milcolumbus Flaminius, & Thomas Bodius graviſſime accuſabantur: hi, ut vulgus in præſentia placaretur, alii in alias cuſtodias incluſi, uſque ad conventum proximum, qui in ſextum Calendas Junias erat indictus. Sed Flaminius & Bodius, damnis aut perſolutis, aut compenſatis, & multa pecunia multæ nomine in fiſcum collata, dimiſſi.

CII. Rex.

Rex interea, ad undecimum Calendas Maii, una cum Regina coronatus: ipſe in ſede Regia à Mordaco patruele (quod id jus Comitum Fifanorum eſſet) collocatus. Proximis diebus multæ leges, in publicum utiles, latæ: ſed potiſſimum, ad latrocinia compeſcenda, quæ, ſuperiorum aliquot annorum licentia, tantum increverant, ut, contemptis legibus & magiſtratibus, jus in armis eſſet. Agitatum deinde, de penſione Anglo, ob redimendum Regem, ſolvenda, ut aliqua ratio iniretur. Nam cum patrimonium publicum tot bellis, & bella ſecutis ſeditionibus domeſticis, à Gubernatoribus partim condonatum eſſet ſcelerum adminiſtris, partim de Regno bene meritis, interim, accepta pecunia, pignori oppoſitum, Rex, cum de ſuo ſolvere non poſſet, civium imploravit auxilium. Proceres, qui liberos dederant obſides, facile perfecerunt, ut decretum fieret: verum in pecunia præſtanda, non eadem facilitate obtemperatum: nam cum, æſtimatione rerum mobilium cujuſcunque generis facta, viceſima imperaretur, in magna pecuniæ penuria, rerumque aliarum ſumma copia, ac proinde utilitate, hominibus tributo-

rum

rum inſolentibus, & exemplum in poſterum magis, quam præſens detrimentum, metuentibus, res viſa eſt intolerabilis: nec potentiores calumnia in vulgus caruere, velut inclinato ab ipſis, in pauperiores onere. Maxime autem plebem gravabat brevis ſolutioni dies ſtatutus: nam, intra decimum quintum diem dependere tributum, jubebantur: &, ſi quis non ſolviſſet, pecus ejus ad dominum fundi, vel juridicum cujuſque conventus præfectum trahebatur: nec æris alieni, aut cenſus, quem pro penſione quiſque domino fundi ſolvebat, exceptio quicquam, ad imminuendum tributum, valebat: nec minimum malum in acerbitate coactorum erat, qui non ſolum plebem vexabant, ſed aut falſis rationibus, aut, nomine impenſarum, magnam ejus pecuniæ, quæ in publicum uſum colligebatur, partem avertebant: Eo etiam gravius erat præſens tributum, quod laxiore imperio, ſub Gubernatoribus, habiti erant, qui omnibus in rebus animum populi ſibi conciliare ſtudebant, ne juſti Regis deſiderio aliquando caperentur. Ob eamque cauſam, cum Conventus, tributum Roberto Regis patruo exigere, permiſiſſent, ille, ut benevolentiam popularem colligeret, quo minus decerneretur, obſtitit: ſeque affirmavit, potius de ſuo eam pecuniam ſoluturum, quam ut quiſquam eo nomine gravaretur. Rex autem primam penſionem, eamque maligne contributam, cum exegiſſet, idque cum peſſima plebis gratia, præter belli laborem, querentis, hæc nova onera ſibi impoſita, reliquam exactionem remiſit. Capti in hoc conventu, & in cuſtodias diviſi, Mordacus, Dux Albiniæ, filii ejus Valterus, & Alexander, & ſocer Dunachus, Comes Leviniæ, & Robertus Gramus, is, qui poſt aliquot annos Regem trucidavit: item viginti quatuor primæ Nobilitatis viri: ſed reliqui, non adeo diu poſt dimiſſi, Mordaco cum filio & ſocero retentis. Eodem quoque die, quo captus fuerat Mordacus, Rex ejus arces in ſuam poteſtatem redigendas curavit, in Fifa Falcolandiam, in Taichia Dunum: ex hac uxor ejus educta, ad Tentallonem, Lothianæ arcem, miſſa. Jacobus, filiorum minimus, audita clade familiæ, collecta manu, Britannodunum oppidum cremavit, & Joannem Stuartum Rufum, Regis patruum, & cum eo triginta duos trucidavit. Ipſe in Hiberniam profugit: ibique paulo poſt deceſſit. Ibidem quoque mortuus eſt, qui cum eo fugerat, Finelaus, Liſmorenſis Epiſcopus, vir ordinis Dominicani, qui Jacobo erat auctor omnium conſiliorum. Fugerat etiam in Hiberniam Valteri uxor, cum duobus filiis, Andrea, Alexandro, & Arcturo

notho: qui à Jacobo Tertio Rege, domum reverſi, magnis honoribus ſunt perfuncti. Eodem anno, convocatis Sterlinum proceribus, producti è cuſtodiis, ad cauſam dicendam, Mordacus, cum duobus filiis, & ſocero. Judicium patrio more conſtitutum. Mos autem hic eſt. Eligitur, qui præſit, vir ſingulari prudentia & auctoritate: ei dantur minimum duodecim aſſeſſores, qui crimina objecta audiant, & jurati de reo pronuncient: hi fere ejuſdem cum reo ſunt ordinis, aut proximi, quoad fieri poteſt: reo judicum rejectio datur: ubi juſtus numerus, id eſt, duodenarius eſt confectus, aut, ut fit plurimum, eo major, expenſis criminibus, quod plures judicarint, ei ſententiæ ſtatur. Hoc more tum ſelectis judicibus, quorum non eſt operæ precium nomina referre (erant certe omnes homines clari, & cum reis plerique, propinqua cognatione juncti) rei ſunt perduellionis damnati. Eo ipſo die, duo juvenes, poſtridie, pater eorum, & avus maternus capitali ſupplicio affecti, in colle, qui aſſurgit contra arcem Sterlini. Fama quidem conſtans eſt, etſi à nemine ſcriptum reperiam, Regem ad Iſabellam, patruelis uxorem miſiſſe patris, mariti, & filiorum capita, tentandi gratia, an mulier ferox, ex doloris impatientia (ut fit plerunque) animi ſecreta revelaret: illam vero, etſi inopinato aſpectu turbaretur, nihil tamen immoderatius locutam: tantum reſpondiſſe, Siquidem vera fuerint objecta crimina, Regem recte & jure feciſſe. Finito conventu, miſſi à Rege Joannes Mongomerius & Umfridus Cunigamius, ad oppugnandam arcem, quæ in Marini inſula, in lacu Lominio, nomine Jacobi Stuarti profugi, tenebatur, eam ad deditionem compulerunt. Nec adeo multo poſt, Joannes Stuartus Dernelius (qui ceteris fere Scotorum ducibus in Gallia, variis caſibus abſumptis, equitum inter eos præfectus erat) una cum Archiepiſcopo Remenſi in Scotiam venit, ad vetuſtum cum Gallis fœdus renovandum, ac matrimonium contrahendum, inter Ludovicum, Caroli ſeptimi filium, & Margaritam, Jacobi filiam, utroſque adhuc impuberes. Quibus rebus perfe-
ctis, anno proximo, qui fuit milleſimus quadringenteſimus vigeſimus ſextus, pacata omni Scotia, intra montem Grampium, Rex animum adjecit, ad ulteriora perdomanda. Ac primum omnium, Enerneſſæ arcem, opportuno loco in ultimis Moraviæ finibus ſitam, refici jubet. Eo cum biennio poſt veniſſet, ad jus dicendum latrociniaque comprimenda, omnium familiarum principes ad ſe accerſivit, præſertim eos, qui cum magnis catervis ſoliti erant è locis vicinis prædas agere, pacatis tributa

CIƆ. CCCC. XXVI.

imperare, ac vulgus, ad victum ocioſis ſuppeditandum cogere. Horum alii mille, alii duo millia, nonnulli etiam plures latrones, ſibi dicto audientes, habebant, ac bonos, periculi metu, tenebant obnoxios; malos, quibus apud eos perfugium certum erat, ad ſcelera patranda, reddebant audaciores. Horum cum Rex alios minis, alios blanditiis illexiſſet, circiter quadraginta, ex eorum ducibus, in cuſtodias incluſit: quorum cauſa cognita, duo maxime facinoroſi, Alexander Macrorius, Joannes Macarcturius, laqueo ſtrangulati: Jacobus Cambellus, ob cædem Joannis Inſulani, viri clari inter ſuos, capite luit: reliqui per cuſtodias diviſi, alii poſterius ſupplicio affecti, alii liberi domos dimiſſi. Ita principibus factionum vel cæſis, vel carceribus coërcitis, plebem, ducibus orbatam, nihil auſuram ratus, benigne & clementer admonuit ceteros, ut æquitatem colerent, neque certiorem ſpem ſalutis ulla in re, quam in vitæ innocentia, collocarent. Id ſi facere in animum inducerent, apud ſe honorem & præmia ſemper eis parata fore: ſin minus ex aliorum exitu exempla ſumerent: &, quid ipſis foret expectandum, diſcerent. Ceteris rebus ita compoſitis, adhuc habebat apud ſe Alexandrum Inſulanum, unum poſt Regem, longe potentiſſimum: imperabat enim omnibus Æbudis, ac Roſſiæ præterea fertiliſſima regione per matrem, Valteri Leſlii, Roſſenſis nuper Comitis filiam, auctus erat. Is, cum multa flagitioſe, multa crudeliter perpetraſſet, atque in maximo metu verſaretur: tamen, per amicos, Regem exorabilem eſt expertus: benigne igitur appellatus, & præteritorum gratia facta, & in poſterum, ſpe ampla propoſita, ſi legibus & humanitati aſſueſceret, domum remittitur. Ille vero tantum abfuit ut ob veniam, ac deinde libertatem à Rege acceptam, gratiam habuerit, ut maximam ſibi factam injuriam exiſtimaverit, quod in cuſtodia dies aliquot fuerit habitus. Igitur, ubi primum ad ſuos rediit, collecta manu hominum, rapto vivere aſſuetorum, Ennerneſſam ingreſſus agmine pacato, hoſpitaliterque acceptus, oppidum in prædam ſuis permiſit: deinde, expilatis ædibus, ignem injecit: arcem fruſtra obſeſſam, cum in ſe reſciſſet parari expeditionem, relinquens, in Abriam propere diſceſſit. Ibi cum eo, quem habebat, exercitu (habebat autem ad decem millia virorum, in armis induratorum) opportunitate locorum fretus, fortunam prælii experiri decreverat. Verum, audito apparatu Regio, ex iis qui alacriter, ad prædandum, ſecuti fuerant, duæ tribus eum deſeruerunt, Catanei nempe, & Cameronii,

quos illi ſuo more Clanchatan, & Clanchameron vocant. Hac parte virium deſtitutus, nec de ceterorum erga ſe animo certus, iterum circumſpicere latebras cœpit: ac, dimiſſo exercitu, cum paucis in Æbudas profugit: atque ibi cum ſuis de fuga in Hiberniam conſultat. Sed cum nec illic à Regis ira ſe fore tutum ſperaret, ultimum perfugium expetiendum eſſe, ratus, ad Regis ante perſpectam clementiam: in eo quoque conſilio, cum, inter ſpem metumque dubius, reputaret, quid ſcelerum prima defectione patraſſet, quam liberalem & indulgentem Regis animum expertus eſſet, quanta perfidia & crudelitate iterum graſſatus, ſpem ſecundæ veniæ ſibi præcidiſſet, Regis erga ſe iræ (tam juſtæ) fortunas omnes & ſalutem committere formidabat. Medium igitur, inter fugam & deditionem, conſilium exequi decrevit: ac deprecatores in aulam miſit, per quos animum Regis ad lenitatem inflecteret. Ad id munus, quanquam delegerat homines quietos, & à contagione ſui ſceleris alienos, ideoque principi non ingratos, tamen illi, reſponſum aliud exprimere non potuerunt, quam Regem, cum non alioqui auditurum, niſi fidei ſuæ commiſſum: cum abſente nihil tranſacturum. Alexander, omnibus periculis circumſpectis, cum nihil adverſus iram Regis tutum ſibi proſpiceret, tempore & loco ad id electo, ſe ei permittere ſtatuit, ita enim ſupplicem violandi verecundiam ſe ei injecturum. Itaque occultus Edimburgum, ubi tum Rex agebat, venit: ac lineo tantum amiculo tectus magis, quam veſtitus, eo die, quo memoria Reſurrectionis Dominicæ magna ceremonia celebrabatur, ad genua Regis ſupplicem ſe dejecit: ac oratione ad miſericordiam compoſita ſe ſalutemque ſuam ei credidit. Movit circumſtantes habitus, locuſque, & tempus, ac tanta & tam ſubita fortunæ mutatio. Regina proceresque qui aderant, pro eo Regem deprecati, hactenus moverunt, ut juberetur, Sacrorum finem expectare. Interea Rex omnia ſecum perpendens, cum nec tutum exiſtimaret, hominem potentem, factioſum, & perfidum impune dimittere incolumem, aliquidque tribuere Reginæ precibus vellet, optimum factu ratus, ut vivum in cuſtodia firma retineret: ita fore, ut & ſibi opinionem clementiæ pareret, & illi poteſtatem novi ſceleris patrandi auferret, & plebis proſpiceret ſecuritati, & exemplo licentiam aliorum reprimeret. Illum in Tentallonem mittit, matrem, mulierem ferocem, in Æmonam inſulam relegat, ut quæ filium ſubinde ad nova ſcelera impuliſſe credebatur. Ita inhibita Alexandri

licentia,

licentia, nondum tamen in regionibus, ad ſeptentriones porrectis, res omnino tranquillæ fuerunt. Nam & Catanei & Cameronii, qui ſuperioribus annis Alexandrum deſeruerant, orto inter ipſos diſſidio, tanta contentione animorum & virium pugnarunt, ut multis Catancorum trucidatis, Cameronii pene omnes extincti fuerint. In Æbudis quoque, quæ, relegatione Alexandri, quieturæ videbantur, novum excitavit motum Donaldus Balocus, Alexandri frater patruelis, velut injuriam propinquo illatam ulturus. Ad hunc tumultum comprimendum, Alexander & Alanus Stuarti, hic Cathaneſiæ, ille Marriæ Comes, coacta popularium manu, obviam Donaldo in Abriam (ubi exſcenſurum fama erat) profecti, adventum ejus præſtolabantur. Ille, cum eos incompoſitos, ſine caſtris, ſine excubiis agere comperiſſet, de quarta vigilia ſuis ſine tumultu expoſitis, nec opinantes & ſemiſomnes aggreſſus, magnam ſtragem edidit. Periit ibi Alanus, cum ſuis fere omnibus: Alexander, trepida fuga, cum paucis evaſit. Hoc ſucceſſu Donaldus ferocior, totam Abriam, nullo reſiſtere auſo, ferro flammaque late pervaſtavit: ſed, audito, Regem majore in ſe apparatu venire, præda ampliſſima in naves congeſta, in Æbudas rediit. Rex, ad Stephanodunum progreſſus, populationis fœdiſſimæ veſtigia conſpicatus, ingentemque irarum molem in animo verſans, cum jam trajecturus in inſulas foret, familiarum principes ad eum ſupplices venerunt, negantes, quicquam conſilio publico actum, culpam in Alexandrum hominesque egentes & facinoroſos conferebant: Rex, ita demum ſe hanc purgationem admiſſurum, reſpondit, ſi ſceleratos comprehenſos ſibi ad ſupplicium traderent. Ad id, cum ſuam operam pollicerentur, partem eorum ad latrones conquirendos, dimiſit: reliquos, obſidum loco, apud ſe retinuit. Qui remiſſi domos erant, multos è latronibus occiderunt: trecentos ad Regem vinctos adduxerunt (nam Donaldus ipſe metu pœnæ profugerat) omnibus laqueo gula fracta. Hoc latronum ſupplicium etſi in Æbudis proximiſque regionibus omnia paulo fecit pacatiora ad tempus, tamen inquieta ſceleratorum ingenia non ſunt paſſa, eam tranquillitatem eſſe diuturnam. Emiſerat Rex è cuſtodiis, nobilium precibus exoratus, duos Anguſios, Duſum & Moravium, latronum duces. Hi, furore in ſe verſo, pari fere numero congreſſi (alebat enim, è plebis rapinis, latrones quiſque ad mille ducentos) adeo pertinaciter conflixerunt, ut vix ex utriſque ſupereſſent cladis nunçii: alii enim duodecim, alii novem ei

prælio ſuperſtites fuiſſe, prodiderunt: Regi certe, utriſque pariter infenſo, vix reliquerunt, unde pœnas expeteret. Nec tamen horum calamitas Macdonaldum retardavit à ſolita immanitate. Erat is inſignis latro, in Roſſia natus: qui impunitate ſuperiorum temporum pravum ingenium incitante, diu in vicinos graſſatus fuerat. Unum, præter alia, inſigniter crudele facinùs ejus narratur. Cum vidua mulier, ab eo ſpoliata vehementer quiritaretur, atque identidem clamaret, ſe ad Regem querimoniam delaturam, & tu, inquit, quo minore moleſtia illuc pervenias, ego quoque te juvabo: advocatoque fabro, ſoleas equinas plantis ejus clavis ferreis affigi curat: nec hac injuria contentus, etiam verborum contumelias adjecit, eam, adverſus aſperitates viarum, ſic munitiorem fore: ac, per ludibrium, prætereuntibus ita confixam oſtentabat. Mulier ferox, contumeliis magis accenſa, quam deterrita, ubi primum iter tolerare poterat, ad Regem profecta, rem ordine denarrat. Rex, qui & ex aliis idem audierat, & auctorem facinoris in vinculis habebat, mulierem conſolatus, brevi ejus ſceleris pœnam in inventorem redundaturam, promiſit: prolatoque è carcere Macdonaldo cum duodecim ſociis, clavis ferreis confixos triduo per urbem circumduci jubet, novi ſupplicii cauſa per præconem populo indicata: deinde ducis corpus capite truncum, duodecimque ſocios, laqueo ſtrangulatos, in cruces prope vias attolli juſſit. Hæc nova eorum ſcelera, quos impetrata ſemel venia non repreſſerat, Regem acriorem, in Donaldo Inſulano perquirendo, fecit. Igitur eum cum reſciſſet, apud Regulum quendam in Hibernia latere, per legatos, ad ſupplicium, repoſcit. Regulus veritus, ne, ſi tanto terræ mariſque ſpatio vivum tranſmitteret, elaberetur, idque malevoli, ſua fraude factum, calumniarentur, occiſi caput Legato deferendum dedit. Latrociniis apertis hac diligentia cohibitis, Rex occultiora crimina, & pravas conſuetudines tollere aggreſſus, viros claros, prudentia & ſanctitate commendatos, ad id munus elegit: eiſque poteſtatem dedit, ut, luſtrato Regno, querimonias omnium audirent, & crimina, ſi qua ad eos deferrentur, de quibus ordinarii judices, vel per metum non auderent, vel per odium favoremve non deberent, aut nollent, de iis ipſi cognoſcerent. Addidit & ponderum, & menſurarum correctorem, rem maxime neceſſariam: cum, non ſolum in ſingulis urbibus, ſed etiam prope domibus, diverſæ menſuræ eſſent: & in conventu leges ea de re ſaluberrimas fecit: &, menſuras ferreas certis

certis in locis cuſtodiri, juſſit: & qui ad eam publicam formam ceteras conformaret, per omnia fora & conciliabula miſit, gravi pœna indicta, ſi quis alia menſura, quam publice ſignata, uteretur. Hæc dum molitur ad uſum publicum, anno milleſimo quadringenteſimo triceſimo, quartodecimo die Octobris, nati ſunt ei gemini. Ob id, cum publicum gaudium celebraretur, Rex quoque, ut aliquid & ipſe ad popularem lætitiam adjiceret, nobilibus viris nonnullas offenſas condonavit: quorum principes erant, Arcibaldus Duglaſſius, & Joannes Kennedus: qui, quod de ſtatu publico, & regni adminiſtratione temere ac liberius, quam oportebat, locuti fuiſſent, Duglaſſius in arcem lacus Levini, Kennedus Sterlinum relegati fuerant. Addidit etiam animi reconciliati, erga Duglaſſium, ſigna, quod ipſum, liberis baptizandis, teſtem adhibuit: quæ res inter ſignificationes, & honoris, & neceſſitudinum cauſas haberi ſolet, filium quoque ejus inter Equites, qui, ad publicæ lætitiæ teſtificationem, creati ſunt, eſſe voluit. Ceteris regni partibus perpurgatis, ad Eccleſiaſticum ordinem inſtaurandum, ſe retulit. At ſacerdotes, per magiſtratum corrigi non poterant: jam enim diu, per totam Europam Regibus bello impeditis, paulatim ſacrificulorum ordo juriſdictioni eorum ſe ſubtraxerant, unique Pontifici Romano parebant: is autem vitiis eorum indulgebat, quod rem quæſtui ſibi videret eſſe, & licentiam fovebat, ut per Ordinis ejus potentiam, Reges ſibi magis obnoxios haberet. Igitur Rex, qua una ratione poterat, obviam ire eorum tyrannidi ſtatuit: nam cum præterita emendare, & homines honoribus indignos ex eo, quem ſemel occupaverant, loco exturbare, perſpiciebat, in ſua poteſtate non eſſe, in futurum ſibi providendum ratus, ad ſcholas literarum ordinandas, animum intendit, eaſque liberalitate & favore proſequendas: quod hoc omnium Ordinum eſſet ſeminarium: & inde, quicquid ulla in Reipub. parte magnum & excellens foret, velut è fonte promanaret. Neque ſolum doctores literatos præmiis illexit: ſed ipſe plerunque diſputationibus eorum aderat: &, quandocunque otium ei à rebus civilibus erat, literatos ſermones libenter audiebat: falſamque opinionem ex animis hominum nobilium vehementer contendebat eximere, quod literæ, à rebus gerendis, homines ad otium & ignaviam traducant, animoſque militares molliant, & omnes generoſos eorum impetus aut frangant, aut debilitent, literarumque ſtudia ad monachos, homines alioqui inutiles, velut in ergaſtulum relegabant. Ve-

rum

CIↃ.
CCCC. XXX.

rum illi, ut à majorum ſimplicitate & parſimonia degeneraverant, ita ab animi cultu ad corporis curam ſe totos contulerant: nec in reliquis ſacerdotibus minor erat eruditionis contemptus, ex ea maxime cauſa, quod ſacerdotia vel ignaviſſimis nobilium familiarum hominibus, & ad alias vitæ partes prorſus ineptis, mandabantur: vel, fraude Romanenſium, intercipiebantur: eratque omnino ſacerdotium nihil aliud, quam operæ, nec ſemper in rebus honeſtis navatæ, precium: acceſſerat & aliud malum, ad corrumpendam diſciplinam Eccleſiæ, vel maximum, Ordines Fratrum mendicantium. Hi cum initio, ſimulatione vitæ ſeverioris, facile populo impoſuiſſent, ut eos libentius, quam ſuos curiones, & animis & corporibus juxta craſſos, audirent: & curiones, ut quiſque ditior erat, ita ſuum munus maxime faſtidiret, cum Fratribus (ita illis vocare ſe placuit) tranſigebant, ut penſione annua eos conducerent, ad paucas conciones ad plebem ſingulis annis habendas: ipſi in urbes, ad otioſas cantiunculas, velut magico ritu, ignari quid dicerent, ſe congregarunt: neque curiam quiſque ſuam, niſi cum decimæ colligendæ erant, unquam reſpiciebant: paulatimque etiam ſeſe à pſallendi certis horis in templis, levi quidem illo, ſed quotidiano tamen labore exemerunt, conductis pauperibus ſacrificulis, qui vice ipſorum fungerentur, in canendo & miſſificando: certoque pſalmorum penſo, quod in ſingulos dies imperabatur, emurmurando, colluderent, & nunc alternis verſibus contendentes, nunc choros inter actus adhibentes, tragœdiæ ſpeciem exhibebant, quæ Chriſti morte imaginaria claudebatur. Fratres quoque, eorum mercenarii, nec audebant conductores ſuos offendere, à quibus omnino pendebant; nec inſolentiam cum avaritia conjunctam ferre poterant. Itaque, velut media quadam via inita, ut facilius, ad perſolvendam penſionem, eos cogerent, in luxum & libidinem eorum, populo ſecundo, ſæpe acerbe declamabant: & cum, ad illos metu continendos, & vulgus conciliandum, ſatis debacchati eſſent, ſibi quoque, cum in gente ſacerdotum eſſent, in tempore proſpiciebant: docendo, utcunque alia eſſent, Ordinem tamen ſacroſanctum eſſe, nec profano Magiſtratui ullam in eos eſſe animadverſionem: Deo ſoli, & Pontifici Romano (cui par quodammodo cum Deo eſſet poteſtas) eos permittendos: & quia, ſimul cum luxu creſcente avaritia, non ſatis magnum ab illis quæſtum ſperare poterant, novam ſibi Fratres tyrannidem pepererunt, concione converſa ad operum merita. Inde natum

tum purgatorium, & animarum, quas ibi viſum erat Pontifici detinere, luſtrationes, per Miſſæ ſacrificium, per aquæ benedictæ aſperſiones, per eleemoſynas, ſtipes oblatas, indulgentias, peregrinationes, reliquiarum venerationes: hæ nundinationes, cum per Fratres exercerentur, brevi ſibi imperium, in vivos & mortuos, vendicarunt. Hoc in ſtatu Jacobus primus cum in Scotia rem Eccleſiaſticam repeririſſet, hanc diſciplinæ veteris inſtaurandæ compendiariam viam exiſtimavit, ſi viri boni & docti ſacerdotiis honorarentur. Ut autem æmulationem literas diſcentium accenderet, præfectos gymnaſiorum admonuit, ut, quoniam ipſe, curis publicis impeditus, ſingulos cognoſcere non poſſet, juvenes virtute & eruditione præſtantes, ſibi commendarent, quos ad honores Eccleſiaſticos promoveret: qui, non ſolum doctrina & exemplo, plebi utiles eſſe poſſent, ſed tenuiores etiam ſuis opibus juvare, & paupertatem eorum hactenus ſublevare poſſent, ne bona ingenia, per inopiam cogerentur, literis relictis, ad ſordidas artes ſe conferre. Ut autem boni alacrius animum ad bonas artes intenderent, & ignavi, unam ad honores viam per virtutem eſſe, intelligerent, ſtudiorum gradus diſtinxit, ut ſciretur, qui quibus ſacerdotiis potirentur: quam rationem, ſi, qui ſecuti ſunt, Reges tenuiſſent, certe ad hæc tempora perventum non fuiſſet, quibus, nec populus ſacerdotum vitia, nec ſacerdotes vitiorum remedia pati poſſent. Nec Rex ignorabat, Eccleſiam in graviſſima, quibus tum laborabat, vitia, ob immodicam opulentiam fuiſſe prolapſam: nec profuſionem pecuniæ, in monaſteriis ditandis, & ærario exhauriendo, in ſuperioribus Regibus probavit: Davidemque, alioqui Regem optimum, ſæpe illa ſua pietate, multum à multis laudata, Regno damnoſum fuiſſe prædicabat: ipſe tamen, velut æſtu quodam conſuetudinis abreptus, non ſe potuit abſtinere, quo minus ordini Carthuſiano cœnobium prope Perthum ædificaret, & magnis proventibus locupletaret. Illud in eo, neſcio, an maxime fuit admirandum, quod, inter rerum maximarum curas, ne infima quidem ſua diligentia minora putaret, è quibus aliqua in publicum redundaret utilitas. Nam, cum per aſſidua bella, quæ, poſt Alexandri tertii mortem prope centum quinquaginta annos, Scotiam exercuerunt, toties ſpoliatis atque incenſis urbibus, juventute ad ſtudia armorum converſa, ceteræ artes negligerentur, opifices omnis generis è Flandria, præmiis & immunitatibus propoſitis, excivit, urbeſque prope vacuas (quod Nobilitas, veteri inſtituto, in agris ſe conti-

contineret) hoc genere hominum replevit: neque ſpeciem tantum, & frequentiam antiquam oppidis ita reſtituit: ſed magnam otioſorum turbam, ab inertia, ad laborem traduxit: effecitque, ne, quod parvo ſumptu domi confici poſſet, magno precio foris pararetur. Cum omnes Regni partes labefactatas ita commodis remediis confirmaret, incurrit tamen in gravem ſuorum indignationem, ob duas maxime cauſas. Altera quidem, in ſpeciem erat levior, ſed unde omnibus fere populis omnium fere calamitatum oritur initium: nam, pace undique parta, otium, luxus, & libido primum ſe, deinde cetera perdendi, eſt conſecuta: hinc ſumptuoſa convivia, & nocturnæ diurnæque compotationes, & perſonatæ ſaltationes, & peregrinarum veſtium deliciæ, & laxitas ædium, non ad uſum neceſſarium, ſed, ad oculorum voluptatem, comparata: & corruptelæ morum, elegantiæ nomine, commendatæ, & omnibus in rebus, ritus patrii contemptus: nec quicquam ſatis honeſtum & decorum, niſi novum & inſolitum. Harum omnium rerum culpam in Anglos, qui, Regem ſecuti, in aula verſabantur, vulgus libenter à ſe transferebat: neque tamen verbis flagitia vehementius damnabat, quam voluptates ſtudioſe amplectebatur. Sed huic peſti Rex, quantum poterat, & legibus latis, & exemplo domeſtico, reſiſtebat: ipſe enim non modo cultu corporis, & frugalitate, intra privati copioſioris modum, ſe continebat: ſed, ſi quid immoderatum ulla in vitæ parte apud quenquam conſpicabatur, vultu, & plerunque verbis, id ſibi ingratum eſſe, oſtendebat. Ita cohibitus eſt late graſſantis luxuriæ curſus, magis quam nova intemperantia extincta, & vetus parſimonia reducta. Alterum crimen, primum inimicorum ſermonibus eſt celebratum: deinde in perniciem publicam erupit. Regis patruus, Robertus, & patruelis Mordacus, penes quos regimen civium, multos annos fuerat, cum ipſi Regnum appeterent, nec, Jacobum è medio tollere poſſent, quod proximum erat, hominum animos ita ſibi conciliare ſtudebant, ut Regis deſiderium non adeo magnum potentioribus relinquerent: tantaque moderatione, fere omnibus in rebus, uſi erant, ut eorum imperium admodum tolerabile multis, ac prope optandum videretur, ſi Valterus, Mordaci filius, populariter & moderate ſe geſſiſſet. Potentiores enim ita munificentiæ ſpecie amplectebantur, ut, agros Regios ab aliis occupari permiſerint, aliis ipſi donaverint: &, in gratiam quorundam, res judicatas reſciderint, & exules reſtituerint. Inter eos autem unum

inſignem

inſignem & præpotentem, Georgium Dumbarium, Marcianum Regulum, qui exul, patriæ damna plurima & graviſſima intulerat: quibus rationibus conciliatos proceres ſperabant, nunquam, de Rege accerſendo, acturos: Jacobo autem ſine liberis defuncto, Regnum ad ſe, ſine æmulo, perventurum, aut, ſi forte ille ab exilio rediſſet, ſuam factionem tam potentem fore, ut à vi, etiam ſub principe parum æquo, ſecuri eſſent. Verum, Rege reverſo, & vetere patrui gratia novis Valteri injuriis & flagitiis prope reſtincta, ſatis apparuit, nihil eſſe popularius juſtitia. Igitur, populo non modo patiente, ſed etiam favente, Mordaco patre cum duobus filiis extinctis, tertio exulante, non eorum modo bonis Rex auctus, ſed Joannis, Comitis Buchaniæ, qui ſine liberis in Gallia deceſſit, & Alexandri, Comitis Marriæ, qui, & orbus & nothus, domi mortem obiit, de quo, pauca obiter dicenda videntur. Alexander igitur ex Alexandro, Roberti Regis filio, natus, in adoleſcentia malis perditorum hominum conſiliis uſus, ductorem ſe latronibus præbuerat: verum, cum ad virilem perveniſſet ætatem, mores adeo mutaverat, ut alius plane videretur. Igitur, vitiis paulatim decreſcentibus, & accedente conſilio, ita ſe, domi foriſque, geſſerat, ut præclaram ſui memoriam ad poſteros tranſmiſerit: Nam & domi, ad Harlaum Inſulanorum impetum magna cum cæde repreſſit: & bellum periculoſiſſimum, in ipſo ortu extinxit: & cum, multis opibus bene partis, prædiiſque fructuoſis coëmptis, vicinos anteiret, non tamen otio & voluptati ſe dedit: ſed in Flandriam, cum firma popularium cohorte, profectus, Carolum Burgundum, adverſus Leodienſes ſecutus, ex eo bello rem & laudem retulit: opulentis etiam nuptiis, in Hollandia Batavorum inſula, auctus eſt. Sed, cum peregrini hominis imperium Batavi non ferrent, inde reverſus, claſſem comparavit, ingenti quidem ſumptu, nec magno tamen emolumento, ut adverſus homines, terreſtribus & navalibus copiis inſtructiſſimos. Tandem numeroſam eorum claſſem, Dantiſco redeuntem, adortus, ea capta & ſpoliata, nautis cæſis, ac navibus ſuccenſis, damnum acceptum hoſti multiplex reddidit: atque ita ferociam eorum fregit, ut centum annorum inducias poſtularint, & acceperint. Idem quoque gregem nobilium equarum, è Pannonia uſque, adducendum in Scotiam paravit: cujus ſoboles in multos poſt annos duravit. His igitur Comitibus, longe ditiſſimis, ſine prole defunctis, Buchania & Marria, eorum patrimonia, ad Regem jure pervenerunt; ita trium, qui Roberto Secundo

to ſecundo Regi, ex uxore poſteriore, nati erant, fratrum ſolus ipſe bonis potitus eſt: ſed non ſine hominum nobilium, largitionibus aſſuetorum, indignatione, quod Rex, è tam opulenta præda, nihil ipſis decideret. Acceſſit ad hanc, & altera cauſa recentior, quod quaſdam à Roberto & Mordaco, poſtremis Gubernatoribus, largitiones factas, tanquam injuſtas, revocaverat. In his, duæ erant inſignes: Georgius Dumbarius hoſtis publicus denunciatus, deinde parte bonorum reſtituta, revocatus à Roberto fuerat: ei ſucceſſerat filius Georgius, multis gaudentibus, antiquam & nobilem, & ſæpe de patria bene meritam familiam, in priſtinam dignitatem rediiſſe. Sed Regi, dum in jus fiſci diligentius (ne dicam acerbius) inquirit, viſum eſt poteſtatem ignominiæ demendæ, exules revocandi, & bona, ob crimen perduellionis, in fiſcum illata reſtituendi, majorem eſſe, quam ut eam alieni Vicarius imperii, & qui tutoris loco eligatur, uſurpare debeat: quando etiam largitiones, in Regum ætate immatura factæ, poſſint, ex veteri Scotorum inſtituto, revocari, niſi à Regibus ætate maturis confirmentur. Igitur Jacobus, ut Marcianos, homines bellicoſos, Angliæ vicinos, in ſuam poteſtatem ſine tumultu revocaret, Georgium apud ſe retinet: literas ad arcis Dumbari præfectum ſcribit: imperat, ut eis perlectis, arcem Gulielmo Duglaſſio, Anguſiæ Regulo, & Adamo Hepburno Halenſi, ad eam recipiendam miſſis, ſtatim traderet. Georgius, cum quereretur, ſe nullo jure patrimonio ſpoliari, ob crimen alienum, cujus etiam ab eo, qui ſummæ rerum præerat, venia fuiſſet impetrata: Rex ut ejus animum placaret, & clementiam apud vulgus oſtentatet, eum Buchania donavit. Hoc Regis factum cum, pro cujuſque ingenio & ſtudio, varie celebraretur, incidit alterum quoque, quod vehementer mortem ei acceleravit, altius mihi ab initio repetendum. Dictum eſt à nobis, Roberto ſecundo Regi tres ex concubina filios natos: quos ille quanquam ex Euſemia uxore Valterum, & Davidem, alterum Atholiæ, alterum Ierniæ Comitem haberet, tamen eorum matre mortua, concubinam uxorem duxit, ut ejus filios, per matrimonium illud legitimos factos, Regni hæredes relinqueret: ac moriens etiam penes natu maximum Regnum reliquit: penes ſecundum, præter opes maximas, etiam Regni procuratio fuit: tertium aliquot regionum conſtituit Regulum. In hac parte, etſi alterius uxoris liberi, ſe affectos injuria putabant, tamen, quia & ætate, & opibus erant inferiores, iram in præſentia tacitam continebant. Eorum quo-

que

que potentiam imminuit Comitis Ierniæ mors, qui, unica relicta filia, deceſſerat: ea Patricio Gramo, adoleſcenti nobili, è familia, illa ætate potentiſſima, uxor data, Meliſſium Gramum ex ea genuit. Nec parentes diu ſuperſtites fuere: & puer, paucis poſt annis, adhuc adoleſcens, in Angliam erat miſſus obſes, dum pecunia, Regi redimendo promiſſa, ſolveretur. Atholius autem, etſi, rebus omnibus adverſæ factioni inferior, nunquam tamen ſtudium tollendi propinquos omiſit: neque ſpem recuperandi Regni abjecit: & quia ad vim apertam erat impar, callide diſcordias eorum fovebat: & periculis inſidiabatur: donec, ejus maxime conſilio, ampliſſima familia ad paucos fuit redacta: multi enim crediderunt, eo auctore, Davidem, Roberti Regis filium, fuiſſe ſublatum: nec Jacobus ejus inſidias fugiſſet, niſi, procul domo, in Anglia bonam vitæ partem tranſegiſſet: Auctor enim erat Fifæ Comiti, ut, fratre ignavo è medio ſublato, Regnum occuparet. Cum Rex, liberorum orbus, & fraternæ libidini obnoxius, ex mœrore ſubito diſceſſiſſet, unus erat Regni Gubernator cum liberis, qui ſpem ejus impediret: quippe, homo impiger, divitiis, potentia, auctoritate, in vulgus item gratia & liberis florens. Ea res cum ejus conſilium nonnihil remoraretur, Roberto quidem morte naturali, ac Joanne, filio ejus, in prælio ad Vernolium ſublato, ad priſtinas cogitationes animum multo acrius intendit: atque omnes ingenii nervos in id unum contulit, ut Jacobum liberaret, & eum cum Mordaco liberiſque ejus committeret. Hi cum pariter incolumes ſtare non poſſent, utercunque cecidiſſet, ſe uno gradu propius admotum ad ſpem Regni, proſpiciebat. Jacobo demum reverſo in patriam, ipſe omnes machinas admovebat, ut Mordaco exitium maturaret: per homines idoneos, crimina adverſus eum ſubminiſtrabat: ipſe judex in eum filioſque ejus ſederat. Iis quoque extinctis, ſupererat unus Jacobus, cum unico filiolo, puero, nondum ſextum annum ingreſſo. Eo quoque conſpiratione procerum interempto non dubitabat, quin ipſe, qui ſolus è ſtirpe Regia reliquus erat, ad rerum gubernacula admoveretur. Atholius igitur, dies noctéſque his cogitationibus ſollicitus, tamen ſuas cupiditates occultas continebat, ac, per ſimulationem favoris erga Regem, in propinquis tollendis operam oſtentabat: idque unum agebat maxime, ut alieno ſcelere ſuas opes augeret, adverſariorum imminueret. Interea Meliſſus Gramus (quem diximus obſidem Anglis datum) à Rege, dum in publicum patrimonium diligen-

 tius

tius inquirit, Iernia eſt ſpoliatus, quod eam comperiſſet, avô ejus materno ea lege datam, ut, deficiente ſtirpe maſcula, ad Regem rediret: feudumque eſſet maſculinum, ut interpretes juris nunc loquuntur. Ea adoleſcentis innoxii, & abſentis & obſidis, calamitas multos ad commiſerationem, Robertum vero, ejus tutorem, pene ad inſaniam redegit: is enim, ceteris impatientius, propinqui ſui caſum ferens, Regem non ceſſabat palam injuſtitiæ accuſare: cum autem in jus, ad cauſam dicendam, vocatus non affuiſſet, ei aqua & igni interdictum eſt. Ob hæc, ferociore animo, velut nova injuria laceſſito, ad vindictam pronus, cum eis conſilia ſecreta coquebat, qui vel multati bonis fuerant, vel amicorum ſupplicia, quantumvis juſta, tamen iniquo animo ferebant, vel Regem avaritiæ inſimulabant, quod, ad rem attentior, ipſos parum, pro expectatione, fuerat remuneratus. Ad hæc, non ſolum ad interitum redactas nobiles familias deplorabat, ſed & tutelas adoleſcentium nobilium, quæ præmia virorum fortium ſolebant eſſe, penes Regem eſſe. Ad unum omnes Regni opes congeri: ceteros, ſub ingrato laborum æſtimatore, in miſeriis & inopia contabeſcere. Hoc autem quod de tutelis exprobrabat, hujuſmodi eſt. In Scotia & Anglia, & nonnullis Galliæ regionibus, mos eſt, ut mortuis parentibus, pueri nobiles, ad viceſimum primum uſque annum, in eorum tutela maneant, quorum ſunt beneficiarii: fructuſque omnes agrorum (præter ſumptus, ad pupillum alendum, neceſſarios) & præterea dotes, ab uxoribus pupillis datæ, ad hujuſmodi tutores redeant. Hæ autem tutelæ, vel (ut vulgo appellantur) cuſtodiæ, cum, aut modica pecunia propinquis vendi, aut bene meritis plerunque donari ſolerent, qui inde ex emptione lucrum, vel ex donatione præmium ſperabant, angebantur, eas ad Regem unum pervenire: neque tacitum ſuum dolorem ferebant. Hujus generis querelæ cum ad Regem perlatæ eſſent, id factum, velut neceſſarium, excuſavit: Patrimonium enim publicum ita, per ſuperiores Reges & Gubernatores, extenuatum, ut, nec familia principe digna, nec comitatus honeſtus haberi, nec magnificentia erga Legatos exteros exerceri poſſet: nec hanc diligentiam Regis, in pecunia honeſtis rationibus paranda, eſſe inutilem Nobilitati, cui nihil magis adverſum ſit, quam inopia publica, dum Reges, quo carere non poſſunt, id per vim à ditioribus extorquere conantur, aut plebem coguntur exigendis tributis vexare: multoque minus in publicum obeſſe Regum parſimoniam, quæ modum donationibus

immodicis imponit, quam profuſionem, quæ, ſuis conſumptis, ſine modo in aliorum bona debacchatur. Hôc reſponſo, Rex æquioribus ſatis fecit: iniquiores vero, qui magis conquerendi cauſam, quam criminum juſtam expurgationem quærebant, vehementius ad maledicendum excitavit. Hoc ſtatu rerum in Scotia, legatio è Gallia advenit, quæ petebat, ut Margarita, Jacobi filia, Ludovico, Caroli Septimi filio, jam dudum deſponſa ad ſponſum mitteretur. Ea aliam Anglorum legationem excivit. Angli enim, abalienato ab eorum amicitia Burgundo, & defectionem moliente, Lutetia, ceteriſque provinciis tranſmarinis tumultuantibus, ne, cunctis Regni viribus in bellum Francicum inclinatis, Scoti ab adverſa parte eos adorirentur, & fœderis cum Gallis renovationem, & nuptias impedire nitebantur: atque, ad fœdus perpetuum cum ipſis, qui, in eadem inſula nati, ejuſdem linguæ participes eſſent, feriendum, adhortarentur. Id ſi facerent, ſeſeque jurarent eoſdem, quos Angli, amicos inimicoſque habituros, pollicebantur ſuum Regem Bervico, Roſburgo, ceteriſque omnibus locis & agris, qui juris controverſi habebantur, ceſſurum. Scotus eam petitionem cum ad omnes omnium Ordinum, qui Perthi erant congregati, retuliſſet, poſt longam ea de re diſceptationem, Ordine Eccleſiaſtico in duas factiones diviſo, ſucclamatum eſt à Nobilitate, ſe fraudem Anglorum agnoſcere, qui, novo iſto fœdere, veterem cum Gallis amicitiam ſolvere conentur, ut Scotos, antiquis amicis ſpoliatos, ſibi facilius obnoxios redderent, dum, aliis curis liberi, in id bellum totis viribus incumbere poſſent: eo ſpectare tam benignam Anglorum pollicitationem: ſe vero antiquo fœderi ſtaturos, nec à fide ſemel promiſſa diſceſſuros. Hac parte repulſi Angli, à precibus ad minas tranſeunt: & amicitiam renuentibus bellum denunciant: filiamque ſi Rex inimico Anglorum deſponſam in Galliam tranſmitteret, ſe iter, quoad poſſent, impedituros, illamque, & comites ejus in ſuam poteſtatem redacturos: claſſem enim jam ſe ad id paratam habere. Hæc Legatorum comminatio adeo Regem non deterruit, ut, ornata claſſe, magnoque comitatu nobilium virorum ac feminarum impoſito, celerius, quam conſtituerat, filiam ſolvere cogeret, ut Angli conſilia præveniret. Verum, quo minus in manum hoſtium devenirent, magis numine propitio, quam humana providentia factum, videri poteſt: nam, cum non longe ab eo loco abeſſent, ubi, in inſidiis collocati, Angli Scotorum adventum præſtolabantur, ecce repente claſſis Belgica

 apparuit,

apparuit, quæ vinum è Rupella in Flandriam portabat. In eam (quod Burgundus, non adeo pridem Gallo reconciliatus, hoſtes ejus totis viribus oppugnabat) magno impetu Angli feruntur: ac brevi naves expeditæ onerarias aſſequuntur: &, prope nullo negotio, armati inermes capiunt, verum, antequam in portum captas pertraherent, Hiſpani, incompoſitos adorti prædam auferunt: & incolumes Flandros dimittunt. In hac tam varia trium nationum fortuna, Scoti, hoſte non conſpecto, Rupellam applicant. Eo miſſis obviam multis ex aula Gallica viris claris, Turonas deducuntur. Ibi magno cum gaudio, & utriuſque gentis mutua gratulatione, nuptiæ ſunt celebratæ. Hoc loco, ſcriptores Angli, & in primis Eduardus Hallus, & ejus ſuppilator Graftonus, in Jacobum plenis velis invehuntur, tanquam ingratum & perfidum, citoque beneficiorum acceptorum immemorem, quod tam humaniter tot annos ab Anglis habitus, quod Regiis nuptiis honoratus, quod ampla dote auctus, quod è diuturna ſervitute in libertatem reſtitutus, tot tantaque beneficia oblitus Gallicam amicitiam Anglicæ prætulerit. Sed eorum maledicentiam res ipſa facile refellit. Nam quod in ſuum littus appulſum, præter fœdera, præter jus Gentium, detinuerunt, primum injuria eſt, non beneficium: quod non occiderunt, ac pecuniam potius accipere, quam invidioſo non hoſtis, ſed hoſpitis ſanguine ſe polluere voluerint, non eorum amori erga ſe, & miſericordiæ, ſed magis avaritiæ vitam debet: &, ſi quod in eo beneficium eſt, quid aliud id exiſtimari poteſt, quam latronum, qui vitam, quibus non eripuerunt, dediſſe, videri volunt? & ſi quid, ob id, Anglis debebat, quod ſuo lucro conſuluerunt, certe privatim, non publice id debebat. Quod autem adoleſcentem, ætate innoxium, fortuna ſupplicem, naſcendi conditione Regem, per ſummum nefas retentum, honeſte inſtituendum curarunt, habet res humanitatis quandam ſpeciem, quam ſi neglexiſſent, extra reprehenſionem non erant futuri: & quæ, beneficii nomine, commendari poterat, niſi gratia ejus, antecedente injuria, & avaritia conſecuta, fuiſſet corrupta: niſi forte, ſi quem ultro vulneres, à curato gratiam repoſcas: &, magni damni levem compenſationem, beneficii loco ponendam, exiſtimes: aut, quia tui partem aliquam feceris officii, ſolidum collati in alterum beneficii expetas præmium: &, quod tibi præſtitiſti, alteri expenſum ferri velis: Nam qui ſervum hominem curat erudiendum, vel ſuæ oblectationis cauſa, vel, ut pluris eum revendat,

dat, etſi ad eum qui eruditur aliqua redit utilitas, tamen dominus non ſervi, ſed ſuum emolumentum, in erudiendo ſpectat. At uxorem ei conjunxerunt ſui Regis propinquam & juvenem Regium Regiis nuptiis honorarunt. Quid ſi ea affinitas non minus honorifica fuit ſocero, quam genero? quam enim privato alicui collocaturus erat, Reginam fecit: & in eam familiam nuptum dedit, in quam Regum Anglicorum clariſſimi, ſæpe ante ſuos liberos collocaverant: & unde tot ſuperiores Reges oriundi fuerant. At dotem adjecerunt peramplam. Cui vero dos iſta data eſt? nempe ipſis Anglis, qui eam, antequam numeraretur, eripuerunt: &, marito tantum verbis oſtentatam, in ſuum uſum retinuerunt. Itaque dicta, non data dos eſt: & ita dicta, ut à juvene, plurimis & maximis alioqui injuriis affecto, multum ſibi deberi, veſint, quod indoratam uxorem domum reduxerit. At liberum eum domum remiſerunt: certe, ut qui à piratis liberantur, precio perſoluto. Sed quo pacto liberum? Si ipſorum ſcriptoribus credamus, jurare coactum, ut Anglo, tanquam domino, ſemper obtemperaret: & Regnum, cujus nondum compos erat, in ſervitutem perpetuam addiceret: & quod, etiamſi haberet, alienare non poſſet: antequam acciperet, alteri manciparet. Non igitur eum liberum, ſed laxiore in ſpeciem catena vinctum remiſerunt, non quidem Regem, ſed alieni Regni Procuratorem, aut potius Vicarium. Omitto dicere, quod hominem captivum, & adhuc alieni juris, cogunt promittere: & id quidem promittere, quod præſtare non poterat, nec, ad præſtandum, eos, quorum in poteſtate id erat, cogere. Hæc eſt illa præclara liberalitas, cujus eum immemorem arguunt. Verum, ut permittamus hominibus imperitis & omnis, in ſcribendo, modi & modeſtiæ oblitis, ut emolumenta accepta in beneficiis datis annumerent, quantam illam exiſtimabimus vel mentiendi licentiam, vel maledicendi libidinem, qua, in ejuſdem Regis filiam, utuntur? quam, ob oris graveolentiam (nihil enim in mores, homines alioqui tam impudentes, audebant confingere) marito ſcribunt fuiſſe ingratam? At Monſtreletus illorum temporum ſcriptor æqualis, & probam fuiſſe, & formoſam, memoriæ prodidit: & qui librum Pluſcartenſem ſcripſit, eique Reginæ, & naviganti & morienti, fuit comes, ſcriptum reliquit, eam, dum vixit, egregie caram ſocero, ſocrui, & marito fuiſſe, epitaphiumque carmen, omni laude plenum, Gallicis verſibus, Catalauni ad Matronam (quo in oppido deceſſit) fuiſſe publicatum, quod in Scoticum

ſermonem verſum, plerique noſtrorum adhuc habent. Sed omiſſis hominibus alienæ famæ calumniatoribus, & ſuæ tam negligentibus, ut nihil penſi habeant, quid vel ipſi de aliis dicant, vel alii de ipſis ſentiant, ad rem veniamus. Cum Rex, ob ſumptum, in claſſe ornanda factum, tributum à populo exigere tentaſſet, majorque pars aperte recuſaſſet, quicquam pendere, pauci & parum & maligne dediſſent, Rex coactores juſſit, à reliquo exigendo deſiſtere: & quod exactum erat, reſtituere. Nec tamen ita populi ſermones effugit: malevolis &, ob incommoda privata, iratis novarum rerum cupidos adverſus eum aſſidue incitantibus. Eodem tempore, Angli, terra marique è Scotia prædas agere cœperunt, duce Percio Northumbriæ Regulo. Adverſus eos miſſus Gulielmus Duglaſſius, Anguſiæ Comes, cum pari fere numero, erant enim circiter quaterna utrinque millia. Cecidit à Scotis Alexander Jonſtonus Lothianus, vir nobilis & ſpectatæ virtutis. Ex utraque acie, alii ducentos, alii quadraginta tantum cæſos affirmant: ex Anglis capti ad mille quingentos. Rex, jam bis ab Anglo provocatus, primum inſidiis ad filiam intercipiendam collocatis, deinde recentibus agrorum populationibus, aperto bello eum aggredi ſtatuit. Confecto igitur, quam maximo potuit, exercitu, Roſburgum acriter adoritur, cumque brevi deditionem expectaret, Regina, quantis potuit itineribus, ad eum vecta, trepidum in caſtra nuncium affert, ſæviſſimam in caput ejus conjurationem parari: ac, niſi diligenter proſpiciat, maturum exitium imminere. Rex tam inexpectato malo ictus, dimiſſo exercitu, domum revertitur, peſſimo in vulgus rumore: in ipſo enim articulo rei perficiundæ, ad nutum feminæ, maximis ſumptibus, & vexatione totius Regni, nihil aliud, quam dedecus quæſitum videri. Reverſus Rex, in cœnobium Dominicanorum, quod juxta mœnia Perthi erat, divertit: ut ibi, quam maxime poſſet, occulte de conjuratione quæreret. Sed res non latuit homines, in omnem patrandi ſceleris occaſionem intentos: unus enim è domeſticis miniſtris, qui in conjuratis erat, (Joannem ſcriptores appellant, cognomen non edunt) perlato ad ſocios, quod in Regia agi ſenſerat, fecit, ut res maturaretur, prius quam occulta conſilia proferrentur, ac remedia adhiberi poſſent. Valterus quidem Atholius, Regis patruus, etſi princeps auctor facinoris obeundi erat, tamen, quantum fieri poterat, ſuſpiciones omnes à ſe ſegregabat. Is propinquum ſuum, Robertum Gramum, (cujus ante meminimus) hominem manu promptum,

ptum, conſilio præcipitem & Regi antea infenſum, cum ob incarcerationem, & exilium ante indictum, tum ob fratris filium, cui ipſe tutor erat, Iernia ſpoliatum, eum Atholius ad ſe vocat: ei adjungit ſuum ex filio nepotem, Robertum, juvenem impigrum: docet, quid fieri velit: facinore peracto, ſe in ſumma poteſtate futurum: ibi, ſaluti quoque illorum proſpecturum. Illi operam libenter promittunt, ac facinus aggredi feſtinant, ante quam tota conjurationis ratio patefacta Regi eſſet. Igitur manu occulte collecta, ut Regem, quem cum paucis in cœnobio Dominicanorum divertere ſciebant, incautum minimo cum tumultu opprimerent: Joannem miniſtrum Regium, jam ante ab eis in partes tractum, adhortantur, ut promiſſam operam præſtet. Is conjuratos, in Regiam introductos nocte concubia, prope Regium cubiculum occultos collocat: oſtendit, oſtium, peſſulo abs ſe ablato facile confringi poſſe. Alii, à Roberto, Comitis Atholii nepote, putant in Regiam acceptos. Interim, dum intenti illic expectant, quod in mora futurum videbatur, nempe, ut cubiculi fores perfringerent, abſque eorum opera, fortuna expedivit. Valterus enim Stratonius, qui vinum paulo ante intulerat, egrediens, cum cerneret armatos, intro ſe proripere conatus, quanta potuit contentione vocis, proditores adeſſe clamat. Hunc dum ſicarii conficiunt, adoleſcentula nobilis, è gente Duglaſſia, ut plures tradunt (alii Lovelliam edunt) cum, objecta valva, peſſulum, fraude miniſtri ablatum, non inveniret, brachium in foramen, loco peſſuli, inſeruit: ſed, eo celeriter confracto, intromiſſi ſicarii in Regem irruunt. Eum Regina, ſuo corpore objecto, cum protegere conaretur, ac proſtrato ſe ſuperfudiſſet, duobus vulneribus acceptis, vix abſtrahi potuit. Tum ipſum ab omnibus relictum, viginti octo plagis confoſſum, aliquot recta in cor directis, trucidant. Hunc finem vitæ habuit Rex longe optimus, à ſceleratiſſimis latronibus morte crudeliſſima, & omnibus bonis maxime luctuoſa, affectus. Divulgato, ex comploratione & tumultu, ejus interitu, magnus undique in Regiam fit concurſus, reliquumque noctis (quoniam parricidæ per tenebras evaſerant) querimoniis & lamentationibus eſt tranſactum. Ibi varie, pro cujuſque ingenio, vel acerbe, ad parricidarum invidiam, vel miſerabiliter, ad amicorum dolorem augendum, quæcunque ei vel ſecunda, vel adverſa evenerant, commemorabantur. Pueritia, patrui inſidiis expoſita, quas dum vitat, ipſe in hoſtium poteſtatem præcipitatus: patris deinde mors conſecuta, & re-

liqua adoleſcentia, in exilio inter hoſtes acta: deinde, vertente fortuna, reditus inſperatus,& poſt reditum,paucis annis, res turbulentiſſimæ in ſummam tranquillitatem commutatæ. Ac rurſus, ſubita rerum commutatione, cui hoſtes foris pepercerant, propinquorum fraude circumventus, in ætatis vigore, & regni legibus, & moribus conſtituendi medio curſu. Corporis præterea & animi virtutes, extincta erga mortuum invidia, veris laudibus ornabantur. Nam licet ſtatura fuerit infra juſtam, corpore tamen erat adeo robuſto & firmo, ut æquales omnes, in omni genere exercitationis,ubi vires & agilitas ſpectari ſolet,facile ſuperaret: tanta ingenii celeritas & vigor in eo fuiſſe dicitur, ut nullam, homine ingenuo dignam, artem ignoraverit: carmina Latina, ut illud erat ſeculum, rudia ex tempore fundebat: Anglico quidem ſermone poëmata ab eo conſcripta non nulla adhuc extant: in quibus ingenii præſtantia elucet, expolitior doctrina fortaſſe requiratur: in muſicis curioſius erat inſtructus, quam Regem vel deceat, vel expediat, nullum enim organum erat, ad pſallendi uſum comparatum, quo non ille tam ſcite modulabatur, ut cum ſummis illius ætatis magiſtris contenderet. Sed hæc fortaſſe ſtudiorum flores verius, quam fructus quiſpiam exiſtimabit: quæque vitam magis ornent, quam inſtruant, & ad res gerendas confirment. Philoſophiæ cum alias partes, tum eam, quæ de Moribus & Republica regenda, eſt, diligenter didicerat. Virtutes certe civiles quantæ, & quam in eo maturæ fuerint, teſtatur ordo rerum ab eo geſtarum, & leges latæ, quibus, non ſuo tantum ſeculo, ſed poſteritati etiam vehementer profuit. Mors vero ejus declaravit, nihil juſtitia eſſe popularius: nam, qui vivo detractare ſoliti erant, mortuum flagrantiſſimo deſiderio ſunt proſecuti. Proceres enim, nuncio cædis accepto, ex omnibus regionibus ſponte convenerunt: ac, nondum quæſtione decreta in omnes partes ultro emiſerunt, qui percuſſores comprehenderent, & in jus ducerent. Compluribus captis, principes novo & exquiſito genere ſupplicii affecti: reliqui laqueo ſtrangulati ſunt. Principes, in facinore conſciſcendo, numerabantur, Valterus, Atholiæ Comes, & nepos ex filio Robertus, & eorum propinquus, Robertus Gramus. Valteri ſupplicium (quia totius facinoris perpetrandi auctor erat) in triduum diviſum fuit. Primo die, vehiculo, in quo Ciconia erecta erat, impoſitus, funibus per trochleas tranſmiſſis in altum attollebatur, ac ſubito, iiſdem funibus remiſſis, demittebatur, donec pene terram attingeret, cum graviſſimo

viſſimo per omnes corporis compages dolore: deinde, in Columellam elato, ut omnibus eſſet conſpicuus, ferrea corona candens impoſita eſt, cum hoc elogio, ut proditorum omnium Rex appellaretur. Hujus ſupplicii cauſam fuiſſe ferunt, quod Valterus aliquando ex maleficis mulieribus (quo genere, ſemper Atholia erat infamis) acceperat, ſe in maxima celebritate Regem coronatum iri: idque vaticinium ita vel impletum, vel eluſum eſt: ac certe tales prædictiones frequenter hujuſmodi ſortiuntur eventus. Poſtridie, ſuper cratem alligatus, & ad caudam equi per vicum maximum Edimburgi tractus eſt. Tertio die, ſuper tabulam extento, in loco conſpicuo, viventi inteſtina detracta, & in ignem injecta, ipſo ſpectante, cremata ſunt: demum cor evulſum in eoſdem ignes injicitur: caput præſectum, in ſpectatiſſimo urbis loco conto confixum, ad ſpectaculum proponitur: corpus, in quatuor partes diviſum, ad urbes Regni nobiliſſimas, in locis celebrioribus ſuſpendendum, mittitur. Secundum eum nepos luit: ſed, ut leviore pœna defungeretur, valuit in eo reſpectus ætatis, & quod non auctor, ſed alieni ſceleris comes, avo paruerat. Igitur in cruce ſuffocatus, & membratim diſſectus fuit. Robertus vero Gramus, qui manu facinus peregerat, in curru per urbem traductus, dextra ad patibulum, in ipſo curru erectum, affixa: adhibiti carnifices, qui candentibus ſtimulis ferreis fœmora humeroſque, & corporis partes, quæ longius à vitalibus abſunt, aſſidue confoderent: eodem deinde, quo priores, modo diſſectus eſt. Hoc maxime pacto, mors Jacobi, crudelis quidem illa, ſed certe ultra humanitatis modum, crudeliter vindicata eſt: hujus enim generis ſupplicia vulgi animos non tam à ſævitia metu avocant, quam, ad quidvis agendum & patiendum, efferant: nec, acerbitate, tam pravos deterrent, quam, aſſuetudine ſpectandi, terrorem pœnarum imminuunt: præſertim, ſi facinoroſorum animi, adverſus vim doloris, induruerint: apud vulgus enim imperitum, confidentia pertinax conſtantis fiduciæ plerunque laudem accipit. Obiit Jacobus, initio anni milleſimi quadringenteſimi trigeſimi ſeptimi, ad viceſimum diem Februarii, cum regnaſſet annos tredecim. Vixit annos quadraginta quatuor. In ejus morte ulciſcenda, tanta adhibita eſt diligentia, ut omnes conjurati, intra quadrageſimum diem, pœnas luerint. Reliquit filium unum, poſteriorem è geminis, cui faciei dimidium, velut ſanguine ſuffuſum, rubebat. CIↃ.CCCC.XXXVII.

LIBER UNDECIMUS.

CIII. Rex.

Secundum parricidarum ſupplicium, Jacobus, unicus Regis extincti filius, vixdum ſeptimum ingreſſus annum, ad ſextum Calendas Aprilis, in cœnobio Sanctæ Crucis ad Edimburgum, Regnum iniit, Rege nondum rebus adminiſtrandis idoneo, magna certatum eſt ambitione inter proceres, de Prorege eligendo. Omnes, ea ætate Scotos divitiis & potentia longe anteibat Arcibaldus, Duglaſſiæ Comes: auctoritate vero, & opinione prudentiæ multis officiis, ſub Rege ſuperiore, collecta, præſtabant Alexander Leviſtonius, & Gulielmus Crichtonius, equeſtri uterque familia: ad hos autem magis procerum conſenſus inclinavit, quod Duglaſſii ſuſpectam haberent (etiam Regibus gravem) potentiam. Igitur Alexander Leviſtonius rerum adminiſtrationi præficitur. Gulielmus Cancellarius eſt creatus, quem ſub Rege ſuperiore magiſtratum geſſerat. Ab eo conventu Nobilitate vix digreſſa, factionibus eſt laboratum: cum enim Cancellarius cum Rege in arce Edimburgenſi, Prorex cum Regina ſe Sterlini contineret, Duglaſſius, præteritum ſe proximis comitiis, indignatus, & incertus, utram factionem magis odiſſet, omnia miſceri, non moleſte ferebat. Itaque, eo magis non impediente quam conſentiente, Annandiani homines, latrociniis & furtis aſſueti, palam, velut ex hoſtico, agere, rapere, omnes regiones vicinas infeſtas habere cœperunt: Iis de rebus, cum ad eos, qui ſummæ rei præerant, querelæ fuiſſent delatæ, ipſique per literas Duglaſſium (cujus in poteſtate erant Annandiani) ſui officii admonuiſſent, deinde acrius cum eo expoſtulaſſent, ille, tantum abfuit, ut præterita puniret, ut impunitate gliſcens malum aleret, atque ediceret: ne quis ſuorum Regiis miniſtris, in jus vocantibus, aut quidvis pro Magiſtratu agentibus, obtemperaret: ſe enim id privilegium (jus Regale vulgo appellant) à Regibus habere ſuperioribus. Id qui imminuere tentaſſet, capite pœnas daturum. Hunc rerum ſtatum cum Prorex, & Cancellarius magis deplorare, quam mutare poſſent, ea peſtis ad proxima quæque proſerpens, quicquid Scotiæ intra Fortham eſt, velut tabes, brevi pervaſit. Reliquæ duæ factiones, etiam inter ſe diſcordes, per præcones in omnibus oppidis ac prope vicis edicunt, Alexander, ne quis

quis Cancellario, Cancellarius, ne quis Alexandro obtemperet: Si quis, ad ſuas calamitates deplorandas, ad alterum veniſſet, à diverſæ factionis hominibus, in reditu, male accipiebatur: interdum, villis incendio corruptis, omnibus exuebatur fortunis. Ita mutuis cladibus diverſarum partium homines, odio pluſquam hoſtili, ſeſe conficiebant. Viri autem boni, qui ad nullam ſe factionem adjunxerant, rerum ſuarum incerti, publica ſalute deplorata, mœſti atque taciti, ſe domi continebant. Ita interea, dum ad ſe quiſque vires contrahit, publica utilitas, ab omnibus in medio relicta, deſtituitur. Regina, quæ cum Prorege ſe Sterlini continebat, ne, nullam ſuis partibus acceſſionem facere, videretur, virilis animi facinus aggreditur: Edimburgum enim, velut ad viſendum filium, profecta, in arcem à Cancellario recipitur. Ibi benigne habita, cum, poſt primos congreſſus, convertiſſet ſermonem, ad præſentem Regni ſtatum deplorandum, copioſeque diſſeruiſſet, quot, & quanta publice mala ex hac diſcordia, velut fonte, redundarent, ſuum ſemper animum eo ſpectaſſe, ut diſſidiis ex utilitate publica compoſitis, ſi non tranquillum, tamen aliquem Regni ſtatum haberent. Nunc, quando nec auctoritate, neque conſilio in publicum prodeſſet, privatim, quoad poſſet, profuturam: omnemque operam in eo collocaturam, ut filius, in ſpem Regni, ita honeſte ac pie educaretur, uti malis, quotidie gliſcentibus, remedium aliquando poſſet afferre: eam curationem, ſibi à natura datam, minime invidioſam cuiquam videri debere: ceteras adminiſtrationis publicæ partes uſurparent, qui tanto ſe oneri exiſtimarent non impares: ſed ita uſurparent, ut, aliquando Regi adulto rationem ſe reddituros, cogitent. Ad hæc, cum ita vultum compoſuiſſet, ut facile Cancellario ſinceri animi fidem faceret, neque in comitatu ejus quicquam eſſet, unde vis aut fraus timeri deberet, poteſtatem ei fecit, ut filium, quoties vellet, ſine arbitris conveniret, & in arce interdum cum eo pernoctaret. Interea mulier callida, ſerendo plerunque ſermones, de tollenda inter partes diſcordia, quoſdam etiam diverſarum partium in colloquium evocando, eo familiaritatis hominem illexit, ut, de rebus prope omnibus, conſilia cum ea conferret. Cancellario ita delenito, puero facile perſuadet, ut ex hoc carcere ſeſe libertatis auctorem ſequeretur: hominique nefario, qui ſceleribus ſuis Regium nomen prætenderet, omniaque regni munia in ſe unum traheret, &, neglecta ſalute publica, rem privatam augeret, ſe eriperet. Id ut faceret, animo tantum, non

non abhorrente à rectis amicorum conſiliis, ei opus eſſe: cetera curæ ipſius relinqueret. Hujus generis orationibus facile mater filium, & callida mulier puerum incautum, propoſita liberius vivendi ſpe, ita in ſuam traxit ſententiam, ut in ejus poteſtate Rex futurum ſe diceret. Omnibus igitur ad fugam ſatis paratis, Cancellarium adit: ſe obligatam voto, pro ſalute filii ſuſcepto, in arce ait pernoctaturam: ſummo mane ad Album fanum (id loco nomen eſt) profecturam: interea dum rediret, filii ſalutem ei ſe commendare. Ille, nullam ſubeſſe verbis fraudem ratus, felicem precatus & profectionem & reditum, eam dimittit. Igitur (uti ante convenerat) in arcula, in qua ſolita erat mundum muliebrem recondere, ex arce, per miniſtros fidos, Rex poſtridie exportatus, Letham ad mare defertur. Regina cum paucis, quo res minus eſſet ſuſpecta, ſubſequitur. Omnes in paratam ad portum naviculam ingreſſi, ſecundo æſtu Sterlinum petunt: ac, dum Regii miniſtri expectant, in multum diem, donec Rex expergiſcatur, antequam fraus detecta eſſet, jam navis extra periculum evaſerat, ventoque adeo ſecundo uſa eſt, ut, ſub veſperum, Sterlinum appelleret. Ibi Reges à Prorege, omnique promiſcua multitudine, populariter effuſa, ſummo cum gaudio, fauſtiſque acclamationibus excipiuntur: Reginæ aſtus omnium ſermone celebratur: Cancellarii inveterata prudentiæ opinio infimis etiam ludibrio habetur. Hæc res biduum (ut ſolet) vulgi immoderata lætitia jactata eſt: atque in omnium ore verſata. Tertio die qui Alexandri factioni ſe dediderant, plerique etiam ſpes novas, nonnulli, Regii nominis auctoritatem ſecuti, convenere: quibus rei, uti geſta erat, ordine expoſito, Reginæ animus, in re ſuſcipienda, in gerenda conſilium, in eventu felicitas, immodicis laudibus in cœlum fertur: Cancellarii avaritia & crudelitas in omnes, in Reginam & Proregem ingratitudo graviter incuſatur: eum omnium diſcordiarum, & proinde omnium, quæ ex diſcordia civili oriuntur, malorum unum auctorem eſſe: eum vectigalia publica in privatam domum avertiſſe: privatorum bona, quæ poterat, diripuiſſe, quæ non potuerit diripere, corrupiſſe: apud unum opes, honores, divitias eſſe: apud ceteros ignominiam, ſolitudinem, egeſtatem: hæc quanquam acerba ſint, graviora omnibus expectanda fuiſſe, niſi, divino plane conſilio, non minus fortiter, quam feliciter Regem è carcere, ceteros à Cancellarii tyrannide Regina liberaviſſet: ab eo, qui Regem in cuſtodia tenuiſſet, quid privatus foret timendum, nemini eſſe obſcu-

ſe obſcurum: quæ ſpes reconciliandi adverſariis cum eo relicta foret, qui amicos tam perfide circumveniret? quod ſubſidium ab eo tenuioribus eſſet ſperandum, cujus inexplebili avaritiæ omnium bona non ſufficerent? Itaque, cum ope divina primum, deinde Reginæ ſolertia, ab ejus impotentia ſint in libertatem vindicati, proſpiciendum omni ratione, ut hæc lætitia eis ſit perpetua: unam at viam reſtare, ſi ab illa tyrannidis arce hominem extrahant: & aut opprimant, aut ita exarment, ut ne quid ab eo, inpoſterum, ſit metuendum, quanquam id ipſum parum tutum eſſe: imbutam enim cædibus & rapinis, belluam, nunquam conquieturam, dum ſpiritus & vires ei ſuppeterent. Hæc in concilio cum Alexander, magno cum audientium aſſenſu, diſſeruiſſet, fit decretum, ut, domum reverſi, quantum quiſque militum poſſint, adducant: arcem enim Edimburgenſem obſidendam, nec, ante rem confectam, inde diſcedendum. Id quo facilius fieret, Regina, magnum frumenti numerum è ſuis horreis, quæ in Fifa erant, eo ſe advecturam, pollicetur: celeritate opus eſſe, dum conſilia adhuc occulta ſunt, necdum ab hoſte proviſa forent, quæ obſidioni tolerandæ eſſent commoda: nec ab Duglaſſio interim quicquam timendum: quem, in Cancellarium odio implacabili eſſe, ſcirent: penes ſe virium & pecuniæ ſatis, penes ſe Regii nominis auctoritatem eſſe, qua ſemel hoſti adempta, nullam ſpem amplius, niſi in ipſorum clementia, ſupereſſe. Ita conventu ſoluto, brevi rebus omnibus ad expeditionem comparatis, arx obſidione arctiſſima clauditur. Interea Cancellarius, qui hoſtium conatus exploratos habebat, ſummam ſpem, ſalutis & dignitatis tuendæ, in eo ponebat, ſi Duglaſſium ſecum conjungeret. Miſſi igitur, qui ſuppliciter & demiſſe cum eo agerent, Cancellariumque in fidem ejus traderent, ſi in præſentia auxilium ferret: falli enim Duglaſſium, ſi, Cancellario extincto, per quem ad ipſius exitium gradum faciant, ibi exiſtimaret, libidinem eorum & crudelitatem ſtaturam. Ad ea, Duglaſſius magis libere, quam utiliter reſpondit, Alexandrum & Gulielmum pari eſſe perfidia & avaritia: non de virtute & bono publico, ſed, de privatis aut commodis, aut ſimultatibus, certamen inter eos eſſe: quo in certamine, uter alterum vinceret, nihil intereſſe: ſi uterque occidiſſet, magno id totius regni emolumento futurum: nec ullum viro bono lætius poſſe dari ſpectaculum, quam ſi tale par gladiatorum commiſſum cerneret. Id reſponſum, cum, jam obſeſſa arce, apud utroſque divulgatum eſſet,

effecit, ut, omnium ſpe celerius, de pace conveniret. Induciis in biduum datis, Alexander & Gulielmus, inter ſe collocuti, intellexerunt, quanta non ſolum publica, ſed privata utriuſque pernicie dimicaturi eſſent, ſi in odio pertinaciter perſtarent: Duglaſſium enim, velut in ſpecula, intentum in ejus certaminis eventum ſtare, ut integer victorem adoriretur: & omnes regni vires, aut altero ſublato, aut utroque fracto & debilitato, in ſe unum traheret, nullam alterutri ſpem ſalutis, niſi in communi concordia, fore. Itaque homines, alioqui prudentes, præſens periculum facile conciliavit. Gulielmus, clavibus, uti convenerat, Regi oblatis, ſe, arcemque in ejus poteſtate eſſe, profitetur: neque alium unquam ſuum animum fuiſſe, quam, ut Regiæ voluntati obſequeretur: magnoque omnium, qui aderant, aſſenſu, in gratiam receptus eſt. Rex, ea nocte, in arce ſibi dedita cœnavit: poſtridie, arcis præfectura Gulielmo, Regni adminiſtratio Alexandro permiſſa eſt. Ita, poſt odium exitiabile inter eos, in poſterum, ut ſperabatur, mutui emolumenti ſpes, & ab hoſte communi timor arctiſſimam amicitiam confirmarat. Per hos civiles motus factionum, præter latrocinia, & ignobilium hominum cædes, quæ paſſim fiebant impune, reſidua quædam, inter illuſtres familias, odia recruduerunt. Altero, poſt Regis mortem, anno, 11. Cal. Octobr. Thomas Bodius à Cella Marnoci Alanum Stuartum Dernelium, obvium ſibi inter Limnuchum & Varium ſacellum, per inſidias interemit. Proximo poſt anno, ad VII. Id Jul. Alexander, Alani frater, multis utrinque cæſis, juſto prope prælio, Thomam victum occidit. Opportune in hæc tempora incidere viſa eſt mors Arcibaldi Duglaſſii, cujus vivi potentia omnibus formidoloſa fuerat. Deceſſit febre, altero, ab Jacobi primi morte, anno. Ei ſucceſſit Gulielmus filius, ſextus in hac familia Comes: quartumdecimum is agebat annum, adoleſcens maximæ quidem ſpei, ſi, tanta indole digna, acceſſiſſet educatio. Sed ætatem adhuc teneram, præmatura libertate inſoleſcentem, perpetua magnarum domuum peſtis, adulatio corrupit: homines enim otio aſſueti, & quibus opulentiorum ſtultitia quæſtui eſt, paternam laudando magnificentiam, divitias, opeſque ſupra Regias, eo impulerunt ſimplex & incautum, adverſus hæc mala, ingenium, ut ingentem aleret familiam, magno ſemper comitatu, etiam ſupra privati ſortem, prodiret in publicum: veteres clientelas officiis retineret: novas largitionibus aſciſceret: Equites crearet, & Senatores: Ordineſque diſtingueret, per quos, Regni publicos

blicos

blicos conventus imitaretur: nihilque prorſus omitteret, quo principis majeſtatem æquare poſſet. Hæc cum eſſent per ſe invidioſa, illud quoque bonorum indignationem non mediocriter augebat, quod, cum plerunque duobus millibus equitum ſtiparetur, in iis homines facinoroſos, latrociniis infames, & pleroſque capitalia auſos, in aulam & Regis conſpectum adduceret: ut, non ſolum potentiam oſtentare, ſed omnibus bonis per hæc timorem incutere velle, videretur. Hæc ejus inſolentia etiam ex eo aucta eſt, quod miſſis in Galliam legatis, hominibus claris, Milcolumbo Flaminio, & Joanne Laudero, commemoratis, in Reges Galliarum, majorum meritis, facile obtinuit, ut Turonum Dux appellaretur: quem honorem avus ejus à Carolo Septimo, ob res in bello præclare geſtas, acceperat: paterque ad eum diem tenuerat. Hac virium acceſſione elatus Proregem & Cancellarium, paternos, ut ipſe dictitabat, inimicos contemnebat: neque Regem magnopere metuebat. Duglaſſiorum igitur opes cum, ob hæc, jampridem nimiæ viderentur, acceſſit & nova ſuſpicionis cauſa. In Lorna Gulielmus Stuartus amplum habebat patrimonium: ejus frater Jacobus cum, defuncto Rege, auctus eſſet nuptiis Reginæ, ac liberos jam ex ea ſuſcepiſſet, indignabatur, ſe ad nullam munerum publicorum partem admitti: is, quo facilius, quod concupierat, adipiſci, & conceptum dolorem ulciſci poſſet, viſus eſt à Duglaſſii factione non alienus, nec Regina ejus conſilii ignara credebatur, indignata maxime, quod ſua merita non perinde, ac ipſa ſperabat, Prorex expenderet. Has ob ſuſpiciones, Regina cum marito, & mariti fratre, ad quartum Non. Aug. anno, in cuſtodiam ſunt traditi: ipſa quidem in cubiculo, alioqui anguſto, arcte & diligenter aſſervata: reliqui, compedibus vincti, in carcerem conjecti, nec prius dimiſſi, quam in conventu procerum, prid. Cal. Sept. Regina ſe, à novorum conſiliorum conſcientia purgaſſet: Jacobus cum fratre prædibus caviſſent, ſe neque adverſus Proregem quicquam attentaturos: neque ullam publici muneris partem, eo invito, aggreſſuros. In hac rerum inconſtantia, Æbudani, exſcenſione in continentem facta, longe, late, ferro flammaque vaſtantes, abſque ſexus & ætatis diſcrimine, nullum crudelitatis aut avaritiæ exemplum ſibi reliquum fecerunt: neque contenti, in maritima graſſari, in Levinia etiam, è Marini inſula, quæ eſt in lacu Lominio, Joannem Colchonium, hominem nobilem, fide data ad colloquium evocatum, interemerunt, XXIII. die Sept. Hujus generis

neris cum fœda paſſim ederentur facinora, partim agrorum incultu, partim cœli intemperie, ſecuta eſt ingens annonæ caritas: peſtilentia etiam laboratum, prope per biennium, tanta morbi ſævitia, ut correpti, intra unius diei ſpatium, exanimarentur. Cauſas horum malorum vulgus in Alexandrum Proregem conferebat: is enim, rebus ex ſententia procedentibus, Cancellario, illiuſque factionis optimatibus contemptis, omnem rerum adminiſtrationem in ſe unum trahebat, eum enim querebantur homines, Nobilitate inſignes, & opibus, ob leviſſimas novarum rerum ſuſpiciones, vinculis coërcere, graviſſimoque afficere ſupplicio, reos, ex ſua unius ſententia, impunitate donare, cum Duglaſſio clam communicare conſilia. Hæc Cancellarius cum neque tacitus ferre, neque vi prohibere poſſet, ſtatuit, ſuppreſſa ad tempus ira, ab aula ſecedere. Igitur, ubi primum viſa eſt occaſio, Rege ac Prorege Sterlini relictis, cum ingenti clientium manu, Edimburgum venit: ibique in arce munitiſſima, in omnia mutandarum rerum momenta intentus, conſedit. Ea res audita & Proregi, ob potentiam, creavit invidiam, & Cancellario, ex ſolitudine, favorem. Neque huic animorum motui Gulielmus defuit. Audaci enim facinore, & adverſarii inſolentiam compeſcere, & ſui contemptum demere decrevit. Igitur, cum per exploratores comperiſſet, Regem, dum quotidie venatum proficiſcitur, negligentius cuſtodiri, obſervata Alexandri abſentia, regionumque commoditate, & temporibus ſtipatorumque numero ſatis explorato, locum non longe à Sterlino deſignavit, in quem fidiſſimi amicorum, cum quantis poſſent copiis, convenirent, ipſumque præſtolarentur: ipſe, ante lucem, cum equitatu modico in ſilvis, arci propinquis, Regis adventum opperitur: nec fortuna tam audax incœptum fefellit. Rex enim, ſummo mane, cum exiguo, eoque inermi comitatu ſilvam ingreſſus, in Cancellarii turmam incidit armatam. Hi cum de more ſalutaſſent Regem, ac, bono animo eſſe jubentes, confirmaſſent, Cancellarius pro tempore eum paucis hortatur, ut ſibi, ac Regno ſuo proſpiciat, ſeſeque ex Alexandri carcere eripiat, ac Regio more, in poſterum, & libere vivat: nec, aliorum libidini & avaritiæ parere, aſſueſcat, ſed aliis ipſe, quæ juſta & æqua ſunt, imperet, civeſque univerſos præſentibus malis levet, quæ, rectorum ambitione & cupiditate, adeo invaluerunt, ut nullis omnino, niſi princeps ipſe capeſſat imperium, ſiſti remediis poſſint. Id ut citra periculum, ac laborem etiam conficiatur, ſe providiſſe. Magnam enim in pro-

in propinquo manum eſſe equitum, qui eum, quocunque aut vellet, aut opus eſſet, comitarentur. Hæc cum vultu Rex, ſive quod ita ſentiret, ſive ut timorem diſſimularet, approbare videretur, fræno arrepto Cancellarius eum ducere pergit ad ſuos: qui cum Rege erant, & pauci & inermes, adverſus plures & armatos ad vim impares, retro mœſti abeunt. Rex quatuor ſtipatus armatorum millibus, ingenti lætitia vulgi Edimburgi excipitur. Prorex, hæc uti acta erant, ubi comperit, animo ira & pudore confuſo, Sterlinum reverſus, quid optimum factu ſit, expendit. Angebat ingentis animi virum, ſe, ſua negligentia, ita pueriliter fuiſſe deluſum: interim ſuorum fraude factum credere: diu incertus, cui fideret, quem timeret, pudore, ſuſpicione, & ira inter ſe certantibus. Tandem, animo paulum ſedato, cogitare ſecum occæpit, quod præſentibus malis invenirent remedium: ſuas enim vires, adverſus Cancellarium, hominem juxta conſilio bonum, ac manu ſtrenuum, populi præterea favore, & Regia auctoritate ſubnixum, parum firmas exiſtimabat: Reginam, in cuſtodia duriter habitam, ita offenderat, ut ejus placandæ vix ulla ſpes, in placata præſidii parum eſſet: Duglaſſio virium ſatis, conſilii parum, ætatem teneram, infirmum animum, aſſentationibus etiam corruptum alieno circumagi arbitrio: &, ut in hujuſmodi fortunâ eſſe ſolet, peſſimum quemque plurimum apud eum poſſe, in ea etiam hominum colluvione, non eſſe ſuæ dignitatis, verſari: Cancellarium, etſi alieno eſſet erga ſe animo, hominem tamen eſſe prudentem: ejus & ætati, & ingenio tutius eſſe credi: neque tantas cum eo cauſas offenſionum eſſe, ut non veteribus officiis ſuperentur: maximam autem, ad reconciliationem, habere vim periculorum ſimilitudinem, & animorum, in publica ſalute tuenda, conſenſionem: ejus præterea inimicitiam ſibi potiſſimum eſſe formidandam, à quo, ſi ad alias factiones ſe adjungat, ipſe in ordinem cogi, vel in exilium protrudi poſſet. Hæc, per aliquot dies, cum intimis amicorum, & viris bonis, & publicæ ſalutis amantibus, cum agitata eſſent, Alexander de conſilio eorum, cum familiari comitatu Edimburgum proficiſcitur. Forte tum aderant Abredoniæ & Moraviæ Epiſcopi, homines, ut illa ferebant tempora, doctrina & virtute præditi. Iis interpretibus Prorex & Cancellarius uſi, in Ædem Ægidio ſacram, cum paucis amicorum, convenere. Prior Prorex verba facit. Nihil, inquit, in præſentia neceſſe arbitror, ut, aut longiore oratione, quæ omnibus plus ſatis nota ſunt, deplorem, aut mala commemorem, quæ ex inteſtina diſcordia, bonave, quæ ex concordia redundent: uti-

nam ea potius externis exemplis, quam domeſticis experimentis, nobis cognita eſſent. Ad ea veniam, quæ ad ſalutem omnium civium pertinent, ſed nos tamen proxime omnium attingunt. Hæc animorum inter nos diſſenſio, quanquam neque ab avaritia nec dominandi libidine ſit profecta, ſed quod, in ſumma rerum adminiſtranda, quas uterque noſtrum ſalvas eſſe vult, aliter ego atque tu ſentiam: magnopere tamen providendum, ne illa noſtra diſcordia publice regno, privatim nobis afferat perniciem: omnium enim in nos oculi conjecti ſunt: ſcelerati omnium rerum licentiam, ambitioſi honores, opes, & creſcendi copiam, in noſtrum duorum interitu ſibi proponunt.: invidentium tanta multitudo eſt, quantam homines novos, in ſummo gradu collocatos, habere neceſſe eſt. Hi omnes, uti ſucceſſibus noſtris dolent, & res proſperas calumniantur, ita adverſas libenter accipiunt, & exitium noſtrum ſperant, & optant: quo magis operæ precium eſt, ut & noſtræ incolumitati, quæ cum publica conjuncta eſt, conſulamus, & inimicos cum ſumma noſtra gloria ulciſcamur. Una ad id ratio eſt, ſi privatas obliviſcamur injurias: omnia noſtra conſilia & cogitationes conferamus, ad publicam utilitatem: meminerimus, Regis incolumitatem noſtræ fidei commiſſam, Regni ſalutem ita nobis creditam, ut rationibus obnoxii ſimus. Igitur, veluti antea pravo ſtudio certavimus, uter noſtrum honoribus & auctoritate auctior eſſet, ita in poſterum contendamus, uter moderatione & juſtitia alterum antecedat: ita demum efficiemus, ut plebs, quæ nunc adverſa eſt, & nobis calamitates imputat ſuas, nos amet & revereatur: Nobilitas, quæ, noſtris diſcordiis freta, in effrænem prorupit licentiam, ad modeſtiam revocetur: potentiores, qui diſſidentium contemnunt infirmitatem, metu conſentientium ad ſanitatem revertantur. Quod ad me attinet, Regis tenellam ætatem, quam pater vivens tibi regendam tradidit, libenter permitto: eam enim functionem quoties mecum diligentius expendo, non me honore ſpoliatum, ſed onere levatum exiſtimo: privatam ſi quam abs te accepi injuriam, eam, publicæ ſalutis cauſa, libenter condono: ſi quam feci, bonorum virorum arbitratu, ſatisfaciam: neque committam poſthac, ut mea vel damna, vel emolumenta publicam utilitatem remorentur: idem ſi tibi videbitur, ſecurus in præſentia uterque agemus, & memoriam noſtri jucundiorem poſteritati relinquemus: ſin aliter ſentis, omnes homines, & præſentes & futuros, teſtes facio, per me non ſtetiſſe, quo minus, quibus nunc laboramus,

mala vel ſanentur, vel aliqua ſaltem ex parte leventur. Ad ea reſpondit Cancellarius. Ego, ut invitus ad hoc certamen deſcendi, ita honeſtæ concordiæ mentionem non invitus audio: & quemadmodum arma non, niſi injuria laceſſitus, indui, ita modeſtia provocatus non committam, ut mea pertinacia commodis publicis obſtare videatur. Video enim hac noſtra diſcordia optimum quemque pravorum injuriis expoſitum, ſeditioſorum animos in ſpem novarum rerum erectos, patriam in medio prædæ relictam, Regiam dignitatem imminui, ſalutem prodi, auctoritatem infimo cuique eſſe ludibrio: neque, dum communem prodimus, privatæ noſtræ res meliore in loco ſunt. Interim enim & nos hominibus, turbandarum rerum cupidis, quæſtui ſumus, & inimicis jucundiſſimum præbemus ſpectaculum (utrunque enim oderunt ex æquo) & quantumcunque alterutri decedat, tantam ad ſuas opes acceſſionem fieri arbitrantur. Itaque non repetam altius ſimultatum cauſas, ne retractando antiqua recrudeſcant vulnera: illud breviter profitebor, mea me omnia privata incommoda & injurias patriæ remittere: civium incolumitate nihil unquam aut fuit aut erit mihi antiquius. Hæc, qui aderant, laudantibus, ac de utriuſque conſenſu delectis, ad componendas controverſias, arbitris, magna cum omnium lætitia, veterum diſcordiarum acciſis radicibus, & novis amicitiæ jactis fundamentis, rurſus communi conſilio, Regni procurationem ſuſcipiunt. Secundum hanc concordiam, conventus omnium ordinum indictus eſt Edimburgum. Eo non pauci (ut alias fieri ſolet) ſed totæ prope, ſuis ſedibus excitæ, regiones, conqueſtum de injuriis, confluebant: ejus turbæ tam miſerabilis erat facies, ut non ſine ingenti motu animorum conſpiceretur, cum pro ſe quiſque, patres liberis, liberi parentibus, viduæ maritis, omnes omnibus fortunis à latronibus ſe ſpoliatos quererentur. Deinde, ut fit, ex commiſeratione, invidia adverſus latronum duces orta, quorum eſſent tam nefaria ſcelera, ut tolerari nequirent, tam late fuſa factio, ut nemo prorſus vitam fortunaſque tueri poſſet, qui non eorum factioni ſe addiceret, tantæ opes, ut in Magiſtratuum auctoritate parum præſidii infirmioribus, adverſus vim, eſſet. Prudentioribus, cum vi inſuperabilem eſſe eorum potentiam, appareret, viſum eſt, arte paulatim carpendam: Comitem Duglaſſiæ, etſi caput eſſe mali omnes intelligebant, nominare tamen palam nemo eum audebat. Igitur Prorex, odio in tempus diſſimulato, perſuadet univerſo conventui, Duglaſſium eum eſ-

ſe virum, quem placare, quam ſuſpicionibus irritari, magis è re eſſet: quippe cui tantæ opes eſſent, ut is unus, ſi in ſententia perſtaret, decreta Ordinum impedire: ſin optimatibus ſe conjungat, malis præſentibus mederi queat. Fit decretum, ut communi nomine literæ ad eum honorificæ mittantur, quæ admoneant, ut memor loci, quem teneret, memor majorum, quorum plurima, & maxime illuſtria in rem Scoticam extarent beneficia, ad conventum publicum, qui commode abſque eo amiciſque ejus haberi non poſſet, veniret. Si qua de re queri vellet, ſeſe ei, quoad liceret, ſatisfacturos: ſi quid ſecus ab eo amiciſque ejus commiſſum ſit, nobiliſſimæ, optimeque de patria ſemper meritæ gentis memores, multa temporibus, multa ætati, multa ipſi, ſummæque de eo conceptæ ſpei remiſſuros. Veniret itaque, & quam vellet, publicæ Adminiſtrationis partem capeſſeret: remque Scoticam, ſæpe antea, è ſummis periculis Duglaſſiorum armis ereptam, nunc inteſtinis malis laborantem, ſua præſentia erigeret, & confirmaret. His cum adoleſcens, & natura & ætate gloriæ cupidus, commoveretur, acceſſerunt amicorum adhortationes, quos ſua quemque ſpes occæcaverat, ut, averſis à memoria periculorum animis, de privatis modo utilitatibus cogitarent. Cancellarius, ubi eum reſcivit adventare, obviam, ad multa millia paſſuum, ei eſt profectus: & in arcem ſuam, viæ propinquam (Crichtonium vocant) amice invitat, & magnifice excipit. Ibi per biduum comiter habito, cum plurima oſtendiſſet amici animi indicia, ut adoleſcentem improvidum facilius circumveniret, omnemque alienatæ mentis aboleret ſuſpicionem, cœpit familiariter ſuadere, ut memor dignitatis Regiæ, ac ſui pariter officii, quem naſcendi ſors, & patriæ leges, Ordinumque conſenſus ad rerum gubernacula admoviſſent, eum ipſe, pro domino, haberet & agnoſceret: Patrimonium longe ampliſſimum, virtute & ſanguine majorum partum, ad poſteros ita, uti accepit, tranſmitteret: Duglaſſiæque gentis nomen, non minus fide, quam factis illuſtre, non modo à fœda proditionis macula, ſed ab omni ſuſpicionis nota liberaret: ab injuriis, adverſus imbellem plebem, ſe ſuoſque contineret: ſegregaret à ſe latrones: in poſterum ita juſtitiæ tuendæ ſe daret, ut ſi quid ante offenderit, non vitio naturæ, ſed improborum conſilio tribui poſſet: in illa etiam ætatis infirmitate, pœnitentiam pro innocentia poſſe accipi. His & ſimilibus ſermonibus cum benevoli animi fidem feciſſet, adoleſcentem Edimburgum

gum pellexit, una cum Davide fratre, omnium dictorum factorumque conſcio. Comitibus ejus, in itinere, nonnullam ſuſpicionis fraudem injecerant crebræ ab Alexandro Prorege miſſitationes, & ad ſingula prope momenta intercurſantes nuncii, blandiorque, quam pro more & loco, quem tenebat, Cancellarii oratio. Hæc cum, ſecreto murmure, totum prope agmen ſtreperet, nonnullique Comitem liberius admonuiſſent, ut, ſi ipſe in propoſito perſtaret, ſaltem Davidem fratrem remitteret: neve totam familiam (quod & pater moriens admonuerat) ſub unum fortunæ ictum daret: incauta ætas amicis irata, per vocales homines, velut præconio per totum agmen edito, clandeſtinos ſuſurros compeſcuit: amiciſque reſpondit, ſe ſatis ſcire, magnarum familiarum communem hanc eſſe peſtem, ut ſemper habeant homines, ocii impatientes, quibus lucro ſint patronorum pericula & miſeriæ: eos, quia in pace legum vinculis conſtringantur, ſeditionum eſſe auctores, quo turbatis rebus liberius graſſentur: ſe magis fidere Cancellarii & Proregis ſpectatæ prudentiæ, quam ſeditioſorum temeritati & vecordiæ credere. Hæc cum dixiſſet, ut ſermonibus hujuſcemodi occaſionem præcideret, properantius, quam pro itinere, cum fratre & paucis amicorum principibus recta in arcem pergit: & velut fato trahente, in inſidias inimicorum ſeſe præcipitat. In ipſo temporis articulo Prorex, uti convenerat, affuit: ut communi conſenſu res ageretur, neve in unum tantæ moles invidiæ incumberet. Duglaſſius liberaliter, & amice acceptus, & menſæ Regiæ adhibitus fuit. Verum, procedente convivio, armati inermem circumſiſtunt: & taurinum caput (ea illis temporibus teſſera cædis erat) ei apponunt. Eo viſo, turbatus adoleſcens cum exſurgere conaretur, ab armatis comprehenſus, & in aream, arci propinquam, eductus, graves intemperantis adoleſcentiæ pœnas capite luit, una cum Davide fratre, & Milcolumbo Flaminio, cui maxima, ſecundum fratrem, apud eum erat fides. Eorum cædi Regem, jam adoleſcentiam ingreſſum, illacrymaſſe ferunt, Cancellario graviter increpante ejus intempeſtivum in morte hoſtili fletum, quo hoſte vivo, nulla tranquillitatis publicæ ſpes fuiſſet. Gulielmo, ſine liberis defuncto, ſucceſſit in jus Comiratus (feudum enim, ut juris periti loquuntur, maſculinum erat) Jacobus Craſſus, ex re cognominatus. In reliquum patrimonium, quod erat immenſum, ſoror unica Beatrix, forma inter æquales eximia. Fuit hic Jacobus Craſſus, etſi vir minime malus,

 nihilo

nihilo minus, quam ſuperiores, inviſus vulgo, & Regi ſuſpectus, quod homines latrociniis aſſuetos, ſub Duglaſſiæ ſuperioribus Comitibus, etſi non aleret, non tamen ſatis acriter reprimeret: ſed mors, intra biennium, ſubtraxit eum invidiæ. Huic è ſeptem filiis Gulielmus, natu maximus, ſucceſſit. Is avitæ potentiæ æmulus, ut familiam in priſtinum reſtitueret ſplendorem, patrui filiam, multarum regionum hæredem, ducere inſtituit. Id matrimonium plerique ex propinquis, partim ut inſolitum, ac proinde non legitimum: partim, ob nimias opes, vulgo invidioſum, Regibus formidoloſum, non comprobabant. Rumor etiam erat, nec is temere ſparſus, Regem nihil omiſſurum, quod ad rem impediendam faceret. Ea fuit Gulielmo cauſa maturandi connubii, interdicto nuptiis tempore, ut Regios videlicet conatus præveniret. Secuta nimias opes inſolentia, inſolentiam invidia, graſſantibus paſſim latronum gregibus, quorum duces, à Duglaſſii conſiliis non alieni, credebantur. In iis, erat Joannes Gormacus Atholius, qui, cum omnia latrociniis infeſta circa ſe reddidiſſet, Gulielmum Ruvenium, Perthi Vicecomitem, quod latronem Atholium ad ſupplicium duceret, aggreſſus, prope juſto cum eo prælio conflixit. Tandem, Gormaco duce cum triginta ſociis cæſo, reliqui fuga ſe receperunt
CIↃ. CCCC· XLIII. in montes. Incidit hæc pugna in annum, à Chriſto nato, M. CCCC. XLIII. Non adeo multis poſt diebus, Britannodunum arx, viribus inexpugnabilis, intra paucos dies bis capta fuit. Præerat arci inferiori Robertus Semplius, ſuperiori Patricius Galbrethus, ita partiti imperium, ut peculiarem quiſque aditum in ſuam partem habentes: nec hi quidem à factionibus liberi: Patricius enim occulte Duglaſſianis favere credebatur. Hunc Semplius cum, ſuperiorem arcis partem negligentius ab eo cuſtodiri, animadvertiſſet, ex ea expulſum res ſuas exportare juſſit. Poſtridie Patricius, cum quatuor comitibus inermibus, ad ſupplectilem exportandam, ingreſſus, primum janitorem, eum ſolum nactus, deinde, arreptis armis, ceteros ex arce ſuperiore dejecit: mox, accitis ex oppido propinquo auxiliis, etiam ex inferiore excluſit, totamque arcem in ſuam poteſtatem redegit. Pleræque, per id tempus, ignobilium hominum cædes factæ, quæ partim à Duglaſſianis patrabantur, partim ab inimicis ad eos referebantur. Rege igitur jam adulto, & rebus gerendis adhibito, Duglaſſius invidiæ Nobilitatis, & plebis de ſe querelis impar, ſtatuit, mutatis moribus, populo ſatis facere, & quibuſcunque poſſet rationibus, Regem ſibi adverſum conciliare,

liare, magno itaque comitatu Sterlinum venit. Regem cum per aulicos, largiendo ſibi venales, placatum reſciſſet, tum demum ipſe adiit: ac ſe, ſuaſque fortunas ei permiſit: ſuperioris vitæ crimina partim purgat, partim (quoniam id placabilius videbatur) ingenue fatetur: quamcunqne poſt hac habiturus eſſet fortunam, eam ſe Regis clementiæ, non ſuæ innocentiæ debiturum. Quod ſi Rex officiis, & obſequio ſibi ſatis fieri patiatur, ſe curaturum, ut fide, obſervantia, & ſtudio erga eum à nemine vincatur: in coërcendis & puniendis latronibus, quorum ſcelera inimici in ipſum conferrent, nullum neque acriorem, neque diligentiorem futurum: ſe ea familia ortum, quæ non injuriis in imbecilliores, ſed armis protegenda plebe Scotica creviſſet. Hac oratione Comitis, aulicorumque ſecreta commendatione, Rex adeo mutatus eſt, ut, omnium ſuperioris vitæ criminum gratia facta, in familiarium numero eum haberet, ſecretaque cum eo conſilia communicaret. Comes autem obſequio Regem, liberalitate miniſtros, comitate & modeſtia cunctos brevi ita ſibi devinxit, ut vulgo manſueti animi ſpem, prudentioribus metum faceret, quo tam repentina morum evaderet mutatio. In primis, Alexander Leviſtonius, & Gulielmus Crichtonius, omnia ejus conſilia in ſuam ſpectare perniciem rati, procuratione publicorum munerum depoſita, diverſi abeunt, Alexander in ſua prædia, Gulielmus in arcem Edimburgenſem, velut Duglaſſianæ ſimulationis eventum ſpeculaturi. Nec fefellit homines perſpicaces præcepta opinio: nam Duglaſſius Regem, & ob ætatis infirmitatem, adhuc incautum, & ſeniorum conſilio deſtitutum, nactus, tempus adeſſe ratus, ulciſcendi mortem patruelium, facile Regi perſuadet, ut Gulielmum Crichtonium, & Alexandrum Leviſtonium cum duobus ejus filiis, Alexandro & Jacobo, in jus ad ſe vocet, ut rationem ſuæ adminiſtrationis redderent. Eo ſpectabant ejus conſilia, ut, ſi accederent ad aulam, ſuæ factionis opibus eos opprimeret: ſin venire abnuerent, hoſtes publicos declaratos, Regii nominis auctoritate ſuis opibus prætenta, eos facile omnibus bonis everteret. Citati per literas reſponderunt, ſe nihil unquam Regis Regnique ſalute habuiſſe antiquius: magiſtratus ita geſſiſſe, ut nihil optabilius ipſis eſſe poſſet, quam ut rationes redderent apud æquos judices: verum in præſentia cum omnium, qui judicaturi forent, animi ſint inimicorum gratia & largitionibus præoccupati, omnes aditus armatis obſepti, veniam ſibi dandam, non quod judicium defugerent, ſed ho-

ſtium capitalium violentiæ ſe ſubtraherent, ac melioribus temporibus vitam ſuam reſervarent, dum, pulſis à latere Principis latronum ducibus, quod ſæpe dubiis temporibus antea feciſſent, ſuam innocentiam Regi, omnibuſque bonis approbarent. Hoc reſponſo accepto, Duglaſſius, conventu, qui ad Sterlinum in quartum diem Novembris indictus erat, habito, curat, ut illi hoſtes publici denuncientur, bonaque publicentur. Joannem Froſtarium Criſtorfinianum, ſuum clientem, ad eorum agros depopulandos, bonaque in fiſcum redigenda, cum copiis mittit: Is arces, per deditionem receptas, partim demolitur, partim novis præſidiis occupat: populatione late fuſa, cum nemo reſiſteret, ingentem prædam aufert. Vix Duglaſſiani ſe receperant, cum Crichtonius, ex amicis & clientibus, omnium ſpe celerius, confecto exercitu, Froſtarii Duglaſſianorumque agros percurrit, ad Criſtorfinum, Strabrocumque, & Abercornum Blacneſſumque ædificia incendit, frumenta corrupit, & quam maximam potuit, omnis generis prædam (in ea, nobilium equarum gregem) abegit: ac multo majora, quam acceperat, hoſti damna rependit. Duglaſſius gnarus, Crichtonium alienis magis quam propriis viribus fretum, in amicos ejus iram vertit, à quibus clam (nam palam pauci audebant) miſſa ſenſerat auxilia. Præcipui erant. Jacobus Kennedus, Fani Andreæ Archiepiſcopus, Georgius Anguſiæ Comes, & Joannes Mortonii, uterque Duglaſſiæ gentis: ſed alter ex amita Regis eademque Jacobi Kennedi matre natus, alter ſororem Regis habebat in matrimonio. Hi potiorem charitate familiæ ſalutem publicam & officium ſemper habuerunt. Sed Kennedus & ætate, & conſilio, ac proinde auctoritate ceteros anteibat: in eum potiſſimum ira eſt verſa. Crafordiæ Comes, & Alexander Ogilujus, conflato ſatis magno exercitu, agros ejus in Fiſa late populati, dum prædam magis, quam cauſam ſequuntur, omni genere cladis in vicina etiam prædia graſſati, nemine congredi auſo, pleni prædarum in Anguſiam revertuntur. Kennedus, ad ſua arma converſus, Comitem Crafordiæ, diſceptationem juris fugientem, diris Eccleſiaſticis eſt proſecutus: quas cum pro ſolita contumacia ille ſpreviſſet, juris divini & humani neglecti brevi pœnas dedit: eodem enim, quo hæc geſta ſunt, anno, Collegium Benedictinorum Aberbrothii (quoniam Monachis de civium cauſis ſtatuere religio eſt) juridicundo præfecerat Alexandrum Lindeſium, Comitis Crafordiæ filium natu maximum: ipſi eum magiſtratum Balivum vocant. Is cum, numeroſa comitum

tum turba, Cœnobio gravis eſſet, ac pro præfecto juridico dominum ſe gereret, à Cœnobiarchis magiſtratu ejectus eſt, ſurrogato in ejus locum Alexandro Ogilujo. Lindeſius cum hanc (ut ipſe rebatur) injuriam iniquo ferret animo, uterque, velut indicto bello, copias, undecunque poteſt, cogit. Cum utrinque jam in procinctu ſtarent acies, Comes Crafordiæ, certior factus, quanta potuit celeritate advectus equo, inter duas acies ſola majeſtate nominis tutum ſe arbitratus, proceſſit; & dum, inhibito filii impetu, Ogilujum ad colloquium vocat, à milite quis eſſet, aut quid peteret, ignaro, haſta in os injecta, moribundus concidit. Hac cæde, velut claſſico, utraque acies mota eſt, & poſt acrem conflictum, multis utrinque vulneribus acceptis victoria penes Lindeſios fuit. Cauſam ejus hanc maxime fuiſſe ferunt, quod, cum utrinque rectis haſtis, ſpeciem ſilvarum præbentibus, ſtarent, quidem exclamaſſe dicitur: Quid ſtimulos iſtos, tanquam adverſus boves res eſſet, affertis? quin, iis abjectis, cominus gladiis, & vera virtute, ut viros decet, nobiſcum contendite. Ad hanc vocem, utrinque haſtas abjecerunt ceteri, præter centum Glotianos, qui à Duglaſſio Lindeſiis auxilio miſſi erant. Hi cuſpides manibus tenentes, haſtas à tergo trahebant: quas, cum ad manus ventum eſſet, præ ſe denſo vallo prætenderunt: & inopinata ſpecie territis, qui ex adverſo ſtabant, aciem hoſtium perruperunt. Deſiderati ex victoribus centum: ex adverſa acie ſupra quingentos: & in his multi viri clari. Alexander Ogilujus, ab hoſtibus captus, paucis poſt diebus, vulnerum dolore & animi mœrore confectus, interiit. Gordonius, Huntileæ Comes in equum ab amicis ſublatus, evaſit: multoque major cædes fuiſſet, niſi nox fugientes texiſſet: concurſum eſt enim, ad Nonas Calendas Februarias, paucis horis ante noctem. Victoriam Lindeſiani, domibus direptis & everſis, agriſque depopulatis, crudeliter exercuerunt. Nec ſegnius, in regione diverſa, bellum inter factiones gerebatur. Duglaſſius Gulielmum Crichtonium, in arce Edimburgenſi jam aliquot menſes clauſum, tenebat: Ea ut arctius obſideretur, conventus, qui in Idus Julias indictus erat, ac cœptus haberi Perthi, Edimburgum eſt tranſlatus. Tandem poſt nonum menſem, obſeſſis & obſidentibus pariter feſſis, deditio facta eſt in has conditiones, ut Gulielmus, venia omnium, quæ in Regem commiſiſſe dicebatur, accepta, incolumis cum ſuis abiret. In omni enim certamine, qui potentior eſt, etiam innocentior ſtudet videri. Nec adeo diu poſt, Chrichtonius, in gra-

tiam receptus à Rege, iterum fit Cancellarius, magno omnium conſenſu: verum ille non modo aula, ſed publicis etiam negotiis, quatenus per magiſtratum licebat, abſtinuit. Duglaſſius, Crichtonio magis perculſo, quam everſo, reliquam iram in Leviſtonios convertit. Sed antequam ad eam partem veniam, cædes nobilium virorum (nam omnium infinitum eſſet) per ea tempora attingam. Jacobus Stuartus, nobilis eques, ab Alexandro Lilio, & Roberto Bodio, ad Fanum Patricii, quod duo millia à Britannoduno abeſt, fuit cæſus: nec eorum crudelitas ejus morte contenta, uxorem ejus gravidam, ac prope jam parturientem, in ſuam poteſtatem redigere contendunt. Id ut perficerent, Sacrificulum ad eam mittunt, qui tumultuoſe nunciaret, equites peditesque omnes vias obſidere, nec eam aliter tam præſens periculum evadere poſſe, quam ſi navicula Britannodunum ad Robertum Bodium devehatur: qui ſancte promittebat, ſe eam domum ſalvam remiſſurum. Mulier credula, & quæ ignorabat, Robertum in cæde perpetranda affuiſſe, è Cardroſia in arcem vecta, ſe fraude inimicorum undique circumventam cernens, doloris, metus & indignitatis magnitudine victa, fœtum abortivum edidit, qui una cum ipſa intra paucas horas interiit. Eiſdem fere diebus, Patricius Hepburnius, Halenſis Regulus, Dumbari arcem tenebat: ac Joannam, Jacobi primi uxorem, quæ fugiens tumultus illuc ſe receperat, ibi ſecum habebat. Arcibaldus Dumbarius, hanc iræ juſtam cauſam ratus, Halim, Hepburni arcem, noctu aggreſſus primo impetu, præſidio interempto, cepit: pauciſque poſt diebus, timore perculſus, Comiti Duglaſſiæ eam reſtituit, pactus, ut incolumis inde cum ſuis dimitteretur. Nec diu poſt, Joanna Regina deceſſit, relictis è poſteriore viro liberis Joanne, Comite Atholiæ, Jacobo Buchaniæ, & Andrea, poſterius Moravienſium Epiſcopo. Ea defuncta, Hepburnus arcem Dumbari vacuam Regi tradidit. In Anguſia Alexander, Craffordiæ Comes, Joannem Leontem ad magnas opes & honores, ac Regiam etiam affinitatem à patre ſuo provectum, velut ingratum, & beneficiorum immemorem, Taoduni in foro, capitali ſupplicio affecit. Annandiani agros propinquos omni calamitatis genere, inter has diſcordias, fœdabant. Omnium autem cauſæ malorum in Comitem Duglaſſiæ referebantur: qui tamen ſedulo, hæc à ſuæ factionis popularibus fieri, diſſimulabat: etſi palam unum id ſtudebat, ut diverſarum partium homines affligeret: eo enim evaſerat impotentiæ, ut acta ejus reprehendere,

dere, capitale eſſet. Jacobum Stuartum, Regis vitricum, de Regni ſtatu liberius locutum, ſolum vertere coëgit: qui, à Flandris capta nave, non ſupervixit. Jam maturum ratus Leviſtonios aggredi, Edimburgum, ad conventum, evocandos curat Alexandrum familiæ principem, ejuſque filium Jacobum, item Robertum, Regium Quæſtorem, & Davidem. Ex amicis vero Robertum Bruſſium, Jacobum & Robertum Dundaſſios: Ex his Alexander & duo Dundaſſii, bonis publicatis, in cuſtodiam Britannodunum ſunt relegati: ceteri capitibus luerunt. Quo crimine tam grave meruerint ſupplicium, à ſcriptoribus illorum temporum non proditur: nec ego in re, tam à memoria noſtra remota, meas interponam conjecturas: tantum, quod fama accepi, referam. Jacobum Leviſtonium, cum ad locum ſupplicii veniſſet, graviter & diſerte (ajunt) de fortunæ inconſtantia conqueſtum, patrem ſuum, imperio Regibus proximo nuper auctum, ceſſiſſe libenter invidioſo Proregis titulo: in ſua prædia, procul ab aula, & ab inimicorum oculis, abiiſſe: quorum cum nullis ejus miſeriis exatiaretur crudelitas, arma, ſed coactum, ſalutis tuendæ cauſa ſumpſiſſe, Regiſque juſſu depoſuiſſe: ea in re, ſi qua fuerit culpa, jam pridem veniam impetraſſe: poſt id tempus, etiam ab omni ſuſpicione ſe vitam procul egiſſe: ejus rei ſatis perſpicuum eſſe argumentum, conſcientiam Nobilitatis, quæ tam ſollicite ſupplicia eorum deprecaretur: plus tamen inimicorum potuiſſe ſævitiam, quam ſuperiora officia ſuæ familiæ, quam à Rege impetratam veniam, quam Nobilitatis preces. Itaque ſe omnes, qui adeſſent, rogare, ut præclaros imperii magiſtratuſque titulos nihil aliud eſſe exiſtiment, quam ſæviturae aſperius fortunæ blandimenta, & funerum decora, potius quam vitæ præſidia: præſertim cum ſemper plus poſſint improbi, ad bonorum perniciem, quam conſenſio bonorum, ad ſalutem tuendam. Hæc cum dixiſſet, cum ingenti omnium mœrore, cervices carnifici ſubjecit. Inter hos motus, miſſus eſt in Galliam Crichtonius, ut præter antiqui fœderis renovationem, etiam Jacobo Regi peteret Regii generis uxorem. Nec Duglaſſius moleſte ferebat abſentiam, etſi honorificam, hominis juxta prudentis ac ſtrenui, & ex reliquiis veterum diſcordiarum, ſibi non ſatis æqui. In tam perturbato regni ſtatu, idem, qui in ceteros vulgatus erat morbus, Eccleſiaſticum Ordinem ſuo contagio affecit. Joannes Cameronus, Glaſcuæ Epiſcopus, in ſuæ ditionis (quæ in primis ampla eſt) agricolas, multa crudelitatis & avaritiæ exempla ipſe ediderat: multa per eos,

quorum

quorum in manu ſumma rerum erat, prodenda curaverat: ut, dominis iniquo judicio circumventis, bona ad eum redirent, omniumque, quæ populariter fiebant, malorum aut auctor, aut fautor credebatur. Ejus viri dignum vita nefarie acta fuiſſe tradunt exitium. Pridie natalem Chriſti, cum in villa quadam ſua, ad ſeptem millia paſſuum à Glaſcua diſtante, quieſceret, vocem ingentem audire viſus, ſe ad tribunal Chriſti, ut cauſam diceret, vocantis. Ex ea repentina perturbatione ſomno excuſſus: famulos excitat, illatoque lumine aſſidere jubet. Ipſe, libro in manum ſumpto, cum legere occœpiſſet, eadem iterum audita vox omnium animos ſtupore defixit: Deinde cum longe vehementius, atque horribilius inſonuiſſet, Epiſcopus, ingenti gemitu edito, lingua exerta, mortuus in lectulo eſt inventus. Hoc tam perſpicuum divinæ ultionis exemplum, ut neque temere affirmare, nec refellere eſt animus: ita, cum ab aliis ſit proditum, & conſtanti rumore pervulgatum, omittere viſum non eſt. Eodem tempore, Jacobus Kennedus, vita & moribus longe diverſis, ut qui omnia ſua conſilia ad ſalutem publicam referret, cum neque auctoritate, aut conſilio novis quotidie malis ingruentibus reſiſtere poſſet, Regiaſque vires, adverſus improborum conſpirationem videra infirmas, fortunis omnibus in prædam relictis, ipſe ſuam ſalutem tuebatur, nec, in his malis domeſticis, res foris quietiores erant. Finitis cum Anglo induciis, Scoti in Angliam, Angli in Scotiam incurſiones fecere, quacunque ibant, omnia ferro flammaque vaſtantes, in Anglia, Annevicus ab Jacobo Comitis Duglaſſiæ fratre, in Scotia Drumfriſium à Comite Sariſburiæ, Dumbarum à Comite Northumbriæ direptum, & incenſum eſt, magnæ utrinque prædæ hominum atque pecudum abactæ ſunt. Inter duces conventum, ut captivorum fieret permutatio. Erant enim fere numero & genere pares. His incurſionibus, cum agri pene ad ſolitudinem redigerentur, nihil autem ad ſummam belli proficeretur, rurſus in ſeptem annos, pacti ſunt inducias. In hoc ſtatu rerum Jacobus Dumbarius, Moraviæ Comes, moritur, is cum duas filias reliquiſſet hæredes, major natu à patre, ante mortem, Jacobo Crichtonio collocata fuerat, minor, patre defuncto, Arcibaldo, Comitis Duglaſſiæ fratri, nupſit. Is contra leges, inſtitutaque majorum Comes Moraviæ nuncupatur. Tanta tum erat in aula Duglaſſii potentia. Nec hoc incremento contentus, quo latius familiæ nomen propagaretur, Georgium fratrem, curat Ormundiæ Comitem creari: Joannem, multis

fru ctuoſiſque

fructuoſiſque prædiis donatum, Balvaniæ Baronem vocat, multis amicorum nimiam jam antea, & formidoloſam Regibus, familiæ potentiam ſuſpectam habentibus: immoderata enim hæc fortunæ incrementa non diuturna fore, augurabantur: inimici vero, quam invidioſiſſime poterant, inſectabantur illam inexplebilem cupiditatem: quam enim poſt hac vitam fore, ſub hominis impotentis tyrannide, cujus avaritiæ nihil eſſet ſatis: adverſus cujus potentiam nihil eſſet tutum: qui per fas nefaſque, procerum invaderet patrimonia, tenuiores clientibus ſuis in prædam relinqueret: adverſantes libidini, per latrones & ſicarios, aut bonis everteret, aut è vita tolleret: novos homines ad ſummos honores eveheret, quos in veterum familiarum ruinis collocaret: In unam domum omnes opes regni congeſtas: præter tot Equites & Barones, quinque opulentiſſimos unius gentis Comites: Regem ipſum jam precario regnare: Sub Duglaſſiis extrema omnia, in miſera ſervitute, patienda: qui vocem, libertatis memorem, emiſiſſet, animam ſimul emittendam. Hæc atque hujusgeneris pleraque vera, pleraque, ad invidiam creandam, ſupra verum aucta cum paſſim ſpargerentur, qui extra factiones erant, omiſſa publici emolumenti cura, ſuis negotiis animum intendebant: prudentiores inimicorum læti accipiebant, hominem tantis opibus, ut adverſus eas nullæ vires ſatis firmæ viderentur, ſua ſponte præcipitem ruere: nec ea divinatio falſos habuit: animus enim, per ſe inſolens tantis ſucceſſibus, eo crevit impotentiæ, ut amicorum liberis admonitionibus aures haberet clauſas: Ac ne ſilentio quidem diſſimulare, quæ probare non poterant, pleriſque ſatis tutum fuit, adulatoribus omnium non verba modo, ſed vultus quoque obſervantibus. Veteres inimici in jus rapiebantur, ad eundem adverſarium & judicem: multi bonis, quidam vita ſpoliati, plures, iniquum fugientes judicium, ſolum vertebant. Duglaſſiæ factionis homines, nullo judiciorum metu (nemo enim jure experiri cum quoquam eorum audebat) in omnem licentiam effuſi, ſacra profana agere, rapere, obnoxios cædere, neque ſceleribus modum facere: interdum, nullis peccandi ſuppetentibus cauſis, gratuita edebant facinora, ne, per deſuetudinem ſcelerum, honeſtæ cogitationes animum ſubeuntes mollirent, ac à feritate illa manſuefacerent, quanto quiſque contumelioſior in plebem eſſet, tanto ſe nobiliorem exiſtimabat. Tot malis in omnes Regni partes diffuſis, Scotia oneri ſuccubuiſſet, niſi, eiſdem temporibus, non minor civilium

lium tempeſtatum vis in Angliam incubuiſſet: qua tandem aliqua ex parte ſopita, induciarum fide violata, Angli incurſionem in Scotorum agrum fecere, ac, late fuſa populatione, cum ingenti villarum ſtrage graſſati, vi magna pecorum abacta, domum rediere. Nec Scotus hanc injuriam diu tulit inultam: ſatis enim ampla manu Angliam ingreſſus, majorem, quam acceperat, hoſti cladem reddidit. Ita utrinque animis populatione irritatis, magnæ vaſtitates in utriuſque gentis agris factæ: ſed calamitatis major pars in Cumbriam, unde initium injuriæ ortum erat, incubuit: ea enim, omni clade belli vexata, prope ad ſolitudinem erat redacta. Hæc Londinum perlata fecere, ut exercitus longe maximus decerneretur in Scotos: quibus copiis regionem inopem, domi inteſtinis malis laborantem, facile in ſuam poteſtatem ſe redacturos arbitrabantur. Igitur delectu militum optimi generis habito, ducem præficiunt Northumbriæ Comitem ob regionum notitiam, & quod magnum ejus erat nomen, magna auctoritas, in illis gentibus: ei addunt Magnum quendam, Equeſtri quidem familia, ſed qui multos annos in Gallia, cum induſtriæ & fortitudinis laude, meruiſſet. Is, cum præcipuo adverſus Scotos odio flagraret, tranſegiſſe cum Rege, fertur, ut, quantum agri, pulſis aut cæſis habitatoribus, de Scotis caperet, ipſe poſterique ejus poſt ſe tenerent. Contra Scoti, audito apparatu hoſtium, & ipſi ſuas ex adverſo copias comparant: omnibus præficitur Georgius, Ormundiæ Comes: qui ſtatim in Annandiam, quo venturum hoſtem intelligebat, ducit. Occupant priores Angli, in hoſticum ingredi. Superato Solvæo & Annando amnibus, ad Sarcam flumen caſtra locant: atque, in omnes partes dimiſſis cohortibus, longe lateque populantur: demum, adventu Scotorum cognito, ſuos per tubicines revocant, omneſque in unum vires contrahunt. Ubi primum utrinque inſtructi apparuere, nullam dimicandi moram faciunt. In dextro cornu Anglorum, Magnus præeſſe juſſus. In ſiniſtra, Joannes Ponentonius Eques. Ei attributi Valli, è veterum Brittonum ſtirpe reliquiæ: mediam aciem Comes regebat. Georgius Duglaſſius adverſus Magnum Vallam, Cragiæ Comarchum, adverſus Ponentonium Maxuallium, & Jonſtonium, cum ſuis quenque tribulibus, locat. Ipſe in media acie curat, ac ſuos breviter eſt hortatus, ut bonam de victoria ſpem haberent, ut qui, hoſtium injuriis laceſſiti, arma induiſſent: juſtiori cauſæ proſperum eventum non defuturum: hoſtium ſuperbiam ſi ſemel inſigni clade retuderint, brevis laboris diuturnum

num fructum habituros. Angli, qui ſagittariorum numero abundabant; cum Scotos eminus miſſilibus ſauciarent, Valla, qui ſiniſtro cornu præerat, exclamat, ut à ſuis omnibus audiri poſſet, quid ita eludentes velitarentur? ſe ſecuti, cum hoſte manum conſererent, ubi vera virtus ſpectari poſſet: id demum virorum certamen eſſet. Hæc locutus, totum ſecum cornu commovit. Ac ſtatim prælongis haſtis, quas Scoti, pediti atque equiti juxta habiles, ferunt, hoſtem impellunt, impulſum fundunt, fugantque. Magnus, inclinatam ſuam aciem cernens, vitæ ſuperioris honeſte actæ magis, quam periculi memor, in Vallam magno impetu fertur, ut vel audacia prælium reſtitueret, vel extremum ſaltem ſpiritum, præclari facinoris gloria, illuſtraret: ſed, dum incautius ruit, à ſuis excluſus cum paucis eum ſecutis occiditur. Hujus cædis fama per utrunque exercitum vulgata, Scotiſque ideo ſe alacrius inferentibus, reliquus Anglorum exercitus non diu ſtetit. Cum, effuſa fuga, domum properarent, major abeuntium, quam præliantium cædes facta eſt: maxima vero in Solvæi ripa, cum æſtus maris, tum forte in amnem refuſus, fugientes retineret. Periere Anglorum, in eo prælio, circiter tria millia, Scotorum ſexcenti: captivorum magnus fuit numerus: è quibus clariſſimi, Joannnes Ponentonius, & Robertus Harentonius. Comitis Northumbriæ filius, cum evadere poſſet, dum patrem in equum imponit, ipſe in manus hoſtium venit: capta præda, quantam, nullo ante prælio, meminerant. Angli enim & numero militum, & genere, & Scotorum diſcordia freti, adeo ſecuri eo venerant, ut non ad bellum, ſed ad pompam proficiſci viderentur. Tanta ſui fiducia, hoſtiſque contemptus inerat. Valla ſaucius, domum lectica delatus, poſt tertium menſem deceſſit. Ormundiæ Comes victor captivos recenſuit. Primores in arcem, ad lacum Mabanum, cuſtodiendos dedit: ipſe, in aulam profectus, effuſis omnibus obviam, omni genere honoris excipitur. Res belli geſtas Rex magnis laudibus proſecutus, eum una cum fratre monuit, ut, quemadmodum ſæpe foris ſpecimen fortitudinis oſtendiſſent, remque Scoticam ſuo labore & virtute, periculoſis temporibus, defendiſſent, ita domi modeſtiæ aſſueſcerent, ab infirmiorum injuria ipſi ſe abſtinerent, ſuoſque continerent: potentiam, quam, multis majorum in Regem civeſque ſuos meritis, collectam haberent, in latronibus coërcendis potius, quam fovendis oſtenderent: id unum eis ad abſolutam laudem deeſſe: quod ſi pergerent facere,

cere, intellecturos, nihil ſe commodis Duglaſſiæ gentis prius habiturum. Ad ea benigne cum reſpondiſſent, à Rege dimiſſi, læti domum rediere. Poſt hoc ad Sarcam prælium, ut limes Scotiæ ab exterorum injuriis fuit pacatior, ita res Londinum nunciata Anglorum animos magis irritavit, quam dejecit. Conſilio de bello in Scotos habito, novus delectus, ad ignominiam delendam, decernitur. Omnibus in id unum intentis, civiles repente motus exorti, validaque, adverſus Regem plebis conſpiratio belli externi conſilia diſcuſſit. Legati in Scotiam de pace miſſi: quorum adventus eo gratior fuit, quod ne ipſis quidem ſatis certæ res domi erant. Cum de pace non convenirent, legati, in triennium inducias pacti, retro domum redie-
CIↃ. CCCC. XLVIII. runt. Hæc geſta ſunt, anno Chriſti milleſimo quadringenteſimo, quadrageſimo octavo. Auxit hanc publicam lætitiam, brevi poſt, nuncius è Flandria à Cancellario miſſus, qui ad Carolum Septimum ierat de matrimonio contrahendo. Ejus opera, deſponſa eſt Jacobo Maria, Arnoldi Ducis Geldriæ filia, per matrem Burgundi ſororem, Regium genus contingens. Ea, anno proximo, magno virorum nobilium comitatu, in Scotiam venit: ac, menſe Julio, in Fano Sanctæ Crucis ad Edimburgum coronata eſt. Hanc tam multiplicem lætitiam, de victoria, de pace, de nuptiis, nonnihil turbavit Richardi Colvillii, Equitis non obſcuri, mors, non tam ipſa fortaſſis immerita, quam peſſimo in publicum exemplo perpetrata. Richardus enim Joannem Achleccum, Duglaſſii neceſſarium, de quo ſæpe, poſt multas magnaſque acceptas injurias, conqueſtus erat, cum in jure & æquitate nullum præſidium videret, aut ſperaret, pugna adortus ipſum, cum aliquot comitibus interemit. Hanc cædem adeo moleſte tulit Duglaſſius, ut graviſſimo ſacramento ſe aſtringeret, non prius quieturum, quam Colvillii cæde eam expiaret. Nec vanæ fuere minæ: expugnata enim Richardi arce, ac ſpoliata, quicunque puberes in ea reperti ſunt, cæſi. Hoc facinus, etſi nullo neque jure, neque more factum, non deerant tamen, qui excuſarent, & propemodum laudarent, tanquam ab ira, generoſo homine digna, profectum: & ut fieri ſolet, rebus in præceps euntibus, opulentiæ perpetua comes, aſſentatio, extrema flagitia nominibus honeſtis induebat. Duglaſſium, elatum fortunæ, in exitium ejus imminentis, blanditiis, prava cepit ambitio, etiam exteris nationibus oſtentandæ ſuæ potentiæ: tanquam nimis anguſto unius inſulæ theatro ſplendor tantæ familiæ coarctaretur. Occaſio, Romam petendi, erat ambitio,
prætex-

prætendebatur religio. Veteris Judæorum ritus Eccleſia Romana ſibi aſciverat exemplum, ut quemadmodum illi, quinquageſimo quoque anno, ſuis civibus debita cujuſcunque generis remittebant, oppignorata gratis reddebant, ſervos Hebræi generis libertate donabant, ita Romanus Pontifex omnium ſecus factorum condonationem, velut Dei in terris Vicarius, arrogabat: quam, aliis temporibus, minutatim cauponabatur, quinquageſimo quoque anno, apertis miſericordiæ ſuæ horreis, nullius menſuræ parcitate cohibitam, omnibus publice, nec tamen omnino gratis, effundebat. Duglaſſius igitur, magna Nobilitatis frequentia, partim novitatis avidæ partim ſpe præmiorum illectæ, ſtipatus in Flandriam trajecit. Inde Luteciam, terreſtri itinere, profectus, aſſumpſit fratrem, Caledoniæ deſtinatum Epiſcopum: deinde, cum liberis Comes careret, Regis permiſſu, in ſpem Duglaſſiæ ſubſtitutum. In Gallia, cum ob fœdus publicum cum Scotorum gente, tum ob avitorum in rem Gallicam beneficiorum memoriam, liberaliter & amice habitus Romam ſui adventus expectatione implevit. Poſt alterum fere, ab ejus profectione, menſem, qui metu præſentis continebantur, inimici & æmuli paulatim emergere cœperunt, & de injuriis pridem illatis, queri, Cum faciles ad Regem aditus, nec difficiles, ad audiendas querimonias, aures eſſe, fama divulgatum foret, quotidie, fortunam lamentantium ſuam, turba creſcebat: omneſque complebat aditus ad Regiam ferentes. Rex, qui neque rejicere miſerorum querelas, neque Comitem abſentem, indicta cauſa, damnare poterat, medio reſponſo, importunos turbæ clamores ad tempus ſedavit: ſe enim, procuratorem Comitis adeſſe, juſſurum, ut, eo præſente, de criminibus objectis cognoſceretur. Is cum vocatus non paruiſſet, miſſi è miniſterio Regio, qui renuentem vi cogerent. Eo in aulam perducto, non defuere, qui vociferarentur, extemplo ſpreti imperii pœnas ab eo expetendas: nimia patientia Regiam auctoritatem vileſcere, ac infimo cuique ludibrio eſſe: ſpecie illa lenitatis improborum audaciam creſcere, & peccantium impunitate ſceleribus novis aditum patefieri. Nihil his commotus, Rex in ſententia ſua perſtitit, ut magis, incommodorum compenſatione, accuſatoribus ſatis fieri, quam animos vindictæ avidos ſanguine expleri vellet. Itaque procuratorem Comitis, cuſtodia eductum, in jus venire jubet: ſi quid ad objecta crimina reſpondere poſſet, licere, præfatus, ut id libere ac citra timorem faceret, hortatur. Multa judicia parum proſpere experto, cum Rex judicatum

modo ſolvere juſſiſſet, procurator, in Comitis adventum, quem intra paucos menſes expectabat, ſe rem integram ſervaturum, reſpondit: idque feciſſe credebatur auctoribus Ormundo & Moravio, Comitis fratribus. Re, ut erat, ad Regem delata, mittitur Gulielmus Sinclarus, Orcadum Comes, per id tempus Cancellarius, primum in Gallovidiam, deinde in Duglaſſiam. Is coactores creavit, qui reditus prædiorum Duglaſſii colligerent, remque judicatam cum fide exſolverent. Sed cum, ad negotium conficiendum, non ſatis virium Sinclaro eſſet, aliis eludentibus, aliis non ſine contumelia eum excipientibus, re infecta domum redit. Rex, hoc ſuæ auctoritatis contemptu irritatus, jubet, univerſos Duglaſſiæ factionis fautores in jus venire: detrectantes imperium, publicos hoſtes denunciat. Conſcripto adverſos eos exercitu, in Gallovidiam ducit. Primo adventu, ducibus in arces compulſis, pars exigua Regiarum copiarum, dum reliquos per aſpera loca vitabundos perſequitur, non ſine ignominia retro ad Regem venit. Rex indignatus, tantum vagos prædones auſos, ut contemptum ſui demeret, receptacula eorum aggreſſus, Mabanum arcem non magno labore capit: Duglaſſiam vero, magna cum fatigatione militum in poteſtatem redactam, ſolo æquavit: agrorum cultores, qui ſe ſuaſque fortunas ſibi commiſerant, ſuis quæſtoribus agrorum fructus pendere juſſit, donec è Duglaſſii bonis judicatum ſolveretur. His fere geſtis, exercitum ſolvit, magnam lenitatis & modeſtiæ famam, etiam apud hoſtes conſecutus. Hæc, uti geſta ſunt, Romam relata, vehementer Comitis animum commoverunt: jamque etiam vilior ſuis, à magna comitum parte deſertus, cum paucis iter ingreditur. Cum per Angliam, in loca Scotiæ vincina veniſſet, Jacobum fratrem præmiſit, qui Regis erga ſe animum exploraret: quem ubi placabilem comperit, domum regreſſus, humaniter receptus, tantum admonetur, ut latrones ſegregatos à ſe compeſceret, præſertim Annandianos, qui, per ejus abſentiam, multa crudeliter & avare perpetraſſent. Id cum jurejurando Duglaſſius ita futurum recepiſſet, non modo in priſtinum gratiæ locum eſt reſtitutus: ſed Prorex etiam, omnibus ejus imperio parere juſſis, per totam Scotiam declaratus. Sed vaſtus animus, ſublimia ſemper & immoderata cupiens, hoc honore, qui maximus ei ſub Rege poterat contingere, non contentus, ſuſpicionum novas cauſas, temeritate ſua, Principi ſubjecit: clam enim in Angliam profectus, ejus gentis Regem convenit: ipſe, res repetitas, ac non redditas, cauſam itineris

itineris videri volebat: Ea, quo levior & minus veriſimilis erat, eo acriores in animo Regis, jampridem infenſo, ſuſpicionum aculeos infixit: cumque iram non diſſimularet, ut qui, altius aliquid ſub eo colloquio latere, interpretaretur, Duglaſſius iterum ſupplex ad expertam ſæpe Regis clementiam confugit. Ibi, Regina, multiſque primorum deprecantibus, cum ſancte juraſſet, ſe nihil in poſterum commiſſurum, quod merito Regem offenderet, noxa liberatus eſt, magiſtratu tantum adempto. Admoti iterum, ad rerum gubernaculum, Orcadum Comes, & Gulielmus Crichtonius, qui perpetuo in fide permanſerant. Ob hanc tantam (ut ipſe videri volebat) contumeliam, Duglaſſius omnibus aulicis erat iratus: ſed præcipue Gulielmo Crichtonio, cujus potiſſimum prudentia ſuos conatus omnes impediri putabat: hunc igitur, ſi poſſet, inſidiis: ſin id minus procederet, quovis modo è medio tollere ſtatuit. Id quo minore hominum indignatione faceret, ſubornatur quidam, è Duglaſſii amicis, qui diceret, ſe Crichtonium audiſſe aſſeverantem, nunquam rem Scoticam fore quietam, incolumi Duglaſſiorum familia: in eo Regis Regnique ſalutem & Ordinum concordiam, & pacem publicam eſſe poſitam, ſi homo, natura turbulentus, multis validiſque propinquitatibus ſubnixus, quando, nullis beneficiis placari, nullis honoribus ſatiari, poſſet, tolleretur: ejuſque morte, tranquillitas publica ſtabiliretur. Hæc fabula paſſim divulgata, & quia veriſimilia dicebantur, pleriſque credita, magnam Crichtonio conflavit invidiam. Duglaſſius, comperto per exploratores, eum Edimburgo diſceſſurum, inſidias in via de multa nocte, quam poteſt occultiſſime, locat: ad eas cum ventum eſſet, qui occultæ ſubſederant, magno cum clamore exorti ſunt: qui deprehenſi erant, improviſo primum attonitis malo, dexteræ menteſque obtorpuerant. Gulielmus, vir magni animi & conſilii, ubi ſe à trepidatione collegit, uno ex iis, qui primi ſe obtulerant, cæſo, altero vulnerato, per medios hoſtes cum ſuo globo, vulneribus aliquot acceptis, erupit. In arce Crichtono, quo perfugerat, cum dies aliquot, curandis plagis, dediſſet, magna clientium & amicorum manu, quanto potuit cum ſilentio, collecta, Edimburgum proficiſcitur: adeoque celeritate famam ſui adventus prævenit, ut inimicum nec opinantem pene oppreſſerit. Duglaſſius, inſperato ereptus periculo, incertum ira, an pudore magis anxius, cum adverſæ factionis opes, non invito populo, creſcere videret, ut ſuas etiam ipſe partes acceſſione virium firmaret,

Crafordiæ & Roſſiæ Comites, ſecundum nomen Duglaſſium, maxime tum fama & opibus florentes, fœdere ſibi conjungit, jurejurando inter ipſos dato: quod eorum quilibet cæterorum fœderatorum clientibus & amicis, adverſus omnes, auxilio foret: qua conſpiratione confiſi, non modo diverſarum partium vires, ſed Regias etiam, præ ſuis, contemnebant. Hæc cum per ſe Rex indignanter ferret, acceſſerunt & recentes iræ cauſæ, quæ imminens exitium Duglaſſio maturaret. Joannes Hereſius, Eques nobilis Gallovidianus, quod à Duglaſſiorum ſceleribus abhorreret, ſeque domi fere contineret; immiſſis Annandianis, prædonum injuriis vexatus, cum apud Duglaſſium ſæpe fruſtra queſtus fuiſſet, nullumque aliud ſuppeteret remedium, vim vi ulciſci decrevit. Igitur collecta manu amicorum, Annandiam ingreſſus, à latronibus cum ſuis omnibus captus, ad Duglaſſium deducitur: ac Rege multum per literas deprecante, ſuſpendio, tanquam latro, extinguitur. Ea res cum atrox, ut erat, omnibus videretur, paſſim ferebantur ſermones, Duglaſſium non obſcure, peſſimis artibus, Regnum affectare: nihil enim jam aliud ſupereſſe, quo tam vaſta cupiditas expleri poſſet: quam opinionem, intra paucos dies, alterum æque fœdum facinus auxit. Erat in Gallovidia Maclelana familia genere & opibus facile primaria. Ejus familiæ princeps tutor, cum è Duglaſſianis quendam, aſſiduis injuriis ſibi faciendis moleſtum, occidiſſet, una cum fratre captus, à Duglaſſio in carcerem erat conjectus. Rex, per captivi amicos certior factus, ac vehementer rogatus, ne hominem nobilem, & alioqui virum bonum, ſineret, non ad judicium, ſed ad certum exitium, ad eundem judicem, & capitalem inimicum, in jus trahi, cui non tam præſens crimen foret nociturum, quam quod meliorem partium ſemper fuiſſet. Illuc igitur Rex Patricium Grajum, Maclelani avunculum, Equitem nobilem, ac Duglaſſii etiam propinquum, mittit, qui juberet, ut, captivo in aulam miſſo, ibi jure cum eo experiretur. Comes Grajum humaniter accipit: captivum cum curaſſet interea ſupplicio afficiendum tanquam à facinoris, quod, ſe invito, à ſuis perpetratum erat, conſilio alienus, Grajum rogat, ut ſe Regi excuſet. Ille vero, ſe aperte ludibrio habitum cernens, adeo exarſit, ut Comiti propinquitatem, amicitiam, & ſi quo præterea neceſſitudinis vinculo teneretur, ex eo die renunciaret: profeſſuſque ſit, ſe quibuſcunque rebus poſſet, inimicum perpetuo futurum. Nuncio in aulam perlato, adeo indignum omnibus facinus eſt

nus eſt viſum, ut jam palam fremerent. Duglaſſium, privati modum ſupergreſſum, quod diu meditabatur, ſe palam pro Rege gerere: eo haud dubie pertinere tot Comitum Crafordiæ, Roſſiæ, Moraviæ, Ormundiæ cum eo conſpirationem: illuc ſpectare occulta cum Anglo colloquia, cædes bonorum diripiendæ plebis permiſſam licentiam: jam innocentiam pro ignavia contemni, fidem adverſus Regem, pro perfidia puniri: nimia Regis indulgentia, publicos hoſtes inſoleſcere: enim vero capeſſeret ipſe aliquando imperium, ac pro magiſtratu agat: ita demum appariturum, qui hoſtes, qui amici eſſent: aut, ſi id minus aperte, propter quorundam potentiam, auderet, perfidiam ſuis opprimeret artibus: ſin ne id quidem auderet, qui aliud ſupereſſe, niſi, ut, qui ad eum diem in fide perſtitiſſent, aliquando tandem ſibi conſulerent. His ſermonibus quanquam & vita Duglaſſianorum, & (prona in ſuſpicionem) Regum credulitas fidem facerent, Rex, ſive ingenita quadam lenitate, ſive jam facinore deſtinato, Duglaſſium ad ſe accerſit. Is, tot facinorum ſibi conſcius, memor toties veniam impetratam, etiam non ignarus, quam novum cum Crafordio fœdus eſſet invidioſum, etſi in Regis clementia magnam ſpem haberet, tamen proclivior in timorem: renuit in aulam venire, in qua tot, tamque potentes haberet inimicos: quoſdam etiam nuper ſuo capiti inſidiatos. Hunc timorem ut diſcuterent multi homines nobiles, qui cum Rege aderant, mittunt ad eum diploma, omnium chirographis & ſigillis appoſitis, ſacramento interpoſito polliciti, ſe, etiamſi Rex quicquam adverſus Comitis ſalutem moliri velit, incolumem tamen emiſſuros. Duglaſſius, toties expertus Regis clementiam, præter fidem publicam tot nobilium virorum pollicitationibus confirmatus, Sterlinum venit, magna cum clientium turba. Liberaliter à Rege invitatus, in arcem aſcendit. Cœna hilariter peracta, Rex in cubiculum ſecretius cum paucis eum introducit: ne his quidem adhibitis, cum quibus omnia conſilia communicare conſueverat. Ibi ſermonem altius exorſus, de majorum ejus fide & fortitudine ſuaque in omnem familiam, indulgentia, privatim etiam in ipſum, facinoribus enim ab eo perpetratis vel ætatis infirmitate, vel improborum conſilio, veniam ſe facile dediſſe: ſemper ſperaſſe, vel ſua in eum humanitate, & clementia, vel ætatis maturitate, in melius profecturum: ac ne nunc quidem aliter ſperare: neque quamdiu eum impie patratorum pœniteret, aditum ad humanitatem fore interclusum. Hoc quidem po-

 ſtremum,

ſtrenuum inquit, cum Crafordio, & Roſſienſi fœdus, neque tibi honeſtum, & mihi ignominioſum, etſi permoleſtè fero, tamen, ejus dirimendi, tibi adhuc facio poteſtatem: id, quanquam meo jure poſſum imperare, tamen ſuadere malo: ut, quando omnium oculi in te ſunt intenti, criminum ſuſpiciones abs te, eo diligentius, ſemoveas. Duglaſſius ad cetera ſatis demiſſe reſpondit: cum ad fœderis mentionem eſt ventum, paulo perplexius agebat: neque liquide expediebat, quid eſſet acturus, ſe enim cum ſociis collocuturum: nec ſatis videre, cur, in præſentia, Rex id tantopere urgeat, cum in eo fœdere nihil contineatur, quod ejus animum debeat offendere. Rex, ſive deliberato jam facinore, ſive reſponſi (ut videri volebant aulici) contumacia offenſus, Si tu, inquit, non vis, ego dirimam. Et cum dicto pugionem ei in pectus defixit. Ad ſtrepitum, qui ad oſtium ſtabant, ingreſſi multis cum vulneribus conficiunt. Sunt, qui, proxime poſt Regem, à Patricio Grajo, cujus ante meminimus, ſecuri in caput adacta, eum exanimatum, ferant: deinde reliquos, qui aderant, ut ſtudium in Regem oſtenderent, ſuam quenque plagam inſixiſſe. Hæc cædes
CI Ͻ. incidit, in menſem Februarium, anno M. CCCC. LII. jux-
CCCC. L II. ta ſupputationem Romanam. Erant tum Sterlini quatuor fratres ejus, magnuſque eos ſectantis Nobilitatis numerus. Hi, re comperta (ut in repentino motu fieri ſolet) magna cum trepidatione ad arma concurrentes, omnia clamoribus miſcuerunt: deinde, ſedato per Primores tumultu, juſſi in hoſpitia ſe quiſque ſua recepere. Poſtridie, convocato concilio, primum omnium, Jacobum, fratris defuncti loco, Comitem appellant: is, in Regis aulicorumque perfidiam invectus, hortatur, ut, qui aderant, arcem obſidione cingant, copiaſque undequaque convocent: extrahant ab illis latibulis homines, ad ſolam perfidiam fortes, dum adhuc, ſcelerum conſcientia perturbati, trepidant. Qui aderant, Jacobi pietatem, & animi magnitudinem laudare: verum ab obſidionis conſilio abhorrere, ut quibus nihil, ad rem tantam ſuſcipiendam, parati eſſet: domos interea diſcedunt, ac re cum præcipuis amicorum communicata, ad VI. Cal. April. reverſi, aſſula ad caudam equi alligata, diploma Regium ac procerum, de fide publica ad eum affigunt, ac nulla verborum contumelia, adverſus Regem ejuſque concilium, abſtinentes, per vicos trahunt. Ubi in forum ventum eſt, quingentis ſimul buccinis perſonantes, Regem, quique cum eo erant, præconis voce, fœdifragos, perjuros, o-
mnium-

mniumque bonorum hoſtes denunciant: oppidum, immerenti etiam loco irati, diripiunt, eoque egreſſi, per Jacobum Hamiltonium retro miſſum, incendunt. Deinde, eodem furore proximis diebus perciti, ad agros omnium, qui in fide Regis permanſerant, diripiendos diſcurrunt: Dalkethi arcem obſident, jurejurando ſe obſtringentes, niſi ea capta, non diſceſſuros: Joanni enim ejus loci domino maxime erant infenſi, quod ille, cum Comite Anguſiæ, à reliqua Duglaſſiorum gente conſilia ſeparaſſent. Tenuit expectatione diutius obſidio, Patricio Cocburno, præſidii præfecto, ad omnes hoſtium conatus ſtrenue occurrente: itaque, multis vulneribus acceptis, labore & vigiliis confecti obſidionem ſolverunt. Rex interea, collecto exercitu, ut ſuis laborantibus ferret opem, cum ſe Duglaſſianorum copiis videret imparem, decrevit, opperiri Alexandrum Gordonium, qui cum magnis auxiliis, à ſeptentrionibus ultimis uſque collectis, adventare dicebatur: verum per Anguſiam ducenti, Comes Crafordiæ, ad Brechinum cum valida manu ſe objecit. Commiſſo acri prælio cum Regiorum acies media jam loco moveri cœpta, vix Anguſianorum ſuſtineret impreſſionem, Joannes Coleſſius, qui ſiniſtræ præerat alæ, Crafordio, cui erat infenſus, deſerto, mediam aciem nudavit: quo terrore perculſi, qui pene victores erant, terga verterunt. Gordonius, præter ſpem, victoria, multo tamen cum ſuorum ſanguine, potitus eſt, duobus fratribus, cum magno gentilium & clientium numero, cæſis. Cecidere ex Anguſianis non pauci viri illuſtres: in iis Joannes Lindeſius, Comitis frater: ipſe, ira ab hoſtibus in deſertores verſa, arces eorum diruit, agros ferro flammaque vaſtavit. Hæc ut liberius faceret, Gordonii repentino ad ſuos reditu effectum eſt, audito, Moraviæ Comitem in ſuos agros Bogianos omni crudelitatis genere ſæviiſſe: itaque, cum victore exercitu reverſus, non modo cladem acceptam hoſti reddidit, ſed eum Moraviæ finibus expulit. Hæc præcipiti vere acta. Interea Rex, ex Jacobi Kennedi maxime conſilio, conventu Edimburgum indicto, Duglaſſiæ Comitem, quique ejus ſectam ſequebantur proceres, per fœcialem adeſſe juſſit. Is tantum abfuit, ut paruerit, ut proxima nocte libellum templi valvis affigendum curaret, ſe ſalutem ſuam nec Regi commiſſurum, nec ei omnino in poſterum pariturum, qui patrueles ſuos Edimburgum, fratrem Sterlinum ad ſe, fide publica, illectos tam perfide, indicta cauſa, trucidarit. Comitis proxime occiſi quatuor fratres, Jacobus, Arcibaldus, Georgius, & Joan-

& Joannes, ac Beatrix, nuper Comitis uxor, item Alexander, Comes Crafordiæ, in hoc conventu hoſtes publici denunciati, multi etiam in ſupremum Ordinem illecti: pleriſque, ex rebellium bonis, præmia decreta: exercitus, ad hoſtes perſequendos, contractus: agri veſtati: pecora abacta: frumenta in horreis igne corrupta. Hieme deinde, cum ſub dio haberi miles non poſſet, dimiſſus: expeditio in ver indicta. Jacobus Duglaſſius interea, ne familiæ opes, quæ, ex locuplete matrimonio in immenſum excreverant, ad alienos tranſirent, Beatricem, antea fratri nuptam, uxorem accepit: cum Pontifice Romano agit, ut id matrimonium confirmaret. Id inceptum, Rege per literas impediente fruſtra ei fuit. Hoc anno, duobuſque ſequentibus, agrorum direptionibus, arciumque everſionibus inter factiones certatum eſt: nunquam ad ſummæ rei aleam eſt ventum: magna ejus cladis pars in Annandiam, Foreſtiamque, & vicinos Duglaſſianorum agros incubuit: vaſtitatem agrorum fames, famem peſtis conſecuta eſt. Interea prudentiores amicorum cum ſæpenumero cum Duglaſſio egiſſent, ut ſe, ſuaque omnia Regiæ clementiæ quam antea frequenter majores ejus experti fuerant, permitteret: cum præſertim Regem haberet, natura facilem, & per amicos exorabilem: nec ſua pertinacia familiam clariſſimam extingueret: totque virorum illuſtrium, qui ſectam ejus ſequebantur, ſalutem proderet, aut eo neceſſitatis eos adduceret, ut, calamitatibus fracti, ſibi conſulere cogerentur, facilem ei fore pacificationem, rebus florentibus: deſerto ab amicis, nullam ſpem veniæ ſupereſſe: Juvenis, ætate & ingenio ferox, reſpondit, nunquam eorum poteſtati ſe permiſſurum, qui nec pudoris, nec divini aut humani juris vinculis ullis continerentur: qui ſuos patrueles fratremque blande pollicendo, ad ſe adductos, tam perfidioſe & crudeliter trucidarint: omnia potius extrema paſſurum, quam ut eorum ſe fidei crederet. Hæc pro ingenio quiſque probabat, aut reprehendebat: ferociores, aut quibus mala publica quæſtui erant, animi magnitudinem laudare: prudentiores ſuadere, ne ad extremum, deſerentibus amicis, occaſionem pacificandi fero quereretur omiſſam: qui fere exitus ſtultis conſiliis eſſe ſolet. At Crafordiæ Comes, longinqui belli pertæſus, & cauſæ, quam ſuſtinebat, iniquitatem communeſque rerum commutationes ſecum reputans, gnaruſque, veniam præoccupanti Principis gratiam fore facilem, perſeveranti in armis, difficilem, ſimul ab amicorum parte deſertus, reliquorum fide

ſuſpecta,

ſuſpecta, Regem, per Anguſiam iter facientem, habitu maxime ad miſericordiam compoſito, capite pedibuſque nudatis, ſupplex adiit: ingenueque temporum ſuperiorum offenſas confeſſus, ſe, ſuaque in fidem Regis tradidit, commemorata prius in Reges majorum ſuorum obſervantia, & officiis: ſcire ſua culpa ſe omnia extrema meritum, quicquid vitæ fortunarumque ſit, in poſterum, habiturus, id ſe Regiæ debiturum clementiæ. Hæc, pleraque hujus generis, non ſine lacrymis, locutus commoverat vehementer omnes, qui aderant: in primis quoſdam, è Nobilitate Anguſiana: qui etſi ſuperioribus temporibus, Regem ſecuti fuerant, tamen, familiam tam vetuſtam & claram, cupiebant ab interitu vindicatam. Functus eſt ibi Jacobus Kennedus & boni Epiſcopi, & civis officio: qui, plurimis & graviſſimis Comitis offenſis remiſſis, ſalutem ejus Regi accurate commendavit: id enim, quod erat, rebatur, Regis viribus tanta acceſſione auctis, hoſtem in poſterum in dies debiliorem futurum, multis tam clari hominis exemplum ſecuturis. Rex etiam, eum arbitratus, fracta priſtina ferocia, ex animo præteritorum pœnituiſſe, non difficilem ſe præbuit: veniaqua data, & bonis honoreque priſtino reſtituto, monuit, ut in officio permaneret. Crafordius quoque, lenitate Regis, & facilitate provocatus, omni genere officiorum eum poſtea demereri ſtuduit: & in ultimas Regni oras proficiſcentem, cum ſuis copiis eſt comitatus: rebuſque ibi, pro tempore, compoſitis, reverſum domi ſuæ liberaliter accepit: eunti, ad reliquias belli civilis conficiendas, quantas conficere poſſet, copias pollicetur: adeoque omnem vitæ rationem commutavit, ut, priſtina ferocia depoſita, manſuete & comiter cum Nobilitate vicina vixerit: eoque, interitus ejus, brevi conſecutus, majorem Regi populoque univerſo dolorem attulerit. Carpente paulatim Rege vires Duglaſſianorum, reliqua ſpes erat in Anglo, ſi quid inde auxilii impetrari poſſet. Miſſus Hamiltonius Londinum, reſponſum ab Anglo retulit, ſe, nulla alia conditione, bellum adverſus Scotos ſuſcepturum, niſi Duglaſſius ſe, ſuaque omnia ei dederet, civemque ſe Anglum profiteretur. Hac ſpe inciſa, cum ab altera parte Rex edictis, proſcriptionibus, & armis urgeret, atque omnibus, quæ bellum fert, malis rebelles vexaret, Hamiltonius Comitem hortatur, ne Regem ſinat, ſingula carpendo, univerſa labefactare, ac demum evertere: quin potius in aciem prodeat: rem fortunæ committat: aut honeſte vincendum, aut ibi fortiter cadendum: id demum

mum nomine Duglaſſiano dignum: in eoque unicum ærumnarum finem eſſe poſitum. His vocibus excitatus, cum per amicos & clientes, quantum potuit, exercitum coëgiſſet, ad ſolvendam Abrecorni obſidionem, ducit: Rex enim, multis arcibus Duglaſſianorum dejectis, Abrecornum, longe munitiſſimum præſidium, medio fere inter Sterlinum & Edimburgum itinere ſitum, obſeſſum tenebat. Duglaſſius cum eò veniſſet, ut & hoſtes conſpicere, & ab eis conſpici poſſet, amicique hortarentur, ut vel egregia victoria perpetuam laudem pararet, vel honeſta morte, ſe à contumeliis & miſeriis vindicaret, ceteris omnibus, ad decernendum paratis, ſua cunctatione omnium animos fregit: exercitu enim in caſtra reducto, bellum ducere decrevit. Id ejus factum cum homines militares damnaſſent, Hamiltonius, pertæſus ejus ignaviam, deſperatoque partium ſucceſſu, ea nocte ad Regem tranſivit. Rex veniam quidem dedit: ſed homini, alioqui aſtuto, non ſatis fidens, eum Roſſelinum, quæ arx Comitum Orcadum erat, relegavit: ac poſtea, deprecantibus amicis, cuſtodia liberatum, in amicorum numerum recepit, incruenta ei potiſſimum imputata victoria, ceteri fere Duglaſſiani, exemplum Hamiltonii ſecuti, qua cuique commodum fuit, dilapſi: arx, multis vulneribus utrinque acceptis, tandem capitur, cæſoque præſidio, ſemidiruta, in victoriæ monumentum, relicta eſt. Duglaſſius, pene ab omnibus deſertus, cum paucis familiarium in Angliam profugit: inde, non multo poſt, Annandiam, quæ Regiis præſidiis tenebatur, cum parva manu ingreſſus, prælio commiſſo inferior, fuga cum Joanne fratre elapſus, Arcibaldus, Moraviæ Comes cæſus: Georgius, graviter vulneratus, in manus hoſtium venit: curatiſque vulneribus, ad Regem adductus, capite luit. Conventu Ordinum Edimburgum indicto, in Nonas Junii, anni
C IↃ. milleſimi quadringenteſimi quinquageſimi quinti, iterum
CCCC. LV. Jacobo, Joanni & Beatrici, Duglaſſiis, aqua & igni interdictum. Beatricem hanc Acta publica matrem horum faciunt: quod mihi tamen non ſit veriſimile, niſi forte, per adoptionem, facti ſint ejus filii. Jacobus Comes, fratribus amiſſis, ab amicis deſertus, Anglis diffidens, ut nihil inexpertum relinqueret, Donaldum, Æbudarum tyrannum, eundemque Roſſiæ Comitem, ad Stephanodunum convenit, hominem, ſuopte ingenio ſceleratum, facile ad bellum impellit. In proximos Regis agros primum ſævitur, nullo ſexus ætatiſque diſcrimine: nihil ab injuria fuit immune, quod ferro flammaque violari poterat:

rat:

rat: pari crudelitate in Argatheliam & Araniam uſus, domum, præda onuſtus, rediit: inde, Abria Moraviaque vaſtatis, Ennerneſſum divertit: arce capta, oppidum direptum incendit. Nec Anglus interea quievit: ſed, temporibus inſidiatus, incurſiones in Marciam fecit: cæſiſque hominibus aliquot illuſtribus, qui, furorem late graſſantem compeſcere annixi erant, plenus prædarum, ut è regione opulenta, domum ſine damno rediit. Proximo poſt hunc anno, Beatrix, ſuperioris Comitis Duglaſſiæ uxor, & fratri ejus Jacobo, aliquot annos habita uxoris loco, ad Regem profugit: ſuperioris temporis crimina in Jacobum rejicit: ſe & feminam, & auxilio deſtitutam, ad ſceleratas nuptias vi coactam, ad primam occaſionem, Jacobo abſente, ab ea ſervitute profugiſſe: Regiæ fidei ſe, ſuaque omnia permittere, quicquid, de ipſa ejuſque patrimonio, ſtatuerit, ejus decreto libenter parituram. Eam Rex, in fidem receptam, Baluaniæque agris donatam, fratri ſuo, ex eadem matre Atholiæ Comiti, collocavit. Ejus exemplum ſecuta eſt Donaldi Inſulani uxor: ea erat Jacobi Leviſtonii filia, ab avo Prorege, ſuadente etiam Rege, Donaldo collocata ut ferum hominis barbari molliret ingenium, eumque in partibus factionis Regiæ retineret. Sed tum, propinquis ſuis in priſtinum locum gratiæ reſtitutis, ac marito ad Duglaſſianas partes adjuncto, cum vilior & contemptior apud eum quotidie fieret, adverſus barbaram ejus crudelitatem, Regis opem implorabat. Ei nulla ſe purgandi aderat neceſſitas apud Regem, qui auctor ipſe ejus matrimonii fuiſſet. Igitur liberaliter, & humane recepta, prædiis amplis donatur, quo ſubſidio, reliquum ætatis honorifice degeret. Eodem fere tempore, Patricius Thorintonius, occulte quidem Duglaſſianæ factionis, ſed Regiam aulam diu ſecutus, Joannem Sandelandium Caldareum, adoleſcentem circiter viginti annorum, & Alanum Stuartum, homines Nobiles, & conſpicua in Regem fide, ad Britannodunum nactus ſibi opportunos, occidit, ipſe deinde, ab adverſa factione brevi poſt comprehenſus, pœnas luit. Fuit inſignis hic annus, multorum illuſtrium virorum morte: ſed maxime Gulielmi Crichtonii. Is, quanquam Equeſtri loco natus eſſet: tamen, ob ſummam prudentiam & fortitudinem, fidemque ſingularem erga Regem, ad ultimum uſque vitæ diem conſtanter cultum, maximum bonis omnibus deſiderium ſui reliquit. Proximo anno, Angli, ſuperiorum injuriarum impunitate illecti, ducibus Henrico Percio, Northumbriæ Comite, & Jacobo Duglaſſio exule, Marciam late veſtarunt.

runt. Hanc populationem ut prohiberet Georgius Duglaſſius, Anguſiæ Comes, collecta manu popularium, in prædatores impetum fecit: ac, magno cum tumultu, partem eorum, in quam delatus erat, ad ſuas ſtationes compulit: qua indignitate Angli commoti, ceteris nondum ad ſigna revocatis, aciem promovent: nec Scoti moram prælio faciunt. Cum æquo Marte utrinque, majoribus animis, quam viribus, pugnaretur, qui ſparſi per agros erant, Angli, è clamore diſſono ac tumultu, hoſtem adeſſe ſentientes, ne prædam quam ampliſſimam coëgerant, amitterent, recta domum contenderunt. Eorum diſceſſus faciliorem, nec tamen incruentam, Scotis victoriam dedit, pari fere numero utrinque cæſo, multis Anglorum in fuga captis. Hujus victoriæ nuncius ad Regem allatus, ægrum, inter civium hoſtiumque arma, animum nonnihil erexit: dein Donaldum Inſulanum ubique partium ſuarum adverſam fortunam cernentem, compulit, ut de pace oratores mitteret. Hi, ſubmiſſa oratione, multa de Regis clementia erga Crafordium ceteroſque, qui in eadem cauſa fuiſſent, commemorantes: ſuam culpam in fatalem temporum rabiem conferentes, multa de Donaldi in poſterum obſervantia polliciti, moviſſe Regem viſi ſunt. Is, medio reſponſo, nec Donaldo ignovit, nec ſpem veniæ præcidit: multa quidem extare ejus maleficia: nullum adhuc dediſſe animi mutati indicium. Itaque ut vera credatur, quæ verbis oſtentatur, pœnitentia, & ex animo profecta, reparanda ſuperioris temporis damna, quos fortunis evertiſſet, res eis reſtituendo: aliquo denique honeſto facinore eluendam tot ſcelerum memoriam. Se quidem ſcire, nullam eſſe virtutem, quæ magis, clementia, Regem deceat. Verum providendum, ne, nimia lenitate ſoluto imperio, mali magis inſoleſcant, quam boni ad officium excitentur: Donaldo quidem & reliquis ejus conſilii ſociis ſe ſpatium daturum, quo, mutatæ voluntatis indicia edere poſſent: talem ſe quemque habiturum, qualem res, non verba oſtenderent. Interea ſecuros eſſe jubet: in cujuſque poteſtate futurum felicem, an miſeram poſt hac ætatem agat. Hac ratione, vel compoſitis, vel ſopitis inteſtinis malis, Rex omnem curam in Angliam intendit. Dum, de bello gerendo, totieſque violatis induciis, habet conſilium, ſuperveniunt legati, à Nobilitate Anglica miſſi, auxilium, adverſus Henricum Regem ſuum, petentes: Henricus enim, ſpreta Nobilitate, novos homines extulerat, quorum de conſilio, uxor ejus, virilis animi femina, cuncta adminiſtrabat, auxerat etiam

Regis

Regis apud ſuos contemptum, & familiarium ejus invidiam, res in Aquitania & Normania male geſta: tot provinciis amiſſis, antiquis Inſulæ terminis incluſi fremebant, neque Regis ignaviam, neque Reginæ ſuperbiam diutius ferendam. Capita conjurationis erant tres, Richardi, nempe Dux Eboraci, & Comites Sarisburiæ, & Varvici. Legati Angli, cum, de juſta belli cauſa, conjurationis opibus & ſui Regis ignavia, multa diſſeruiſſent: adverſus communem hoſtem, in bello timidum, in pace ſordidum, qui diſcordias domeſticas inter Scotos aluiſſet, exules eorum juviſſet, auxilium petunt. Victoria parta, arces & agros, ſuperioribus bellis captos, ſe reddituros pollicentur. Rex, de conſilii ſententia, reſpondit, jam pridem ſe, de ſtatu rerum Anglicarum, audiſſe: neque partis utriuſque jus ſibi ignotum: neque niſi ex utriuſque partis ſententia, ſe alieni Regni arbitrum futurum. Quod autem ad bellum attinet, ſibi jamdiu in animo fuiſſe, temporum ſuperiorum ulciſci injurias: regnique ſui loca, per occaſionem diſcordiarum intercepta, quum jure non poſſet, armis recuperare. Ea ſi Eboraci Dux, quique ejus ſectam ſequerentur, reſtituere pollicentur, ſe, adverſus Henricum, eis auxilio futurum. In hæc cum fuiſſet conventum, Legati domum revertuntur. Rex, copiis paratis, cum in Angliam ingreſſurus eſſet, fit ei obviam Anglus impoſtor, ab Henrico miſſus: is, ut qui diu Romæ fuiſſet, Italorumque mores & ſermonem didiſcet, cultu omni comitatuque peregrino, literiſque Pontificis confictis, ſe facile hominibus minime callidis pro Legato Romano probat: &, quo minus ſuſpecta fraus eſſet, monachus in partem fabulæ aſſumitur, cujus ſimulata ſanctitate, fides facilius accederet impoſturis. Hi, ad Regem perducti, Pontificis Romani nomine, vetant, ne ulterius progrederetur: Diras comminati, ni pareret. Pontifex enim, quo commodius commune bellum in communem Chriſtianorum hoſtem geratur, per totam Europam compoſitis diſſidiis, in id unum intendere animum: ſe quidem præmiſſos, qui hæc præmonerent: ampliorem Legationem prope diem venturam, quæ diſcordias Anglorum civiles finiret, & Scotis, de acceptis injuriis, ſatisfieri curaret: eam ſe credere Legationem in Gallia jam eſſe. Rex, ut qui fraudem nullam ſubeſſe ſuſpicaretur orationi: quique rebus adhuc domi non omnino tranquillis, honeſtam pacem etiam cuperet, Legato paruit, atque exercitum dimiſit. Vix eo dimiſſo, ab Anglis quibuſdam, de Legati ſuppoſititii fraude, admonitus, iterum copias contrahit: &, quia, cum Eboracenſi

ſe con-

ſe conjungere non poterat; ut Regias vires, aliqua ex parte, diſtineret, & ſuas etiam ulciſceretur injurias. Rosburgum recta ducit, oppidum primo adventu capit, ac diruit: arcem longe munitiſſimam dum oppugnat, legati ab Eboracenſi ſociiſque veniunt, qui Regem ſuum victum, bellumque confectum in Anglia nunciant: gratias agunt Jacobo, pro ejus benevolentia & ſtudio, in ipſorum dignitate & ſalute tuenda ejus beneficii ſe memores in tempore fore, promittunt: verum in præſentia orare, ut ab obſidione arcis recedat, omnique alio maleficio in Anglos abſtineat, neu ipſos rerum earum gravet invidia apud populum, qui vix contineri potuit, quin confeſtim exercitum in Scotos decerneret. Ad ea, Jacobus victoriam gratulatus: rogat legatos, ecquid Eboracenſis & ſocii, de promiſſis exſolvendis, mandaſſent: Cum, nihil ſibi mandatum, reſpondiſſent, Ego, inquit, priusquam prior ad me Legatio veniſſet, arcem iſtam in agro meo ædificatam evertere decreveram: neque, poſt id tempus, ullo ſum iſti factioni beneficio obſtrictus; cur intermittere rem affectam & pene confectam debeam: de minis iſtis ſive ipſorum, ſive populi ipſi viderint: Vos nunciate, me non verbis, ſed armis hinc ſubmotum iri. Ita legatis, re infecta, dimiſſis; dum Rex obſeſſos omnibus, quæ bellum fert, malis urgeret, Donaldus inſulanus, cum magna popularium manu, in caſtra venit. Is, ut facinorum, ſuperiore vita admiſſorum, faciliorem obtineret veniam, Regemque ſibi penitus placaret, ei eſt pollicitus, ſi quo progredi vellet, quandiu in hoſtico foret, reliquum exercitum mille paſſus anteceſſurum: & aſperiora quæque pericula Principem excepturum. Juxta Regem tendere juſſus, cohortes aliquot, ad populandos agros, emiſit. Eiſdem forte diebus, Alexander Gordonius, Huntileæ Comes, novas copias addiixit. Fecit ea virium acceſſio, ut, quanquam arx ſtrenue defenderetur, Rex in oppugnando pertinacior eſſet: & cum antea magis obſidio, quam oppugnatio eſſet, abundante multitudine, aliis atque aliis in ſtationes deinceps ſuccedentibus, præſidiari (quorum jam multi ceciderant, plures vulneribus ſaucii inutiles, reliqui laboribus aſſiduis, & vigiliis fatigati erant) paulatim ad pericula ſegnius accurrerent: quibus ut major terror admoveretur, pars muri Bombardis ferreis, quorum tum magnus & uſus & metus erat, quati juſſa. Ibi dum Rex propius, ut arbiter & exactor laboris, inſtat, una è machinis, violentia ignis, interne furentis, excuſſo cuneo ligneo, ceteris illæſis, Regem in terram dejectum ſtatim exanimat. Ex aulicis,

qui

qui proxime aſtiterant, etſi inopinato caſu perculſi erant: tamen, ne, Regis morte palam facta, vulgus dilaberetur, corpus velant. Regina, quæ eo ipſo die in caſtra venerat, haud quaquam muliebri animo dejecta in luctus, proceres convocat: hortatur, ut animo bono ſint: neu, unius hominis caſu, tot viri fortes deterriti, rem pene ad exitum deductam turpiter deſerant: ſe, in locum defuncti, Regem alium brevi adducturam: interea omni apparatu belli hoſtem urgendum, ne, morte Imperatoris intellecta, ferocior efficiatur, & in unius hominis morte, tot virorum fortium ſimul virtutem extinctam exiſtimet. Pudebat viros, animi magnitudine à femina ſuperari. Arcem igitur adorti ſunt tanta vi oppugnare, ut neutra pars, Regem abeſſe, ſenſerit. Interea Regis filius Jacobus, ſeptem annorum puer, in caſtra adductus, Rex ſalutatur: nec multi interceſſere dies, cum Angli, qui in præſidio erant, laboribus & vigiliis confecti, arcem novo Regi dediderunt, pacti, ut incolumes ſua ſecum exportarent. Arx, ne iterum cauſa belli foret, ſolo æquatur. Hunc finem vitæ habuit Jacobus Secundus, anno, à Chriſto nato, M. CCCC. LX. non multis ante æquinoctium autumni diebus: ætatis anno XXIX. poſtquam regnare cœperat, XXIII. Semper à pueritia, bella domeſtica & externa cum exercuerunt: ea moderatione animi res adverſas & proſperas tulerat: ea fuerat in hoſtes fortitudine, in deditos clementia, ut maximum ſui deſiderium apud omnes Ordines reliquerit: eoque eſt viſa mors acerbior, quod, in juventæ flore, tot malis defunctus, cum ſumma, de virtutibus ejus, eſſet exſpectatio, repente deceſſit. Auxit ejus deſiderium filii rebus gerendis ætas immatura, reputantibus, quantum ſuperioribus viginti annis, malorum pertuliſſent, quorum incendiis nondum plane reſtinctis, ex præteriti temporis recordatione, ſequentis divinare poſſe ſtatum, ſibi videbantur. CIↃ. CCCC. LX.

LIBER

LIBER DUODECIMUS.

CIIII. Rex

JACOBO Secundo, uti retulimus, in caſtris extincto, ne qua, de Regni jure (ut alias acciderat) oriretur controverſia, ejus filius Jacobus, è geminis minor fratri ſuperſtes, puer ſeptem annorum, in oppido Calſone Regnum iniit. Deinde cum Proceres, de more, in verba ejus juraſſent octavo ab inito Regno die, exercitu relicto, domum rediit, in arce Edimburgenſi ſub tutela matris futurus, interea dum conventus Ordinum haberi poſſet, in quo de ſumma rerum ſtatueretur. Is paulo tardius eſt indictus: quod, rebus in Anglia turbatis, domi ſatis quietis primores, nihil bello prævertendum cenſerent: ut & veteres ulciſcerentur injurias, & hoſtem, ſemper inſidiantem alienis malis, damno inſigni compeſcerent. In hoſtico, nullis obviis, in agros Anglorum eſt ſævitum: multæ arces, unde hoſtes repentinas facere excurſiones ſoliti erant, dejectæ: in his, præcipua Verca, in ripa Tuedæ amnis ſita, ob propinquitatem, Marcianorum agris maxime infeſta. Exercitus quoad per anni tempus licuit, hoſtilem agrum pervagatus, præmatura hieme domum reducitur. Hoc anno, Henricus Anglus, ab Eboracenſi Regulo captus, & Londinum abductus fuit. Ibi formula pacis, Henrico nihil abnuere auſo, ſcribitur, ut ipſe, dum viveret, nomen Regium & inſignia teneret, adminiſtratio rerum penes Eboracenſem eſſet, ſub nomine Protectoris: Henrico mortuo, etiam Regium nomen ad Eduardum ejuſque poſteros tranſiret. Dum hæc Londini geruntur, Regina nunciatur adventare cum magnis copiis, ut Regem è cuſtodia liberaret. Adverſus eam Eboracenſis, cum Henrico Rege, Richardo Varvicenſe relicto, circiter quinque millia ſecum ducens, obviam, in agrum uſque Eboracenſem, proceſſit: & ne, qui toties in Gallia nunquam ſe mœnibus, ſed ſemper armis, adverſus magnos exercitus, defendiſſet, certamen adverſus mulierem defugere videretur, cum longe majoribus copiis congreſſus, ipſe, cum minore filio, ac magno procerum numero, cæſus fuit, Principum capita, ſuper portam Eboraci affixa, ſpectaculo proponuntur. Regina victrix, cum, ad Regem liberandum, iter intenderet, Dux Varvici obviam ei progreditur, Regem ſecum ducens, velut ejus auſpiciis, pacta, paulo ante de Regno inita, defenſurus. Ad Fanum

num Albani, quod Verolamium fuiſſe creditur, hoſtibus occurrit. Regina iterum victrix, ducibus hoſtium cæſis, marito recuperato recta Londinum tendebat: verum, comperto, Pembroci Comitem ab ipſa, Eboracenſis filium à patre, ad auxilia contrahenda, miſſos, ex itinere conflixiſſe, ac Eduardum, inimici ſui filium, victorem, ipſa gnara odii Londinenſium erga ſe, Northumbriam verſus (quod ea pars Angliæ velut ſeminarium ſibi virium eſſet) contendit. Ibi quoque cruentiſſima pugna (ut in qua ex utraque parte cecidiſſe tradantur ſupra triginta ſex millia virorum fortium) ſuperata, cum hoſtis inſtans ſpatium, recolligendis viribus nullum daret, cum marito & filio in Scotiam profugit. Victor ſe Regem Angliæ Eduardum Quartum edit. Henricus cum opem, rebus ſuis afflictis, poſtularet, Jacobo Kennedo Fani Andreæ Archiepiſcopo, qui tum auctoritate & opinione prudentiæ ceteros Scotos anteibat, maxime annitente, acceptus eſt humaniſſime, & omni genere officiorum ita cultus, ut in ſpem prioris fortunæ recuperandæ erigeretur: quam ſpem ut mutuis, quibus poterat, officiis tueretur, Bervicum oppidum (quod ab Æduardi primi uſque tempore Angli tenuerant) Scotis reſtituit: qui, eo munere devincti, omnibus rebus Henrici factionem ſublevabant, non modo reliquias naufragii ejus colligendo, ſed auxilium etiam ad cetera in tempore recuperanda pollicendo. Et ut amicitia jam inchoata firmius coaleſceret, duæ Reginæ, utraque genere Gallica, tractare cœperunt, de affinitate confirmanda, Jacobi ſorore Henrici filio, quem Valliæ Principem nominabant, deſponſa, quanquam neuter eorum adhuc ſeptimum annum expleviſſet. Has nuptias Philippus Burgundus, Reginæ Scotorum avunculus, ſed Anglorum Reginæ capitalis inimicus, maximopere impedire eſt conatus, miſſo Gruthuſio, homine nobili ad id Legato: ita enim acerbe Philippus cum Renato, puellæ avo materno, exercebat inimicitias, ut omnem undecunque occaſionem creſcenti ſtirpi ejus invideret: itaque tum, in ejus gratiam, res magis dilata, quam omiſſa eſt. Sed exitum, quem metuebat Burgundus, Henrici fortuna diſcuſſit: benevolentia enim erga ſe Scotorum, & literis ex Anglia amicorum nonnihil confirmatus, uxorem in Gallias, ad Renatum patrem miſit, ut ab amicis tranſmarinis, quanta poſſet, auxilia accerſeret. Illa apud Gallos hactenus profecit, ut ſuæ factionis hominibus tutum ibi receptum pararet, & adverſarios excluderet: præterea duo millia militum, duce Varenno, ut Monſtreletus prodidit, ut noſtri, &

Angli, quibus facilius accedo, quingentos, duce Petro Briſeo, aut Braceo Brittone, ut aliis placet, itineris comites verius, quam adverſus hoſtem auxilium impetrat: cum hac manu in Scotiam reverſa, atque, aliquid movendum, rata, nihil dubitans, ad famam externi militis, populares ſuæ factionis conventuros, ad oſtium Tinæ exſcenſionem fecit: ſed ea manus exigua, ad famam adventantis hoſtis territa, nulla re memorabili geſta, ad naves rediit: ibi quoque, velut ubique conatibus eorum adverſante fortuna, fœda tempeſtate jactati: major pars, ſecuta Reginam in Scotiam, Bervicum appulit: pauci in Lindisfarnen inſulam ejecti, & ab hoſtibus circumventi periere. Sed virilis animi mulier nihil hoc infortunio deterrita, ad ſuos valida Scotorum adjuncta manu, rurſus fortunam experiri decrevit. Igitur, filio Bervici relicto, ipſa cum viro Northumbriam ingreſſa, proximos agros ferro flammaque late devaſtat. Ad hanc famam novi exercitus, ex primoribus, Dux Somerſeti, & Radolfus Percius, multi præterea ex Henrici veteribus amicis, qui Eduardo Regi metu temporum ſeſe dediderant, ſed longe plures ex propinquis Angliæ regionibus, latrocinio ſemper aſſueti, ſpe prædæ accurrerunt. Ad hunc tumultum ſedandum, Eduardus magnum belli apparatum, terra marique inſtruit: Montacuti Regulum, cum bona Nobilitatis parte ad hoſtem ducere jubet: mox ipſe cum reliquo exercitu ſequitur. Cum in campis, non procul ab Examo, utrique caſtra poſuiſſent, turba, quæ prædandi ſtudio convenerat, dilabente, Henricus, quod in rebus deſperatis honeſtiſſimum videbatur, confligere ſtatuit: commiſſo prælio, victus, principibus amicorum ab hoſte aut captis aut cæſis, ipſe magnis itineribus Bervicum pervenit: captivorum alii ſtatim, alii paucis poſt diebus, ſecuri percuſſi. Eduardus, ita per duces ſuarum copiarum victoria parta, ipſe Dunelmum venit: & ut Scotorum incurſiones terrore propinqui exercitus coërceret, &, ſi quis domi tumultus oriretur, præſentia ſua motus compeſceret: ac dum ibi cum parte copiarum ſedet, loca ab inimicis occupata per duces aggreditur: Annevici arcem, multo ceteris majorem & munitiorem, quam reliquis aut vi captis, aut per conditiones receptis, præſidium Gallorum tenebat, acriter oppugnat: nec minus fortiter præſidiarii, ſpe auxilii propinqui è Scotia, eam tuebantur. Sed cum, nuper in Anglia re male geſta, tam brevi, quam præſens flagitabat periculum, exercitus cogi non poſſet, qui obſidionem ſolveret aliis cunctantibus, nec ſuam ſententiam explican-

plicantibus, Georgius Comes Anguſiæ, rem audaciæ & periculi plenam ſuſcepit. Collectis ex amicis & clientibus, ac proximo limite, cujus præfectus erat, circiter decem millibus equitum, ad arcem acceſſit: & Gallis, qui in præſidio erant, in eos impoſitis, quos ſine ſeſſoribus equos adduxerat, incolumes ad unum omnes in Scotiam reduxit: Anglis, ſive audaciæ miraculo, ſtupentibus, ſive ſubſidia Duglaſſio in propinquo deliteſcere, ratis, ſive potius arbitrantibus, arcem ſine certamine recipere, quam cum paucis illis, attamen delectis, rem univerſam fortunæ ancipiti committere. Eduardus diſpoſitis ad omnia loca opportuna cuſtodibus, ne qua manus rebellium ultro citroque commearet, velut univerſo regno pacato, Londinum abiit. Henricus interea exul, vel ſpe ab amicis injecta, vel exilii tædio compulſus, ſtatuit in Angliam ad ſuos occultus redire. Sed, eadem fortunæ ad extremum durante violentia, agnitus, captus, & Londinum ductus, in arcem conditur. Margarita uxor, rebus diffiſa præſentibus, cum filio & paucis comitibus à Scotia ſolvens, ad Renatum patrem in Galliam navigavit. Jam (ut ad res Scoticas revertar) conventûs, qui fuerat indictus Edimburgum, dies advenerat. Ad eum cum frequentes ſeſe contuliſſent, multitudo in duas factiones ſeceſſit: pars enim procerum Reginam ſequebatur: & longe plures Jacobum Kennedum, & Georgium Duglaſſium, Anguſiæ Comitem, alterius factionis principes. Regina diverſabatur in arce, Epiſcopus & Comes, in Cœnobio Sanctæ Crucis, in ſuburbio extremo, ad Orientem verſo. Cauſa diſſenſionis erat, quod Regina tutelam Regis ſe penes eſſe æquum exiſtimabat: contra pars altera, ex univerſis ad eam curam eligendum maxime idoneum: alteris maternum nomen & propinquitatem; alteris vetuſtam legem, perpetua conſuetudine confirmatam, jactantibus. Poſt tertium conventûs diem, Regina cum ſuis ex arce deſcendit: atque à ſua factione ſe Tutricem Regis, & Regni Procuratricem decerni curat: atque in arcem redit. Id cum reſciſſet Kennedus, cum ſua factione in forum advolat, & multitudini, quæ frequens accurrerat, declarat longa oratione, ſe, ſuoſque nihil aliud, quam publicum emolumentum, & veterem inſtitutorum obſervationem ſpectare: contra adverſarios privatis cujuſque commodis duci. Id ſe perſpicue oſtenſurum, ſi quando liber diſceptandi locus ſibi detur. Hæc ubi locutus eſt, in diverſorium cum ſuis ſe recipere cœpit, ac non longe à foro aberat, cum alteram factionem audit armatam deſcen-

 dere.

dere. Id vero intolerandum ratus, Duglaſſius, ut, minis paucorum fortiores cederent, ac, fugæ inſtar, eſſet receptus, vix à Kennedo retineri poterat, quin portam urbis proximam invaderet, atque inermis cum armatis congrederetur: ac niſi tres Epiſcopi, Glaſcuenſis, Gallovidianus, & Dumblanenſis, tumultu exciti, interveniſſent, vix indignatio ſiſti poterat, quin ad manus ventum foret. Epiſcopis interpretibus, res ita tum compoſita eſt, ut in menſem eſſent induciæ. Ducibus utcunque ſedatis, multitudo tamen, nullo imperio cohiberi poterat, quo minus iram, & indignationem verborum aſperitate exprimeret: Reginæ poſtulationem Regno eſſe turpem, nec ipſi ſatis decoram: eone recidiſſe veterum Scotorum virtutem, ut in tot virorum millibus nemo inveniatur dignior, quam femina, qui rem Scoticam adminiſtraret? qui ei genti imperet? qui majorem vitæ partem in armis tranſigat? quam ſpem tandem fore, qui, Regibus parum ſtrenuis, non uſque quaque tractabiles eſſent, eos feminæ peregrinæ obtemperaturos? in hunc ne finem tot labores exantlatos, tantum ſanguinis, per tot annos, terra marique fuſum, ut homines, in armis nati & educati, ſe in muliebrem ſervitutem ſponte dedant? quid futurum, ſi Angli, quod ſæpe alias fecerunt, ultum accepta detrimenta cum magnis exercitibus veniant? quem ſignum pugnæ propoſiturum? quem in aciem ducturum? quem leges belli paciſque daturum, & accepturum? Hæc, inter ſe, in omnibus ſtationibus, paſſim vulgus hominum libere jactabat. Verum, menſe exacto, paulum pacatioribus animis, cum finitis induciis iterum eſſet conventum, Regina, pro ſua cauſa, hæc fere afferebat: Cum ſuperioris anni Adminiſtrationem non ipſa vi uſurpaſſet, aut in eum locum, repugnante Nobilitate, irrupiſſet, ſed, omnium concordi aſſenſu, jure ſuo fuerit uſa, ſe moleſte ferre, nullo prætento crimine, de gradu dejici: ceterum ſi, quod ſolet in tutelis, propinquitas ſpectetur, neminem matre propinquiorem: ſi Regis incolumitas, neminem fideliorem: è Regis enim morte aliis aliam ſpem eſſe: nihil ad ſe præter luctum & orbitatem, redundaturum: ſin utilitatis publicæ ratio ducatur, ſe peregrinam eſſe, nullis amicitiis inimicitiiſve illigatam: quod in iis, qui rempublicam capeſſerent, in primis eſſet ſpectandum: quod non modo procul à vitiis eorum vita debeat eſſe, ſed etiam quam pauciſſimas earum libidinum cauſas habere, quæ animum in judicando tranſverſum agere ſoleant: aliis parentum, propinquorum, affinium eſſe opes: quorum præſidio freti, vel

delicti

delicti excuſationem, vel faciliorem veniam ſperare poſſint: interdum etiam cogi, ut ad eorum libidinem ſuas actiones accommodarent. Sibi vero in ſola innocentia ſpem defenſionis fore: unum enim eſſe filium, quem ſpectaret: cujus omnia emolumentá cum ſuis utilitatibus eſſent conjuncta. Hæc niſi reſpiceret, ſe privatam, cùm omnium gratia, libentius & felicius etiam victuram, quam in corrigendis delictis, omuium malorum ſubituram inimicitias, & in bonorum offenſiones interdum incurſuram. Neque novum videri debere, ſi femina alieni Regni procurationem petat: cum non modo in Britanuia, ſed in maximis etiam, & potentiſſimis continentis regionibus, feminæ regnarint: & ita regnarint: ut adminiſtrationis earum cives non pœnituerit. Hæc cum dixiſſet, multorum ſecutus eſt aſſenſus, partim eorum, qui futuræ gratiæ locum apud eam præmuniebant, partim, qui alienæ invidiæ fructum ad ſe perventurum ſperabant. Neque deerant, qui prava libidine, ſi electio ex omnibus fieret, ne velut parum idonei præterirentur, malebant, Reginam omnibus, quam alios ejuſdem ſecum aut ſuperioris Ordinis, præferri. Nobilitatis vero pars incorruptior cum, & vultu & verbis orationem Reginæ aſpernarentur, omnem cœtum vehementer movit Jacobi Kennedi Archiepiſcopi Fani Andreæ auctoritas, & oratio, quem in hunc modum locutum accepimus. Maxime vellem, proceres clariſſimi, ut, qui de omnium ſalute verba facere inſtituunt, ſine ſingulorum offenſione libere ex animi ſententia loqui & poſſent & vellent. Nunc vero cum, quæ ad publicam univerſorum dicuntur utilitatem, ad privatam rapiantur contumeliam, difficile eſt, ita modum inter diverſa ſtudia, & pugnantes ſententias tenere, ut non in alterius partis offenſionem incurras. Quod ad me attinet, ita moderabor orationi meæ, ut nemo de me queri poſſit, niſi ſuum prius flagitium fateatur: libertate vero à majoribus accepta ita modeſte utar, ut nec cupidè quemquam lædere voluiſſe, nec per timorem, aut ambitionem, quæ ad præſentem faciunt conſultationem, præteriiſſe videar. Duas omnino ſententias eſſe video, quæ concordiam noſtram remorentur. Altera cenſet in re, quæ ad omnium utilitatem pertinet, ex omnibus electionem fieri debere: & quemadmodum omnes ad ferenda ſuffragia de re, quæ totius regni ſalutem complectitur, coimus, ita neminem à ſpe honoris æquum eſſe excludi, qui virtute & honeſtis artibus eo contendat. Altera Reginæ clariſſimæ Principi, & lectiſſimæ feminæ, injuriam fieri putat, niſi, in

ſi, in filii ſalute tuenda, & Regno adminiſtrando, ceteris omnibus præferatur. Harum ſententiarum cur priorem magis probem, dicam poſterius. Aliorum tamen conſilium hactenus probo, quod parum è dignitate Reginæ putant, ut quiſquam alius cum ea in contentionem de honore veniat, ne auctoritas ejus, quæ ut eſt, ita omnibus eximia haberi debet, cum inferioribus collata, imminui videatur. Quod ſi de honore unius, & non de omnium ſalute hic eſſet diſceptatio, ego quoque facile, ac lubens ad eorum ſententiam accederem: verum cum de eo ſtatuendum ſit hodie, quod omnium privatorum vitam & fortunas, quod totius Regni incolumitatem complectitur, huic uni cogitationi omnes ſingulorum rationes concedere oportet. Quare eos etiam atque etiam moneo, ut ita reginæ ſtudeant dignitati, ne legum, ne veterum inſtitutorum, ne ſalutis omnium interea obliviſcantur: nam ſi oſtendere poterunt, & legibus licere, & publice expedire, ut Regis tutela, & rerum adminiſtratio penes Reginam ſit, me quoque ſuæ ſententiæ aſtipulatorem habebunt: ſin vero eorum oratio ſit publice pernicioſa, & ad legum omnium interitum, & Reginæ contumeliam ſpectet, hanc mihi veniam, primum à Regina, deinde ab omnibus bonis, datum iri ſpero, ut ſalva & ſacroſancta (quoad per leges, & inſtituta majorum licet) Reginæ auctoritate, non cælem quid ſentiam: aut potius ut id libere dicam, quod ſine ſummo ſcelere tacere non poſſum. Atque ut à legibus incipiam: Lex eſt à Kennetho Rege, non minus prudentia & conſilio, quam belli gloria claro, ante quingentos amplius annos lata, & ab omnibus Regni Ordinibus accepta, & uſu tot annorum, ad hunc uſque diem probata, ut Rege pupillo coëant Ordines, virumque prudentia & opibus primarium eligant, qui Regis tutelam gerat, eoque nondum Regni potente res adminiſtret. Hæc lex etſi ad Kennethum, velut auctorem, referatur, mihi tamen non tam primus eam tuliſſe videtur, quam vetuſtam Scotorum conſuetudinem nova ſanctione confirmaſſe: majores enim noſtri adeo erant à cura publica mulieribus mandanda alieni, ut, ſi omnia rerum vocabula excutias, ne muliebris quidem imperii nomen apud eos invenias: quorſum enim ei rei nomen impoſuiſſent, cujus ipſi nullum penitus uſum habuiſſent, nec in poſterum ullum fore ſperabant? Quas enim Reginas alii ſuo quiſque ſermone, nos Regum uxores appellamus: nec altioris faſtigii nomen ullum in eis agnoſcimus: voluerunt enim, opinor, viri prudentes, ut illæ, quoties mentionem ſui fieri audi-

rent, ex adjuncto viri nomine, ſe viris obnoxias eſſe, meminiſſent. Itaque, ad hunc uſque diem, nullum muliebre imperium, nulla publica procuratio fuit. In minoribus quoque magiſtratibus & mandandis, & exercendis, eundem plane morem conſtantiſſime obſervarunt. Nam multi honores, atque, in his, juriſdictiones, propter ingentia erga patriam merita, etſi ad pleraſque jure hæreditario pervenerint, ac ſæpe feminis dotales ceſſerint, nunquam tamen, ad memoriam uſque noſtram, proditum eſt, feminam aut in publico conſilio præſediſſe, aut jus dixiſſe, aut eorum, quæ propria virorum creduntur, ullum munus uſurpaſſe. Quod inſtitutum cum majores noſtri, nullis obſtricti legibus, tam conſtanter obſervarint, naturæ tantum inſtinctu impulſi, ſi nos eorum poſteri, adverſus legem omnium ſuffragiis acceptam, & tam longo uſu probatam, in manifeſtum periculum ſtatum publicum præcipitemus, quis, non à temeritatis dico, ſed inſaniæ nos infamia vindicabit? præſertim cum exemplis propinquis admoneamur: Saxones enim, ob unius Ethelburgæ ſcelus, lege caverunt, ne ulla deinceps Regis uxor Regina vocaretur: aut in ſede honoris, in publico, Regi aſſideret. Quæſo igitur, diligenter expendite, quantum ab eorum prudentia degenerent, qui, adverſus legem tam vetuſtam, tam feminis utilem, quam viris honorificam, clavum Reipublicæ eis committant, quibus majores noſtri nunquam nomen Regium indulſerunt: vicini etiam honoris illius vocabulum ademerunt. Aliæ nationes aliter cenſuerunt: quo ſucceſſu, dicam poſtea, modo prius eis reſpondeam, qui hanc legem non audent publice calumniari, in mulierum autem conventiculis, tanquam iniquam arguunt. Verum quiſquis eſt, qui eam reprehendit, non ille ſanctionem aliquam, hominum modo ſuffragiis comprobatam, ſed naturam ipſam, hoc eſt, legem illam primariam, à Deo in animos noſtros inciſam, velle reprehendere videtur: Naturam inquam, quam noſter legiſlator, in hac roganda, ducem & conſiliorum ſuorum rectricem habuit. Natura enim, ab initio, non modo viros à feminis, animi corporiſque viribus, diſcrevit, ſed ſua cuique ſexui munia, ſuas virtutes, genere quidem eaſdem, gradu vero longe diverſas attribuit: nam, qui minus indecorum eſt feminis, jus dicere, delectum habere, exercitum ducere, ſignum pugnæ proponere, quam viro lanam, colum, telam, ceteraque muliebris infirmitatis tractare miniſteria: quæ in viris liberalitas, fortitudo, ſeveritas, in muliere profuſio, veſania, crudelitas habetur: contra, quod in femina elegans, co-

me, venuſtum, in viris fractum, elumbe, putidum judicatur. Hæc, naturæ ſponte diſtincta, qui permiſcere & confundere conantur, nonne vobis videntur omnem Regni ſtatum, legibus & inſtitutis optime formatum, non perturbare, ſed omnino evertere, cum muliebre imperium nobis probare contendunt, cujus ne nomen quidem ullum noſtri majores habebant? Hujus enim (ut dixi) legiſlator, non tam, in ea condenda novum jus attuliſſe videtur, quam perpetuam majorum conſuetudinem literis, ad poſteritatis memoriam conſignaſſe: & quod in Rege creando, natura duce, ſemper fuerat uſurpatum, id in Regio quoque tutore creando, publica auctoritate obſervandum, conſecraſſe. Hanc qui labefactare conantur, quid aliud moliuntur, quam ut omnes leges, ritus, conſuetudines majorum, una lege violanda ſemel evertant? Neque ego (ne quis id calumnietur) leges omnes, velut in æternum latas, arbitror immutabiles: alia aliarum eſt ratio, alia vis, alia conditio: quæ enim, ad temporum viciſſitudines accommodantur, eæ fortunæ inconſtantiæ ſunt obnoxiæ: tam diu durare ſolent, quam diu manet, quæ eas impoſuit neceſſitas: & quæ per vim tyrannorum obtruduntur, cum ſuis auctoribus fere una tolluntur. At naturæ vim illam, quæ viva quodam modo lex eſt, & à Deo condita, in animoſque hominum inciſa, & penitus impreſſa, nullius multitudinis conſenſus, nulla hominum decreta abolere poſſunt. Non enim (ut egregium poëtam dixiſſe ferunt) heri, aut hodie nata eſt, ſed cum ipſa rerum natura una viget, conſeneſcit, & interit. Quo è genere cum hæc noſtra imprimis lex ſit, non oppugnat Reginæ dignitatem, qui cupit, ut ipſa ultro ſibi præſcribat metas, quas natura ſtatuit, ſexus poſtulat, conſuetudo affirmat, & omnium pene gentium conſenſu latæ, leges approbant: ſed qui, ſui eam obliviſci jubent, & omnia juris vincula perrumpere, ordinemque rerum, à Deo inſtitutum, uſu receptum & in omnibus bene moratis civitatibus probatum, perturbare ſuadent: eum ordinem quicunque negliglet, graves non hominibus, ſed Deo, ſuarum legum vindici, exſolvet pœnas. Nam ſi mortem Lex divina minatur viro, muliebrem, aut mulieri virilem veſtem induenti, quod ſupplicium ſatis, pro magnitudine ſceleris, grave eis irrogabitur, qui, adulatione præpoſtera, totam naturæ vim, & perpetuam Dei conſtitutionem evertant? Vultis intelligere, quam iſti aſſentatores non ex animi ſententia loquantur? in conventu publico dicere ſententiam, juri dicundo præeſſe, leges rogare, aut abrogare? Hæc ſingula etſi per ſe

per ſe ampla ſunt, quantula tamen portio ſunt administrationis publicæ? Cur ergo eorum uxores hic nobiſcum non conſultant? judiciis præſident? leges ſuadent, aut diſſuadent? cur non domi ſuæ ipſi rem familiarem procurant? & uxores in caſtra mittunt? Quod ſi, quibus rem familiarem committere vix audent, ne dum minimæ negotii publici parti pares eſſe, exiſtiment, eas noſtris imponere volunt cervicibus: videte, quam ſibi conſtent: ſin ipſi, infirmitatis ſuæ ſibi conſcii, idem ſentiunt, quod loquuntur, ſed pudore, magis quam judicio cohibentur, deſinant male ſperare de aliis, qui ſua, hoc eſt virorum officia implere & volunt, & poſſunt. Sin (quod magis reor) hoc aſſentationis genere, ſe Reginæ gratificaturos putent, eos admoneo & hortor, ut falſam iſtam, de Principe ſummæ prudentiæ, deponant opinionem: nec eam adeo rerum ignaram credant, ut quod aliis feminis eſſet turpiſſimum, in eo ſuæ dignitatis aut incrementum ullum, aut ornamentum ineſſe, arbitretur. Invitus in hanc orationem ingredior. Itaque cum Princeps illuſtriſſima de univerſo Regno ita ſit promerita, ut nihil audire debeat, quod animum ejus, aut aures offendere poſſit, omittam, quæ in ſexus contumeliam ab improbis jactari audio, & virtutum, quæ Reginæ ſunt propriæ, potius uſurpabo memoriam. Hæ enim cum plurimæ ſint, & inprimis illuſtres, nulla tamen majorem ei apud omnes commendationem & laudem conciliavit, quam modeſtia: ea enim iſtius ſexus ita propria exiſtimatur, ut in privata plerunque vita, alia aliarum vitia vel omnino texerit, vel certe obſcurarit. In Principe vero noſtra, cujus ob fortunæ generiſque claritatem nullum dictum factumve, in obſcuro eſſe poteſt, ita hæc prælucet, ut, ejus commendatione, ceteræ virtutes gratiores fieri videantur. Cum ea igitur mihi longa oratione non eſt opus: ſed tantum, ut admoneam & horter, ut, quam ſemel ad decus & gloriam ingreſſa eſt viam, eam conſtanter teneat: neu cujuſquam aſſentationi ita ſe præbeat, ut ſui obliviſcatur: malitque certum, & multis experimentis probatum iter, ad laudem & immortalitatem, inſiſtere, quam, per ancipitia & intuta progrediendo, anteactæ vitæ decus & ſplendorem in diſcrimen mittere. Vobiſcum mihi omnis diſceptatio, qui, vel invidia erga meliores, quos, ne vobis anteponantur, timetis, vel prava ambitione apud bonam Principem futuræ gratiæ fundamenta jacitis. Dicam igitur, Regina clariſſima, fretus tua prudentia, quod ſentio, & libere dicam. Iſti non te, ſed tuam

fortunam alloquuntur: &, dum Reginam cogitant, eandem quoque feminam eſſe, obliviſci videntur. Cum feminam dico (ne quis contumelioſe id dictum interpretetur) hominem dico, cui natura cum plurima dederit blandimenta, & indulgentiæ ſuæ munera, nonnulla etiam admiſcuit (ut pulcherrimis quoque & precioſiſſimis rebus ſoluta eſt) infirmitatis incommoda:ideoque,non ſui protegendi ſatis potentem,in aliena voluit eſſe cuſtodia, adeoque in alios imperium non dedit, ut leges naturam imitatæ in perpetua parentum, fratrum, maritorum tutela feminas eſſe juſſerint. Neque hoc ad earum eſt excogitatum ignominiam, ſed infirmitati inventum remedium: nam cum eas negotiis, quibus ſunt impares, arcet, beneficium eſt conſulentis pudori,non honori detrectantis contumelia. Non commemorabo, quam ægre cohibeat eas maritorum diligentia, & parentum auctoritas: non recenſebo, quo ſoluta vinculis quarundam licentia proruperit. Ea tantum dicam, non quæ cauſa præſens offert. ſed quæ exigit: & quæ, ſine fraude publica, tacere non poſſum: ſi qua in eo ſexu ſunt privatim noxia, ea maritis & propinquis curæ ſint: quæ publicè obeſſe poſſunt, ea leviter attingam. Nunquam ab hoc ſexu animi magnitudo poſtulata eſt (habent certe feminæ ſuas virtutes) ſed hæc, de qua loquor, inter viriles, non muliebres, ſemper connumerata eſt: deinde, quo magis, ob naturæ imbecillitatem, animorum motibus ſunt obnoxiæ, eo, quoties legum frænos licentia perruperit, longius progrediuntur, difficilius revocantur, ad modeſtiam vix unquam redeunt: quippe, morborum & remediorum juxta impatientes. Quod ſi quæ, inter eas, fortiores videntur, eo ſunt magis periculoſæ, quod vehementiores habeant impetus. & quæ, tædio ſexus, feminam ſemel exuerunt, etiam ultra curas viriles licentiam extendere volent. Nam ubi modum finemque, à natura poſitum, ſemel tranſieris, quicquid ultra eſt, infinitum eſt, nullo cupiendi, aut audiendi tibi relicto termino. Ad hanc etiam naturæ infirmitatem accedit, quod, quanto quiſque ſui minorem habet fiduciam, tanto facilius aliorum dicta & facta ad ſuam contumeliam accipit: vehementius iraſcitur: ægrius pacatur: immoderatius vindictam exercet, & velut contemptum ſui ulciſcitur. Hæc omnia quam ſint magiſtratum gerentibus adverſa, nemo veſtrum, opinor, ignorat.. Iſta ſi quis, à me confingi putat, apud animum ſuum reputet, quanta cum rerum perturbatione, Joanna Neapolitana non ita pridem imperaverit. Revolvite priſcorum temporum hiſtorias. Non commemorabo

Aſſyriam

Aſſyriam Semiramidem, non Cappadocem Laodicem, monſtra ſunt iſta, non feminæ. Palmyræna illa Zenobia, omnium ore celebrata, Parthorum victrix, Imperii Romani propugnatrix, tandem victa, capta, triumphata, ſe, regnumque ſuum ab Odenato marito auctum & illuſtratum, uno momento evertit. Sed, nec illud quidem præterire tacitus poſſum, cujus in alienæ rei procuratione, in primis ratio ducenda eſt, ne videlicet ſummum imperium ei hominum generi committamus, à quo male obiti negotii ratio exigi non poteſt. Nihil ego neque Reginæ ingenio, neque fidei, neque induſtriæ detraho: ſed ſi quid (quod plerunque accidere ſolet) aliena etiam fraude, geſtum fuerit, ſecus ac publica utilitas, aut, quem tenebit, loci dignitas poſtulet, quam multam à Regis matre exigemus? aut quam expetemus pœnam? apud quos rerum geſtarum ratio repoſcetur? apud muliebre concilium in gynæceo, de ſumma rerum conſultabitur? vos ibi decretis aut ſinguli ſubſcribetis, aut univerſi auctores eritis, & quam vix, inermem, legibus & moribus vobis obnoxiam, cohibere nunc poteſtis, auctoritate veſtra ſemel armatam muliebrem impotentiam ſuſtinebitis? Neque hoc eo à me dictum exiſtimate, quod quicquam tale, à femina lectiſſima & omnium longe modeſtiſſima, metuam: ſed quod nobis, quibus omnia adhuc in manu ſunt, turpe ducam, ſpem noſtræ incolumitatis, quam nobis ipſis debere poſſumus, in aliena poteſtate collocare: præſertim cum pro nobis faciant divinæ & humanæ leges, & non modo majorum noſtrorum conſuetudo, ſed omnium, qui ubique terrarum ſunt, gentium conſenſus. Tulerunt quidem, in ſummo honoris gradu, nationes quædam feminas, non illas quidem judicio & ſuffragiis electas, ſed ſorte naſcendi oblatas, nullus tamen unquam populus, cum libera eſſent ſuffragia, cum virorum quantulacunque eſſet copia, ſibi feminas præfecit. Quamobrem, viri clariſſimi, ſuadeo, vosque vehementer adhortor, ut juxta leges patrias, & majorum inſtituta, unum, aut plures etiam, ſi ita videbitur, ex optimatibus ſcilicet optimos eligatis, qui interim Regnum adminiſtrent, dum Rex eo robore ſit & animi & corporis, ut ipſe ad rerum gubernacula admoveri poſſit. Quod faxitis Deum opt. max: fortunare & volo, & opto. Hæc cum Kennedus, cum haud dubia majoris partis aſſenſione, dixiſſet, ceteri, ne fruſtra contra niti viderentur, in eorum ſententiam conceſſerunt. Res autem hoc maxime modo eſt compoſita, ut neutra partium alteri ceſſiſſe videretur: Bini è ſingulis factionibus

ctionibus adhibiti, ad Regis cuſtodiam, qui publica negotia cum fide tractarent, vectigalia Regia colligerent, ac diſpenſarent, familiæque Regiæ curam gererent: è factione Reginæ, Gulielmus Gramus, & Robertus Bodius, tum Cancellarius: alterius factionis, Robertus Orcadum Comes, & Joannes Kennedus, omnes familiarum ſuarum principes: adjuncti his duo Epiſcopi, Glaſcuenſis, & Caledonius: Reginæ permiſſum, ut educationi Regis adeſſet, modo, ne quam partem curæ publicæ attingeret: reliquorum vero liberorum. (erant autem quaterni, Alexander Dux Albinius, Joannes Comes Marriæ, ac duæ puellæ) ipſa educationi præeſſet. Rebus domeſticis ita conſtitutis, legati Anglorum auditi, petentibus induciæ, iu annos quindecim datæ. Proximo anno,
 cIɔ.cccc. lxiii. qui fuit M. CCCC. LXIII. Regis mater deceſſit, parum ſecunda pudicitiæ fama: eodem anno Alexander Regis frater, dum ab avo materno è Galliis redit, ab Angliscapitur, brevique liberatur, Scotis, ni redderetur, ob violatas inducias bellum comminantibus. Pace foris parta, domi ab inteſtinis motibus non diu ceſſatum: nam controverſiæ procerum, de Statu publico ordinando, rumoribus in majus auctæ, ætaſque Regis immatura rebus gerendis, & ſuperiorum temporum licentiæ recens memoria, hominibus natura inquietis, frænos facile ſolvit. Alanus Lornenſis, homo ſeditioſus, Joannem fratrem, natu majorem, hæreditatis ejus potiundi cupidus, in vinclis captivum tenebat: vivum ſervaturus, quoad, odio nefarii ſceleris ſeneſcente res ex ſententia tranſigeret. Id facinus Calenus Cambellus, Argatheliæ Comes, cum reſciſſet, magna clientium manu collecta, Alanum, liberato fratre, in carcerem conjecit, hominem, alioqui multis latrociniis infamem, in aulam ad ſupplicium ducturus: Verum ille (incertum fortuita, an voluntaria) morte ſupplicium prævenit. In diverſa regione, Donaldus Inſulanus ut auctor potentior, ita res turbare majore mole eſt aggreſſus: is enim, Rege mortuo, metu ſolutus, in eo turbulento rerum ſtatu, locum injuriæ adverſus infirmiores, & augendæ potentiæ occaſionem ſibi datam, ratus, Ennerneſſum, cum non adeo magno comitatu, venit; & à præfecto arcis, ut qui nihil hoſtile metueret, comiter invitatus, arcem, cuſtodibus expulſis, in ſuam poteſtatem redegit, Inſulanorumque copiis undique coactis, ſe Regem Inſularum pronunciat: per propinquas regiones edicit, ut vectigal uni ſibi cives pendant: neque alium Regem, aut dominum agnoſcant:
gravi

gravi pœna, qui ſecus feciſſet, indicta. Ad hanc famam, facinoroſis ad eum undique coëuntibus, ſatis magno exercitu confecto, Atholiam ingreditur, tanta celeritate, ut Comitem, qui Regis erat patruus, cum uxore, nihil tale ſuſpicatos, ceperit: is enim, ad repentini tumultus rumorem, Blaro arci diffiſus, in vicinam Brigidæ ædem, ſe religione loci defenſurus, ſeceſſit: multi item popularium, oppreſſi ſubito malo, precioſiſſima quæque rerum ſuarum eo congeſſere. Ea ædes quanquam in illis locis magna ceremonia veneraretur, & ad eum diem inviolata manſiſſet, ob ſanctitatis eximiæ famam, plus tamen valuit apud animum immanem & avarum præda, quam religio. Comite, cum uxore, magnoque captivorum numero illinc abducto, Ædi, rebus omnibus ſpoliatæ, ignem injecit: Sacerdotes, verbis à ſacrilegio deterrere; conatos, alios interfecit, alios male multatos dimiſit. Circumjectis deinde locis ferro & flamma longe lateque vaſtatis, dum cum ingenti præda domum redit, ſuborta repente tempeſtate, magna parte navium amiſſa reliquis graviter afflictis, ipſe, cum paucis, in Ilam inſulam ejectus eſt verius, quam expoſitus: id vero, qui, è tanta calamitate evaſerant, rati, manifeſta numinis ira eveniſſe, nudis pedibus, ac lineis modo veſtimentis tecti, ſupplices, cum muneribus ad Fanum Brigidæ, cui ante paucos dies tam contumelioſe illuſerant, acceſſerunt: Dux vero Donaldus, ſive dolore amiſſi cum præda exercitus, ſive animum (quamlibet immanem) ſubeunte ſcelerum conſcientia, & ſpretæ religionis memoria, ex eo die parum compos fuiſſe mentis dicitur. Hic Ducis caſus propinquos ejus movit, ut Atholiæ Comitem cum ſuis liberis dimitterent, ac Brigidam propitiatum, cum piaculis ampliſque muneribus, venirent. Rerum ita geſtarum fama, in Aulam perlata, omnem expeditionis adverſus Inſulanos apparatum ſolvit. Primis tumultibus ita ſedatis, tanta cum æquitate & tranquillitate res Scotorum adminiſtratæ ſunt, ut nunquam altiorem ſecuritatem, ſinceriorem que pacem ſeniores affirmarent, ſe meminiſſe: ea erat in Jacobo Kennedo (cujus aula tum maxime nitebatur auctoritate) prudentia & gravitas, ea in reliqua Nobilitate, qui, prudentioribus parere non recuſabant, modeſtia. Tantam enim Kennedus exiſtimationem, multis erga rem Scoticam meritis, erga ſuperiorem Regem officiis, collegerat, tantam, ob morum elegantiam, & propinquam cum Regibus cognationem, comparaverat in rebus omnibus fidem, ut ceteri pueritiæ Regiæ curatores, qui, per ordinem, bini in orbem ſibi ſuccedebant,

cum,

eum, quoties in aulam excurreret, velut diligentiæ exactorem, & probatorem, facile ferrent. Itaque, hac eorum concordia, in ſumma tranquillitate ita Rex educabatur, ut accedente ad rectorum diligentiam optima pueri indole, magnam omnium concitarit expectationem. Hæc fere, ad ſextum uſque Regni annum acta fuere. Erat tum in aula Robertus Bodius, familiæ ſuæ princeps: qui, præter magnas opes, familias tum plurimas & clariſſimas, propinquitatibus & affinitatibus erat complexus: florebat etiam tum egregia ſtirpe domus: habebat enim, præter Thomam & Robertum filios, Alexandrum fratrem, omnium primarum artium principem: qui reliquis pueritiæ Regiæ rectoribus non invitus, etiam cupiente Joanne Kennedo, propinquo (qui, per ingraveſcentem ætatem, adoleſcentiæ laboribus impar erat) ad Regem eſt admotus, ut militarium exercitationum rudimentis eum imbueret, quibus tum, inter æquales, facile primus habebatur. His opibus freti, nec loco quamvis honorifico, quem in aula tenebant, contenti, nec auctoritate, quæ erat eis præcipua, omne robur publicum in ſuam transferre familiam decreverant. Id ut conficerent, Alexandro negotium datur, ut Regis quoque animum adjungeret. Is, Regem jam puberem in ætatis flexu nactus, ita comitate & blanditiis animum infirmum cepit, ut ſumma ſibi fides omnium rerum eſſet. In hanc tam familiarem conſuetudinem admiſſus, ſermones frequenter apud adoleſcentem ſerebat, eum jam Regni potentem eſſe: jam tempus adeſſe, ut, è ſenum prope ſervitio emancipatus, ætatem circa ſe habeat militarem, eaque ſtudia mature capeſſat, in quibus, velit nolit, ei agenda ſit ætas. Hujus generis orationes ab adoleſcente, rerum imperito, & in ætatis lubrico, ad licentiam prono, facile accipiebantur: ac, paulatim rectoribus contumacior, multa illis inconſultis, nonnulla adverſantibus, tentare atque occaſionem quærere, ut à ſeniorum ſeveritate, velut è vinculis evaderet. Igitur cum è Limnucho Rex, ignorante Kennedo, cujus tum vices erant, in agros venatum prodiret, ſenex certior factus, non procul ab oppido eum aſſequitur: & cum, apprehenſis habenis, remoraretur, ac reducere conaretur, quod nec tempus commodum, nec idoneum comitatum cauſaretur, Alexander accurrens, ſeni, optime de ſe merito, arcu, quem manu tenebat, vulnus in caput inflixit: Ita abacto Kennedo, velut arbitro moleſto, quo cœperant ire, pergunt. Kennedus ſaucius in oppidum redit: nec Robertus in aulam reverſus, fratris factum

ctum improbavit: inde odiorum ſemina cum graviſſimo regni damno, alterius autem factionis exitio, ſunt orta. Initium fuit promendæ diſcordiæ, cum Bodii, Edimburgum, Kennedi, Sterlinum Regem inde transferre, vellent. Bodii, qui plus in aula tum poterant, ſine conſenſu publico, eum Edimburgum ducunt, ut ibi Regnum iniret: comites fuere itineris, præter Bodios, Adamus Heburnus, Joannes Somervallius, & Andreas Carus, familiarum ſuarum principes. Hæc acta ſunt, circiter decimum Julii diem, anni M. CCCC. LXVI. Kennedi, in ea contentione inferiores, diverſi domos abeunt, Joannes in Carictam, Jacobus in Fifam, tumentibus ira animis, nec ultioni, ſicubi poſſent, defuturi. Bodii ſuperiores, injuria non contenti, ad Joannem ſimiam miſerunt, quicum domi colluderet, ac ſe oblectaret, delirationem ſeni exprobrantes. Nec multo poſt, Jacobus Kennedus deceſſit, mature quidem ille, ſi ratio ætatis habeatur. Verum ejus mors omnibus bonis adeo fuit luctuoſa, ut parente publico viderentur orbati. Erant enim in eo viro, præter virtutes ante commemoratas, ſumma domi frugalitas, & continentia: foris ſplendor, & magnificentia. Omnes ſuperiores, & qui eum, uſque ad hunc diem ſecuti ſunt, Epiſcopos liberalitate in publicum ſuperavit: cum interea non magnos Eccleſiaſticos proventus teneret: neque enim adhuc ad Scotos pervenerat conſuetudo, ſacerdotia ſacerdotiis cumulandi, & male per avaritiam quæſita pejus per luxuriam profundendi. Unum reliquit ſuæ liberalitatis monumentum egregium, ſcholas publicas, ad Fanum Andreæ maximis ſumptibus ædificatas, & magnis proventibus, ex Eccleſiaſticis tamen fructibus, locupletatas: in eis ſepulchrum ſibi magnifice extruendum curavit, quod tâmen ei, privatim de pluribus, publice de omnibus optime merito malignitas hominum invidit: quod dicerent, nimiæ vanitatis eſſe, in re, ad nullum uſum comparata, tantos ſumptus facere. Mors virtutes ejus fecit illuſtriores, & deſiderium auxit: eo enim, velut perpetuo cenſore morum, de medio ſublato, diſciplina publica paulatim labefactata: deinde penitus corrupta, ſecum omnia pene in exitium traxit. Bodii, ad domeſticæ potentiæ incrementum, & inimicorum vires imminuendas, ſub legum prætextu, animum adjiciunt: è quibus maxime opportunus eſt viſus Patricius Gramus, Jacobi Kennedi ex eadem matre frater, Roberti quoque Bodii conſobrinus. Is, uti tum mos erat, per Canonicos electus Epiſcopus, in locum Jacobi fratris, nuper defuncti, sed, per factionem au-

M. CCCC. LXVI.

licam,

licam impeditus, quo minus cum Regis bona venia Romam adiret, ſine commeatu ad Pontificem profectus, facile cum eo tranſegit, ut in demortui locum ſufficeretur: nam præter generis nobilitatem, & maximarum virtutum commendationem, erat, ut illis temporibus, liberaliter eruditus. Itaque, dum Romæ adverſæ factionis opes metuens deſidet, vetus controverſia de libertate Eccleſiæ Scotorum agitari cœpta eſt: nam Eboracenſis Epiſcopus jus (quo Scotorum Epiſcopos contendebat ſibi ſubditos) per licentiam bellorum uſurpatum, etiam in pace retinere ſtudebat. Verum, decreto Romæ ſecundum Scotos dato, Gramus non modo Scotiæ Primas judicatur; ſed etiam à Pontifice Legatione in triennium, ut Sacerdotum prolapſos mores, & diſciplinam Eccleſiaſticam, præcipitantem, in priſtinum ſtatum reſtitueret, eſt ordinatus: nec tamen vir tantus, tot animi fortunæque bonis illuſtratus, ac, ſummi Pontificis tali prærogativa ſubnixus, domum redire auſus eſt, uſque ad inclinatam Bodiorum potentiam. Bodii: cum non tantus ad eos Nobilitatis concurſus fieret, quantum ſperaverant, ut inimicorum criminationes amolirentur, & ſecuritati ſuæ in poſterum proſpicerent, conventum publicum indicendum curant, in tertium decimum menſis Octobris. Ibi coram Rege & Apolectis Robertus Bodius ſenior, in genua procidens, conqueſtus eſt, ſuum erga Regem obſequium, quod in eo Edimburgum deducendo præſtitiſſet, malignis inimicorum ſermonibus traduci, & in pejorem partem rapi, ac minari, illius conſilii auctores pœnas aliquando daturos: quamobrem Regem orare, ut, ſi quam ob id factum iram aut offenſam animo concepiſſet, id palam declararet, & malevolentium calumnias compeſceret. Rex, ubi paulum cum Apolectis collocutus fuiſſet, reſpondit, Robertum non auctorem ejus itineris; ſed comitem fuiſſe, neque obſequii pœna, ſed potius officii in ſe collati præmio dignum exiſtimare: idque ſe, ut invidorum ſermonibus obviam eatur, publico conventus decreto declaraturum: atque eodem decreto cauturum, ne ea res Bodio comitibuſque ejus aliquando fraudi eſſe poſſit. Hoc decretum cum Bodius petiſſet in Acta conventus redigi: idemque diplomate Regio, cui magnum ſigillum appenderetur, confirmari: decretum quidem ſtatim in Acta relatum: diploma paulo poſt, nempe viceſimo quinto ejuſdem menſis die ei traditum. Eodem quoque die adjicitur & aliud diploma ex conſilii ſententia, quo Bodium Proregem creat: ſuamque ſalutem, fra-
res,

tres, ſorores, arces & oppida, omnemque jurisdictionem in cives ei Rex committit, donec ipſe viceſimum unum annum expleret: egitque cum proceribus, qui tum aderant, ut ſeſe ſanctè promitterent omnium actionum publicarum Bodiis adjutores fore, pœniſque, ni id ſumma ope & fide feciſſent, obnoxios futuros. Huic promiſſo Rex ipſe quoque ſubſcripſit. His rationibus Rege ſibi conjuncto, & parte Nobilitatis privato fœdere connexa, ac totius Regni adminiſtratione in ſe traducta, ſecuritati in longum tempus proviſum eſſe, exiſtimarunt, fundamenta potentiæ etiam in poſterum jacientes, perfecerunt, ut Regis ſoror natu maxima Thomæ Bodio, Roberti filio, nuberet. Id matrimonium ut opulentum, & velut potentiæ ſtabilimentum videbatur, ita inimicorum odia intendit, & vulgo variam ſermonum materiam præbuit: Etſi enim hac via omnes aditus ad Regem obſeptos credebant, ſolique dictorum & factorum arbitri erant, non tamen aulica gratia magis florebant quam flagrabant odio publico, quod quadriennio prope tectum, in exitium totius familiæ tandem erupit: nec adverſæ factionis prudentiſſimus quiſque tam ſubitum eorum incrementum invitus audiebat: ut cum arrogantiam (ut fieri ſolet) comitem ſperarent, quæ ſuperiores ferre nequeat, æquales contemnat, & inferiores deprimat: Ubi autem privati exceſſit modum, Reges æmulationis intolerantes in ſui exitium accendat. Fama vero diſcordiæ, inter factiones tam potentes, populari quoque licentiæ fræna ſolvit: nam nationes latrociniis aſſuetæ, veterem rapacitatem ex intervallo avidius repetebant: & odiorum ſemina, ad tempus ſuppreſſa, vehementius gliſcebant: & ſeditioſi turbandarum rerum occaſiones libenter amplectebantur: omnes denique omnia, ſpe impunitatis injecta, liberius audebant. Nec deerant occaſioni Kennedi, qui, partim ſpargendis rumoribus, plebis iram inflammarent, & omnium malorum cauſas in Bodios, ut ſeditionum auctores, conferrent: partim etiam (ut nonnulli rebantur) à tumultuoſorum hominum conſiliis non abhorrebant, & nequitiæ faces occulte ſubdebant: Illud certe ex eorum vultibus elucebat, hunc turbidum rerum ſtatum non admodum eis ingratum eſſe. Unum reſtare videbatur, ad florentem inimicorum potentiam ſubvertendam, ut Regis animum ad ſua conſilia traducerent: ſatis enim ſuperque ſibi virium eſſe: & vulgus novarum rerum ſtudioſum, & omnia alia magis, quam præſentia, ſemper cupiens, facile ad partes acceſſurum. Itaque per homines calli-

dos, qui ſtudium Bodianarum partium præ ſe ferrent, Regis animum pertentare inſtituunt. Interea legati in Daniam decreti, ut Margaritam Dani Regis filiam Jacobo peterent uxorem: utque proſpicerent, quoad fieri poſſet, ut vetus controverſia, de Orcadibus & Schetlandicis inſulis, magnis utriuſque gentis cladibus exercita, tolleretur. Princeps ejus legationis fuit Andreas Stuartus Valteri filius, idemque Scotiæ Cancellarius. De nuptiis facile cum Dano tranſactum, omni jure quod in omnes circa Scotiam inſulas majores ejus ſibi arrogarant, dotis nomine remiſſo: tantum ut privatis agrorum poſſeſſoribus caveretur, ut agros, quos ibi haberent, uti ante poſſederant, ita tenerent. Sunt, qui pignori oppoſitos, donec dos ſolveretur, ſcribant: ſed poſtea Jacobo nepoti, ex filia recens nato, Danum omne jus ſuum in perpetuum ceſſiſſe. Cum à Cancellario Rex certior eſſet factus, omnia ex ſententia eſſe confecta, proxima incidit deliberatio, de honeſto Nobilium globo, ad novam Reginam deducendam, mittendo. Ibi fraude inimicorum, & amicis parum proſpicientibus, Thomas Bodius Roberti filius, Araniæ Comes, laudata ſupra modum etiam ab invidis, & minus æquis ejus virtute, & ſplendore opibuſque, ad quamvis magnificentiam ſuppetentibus, legatus deligitur. Ille domi omnia, patre Prorege, tuta ratus, libens profectionem ſuſcepit, ac jam ineunte autumno, cum familiarium & amicorum comitatu conſcendit naves. Kennedi interea, labefactato Regis animo, & vincula, quibus Bodii ejus voluntatem ſe retenturos credebant, nempe voluptates, & à curis publicis ocium, trahendo in crimen, eorumque opes, quæ jam erant maximæ, velut Regi formidoloſas in majus extollendo, ac, nomine peculatus, prædam ex eorum ruina oſtendendo, animum infirmum, & ſuſpicionibus atque avaritiæ opportunum varie verſabant. Bodii vero etſi obſequio, & malorum publicorum diſſimulatione, à moleſtis cogitationibus Regem avertere conarentur, tamen & vulgi querimoniæ, & aulæ ſolitudo, utræque ab inimicis auctæ de in induſtria, tegi non poterant: nec deerant, qui Regem ſolitarium nacti, de publicis calamitatibus, & eorum remediis liberius admonerent: & Rex ipſe, velut ad curas viriles aſſurgens, quæ vulgo fierent, nonnunquam ingrata ſibi eſſe, monſtrabat. Nec Bodii, quanquam, eum ſibi paulatim minus obtemperantem, & pariter invidiam popularem increſcere, ſentiebant, quicquam tamen è ſuperiore licentia omittebant, confiſi & priſtina ejus facilitate, & venia præter-

præteritorum accepta. Igitur adverſa factio, jam Rege clam in ſuas partes abducto, & Thoma Comite Araniæ in Daniam ablegato, unde, propter Oceani Septentrionalis ſævitiam, magna anni parte navigationibus impervii, reditus ante ver adultum non pateret: Senes & ætate & morbis invalidos, & raro propterea in aulam ventitantes, & præſidio multorum amicorum, qui in legationem erant profecti, deſtitutos, maturum aggredi arbitrati, primum conventum publicum, jam diu à multis flagitatum, in viceſimum ſecundum diem menſis Novembris, anni milleſimi quadringenteſimi ſexageſimi noni, Edimburgum per Regem indicendum curant. Eo Bodiis fratribus adeſſe juſſis, varie res, pro cujuſque odio aut favore erga eos, eſt celebrata. Ipſi certe tam inopinato caſu perculſi, nullo auxilio adverſus imminens malum ante parato, fractis animis, non tam factionis adverſæ potentia, quam ſubita Regis alienatione perturbati, Robertus, omni ſpe incolumitatis abjecta, in Angliam profugit: Alexander, quem adverſa valetudo à fuga cohibuit, in jus venit: crimini fratribus communiter datum, quod, in Regem injecta manu, privato conſilio eum Edimburgum duxiſſent. Cum Alexander affirmaret, ejus culpæ veniam in conventu publico impetratam, ſupplexque peteret, ut ejus veniæ, ex Actis publicis Rex exemplum deſcribi pateretur, id ei negatum. Quid adverſus id decretum ab accuſatoribus objectum ſit, ab illius temporis ſcriptoribus non proditur: ego quoque, quanquam conjectura difficilis non ſit, malo cogitationibus legentium rem totam relinquere, quam incerta pro certo affirmare. In eo judicio Alexander damnatus capite luit: Robertus paucis poſt annis Annevici in Anglia, exilii tædio ad prægravem ætatem adjuncto, deceſſit: filius ejus abſens, inauditus, & negotium publicum gerens, hoſtis publicus judicatus: omnium bona publicata. Hæc quidem ita geſta ſunt. Quæ autem ex viris bonis, & illorum temporum non ignaris accepi, non exiſtimavi diſſimulanda. Ajunt enim, decretum, quo Bodiis ante actorum venia fuit data, in Actis extare, in hanc fere ſententiam: Ut Rex omnem offenſionem, & (ut tum loquebantur) animi rancorem remitteret. Quod quidem qui Regi gratificari volebant, juxta remiſſionis de culpa & pœna diſtinctionem, quæ tum inter Theologos celebrabatur, interpretarentur: his videlicet verbis intelligi, noxam quidem, &, ex animi nequitia conceptam labem aboleri: ceterum legum pœnis reos non eximi. Proximò vere Danica

CIↃ.CCCC. LXIX.

 claſſis

claſſis Reginam advexit. Thomas Bodius, audita calamitate totius familiæ, quanquam non deeſſent, qui in publica omnium lætitia ſpem veniæ ei oſtentarent, non eſt auſus tamen deſcendere: verum ab uxore, quæ ad rumorem Danicæ claſſis advolaverat, edoctus, nullum reditum ad Regis gratiam patere, omni aditu ab inimicis præcluſo, ſtatim in Daniam, unde venerat, revectus eſt: & peragrata Germania in Galliam venit. Ibi multa fruſtra conatus, ut Ludovico Undecimo (qui Regnum legitimum Francorum in tyrannidem converterat) deprecatore uteretur: ad Carolum Burgundum profectus, fortem & fidelem ei in bello navavit operam: ac multis ab eo invicem donis & honoribus affectus fuit. Ibi dum privatam, ſed honorificam vitam ducit, uxor ei Jacobum filium, & Græcinam filiam peperit, de quibus ſuo loco dicemus. Nuptiæ Jacobi Tertii, & Margaritæ Reginæ, magno Nobilitatis concurſu, ce-
CIↃ.CCCC. LXX. lebratæ, decimo die menſis Julii, anni M. CCCC. LXX. Ex eo matrimonio, tertio poſt anno, natus eſt Jacobus, qui patrium Regnum ſucceſſit, menſe Martio, die ſacro Divo Patricio. Rex interea, nondum ſatiatus Bodiorum calamitatibus, ſcribit in Flandriam, ac ſororem domum revocat. Sed cum, ob inſignem erga maritum amorem, non facile ei de reditu perſuaderi poſſe exiſtimaret, curat ex aliorum literis ſpem ei injici, Regis ira ſpatio temporis lenita, non deſperandum, quin ſoror apud fratrem plurimum perficere poſſet, ad mariti calamitatem ſublevandam: multum intereſſe, præſens ne tuam cauſam agas, an aliis agendam mandes. Illa ea ſpe illecta cum rediſſet, ſtatim de divortio cum ea Rex agit: &, affixis libellis publice, ac multis aſcitis teſtibus, Kilmernoci (quod ante res afflictas Bodiorum princeps erat domicilium, jubetur Thomas intra ſexageſimum diem adeſſe, quem ſciebant omnes vix fide publica data reverti auſurum. Cum diem non obiſſet, priores nuptiæ decernuntur illegitimæ: ac divortio cum abſente & inaudito tranſacto, Maria, Regis ſoror, invita Jacobo Hamiltonio, homini prope novo, ac multum dignitate & opibus quam prior maritus inferiori, nubere cogitur: peperit autem ei Jacobum, & Margaritam filiam. Revocati quoque ex altero viro à Rege liberi: nec ille diu ſuperſtes fuit. Cum Antverpiæ diem obiisſet, nec propinquum ibi haberet, qui hæreditatem adiret, Carolus magnificum ei ſepulchrum pecunia ſatis ampla, qua ipſe munifice eum donaverat, in æde conſtruendum, cum inſcriptione honorifica, curavit. Ita Bodiorum, quæ tum erat in Scotia

tia florentiſſima familia, intra paucos annos & crevit, & corruit, magno poſteris documento, quam ſint lubricæ Regum adoleſcentium amicitiæ: Nec ea modo ruina obſtupefecit amicos, ſed inimicos etiam terruit: nullo poſtea ad eum, unde illi dejecti erant, gradum contendere auſo, partim dum rerum humanarum caſus inſtabiles expendunt, partim dum Regis tam ſubito in beneficiis pœnitentiam, & in odio tantam pertinaciam in mentem revocant. Multum certe eos, qui ex ea mutatione ſtatus publici in maximam ſpem erant erecti, ſua fefellit opinio: nam Rex, qui ſuperioribus annis aſſueverat ocio domeſtico, ac raro prodibat in publicum, jam novus etiam maritus, domeſticis voluptatibus magnam temporis partem impertiebatur: atque, excluſa Nobilitate, in paucorum miniſtrorum poteſtate totus erat: cum eſſet enim ingenio acri & præfervido, non facile ferebat ſententiam ſuam à conſultoribus reprehendi: ita cum procerum in cenſendo refugeret libertatem, tales circa ſe habebat, qui non corrigerent, ſed approbarent ſua decreta, & repugnandi offenſione vitata, obſequendo gratiam pararent. Inter hos aulæ mores, Ordo Eccleſiaſticus nihilo ſanctius agebat: quanvis enim luxu & avaritia jam multos annos, Eccleſiæ miniſtri laboraſſent, remanſerant tamen adhuc ſpecies quædam antiquæ gravitatis, quæ & ſtimulos literas diſcentibus adderet, & qui in diſcendo profeciſſent, ſpem emolumenti eis injiceret: eligebantur enim Epiſcopi à collegiis Canonicorum, & Cœnobiarchæ ſuis à ſodalibus: tum autem aulicos, qui Regis animum & aures obſederant, lucri oſtentata magnitudo, & eorum, quibus cum certamen eſſet, infirmitas eo facile perduxit, ut Regi ſuaderent, ne rem tanti emolumenti penes homines ignaviſſimos & ad nullam Reipublicæ partem capeſſendam, idoneos eſſe ſineret: ſed poteſtatem deſignandi, quos vellet, ad ſe revocaret. Inde enim non defuturum, unde & contumaces reprimeret, & dubios retineret, & bene meritis gratiam referret: nunc autem, penes vulgi fecem, honores & opes eſſe, non minus in publicis neceſſitatibus parcos, quam in domeſticis voluptatibus profuſos: unum Regem eſſe oportere, in quem omnium oculi ſint intenti: penes quem ſit & puniendi, & ignoſcendi, & remunerandi facultas. Cum his & ſimilibus blandimentis, Regis animum, ætate infirmum, nec ſatis adverſus pecuniam firmum, & prava conſuetudine labefactatum, & à natura pronum ad licentiam, in ſuam ſententiam pertraxiſſent,
 continuo

continuo nova rerum facies per totum regnum oritur, rebus omnibus, tam ſacris quam profanis, in aulam velut ad publicam nundinationem propoſitis. Patricius autem Gramus, qui præcipitantem Eccleſiam unus velut ſufflaminabat, cum, inimicis omnia domi tenentibus, Romæ aliquot annos ſubſediſſet, certior per amicos factus, quo in ſtatu res eſſent, fretus propinquitate Regis, è cujus amita magna natus erat, ad ſuos redire ſtatuit: & ut, animos hominum pertentaret, diploma, de Legatione impetrata, præmiſit, & promulgandum curavit, menſe
CIↃ. CCCC. LXXII. Septembri, anni M. CCCC. LXXII. quæ res & magnam ei invidiam ſtatim conflavit: nam qui redemerant in aula honores Eccleſiaſticos, ne prædam & precium ſimul amitterent, metuebant: & qui ſpem creſcendi ex aulica nundinatione conceperant, aditum ſibi obſtrui dolebant. Nec minus fremebat ea factio, quæ ſacerdotia mercenario quæſtu à Rege impetraverant, vel impetrata aliis divendebant, ne genus illud lucri è manibus eriperetur. Hi omnes, conjuratione facta, maledictis Patricium abſentem onerant, & in Regiam collecti queruntur, vetuſta majorum jura, & recentia Regum edicta violari ac multa, univerſo Regno damnoſa, per Romanenſes agitari: quorum libidini niſi mature obviam eatur, Regem brevi in ordinem redactum iri, & penes illos omnium rerum poteſtatem fore. Id periculum ut prævenirent ex decreto Conſilii ad Patricium, vix navi egreſſum, miſſi, qui vetarent, ne ullam ſui muneris partem attingeret, donec Rex de teſtimoniis adverſus eum ad ſe delatis cognoſceret. Dies dicta, ut Edimburgi adeſſet ad Cal. Novembres. Interea cum amici & propinqui confirmarent, Regem in tam juſta cauſa non iniquum fore, idque ex rumoribus adverſa factio reſciſſet, Regis & aulicorum animos magnæ pecuniæ promiſſione ita ſibi devinxit, ut nunquam deinde Patricius, æquo jure, cum adverſariis contendere potuerit. In conventum accitus cum diplomata protuliſſet, è quibus oſtenderet, ſe à Romano Pontifice Archiepiſcopum Fani Andreæ, Primatem Scotiæ, & Legatum, ad Eccleſiaſticum ſtatum ordinandum in triennium creatum, à minoribus quidem ſacerdotibus ſatis æquo animo eſt auditus, gaudebant enim, munus tam neceſſarium viro bono & erudito comiſſum: ſed hi metu potentiæ aliorum, qui ſibi Regem & aulicos conciliaverant, mutire palam non audebant. Adverſarii, ut favor populi erga Patricium elangueſceret, mora interpoſita, Pontificem Romanum, qui unus in ea cauſa judex eſſe poſſet, appellant.

appellant. Ipſe ad ſuam Eccleſiam à Rege remiſſus, vetitus eſt, dum lis dijudicaretur, Archiepiſcopi inſignia uſurpare: aut quicquam, præter conſueta ſuperioribus Epiſcopis munia, attentare. Inter hæc, exortus eſt Patricio levi de cauſa novus inimicus, ſed omnium longe acerrimus, Gulielmus Seveſſius. Is juvenis acri ingenio, cum aliquot annos Lovanii apud Joannem Sperincum, Medicum & Aſtrologiæ ſtudiis nobilem, egiſſet, reverſus ad ſuos, cum cetera ingenii dexteritate, tum ſcientiæ rerum cœleſtium jactatione, brevi in aulicorum gratiam ſe inſinuavit: ea rẹs magnum ei favorem conciliavit, quod aula omnibus divinandi generibus tum uſque ad inſaniam dedita erat. Seveſſius igitur, ingenii acrimonia & aulica gratia florens, brevi Archidiaconus Fani Andreæ deſignatur. Cum ab Epiſcopo ad id munus non reciperetur, communicato conſilio cum Joanne Locco tum Scholarum publicarum Rectore & Patricii inimico, machinas omnes ad eum ſubvertendum admovent. Rector fretus Romani Pontificis privilegio, quo à juriſdictione Patricii erat exemptus, ei Sacris interdicit. Hanc ille hominis ex inferiore Ordine, comminationem ita contempſit, ut, etſi veniens in aulam eiſdem Diris ſemel atque iterum eſſet petitus, nihil tamen de ſuperioris vitæ conſuetudine remitteret. Tum inimici (ut mos eſt, cum Diræ Eccleſiaſticæ contemnuntur) Regis auxilium implorant, ac Patricium omnibus ſacris ædibus excludi procurant: in bona ejus procurationem fiſci immittunt: comites gravi indicto juſſi diſcedere: dati cuſtodes, qui obſervarent, ne quicquam, quod edicto repugnaret, attentaret. Epiſcopi reliqui, ne erga Regem tam benevolum ingrati viderentur, ſummam pecuniæ grandem, quam tenuioribus ſacerdotibus gravatè extorſerant, ad eum attulerunt. Rex hac præda potitus, velut Patricii miſertus, cœpit cum eo mitius agere, ac, miſſis ad eum Abbate Sanctæ Crucis, & Seveſſio, Epiſcopus Regi, & Epiſcopo Seveſſius reconciliatur: ſed pecunia ante ab amicis collata, & ad Regem perlata. Igitur Patricius, velut omnibus moleſtiis liberatus, cum ad villam ſuam Monimalium divertiſſet, atque ad ea, quæ ſui muneris erant, privatim & publice obeunda ſe compararet, Menſarii Romanenſes ab inimicis in eum immiſſi, ob nondum ſolutam pro diplomate Pontificio (Bullas ipſi vocant) pecuniam ei Sacris interdicunt. Erat autem ille ad extremam inopiam jam adductus: nam & ante & poſt reditum cenſus ejus majore ex parte à Procuratore Regio erant in fiſcum relati: &, quod ab amicis potuit confici, Regi & aulicis

 datum:

datum: miniſtris autem Regiis iterum in poſſeſſionem miſſis, ipſe in arce ſua, adhibitis à Rege cuſtodibus, ac domeſticis miniſtris ablegatis, ſervari juſſus, etiam ad inopiam conſilii eſt redactus. Gulielmus Seveſſius capitalis inimicus, velut mentis parum compoti, à Rege primum Adjutor (ut vocant) eſt datus, deinde à Romano Pontifice approbatus: mox idem Seveſſius per factionis adverſæ potentiam Quæſtor electus, qui de vita & moribus ejus inquireret: multa ei levia, multa ridicula, quædam etiam incredibilia objecta: inter quæ, quod interim uno die ter miſſaret, idque ea ætate, qua vix reperiebatur Epiſcopus, qui ternis menſibus ſemel id munus obiret. Ibi inimico judice, conductis teſtibus, Epiſcopatum ejerare coactus eſt: Seveſſius, qui decretum ad Pontificem pertulerat, in ejus locum ſuffectus. Nec inimici hac hominis clade contenti, cum omnes eum contumelias magno animo ferre conſpicerent, curarunt, ut in Cœnobium aliquod devium, quatuor adhibitis cuſtodibus, includeretur. Electa eſt Æmonæ, ſcopulus verius, quam inſula: inde, exorto bello, metu Anglicæ claſſis poſt triennium eſt tranſlatus Fermelinodunum: illinc rurſus in arcem, quæ eſt in lacu Levino: atque ibi tandem, ætate & miſeriis confectus, deceſſit: vir nullius ſceleris compertus, doctrina & virtute nemini ſui temporis inferior. Reliqui viri boni calamitate ejus deterriti, ſpe abjecta inſtaurandæ Eccleſiaſticæ diſciplinæ ſeſe ad ſua privata quiſque negotia contulerunt. In aula ſacerdotia aut vendebantur, aut adulatoribus & turpium voluptatum adminiſtris, in præmium cedebant. Hæc ne rerum ſeries ſæpius interrumperetur, quanquam diverſis temporibus geſta, in unum locum contulimus, ut, memorabili exemplo, miſeriam illius temporis ante oculos exponeremus. Facilis enim hinc conjectura eſt, quibus in malis inferiorum ordinum homines verſarentur, cum omni virtutis genere vir clarus, & idem Regia magnarumque familiarum propinquitate ſubnixus, à paucis infimæ ſortis nebulonibus, fuerit inimicorum ludibrio & crudelitati expoſitus. Nunc ad alia, quæ per ea tem-
CIↃ.CCCC. pora evenerunt, redeamus. Anno milleſimo, quadringen-
LXXVI. teſimo, ſeptuageſimo ſexto, cum, ex decreto publico, adverſus Joannem, Inſularum Regulum, qui aliquot jam provincias occupaverat, & maritimas continentis regiones late populabatur, Rex ipſe terreſtri itinere proficiſci ſtatuiſſet, & Crafordiæ Comitem, tum maris Præfectum, cum claſſe eſſet miſſurus, Regulus tantis apparatibus impar, ſuadente Atholio,

Regis

Regis patruo, venit in aulam ſupplex, ac ſe Regi permiſit. Ademptæ ei, quas per vim ceperat, provinciæ, Roſſia, Kintera & Cnapdalia: inſularum imperium relictum. Eodem anno, controverſia cum Anglis, jamjam in bellum eruptura, finem habuit. Navem Scoticam, ab Jacobo Kennedo ædificatam, quâ majorem, ad eum diem, in Oceano viſam non meminerant, vis tempeſtatis in littus Anglicum impegerat: bona ab Anglis direpta, ac ſæpe fruſtra repetita. Hæc per aliquot annos cum lis animos diſtinuiſſet, legatione tandem honorifica in Scotiam miſſa, cujus principes erant Epiſcopus Dunelmenſis, & Scrupus, homo nobilis. Ab iis cum Eduardus, fortunæ inconſtantia jactatus, pecuniis tam diuturno bello exhauſtus; requiem ab armis libenter amplecteretur, facile renovatæ ſunt induciæ eis legibus, ut naves direptæ, & bonorum, quæ inerant, precium per viros bonos æſtimaretur, ac bona fide redderetur. Eodem anno legati ad Carolum Burgundum, ad ſedandas mercatorum querelas, miſſi, cum in Flandriam appuliſſent, ibi comiter accepti. Ab eis aliquando forte fortuna invitatus, ut una cœnaret Andreas quidam, Medicinæ profeſſor, & qui magnam Aſtrologicarum prædictionum habere putabatur peritiam. Is, audita eorum adventus cauſa, ſeductos occulte admonuit, non eſſe cur magnopere feſtinarent: intra paucos enim dies certum de Duce nuncium affuturum. Nec prædictioni defuit eventus: nam intra triduum eſt renunciatum, Ducem, exercitu profligato ad Nancæum Lotharingiæ oppidum, ab Helvetiis eſſe interfectum. Ita illi rebus, ob quas profecti erant, infectis reverſi, cum apud Regem Andreæ de rebus futuris præſcientiam mire laudaſſent, animum ejus in eas artes proclivem impulerunt, ut magnis pollicitationibus hominem ad ſe accerſeret, ac non ita diu poſtea advenientem benevole exciperet, & opulento Sacerdotio aliiſque muneribus donaret. Ab hoc autem cum Rex accepiſſet (uti fama eſt) ſibi à ſuis exitium imminere, eaque dictio cum maleficarum mulierum (quibus immodice deditus erat) reſponſis conſentiret, quæ prædixerant, fore, ut leo à catulis ſuis extingueretur, è Principe ab initio indolis optimæ, & ſummæ ſpei, ac ne tum quidem penitus depravato, in immanem tyrannum degeneravit: ſuſpicionibus enim animo ſemel occupato, ſanguine proximos, & fere optimum quenque è Nobilitate pro inimico habebat: Proceres autem cum, ob hanc ipſam cum hoc malefico genere hominum conſuetudinem, Regi erant infenſi, tum longe magis, ob aulicos

 quoſ-

quoſdam, infimæ ſortis homines, quibus, Nobilitate contempta, ſolis conſultoribus utebatur. Eorum hi principes erant, Thomas Præſtonus, honeſto loco natus, ſed qui Regi omnibus in rebus obſequi in animum induxerat: Robertus Cocheranus, homo magnis corporis viribus, ac pari audacia: qui cum è certamine quodam ſingulari cognitus Regi fuiſſet, ſtatim ex architecto aulicus factus, & ad ſpem vitæ liberalioris erectus, brevi diligenter obeundis levioribus negotiis, & Regis moribus obſequendo, perfecit, ut ad intima de rebus magnis conſilia adhiberetur: ac gener à Præſtono eligeretur. Tertius erat Gulielmus Rogetus, Anglus cantor, qui cum Regis Angli legatis in Scotiam ingreſſus, poſtquam ſemel & iterum Regi auditus placuit, ab eo retentus, & divitiis auctus, brevi in Equeſtrem Ordinem eſt aſcriptus: ceteri, è contemptiſſimo genere hominum, viliſſimarum artium opifices, & ſola improbitate, & audacia commendati. De Aula ab hoc hominum genere purganda, cum Nobilitatis convocatio fieret, principibus duobus Regis fratribus, ejuſque paulatim prodirent indicia, Joannes, minimus natu fratrum, ceteris incautior, cum temere de ſtatu Regni liberius locutus fuiſſet, ab aulicis arreptus & in carcerem conjectus, à domeſtico Regis conſilio condemnatus, ac vena reſciſſa mori eſt coactus: cauſa mortis in vulgus edita eſt, quod cum feminis veneficis clam conſilia conferret in Regis caput; id crimen verum ut videretur, decreta adverſus veneficas quæſtione, ad duodecim earum, quarum viliſſima erant capita crematæ. Mors Joannis conjurationem, jamjam (ut videbatur) erupturam, magis repreſſit, quam diſcuſſit. Alexander, ut genere, ita periculo proximus, quamvis omnes à ſe, quoad potuit, ſuſpiciones amoveret, tamen per miniſtros Regios, qui nunquam eo vivo ſibi ſatis conſultum credebant, ſubito in arcem Edimburgenſem raptus eſt. Ibi cum diligenter aſſervaretur ab eis, qui ejus potentiam ſibi exitiabilem rebantur, nec per neceſſarios animum Regis placare poſſet, conſilium clam, quando aliter non poterat, evadendi cœpit, conſcio cubiculari tantum miniſtro, quem unum è ſuis ſibi relictum habebat: per eum naviculam conduxit, quam in ſtatione proxima paratam eſſe juſſit: deinde, crebris ex aula nunciis commeantibus, qui coram cuſtodibus (nam ſecreto colloqui non licebat) fingerent, Regem placabiliorem fieri, ac brevi ſpem libertatis oſtentarent. Cum deſtinatus ad evadendum dies appareret, vultu, quantum in illa fortuna potuit, ad hilari-

hilaritatem compoſito, ſimulat ſe plane nunciis credere, Regem ſibi conciliatum eſſe, nec diu ſe ſperare in ea cuſtodia futurum: lautam cuſtodibus cœnam dedit: & ad multam noctem, una cum eis bibit: illis diſcedentibus, & vino copioſiore, in ſomnum ſolutis, ſolitudinem nactus, è linteis lectuli ſui ſtragulis funem concinnavit, pro altitudine, ut rebatur, muri ſatis longum: ac primum, ut periculum faceret, miniſtrum demiſit, è cujus caſu, breviorem juſto eum eſſe, intellexit: aucto igitur, pro præſenti copia, fune, ipſe ſecutus miniſtrum, qui in deſcenſu crus fregerat, in humeros ſublatum, circiter mille paſſus ad mare tulit, ac, ventum ſecundum nactus, Dumbarum navigavit: arceque adverſus vim non ſatis communita, cum paucis in Franciam abiit. Eo abſente, Andreas Stuartus, Cancellarius, cum exercitu ad arcem capiendam miſſus: eam cum aliquot menſes, fortiter à præſidio defenſam, oppugnaſſet, tandem, qui intus erant, omnibus neceſſitatibus circumventi, naviculas nacti, noctu clam in Angliam diſceſſerunt: poſtridie, arx vacua recepta eſt: Cæſi ex obſidentibus aliquot Equites clari. Circa hæc tempora, Regibus Scotorum & Anglorum malis domeſticis fatigatis, pacis cupido inceſſit. Miſſa ad eam conficiendam Legatio ab Anglis benevolenter excipitur: nec de modo conventum. ſed ad eam confirmandam adjecta affinitas ut Cæcilia, Eduardi filia Jacobi Scoti filio, cum primum nubendo maturuiſſent, nuberet: pars etiam dotis repræſentata, ea lege, ut ſi utriſque puberibus nuptiæ non ſequerentur, dos Anglo redderetur: dati prædes, aliquot oppidorum cives. Sed ea pax non diuturna fuit: nam ex odio vetuſto; & reſidua è ſuperioribus bellis ira, incurſionibus utrinque factis, abactiſque prædiis, & villarum incendiis, ita utrinque animi ſunt inflammati, ut ex mutuis injuriis res in apertum bellum erumperet. Erant & præter has ſuæ utriſque cauſæ. Anglum incitabant Duglaſſius quidem vetus, Alexander autem, Regis frater, novus exul: Nam Alexander in Galliam, uti diximus, profectus, uxorem accepit filiam Comitis Bononiæ maritimæ: ſed cum à Ludovico Undecimo, qui tum imperitabat, impetrare non poſſet, ad ſua recuperanda, copias, in Angliam tranſvectus, ibi ſe ſperans aliquid moturum: Jacobum autem, Scotorum Regem, ad bellum incitabat Ludovicus Gallus, Roberto Irlando Scoto, Doctore Sorbonico cum duobus Equitibus Gallis ad id miſſis. Igitur, violata pace, quanquam res Scotica, vaſtatis aliquot regionibus, pejore in loco erat, decreto

creto etiam in Anglia magno exercitu, qui ductu Gloceſtrii Scotiam invaderet: Rex tamen, & qui circa eum erant, inviti exercitum indicunt: homines enim nuper egeni, & qui ex aliorum calamitatibus creverant, Regique impotentium conſiliorum auctores fuerant, nihil magis metuebant, quam Nobilitatis infenſæ frequentem conventum. Cum Lauderam ventum eſſet, oppidum & Martianis & Tevioticis finibus vicinum, quæ regiones aut ab hoſte vaſtatæ, aut per vim parere coactæ fuerant, Rex nihil ſuperiorum temporum ratione omittebat: Nobilitati enim diffiſus, omnia per domeſticum conſilium tranſigebat. Proceres, eam indignitatem non tolerandam diutius, rati, in templum opido de tertia vigilia coierunt. Concilio jam ſatis frequenti, Arcibaldus Duglaſſius, Anguſiæ Comes, conveniendi cauſam ita explicaſſe dicitur. NON *arbitror neceſſe, viri clariſſimi, ut ſtatum rerum Scoticarum pluribus declarem: partim enim ipſi meminiſtis, partim ante oculos videtis. Principes Nobilitatis, in exilium pulſi, aut pati intoleranda, aut nefaria facere coguntur: vos autem, in quibus omne Regni eſt robur ſine capite relicti, velut navis ſine gubernatore, omnibus fortunæ procellis & tempeſtatibus eſtis objecti. Ager noſter uritur, fortunæ diripiuntur: agricolæ aut cædibus exhauſti, aut quia nullum in tot malis aliud proſpiciunt allevamentum, hoſtibus dediti. Rex vero, ſi compos eſſet, homo & animi generoſi, & raræ prudentiæ, malis venenis expugnatus, non ad procerum cœtum, ſed ad infimæ ſortis homines, de pace, de bello, de ſalute publica refert. Illi ariolos conſulunt, & maleficorum reſponſa ad animum ægrum, & pravis ſuperſtitionibus captum adhibent: & de noſtrum omnium incolumitate decreta, iſtis auctoribus, fiunt, qui, quod omnibus jure ſe inviſos intelligunt, omnes oderunt: nec veſtram auctoritatem imminuere ſed univerſos omnibus artibus extinguere contendunt. Partem jam veſtrûm morte, partem exilio ſuſtulerunt: neque ut homines novi ſolent, gradatim ad ſumma nituntur: ſed in Regio ſanguine tyrocinium crudelitatis & avaritiæ exercent: alterum è Regis fratribus trucidarunt immaniſſime, alterum patriæ metu mortis abſtulerunt: & hoſtibus noſtris ducem dederunt. Illis jam è medio ſublatis, reliqua Nobilitati imminent, & ſuæ humilitatis conſcii, nihil eminens aut excelſum ſupereſſe volunt. Quicunque habent aut divitias, ad eorum avaritiam explendam, aut potentiam ad audaciæ reſiſtendum, hunc pro hoſte ſibi numerant: & nos interea caſtra adverſus Anglos habemus, ut hoſti publico reſiſtamus: tanquam*

ullus

ullus ſit hoſtis capitalior eo, qui nec bonis veſtris cupiditatem, nec ſanguine crudelitatem explere poteſt. Ut autem intelligatis, quam hæc peſtis inteſtina ſævior, quam illa externa ſit, fingite, Anglum (quod Deus avertat) victorem veterum offenſarum memorem & felicitate præſenti elatum. Quem tandem odiorum ſuorum finem, aut quod præmium victoriæ ſtatuet? Regiſne inimici mortem, an veſtram. Ego certe neutrum exiſtimo: Non enim de vita, ſed gloria & imperio, nobis eſt certamen: & generoſus animus, ut adverſus reſiſtentes vehemens eſt & concitatus, ita precibus, obſequio ipſa denique inſtabilitatis humanæ recordatione mitigatur, & ad lenitatem inflectitur. Sed demus, hoſtem iratum ſanguinem Regium & cædem quærere. Uter tandem mitius conſulere videtur? iſne, qui una cum vita omnium malorum ſenſum adimeret? an qui, quem ſecundum Deum amare & obſervare debent, ad quotidianam carnificinam reſervant? qui animum veneficiis obſeſſum in exitium propinquorum armant? qui Regem inimicorum armis prope circumventum, velut captivum detinent, neque permittunt, ut ſuorum vultus aliquando aſpiciat, benevolentiam intelligat, operam & ſtudium experiatur? Non tam hoſtes exiſtimandi ſunt, qui caſtris ex adverſo poſitis, odium ſuum palam profitentur, quam qui domi ex inſidiis veſtræ ſaluti imminent. Regem alienatum ab amicis inimicis produnt, vos duce deſtitutos hoſtilibus armis objiciunt: à quibus ſi victi mortem effugeritis, tamen in ſervitutem & ignominiam incidetis, ſin viceritis, non quietem vobis, opes patriæ, Regi gloriam comparabitis: ſed inimicis veſtris graſſandi licentiam in præſentia; in futurum ſecuritatem, vobis ipſis peſtem ac perniciem, Regi arctiorem ſervitutem conciliabitis: nec vincendo mala fugiemus externa, ſed domeſtica augebimus. Mea igitur ſententia, ut paucis comprehendam, hæc eſt, ut prius domeſticum ſervitutis jugum exuamus, quam cum exteris manum conferamus. Alioqui enim paucorum libidine omnes ſerviemus, hoſtium opes augebimus, & publicam ſalutem prodemus. Vos quod faxitis, Deum velim fortunare. Secundum Duglaſſii orationem, non jam conſultatio erat, ſed murmur confuſum totius fuit concionis, arma in hoſtem publicum poſcentem: ita enim inflammati erant omnium, qui affuerant, animi, ut, ni ducerentur, extemplo erupturi in Regiam viderentur. Verum qui ætate, honoribus, & auctoritate principes erant, ſedato tumultu, quod metuebant, ne, intemerario forte plebis impetu, Rex violaretur, cenſent, ut primores, aſſumpto quiſque familiarium, quantus eſſet ſatis, numero

ſine majore motu exercitus, in Prætorium proficiſcerentur: noxios, penes quos ſumma rerum erat, comprehenderent: eos in judicium ad exercitum producerent: ac pœnas ſecundum leges expeterent. Interea dum hæc geruntur, rumor in Aulam promanat, proceres ante lucem coactos in templo conſultare, incertum qua de re: ſed magnam ſane videri, quæ Rege ejusque conſiliariis ignorantibus tales viros coëgerit. Rex trepidè è ſomno experrectus, & ipſe, quid optimum factu videatur, è ſuis quærit: interim Cocheranum præmittit, qui, quid agatur, obſervet: & omnia certiora referat. Is dum paucis comitatus ad templum proficiſcitur, occurrit primoribus Nobilitatis, in aulam venientibus: ei ſtatim Duglaſſius manum injicit, ac torque aureo magni ponderis, quod geſtabat, apprehenſo, gula paulum conſtricta dat cuſtodiendum: ipſe recta ad Regis cubiculum pergit. Qui ibi aderant, vel repentino ejus acceſſu attoniti, vel majeſtatem hominis reveriti, ſeſe continuerunt. Ibi ceteris, qui Regem pravis conſiliis corrumpere credebantur, arreptis, unum adoleſcentem ſe amplexum, ut ſibi condonarent, Rex oravit: is erat Joannes Ramiſæus, honeſto loco natus, quem excuſatione ætatis facile accepta dimiſerunt. Ceteri cum in jus ducerentur, exortus eſt cum clamore totius exercitus tumultus, omnibus vociferantibus, malos male perdendos. Statim igitur ad ſupplicium rapti, vitam ſuſpendio finierunt: idque tanto univerſorum ſtudio, in eorum exitium, ut cum funes in re ſubita deeſſent, ſinguli lora jumentorum & frænorum habenas eum in uſum offerrent: ac vehementer contenderent, quis potiſſimum hoc honore potiretur. Plurimis adverſus privatos injuriis hæc Aulica factio premebatur: in publicum his maxime, quod novæ Monetæ æneæ fuiſſent auctores cudendæ, quam invidioſo nomine vulgus Nigram appellabat: hinc primum orta erat omnium rerum caritas: deinde etiam fames, dum venditores potius frumenta domi corrumpi ſinerent, quam venditionis prætextu emptoribus condonarent. Sed ne omnino commercia inter cives ceſſarent, unum contrahentibus inventum eſt remedium, ut in contractibus adjicerent, quo genere monetæ ſolutio fieret. Cuderant & id genus numiſmatis aliquot ſuperiorum Regum, ſed magis, ad uſum neceſſarium pauperiorum, quam ad ſuum quæſtum: ac legibus etiam caverant, ultra quam ſummam, venditores non cogerentur accipere: ita rerum tenuium hinc erat emptoribus commoditas, & ne ditioribus permutatio fraudem afferret, ſatis

tis proviſum videbatur. Dabatur etiam crimini, Regis animus à Nobilitate adverſus: & ad Magicam inſaniam converſus, atque in propinquorum cædem impulſus. Sed Cocherano maxime invidioſus fuit titulus, Comitatus Marriæ: quam regionem Rex, extincto minore fratre, vel ei donaverat, vel regendam commiſerat. Pravis conſultoribus è medio ſublatis, cum nec Rex militi, nec miles Regi confideret, ſoluto exercitu domum eſt reditum. Rex etſi in præſentia iram ſupprimeret, ac multa & præclara Nobilitati polliceretur,, nihil aliud tamen in animo, quam vindictam, cædem & ſanguinem coquebat, Itaque, ubi primum ſui potens ſibi viſus eſt, ſe in arcem Edimburgenſem cum paucis abdidit: Nobilitas in eventum ſuſpenſa ſua ſeorſum conſilia habebat. Anglus, ſuadente maxime Alexandro, qui ſimulac Scotiam attigiſſet, magna equitum peditumque auxilia conventura, & Nobilitatem cum Rege diſcordem ſuam fore, pollicebatur, fratrem ſuum Ricardum, Glocceſtriæ Ducem copiis per hiemem coactis præficit; atque in Scotiam ducere jubet: is adulta jam æſtate iter ingreſſus intellecto, quo in ſtatu res Scotorum eſſet, Bervicum divertit. Admiſſus ſtatim in urbem, quatuor millibus ad obſidendum arcem relictis, cum ceteris copiis Edimburgum recta ducit: fœde vaſtatis, per quæ ierat, locis. At, ducente Alexandro, ſine maleficio urbem ingreſſus, Jacobum (quoniam alloquendi ſpes nulla erat) edicto palam in foro propoſito admonuit, primum, ut, quæ cum Eduardo pepigiſſet, ſervaret: deinde, ut ante Calendas Sept. proximas de damno dato, & injuriis adverſus Anglos perpetratis, ſatis faceret: id ni fiat, Ricardum Glocceſtriæ Ducem, eum Regnumque ejus ferro flammaque perſecuturum. Ad hæc Jacobus, cum videret, ſe neque in præſentia quæ poſtularentur, poſſe perficere, neque vires habere, quibus hoſtium vim propelleret, nihil prorſus, neque ſcripto, neque per nuncios reſpondit: Scotorum autem primores, à ſuo Rege deſtituti, ne tamen omnino ſaluti publicæ deeſſent, coactis iterum copiis, ad Hadinam caſtra poſuerunt: atque, ut imminentem calamitatem ſaltem levarent, & victoriæ curſum ſiſterent, Legatos ad Glocceſtrium Ducem miſerunt, qui peterent; Ut nuptiæ jam pridem promiſſæ conficerentur: oſtenderent per Scotos non ſtaturum, quo minus, in quæ conventum fuerat, optima fide præſtarentur: Anglus, qui ſatis ſciebat, Scotos aleæ pugnæ rem non commiſſuros, cum & pars virium ipſorum cum Alexandro, homine vulgo gratioſo, apud ſe eſſet, & reliquos factionibus diſtrahi,

non

non ignoraret, reſpondit, Non ſibi ſatis compertum eſſe, quid Rex Anglus eo de matrimonio decreviſſet: interim pecuniam, quæ Jacobo dotis nomine erat repræſentata, æquum ſibi ſtatim reddi cenſebat: pacem vero ſi vellent, promitterent ſe arcem Bervici reddituros: aut ſi id minus poſſent, ſanƈte jurarent, ſe nec obſeſſis ullam opem, nec obſidentibus moleſtiam allaturos, donec aut vi capta, aut conditionibus dedita arx foret. Ad ea Scoti per Legatos reſponderunt: Matrimonium nondum confeƈtum eſſe nulla ſua culpa, ſed ob immaturam ſponſi ſponſæque ætatem: pecuniam, cujus ſolvendæ dies nondum adveniſſet, nondum deberi: de ſolvenda, ſi non ſatis cautum videretur, amplius cauturos: Bervici arcem, in ſolo Scotico à Scotis ædificatam ſuæ ditionis eſſe, ac per multa ſecula fuiſſe: eam ſi aliquando Angli interceperint, aut per vim tenuerint, nihil ea injuria jus vetus imminutum fuiſſe. Gloceſtrius: qui ſuperior viribus erat, in ſententia perſtabat: neque juris diſceptationem ullam audiebat. Eodem die Calenus Cambellus, Argatheliæ Comes, & Andreas Stuartus Cancellarius, duo item Epiſcopi Fani Andreæ & Dumblani, miſerunt ad Alexandrum, qui in caſtris Anglorum ad Lethintonum erat, ſuis diploma ſigillis, & chirographis confirmatum, ſi Regi diƈto audiens eſſet, ſe curaturos, ut in proximo conventu publico, bonis reſtitutis, omnium anteaƈtorum impunitate donaretur: hæc omnia ita futura, fide interpoſita, Alexander, re cum Gloceſtrio communicata, ab eo benevole dimiſſus ad ſuos rediit. Coaƈto concilio, ſumma imperii ad eum omnium conſenſu defertur: ſtatim ad eoſdem relatum, de obſidione Bervici ſolvenda. Prudentioribus viſum eſt, tam periculoſo tempore, cum omnia ſeditionibus domeſticis eſſent adeo perturbata, ut vix quietis hoſtibus, fortunæ ſævientis impetus ſiſti poſſet, pacem quavis conditione faciendam: videbant enim perſpicue, ſi hoſtem tam potentem vincerent, ſe magis eum irritaturos, quam abſterrituros: ſin ipſi vincerentur, incertum eſſe, quemadmodum hoſtis, natura ferox, & rebus ſecundis inſolentior faƈtus, viƈtoria eſſet uſurus. Hæc, etſi nonnulli ferociores, quam pro tempore, occlamarent, ſententia in concilio vicit. Poſt alias atque alias conditiones fruſtra jaƈtatas, tandem ad ſeptimum Calendas Se-
CIↃ. CCCC. LXXXII. ptemb. anni milleſimi quadringenteſimi oƈtuageſimi ſecundi, conventum, ut arx Bervici dederetur, ac induciæ in paucos menſes darentur, donec de pace per ocium traƈtari poſſet. Ita Bervicum viceſimo primo anno, poſt quam ad Scotos re-

dierat redditum fuit Anglis. Gloceſtrius, re foris bene geſta, cum ſumma gratulatione ad ſuos eſt reverſus. Eduardus de Conſilii ſententia cenſuit, quæ de nuptiis pactus erat, irrita fieri magis è re Anglica eſſe: quod in tantis inteſtinis diſſidiis metueret, ne Jacobi poſteritas Regno pelleretur: atque in Alexandrum, quem ſi Regem feciſſet, tanto beneficio ſibi obnoxium perpetuo in amicitia permanſurum ſperabat, pronior erat. Fœcialis Edimburgum eſt miſſus, qui affinitatem renunciaret & dotem repoſceret. Is ad octavum Calendas Novembris cum ſui adventus cauſam publice declaraſſet, cives, impetrato ad ſolutionem die, bona fide pecuniam reddiderunt: datis fœciali, qui Bervicum uſque eum proſequerentur. Alexander, ut ſi qua eſſent reſidua fratris erga ſe odia, ea mitigaret, & novo beneficio novam iniret gratiam, eum, ex arce deductum, in liberam Regni poſſeſſionem reſtituit. Sed plus apud animum impotentem valuit veterum offenſarum, quam recentis beneficii memoria. Accedebant ad priores ſuſpiciones calumniæ inimicorum Alexandri, qui nimiam ejus popularitatem aſſidue criminabantur: idque non dubium affectati Regni argumentum eſſe aſſeverabant. Ille admonitus per amicos, conſilia adverſus ſuum caput in Aula agitari, clam in Angliam ſeceſſit, arcemque Dumbarum Eduardo tradidit. Alexander abſens damnatus eſt. Crimini ei datum, quod in Angliam primum frequentes nuncios miſiſſet: deinde non impetrato à Rege commeatu illuc ipſe tranſiſſet: cum Anglo adverſus patriam Regiſque caput conſilia coiſſet. Ceteris omnibus earum rerum conſciis venia data, & in iis Gulielmo Crichtonio, quem non modo conſiliorum omnium adverſus patriam ſocium, ſed etiam auctorem & impulſorem fuiſſe arguebant. Verum, poſt veniam præteritorum ſemel impetratam, iterum accuſatus, quod literis aſſiduis Alexandrum jam damnatum confirmaret, conſilioque inſtrueret: idque, per Thomam Dicſonum ſacrificulum: quod arcem Crichtonium curaſſet adverſus Regem muniendam, eamque non dedendi præſidiariis auctor fuiſſet: in jus adeſſe juſſus, ad XVI. Calendas Martias, anni milleſimi quadringenteſimi octuageſimi quarti: quo die, cum non affuiſſet, ipſi aqua & igni interdictum: bona in fiſcum redacta. Hæ quidem in acta publica cauſæ ſunt redactæ. Verum odium Regis, ob cauſam privatam conceptum, plus ei nocuiſſe creditur. Erat Gulielmo uxor è nobili Dumbarorum familia nata, atque inſigni pulchritudine: CIↃ. CCCC. LXXXIV.

eam cum à Rege maritus corruptam comperiſſet, conſilium temerarium quidem, ſed ab animo amore ægro & injuria irritato non alienum ſuſcepit: minorem enim è Regis ſororibus, & ipſam quoque forma egregia, & conſuetudine fratris infamem compreſſit: & ex ea Margaritam Crichtoniam, quæ non adeo pridem deceſſit, genuit. Interim domi uxor Crichtonii moritur: ſoror vero quam à Rege compreſſam diximus adeo impotenti Gulielmi deſiderio flagrabat, ut interim velut mente alienata delirare videretur. Rex partim ab amicis Gulielmi exoratus, partim & injuriæ ei factæ memor, & cupidus matrimonii prætextu ſororis infamiam levare. Gulielmo reditum permiſit ea lege, ut eam duceret. Gulielmus ab amicis perſuaſus, & melioris conſilii inopia coactus, præſertim Ricardo Anglo extincto, Ennerneſſum venit, ac Regem ibi non adeo diu ante utriuſque mortem eſt allocutus, atque in ſpem reditus erectus. Ibi ſepulchrum ejus adhuc oſtenditur. Hæc diverſis temporibus geſta, ne curſus hiſtoriæ nobis eſſet abrumpendus, in unum locum ſunt congeſta. Nunc omiſſa repetamus. Eduardus Anglus proximo poſt Dumbarum receptum anno, menſe Aprili, deceſſit, milleſimo quadringenteſimo octuageſimo tertio,
CIↃ.CCCC LXXXIII. relicto filiis tutore Ricardo fratre. Is primum Gubernatoris nomine contentus duos menſes Anglis præfuit: deinde magna Nobilitatis ac plebis parte variis artibus conciliata, duobus fratris filiis in cuſtodiam conjectis, Regina cum totidem filiabus in aſylum ſanctiſſimum, prope Londinum, incluſa, menſe Junio proximo Regium nomen & inſignia uſurpavit. Alexander Albinus, & Jacobus Duglaſſius cupidi experiri, qui eſſet civium erga ſe animus, comitati quingentis equitibus ſelectis, ad lacum Mabanum veniunt, quod ibi frequens Mercatus, die Divæ Magdalenæ ſacro, fieri ſoleret. Ibi ſubito irritatis animis, pugna conſeritur vario ſæpe ſucceſſu, prout auxilia his aut illis, è vicinis regionibus ſeſe aggregabant. Pugnatum eſt incerto eventu, fere à meridie uſque ad noctem: tandem victoria, cruenta quidem illa multis ſuorum amiſſis, ad Scotos inclinavit. Captus ibi fuit Duglaſſius, & à Rege relegatus in Cœnobium Limdorim: Alexander in equum impoſitus fugit, nec diu poſt in Anglia manſit. Multæ interea incurſiones factæ, ſed majore Anglorum damno, quam Scotorum commodo. Ricardus, domi rerum exitu adhuc incerto, & metu externo impendente, à Comite Richemondiæ, cui tum apud Gallos exulanti multi Anglorum favebant, & ad Regnum capeſſendum, vocabant

vocabant, magna animi ſolicitudine afficiebatur. Nec minus ſcelerum ſuorum velut ſtimulis vexatus, ſtatuit, quoniam ſeditiones domeſticas non adeo cito ſedatum iri ſperabat, quibuſcunque poſſet conditionibus exteros complecti, & eorum auctoritate & opibus ſe domi tutiorem & inimicis magis formidabilem reddere. Igitur, miſſis in Scotiam legatis, qui vel pacem, vel ſaltem aliquot annorum inducias impetrarent, omnia opinione ſua multo faciliora invenit. Jacobus enim, qui ob multa non diſſimilia ſcelera maximo apud ſuos odio laborabat, legatos libenter audivit: pace enim cum Anglis facta, ſperabat, ſe per ocium civiles injurias, clauſo inimicis perfugio, ulciſci poſſe. His maxime de cauſis, miſſis ad regnorum fines ex intimis utriuſque Regis familiaribus, poſt multas & diuturnas de rebus repetundis diſceptationes, cum ob repetentium res multitudinem, & probationum infirmitatem pax confici non poſſet, de induciis in triennium convenit, & quia ob difficultates, quas dixi, & temporis anguſtiam tum res reddi non poterant, dati utrinque legati, qui una cum limitum præfectis id æquo & bono curarent. Una conditio in eis induciis perplexe ſcripta erat, de Dumbaro Scotis reſtituendo, per quam, Anglus eam tenere, Scotus oppugnare poſſe ſalvis induciis interpretabatur. Scotus cum poſt ſex menſes præſcriptos arcem per legatos repeteret, Richardus de ſua voluntate per literas ſatis prolixe pollicebatur: ſed alia atque alia cauſando, eam uſque ad vitæ ſuæ finem (qui brevi ſecutus eſt) retinuit. Eo autem à ſuis interempto, ac Henrici ſeptimi Regno nondum ſtabilito, Jacobus arcem aſperrima hieme obſedit. Qui in præſidio erant, nullum ob res domi turbatas auxilium expectantes, eam dediderunt. Henricus autem multis agitatus procellis, ut externorum bellorum cauſas præcideret, & veterum odiorum incendia reſtingueret, ad Novum caſtrum ad Tinam venit: inde Legatos in Scotiam miſit, qui vel fœdus perpetuum, vel certe inducias diuturnas facerent: Homo enim ſingulari prudentia, & multas rerum viciſſitudines expertus, inprimis ad Regnum ſuum ſtabiliendum utile exiſtimabat, cum vicinis omnibus, ac maxime cum Scotis pacem habere, quod fere hæc duo Regna ſemper alterum alterius rebus inſidiarentur adverſis: rebelles tum integros fovendo, tum extorres recipiendo, ſpe vel auxilii, vel refugii, ſeditiones alerent. Et Jacobus nihil magis cupiebat, quam ut metu ab exteris liber de ſuis pro arbitrio pœnas expetere poſſet. Itaque Legatos humani-

ter acceptos monuit, ſe quidem nihil magis, quam pacem cupere: verum exiſtimare, à ſuis impetrari non poſſe, ut vel perpetuam pacem, vel diuturniores facerent inducias: partim quod id priſca lege vetitum eſſet, ne metu amoto animi per ocium relanguеſcerent, & nervos induſtriæ remitterent: partim, quod ferociam, ex longo armorum uſu collectam, non tam cito poſſent omnino deponere. Quod ſi eo adduci poſſent, ut ſex aut ſeptem annorum induciis faciendis, conſentirent, non eſſe reſpuendum. Quod autem ad ſe attinet, dum viveret, pacem ſibi ſanctam & inviolatam cum Henrico fore: curaturum etiam, ut induciæ, antequam dies earum exiret, renovarentur: verum ſe maximopere rogare Legatos, ne quicquam eorum, quæ ſecreto cum ipſis egiſſet, in vulgus efferrent, ne proceres ad pacificandum tardiores eſſent, ſi ſtudium ejus in eam partem perſentiſcerent. Hæc Anglo relata, cum ſciret, quam turbido in ſtatu res Scotorum eſſent, quamque Regi pacem eſſe expediret, eum ſincere & ex animo loqui, ratus, induciis in ſeptem annos factis, retro Eboracum ſe recepit. Interea moritur Scotorum Regina, mulier ſingulari formæ gratia & probitate, quæque viri effrœnatos impetus plerunque moderari credebatur: moritur item in Gallia Alexander, Regis frater duobus filiis relictis, Alexandro ex uxore priore Comitis Orcadum filia, & è ſecunda Joanne, qui poſtea Prorex in Scotia aliquot annos fuit. Jacobus autem, confirmata foris pace, & domi conſiliorum ſuorum duobus moleſtis interpellatoribus liberatus ad ingenium rediit &, excluſa fere omni Nobilitate, homines novos circa ſe habebat, quos & aulicis honoribus & miniſteriis præficiebat, & rejecta in eos cura publica, & pecuniæ undique conquirendæ rationibus ipſe totum ſe voluptatibus immerſit. Princeps aulicæ factionis erat Joannes Ramiſæus, qui ad Lauderam ſervatus à Rege ſupplicium evaſerat. Is in tantam elatus eſt ſuperbiam, ut cum Domus magiſter (is honor apud Scotos præclarus habetur) à Rege eſſet electus, multiſque prædiis opulentis donatus, non tamen ea fortuna contentus: impetràvit edictum, ne quis præter ſe ſuoſque comites in eis locis, in quibus Rex diverſaretur, arma ferret: ut ſcilicet, hac ratione ſe, ſuamque factionem adverſus Nobilitatem, communiret: quæ & frequentes ſeorſum coitiones faciebat, &, armorum terrore ſtipata, obambulabat. Sed id edictum longe Ramiſæo plus odii, quam terroris conciliavit: & jam manifeſtæ ſervitutis imago omnium oculis obverſabatur. Rex interea

ea nihil aliud moliebatur, quam ut animum expleret eorum ſanguine, qui rebellandi auctores credebantur. Id cum vi aperta obtinere non poſſet, eos arte capere contendit, cum aliis atque aliis ſe reconciliatum ſimulans comiter, ac paulo etiam blandius, quàm Principem deceret, accipiebat. Alios, quorum potentia eminebat, præmiis, & honoribus proſequebatur. Davidem Lindeſium Crafordiæ Comitem, Ducem Montis Roſarum appellat, hominem magnis opibus præpotentem ſibi adjungere ſtudens: Georgium Auguſiæ Comitem apud ſe frequentem habebat, & eum eo, velut penitus in gratiam receptô, ſecreta conſilia communicabat. Nec tamem præmiis, nec blanditiis cuiquam ſinceri animi fidem faciebat: nam qui ingenium ejus noverant, non dubitabant, eo ſpectare illam benevolentiæ ſimulationem, vel ut ſeorſum alios, ac deinde alios comprehenderet, vel proceres inter ſe committeret: quod utique, Nobilitatis principes Edimburgi nactus, magis perſpicuum fecit: Duglaſſio enim in arcem ad ſe vocato, demonſtravit egregiam ſibi in præſentia oblatam ſumendæ ultionis occaſionem, comprehenſis enim factionis ducibus, ac ſupplicio affectis, ceteros conquieturos. Hanc opportunitatem ultro ſe offerentem ſi omittat, ſimilem poſtea ſe nunquam ſperare. Duglaſſius, qui animum Regis nihilo ſibi, quam reliquis placatiorem ſciebat, conſilium tam crudele & præceps callide diſcuſſit, ratiocinatus, quam turpe & flagitioſum id facinus omnes judicaturi eſſent, ſi, indicta cauſa, tot homines claros, quibus, promiſſa præteritorum venia, conciliatus eſſet, non ita pridem nunc, fide publica accepta, ſecuros repente ad ſupplicium raperet: non enim feroces hoſtium animos, interitu paucorum fractum iri, ſed violata ſemel fide, ſpem omnem concordiæ ſublaturum: deſperataque ſemel venia, iram in rabiem verſum iri: inde majorem obſtinationem, & Regiæ auctoritatis, & vitæ propriæ contemptum ſecuturum. Mihi vero ſi credis, inquit, rationem inibo, qua ſalva Regia dignitate etiam vindictæ proſpiciatur: ego enim, convocatis amicis & clientibus, de die & palam injecta manu, quo voles, in jus traham, & legum pœnas expetam. Id non honeſtius modo, ſed & tutius erit, quam ſi clam de nocte, velut à latronibus oppreſſi, trucidentur. Rex Comitem ex animo loqui credens (non enim ignorabat, quæ polliceretur, poſſe præſtare) gratiis ei actis, multis promiſſis oneratum dimittit. Ille, admonitis proceribus, ut imminenti periculo ſe ſubtraherent, ipſe quoque ſe ſtatim ſubduxit. Ab

 eo die

eo die Rex, poſt occulta conſilia patefacta, nemini deinde fidens, cum ad tempus in arce Edimburgenſi ſe continuiſſet, nave in regiones Transforthanas, quæ adhuc ei parebant, vectus, brevi firmas copias confecit: & proceres, qui antea emendatum, non extinctum Regem volebant, deſperata concordia, conſilia ſua omnia in exitium ejus conferebant. Illa difficultas eos habebat ſollicitos, quem ſibi ducem nominarent, qui, Rege in ordinem coacto, Vicarius Regni eſſet, populo non ingratus, & obtentu nominis illuſtris, factionem minime gravaret invidia, multa circumſpicientibus in Regis filium eſt ab omnibus conſenſum. Is à cuſtodibus ſuis, & ætatis infirmioris Rectoribus corruptus hoc maxime metu, ne, ſi ille recuſaret, ad Anglos hoſtes familiæ ſuæ perpetuos imperium deferretur. Jam Rex Fortham tranſierat, & ad Blacneſſum arcem habebat caſtra, & filii exercitus, dimicationi paratus, non longe aberat: verum interventu Comitis Atholiæ, patrui Regis res compoſita fuit. Ipſe Atholius pacis pignus Adamo Hepburno, Bothueliæ Comiti, datus, apud eum uſque ad Regis mortem permanſit. Verum concordia ut inter ſuſpectos invicem non diuturna fuit. Legatis interea commeantibus, à Nobilitate reſponſum eſt. Cum Rex nihil ſincere agat, certum bellum inſida pace ſibi potius videri: unam ſpem eſſe concordiæ ſi Rex filio ſibi ſuffecto Regno ſe abdicaret: alioqui nihil eſſe, quod colloquiis ſeſe invicem fruſtrarentur. Hoc reſponſum Rex legatis, quos ad Anglos & Francos mittebat, oſtendit: eoſque ſummopere rogavit, ut auctoritate ſua, aut ſi opus eſſet auxilio, paucorum rebellium furorem infringerent: eoſque ad ſanitatem reducerent: communemque eam fortunam exiſtimarent, & quæ ſuo contagio facile ad propinquas gentes ſerperet. Miſſi etiam ad Eugenium Octavum, Pontificem Romanum, qui orarent, ut pro ſua paterna in Scoticum nomen caritate Legatum in Scotiam mitteret, qui rebelles pro jure Sacroſanctæ Poteſtatis cogeret, ut, armis poſitis, Regi ſuo parerent. Pontifex cum tum maxime haberet in Anglia Adrianum Caſtellenſem, hominem ſingulari eruditione & prudentia ad eum ſcripſit, ut rebus Scoticis componendis operam daret. Sed hæc ſera fuerunt auxilia. Proceres enim, qui hæc agi non ignorabant, & Regem erga ſe implacabilem ſciebant: antequam majores copiæ ad eum convenirent, decernere armis decreverant: & quanquam Regis filium apud ſe haberent ſimul ad auctoritatem apud vulgus comparandam,

ſimul ut oſtenderent, ſe non patriæ, ſed pernicioſo Regi infenſos eſſe, tamen ne Legatorum externorum adventu plebis animi debilitarentur, dies noctéſque ſolliciti erant, quomodo rem ultimo diſcrimini committerent. Obſtabat eorum feſtinationi Regis timor: qui, quoniam ſatis firmas acciverat copias è Regni partibus, ad ſeptentriones ſpectantibus, in arce Edimburgenſi ſe continebat, dum ea auxilia convenirent. Ab hoc conſilio, quod ei viſum fuerat tutiſſimum, fraude, aut certe inſcitia ſuorum, eſt deductus: propter enim frequentia æſtuaria, quæ moram & periculum conventuris afferre poterant, ſuaſerunt, ut Sterlinum peteret, locum unum totius Regni commodiſſimum, ad auxilia ex omnibus Regni partibus excipienda. Ibi quoque non minus tuto, quam in arce Edimburgi, eum fore poſſe, cum hoſtes ab omnibus rebus, ad expugnandas arces neceſſariis, imparati eſſent: ſimul claſſem, quam ad omnes caſus inſtruxerat, in propinquo ſtare poſſe. Hoc quidem conſilium & fidele videbatur, & ſatis erat tutum, niſi Præfectus arcis, Jacobus Siaus ab adverſa factione corruptus, venientem excluſiſſet. Itaque cum hoſtes prope veſtigiis ejus inſtitiſſent, neque quo ſe reciperet haberet, coactus eſt cum eis, quas habebat, copiis aleam certaminis experiri. Initio cum ſatis acriter pugnaretur, procerumque prima acies loco cederet, Annandiani & eorum vicini, qui ad occidentalem Scotiæ limitem accolunt, acriter gradum promoverunt: hi, cum longioribus uterentur haſtis, quam qui ex adverſo ſtabant, ſtatim Regis mediam aciem fuderunt: ipſe equi caſu debilitatus in molas aquarias, non longe à loco ubi pugnatum erat, ſe recepit, eo (ut videbatur) conſilio, ut naves, quæ non longe aberant, conſcenderet. Ibi cum paucis deprehenſus occiditur. Tres eum fugientem proxime ſecuti, Patricius Grajus familiæ ſuæ princeps, Sterlinus Kerius, & ſacrificulus cognomento Borthicus: incertum, à quo eorum percuſſus. Ejus cædis fama, licet incerta, per utrumque exercitum divulgata fecit, ut, victoribus minus acriter inſtantibus, fugientium multo pauciores cæderentur: cum Rege enim, non cum civibus proceres bellum ſuſceptum videri volebant. Cæſus eſt è Regiis Alexander Cunigamius, Glencarniæ Comes, cum paucis clientibus & propinquis: ex utraque parte, complures vulnerati. Hunc finem vitæ habuit Jacobus Tertius, vir non tam ingenio pravo natus, quam prava conſuetudine corruptus. Nam cum initio magnæ & præclaræ indolis, animique vere Regii ſpecimen dediſſet, per Bodios primum, ſed paulatim

latim in licentiam eſt effuſus. Iis è medio ſublatis, ab hominibus infimæ ſortis in omnia ſimul vitia eſt præceps datus: tempora etiam corrupta, & vicinorum Regum exempla non parum ad eum everrendum juverunt. Nam & Eduardus Quartus in Anglia, Carolus in Burgundia, Ludovicus undecimus in Gallia, Joannes Secundus in Luſitania, tyrannidis fundamenta jecerunt: Richardus Tertius in Anglia immaniſſime eam exercuit. Morti etiam Jacobi illa inuſta eſt ignominia, ut, in proximo conventu, omnium Ordinum decreto, jure cæſus judicaretur: cautumque ſit diligenter omnibus, qui adverſus eum arma tulerant, ne ea res ipſis, eorumve poſteris fraudi eſſet. Obiit anno à Chriſto nato milleſimo quadringenteſimo
CIↃ. CCCC. LXXXVIII. octuageſimo octavo, Regni viceſimo octavo, ætatis triceſimo quinto.

LIBER DECIMUSTERTIUS.

JACOBO Tertio, ad Junii, prope Sterlinum cæſo, qui ſectam adverſam ſequebantur, de exitu Regis adhuc incerti, retro Limnuchum caſtra moverunt. Ibi ad eos delatum, ſcaphas à claſſe ad terram commeare, ac ſaucios in naves comportare: inde ſuſpicio eſt orta, Regem à claſſe receptum fuiſſe: itaque, motis Letham caſtris, miſſi à Principe (ita enim Scoti filium Regis natu maximum appellant) Præfectum claſſis evocant. Is erat Andreas Vodius, ſive quis malit interpretari, Silvius, Eques, & beneficiorum ſui Regis memor, & ſumma erga defunctum benevolentiæ conſtantia: qui cum negaret, ſe in terram egreſſurum, niſi acceptis obſidibus, dati, è ſupremo Ordine, Setonius & Flaminius. Rogatus à Conſilio Regio, Ecquid ſciret ubi Rex eſſet, & quinam eſſent, qui poſt prælium ſcaphis ad naves vecti fuiſſent: De Rege ſe quicquam ſcire negavit: ſcaphis autem ſe cum fratribus deſcendiſſe, ut una cum aliis bonis civibus, ſalutem ſui Regis tuerentur: ſed cum fruſtra vitæ ejus opitulari eſſent conati, in claſſem rediiſſe: eique, ſi viveret, uni ſe pariturος: ſin extinctus eſſet, ad mortis ultionem paratos. Cum multa præterea adverſus rebelles jaceret convicia, metu tamen, ne obſides violarentur, incolumis ad naves eſt remiſſus. Receptis obſidibus, cives Lethenſes ad concilium vocati, ac magnis pollicitationi-

tationibus ſollicitati, ut, conſcenſis navibus, Andream Silvium oppugnarent: Reſponſum eſt ab univerſis, uno conſenſu, cum duas habere naves, ita omnibus rebus ad bellum idoneis ornatas, ſociiſque navalibus ita inſtructas, eamque in ipſo Præfecto rei navalis eſſe ſcientiam, ut ne decem quidem naves in Scotia eſſent, quæ cum duabus illis auderent congredi. Ea igitur conſultatione dilata, Edimburgum eunt. Ibi certiores de morte Regis facti funus ei ampliſſimum faciendum curant, ad Cammiskenethum, Cœnobium Sterlino vicinum, ad viceſimum quintum diem menſis Junii.

CV. REX.

Interea comitia, novo Regi creando, in certum diem indicunt. Pauci ad id munus, & fere conjurationis adverſus ſuperiorem Regem populares, convenere. Regno ſuſcepto, ſtatim novus Rex ad præfectum arcis Edimburgenſis fœcialem mittit, qui ad deditionem eum ſollicitaret: ea recepta, Sterlinum eſt profectus: arceque à præſidio dedita eſt potitus. Rumore in Angliam de rebus in Scotica turbatis perlato, quinque naves Anglicæ è claſſe Regis delectæ, Forthæ æſtuarum ingreſſæ, paſſim prædando, mercatoribus iter clauſerunt, &, multis exſcenſionibus in utranque littus factis, loca maritima vehementer infeſtabant: major etiam rerum motus à terreſtribus civium copiis exſpectabatur. Nam cum inimicorum vires magis diſſipatæ, quam fractæ ſuperiore prælio fuiſſent, quippe quæ nec univerſæ affuerant, nec ex iis, quæ aderant, adeo multi cecidiſſent, ab animis, adhuc odio & invidia inflammatis, & fiducia ſui elatis, major tempeſtas imminere videbatur. Augebat indignationem, quod non in Regiam, ſed paucorum poteſtatem tot viri, genere & opibus clari, tam facile recidiſſent: titulum enim & nomen Regium penes adoleſcentem quindecim annorum, qui non regeret, ſed à patris interfectoribus regeretur: vim autem imperii penes Duglaſſium, Heburnum, & Humium eſſe: quibus fiduciam augebant, quod omnia littora duabus claſſibus, Anglica & Scotica, eſſent infeſta. His difficultatibus ut mederetur, novus Rex primum omnium ſtatuit, copias maritimas reconciliare: ne aut illæ aliquid turbarent, ipſo in longinquas regni oras, ad ſtatum earum regionum ordinandum, profecto, aut in interiora Regni aditum darent Anglis, ad mediterranea loca expilanda. Igitur Andream Silvium, Regis morte jam paſſim divulgata, minus in cauſa fore obſtinatum, ratus, cum fide publica in littus evocat: & periculo publico, &

infamia gentis univerſæ, quam paucæ naves Anglicæ ita ſuperbe contemnerent, ante oculos expoſita, non ſolum in ſuas partes Andream traducit, ſed etiam adverſus Anglos armat, multiſque ſuadentibus, ut in plures & majores ſaltem æquum numerum navium duceret, ſe ſuis duabus contentum, reſpondens, cùm primum tempeſtas commoda incidit, rectà adverſus Anglos, qui ante Dumbarum oppidum ſtabant, vela fecit: & aſperrimo prælio conſerto, Lætham omnes captas perduxit: ac Præfectos earum Regi obtulit. Andreas à Rege munifice donatus, ejuſque, in re militari, peritia, & militum virtus ſingulari laude honorata. Nec deerant ex eo genere hominum, qui Regum qualeſcunque res geſtas admirantur, ac magnas etiam in majus extollant, qui, eam victoriam longe majoris mox ſecuturæ manifeſtum eſſe omen, præſagirent. Interea procerum pars adverſa, legationibus in omnes Regni partes miſſis, mutuo ſe cohortantur, ne præſentem rerum ſtatum ferant: neu tot viri fortes parricidas publicos, qui alterum Regem occidiſſent, alterum in ſervitute tenerent, ſibi tam ſuperbe paterentur illudere: ac Regiæ ſalutis defenſores perduellionis arceſſere, ipſos, omnis divini & humani juris violatores, pro Vindicibus decoris publici, ſe venditare, ac Liberatorum patriæ nomen uſurpare, apud quos ne Rex quidem ipſe liber eſſet: quippe qui coactus ſit, in patrem, eundemque Regem arma ſumere, & eo nefarie cæſo: paternos amicos, & capitis defenſores impio bello perſequi. Multa hujus generis cum vulgo jactarentur, ad majorem odii flammam excitandam. Alexander Forboſius, clariſſimæ familiæ princeps, Regiam interulam ſanguine fœdatam, & vulnerum veſtigiis laceram ex haſtili longo pendentem, per Abredoniam & illuſtriora vicinarum gentium oppida circumtulit, & velut edicto publico, per præconem omnes ad fœdiſſimi facinoris ultionem conciebat. Nec minus impigre in regionibus Ciſforthanis, Matthæus Stuartus, Leviniæ Comes homo genere & opibus clarus, & popularitate quadam honeſta ſummis infimiſque juxta carus, vicinos ſibi Regulos accendebat: ac, jam ſatis valida manu comparata, cum per pontem Sterlini, Regiis oppidum tenentibus, penetrare non poſſet, per vadum, non procul fluminis ortu, ad Grampii montis radices contendit, ut ſociis ſe conjungeret. Id conſilium cum Joanni Dromundo, per Alexandrum Macalpinum, ipſius clientem, qui hoſtibus ſe conjunxerat: eſſet indicatum, ac palam factum, in caſtris rebellium omnia adeo ſecura ac neglecta

neglecta eſſe, ut, quo quiſque loco eſſet, ſparſi tenderent, nec vigiles ſuis locis diſpoſitos haberent, nec ullum rei militaris munus uſurparent: Dromundus cum aulicis, ac paucis voluntariis, qui, operæ navandæ ſtudio, ſe ad eos aggregarant, ſopitos invadit. Multis cum ſomno mors fuit continuata: ceteri inermes retro, unde venerant, præcipiti fuga ruunt: plures capti: ſed à notis amicis pars dimiſſa; in eos tantum ſævitum, qui contumelioſius ſcripſerant, aut locuti fuerant. Auxit hujus victoriæ lætitiam nuncius allatus, eiſdem diebus, de proſpera pugna navali Andreæ Silvii, adverſus Stephanum bellum. Anglus enim, audito, quinque ſuorum naves à duabus Scoticis, longe etiam minoribus, ſuperatas & captas fuiſſe, cum & ignominiam deletam cuperet, nec, juſtam belli cauſam obtendere poſſe, videretur: convocatis ducibus, rei maritimæ peritis, oblatiſque navibus ſelectis, & navali apparatu, quantum vellent, hortatus eſt, ut hanc nominis Anglici maculam tollerent: magnis oſtentatis præmiis, ſi ipſum Silvium, aut vivum, aut mortuum, ad ſe adducerent. Sed ceteris, qui virtutem hoſtis cum felicitate conjunctam noverant, cunctantibus, Stephanus Bullus, Eques notæ fortitudinis, expeditionem ſuſcepit: & rei bene gerendæ occaſio videbatur oblata, quod, Silvium è Flandria propediem reverſurum, ſciebat, eumque in reditu, incautum, non magno negotio poſſe opprimi, ſperabat. Igitur tribus è Regia claſſe navibus electis, ac brevi inſtructis, littus Angliæ legens, ad Majum inſulam, in æſtuario Forthæ deſertam, conſtitit, loci maxime naturam ſecutus, quod, ab omni parte, inſula ſtationes habeat tutas, adverſus omnes ventorum procellas: & mare ibi ſe in anguſtum cogat, ut nulla navicula præteriens latere poſſet. Interim è ſcaphis piſcatoriis, qui rei maritimæ peritiores haberentur, retentis, eorum aliquot continenter in ſpeculis habet, ut naves hoſtium agnitas ſibi commonſtrent. Cum ibi, non multos dies, ad anchoras reſtitiſſent, Silvii naves, plenis velis advenientes, ſimul viſæ & agnitæ ſunt: & Bullus, ſublatis anchoris, præcepta jam animo victoria, ad pugnam ſe comparat. Silvius tantum moratus, dum ſui arma expediunt, ſuas naves in hoſtes concitat. Congrediuntur duo fortiſſimi duces, magnorum exercituum animos gerentes, ac tam obſtinati pugnarunt, ut, incerta victoria, nox prælium dirimeret. Poſtridie mane, refectis viribus, duces, exhortati utrinque ſuos, certamen renovant: ac manibus ferreis (harpagonas vocant) in hoſtium naves injectis, velut pedeſtri ac ſtabili acie,

comi-

cominus decertarunt, tanta pertinacia, ut æſtum relabentem neutri ſentirent, donec ad cumulos arenæ in oſtio Tai amnis delati eſſent. Ibi, minus alto mari, naves Anglorum, cum ob magnitudinem, regi minus facile poſſent, ſe dedere fuerunt coactæ: inde adverſo Tao Taodunum tractæ, ibi manſerunt, donec, ſepultis mortuis, vulnerati medicis, ad curandum, diſtribuerentur. Hoc prælium incidit, in decimum diem menſis Auguſti,
CIↃ. CCCC. anno, redempti generis humani, milleſimo, quadringenteſimo,
XC. nonageſimo. Paucis poſt diebus, Silvius, ad Regem profectus, Stephanum Bullum, naviumque præfectos, & e ceteris honoratiſſimum quemque Regi obtulit: ac invicem ab eo laudatus, & muneribus eſt donatus. Rex captivos cum ſuis navibus una Regi Anglo, collaudata militum fortitudine, munifice reddidit: ut qui, non de præda, ſed de gloria, certamen iniſſent, virtutemque, etiam in hoſte, apud ſe honoratam eſſe oſtendit. Henricus etſi ſuorum infelicem pugnam ægre ferret, tamen Regi Scotorum gratias egit: & munificentiam ejus, & animi magnitudinem ſe libenter amplecti, eſt profeſſus. Circa hæc tempora, monſtrum novi generis in Scotia natum eſt, inferiore quidem corporis parte ſpecie maris, nec quicquam à communi hominum forma diſcrepans: umbilicum vero ſupra, trunco corporis, ac reliquis omnibus membris geminis, & ad uſum & ſpeciem diſcretis. Id Rex diligenter & educandum, & erudiendum curavit: ac maxime in muſicis, qua in re mirabiliter profecit: quin & varias linguas edidicit, & variis voluntatibus duo corpora ſecum diſcordia diſcutiebant, ac interim litigabant, cum aliud alii placeret: interim, velut in commune, conſultabant. Illud etiam in eo memorabile fuit, quod, cum inferne crura lumbive offenderentur, utrunque corpus communiter dolorem ſentiret: cum vero ſuperne pungeretur, aut alioqui læderetur, ad alterum corpus tantum doloris ſenſus perveniret: quod diſcrimen etiam in morte fuit magis perſpicuum: nam cum alterum corpus, complures ante alterum dies, extinctum fuiſſet, quod ſuperſtes fuit, dimidio ſui computreſcente, paulatim contabuit. Vixit id monſtrum, annos viginti octo: ac deceſſit, adminiſtrante rem Scoticam Joanne Prorege. Hac de re ſcribimus eo confidentius, quod adhuc ſuperſunt homines honeſti complures, qui hæc viderint. Victoriæ navalis fama ad Septentrionales perlata, & ipſi, omiſſis belli conſiliis, domos ſuas abierunt. Hoc tumultu ita levi momento compreſſo, Rex, ad ſe-
ditiones

ditiones non modo in præſentia ſedandas, ſed in poſterum omnino tollendas, animum adjecit. Primum conventum, qui indictus erat, in ſextum Novembris diem, Edimburgi habuit. In eo multa ſalubriter, ad concordiam publicam ſtabiliendam, ſunt decreta: in primis, ut animi facilius ad pacem coaleſcerent, culpa in paucos collata, pœnæ magna ex parte levatæ, aut omnino remiſſæ. Cum de jure belli diſceptaretur, Joannes Leon Regulus Glammiüs capita quædam, à proceribus ad Regem de pacificando miſſa, protulit, quibus Jacobus Tertius ſæpe aſſenſerat, ac ſubſcripſerat etiam: ac plane legibus illis concordiam cum proceribus confirmaſſet, niſi à pravis conſultoribus animus ejus fuiſſet alienatus, atque eo perductus, ut, hoſtem veterem, adverſus cives ſuos pugnaturum, in Regnum introducere, perſuaſus eſſet. Hanc ob conſiliorum inconſtantiam, Comites Huntilæus, Arellius, & Martialis, cum ipſo Glammio, & pleriſque aliis viris nobilibus, eum tum deſeruerunt, atque ejus filium, Jacobum Quartum, ob animum ejus publicæ utilitatis & tranquillitatis amantem, ſunt ſecuti. Poſt ſatis longam diſceptationem, tandem ab univerſis eſt decretum, qui in prælio Sterlinenſi cecidiſſent, eos ſua culpa cæſos videri: jureque eam cædem fuiſſe factam: eos vero, qui, adverſus publicæ ſalutis hoſtes, fraudi occultæ honeſta nomina prætexentes, arma ceperunt, nec culpæ, nec crimini eſſe obnoxios. Huic decreto, quibus in conventu publico ſententiæ dictio eſt, ſubſcripſerunt, ut exterarum nationum Legatis, quos adventare rumor erat, ſui facti rationem redderent. Multa alia ibi decreta ſunt facta, quæ & pauperioribus ablata redderent, & potentiores leviter multarent, & utrique parti caverent, ne arma, tum ſumpta ipſis poſteriſve eorum fraudi eſſent. Hanc, in adoleſcente quindecim annorum, & victore, & in ſumma poteſtate collocato, moderationem adornabat magnopere benignitas, & promiſſorum fides, & (quod inprimis vulgus admiratur) corporis dignitas, ac vividum & alacre ingenium. Itaque, cum nec avare, nec crudeliter victoria exerceretur, & delicta bona fide condonarentur, brevi ſumma concordia inter factiones, & æquale partis utriuſque ſtudium, & amor erga Regem coaluit: pauci qui pertinaciores fuerant, modica pecunia, aut exigua parte agrorum multati, nemo fortunis omnibus exutus: & multæ, non in fiſcum, ſed in precium operæ navatæ cedebant. Huic Regiæ clementiæ gratiam adjiciebat, quod homines adhuc

recenti memoria tenebant, quam levibus de cauſis, ſub Rege ſuperiore, viri clariſſimi omnibus bonis excidiſſent, quàmque diſpares in eorum ſucceſſiſſent locum. Principes quoque factionis adverſæ, quo fidelioribus eis uteretur, affinitate ſibi conjunxit: duas enim amitæ, ex diverſis maritis, filias, Græcinam Bodiam Alexandro Forboſio, Margaritam Hamiltoniam Matthæo Stuarto dedit uxores. Ita brevi, conciliatis omnium animis, tam jucunda pax, tanta tranquillitas, & velut ancillante fortuna Regiis virtutibus, tantus omnium frugum & fructuum proventus eſt ſecutus, ut, è ſeculo pluſquam Ferreo, Ver aureum renatum fuiſſe videretur. Rex autem latrocinia armis, cetera vitia judiciorum ſeveritate cum compreſſiſſet, ne, in alios acer vindex, in ſe ipſum indulgentior crederetur, ut omnibus palam eſſet, patrem, ſe invito, fuiſſe interemptum, catena ferrea, quoad vixit, ſe cingebat, cui, ſingulis annis, annulum unum adjiciebat: id quanquam, cædis auctoribus formidoloſum eſſe poſſet, tamen, vel miti Regis ingenio, vel factionis opibus confiſi, omni motu publico abſtinuerunt. In hac communi univerſorum, ac privata ſingulorum lætitia, ſeptimo fere, ab inito regno, anno, Petrus Varbecus in Scotiam appulit. Sed, ante quam cauſam ejus adventus explicem, pauca mihi ſupra ſunt repetenda. Margarita, Henrici Quarti Regis Anglorum ſoror, cum Carolo Burgundo nupſiſſet, ea Henricum Septimum, factionis adverſæ ducem, quibuſcunque poſſet rationibus, ſi non evertere, ſaltem exercere ſtatuit. Id autem ut facilius efficeret, Petrum quendam Varbecum Regni æmulum ei excitavit. Erat autem is adoleſcens Tornaci (quod eſt Nerviorum oppidum) humili loco natus, ſed ea forma, ingenio, ſtatura corporis, atque oris dignitate, ut facile Regii generis fidem faceret. Verum, cum ita diu, propter inopiam, peregre vixiſſet, ut vix à ſuorum paucis agnoſci poſſet, multarum nationum linguas addidicerat, atque ad ſummam impudentiam & os & animum obfirmaverat. Hunc Margarita (quæ, ad omnes occaſiones turbandi rem Anglicam intenta, advigilabat) cum eſſet nacta, aliquandiu apud ſe occulte habuit, donec eum edoceret, quibus factionibus Anglia laboraret: quos amicos, inimicoſque illic haberet: perficeretque, ut omnem Regii generis ſeriem, quæ item ſingulis proſpera, vel adverſa eveniſſent, teneret. His ita comparatis cum jam maturum videretur fortunam experiri, hominem occulte curat, cum honeſto comitatu, primum in Luſitaniam: deinde in Hiber-

Hiberniam mittendum: ibi magno concurſu, & vulgi applauſu, velut Eduardi Regis filius, receptus, ſive ſuopte ingenio, ad ſimulandum compoſito, atque arte etiam adjuto, ſive barbarorum hominum credulitate fretus, magnum brevi motum excitaturus videbatur: cum bello repente, inter Gallos & Anglos, exorto, à Carolo Octavo, magnis pollicitationibus, ex Hibernia vocatus, Lutetiam venit, illic honorifice, ac Regio cultu, adjectis etiam ſatellitibus habitus, & ab Anglis exulibus, qui tum ibi frequentes agitabant, in ſpem certam Regni adductus eſt. Sed, eo tumultu conditionibus ſopito, clam ex aula Gallica, metu, ne dederetur, in Flandriam ſe contulit: atque à Margarita, ceu tum primum ab ea viſus, magno ſtudio cultus, & aulicis oſtentatus, & ſæpe, multis præſentibus, omnem fortunæ ſuæ fabulam iterare juſſus: Margarita, velut eam tum primum audiſſet, ad ſingulos tum proſperos, tum adverſos eventus, ita ſimulatis affectibus, orationi ejus ſubſerviebat, ut omnibus faceret fidem, ſe pro veris, quæ audiſſet, accipere. Poſt unum & alterum diem Petrus, Regio cultu procedere juſſus, adhibitis triginta ſtipatoribus, ac nomine Albæ roſæ (quod inſigne factionis Eboracenſis apud Anglos eſt) commendatus, verus & indubitatus Anglici regni hæres prædicatur. Hæc ubi fuerunt, primum per Flandriam, deinde per Angliam, divulgata ita populi animos erexerant, ut magna ad eum concurreret frequentia, non eorum modo, qui, legum formidine, in aſylis aliiſque locis latitabant, ſed hominum etiam nobilium, quibus aut ſuæ res non ſatis placebant, aut novarum rerum erat cupiditas. Sed cum longior mora, quam Petrus, vires novas adjecturam, ſperabat, præſentes, emergente in lucem mendacio, paulatim immineret, ſtatuit, belli fortunæ rem committere: itaque, comparata modica manu, paucis ſuorum in littus expoſitis, Cantianorum erga ſe voluntatem fruſtra tentavit. Omnibus, qui in terram deſcenderant, circumventis, in Hiberniam curſum flexit: nec ibi quoque pro ſpe acceptus, in Scotiam navigat, gnarus, raram, nec unquam fere diuturnam, inter Scotos Angloſque, eſſe concordiam. Hic cum, ad Regem admiſſus, Eboracenſis familiæ ruinam, ſuaſque calamitates, quam maxime potuit, miſerabiliter deploraſſet, eumque vehementer obteſtatus eſſet, ut Regium ſanguinem ab hac contumelia vindicaret, Rex eum bene ſperare jubet, pollicetur que ſe effecturum, ne fruſtra ejus auxilium rebus ſuis afflictis poſtulaſſe exiſtimetur. Paucis poſt diebus, convocato concilio, Petrus introductus lamentabiliter

de ſua fortuna diſſeruit: Se, cum è Rege, florentiſſimo ſuæ ætatis, ad ſummam ſpem natus eſſet, præmatura morte patris deſtitutum, in Richardi patrui tyrannidem pene prius incidiſſe, quam calamitatis ejus ſenſus ad ſe pervenire poſſet: Fratre majore crudeliter extincto, ſe à paternis amicis ſubtractum, in eo regno, cujus hæres jure eſſet, ne in ſumma quidem inopia, precariam vitam ducere auſum: Apud exteras gentes ita vixiſſe, ut fratris extincti (qui ex illis miſeriis fuiſſet ereptus, repentina morte) conditionem, præ iis, quæ ipſe ferret, felicem duceret: Se enim, ad fortunæ ludibrium, ſervatum, ne hoc quidem reliquum habuiſſe, ut, calamitatem ſuam apud exteros, quo eos ad miſericordiam adduceret, deplorare auderet: poſtquam autem, quis eſſet, profiteri cœpiſſet, omnibus adverſæ fortunæ telis petitum eſſe: ad priores enim miſerias quotidianum inſidiarum acceſſiſſe periculum, callidiſſimo inimico nunc vitam ſuam ab hoſpitibus mercante, nunc cives clanculum ſollicitante, qui, ſimulata amicitia, ſecreta rimarentur, veros amicos corrumperent, latentes detegerent, & falſis criminibus genus infamarent apud vulgus: Margaritam amitam, nobileſque Anglos, qui ipſum agnoſcerent, conviciis proſcinderent: eam tamen, conſcientia ſua adverſus maledicentiam inimicorum fretam, & miſericordia erga ſuum ſanguinem permotam, ejus inopiam ſuis fortunis ſuſtentaſſe. Tandem, cum in muliere & vidua id ætatis non ſatis præſidii videret, ſe vicinos Reges & Nationes circumiſſe, rogantem, ut communes caſus reſpicerent, neu Regium ſanguinem, violentia tyrannidis oppreſſum, in luctu, miſeriis, & formidine ſinerent contabeſcere: ſe vero, etſi in graviſſimis malis verſetur, non ita animo eſſe dejectum, ut non ſperet, aliquando fore, ut amicorum (quos plurimos adhuc habeat, in Anglia & Hibernia) auxilio reſtitutus, pro merito cuique gratiam referre poſſet, præſertim adjunctis ad ſuam ſectam Scotorum viribus: per quos ſi in Regnum redeat, brevi futurum, ut intelligant, firmiſſimum amicum ſibi paratum: & eo tempore paratum, quo veri amici conciliari ſoleant: tanti autem beneficii ſe ſuoſque poſteros ita perpetuo memores fore, ut, omnem melioris fortunæ acceſſionem debere ſe eis, libenter faterentur. Addidit præterea multa, de Regis laudibus, partim vera, partim qualia præſens fortuna exprimebat. Poſt hæc dicta, cum Petrus reticuiſſet, Rex eum revocatum, bono animo eſſe juſſit: ſe de poſtulatis ejus ad concilium relaturum:

rum: eorum ſententiam, etſi ſibi ſit neceſſe in rebus gravioribus ſequi, tamen, ut cunque illi decernerent, ſe effecturum, ſpondet, ne eum aliquando ad ſe confugiſſe pœniteat. Petro egreſſo, cum ſententiæ rogarentur, prudentiores, & quibus major erat rerum uſus, rem integram rejiciendam cenſebant: ſive quod vana, quæ prætenderentur, exiſtimarent: ſive quod plus è bello proſpicerent periculi, quam è victoria, etiamſi certa eſſet, emolumenti expectarent. At major pars, vel ob imperitiam rerum, & animorum inconſtantiam, vel ut Regi gratificarentur, nunc de cauſa Petri diſſerendo, ut quæ eſſet juſtiſſima, fortunam hominis commiſerabantur: nunc, rebus in Anglia turbatis, animiſque ex civili diſcordia adhuc fluctuantibus, occaſionem arripiendam, & quod Angli ſemper facere conſueverunt, id ſe aliquando experiri debere, ut inimicorum adverſa tempora ad ſuum uſum traherent: victoriamque jam ſibi ante claſſicum augurabantur, præſertim, adjunctis magnis Anglorum copiis: quæ ſi ſpe hominum infrequentiores convenirent, tamen è duobus alterum ſponte ſecuturum, ut vel victores tanto beneficio Regem ſibi obnoxium in Regiam ſedem collocarent: ab eoque, quæ vellent, omnia impetrarent: vel ſi, abſque certamine rem tranſigere poſſent, Henricum, ſedatis motibus domeſticis, nondum Regno confirmato, in quas vellent, conditiones pertracturos: quod ſi facere cunctetur, bello ſemel moto, per multa,, quæ nunc laterent, ſponte ſe oblatura. Hæc cum major pars cenſuiſſet, Rex novarum rerum cupidus in eam ſententiam inclinavit, ac ceteros ſecum traxit: nec poſt id ceſſavit, Petrum honorificentius tractando, Ducemque Eboracenſem appellando populo oſtentare: nec hac beneficentia contentus, Catharinam Gordoniam, Comitis Huntileæ filiam, ac, præter ſplendorem generis, forma commendatam, ei uxorem dedit, hac affinitate in ſpem fortunæ melioris eum confirmaturus. Interea, ex Conſilii decreto, Rex, comparato exercitu, in Angliam ducit, primum circumſpecte, & agmine ad prælium, ſi qua repentina vis ingrueret, parato. Deinde, ut per equites miſſos exploratum cognovit, nullum exercitum, nullam hoſtium manum uſquam coiſſe, dimiſſis ad prædandum, cohortibus, brevi pene totam Northumbriam, late in omnes partes fuſa populatione, vaſtavit. Hæc per aliquot dies dum geruntur, neque Anglorum quiſquam ad Petrum deficeret, & nunciatum Regi eſſet, per vicinas regiones exercitum conſcribi, periculoſum ratus, ſuos, præda graves, expeditis & recentibus

 Anglo-

Anglorum copiis objici, ſtatuit in Scotiam redire, ac, depoſita præda, cum primum per anni tempus liceret, novam expeditionem parare. Neque metuebat, ne Angli abeuntem ſequerentur, ut qui non ignoraret, neque ſubitarium militem diu in caſtris poſſe contineri, neque per inopem, & nuper vaſtatam regionem poſſe, nullis ante præparatis commeatibus, ſequi. Et Pettus, contra quam ſperaverat, nullis Anglorum auxiliis ad ſe coëuntibus, veritus, ne, ſi diutius in hoſtico morarentur, commenta ſua palam fierent, velut & ipſe ſententiam Regis probaret, eum adit: &, compoſitis vultu & oratione ad miſericordiæ habitum, rogat ſuppliciter, ne in regnum ſibi debitum, & civium ſuorum cruorem tam hoſtiliter ſæviretur: tanti ſibi nullum eſſe dominatum, ut ſuum ſanguinem ita profundi, & ſolum patrium ferro flammaque ſic miſerabiliter vaſtari cerneret. Et Rex, prope jam intellecto, quo intempeſtiva hominis illa clementia ſpectaret, reſpondit, ſe vereri, ne regnum illud, in quo nemo eum non modo Regem, ſed nec civem agnoſceret, non ſibi, ſed hoſti ſuo capitali ſervet. Ita, de communi ſententia, domum reditur, & exercitus dimittitur. Rex Anglus, de motu & reditu Scotorum certior factus, expeditione adverſus eos in proximum annum decreta, validum exercitum conſcribi jubet: ipſe interea, ne hiems iners eſſet, Ordinum conventum habet: ibi concilio ejus, de bello Scotico comprobato, in ſubſidium leve tributum populo indicitur: ſed quod gravius domi bellum excitavit, quam, cui reſtinguendo foris erat deſtinatum. Querebatur enim vulgus, tot bellis, intra paucos annos geſtis, juventutem delectibus eſſe abſumptam: rem familiarem valde attenuatam, proceres, & conſultores Regios non modo iis calamitatibus non commoveri, ſed in pace nova bella quærere: nova rerum omnium egentibus tributa imponere, ut, quos ferrum non abſumpſerit, hi inopia & miſeriis conficiantur. Hæ querimoniæ cum publicæ fere eſſent, Cornavii longe præ ceteris indignabantur, quippe cum agrum magna ex parte ſterilem colerent, bellum eis magis quæſtuoſum, quam ſumptuoſum eſſe, conſueverat. Igitur homines bellicoſi, qui, rem familiarem magis peculio caſtrenſi augere, quam tributis imminuere ſolebant, primum coactores & miniſtros Regios occidunt: deinde tam audacis facinoris, unde receptus ad miſericordiam non erat, ſibi conſcii, multitudine ad arma indies affluentius properante, Londinum verſus iter capeſſunt. Sed de his motibus, quos longius proſequi animus non eſt, ſatis ad meum inſtitutum

arbitror

arbitror dicere, quod, totum eum annum, Cornavii Regem Anglum ita exercuerint, ut, arma copiaſque ad bellum Scoticum paratas, in rebelles vertere ſit coactus. Interea Scotus, qui animo præceperat, hoſtem ſuperiora damna non paſſurum inulta, & per exploratores cognoverat, ingentes in ſe copias parari, & ipſe ex adverſo cogit exercitum, eo conſilio, ut, ſi Angli priores eum invaderent, ipſe ſua tueretur: ſin minus, expeditione in hoſticum facta, vicina ſuis finibus loca ita devaſtaret, ut non modo militem, ſed ne, ad cultores agrorum alendos, ſolum (alioqui tenue) neceſſaria ſuppeditaret. Verum, nuncio de Cornaviorum tumultu illato, ſtatim Angliam cum magnis copiis ingreſſus, bifariam ſuos diviſit: partim, ad Dunelmenſes agros populandos miſſis, cum reliquis ipſe Noramam arcem validam, ad Tuedam in colle præalto ſitam, oppugnare aggreditur. Sed nec hac, nec illac magnum operæ precium factum. Nam Richardus Foxius, Dunelmenſis Epiſcopus: vir ſumma prudentia, è ſtatu rei Anglicæ turbato ſuſpicatus, Scotum tantam rei bene gerendæ occaſionem non omiſſurum, arces aliquot validis præſidiis communivit: Pecora, quæque alia ferri agive poterant, in loca aut natura tuta, aut amnibus & paludibus impedita, transferenda curavit: Comitemque Surrium, qui magnas in agro Eboracenſi copias habebat, accerſit. Igitur incendiis in agros modo ſævitum eſt: & Norama valide à præſidio eſt defenſa: ita, nulla re memorabili geſta, Scoti domum redierunt: Angli eos brevi ſecuti Atonam arcem modicam, prope in ipſo limite ſitam, everterunt: deinde & ipſi quoque, nullo operæ prætio facto, ex hoſtico exceſſerunt. Inter hos motus externos & civiles venit in Angliam Petrus Hialas, vir prudentiæ ſingularis, & ut illa ferebant tempora, non indoctus, à Ferdinando & Iſabella, Regibus Hiſpaniarum, miſſus. Ejus Legationis ſumma erat, Ut Catharina, eorum filia, Arcturo Henrici filio collocata, nova affinitas, & ex ea neceſſitudo contraheretur. Eum cum, de affinitate, Anglus libenter audiſſet, cuperetque etiam eo interprete, cum Scoto (à quo ipſe, parum è dignitate ſua putabat, ut pacem peteret) bellum finire, Petrus libens negotium ſuſcepit: ac profectus in Scotiam, cum varie verſando Jacobi animum tandem ad quietiora conſilia cum flexiſſet, ſcripſit ad Anglum, ſe ſperare, pacem non difficulter coire poſſe, ſi ipſe aliquem è ſuis, hominem prudentem ad ſtatuendum de conditionibus mitteret. Anglus, ut homo fortunæ inconſtantiam ſæpe expertus, ſuorum animis è domeſtico

 tumultu

tumultu adhuc ferocibus, nec tam clade fractis, quam irritatis; jubet, Ricardum Foxium, qui in arce ſua Norama ſe continebat, conſilia cum Hiala communicare. Hi cum Iedburgi cum Scotorum legatis, per aliquot dies, diſceptaſſent, multis ultro citroque jactatis conditionibus, nihil certi ſtatuere potuerunt. Pax quo minus coiret, maxime impediebat Henrici poſtulatio, qui æquum cenſebat, Petrum Varbecum, hominem fraudulentum, ut multarum turbarum auctorem, ſibi dedi. Id cum Jacobus obſtinate negaret (neque enim honeſtum ſibi eſſe, hominem Regii generis, primum ſupplicem, mox affinem, violata fide, hoſtium ludibrio tradere) infecta re, è colloquio diſceſſum eſt. Spe tamen non penitus abjecta, induciæ in aliquot menſes factæ, dum Jacobus Varbecum, ſalva fide, ab ſe dimitteret. Cum jam, ex colloquio cum Anglis, magniſque aliis indiciis, falſa illa, de genere & fortuna Petri, fabula dilucere cœpiſſet, Rex, eo ad ſe vocato, beneficia in ipſum collata, ſingularemque ſuam benevolentiam, cujus ipſe optimus eſſet teſtis, commemoravit: inprimis, quod ejus cauſa bellum cum opulentiſſimo Rege ſuſcepiſſet, ac jam alterum annum geſſiſſet, magno cum hoſtium incommodo, & civium vexatione: ſe pacem honorificam, ultro, ſi eum dederet, oblatam, recuſaſſe: ea in re cum civium, & hoſtium animos juxta offenderet, ſe nec velle, nec poſſe conſenſui eorum amplius reſiſtere. Petit ab eo, ut circumſpiciat, ſive bellum, ſeu pax placeat, commodiorem exilio locum: ſibi decretum, pacem cum Anglo facere, factamque ſancte colere: & quicquid eam perturbare poſſet, à ſe procul ſegregare: nec Petrum queri poſſe, ſe prius à Scotis, quam ab Anglis, quorum fiducia bellum Scoti moverunt, deſtitutum. Utcunque autem hæc ſe haberent, ſe cum viatico, rebuſque, ad navigandum neceſſariis, proſecuturum. Varbecus, etſi præter ſpem diſceſſu angebatur, nihil tamen remittens de ſimulata animi magnitudine, paucis poſt diebus, cum uxore & familia in Hiberniam navigavit: atque inde brevi in Angliam, & cum reliquiis Cornavianæ conjurationis ſeſe conjunxit. Ibi cum multa attentaſſet, neque quicquam ſuccederet, tandem captus, & vitæ ſuperioris ludibria faſſus, laqueo vitam finivit. Seminario belli, inter Scotos & Anglos, prope extincto, rebuſque ad pacem ſpectantibus, è levi occaſione ſubito animis irritatis ſæviſſimum bellum prope exarſit. Juvenes aliquot Scoti cum (ut in pace fieri ſolet) in oppidum Noramam, arci propinquum, ſæpiuſcule conveniſſent, ac, per ludum & laſciviam, tam familiariter

riter cum vicinis, ac fluvio tantum, nec eo quidem lato, diremptis, comeſſarentur, quam ſi domi fuiſſent, cuſtodes arcis, ex reſiduo ſuperioris belli odio animis infenſis, & per jurgia irritatis, cum, velut ſpeculatores, Scotos arguerent, à rixa ad manus ventum eſt: multis vulneribus utrinque acceptis, Scoti numero inferiores, aliquot ſuorum amiſſis, domum redeunt. Re ſæpius in conventibus, inter limitum præfectos, agitata, Jacobus, vehementer iratus, fœcialem ad Henricum mittit, queſtum, de violatis induciis, & Anglorum inconſtantia in pactis ſervandis, ac, niſi ſatisfiat ex legibus, quæ ex utriuſque populi conſenſu de rebus repetundis ſanctæ eſſent, bellum denunciare juſſit. Anglus, fortunæ violentia à primis uſque incunabilis exercitus, & ad pacem pronior, reſpondit. Quicquid hujus patratum eſſet, ſe quidem invito, atque etiam ignaro factum: ſi quid temeritate præſidiarii militis ſecus commiſſum eſſet, ſe ſalvis fœderibus curaturum. ut ea de re quæſtio habeatur, ac de noxiis pœna expetatur. Verum, cum ea res lentius ageretur, id reſponſum eo viſum eſt tendere, ut, dilata pœna, ſpatio temporis invidia evaneſceret, ideoque animum Jacobi magis accendit, quam leniit. Ricardus Foxius, Dunelmi Epiſcopus, qui arcis erat dominus, cum ferret moleſte, cauſam ſolvendi fœderis à ſuis ortam, id ne fieret, literis officii & humanitatis plenis ſubinde miſſis, homo ſumma prudentia & dicendi peritia Jacobi animum ita flexit, ut reſcriberet, libenter ſe cum eo collocuturum, non modo de recenti injuria, ſed de aliis negotiis, quæ ex uſu gentis utriuſque forent. Is, conſulto ac aſſentiente primum ſuo Rege, ad Milroſſium, ubi tum Jacobus erat, venit. Ibi, poſt vehementem querelam, de injuria ad Noramam accepta, prudente & gravi Foxii oratione delenitus, offenſam quidem, concordiæ cauſa, cujus ſe cupidiſſimum eſſe oſtendebat, remiſit: cetera ſine arbitris acta: quorum hæc, ut poſtea cognitum eſt, ſumma fuit: ſe ſemper non modo pacem, ſed quo arctius ea coaleſceret, etiam affinitatem cum Henrico cupiiſſe: ac nunc etiam cupere. Quod ſi Henricus induceret in animum, Margaritam filiam deſpondere, ſeſe ſperare, eam rem in utriuſque Regni emolumentum ceſſuram. Foxius vero, cujus authoritatem jure maximam eſſe domi, ſciret, ſi ad eam affinitatem conciliandam, ſuum ſtudium adjungere vellet, ſe non dubitare, facile omnia conventura. Ille ſuam operam libenter eſt pollicitus: atque, in aulam Anglicam pro-

 fectus

fectus re cum Rege communicata, ſpem Scotorum legatis fecit concordiam inter Reges facile coituram. Ita demum, tertio poſt anno, qui fuit milleſimus, quingenteſimus, iiſdem fere diebus Margarita, Henrici natu major filia, Jacobo quarto, & Catharina, Ferdinandi Hiſpani filia, Arcturo, Henrici primogenito, deſponſa fuit: nuptiæ, altero poſt anno magno apparatu celebratæ fuerunt. Secundum nuptias, rebus tranquillis, Aulaque, à ſtudio armorum, ad luſus & laſciviam converſa, nihil aliud, quam ſpectacula, pompæ, & convivia, & ſaltationes conſpiciebantur: ac veluti perpetui quidam ludi, & ludorum cauſa, dies feriati agitabantur: edebantur & certamina equeſtria frequenter, maxime ad morem Gallicum: intercurrebant etiam (velut tragici actus) provocationes hominum, latrocinio vivere aſſuetorum, Rege, ad ea ſpectacula, ſe facilem præbente, ut qui, cædem eorum in lucro ponendam, exiſtimaret. Horum ludorum fama cum ad exteras gentes permanaſſet, multi peregrini, ac potiſſimum è Gallia, virtutis oſtentandæ cupidi, quotidie adventabant: & à Rege benevole & liberaliter excipiebantur, & dimittebantur. Nec in has modo ludicras exercitationes, ſed etiam ædificationes, Sterlini, Falcolandiæ, aliiſque diverſis in locis, atque in Monaſteriorum ſubſtructiones magnos ſumptus fecit: ad navium autem fabricationes longe maximos: tres enim eximia magnitudine naves ædificavit, multaſque mediocres: ſed omnium admirationem & ſumptus, & apparatus una longe ſuperavit, qua nullam hominum memoria in Oceano majorem viderat: cujus ut præteream diſcriptiones, à noſtris hominibus proditas, & menſuram aliquot locis ſervatam, illud ſatis perſpicue magnitudinem ejus indicat, quod Franciſcus, Rex Galliarum, & Henricus Octavus, Rex Anglorum, æmulatione ſtimulati, cum uterque, paulo capaciorem navem exſtruere, conati eſſent, & jam utraque perfecta, & omnibus rebus ad navigationem ornata, ac in mare deducta, magnitudine ſua, immobiles & ad omnem uſum incommodæ eſſent. In hæc igitur opera, quæ diximus, cum magnos ſumptus feciſſet: & exhauſto jam ærario novas conficiendæ pecuniæ rationes comminiſci, fuiſſet coactus, inter alias, auctore, ut creditur, Gulielmo Elfinſtonio, Epiſcopo Abredonienſi, rem eſt aggreſſus, univerſæ Nobilitati valde moleſtam. Inter agrorum apud Scotos jura, unum genus, quo dominus vel empta, vel donata prædia ea lege obtinet, ut, ſi poſſeſſor moriens pupillum relinquit hæredem, tutela ejus ad

ciↄ.ıↄ.

Regem,

Regem, vel alium quemcunque dominum ſuperiorem pertineat: omniſque fructus uſque ad ætatis annum viceſimum primum expletum. Eſt & alia ſervitus huic generi agrorum adjuncta, ut, ſi poſſeſſor, ſine aſſenſu ſuperioris domini, ſupra dimidium agri vendat, totus ager ad ſupremum dominum redeat. Hæc lex, ut parum æqua, & ab adulatoribus aulicis, qui fiſci commoda promovere contendunt, introducta, cum diu jacuiſſet, Rex admonitus, aliquid pecuniæ ab ejus violatoribus corradi poſſe, legem exercere juſſit: Eam quæſtionem Recognitionem vocarunt. Hæc pecuniæ conficiendæ ratio, quanquam nemo bonis omnibus everteretur, prope vulgo moleſtior erat, quam patris avaritia: injuria enim ad plurimos atque honeſtiſſimum quemque pertinebat: quod ſub duobus proximis Regibus, per bella non ſolum externa, ſed etiam civilia, memoria ejus legis prope erat abolita: ideoque cogebantur ſuos agros à procuratoribus fiſci redimere, aut eorum parte aliqua cedere. Tantus tamen amor civium, ad quos id pertinebat incommodum, ob alias virtutes, tantaque erga Principem reverentia erat, ut ea hominum indignatio citra motum conſtiterit. Sed, cum nec Rex modum faceret ſumptibus, nec deeſſent (perpetuum aulæ malum) adulatores, qui id vitium ſub honeſtis nominibus ſplendoris & magnificentiæ alerent, in animum induxit, in Syriam proficiſci, ut immanem illum luxum, quem nec ſuſtinere ſine pernicie, nec omittere poſſe ſalvo pudore videbatur, per abſentiam imminuere aſſueſceret: prætendebatur profectioni honeſtum velum, ut expiaret illam culpam, quod adverſus patrem ſuum in acie ſtetiſſet armatus. Hujus autem ſive veræ, ſive oſtentatæ pœnitentiæ, quam in omni ſermone præferebat, dederat, ut ante commemoravi, ab initio ſtatim Regni ſignificationem. In hanc profectionem claſſem jam ornaverat, & comitum principes deſcripſerat: ac Reges vicinos per Legationes fecerat certiores: multi quoque velut eodem voto ſe obſtrinxiſſent, barbam & capillos promittebant: brevique ſoluturus credebatur, niſi in id maxime intento objecta fuiſſent impedimenta: jam enim futuri belli ſuſpicio inter Gallum & Anglum gliſcebat: nam & Anglus non ſatis æquo animo ſucceſſus Gallorum in Italia ferebat: & à Julio Secundo Pontifice, & Ferdinando Hiſpano ſocero in ſocietatem ſolicitabatur, & Venetis, & Helvetiis ad hos adjunctis, & Maximiliano (etſi plerunque ſua conſilia ex rerum eventu moderaretur) acceſſuro, conjuratio tot gentium tam firma cun-

ctis apparebat, ut Gallia, tot copiis undique erumpentibus, opprimi poſſe videretur. Rex Angliæ & ætate, & Regni florentis opibus tumidus, & rerum gerendarum cupidus, conjungere ſe eis avebat: ſed honeſtam, quam bello prætexeret, cauſam quærebat. Cum autem uterque alterius conſilia per exploratores cognoſceret, neque Franco perſuaderi poſſet, ne adverſus Pontificem Romanum Henrici amicum, arma ferret, tandem fœcialis in Galliam miſſus, qui Normaniam, Aquitaniam, Andegavos, (veterem Anglorum in Gallia ditionem) repoſceret. Sed cum, nec his minis, bellum in Italia intermitteretur, Anglus, bello Gallis indicto, exercitum in Cantabros, ut ſe Ferdinando ſocero conjungeret, mittit: & ipſe expeditionem in Gallum adornat. Jacobus autem Scotus quanquam, neutri adeſſe decreviſſet, tamen in Gallum pronior, claſſem, cujus antea meminimus, mittere ſtatuit, dono Annæ Reginæ Francorum, ut magis amicitiæ pignus quam, ad rem gerendam, ſubſidium videri poſſet: Eccleſiaſticus quoque Ordo, largitionibus Gallicis aſſuetus, ſuum ſtudium Ludovico volebat oſtentare: ſed cum id aperte non auderent, ab Anglo ſui Regis alienandi, cauſas circumſpiciebant. Miſſus eſt, ex eorum factione, qui Gallo ſtudebat, in Angliam, Andreas Formanus, tum Epiſcopus Moravienſis, ut ab Henrico peteret magnum pondus auri argentique facti, cujus major pars in mundo muliebri erat. Hæc pecunia legata dicebatur ab Arcturo majore, Henrici fratre, Margaritæ ſorori, quam, Scoto nupſiſſe, ante oſtendimus. Henricus autem (ut credibile eſt) cauſam belli quæri ratus, benigne reſpondit: non modo, ſi quid deberetur, ſed ſi quo alio Jacobus egeret, nulla in re ſe ei defuturum. Hoc reſponſo accepto, Jacobus conſtituerat Gallum, ſi qua in re alioqui poſſet, juvare, ſed prorſus, ab Anglia invadenda abſtinere: eundemque Formanum in Galliam miſit, qui hæc Ludovico annunciaret. Interea, quoniam audierat, magnos belli maritimi apparatus utrinque fieri, claſſem, de qua diximus, ſtatim ad Annam mittere decrevit, ut ante belli initium, ſi fieri poſſet, illuc appelleret: ei præfecit Jacobum Hamiltonium Araniæ Comitem, & cum primum commodum fuit, vela facere, coëgit. Sed Hamiltonius, vir minime malus, verum pacis, quam belli artibus inſtructior, ſive periculi metu, ſive naturali inertia, omiſſo in Galliam itinere, ad Rupem Ferguſii oppidum Hiberniæ, adverſus Gallovidiam ſitum, appulit: urbem ſpoliatam incendit, atque inde, tanquam re bene geſta, in Scotiam, ad Aëram portum

tum Coilæ, vela fecit. Rex de ejus reditu certior factus, ac, ſupra quam dici poſſet, iratus, nec minis nec conviciis adverſus eum ſibi temperare potuit: iram etiam ejus incendebant è Gallia literæ Annæ Reginæ, blanditiis ad bellum Anglicum illicientes, & alteræ, Andreæ Formani promiſſionem de claſſe mittenda, velut vanam, omnium ſermonibus exprobrari, ſignificantes. Rex ut huic malo mederetur, quoad poſſet, ex conſilii ſententia, Hamiltonium, qui curſu, quem tenere juſſus erat, omiſſo, urbem nunquam Scotis inimicam & tum Regum fœdere conjunctam crudeliter vaſtaſſet, bellumque non indictum amicis intuliſſet, abrogata claſſis Præfectura, ad ſe venire juſſit: ſucceſſoremque ei deſtinaverat, Arcibaldum Duglaſſium, Anguſiæ Comitem, miſſo cum eo Andrea Silvio, qui claſſem reciperet. Sed Hamiltonius, ante adventum eorum, per amicos de Regis erga ſe voluntate certior factus, ſtatim vela in altum fecit, ac fortunæ incertæ potius, quam irato Regi ſe committere, elegit. Dum autem Galliam petit, diu adverſis ventis, ac fœdis tempeſtatibus jactatus, diſſipata, ac multum vexata claſſe ſero ac maritimarum rerum cura apud Gallos depoſita, in Britanniam minorem appulit: ibi navis illa, tanto ſumptu ac labore ædificata, ſublatis armamentis, in portu Briſtonico computruit. Interea domi, aliæ diſcordiarum cauſæ ſubortæ ſunt, quæ Scotum ab Anglo penitus alienarunt, Regnante adhuc Henrico Septimo Robertus Carus, Eques nobilis, ob egregias virtutes, Jacobo ita acceptus erat, ut eundem & Pincernam ſibi principem & machinarum bellicarum, & medii limitis præfectum crearet. Is, cum acer latrociniorum vindex eſſet, non majorem Regis gratiam, quam limitaneorum odium ſibi conciliavit. Igitur cum & Angli, & Scoti, quorum licentiam judiciorum ſeveritate comprimebat, ſi qua daretur occaſio, juxta ejus exitio imminerent, tandem in conventu ſolenni, qui inter Anglos & Scotos rerum repetundarum cauſa ſolet agitari, orta altercatione, tres Angli, homines audaciſſimi, Joannes Heton, Lilburnus & Starhedus aggreſſi, unus lancea averſum transfixit, reliqui jam ſaucium confecerunt. Cum res ad bellum ſpectare videretur, Henricus Rex, vir alioqui juſtus, nec minus facinori turpiſſimo, quam Jacobus, infenſus, perfecit, ut Joannes Heron, Joannis frater, Furdi Comarchus, & Angli limitis præfectus, cum Lilburno (nam duo reliqui fuga vitæ conſuluerunt) Scotis dederentur: quibus acceptis, & in Faſcaſtellum arcem incluſis, Lilburnus ibi diſceſſit. Illud quoque, in manifeſti cri-

minis expiationem, ſtatutum eſt, ut, in conventibus, Angli priores fidem publicam, ſolum Scoticum ingreſſi, peterent, ibique conventus haberent: & legati Anglorum, multa verborum & decretorum honorificentia, crimen à conſcientia publica removerent. Duo reliqui percuſſores in Anglia interiore latuerunt, uſque ad Henrici Octavi regnum, nec tamen pœnas effugerunt: nam cum Regem adoleſcentem, opibus ferocem, ſuaſque vires oſtentandi cupidum cernerent, è latibulis prodierunt: & Heron quidem, propinquorum potentia fretus, palam domi verſabatur, & occulte latrones in Scotiam ſubmittebat, ad pacem turbandam: bello ſemel moto, veterum injuriarum oblivionem, & novarum impunitatem ſperans: Starhedus vero, prope nonaginta millia paſſuum, à Limite, domicilio conſtituto, ſe longinquitate tutum putabat: Andreas autem Carus Roberti filius qui odiorum ſemina mox in bellum eruptura jam tum jaci videbat, veritus, ne armis ſemel publice ſuſceptis, vindicta cædis paternæ ſibi periret, duobus ſuis clientibus, è familia Tatiorum, perſuadet, ut diſſimulato habitu, Starhedo perniciem moliantur. Illi, facinore ſuſcepto, domum ejus, quod tam procul à Limite habitaret, ſecuri noctu ingreſſi dominum trucidant, & caput abſciſſum ad Andream apportant. Ille, in vindictæ expetitæ teſtimonium, Edimburgum id mittit, & in loco maxime celebri affigendum curat. De Herone ſuo loco dicemus. Excepit hanc veterem injuriam novum facinus, quod ſopitam Scoti Regis iram verius, quam extinctam reſuſcitavit. Erat ea tempeſtate mercator Scotus Andreas, cognomento Britannus: ejus pater cum ſpoliata nave cæſus crudeliter à Luſitanis fuiſſet, cauſa ab Andrea filio in Flandria (quod cædes ibi facta fuiſſet) acta: damnati Luſitani cum judicatum non ſolverent, nec Rex eorum, per fœcialem, à Rege Scotorum admonitus, cives ſuos cogeret, de cæde & latrocinio ſatisfacere, Andreas à Rege ſuo, ad omnes principes & civitates, Oceanum accolentes, diploma impetravit, ne, ſi Luſitanos, juris publici violatores, vi & aperto bello perſequeretur, pro pirata aut latrone haberetur: intra paucos menſes, magnis eos damnis affecit. Eorum autem legati, jam bello Gallico adverſus Julium Secundum flagrante, & cum Anglis in Julii partes aſcitis mox futuro, Henricum adeunt: Andream hominem impigrum & audacem, & à quo ipſi Anglorum veteres amici maximo damno eſſent affecti, certum ei adverſus Gallos rem gerenti, hoſtem futurum: nunc facile ſecurum opprimi poſſe: ac facti, ſi

qua

qua eſſet invidia, nominis piratici obtentu poſſe regi. Id ſi faciat, & ſuorum civium commodis proſpecturum, & Regi affini & amico gratificaturum. Hac oratione, Luſitanus Anglo facile perſuadet, ut, Andreæ inſidias collocari jubeat. Miſſus ad id à Rege Thomas Havartus, maritimarum rerum Præfectus, duas è claſſe Regia naves firmiſſimas ornat, & ad Dunos (ita cumulos arenarum, recedente æſtu, eminentes vocant) eum è Flandria domum redeuntem exſpectant: ac mox in nave modica minore etiam comitatum cernunt, & invadunt. Andream Havartus ipſe aggreditur, & acri pugna conſerta, licet rebus omnibus eſſet ſuperior, vix tandem domino cum ſuorum plurimis interemto, novem capit. In ipſo certe Andrea tantum animi in rebus deploratis ſuperfuit, ut aliquot plagis ſaucius, crure etiam altero globo ferreo confracto, arripiens tympanum, donec ſpiritus cum vita eum defeciſſet, bellicum ſonuerit, & ſuos ad fortiter dimicandum ſit hortatus. Minor navis, quæ ſe imparem hoſti cernens in fugam dederat, minore cum certamine dedita: qui ex utraque cædi ſuperfuerunt, in carcerem Londini conditi: inde ad Regem producti, cum, ut edocti ab Anglis fuerant, ſuppliciter vitam precarentur, ille, ſuperba miſericordiæ oſtentatione, inopes & innoxios incolumes dimiſit. Miſſis in Angliam à Scoto legatis, qui de navibus in pace captis, & victoribus cæſis, conquererentur: reſponſum, Fœdera piratarum cæde non violari, nec eam ſatis honeſtam belli cauſam fore. Hoc reſponſum contemptum purgantis manifeſtæ cædis crimen, cum velut belli quærentis eſſe videretur, Angli, qui limites accolunt, ex rebus, quæ gerebantur, animum ſui Regis interpretati, homines ſæpe in pace maxime tranquilla, belli ſemina ſpargere ſoliti, & ipſi rebus novis intenti, prædas è proximis Scotorum agris agebant. Erat ea tempeſtate Alexander Humius omnibus Scotiæ limitibus, qui in tres Provincias dividi ſolebant, unus præfectus, Jacobo quidem Regi vehementer carus, ſed ferociore, quam publicæ utiliati tum expediebat, ingenio. Is Regi, ad belli curas converſo, & de accepta per incurſiones ignominia delenda ſolicito pollicetur, ſe cum propinquis & clientibus brevi effecturum, ut Angli, ſi quod ex re bene geſta gaudium accepiſſent, magno damno & dedecore id luant. Hæc ut præſtaret, tribus fere millibus equitum collectis, Angliam ingreſſus, ſeptem proximos pagos, antequam ſuccurri poſſet, ſpoliavit: ſed dum revertitur, cum ingenti omnis generis præda, homines latrociniis aſſueti, moræ impatientes,

tientes, in hoſtico eam dividunt: & qua cuique proximum erat, domos contendunt. Alexander cum paucis agmen cogebat, ac proſpiciebat, ne qua in abeuntes incurſio fieret: ſed cum, neminem ſequi, videret, dum incautius agit, in cidit in trecentos Anglos, in inſidiis collocatos, qui, captato tempore, eum adorti, injecta ingenti trepidatione, in quos inciderint, eos fundunt fugantque. In eo tumultu, è Scotis complures occiſi, ducenti capti: in iis Georgius Humius Alexandri frater, quem Angli, accepto Comarcho Herone Furdio, qui ob cædem Roberti Cari complures annos in Scotia retentus fuerat, dimiſerunt: præda omnis, quia, qui eam agebant, iter præceperant, in Scotiam incolumis venit. Hæc animo Regis, ob ea, quæ retulimus, ægro, objecta offenſio cum eum, quo cupiditas agebat, præcipitem impelleret, conventum Ordinum, ad conſulendum de bello, habuit. Ibi multis prudentiorum contra nitentibus, Legato vero Gallo, Lamota, precibus promiſſiſque inſtante & literis crebris Andreæ Formani eodem urgentibus, Rege quoque non diſſimulante, quid vellet, multiſque ei gratificari ſtudentibus, ceteris, qui pauciores erant, ne fruſtra pugnando Principis indignationem in ſe accenderent, aſſentientibus, bellum terra marique adverſus Anglos (incertum, pejore conſilio, an eventu) decernitur: dies exercitui ad conveniendum indictus. Fœcialis in Galliam, ad Henricum, tum obſidentem Tornacum, eſt miſſus, qui bellum ei denunciaret. Cauſæ armorum capiendorum recenſebantur, res repetitæ, & non redditæ: Roberti Cari interemptorem Joannem Heronem palam ſe oſtentare, Andreas Britannus præter fœderis leges ſpoliatus, & interemptus Regis ipſius juſſu. Has etiam injurias ut diſſimularet, ſe non poſſe æquo animo ferre, Ludovici, Regis Francorum, veteris amici & Caroli, Geldriæ Ducis, propinqui ſui, ditionem hoſtiliter omnibus belli calamitatibus evaſtari: quibus rebus niſi deſiſtatur, ſe bellum ei denunciare. Henrico & ætatis vigor, & florentiſſimi Regni opes, & prope totius Europæ conſentiens, adverſus unum Gallum conſpiratio, in animo, gloriæ militaris avido, belli cupiditatem accendebat, igitur etiam, quam pro ætate, ferocius fœciali reſpondit, ſe nihil ex eo aliud audire, quam quod jam dudum à Rege, divini & humani juris violatore, expectabat: proinde ageret, uti ſibi videretur, ſe bellum tam proſpere cœptum ob ejus minas non omiſſurum: nec ſe morari ejus amicitiam, cujus jam ſit expertus levitatem. Hac belli denunciatione in Scotiam perlata, dum ad exercitum profici-

proficiſcens, Rex Limnuchi Veſpertinas in Æde ſacra cantiones (ut tum moris erat) audit, ſenex quidam ingreſſus, capillo in rufo flaveſcente, ac in humeros promiſſo, fronte in calviciem glabro, capite nudo, veſte longiuſcula cyanei coloris amictus, ac linteo cinctus, cetero aſpectu venerabilis: is, Regem quærens, per turbam obſtantium penetrat. Ubi ad eum acceſſit: ruſtica quadam ſimplicitate, ſuper ſolium, in quo Rex ſedebat, innixus, Rex, inquit, Ego ad te ſum miſſus, ut te admoneam, ne, quo inſtituiſti, progrediaris: quam admonitionem ſi neglexeris, non erit è re tua, nec eorum, qui te comitabuntur. Præterea præmonere ſum juſſus, ne mulierum familiaritate, conſuetudine, aut conſilio utaris: ſecus vero ſi facies, & damno & ignominiæ tibi res erit. Hæc locutus, turbæ ſeſe immiſcuit: nec cum, precibus finitis, Rex eum requireret, uſquam comparuit: quod eo magis mirum eſt viſum, quod eorum, qui propius aſtiterant, atque eum obſervabant, avidi multa ex eo ſciſcitandi, nemo ejus diſceſſum ſenſerat. In iis, fuit David Lindeſius Montanus, homo ſpectatæ fidei & probitatis, nec à literarum ſtudiis alienus, & cujus totus vitæ tenor longiſſime à mentiendo aberat: à quo niſi ego hæc, uti tradidi, pro certis accepiſſem, ut vulgatam vanis rumoribus fabulam, omiſſurus eram. Rex, quo intenderat, profectus, prope Edimburgum recenſuit exercitum: inde, paucis poſt diebus, Angliam ingreſſus, Noramam, Vercam, Etellam, Furdumque, & alias quaſdam, limiti Scotorum propinquas, arces vi cepit, ac diruit, & finitimam Northumbriam late populatus eſt. Interea Regem, amore nobilis captivæ (ea erat Hæronis Furdii uxor) irretitum, cum rem militarem negligeret, & otioſo exercitui, in agro non valde copioſo, commeatus deficeret: nec à longinquo facilis eſſet comportatio, major exercitus pars, dilapſa, ſigna infrequentia reliquit: proceres ſoli, cum propinquis & clientium paucis, iiſque etiam ſubiratis, in caſtris erant: major enim pars ſuadebat, ne in regione bello vaſtata, & alioqui inopi, ſe ſuoſque diutius conficeret: ſed Bervicum, à tergo relictum, aggrederentur: in quo uno majus eſſet operæ precium, quam in omnibus circum circa pagis & arcibus: nec ejus expugnationem difficilem fore, quod certum eſſet, & urbem & arcem omnibus ad reſiſtendum rebus imparatam eſſe. Rex, ſuis armis nihil arduum ratus, præſertim occupatis bello Gallico Anglis, aulicis adulatoribus ejus vanitatem foventibus, in reditu ſe ea potiturum facile, arbitrabatur. Dum ad Furdum ita deſidetur, fœciales Anglorum eum adierunt,

runt, petentes, ut diem locumque conſtitueret, ubi prælio decerneretur. Concilio, ſuper ea re, coacto, major pars in ea fuit ſententia, ut domum rediret, neu, cum tam paucis, univerſi Regni ſtatum in diſcrimen committeret, præſertim, cum & famæ, & gloriæ, & amicitiæ abunde ſit ſatis factum: nec ullam videri juſtam cauſam, cur ſuos tam paucos, & tot arces oppugnantes fatigatos, tantæ Anglorum multitudini, recenti & novis ſubſidiis auctæ objiceret (nam, illis ipſis diebus, dicebatur Thomas Havartus in caſtra veniſſe, cum ſex millibus fortiſſimorum militum è Gallia remiſſis.) Accedere præterea, ut, ſi diſcedat ipſe, neceſſe ſit, Anglorum exercitum ſolutum iri: nec iterum, eo anno, quod militem è longinquo collectum habeat, cogi poſſe. Quod ſi maxime acie decernere velit, in ſolo patrio dimicanti, & loca, & tempora, & commeatum magis in ſua poteſtate fore. Sed cum orator Gallus & quidam Gallicis donis culti contra tenderent, facile Regi, pugnandi avido, fuit perſuaſum, ut ibi hoſtem opperiretur. Interea cum Angli ad diem fœciali dictum non affuiſſent, Scotorum proceres, eam occaſionem arripientes, iterum Regem adeunt: oſtendunt: fraude hoſtium fieri, ut de die in diem res protraheretur, dum ipſorum vires creſcant, Scotorum imminuantur: itaque pari arte adverſus eos utendum: nam cum illi tempus à ſe diſignatum non obeant, nulla verecundia obſtrictos eis eſſe Scotos, quominus diſcedere domum ſine prælio, aut ſuis locis depugnare poſſint. Horum prius conſilium, multis de cauſis, tutius eſſe: id ſi minus placeat, alterius capiendi ſummam occaſionem dari: nam cum Tillus amnis ripis præaltis, ac nuſquam fere vadoſus, nullum intra aliquot millia paſſuum, niſi per unum pontem, exercitui tranſitum daturus eſſet, paucos ibi tantæ multitudini poſſe obſiſtere: poſſe etiam, parte Anglorum tranſmiſſa, machinis commode locatis, pontem interſcindi, primoſque tranſgreſſos deleri, antequam ab adverſa ripa ſubveniri poſſet. Rex, neutro conſilio probato, reſpondet, etiam ſi centum eſſent Anglorum millia ex adverſo, ſe cum eis dimicaturum. Univerſa Nobilitas cum reſponſo tam temerario offenderetur, Arcibaldus Duglaſſius, Auguſiæ Comes. qui ceteros ætate & auctoritate longe anteibat, leni oratione Regis animum inflectere, conatus, utriuſque conſilii ſuperioris rationem explicare aggreditur. Oſtendit enim, Regem ſatisfeciſſe Gallorum amicitiæ, qui majorem hoſtilis exercitus partem à Gallis in ſe avertiſſet: atque effeciſſet, ne magnæ illæ copiæ aut Galliam (quod ſperarant) obtererent,

tererent, aut Scotis damno eſſe poſſent, ut quæ non diu contineri caſtris valeant, in locis præfrigidis, & ſolo, cunctis belli calamitatibus vexato, nec alioqui frugum fertili: hiemem etiam imminere, quæ, in regionibus illis, ad ſeptentriones porrectis, præmatura eſſe ſoleat. Quod autem Regis Gallorum Legatus tantopere, ad dimicandum, nos impellat, neque novum, neque mirum reor videri oportere, ſi homo peregrinu , qui non communem factionis, ſed privatam ſuæ nationis utilitatem reſpiciat, tam ſit alieni ſanguinis prodigus. Eſt præterea poſtulatio ejus admodum impudens: à Scotis enim petit, quod, ne pro ſuo quidem Regno & dignitate, Rex Gallorum homo ſumma prudentia præditus, ſibi faciendum judicat. Nec hujus exercitus amiſſio levius eo damnum videri debeat, quod pauci numero ſumus: quicquid enim aut virtute aut auctoritate, aut conſilio in regno Scotiæ excellit, hic eſt: his amiſſis, reliquum vulgus præda victoris erit, Quid? quod bellum ducere, & in præſentia tutius eſt, & ad totius periculi ſummam utilius? Nam, ſi Ludovicus exiſtimat, Anglos aut ſumptibus exhauriendos, aut mora fatigandos eſſe, quid accommodatius, ad præſentem rerum ſtatum, fieri poteſt quam ut hoſtem copias dividere cogamus, ut alteram ſui exercitus partem adverſus nos, velut ſemper incurſuros, intentam & ſolicitam teneamus: & metu huic injecto: belli molem Gallis labore noſtro levemus. Gloriæ etiam, & ſplendori, quæ homines (vereor, ne magis verbis, quam factis feroces) ſuæ temeritati prætendunt, ſatisfactum arbitror: quid enim Regi ſplendidius accidere poteſt, quam tot arcibus dejectis, agris ferro flammaque vaſtatis, ex tam effuſa populatione tantum prædæ abactum, ut, ne multorum quidem annorum pace, Regio tot cladibus deformata, in priſtinam faciem redire queat? Quod autem è bello majus expectaremus emolumentum, quam ut, in tanto armorum tumultu, cum ſumma noſtra laude & decore, hoſtium ignominia & dedecore, noſtro militi reficiendo, quietem cum re & gloria conjunctam habeamus? Id autem genus victoriæ, quod magis conſilio, quam armis paratur, maxime hominis, maxime etiam ducis eſt proprium: ut cujus nullam omnino partem ſibi miles vindicare poſſit. His quanquam omnes, qui aderant, vultu aſſentirentur, tamen Rex, qui ſe cum Anglis dimicaturum ſancte juraverat, totam orationem adverſis auribus accepit: & domum (ſiquidem formidine caperetur) Duglaſſium abire juſſit, Ille, qui, rebus præcipitantibus, Regiæ temeritatis exitum jam animo proſpiciebat,

ſtatim

ſtatim in lacrymas prorupit: ut primum autem loqui potuit, pauca eſt locutus: Si mea, inquit, vita ſuperior non me vendicat à timiditatis opinione, neſcio, quibus aliis rationibus me purgem: certe, dum corpus hoc ſufficiebat laboribus ferendis, nunquam ei, in ſalute patriæ, & Regum gloria tuenda peperci. Nunc vero, cum meis conſiliis quibus unus utilis eſſe poſſum, aures occluſas video, duos filios, qui mihi, ſecundum patriam ſunt chariſſimi, ceteroſque propinquos & amicos hic relinquo, certiſſimum erga te ſalutemque communem pignus mei animi, Deum autem precor, ut hunc meum timorem falſum eſſe velit: atque potius ego falſus dicar vates, quam quæ timeo, ac videre videor, eveniant. Hæc locutus, accepto commeatu, diſceſſit. Reliqui proceres, quoniam, Regem in ſuam ſententiam traducere non poterant, quod proximum erat, tenuerunt, ut quando numero erant inferiores (nam in exercitu Anglorum viginti ſex millia arma ferentium per exploratores eſſe, compertum erat) locorum opportunitate ſe communirent, caſtriſque collem propinquum occuparent. Erat is locus, ubi Zeviota mons ſenſim in planiciem ſe dimittit, modicus quidem, & aditu anguſto leviter declivis. Eum æneis machinis velut prævallant. A tergo erant montes à quorum radice oriens continens palus ſiniſtrum latus claudebat: ad dexteram, fluebat Tillus amnis, ripis præaltis, aditum per pontem, non procul à caſtris, præbens. Angli cum per exploratores didiciſſent, caſtra Scotorum, ſine certa pernicie, adiri non poſſe, à fluvio iter averterunt: ac ſpeciem dederunt, tanquam, hoſte omiſſo, Bervicum, atque inde recta in proximam Scotiæ regionem longe fertiliſſimam tenderent, majorem, quam acceperant, cladem relaturi. Auxit eam ſuſpicionem rumor, ſuperiobus diebus ſive temere ſparſus, ſive de induſtria ab Anglis confictus, ut hoſtes è locis ſuperioribus in planum protraherent. Id vero Scotus non ferendum ratus, & ipſe, incendio in ſtramenta caſulaſque conjecto, caſtra movet: quæ res fumo late fluvium operiente, proſpectum eis Anglorum ademit. Ita Scotis per aperta loca proxime fluvium, Anglis per aſperiora longiuſcule ab eo ducentibus, ad Fluidonem collem præaltum, alteri prope de alteris incerti pervenerunt. Ibi cum, ſolo æquiore jam ſe in planiciem explicante, fluvius per pontem, ad Tuiſilum, & vadum ad Milfordiam, tranſmeabilis eſſet, Angli primum agmen jubent, machinas æneas per pontem traducere, ceteros vado tranſmittere: & acie inſtructa pro loci commoditate, velut reditum hoſtibus præcluſuri

ſuri ſe objiciunt: ac ſuperante multitudine, velut duos exercitus inter ſe diſcretos ita ſtruxerunt, ut utravis pars prope Scotorum univerſas copias æquarent. In primo exercitu mediam aciem ducebat Thomas Havartus, rei maritimæ præfectus, qui paucis ante diebus cum claſſiariis ad patrem advenerat: dexterum cornu Edmundus Havartus, ſiniſtrum Marmaducus Conſtabilius agebat. Ceteri poſt eos velut in ſubſidiis locati, & ipſi tripartito inſtructi ſteterunt. Dextro cornui Dacrius, ſiniſtro Eduardus Stanlæus, mediæ aciei Surriæ Comes, omnium, copiarum dux præerat. Scoti cum in totidem partes ſuos dividere ob militum paucitatem non poſſent, niſi frontem extenuarent,. quatuor acies adverſas, modico intervallo diſtantes, ſtruxerunt, è quibus tres cum Anglis ex adverſo ſtantibus concurrerent, quarta in ſubſidiis eſſet. Mediam aciem Rex ducebat: in dextero cornu imperabat Alexander Gordonius, cui Alexander Humius, & Martiani ſunt attributi: in tertia præerant Matthæus Stuartus Leviniæ Comes, & Gileſpicus Cambellus Argatheliæ, Adamus Heburnus cum propinquis & cetera Lothiana Nobilitate in ſubſidiis erat. Gordonii acies, acri pugna inita, brevi profligavit ſiniſtrum Anglorum cornu: ſed, à perſequendis fugientibus reverſa, reliquas ſuorum acies pene profligatas reperit: nam alterum cornu, in quo Levinius & Argathelius erat, ſuorum ſucceſſu alacriores facti, ſolutis ordinibus temere in hoſtem ferebantur, ſignis à tergo relictis, multum Lamota legato Gallo reclamante, ac præcipites in ſuam perniciem remorari conato. Hi non modo ab exadverſo ſtructis excepti, ſed ab alia quoque Anglorum manu à tergo circumventi, pene omnes occidione occiſi fuere. Acies Regia, atque Heburnus cum Lothianis pertinaciſſime pugnaverunt. Utrinque cædes ingens edita, donec feſſis utriſque certamen in noctem protractum eſt. Cecidere ex acie Regia viri illuſtres complures. Qui numerum cæſorum, nominibus ſingulorum per diœceſes exceptis, inierunt, tradunt, in ea pugna Scotorum ſupra quinque millia cecidiſſe: ſed fere nobiliſſimum quemque, ac manu promptiſſimum, qui maluerunt in veſtigio mori, quam ſuorum cædi ſupereſſe. Ex Anglis non minorem numerum deſideratum ferunt: ſed eum gregariorum fuiſſe. Hæc eſt illa nobilis ad Fluidonem pugna, inter paucas Scotorum clades memorabilis, non tam cæſorum numero (nam pluribus aliis præliis duplo plures perierunt) quam Rege, & procerum principibus amiſſis, & paucis ſuperſtitibus, qui multitudinem natura

ferocem, & ſpe impunitatis infrænem regere poſſent. Duo genera hominum acceſſionem, è ceterorum calamitate, ſenſerunt: nam & Sacerdotum opulentiorum eo crevit inſolentia, ut, non contenti ſua functione, omnia Regni munia ad ſe trahere niterentur: et fratres Mendicantes (id monachorum tum genus erat maxime ſuperſtitioſum) cum depoſitam eorum, qui in bello ceciderant, pecuniam, ſine teſtibus ad cuſtodiendum acceptam, retinuiſſent, ex ea præda opulentiores facti veteris diſciplinæ ſeveritatem ſolverunt. Nec deerant inter eos, qui id genus quæſtus, velut ſanctam quandam ac piam fraudem probarent: nec eam pecuniam melius collocari poſſe contenderent, quam cum ſanctis hominibus data ſit, qui ſuis precibus, animas defunctorum ſuppliciis horrendis liberarent. Cum tanta fuiſſet in pugna animorum obſtinatio, ut ſub noctem utraque pars feſſa, ac prope ſuæ conditionis incerta, ſeceſſiſſet, Alexandri Humii milites, qui integri remanſerant, magnam ſpoliorum partem per ocium legerunt. Poſtridie mane, Dacrius cum equitatu, ſpeculatum miſſus, cum ad locum pugnæ veniſſet, & ænea Scotorum tormenta incuſtodita reperiſſet, majoremque mortuorum partem inſpoliatam, tum demum Havartum accerſivit, & ſpoliis per ocium lectis, magna lætitia victoriam celebrant. De Rege Scotorum duplex fama eſt. Angli in pugna cæſum contendunt. Scoti contra affirmant, complures eo die paludamento ceteroque habitu Regio uſos, partim ne hoſtes unum aliquem ſibi præcipuum hoſtem deſtinarent, à cujus morte victoria ac ſumma belli penderet, partim ne cæſo Rege cives animum deſponderent, nec eum amiſſum crederent, quamdiu aliquem Regio armatu & cetero apparatu in acie verſari, conſpicerent, eumque etiam ſemper præſentem, bene ac ſecus factorum teſtem conſpicerent. Ex his, unum fuiſſe Alexandrum Elfinſtonium, qui & vultu & ſtatura Regi perſimilis eſſet: cum eo, induto paludamento Regio, florem Nobilitatis Regem ſequi ſe ratos, ideoque mori obſtinatos cecidiſſe: ipſum vero Regem Tuedam fluvium tranſiſſe, & prope Calſonem oppidum, à clientibus Humii interfectum, incertum, an eo jubente, an cædis miniſtris cupiditati patroni ſui ſervientibus, quod homines, novarum rerum cupidi eo ſublato, rerum omnium impunitatem ſperabant: vivo autem, ceſſationis in pugna pœnas metuebant. Addunt & alias conjecturas: Eadem nocte, quæ pugnam illam infelicem ſecuta eſt, Cœnobium Calſonem à Caro Humii familiari fuiſſe, Cœnobiarcha

cha ejecto, occupatum : quod veriſimile non erat, eum auſurum, niſi Regem occiſum ſciſſet, David quoque Galbrethus, & ipſe ex Humii familia, aliquot poſt annos, cum Joannes Prorex Humiis eſſet moleſtus, dicitur ignaviam æqualium graviter incuſaſſe, qui peregrinum illum ſine modo furentem perferrent, cum ipſe ſextus è privatis Regis inſolentiam apud Calſonem compeſcuiſſet. Sed hæc ita incerta ſunt habita, ut à notho Regis Jacobo, Moraviæ Comite, in judicio capitis Humio objecta, non multum nocuerint. Verum, utcunque res habet, reticendum non exiſtimavi, quod ipſe è Laurentio Taliferreo viro & probo & docto, non ſemel audivi: is enim ſeſe (nam unus tum è pueris Regiis pugnæ ſpectator erat) ajebat, re inclinata, Regem in equum impoſitum vidiſſe, Tuedam transeuntem. Idem complures cum confirmaſſent, fama multos annos tenuit, Regem vivere, atque in tempore affuturum, perſoluto ſcilicet voto, quo ſe obſtrinxerat, Hieroſolymam religionis ergo ſe petiturum. Sed is rumor æque vanus eſt deprehenſus, atque ille, qui olim ſparſus à Brittonibus, de Arcturo, & ante paucos annos à Burgundionibus de Carolo. Illud conſtat, Anglos, ſive Regis Jacobi, ſive Alexandri Elfinſtonii corpus requiſitum, & in magna cadaverum ſtrage repertum, in Angliam interiorem comportaſſe, & inexpiabili odio adverſus mortuum adhuc manente, in capſa plumbea (incertum, barbara magis, an ſtulta crudelitate) inſepultum ſervaſſe, quod ſcilicet arma ſacrilega, adverſus Julium Secundum, cui tum ſe Angli venditabant, tuliſſet : aut ut alii affirmant, quod homo perjurus, contra fœderis leges, bellum Henrico Octavo intuliſſet : quorum neutrum ei exprobrare debuerat, nec ab hoc Rege, qui dum vixit, nullam unquam ſtabilem, de doctrina Chriſtiana, perſuaſionem habuiſſet, nec ab hoc populo, qui toties adverſus Epiſcopos Romanos bella geſſerant. Omitto interim tot Reges Anglorum perjuros, teſtibus eorum ſcriptoribus:

Gulielmum Rufum, teſte Polydoro, & Graftono.

Henricum I. Thoma Volſingamio, Hypodigmate Normaniæ.

Stephanum, Neobrigienſi, Graftono, Polydoro.

Henricum II. Neobrigienſi, Graftono, Polydoro.

Ricardum I. Hypodigmate Normaniæ,

Henricum III, Hypodigmate Normaniæ, Graftono, Thoma Volſingamio.

Eduardum I. Thoma Volſingamio.

 Hos

Hos paucos, exempli gratia, ſelegimus, non è primis illis, Saxonici generis Regibus, quorum magna ſuppeditabat copia, ſed è Normanorum familia, & quorum poſteri adhuc regnum tenent: & quorum dominatus in ea incidit tempora, quibus Anglia longe fuit florentiſſima, ut eos admoneam, qui tanta indulgentia, ſuorum perjuria patiuntur, ne in exteros ita ſint acerbi: præſertim cum criminis, quod objicitur, penes ipſos culpa fuerit, qui priores violarunt inducias, Sed, ut ad rem redeam, magnam ex illa pugna contra Scotos Thomas Havartus, Surriæ Comes, gloriam reportaverat: ſi moderate ſuam fortunam tuliſſet. Sed homo ſecundarum rerum ſucceſſu quaſi ebrius, & inſtabilitatis humanæ parum memor, ſuis domeſticis miniſtris (ut mos eſt Anglis) notam, qua agnoſcerentur, in ſiniſtris brachiis ferendam dedit, leonem album (quo ipſe inſigni utebatur) qui rubrum, ſuperincumbens, unguibus diſcerperet. Hanc ejus inſolentem inſultationem, velut numine plectente, nemo fere poſterorum ejus alterutrius ſexus, ſine inſigni ignominia, vel clade, deceſſit. Rex autem Jacobus, ut vivus omnibus fuit cariſſimus, ita ejus amiſſi tantum remanſit apud ſuperſtites deſiderium, tam jucunda in omnium animis hæſit recordatio, quantum, nullius fuiſſe Regis, aut meminimus, aut legimus. Quod eveniſſe credibile eſt, ſimul comparatione malorum, quæ vel ejus regnum præceſſerunt, vel ſtatim ſecutura videbantur: ſimul virtutum expreſſarum, ac vitiorum etiam popularium, quæ virtutum affinitate quadam, vulgi animos facile decipiunt. Erat enim corpore firmo, ſtatura juſta, oris dignitate ſumma, ingenio quidem acri, ſed, vitio temporis, ab literis inculto. Unum, è vetuſta gentis conſuetudine, hauſit avide, ut vulnera ſcientiſſime tractaret: cujus rei peritia toti Scotorum nobilitati, ut hominibus in armis aſſidue viventibus, fuerat priſcis temporibus communis. Erat ei in adeundo facilitas, in reſponſis lenitas, in jure dicundo æquitas, in ſuppliciis expetendis moderatio, ut ad ea invitum cogi, omnes facile animadverterent. Adverſus malevolorum ſermones, & amicorum admonitiones, tanta animi altitudo ex optimæ conſcientiæ tranquillitate, & ſuæ innocentiæ fiducia enata, ut non tantum non excandeſceret, ſed nec aſperiore verbo unquam uteretur. Inter has virtutes, quædam obrepſerunt, nimio popularitatis ſtudio vitia. Nam dum famam avaritiæ paternæ conaretur effugere, & vulgi gratiam ſubſtructionibus ſumptuoſis, conviviorum & ſpectaculorum apparatu, & immodicis donationibus

bus captare conatur, in eam incidit inopiam, quæ, ſi diutius vixiſſet, videbatur ſuperiorum temporum gratiam, odio novorum tributorum, extinctura, ut mors, ei magis commode quam immature accidiſſe, poſſit exiſtimari.

CVI. REX.

Extincto Jacobo quarto, Margarita uxor cum duobus filiis relicta eſt, quorum major biennium non expleverat. Eum conventus procerum Sterlini habitus ſexto Calen. Mar. more patrio Regem declarat: deinde ad ſtatum publicum ordinandum converſi, tum demum intelligere cœperunt ſuæ calamitatis magnitudinem. Cæſis enim primoribus, in quibus aliquid auctoritatis & conſilii inerat, qui ſupererant, pars major, per ætatem & animi infirmitatem, ad res magnas, tempore tam turbulento, tractandas, parum erant idonei: qui autem è potentioribus reſtabant, in quibus aliquid eſſet ingenii, ob ambitionem & avaritiam, à quietis abhorrebant conſiliis. Alexander Humius, omnium limitum præfectus, magnum nomen, magnaſque opes, Rege vivo, & in regionibus ad Angliam pertinentibus, eo mortuo, pene Regiam obtinebat auctoritatem. Is, prava ambitione, cum latrocinia non inhiberet, ut homines audaces & facinoroſos magis haberet obnoxios, viam ad majores opes pernicioſo conſilio, & infelici exitu, muniebat: ei imperium datum in regiones citra Fortham, ulteriora Alexandro Gordonio commiſſa, ut nationes illic ſeditioſas in officio contineret: nomen ſummi imperii penes Reginam erat. Nam ex teſtamento Regis, quod profecturus ad bellum fecerat, decretum erat, ut ea, quamdiu cœlebs maneret, ſummæ rerum præeſſet. Id etſi, præter morem patrium, & primum imperii muliebris exemplum apud Scotos fuit, tamen inopia virorum fecit, ut tolerabile pleriſque, ac maxime pacis cupidis videretur. Is magiſtratus ei diuturnus non fuit (nam ante veris exitum, Arcibaldo Duglaſſio, Comiti Auguſiæ, adoleſcenti genere, forma, omibus denique bonis artibus Scoticæ juventutis primario nupſit) diſcordiarum enim ſemina ante finem illius anni ſunt jacta: earum initium ab Ordine Eccleſiaſtico eſt ortum. Extinctis enim proceribus, cum in omnibus publicis conventibus major pars ex eo genere hominum eſſet in calamitatibus publicis multi, ſuum agentes negotium, tantas opes compararunt, ut nulla res eos magis præcipitaverit, quam intoleranda, quà poſtea arroganter & immodice ſunt uſi, potentia. Cæſo ad Fluidonem Alexandro Stuarto, Fani Andreæ Archiepi-

 ſcopo

ſcopo, tres id Sacerdotium diverſis artibus contendebant: Galuinus Duglaſſius, familiæ ſplendore, & ſua vitute, & doctrina fretus, à Regina etiam nominatus, arcem Andreanam occupat: Joannes Hepburnus, Cœnobiarcha Andreanus, Archiepiſcopo nondum ſuffecto, velut ſequeſter, proventus colligebat: homoque potens, factioſus, & callidus, à ſuis monachis (penes quos jus eligendi antiquo more eſſe contendebat) in locum demortui ſuffectus, Galuini miniſtris pulſis, arcem valido præſidio communiit. Andreas Formanus, cum Romæ & in aula Gallica, è ſuperiorum temporum officiis, magnam gratiam collegiſſet, præter Moravienſem, quem in Scotia jam ab initio tenuerat, Epiſcopatum, ab Ludovico duodecimo, Gallorum Rege, acceperat Archiepiſcopatum Bituricenſem. Julius vero, Pontifex Romanus, etiam honoribus & ſacerdotiis cumulatum à ſe demiſit: nam & Archiepiſcopatu Fani Andreæ, Fermelinoduno, & Aberbrothia, Cœnobiis longe opulentiſſimis eum donavit: & præterea Legationem (ut vocant) à latere adjecit. Sed tantæ tum Hepburni opes erant, Humiis adhuc cum ea familia concordibus, ut nemo prorſus inveniretur, qui diploma Pontificis Romani, de Formani electione, promulgare auderet: donec Alexander Humius, magnis pollicitationibus, & præter alia munera, Cœnobio Coldingamia Davidi minimo ejus fratri donato, ad cauſam, in ſpeciem honeſtam, adductus (quod Formanorum familia in clientela Humiorum eſſet, reſque non iniqua peti videretur) diploma Edimburgi curaret promulgandum. Ea res magnorum, quæ poſtea acciderunt, malorum fuit initium: Hepburnus enim elati animi vir, ab eo tempore, dies noctesque, exitium Humiis ſemper eſt machinatus, Regina in ſummo magiſtratu id unum memoria dignum geſſit, quod ad fratrem ſcripſit, ut ſui & liberorum ſuorum ætatis memor, bello abſtineret: neu propinqui ſui Regnum, in tot factiones ſponte diviſum, externis præterea armis infeſtaret: ſed potius ætatis & cognationis memor, adverſus aliorum injurias tueretur. Henricus animo magno & vere Regio reſpondit, ſibi cum Scotis pacatis pacem, cum bellantibus bellum fore. Cum Regina, per nuptias, à Magiſtratu excidiſſet, Nobilitas aperte in duas factiones ceceſſit: Duglaſſiana, penes Reginam ſummam poteſtatem eſſe cupiebat, atque ita demum pacem cum Anglis (quæ non utilis modo, ſed etiam neceſſaria erat) fore ſpondebat. Altera pars, cujus princeps fuit Humius, publicæ utilitatis quandam umbram, & veterem Re-

gni

gni in Proregibus eligendis conſuetudinem prætendebat. Quod ad Reginam attinet, ſe ejus honori, quantum per leges & publicum commodum poſſent, favere: ejus rei argumentum eſſe, quod contra majorum conſuetudinem, ejus imperium, non legibus coacti, ſed benevolentia adducti, hactenus tulerint: ac nunc quidem, ſi quid æqui & honeſti prætexeretur, laturos. Verum, cum ipſa, nubendo, ſe ſua ſponte exuerit imperio, nihil eſſe, quod indignetur, ſi alius in locum, ab ea deſertum, ſubſtituatur: quem veteres ei leges etiam adimebant: quæ, ne rebus quidem tranquillis, feminis permittant imperium, nedum his temporibus tam inquietis, ut ægre viri maxime prudentis conſilio & auctoritate, tot undique malis ingruentibus obſiſti poſſet. Dum de Prorege eligendo magna utriuſque factionis pertinacia certatur, ac vel prava ambitione, vel occulta invidia, præteritis, qui aderant, in Joannem. Ducem Albinum, tum in Gallia fama ſecunda degentem, ſuffragia multorum inclinarent, dicitur Gulielmus Elfinſtonius, Abredonenſis Epiſcopus, publicam fortunam multis cum lacrymis deploraſſe: ac maxime animos commoviſſe, cum recenſeret, qui viri, proximo prælio erepti fuiſſent: quam diſpares illis relicti forent, quorum nemo dignus eſſet, ut ad rerum gubernacula poſſet admoveri: quam tenue publicum patrimonium: quam à proximo Rege imminutum: quanta ejus portio Reginæ eſſet decidenda: quantum in educationem Regis neceſſe eſſet impendere: quam exigua pars reſtaret ad auctoritatem publicam ſuſtinendam: et quanquam nemo eſſet in præſentia, qui commodius eum locum ſuſtinere poſſet, quam Regina, ſe, quando aliter concordia ſiſti nequeat, in eorum ſententiam concedere, qui Joannem, Ducem Albinum, è Galliis evocandum cenſerent: etſi, damna publica hoc remedio magis differri, quam ſanari exiſtimaret. In hanc partem Alexander Humius adeo propenſus erat, ut in conventu ſit auſus profiteri, etiamſi reliqui omnes recuſarent, ſe privatim Joannem ad imperium accipiendum in Scotiam adducturum. Id autem feciſſe creditur nullo neque patriæ, neque privati alicujus commodi, aliove reſpectu quam quod homo ambitioſus cum opibus magis, quam charitate ſe apud cives poſſe cognoſceret, cum ipſe honorem deſperabat: metuebatque, ne, ſi penes Reginam vis imperii eſſet, Duglaſſiorum opes vicinæ nimium invaleſcerent, ac ſuæ minuerentur jam Lidalianis & Annandianis ſe ſubtrahentibus, & ad veterem Duglaſſiorum clientelam, ſe paulatim reci-

 pientibus.

pientibus. Accedebat eo, quod Regina per Anglorum auxilia omnes ějus conatus poſſet reprimere. Cum in Joannem plurima ſuffragia convenirent, decernuntur Legati (cujus legationis princeps fuit, ea ætate clarus Eques, Andreas Silvius Largous) qui eum ad rerum Scoticarum regimen accerſerent, non ſolum ob virtutem, ſed propinquam cum Rege ſanguinis conjunctionem: genitus enim erat ex Alexandro, Jacobi tertii fratre. Hunc à Scotis evocatum, ad ſtatum publicum ordinandum, Rex Gallorum Franciſcus, ejus honorem commodum ſuis rationibus ratus, proficiſcentem pecunia & comitibus ornavit. Ante ejus adventum cum nemo unus auctoritate præcipua polleret, paſſim cædes & rapinæ fiebant: & dum potentiores privatas opes & factiones contrahunt, vulgus inopum deſertum omni genere miſeriarum affligebatur. Inter prædones illius temporis fuit Macrobertus Struanus, qui per Atholiam & vicina loca octingentis plerunque latronibus, ac interim pluribus comitatus, omnia pro arbitrio populabatur: tandem, cum eſſet apud avunculum, Joannem Crichtonium, per inſidias captus interiit. Major vero moles imminere videbatur, ex Andreæ Formani, & Joannis Hepburni diſcordiis: verum utriuſque natura & mores, magis quam animi, diſcordes, quod imminere videbatur, malum in tempus diſtulit: erat enim in Joanne profunda non minus avaritia, quam in Andrea pecuniæ contemptus, & profuſa largitio. Alterius aperta, & omnibus expoſita erant conſilia: neque erat, quod ea magnopere cælaret: ut cujus vulgo vitia pro virtutibus haberentur: & naturæ ſimplicitas, non minus favoris aſſequebatur, quam Hepburni occulta calliditas, & malitioſa diſſimulatio, atque offenſarum implacabilis memoria, & ulciſcendi cupiditas. Igitur Formanus, cum nihil certi adhuc, de adventu Ducis Albini haberet, nec per Humium poſſet in poſſeſſionem mitti, cum Hepburnus in regione longinqua, & procul ab eis locis, in quibus Humiorum potentia poſſet eſſe formidoloſa, arcem, & Cœnobium firmis præſidiis inſediſſet, ſtatuit per amicos experiri, quomodo avaritiam hominis, ſi non pecunia explere, ſaltem frangere, aliqua ex parte valeret. Tandem his legibus convenit, ut Formanus Hepburno proximorum annorum proventus, quos ille tanquam ſequeſter, collegerat, condonaret: Epiſcopatu Moravienſi ei cederet, tria millia Scutatorum Francicorum annua, ex proventibus Eccleſiaſticis, in amicos dividenda, præberet. Ita, paululum repreſſo implacabilis hominis odio, res in ea parte compoſitæ.

L I-

LIBER DECIMUSQUARTUS.

HIC erat in Scotia rerum ſtatus, cum Joannes, Dux Albinus, decimo tertio Calendas Junii, anno milleſimo quingenteſimo decimoquinto, Britannodunum appulit, ſumma cum omnium bonorum gratulatione? quippe qui, in ejus magiſtratu, res tranquilliores, & juris æquabilitatem ſperabant: ac frequenti Nobilitate de ejus imperio latum, ex Ordinum decreto patrimonium ei redditum. Dux Albinus, & Marciæ Comes declaratur, & Prorex, uſque ad maturam Regis ætatem, creatur. Jacobus item, proximi Regis Nothus, Moraviæ Comes vocatur, juvenis, qui ſummam de ſe ſpem conceptam ſua virtute longe ſuperavit. Spem de Prorege præceptam vehementer confirmavit, in ipſis prope comitiis Petri Mauſacti ſupplicium. Erat is latro inſignis, qui, poſt multa crudeliter & nefarie perpetrata per licentiam ſuperioribus biennii, eo provectus erat audaciæ, ut in aula quoque Regia palam verſaretur. Ejus pœna inexpectata adeo rerum ſtatum ſubito mutavit, ut facinoroſi fugam & latebras ſpectarent: boni autem animos erigerent: ac repente rerum facies, velut è turbida tempeſtate, cœpit in ſummam tranquillitatem converti. Joannes Hepburnus, interea, in aures atque animum Proregis, per amicos ejus, quos muneribus occulte coluerat, obrepſit: & delationibus, & ſimulatione quadam intelligentiæ moris patrii, apud hominem rerum Scoticarum ignarum ita ſe inſinuavit, ut prope ſoli, de rebus majoribus, haberetur fides: is autem à Prorege per Scotiam univerſam, ut, de delictis eorum, qui vulgus oppreſſum prope ſervorum tenebant loco, inquireret, hac ſibi maxime ratione paravit fidem. Primum, quæ eſſent in ſingulis regionibus aut novæ diſcordiæ, aut veteres inimicitiæ, oſtendebat: quæ factiones item, & qui principes earum eſſent: & hæc quidem ſatis fere (ut quæ omnibus nota forent) narrabantur. In Humium vero, prout occaſio ſe dabat, qui de ejus impotentia quererentur, excitabat & partim veris, partim confictis criminibus, aures adverſus omnem purgationem occludebat. Ceterum, toto fere Regno perluſtrato, cum explicaſſet diſerte ſingularum inter ſe familiarum cognationes, affinitates, & fœdera, perſuaſiſſetque, neminem honeſtiore loco natum, quantumvis ſceleratum, ſine multorum offenſione poſſe opprimi: neque id tam, ob inimicitias

CIƆ. D. XV.

citias & propinquorum conſpirationes, quam, quod delicto-rum pœna ad paucos, exemplum ad innumeros pertineret, quos ex inimicis, culpæ ſimilitudo & par metus pœnæ plerunque redderet amicos: in tantas autem, & tam late ſparſas factiones, viribus domeſticis non poſſe animadverti: rogandum eſſe Regem Gallorum, ut majores copias, ad hanc frangendam contumaciam, mitteret: eam quoque rem non magis ex uſu terræ Scoticæ, quam rei Gallicæ eſſe: interim vero factionum capita aut deprimenda, aut (ſi fieri poſſet) eſſe tollenda: idque ea prudentia, ne plures, ſeſe peti, opinentur. Capita vero, in præſentia, tria præcipua eſſe. Eorum, Archibaldum Duglaſſium in flagrantiſſima apud vulgus gratia eſſe: ob multa enim majorum merita, erga rem Scoticam, nomen ejus gentis maxime eſſe populare: præterea, & juventæ flore, & Anglica affinitate ſubnixum, majores privato ſpiritus gerere. Humium vero ſua potentia gravem, ac, longinquitate temporis confirmatum, magis eſſe formidabilem. Ibi non contentus, quæ, adverſus Proregis patrem & patruum, facta ab Humiis eſſent, invidioſe commemorare, quorum omnium cum Heburni eſſent participes, tamen invidiam in ſolos Humios conferebat: & ceſſatio, in prælio proximo adverſus Anglos, & rumores invidioſi, de morte Regis, magna cum aſſeveratione, & Noramæ inſtauratio, eo diſſimulante, ſæpe repetuntur. Formanus neque propinquis, aut generis claritate erat per ſe metuendus, in quamcunque tamen partem ſe inclinaſſet, magnam acceſſionem facturus videbatur, cunctis Regni opibus in unam domum congeſtis: eum enim poſſe, vel præſentem partium inopiam, pecunia ſublevare, vel pollicitatione (quia omnia in ejus poteſtate tum eſſent) multos, ad conſiliorum communionem, allicere. De Formano, leviorem Heburni auctoritatem reddebant nobiles inter eos inimicitiæ, nec ejus opes invidioſæ erant, quas, magis gaudebat, largiendo profundere, quam apud ſe ſervare: nec genus ullum hominum æque muneribus colebat, ac Proregis comites Gallos: nec tam ulli ſe factioni adjungere ſtudebat, quam univerſos benevolentia complecti. Ceterum altius in animum Proregis penetravit, de Præfecto limitum, ſuſpicio, quam ejus ab Humio averſa voluntas, & in congreſſibus, vultus minus, quam antea, familiaris quodam modo prodebat. Itaque poſt paucos menſes Alexander Humius, non pro ſua ſpe à Prorege acceptus, cœpit, cum Regina ejuſque marito ſecretas coitiones facere: in quibus Humius fortunam publicam

blicam graviter deplorabat, quod Rex, in ea ætate, quæ ſua mala intelligere non poterat, incidiſſet in manus hominis, exulis, in exilio nati, & educati: cujus pater, prava ambitione, Regnum fratri majori præripere tentaſſet: hic cum proximus hæres Regni ſit, quis non videat, id tantum eum ſpectare, ut, ordinatis pro arbitrio rebus aliis, puerum innoxium è medio tollat, ac Regnum in ſe transferat: & quod pater ejus impie meditatus fuerat, ipſe per ſummum ſcelus perficiat? Unam eſſe periculi vitandi rationem, ſi Regina cum filio in Angliam diſcedat, ſeſe, ſuaque omnia fratris fidei committat. Hæc, ad Protegem delata, cum facile credita eſſent, homo natura acerrimus, & qui, in rebus conficiendis, celeritate ſumma uteretur, præſentibus tantum copiis fretus, eorum conatus prævenit: arcem Sterlini, & cum ea Reginam, in poteſtatem ſuam redegit: Regi ſacramentum palam dixit: ſubmota Regina & Duglaſſiis, ex procerum decreto, præter Joannem Areſkinum, arcis præfectum, tres ſupremi Ordinis viros, ſumma fide & integritate, qui Regis educationi præeſſent, adhibuit, ut ſibi per vices ſuccederent, addita etiam, adverſus vim & fraudes, cuſtodia. Sub hæc, Humius cum fratre Gulielmo in Angliam ſeceſſit. Duglaſſius cum uxore tantum morati, dum Henrici voluntatem ſcirent, eos conſequuntur, atque apud Harbotillam in Northumbria ſubſiſtere jubentur, donec prolixius eis, de ſua voluntate, ſignificaret. Joannes interea, graviter de eorum diſceſſu commotus, ſtatim legatos in Angliam miſit, qui ſe Henrico purgarent, nihil commiſſum, cur aut Regina ſibi ab eo metueret, aut alienore erga eum eſſet animo: neque ceteris, ejus fugæ comitibus, quicquam à ſe factum, quo minus, & patria libertate, ſuiſque bonis frui poſſent. Hæc publice ad Regem. Nec interea Humiis & Duglaſſio, per ipſorum amicos, reditum ſuadere, fidem interponere, omnia liberaliſſime polliceri deſiit, donec eos in ſuam ſententiam pertraxiſſet. Ceteris igitur domum revocatis, Regina tum maxime gravida, & inſtante partu, ibi neceſſario relicta, filiam Margaritam peperit, de qua ſuo loco nobis erit dicendum, cum autem, itineris laborem pati poſſe, viſa eſt, ſuppellectile Regia & comitatu, ab Aula, ad eam miſſo, Londinum eſt profecta: ibique ab Henrico fratre, & Maria ſorore (quæ, defuncto marito, Ludovico Franco, non ita pridem ad ſuos redierat) honorifice & amanter eſt recepta. Nec ſuſpiciones tamen, in Scotia jamdudum ortæ, aut Reginæ diſceſſu, aut comitum ejus reditu, magnopere fuerunt levatæ: nam Galuinus

nus Duglaſſius, Comitis Anguſiæ patruus, & Patricius Panitarius, qui ſuperiori Regi fuerat ab epiſtolis, & Joannes Dromundus, ſive Drumenius, ſuæ familiæ princeps, alius alio fuerunt relegati. Alexander autem Humius, in jus, ad conventum pu-
CIↃ. D. XVI. blicum, duodecimo die menſis Julii, anni M. D. XVI. vocatus, cum non paruiſſet, damnatus, bonaque ejus fiſco adjudicata. Ille ea (ut rebatur) contumelia ferocior factus, ut metu metum diſcuteret, vel immiſſis latronibus, vel excurrere permiſſis, vicinos magnis calamitatibus affecit. Adverſus hos conatus, decem equitum peditumque millia Proregi decreta, ut eum aut caperet, aut Regno pelleret. Sed antequam ad manus veniretur, Humius, amicorum ſuaſu, in Proregis fidem ſe dedit: ac Edimburgum ductus, Comiti Araniæ, Jacobo Hamiltonio, ſuæ ſororis marito, datus eſt cuſtodiendus, pœna perduellionis denunciata, ſi eum dimitteret: ſed ea res præter omnium expectationem ceſſit. Nam Humius Hamiltonio perſuaſit, ut ſecum una diſcederet, & facta conjuratione, rerum adminiſtrationem ipſe ſuſciperet, ut qui proximus, poſt ſuperioris Regis liberos, eſſet hæres, nempe, è Jacobi Tertii ſorore genitus: æquiuſque eſſe, ut ille proximum à Rege locum teneret, quam Joannes, è fratre quidem, ſed exule natus, & cetera plane peregrinus: cum quo ne linguæ quidem commercium eſſet. Hæc Prorex cum reſciſſet, ad Hamiltonum arcem diruendam, profectus, admotis machinis, intra biduum, eam deditione recepit. Humius interea, factis è Marcia excurſionibus, viciniſque regionibus ſpoliatis, Dumbari oppidi magnam partem ferro flammaque vaſtavit. Hæc fere eo anno geſta ſunt. Veris initio acceſſit ad factionem rebellantium Joannes Stuartus, Leviniæ Comes, ex Hamiltonii ſorore genitus, ingenſque manus amicorum & clientium ejus. Hi, capta arce Glaſcuenſi, una cum Hamiltonio, Proregis adventum ibi præſtolantur. Prorex, conſilio procerum ſuarum partium Edimburgi habito, ſubitarium confecit exercitum, ac, hoſtibus non expectare auſis, Glaſcuam ingreditur: arcemque recipit: in unum Bombardarium Gallum, tanquam deſertorem, eſt animadverſum: ceteris, deprecante Formano, tum pacis interprete, venia eſt data. Comes Leviniæ, poſt paucos dies, in gratiam eſt receptus: ac, ex eo die, ſumma fide & obſervantia ſemper erga Proregem eſt uſus: nec adeo diu poſt, primum Hamiltonius, ac, non multo poſterius, Humius in aulam redierant: eis quoque præteritorum gratia facta: ſed Humio, quia ſæpius rebellaverat, ægrius venia impetrata:

lege

lege etiam adjecta, ſi quid, poſt id tempus offenderet, veterum quoque facinorum memoriam renovatum iri. Ita, pace undique ſtabilita, Prorex ad Falcolandiam ſeceſſit. Illic cum ſe menſes aliquot continuiſſet, magnis ſuſpicionibus adverſus Humium coortis, inde Edimburgum rediit. Conventu Procerum, ad octavum Cal. Octob. habito, Humium magnis pollicitationibus in aulam protrahere per amicos eſt conatus: verum, diſſuadentibus pluribus, aut, ſi ipſi decretum eſſet, eo proficiſci, ut Gulielmum fratrem (cui, ob fortitudinem & munificentiam, prope major, quam ipſi, erat auctoritas) domi relinqueret, conſulentibus (Proregem enim, fratre incolumi, nihil durius in ipſum conſulturum) ille tamen, velut fatali neceſſitate præceps raptus, ſpretis amicorum admonitionibus, cum fratre Gulielmo, & Andrea Caro Farniheſtio in aulam venit: ac ſtatim diverſi in cuſtodias dati, ex Concilii ſententia, paucos poſt dies, ad cauſam patrio more diſcendam, producti. Nec ullum tamen novum facinus objectum. Accuſavit princeps Jacobus, Moraviæ Comes, de cæde patris, quem compertum erat multorum teſtimoniis, prælio vivum exceſſiſſe. Sed cum hoc crimen, acriter objectum, parum perſpicuis argumentis confirmaretur, tandem ad privata facinora recurſum, & renovata ſuperiorum motuum civilium memoria, quorum omnium aut auctor, aut particeps Alexander fuiſſet: opera etiam ad Fluidonem parum fideliter navata, crimini datur. De judicum ſententia Humii damnati, Alexander, quinto Idib. Octobres, frater poſtridie capite luerunt. Duorum fratrum capita publice in loco maxime conſpicuo, ad terrorem, fixa, bona publicata. Hic finis fuit Alexandri Humii, omnium ſui temporis Scotorum potentiſſimi: qui quanquam, in vita, multorum odia & æmulationem, adverſum ſe, inflammaverat, tamen ejus mors, invidia ſeneſcente, multorum ſermonibus varie celebrata fuit: eoque potiſſimum, quod, nullo novo crimine, ſed Joannis Heburni Cœnobiarchæ calumniis concidiſſe credebatur: homo enim factioſus, & vindictæ avidus, implacabili odio adverſus Humium arſerat, quod, ejus unius opera, Archiepiſcopatu Fani Andreæ excluſus fuiſſet. Ideoque odium vetus in tempus recondens, Proregi, jam dudum, ob ſuſpiciones, Humiis infenſo, durioris conſilii auctor fuiſſe exiſtimatus, oſtenſo, quantum Regi & univerſæ rei Scoticæ periculum immineret, ſi, diſcedens ipſe in Galliam, tam acrem inimicum incolumem relinqueret. Quid enim eo abſente auſurus non eſſet, qui præſentis auctori-

auctoritatem toties contempſiſſet ? ejus hominis contumaciam, quæ nec præmiis, nec honoribus, nec venia toties oblata, liniri poſſet, ferro frangendam, ſi rem Scoticam ſalvam eſſe velit. Hæc, atque hujuſcemodi cum, per ſpeciem conſulendi ſaluti communi, in animum ſua ſponte ægrum paulatim irreperent, plus putant, ad mortem Humiorum, quam crimina valuiſſe. Extinctis fratribus Humiis, Andreas Carus, impetrata unius noctis mora, ut de animæ ſalute cogitaret, per amicos, ac maxime per Gallum, apud quem aſſervabatur, non ſine pecuniæ repræſentatæ ſuſpicione, ſupplicium effugit. Alexandro tres fratres erant ſuperſtites, qui omnes variis caſibus, per ea tempora, conflictati fuerunt. Georgius, ob cædem exul, in Anglia apud hoſpites latebat. Joannes Jedburgi Abbas, ultra Taum relegatus erat. David, natu minimus, qui erat Coldingamiæ Prior, biennio fere poſt cædem fratrum, ab Jacobo Heburno, ſororis marito, per ſpeciem colloquii, evocatus, & in paratas inſidias præcipitatus interiit, magna hominum commiſeratione, quod adoleſcens innoxius, ac ſumma indole, tam turpiter, à quo minime debuit, proditus eſſet. Cum, hoc pacto, pœna totam Humii domum pervagata fuiſſet, vertit invidia in eorum inimicos, ac potiſſimum in Joannem Heburnum, tam acerbum ultionis injuſtæ exactorem: ex unius autem familiæ tam potentis calamitate, ceteris metus injectus, res ad tempus tranquilliores fecit. Decembri proximo, Prorex Regem Sterlino Edimburgum traduxit : & à proceribus Scotis veniam redeundi in Galliam petiit. Ejus poſtulationi prope cunctis refragantibus aliquot menſes remanſit ac, præcipiti jam vere, ſeſe, ſi major aliquis motus, qui præſentiam ipſius repoſceret, oriretur, rediturum pollicitus, naves conſcendit, relictis, qui ſummæ rei præeſſent, Anguſiæ, Araniæ, Argatheliæ, Huntileæ Comitibus, Archiepiſcopis Fani Andreæ, & Glaſcuæ: quibus adjunctus eſt Antonius Darſius, Gallus, qui Dumbaro præerat: cui mandaverat etiam ut de rebus omnibus certiorem ſe faceret. Ne qua vero ex ambitione diſcordia inter homines claros, in pari poteſtate conſtitutos, oriretur, ſuas ſingulis regiones attribuit: Gallo, ceteris non gravate concedentibus, princeps inter eos locus eſt datus, ac Marcia, & Lothiana, cui præeſſet: ceteræ, pro cujuſque commoditate, provinciæ diſtributæ. Interea Regina, poſt annum fere, quam in Angliam venerat, extremo menſe Majo, in Scotiam rediit, ac Bervico per maritum eſt deducta. Verum nequaquam

quaquam pari, atque antea, concordia vixerunt. Prorex quanquam diſcedens, ne motuum ſemina, ſe abſente, ſuppullularent, nobiliſſimarum familiarum aut principes ipſos, aut eorum filios, propinquoſve, per ſpeciem honoris, obſides ſecum duxiſſet, multoſque in diverſa loca relegatos, in libera cuſtodia reliquiſſet, arcibus Dumbaro, Britannoduno, & Garviæ cuſtodes Gallos impoſuiſſet, tamen è re parva, & unde minime metus erat, tumultûs origo ſuborta eſt. Antonius Darſius, in ſuo magiſtratu, magnum æquitatis & prudentiæ ſpecimen, ac maxime in compeſcendis latrociniis, exhibuerat. Primum in ejus povincia motum fecit, qui ad bellum ſpectaret, Gulielmus Cocburnus, Comarchi Lanctonii patruus: qui, Curatoribus pupilli excluſis, arcem Lanctoniam tenebat, fretus maxime potentia Davidis Humii Vederburnii, cujus ſororem Cocburnus in matrimonio habebat. Eo cum Gallus ſatis firmo comitatu veniſſet, arcemque, qui intus erant, dedere recuſarent, cum raris equitibus expeditis adequitans David Humius, Alexandri ſui propinqui cædem nefariam exprobrabat. Gallus, partim ſuis diffiſus, partim equo perniciſſimo, cui inſidebat, confiſus, ſe Dumbarum verſus in fugam conjecit: ibi, lapſu equi impeditum, inimici aſſecuti eum trucidarunt: caputque abſciſſum ſupra Humium arcem, loco conſpicuo, affixerunt. Incidit ea cædes in XII. Cal. Octob. anni M. D. XVII. Ceteri gubernatores congreſſi, cum, ex hoc initio, majorem motum formidarent, Comitem Araniæ principem Rectorem delegerunt: Georgium Duglaſſium, Anguſiani Comitis fratrem, cædis nuper factæ ſuſpectum, in Garviam cuſtodiendum dederunt: atque in Galliam ad Proregem miſerunt, qui eum in Scotiam quamprimum revocarent. Sub idem fere tempus, ſemina diſcordiarum jacta ſunt inter Comitem Anguſiæ, & Andream Carum Farniheſtium, ob juriſdictionem agri quidem Comitis, ſed in quo jus conventuum habendorum Andreas ſibi eſſe affirmaret: reliqua Carorum familia Comiti, Andreæ vero Hamiltonii favebant, magis, ob Duglaſſii odium, quam quod, certum jus eſſe Caro, arbitrarentur. Igitur, cum ſub diem conventus in majoris, quam pro re, de qua contendebatur, aleam certaminis ſeſe utrique pararent, Joannes Somervallius, Duglaſſianæ factionis, juvenis nobilis, & magni animi, Jacobum, Araniæ Comitis filium nothum, in itinere aggreſſus, quinque comitum ejus occidit: reliquos fugavit: ſupra triginta equos cepit. Cum Edimburgum conventus eſſet indictus, in tertium Calendas Majas, anni milleſimi

CIↃ. D. XVII.

ƆIƆ. DXX. ſimi quingenteſimi vigeſimi: Hamiltoniique dicerent, ſe, Archibaldo Duglaſſio præfecto, non ſatis in ea urbe tutos futuros, ille, ne in mora publicis negotiis eſſet, ſub finem menſis Martii, ſe magiſtratu ſponte abdicavit: ſuffectus ei indidem civis Robertus Loganus. Scotorum Occidentalium proceres, qui frequentes convenerant, in ædes Jacobi Betonii Cancellarii convocati, conſilium ineunt, de Comite Anguſiæ comprehendendo: ejus enim opes nimias, & publice formidoloſas cauſabantur, neque, illo libero, quicquam libere decerni poſſe. Occaſio quoque videbatur, eorum cupiditati ſubſervire, quod, propinquis nondum coactis, ipſe cum paucis clientium, facile poſſet opprimi antequam amicorum auxilia coirent. Id ille cum agitari ſenſiſſet, patruum ſuum, Galuinum, Caledoniorum Epiſcopum, ad eos mittit, qui animos eorum, nulla provocatos injuria, leniret: peteretque, ut ſine armis & vi diſceptaretur: ſi quid, de ſe queri jure, vellent, ſe paratum, ex æquo & bono ſatisfacere. Sed oratio habebatur apud homines, numero feroces, & viribus fretos, & ultionis cupidos. Itaque Galuinus cum nihil æqui impetraret, declarata Anguſio inimicorum ſuperbia, familiam ſuam Comitem ſequi juſſit: ipſe, ut, Sacerdos, & invalidus ætate, in hoſpitium ſeceſſit. Alii, id ab eo factum, interpretabantur, ut Cancellario, intempeſtivam oſtentationem exprobraret: qui, cum maxime pacis auctor eſſe debuiſſet, velut ſeditionis fax, volitaret armatus. Duglaſſius, ſpe concordiæ abſciſſa, ſuos adhortatus, ut cum laude potius morerentur, quam per ignaviam ſe adderent in hoſpitia, unde paulo poſt ad ſupplicium protraherentur: nam inimicorum opera jam portas omneſque aditus præcluſos. Omnibus, qui aderant, aſſentientibus, armatus cum ſuis latiſſimum oppidi vicum occupat: erant autem ei comites circiter octoginta, ſed omnes viri fortes, & virtutis expertæ: hi, pro loci ratione, diviſi hoſtes per angiportuum anguſtias pluribus ſimul locis prodeuntes exceperunt, & primis interemptis, reliquos ruinæ modo per prona retro compulerunt. Comes Araniæ, dux multitudinis, cum Jacobo filio vadum nactus, per lacum Septentrionalem evaſit: reliqui fere, per diverſam urbis partem, ad Dominicanos profugerunt. Hæc dum, ingenti cum tumultu, per totam urbem geruntur, Gulielmus, Anguſii frater: cum magna clientium manu ingreditur: ea multitudine Duglaſſius fretus, licet multiplex hoſtium numerus in urbe eſſet, per tubicinem tamen edicit, ne quis in publico præter ſuos amicos & clientes armatus appareret. Ceteris petentibus, ut

ſine injuria diſcedere liceret, facile permiſſum: abierant autem, uno agmine, præter eos, qui fugam præceperant, equites plus minus octingenti, majore cum ignominia, quam damno: ceciderant enim non amplius ſeptuaginta duobus: ſed in his viri illuſtres, Comitis Araniæ frater, & Eglentonii filius. Hæc geſta fuerunt, pridie Cal. Maii anno milleſimo quingenteſimo viceſimo. CIↃ. D. XX. Hanc contumeliam ut ulciſcerentur Hamiltonii, cellam Marnoci (ea Cunigamiæ arx eſt) obſederunt. Eam tenebat Robertus Bodius, Duglaſſianorum cliens: ſed illinc brevi, re infecta receſſum. Proximo anno, Duglaſſius ad XIII. Cal. Aug. aſſumptis Humiis exulibus venit Edimburgum, atque Alexandri & Gulielmi Humiorum capita è publico, ubi affixa erant, detraxit. Hoc totum fere quinquennium, à Proregis diſceſſu, uſque ad ejus reditum, tumultuoſe actum: nec cædibus, & rapinis uſquam temperatum: rediit autem, ad tertium calendas Novemb. anni milleſimi quingenteſimi viceſimi primi, ut motus, per abſentiam ſuam coortos, facilius ſedaret, ſtatuit Duglaſſiorum imminuere potentiam. Anguſiæ Comitem, familiæ clariſſimæ principem, in Galliam relegavit: ejus patruum, Epiſcopum Caledoniorum, Romam per Pontificem evocandum, ad cauſam dicendam, curavit. Is, proximo anno, dum Romam proficiſcitur, Londini peſte correptus, CIↃ. CCCC. XXII. obiit, magno ſuæ virtutis apud bonos deſiderio relicto: præter enim natalium ſplendorem, & corporis dignitatem, erant in eo multæ, ut illis temporibus, literæ, ſumma temperantia, & ſingularis animi moderatio, atque, in rebus turbulentis, inter adverſas factiones, perpetua fides & auctoritas. Reliquit & ingenii & doctrinæ non vulgaria monumenta, ſermone patrio conſcripta. Proximo, poſt reditum Proregis, anno, conventu Ordinum habito, exercitus, ad Edimburgum, ſtato die, adeſſe juſſus, ſatis frequens convenit: qui cum in campis, Roſelino proximis caſtra poſuiſſet, omnibus incertis, quo ducerentur, per præcones denunciatum eſt, ut Annandiam verſus pergerent, gravi pœna in abneuntes propoſita. Ad Solvæum Scotiæ limitem, ſatis quidem obedienter à ceteris eſt ventum: unus Alexander Gordonius, & qui eum ſequebantur, ad tria ferme millia, longius ab Anglia, ſubſtiterunt. Id cum Proregi eſſet nunciatum, poſtridie retro ad eum venit, & ad ſua caſtra perduxit. Ibi, convocatis proceribus, cum plurimis & graviſſimis rationibus oſtendiſſet, cur, eam potiſſimum partem Angliæ aggredi ſtatuiſſet, magna pars Nobilitatis, maxime auctore

Gordonio, qui ceteros, opibus & ætate, anteibat, ingredi omnino Angliam renuerunt, ſive prava erga Proregem invidia, ſive (quod maxime præ ſe ferebant) quia, tum rei Scoticæ id expedire, putabant. Cauſæ jactabantur, in ſpeciem, vulgo non ingratæ: nam ſi ea opera Gallis navaretur, ne Anglus in eos totis viribus incumberet, ſatis ad id videri, bellum oſtentare: ſui rerum domeſticarum ratio habeatur, ſtatu publico domi turbato, ac Rege adhuc puero, ſuas exiſtimare partes, fines veteres tueri, & Regnum incolume ſervare. Sin, porro ne pergerent, fortuitarum etiam offenſionum ipſis culpam eſſe ſubeundam: ac rei male geſtæ rationem, intra paucos annos, eſſe reddendam. Poſtremo ſi maxime vellent, & commune periculum adverſus hoſtem negligere, & ſuarum domi rationum obliviſci, ſe tamen vereri, ne, in hoſtico, Scoti imperio ſatis audientes forent: ac maximopere cavendum, ne, vel æmulatione, vel invidia, vel recentibus adhuc odiis, ignominia accipiatur. Prorex, qui, adverſando ſe nihil acturum, videbat, conſenſit. Ne tamen nihil tanto conatu, ducto ad Solvæum exercitu, actum videretur, per hominem idoneum, qui in Anglia negotiari conſueverat, Dacrium, Anglici limitis præfectum, admonendum curat, poſſe aliquid tranſigi, ſi ad colloquium veniretur. Ille, ut cui omnia imparata erant (neque enim Scotos aut omnino, aut ſaltem per eum limitem irrupturos, expectaverat) libenter id audivit, & miſſo caduceatore obtinuit, ut fide publica venire in caſtra poſſet. Poſtridie, viginti equitibus, in quibus maxime inſignes Thomas Dacrius, & Thomas Muſgravus erant, comitatus, ad tentorium ducis venit, ac, ceteris ſubmotis, ſoli cum ſingulis interpretibus ſunt congreſſi. Igitur cum & Dacrius, rebus imparatis deprehenſus, à quietis conſiliis non abhorreret, & Prorex, invito exercitu, rem gerere non poſſet, pactis induciis, & ſpe pacis injecta, diſceſſum. Scotorum, qui rebus gerendis maxime fuerant impedimento, ut culpam à ſe averterent, ſparſerunt rumores, ob pacem obtinendam, Proregi ab Dacrio pecuniam partim repræſentatam, partim promiſſam, ac nunquam ſolutam. Atque in vulgus his proſeminatis rumoribus, colloquium infamare ſunt conati. Prorex, cum VIII. Cal. Novem. diſcederet in Galliam, pollicitus eſt ſe ante Cal. Aug. rediturum. Eum diem cum obire non poſſet, quod magnam Anglorum claſſem, ad ſe excipiendum, ornatam ſciret, proximo menſe Junio, quingentos pedites Gallos præmiſit: qui ſpe reditûs propinqui interea Scotos confirmarent. Hi nuſquam

quam toto itinere hoſte viſo, prope Majam inſulam, in æſtuario Forthæ ſitam, in Anglicas naves, freti anguſtias obſidentes, inciderunt: ac, magno edito prælio, Galli in hoſtium naves ingreſſi, ſuum quidem Navarchum amiſerunt. Eo cæſo, cum neque ſocii navales peditum ducibus parerent, nec milites quippe rei nauticæ ignari, nautis imperare ſcirent, ingenti Anglorum cæde facta, vix in ſuas naves cogi potuerunt. Per Scoti Proregis abſentiam, Thomas Havartus, Surriæ Comes, ab Anglo immiſſus, ac Scotos inter ſe diſcordes, ſine ſummo Magiſtratu, ſine certo imperio nactus, cum decem millibus mercenariorum, ac amplis auxiliis, Marciam & Teviotiam pervagatus, utriuſque provinciæ arces cum maximo potentiorum, nec leviore plebis (quæ, adverſus ſubitas incurſiones hæc habebant propugnacula, in quibus ſe ſuaque ſervare ſoliti erant) damno. Et Scotia tum ita inteſtinis laborabat ſeditionibus, ut vicinorum calamitates nemo ad ſe pertinere exiſtimaret. Angli, per aliquot menſes, qua libuit, ſine prælio graſſati, cum ſolviſſent exercitum, Scoti finitimi, ut, aliqua ex parte, accepta damna ulciſcerentur, cum aſſiduis incurſionibus è Northumbria prædas agerent, miſſus iterum adverſus eos Havartus, Iedburgum oppidum, etſi (ut mos fert Scotorum) immunitum, magno cum labore, nec ſine ſuorum vulneribus cepit. Dum hæc in Teviotia geruntur, tantus, incertum qua de cauſa, equos Anglorum terror de nocte invaſit, ut prope quingenti abruptis vinculis, in caſtra illati, obvios dejecerint, quoſdam obtriverint, ac inde, velut furentes, egreſſi, & per agros diſperſi, paſſim prædæ Scotis fuerint. Trepidatio ingens in caſtris, atque Ad arma clamatum: neque ante lucem potuit tumultus ſedari. Eo, quod conſecutum eſt triduo, nulla re præterea geſta, Anglorum exercitus eſt dimiſſus. Dux Albinus cum omnes portus Gallici littoris obſeſſos ab Anglis, qui, reditum ejus in Scotiam obſervare juſſi erant, ſciret, quibus impar viribus erat, arte ſtatuit eludere. Claſſem ſuam nullum in unum locum contraxit, ſed per varios portus ita ſparſam tenebat, ut nullam bellici apparatus ſpeciem præferret, milites in locis mediterraneis ita collocarat, ut nihil minus, quam de navigando, cogitare videretur, Anglicæ claſſis præfectus, qui, ad eum excipiendum, uſque ad Idus Auguſti, fruſtra toto mari volitaverat, per exploratores certior factus, neque claſſem, neque exercitum toto littore Gallico parari, ratus, cum nihil, ante ver proximum, moturum, naves ſubduxit. Dux Albinus, hoſtium

diſceſſu cognito, repente quinquaginta navium claſſe contracta, ac tribus millibus peditum, centumque cataphractis impoſitis, poſt equinoctium autumni, è Gallia ſolvit: ac octavo Calendas Octob. Araniam inſulam tenuit: eodem forte die, quo Iedburgum ab Anglis eſt crematum. Oſtendimus quam miſerabilis, æſtate ſuperiore, fuerit rerum Scoticarum ſtatus, proceribus inter ſe diſſidentibus. Anglo proxima ſibi omni belli clade devaſtante ac mari obſeſſo, ſpe omni externi auxilii ſublata. Hoſtis autem conſilium eo ſpectabat, ut feroces Scotorum animos, malis fractos, ad paciſcendum ſecum, cogeret. Nec ſegnius etiam Scoti factionis Gallis adverſæ laborabant, ut perpetuum cum Anglo fœdus iniretur, Regina principe: nam cum Humius morte ſublatus, Duglaſſius relegatus eſſet, ceterique magis idonei comites, quam, ad res ſuſcipiendas, duces haberentur, quicunque alieno adverſus Gallos erant animo, ſe ad Reginam applicarant. Illa pariter, ut fratri gratificaretur, & imperii vim ad ſe traheret, diſſimulata cupiditate privata, hortabatur, ut filium, jam prope puberem è peregrinorum manibus, & ſe ab externo jugo liberarent: proſpiciebat etiam Regina, adverſus maritum, quem jam dudum cœperat odiſſe, præſidia: Anglus etiam, frequentibus ad proceres Scotorum literis & pollicitationibus, conſilium ſororis promovebat: per ſe enim non ſtetiſſe, quo minus æterna inter vicina Regna eſſet amicitia: idque ſe, cum alias, tum nunc maxime cupere, nullo rerum ſuarum reſpectu, ſed ut omnes intelligerent, ſe ſororis filium amplecti, tueri, & quibus poſſet, commodis amplificare velle. Quod ſi Scoti in animum inducerent, ſoluto cum Gallis fœdere, ſeſe Anglis conjungere, brevi cognituros, quam nec ambitioni nec potentiæ, ſed uni concordiæ ſtuderet. Maria filia unica Jacobo collocata: quo matrimonio, non Scoti Anglorum ſed Angli Scotorum imperio accederent. Odia non minora inter alias gentes interceſſiſſe, quæ, & affinitatibus, & rerum neceſſariarum commerciis, & mutuis beneficiis extincta & prorſus abolita fuerint. Commemorantur ab aliis commoda & incommoda, quæ ex utraque amicitia redundare poſſent: Alteram eſſe gentem in eadem terra natam, ſub eodem cœli tractu educatam, lingua, moribus, legibus, inſtitutis, vultu, colore, lineamentis corporis adeo ſimilem, ut magis una, quam diverſæ nationes videantur: Alteram non magis cælo & ſolo, quam omni vitæ cultu differentem: præterea quæ nec magnum, ſi hoſtis eſſet, detrimentum Scotis

poſſet

poſſet afferre, nec, ſi eſſet amica, emolumentum. Anglum in propinquo Gallica auxilia longinqua eſſe. Iter unum per mare, quod, & ab hoſtibus occludi, & tempeſtatibus impediri poſſet. Conſiderarent itaque, quam ad momenta rerum gerendarum eſſet incommodum, & ad ſalutem tuendam intutum, ſpem omnem ſalutis à vento ſuſpenſam habere: & in elementi inconſtantiſſimi arbitrio ſui ſtatus incolumitatem collocare. Quantum auxilii in amicis abſentibus, adverſus præſentia pericula, eſſet, ſi unquam alias, certe hac ipſa æſtate, non modo intelligi, ſed oculis ſpectari potuiſſe, cum Anglus hinc nos, ab amicis deſertos, ferret, ageret: totiſque viribus in perniciem noſtram incumberet, illinc auxilia, ſæpe promiſſa ac diu ſperata, teneret claſſibus ſuis obſeſſa. Hæc cum, pro fœdere Anglico, diſputarentur, ac non pauci in eam ſententiam ituri eſſent, multi contra diſſerebant: erant enim, in eo conventu, plerique Gallicis largitionibus præoccupati, nonnulli etiam, qui, quod è publicis detrimentis ſua comparabant emolumenta, omnino à pace abhorrebant: nec deerant, quibus Angli, in pollicendo, facilitas eſſet ſuſpecta, præſertim cum res Anglica tum potiſſimum penderet ex arbitrio Thomæ Volſæi Cardinalis viri pravi & ambitioſi, & qui conſilia omnia, ad ſuam privatim auctoritatem & dignitatem ampliandam, referret: ideoque ea ad omnem fortunæ flatum accommodaret. Hi tum omnes, diverſis rationibus adducti, ſed pari ſtudio tamen, Gallicum fœdus tuebantur: negabantque repentinam illam hoſtis liberalitatem eſſe gratuitam: hec nunc primum Anglos illis artibus, ad incautos homines decipiendos, uti: Eduardum primum juratum, & omnibus legum vinculis conſtrictum ad litem dirimendam, arbitrum electum, ſeſe, per ſummam injuriam, Regem Scotorum creaſſe: nuper etiam Eduardum Quartum, Cæciliam filiam, Jacobi Tertii filio deſpondiſſe: cum autem puella nubendo maturuiſſet, nuptias prope paratas, occaſione belli ex noſtris domeſticis diſſidiis arrepta, diſſolviſſe: neque nunc aliud Anglum quærere, quam ut, injecta ſpe vana dominatus, nos in veram ſervitutem rapiat, ac deſtitutos externis auxiliis, toto virium ſuarum molimine, incautos opprimat. Nec illud quidem, in quo exultat eorum oratio, verum, tutiorem eſſe propinquam, quam longinquam amicitiam: diſſenſionum enim cauſas inter vicinos nunquam defuturas: quas ſæpenumero caſus gignat, & potentiores non raro, levi occaſione oblata, ferant. Concordiæ leges, qui ſuperior in armorum erit certamine, pro ſuo ar-

bitrio præſcribet, neque unquam inter finitima Regna tam ſanctum fuiſſe amicitiæ vinculum, quod non, vel oblatis occaſionibus, vel quæſitis cauſis, ſæpiſſime violaretur: neque ſperandum Anglos nunc magis, à nobis violandis, temperaturos, quam à tot ſui ſanguinis Regibus abſtinuerint. Fœderum enim ſanctitas, & jurisjurandi religio, & pactorum & conventorum fides, inter bonos firmiſſima ſunt vincula, inter malos oblata commoditáte ad fallendum, retia: hæc autem commoditas in finium propinquitate & linguæ commercio, & vitæ cultu non diſſimili vel maxime ſita eſt. Quod ſi hæc omnia longe ſecus haberent, duo tamen nobis providenda ſunt, alterum, ne veteres amicos, ſæpe de nobis bene meritos, inauditos rejiciamus: alterum, ne, fruſtra altercando, tempus hic teramus, ea præſertim de re, de qua nihil, niſi in omnium Ordinum conventu, conſtitui poteſt. Hoc maxime pacto Gallicæ factionis homines tenuerunt, nequicquam, ante certos de Gallorum auxiliis nuncios, decerneretur. Adventus Proregis divulgatus amicos magna lætitia affecit, dubios confirmavit, & multos, ad fœdus Anglicum proclives, retinuit. Ille, apparatu belli adverſo flumine Glotta Glaſcuam miſſo, recenſuit ibi exercitum, ac præmiſſo edicto, ut Nobilitas Edimburgi præſto eſſet, luculenta oratione apud eos habita, laudat eorum conſtantiam, in antiquo fœdere conſervando, & adverſus Anglorum perfidioſas pollicitationes providentiam: multa magnifice commemorat de Franciſci Regis erga Scotorum gentem animo: ſtudio, & liberalitate: hortatur, ut, ſimultatibus depoſitis, dum externa adſunt auxilia, acceptas ulciſcantur injurias, & inſigni damno inſolentiam hoſtis reprimant. Per hos dies, refecto milite, & Scotorum copiis adjunctis, ad limitem pervenit, ad undecimum Calendas Novemb. Sed cum, jam Angliam ingreſſurus, ponte ligneo, qui eſt ad Mulroſſiam, copiarum partem majorem traduxiſſet, Scotis eadem cauſantibus, quæ ſuperiore expeditione ad Solvæum, prætenderant, ac Angliam ingredi renuentibus, tranſgreſſos amnem eadem via reduxit: atque paulo infra, ad ſiniſtram Tuedæ ripam, poſitis caſtris, Vercam arcem, ad dextram ex adverſo ſitam, oppugnare eſt aggreſſus. Equites interea, trans amnem miſſi, aditus omnes obſidebant, ne qua incluſis auxilia intromitterentur, vicinum agrum ferro flammaque vaſtabant. Arcis hæc forma eſt. Turris munitiſſima, in intima area in magnam aſſurgit altitudinem: eam duplex murus ambit, exterior latum amplexus ſpatium, in quod,
belli

belli tempore, ruſtici ſolebant confugere, ac pecora fructuſque agrorum conferre: interior multo anguſtior, ſed, foſſis circumductis, & turribus excitatis, munitior. Exteriorem ambitum cum Galli cepiſſent per vim, Angli, immiſſo in horrea atque ſtramenta, quæ in eis erant, igne, flamma fumoque eos exegerunt. Biduo deinde proximo, interiore muro tormentis converberato, poſtquam ſatis facilis aditus patefactus videbatur, iterum Galli rem aggreſſi, per ruinas quidem ſtrenue tranſcenderunt: ſed cum ex arce intima, adhuc integra, omni genere telorum ipſi ad omnes ictus expoſiti peterentur, paucis ſuorum amiſſis, ejecti ad exercitum, trans flumen redierunt. Prorex, cum & Scotorum animos è rebus gerendis videret averſos, & pro certo comperiſſet, copias Anglorum numeroſiſſimas, nempe in quibus ipſi ſcribant, quadraginta millia armatorum fuiſſe, ac præterea millia ſex ad Bervici oppidi propinqui cuſtodiam relicta, tertio Id. Novem. caſtra movit, ad Cœnobium Monacharum (Eccleſiam vocant) ad ſex ab eo, ubi conſederat, loco paſſuum millia. Inde, de tertia vigilia, Lauderam profectus, itinere nocturno, propter ſubitum nivis caſum, hominibus & jumentis vehementer afflictis. Eadem vis tempeſtatis effecit, ut Angli, nulla re geſta, ſoluto exercitu, domos diſcederent. Hiemis reliquum prope quietum fuit. Adulto C. I Ɔ. D.
jam vere, Prorex in conventu Nobilitatis cauſas explicavit, cur XXIV.
ſibi in Galliam redeundum eſſet: verum, ante Calendas Septembris ſe rediturum pollicebatur. Ab eis viciſſim petiit, ut interea Rex ſe Sterlini contineret, nec pacem, aut inducias, ante ſuum reditum, cum Anglis faceret: neque quicquam, in adminiſtratione Regni, innovaret. Id cum ſancte ei promiſſum fuiſſet, ad XIII. Cal. Jun. cum ſuis è Scotia ſolvit. Abſente Prorege, cum omnes omnia non modo impune dicerent, ſed facerent, agerent, ferrent, raperent, Rex adhuc impubes, matre, Comitibus Araniæ, Leviniæ, Crafordiæ, compluribuſque aliis ſupremi Ordinis nobilibus auctoribus, Sterlino Edimburgum venit ad IV. Cal. Aug. primoribus in Regiam ad Sanctæ Crucis coactis, de conſilio eorum Regni adminiſtrationem ſuſcepit: ac, poſtridie omnes novo ſacramento in ſuum nomen adegit. Qui publicam functionem aut procurationem habebant, univerſos, juris uſurpandi cauſa, exauctoravit: ac, paucis poſt diebus, omnes in priſtinum, unde dejecti erant, locum reſtituit. Magno procerum numero ad XX. Aug. diem, convocato, ut imperium, quod ipſe jam uſurpaverat, Proregi abrogaret,

garet, cum ſplendida (ut moris eſt) pompa, in publicum urbis Prætorium proceſſit. Fani Andreæ & Abredoniæ Epiſcopi, qui ſoli diſſentiebant, &, Calendas Septembres expectandas, cenſebant, in cuſtodiam dati. Illi, ut ſuis ſe armis ulciſcerentur, omnibus per ſuas juriſdictiones ſacrorum uſu interdicunt: verum, poſt alterum fere menſem, Rege placato in priſtinum fere gratiæ locum reſtituti fuerunt. Circa idem fere tempus, Arcibaldus Duglaſſius (quem, in Galliam regelatum, diximus) præmiſſo Simone Pennango, homine acri, & cui plurimum fidebat, egit cum Rege Anglorum, ut per ejus ditionem tuto redire domum liceret. Anglus, qui Ducis Albini, hominis impigri, auctoritatem imminui non moleſte ferebat, ac rerum Scoticarum mutationem libens audiebat, Comitem advenientem benevole accepit, liberaliter dimiſit. Ejus autem reditus Scotorum animos varie affecit. Nam cum ad Reginæ & Comitis Araniæ arbitrium, negotia publica gererentur, magna Nobiliorum pars, cujus principes erant Joannes Stuartus Leviniæ, & Calenus Cambellus, Argatheliæ Comites, ſe ad nullam curæ publicæ partem recipi, iniquo animo ferentes cum ingenti gratulatione Duglaſſium receperunt: ut cujus auxilio vel potentiam factionis adverſæ ad ſe traducerent, vel certe faſtum reprimerent. Contra, Regina, quæ (uti dictum eſt) animum à marito averterat, ejus adventu commota, omnibus machinis eum oppugnare inſtituit. Hamiltonius quoque ex reſiduo odio ei non modo infenſus, ſed etiam metuens, ne à Duglaſſio, quem ſecundo loco non fore contentum ſciebat, in ordinem redigeretur, adverſus eum, velut pro dominatione retinenda, totis viribus contendebat. Hi cum in arce Edimburgenſi ſe continerent, nec ignorarent, multos procerum rerum novarum eſſe cupidos, tamen & loco munitiſſimo, & Regis quamlibet inermi auctoritate confiſi, à vi ſibi tuti videbantur. Pars adverſa, coacto majore Nobilitatis numero, tres è ſuis eligunt, Regis & Regni cuſtodes, Arcibaldum Duglaſſium Anguſiæ, Joannem Stuartum Leviniæ, & Calenum Cambellum Argatheliæ Comites. Hi, celeritate ſumma uſi, primum tranſmiſſo Fortha, Jacobum Betonem, ſumma prudentia virum, perſpectis factionis opibus, recuſare non auſum, ſibi adjungunt. Inde Sterlinum profecti, miniſteriis & procurationibus publicis ad ſuæ factionis homines tranſlatis, Edimburgum, nullis præſidiis munitum, ſine vi ingrediuntur: arcem, levi aggere circumjecto, obſident. Qui intus erant, nulla re, ad obſidionem toleran-
dam,

dam, ſatis proviſa, & illam & ſeſe dedunt. Ceteris præter Regem dimiſſis, omne curæ publicæ pondus in tres, quos diximus, Comites transferunt, ea lege, ut ſinguli per ordinem, quaternos menſes, apud Regem eſſent. Sed ea ſocietas nec fida, nec diuturna fuit. Duglaſſius, primis menſibus ad aulam regendam adhibitus, Regem in ædes Archiepiſcopi Fani Andreæ induxit: & ſupellectili ejus, & re familiari pro ſua (nam ab eis jam defecerat) uſus eſt: & quo magis animum Regis ſibi deviuciret, omnibus voluptatum illecebris eum imbui permiſit: nec tamen propoſitum tenuit: miniſtris domeſticis Regis ab adverſa factione, cujus principes erant Regina & Hamiltonius, corruptis. Prima animorum in Aula alienatio fuit ob ſacerdotiorum diviſiouem, Duglaſſiis omnia ad ſe trahentibus. Georgio Crichtonio ad Epiſcopatum Caledoniæ tranſlato, Cœnobium Sanctæ Crucis ſuburbanum, ab eo relictum, Duglaſſius Gulielmo fratri donavit, qui Coldingamiam, ad ſex à Bervico millia paſſuum, jam quintum annum, à cæde Roberti Blacateri, poſtremi Abbatis, per vim tenuerat: nam à Pontifice Romano id Cœnobium, conſentiente Joanne Prorege, acceperat Patricius Blacaterus, Roberti frater patruelis. Is etiam litem intenderat Joanni Humio, familiari Comitis Anguſiæ, & ſororis filiæ marito, de veteri Blacaterorum patrimonio univerſo. Igitur Patricius, opibus Duglaſſianorum impar, ſua adverſariis eſſe prædæ, patiebatur: ſeſe vero procul ab regionibus, eorum factioni obnoxiis, apud materni generis propinquos, melioribus temporibus reſervabat. Duglaſſiani, etſi Patricium facile contemnebant, tamen cum rerum gubernaculum tenerent, ut maculam illam, aliena violenter obtinendi, eluerent, cum per amicos aliqua ratione placare contendunt: cumque ille non alienum à concordia ſe oſtenderet, ac multum de ſuo jure paratus eſſet remittere, accepta fide publica, per diploma miſſum à Duglaſſio, cum Edimburgum cum paucis & inermibus veniret, non procul ab urbis porta à Joanne Humio, ex inſidiis erumpente, eſt interemptus. Ejus facinoris fama cum urbem pervaſiſſet, multi, conſcenſis equis, ut percuſſores deprehenderent, aliquot millia paſſuum ſecuti, animadverſo, Georgium Duglaſſium, Comitis fratrem, in ſuo cœtu eſſe, ac multas præterea Duglaſſianos & Humii propinquos, incerti, quo animo illi exiſſent, utrum, ut caperent, an ut tuerentur, cædis auctores ſequi ulterius, deſierunt. Adverſi paſſim de Duglaſſio rumores ſerebantur. Jam Calenus Cambellus

 ſe ab

ſe ab illo velut triumviratu ſubtraxerant: & Levinianus, etſi Regem ſequebatur, Duglaſſiis tamen munera publica & emolumenta ad ſe trahentibus, animi ab eis alienati multa indicia dabat: verum illi, opibus ſuis freti, rumores & indignationes aliorum parvi faciebant. Rex inter hæc, etſi indulgentius, quam decebat, haberetur, ut ea licentia infirmus adhuc animus teneretur, tamen paulatim & eorum imperii pertæſus, & miniſtris domeſticis partim vere, partim falſo Duglaſſiorum acta vellicantibus, & dubia in pejus interpretantibus, alienatus, inter familiares, quibus audebat conſilia ſecretiora credere, de ſe vindicando in libertatem occulte diſſerebat. Unus è proceribus, Joannes Leviniæ Comes erat, cui aperire intimas cogitationes non timeret: erat enim præter alias animi & corporis virtutes, ore probo, & naturali quadam ſuavitate morum, ad homines conciliandos egregie compoſitus. Eo igitur in conſcientiam aſſumpto, dum de tempore, loco, & ratione rei perficiendæ conſultatur, Duglaſſius, multis expeditionibus, ad latrocinia coërcenda, ſed non magno ſucceſſu factis, tandem circa finem Julii, Regem in Teviotiam ducere ſtatuit, ejus præſentiam, ad terrorem injiciendum, aliquid profuturam, ratus. Iedburgi conventu habito, principes familiarum, ex omni circa regione ad ſe vocatos, Rex jubet, ſuæ quemque gentis facinoroſos, quorum nomina eis edidit, exhibere: quibus gnaviter parentibus, multi latronum duces ſupplicio affecti: multis, in ſpem vitæ in melius mutandæ, venia data. Ibi in lætitiam ſolutis omnium animis, qui, Regem Duglaſſiis eripere, conabantur, opportunum viſum eſt, ut conatu perficerent: quod Valterus Scotus, qui non longe à Iedburgo habitabat, magnas in regionibus propinquis clientelas habebat. Rei gerendæ ratio ſic inita erat, ut Valterus Regem domum ſuam invitaret, ibique non invitum detineret, dum majores, ad rei famam, copiæ convenirent. Id conſilium ſive forte fortuna, ſive alicunde emanante indicio, diſcuſſum videbatur, Rege retro ad Mulroſſiam ducto. Verum Valterus, nihil ea re ſegnior, recta ad Regem ire pergit. Cum jam non longe abeſſet, trepidus ad Duglaſſios nuncius affertur, Valterum, cum ingenti armatorum manu, ipſum armatum advenire: nec dubium eſſe, quin homo, factioſus ac manu promptus, aliquid mali machinaretur. Ibi ſtatim magno cum tumultu ad arma concurſum. Duglaſſius, etſi numero eſſet inferior, tamen, cum è ſuis delectos circa ſe haberet, reliquos vero ex Humiorum & Carorum familia, cum

principibus

principibus ſuis Georgio Humio & Andrea Caro, viros fortes, pugnæ fortunam experiri ſtatuit. In ipſo temporis articulo, pene in mora fuit Georgius Humius, qui, Duglaſſio jubente, ut ex equo deſcenderet, & partem pugnæ capeſſeret, ſe, ſi Rex juberet, deſcenſurum, reſpondit. Concurſum eſt magnis utrinque animis, ut quibus Rex (præmium certaminis) ſpectator eſſet. Joannes Stuartus, prope Regem ocioſus, pugnæ arbiter ſtetit. Poſt acrem conflictum, vulnerato Valtero ejus clientes loco ceſſerunt: quo minus, ex ea victoria, ſolida lætitia Duglaſſiani fruerentur, fecit mors Andreæ Cari, propter virtutes, utrique partium vehementer deſiderati. Ex ejus cæde, diuturnum odium, inter Carorum & Stuartorum familias, eſt ortum, nec, ſine ſanguine, reſtinctum. Ex eo, Joannes Stuartus, qui ſe in conflictu ambiguum geſſerat, Duglaſſiis ante ſuſpectus, jam vero manifeſtus hoſtis habitus, ex aula diſceſſit. Hæc geſta ſunt, ad VII. Calendas Auguſti, anno milleſimo, quingentiſimo, viceſimo ſexto. Duglaſſiani, multorum ſe obnoxios invidiæ cernentes, ut factionem ſuam nova virium acceſſione confirmarent, Hamiltoniorum gentem, & opibus & multitudine gentilium longe florentiſſimam, ſed ab aula jam diu remotam, compoſitis ex vetere odio diſſidiis, in partem curæ publicæ adſciſcunt: ex adverſo Joannes Stuartus, multorum impenſo erga ſe favore fretus, ac Regiis etiam literis occulte impetratis ad principes Nobilitatis, quos, rem ſilentio tecturos, ſperabat, ſuas partes magnis acceſſionibus auget. Igitur cum Sterlini ſuæ factionis hominum conventum haberet, præſente Jacobo Botonio, cum nonnullis Epiſcopis, ac multis nobiliorum familiarum principibus, jam palam ad conſilium refert, de Rege in libertatem vindicando. Id cum, magno conſenſu, decretum eſſet, quanquam dies à Levinio dictus, ad conveniendum, nondum advenerat, tamen, quia Limnuchi Hamiltonios, ad iter impediendum, congregatos audierat, conſultiſſimum viſum eſt, eos antequam Duglaſſiis jungerentur, aggredi, cum ea, quam habebat, manu, recta illuc iter intendi. Ceterum Hamiltonii, cum reſciſſent, Joannem ſummo mane, eo die, Sterlino moturum Duglaſſios Edimburgo evocaverant: illos vero, præter alia impedimenta, Rex etiam nonnihil retinebat, qui, ſimulata valetudine adverſa, & tardius lecto ſurrexerat, & lentius progrediebatur, & per viam, velut alvo ſoluta, ut ad neceſſaria naturæ diverteret, quaſcunque poterat, moras nectebat. Georgius Duglaſſius, cum blandiendo, ad iter accelerandum, nihil proficeret,

CIↃ. D. XXVI.

ret, Potius, inquit, quam te hoſtes nobis eripient, altera diſcerpti corporis pars penes nos manebit. Id verbum altius, quam pro ætate, in Regis animum deſcendit. Itaque Duglaſſiis exulibus, poſt multos annos cum erga ceteros non admodum eſſet iniquus, de reconciliatione cum Georgio, neminem unquam audire voluit. Hamiltonii, inter metum hoſtium imminentium, & ſpem adventantis auxilii, ad Havenni fluminis pontem (qui, circiter mille paſſus, ab Limnucho abeſt) ſeſe inſtruxerant: & pontem quidem levi præſidio obtinebant: reliquos in ſupercilio collium, qua hoſtem venturum ſciebant, objecerunt, Levinius, præcluſo per pontem tranſitu, paulo ſupra ad Monacharum familiam (Manuelem vocant) modicis aquis fluentem amnem, ſuos tranſire jubet, & Hamiltonios è collibus dejicere, priuſquam Duglaſſii advenirent. Leviniani cum per æqua & iniqua ad hoſtem contendiſſent, ac, lapidibus è ſuperiore loco dejectis, male accepti, jam ad manus veniſſent, clamor exortus eſt, de Duglaſſiorum adventu: atque una ipſi de itinere in aciem accurrentes, prælii fortunam non dubiam fecerunt: Leviniani, cum multis vulneribus, in fugam compulſi: Hamiltonii, ac præter ceteros Jacobus nothus, crudeliter victoriam exercuerunt. Gulielmus Cunigamius, Comitis Glencarniæ filius, multis plagis ſaucius, à Duglaſſiis propinquis ſuis eſt ſervatus. Joannem Stuartum occiſum Comes Aranıæ, ejus avunculus, multis lacrymis, & Duglaſſius luctu & mœſtitia, ſed, longe ſupra alios, Rex eſt proſecutus: qui, conflictu ex clamore & tumultu cognito, præmiſerat Andream Silvium Largoum, familiarem ſuum, ſed ſerum, re peracta, auxilium, ut vitæ Levinii Comitis, ſi qua ratione poſſet, proſpiceret. Poſt hanc victoriam, factio Duglaſſianorum, ut, metu injecto, æmulos perpetuo ſibi obnoxios haberet: quæſtionem decrevit in eos, qui, adverſus Regem, arma ſumpſiſſent. Ejus quæſtionis metu, alii pecunia cum eis deciderunt, nonnulli in clientelam partim Duglaſſiorum, partim Hamiltoniorum ſe tradiderunt: pertinaciores in jus vocabantur. Ex eo numero, Gilbertus, Caſſiliſſæ Comes, cum ab Jacobo Hamiltonio notho premeretur; ut ſe in clientelam Hamiltoniorum dederet, vir magni animi reſpondit: vetus amicitiæ fœdus ab utriuſque avis factum, quo in fœdere ſuus avus, velut honoratior, ſemper prior nominatur: neque ſe nunc adeo decoris familiæ oblitum, aut à majoribus degenerem videri velle, ut in eorum clientelam (hoc eſt proximum ſervituti gradum) ſponte concedat, quorum princeps,

ceps, in æquo ſocietatis fœdere faciendo, ſecundo fuerit loco contentus. Igitur cum, die dicta, Gilbertus, ad cauſam dicendam, adeſſe juberetur, Huga Kennedus, ejus propinquus, reſpondit, eum non contra Regem, ſed à Rege miſſum, eo in prælio affuiſſe: ac multum frementibus adverſus ejus audaciam Hamiltoniis, Regias, ſi ſit opus, ſe literas prolaturum, affirmavit. Rex enim cum ad alios complures, tum ad Gilbertum, domum abeuntem, ſcripſerat, ut Joanni Stuarto ſe conjungeret. Ille, cum jam certamen videret inſtare, nec ſpatium ſibi relinqui, ad amicos & clientes convocandos, ex itinere, cum familia, quæ tum aderat, Sterlinum divertit. Igitur impotentia Hamiltoniorum in eo judicio paulum repreſſa, Jacobus Nothus, graviſſimo in Kennedum odio incitatus, cum intra paucos dies, per Hugonem Cambellum Aerenſis diœceſis præfectum in reditu tollendum curavit. Hugo, ut ſceleris, quod clientibus commiſerat, conſcientiam diſſimularet, quo die cædes facta fuerat, apud Joannem Areſkinum, cujus uxor ſoror erat uxoris Gilberti Kennedi, fuit. Ea, ſtatim facinore audito, multis verbis acerbè ei ſcelus exprobravit. Ita nobiliſſima Kennedorum familia prope ad interitum redacta eſt. Comitis occiſi filius, adhuc impubes, ad propinquum ſuum Arcibaldum Duglaſſium, tum Quæſtorem Regium confugit: ſuamque & familiæ ſalutem ei commendavit: benigneque ab eo receptus, ob altam indolem, gener eſt deſtinatus. Hugo Cambellus, in jus vocatus, cum ſceleris manifeſti teneretur, ſolum vertit. Nec minus acriter Duglaſſii ſuam in Jacobum Betonium exercuerunt iram: copiis enim ad Fanum Andreæ ductis, arcem Epiſcopi, quem, omnium conſiliorum auctorem Comiti Levinio fuiſſe, arguebant, expugnarunt, ac diripuerunt: ipſe, quoniam nemo palam eum tueri audebat, mutando ſæpe latebras, periculum effugit. Pari quoque diſſimulatione, Regina, ne in mariti, quem oderat, manum veniret, ſolitudine ſeſe tegebat. Proximo vere ineunte Duglaſſius expeditionem in Lidaliam fecit: multos latrones in caſulis, inopinantes, oppreſſit: ac, antequam ſe colligere poſſent, occidit: captorum duodecim ſuſpendio peremit: totidem obſidum loco retinuit: in quos, paucis poſt menſibus, cum eorum propinqui latrociniis non abſtinerent, animadvertit. Accidit, in ejus expeditionis initio, res in primis memorabilis, quam, ob facinoris novitatem, non cenſui prætereundam. Fuerat, in ſtabulo Joannis Stuarti, homo humili loco natus, ac miniſterio perinde humili, ad curandos, CIↃ. D. XXVII.

equos,

equos, adhibitus: is cum, occiſo ab Hamiltoniis patrono, aliquandiu, vagus & incertus conſilii, oberraſſet, tandem, animo confirmato, majus, quam pro fortuna & loco, unde erat, facinus patrare decrevit. Nam Edimburgum, ad deſtinatam patroni mortui ultionem, profectus, forte occurrit ejuſdem fortunæ & familiæ homini: rogat, vidiſſetne Jacobum Hamiltonium nothum in urbe. Cum ille faſſus eſſet, Vidiſti, inquit hominum ingratiſſime, & non peremiſti ſceleratum illum, qui optimum noſtrum patronum trucidavit? Abi, quo dignus es, in maximam malam crucem: ac, tantum locutus, ſe, quo iter intenderat, proripiens, recta in Aulam perrexit. Erant ibi in area ampla, quæ ante palatium ſuburbanum eſt, ad duo millia hominum armata, ex Duglaſſiorum & Hamiltoniorum clientibus, ad eam, de qua diximus expeditionem parata. Hic ille patroni vindex, ceteris neglectis, in unum Hamiltonium oculis animoque intentis, tum ſine armis penulatum ex area egredientem, conſpicatus in fornice oblongo, & paulo obſcuriore, qui portæ eſt impoſitus, in eum involat, ac ſex vulnera (quorum quædam prope ad vitalia penetrabant, alia Jacobus, flexu corporis & objecta penula, pene effugerat) infligit, ſtatimque ſeſe in turbam retro conjicit. Repente orto tumultu, cum Hamiltoniorum quidam ſuſpicarentur, à Duglaſſianis, veteris odii nondum oblitis, tam atrox facinus patratum, nihil propius factum eſt, quam ut hæ factiones inter ſe confligerent: tandem compreſſa paulum trepidatione, juſſi omnes, qui aderant, ad parietes areæ circumjectos ordine ſimplice ſecedere. Percuſſor ibi, cruentum ferrum adhuc tenens, eſt deprehenſus: Interrogatus, unde eſſet, & cur illuc veniſſet, cum non ſatis conſtanter reſponderet, ad carcerem tractus, repræſentatis tormentis, ſtatim faſſus, in ultionem cædis patroni, facinus à ſe ſuſceptum: hoc autem unum ſe dolere, quod fruſtra tam pæclarus conatus cecidiſſet. Diu tormentis excarnificatus, nullum conſcium edidit: tandem damnatus, ac per urbem circumductus, cum nudi corporis totius ſingulæ partes ferro ignito tentarentur, nullum, nec ſermone, nec oris habitu, doloris indicium dedit. Dextera manus cum detruncaretur, levius, quam pro merito, eam plecti dixit, quæ animo tam forti non fuiſſet obſecuta. Eo quoque anno, Patricius Hamiltonius, è Joannis Ducis Albini ſorore, & fratre Comitis Araniæ natus, juvenis ingenio ſummo, & eruditione ſingulari, conjuratione Sacerdotum oppreſſus, ad Fanum Andreæ vivus eſt crematus. Non adeo diu, poſt ejus ſupplicium, animos hominum con-

conterruit Alexandri Cambelli mors. Is erat è ſodalitio Dominicanorum, & ipſe magno ingenio juvenis, & eorum, qui Thomæ Aquinatis ſectam imitantur, inter eruditiores habitus. Cum eo Patricius, de Scripturæ ſacræ interpretatione, ſermones ſæpe contulerat: ac diſſerendo, eo perduxit, ut omnia prope capita, quæ tum habebantur paradoxa, vera fateretur. Nihilominus Alexander, vitæ, quam veri cupidior, à ſuis perſuaſus, eum publice accuſavit. Patricius, ut erat natura vehementior hanc hominis ambitioſi pravam gloriæ captationem ferre non potuit: ſed palam exclamavit, Ego te, hominum nequiſſime, qui quæ nunc damnas, ea vera eſſe ſcis, & paucis ante diebus, apud me es confeſſus, ad tribunal Dei vivi in jus voco: qua voce Alexander perturbatus, nunquam, ex eo die, compos mentis fuit: ac, non multo poſt, inſania conflictatus, mortem obiit. Hoc toto ſpatio, ac magnam anni proximi partem, Duglaſſiorum aliis in aliam partem intentis, de Regis ab ſe ſeceſſione ſecuri erant: quod, & blandimentis & immodica licentia ſatis conciliatum ejus animum, crederent: nec, ſi ſecus erga eos animatus eſſet, ulla erat factio adverſus ipſorum opes ſatis firma, nec locus ullus munitus, quo ſe reciperet, præter unam Sterlini arcem, quæ ſedes Reginæ, ad habitandum, attributa fuerat: ſed tum à Reginæ miniſtris, cum ipſa ſe, metu Duglaſſiorum, occultaret, ad tempus deſerta: ac, tumultu paulatim reſidente, in ſpeciem magis, quam adverſus vim inſtructa. Rex, quantulocunque laxamento accepto, quod, id unum ſibi perfugium relictum, cerneret, cum matre clam tranſegit, arcemque & circumjectos agros, cum aliis prædiis, non minus illi commodis, commutavit: deinde, rebus aliis, quatenus occulte poterat, comparatis, & Duglaſſiis in cuſtodiendo minus intentis, noctu cum paucis è Falcolandia Sterlinum ſe contulit: ac brevi multis procerum ad ſe accerſitis, aliis, ad rei famam, ſponte accurrentibus, jam ſatis, adverſus vim, tutus erat. Ex horum ſententia, Rex edixit, ut Duglaſſii ab omni adminiſtratione publica abſtinerent: item, Ne quis propinquorum, affinium, aut clientium eorum propius duodecim millia paſſuum, ad Aulam accederet: ſi quis ſecus feciſſet, ei capitale fore. Id Edictum cum Duglaſſiis, Sterlinum venientibus, oblatum fuiſſet, multis cenſentibus, progrediendum, Comes cum fratre Georgio auctores fuerunt, Edicto parendi. Ita retro Limnuchum conceſſerunt, ibi manſuri, dum certior nuncius ab Aula afferretur. Interea Rex, ſumma diligentia, miſſis etiam ad longinquas

ginquas Regni partes viatoribus, proceres, quibus in Comitiis publicis ſententiæ dicendæ eſt jus, imperat, ut Edimburgi, III. Non Septemb. adſint: ipſe Sterlini, Duglaſſii Edimburgi copias contrahunt: uterque magis, ſui tuendi cauſa, quam ut alterum invaderet. Tandem, poſtridie Calendas Jul. Duglaſſii urbe diſceſſerunt, ac Rex ſub ſignis ingreſſus eſt. Ibi, amicis apud Regem deprecantibus, conditiones Duglaſſiis oblatæ, ut Anguſiæ Comes trans Spæam relegaretur, Georgius ejus frater, & Arcibaldus patruus in arce Edimburgenſi cuſtodirentur: huic decreto ſi parerent, Regiæ clementiæ ſpes facta. Hac conditione rejecta, per fœcialem juſſi, ad Comitia Edimburgi, III. Nonas Septemb. adeſſe. Interea publicis functionibus eis ademptis, pro Comite Cancellarius eſt factus Galvinus Dumbarus, nuper Regis præceptor, vir bonus & doctus; ſed in quo nonnulli civilem prudentiam deſiderabant: pro Arcibaldo, Quæſtor Robertus Carnicrucius, à pecunia, quam virtute notior. Duglaſſii prope ad ultimam ſpem redacti, Edimburgum, diſceſſu Regis vacuum, miſſis cum Arcibaldo illuc aliquot equitum turmis, occupare conantur, eo conſilio, ut, excluſo illinc Rege, conventum ſolverent. Verum VII. Calendas Septemb. Robertus Macſuallius, cum clientibus & amicis, magnoque promiſcuo vulgi numero, juſſu Regis, prævenientes eos excluſerunt, ac ſtationibus & excubiis diligenter diſpoſitis, ad Comitiorum uſque tempus, ſummam ibi tranquillitatem ſervarunt. Duglaſſius, hac ſpe dejectus, ad Tentallonem arcem ſuam, ad XIV. millia paſſuum ab urbe ſeceſſit. Rex, quo die, Sterlino movit, tanta vis imbrium de cœlo dejecta eſt, ut, torrentibus auctis, comites ejus in multas partes diſtracti, ac diu vexati, multa nocte Edimburgum ſint ingreſſi, ita vehementer violentia tempeſtatis afflicti, ut à paucis equitibus maximo damno facile affici poſſent. In comitiis aqua & igni interdictum fuit Comiti Anguſiano, Georgio fratri, Arcibaldo patruo, præterea Alexandro Drumanio Carnocenſi, eorum intimo amico: bona eorum fiſco adjudicata: adjectum eorum condemnationi edictum, quo, qui eos tecto recepiſſet, aqua, igni, aliave ope juviſſet, eidem pœnæ obnoxii judicantur. Maxime ad eos damnandos, homines commoti putantur, quod Rex jurejurando affirmavit, ſe, quandiu apud Duglaſſios fuit, ſemper vitæ ſuæ timuiſſe: eumque timorem, poſt Georgii minas, vehementius auctum aſſeveravit. Unus in hoc Concilio, Joannes Bannatinus, eſt inventus Duglaſſiorum cliens, qui publice

publice proteſtari auderet, nihil eorum, quæ tum agerentur, Comiti fraudi eſſe debere: cum juſti ei metus cauſa eſſet, cur ad dictum diem non adveniret. Paucis poſt diebus, alter Comitis frater, Gulielmus, Abbas Cœnobii Sanctæ Crucis, morbo ſimul, & animi anxietate, & rerum præſentium tædio eſt extinctus: Sacerdotium ejus Robertus Carnicrucius, homo humili loco natus, ſed pecunioſus, à Rege, tum à pecuniis inopi, redemit, novo genere fraudis eluſa lege ambitus, quæ Sacerdotia venire vetat: ſponſione ſcilicet victus, qua, magna pecunia depoſita, contenderat, Regem non eum proximo Sacerdotio vacuo donaturum. Duglaſſii tum demum, omni veniæ impetrandæ ſpe abjecta, ad vim apertam, & vindictæ ſolatium, ex inimicorum calamitate, converſi, prædia eorum omni genere moleſtiæ vexabant: Coſlandiam, & Cranſtonum vicos cremarunt: & quotidie portis Edimburgi ita obequitabant, ut urbs prope obſeſſa videretur: atque delicta potentiorum vulgus innoxium lueret. Inter hæc ad undecimum Calendas Decemb. Martina, navigium ea ætate nobile, precioſis mercibus onuſta, ad Ennervicum vi tempeſtatis in littus impegit: mercium pars à Duglaſſianis equitibus, in ea regione vagis, eſt direpta: reliquum etſi ruſtici ſuſtuliſſent, tanta ignoratione precii, ut cinamomum, tanquam vilis cortex, ad ignis uſum diſtractum eſſet: tota tamen invidia in Duglaſſianos verſa eſt. Hac rerum commutatione facta, latrones, qui jam diu metu à maleficiis continebantur, è latebris ſuis prodeuntes, omnes regiones vicinas incurſionibus infeſtas habebant: & quamvis à multis varia facinora paſſim ederentur, omnia omnium furta & cædes ab amicis, qui, ſe Regi hac re gratificaturos, exiſtimabant, in Duglaſſios referebantur, ut nomen, alioqui populare, ad vulgus invidioſum eſſet. Ineunte jam hyeme, Rex, ne quis eſſet exulibus receptus, ad Tentallonem arcem Duglaſſiorum maritimam obſidendam, proficiſcitur. Id quo minore labore & impendio faceret, machinas æneas & pulverem è Dumbaro accepit. Ea arx, à Tentallone ſex millia paſſuum diſtans, adhuc præſidio Joannis, nuper Proregis, quod ipſius patrimonii pars eſſet, tenebatur. Ibi, per aliquot dies, obſidione fruſtra tentata, cum ex obſeſſis nemo, ex obſidentibus aliquot cæſi, vulnerati, ac ignito pulvere afflati eſſent, re infecta diſceſſum eſt. Inter redeundum, David Falconarius, qui cum pedite mercenario, ad machinas reportandas, erat relictus, ab equitibus Duglaſſianis, ad carpendum extremum agmen, & moratores excipiendos, miſſis CIↃ IↃ XXVIII.

miſſis interficitur: quæ res adoleſcentem Regem, ultro infenſum, adeo commovit, ut per iram ſanctè juraret, ſe vivo, nullum Duglaſſiis poſtliminium fore: ac ſtatim, ut Edimburgum venit, ut eos arctius premeret, ſtatuit, de conſilii ſententia, ad Coldingamiam manum aſſiduam magis, quam magnam continere: quæ agricolas à populationibus tueretur. Id munus Bothuelius, auctoritate & opibus Lothianæ facile princeps, ad ſe ab Rege delatum, recuſavit: ſive Duglaſſianorum potentiam, cui tota reliqua Scotia nuper videbatur impar, metuens, ſive clariſſimæ familiæ interitu, adoleſcentem acrem, & ſuopte ingenio paulo violentiorem, imbui ad crudelitatem, nollet. Cum Rex Hamiltoniis, ut hoſtium amicis, non ſatis fideret, & , ob cædem Joannis Stuarti Leviniani, eis infenſus eſſet, nec in alio quoquam, Nobilitatis vicinæ, ſatis auctoritatis aut virium eſſet, tandem eo decurſum eſt, ut Calenum Cambellum, in ultimis quidem Regni oris habitantem, ſed prudentia clarum, & perſpectæ in bello virtutis, & ob juſtitiam, vulgo carum, Rex cum imperio adverſus rebelles mitteret. Duglaſſiani, Hamiltoniis & ceteris amicis deficientibus ad ſummas anguſtias redacti, à Caleno & Georgio, gentis Humiæ principe coguntur, in Angliam, exulatum abire. Miſſi, menſe Octobri, ab Anglo duo equites clari, qui, quanquam utroque Rege pacem vehementer cupiente vix ejus ineundæ rationem comminiſci potuerunt: Henricus enim cum adverſus Carolum Cæſarem bellum pararet, omnia à tergo pacata relinquere volebat: atque, eadem opera, Duglaſſiis reditum ad ſuos parare. Jacobus Tentallonem arcem maximopere cupiebat recipere: ſed, à Duglaſſiis reſtituendis abhorrebat animus. Igitur cum, ob hanc cauſam, dies aliquot eſſet diſceptatum, neque pax tamen coiret, tandem eo deventum eſt, ut induciæ in quinquennium fierent: ab Duglaſſiis Tentallone arce tradita, Rex ſuo ſyngrapho ſeorſum, de ceteris eorum poſtulatis, caveret. Arce dedita, cetera tamen non ſincere ſervata ſunt, niſi quod Alexandro Drumanio, Roberti Britanni gratia, redeundi data eſt venia: nam, ſuperioribus menſibus, cum Jacobus Goluillius, & Robertus Carnicrucius, favoris erga Duglaſſios ſuſpecti, ab aula fuiſſent remoti, eorum munia ad Robertum Britannum, aulica gratia tum florentem, aliiſque multis miniſteriis præfectum, fuerant delata. Poſt hæc, rebus non plane foris pacatis (nam Angli, nondum reverſis domum legatis, Arnen, Teviotiæ vicum, cremarant) ab armis reliquus annus fuit quietior: ſed latronum audacia

audacia nondum plane erat compreſſa. Itaque Rex, ut metum ceteris injiceret, Gulielmum Cocburnum Henderlandium, & Adamum Scotum latrones inſignes, Edimburgi deprehenſos, capitali ſupplicio affecit. Proximo anno, menſe Martio, Rex Jacobum, Moraviæ Comitem, Vicarium Regni fecit: & ad Limitem miſit, ut Comitem Northumbriæ conveniret, & cum eo, de pace & rebus repetendis, reddundiſque ageret. Sed id colloquium orta inter eos contentio diremit, altero nitente, ut in Scotia, juxta leges, de expianda cæde Roberti Cari factas, altero, ut in Anglia conveniendi locus eſſet. Interea miſſi, qui utrunque Regem, ea de re, conſulerent. Ad XVII. Calendas Maii habito procerum conventu, poſt longam diſceptationem, ad veſperum uſque productam, Rex Comitem Bothueliæ, Robertum Maxuallium, Valterum Scotum, & Marcum Carum in arcem Edimburgenſem cuſtodiendos dedit: Marciæ & Teviotiæ fere principes alium alio relegavit, ratus, eos belli ſemina clam adverſus Anglos ſpargere. Ipſe, menſe Julio, circiter octo millibus hominum coactis, expeditionem, ad reprimenda latrocinia, ſuſcepit: & magna celeritate eo profectus, caſtra ad Evum flumen poſuit. Non procul inde, habitabat Joannes Armiſtrangius, princeps unius factionis latronum: is tantum ſui metum vicinis incuſſerat, ut etiam Angli ad multa paſſuum millia penderent ei vectigal: ac Maxuallius etiam ejus potentiam reformidaret, omnibuſque rationibus ei exitium intentaret: Joannes, à Regiis miniſtris illectus, neglecto fidei publicæ diplomate, cum, circiter quinquaginta equitibus comitatus, inermis ad Regem veniret, incidit in exploratores, qui eum, velut à ſe captum, ad eum perduxerunt: ibi cum majore comitum parte, fracta gula periit. Qui cædis auctores fuerant, vulgo ferebant, ſe pollicitum fuiſſe, facturum, ut agri Scotici propinqui aliquot millia paſſuum Anglis parerent, ſi ea res ſibi honori emolumentoque foret: cum Angli contra fuerint ejus morte vehementer lætati, ut qui gravi hoſte liberati eſſent. Sex, qui ſuperfuerunt, comitum ejus, obſidum loco, retenti, cum nihil apud eos Rex hoc metu proficeret, poſt paucos menſes, pœnas luerunt: ab eis, qui domi ſuperfuerant, novos obſides exegit. Lidaliani, relictis domibus, in Angliam populariter commigrarunt: & prope quotidianis incurſionibus vicinas regiones infeſtabant. Paucis poſt diebus, Rex proceres relegatos libertati reſtituit, acceptis ab eis obſidibus. Ex his, Valterus Scotus, Roberto Jonſtono, notæ crudelitatis latrone, ut Regi grati- CIↃ. D. XXIX.

ficaretur, interfecto, capitales cum ea familia ſuſcepit inimicitias, ac magnis utriuſque gentis damnis exercuit. Proximo
CIↃ. D. anno, qui fuit M. D. XXXI. res accidit, novitate quidem ad-
XXXI. mirabilis, & cujus admirationi nihil aut auctoris obſcuritas, aut temporis, omnia diligenter explorantis, curioſitas detraxit: Joannes Scotus, homo nec literis expolitus, nec uſu magno rerum peritus, nec ingenii ſubtilitate ad fraudem appoſitus, cum in lite quadam ſuccubuiſſet, nec judicatum ſolveret, in Aſylo Cœnobii Sanctæ Crucis, aliquam multos dies, ſine cibo & potu ſe continuit. Res divulgata, & ad Regem tandem perlata eſt. Ejus juſſu, veſte mutata, & diligenter excuſſa, in arcem Edimburgenſem ſeorſum ab omnium commercio ſepoſitus, pane & aqua quotidie appoſitis, triginta duos dies omni cibo humano ſponte abſtinuit, inde, tanquam re ſatis exploratа, eductus, nudus in publicum prodiit: & ad plebis concurſum frequentem ſatis diu ineptiſſima oratione habita, nihil in ea memoria dignum eſt locutus, niſi quod ſe dixit, Mariæ virginis auxilio fretum, perferre, quamdiu luberet, jejunium. Hæc cum ſtultitiam magis, quam fraudem præferrent, dimiſſus, Romam profectus, & à Pontifice Clemente in cuſtodiam datus, donec, jejunando, miraculi fidem feciſſet. Illinc veſte, qua induti Sacrificuli miſſantur, donatus, teſtimonioque confirmato ſigillo plumbeo, quod apud Romanenſes maximam fidem habet, Venetias venit: ac, jejunandi fide apud eos confirmata, cum ſe voti reum diceret, ad viaticum itineris Hieroſolymitani, quinquaginta nummos aureos (quos Ducatos vocant) accepit. Inde reverſus, folia aliquot palmarum, ac ſacculum lapidibus plenum attulit, quos videri volebat, è lapidibus columnæ, cui Chriſtus alligatus, vapulavit. Cum domum reverteretur, Londino tranſiens, cathedram, quæ eſt in cœmiterio ad D. Pauli, aſcendit: ac, magna populi frequentia, de divortio Regis Angli cum Regina, de defectione à ſecta Romani Pontificis, concionatus, verbis quidem aſperrimis, & per jugulum redituris, ſi paulum prudentiæ in eo repertum fuiſſet: conditus ibi in carcerem, cum prope quinquaginta dies continuos victu abſtinuiſſet, inde incolumis fuit dimiſſus. In Scotiam reverſus, cum Thoma Duchtio ſe conjungere voluit, qui circa ea tempora ex Italia advenerat, ædemque Mariæ virgini, è ſtipe vulgo collata, ædificarat: magnumque è fictis miraculis quæſtum faciebat. Sed Thomæ prope omnibus vita flagitioſiſſima erat nota, & falſitas miraculorum deprehenſa. Nemo

mo tamen palam redarguere, ob metum Epiſcoporum, audebat, qui hoc novo Atlante ſuum, jam caducum Purgatorium fulcire conabantur: & ille, ut viciſſim gratiam eis referret, quoties ex opulentioribus Sacrificiis eo quiſpiam Miſſatum veniebat mendicum aliquem, debilitate mentis aut corporis ſimulata, in promptu habebat, qui, illo miſſante, ſanaretur. Ab hoc Thoma, qui in ſocietatem lucri neminem admittebat, Joannes Scotus rejectus, cœnaculum ſubobſcurum in ſuburbio Edimburgenſi conduxit: & altari pro opibus erecto & ornato, filiam impuberem, ſed ſingulari oris elegantia, cereis circa accenſis, in eo, pro virgine Maria adorandam, ſtatuit. Sed cum is quæſtus opinioni non reſponderet, ad priſtinam vitæ rationem eſt reverſus, poſtquam in ſimulatione ſanctitatis præpoſteræ hoc tantum profecerat, ut omnes intelligerent non voluntatem ei, ſed ingenium, ad impietatem comminiſcendam, defuiſſe. Initio ſequentis anni, qui fuit M. D. XXXII. Bothueliæ Comes, C I Ɔ. D. XXXII
quod clam in Angliam profectus ſermones occultos cum Northumbriæ Comite habuiſſe diceretur, in arce Edimburgenſi, ad XVI. Calendas Feb. cuſtodiri juſſus eſt. Jacobus Sandelandius Eques, ob ſummam prudentiam & fidem, & majorem, quam pro ordine & loco, apud omnes bonos auctoritatem, miſſus eſt ad Heremitagium (ea arx eſt Lidaliæ) ad latronum incurſiones inhibendas. Cum ab antiquiſſimis uſque temporibus nulli eſſent in Scotia ſtati dies, aut certus locus, ad judicandum de pecuniariis inter cives litibus, Joannes, Dux Albinus, à Pontifice Romano impetravit, ut ſumma pecuniæ annua, quanta ſatis eſſet, ad paucorum judicum ſalarium ſolvendum, imperaretur Eccleſiaſtico Ordini univerſo, à ſinguliſque, pro modo cenſus, exigeretur. Galuinus Dumbarius, Abredonenſis Epiſcopus, ſuo & aliorum Sacerdotum nomine, Pontificem appellavit. Ea controverſia tenuit, à v. Id. Mart. uſque ad VIII. Calendas Majas, quo die, collegium judicum Edimburgi conſtitutum eſt. Ab iis, cum ab initio multa utiliter eſſent excogitata, ut jus æquabile diceretur, tamen, qui ſperabatur, eventus non eſt conſecutus. Nam cum in Scotia nullæ pene ſint leges, præter conventuum decreta, eaque pleraque non in perpetuum, ſed in tempus facta, judiceſque, quod in ſe eſt, lationem legum impediant, omnium civium bona quindecim hominum arbitrio ſunt commiſſa, quibus & perpetua eſt poteſtas, & imperium plane tyrannicum: quippe, quorum arbitria ſola ſunt pro legibus. In gratiam Romani Pontificis, quæſtio ſevere in Lu-

theranos exercita. Pontifex contra, ut Regi, tam bene de ſe merito gratificaretur, ſacerdotiorum decimas ei in proximum
CIƆ. D. triennium dedit. Hoc anno, cum Angli, ſtatum rei Scoticæ tran-
XXXIII. quilliorem indies fieri, cernerent, ſeque externis auxiliis exiſtimarent nudatos, quod ipſi ſe cum Gallo, adverſus Carolum Imperatorem, conjunxiſſent, undique cauſas belli quærebant: menſe enim Aprili, è Bervico expeditione facta, Coldingamiam & Duglaſſium, multoſque pagos vicinos, abacta præda, ferro flammaque fœdarunt, nullis apparentibus cauſis irritati, nec inimicitia denunciata. Quam enim cupide id bellum ſuſceperit Anglus, ipſius edictum non multo poſt vulgatum demonſtrat: ait enim, præſidiarios Bervici licentia verborum, apud Scotos jactorum, irritatos fuiſſe. Verum ipſa verba in edicto inſerta nullam contumeliam habent. Hæc cauſa cum ne ipſis quidem ſatis juſta videretur, Canaben, viculum ignobilem, cum paupere Cœnobio ad limitem ſitum, de quo nulla unquam controverſia fuerat, tanquam ſui juris, repetunt, & Duglaſſios exules reſtitui, petunt. Anglus enim, cum ſuam tum operam Gallo adeo neceſſariam videret, ut ea nullo pacto carere poſſet, eumque fœdere, in quo Scotis non caveretur, obſtrictum haberet, non exiſtimabat, fore difficile, ad quaſlibet conditiones eos protrahere. Accedebat, quod alienato, per pacem Gallicam, & divortium cum amita ſua, Cæſare, ac Romano Pontifice bellum apud omnes Reges Chriſtianos ciente, magnam domi rebus novandis relinqueret occaſionem: & Scotus ne adverſus hoſtis minas eſſet imparatus, fratrem ſuum, Moraviæ Comitem, edicto per univerſum Regnum miſſo, Vicarium ſuum pronunciat: & quia limitum accolæ, per ſe, Anglis, magno mercenariorum præſidio fretis, pares eſſe non poterant, Regno in quatuor partes diviſo, ſingulas per vices juſſit potentiores cum ſuis familiis mittere, & quadragenos illic dies morari. His copiis ſibi in orbem ſuccedentibus, magna ſtrages villarum & arcium, agro late pervaſtato, facta eſt. Anglus, ſua expectatione fruſtratus, cum, præter opinionem, bellum duci videret, & alia ſibi prævertenda, exiſtimaret, pacem libenter cupiebat, ſed, eam à ſe peti, volebat: cum è dignitate ſua non crederet, illam aut offerre, aut petere. Commodiſſimum viſum eſt, ut per Gallum, communem amicum, res conficeretur. Is Stephanum Aqueum legatum in Scotiam miſit, qui diſpiceret, utrius culpa bellum id inter vicinos Reges ortum eſſet. Rex, de belli cauſa diligenter ſe purgat, conqueritur de ſuis legatis,
diu

diu ſine reſponſo in Gallia retentis: legato diſcedenti dat literas, quibus petit à Gallo, ut maneat in fœdere antiquo, & à Joanne Prorege Rothomagi renovato. Simul in Galliam Davidem Betonium mittit, qui Anglorum calumniis reſponderet: item, qui, de fœdere antiquo ſervando, & nova affinitate jungenda, ageret. Dat eidem literas, ad Senatum Pariſienſium, acerbas, & querelarum plenas, de iis, quæ Rothomagi pacta & tranſacta erant, inter Franciſcum Regem Gallorum, & Joannem Scotorum Proregem: vetera officia, conventa, pacta, fœdera negligi, in gratiam hoſtium quondam communium. Has literas juſſus erat legatus, ſi, quæ ei mandata erant, in Gallia minus ſuccederent, Concilio judicum dare, ac ſe ſtatim in Flandriam proripere, eo (ut veriſimile eſt) animo, ut amicitiam, & fœdus, & affinitatem inſtrueret cum Cæſare. In Britannia interea & bellum gerebatur, & ad Novum caſtrum de jure belli certabatur. Cum inter utriuſque gentis, ad pacificandum miſſos legatos non conveniret, miſſus eſt à Gallo Vido Floreus, ad res componendas. Ei Scotus reſpondit, ſe, quacunque poſſet in re, Gallo gratificaturum, ſimul de conjugali (de qua qui tranſigerent, legatos in Gallia habebat) quod viſum eſt pro tempore, cum eo egit. Floreo pacis interprete, præſidiis à limite utrinque deductis, induciæ factæ, quas mox conſecuta pax eſt. Pace parta, Rex, quanquam proximis aliquot annis cum Gallo, & Carolo Cæſare, per legatos, egiſſet, nunc tamen, ocio ab aliis curis impetrato, de eo vehementius, quam alias cogitandum ſibi, exiſtimavit. Ac, præter communes cauſas, affinitate potente ſe muniendi, & familiæ, quæ ab uno pendebat, per ſobolem firmandæ, etiam de proximorum hæredum improba ſpe, curæ animum ejus, alioqui ſuſpicacem, anxium habebant: multa enim eorum animos ad regni expectationem erigebant: opes domeſticæ, ſolitudo Regis, & incauta ætas, animuſque periculorum contemptor, quæ non modo fortiter adibat, ſed etiam ſedulo provocabat, ut qui ſæpe cum paucis adverſus ferociſſimos latrones proficiſcens, frequenter eos, numero ſuperiores, vel celeritate præventos capiebat: vel, Regii nominis reverentia attonitos, in ditionem accipiebat: diemque & noctem in equo ſedens continuabat, victuque temere oblato, ac ſemper parco, uteretur. Hæc cum Hamiltonios in ſpem prope certam erigerent, longum tamen videbatur, fortuitos, aut naturæ ſponte caſus imminentes expectare, niſi inſidiis mortem ei maturarent. Ei rei dabant occaſionem ejus nocturnæ ad amicas itiones,

nes, ad quas, plerumque unum aut alterum comitem aſſumebat. Sed cum hæc omnia, præter eorum expectationem, acciderent, ſtatuerunt, ſpem legitimæ prolis (nuptias, quoad fieri poterat, impediendo) tollere: quanquam Joannes Dux Albinus, cum Prorex eſſet, huic incommodo ſatis proſpexiſſe videbatur: qui, cum Rothomagi vetus inter Gallos, & Scotos fœdus renovaret, etiam caverat, ut Franci filia natu maxima Scoto locaretur. Sed hoc fœdus duo impedimenta objecta prope diremerunt. Nam Gallus, ſtudio maxime & diligentia Angli in libertatem ex Hiſpanorum manibus reſtitutus, fœdus adeo amplum cum eis fecit, ut multum Scotico fœderi derogaretur: & filia Franciſci, natu maxima, jamdudum deceſſerat: petebat igitur Scotus natu proximam Magdalenam. Cum, ad eam depoſcendam, legatos miſiſſet, pater puellæ valetudinem excuſabat: eamque adeo infirmam, ut nulla non modo ſpes liberorum, ſed ne diuturnæ quidem vitæ eſſe poſſet. Sub idem
CIƆ. D. XXXIX. tempus, de affinitate cum Carolo Cæſare jungenda, per legatos agitatum, tandem XXIV. April. anno milleſimo, quingenteſimo, triceſimo quarto, Cæſar Godſcalcum Erycum, quo res eſſet occultior, Toleto per Hiberniam ad Scotum miſit. Is cum expoſuiſſet mandata ſibi à Cæſare, de injuriis, Catharinæ amitæ, filiæque ejus ab Anglo factis: de univerſali Concilio convocando: de hæreſi Lutherana expugnanda: de affinitate contrahenda. Ibi Cæſar per literas optionem Regi dabat, de tribus Mariis propinquis ſuis: hæ autem erant, Maria Caroli ſoror vidua, cæſo à Turcis ejus marito, Ludovico Ungaro, Maria Luſitana, ex Leonora ſorore, Maria Angla, ex Catharina amita nata. Et quia proniorem in has nuptias Carolus Regem fore ſciebat, in eam magis partem incumbebat, ut Scotum à Gallicæ amicitiæ reſpectu abduceret, & cum Anglo, eadem opera, committeret. Rex ad ea reſpondit, Matrimonium cum Angla multis quidem modis, ſi confieri poſſet, utile fore, verum rem eſſe ſpei incertæ, majoris periculi & laboris, ac diuturnioris moræ, quam ſolitudo ipſius, qui unicus in ſua familia eſſet, ferre poſſet: Ex omnibus Cæſaris propinquis, maxime commodam ſuis rationibus Chriſtierni Danorum Regis filiam, ex Iſabella Caroli ſorore genitam. Ad id, paulo poſt, cum Carolus Madrico reſpondiſſet, eam alteri jam promiſſam, quanquam Cæſar, conditionibus oblatis, magis ducere promiſſis Regem, quam quicquam velle tranſigere, videretur, tamen hæc actio non fuit omnino depoſita. Tranquillis domi rebus, Rex, Scotiam

tiam navibus circumire, ſtatuit: & feroces Inſulanorum ſpiritus, ad imperata facienda, cogere. Primum ad Orcadas appulit: ibi turbas exortas compoſuit, paucis è Nobilitate captis, & in cuſtodiam datis: duas arces, alteram Regis, alteram Epiſcopi præſidiis communiit: deinde, ceteras inſulas obeundo principes earum ad ſe accerſiit: renuentes vi cepit: impoſitis vectigalibus, acceptiſque obſidibus, ac turbandarum rerum auctoribus ſecum abductis, præſidiiſque è ſuo comitatu in arces impoſitis, alios è ducibus Edimburgum, alios Dumbarum miſit. Nam Dumbari arcem, circa hæc tempora, Regi Joannes, Dux Albinus, reddidit, quam, ad eum diem, præſidio Francorum detinuerat. Proximo menſe Auguſto, acriter in Lutheranos inquiſitum: quidam coacti publice recantare, nonnulli, quod citati non adeſſent, exules pronunciati: duo cremati: quorum alter, David Strato, ejus criminis omnino purus erat: ſed cum, in decimis publicano ſolvendis, paulo pertinacius ageret, Lutheraniſmi accuſatus, pœnas commentitii criminis luit. In conventu, quem Rex, ad latrociniis purganda vicina, Jedburgi habendum curaverat. Valterus Scotus, perduellionis damnatus, in arcem Edimburgenſem eſt incluſus, ibique, quamdiu Rex vixit, permanſit. Eodem Auguſto menſe cum Gallus excuſata (uti dictum eſt) filiæ valetudine, Scoto quamvis aliam Regii ſanguinis puellam obtuliſſet, miſſi in Galliam legati, Jacobus, Moraviæ Comes, Regni Vicarius, & Gulielmus Stuartus, Abredoniæ Epiſcopus mari, Joannes autem Areſkinus terra: quoniam mandata quædam ad Anglum ferebat, additus eſt eis quartus, Robertus Reidus, vir bonus, non vulgari prudentia. Ibi Regii ſanguinis puella, Maria Borbonia, Caroli Ducis Vindocinenſis filia, eis oblata eſt, quæ Regi collocaretur. Ac cetera quidem facile convenerant: tamen legati veriti, ne ex animo Regi hæ nuptiæ forent, ſponſalia, eo inconſulto, facere non audebant. Interea Anglus, ut rem tantum non tranſactam turbaret, miſit in Scotiam S. Davidis, ſive Menevenſem Epiſcopum, menſe Novembri, qui libellos Anglico ſermone ſcriptos, religionis Chriſtianæ dogmata continentes, offerret, Regemque rogaret, ut eos perlegeret, ac diligenter, quod in eis ſcriptum eſſet, expenderet: is aulicis quibuſdam, Sacerdotum ordini addictiſſimis, eos dedit inſpiciendos: at illi vix inſpectos hæreſeos damnarunt, & Regi ſunt gratulati, quod oculos, in tam peſtiferis ſcriptis intuendis, non conſceleraſſet. Hæc legationis cauſa vulgo eſt ſeminata. Sunt

CIↃ. D. XXXV. qui, ſecretiora mandata fuiſſe ad Regem allata, credant. Deinde idem Epiſcopus cum Gulielmo Havarto, Ducis Norfolciæ fratre, Sterlinum adeo inexpectatus venit, ut Regem prope, ante rumorem ſui adventus, oppreſſerit. Petebat Anglus ut diem Scotis diceret, quo die, de rebus magnis & magnopere ad utriuſque gentis ſalutem pertinentibus ſecum colloqueretur: magna ſpe, ſi cetera conveniſſent, fore, ut ei filiam collocaret: ac totius eum Britanniæ Regem poſt ſe, relinqueret: & quo firmius promiſſis crederet, eum in præſentia, Ducem Eboracenſem, ac regni Anglici Vicarium pronunciaret. Cum Jacobus tam magnis promiſſis libenter fuiſſet aſſenſus, ac de die conveniſſet, duæ factiones profectionem Regis in Angliam impediendam ſuſceperunt: Hamiltonii occulte, quod proximi eſſent hæredes, id laborabant, ne Rex uxorem duceret, liberoſque relinqueret, qui eos à ſucceſſione Regni excluderent. Sacerdotes ipſi frequentes contendebant. Cauſæ, in ſpeciem honeſtæ, prætendebantur, primum pericula, ſi in poteſtatem veteris inimici Rex cum paucis ſeſe daret, ubi ei, velit nolit, alienæ voluntati obtemperandum foret. Recitabantur majorum exempla, qui, vel credulitate ſua, vel hoſtis perfidia, in extremam neceſſitatem deducti, ex amicis pollicitationibus, damnum & ignominiam domum retulerunt. Jactabatur Jacobi Primi infelix error, qui, per inducias in terram (ut rebatur) amicam delatus, per annos octodecim captivus detentus, tandem expreſſis ab eo conditionibus, quas nec debuit, nec potuit accipere, avarè ſuis eſt venditus. Proferebatur Milcolumbus primùm, deinde frater ejus Gulielmus, Scotorum Reges, illecti Londinum per Henricum Secundum, atque inde in Galliam protracti, ut ſpeciem belli gerendi adverſus Gallum, vetuſto fœdere ſibi conjunctum, præberent. At nihil horum Henricus Octavus faciet. Primum, qui iſtud ſciemus? deinde, cujus imprudentiæ eſt fortunas omnes: vitam, decuſque, quæ in tua manu ſunt, alienæ poteſtati permittere? Demum Sacerdotes, qui pro aris ac focis ſibi certandum videbant, Jacobum Betonium, Fani Andreæ Archiepiſcopum, & Georgium Crichtonium, Caledoniæ Epiſcopum, ſenes invalidos ad aulam pertraxerant, fremere, religionem hoc congreſſu prodi, quæ tot ſeculis à majoribus ſervata, cuſtodes ſuos ſervaverit: cujus ruinam mox Regni interitus eſſet ſecuturus: Eam, leviſſimis de cauſis deſerere, hoc præſertim tempore: cum univerſus orbis pro ejus incolumitate vota faciat, & arma induat, non dico,

quanto

quanto cum periculo in præſenti, & in poſterum infamia, ſed quanto cum ſcelere & impietate ſit conjunctum. His velut machinis admotis, cum Regis animum, ſuperſtitionibus obnoxium, labefactaſſent, tum corruptis, qui plurimum poterant, aulicis, magnam per eos Regi pecuniæ vim polliciti, penitus eum à colloquio averterunt. Anglus, pro eo ac debuit, rem indigne tulit: ita diſcordiarum ſemina iterum jacta. Interea Rex, diuturnum cœlibatum ægerrime ferens, non magis legationibus externis, quam domeſticis aulicorum diſſenſionibus in diverſa diſtrahebatur, omnibus utilitatem publicam præferentibus, multis tamen è publico negotio privatum emolumentum ſpectantibus: & quanquam plerique, rebus Caroli florentibus, affinitatem cum eo utilem exiſtimarent, Rex ipſe tamen pronior in Gallicam amicitiam erat. Itaque, cum per legatos res non conficeretur, ipſe in Galliam navigare ſtatuit, & claſſe pro temporis brevitate ornata, VII. Calend. Aug. portu Lethæ ſolvit, omnibus, quo pergeret, ignaris: nam plurimi rebantur, Angliam petere, ut avunculum conveniret pœnitentia videlicet ductum, quod, ſuperiore anno, cum eo congreſſus non eſſet. Sed cum, orta tempeſtate, ventis contrariis jactaretur, ſciſcitanti navis gubernatori, quem curſum teneri vellet, in quamlibet inquit, ſi neceſſe eſt, terram appelle, præter unam Angliam: tum demum ejus conſilium eſt intellectum. Igitur, quanquam domum revehi poſſet, maluit tamen Scotiam circumvectus, iter per Oceanum Occidentalem experiri: ibi quoque vento parum ſecundo uſus, ex conſilio paucorum, dormiens retro vectus eſt. Eam rem, experrectus, adeo ægre tulit, ut Jacobum Hamiltonium, jam inde, à cæſo Comite Leviniæ, inviſum, ex eo, implacabili proſequeretur odio, neque ceteris ejus conſilii auctoribus unquam ſatis æquus fuerit. Neque deerant, qui, ut iræ Regiæ obſecundarent, Hamiltonium, ſimulatione officii, revera, ut conatus ejus impediret, fuiſſe ſecutum, inſimularent. Iterum navigationem tentaturus, multis è procerum numero proſequentibus, Calendis Septemb. ſolvit, ac decimo poſt die, Diepam Normanniæ portum appulit inde, ut famam ſui adventus præveniret, occultans, quis eſſet, ad Vindocinenſis oppidum, ubi tum diverſabatur, magna celeritate ſe contulit: cujus filia cum ei viſa non placuiſſet, ad aulam recta contendit. Et cum ad Regem Franciſcum, præter ejus aliorumque expectationem, veniſſet, ab eo amantiſſime eſt acceptus: qui ſuam ei filiam Magdalenam, pro-

CIↃ. D. XXXVI.

pe invitus, VI. Calen. Decemb. deſpondit. Pater enim, ut ante di-
ctum eſt, qui filiam natu majorem, ob valetudinis infirmitatem,
ad liberos procreandos, inhabilem rebatur, filiam minorem,
aut aliam quamlibet, è Nobilitate Gallica, uxorem offerebat.
Sed Jacobus & Magdalena, jam ante per nuncios amore inter ſe
coalito, & ex mutuo aſpectu, congreſſu, & colloquio confirma-
to de ſententia deduci non poterant. Nuptiæ Calend. Januar.
CIƆ. IƆ. factæ, anni milleſimi, quingenteſimi, triceſimi ſeptimi cum
XXXVII. ſumma omnium lætitia, in Scotiam, claſſe Gallica comitati, ap-
pulerunt, ad V. Calendas Junii. Nec diu illa ſuperſtes fuit, febre
hectica conſumpta. Deceſſit, Nonas Julii, cum ingenti o-
mnium, præterquam Sacerdotum mœrore, quod, ea viva (quam
ſcirent, ſub amitæ, Reginæ Navarræ diſciplina educatam) for-
midabant, luxui ſuo ac libidini modum impoſitum iri. Ceteris
ejus mors tantum dolorem attulit, ut tum primum (ut opinor)
apud Scotos veſtis lugubris uſus occœperit: quæ, ne nunc qui-
dem, quadrageſimo poſt anno, quanquam mores publici in
pejus fere proficiunt, admodum eſt frequens. Legati in Gal-
liam ſtatim, David Betonius cardinalis & Robertus Maſcuallius,
miſſi, qui Mariam Guiſianam, Longovillani Ducis viduam ac-
cerſerent: nam Rex, id quod evenit, de exitu uxoris veritus, in
illam oculos conjecerat. Hoc anno, Bothuelius, quod in An-
gliam clam commearet, & cum Anglis etiam in Scotia clam
conſilia conferret ſecreta, extra Scotiam, Angliam, & Galliam
fuit relegatus. Circa idem tempus, complures perduellionis fue-
rant inſimulati, Joannes Forboſius, juvenis acer, & magnæ fami-
liæ factionis princeps ab Huntilæo æmulo creditur oppreſſus.
Erat enim quidam Strachanus, homo ad quodvis flagitium
promptus, multos annos Forboſio valde familiaris, & omnium
ei nequiter patratorum aut conſcius, aut particeps aut auctor: is
parum (ut rebatur) ab eo, pro merito, cultus ad inimicum ejus
Huntilæum ſe confert: & crimen capitale vel ad eum detulit, vel
(ut plurimi putant) una cum eo confinxit: quod Forboſius vi-
delicet, ante annos complures, de Rege occidendo, conſilium
iniſſet. Id crimen quanquam nec ſatis firmis argumentis, nec
idoneis teſtibus fuiſſet probatum, & ſtudia inimicorum in ju-
dicio neminem laterent, XIII. die Julii, à judicibus, magna
ex parte ab Huntilæo conductis damnatus, capite luit. Sed ejus
ſupplicium vulgo minus triſte fuit, quod, etſi criminis, ob quod
pœnas dederat, expertem homines crederent, tamen, ob ſupe-
rioris vitæ facinora, morte non indignum exiſtimarent, Stra-

chanus

chanus judex, quod tantum crimen tam diu cælaſſet, extra Scotiam relegatus, complures annos Lutetiæ vixit, adeo fœde & nequiter, ut nullum in eo crimen incredibile eſſet. Rex, non adeo multo poſt, velut pœnitentia ductus, Forboſii alterum fratrem in familiam ſuam recepit, alteri, claris nuptiis aucto, bona in fiſcum redacta reſtituit. Poſt paucos dies, aliud ſecutum eſt judicium & reorum genere, & ſceleris novitate & atrocitate ſupplicii maximè miſerabile. Joanna Duglaſſia, Comitis Anguſiæ ſoror, Joannis Leontis, Reguli Glammiſii uxor, item filius ejus, & poſterior maritus, Gileſpicus Cambellus, Joannes Leon prioris mariti propinquus, & ſenex Sacrificulus inſimulati, quod Regem veneno tollere voluiſſe dicerentur. Hi omnes quanquam ruri aſſidue, procul ab aula, vitam agitarent, nec quicquam, quod eos læderet, à propinquis & miniſtris foret expreſſum, tormentis tamen damnati, & in arcem Edimburgenſem conditi: Duglaſſia, quinto poſt Forboſii ſupplicium die, igni cremata, cum maxima ſpectantium commiſeratione, movebat enim homines & ipſius, & mariti nobilitas, & in juventæ vigore, formæ, inter paucas egregiæ commendatio, &, inter ipſum ſupplicium, virilis in femina animi fortitudo: ſed omnium maxime, quod fratris exulis odium pluſquam crimen ſuum, ei obeſſe, crederetur. Maritus ejus, cum ex arce Edimburgenſi evadere conaretur, per demiſſum funem, ſed forte breviorem, quam ut radices rupis attingeret, fractis eo caſu prope totius corporis oſſibus, fuit extinctus: filius adoleſcens ſimplicior, quam ut ſuſpicio tanti facinoris in eum caderet, in arcem incluſus, &, Rege demum mortuo, dimiſſus, adempta bona recuperavit. Accuſator fuit Gulielmus Leon, propinquus. Is, poſtquam familiæ nobiliſſimæ interitum, è ſua calumnia, imminere vidit, ſera pœnitentia ductus, ſuum ſcelus Regi eſt confeſſus: nec tamen aut pœnam reorum levavit, aut efficere potuit, quo minus bona fiſco addicerentur. Proximo, qui hunc ſecutus eſt, anno, poſtridie Idus Jun. Maria Guiſia ad Balcomium, villam Jacobi Lermonthii appulit: inde terreſtri itinere ad Fanum Andreæ vecta, magna frequentia Nobilitatis illuc collecta, Regi nupſit. Initio anni proximi, qui fuit M. D. XXXIX. Lutheraniſmi ſuſpecti complures capti ſunt: ſub finem Februarii, quinque cremati: novem recantarunt: complures exilio damnati. In his fuit Georgius Buchananus, qui, ſopitis cuſtodibus, per cubiculi feneſtram evaſerat. Hoc anno, Regina filium peperit ad Fanum Andreæ: item proximo an- CIↃ. D. XXXIX.

no,

CIƆ. D. XL. no, alterum ibidem. Hoc anno, atque item ſuperiore, magis quietæ, quam compoſitæ res erant: nec tam ſeditionum cauſæ, quam auctor deerat: multis cupientibus, ſed nemine auſo, ſe tumultus ducem profiteri. Nam Rex, proviſis jam hæredibus, de ſua ſalute ſecurior, Nobilitatem, velut ignavam & imbellem, cœpit contemnere, tanquam, adverſus domum ſobole confirmatam, nihil auſuros. Ac jam ad ſubſtructiones ocioſas animum adjecerat. Ad hæc pecunia opus habebat Rex, juxta egens ac cupiens: unde par formido invaſit & Nobiles, & Sacerdotes, dum eam quiſque tempeſtatem à ſe in alterum inclinare contendit. Interim, quoties apud familiares, de inopia publica, querebatur, altera alterius factionis opes oſtentabat, velut prædam paratam, & ille, modo his, modo illis aſſentiens, utroſque, inter ſpem formidinemque, ſuſpenſos tenebat. Igitur cum, ea tempeſtate, legati Anglorum in aulam veniſſent, ab eoque petiiſſent, ut Eboracum ad avunculum accederet, magnumque, ſi id faceret, operæ precium pollicerentur, ac prolixe, de ſui Regis amore & benevolentia, erga eum, ſponderent, factio Sacerdotibus iniquior, toto conatu atque animi viribus, eo incubuerunt, ut Rex tempus, locumque colloquii petitum obiret. Id cum Sacerdotes reſciſſent, actum de Ordine ſuo, rati, niſi & congreſſum Regum impedirent, & eorum concordiam turbarent, odiorumque ſemina, Regem inter & proceres, jacerent. Omnes autem rationes circumſpicientibus, unum illud tum præſenti malo remedium præſentiſſimum eſt viſum, ſi animum Regis, adverſus pecuniam infirmum, largitionibus immenſis aggrederentur. Propoſita ante oculos periculi magnitudine, & fluxa & incerta promiſſorum hoſtilium fide, pecuniam domi & majorem, & facile parabilem, oſtentant: primum, de ſuo id annos ſingulos, ſe triginta aureorum millia contributuros, ceteraſque omnes fortunas, ad incerta diſcriminum, ſi res poſtulet, paratas fore, pollicentur: ex bonis vero eorum, qui adverſus Pontificis Romani auctoritatem, Regiamque Majeſtatem rebellarent & novis ac ſceleratis erroribus ſtatum Eccleſiarum turbarent, pietatem everterent, Magiſtratuum jura tollerent, ac tot ſeculorum inſtituta convellerent: ex horum, inquam, bonis in fiſcum relatis, poſſe ſupra centum aureorum millia annua confici, ſi Rex tantum (quoniam ipſi de capite civium jus dicere, non poſſent) qualem velint, judicem ferret. Ceterum, in quæſtione exercenda, nullum fore periculum, aut in judicando moram: cum tot hominum millia nihil dubitent, Veteris &,

Novi

Novi Teſtamenti libros contrectare, de Pontificis poteſtate ſermones ſerere, vetereſque ritus Eccleſiæ contemnendo, religioſis hominibus, ac Deo ſacratis, omne obſequium ac reverentiam detrahere. Hæc cum illi vehementer urgerent, datus eſt eis judex, ex animi ſententia, Jacobus Hamiltonius, nothus Comitis Araniæ frater, multis largitionibus ante eis obnoxius, & qui, facinore quantumvis crudeli, Regis animum jamdudum offenſum, ſibi conciliare cuperet. Venerat in Scotiam, circa idem tempus, Jacobus Hamiltonius, Limnuchi conventuum juridicorum præfectus, idemque ſuperioris Jacobi frater patruelis. Is, poſt diuturnum exilium, cum adverſus Jacobum nothum judicium eſſet profeſſus, impetrato in patriam ad tempus reditu ac intellecto in quanto diſcrimine ipſe, una cum ceteris purioris doctrinæ ſtudioſis, verſaretur, filium ad Regem, in Fifam tranſmiſſurum, miſit, qui, cum nactus, antequam naviculam conſcenderet, trepido nuncio hominem, alioqui natura ſuſpicioſum, implevit, rem eſſe capitalem, & toti Regno periculoſam, niſi Rex adverſus inſidiatorem facinus occuparet. Rex, qui tum in Fifam properabat, juvenem remiſit Edimburgum, ad conventum, quem Scacarium vocant: ibi convenire juſſit, Jacobum Lermonthium, Jacobum Kircadium, ac Thomam Areſkinum: quorum primus erat familiæ præfectus, alter Quæſtor primarius: neuter à religione puriore alienus: tertius Papiſticæ factioni deditiſſimus, & Regi ab epiſtolis. Eis mandabat, ut nuncio æque certam haberent fidem, ac ſi ipſe præſens eadem narraret, ac annulum notum, de digito detractum, pro teſſera, ad eos miſit. Hi, conſilio inter ſe communicato, Jacobum jam pranſum, ac ſe ad iter expedientem, domi ſuæ comprehendunt: & in arcem dant cuſtodiendum: ipſi cum per exploratores comperiſſent, Rege exorato, dimiſſum iri, præter publicum periculum, etiam ſibi metuentes, ſi homo factioſus & potens, ac tanta ignominia laceſſitus, incolumis evaderet, non ignari, quam acerbe & crudeliter vindictam exerceret, ſumma celeritate in aulam provecti, diſcriminis præſentiam, ingenium pravum, animum acrem, opeſque, omnia quam ſuſpicioſiſſime poſſunt, in majus augentes, Regi perſuaſerunt, ne hominem, juxta callidum & audacem, ad hæc ignominia irritatum, indicta cauſa, liberare,. Igitur Rex Edimburgum, ac inde ad Setonium profectus, Jacobum, ad cauſam dicendam, promi juſſit, ac judicio, more patrio conſtituto, damnatum, capite multavit: & corpore, poſt mortem, lacerato partes ejus in publicis

urbi

urbis locis ſuſpenſæ. Crimina adverſus Regem objecta, quod, certo die, effracto cubiculo, Regem trucidare conſtituiſſet: quod cum Duglaſſiis, hoſtibus publicis, ſecreta conſilia communicaſſet. Ejus mors, ob ſcelerate actam ſuperiorem vitam, paucis attulit dolorem, præterquam propinquis, & Sacerdotum Ordini, qui in ejus incolumitate omnem prope ſuarum fortunarum ſpem collocarant. Ab eo tempore, ſuſpicione adverſus Nobilitatem aucta, curiſque ſubinde animum anxium vellicantibus, inſomniis etiam nocturnis mens ægra ſollicitabatur: quorum unum inſigne circumfertur. Videre viſus eſt Jacobum Hamiltonium, enſe ſtricto, in ſe ruentem, primum dextrum, deinde ſiniſtrum detruncaſſe brachium: cumque comminatus fuiſſet, ſe brevi, ut vitam quoque adimeret, affuturum, ſtatim diſparuiſſe. Ille trepide experrectus, cum, de ſomnii eventu, multa ſecum volveret, paulo poſt allatum eſt, utrunque filium, alterum ad Fanum Andreæ, alterum Sterlini, eodem prope temporis momento, deceſſiſſe. Interea cum Anglo, jamdudum infenſo, neque certa pax, nec bellum erat. Nulla enim armorum denunciatione, è vicina Scotia prædæ agebantur, nec Angli, de rebus repetundis appellati, quicquam æqui reſpondebant: nemini erat incertum, Henricum ob fruſtrationem ad Eboracum colloquii graviter indignari. Scotus autem, etſi pro certo haberet, bellum inſtare, cenſumque habuiſſet, & fratrem, Moraviæ Comitem, univerſis copiis ducem deſignaſſet, & in belli apparatu diſtineretur, legatum tamen ad hoſtem miſit, qui ſine vi, ſi fieri poſſet, componeret: Georgio interim Gordonio, cum mediocri manu, ut incurſionum licentiam inhiberet, ad limitem miſſo. Angli, Gordonianorum paucitate contempta, cum ad Ieduardum cremandum properarent, Georgius Humius cum quadringentis equitibus eis ſe objecit: prælioque acri conſerto, cum Gordoniani procul viſi eſſent, metu injecto, effuſa fuga, ſe hoſti ſubduxerunt: cæſi non adeo multi: plurimi capti. Jacobus Lermonthius, qui ad Novum Caſtrum de pace agebat, vix tandem reſponſo accepto, quo belli apparatus occultior foret, una cum Anglorum exercitu redire juſſus eſt. Eidem exercitui occurrit Eboraci Joannes Areſkinus, & legati nuper è Scotia miſſi. Hi quoque ab Havarto, qui copiis præerat, retenti: nec ante dimiſſi, quam Bervicum eſt ventum. Scotus, ante legatorum reditum, certior de adventu Anglorum per exploratores factus, ad quatuordecim millia paſſuum à limite, ad Falaum Fanum caſtra poſuit,

præmiſſo Georgio Gordonio, cum decem millibus, qui vagas Anglorum populationes prohiberet: verum is nihil memoratu dignum geſſit: ac ne levia quidem certamina cum hoſte conſeruit. Rex mirum in modum cupiebat prælio decernere, adverſa Nobilitate: à quibus id impetrare non poterat. Plenus irarum, multa in eos fudit convicia, imbelles & majoribus indignos eos compellans, ac ſubinde dictitans, quando ab eis proditus eſſet, ſe cum ſua familia, quod illi renuiſſent, facturum. Nec placari poterat, quanvis frequentes dicerent, ſatis ei ad gloriam perpetratum, quod tantum Anglorum exercitum, tanto tempore collectum, ac Scotos ex improviſo aggreſſum, ac magna comminantem, non modo libera populatione prohibuiſſet, ſed, per octo dies, quos in Scotia manſerat, ita continuiſſet, ut vix unquam ultra mille paſſus à limite ſit auſus diſcedere: nam Bervico Anglus egreſſus, adverſo flumine Calſonem uſque tenuit iter: ibi certior, de Scotici exercitûs adventu, vado copias Anglus traduxit, adeo pugnæ fugientes eventum, ut, cum temere & ſine ordine in fluvium proruerent, uti quiſque tranſierat, ſignis relictis, qua proxime poſſent, domum properarent. Nec Gordonius interim, qui hæc è propinquo proſpiciebat, quicquam movebat: hanc ob cauſam, Rex adverſus eum odium implacabile conceperat. Maxuallius, ut Regis iram ex parte leniret, promittebat, ſi ſibi decem tantum millia permitterentur, ſe per Solvæum in Angliam penetraturum, ac operæ precium facturum: quod adeo præſtare poterat, niſi Rex, proceribus infenſus, Oliverio Sinclaro, Roſſelini Comarchi fratri, literas dediſſet occultas, quas in tempore promeret: in eis ſcriptum erat, ut exercitus univerſus Oliverium pro duce agnoſceret. Id conſilium eo ſpectabat, ne, ſi quid felicius geſtum foret, rei proſperæ gloria penes proceres eſſet. Cum jam in hoſticum eſſet perventum, ac circiter quingenti equites Angli in propinquis collibus cernerentur, Oliverius à ſua factione in altum elatus, ac duabus haſtis innixus, Regias profiteri literas juſſit, quarum lectio adeo totum exercitum offendit, & in primis Maxuallium, ut, ordinibus ſolutis, omnes confundi ac miſceri ſtatim cœperint. Hoſtes, homines militares, ſed nequaquam ad tantæ rei expectationem coacti, cum eam omnium rerum perturbationem è loco ſuperiore intuerentur, magno (ut eis mos eſt) cum clamore trepidos, inter pugnæ & fugæ conſilium, aggreſſi, pedites, equites, & calones confuſos in paludes proximas adigunt: ibi multi ab Anglis, plures à Scotis latronibus

 capti,

capti, & Anglis divenditi. Calamitate exercitûs ad Regem, qui non procul aberat, delata, ſupra quam credi poteſt, commotus indignatione, ira & mœſtitia animum in diverſa trahentibus, nunc in vindictam de ſuorum (ut ipſe dictitabat) perfidia pronus, nunc in novum belli apparatum, & rationem rerum gerendarum intentus erat. Id autem, inter res prope perditas, optimum eſt viſum, ut, induciis cum Anglo factis, Arcibaldum Duglaſſium, Anguſiæ Comitem, quibuſcunque poſſet conditionibus, revocaret. Interim, vigiliis & inedia vires corporis labefactantibus, animo curis obruto, intra paucos dies moritur, XIII. die Decembris, relicta filia hærede, ante quintum diem nata, ſepultusfuit, poſtridie Id. Jan. in Cœnobio Sanctæ Crucis prope Magdalenam priorem conjugem. Erat ei, dum viveret, facies & compoſitio membrorum decora, ſtatura mediocris, ſupra corporis modum, vires: ingenium acre, ſed quod, vitio temporum, parum fuit excultum. Victu utebatur parco, vino parciſſime: laboris, algoris, æſtus, inediæ patientiſſimus. Sæpe in equo ſedens hieme aſperrima, diem noctemque continuabat, ut latrones inopinantes domi deprehenderet: illaque celeritate, tantum ſui metum incuſſerat, ut, velut eo ſemper præſente, à maleficiis ſe continerent. Tanta moris patrii erat ſcientia, ut, de rebus gravibus, etiam per iter, ſumma cum æquitate expeditiſſime reſponderet: aditus etiam pauperioribus ad eum erat facillimus. Ingentes autem virtutes vitia prope adæquabant, ſed quæ temporis magis, quam naturæ videri poterant: omnium enim rerum licentia diſciplinam publicam ſolverat, quæ, niſi magna ſeveritate animadverſionis, ſiſti non poterat. Pecuniæ autem id fecerat avidiorem, quod, cum alienæ poteſtatis eſſet, in ſumma parſimonia educatus fuiſſet: &, cum primum ſui juris eſt factus, in vacuas ædes ingreſſo, direpta ſuppellectili, omnis ei ſimul Aulæ partes denuo erant exornandæ: proprium autem Regum patrimonium in eos, quos minime voluiſſet, uſus, curatores ejus abſumpſerant. Ad mulieres autem proniorem eum reddiderant adoleſcentiæ educatores, qui, hac ratione diutiſſime eum ſibi obnoxium fore, arbitrabantur. Nobilitatis magna pars ejus mortem non adeò moleſte tulit, ut quorum alios exilio multaverat, multos cuſtodiis coërcuerat: alii, metu ſeveritatis ejus, nunc ad priſtinum contemptum ira recenti adjecta, maluerunt, Anglo ſe hoſti dedere, quam ſui Regis iræ ſe committere.

LIBER DECIMUSQUINTUS.

REGE, in ætatis flore, non tam morbo, quam mœroris vi, extincto, motibuſque ſuperiorum temporum, inopinato eventu, ſopitis verius, quam compoſitis, tanta prudentioribus imminere videbatur tempeſtas, quantam vix ulla proximorum ſeculorum memoria aut ex majoribus audierat, aut ipſa meminiſſet. Neque Rex domi ſuprema ordinaverat, & puellam, octavo, ante ejus mortem, die natam, hæredem reliquerat: & Nobilitatis duces, in quibus aliquid auctoritatis fuerat, vel ſuo fato functi erant, vel apud hoſtem exules, aut captivi retinebantur. Nec fuiſſent, ſi domi, vel ob odia privata, vel, ob diſſenſionem de religione, vivo Rege, metu compreſſam, & mox, animis metu ſolutis, erupturam, inter ſe diſcordes, quicquam erant pro ſanis acturi. Accedebat ad hæc bellum externum adverſus Regem potentiſſimum: qui quomodo eſſet uſurus victoria, multi, pro ſua cujuſque ſpe, aut metu, varie diſſerebant. Qui ſecundus erat hæres, ut nec, ad privatam vitam degendam, virtutibus multum vulgo præſtabat: ita neque conſilio, ad Regnum gerendum, neque fortitudine erat inſignis. Cardinalis, in publicis malis locum creſcendi ſibi eſſe, ratus, ut & Ordini, & Gallicæ factioni ſe oſtentaret, facinus, & audax & impudens eſt aggreſſus: conducto enim Henrico Balfurio, ſacrificulo mercenario, falſum teſtamentum Regi ſubjecit: in quo ipſe ſe, tribus aſſeſſoribus è potentiſſimis procerum adjectis, in ſummo Magiſtratu collocabat. Spem ei, id conſilium ſucceſſurum, faciebat Comitis Araniæ minime turbidum, & à periculis ad quietem pronum ingenium, & generis propinquitas: erat enim ex amita Cardinalis natus: & ipſe unus ex poſſeſſoribus, velut in partem dominationis aſſumptus. Occaſio item ſupremæ poteſtatis invadendæ, & celeritatis egere viſa eſt, ut captivorum & exulum ex Anglia reditum præveniret, ne quid, in approbatione ſui honoris, eis integrum relinqueret, quorum & potentiam & gratiam formidabat, & mentem à ſe alienam, ob diverſum pietatis cultum, non dubitabat. Ea cauſa fuit ei, ut ſtatim poſt Regis interitum edictum, de quatuor Gubernatoribus eligendis, promulgaret. Adjecit etiam factioni ſuæ quoſdam procerum, donis & pollicitationibus illectos: ac maxime Reginam, adverſis partibus non ſatis æquam. Hamiltonius autem, adverſæ factionis princeps, homo minime ambi-

ambitioſus, quietem oblatam videbatur amplexurus, ſi per propinquos licuiſſet: qui ſuæ magis libidini ſtudebant, quam, de ejus honore, erant ſolliciti: hi, die noctuque, juvenis animum ſpe implebant, & hortabantur, ne fortunam, ultro ſe offerentem, è manibus labi ſineret: omniaque commiſceri malebant, quam in vitæ certa, & privata conditione conquieſcere. Præterea multos eis conciliabat amicos Cardinalis odium, indignitaſque, ſub ſacrificuli imperio, ſervitutis. Suberat & ſpes, incerta quidem illa, ſed tamen, ad hominum ſtudia excitanda, non inefficax, quod, cum Hamiltonius ſecundus eſſet hæres, multi ſecum reputabant, Puella paucorum dierum, quæ ſola eum anteiret, quod ante nubilem ætatem vel caſibus fortuitis eſſet objecta, vel, tutorum fraude, periculis obnoxia. His, in longum fundamenta potentiæ ſtruentibus, conſultiſſimum eſt viſum, qui ex præſente rerum ſtatu ſe offerebat, fructum non negligere: & futurum Hamiltoniorum incrementum ſpe amplecti: quæ ſi fefelliſſet, non difficilem apud novam Principem, gratiam hominum in Regni initio colligentem, & ſi quid ſecus eveniſſet, veniam. Dum in Scotia hic rerum eſt ſtatus, Anglus interea in lætitiam, ob victoriam inſperatam, effuſus, principes captivorum Londinum accerſit. Biduo in arce concluſi, die ſacro Thomæ Apoſtolo, qui eſt Decembris xx. per urbem, qua longiſſima eſt, ac velut ad publicum ſpectaculum, per ora vulgi traducti, cum tandem ad aulam Regiam perveniſſent, ibi à Cancellario Anglo graviter increpiti, tanquam fœderis violatores, ac verbis ampliſſimis bonitate & clementia Regis laudata, qui multum de ſuo, adverſus eos, jure remiſiſſet, per familias laxiore cuſtodia diſtribuuntur. Erant autem ei ex Ordine ſupremo ſeptem: præterea, honeſto loco nati, viginti quatuor. Verum, ante triduum, renunciato, Regem Scotorum, unica filia hærede ſuperſtite, deceſſiſſe: hæc occaſio peropportuna Anglo viſa eſt, per concordiam Scotos Anglis conjungendi, eorum Regina filio ſuo deſponſa. Itaque, revocatis in Aulam captivis, & per homines idoneos eorum animis prætentatis, blandius eos appellatos, operamque ſuam pollicitos, quatenus aut ſine publico detrimento, aut privata infamia poſſent, Calend. Jan.
CIↃ. D. ineunte anno milleſimo, quingenteſimo, quadrageſimo tertio,
XLIII. Scotiam verſus dimiſit. Cum ad Novum caſtrum veniſſent, ac Thomæ Havarto, Duci Norfolciæ, obſides dediſſent, cetera liberi ad ſuos redierunt. Redierant una cum eis Duglaſſii fratres, poſt decimum quintum exilii annum; patriæ reſtituti: omnes

autem

autem cum partis majoris gratulatione recepti fuerunt. Cardinalis, qui, hanc tempeſtatem in ſe intentam, videbat, non dubius, quin & captivos & exules, in comitiis, adverſarios eſſet habiturus, curarat, ut, ante adventum eorum, ipſe Prorex eligeretur: verum is honor haud diuturnus ei fuit: nam, paucis poſt diebus, fraude ejus in falſo teſtamento Regi ſubjiciendo deprehenſâ, honore dejectus, & Jacobus Hamiltonius, Araniæ Comes, Prorex dictus fuit: aliis, quod Regni proximus eſſet hæres, jam tum gratiam occupantibus: aliis Cardinalis crudelitatem in quæſtionibus de Religione, tanto ante proſpicientibus. Eum timorem auxerunt codicilli, poſt Regis interitum, reperti, in quibus ſupra trecentorum, è prima Nobilitate, nomina continebantur: &, inter hos, in primis, qui Prorex poſtea factus eſt, in crimen vocabatur. Ejus igitur electio, quia multorum pericula ſublevatura videbatur, & ſuperbiam Sacerdotum compreſſura, majori parti hominum admodum grata fuit: ipſe quoque libellos, qui controverſias de Religione continebant, libenter lectitabat, & vitæ ſuperioris quies, procul ab aulica ambitione remota, ſpem animi modeſti & temperantis multis faciebat, Magiſtratu nondum torporem & ſocordiam ingenii detegente. In conventu, qui menſe Martio habitus eſt, affuit Radolfus Sadlerius Eques, ab Anglo legatus, qui nuptias & pacem publicam procuraret, & alios promiſſi admoneret, alios (ut fama circumferebat) pecunia tentaret. Huic paci cum Regina Cardinaliſque, cum tota Sacerdotum factione, non ſolum repugnaret, ſed obturbando, & alios interpellando, nihil decerni pateretur, communi prope omnium conſenſu, Cardinalis in cubiculum ſeorſum ſecluſus eſt, dum ſententiæ perrogantur. Eo ſemoto, de matrimonio Reginæ, deque aliis conditionibus facile conſenſum: obſides etiam, hæc firma fore, Anglo promiſſi. Cardinalis, deprecante Regina vidua, liberiore cuſtodia apud Setonium habitus: eo pecunia perſuaſo, brevi poſt eſt dimiſſus. Cum jam, poſt graviſſimam imminentis belli formidinem, pax cum ſummo utriuſque Regni emolumento confecta in perpetuum videretur, qui jam aliquot annos à negotiando cohibiti erant, mercatores certatim in mare provolant: quam poſſunt pro tempore plurimas, precioſiſſimis mercibus naves onerantes. Edimburgum duodecim, ceteræ illius oræ urbes (quæ pars eſt Scotiæ opulentiſſima) pro viribus quæque ornant. Hæc claſſis, fiducia pacis Angliæ, littus propius, quam alioqui neceſſe erat, legens, ceſſante vento, alibi ſtabat ad ancoram, aliæ tutos portus

erant ingreſſæ, opportunæ Anglis ad omnem injuriam, ſi quis belli motus oboriretur. Eodem fere tempore redierant è Gallia Joannes Hamiltonius, Abbas Paſletenſis, & David Panitarius: hi, multorum annorum abjecta perſona, ad veros mores reverſi, & velut in ſchola non pietatis, ſed nequitiæ ſe exercuiſſent. Aulæ omnium flagitioſorum anteſignani erant. Cardinalis, inſperata libertate potitus, homo ſuperbo ingenio natus, & repulſa accepta, ac fraude detecta, ignominia etiam accenſus, omnes circumſpicit turbandæ concordiæ rationes. Primum, re communicata cum Regina vidua, communiter ambo indignabantur, Duglaſſianos, ob multa magna beneficia, certiſſimos Angli clientes, ſtatim ab exilio, in concilia de ſumma rerum accitos: & receptæ religionis mutationem omnes pariter formidabant, quæ, ſecum Gallici fœderis ſolutionem allatura, videretur. Ibi de Reginæ conſenſu, Cardinalis, coacto, Sacerdotum conventu, & magna ab eis extorta pecunia, quæ imminentem univerſæ Papanæ Eccleſiæ ruinam averteret, primum parte ejus compluribus adverſæ factionis hominibus claris repræſentata, & adjectis multis magniſque pollicitationibus perſuadet, ne obſides promiſſos Anglo traderent: &, qui nuper è captivitate redierant, ab eis pariter impetrat, ut liberos & propinquos, nuper hoſti datos, poſteriores legibus & ſalúte publica habeant, & religione priſtina: cujus incolumitas in hoc uno momento verteretur: neu ſe in perpetuam ſervitutem ultro præcipitent. Præterea curat per Sacerdotes, ut Regis Angliæ Legatus ſuperbe contemneretur: per operas vero & ſcurras, contumelioſis verbis comites ejus acciperentur: eorumque dicta & facta in pejorem partem raperentur. Verum Legatus, obſtinato adverſus omnium contumelias animo, nequam ipſe diſſidii occaſionem dediſſe videretur, ſtatuit, diem tradendis obſidibus dictum opperiri. Is cum veniſſet, Proregem adiit: deque probris, non tam ſibi, quam Regi ſuo illatis, juriſque gentium contemptu graviter queſtus petit ab eo, ut juxta fœdus, non ita pridem factum, obſides tradat, amicitiamque, nuper initam, ſanctam & inviolatam, ex utriuſque gentis commodo, ſervandam curet. Ille, de contumeliis Legato factis, ſe excuſat, ac nolle factum dicere, brevique, quæſtione habita, operam daturum, ut eorum petulantiæ pœna ſit erga gentem Anglorum ſui ſtudii & voluntatis teſtimonium. Quod ad obſides attinet, Ego, inquit, nec à volentibus impetrare, nec invitos cogere poſſum: id genus enim eſt imperium, quod gero, ut non

minus juris accipiam, quam dem. Itaque, tanta ſeditione, quantam ipſe vides, à Cardinali excitata, omnes meæ rationes conturbatæ ſunt, ut, vi publici furoris abreptus, nihil de me certi confirmare poſſim. Jam negatis novis obſidibus, incidit & altera, non minor conſultatio, de Nobilibus ante paucos menſes bello captis, qui obſides dederant, ac ſancte promiſerant, ſe, pace, quam Anglus petebat, conditionibus minime iniquis non confecta, redituros. Eos enim factio Cardinalis reliquuſque Sacerdotum Ordo partim rationibus & exemplis contendebat, rem, propinquos, liberos, & ſi qua alia hominibus debeant eſſe jucunda, patriæ charitati poſthabenda: partim minas à Gallicis auxiliis, & conjurationem totius Europæ, in majorum ritibus & ceremoniis propugnandis, crimenque proditæ patriæ, & veterum familiarum imminentis interitus intentabant: orabantque, ne, tam periculoſo tempore, patriam deſererent, qua ſalva, liberos & propinquos alios ſperare poſſent: perdita, ſpes reliqui temporis una periret. Multa quoque, de inexpiabili harum gentium odio, deque Regis, in cujus poteſtatem venturi erant, crudelitate, vera falſis mixta commemorabantur: jactabatur etiam decretum concilii Conſtantienſis, quod, pacta, contracta, promiſſa, jurata hæreticis irrita eſſe jubet. Cum major pars eorum, quos ea res attingebat, facile qualemcunque ſuæ culpæ excuſationem acciperent, inventus eſt unus, Gilbertus Kennedus, Caſſiliſſæ Comes, qui, nec pecunia abduci, nec minis depelli de conſtantia fidei ſervandæ poſſet. Is, cum binos fratres obſides in Anglia haberet, palam profeſſus eſt, ſe in cuſtodiam rediturum: neque, ullo metu objecto, commiſſurum, ut ſuam duorum fratrum ſanguine vitam redimeret, ac recta Londinum, multis reclamantibus, eſt profectus. Rex & juvenis conſtantiam laudavit, &, ut locum virtuti apud ſe omnes ſcirent, muneribus donatum, una cum fratribus, domum remiſit. Sed nec placatior erat erga Kennedum Henrici animus, quam erga ceteros Scotos ira implacabilis: itaque navibus Scotorum, quarum (uti diximus) ſatis magnus numerus in portubus & ſtationibus Anglorum ſtabant, retentis, ſtatim bellum indixit. Nec obſcure non modo fœderum, ſed etiam juris gentium violatoribus minabatur, cum in tam præcipiti ſtatu regnum Scotorum ſtaret, tantum abeſt, ut vel cognationis memoria, vel communis patriæ charitas, vel ſalutis publicæ reſpectus animos permoveret, ut multo acrius ſeditionis faces accenderentur. Factio enim Cardinalis, & Reginæ viduæ, quæ omnia

trahebat ad Gallos, miſſis ad eos legatis, oſtendebant, niſi quid in eorum ſubſidiis opis eſſet, nunc in ipſo articulo rem eſſe, ut Scoti & Angli in unam ditionem coirent: id quam ex uſu terræ Galliæ foret, aliquot ſeculorum experientia eſſe compertum. Illud autem in primis à Gallis petebant, ut Matthæus Stuartus, Leviniæ Comes domum ad ſuos remitteretur: ut qui non ſolum Hamiltoniæ familiæ eſſet æmulus, ſed etiam, patre ad Limnuchum ab eis cæſo, capitalis inimicus. Huic juveni, præter, in ipſo juventæ flore, formam egregiam, & corporis dignitatem, conciliabat omnium animos patris, hominis maxime popularis, memoria, & ſolitudo, & pericula familiæ clariſſimæ jam ad paucos redactæ: multæ domi clientelæ: magnæ familiæ propinquitatibus conjunctæ. Ad id, proximi Regis judicium, qui, ſi abſque maſcula ſtirpe liberûm decederet, hunc ſibi hæredem & ſucceſſorem deſtinabat: eamque voluntatem, ſi diutius vixiſſet, conventus publici (penes quem eſt omnium rerum ſumma poteſtas) decreto confirmaturus credebatur. Neque deerant adulatores, qui animum generoſum quidem, & magnarum rerum expectatione jam erectum, ſed adverſus fraudes incautum, ad ſpes ampliores excitarent: præter enim ſummum, in annos prope viginti proximos, imperium, & in veteres inimicos dominationem, etiam Reginæ viduæ nuptias ſpondebant: & ſi quid humanitus interea puellæ, penes quam tum Regium nomen erat, accideret, eum haud dubie Regem futurum: nec Regem modo, ſed & Jacobi Hamiltonii, proxime defuncti, legitimum hæredem: quando Prorex nothus eſſet, ac non modo Regni, ſed ne ſuæ quidem familiæ hæreditatem jure poſſet ſperare. Accedebant Franciſci, Regis Francorum, adhortationes, & ſpes oſtentata, & auxilia in tempore promiſſa. His rebus, cum ſimplex & credulus juvenis animus facile impelleretur, profectionem in Scotiam adornat. Horum tum nihil cum Hamiltonius ignoraret, ut & ipſe ſuæ parti vires adjiceret, de conſilio, quibus maxime fidebat amicorum, ſtatuit, Reginam, quæ adhuc in matris poteſtate erat, è Limnucho tollere: ea enim ad ſe traducta, non modo Regii nominis umbram, quæ plurimum apud multitudinem valet, ſe penes fore: ſed puellæ collocandæ, atque etiam Regni, quo vellet, transferendi, ſe arbitrum futurum. Id ſi conſecutus fuerit, tum Anglum pollicitationibus duci: vel, ſi neceſſe ſit, partibus adjungi poſſe. Hoc conſilium cum ſummopere placuiſſet, ut, in civilibus diſſenſionibus, exploratoribus, omnia utrinque obſervantibus, nihil occulti eſſe poteſt, ad Cardinalem

ſtatim

ſtatim eſt delatum: is, coactis, quos ſibi è Nobilitate pecunia conciliaverat, Limnuchum venit, ac magno cum civium damno, dies aliquot Reginæ præſidio fuit. Interea Levinius è Gallia appulit, &, amice Prorege ſalutato, diſſimulatis utrinque odiis, Limnuchum contendit. Ibi convento Cardinale, domum ſuam profectus, in concilio amicorum longo ſermone explicavit, à quibus accerſitus, cujus juſſu, qua ſpe fretus, quibus conditionibus veniſſet: nec ſummum magiſtratum modo, ſed nuptias Reginæ viduæ ab ipſa factioniſque principibus ablatas: Ab Rege Gallorum, ad hæc perficiunda, favorem opeſque, &, ſicubi opus eſſet, auxilia ſperare juſſum. Cunctis aſſentientibus, atque adhortantibus, ne fortunæ ſeſe offerenti deeſſet, plus minus quatuor millibus hominum comitatus, ad Reginam venit. Hamiltonius, qui, delectu habito, congregatiſque Edimburgum amicis, ad Reginam perrumpere decreverat, jam ſe viribus inferiorem cernens, ex amicorum conſilio, & ſuo ingenio ad concordiam propenſior, de pacis conditionibus tractare cœpit. Miſſis ab utroque ſummæ prudentiæ viris, ad Liſtonem vicum, medio fere inter Edimburgum & Limnuchum ſpatio, in has conditiones conventum eſt, ut Regina Sterlinum traduceretur: Educationi ejus, qui præeſſent, quatuor primi Ordinis proceres eligerentur, qui neutri ſe factioni implicuiſſent. Nominati, Gulielmus Gramus, Joannes Areſkinus, Joannes Lindeſius, & Gulielmus Leviſtonius, viri clari, & illuſtrium familiarum principes. Hi, ex communi partium decreto, Regina accepta, viam, quæ Sterlinum fert, ingreſſi ſunt, ſtante ſub armis cum ſuis Levinio, donec extra periculum à factione adverſa eſſet perventum: nec multo poſt, peractis conſuetis ceremoniis, acceptiſque imperii inſignibus, ad XII. Cal. Septembr. Sterlini Regnum iniit. Prorex autem, cum nec favore vulgi, ob inconſtantiam à ſe alienati, nec viribus ſe parem adverſæ factioni videret, & ipſe per occulta colloquia tractare cœpit, & Cardinalis, qui per matrem Proregi genere propinquus erat, eum, terrore injecto, potius ad ſe traducere, quam vi armorum opprimere volebat. Igitur cum eum, parte procerum largitionibus ante detracta, domi infirmiorem, & Anglis viliorem reddidiſſet, &, ad conſentiendum iniquo fœderi, coëgiſſet, per familiares, apud quos pecunia, quam honeſti ſtudium erat potentior, Sterlinum perduxit: atque, ut infamia flagitii minueretur, ad vulgus, non propalam, ſed in æde Franciſcanorum, præſente Regina vidua, & aulicorum primoribus,

 ſenten-

ſententiam ſuam, de religionis capitibus controverſis, Prorex mutavit, ac, metu litis de fortunis omnibus intentatæ, ſe ita Cardinali reddidit obſequentem, ut, de imperio, ſolam auctoritatis umbram retineret. Hoc modo Cardinalis, quod ſuppoſito falſo teſtamento petierat, Proregis ignavia, & propinquorum ejus avaritia eſt conſecutus, ut omnibus Regni commodis frueretur, & invidia careret. Id unum, ad ſtabiliendam potentiam, reſtare videbatur, ut Levinium, moleſtum conſiliorum ſuorum interturbatorem, abigeret: tandem cum Cardinale Regina vidua hunc ordinem rei gerendæ conſtituit, ut interim, dum reſponſum à Rege Gallorum expectatur, ipſa juvenis animum ſuſpenſum, ſpe nuptiarum injecta, teneat. Scripſerant autem de Levinio ad Gallum honorifice: neque enim negare poterant, ejus maxime, ſecundum Deum, opera ſe in libertatem vindicatos: Nunc, Regis liberalitate & ſubſidio, rebus in Scotia tranquillis, eum orant, ut ſuum beneficium tueatur, ac pacem à ſe præſtitam, revocato Levinio, confirmet: Neque enim aliter res diu fore pacatas, ſine factionis alterius pernicie. Hæc occulte adverſus Levinium tentabantur. Ipſe interim variis ducebatur artibus, ab Regina vidua & Cardinale, Aula in luxum & laſciviam ſoluta, ludis & conviviis indulgebat: dies equeſtrium certaminum ſimulacris, nox perſonatis ſaltationibus ſtrepebat. In hæc cum Levinius & natura proclivis, & aulæ Gallicæ conſuetudine exercitatus eſſet, acceſſit æmulus, Jacobus Hepburnus, Comes Bothueliæ, qui animum, quamvis languentem exſtimularet: is enim ab Jacobo Quinto relegatus ac ſtatim, eo mortuo, domum reverſus, eiſdem artibus Reginæ viduæ nuptias ambiebat: & eminebant in utroque natura & fortunæ dotes, magis ſimiles, quam æquales. Itaque, cum Bothuelius cetera pene par, in omni autem certamine & armorum ludicra meditatione eſſet inferior, aula relicta, domum conceſſit. Levinius, æmulo remoto, cum cetera facilia & prona exiſtimaret, ac promiſſa Reginæ & Cardinalis repræſentari, vehementius poſtularet, intellexit demum, ſe fraude circumventum ludibrio haberi: inimicum ſuum Hamiltonium, per eos ad opes, auctoritatem, & in omnium vitam, & fortunas poteſtatem promoveri. Juvenis, malarum artium inſolens, & qui aliorum ingenia de ſuo æſtimaret, ita ira exarſit, ut nec verborum acerbitate abſtineret: ac ſancte juraret, ſe inopiam, exilium, mortem, denique potius quidvis perpeſſurum, quam ut tantam contumeliam inultam relinqueret. Itaque cum totus in vindictæ cogitatione, ſed conſilii adhuc dubius, Britan-

Britannodunum ſe removiſſet, ibi ad eum deferuntur triginta Scutatorum millia, à Rege Gallorum (nondum enim certo comperat, quo in ſtatu Scotorum res eſſet) miſſa, ut, hac pecunia, vires factionis augeret. Ea res ægrum animum aliqua ex parte erexit, quod, à Rege Gallo ſe nondum deſertum crederet. Cum autem, in pecunia diſtribuenda, juberetur, uti Reginæ viduæ & Cardinalis conſilio, partem ipſe ſuis amicis diviſit, partem ad Reginam miſit. Cardinalis, qui totam eam prædam ſpe devoraverat, & hoc lucro ſe fraudatum, & ignominia affectum, graviter ferens, Proregi auctor fuit, ut, exercitu ſtatim comparato, Glaſcuam proficiſceretur: non dubius, & Levinium, & pecuniam ibi pariter opprimi poſſe. Eorum conſilio ad Levinium perlato, ille ex amicis & clientibus brevi ſupra decem millia hominum coëgit: hanc autem ut multitudinem facilius conficeret, multum juvit procerum quorundam indignatio, qui, ab initio, & religionis ſtudio, & Cardinalis odio, Proregem ad ſummum honorem evexerant, ac tum priorem benevolentiam in odium commutaverant, quod ille, amicis optime meritis non modo inconſultis, ſed, quod in ipſo erat, proditis, hoſti immaniſſimo ſe & illos, in ſervitutem, dediſſet. Itaque hic animorum habitus, novam, & vix credibilem, rerum Scoticarum fecit mutationem, ut prope integris partium viribus, duces modo alii accederent: Hamiltonio, cum propinquis, ad Cardinalem & Reginam viduam adjunctis, ejus autem prioribus amicis ſe Levinio aggregantibus. Cum eis ergo copiis repente coactis, Levinius Letham venit: miſitque Edimburgum ad Cardinalem, qui denunciarent, nihil opus eſſe, ut ſe Glaſcuam oppugnatum venirent: ſe enim, primo quoque die, ſui copiam in campis, qui Letham Edimburgumque interjacerent, facturum. Cardinalis, qui, Prorege in ſuas partes tracto, adverſæ factionis opes & animos fractos rebatur, neque quenquam fore ſperabat, qui ſecum acie congredi auderet, cum ſe, præter opinionem, viribus inferiorem cerneret, conflictum quidem verbo non recuſabat, ſed rem, de die in diem, variis moræ cauſis interpoſitis, differebat: gnarus interim, Levinium non poſſe, diu voluntariorum exercitum, ſine ſtipendiis, aut commeatu in longum tempus, proviſo, continere: aſſidue precibus & pollicitationibus eorum, quos idoneos putabat, animos tentabat, ſi quos ad ſe traducere poſſet. Levinius, cum, hoſtem ducere bellum, videret nec ulla ratione prælio rem commiſſurum, ſeque ad obſidionem omnibus rebus neceſſariis imparatum, præterea colloquiis
noctur-

nocturnis quoſdam ſuorum cum hoſte jam tranſegiſſe, ut ſe ex iis anguſtiis quamprimum explicaret, amicis, qui jam ſibi occulte proſpexerant, urgentibus, paciſci cum Prorege fuit coactus. Itaque Edimburgum ad eum profectus eſt, atque aliquot dies ibi, tanquam odiorum veterum obliti, una tranſegerunt. Tandem ubi Limnuchum eſt ventum, hic Levinius, per amicos admonitus, ſibi occultas parari inſidias, Glaſcuam de nocte clam ſe contulit, arceque Epiſcopali commeatibus & præſidio quantum ſatis videbatur, communita, Britannodunum conceſſit. Illic magis dilucide cognoſcit, Duglaſſios cum Hamiltoniis conveniſſe. Et quia ex priſtinis ſimultatibus ſuſpiciones inter factiones adhuc reliquæ erant, Georgium Duglaſſium, & Alexandrum Cunigamium, alterum pro patre, alterum pro fratre obſides datos: id quidem quanquam in ſpeciem, & firmioris concordiæ ſimulationem factum fuiſſet, promiſſumque foret, eos intra paucos dies liberatum iri, tamen uſque ad Anglici exercitûs adventum detenti fuerunt, Hamiltoniis nunquam ſecutis, donec proceribus, in quibus aliquid animi aut virium eſſet, ſublatis, eorum ſupplicii terrore, ceteros à tumultuando compeſcerent. Præter hæc, circa idem tempus, fit certior Levinius, Franciſcum Regem inimicorum calumniis eſſe alienatum. Interea, Glaſcuam venerunt Arcibaldus Duglaſſius, Anguſiæ Comes, & Robertus Maxuallius, clariſſimæ familiæ princeps, ad controverſias (ſi fieri poſſet) inter Proregem & Levinium, ſedandas: ſed, qui Proregi erant à conſiliis, perſuaſerunt, uti ipſi pacis interpretes retinerentur: itaque per poſticum ædium, ne quis tumultus in oppido fieret, educti, in cuſtodiam, ad arcem Hamiltonium, mittuntur. Hoc ſtatu rerum in Scotia, nec Anglis, quam Scotorum præſtantiſſimis, Proregi infenſioribus, Henrico Regi viſa eſt occaſio, non modo fœderis, ſed juris gentium violati pœnas expetendi: ac prius, quam vi & armis quicquam attentaret, literas minarum & juſtæ querelæ plenas ad Edimburgenſes miſit, jure increpans, quod amicitiam ſuam, qua facile carere non poſſent, oblatam, adeo arroganter rejeciſſent: nec rejeciſſent modo, ſed, beneficiis provocati, belli ſemina ſpargerent: & ipſum invitum ad arma cogerent. His literis, cum nihil profeciſſet, magnas navales copias, quas tum in armis habebat, in Morinos primo quoque tempore trajecturas, in Scotiam vela facere, juſſit: ac Edimburgum & Letham (quæ oppida præcipue Legato ejus inſultaverant) & regiones circum circa omnibus belli malis affligere. Naves eo delatæ, paulo

ſupra Letham, peditum decem millia, quarto die Maji, expoſuerunt, ac, nullo repugnante (cives enim, negotiandi cauſa, plerique omnes aberant) oppido potiuntur. Prorex & Cardinalis, qui tum Edimburgi erant, cum ab omnibus rebus imparati omnia circumſpicerent, tantus eos repente terror invaſit, ut quatuor illos viros, genere & factis nobiliſſimos (quorum ante meminimus) captivos cuſtodiis eduxerint, nullo certe incolumitatis publicæ reſpectu: ſed ſimul veriti, ne propinque & clientes eorum aut militiam recuſarent, aut ſe cum hoſte conjungerent, ſimul, ut populi, multis de cauſis à ſe alienati, bene volentiam redimerent: ipſi autem, & civium & hoſtium pari odio ſe committere non auſi, Limnuchum perfugerunt. Angli, Lethæ triduum morati, dum impedimenta machinaſque exponunt, ſeſe ad congrediendum parant: aliarum autem rerum cura expediti, Edimburgum ducunt: &, urbe ſpoliata, ac deinde incenſa, ad vicinas circa regiones depopulandas, diſperſi multos pagos, arceſque nonnullas, & villas hominum Nobilium ferro, flammaque evaſtarunt. Edimburgo dein Letham reverſi, ac ſecundam tempeſtatem nacti, ignibus in ædificia immiſſis, naves ſolverunt. Per id tempus, Levinius certior eſt factus calumniis inimicorum Regem Franciſcum eſſe penitus alienatum: frequentibus enim literis & nunciis, adverſa factio Gallo perſuaſerat, unum eſſe Levinium, qui ob veteres cum paternis hoſtibus inimicitias, publicam Scotorum concordiam remoraretur: eum eſſe caput factionis, Proregi adverſantis, & Anglis amicæ: & qui privatis magis indulgeret odiis, quam cauſæ communi faveret: eum ſi Rex in Galliam revocaret, inter ceteros facile pacem coituram. Hæc cum Levinius, de ſe ab inimicis ad Regem delata, ex amicis reſciſſet, ſcripſit & ipſe ad eundem, quo in ſtatu rem Scoticam comperiſſet: quanto ſuo & amicorum labore, utranque Reginam vindicaſſet in libertatem, eaſque rerum potentes feciſſet, fracta partium adverſarum potentia, atque, è turbulentiſſima tempeſtate rem in ſummam tranquillitatem reſtituiſſet: nec ſibi quicquam fore gratius, quam in Galliam, in qua prope diutius, quam in Scotia vixiſſet, redire, hominumque chariſſimorum ſuaviſſima conſuetudine frui. Verum, ſe non ſua ſponte, ſed Regis miſſu, in patriam reverſum, nec quicquam ibi geſſiſſe, cujus aut ipſum, aut Regem pœnitere debeat: quod ſi favore priſtino non deſtituatur, ſe brevi facturum, ut non modo ſpem de ſe conceptam æquet, ſed etiam ſuperet: ſin, in medio rerum curſu, nunc revocetur, non

ſolum

ſolum res præclare inchoatas ſe relicturum imperfectas; ſed amicos, propinquos, & clientes, quos ad cauſam publicam ſuſcipiendam, impulerit, & ſumptu & laboribus pene afflixerit, in ſervitutem & cruciatum, crudeli & impio tyranno traditurum: qui, quantum in ſe erat, Reginam & Regnum hoſtibus venum dederit: pacta, & promiſſa cum hominibus nihilo ſanctius obſervet, quam pietatis adverſus Deum cultum: quem, intra paucos annos jam tertium mutavit: nec id in eo mirandum, qui promiſſa & jurata, non fidei firmandæ vincula, ſed perfidiæ occultandæ latibula, exiſtimaret. Illud autem ſe magnopere optare, ut Regia majeſtas, & qui à conſiliis ſunt, cogitent, utri potius fides, in re tanta ſit habenda: eine, cujus omnes majores ſe, ſuam vitam, opes, honores ad ejus amplitudinis emolumenta contulerint, & multis beneficiis, non tam laborum præmiis, quam bene promeritorum teſtimoniis, aucti, cumulati, & honorati fuerunt, quam homini, ad omnem leviſſimi rumoris auram inimicos amicoſque mutanti, & à ſolius fortunæ arbitrio, pendenti. Hæc quanquam plurimi vera non ingnorarent, tamen Gallus à Guiſianis, Reginæ viduæ patre & patruo omnibus in rebus ejus opes & auctoritatem augentibus, obſeſſus, adverſus Levinii deprecationem aures animumque ita obfirmarat, ut, Joannem Cambellum hominem & ſpectatæ fidei ab eo miſſum, nec audire, nec omnino in ſuum conſpectum venire pateretur, ac prope in cuſtodia habuerit, obſervarique juſſerit, ne conſilia, quæ in aula Gallica agitabantur ad ſuos perſcriberet. Nec defuerunt tamen, qui omnia efferrent. Hæc cum ad Levinium perlata fuiſſent, pudor ſimul & ira in diverſas cogitationes ægrum animum rapiebant: pudebat, irrito incœpto diſcedere: multo etiam magis, quod, amicis & propinquis, quorum omnes fortunas in diſcrimen ſecum traxerat, niſi ſola morte ſatisfacere ſe poſſe, non arbitraretur. Ceteris iraſcebatur ac in primis Reginæ viduæ, & Cardinali, quorum perfidioſo ludibrio, in has anguſtias erat conjectus: ſed maxime omnium, de Rege Galliarum querebatur, qui in arenam deductum, in ipſo rerum ſecundarum curſu, deſtituit, & ſe inimicis conjunxit. Cum in hac inopia conſilii fluctuaret, ad eum affertur, omnes citra Grampium montem habitantes, qui arma ferre poſſent, edicto juſſos, ad certum diem Sterlinum adeſſe, ac, decem dierum commeatu parato, quo Prorex duceret, ſequi. Nec minus impigre rumorem res conſecuta eſt. Prorex enim, exercitu ad diem dictum confecta, Glaſcuam ducit.

Ibi cum arcem, decem dies obſeſſam, æneis tormentis converberaſſet, fruſtra tandem, induciis in unum diem factis, & cuſtodibus per colloquia tentatis, incolumitate præſidiariis promiſſa, arx dedita eſt: in omnes tamen, præter unum & alium, eſt ſævitum. Levinius interea, deſertus à Gallo, omniſque alterius auxilii ſpe præciſa, per amicos Angli erga ſe animum explorat. In Anglia, omnibus ex ſententia ſuccedentibus, cum eo proficiſci ſtatuiſſet, cuperetque, Hamiltonios, ante ſuum diſceſſum, inſigni aliqua clade afficere, ea de re conſilio cum Gulielmo Glencarniæ Comite, habito, dies dicitur, quo die, Glaſcuam cùm amicis & clientibus conveniret, atque inde in regionem Glottianam, quam ſoli Hamiltonii tenebant, impetum facerent. Re ad Proregem delata, optimum viſum eſt, Glaſcuam occupare, & locum conveniendi hoſtibus præripere. Sed jam cum magna ſuorum parte Cunigamius in oppidum receptus, Levinii adventum expectabat. Verum, audito Hamiltoniorum acceſſu & conſilio, in campum propinquum progreſſus, pro copia præſente aciem inſtruxit: ac circiter octingentis, partim è ſuis, partim oppidanis civibus, in cauſam pronis, comitatus, majore animo, quam viribus, manum acriter cum hoſte conſeruit: primamque eorum aciem, captis tormentis æneis, quæ ſecum advexerant, in ſecundam impegit. Ibi cum circa Proregem pugnaretur, reſque eſſet in magno diſcrimine, ſubito Robertus Bodius, vir clarus ac ſtrenuus, ex itinere cum parva equitum manu in confertiſſimam pugnam invectus, majorem quidem, quam pro multitudine, tumultum & trepidationem fecit: utraque enim acies, magna ſubſidia Hamiltoniis veniſſe, credebat. Is error fortunam pugnæ ſtatim commutavit, dum alteri, ſuas, alteri, hoſtium copias auctas, exiſtimant. Occiſi ex utraque acie circiter trecenti: major pars Cunigamiorum fuit: &, in iis duo Comitis filii, viri fortiſſimi. Nec incruenta fuit Hamiltoniis victoria, nam & apud eos aliquot viri inſignes deſiderati ſunt. In Glaſcuenſes graviſſime clades incubuit: hoſtes enim, non contenti civium cæſorum ſanguine, & ſuperſtitum miſeriis, & ſupellectilis direptione, & valvas oſtiorum & feneſtrarum, clatraſque ferreas obſtulerunt, neque ullum genus calamitatis omiſerunt, niſi quod tectis, ſpoliando laceris & deformatis, ignem non ſubjecerunt. Hujus pugnæ fortuna magnam animorum commutationem fecit: adeo, ut amici & propinqui Levinii, iterum rem aleæ certaminis committere, recuſarent, non tam, quod, hoſtium opes auctas, & ſuas imminutas, viderent, nec quod

quod, amiſſis viris fortiſſimis, è locis longinquis copias novas non tam celeriter cogere poſſent, quam quod, Hamiltonium, ſub cujus imperium ſe mox venturos proſpiciebant gravis nimia pertinacia offendere, & novam ſæviendi cauſam præbere nollent. Levinius, à Gallis & majore Scotorum parte deſtitutus, arci Britannoduno cuſtodem Georgium Sterlinum dedit: ipſe cum paucis in Angliam navigavit, fruſtra conſulentibus amicorum præcipuis ut in arce inexpugnabili, aliquot menſibus, ſe contineret: ac novam rerum (quam brevi futuram non dubitabant) mutationem opperiretur. Ille, certus propoſiti, quod intenderat, in Angliam profectus, à Rege fuit ſuſceptus honorifice: qui, præter aliam munificentiam, Margaritam Duglaſſiam ei dedit uxorem. Ea erat Jacobi, Scotorum Regis proximi, ſoror, ex Comite Anguſii, & Henrici Regis Anglorum ſorore nata: puella in ætatis flore, ſumma forma & elegantia prædita. Interea Scoticam factionem, quæ, diſceſſu Levinii, ſine duce relicta erat, & obſtinate recuſabat, ne in Hamiltonii (cujus levitatem ante cognoverat, & ſævitiam timebat) poteſtatem veniret, Regina vidua in ſuam fidem recepit: metuens videlicet, ne quid, ex rebus adhuc turbidis ferox, per deſperationem moliretur. Hamiltonii, tam potentis inimici diſceſſu læti, nondum autem pœna ſatiati, nimium intemperanter rebus ſecundis uſi ſunt: ipſum enim & amicos, in proximo conventu Linnuchi, damnarunt, &, bonis in fiſcum redactis, exilio vertere ſolum coëgerunt. Ex eorum multa, ſe ſuaſque res à fiſco redimentium, magna conflata fuit pecunia, ſed non ſine maxima invidia, & omnium bonorum offenſione graviſſima. Inter has ſeditiones domeſticas, Angli, Scotiam ingreſſi, Jedburgum, Kelſonem, & Regiones circumjectas, ferro flammaque vaſtantes, late ſolitudines fecerunt: inde ad Coldingamiam progreſſi, templum templique turrim, pro tempore operibus muniērunt, ac, præſidio ibi relicto, diſceſſerunt. Præſidiarii, partim prædæ aviditate, partim, ne commeatum obſeſſuris hoſtibus ſuppeditaret ager vicinus, effuſas populationes fecerunt. Qui rei Scoticæ præerant, Regina vidua, Cardinalis, & Prorex, advocato conſilio, edixerunt, ut Nobiles, & è reliqua multitudine prudentiores armati adeſſent, quo Prorex duceret, ſequuturi: ſecumque octo dierum commeatum afferrent. Brevi, ſupra octo millia convenere, & aſperrima hieme, cum turrim ædis ſacræ machinis verberaſſent, totum diem noctemque illam cum maxima hominum, & equorum fatigatione, in armis ſteterunt.

terunt. Poſtridie Prorex, ſive ſuam, in labore militari ferendo, molliciem accuſans, ſive vero hoſtilem incurſionem formidans (erat enim, de adventu Anglorum, è Bervico urbe propinqua, certior *factus*) ceteris proceribus ignaris, ac paucis ſuorum comitantibus, quantum equi contendere curſu poterant, Dumbarum ſe recepit. Qui, hujus fugæ turpitudinem excuſare conabantur, ajebant, eum timuiſſe, ne à ſuo exercitu, propter odia ex multis offenſionibus collecta, Anglis proderetur. Ejus diſceſſus magnam in exercitu fecit perturbationem: eoque etiam graviorem, quod, quanto cauſa fugæ erat obſcurior, eo majores timendi cauſas multi in animo ſibi proponebant. Itaque, pluribus in ea ſententia obſtinatis, ut, qua cuique proximum erat, machinis relictis, domum prorumperent: aliis, qui magis providi, & minus formidoloſi videri vellent, conſulentibus, ut eas, ne uſui eſſe poſſent hoſtibus, pulvere gravius oneratas dirumperent, Arcibaldus, Anguſiæ Comes, unus obſtitit, ne turpi fugæ turpiſſimum adjicerent flagitium: & cum, nec auctoritate, nec precibus, quemquam retinere poſſet, clara voce, ut à multis audiretur, inquit: Quod ad me attinet, quamlibet mortem honeſtam malo, quam vitam, tali admiſſo dedecore, quanvis opulentam & ſecuram: Vos, amici & commilitones, videritis, quid vobis faciendum ſtatuatis. Ego aut has machinas reducam, aut vivus ipſe domum non redibo: idemque vitæ & gloriæ mihi terminus erit. Hæc locutus, paucos admodum, quibus decus vita carius erat, commovit: ceteri, ob probroſam Proregis fugam, animum deſpondentes, vagi, ſolutis ordinibus, qua cuique viſum eſt, abierunt, Duglaſſius præmiſſa tormenta cum ſuis, inſtructo agmine, eſt ſecutus: &, equitibus hoſtium, quos tumultus excivit, à tergo fruſtra inſtantibus, Dumbarum reduxit. Hæc expeditio, temere ſuſcepta, & turpiter obita, multorum apud Scotos animos fregit, & Anglos in arrogantiam intolerabilem extulit, Scotici Proregis ignaviam ad ſuam laudem trahentes. Igitur Radolfus Iverius, & Brienus Latonius, Angli Equites ſplendidi, nemine obvio, Marciam, Teviotiam, & Lauderiam percurſantes prope omnes earum regionum incolas aut ſe dedere coëgerant, aut, ſi quis pertinacius reſtiterat, in agris vaſtatis ſolitudines ei reddebant: eoque inoffenſus proſperarum rerum curſus inſolentiæ Anglos pervexerat, ut finem victoriæ ſuæ, æſtuarium Forthæ ſtatuerent: atque hanc ſpem ſecum ferentes, Londinum, profecti, ab Henrico, ob operam fortiter & fideliter navatam

præmium poſtularent. Ea de re, cum in conſilio ageretur, Thomas Havartus, Nortfolciæ Dux, qui multas expeditiones fecerat adverſus Scotos, magniſque damnis eos affecerat, cum ex rebus tum in Scotia turbulentis intelligeret, non fuiſſe difficile, regiones, nullis præſidiis firmatas, prædando percurrere, vulguſque, cui nullum eſſet aliud præſentis mali perfugium, ad ſacramentum cogere: idemque non ignoraret Scotorum & in ſuis tuendis conſtantiam, & in amiſſis repetendis pertinaciam: Regi auctor fuiſſe dicitur, ut agrum bello captum eis operæ precium ſtatueret, & ad eum tuendum, donec Anglorum aſſueſceret imperio, modicas copias daret. Id donum cum libenter acciperent & Rex non ægre tribueret, vanæ jactationis æque vana compenſatione donati, læti ad limitem rediere: addita, præter limitum accolas, qui ſine ſtipendiis militare ſolent, tria mercenariorum millia Cum reditus eorum vehementer proximorum animos perturbaret, ut qui nullam à Prorege ſpem haberent auxilii: quippe qui Sacrificulorum, & potiſſimum Cardinalis uteretur conſilio, Archibaldus Anguſiæ Comes & publico dedecore, & privatis etiam damnis (habebat enim multas & fructuoſas, in Marcia & Teviotia, poſſeſſiones) graviter commotus, & periculi magnitudinem Proregi luculenter expoſuit, &, ut obviam iret, eſt hortatus. Ibi cum Prorex ſuam deploraret ſolitudinem, & ſe à Nobilitate derelictum, quereretur, Duglaſſius oſtendit, id ipſius culpa fieri,. non Nobilium, qui & fortunas omnes, & vitam ad publicam ſalutem tuendam conferrent: quorum conſilio contempto, ad Sacrificulorum nutum circumageretur, qui foris imbelles, domi ſeditioſi, omniumque periculorum expertes, alieni laboris fructu ad ſuas voluptates abuterentur: Ex hoc fonte, inter te & proceres facta eſt ſuſpicio, quæ (quod neutri alteris fidatis) rebus gerendis maxime eſt impedimento. Quod ſi, conſilia de rebus magnis cum illis communicare, in animum inducas, qui, in illis exequendis, vitam non recuſent impendere, non deſpero, nihilo minus illuſtres res poſſe geri, quam à majoribus noſtris, temporibus aut æque, aut non multo minus turbulentis, geſtæ ſunt: ſin per deſidiam ſingula hoſtem carpere ſinamus, aut nos brevi ad deditionem coget, aut in exilium ejiciet, quorum utrum ſit miſerius, aut flagitioſius, vix dici poteſt. Quod autem ad nos attinet, ſcio, me ab inimicis proditionis, te vero timiditatis inſimulari. Quod ſi tibi, quod effugere non poteris, quamprimum faciendum videtur, utrunque crimen non verbis,

expolita

expolita oratio, ſed campus & acies redarguet. Cum Prorex, ſe in illius & ceterorum poteſtate futurum, oſtenderet, conſilio ſuper expeditione ſuſcipienda habito, Edictum in omnes regiones propinquas eſt miſſum, quo imperabatur Nobilitati, ut, quanta cum celeritate poſſent, ad Proregem, ubicunque eſſet, venirent: ipſi poſtridie cum præſentibus copiis (erant autem non plures trecentis equitibus) Angliam verſus iter intenderunt. Aggregantibus ſe ad eos non adeo multis Lothianis, ac Marcianis, cum Mulroſſiam ad Tuedam deveniſſent, ibique ſuos expectare decreviſſent, Angli, qui Jedburgum jam perveniſſent, certiores facti per exploratores, de hoſtium paucitate, ad quinque fere millia hominum Jedburgo educunt, & recta Mulroſſiam iter intendunt, nihil dubitantes, quin eos, & paucos & de via feſſos, una cum Prorege oppreſſuri nec opinatos eſſent. At Scoti, per ſuos exploratores de adventu Anglorum edocti, ſe in proximos colles ſubduxerunt, ſpeculaturi è tuto, quid conſilii hoſtes captarent. Angli, ſpe ſua dejecti, in oppido & cœnobio Monachorum, non adeo multo ante ſpoliatis, vagi, &, ſi quid prædæ invenirent, intenti, ad ortum uſque diei, ſubſtiterunt. Prima luce, cum Jedburgum reverterentur, & Scoti, receptis prope trecentis, è Fiſana juventute, ducente Normano Leſlio, Comitis Rothuſiæ filio (qui Scoticæ juventutis, in omni virtutum genere, tum facile princeps erat) alacriores facti, lentiore gradu ad colles, qui ſupra Ancramum vicum ſurgunt, ſe recipiebant. Ibi ad eos, paucis admodum comitatus, Valterus Scotus (cujus ante non ſemel meminimus) homo manu & conſilio promptus, venit: Is, excuſata temporis anguſtia, ſuos mox affuturos, affirmans, Scotis auctor fuit, ut in collem proximum amandarent equos, &, omnium æquato periculo, in pedes deſcenderent, atque in loco humiliore hoſtem expectarent: nec enim dubitabat, quin miniſtri, cum equis in editiorem locum ſubeuntes, fugæ ſpeciem Anglis darent: &, ad gradum intendendum, eos incitarent. Igitur, ne, nocte imminente, ſine prælio Scoti evaderent, ac rurſus cum magno labore veſtigandi forent, Angli, triplici acie inſtructa, ad eos pergunt. Uno (ut ſperabant) levi prælio bellum patrare cupientes, &, quo propior ſpes erat, quamvis nocturno diurnoque itinere ſub gravibus armis continuato, alius alium vehementius hortatur, ut gradum addant, & brevi labore longam quietem, rem item & gloriam redimant: ita, cum, quantum adhortatio adderet animorum, tantum viæ labor adimeret: virium prima

 eorum

eorum acies in Scotos, ad prælium inſtructos, velut in inſidias, præcipitavit: numero tamen confiſi, arma expediunt, ac fortiter prælium ineunt. Sed duæ res, proviſæ prudenter, Scotis auxilio fuerunt: nam & ſol, in occaſum præceps, rectis radiis in hoſtium oculos incurrebat, & ventus, ſatis violens, fumum ſulfurei pulveris ita in poſteriores acies rejecit, ut omnem oculis proſpectum adimeret, & odore tetro, de via adhuc anhelos, graviter afficeret. Prima Anglorum acies in ſecundam, & ſecunda in tertiam, & ſua perturbatione impedita, & Scotorum impetu impulſa, confuſis ordinibus, retro impacta, ita omnia fugæ & terroris implevit, ut nec ſigna, nec ducem quiſquam noſceret: & dum ſuæ quiſque privatim ſaluti proſpicit, nemo dedecoris & periculi publici reminiſceretur. Cum Scoti conferti ſequerentur, non jam inde pugna, ſed cædes fuit. Sub noctem, Scoti ad ſigna revocati, cum inirent cæſorum numerum, è ſuis, duos modo deſiderabant: ex Anglis, præter duces, circiter ducentos milites compererunt interemptos & in iis, pleroſque nobilitate inſignes: capti fuere fere mille: ex quibus, genere clari, octoginta. Hæc victoria, quanto magis præter omnium opinionem accidit, tanto lætior fuit, cujus quidem fructus ad Proregem, gloria fere tota ad Duglaſſios redundavit. Circa hæc tempora, fraude, ut creditur, Georgii Gordonii, Comitis Huntilæi, certamen commiſſum eſt, in quo tota fere Fraſeriorum familia eſt extincta. Erat inter eos & Reginaldinos vetus odium, ſæpe multis utriuſque partis cladibus nobilitatum: & Huntilæus occulta indignatione æſtuabat, quod, inter vicinas gentes, ſoli ab ejus clientela abhorrebant: nam cum vicini Inſulani, adverſus Comitem Argatheliæ, quicquid virium poterant, cogerent, nemo fere in illo terrarum tractu fuit, qui non in alterius caſtris futurus eſſet. Sed, re ſine certamine compoſita, inter redeundum, cum diverſo itinere, ab eo ſeparati, reverterentur, Reginaldini admoniti, cunctis popularibus collectis, atrociſſimo prælio eos adoriuntur: Fraſerii pauciores à pluribus victi, atque ad unum cæſi. Ita gens numeroſiſſima, & ſæpe de re Scotica bene merita, tota interierat, niſi, divino (ut credi par eſt) conſilio, ex familiæ pricipibus, octoginta domi reliquiſſent gravidas uxores, quæ ſuo quæque tempore, mares pepererant ſingulos: qui omnes incolumes ad virilem pervenerunt ætatem. Eiſdem propre diebus, fit certior Anglus, ſuum exercitum in Scotia fuſum & fugatum eſſe, & legatus à Prorege in Galliam eſt miſſus, qui victoriam nunciaret, & auxilium adverſus

verſus

verſus poſtulata & minas Regis Anglorum poſtularet, ac Levinium calumniaretur, ejuſque diſceſſum è Scotia infamaret. De auxilio vix impetratum, quod pro certo compertum eſſet, Anglum magnis cum copiis in Galliam trajecturum: dati tamen quingenti equites, & peditum tria millia, non tam, ut Scotos ab incurſionibus Anglorum protegerent, quam, ut eos diſtinerent, ne totis viribus in Galliam irruerent. Anglus ea æſtate non exiſtimabat neceſſe, copias majores ad limitem Scotorum mittere, quod ſufficere putabat arcium præſidia, ad excurſiones hoſtium inhibendas: nam ex turbido rerum apud Scotos ſtatu intellexerat, juſtum exercitum eo anno, ad expugnanda loca munita, cogi non poſſe. A legato Scotorum in Gallia levia, nec digna reſponſo, crimina in Levinium abſentem jactabantur, quod pecuniam ad ſe miſſam ſuppreſſiſſet, quod, ob ejus cum Cardinale diſſenſiones, prodita fuiſſet cauſa publica: diſceſſus autem ejus in Angliam quam invidioſiſſime exagitabatur. Rex Gallus, qui recenti ex rumoribus fictis invidia ita exarſerat, ut nullam adverſus calumnias purgationem admitteret, quique Levinii fratrem, ſatellitum ſuorum præfectum, in cuſtodiam inauditum incluſerat, paulatim elucente veritate, ut excuſatior eſſet culpa, temeritati velandæ colorem quæſivit: ac, in crimina Levinio objecta inquiri juſſit. Id negotium Jacobo Mongomerio Lorgiano, auxiliorum Gallicorum præfecto, viro quidem impigro & probo, ſed Levinii acerrimo inimico datur, procurantibus maxime Guiſianis, quod, ſororis ſuæ cauſam ſeparare à perfidia Cardinalis non poſſent. Mongomerius cum Gallicis, quæ diximus, auxiliis appulit in Scotiam, ad v. Non. Jul. M. D. XLV. ac, literis & voluntate Regis Galliæ in conſilio expoſitis, effecit, ut indiceretur exercitus, potentioribus modo, & qui ſumptus belli ferre poſſent, ad brevem diem convenire, juſſis. Ad eum diem Hadinam convenerunt ad quindecim millia Scotorum, atque ad Limitem profecti, è Regione Vercæ arcis Anglicæ, caſtra poſuerunt: inde, alternis fere diebus, Angliam ſub ſignis ingreſſi, magnas prædas abigebant: &, hoſtibus fruſtra conantibus, agros à populationibus tueri, Scoti, levibus aliquot præliis ſatis proſpero ſucceſſu factis, ad ſex circiter millia, in omnem partem flamma ferroque vaſtarunt. Cum his incurſionibus decem ferme dies conſumpſiſſent, nec ulterius in hoſticum penetrarent, quam ut nocte ſe recipere in caſtra poſſent, interea Mongomerius, & Georgius Humius ſedulo, ſed fruſtra, cum Prorege egerunt,

CIↃ. D. XLV.

runt, ut caſtra trans Tuedam amnem transferrentur, ut è propinquo agros liberius incurſarent, terroremque ſpargerent latius. Sed repugnantibus Prorege, & qui in concilio erant, quod omni oppugnandarum arcium apparatu deſtituerentur, ſoluto exercitu, domum eſt reditum: ceteri, quo cuique eſt viſum commodiſſimum, in hiberna conceſſerunt. Mongomerius Sterlinum in Aulam. Is; cognitis inimicorum adverſus Levinium calumniis, etſi ei erat infenſiſſimus, tamen Cardinalem graviſſimis verbis arguit, quod, nulla injuria inſigni ab inimico affectus hominem nobilem & innoxium falſa invidia gravaſſet, atque coëgerit, invitum hoſti ſe conjungere. His fere diebus, ad omnes Regnorum limites incurſiones utrinque, vario eventu, factæ: Robertus Maxuallius, Roberti filius, ſingulari virtute juvenis, ab Anglis fuit captus: nihil præterea memoria dignum geſtum. Proximæ hiemis initio, Mongomerius in Galliam eſt reverſus: Cardinalis Hamiltonium Proregem, ſpecie ſanandarum partium, quæ ſeditionibus erant convulſæ, per proximas regiones circumduxit. Primum Perthum eſt ventum: ibi quatuor hominibus, quod carnem die vetito commediſſent, ſupplicio affectis: mulier cum parturiret, quod virginem Mariam in auxilium, opemque ejus implorare noluiſſet, una cum partu extincta eſt. Ad rei univerſæ cogitationem animum intendunt. Taodunum inde profecti, ipſi ſe prædicabant, ad pœnas de Novi Teſtamenti lectoribus ire ſumendas. Nam, illa tempeſtate, id inter graviſſima crimina numerabatur: tantaque erat cæcitas, ut Sacerdotum plerique, novitatis nomine offenſi, contenderent, eum librum nuper à Martino Luthero fuiſſe ſcriptum, ac Vetus Teſtamentum repoſcerent. Ibi cum Patricius Grajus, claræ familiæ in illis regionibus princeps, adventare bene comitatus diceretur, unaque Comes Rothuſius, tumultu ſedato, per amicos Prorex, utrunque poſtridie adeſſe juſſit. Sed Cardinalis, parum tutum ratus, duos homines, nobiles & factioſos, & bene comitatos, in oppidum recipere, unum inſtauratæ Religioni addictiſſimum egit cum Prorege, ut Perthum rediret. Proceres mane, cum ad iter parati eſſent, accepto, Proregem Perthum tendere, eum conſecuti, cum in conſpectu eſſent, datum Cardinalis timori, ut Prorex eos juberet, urbem ſeorſum ingredi: poſtridie, ambo in cuſtodiam dati: ſed, Rothuſio ſtatim dimiſſo, Grajus, quem vehementius oderant, & timebant, ſerius liberatur. Antequam illinc diſcederetur, viſum eſt Cardinali, ut potentiam Ruveni, præfecti urbani

bani immineret. Prorex præturam, ei ablatam, dat Kinfanio, Comarcho vicino, & Graji propinquo. Erat Ruvenus Cardinali inimicus, Religioni inſtauratæ favebat: Grajus nec prorſus alienus à Religionis cauſa, nec amico in Cardinalem animo. Hoc pacto, ſi velut in arenam protrahi poſſet, non dubitabatur, quin, ob familiarum claritatem, multi ex propinquis regionibus ad utroſque ſe eſſent adjuncturi: è quibus quantum caderet, tantum hoſtium ſibi detractum, Cardinalis exiſtimaret. Igitur prætura Perthi, quæ multos jam annos velut hæreditaria in familia Ruvena hæſerat, in Kinfanium tranſlata cum multa civium indignatione, qui, veterem ſuffragiorum in Comitiis libertatem ſibi ſublatam, moleſte ferebant: miſſus novus prætor, qui cives, niſi ſponte parerent, vi ſubigeret. Urbis oppugnatione bifariam diviſa, Grajus, qui totum rei pondus in ſe ſuſceperat, à ponte Tai oppugnationem aggreditur: altera manus, machinis per adverſum flumen admotis, latus apertum erat invaſura: Sed quia maris æſtus eorum conſiliis non reſpondebat, in tempore non affuerunt. Grajus per pontem aggreſſus (quem Ruvenus recepto in ædes proximas præſidio incuſtoditum videri voluit) cum neminem ex adverſo armatum conſpicaretur, ſolutus omni metu, interius in oppidum penetrabat: cum à Ruveno, ex ædibus proximis repente prorumpente, invaditur ita acriter, ut fugam cum ſuis omnibus circumſpectaret: ſed turba, confuſa in anguſto, ſeſe impediebat, & fugam primorum ultimi, introrumpere conantes, morabantur. In hac confuſa multitudine, periere conculcati complures: ſexaginta ferro cecidere. Cardinalis etſi, penes Ruvenum eſſe victoriam, invitus audivit, tamen cædem adverſariorum ab eo factam non moleſte tulit: quos enim amicos ſibi fore deſperabat, eorum vires * mutuis cladibus in lucro ſibi deputabat. Cardinalis, peragrata, quoad tum ſatis putabat, Anguſia, Proregem, poſt hibernum Solſtitium, ad Fanum Andreæ duxit, ut animum ejus, ſi fieri poſſet, ſibi arctius devinciret: quanquam enim filium ejus, Comitem Araniæ, obſidem haberet, tamen, quoties de Scoticæ Nobilitatis ferocia, & factionis adverſæ viribus, & Proregis inconſtantia cogitabat, verebatur, ne pari, ac ad ſe venerat, levitate ab adverſariis perſuaſus, ad eos deficeret. Ibi igitur ocium cum paucis nactus, viginti Saturnaliorum diebus per ludum & laſciviam tranſactis, multa in præſentia largitus, multa poſterius pollicitus, multa item de ſtatu Regni cum eo loquutus, paulo animi ſecurior Edimburgum eſt profectus.

profectus. Erat interim ibi conventus Eccleſiaſtici ordinis, ad Id. Januarias. In eo cœtu, cum jactata plurima fuiſſent, de veteri Eccleſiæ libertate retinenda, de manifeſtis quibuſdam Sacerdotum flagitiis expurgandis, nec ullus inveniretur exitus, tandem delatum eſt ad eos, Georgium Sephocardium, concionatorem Evangelii longe populo acceptiſſimum, ad ſeptem ab urbe millia paſſuum, apud hominem nobilem, Joannem Cocburnum, diverſari: ad eum ſtatim equites miſſi, qui hominem ſceleratum depoſcerent. Sed cum Cocburnus alia, atque alia cauſaretur, ac moras innecteret, ſi eum occulte poſſet dimittere, circumſpiciens, Cardinalis per ſuos, id fieri, admonitus, intempeſta nocte, cum Prorege illuc delatus, omnes aditus obſedit: nec tamen aut blanditiis, aut pollicitationibus, aut minis quicquam efficere potuit, donec Comes Bothueliæ, è propinqua villa ſua evocatus, eo venit. Is cum omnium Lothianorum facile potentiſſimus eſſet, tandem impetravit, ut Georgius ipſi dederetur, interpoſita fide, ſe ab omni damno & injuria eum defenſurum. Sacerdotes hanc velut opimam prædam nacti, Edimburgo eum ad Fanum Andreæ transferunt. Ibi, poſt alterum fere menſem, coacta frequenti omnis generis Sacerdotum multitudine, quæ de doctrina ejus decerneret, & magis, ut ſpeciem judicum præberent, quam quod cuiquam dubium eſſet, quid decreturi forent, de conſenſu omnium Cardinalis (quoniam ipſe per leges Pontificias de capite cujuſquam nec exercere quæſtionem, nec ſtatuere poſſet) petit à Prorege per literas, ut deſignet rei capitalis judicem, qui in reum animadvertere juberet, qui jam à conventu Sacerdotum hæreſeos damnatus eſſet. In ea re nulla videbatur mora per Proregem futura: ac ne fuiſſet quidem, niſi propinquus ejus, David Hamiltonius Præſtonianus multis verbis eum admonendò, rogandò, deterrendò, ac interim propre objurgandò continuiſſet. In hanc fere ſententiam locutum ferunt: Se vehementer mirari, quo conſilio Prorex adverſus Dei ſervos, quibus nullum crimen objiciatur præter Evangelii Jeſu Chriſti prædicationem tantam licentiam permitteret, & hominibus flagitiorum turpitudine, & morum immanitate pluſquam ferina prope in cruciatum dederet innoxios, quorum vitæ integritatem inimici fateantur inviti, doctrinam non ignoraret: ut cui ipſe non ita pridem vehementer fuiſſet deditus: cujus commendatione in hunc ſupremum gradum pervenerit: quam ſe amplexum, ſit teſtatus, pubice edictis: quam tuendam palam ſuſceperit: ad quam legendam, cognoſcendam,

dam, vitaque & moribus exprimendam, ſingulos & univerſos ſit hortatus. Cogita igitur, inquit, qui ſermones, quæ cogitationes hominum, de te ſunt futuræ: cogita beneficia in te collata divinitus: ſublatum è medio Regem, hominem acrem, & tibi infenſum, cum iſtud idem iter inſiſteret, quo tu nunc veſtigia ſequeris. Qui ſuis conſiliis illum præcipitarunt, te nunc in exitium rapere conantur: te ab initio impugnarunt, omni mole ſuæ potentiæ: nunc, pravis conſiliis, te in fraudem illiciunt. Revoca in mentem victoriam, tibi de civibus, ſine cæde & ſanguine, de hoſtibus, longe majoribus copiis fretis, cum ingenti tua gloria, maxima illorum ignominia, conceſſam. Reminiſcere, quorum in gratiam, Deum deſeras, & amicos oppugnes: expergiſcere aliquando, & tenebras, tibi à nefariis hominibus circumfuſas, diſcute. Propone tibi ante oculos Saulem illum, Iſraëlitici generis Regem; ex infimo loco in ſupremum tranſlatum: Quanta illum indulgentia, legi ſuæ obedientem, Deus eſt proſecutus? quantis miſeriis eundem, præcepta ſua negligentem, involverit? confer tuarum rerum, ad hunc uſque diem, ſucceſſum, cum rebus illius proſperis: ac niſi conſilium mutaveris, nihilo feliciorem imo deteriorem exitum exſpecta, quid enim ille deſignavit, quale tu nunc facis? idque in gratiam hominum ſceleſtiſſimorum, qui, neque flagitia ſua tegere poſſunt, nec diſſimulare ſaltem conantur. Hac admonitione hominis amici, Prorex motus, reſcripſit ad Cardinalem, ne id judicium præcipitaret: ſed rem totam ſervaret integram, uſque in ſuum adventum: neque enim ſe conſenſurum, in illius hominis perniciem, antequam de cauſa diligentius cognoſcatur. Quod ſi Cardinalis ſecus faxit, in caput ejus pœna vertat: ſe vero immunem cædis & ſanguinis fore, hiſce literis atteſtari. Cardinalis, hoc reſponſo præter opinionem ictus, cum non dubitaret, interpoſita mora, reum vulgo gratioſum ereptum iri: nec rem diſceptationi committi vellet: partim quod nullam in æquitate ſpem poneret: partim quod de ſententiis, jam ante Conciliorum auctoritate prædamnatis, iterum judicium fieri nolebat: Itaque prope furenter iratus, in conſilio, ante ſuſcepto, perſeveravit: ac reſpondit, ſe non ad Proregem ideo ſcripſiſſe, quod ab ejus auctoritate ulla in re penderet, ſed quod, ad ſpeciem conſenſus publici, ejus nomen ad condemnationem aſcribi vellet. Igitur, Georgio è carcere producto, Joannes Viniramus, vir doctus, & qui ex animo ſinceræ Religionis cauſæ, ſed occulte, faveret, è ſuperiore loco con-

 cionem

cionem habere juſſus, è Matthæi capite decimotertio, declamavit, Bonum ſemen eſſe Verbum Dei, Malum vero hæreſes. Hæreſin enim eſſe opinionem falſam, & cum ſacra Scriptura plane pugnantem, & quæ cum pertinacia defenderetur: eam vero & gigni, & ali, ignorantia paſtorum Eccleſiæ: qui, ſpirituali gladio, id eſt, verbo Dei, nec Hæreticos convincere: nec errantes reducere in viam norunt. Deinde, explicato Epiſcopi ex epiſtola ad Timotheum, officio, unam eſſe hæreſin deprehendendi rationem, oſtendit, ſi ad verbum Dei, velut ad lapidem Lydium, conferatur. Tandem cum peroraſſet, etſi, quæ dicebantur, contrà Sacerdotes facerent, qui non ad refellendas hæreſes conveniſſent, ſed ad eos plectendos, qui licentiæ & arrogantiæ eorum obviam irent, tamen, velut omnia ſuccederent eis ad votum, ut conſuetam judicandi ſibi formam obſervarent, ad ſuggeſtum, in templo extructum, Georgium pertahunt: alterum, ex adverſo, ſuggeſtum conſcendit Joannes Lauderus, Romanenſis ſacrificulus: ceteri, velut ad judicandum, circumſiſtunt. Sed nulla judicii, aut liberæ diſceptationis ibi forma fuit: accuſator enim, cum multis àbominandis conviciis, odioſiſſima quæque, quæ vulgo adverſus purioris doctrinæ magiſtros confingi ſolent, cum ſumma verborum acerbitate detonabat, atque, ita tum actis aliquot horis, Georgius, in arcem reductus, in præfecti cubiculo pernoctavit, magna parte temporis in orando conſumpta. Poſtridie mane, Epiſcopi duos Franciſcanos ad eum miſerunt, qui ei denunciarent, moriendum quamprimum eſſe: ac rogarent, num ipſis de more peccata confiteri vellet. Ille, nihil ſibi rei cum Fratribus eſſe, reſpondit: nec cum eis libenter collocuturum: verum, ſi in animum inducerent, in hoc genere ſibi gratificari, ſe cupere, ſermonem conferre cum homine illo docto, qui pridie concionatus fuerat. Is cum, Epiſcoporum permiſſu, in arcem veniſſet, cum Georgio ſatis diu Viniramus collocutus, tandem, ſedato fletu, à quo ſe cohibere non potuerat, placide rogat eum, num vellet, Cœnæ Sacramentum accipere: & perlibenter, inquit, ſi ex Chriſti inſtituto, ſub utraque ſpecie, nempe panis & vini, exhibeatur. Viniramus, ad Epiſcopos reverſus, cum retuliſſet, eum ſanctè affirmare, ſe immunem à ſceleribus, quorum arguebatur: nec id eo pertinere, ut mortem inſtantem deprecaretur: ſed ut ſuam innocentiam, Deo ſatis notam hominibus etiam teſtatam relinqueret: ad ea Cardinalis, ira inflammatus: Et te, inquit, qui ſis, jampridem non ignoramus. Item rogatus,

tus, num ſacri corporis, & ſanguinis communionem ei permitteret, cum aliis Epiſcopis paulum collocutus, ex eorum ſententia reſpondit, non videri æquum, ut pertinax hæreticus, ab Eccleſiaque damnatus ullis Eccleſiæ beneficiis frueretur. His renunciatis, cum familiares præfecti arcis, & miniſtri, hora circiter nona, ad jentaculum conveniſſent, rogatus ab eis Georgius, num & ipſe una vellet ſumere cibum: reſpondit, & perlibenter, ac multo etiam libentius, quam à me eſt factum, ſuperioribus diebus: quod nunc demum intelligam, viros vos eſſe bonos, & in eodem Chriſti corpore mecum eſſe ſociatos: quodque, hunc mihi in terris noviſſimum convictum eſſe, ſciam. Te autem, inquit præfecto, hortor per Dei nomen, perque eum amorem, quo afficeris erga Dominum & Servatorem noſtrum, Jeſum Chriſtum, ut huic menſæ paulum aſſideas, audientiamque facias, donec ego brevi adhortatione vos compellem, ac ſuper pane, quem ut fratres in Chriſto ſumus eſuri, orem, ac deinde vobis valedicam. Interea menſa, ut mos, linteo operta, impoſitoque pane, Georgius diſſerere breviter, ac dilucide cœpit, de Chriſti Cœna, tormentiſque, & morte, circiter horæ dimidium loqui. Hortatus eſt autem præcipue, ut, abjecta ira, invidia, ac malitia, in animos imprimerent mutuum amorem, ac perfecta fierent membra Chriſti, qui aſſidue pro nobis interpellat Patrem, ut noſtrum ſacrificium apud eum proficiat, in vitam æternam. Hæc locutus, cum Deo gratias egiſſet, panem fregit: ac ſingulis particulam ejus porrexit: & vinum pariter ubi ipſe guſtaſſet, omneſque precatus eſſet, ut memoriam mortis Chriſti nunc poſtremum, in hoc ſacramento, ſecum uſurparent: ſibi autem amariorem potionem temperari, ob nullam aliam cauſam, niſi Evangelii prædicationem. Poſt hæc gratiarum actione peracta, ſe in cubiculum ſuum recepit, ac orationi finem reddidit. Nec multo poſt, duo è carnificum numero ad eum à Cardinali miſſi: quorum alter tunica, è linteo panno, nigra eum induit: alter multos pulveris ſulfurei ſacculos ad omnes corporis partes adnexuit: atque hoc ornatu amictum, in cubiculum exterius Præfecti eductum, ibi commorari jubent. Interea, eodem pene momento, in area ante arcem ſuggeſtum ligneum erigitur: pyra extruitur: ex adverſo, feneſtra & propugnacula arcis tapetibus, ſtragulis ſericis, & pulvinis ornabantur, unde Cardinalis, cum ſuo grege, lætum ſpectaculum, è tormentis hominis innoxii caperent: &, velut tam præclari facinoris auctores, gratiam populi captarent. Magna præterea

cerea frequentia armatorum, adverſus vim externam, aut verius, ad oſtentationem potentiæ adhibita: machinæ æneæ, per totam arcem, locis idoneis diſpoſitæ. Inter hæc, tubis clangentibus, Georgius productus ſuggeſtum conſcendit, & ad palum funibus alligatur: ac, vix impetrata pro Eccleſia orandi venia, carnifices ignem ſubjecerunt, qui pulverem undique alligatum confeſtim inflammam ac fumum ſolvit. Præfectus arcis, qui tam prope aſtabat, ut flammæ afflatu ambureretur, breviter eum eſt hortatus, ut bono animo eſſet, ac delictorum veniam à Deo peteret. Cui ille, Hæc quidem flamma corpori, inquit, attulit moleſtiam, animum vero non fregit: At, qui nos ex editiore loco tam ſuperbe deſpicit, intra paucos dies non minus ignominioſe jacebit, quam nunc arroganter cubat. Hæc locuto, funis circa fauces arctius aſtrictus, vocem incluſit. Poſt aliquot horas, corpore in cineres, ignis violentia, ſoluto, Epiſcopi, adhuc ira odioque furentes, graviſſimis pœnis propoſitis, vetuerunt, ne quis pro defuncto oraret. Ex eo, Cardinalis à ſuo grege magnus haberi, ac divinis in cœlum laudibus ferri, ut qui, torpentibus ceteris, unus, auctoritate Proregis contempta, tantum facinus perfeciſſet: qui, populari ſuperbia compreſſa, totius ordinis Eccleſiaſtici patrocinium tam fortiter ſuſceperit, ac feliciter geſſerit. Tales profecto ſuæ dignitatis vindices, ſuperioribus annis, Eccleſia ſi habuiſſet, ipſa nunc aliorum imperiis non eſſet obnoxia, ſed, ſuæ maieſtatis vi ac pondere, cetera ſub ſe omnia contineret. Hac Sacerdotum ſupra modum luxuriante victoria non promiſcuum modo vulgus, ſed plerique, genere & opibus illuſtres, magis irritati, quam fracti, rem eo ſua ſegnitie rediſſe, indignabantur, ut præceps aliquid cum periculo eſſet audendum, aut omnia cum ignominia forêt patiendum. Jam etiam plures, & apertius erumpentibus, vi doloris, querelis de Cardinale tollendo, coire, &, ad libertatem recuperandam, aut vitam projiciendam, hortari. Quam enim ſpem dignitatis reliquam fore, ſub arrogantiſſimo Sacrificulo eodemque tyranno ſæviſſimo, qui bello, adverſus Deum homineſque, ſuſcepto, non inimicis modo, id eſt, qui aut rem haberent, aut pietatem colerent, ſed quicunque eſſet, leviter offenſus, eum, velut pecus ex hara, ſuæ libidini mactaret? Quin publice bellum & civile & externum alat, privatim meretricum amores nuptiis copulet, nuptias legitimas pro arbitrio dirimat: domi cum ſcortis volutetur: foris in cæde innoxiorum & ſanguine debacchar etur. Cardinalis

autem,

autem, etſi ſuis opibus non diffideret, tamen non ignoraret, qui habitus eſſet animorum, qui de ſe ſermones vulgo ſpargerentur ſibi cogitandum exiſtimavit, de potentia novis incrementis augenda. In Auguſiam igitur profectus, filiam natu maximam filio Comitis Crafordiæ deſpondit, nuptiaſque magno apparatu, & prope Regia magnificentia fecit. Inter hæc, cum per exploratores certior fieret, Anglum, ad infeſtanda Scotiæ littora, magnos apparatus navales cogere, ac potiſſimum Fifenſibus minari, ipſe, ad Fanum Andreæ reverſus, Nobilitati, ac potiſſimum iis, qui maritimos agros tenerent, diem ad conveniendum ſtatuit, ut in commune conſulerent, quod huic malo remedium eſſet objiciendum: quoque id facilius proſpiceret, decreverat, una cum agrorum dominis, totum littus, hoc eſt, pene Fiſam univerſam circumire, & loca, pro cujuſque commoditate, communire, aut præſidiis obtinere. Inter alios juvenes nobiles, venit ad Cardinalem Normanus Leſlius, Comitis Rothuſiæ filius, cujus antea à nobis mentio non ſemel facta eſt. Is cum ſæpe ante Cardinali fortem & fidelem navaſſet operam, incidit inter eos contentio, de re privata, quæ ad tempus animos nonnihil alienavit: ſed ea lite, magnis pollicitationibus inductus, Normanus ceſſerat. Verum cum, poſt aliquot menſes, ad repetenda promiſſa, rediſſet, è ſermone in altercationem, ac deinde, neutri ſatis decora, inciderunt convitia: diſceſſeruntque, utrinque animis infenſiſſimis: Cardinalis, non quam volebat, reverenter tractatus indignabundus: & alter, velut fraude circumventus, minabundus & in vindictam pronus, ad ſuos rediit, intolerandam Cardinalis ſuperbiam eis expoſuit: Facile omnes in cædem ejus conjurarunt: &, quo res minus foret ſuſpecta, Normanus, cum quinque tantum comitibus Fanum Andreæ ingreſſus, in conſuetum diverſorium ſe recepit, ut, ea paucitate, cædis conſilium diſſimularetur: erant in oppido præterea decem, ex conjurationis conſciis, qui, alii alio in loco, rei aggrediendæ ſignum exſpectabant: Cum hac manu tantum facinus obire eſt auſus, in oppido pleno propinquorum & clientium Cardinalis. Erant tum, ut illis regionibus, vere præcipiti, dies longiſſimi, nempe circiter Maji Nonas: & Cardinalis arcem ſuam, in uſum belli, communicabat tanta feſtinatione, ut prope diei noctem in opere continuaret. Igitur, cum diluculo, ad operas intromittendas, aperiretur porta, Normanus è ſuis in domuncula propinqua duos præmiſſos in inſidiis collocarat, ut, janitore ab eis comprehen-

ſo,

ſo, portæ compotes, ſignum, quod convenerat, ceteris darent: hoc pacto, fine tumultu omnes ingreſſi, quatuor è ſuis miſerunt, qui Cardinalis oſtium obſervarent, ne quis ad eum nuncius perferri poſſet: alii circa aliorum cubicula miſſi, qui hominum & locorum notitia freti, miniſtros nominatim excitent. Eos cum ſemiſomnes ſigillatim evocaſſent, mortem præſentem, ſi quiſquam mutiret, comminati: extra arçem inviolatos, ſine tumultu, eduxerunt. Ita ceteris ejectis, cum ſoli arce potirentur, qui obſidebant Cardinalis oſtium, tum demum pulſant: rogati, quinam eſſent, cum ſua nomina edidiſſent, intromiſſi (promiſſa, ut quidam ſunt auctores, incolumitate) multis eum vulneribus conficiunt. Interea rumor, de arce capta, per totam urbem ſpargitur. Cardinalis amici, ſomno & crapula languidi, ſeſe lente moliuntur è lectis, & tumultuoſe, Ad arma vocantes, ad arcem accurrunt, cum magnis minis, & verborum contumeliis ſcalas poſcunt: & alia, quæ erant ad oppugnationem neceſſaria comportant. Qui ex arce hæc ſpectabant, ut repentinum illum animorum impetum, paululum retunderent, &, ad reſpectum ſui, furentes revocarent, conclamant, fruſtra eos tumultuari, & mortuo ſeram opem ferre: &, cum dicto cadaver exanimatum oculis omnium exponunt, in illo ipſo loco, unde ipſe, non multo ante, Georgii Sophocardii ſupplicium tam lætus ſpectaverat. Nec ſubibat modo animos rerum humanarum inconſtantia, & inexpectatus eventus, ſed multis occurrebat Georgii illa de illius morte prædictio: multaque alia, quæ ſanctiſſimus vir ille, non ſine divino (ut credibile eſt) Spiritus afflatu, ventura præmonuerat, ut, brevi ſecutus exitus comprobravit. Cardinalis amici & propinqui, ad hoc inſperatum ſpectaculum attoniti, celeriter ſunt dilapſi. Re per omnes Regni partes divulgata, diverſus animorum, pro cujuſque erga eum amore vel odio, fuit motus: aliis pulcherrimum, aliis nefarium facinus exiſtimantibus: Multi enim, ob diverſum Religionis cultum, vitæ ſuæ ab eo metuentes, non pauci, ob arrogantiam intolerabilem, offenſi, non ſolum factum probarunt, ſed & gratulatum, ad libertatis publicæ auctores venerunt: quidam etiam vitam fortunaſque cum illis conjunxerunt. Aula vehementer perculſa, & velut conſilii ſui parte orbata, de ſententia eorum, qui aderant, cædis auctoribus denunciant, ut intra ſextum diem adſint, &, vadibus datis, caveant, ſe intra diem, qui eis nominaretur, ad cauſam dicendam, in jus venturos. Illi cum arcem munitam tenerent, & in ea ſupellectilem, pecuniamque Cardinalis, & Proregis filium

lium primogenitum, obſidem (ut ante narravimus) Cardinali datum, nec pollicitationibus hoſtium, quorum, ſæpe ante levitatem & perfidiam perſpexerant, fidem haberent, nullas conditiones aut mentionem pacis admittebant. Ita, eis aqua & igni interdictum eſt. Hoc pacto res partim minis, & inanibus alterius partis promiſſis, partim alterius diffidentia, à menſe Majo, ad Non. uſque Novembris, eſt extracta. Tum vero Prorex, & Reginæ viduæ importunis flagitationibus & Sacerdotum maledictis, & conviciis impulſus, arma ſumpſit: & arce, totis tribus menſibus, circumſeſta, machiniſque pulſata, quarto demum menſe, præcipite jam hieme, re infecta, copias dimiſit, & ad conventum ante indictum, in menſem Feb. Edimburgum venit. Qui arcem tenebant, interea metu ab hoſte liberi, non ſolum frequentes loca excurrendo vicina populationibus aſſiduis, & ferro flammaque vaſtabant: ſed, tanquam armis parta licentia, in ſtupra & adulteria, aliaque hominum ocio abundantium vitia profuſi, jus, & æquum ſua libidine metiebantur: Nec Joanne Knoxio, qui tum ad eos advenerat, crebro admonente, Deum non irrideri, ſed graves mox pœnas per eos, à quibus minime ſibi timebant, de ſuæ legis profanatoribus expetiturum: à flagitiis tamen contineri non poterant. Præter hoc domeſticum, & in ipſis viſceribus graſſans malum, acceſſit & bellum externum: Angli enim, collectis copiis, Solvæum tranſgreſſi, longe lateque ſui terrorem fuderant: nec prædis & incendiis contenti, arces quaſdam munitas, vi ceperant, & præſidiis occuparant: nec in reliquis limitibus res quietæ erant. Robertus Maxuallius, in quem maxima belli tempeſtas incubuerat, Edimburgum, ad auxilium rebus pene perditis poſcendum, venerat: Jam enim in agris ſolitudines vaſtas eſſe: præſidia ab inimicis teneri: cultores agrorum ſedibus patriis ejectos, omniumque rerum inopia confectos, amicorum miſericordia vivere: quod fidem erga Regem murare nollent, hæc pati: Quod niſi eorum egeſtati proſpiciatur, brevi futurum, ut & ipſi ſuis miſeriis coacti, & vicini, ſimilium metu, in fidem Anglorum ſe dedant. Ei, ut ſua recuperaret, auxilia promiſſa. Prorex, cum exercitum eo duceret, ad Megaram amnem caſtra poſuit. Ibi amicis & propinquis Cardinalis à Prorege importune petentibus, ut Georgium Leſlium, Normani patrem, qui ibi aderat, in jus vocaret: neu hominem potentem, ſed fidei dubiæ, aut verius, aperte hoſtem, ut belli ſocium, duceret: Comes, etſi & tempus & locus contra ſuaderent, tamen, nullam ſe judicio moram

ram

ram factūrum, oſtendit. Igitur judicum nominibus, de more (quem alibi retulimus) lectis, ac nemine ab adverſariis nominatorum rejecto, ſententiis omnibus eſt abſolutus. Inde, ad Langopum arcem progreſſi, expulſis illinc Anglis cum alia præſidia aggredi vellent, nuncio repentino ſunt revocati: allatum enim erat, Gallicam claſſem non procul ab Ebbæ promontorio viſam, in qua eſſent una & viginti triremes. Prorex, id quod res erat, ſuſpicatus, ad arcem Andreanam (uti convenerat) expugnandam, eas advenire, lætus domum properat. Ibi cum Leonte Strozio, Gallicarum triremium præfecto, collocutus, conjunctis copiis, arcem obſidione cingunt, tanta celeritate, ut multi ex præſidiariis excluderentur: & plerique, qui extra eam conjurationem erant, negotii cauſa arcem ingreſſi, includerentur. Mox, ſublatis machinis æneis in turres duorum templorum, quæ proximo utrinque ſtabant, totam arcis aream adeo propugnatoribus infeſtam reddiderunt, ut nemo, ſine manifeſto vitæ periculo, extra ædes apparere auderet. Nec multo poſt, quod, inter duas turres, muri erat (cum ſubſtructiones poſteriores cum prioribus non ſatis coagmentatæ eſſent) admotis majoribus machinis, cum magno fragore corruit. Jam vero, qui antea munitionibus confiſi, ſe ad omnia diſcrimina ſubeunda, promptos oſtenderant, trepidare cœperunt: & convocato, de ſumma rerum, Conſilio, Proregis crudelitatem (quæ in animis imbecillioribus acrius exardeſcere ſolet) in propinqui morte ulciſcenda, metuentes, Leonti Strozio, incolumitatem modo pacti, ſe dediderunt. Ille, ſuis ad arcem ſpoliandam, immiſſis, in qua, præter omnis generis commeatus vim maximam, & Cardinalis pecuniam, & ſupellectilem etiam præſidiariorum omnes facultates, & multorum præterea civium, ut in locum tutiſſimum, opes erant congeſtæ, una cum Proregis filio, qui obſes à patre Cardinali datus, eoque cæſo, id arce deprehenſus fuerat. Arx, de Concilii ſententia, diruta. Leon, poſt pauco dies, cum deditis in altum vela dedit. Hæc in menſem Auguſtum anni M.D.XLVII. inciderunt. Eodem fere tempore, allatum eſt, Anglos magnas copias, terra marique parare, ut in Scotiam irrumpant, & pacti fœderis fidem repetant: quod fœdus, circiter quatuor annos antea factum fuerat cum Prorege, de Regina Scotiæ Angli filio collocanda. Repentinus hic rumor animum Proregis, alioqui imbecillum, vehementer perculit, ut qui nec tum auxilia haberet externa, nec domeſticis copiis admodum confideret: nam & Papanorum factio ejus levitate offen-

CIↃ. D. XLVII.

offendebatur, & Levinii exulis amici crudeliter ab eo, & avare habiti odiorum ſemina adhuc retinebant. Tamen Edimburgum ad edictum frequentes convenerunt. Inde profecti ad Eſcæ fluminis (quod per Lothianam fluit) oſtium adventum Anglorum præſtolantur. Interea Scoti equites adventantem hoſtem omni ex parte adequitantes, & conviciis eos ad certamen laceſſunt, & iter infeſtum reddunt. Imperator autem Anglus, qui Scotos in tumultuario genere pugnæ ſciret ſuos longe præcellere, vetuit, ne quiſquam ex agmine adverſo in eos excurreret. Tandem importunis Graji equitum præfecti precibus exoratus permiſit, ut paratæ quamplures equitum graviter armatorum, & cataphractorum turmæ in imparatos ex inopinato ſe effunderent: qua repentina procella Scoti, qui deſierant hoſtem timere, cum ſolutis ordinibus fugerent, eorum aut cæſi, aut capti ſunt circiter octingenti. Ex Anglis etiam, dum avidius fugientibus inſtant, capti fuerunt complures: & in iis nobiles aliquot turmarum ductores. Ex eo die Scotorum equitatus nihil memoria dignum geſſit. Anglorum caſtra ad Præſtonum vicum erant, paulo plus mille paſſus diſtantia. Inde è ſuperiore loco Scotorum copias contemplati, cum opinione majorem multitudinem viderent, conveniſſe: interim dum de ſumma rerum conſultant, literas ad Scotos mittunt, ut ſi quid æqui impetrare poſſent, bellum conditionibus potius, quam armis finirent. Earum literarum hæc ſumma erat. Se magnopere Scotos orare: primum, ut meminerint utramque aciem Chriſtianorum eſſe hominum, quibus (niſi ſuæ profeſſionis prorſus obliviſcantur) nihil pace, & tranquillitate debeat eſſe optatius, nihil armis, & vi injuſta deteſtabilius: deinde belli præſentis cauſam non ab avaritia, odio, & invidia natam eſſe: ſed à perpetuæ pacis ſtudio, quæ nulla ratione firmius, quam matrimonio coire poſſet, eoque publico Procerum omnium conſenſu promiſſo, publicoque fœdere palam approbato: eiſque conditionibus, quæ Scotis, quam Anglis eſſent æquiores: ut quæ non in ſervitutem, ſed in vitæ ſocietatem, omniumque fortunarum communionem eos vocent. Tanto autem utiliores eas nuptias fore Scotis, quam Anglis, quanto infirmioribus à potentiore & emolumentorum ſpes, & injuriarum metus eſſet major. Illud autem imprimis in rationibus ponendis in hoc genere ſpectandum, quod Reginam viro collocare Scotis eſſet neceſſe: quod neceſſitatis vis eſſet inevitabilis, & moderatio difficilis. Viri eligendi poteſtatem unam publico conſilio re-

lictam eſſe. Quod ſi maritum ex dignitate, & utilitate publica eligant, quem potius aſſumant, quam Regem vicinum in eadem inſula natum, genere propinquum, in iiſdem legibus inſtitutum, moribus, & lingua educatum nec opibus tantum, ſed omnibus fere externarum rerum vel ornamentis, vel emolumentis ſuperiorem: & ad hæc, qui perpetuam ſecum concordiam, & veterum odiorum oblivionem afferret. Quod ſi peregrinum aliquem lingua, moribus, & inſtitutis diſſentientem accerſant ad regnum capiendum, ſecum ut cogitarent, quantis illud conſilium malis implicatum eſſet: & quot ſecum afferret incommoda. Id ipſos aliarum nationum exemplo poſſe animis proſpicere: idque ſatius eſſe quam experiundo diſcere. Quod autem ad ſe attinet, ſi Scotorum animos à concordia non alienos intelligant, aliquid de jure ſummo remiſſuros, contentoſque fore, ut puella Regia in poteſtate ſuorum educaretur, uſque ad ætatem nubilem, donec ipſa de conſilio Procerum ſibi maritum eligere poſſet: ad id uſque tempus, ut utrinque à vi, & armis abſtineretur: ne interea Regina in peregrinum ſolum tranſvehatur: neve cum Gallo, aut alio quoquam extero de matrimonio pactio fiat. Id ſi Scoti ſancte promittant, ſe ſine mora pacato agmine diſceſſuros: & ſi quid damni Scotiam ingreſſi dederint, id ſe bonorum virorum arbitrio compenſaturos. Has literas ad ſe allatas Prorex cum Joanne fratre Fani Andreæ Archiepiſcopo, quem in locum, & auctoritatem Cardinalis aſſumpſerat, paucis aliis oſtenderat. Illi in ſpem victoriæ erecti auctores fuerunt, ut ſupprimerentur. Verebantur enim ne ſi palam factæ eſſent, æquitate conditionum intellecta, multi ad pacatiora conſilia inclinarent. Ipſi autem per totum exercitum rumorem ſpargendum curant, Anglos eo conſilio veniſſe, ut ablata per vim Regina, regnum vi, & armis in ſuam ditionem redigerent. Prorex autem homo natura ſocors quatuor nihilo ſe ipſo in re militari conſultiores allegerat, ad quorum nutum omnia circumagerentur. Hi erant tres ejus propinqui, Joannes frater Fani Andreæ Archiepiſcopus, Abbas Fermelinoduni Georgius Durius, & Archibaldus Betonius. Quartus erat Hugo Riggius cauſidicus, corporis mole, & ſtolidis viribus magis, quam militarium rerum cognitione inſignis. Hi proregem ſua ſponte inconſtantem, ſed ad omnem rumoris auram conſilia mutantem ita vana ſpe victoriæ implerunt, ut aliorum admonitionibus clauſas aures haberet. Interea cum per Scotorum exercitum Proregis amici fictum à ſe rumorem

rem diſſeminandum curaſſent, ſtatim magno cum tumultu ad arma diſcurſum eſt. Primam aciem Archibaldus Duglaſſius Anguſiæ, poſtremam Georgius Gordonius Huntilææ Comites ducere juſſi. Dena utrique virorum fortium millia data. Prorex in media prope parem numerum habebat. De fuga Anglorum rumor ſubito exortus, nec omnino vanus erat. Nam cum deficerentur commeatu, nec è longinquo frumentari, nec rapere ex agris in tanta paucitate auderent, unam ſalutis expediendæ rationem credebant, ſi parte impedimentorum relicta ipſi longis itineribus retro contenderent. Verum tot armatorum millibus ad prælium inſtructis, cum nec in planum deſcendere auderent, nec obeundo fallere poſſent, in loco ſuperiore adventum hoſtium præſtolantur. Ex adverſo Prorex impatiens moræ cum per unum è ſuis Duglaſſium admonuiſſet, ut aciem promoveret, ille, ut qui ob inopiam commeatuum ſciret Anglos non poſſe diutius in eo loco conſiſtere, ac expectabat ut agmen abeuntium invaderet, lente progrediebatur, donec per alterum à Prorege nuncium juberetur addere gradum, tum demum flumen tranſivit, media, atque ultima acie ſatis longo intervallo ſequentibus. Angli, qui de diſceſſu cogitabant, cum Duglaſſium ad ſe venientem magno gradu proſpicerent, Grajum equitum præfectum cum toto equitatu obviam miſerunt, qui agmen hoſtium moraretur; dum pedites collem propinquum occuparent: aut, ſi daretur occaſio, Scotorum ordines turbaret. Nam major pars eorum, cum Gallico armatu eſſent, Scotos impetum ſuum ſuſtinere non poſſe exiſtimabant. Verum Scotorum phalanx denſis ordinibus conſtipata, ac longarum haſtarum vallo prætento venientes exceperunt. Ibi cum primi Anglorum ſe haſtis induiſſent, proximi velut in inſidias illati retro in aciem ſuorum ſe receperunt, ac pro certo affirmarunt, Scotorum ordines nihilo magis perrumpi poſſe, quam ſi in murum ſaxeum incurrerent. Cum jam peditatu relicto equites Angli fugam meditarentur, partim mutua adhortatione, partim à ducibus retenti, & æquiore loco confiſi ordines reſtituunt. Scotos à progrediendo in adverſum collem retinuit illud maxime, quod Jamboam Hiſpanum cum cohortibus ſclopetariorum equitum gentilium velut in latus incurſurum per obliquum clivum deſcendere viderent. Itaque ne phalangem per ſubita belli dividere cogerentur, neve à lateribus circumvenirentur, à recto collis aſcenſu pedetentim deflexerunt. Media acies cum loco relicto primos fugere crederet, ipſa ſolutis ordinibus fugæ ſe de-

dit. Id Angli è ſuperiore loco conſpicati miſſo equitatu multos fugientium obtrivere. Toto hoc itinere ab Eſca ad caſtra Anglorum claſſis Anglica in obliquum Scotorum latus jaculata magno damno eos affecit. Cum viæ omnes armis conſtratæ eſſent, ob cædes paſſim factas, quoſdam in reditu amnis abſumpſit. In ſacerdotes, & monachos (nam & qui per ætatem, & vires arma ferre poterant, in caſtra venerant) Angli graviſſime ſævierunt. Nec pauci erant, qui illius diei calamitatem illis imputarent, qui arroganter pacem honeſtam rejeciſſent: & in victoria, ſi eis obtigiſſet, in ſuos magis, quam Angli ſævituri ſperabantur. Ceciderunt ex Anglis equitibus in primo congreſſu ſupra ducentos. E Scotis vero tota fere illuſtriorum familiarum juventus cum amicis, & clientibus, qui ſine flagitio ſe eos non poſſe deſerere exiſtimabant. In fuga multi capti. Scoti priſci in unum globum congregati integris ordinibus incolumes domum redierunt. Per loca enim impedita, & equiti incommoda primum ſunt progreſſi: nec, ſi quando in plana deſcendere cogebantur, equitibus Anglis, qui ſparſi fugientes premerant, eos auſis aggredi. Hoc prælium inter pauca Scotis calamitoſum factum eſt decimo die menſis Septembris, anno MDXLVII. Angli parta victoria, eaque lætiore, quod præter ſpem acciderat, quinque millia cum omnibus copiis progreſſi, ibi circiter octo dies ſubſtiterunt: & quotidie excurrendo ad ſex ferme millia regionem circumjectam ferro, flammaque vaſtarunt. Neque rem ulla memoria dignam præterea attentarunt, niſi quod in æſtuario Forthæ deſertas inſulas Ketham, & Æmonam munierunt: in æſtuario Tai Brochteam arcem ceperunt: & inter redeundum terreſtri itinere Faſcaſtellum, & Humum arces injecto terrore ad deditionem compulerunt: præſidiaque alterum ad Lauderam, alterumque in ruinis Rosburgi excitarunt. Repentinus eorum diſceſſus Scotorum animos nonnihil recreavit: & facultatem coëundi, ut de ſumma rerum conſulerent, dedit. Igitur ad Reginas, quæ tum Sterlini erant, cum parte Procerum, ſtatim poſt prælium Prorex cum reliqua parte acceſſit. Prorex quidem, & frater mœſti, & dejecti: ut quorum culpa eo calamitatis deventum eſſet. Regina autem vidua multa ſigna luctus & vultu, & oratione præ ſe ferebat. Sed qui ſenſus ejus introrſus ſpeculabantur, eis non ægre ferre videbatur, Hamiltoniorum arrogantiam repreſſam. Eum autem affectum, qui in dolore publico ſuperante lætitia eminebat, quibus Regum vitia nominibus honeſtis occultare mos eſt, ad animi ma-

CIƆ. D.XLVII.

mi magnitudinem referebant. Præterea Regina vidua jam inde à morte Cardinalis in omnes occaſiones fuerat intenta, ut Proregem loco dejiceret, & ſummam rerum in ſe transferret poteſtatem: nec unquam id effectum iri ſperabat, illis in ſummo culmine collocatis, & loca munita tenentibus. In omni fere ſermone aucto in majus ex Anglis metu domeſticarum copiarum infirmitatem oſtendebat, & pericula proponebat, quæ civilibus diſſenſionibus impendebant: ſuumque conſilium cum iis, quos Hamiltoniis minus æquos eſſe ſciebat, communicabat. Proceribus de univerſa re Scotica conſultantibus, decretum fit, ut Regina Britannodunum ſeponeretur, dum in conventu Procerum de toto regni ſtatu ageretur. Datus eſt cuſtos ex Reginæ viduæ haud dubie factione Joannes Areskinus. Additur ei Gulielmus Leviſtonius Hamiltoniorum fautor. Miſſi in Galliam legati, qui à Rege Francorum Henrico auxilia ex fœdere peterent adverſus hoſtem communem: ſpes etiam facta Reginam in Galliam venturam, ac Delfino nupturam. Sed Galli domeſticis curis intenti, dum lentius, quam periculum inſtans poſtulabat, auxilia comparant, Angli ab utroque limite interim Scotiam ingreſſi. Levinius Comes velut accitus ab amicis ad ſolſtitium hibernum Drumfriſium venit. Socer enim ejus Anguſius, & vetus amicus Glencarnius duo millia equitum, ac vicinarum gentium peditum auxilia ei promiſerant: ſi relictis Anglis ad ſe veniret. Verum cum ad locum, & diem ventum eſt, vix trecenti convenerant: hique ex iis fere, qui latrocinio victitabant. Hæc, atque alia hujus generis ſuſpicionum plena, ac maxime varium ingenium Joannis Maxuallii, qui jam obſides Anglis dederat, Levinio fidem faciebant, ſe dolo peti. Igitur, ut pari arte luderet hoſtes, retento apud ſe Glencarnio, item Joanne Maxuallio, aliiſque Scotorum primoribus, qui de ipſius ad ſuos tranſitione tractabant, de media nocte ſexcentos equites partim Anglos, partim è Scotis deditis Drumlanricum verſus pergere juſſit. Hi cum ad locum deſtinatum veniſſent, fere quingenti emiſſi, qui quam tumultuoſiſſime ferro, & igne graſſarentur, ut arcis dominum Jacobum Duglaſſium in inſidias elicerent. Ille id ipſum agi ratus cum ſuis lucem expectavit. Deinde inſidiarum metu liberatus in prædatores effuſius invectus, amnem Nithum tranſgreſſus ipſe cum ſuis à tergo urgens abeuntibus inhæſit. Illi ſpatium, & locum ſe colligendi adepti, retro in eum verſo impetu feruntur, & in anguſtiis vadi trepidatione injecta turbant, turbatiſque inſtantes paucos

occidunt: multos viros præſtantes capiunt. Hac levi expeditione tantus majorem Gallovidiæ partem terror invaſit, ut certatim ſe Anglis dederent, partim Levinio gratificari ſtudentes, partim, ne à vicinis relicti ad omnem injuriam paterent, metuentes. Prorex Scotorum veritus, ne, ſi ipſe tanto circumſtrepente undique tumultu nihil moliretur, animos ſuorum labefactatos penitus dejiceret, Brochteam arcem obſedit, ac poſt tertium fere menſem nulla memorabili re geſta ſuos abduxit; relicto cum centum equitibus Jacobo Haliburtono juvene impigro, qui vicina loca infeſta redderet, & commeatus terreſtres in Brochteam: & præſidium, quod in colle vicino Angli communierant, inferre prohiberet. Hæc fere ſub finem
ↀIↃ illius anni geſta. Proximi anni, qui fuit MDXLVIII, initio, Angli
DXLVIII. Hadinam oppidum ad Tinam amnem in Lothiana communierunt, & villarum incendiis, & direptionibus agrum totius ferme Scotiæ fertiliſſimum vaſtarunt: aliudque præſidium ad Lauderam urgebant. Et Levinius ſub finem Februarii limite occidentali tranſmiſſo inſidias ſibi à parte deditorum paratas ægre evaſit, & Carleolum reverſus de aliquot obſidibus, ac maxime Joannis Maxuallii, quem præcipuum defectionis auctorem rebatur, ex literis Regis Anglorum pœnas ſumpſit. Inter hæc Henricus Gallus, qui patri Franciſco ſucceſſerat, miſerat ad mare copias, quæ in Scotiam trajiciendæ erant, ad ſex fere millia hominum. In iis erant tria Germanorum peditum millia duce Ringravio: duo fere Gallorum millia, ac circiter mille diverſi generis equites. Omnes juſſi parere Deſſio Gallo, qui jam aliquot annos copias in Gallia non ſine laude duxerat. Hi Lethæ expoſiti, ac juſſi Edimburgi commorari, dum ſe à nauſea, & jactatione marina reficerent. Prorex, & quod ſecum habebat copiarum Hadinam profecti omni aditu obſeſſo urbem clauſerunt: edictoque in omnes partes miſſo, paucis diebus ad octo millia Scotorum convenere. Ibi nobilitate omni congregata, renovata eſt illa conſultatio de Regina in Galliam tranſportanda, & Delfino deſpondenda. Convocatur conſilium in cœnobium monachorum, quod extra Hadinam eſt: hoc eſt, in ipſa caſtra. Erant in eo conventu diverſi animorum motus. Alii enim diſputabant, bellum ab Anglis perpetuum, & à Francis ſervitutem ex hac Reginæ ablegatione imminere. Erant, qui ob religionis conſenſum, & præſentium temporum conditionem, Anglorum oblatam amicitiam cenſerent amplectendam: præſertim cum pacem decennalem offerrent, nec ullo
vin-

vinculo, & pactis gravioribus Scotos illigarent, Totum enim fœdus id eſſe, ut vel Rege Anglorum, vel Regina Scotorum ante decennium è vita decedente omnia utrinque ſint integra. Ut nullus autem fortuitus eventus intercurrat, tamen regno malis præſentibus, quibus fractis viribus prope ſuccumbat, liberato, poſſe juventute, quam proxima clades pene totam abſumpſerat, longa pace aucta, ſopitis inteſtinis diſſenſionibus maturius, quam inter cornua, tubaſque de ſumma rerum agi: qua in conſultatione ſæpe mora fuit ſalutaris, & præcipitem feſtinationem celeris eſt ſecuta pœnitentia. Gallicæ cauſæ favebant primum omnes Papani: deinde Gallicis beneficiis præoccupati aut in magnam ſpem emolumentorum erecti. In hoc genere fuit & Prorex. Ei promiſſi erant reditus annui duodecim millium librarum Francicarum, & præfectura centum equitum cataphractorum. Ita in eorum ſententiam frequenter itum eſt, qui Reginam in Galliam amittendam cenſebant. Igitur claſſis, quæ ad eam devehendam venerat, & interim Lethæ ſtabat, ſimulato diſceſſu totam Scotiam circumvecta, Britannodunum appulit. Regina, quæ quam plures menſes ejus adventum expectaverat, comitantibus Jacobo fratre, Joanne Areskino, & Guilielmo Leviſtonio conſcendit: ac multum tempeſtatibus adverſis jactata, tandem in Britanniam peninſulam Gallicam fuit expoſita, atque inde ad aulam modicis itineribus perducta. In Scotia cum bellum ad Hadinam ſubſtitiſſet, vulgus Scotorum diverſis in locis rei gerendæ occaſionibus non defuit. Nam cum ex Humo, & Faſcaſtello arcibus hoſtes excurrentes magnis incommodis vicinas regiones afficerent, tandem Scoti obſervato negligentius in Humo vigilias obiri, nocte per rupem, ubi ſciebant fiducia loci minimam diligentiam adhiberi, in ſummum penetrarunt, ac cæſis cuſtodibus arcem in ſuam poteſtatem redegerunt. Nec ita multo poſt cum præfectus Faſcaſtelli imperaſſet vicinis agricolis, ut magnam commeatuum vim ad certum diem adveherent. Hanc vicina juventus occaſionem nacta frequens ad diem dictum affuit: ac depoſita è jumentis onera cum in humeros extuliſſent per pontem, qui duas rupes committit, recepti repente quod ferebant dejecto, cuſtodum qui aderant ſigno dato conficiunt. Ac prius quam reliqui Angli convenire poſſent, armis, & locis opportunioribus occupatis, ſuiſque per patentem portam acceptis; arce ſunt potiti. Nec maritimus interea Anglorum exercitus quievit. Tota enim terreſtris belli mole Hadinam verſa proxi-

pugnabatur, nec ſine utriuſque partis damno: plures tamen ab Anglis cadebant. Itaque cum multarum rerum aut jam eſſet, aut mox inſtaret pœnuria: atque auxilium, quod parabatur, ſerius venturum crederetur, quam vires obſeſſorum affectæ ferre poſſent, Bervico interea duo equites illuſtres Robertus Bovius, & Thomas Palmerius eo mille pedites, & trecentos equites, quanta poſſent celeritate, ducere juſſi ſunt. Hi omnes inſidiis excepti pene ad unum interierunt. Cum Angli ſtatim alia ſubſidia mittere conarentur, eorum conſilio intellecto, Galli ad anguſtias viarum, qua venturi erant, ſe objecerant. Verum Deſſio per exploratorem hoſtium, quem ceperat, deluſo, (quippe aſſeverabat, Anglos adhuc procul abeſſe, & alia via inſtituiſſe ad ſuos penetrare) relictis, quas obſidebat, faucibus, alio ſe avertit. Et Angli interea, qua pertenderant, nemine obvio penetraverunt. Trecentos adducebant recentes milites. Attulerunt & globos ferreos miſſiles, & ſulfurei pulveris nonnihil. Commeatum item ejus generis, cujus apud obſeſſos ſummam eſſe pœnuriam ſciebant. Dum hæc ad Hadinam varia fortuna geruntur, neque quicquam ad ſummam belli proficitur, certus affertur rumor, juſtum in Anglia conſcribi exercitum ad obſidionem ſolvendam. Deſſius copiis adventantibus, cum ſe imparem ſciret, caſtra paulo longius ab oppido removit, & machinas æneas, præter ſex minuſculas ex eo genere, quæ campeſtres vocantur, Edimburgum remiſit. Tandem Angli exercitus adventus obſidionem ſolvit: quod in unius aleam certaminis rem Scoticam duces committendam non cenſebant. Scoti, qua cui proximum erat, domos redierunt. Galli, etſi Anglis vehementer prementibus, ſine noxa ſe receperunt. In reditu Edimburgi præfectum prohibentem cum omnibus copiis oppidum ingredi (quod ſciret eos à prædandi licentia non poſſe contineri) una cum filio, & civibus aliquot, qui ſe ad eos aggregabant, Galli milites interemerunt. Deſſius interea, ne ſeditio gliſceret, ſimul ex rebus bene ſuccedentibus ratus, hoſtem negligentiorem factum, ſtatuit tentare, num ex inopinato Hadinam intercipere poſſet. Ea tota fere nocte profectus prima luce vigilibus occiſis ad muros venit, ac munimento, quod ante portam erat oppreſſo, cæſiſque excubitoribus, alii portam effringere conantur. Horrea Anglorum proxima invadunt. Ibi molientium portas fragor, & Gallorum alacritas victoriam ingeminantium vix tandem ſopitis Anglis ſomnum excuſſit. In hac maxima omnium trepidatione miles quidam

machinæ æneæ maximæ, quæ in portam forte adverſa ſtabat, ignem ſubjecit, ut in præſenti malo etiam anceps remedium tentaret. Globus perfracta porta, per denſos Gallorum ordines tranſvolans, tantam ſtragem dedit, ut inter vociferationem militum victoriam gratulantium, & fractarum valvarum fragorem clamor diſſonus ad extremos perveniret. Illi trepidationis cauſam ignorantes in fugam converſi, reliquos ſecum traxerunt. Inde Galli cum damno repulſi, in Teviotiam, quam Angli maximis afficiebant calamitatibus ducti: ibi præſidente Deſſio, Jedburgo hoſtes repreſſi. Multæ incurſiones in agrum Anglorum non ſine re, & laude factæ. Tandem omnibus agris vaſtatis, omnium rerum inopia ad labores quotidianos adjuncta eſt minore vulgi commiſeratione ob Edimburgenſem ſeditionem: quam velut ad tyrannidem conatum accipiebant. Nec ab eo die quicquam à Gallis memoria dignum eſt patratum. Rex Galliarum ex Proregis, & Reginæ viduæ literis certior factus, Deſſium levibus expeditionibus, & ferme inutilibus magnos ſumptus facere, gravioremque eum amicis, quam inimicis eſſe, ac præcipue poſt Edimburgi factam ſeditionem adeo Franci militis auctam inſolentiam, ut res non procul abeſſet à pernicie ex inteſtinis diſcordiis. Eo revocato auxiliis Paulum Termium virum militarem, & ſumma prudentia præditum Gallus cum ſupplemento miſit in Scotiam. Is dum advenit, Deſſius cum ad ſuam exiſtimationem facere arbitraretur, Ketham inſulam ante paucos dies captam, & muniri cœptam recuperare claſſe Lethæ coacta cum lecta manu Scotorum, & Francorum conſcendit, Regina vidua ſpectante, & nunc ſingulos, nunc univerſos adhortante: ac littore potitus Anglos in altiſſimum inſulæ angulum compulſos cæſis fere omnibus eorum ducibus ad deditionem, nec tamen ſine ſanguine coëgit. Hoc poſtremo in Britannia opere fortiter patrato, exercitum Termio tradidit. Is eductas ex hibernis copias in regiones ad ſeptentriones ſpectantes duci juſſit. Eos ipſe Deſſio dimiſſo ſtatim ſecutus eſt, ac exercitu ad Brochteam arcem admoto brevi eam, ac mox caſtellum propinquum de Anglis cepit, utrinque fere omni præſidio deleto. Cum in Lothianam rediſſet, ac totis viribus in id incumberet, ne commeatus Hadinam ſubveherentur, ac pene ex improviſo magnus Anglorum, & Germanorum exercitus ei ſe ad prælium paratum oſtendiſſet, ſuos inſtructos magno gradu retroduxit, donec ad loca tutiora perveniret. Interea Scotorum eques, qui ab omni parte ho-

ſtium

ſtium agmini inſultabat, conſpicatus Germanorum impedimenta incuſtodita, ea momento temporis diripuit. Commeatus interim nullo impediente Hadinam illati. Inter hæc ad Coldingamiam Julianus Romerus cum Hiſpanorum cohorte incautius, ut in rebus tranquillis oppreſſus, ipſe capitur: pene tota cohors eſt deleta. Termius domum reverſus Anglorum copiis, ad Hadinam oppugnandam redire decreverat. Tenebant oppidum viri acres: ſed regionibus circa vaſtatis, cum difficilis, & periculoſa eſſet commeatuum è longinquo ſubvectio: parumque & raro, nec unquam ſine damno apportaretur: ipſique præterea Angli graviſſima ſeditione domi laborarent, & foris Gallico bello premerentur, præſidium Hadinenſe omni ſpe auxilii deſtitutum ad Cal. Octob. MDXLIX. oppido incenſo in Angliam diſceſſit. Præſidium quoque ad Lauderam jam in eo erat, ut omnium rerum neceſſariarum inopia circumventum dederetur, cum ſubito allatum eſt de pace inter Anglos, & Francos inita, quæ ad Cal. Apr. anni MDL. fuit in Scotia promulgata, ac proximo menſe Majo Galli milites ſunt claſſe domum revecti. Ea pax circiter triennium, quod ad externum hoſtem attinet, duravit. Sed graviſſimo bello nihilo minus fuit & moleſta, & pernicioſa. Nam qui præerant rei ſummæ Prorex, & frater ejus Fani Andreæ Archiepiſcopus, uterque ſumma crudelitate, & avaritia. Archiepiſcopus etjam in omnem libidinem ſolutus, quaſi jure permiſſa in omnes omnium rerum licentia, ſuis cupiditatibus obſequebatur. Primum velut futuræ tyrannidis fuit præſagium inulta cædes Gulielmi Crichtonii hominis primarii. Is in ipſis Proregis ædibus, ac tantum non in ipſius conſpectu à Roberto Semplio fuit cæſus: pœnæ tamen exemptus fuit cædis auctor, exorante concubina Archiepiſcopi, quæ Semplii erat filia. Archiepiſcopus, qui Rege vivo inter eos, quibus plurimum fidebat, ſincerioris religionis ſtudium præ ſe ferebat, & eo defuncto in omnia vitia præceps ierat, è multis concubinis hanc Sempliam nec forma decoram, nec fama alioqui integram, nec alia re, quam procacitate inſignem à marito propinquo ſuo, & gentili abductam prope in uxoris juſtæ loco habebat. Proxime ſecuta eſt mors Joannis Maxuallii nobilis Fifani, qui proximo Regi inter familiariſſimos habebatur. Ejus deprehenſæ fuerunt literæ ad Anglum quendam, cui amicum captivum commendabat. In eis etſi nulla ſuſpicio criminis inerat, tamen ad ſupplicium auctor earum raptus capite luit. Pœnam fœdiorem fecit patrimonium

CIↃ DXLIX.

CIↃ DL.

monium ejus Davidi filiorum Proregis minimo datum. Horum quidem facinorum damna ad paucos, invidia ad multos, exemplum prope ad omnes pertinebat. Ob hanc imperitiam regni gerendi, totiuſque vitæ ſegnitiem, cum animos etiam vulgi Prorex offendiſſet, tum ob alia indies fiebat vilior: præcipue poſt ſublatum Georgium Sophocardium, maxima parte hominum ſecutas calamitates in religione vertente: ſed iis maxime, qui non modo puritatem doctrinæ, & vitæ totius moderationem in Georgio ſuſpiciebant: ſed qui multis & ejus veraciſſimis prædictionibus perſuaſi vim futuri perſpiciendi divinitus ei inditam credebant. Vileſcente ob hæc interim Proregis auctoritate, mox & ſecutum malum multo latius fuſum, quod omnium querelas, nec eas quidem obſcuras expreſſit. Conventibus enim juridicis per univerſum regnum indictis, verbo quidem, ut latrocinia comprimerentur. Verum res ipſa oſtendit nihil aliud, quam publicam direptionem ſub honeſtis nominibus quæri. Ab univerſis enim extorquebatur pecunia: & à bonis viris, & latronibus æqualis multa exigebatur: & utrique non pro magnitudine ſcelerum, ſed opum plectebantur. Nec à ſinceræ religionis cultoribus abſtinebat crudelitatem, & avaritiam, etſi ipſe aliquando eam ſectam profeſſus fuiſſet: nec tum haberent Cardinalem, ſub cujus nominis prætentu ſua vitia tegerent. Nec Proregis nomine pecunia turpius quærebatur, quam flagitioſius libidine fratris profundebatur.

LIBER DECIMUSSEXTUS.

Rebus domi compoſitis, Regina vidua, partim ut filiam, patriam, ac propinquos viſeret, partim ut ſpem dominandi admotam, & ſeſe offerentem amplecteretur, in Galliam proficiſci ſtatuit, comitibus adjunctis, quos à ſuis conſiliis non putabat fore alienos. Mulier enim ambitioſa, nec incallida ſperabat Proregem ſuis vitiis peſſum euntem facile de gradu depelli, ac ſe in ejus locum poſſe ſubſtitui. Itaque cum apud Gallum ſupra annum commorata rerum Scoticarum ei ſtatum indicaſſet, benigne audita eſt, & quæ voluit, per fratres facile perſuaſit. Rex Gallus, ut quæ cupiebat in Scotia ſine motu adipiſceretur, Scoticæ nobilitatis, quæ Reginam viduam proſecuta fuerat, primores pro cujuſque ordine, & loco variis honori-

noribus accepit. Qui Proregi aliqua neceſſitudine erant conjuncti, honoribus cumulantur. Filius enim ejus Jacobus Scotis omnibus mercede militantibus in Gallia præficitur: duodecim præterea Francicarum librarum millia annua ei promiſſa. Huntilæus (cujus filius ei erat gener) fit Comes Moraviæ: filiis Rothuſii ex diverſis matribus de patrimonio litigantibus natu minimus, qui Hamiltoniis erat affinis, Comes vocatur. Gallus à Regina vidua admonitus Robertum Carnagium Proregis familiarem nuper in Galliam miſſum, ut gratias agat de auxiliis toties adverſus Anglos miſſis: item Davidem Panitarium Scotorum nomine per aliquot annos in Gallia legatum, & Galuinum Kilvinini Abbatem omnes haud dubie factionis Hamiltoniæ ad ſe vocat. Iis aperit, quæ cum Guiſianis ſuperioribus diebus tractaverit: quorum ſumma eo fere tendebat, ut Proregi oſtendant, eum Regi rem facturum gratiſſimam, ſi breve tempus, quod ſupererat ei magiſtratus Reginæ viduæ cederet. Id cum & æquum, & bonum, & cum legibus eſſet conſentaneum, tum ſe curaturum, ut à rationibus ejus non alienum foret: operamque daturum, ut cum Rege munifico, ac amico fideli ſibi rem eſſe ſentiat: oſtendere jubet qua beneficentia in eum, & amicos in præſentia ultro ſit uſus: quod in poſterum ſperare debeat. Ita magnificis promiſſis oneratum Carnagium domum remittit: ac brevi poſt legatum Scotum Panitarium Roſſienſem Epiſcopum ſequi jubet. Is, ut majore erat eloquentia & auctoritate, cum Prorege, atque ejus amicis egit, ut ſummæ rei adminiſtrationem in Reginam viduam transferri ſineret, ac vix tandem impetravit. Ipſe ob fidem, ac induſtriam in eo negotio tranſigendo à Rege Galliarum cœnobio in Pictonibus eſt donatus. Regina tanquam certa de rerum in Scotia ſucceſſu, cum ſatis proviſum videretur, quo pacto Scoti amiſſa vetere libertate, ad ſervitutem Gallorum adducerentur, accepto legato ad rem gerendam Oſellio homine acri, cujus conſilio in rebus omnibus uteretur, terreſtri per Angliam itinere domum eſt reverſa.

Proximo poſt reditum anno, Proregem prope per omnes regni partes conventus juridicos agentem ſecuta, nobilitatem paulatim ſuam faciebat. Hoc toto itinere pauci facinoroſorum ſupplicio affecti: ceteri pecunia luerunt. Hæc Regina nec probare poterat, nec tamen penitus invita audiebat. Quicquid enim favoris publici Proregi decederet, id univerſum ſibi accreſcere interpretabatur. Interim igitur nobilitate in ſuas partes tracta, cum ipſo Prorege per amicos egit, ut ſponte magi-

ſtratu

ſtratu ſe abdicaret. Propinqui circumſpectis ejus viribus, cum à pecunia, & amicis eum inopem cernerent, & quanta ex tutelæ rationibus reddendis ei moles incumberet (Rex enim Jacobus quintus magnam vim pecuniæ, & armorum, magnum navium, & equorum, machinarumque æ̈nearum numerum; magnam, & precioſam ſuppellectilem decedens reliquerat, quæ ille inter ſuos intra paucos annos profuderat) nec rationes poſſe diu differri, Regina jam prope adulta, videbant. His moleſtiis, ſi imperii abdicatione ſe explicare poſſet, non magnam in eo jacturam fore cernebant: & magiſtratum eum totum Gallis redderet, cujus jam diu vis omnis ab illis penderet: & invidioſo Proregis titulo, quem diu retinere non poterat, incolumitatem, & ſecuritatem ſuam, & ſuorum redimeret. Hæc conditio cum non diſpliceret, in has fere leges conventum eſt, ut quæcunque Hamiltonius è proximi Regis bonis uſurpaverat, ea Gallus ei condonanda caveret, ac immunem à rationibus tutelæ nomine reddendis eum faceret: accepto tantum jurejurando, ſe, quæ comparerent, redditurum. Nec tamen in eo promiſſum præſtitit. Nam duodecimo fere poſt anno, arce Hamiltonia poſt prælium ad Langoſidum capta, multa illic ſunt deprehenſa, quæ perjurium ejus coarguerent. Data ſunt ei ampla munera, & titulus Ducis Caſtellerotii (quod eſt Pictonum oppidum ad Viennam flumen ſitum) cum annuo duodecim millium Francicarum librarum reditu: cujus ſummæ dimidium aliquot annos fuit perſolutum. Adjectum, ut omnium ordinum ſuffragiis ſi Regina ſine liberis decederet, Hamiltonius proximus hæres ei decerneretur. Hæc quidem ibi conventa, & pacta, atque in Gallias miſſa: ut per Reginam ibi, & curatores ejus confirmarentur. Curatores autem Regina de ſententia matris creat Henricum ſecundum Regem Francorum, Franciſcum Ducem Guiſiæ, & Carolum Cardinalem ejus fratrem. Et Prorex quidem quanquam ab adminiſtratione publica ſuadente Panitario jam decedere erat pollicitus, tamen appropinquante finiendi imperii termino, pro ſua ſolita inconſtantia rurſus omnia in dubium revocare, & quam gravis è ſummo magiſtratu in vitam recidere privatam caſus eſſet cogitare, obnoxium ſe fore iis, quorum multos offenderat: jam palam obniti, excuſationibus nectendis tergiverſari, cum Regina nondum duodecimum expleſſet annum. Adverſus hæc cum non deeſſet, quod diceretur, tamen Regina vidua maluit Sterlinum ſecedere, ac tem-
pus

pus fiiendæ tutelæ expectare legitimum, quam de re parva, etſi certa rixari. In hoc ſeceſſu cum nobilitatis pars maxima ad eam ventitaret, fortuna illuc inclinante, nunquam interea ceſſavit omnibus rationibus aut proceres in ſuam factionem pertrahere, aut tractos confirmare, bonam omnibus ſpem de ſe faciendo, & cum rerum adminiſtrationi admoveretur (quod brevi omnes futurum intelligebant) multa ſingulis, & univerſis pollicendo. Tantum illis artibus profecit, ut duo ſolum primi ordinis Proregi adeſſent, reliqui ad Reginæ partes tranſirent. Apud eum enim ſoli remanſerunt Joannes frater ejus ſpurius, & Leviſtonius propinqua cognatione junctus. Hæc ſolitudo circa Proregem, & velut publica ſignificatio alienatæ voluntatis omnium ordinum, & apud Reginam procerum frequentia coëgit eum ad conditiones, quas pœnitentia ductus rejecerat denuo reverti, hac lege, ut Regina vidua eas in proximo conventu per tres ordines, & per curatores in Gallia curaret confirmandas. Eodem fere tempore res in Anglia turbatæ fuerunt ob Regis Eduardi ſexti mortem adoleſcentis maximæ expectationis, propter raram ad omne genus virtutis indolem & natura inditam, & doctrina excultam. Principio veris proximi nobilitas Sterlini coacta eſt. Ibi frequenti concilio prolata eſt approbatio eorum, quæ cum Prorege tranſacta fuerant, quibus omnibus Regina cum curatoribus ſubſcripſerant. Hæc quoque adjecta eſt conditio, ut Britannoduni cuſtodia penes Proregem eſſet. Ad ea perficienda conventus eſt indictus Edimburgum in decimum diem proximi menſis Aprilis. Ibi prolata ſunt pacta, & conventa, uti dictum eſt, à curatoribus approbata. Iis lectis Prorex aſſurgens ſeſe palam abdicavit magiſtratu, atque inſignia imperii Oſellio tradidit. Is ea Reginæ abſentis nomine recepit: atque ex ejuſdem mandato Reginæ viduæ tradidit, eaque magno conventus aſſenſu illa ſuſcepit: atque in locum Proregis ſuffecta pompa præeunte per urbem in palatium ſuburbanum eſt vecta. Prorex autem, qui magna frequentia procerum ſtipatus, enſe, corona, & ſceptro prælatis de more ingreſſus in comitium erat, in ordinem redactus turbæ ſe immiſcuit, anno MDLV. Novum fuit id prorſum, & ante eum diem inaudi- CIƆ DLV.
tum Scotis ſpectaculum. Primum enim tum de conſilii ſententia ad regni gubernacula admota eſt femina. Hac rerum ad Gallos inclinatione Scoti nunquam adduci potuerunt, ut arcem Edimburgenſem exteris cuſtodiendam committerent, veriti,

veriti, ne ſi Regina ſine liberis decederet, eam ſibi Galli tyrannidis ſedem conſtituerent. Ea igitur tuenda Joanni Areskino velut ſequeſtro eſt data: quam nemini, niſi ex ordinum decreto redderet. Poſt hæc ſtatu publico (ut videbatur) compoſito, Regens (ita tum eam vocare placuit) Georgium Gordonium Huntileæ Comitem ad comprehendendum Joannem Muderacum Reginaldinæ gentis principem, inſignem latronem, multis ac ſceleſtiſſimis facinoribus coopertum miſit. Hanc expeditionem parum ſincera fide creditur obiiſſe Gordonius. Itaque cum re infecta rediſſet, in cuſtodia uſque ad diem cauſæ dicendæ retentus eſt: propinquis interim ad leniendam rei male geſtæ invidiam culpam in Catanam tribum, falſos rumores in vulgus ſpargendo, referentibus. Rem enim ab eis corruptam ementiebantur ob inſigne eorum in Gordonium odium. Id autem ex hoc fere initio exarſit. Dum regina adornat navigationem in Galliam, Gordonius apud ſe in vinculis Gulielmum Catanæ familiæ principem adoleſcentem cura Jacobi Comitis Moraviæ liberaliter educatum in vincula conjecerat, nullius quidem maleficii compertum, ſed quod ſe in clientelam ejus dedere recuſabat. Oberat etiam Moravii, cujus è ſorore natus erat, propinquitas. Hunc Gordonius contumelia accenſum non ſatis tutum arbitrabatur poſt ſe liberum relinquere, neque dignam cauſam expetendi ſupplicii reperiebat. Igitur per amicos homini adoleſcenti, & malarum artium ignaro perſuadet, ut ſibi uni ſuam cauſam permitteret. Hac enim una ratione poſſe alterius famæ, alterius incolumitati conſuli. Igitur Gordonius vitæ, neciſque inimici dominus factus, odio diſſimulato cum uxore agit ſua, ut ſe abſente de homine innoxio ſupplicium ſumat: ratus facinoris invidiam in eam transferri poſſe: quod longe contra evenit. Nam cum omnes Gordonii vafrum ingenium agnoſcerant, & uxorem ejus feminam lectiſſimam in omni reliqua vita intra matronalis decoris præſcriptum ſe continuiſſe ſcirent, omnibus facile perſuaſum eſt, eum omnium conſiliorum uxori auctorem fuiſſe. Igitur Gordonio in cuſtodia retento, de pœna in conſilio Regentis ſententiis eſt variatum: aliis in Gallias eum ad aliquot annos relegantibus, aliis capite multandum cenſentibus: utraque ſententia eſt rejecta per principem inimicorum ejus Gilbertum Comitem Caſſiliſſæ. Is enim cum ex præſenti rerum ſtatu proſpiceret, non diuturnam fore
inter

inter Scotos & Gallos concordiam, ne in Galliam relegaretur, obſtitit: Hominem enim, ingenio vafro, & obtrectatoribus & æmulis nocendi cupido, bello, quod brevi futurum, ob Gallorum inſolentiam, non dubitabat, velut facem, atque adeo ducem hoſtibus præbendum non eſſe: Supplicio afficiendum, etiam multo minus exiſtimabat: nullum enim malum domeſticum tantum eſſe, aut ejus vindictam tanti putandam, ut Gallos procerum Scotorum ſanguini fundendo, aſſuefacerent. Eò tandem decurſum eſt, ut pecunia cum eo decideretur, ac retineretur, donec jure, quod in Moraviam ſibi vendicabat, cederet: Orcadum, Hethlandicarum inſularum, & Marriæ vectigalibus, omni denique patrimonio Regio, quod in illa plaga ſitum eſt, item præfecturis juridicis aliquot provinciarum, unde illi magnæ commoditates erant, abſtineret, omnesque fructus, utendos fruendoſque publicanis & coactoribus, quibus Regenti viſum eſſet, libere permitteret. His conditionibus dimiſſus cum Regentem aliosque nonnullos, qui apud eam plurimum poterant, conciliaſſet, non multo poſt ad intima conſilia fuit adhibitus. Interea Aulica omnia officia, ex quibus quæſtus eſſet, ut æmuli videri volebant, auctore Gordonio, peregrinis dabantur, eò conſilio, ut Regentem cum Scotorum proceribus committeret: & ex utriuſque partis cladibus voluptatem, ſi non honeſtam, ſaltem non injucundam caperet. Comes autem Caſſiliſſæ, qui hanc tempeſtatem futuram viderat, jam prope vates haberi cœperat. Ex eo res tranquillæ fuerunt uſque ad menſem Julium, anni M. D. LV. Regens, hoc velut ocium à bellis nacta, ad publicum Regni ſtatum corrigendum, animum intendit. Ennerneſſum profecta, publicos conventus in omnibus locis fere, in quibus haberi ſolebant, coëgit: & cum multa ſeveritate, de pluribus quietis publicæ perturbatoribus, ſupplicia ſumpſit. Joannem Stuartum, Atholiæ Comitem, adverſus Joannem Muderacum miſit, ut offenſam Gordonii in ſuperiore expeditione corrigeret. Ille non ſolum fortitudine & conſtantia, propriis ſibi virtutibus, ſed ſolertia & felicitate ſumma uſus, eum, cum liberis & omni familia deditum, recepit, & ad Regentem perduxit. Verum ille, ſive ocii, cujus erat impatiens, ſeu ſcelerum conſcientia ægrum animum ſtimulante, cuſtodiis deceptis, elapſus, omnia cæde & ſanguine rurſus implevit Quo tumultu audito, Regens citius, quam conſtituerat, coacta eſt, ad judicia exercenda, adverſus illum atque alios maleficos proficiſci: inde reverſa, in conventu publico, quoſdam è Cardi-

CIↃ. D. LV.

nalis Betonii interfectoribus, homines populares, à Prorege in exilium pulſos, reſtituit: nec tamen, hoc facto, plus gratiæ collegit, quam ex novorum tributorum excogitatione offenſionis. Hanc penuniæ conficiendæ rationem, vulgo creditum eſt, Oſellium, Rubeumque, & pauculos illos Gallos, qui circa Regentem erant, commentos, ut videlicet, cenſu facto, tabulæ conficerentur, in quibus omnium bona perſcriberentur: ac ſinguli pro rata quotannis portiunculam ad ſumptum belli, in theſaurum publicum, hunc in uſum deſtinatum, reponerent: ex ea pecunia, in hoc peculiari ærario ſervata, mercenarium militem poſſe conduci, qui limitibus eſſet præſidio, quieta interim domi Nobilitate, niſi, ſi quando major vis hoſtium ingrueret, quam ut ordinariis præſidiis poſſet ſuſtineri. Hanc novam pecuniæ confectionem cum tenuiores ægerrime ferrent, & amarulentis dictis palam proſequerentur, è proceribus major pars tacite muſſabat, dum quiſque reſpicit, ne, qui primus obviam iret Regentis cupiditati, præcipuam recuſationis invidiam in ſe unum averteret. Proximus ordo primoribus, qui, ſua taciturnitate, libertatem publicam proderent, non minus quam Regenti infenſus, cum circiter trecenti Edimburgi conveniſſent, è ſuo corpore duos, Jacobum Sandelandium Calderanum, & Joannem Vemium ad Regentem miſerunt, qui, in tributo ſolvendo, ignominiam, & in cenſu conficiendo, paupertatis publicæ & privatæ confeſſionem deprecarentur: majores enim ſuos non modo ſe, ſuaque, adverſus Anglos, longe, quam nunc ſunt, potentiores, defendiſſe, ac ſæpe etiam in illorum agros incurriſſe: neque ſe nunc degeneraſſe adeo, ut non & rem, & vitam, ſicubi uſus poſtulet, patriæ impendant. Quod ad mercenariorum conductionem pertineat, rem eſſe periculi plenam, ſummam rei Scoticæ hominibus, ſine re, ſine ſpe, quidvis ob pecuniam auſuris, committere, quorum profundam avaritiam incendat, ad nova molienda, occaſio, & fortuna ſecum fidem circumagat, &, ut cetera recte ſe habeant, illique patriæ charitatis magis, quam ſuæ conditionis meminerint, cuiquam ne credibile fore, mercenarios fortius pro alienis, quam dominos, pro ſe ſuiſque, præliaturos, majoreſque ſtimulos excitaturam in vulgi ignobilis animis exiguam mercedulam, mox in pace caſuram, quam Nobilitati, fortunas, liberos, conjuges, araſque, & focos? Huc præterea illud accedit, quod hæc conſulatio ad imperii Scotorum ſummam ſpectet, reſque multo ſit major, quam quæ, hoc tempore, & in hac

Prin–

Principis noſtræ ætatula, ſit tractanda: &, ut confici abſque ullo motu poſſit, ipſam illam novam belli adminiſtrandi rationem inutilem fore, major pars hominum ſuſpicatur, & metuit: præſertim cum, ex tributo Scotorum, hominum non copioſiſſimorum, tantum pecuniæ ægre confici poſſit, ut, ad tuendum, per mercenarium militem limites, ſufficiat: verendumque, ne hujus conſilii is ſit exitus, qui limitem noſtrum hoſtibus potius aperiat, quam claudat. Nam ſi Angli, ex opulentiore Regno opulentius, in eum uſum, ærarium inſtituant, quis dubitet, eos, cum ſuæ plebis minore moleſtia duplo noſtris majores alere poſſe copias: & eas, non quæ limiti obtendantur, ſed in ipſa Regni viſcera penitus irrumpant? Reliquam orationis partem, neſcio, an præſtet ſilentio ſupprimere, an in vulgus efferre. Audio pleroſque obmurmurantes, Hanc pecuniolam quis colliget? Quantum ex ea erit neceſſe in quæſtorum, aut coactorum mercedem decidere? Quis eam ſpondebit, non in luxuriæ inſtrumentum, ſed in uſum publicum converſum iri? Magnam, nihil tale futurum; ſpem nobis affert, magnam ſuppeditat fiduciam Principis clariſſimæ (penes quam nunc ſumma eſt poteſtas) probitas, & temperantia: ſed, cum aliorum vel externa, vel noſtra facta recordamur, non poſſumus nobis imperare, ne, quod ſæpe factum vidimus, aliquando futurum, timeamus. Sed his omiſſis, quæ fortaſſe fruſtra timemus, ad ea veniamus, in quibus majores noſtri, in ſua libertate munienda adverſus arma potentiorum, maximum collocarunt præſidium. Roberto, ejus nominis primo, Scotorum Regum nemo creditur fuiſſe prudentior: certe, fortiorem nullum fuiſſe, omnes confitentur. Is, ut, quemadmodum ſæpe vivus fecerat, etiam vita functus, aliquando civibus ſuis prodeſſet, moriens, hoc conſilium dedit, ne Scoti non modo pacem perpetuam, ſed nec longiores inducias cum Anglo facerent: videbat enim homo, & natura ſolertiſſimus, & longo rerum uſu, in utraque fortuna exercitatus, in ocio & deſidia, animos deliciis, & voluptatum amœnitate frangi, corpora langueſcere: &, extincta diſciplina ſeveriore & parſimonia, velut in ſolo inculto, luxuriam & avaritiam ſuccreſcere, & laborum impatientiam, & ocio aſſuetorum ignaviam, & militandi odium, quibus malis, corporis & animi vires labefactatæ virtuti, malorum tolerantia exercitatæ, facile concedunt, & inſolitam iſtam, ex ocio brevi, voluptatem inſigni aliqua calamitate fœnerantur. Hæc ubi dicta ſunt, Regens, tumultum (ſi perſeveraret) verita, cenſum

 remiſit,

remiſit, & errore ſuo agnito ſæpe dictitaſſe fertur, non ſe, ſed Scotorum non obſcuriſſimos ejus conſilii fuiſſe architectos. His verbis, plerique, Huntilæum deſignari, exiſtimabant, hominem ſuopte ingenio acrem, è cuſtodia nuper emiſſum: magiſque injuriæ (ut videri volebat) in ſe detinendo, quam oſtentatæ in liberando benevolentiæ memorem. Igitur, cum videret, Regentem in id unum intentam, ut Scotos tributis aſſuefaceret, veritus, ne, nimium aucta ejus potentia, Nobilitatis vires infringeret, & auctoritatem imminueret, omniumque rerum arbitrium mulier peregrina ad ſuos cives revocaret, conſilium dediſſe creditur, non abhorrens ab ejus animo, & pecuniæ confectione, quam illa tum maxime tractabat, ſed alioqui plane hoſtile: gnarus videlicet, neque Scotos tributa ſoluturos, nec in poſterum tam facile quam antea fecerant, parituros. Sunt, qui hanc pecuniæ cogendæ rationem à Davide Panitario, Roſſienſi Epiſcopo excogitatam credant. Erat enim is homo ſummo ingenio, & doctrina præditus, Hamiltoniorum quidem beneficiis affectus, nec ab eorum genere, & conſiliis alienus. Proximo anno,* qui fuit M. D. LVII. dum Legati Scotorum, de pace, Carleoli agunt, Gallus à Regente Scotorum per literas petit, ut Anglis, ex fœdere, bellum indiceret: Cauſa prætendebatur, quod Angla Philippum Hiſpanum ſuum maritum, tum acerrime adverſus Gallos bellantem, auxiliis in Belgium miſſis, juvabat. Reverſis ex Anglia Legatis, neque certo bello, neque pace confirmata, Regens, ad Neobotellum cœnobium proceribus convocatis, cum varias incurſiones Anglorum in Scotorum agrum factas, prædas abactas, res repetitas, & non redditas, recenſuiſſet, poſtulat à Scotis, ut bellum Anglis indicant: & ſimul hanc genti ſuæ ignominiam demant, & Regi Gallorum eadem opera, opem ferant. Nec proceribus tamen perſuadere poterat, ut bellum priores inciperent: igitur, alia via, rem aggreſſa eſt, maxime Oſellii (ut creditur) uſa conſilio. Ad oſtium Aji amnis præſidium ædificare jubet, adverſus Anglorum ſubitas incurſiones: in quo etiam tormenta ænea, reſque alias, ad uſum belli neceſſarias, ſeponere tuto & commode cum opus eſſet, expromere poſſet, ne convehendi, è longinquis Regni partibus, labor multum temporis conſumeret, & præter vecturæ moleſtiam, rebus gerendis eſſet impedimento. Et hæ quidem utilitates omnes aderant: ſed alia erat deſtinati operis cauſa: Non enim dubitabatur, Anglos opus impedituros, & omnia conaturos, ne molitio, tam

* CIↃ. D. LVII.

propin-

propinqua Bervico, creſceret. Hinc ſemina belli (quod illa cupiebat) jaci: culpamque ſumptorum armorum in hoſtes rejici poſſe. Nec defuit eventus conſilio. Nam Scoti, hoſtium injuriis laceſſiti, dum ſua defendere coguntur, facile Regenti, de indicendo bello, conſentiunt: ac receptis Legatis, qui ad pacem faciendam fuerant in Angliam miſſi, propoſito edicto, ac die ad conveniendum, ſtatuto frequentes Edimburgum coeunt. Cum ad Maxuallii rupem caſtra eſſent poſita, nec, de ratione belli gerendi, quicquam adhuc in Concilio decretum foret, qui Regenti gratificari ſtudebant, & ſuam Gallis operam oſtentare, jam circa Vercam arcem, in Anglorum limitibus ſitam, prædabundi diſcurrebant. Oſellius aliquot Gallorum vexilia illuc adduxerat, & tormentorum, quantum ad ejus arcis expugnationem ſatis videbatur: is, non expectato Concilii decreto, ea trans Tuedam amnem miſerat. Id factum Scotorum procerum animos, ſupra quam credi poteſt, offendit: Oſellius enim eo ſpectare videbatur, ut, quicquid in ea expeditione gereretur, ejus gloriam apud Gallum in ſe unum transferret: atque paulatim Scotos imperiis ferendis aſſuetos, ſibi obnoxios faceret. Scoti vero, ab homine privato, eodemque peregrino ſe ita contemni, ut ne ſententiis quidem, juxta majorum conſuetudinem, corrogatis circumagerentur, ab eo præſertim, qui, proceribus inconſultis, plus uni ſibi arrogaret, quam ullus unquam Regum attentaſſet. Re igitur in Concilio deliberata, in id omnes conſenſerunt, ſe non objecturos Regni vires hoſtibus, ad cujusvis privati hominis arbitrium, præſertim cum nec Regibus unquam legitimis, in eo genere, parere conſueſſent, niſi rebus, antequam geri cœpiſſent, in Concilio explicatis, & multum diuque expenſis: Hanc vero imperandi licentiam quid aliud eſſe, niſi tentationem, quam patienter tyrannidem ferre poſſent. Itaque Oſellium jubent machinas reducere: ni pareat, pœna, quæ à proditoribus exigi ſoleret, indicta. Hæc moleſtiſſime tulerunt Regens, & Oſellius: quod altera ſuam, alter Regis, cujus erat Legatus, majeſtatem minui exiſtimarent: ſed cum viribus eſſent impares, pro tempore ferenda erant: neque remedium aliud occurrebat, niſi ut Regina Scotorum, quæ jam nubilis erat, cum primum commode poſſet, Delfino nuberet: ita enim Concilii publici vim, cum in viri manu uxor eſſet, imminutum iri. Per eam hiemem, variæ, & eventu vario, fuerunt excurſiones: una ad Zeviotæ montis radices, memorabilis, qua, inter Norfolciæ ducem, & Andream Carum, acri-

 ter

ter & diu, ancipite victoria, certatum eſt: tandem, ad Anglos inclinante victoria, Carus captus fuit: multi utrinque viri fortes vulnerati. Conventus Edimburgum, in menſem Decembrem, eſt indictus, ad literas Regis Francorum audiendas. In iis, poſt ſatis longam fœderum antiquorum commemorationem, & mutuam officiorum viciſſitudinem, petit à Senatu Scotorum, qui ex trium ordinum delectis conficitur, ut, quoniam Delfinus filius ſuus, circa finem Decembris, ætatem, juxta leges nuptiis maturam, eſſet ingreſſurus, legatos homines idoneos, cum liberis mandatis mitterent, qui nuptias prope inchoatas (quippe, hac ſpe, Regina Scotorum in Franciam fuerat tranſmiſſa) abſolvant, & gentes hactenus fœderatas, in unum velut corpus uniant, & veterem utriuſque populi benevolentiam hoc inſolubili vinculo connectant. Id ſi faciant, prolixe de ſe, ſuiſque omnia pollicetur: & quicunque benevolentiæ fructus ad amicos pervenire poſſent, à ſe ſperare jubet. Hæc feſtinatio Galli, cum omnes intelligerent, quo pertineret, Scotique cum eo mox de libertate certamen imminere, proſpicerent, tamen ad conventum indictum obedienter omnes venerunt. Ibi, ſine tumultu, electi octo in Galliam, matrimonio conficiendo, legati, ſupremi Ordinis tres, Gilbertus Kennedus Caſſiliſſæ, & Georgius Leſlius Rothuſiæ Comites: his additus eſt Comerlandiæ Regulus, Jacobus Flaminius, familiæ ſuæ princeps, tres item ordinis Eccleſiaſti, Jacobus Betonius Glaſcuenſis Archiepiſcopus, Robertus Reedus Orcadum Epiſcopus, & Jacobus Stuartus, Cœnobii Fani Andreæ Prior, & idem Reginæ frater: infimi ordinis duo, Georgius Setonius, quod Edimburgi, & Joannes Areſkinus Dunenſis, Montis Roſarum præfectus eſſet, Equeſtri quidem loco, ſed dignatione primoribus facile par. Eos, cum vela feciſſent, littus Scotiæ legentes, primum ventus vehementiſſimus excepit: deinde longius provectos adeo ſæva tempeſtas afflixit, ut duæ naves, non procul à Bononia, Morinorum oppido, fluctibus obrutæ, perierint: Comes Rothuſius, & Orcadenſium Epiſcopus, piſcatoria navicula in terram delati, ſoli ex vectoribus evaſere incolumes: cetera claſſis, diu fluctibus jactata ad alios littoris Gallici inferiores portus appulit. Legati, cum rurſus in unum locum conveniſſent, ſtatim in Aulam contenderunt: Ibi de nuptiis agi cœptum: & cunctis fere aſſentientibus, Guiſianorum tamen, in eis accelerandis, inſigne ſtudium erat, ſimul quod, ea affinitate, multum auctoritatis acceſſurum ad ſuam familiam, exiſtimabant, ſimul occaſio eorum

rum cupiditati ſuffragabatur, quod, qui eas maxime improbaturus videretur. Annas Momorancius, omnium tum Gallorum procerum habitus prudentiſſimus, detineretur ab hoſte captivus. Is cum, ob multas alias cauſas, ut pleriſque videbatur, non injuſtas, rem præcipitari nolebat, tum, ne Guiſianorum potentia (quæ prudentioribus ſuſpecta, omnibus jam intolerabilis eſſe cœperat) ſupra, quam tutum Regibus eſſet, creſceret: E quinque enim fratribus Guiſianis, qui natu maximus erat, omnibus, quæ in Gallia merebant, copiis præerat: proximus in Ligures, ut Carolo Coſſæo ſuccederet: tertius ad eum, qui in Scotia erat, exercitum, cum imperio & ſupplemento, mittebatur: in quarti poteſtate, triremes ad Maſſiliam erant: in Cardinalis Caroli manu, res nummaria tenebatur, ita ut nec miles, nec nummus, in omni ditione Regis Gallorum, citra eorum voluntatem, moveri poſſet. Hanc Regis optimi fortunam quidam commiſerati, memoria repetebant illorum temporum conditionem, cum per Aulæ factiones, Gallorum Reges in monaſteria, velut mitius quoddam exilium, relegabantur. Aula, per aliquot dies nuptialibus illis gaudiis operata, ubi ad ſe rediit, legatis Scotorum in Concilium vocatis, Cancellarius Franciæ cum eis egit, Ut coronam ceteraque Regni inſignia repræſentarent, Ut Reginæ maritus, de more, Scotorum Rex creatur. Ad ea breviter legati, nihil ſibi de iis rebus mandatum, reſponderunt. Tum rurſus Cancellarius: nihil aliud à vobis in præſentia poſtulamus, quam quod in veſtro poſitum eſt arbitrio, ut, cum hac de re in conventu Scotorum diſceptabitur, honorem, quem juſte nunc petimus, veſtris ſuffragiis comprobetis: idque vos ita facturos, ſyngrapha confirmetis. Id poſtulatum cum impudentiæ plenum videretur, paulo conſtantius atque acrius rejiciendum exiſtimarunt. Itaque reſponderunt, ſuam legationem intra præſcriptas metas coërceri, quas nec poſſent, nec vellent tranſgredi. Quod ſi etiam cum liberis mandatis miſſi eſſent; tamen amicorum fidelium non eſſe, poſtulare, quod, ſine certa pernicie & proditionis infamia, etiamſi periculum capitis abeſſet, concedi nequiret: Se quidem Gallis, tot neceſſitudinibus conjunctis, quæ ab amicis honeſte tribui poſſent, gratificaturos: Orare, ut illi in petendo intra eoſdem modeſtiæ ſe fines continerent. Ita legatis ex Aula dimiſſis, etſi redire ad ſuos feſtinabant, tamen, antequam conſcenderent, quatuor è principibus eorum, Gilbertus Kennedus, Georgius Leſlius, Robertus Reedus, & Jacobus Flaminius, omnes ſumma virtute & cha-

ritate in patriam: item complures ex eorum comitibus, non ſine magna ſuſpicione veneni, deceſſerunt. Creditus eſt Jacobus, Reginæ frater, eadem potione petitus: nam etſi, conſtitutione corporis firmiore, & juventæ robore fretus, mortem evaſerat, aſſidua tamen & periculoſa ventriculi infirmitate, quoad vixit, laboravit. Ea æſtate, fuit is rerum in Britannia ſtatus, ut magis, pax non eſſe, quam bellum eſſe, videretur. Certatum eſt utrinque, prædis abigendis, & villarum incendiis: incurſiones interim non incruentæ factæ: duo Nobiles captivi ab Anglis abducti, Gulielmus Kethus, Comitis Martialis filius, & Patricius, Grajorum familiæ inter Scotos princeps: cetera bellorum damna per vilia capita ſunt evagata. Eodem fere tempore Angli, duce Joanne Claro Equite, claſſem ad infeſtanda Scotiæ littora miſerunt: ea ad Orcades acceſſit, ut, excenſione facta, Cracoviacam, ſedem Epiſcopalem, ſolumque in ea gente oppidum cremarent. Cum ſuorum non paucos in littus expoſuiſſent, ſæviſſima procella ſubito exorta, naves ab ora maris in altum rejecit: ibi, cum undis & ventis diu conflictatæ, vela
CIↃ. D. retro in Angliam dederunt. Qui deſcenderant, ab Inſulanis ad
LVIII. unum ſunt occiſi. Hoc anno, & ſuperiore etiam, cauſa Religionis quodam modo jacuiſſe videbatur, quod morte Georgii Sophocardii nonnihil compreſſa, abunde ſibi ſatis factum putarent alteri, ſi, in cætibus privatis tranquille Deum patrio ſermone colere, & de rebus divinis ſobrie diſputare liceret: alteri cæſo Cardinali, magis duce partium, quam vindictæ cupiditate ſe carere oſtenderent: nam qui in locum ejus ſucceſſerat, magis pecuniam, quam ſanguinem adverſariorum ſitiebat: neque fere ſæviebat, niſi, ut prædandi & voluptatum fruendarum licentiam tueretur. Menſe Aprili, Valterus Millius ſacrificulus, nec admodum literis expolitus, Epiſcopis tamen ſuſpectus, quod miſſare deſiiſſet, ad conventum eorum rapitur. Is, quanquam & natura & ætate invalidus, & extrema paupertate oppreſſus, tamen è ſqualore carceris productus, & acerbiſſimis conviciis petitus, adeo non modo conſtanter, ſed etiam acute reſpondit, ut tanta animi magnitudo & fiducia, in tam tenui corpuſculo, etiam inimiciſſimis, divini numinis vi nixa videretur. Cives Fani Andreæ adeo ægre injuriam ei factam tulerunt, ut nemo inveniretur, qui judex in eum ſederet: nec, tabernis omnibus clauſis, quicquam, quod ad ſupplicium faceret, venale haberetur: quæ res, unum vitæ diem ei produxit. Poſtridie tandem repertus eſt è familiaribus Archiepiſcopi, Alexander Somer-

mervallius, homo flagitioſus, qui judicis perſonam, in eum diem ſuſciperet. Populus certe ejus mortem adeo moleſte tulit, ut, ne memoria mortis ſimul cum vita interiret, in eum locum, ubi corpus ejus crematum fuerat, magnum lapidum cumulum congeſſerit: quem cum, per aliquot dies, diſſipandum Sacerdotes curaſſent, ſemper poſtridie congeſtus apparebat, donec tandem: opera Papanorum, ad ea, quæ per oppidum extruebantur, ædificia fuit aſportatus. Ad XIII. Cal. Aug. dies ab Epiſcopis dicta erat Paulo Meſanio, nobili tum verbi divini concionatori. Eo die cum frequens advocatio procerum adfuiſſet, res ad tumultum ſpectaret, judicium in aliud tempus dilatum eſt, complures, ſed abſentes tantum damnati: qui, ne acerbitate pœnæ terrerentur, juſſi ad Cal. Sept. adeſſe: ac recantantibus errorum venia promiſſa. Cum in eaſdem Cal. incideret dies D. Ægidio feſtus, quem, velut Deum tutelarem, Edimburgenſes venerabantur, & magnis ei poculis libabant, ac vicinos & hoſpites magno epularum luxu accipere ſolebant: Regens verita, ne in tam confuſæ multitudinis turba, tumultus aliquis oriretur, & ipſa adeſſe voluit. Papani ejus adventu læti, facile exorant, ut in Pompa ſolenni, in qua Ægidius per urbem ferri conſueverat, adeſſet: ſed Ægidius, ex æde ſua furto ſublatus, nuſquam comparebat. Verum ne pompa Ægidio, aut oppidum pompa, tam celebri die, careret, ſubſtitutus eſt ei alius Ægidiolus. Hunc cum Regens eſſet comitata, per maximam oppidi partem, ſine ulla ſuſpicione motus, ac ſe feſſam in diverſorium contuliſſet, ſtatim juventus urbana Ægidiolum, è ferentium humeris detractum, in cœnum provolvit, apparatumque pompæ disjecit: Sacrificuli & Fratres, qua quiſque poterat, trepida fuga dilapſi, ſpeciem tumultus majoris præbuerunt. Verum, ubi intellectum eſt, plus in eo motu timoris, quam periculi fuiſſe, remque totam citra cædem ac ſanguinem tranſactam, rurſus è latibulis ſuis prorepſerunt, & congregati, de ſumma rerum conſultant. Ibi, etſi priſtinæ dignitatis recuperandæ ſpe prope penitus dejecti, tamen ſi quid, fiduciæ ſimulatione, rebus deploratis mederi queant, non ſecus, ac ſi prioris fortunæ vires manerent, ultro metum hoſtibus intentant: conventum Edimburgi ad VI. Id. Novemb. indicunt. Ejus dies habendi cum veniſſet, Sacerdotes in ædem Dominicanorum collecti, Paulum Meſanium, quem jampridem in ſuperiori conventu adeſſe juſſerant, nominatim citant: ei abſenti exilium indicunt, cum graviſſimæ pœnæ denunciatione, ſi quis

eum tecto recipiat, aut ulla re, ad vitam neceſſaria, juvet. Ea comminatio minime Taodunanos ab officio deterruit, quo minus neceſſaria ſuppeditarent, & alii ad alios deducerent, & per homines in aula gratioſos, agerent cum Regente, ut exilium ei remitteretur: ſed, cum Sacerdotes non ſolum reniterentur, ſed pecuniæ vim ſatis magnam offerrent, nihil confici potuit. Inter hæc quidam viri nobiles, è Fiſa maxime, & Anguſia, ac aliquot oppidorum cives illuſtriores, per omnes Scotiæ præfecturas diſperſi, hortabantur univerſos, ſinceram divinæ legis prædicationem amarent, ne ſe ſuoſque amicos, & eorundem ſacrorum participes, à paucis & infirmis opprimi, ſinerent: Si jure agere inimici velint, ſe ſuperiores; ſin vi contenderent, non impares fore. Quibus hæc placerent, tabulas, ea de re confectas, quibus ſubſcriberent, offerunt. Hi primi congregationis nomen aſſumpſerunt, quod poſtea celebrius, qui conſecuti ſunt, fecere. Purioris religionis vindices, cum, jam procul dubio rem in ultimum diſcrimen brevi venturam, proſpicerent, communiter ad Reginam poſtulata quædam mittere decreverunt, quæ niſi obtinuerent, neque facies Eccleſiæ ulla futura erat, neque multitudo à ſeditione poterat contineri. Eis ad Regentem ferendis, hominem ætate venerabilem, totoque vitæ curſu eleganter acto, Jacobum Sandelandium Calderanum; ſplendidum Equitem, ſelegerunt, qui, legationis mittendæ neceſſitate multis verbis explicata, nomine omnium, qui, Eccleſiam Chriſti inſtauratam cupiebant, in ſumma hæc poſtulavit, ut in Precibus publicis, in Sacramentorum adminiſtratione, Miniſtri Eccleſiæ populari lingua, quæ ab omnibus intelligi poſſet, uterentur, ut Miniſtrorum electio, juxta antiquam Eccleſiæ conſuetudinem, penes populum eſſet: ut, qui præeſſent electioni in eorum vitam doctrinamque diligenter inquirerent: & ſi, per ſuperiorum temporum negligentiam, indocti flagitioſive ad honores obrepſiſſent, ut, eis à miniſteriis Eccleſiæ remotis, alii ſufficerentur. Sacerdotes, ad hæc indignabundi, fremebant, eſſe quenquam, qui palam, tam impudentis facinoris auctorem ſe profiteri, auderet: Deinde, paulum ſedato motu reſpondent, ſe rem procul dubio diſputationi commiſſuros: Quod enim illinc fore periculum, ubi ipſi in ſua cauſa futuri eſſent judices? Contra contendentibus religionis vindicibus, non ex hominum arbitrio, ſed perſpicua ſcripturæ ſacræ ſententia rem decidi deberi: propoſuerunt Sacrificuli & alias concordiæ conditiones, ſed tam ridiculas, ut reſponſione ſint indignæ: Ut videlicet

licet, ſi vindices Religionis Miſſam in priſtino retinerent honore: ſi, Purgatorium poſt hanc vitam eſſe, faterentur: ſi, & Divis ſupplicandum, & pro mortuis orandum eſſe, conſentirent: illi nobis viciſſim permitterent, ut ſermone patrio, in precibus Deo offerendis, in Baptiſmo & Cœna Domini, uterentur. Inſtauratores Eccleſiæ inſtiterunt (uti ante) à Regente petere, ut, in cauſa tam juſta, reſponſo ſe, ab æquitate & ratione non alieno ſolaretur, Regens quidem Sacerdotum cauſæ favebat: eiſque clam, ubi primum ſe daret occaſio, ſuam operam opemque ſpondebat: Adverſam factionem jubebat, patrio ſermone orare Deum, Sacramenta populo exhibere, ceteroſque ritus obire, ſine tumultu: Tantum, ne doctores eorum publice, Edimburgi & Lethæ, conciones ad populum haberent. Hæc, etſi illi ſedulo præſtarent, tamen alienatæ ab eis voluntatis multa ſe prodebant indicia, & Papani Edimburgi ad eadem fere poſtulata, quæ per Nobilitatem ad eam ſunt delata, pene paribus uſi ſunt reſponſis: hoc etiam amplius, ad eam partem, quæ erat, de Miniſtrorum electione, in hoc genere quæſtionum, aut juris Canonici, aut Concilii Tridentini decretis ſtandum. Sed nec ipſi, de rebus ſuis, quicquam in illo cœtu ſtatuerunt, niſi, quod Epiſcopis mandarunt, ut in ſingulas ſuæ ditionis parœcias occultos delatores mitterent, qui legum Papiſticarum violatores ad ipſos deferrent: & quanquam, jam palam ſuas minas pro nihilo pendi, viderent, tamen & auctoritate publica (quæ penes ipſos erat) & Gallorum armis confiſi, non minus imperioſe, quam antea, infirmioribus inſultabant. Ad horum animos, aliqua ex parte, mitigandos, & acerbitatem ſententiæ, adverſus Evangelii concionatores, deprecandum, miſſus eſt Joannes Areſkinus, Dunenſis Comarchus, homo doctus, & perinde pius & humanus. Is pro ea, qua cuncti erga Deum pietate, erga homines charitate affici debemus, eos oravit, ut ſaltem non gravarentur tolerare, ut, cum populus ad orandum conveniret, Deum patrio ſermone juxta leges divinitus juſſas coleret. Hanc ejus poſtulationem tantum abeſt ut comprobarent, ut acrioribus & arrogantioribus, quam unquam antea, verbis inceſſerent, adjectis etiam ſolito gravioribus minis & conviciis: ac ne nihil in eo conventu actum putaretur, quaſdam protritas Papanorum leges typis curant excudendas, omniumque templorum valvis affigendas, quas, quia quadrante veniebant in publicum, vulgus quadrantarias, & interim triobolarem fidem vocabant. Inter hæc, in conventum Ordinum ingreſſi, qui, ſuperiori

periori anno, Legationem in Gallia obierant, facile tenuerant, ut acta ſua probentur: introductus deinde Gallorum legatus, cum ſatis longa oratione explicaſſet Regum Gallorum veterem ac diuturnam, in omne Scotorum nomen benevolentiam, ab omnibus & ſingulis vehementer contendit, ut Corona, quam ille, novo ac monſtroſo nomine matrimonialem vocabat, maritum ſuæ Reginæ ornent: quo é nomine, nullum emolumentum, nulla potentia, præter nudam vocis illius uſurpationem eſſet acceſſura. Multæ aliæ verborum blanditiæ: quas hic enarrare ſupervacuum eſſet, à legato adjectæ fuerunt: quæ, quo in re futili erant accuratiores, tanto, ne fraus occulta ſubeſſet, ſuſpectiores fuerunt. Legatus tamen, partim immodicis promiſſis, partim importunis precibus, favore etiam quorundam mox futuræ adulantium potentiæ, tenuit, ut corona Delphino decerneretur: Delecti, qui eam ferrent, Gileſpicus Cambellus, Argatheliæ Comes, & Jacobus Reginæ frater. Hi, cum in manifeſtum exitium ablegari viderentur, jam imminente, omnium capitibus Gallicæ ambitionis procella, lentius profectionem adornare, ac rem in diem proferre decreverunt, donec, omnia circumſpiciendo, velut futuri temporis certius omen captarent: præſertim, cum propior & luculentior honoris titulus ſeſe offerret: Mortua enim Maria, Anglorum Regina, ſtatim Scota ſe pro hærede gerit: ac titulos & inſignia Regum Anglorum in omni ſupellectili, & inſtrumento domeſtico apponenda curat, & cum Gallia miſere, per id tempus, in Mediolani, Neapolis & Flandriæ dominatu vendicando vexaretur, ad cumulum malorum adjectum eſt tituli Anglicani ludibrium. Neque prudentiores Gallorum non hoc videbant: ſed Guiſianorum (qui tum omnia poterant) erroribus etiam aſſentiendum erat: illi enim, plurimum hoc vanitatis genere ſplendoris Gallico nomini ſe adjeciſſe, videri volebant. Regens quoque, accepto decreto de Corona matrimoniali, novum quodammodo induiſſe videbatur ingenium: nam priſtinam illam, omnibus gratam, comitatem in imperioſam paulatim convertebat arrogantiam: & pro lenibus reſponſis, quibus utrique factioni ſe excuſabat, non voluntate ſua fieri, ſed ratione temporum, quo minus tam prælixe, quam cupiebat, nondum accepto illo decreto promittere auderet, nunc, omnium rerum, ut rebatur, compos, aliis moribus, alia oratione utebatur. Indictus erat Sterlinum conventus in v. Id Maji, cum ſæpe ex ea audiretur, nunc ſe aliis curis vacuam non paſſuram,

ram, majeſtatem ſummi imperii de gradu dejectam, nobili aliquo exemplo eam eſſe reſtituendam. His futuræ tempeſtatis indiciis, multi admoniti deprecatum veniebant: & in iis quo dignitate nominum res fieret impetrabilior, publice miſſi Alexander Cunigamius, Glencarniæ Comes, & Hugo Cambellus præfectus juridicus Aerenſis, Eques illuſtriſſimus. Ibi non ſe potuit continere, quin vocem impietatis teſtem profunderet, *Invitis, inquit, vobis, veſtriſque Miniſtris, iſti, etſi paulo ſincerius concionabuntur, tamen exulabunt. Cum illi ſubjicerent ſupplices, ut, quæ ſæpenumero promiſiſſet, in memoriam revocaret: reſpondit, Fidem promiſſorum à principibus exigendam, quantenus eam præſtare commodum eis videretur.* Ad hæc illi ſubjecerunt, Se ergo omne obſequium, & parendi neceſſitatem ei renunciare, atque præmonuerunt, quantum incommodorum eſſet ab hoc fonte emanaturum: Hoc reſponſo, præter opinionem, iſta ſe cogitaturam, dixit. Hic cum reſediſſe nonnihil impetus iræ videretur, nova fax multo acrius eam incendit. audito, Perthanos Evangelium publice recepiſſe. Illa Patricium Ruvenium, oppidi præfectum, qui forte aderat, aggreſſa, jubet, omnes illos novandæ Religionis motus comprimere, Cum ille in corpora facultateſque eorum ſe imperium reſpondiſſet habere, hæc ut in poteſtate ei ſint, ſedulo curaturum, jus in animos non habere: adeo ſtatim incanduit, ut diceret, non mirandum fore, ſi brevi eum tam perfractæ pœniteret audaciæ. Jacobum Haliburtonum, Taoduni præfectum, juſſit Paulum Meſanium comprehenſum ad ſe mittere: verum is, ab eodem præfecto admonitus, ut tempori paulum cederet, oppido exceſſit. Ad cæteros quoque vicinos conventus reſcripſit, ut, Romano more, Paſcha proximum celebrarent: qua in re cum nemo ei paruiſſet, jam furenter irata, omnes Eccleſiarum totius Regni Miniſtros Sterlinum in jus vocavit, ad decimum diem proximi menſis Maji. Ea re divulgata, purioris Religionis cultores ſeſe mutuo exhortati, ut una cum Miniſtris ad confitendam ſuam quoque fidem, adeſſent: tanta fuit eo properantium multitudo, ut, etſi inermes adventarent, Regentem metus inceſſeret, ne conſilia ſua parum ſibi procederent. Igitur Joannem Areskinum Dunenſem, qui forte aderat, ad ſe accerſit: cum eo agit, ut turbam non neceſſariam domum remitteret: quod ei non difficile propter auctoritatem, quæ ei apud ſuos erat: ſe interea nihil, adverſus quenquam illius ſectæ, molituram. Multi, de hoc Regentis promiſſo certiores facti, omiſſo veniendi

conſilio,

conſilio, domos rediere: illa, nihilo ſecius cum decreta conventui dies adveniſſet, omnibus, qui citati ad nomen non reſpondiſſent, velut contumacibus, aqua & igni interdixit. Dunenſis, quam parum promiſſis fidendum eſſet expertus, jam ſibi à vi metuens, ſe ſubtraxerat, ac Ierniæ, Anguſiæ, & Merniæ proceres, etſi de Reginæ fide dubios, tamen adhuc collectos reperit. Illi, ex ejus ſermone cum (quod ante ſuſpicabantur) odium Reginæ inexpiabile intelligerent, neque amplius per ſimulationem rem tranſigi poſſe, adverſus apertam vim ſe parant. In hoc tam lubrico ſtatu, Knoxius Perthi multitudinem coactam nactus, concionem ad eos luculentam habuit, animoſque accenſos penitus inflammavit. A concione major populi pars pranſum diſceſſit: in æde pauci & plebeii, ſed & hi ira & indignatione æſtuantes, remanſerant. Inter hæc ſacrificulus plebejus animos hominum experiri volens, ſe ad miſſandum apparat, ingentem tabulam, ac verius Idolothecam explicat, in qua erat hiſtoria multorum Divorum, maximo ſumtu exſculptorum. Adoleſcens quidam aſtans: cum adclamaſſet, facinus intolerandum fieri, Sacerdos ei colaphum incuſſit: ille lapide ſublato, ut in Sacerdotem mitteret, ictu in tabulam delato, unam ſtatuam ex ea confregit: reliqua multitudo furens, partim in Sacrificulum & tabulam, partim in ceteras aras involant: ac momento temporis omnia profani cultus monumenta comminuunt. Hæc ex infima plebecula operæ, prandentibus tum maxime potentioribus, peregerunt. Eodem furoris impetu, ad monaſteria Fratrum diverſi diſcurrunt, reliquo ſe vulgo continenter ad eos aggregante: & quanquam fratres haberent, velut ad hos caſus comparata præſidia, nulla tamen vis temerario multitudinis furori potuit obſiſtere. Primus in idola & Sacrorum apparatum factus eſt impetus: proxime tenuiores ad prædam diſcurrerunt. Inventa eſt apud Franciſcanos, ſupellex quidem, non ſolum copioſa, ſed etiam admodum lauta, & quæ decuplo tot, quot ipſi erant, abunde ſatis fuiſſet. Dominicanis nequaquam eadem erat opulentia, ſed certe tanta, ut mendicitatis profeſſionem facile falſam redargueret, adeo, ut non inſcite quidam non Fratres mendicantes, ſed manducantes eos appellaret. Atque hæc omnia pauperibus in prædam ceſſerunt: nam quibus res erat, adeo ſe continuerunt ab omni avaritiæ ſuſpicione, ut Monachorum nonnullos, ac præcipue fratrum Carthuſienſium præfectum, auro atqe argento facto diſcedere onuſtum, permiſerint. Nec magis fuit incredi-

bilis

bilis militarium hominum à præda abſtinentia, quam, in demoliendis tot ædificiis celeritas: Carthuſienſium enim ædes illæ laxiſſimæ tam properanter non modo dirutæ, ſed etiam exportatæ fuerunt, ut intra biduum vix fundamentorum veſtigia ſupereſſent. Hæc ad Reginam, ut erant geſta, aut paulo etiam atrocius relata, animum ejus elatum ira inflammarunt, ut ſancte juraverit, ſe civium ſanguine & oppidi incendio tam execrandum ſcelus expiaturam. Cuprenſes Fifani, audito rerum Perthi geſtarum ordine, & ipſi, maximo conſenſu, ſimulachris aut confractis, aut ejectis, ſuam Ædem repurgant. Eam rem Ædis Curio adeo acerbe tulit, ut nocte, quæ inſecuta eſt, ipſe ſibi mortem conſciverit. Harum rerum nuncio Regens perculſa; Hamiltonium, Argatheliæ, atque Atholiæ Comites cum propinquis atque clientibus, ad ſe accerſivit: & quanquam ſumma celeritate hoſtium conatus prævenire cuperet, tamen machinarum æneatum ſubvectio in cauſa fuit, ut vix demum, decimo octavo die Maji, ad loca urbi vicina accederent. Ubi, de Regentis apparatu & copiis ad proceres, qui Perthi erant, eſt perlatum & illi nunciis celeriter in omnes partes dimiſſis, amicos, & eorundem ſacrorum Socios implorant, ne, in ultima de vita & omnibus fortunis dimicatione, ſe deſerant. Acceſſere, è proximis conventibus magno ſtudio, & ſumma celeritate, prope omnes populariter: nonnulli etiam Lothiani properarunt eodem, ne, communi periculo defuiſſe viderentur. Sed omnium conatus & feſtinationem vicit Alexander Cunigamius, Glencarniæ Comes. Is, audito, quo in ſtatu res eſſet, bis mille & quingentos, partim equites, partim pedites collegit, ac, diei noctem continuans in itinere, ducto exercitu per loca aſpera & inculta, vitatis Regentis caſtris, Perthum pervenit. Erant in exercitu Regentis adhuc Jacobus Stuartus, proximi Regis nothus, & Gileſpicus Cambellus, Argatheliæ Comes. Hi, etſi præcipui auctores inſtaurandæ Religionis erant, tamen, quia ſpes concordiæ nondum erat penitus abjecta, manſerant apud hoſtes, eo conſilio, ut, ſi bonis rationibus pax coire poſſet: operam amicis præſtarent: ſin autem animi Papanorum à quiete prorſus abhorrerent, eandem cum ceteris, qui Perthi erant, aleam fortunæ ſubirent. Regens per exploratores certior facta, in caſtris hoſtium ſupra ſeptem virorum fortium millia eſſe, omneſque, ſumma alacritate ſe ad prælium expedire, quanvis ipſa, præter Gallorum auxilia, prope parem Scotorum numerum in armis haberet, tamen in ultimum diſcrimen rem committere

verita,

verita, per eoſdem, quos ante nominavimus, Jacobum Stuartum, & Gileſpicum Cambellum ad hoſtem mitit. Ex altera parte, Alexander Cunigamius, & Joannes Areskinus Dunenſis electi, qui cum eis, de concordia agerent. Hi quatuor, Regina jam placabiliore, quod ſciret, Glencarnium jam copias conjunxiſſe cum reliquis idololatriæ oppugnatoribus, ita convenerunt, ut, Scotis militantibus utrinque dimiſſis, Regenti oppidum pateret, donec laſſitudinem, ex itinere contractam, paucorum dierum quiete, ipſa comiteſque levarent: interea, oppidanorum neminem damno aut moleſtia afficerent: Gallorum ne quis oppidum ingrederetur: neve propius tria millia paſſuum accederet, ceteræ omnes controverſiæ in proxima comitia dilatæ. Ita, præſenti tumultu compoſito, ſine cæde & ſanguine, Religionis vindices, ut qui, non inferre arma, ſed illata propulſare cupiebant, læti diſceſſerunt, Deum laudantes, qui belli incruentum exitum hunc dediſſet. Comes Argathelius, & Jacobus Stuartus ad Fanum Andreæ, relicta ad Perthum Regente, conceſſerunt, ut tædia ſuperioris temporis per otium diſcuterent. At illa, ſoluto Voluntariorum utrinque exercitu, oppidum cum paucis ingreſſa, honorifice pro civium copiis, eſt recepta. Galli mercenarii cum Patricii Moravii civis honeſti ædes præterirent ſex eorum cum omnes jactus adverſus podium ligneum, unde familia ſpectabat, direxiſſent, unus Patricii filius, adoleſcens tredecim annorum, fuit peremptus. Regens, corpore ad ſe allato, cum genus didiciſſet, caſum quidem miſeratione dignum eſſe, inquit: eoque magis, quod in filium, ac non in patrem potius, ea calamitas incidiſſet: ſe vero fortuita præſtare non poſſe. Ex hac ejus oratione, cum facile omnes intelligerent, fidem conventorum non amplius duraturam, quam donec, ſuæ vires Regenti placerent, illa orationi facta convenientia adjecit. Nam intra triduum, omnia miſcere cœpit: civium enim alios ſpoliavit, alios exilio multavit: magiſtratus omnes, nulla juris formula obſervata, commutavit, ac, Sterlinum diſcedens, Scotos mercenarios, qui præſidio eſſent, in oppido reliquit: quo facto, à conventis volebat videri non diſcedere, quod promiſiſſet, urbe libera, neminem Gallum ſe in ea relicturam. Cum objiceretur, in conventis omnes Gallos cenſeri, qui fidem Regi Gallo haberent obligatam, ad illud Papanorum commune recurrit, Hæretico non ſervanda promiſſa. Quod ſi, æque honeſta facinoris excuſatione uti poſſet, nulla ſceleris conſcientia ſe impediri, quo minus, iſti hominum generi & bona & vitam adimeret:

ret:

ret: *Promiſſorum autem fidem à Principibus non eſſe adeo anxiè exigendam.* Cum hæc ſatis indicarent, pacem non diuturnam fore, tum ea, quæ ſecuta ſunt, multo vehementius opinionem de ea ſiniſtram confirmarunt. Jacobum Stuartum, & Gileſpicum Cambellum minacibus literis, & mandatis proſecuta, extremas legum pœnas eis, ni redirent, interminata: de adverſæ factionis exercitu ſecura, quippe quem, è voluntariis & qui ſine ſtipendiis militarent, conflatum eſſe, ſciebat: nec, ubi dimiſſi eſſent, facile aut cito conventuros exiſtimabat. Miſſa reſtituta, ceteriſque rebus quoad poterat, compoſitis, oppido, quo diximus, præſidio communito, Sterlinum verſus iter ingreſſa eſt: multis enim de cauſis, eum locum à ſuis teneri, volebat: nam id oppidum, prope totius Regni in medio ſitum, & ſolum muris cinctum, cives habet bellicoſos, & vicina Nobilitas univerſa à Papanis aliena erat: ad quos reprimendos, hanc arcem objici volebat. Commoditates habet præterea multas, & in primis, ad terreſtrium & maritimarum copiarum ſubvectiones: nam per Taum amnem, qui muros alluit, æſtus maris infunditur, exterarumque nationum commerciis aditum præbet: idque unum fere eſt oppidum, quod, ab ultimis uſque Regni finibus, undique terreſtri itinere adiri poteſt: ad cetera enim, longis æſtuariis à mari immiſſis, viæ multifariam interciſæ ſunt, & per ea itinera lenta: quod nuſquam ea ſit naviculārum copia, ut, uno commeatu, magnam multitudinem tranſmittere, queant: ſæpe etiam, aut ventis contrariis, aut tempeſtatum violentia, dies complures viatores retinentur. Ob has cauſas, Perthum, & conventibus habendis, & militibus undequaque contrahendis, commodiſſimum habetur. Verum, illa tempeſtate, Regens non tantum accepit ex loci commodo ſitu emolumenti, quam ex violata induciarum fide comparavit invidiæ: is enim ultimus ei rerum ſecundarum, & publici contemptus primus dies fuit: res enim divulgata magnorum ei in omnibus Regni partibus motuum cauſas dedit. Nam Comes Argathelius, & Jacobus Stuartus, in violandis ſe auctoribus, factis induciis, ſuam fidem lædi credentes, convocata ad Fanum Andreæ vicina Nobilitate, ſe ad purioris Religionis cultores adjungunt: atque ad ejus ſectæ ſocios ſcribunt, Regentem Falcolandiæ cum Gallicis copiis eſſe: Cupri & Fani Andreæ exitio imminere: cui niſi præſenti auxilio obviam eatur, omnes Eccleſias Fifanas in ſummo diſcrimine verſari. Ad eos, è locis propinquis, magna repente accurrit multitudo, infenſiſſimis adverſus Regen-

tem & ejus copias animis: quippe cum gente inſociabili & fera bellum eſſe, apud quam æquitas, jus, fas, promiſſa, fides, & jurisjurandi religio tam levi momento penderent, ut, ad omnem ſpei auram, & incertiſſimos blandientis fortunæ flatus, dicta indicta, facta infecta eſſent: nullas, in poſterum, condiciones concordiæ audiendas, nullam pacis, niſi altera parte extincta, aut certe peregrinis regno exactis, ſpem ſupereſſe: proinde ſe, ad vincendum, vel moriendum, compararent. His, atque hujuſmodi ſermonibus ita univerſorum animi fuerunt incitati, ut primum Caraliæ (quod oppidum in extremo Fifæ angulo ſitum eſt) impetu facto, aras everterent, ſimulachra confringerent, & omnem miſſificandi apparatum diſperderent: quod autem vix credibile eſt, ira plus apud vulgi animos poterat, quam avaritia. Inde ad Fanum Andreæ progreſſi, ſpoliatis reliquis Divorum ædibus, Fratrum Franciſci & Dominici Cœnobia ſolo æquatuut. Hæc cum prope in oculis Archiepiſcopi gererentur, quanquam ſatis validam equitum manum ſecum haberet, quibus copiis, ſe oppidum poſſe tueri, paulo ante ſperaverat: tamen, cum populi ſtudium, ac tantum Voluntariorum concurſum cerneret, ſeſe cum ſuis à furore multitudinis ſubduxit, ac Falcolandiam, ad gentiles & propinquos, venit. His auditis, Regens adeo exarſit, ut, ſine ulteriore deliberatione, denunciaret in proximum diem profectionem, ac ſtatim præmitteret, qui Cupri hoſpitia Gallis deſignarent, ac miſſis in omnes partes edictis, imperavit, ut omnes, qui arma ferre poſſent, ſe Cuprum ſequerentur: præſenteſque Gallorum & Hamiltoniorum copias præmonuit, ut, ad ſonum tubæ, omnes præſto in armis eſſent. Hoc eorum conſilium, cum rectæ Religionis vindices per exploratores reſciſſent, iis, qui aderant, familiaribus & amicis repente convocatis, ut Regentis conſilium prævenirent, ſtatim Cuprum contenderunt. Eodem prope momento, Taodunani & Nobiles è proximis agris, ad mille virorum, velut eodem ſigno exciti, ſe cum eis conjungunt: eam noctem ibi commorati, poſtridie mane, copias ex oppido educunt, & in campis proximis in procinctu ſteterunt, Papanorum exercitum exſpectantes, ſuaque auxilia, quæ paulatim adventabant, recolligentes. In caſtris Regentis duo Gallorum millia erant, quibus præerat Oſellius: mille Scotos ducebat Jacobus Hamiltonius, Dux Caſtellerotius: ita tum eum vocabant. Hi omnes præmiſſis de vigilia ſecunda machinis, ſummo mane iter ingreſſi, eo venerant, ut hoſtium primos conſpicerent, & ipſi ab eis conſpicerentur.

rentur.

rentur. Modicus in medio amnis fluebat: ad eum, idoneis locis, machinæ erant collocatæ: quingenti equites emiſſi, quibus levibus præliis hoſtium animos pertentarent, ſimul, ſi flumen tranſire pararent, ut impeditos aggrederentur. Horum alacritas Gallis cunctationem afferebat: enim etiam auxit adventus Patricii Lermonthii, præfecti urbani Fani Andreæ, cum quingentis civibus armatis: qui, agmine (ut mos itineris habet) in longum exporrecto, majoris, quam pro numero, multitudinis ſpeciem præbebat: hæ res eis erant impedimento, ne (quod maxime cupiebant) numerum & ordinem hoſtium conſpicerent: ac duces è propinquo noſcerent, ac (ut juſſi erant) ad ſuos referrent. Itaque, quidam è Gallis, ut totam hoſtium aciem; ſaltem è longinquo, ſubjectam oculis haberent, in collem ſatis editum conſcenderunt: inde, cum plures equitum peditumque acies, modicis intervallis relictis, ſtare viderent, ac, retro illos, magnum calonum & equiſonum numerum, ad vallis cujuſdam labrum, velut ſpectaculum in longum extentum, conſpicerent, rati univerſam illam multitudinem ibi in ſubſidiis collocatam, omnia vero majora ad ſuos detulerunt. Duces, de Concilii ſententia, ad Regentem, quæ Falcolandiæ ſubſtiterat, miſerunt, qui, quo in ſtatu res eſſent, edocerent: Scotos ſibi videri multo plures, quam ſperarant, & ad pugnandum alacriores: contra, qui ſecum militarent, muſſare: & quoſdam aperte indignari, ſe, in paucorum peregrinorum gratiam, adverſus cives, amicos, & propinquos duci. Tandem, aſſentiente Regente, tres ab Hamiltonio legati, ex primoribus, mittuntur, atque hi maxime, qui in exercitu hoſtium, propinquos aut liberos haberent. Hac legatione pax confieri non potuit, quod pietatis vindices, toties vanis promiſſis eluſi, nullam pactionibus fidem haberent: nec Regens tum habebat, aut ſi habuiſſet, è dignitate ſua exiſtimaſſet, aliud fidei firmamentum dare. Accedebat & illa difficultas, ut (quod maxime petebatur) peregrini Regno excederent. quod præſtare, inconſulto Rege Galliæ, non poterat: & moræ induciarum interpoſitæ, non, ad animos ad pacem inflectendos: ſed, ut ſæpe antea experti erant, ad accerſenda auxilia externa petebantur: hoc tantum convenit, ut Galli milites in Lothianam tranſportarentur, induciæque in octo dies fierent, dum Regens pacificatores, è ſuis, ad Fanum Andreæ mitteret, qui pacis æquas leges utriſque ferrent. Sed vindices libertatis cum plane perſpicerent, Regentem, quod condicionibus, ſibi honeſtis, rem componere non poſſet, tantum rerum prolatationem

 quærere,

quærere, dum proximum æſtuarium cum ſuis tranſmitteret Comes Argatheliæ, & Jacobus Stuartus, per literas, egerunt cum ea, ut Perthum, deducto præſidio, liberum ſuis legibus relinqueret, uti, in oppido recipiendo, pacta erat: hujus fœderis violati invidiam in ſe conferri, qui faciendi authores fuerant. Cum nihil à Regente reſponderetur, Perthum verſus, unde preces & lamentabiles querelæ quotidie afferebantur, ſigna convertunt: Kinſanius enim, vicinus Comarchus, quem Regens, cum diſcederet, oppido præfecit, ut obſequendi ſtudium, vexatione civium, oſtentaret, ſuo dolori privato indulgebat: & veteres inimicitias, quas cum pleriſque civium habebat, parum civiliter exercebat, aliis domo fugatis, aliis, obtentu Religionis, ſpoliatis. Nec diſſimilem militibus licentiam permittebat. Has injurias, amicis & eorundem ſacrorum ſociis illatas, cum, qui Cupri erant, intellexiſſent, iter eo, primo mane, pronunciatum eſt. Oppidum obſeſſum, poſt paucos dies, eſt deditum: ac, pulſo Kinſanio, præfectura urbana Patricio Ruvenio, præfecto juridico, reddita eſt: deinde Sconam, vetus & infrequens oppidum, ob unum ſuorum, contra fidem datam, occiſum, incenderunt. Per exploratores eſt reſcitum, Regentem præſidium Francorum Sterliuum miſſuram, ut, qui ultra Fortham erant, à reliquis excluderentur. Id conſilium ut prævenirent Gileſpicus Cambellus, & Jacobus Stuartus, jam multa nocte, cum ſummo ſilentio, Pertho moverunt, ac Sterlino potiti monaſteria Fratrum ſtatim diruerunt: cetera item circa urbem, Sacraria, ab idolorum cultu nefario, emundarunt: ac, poſt tertium diem, viam, quæ Edimburgum fert, ingreſſi, Limnuchum, in medio itinere ſitum ſuperſtitioſo cultu liberant: & quanquam admodum pauci numero eſſent, vulgo militum, tanquam bello confecto, ad domeſtica negotia dilapſo, per tot oppida tamen compreſſo Papanorum faſtu, Scotorum & Gallorum cohortes mercenarias tantus terror invaſit, ut, cum omnibus, quæ trahere poterant. impedimentis Dumbarum perfugerent. Scotorum proceres, inſtaurandæ Religionis principes, complures, in re ordinanda, dies morati, præter ædium ſacrarum, ab omni miſſificandi apparatu, repurgationem, verbo Dei ſincere enunciando, concionatores conſtituerunt. Interea è Gallia nunciatur, Henricum
CIƆ.D. LIX. Secundum Regem deceſſiſſe. Ea res ut Scotis auxit lætitiam, ita minuit induſtriam: pleriſque, tanquam omnibus defuncti eſſent periculis, quo viſum eſt, dilabentibus: Regens contra, formidans, ne ipſa cum Gallis tota Scotia exigeretur, ſumma
cum

cum vigilantia in omnes occaſiones erat intenta. Primum, exploratores Edimburgum præmiſit, qui hoſtium conſilia cognoſcerent, per eos admonita, vulgus militum dilapſum, paucos reſtitiſſe, adeo ſecuros, ut nullum omnino militiæ munus obirent, non cunctandum rata, cum eis, quas habebat, copiis, recta Edimburgum ducit. Occurrerunt ei officioſe Jacobus Hamiltonius Dux, & Jacobus Duglaſſius, Mortonii Comes. Hi, cum condicionibus fruſtra rem componere tentaſſent, illud ſaltem tenuerunt, ne eo die confligeretur. Tandem, condicionibus hinc inde jactatis, XXIV. die Julii, M. D. LIX. induciæ factæ, in decimam uſque Januarii, quarum ſumma hæc erat, ut nemo cogeretur ceremoniis, quas nollet, uti: ne præſidium militare Edimburgi collocaretur: ne Sacerdotibus fieret impedimentum, quo minus, prædiorum ſuorum fructibus, decimis, penſonibus, aliiſve quibuſcunque reditibus libere uti, frui poſſent: Ne quis, Eccleſiæ inſtauratæ templa: monaſteria, aliave loca, in Sacerdotum uſus fabricata, demoliri, aut in alios uſus transformare tentet: Item, ut poſtridie illius diei, typos excudendæ pecuniæ, ac palatium Regium Regenti cum omni, quam in ea acceperant, ſuppellectili redderent. Has inducias ne per ſe, aut ſuos violaſſe videretur, Regens eo impenſius dabat operam, quod in ſuperiorum temporum promiſſis ſervandis, ejus levitas vulgo erat infamis: verum tamen curabat, ut per ſuæ factionis homines Scoti, ad iram natura paulo propenſiores, irritarentur: occaſioneſque ſæviendi in miſerum vulgus darent. Cum nullus autem color occurreret, qui, juris aliqua ſpecie crudelitatem cælare poſſit, falſos rumores diſſeminandos curat, Religionem rebellioni prætendi: veram ſumendorum armorum cauſam eſſe, ut ſtirpe legitima extincta, Jacobus ſuperioris Regis nothus, Regnum in ſe transferret. His, atque aliis hujus generis mendaciis, cum animos vulgi nonnihil labefactari videret, literas unas atque alteras, quas à Regibus Gallorum, Franciſco & Maria, videri volebant miſſas, ad eundem Jacobum curant perferendas: hæ partim falſam beneficiorum exprobrationem, partim graviſſimas minas continebant, ni, defectionis conſilio abjecto, ad officium rediret. Ad hæc cum Jacobus reſpondiſſet, ſe nullius dicti aut facti ſibi conſcium eſſe, adverſus vel Reges, vel leges: quod vero cauſam eorum, qui, Religionem prolapſam in ſuum gradum reſtituere vellent, Nobilitas ſuſceperit, vel potius ad eam cauſam ſe adjunxerit, eorum, quæ cum illis geſſerit, invidiam, ſi qua eſt, facile ſuſtinere:

CIƆ. D. LIX.

nihil enim ibi quæſitum, niſi divinæ gloriæ illuſtrationem: cujus conſilii pœnitere non eſſe æquum, cujus habeat auctorem, fautorem, & propugnatorem Chriſtum: quem niſi ſponte abnegare vellet, ab incepto deſiſtere non poſſe. Extra hanc unam cauſam, & ſe, & reliquos, quibus invidioſum rebellionis nomen impingitur, in aliis rebus omnibus fore obſequentiſſimos. Hoc reſponſum, ut in Galliam mitteretur, Regenti datum, contumax ei & ſuperbum eſt viſum: contra pleriſque non modeſtum modo, ſed etiam intra modum, præſertim, in jactatione beneficiorum, quæ nulla prorſus acceperat, niſi, quæ cum omnibus peregrinis erant ei communia. Inter hæc, & mille mercenarii Galli Letham appulerunt, & Comes Aranius, Jacobi Hamiltonii, nuper Gubernatoris, filius, ad conventum procerum, qui tum Sterlini habebatur, venit. Regens, Gallorum adventu velut ſpei ſuæ certa, jam palam, ad Scotiam domandam, animum adjecit. Araniæ Comitis reditus hæc fuit cauſa. Cum vehementius, quam per illa tempora tutum erat, inſtaurantium rem Eccleſiaſticam cauſam tueretur, à Guiſianis, qui omnia apud Franciſcum minorem poterant, ad terrorem inferiorum Ordinum, morti deſtinabatur. Nec dubitavit Cardinalis Lotharenus, cum in Senatu Pariſienſi vehementius in cauſam inſtauratæ Religionis inveheretur, pronunciare, eos prope diem ſupplicium ſpectaturos hominis, qui principum dignationi eſſet æqualis. Id ille cum reſciſſet, atque in memoriam revocaſſet, ſe, non ita pridem, cum Duce Guiſio liberius verba commutaſſe, clandeſtina fuga, de concilio amicorum, ſaluti conſuluit: ac derepente, præter omnium expectationem, domeſticis tumultibus intervenit: ac ipſe ad partes vindicum pietatis acceſſit: cum patre etiam egit, ut ſe eis adjungeret, ac multos è veteribus offenſis ei inimicos reconciliavit. Principes factionis, qui ibi aderant, cum pro certo audiſſent, auxiliares copias partim jam appuliſſe, partim, ut quam primum mitterentur, conſcribi, Lethamque ſumma vi communiri, ut horreum commeatuum & apparatus bellici eſſet: ibique Galli in rebus adverſis receptum, in ſecundis portum ſuſcipiendis amicis haberent: Scoti, per hæc tempora, accitis undequaque copiis, Letham obſidione, ſed fruſtra claudere tentant: nam fere, quicquid æncarum machinarum erat in Scotia, penes Regentem erat, aut arcis Edimburgenſis præfectum, qui nondum cum libertatis publicæ vindicibus ſe conjunxerat: neque penes eorum factionem hæ vires erant, ut oppidum, ab una parte mari,

cinctum

cinctum, & fluvio diviſum, claudere juſta obſidione poſſent. Gallus interea, de rerum Scoticarum ſtatu certior factus, Labroſſium, Equitem Conchiliati ordinis, cum duobus millibus peditum eo miſit, qui Regenti, Papanæ ſuperſtitionis cultum promoventi, pro viribus adeſſent, miſſus fuit una Epiſcopus Ambianenſis, treſque doctores Sorbonici, qui de controverſiis, ſi opus eſſet, diſceptarent. Eorum adventus Regentis animum dejectum ita erexit, ut ſancte promitteret, ſe prope diem pœnas de Divorum & Regum hoſtibus expetituram. E principibus Nobilitatis, duodecim tum Edimburgi erant collecti, à quibus Labroſſio & Epiſcopo, qui ſe Legatos miſſos dicebant, & diem, ad explicanda mandata, peterent, reſponſum eſt, Eos non pacem (quod ſimulabant) quærere, ſed bellum minari: alioqui, quid attinebat armatas cohortes, ad diſceptandum, adducere? ſe vero non adeo rerum eſſe ignaros, ut in eam diſceptationem ſe committerent, ubi cogi poſſent, ad conditiones, inimicorum arbitrio, accipiendas: Quod ſi pacificatio inter arma placeret, ſe quoque curaturos, ne, magis vi compulſi, quam rationibus adducti viderentur: Illi autem, quod præ ſe ferunt, ſi vere & ex animo petant, peregrinum militem remittant, inermeſque (ut ſæpe alias) conveniant, velut ad rem ex æquo componendam, non ferro, & viribus diſcernendam. Hæc quidem de legatis. De munitione Lethæ, in hanc fere ſententiam reſcripſerunt, Se vehementer mirari, quod Regens, nullis provocata injuriis, tam cito à conventis receſſerit: ac, veteribus Lethæ incolis expulſis peregrinorumque colonia ibi collocata, arcem, ad interitum legum & libertatis, omnium capitibus imponat: ſe magnopere orare, ut ab hoc tam pernicioſo conſilio, adverſus fidem promiſſorum, publicam utilitatem, leges & libertatem, temere ſuſcepto, deſiſtat: neve eam neceſſitatem eis imponat, ut univerſi populi fidem implorare cogantur. In eandem fere ſententiam, poſt menſem, Edimburgi collecti reſcripſerunt: ac ſuperioribus hanc petitionem adjecerunt, ut, molitionibus novis everſis, peregrinos, alioſque mercenarios quoſlibet oppido emigrare jubeat, ut liberum ibi omnibus ex æquo eſſet, negociari & mutua exercere commercia. Id ſi recuſaret, ſe pro certo indicio accepturos, eam Regnum hoc in ſervitutem velle redigere, cui malo ſe, quacunque ratione poſſent, remedium quæſituros. Ad hæc qui reſponderet, Regens, triduo proximo, miſit Robertum Formanum, principem fœcialem (vulgus Regem armorum vocat) cum his mandatis. Primum

omnium oſtendens, nihil nobis magis, præter opinionem, accidere potuiſſe, quam alium eſſe quempiam, qui poteſtatem hic habeat, quam gener, & filia mea, unde omnis noſtra pendet auctoritas: Superiora procerum acta, & hæc præſens poſtulatio, ſeu potius imperium, ſatis declarant, eos nullam ſuperiorem agnoſcere auctoritatem: Nec eorum petitio, aut, potius minæ, utcunque verborum coloribus opertæ, nobis jam novæ videri poſſunt. Poſtulabis à Duce Caſtellerotii, ut in memoriam revocet, quæ nobis verbis, & Regi per literas ſit pollicitus, non ſe modo Regi dicto audientem fore: ſed facturum, ne filius ejus, Araniæ Comes, patriæ tumultibus ſe omnino implicaret. Item, ecquid, quæ nunc geruntur, illis reſpondeant promiſſis. Ad literas autem reſpondebis, Nos, publicæ tranquillitatis cauſa, oſtendiſſe facturos, ac nunc etiam polliceri, quicquid cum pietate in Deum, ac obſervantia erga Reges non pugnet: neque, de libertatis & legum everſione, unquam cogitaſſe: de Regno vero per vim acquirendo multo minus: Cui enim illud quærerem, quod jam filia, hæreditario jure, ſine controverſia teneat? Quod ad munitionem Lethæ attinet, illud rogabis Noſne unquam aliquid in eo genere attentavimus, priuſquam illi, multis conventionibus, ac demum conjuratione inter ſe facta, palam oſtenderent, imperium legitimum ſe rejicere, ac nobis, quæ ſupremi magiſtratus auctoritatem & locum tenemus, inconſultis, ſtatum publicum, pro ſuo arbitrio perturbaſſent: ſuaſque partes, captis urbibus, confirmaſſent & cum veteribus inimicis, de fœdere ſanciendo, tractaſſent? ac nunc maxime complures eorum Anglos domi ſuæ habeant? & ut alia omittam, quam tandem cauſam proferre poterunt, cur illis liceat, exercitum tenere Edimburgi, ad rerum præſides invadendos? nobis autem non liceat, Lethæ, ad ſalutis noſtræ præſidium, aliquid copiarum circa nos habere? illud nimirum cupiunt, ut, quotidiana mutatione locorum, furorem eorum (quod, ad hunc diem, fecimus) vitare conemur. Ecquæ in eorum literis, de parendo juſtis magiſtratibus, eſt mentio? Ecquam, ad concordiam inſtaurandam, viam pandunt? Ecquo indicio monſtrant, ſe hos motus velle ſedatos, & in priſtinum ſtatum omnia velle reducta? Operiant iſta, quibus velint, emolumenti publici coloribus: palam tamen eſt, nulla de re minus eos cogitare: nam ſi id unum concordiam moraretur, ſæpenumero, quæ duceret eo, viam oſtendimus. Nec ipſi ignorant, Gallos iſtos, mandatu ſui Regis, jam dudum, niſi ſuis ipſi factis in mora fuiſſent,

ſent, extra Scotiam futuros. Itaque, ſi quas nunc quoque offerant condiciones honeſtas, quæ ſpem faciant, imperii majeſtate ſalva, ſe obedienter & modeſte ſuperioribus parituros, nullam inſtaurandæ concordiæ rationem recuſabimus: neque quicquam omittemus, quod ad utilitatem publicam ſpectare poterit. Nec nos modo erga eos hoc animo ſumus, ſed etiam Reges eorum, qui Conchiliati ordinis Equitem illuſtrem, & Eccleſiaſtici ordinis hominem primarium, cum literis ac mandatis, eodem ſpectantibus, ad eos miſerunt: quos illi tamen ita contempſerunt, ut non modo reſponſo, ſed ne audientia quidem, ſint dignati. Quamobrem poſtulabis, & imperabis quoque Duci, & ceteris proceribus, aliiſque cujuſcunque ordinis civibus, ut ab eis ſtatim diſcedant: Sin minus, produellionis eos teneri, denunciabis. Ad hæc poſtridie, qui fuit XXIII. Octobris, proceres in hanc ſententiam reſponderunt, Ex literis tuis, ac mandatis per fœcialem miſſis facile intelleximus, quam perſeveranter male animata ſis, adverſus pietatem in Deum, & noſtræ gentis publicum emolumentum, & communiter omnium libertatem. Hæc ut, perinde ac debemus, tueamur, nos Regum noſtrorum nomine, præfecturam, aut quocunque alio imperii titulo publicam adminiſtrationem ſub Regibus uſurpas, ſuſpendimus, ac inhibemus: ut qui pro certo habeamus, quæ nunc à te geruntur, ea cum eorum perpetua voluntate, erga publicam hujus Regni incolumitatem, pugnare & quemadmodum tu nos, legitimos hujus Regni & Regum cives, pro Senatu & Concilio publico non habes: neque nos te, Regentem aut magiſtratu ſupremo fungentem, agnoſcimus: cum præſertim imperium (ſi quod habes à Regibus commiſſum) graviſſimis juſtiſſimiſque de cauſis, ſit à nobis inhibitum: idque, eorundem Regum nomine, quorum nos conſultores nati ſumus, præſertim in rebus, quæ ad omnium ſalutem ſpectant. Quanquam autem nobis eſt decretum, nullum ſubterfugere vitæ diſcrimen, in eo oppido liberando, in quo tu, contra nos, mercenarios peregrinos collocaſti: tamen pro ea, quam tibi, ut Reginæ noſtræ matri, debemus, reverentia, & opera fideli, magnopere, ut ſecedas, oramus, dum nos utilitatis publicæ ratio cogit, oppidum iſtud nunc armis repetere, quod ſæpe antea precibus liberare ſumus conati. Illos præterea rogamus, ut una tecum educas, intra XXIV. horas, ſi qui ſunt, qui aut Legatorum, ad controverſias diſceptandas, aut ad res gerendas, nomen ſibi vendicant, quicquid item mercenariorum militum in

eodem eſt oppido, quorum nos ſanguini libenter parcimus; & incolumitati favemus, propter veterem, quæ tot ſeculis inter Scotos & Francos fuit, amicitiam: quam, ob noſtræ Reginæ cum illorum Rege matrimonium, potiùs augeri, quam imminui, eſt æquum. Eodem quoque die, idem Fœcialis retulit, pridie illius diei, procerum aliorumque civium frequentiſſimo Concilio perſuaſum eſſe, omnia Regentis dicta, facta, conſiliaque meram ſpectare tyrannidem. Igitur decretum factum, de abrogando ei magiſtratu, cui univerſi, ut juſtiſſimo, ſubſcripſerunt: legationemque, ei à genero & filia datam, inhibuerunt, eamque pro imperio quicquam agere, vetuerunt, uſque ad generalem Ordinum conventum, ab ipſis, ubi commodum foret, indicendum. xxv. autem die, proceres fœcialem miſerunt Letham, qui omnibus Scotis denunciaret, ut intra ſpatium xxiv. horarum ex oppido diſcederent, ſeque ab everſoribus libertatis publicæ ſegregarent. Poſt has comminationes, excurrentibus utrinque equitibus, bellum, citra tamen magnam cædem, commiſſum eſt. In hoc rerum gerendarum initio, tantus in caſtra vindicum libertatis repente terror incidit, ut & præſentem ſtatum vehementer perturbaret, & ſpem omnem ſucceſſus in poſterum extingueret: multos enim Regens, qui nomina Eccleſiæ dederant, partim minis, partim promiſſis, à procerum factione abſtraxerat, & caſtra ſpeculatorum erant plena, qui non modo dicta & facta, ſed etiam, quæ maxime occulta & credebant, & volebant, ad eam deferrent: &, comprehenſo Jacobi Balfurii miniſtro, qui literas Letham ferebat, ſuſpicio in multos, timor in omnes ſe diffuderat: mercenarii quoque, ob non ſoluta ad diem ſtipendia, tumultuabantur: ac, ſi quis eos à nefario conſilio revocare conabatur, graviter ei comminabantur. Sed in hominibus, à pietate & honeſto alienis, non tam miranda erat ſeditio, quam omnes male habebat Ducis Caſtellerotii imbecillitas, & prope diffidentia, quem propinqui terrores ita implerunt, ut ejus timor multorum animos labefactaret. Qui firmiores erant, cum remedia his malis adhiberent, prima de mercenariis placandis, conſultatio fuit. Cum inter ſe proceres, qui remanſerant, de pecunia in ſtipendium conferenda, agerent, aliis per avaritiam detrectantibus, aliis inopiam excuſantibus, ſumma confici non potuit, quæ mercenariorum furorem mitigaret. Proximum viſum eſt, ut vaſa ſingulorum argentea conflarentur: cumque monetarii operam ſuam liberaliter promitterent, typi, incer-

tum quorum fraude, ſublati fuerunt. Reſtabat unica ſpes, ab Anglis, ſed lenta nimis videbatur. Tandem, privatim ſuorum amicorum fidem experiri decreverunt: atque ad Equites duos notæ virtutis (qui tum Bervici publicis muniis præfecti erant) Radulphum Sadlerium, & Jacobum Croftum mittunt Joannem Cocburnum Ormiſtonium, qui vel modicam, ad remedium præſentis neceſſitatis, impetrarent pecuniam. Id conſilium quanquam maxime occultarent, tamen ad Regentem eſt delatum: ea, Comitem Bothuelium reditum ejus obſervare juſſit. Is, quanquam ante paucos dies ſancte juraverat, ſe cauſæ procerum nulla in re obfuturum, ſpemque feciſſet, ſe factioni eorum ſubſcripturum, tam Ormiſtonium ex inſidiis, nec opinum aggreditur: vulneratum capit, pecuniam eripit. Hujus facinoris fama Edimburgo Araniæ Comitem, & Jacobum Stuartum, cum toto pene equitatu, excivit, non tam vindictæ cupiditate, quam ut Ormiſtonium (ſi forte viveret) eriperent, aut ſaltem impedirent, quo minus ad Regentem tranſportaretur: ſed Bothuelius per ſpeculatorem præmonitus, adventum eorum fuga prævertit. Eodem die præfectus Taodunanus, cum ſuis, civibus ac paucis Voluntariis, Letham verſus progreſſus, ſuas in colle propinquo machinas collocarunt. Galli, qui per exploratores cognoverant, omnem prope hoſtium equitatum abeſſe, ad pedites, quorum paucitatem videbant, opprimendos, aliquot cohortes eduxerunt. Taodunani aliquandiu, ſpe ſubſidii, reſtiterunt: ſed cum, in primo ſtatim congreſſu, mercenarii (qui pauci eos erant ſecuti) terga vertiſſent, ipſi quoque, relictis machinis, ſenſim pedem retulerunt: donec à tergo clamor ortus eſt, Gallos, breviore via prægreſſos, ad portam urbis à tergo tendere, ut eos excluderent. Ad hanc vocem, tanta omnium rerum perturbatio eſt orta, ut quiſque, qua proxime poterat, in tutum ſe reciperet, & dum alii aliis obſtant, infirmiores à valentioribus conculcarentur: ac, dum quiſque ſibi proſpicit, nihil in commune conſulitur. Papani, è latebris prodeuntes, palam conviciabantur: qui antea ſtudium doctrinæ purioris præ ſe ferebant, partim clam ſe ſubducere conabantur, partim de tota cauſa abjicienda conſultant. Quinta die Novembris, cum nunciatum eſſet. Gallos exiiſſe, ut commeatus, Edimburgum venientes, interciperent, præterquam quod vindices Religionis inter ſe non ſatis eſſent concordes, mercenarii vix ex oppido extrudi poterant. Comes Araniæ, ac Jacobus Stuartus, primi cum familiaribus egreſſi, adverſus eos exierunt:
hos

hos multi viri honeſti ac ſtrenui comitati ſunt: ac in Gallos ſe acrius, quam prudentius intulerunt: nec quicquam propius fuit, quam, ut, ab Edimburgo interclusi, ſuæ temeritatis pœnas dediſſent: nam, cum hinc paludes, illinc paradiſi proximus murus iter & anguſtum, & Gallorum ſclopetariis obnoxium, eis reliquiſſent, partim à ſuis, partim ab equitibus pedites obterebantur. In hac trepidatione, certa clades omnibus imminebat, niſi duces, æquato cum ceteris periculo, ex equis deſcendiſſent. Cum illis, pudor multos retinuit: in his, fuit Alexander Haliburtonus, Centurio, juvenis ſtrenuus, & in cauſa Religionis inſtaurandæ acer. Is cum, gravi vulnere accepto, in manus hoſtium veniſſet, multis ab eis plagis letaliter ſauciatus, brevi poſt moritur. Poſt hunc conflictum, in quo circiter viginti quinque perierunt: multis ſe ſubtrahentibus, ceteris animum deſpondentibus, Araniæ Comes, & Jacobus Stuartus ſuam operam obtulerunt, ſi vel modica manus una maneret. Cunctis pene recuſantibus, proxima fuit conſultatio, de urbe relinquenda: ac, uti decretum fuit à proceribus, de ſecunda vigilia iter ingreſſi, poſtridie Sterlinum pervenerunt. Ibi Joannes Knoxius luculentam ad eos concionem habuit: ac multorum animos in ſpem certam, brevi ex his malis emergendi, erexit: In hoc conventu, id modo decretum eſt, ut, quoniam Galli quotidie novis ſubſidiis augerentur, & ipſi etiam externis opibus ſe confirmarent, miſſus eſt in Angliam Gulielmus Mætellanus, juvenis ſummo ingenio & eruditione, qui Reginam edoceret, quantum immineret Angliæ periculum, ſi Galli in Scotia, operibus & præſidiis loca communirent: ut qui non Religionis modo, ſed legum & libertatis interitum quærerent: Scotis autem vel vi, vel fraude oppreſſis, vel iniquo fœdere in ſervitutem redactis, faciliorem eis gradum fieri, ad Anglorum vires infringendas. Angli, re diu inter ſe diſceptata, tandem ſpem auxiliorum fecerunt. Proceres, libertatis vindices in duas ſe partes diviſerant: alteri Glaſcuæ conſtiterunt, ut proximis provinciis præſiderent, & ſocios ſacrorum ab injuria tuerentur: alteri in Fifam miſſi, Franci, qui nullam ab hoſtibus abſtinebant injuriam, de Anglorum auxiliis ſoliciti, ante eorum adventum, reliquias adverſæ factionis delere conantur: ac primum adverſus eam partem, quæ Fifam inſederat, ducunt. Primum in itinere Limnuchum ac Hamiltoniorum prædia ſpoliant: inde Sterlinum profecti, atque ibi tantum commorati, dum oppidanos diriperent, pontem tranſ-

cunt:

eunt: & ſecundum flumen ducto exercitu, litus illud, vicis & oppidulis frequentibus habitatum, legunt, ac toto itinere, quæ occurrebant, direptis, tandem Kingornum veniunt. Scoti, ut eorum curſum remorarentur, Deſertum oppidulum (id loco nomen eſt) cum paucis inſederunt. Hic per viginti dies, cum quotidie levia prælia confererentur, Galli quum non poterant in dominos, iram in parietes effuderunt: villamque Gulielmi Kircadii, Grangiam nomine, à fundamentis diruerunt. Ille, qui non ignoraret, Gallos eo, ad ruſticos diripiendos, frequenter excurrere, paulo ante lucem, ſe in inſidiis collocavit: ac, animadverſo Labaſtio Allobroge cum ſua centuria egreſſo, tam diu in inſidiis occultus ſubſtitit, dum, ſupra mille paſſus à præſidio Galli abeſſent: tum demum, immiſſo equite, à ſuis eos excluſit. Illi, quod in tali diſcrimine unum reſtare videbatur, in ruſticam villam propinquam ingreſſi, ſe maceria ſepibuſque tueri conabantur, Scoti, ex ſuperiore Gallorum crudelitate irritati, ſuæ ſalutis immemores, & dum hoſtem læderent (etſi nulla, præter lanceas equeſtres, haberent arma) proſtratis, quæcunque obſtabant, intro irrumpunt: ducem, recuſantem ſe dedere, & cum eo quinquaginta milites interimunt, ceteros Taodunum mittunt. Qui ad Deſertum, veluti in ſtatione aſſidua, erant, Cuprum convenere: ex eis & aliis, qui Glaſcuæ erant, electi, qui ad ſcribendum fœdus cum Anglis, Bervicum mitterentur, cujus hæ præcipuæ leges fuerunt, Uti adverſus peregrinos, ſi qui in Britanniam, belli faciendi cauſa, deſcenderent, utrique alteris auxilia mitterent, Scotis in Anglia, Anglis in Scotia militantibus Angla ſtipendium ſolveret: Præda de hoſte capta Anglis, oppida & arces ſtatim antiquis dominis reddentur Scoti obſides darent, qui, durante matrimonio Regis Galli cum Regina Scota atque eo dirempto, unum annum in Anglia manerent. Hæc Bervici acta, XXVII. die Februarii. M. D. LX. illud Angli magnopere Scotos monuerunt, ne, antequam amicorum auxilia venirent, prælia cum hoſte decernerent, ac in ſummæ rei diſcrimen venirent: magnopere enim proceres Anglorum metuebant, ne Scotorum præfervida ingenia in errorem inemendabilem univerſam rem præcipitarent. Galli interea, Deſertum ac Vemium depopulati, inter ſe diſceptare cœperunt, rectane ad hoſtem, an ſecundum littus ad Fanum Andreæ, atque inde Cuprum ducerent. Poſterior ſententia placuit, quod, propter ingentes nives, viarum confuſis veſtigiis, equites, ſine magno incommodo per mediterranea duci CIↃ. D. LX.

duci non poſſent. Igitur, cum paulum ſecundum mare eſſent progreſſi, atque ad promontorium, quod Kincragium, hoc eſt, rupis caput, aut finem appellant, eſſet perventum, quidam conſcendentes, unde in mare longiſſime proſpectus erat, renunciarunt cum magna lætitia, octo majoris formæ naves conſpici. In illis, Galli univerſi pro certo, quod jam diu expectaverant, habentes, auxilia ad ſe advehi eas ingenti, ut mos eſt, ſonitu tormentorum æneorum conſalutarunt, ac, ſeſe mutuo invitantes, aliique aliis congratulantes, eum diem ibi tranſigere cum ſummo gaudio, ſtatuunt, Nec ita multo poſt, navicula una & altera, ex adverſo Lothianæ littore appulit: ab eis (ut qui, inter tranſmittendum, cum vectoribus navium externarum collocuti fuiſſent) reſcitum eſt, Anglicam eam claſſem eſſe: præterea rumoribus ferri, copias eorum terreſtres non procul à Scotorum finibus abeſſe. Fit ſubita animorum mutatio: & immatura lætitia in metum & trepidationem eſt verſa: ſtatim, ſublatis ſignis, pars Kingornum, alii Fermelinodunum, plurimis præ feſtinatione impranſis, retro properant: metuebant enim, ne, præſidio, quod Lethæ reliquerant, extincto, ipſi ab hoſtibus, undique circumfuſis, opprimerentur, antequam, vires omnes in unum contrahere poſſent. Hoc toto itinere, è Papanis, qui ſe frequentes eis conjungebant, plures, quam ex hoſtibus, exuebant bonis: nam hoſtium fere opulentiores fortunarum ſuarum bonam partem in loca longinqua periculo ſubduxerunt: ſi qui vero ſua non aſportarant, præfecti Gallorum, non modo præſenti ſucceſſu elati, ſed auxiliis etiam, quæ, de die in diem, è Gallia expectabantur (confiſi, ſe perpetuos illarum regionum dominos fore) villas opulentiores, omni commeatuum genere abundantes, in ſuam peculiarem prædam, inſpoliatas reſervabant: Papani vero, aut crebris honoratiorum invitationibus, amicitiæ ſpecie exhauriebantur, aut clam à milite ſuppilabantur, aut in reditu, cum magna commeatuum eſſet penuria, etiam, non ſine ludibrio, palam ſpoliabantur, Gallis acerbe exprobrantibus eorum, in præliis, ignavam operam, & in amicorum inopia ſublevanda, avaritiam: quæ res, quantum à perfidia abeſſent, ipſos judicare jubebant. Hæc ſuperbia contumelioſa, cum rapacitate conjuncta, multorum animos à ſtudio Gallicæ factionis avertit: nec multo poſt, Fifani, partim hoſtium metu, partim ſociorum injuriis coacti, Eccleſiæ inſtauratæ nomina dederunt: ac demum longinquæ regiones

ab exteris populariter defecerunt: nec minus acres ſe oſtenderunt, in Gallorum tyrannide reprimenda, quam reliqui Scoti, in ſua Religione aſſerenda. Jam Ver appetebat, & utraque pars feſtinabat ſua in unum locum auxilia contrahere. Comes Martigius, ſtrenuus & nobilis adoleſcens, ad mille pedites, & paucos equites duabus navibus è Gallia advexit: ipſe cum milite ſtatim deſcendit: naves, de nocte, à Scotis fuerunt captæ. Eiſdem fere diebus, Marchio Elbevii, Regentis frater, qui, octo navibus, pecuniam & auxilia portabat, partim metu impulſus, mari navibus Anglis pleno, partim tempeſtatis adverſæ excuſatione uſus, unde ſolverat, revectus eſt. Et nova claſſis Anglica ad priorem eſt miſſa, ac, toto freto volitantes, Ketham inſulam obſeſſam tenebant & Letham omnibus maritimis commoditatibus prohibebant. Interim libertatis vindicum, qui Fifæ præſidebant, Principes Perthum profecti, & cum Huntilæo triduum ibi collocuti, facile totam eam Scotiæ plagam, quæ ad Septentriones verſa eſt, ſibi adjunxerunt: edicta paulo poſt propoſita ſunt, ut ad finem Martii frequentes adeſſent. Ad id tempus, univerſi fere Eccleſiæ inſtauratæ principes Limnuchum convenerunt, inde Hadinam profecti, ad Calendas Aprilis, Anglis occurrerunt. Erant in Anglorum exercitu, ſupra ſex peditum, duo equitum millia: proxima nocte, ad Præſtonum caſtra poſuerunt. Eodem die, Regens, jam propius admoto periculo, ut ab incertis belli caſibus abeſſet, ſe cum paucis domeſticis in arcem Edimburgenſem recepit. Præerat arci Joannes Areſkinus, vir & innocentiæ & diligentiæ ſpectatæ: ejus autem cuſtodiam, ex publici Concilii decreto (ut jam antea demonſtratum eſt) acceperat, ea lege, ut eam nemini, niſi ejuſdem Concilii juſſu, redderet: Hanc cum, Galli ſuis rationibus opportunam viderent, multa ſæpe moliti ſunt, ut ea dolo potirentur. Ille, etſi nec animum eorum erga ſe ignoraret, arcemque ita communiſſet, ut, à vi doloque eſſet ſecurus, ac omnia ſedulo caveret, Regentem tamen excludere tali tempore nolebat: id autem, in ea recipienda diligentur providit, ut ipſam & arcem in ſua poteſtate ſemper haberet: nec proceres, qui liberandæ patriæ erant duces, etſi ſæpe antea Regentis animum, adverſus cauſam, quam ſuſceperant, obſtinatum ſenſiſſent, tamen, præſentem occaſionem prætermittendam cenſuerunt: ſi forte aut belli propius admoti metus, aut ex longinquis auxiliis ſpes incerta eam, ad quietiora conſilia inflecterent. Igitur collecti ad Dalkethum factionis principes ita ſcripſerunt: Sæpenumero ante, per literas

literas nunciosque, à te contendimus, ut milites Gallos, qui jam alterum annum, infirmam plebeculam intolerabilibus malis premunt, ac populum univerſum in miſerrimæ ſervitutis ſordidinem conjecerunt, tandem aliquando hinc amandares, noſque hoc metu liberares: verum cum juſtis precibus apud te nil promoveremus, coacti fuimus, apud Reginam Anglorum & Regni finibus maxime propinquam, condicionem noſtram deplorare & auxilium implorare, ad peregrinos, ſervitutem nobis intentantes, armis (ſi aliter nequeamus) expellendos: illa vero quanquam noſtris calamitatibus permota cauſam noſtram ſuſceperit, tamen, ut erga Reginæ noſtræ matrem noſtro fungeremur officio, & à Chriſtiano ſanguine fundendo, quoad fieri poſſet, abſtineremus, & vim armatam tum denique experiremur, cum aliter jus noſtrum obtinere nequiremus. Adhuc, noſtræ modeſtiæ eſſe putavimus, te iterum rogare, ut Gallicas copias, cum præfectis & ducibus, quamprimum hinc emigrare jubeas: id autem ut commodius confici poſſit, Regina Anglorum, non modo tutum ut ſit iter per ſuum Regnum, præſtabit, ſed &, claſſe ſua in Galliam tranſportandos curabit. Quæ condicio ſi rejiciatur, nos Deum & homines teſtamur, nulla noſtra malitia aut odio, ad arma itum, ſed invitos, & mera neceſſitate coactos extrema experiri remedia, ne ſtatum publicum, nos ipſos, fortunaſque noſtras, & poſteritatem omnem in ultimas calamitates præcipitaremus. Neque tamen, quanquam graviſſima patiamur, & graviora inſtent, ullum periculum nos coget, ab officio, erga Reginam noſtram, diſcedere, aut Regi, marito ejus, ulla in re, quæ non ad vetuſtæ libertatis interitum, aut ad noſtrum poſterorumque noſtrorum exitium pertinebit, reſiſtere. Te autem, Princeps benigniſſima, iterum atque iterum rogamus, ut, expenſa noſtræ poſtulationis æquitate, & quæ ex bello ſequi poſſint, malis, & quam huic tuæ filiæ Regno graviſſime affectæ, neceſſaria ſit quies, juſtis precibus te non gravatim accommodes. Id ſi feceris, & jucundam tuæ moderationis memoriam apud omnes nationes relinques: & maximæ partis Chriſtianorum conſules tranquillitati. Vale, Dalkethi I V. die Aprilis, M. D. L X. Sexto Aprilis die, cum Angli ſecundum mare appropinquarent, Galli, circiter mille & trecenti, Letha egreſſi, collem, ubi planicies deſinit, modice aſſurgentem occuparunt, quod, ibi Anglos caſtra metaturos, exiſtimarent. De loco aut capiendo, aut retinendo, ſupra quinque horas acerrime dimicatum eſt,
non

non paucis utrinque cadentibus: tandem, Scotis equitibus magno impetu in denſiſſimam Gallorum aciem irruentibus, trepida fuga in oppidum fuerunt compulſi: id modo, quo minus omnes à ſuis excluſi perirent, obſtitiſſe viſum eſt: quod Angli equites paulo tardius, quam convenerant, erant emiſſi. Tentata, poſt hæc, fruſtra ſunt colloquia, Anglis inducias aſpernantibus, & per excurſiones, levia, nec tamen incruenta, certamina miſcentibus, quæ commemorare non eſt operæ precium. Ad undecimum Calendas Majas, Joannes Monlucius, Vallentiæ Allobrogum Epiſcopus, primum in caſtra Anglorum, inde in arcem Edimburgenſum, ad Regentem, eſt deductus: cum ea biduum collocutus, rediit ad Scotorum proceres: nec tum ratio concordiæ cum eis iniri potuit: quod Scoti in eo conſtanter perſtarent, ut peregrinus miles domum remearet. Poſt hæc, Angli, cum, ob intervallum, quod caſtra dirimebat ab oppido, globorum impetus evaneſceret, ac ictus prope invalidi conciderent, caſtra trans Letham fluvium propius oppidum locant, unde certior è propinquo nocendi eſſet facultas, & cum hoſte frequentius cominus congrederentur. Pridie Calendas Majas, circiter duas horas ante ſolis occaſum, ignis fortuitus partem oppidi corripuit, ac, violentia ventorum adjutus, ad proximam uſque lucem, in tecta ſæviit, lateque ſtragem dedit: ac, partem horreorum publicorum amplexus, nonnihil commeatus abſumpſit, Nec, in hoc tumultu, Angli ſibi defuerunt: nam & majoribus machinis in eam partem obverſis, vulgus, ab incendio reſtinguendo, prohibebant, & foſſas ingreſſi, altitudinem murorum aliquot in locis ſunt dimenſi: & niſi Galli, initio tumultus, inſidias veriti, frequentes in muros conſcendiſſent; ac, ne quid in tali trepidatione acciperetur cladis providiſſent, ea dies bello finem allatura videbatur. Ad IV. Nonas Maji, Angli in molas aquarias, quæ juxta oppidum erant, ignem injecerunt: alteram ante lucem, poſtridie alteram abſumpſerunt, incendio fruſtra Gallis opem ferre conantibus. Nonis Maji, cum obſidentes, ſcalis undique admotis, aditum tentaſſent, ob ſcalarum brevitatem, cum multis vulneribus repulſi fuerunt, centum ſexaginta ſuorum amiſſis. Proximum triduum, cum ſummo labore & periculo, Galli muris reficiendis, dederunt Anglis in eos aſſidue, ſicubi frequentes vidiſſent, jaculantibus. Hoc ſucceſſu, Papani immodice elati, jam ſibi, diſcedentibus Anglis, & obſidione ſoluta, finem belli promittebant. Verum Angli & Scoti nihil,

ob hanc offenſionem, animo demiſſiores, alteri alteros ad conſtantiam ſunt hortati: & Angli, ſe expectaturos, pollicebantur, donec ex Aula, de voluntate ſuæ Reginæ, certiores fierent. Sed interim Ducis Norfolciæ literæ vehementer omnium animos confirmarunt: ſcripſit enim ad Grajum, qui in caſtris ſummum habebat imperium,: ac juſſit, obſidionem continuare, militem autem ei non defuturum, quandiu in ſua provincia eſſet, qui arma ferre poſſet (ea autem, latiſſimis finibus, inter Tuedam & Trentam patebat) ac, ſi res poſceret, ſe in caſtra venturum promittebat: idque ut certius confirmaret, ſuum tentorium eo miſſum in caſtris tendi juſſit, ac intra paucos dies, duo millia militum ſubſidio miſit: atque ita, omni memoria damni accepti ex animis expulſa, cum ſumma alacritate bellum velut renovatur: & quanquam creberrimis excurſionibus confligeretur, nulla fere, ex eo tempore, Gallis fuit ſecunda. Interea, Regina Anglorum Gulielmum Cecilium, hominem doctum & prudentem, & cujus conſilio tum maxime res Anglica innitebatur, & Nicolaum Vottonum, Decanum Eboracenſem, qui de pace agerent, in Scotiam miſit. Hi juſſi, cum Randano & Monlucio Gallis, de pacis legibus, conſilia conferre: Reges enim Gallorum non credebant, è ſua eſſe dignitate, in æquam diſceptationem cum civibus ſuis venire. Hujus colloquii fama in cauſa fuit, ut, controverſiis veluti jam tranſactis conventus in menſem Julium indiceretur. Regina vidua interea, in arce Edimburgenſi, quarto Idus Junias, deceſſit, morbo ſimul & mœrore confecta. Mors ejus varie mentes hominum affecit: nam & apud quoſdam eorum, quibuſcum armis contendit, non mediocre ſui deſiderium reliquit: erat enim ſingulari ingenio prædita, & animo ad æquitatem admodum propenſo: genteſque ferociſſimas, & extremos Inſularum cultores, virtute & conſilio pacaverat. Sunt, qui, nullum ei futurum cum Scotis bellum, crederent, ſi ſuo ei ingenio uti licuiſſet: ita enim ſe moribus eorum accommodabat ut omnia ſine vi facile confectura videretur: etſi enim nomen imperii penes eam eſſet, neque virtutes, loco tam ſublimi dignæ, abeſſent, tamen precario tantum dominari videbatur: ut cui de ſummis rebus reſponſa, velut oracula, erant è Galliis expectanda: Guiſiani enim, quorum tum immodica in aula Gallica erat potentia, Scotos peculiare ſuæ familiæ Regnum deſtinabant: auctoreſque ſorori erant, ut, in cauſa Papanæ religionis aſſerenda, aſperior eſſet, quam, aut ipſius natura, aut illa tempora ferre poterant: quod ipſa frequenter

quenter non cœlabat: affirmabat enim, ſi ſui arbitrii res eſſet, non ſe deſperare, condicionibus non iniquiſſimis, diſſidia componi poſſe. Erant, qui, hæc eam populariter magis jactare, quam ex animi ſententia exiſtimarent dicere: neque ſolum, illa eo pertinere, crederent, ut culpam, vel invidiam rerum ſecus geſtarum à ſe averteret: ſed ut, prætextu conſilii petendi, moras interponeret dum peregrina accerſeret auxilia: & Scotorum impetus vehementes, cedendo contunderet, & tractu temporis eorum iram langueſcere fineret: ſimul, quod putaret, eorum cœtus voluntarios, ſemel atque iterum ſolutos, non facile rurſus in una caſtra poſſe cogi: quippe, qui hominum eſſent, ſine ſtipendio, ſine certo imperio militantium. Hujus autem ſimulationis, in Regina, certiſſimum fuiſſe indicium, in promiſſis inconſtantiam, ut quæ non, ex præſcriptis condicionibus, induciarum finem expectaret, ſed, qualicunque emolumenti ſpecie oblata, bellum ex ſua unius libidine reſumeret. Nec deſunt, qui omnium, quæ avare aut crudeliter facta ſunt, quæ fraude aut calumnia attentata ſunt, culpam in eos referant, quorum conſilio in rebus gerendis utebatur: erant enim ab initio, cum eum, quem tenuerat, magiſtratum ſuſcepit, Galli conſultores adjuncti: Regis Gallorum Legatus Oſellius, homo celeris & vehementis iræ, cetera vir bonus, & pacis bellique artibus juxta eruditus: quique ad juris æquitatem potius, quam ad Guiſianorum libidinem, ſua conſilia dirigeret: additus ei fuerat Rubius quidam, cauſidicus Pariſienſis, ad Juris controverſias, ſicubi opus eſſet, diſceptandas. Is cum, in adminiſtratione publica, omnia ad mores & leges Gallicas (tanquam ea demum recta eſſet Reipublicæ regendæ ratio) quam poterat proxime, conformare vellet, ſuſpicionem rerum novandarum in ſe tranſtulit: & communis fortaſſe cum aliis, criminis invidia prope ſolus flagrabat. Atque hi nihil immedicabile peccabant. Sub finem belli, tres, diſtincti ſuis limitibus, duces militarem rem tractabant, è familia Lucemburgica Comes Martigius, qui & Dux poſtea Stamparum fuit: & Labroſſius equeſtri loco natus, ſed qui magnum in re militari uſum habebat: tertius iis additus erat Ambianenſis Epiſcopus, aliquot Sorbonicis Doctoribus comitatus, quaſi verbis, non armis, de dominatione cernendum eſſet. Horum trium omnia conſilia ad apertam tyrannidem ſpectabant. Martigius auctor erat, ut in omnia loca, Lethæ vicina, ferro & igne ſæviretur: ut ſoli vaſtitas, & rerum neceſſariarum penuria Scotos ab obſidione prohiberet. Sed,

ex eo conſilio, pacatis hominibus, & alioqui pauperibus, & majore ex parte Papanis; exitium parabatur: & nullum ad obſeſſos redundabat emolumentum, commeatus enim, aperto mari, abunde ex omnibus Angliæ Scotiæque locis maritimis, in caſtra obſidentium ſubvehi poterant: clades autem ex vaſtatione agrorum, non minus ad Papanos, quam ad Religionis veræ cultores pertinebat. Labroſſius cenſebat, omnem, ſine diſcrimine, Scotorum Nobilitatem eſſe extinguendam: in eorum autem prædiis mille Cataphractos equites, Gallos, collocari poſſe: reliquam multitudinem, ſervorum loco, habendam. Id conſilium, literis ejus ad Gallum interceptis, divulgatum, mirum, quantum Gallorum odium, jam aliis de cauſis natum auxit. Ambianus autem Epiſcopus non modo Romanæ cauſæ minus æquos, ſed etiam Gallorum partibus minus, quam ipſe cenſebat æquum, addictos, indicta cauſa agere, rapere, trucidare jubebat: Galloſque milites graviter increpabat, quod, ſui Regis inimicos palam omnium oculis impune ſe oſtentare, paterentur: unum etiam nominatim deſignabat, Gulielmum Metellanum, juvenem nobilem & eruditum, quem, quia Sorbonicis rationibus refellere non poterant, ferro Epiſcopus tollere deſtinabat: ejuſque Gallis militibus vitam exprobrabat, & mortem commendabat. Id ille cum reſciſſet, captato tempore, ſe à Gallis ſubduxit, & in Scotorum caſtra venit.

LIBER DECIMUSSEPTIMUS.

PAucis, poſt mortem Regentis, diebus, induciis in breve tempus factis, ad audiendos Legatos, qui, ut de concordia agerent, è Gallia & Anglia advenerant, ex utraque gente primores congreſſi ſunt. Hi quo minus quicquam conficere potuerint, obſtitit maxime concordiæ, quod Galli, qui, ſuperiore hieme, magnam è locis vicinis prædam comportaverant, diſcedere, niſi ſalvis impedimentis, recuſarent. Id, cum obtineri non poſſet, eruptiones rurſus multo quam antea, ferocius factæ ſunt: ſed Francis minus ſecundæ: tandem, cum omnes belli tæderet, nec amplius pacis cupiditas diſſimulari poſſet, iterum, ad colloquia, Legati utrinque convenerunt. Quæ animos maxime ad ſtudium pacis inflecterent, hæc erant. Galli, omni ſpe auxilii præciſa, commeatibus indies arctioribus, ac non diu ſuffecturis, prope

in extremam deſperationem erant conjecti; & Angli, diuturna obſidione feſſi, nihilominus, quam Galli, inopes omnium rerum, finem belli cupiebant: Scoti etiam, ut qui ſine ſtipendiis militabant, ideoque difficilius in caſtris contineri poterant, libenter concordiæ mentionem audiebant. Ita, maximo tandem omnium conſenſu, octavo die Julii, anno, ab humani generis Redemptione, M. D. LX. pax eſt promulgata, his fere legibus, Ut Galli, intra viceſimum diem, ſalvis impedimentis, enavigarent: & cum in præſentia navium illis copia, ad tantam multitudinem tranſportandam, non ſuppeteret, ut naves ab Angla mutuo acciperent, relictis interim obſidibus, uſque ad claſſis reditum: Ut, Letha Scotis reddita, ejus muri diruerentur: Ut munitiones, nuper à Gallis ad Dumbarum ædificatæ complanarentur: Ut, his (uti conventum erat) peractis, Angli ſtatim copias reducerent: Ut Maria, Scotorum Regina, conſentiente Franciſco marito, lege lata, ſanciret oblivionem omnium, quæ per Scotorum proceres geſta, aut attentata fuerant, à decimo die Martii, M. D. LIX. uſque ad Calendas Auguſti; M. D. LX. eaque ſanctio in proximo publico Scotorum conventu (qui in menſem Auguſtum dilatus erat) approbaretur: eique conventui habendo, Franciſci & Mariæ Regum conſenſus accederet: Ketham inſulam & Dumbarum arcem ſexaginta Galli cuſtodirent, ne Regina, totius Regni poſſeſſione dejecta, videretur. Poſt hunc externi militis diſceſſum, uſque ad Reginæ reditum, ſumma fuit ab armis tranquillitas: Conventus Ordinum Edimburgi cœpit haberi, in quo, de Religione ſincera promovenda, potiſſimum eſt actum: ea decreta in Galliam ſunt miſſa, ut Regina eis ſubſcriberet: magis, ut ejus animum nudarent, quam quod quicquam impetrare ſperarent: miſſi in Angliam Legati, qui ob auxilium tempore tam neceſſario latum, gratias agerent. Nec multo poſt, in aulam Gallicam venit Jacobus Sandelandius, Rhodienſis collegii eques, & à factionum diſcordiis adhuc liber, qui, ante acta purgando, motus animorum, ex bello reſiduos, leniret: & omnes ſtabiliendæ concordiæ rationes tentaret. Sed in tempora longe turbulentiſſima ejus adventus incidit: nam Guiſianorum in manu tum res Gallica erat: qui, poſtquam ſe animadverterunt blandiciis & minis parum proficere, vi & armis adverſam factionem opprimere conabantur: &, in quos ſectæ diverſæ crimen competere non poterat, eos proditi Regni fecerunt reos. Jam Rex Navarræ, perpetuæ cuſtodiæ erat damnatus: & frater

 ejus,

ejus, Princeps Condæus, morti addictus: Annas Momorantius, duoque ſororis ejus filii, Caſpar & Franciſcus Collinii, & propinquus eorum, Carnutum Vicedominus, cædi deſtinabantur; præter eos, ſupra decem millia reorum in tabulas erant relata. Ad hæc, omne terroris genus oculis & animis offundebatur: urbs Aurelia plena peditum: in agris equitum præſidia paſſim collocata: omnes viæ publicæ ſtationibus eorum inſeſſæ: judicia exercebantur, per paucos in Aula, de hominum honeſtiſſimorum vita, fortunis, & fama: omnes Sacrarum ædium, omnes, per murorum ambitum, turres, occluſis luminibus, oſtiiſque adverſus vim firmatis, in uſum carcerum erant præparatæ: rerum capitalium judices è toto Regno convocati. Ratio ſuppliciorum ſumendorum ita erat conſtituta, ut, ſimulac Ligeris, glacie ſoluta, navigabilis eſſet, Rex Chinonem, ad oſtium Viennæ fluminis in agro Pictorum, ſecederet: Guiſii cum paucis, ex præſcripto Concilii aulici (cujus ipſi principes eſſent) pœnas exigerent. Inter hæc, Sandelandius in Aulam venit, non tam præteritorum veniam precabundus humiliter, quam ad cives ſuos, tumultuum cauſis in Gallos rejectis, purgandos. Guiſiani, in eum aſperrime coorti, increpabant, quod homo, ſacræ militiæ addictus, mandata rebellium, pro hæreſi illa execrabili, quam tum maximus omnium gentium conſenſus, in Concilio Tridentino, damnarat, perferenda ſuſcepiſſet: Plerique etiam non jam ſtultitiam, ſed inſaniam Scotorum mirari, qui pauci, & inter ſe diſcordes, atque bellico apparatu, ſed maxime pecunia, deſtituti, Regem tam potentem, & ab hoſte externo quietum, ultro laceſſerent. Inter hos indignantium fremitus & minas, Rex in morbum repente incidit: Legatus ſine reſponſo dimiſſus eſt: nuncius autem eum, de morte Regis, Lutetiæ, ad Nonas Decembres, deprehendit: inde, meliore in reliquum ſpe, domum properat. Fama, de morte Regis divulgata, tam Scotorum animos, periculorum imminentium cura ſuſpenſos, erexit, quam univerſam Galliam factionibus & ſeditionum domeſticarum veneno implevit. Jacobus, Reginæ frater, Scotia jam, per mortem Franciſci, omnino Gallorum dominatu libera, quanta potuit celeritate, ad Reginam contendit: quæ, marito vidua, in Lotharingiam cum avunculis conceſſerat: ſive ſecretum ſuo dolori quærens; ſive muliebri æmulatione, ut à ſocru procul abeſſet: quæ, ſocordia Antonii Borbonii, Regis Navarræ, freta, totam Regni adminiſtrationem paulatim in ſe derivabat. Ibi Jacobus, ejus frater, rebus in Scotia pro tempore pacatis,

catis, eam convenit, ac multis ſermonibus ultro citroque habitis, Regina oſtendit, ſibi in animo eſſe, in Scotiam proficiſci: diemque præfinivit, ad quem ſe expectari vellet, avunculis etiam in eam partem pronioribus: magna enim, ante Jacobi adventum, ea de re deliberatio fuerat: pleriſque cauſantibus itineris difficultatem, præſertim, Regina Anglorum non ſatis æqua: deinde, ad homines barbaros, & natura ſeditioſos, eam proficiſci, qui nec virorum imperiis ſatis obedienter pareant. Exempla ante oculos eam habere recentia patris, matriſque: quos, cum palam opprimere vel non auderent, vel non poſſent, variis artibus ad deſperationem adegerint: apud quos aſſidue vel de honore, vel de vita periculum eſſet ſubeundum. Contra diſſerebatur à peritis rerum Scoticarum, ſæpius Regum, quam civium culpa, ſeditiones illic ortas, dum Regnum, quod, ab extremis uſque temporibus, ſemper fuerat legitimum, ad infinitam & liberam legum poteſtatem, reducere conarentur: eamque, quam gens bellicoſa magis, quam opulenta, tolerare non poſſet: Reges autem omnes, qui jus populi imminuere non tentaſſent, non ſolum ab inimicis & populi tumultibus fuiſſe tutos, ſed in ſumma civium charitate ab hoſtibus fuiſſe invictos, & apud exteros illuſtres regnaſſe: Potentiſſimam, ac fere ſolam, in præſentia, pacandarum rerum eſſe rationem, ne quid in ſtatu Religionis receptæ mutaretur. Hæc palam utrinque jactabantur: ſed apud propinquos aliæ potentiores erant cauſæ. Avunculi qui, rebus in Gallia turbatis, magis magnas quam honeſtas ſpes alebant, Reginam abſentem arbitrabantur magis in ſua poteſtate futuram, quam ſi in Gallia maneret: ejuſque matrimonii ſpe vicinis Regibus oſtentata, ſe multorum amicitias complexuros, & opera uſuros: interea, è ſuæ factionis hominibus, aliquem rebus adminiſtrandis in Scotia præfuturum. Accedebat ad hæc, Reginæ voluntas, cui omnino decretum erat, redire ad ſuos: marito enim rebus humanis defuncto, ſocru (quæ res moderabatur) alieniore, viliorem ſe videbat in regia futuram: & quanquam non adeo diu Regno aſſueverat, moleſte ferebat mulier adoleſcens, ætate florens, & animo elato, ſe in ordinem redigi: quamlibet enim in imperio malebat fortunam, quam alioqui opulentiſſimam: nec certe admodum honorificam ſperare poterat, Guiſianorum potentia ab adverſis partibus, primo impetu, labefactata. Nec minimum, ad hæc momentum addiderunt Jacobi fratris adhortationes, & pollicitationes, omnia eam domi pacata reperturam: præſertim, cum is

 eſſet,

eſſet, cujus fidei ſe maxime tuto poſſet committere, natura frater, & qui, ab adoleſcentia, magnis rebus, ſumma fortitudine & felicitate geſtis, apud omnes gloriam & auctoritatem comparaſſet. Regina his rebus intenta, Noalius, Senator Burdegalenſis, qui, è Gallia miſſus, poſt finem publici conventus, in Scotiam venerat, rejectus eſt in proximum Concilium, quod, de publico ſtatu ordinando, ad XII. Calendas Junias indictum fuerat. Sed cum, ne tum quidem proceres (qui ad diem frequentes convenerant) ſederent, quod adhuc, de Reginæ voluntate, erant incerti: interim Jacobus Stuartus, è Gallia reverſus, à Regina diploma attulit, quo conventus habendi, ac ſtatuendi de rebus in publicum utilibus, jus eis faciebat: tum demum, legatus Gallus eſt auditus. Legationis capita hæc erant, Ut vetus cum Gallis fœdus renovaretur: Novum, cum Anglis ſolveretur: Sacerdotes, unde erant dejecti, ut, bonis redditis, reſtituerentur. Ad hæc reſponſum, Quod ad fœdus Gallicum attinet, ſe nulla in re ejus violati ſibi conſcios eſſe: contra, multipliciter à Gallis fuiſſe neglectum: maxime vero nuper, in oppugnanda publica libertate, cum populum, antea amicum, nullius ſceleris compertum, in miſerrimam ſervitutem redigere attentarent. Fœdus vero, cum Anglis, ſolvere ſe non poſſe, niſi omnium ingratiſſimi velint haberi: & beneficium maximum graviſſimo maleficio compenſare, & adverſus liberatorum ſuorum ſalutem conjurare. Demum, quod Sacerdotum reſtitutionem petat, quos ille Sacerdotes appellat, eorum ſe neque munus ullum nec uſum in Eccleſia agnoſcere. In eodem illo Concilio, factum eſt decretum, de omnibus monachorum cœnobiis demoliendis: ac ſtatim in omnes partes ſunt dimiſſi, qui imperata perficerent. Rebus (uti dictum eſt) in Gallia, ad profectionem, comparatis, Reginæ amicis intimis, penes quos ſumma conſiliorum erat, viſum eſt, ut de Religione, in præſentia, res in totum diſſimularetur: quanquam non deerant, qui, impotentibus conſiliis, ad cædem eam armarent. In primis, Durius, Abbas Fermelinoduni, & Ioannes Sinclarus, nuper Brechinenſis deſignatus Epiſcopus. Ad ea autem conſilia ipſa, & natura & propinquorum impulſu, adeo erat prona, ut ab invita aliquando erumperent minæ, quæ, exceptæ in Aula, ad populum perferebantur: palam etiam inter familiares jactitabat, ſe propinquæ ſuæ, Mariæ, Reginæ Anglorum, exemplum imitaturam. Igitur ſumma conſiliorum eo tendebat, ut ſuæ factionis homines, in præſentia, ſpe aleret: adverſarum partium ſectatores paulatim deprimeret: deinde,

inde, confirmatis jam viribus, in tempore animum expromeret. Id autem non adeo difficile videbatur, Concilio Tridentino non ita pridem inchoato, ſpecie quidem, ad reſtituendos collapſos Eccleſiæ mores: revera, ad Evangelii profeſſores eliminandos, quod poſtea, ex Concilii ſecretioris decreto, eſt declaratum. Ad hæc, avunculi Reginam vehementer animabant, vires Papanæ factionis demonſtrando, cui dux, ex Concilii decreto, futurus eſſet Franciſcus, fratrum Guiſianorum natu maximus: interea Carolus Cardinalis, inter tot publicas curas, ſui non oblitus, conſulebat Reginæ, ut ſupellectilem, mundumque muliebrem, magni precii, velut in alium orbem tranſitura, apud ſe deponeret, donec, de ſui itineris eventu, certius cognoſceret. Illa, facile intellecta fraude, ut quæ hominis ingenium probe noſſet, reſpondit, cum ſe periculo committeret, non videre, cur mundo magis, quam ſibi, caveret. His ita decretis, mittitur in Angliam, ad Reginæ voluntatem explorandam, Oſellius. Is, honorifice ab Angla receptus, ac ſtatim in Galliam remiſſus, refert Reginæ Scotorum, Si per Angliam tranſire vellet, nullum eam officium, quod vel à propinquis, vel ab amicis expectari deberet, deſideraturam: ſeque, maximi beneficii loco, id habituram: Sin declinaret ſuum congreſſum, contumeliæ loco accepturam. Præterea, claſſem ſatis amplam ornaverat Angla, ſpecie piratas perſequendi: id alii interpretabantur factum, ad Reginam Scotorum excipiendam, ſi, ſe invita, tranſire conaretur. Unam autem illi navem, in qua navigabat Comes Eglentonii, Londinum pertraxerunt, ac brevi liberam dimiſerunt. Sed qualecunque fuerit, in claſſe paranda, conſilium, fortuna, ſi quid intentebatur periculi, diſcuſſit: nam, triremibus Gallicis in altum vectis, caligo, per aliquot dies, eſt ſecuta, donec in Scotiam, ad duodecimum Calendas Septembres, appulerunt. Fama de Reginæ adventu paſſim divulgata, quicquid erat Nobilitatis ex omnibus Regni partibus, paſſim accurrit: partim, velut ad ſpectaculum publicum, partim, ut reditum gratularentur: convenerant & nonnulli, ut officia ſua, erga abſentem, commemorarent, gratiamque ejus ſtatim occuparent, aut inimicorum calumnias prævenirent: non pauci, ut, ex initio novi Regni, auſpicium de rebus futuris captarent. In his tam variis animorum motibus, omnes ex æquo, ſuam Reginam videre cupiebant, poſt tam varios fortunæ utriuſque eventus, velut ex inſperato, ſibi oblatam: ut quæ, inter ſæviſſimas bellorum tempeſtates, Patre, intra ſextum quam nata erat diem, orba, matris qui-

 dem,

dem, lectiſſimæ feminæ, ſumma diligentia educata: ſed inter domeſticas ſeditiones, & externa bella eorum, qui plus poſſent, prædæ relicta, & antequam ſenſum habere malorum poſſet, omnibus fortunæ ſævientis expoſita periculis: & patria relicta, velut in exilium relegata, inter hoſtium arma & fluctuum violentiam, ægre ſervata. Ibi quidem, fortuna paululum blandiente, matrimonio quidem illuſtri aucta: ſed velut oſtentato magis, quam exhibito gaudio, extinctis matre viroque, in luctum & orbitatem rejecta, novo, quod acceperat, Regno amiſſo, vetere prope incerto. Commendabatur etiam, præter diſcriminum varietatem excellentis formæ bonitate, & matureſcentis ævi vigore, & ingenii elegantia: quam vel auxerat, vel certe, falſis virtutum coloribus, gratiorem fecerat aulica educatio, minime quidem illa ſincera, ſed, ad honeſti quandam ſimilitudinem adumbrata: & quæ naturæ bonitatem, ſtudio & placendi cura, deteriorem faceret: & virtutum ſemina delinimentis voluptatum retunderet, quo minus ad maturos fructus pervenirent. Hæc ut in vulgus grata erant, ita perſpicatiores minime fallebant: ſed mollis adhuc & flexibilis ætas, rerum uſu, putabatur facile corrigi poſſe. Incidit, inter has gratulationes, levis quidem offenſio, ſed quæ altius in utriuſque factionis animos penetravit. Nam cum Reginæ ita cum Nobilitate conveniſſet, ut, in ſtatu receptæ Religionis, nihil immutaretur: ipſi tantum ſuæque familiæ una permitteretur Miſſa, eaque privata: ad eam adornandam, dum apparatus per Aulam in Sacellum ferretur, quidam è turba, cereos arreptos confregit, ac, niſi, interventu modeſtiorum, conatus ille fuiſſet diſcuſſus, reliquus omnis apparatus fuiſſet disjectus. Ea res varie in vulgus accepta, quibuſdam id facinus, ut nimis audax, culpantibus, aliis patientiam hominum tentari, quid ferre poſſet, interpretantibus: quibuſdam cenſentibus, atque etiam clamantibus, ut, pœna, quæ in ſacris literis adverſus idololatras eſt ſancita, Sacerdos plecteretur. Sed hic ſtatim in ipſo ortu motus per Jacobum, Reginæ fratrem, eſt compoſitus. Georgio Gordonio vehementer: ſed clam, indignante: is enim, in omnes turbandarum rerum occaſiones intentus, hic locum gratiæ patere arbitratus, Reginæ avunculis (qui aderant) conventis, pollicitus eſt, quicquid ultra Caledonios eſt regionum, ad veteres ceremonias reducturum. Id illi cum ſuſpectum haberent, ut qui de hominis ingenio multa aliunde audiſſent, veriti, ne ſine ullo effectu tempeſtatem novam excitarent, ad Jacobum, Reginæ fratrem,

trem, rem detulerunt. Quod reliquum fuit ejus anni, dimiſſis honorificè Gallis, Reginam qui officii gratia comitati fuerant, ludis & conviviis tranſactum: unus ex avunculis Elbevii Marchio eſt retentus. Inter hæc, Gulielmus Mætellanus junior, Legatus in Angliam miſſus, Reginam ejus gentis (uti mos eſt) officioſe ſalutavit ſuæque animum erga eam, ſtudiumque pacis & concordiæ ſervandæ demonſtravit: tum literas procerum Scotorum ei porrexit. In iis, inerat ſuperiorum officiorum benigna commemoratio, benevolentiæque plena. Ab Angla autem magnopere petebant, Ut, erga ſuam Reginam, amice & humaniter, & publice & privatim, ſe gereret: Ut, officiis provocata, non modo in amicitia inita libenter perſeveraret, ſed arctioribus, ſi fieri poſſet, vinculis eam in dies connecteret: Se, pro ſua voluntate & ſtudio, inter vicina regna perpetuandæ concordiæ nullam occaſionem prætermiſſuros. Unam, & certiſſimam eſſe rationem, quæ omnium diſſidiorum veterum oblivionem afferret, & fontem diſcordiarum in poſterum exhauriret, ſi Regina Anglorum, decreto publico univerſi populi, ſtatueret, ac ipſa ſua auctoritate confirmaret, ſecundum ſe, ſuoſque (ſi quos gigneret) liberos, hæredem Anglici regni jure eſſe Reginam Scotorum. Id decretum cur æquum eſſet, & ex uſu univerſæ Britanniæ, cum Legatus, pluribus argumentis, diſſeruiſſet, adjecit, neminem, in eo perficiendo, diligentia & ſtudio ipſam, ut quæ genere maxime eſſet propinqua, præcedere debere: eamque benevolentiæ & officii declarationem ab ea Scotam ſperare. Ad hæc, Angla: Aliam expectabam, inquit, à Regina veſtra legationem: Miror enim, ei è memoria excidiſſe, quid ante ſuum è Francia diſceſſum, poſt longam flagitationem, tandem promiſerit: ut videlicet fœdus, Lethæ tranſactum, ratum haberet, & confirmaret: qua de re, certum mihi reſponſum erat pollicita, ubi primum ad ſuos rediiſſet. Jam ſatis, mihi verba dari, ſum paſſa: Jam certe tempeſtivum erat (ſiquidem ſuæ dignitatis rationem habuiſſet) ut orationi tam benevolæ facta reſponderent. Ad hæc ille, Se à Regina, pauciſſimis, poſt adventum, diebus, in hanc legationem miſſum, antequam ullam adhuc publicorum negotiorum partem attigiſſet: In eo tantum fuiſſe occupatam, ut proceres pleroſque omnes, de facie adhuc ignotos: ac tum primum ſalutatum advenientes, reciperet: Maxime autem omnium, ut ad aliquam certam formam ſtatum Religionis reduceret: qua in re, quantum eſſet difficulta-

tis

tis & moleſtiæ, ipſa non ignoraret. Ex iis facile tua Majeſtas poteſt intelligere, potuiſſe nullum ante meum diſceſſum, Reginæ Scotorum tempus vacuum fuiſſe: nec homines affuiſſe idoneos, quos in Concilium, de rebus tam arduis, advocaret: præſertim cum, qui extremas Regni oras, in Septentriones obverſas, habitent, nondum ante meum ab Aula diſceſſum, affuiſſent: præter quorum ſententiam, res, tanti in publicum momenti, confici nec debeant, nec poſſint. Tum illa commotior. Et quid, inquit, Reginæ hic erat opus conſultatione, id ut effectum redderet, ad quod efficiendum, & chirographo & ſigillo, ſe obſtrinxerat. Ego, inquit ille, quid reſpondeam ad hæc, in præſentia, non habeo: ut, de quibus, nec mandata ulla acceperim, nec Regina noſtra expectabat, ut à me nunc ratio poſceretur. Illud autem ipſa facile apud te potes expendere, quam juſtas ipſa nunc moræ cauſas habeat. Poſt nonnihil verborum, ſuper his rebus, ultro citroque jactatum, Regina ad graviſſimum totius negotii caput reverſa, hoc, inquit, in primis notavi, quod & in oratione, nomine Reginæ veſtræ, declaraſti, &, in mandatis procerum explicandis, poſuiſti: Commemoraſti enim, ex Anglorum Regum ſanguine, eam oriundam, meque naturali illo vinculo, ut proximam genere, ad eam diligendam, conſtringi: quam rem ego inficiari nec volo, nec poſſum. Orbi etiam univerſo perſpicue oſtendi, me, in omnibus meis actionibus, adverſus ejus ſalutem, aut Regni tranquillitatem, nihil attentaſſe: Et, qui intimos meos ſenſus & cogitationes norunt, multi ſunt conſcii, me, ne tum quidem, cum juſtiſſimas offenſionum cauſas illa mihi præbuiſſet, meis inſignibus uſurpandis, titulumque Regni mei vendicando, nunquam tamen in animum inducere potuiſſe, quin hæc odiorum ſemina ab aliis potius, quam ab ea, exorta crederem. Utcunque tamen hæc habent, meum, opinor, mihi viventi ſceptrum non eripiet: neque liberis (ſi qui ex me naſcentur) erit impedimento, quo minus, in meum locum ſuccedent. Si quid autem interea humanitus acciderit, nunquam tamen illud comperiet, quicquam à me factum fuiſſe, quod jus, quod illa ſibi in Regnum Angliæ eſſe aſſeveret, aliqua ex parte, lædat & imminuat. Illud autem jus quale eſſet, nunquam diligentius mihi expendendum exiſtimavi: nec, ea de re unquam diſquirere altius, eſt animus, eamque, quorum intereſt, quæſtionem judiciis diſceptandam relinquo. Veſtræ autem Reginæ cauſa, ſiquidem juſta eſt, illud à me pro certo expectare poteſt, me nulla

in re

in re ei nocituram: ac Deum præſentem noſtri ſermonis arbitrum teſtor, me neminem ſecundum meipſam noſſe, quem illi præferam, aut, ſi res in controverſiam veniat, eam poſſit excludere. Tu, qui competant, noſti, inquit. Quibus tandem opibus, aut qua virium fiducia, miſellæ illæ tantam rem attentabunt? Deinde, non longo ſermone de illis interjecto, tandem is finis fuit, ut, rem gravem & magni ponderis eſſe, diceret: ac nunc primum ſerium de ea ſermonem ſe habuiſſe: itaque longiore ad eam expediendam, ſpatio eſſe opus. Poſt paucos deinde dies accerſito rurſus Legato, Se mirari vehementer, ait, quid procerum, in ipſo ſtatim Reginæ adventu, ſibi velit poſtulatio: præſertim, cum ſcirent, ſuperioris offenſæ cauſas nondum eſſe ſublatas. Quid autem poſtulant? ut ego videlicet, tam gravi affecta injuria, abſque ulla ſatisfactione, eis in re tanta gratificer? Hæc autem oratio quantulum à minis abeſt? Iſtac ſi pergant, illud velim cogitent, nec mihi domi vires, nec foris amicos defuturos magis, quam illis, qui meum jus tueantur. Ad hæc, ille reſpondit, Se, ab initio dilucide oſtendiſſe, proceres, ut hunc, ad concordiam publicam, aditum patefacerent, partim inductos officio, quod Reginæ ſuæ, & ſecuritati tuendæ, & dignitati amplificandæ proſpicere debeant: partim ſtudio pacis publicæ firmandæ, & conciliandæ amicitiæ. Tecum autem ut hæc apertius, quam cum ullo alio Principe, agerent, effecit, non ſolum egregia tua erga illos voluntas, experiundo perſpecta: ſed etiam ipſorum incolumitatis ratio: quippe, qui, ſibi vitæ & fortunarum omnium diſcrimen ſubeundum, intelligant, ſi quis Reginæ jus oppugnet, aut ſi quis motus armorum, inter hæc Regna, ea de cauſa, oriatur. Quamobrem, non injuſto ſtudio ſibi teneri videntur, qui cupiunt, ut, ſublatis diſcordiarum ſeminibus, ſolida & certa cum pace, diſſidia componantur. Si quidem, inquit illa, ego quicquam attentaſſem, quod Reginæ jus imminueret, tum demum juſta fuiſſet poſtulandi cauſa, ut ſecus facta corrigerentur. Hæc autem poſtulatio, ut viva, mihi linteum ſepulchrale ante oculos proponam, exemplo caret: neque ſimile quicquam ab ullo Principum unquam eſt petitum. Animum tamen Nobilitatis veſtræ, in petendo, boni conſulo, eoque magis, quod hinc intelligam, Reginæ ſuæ colendæ, ejuſque dignitatem promovendi illis eſſe ſtudium. Nec minus prudentiam amplector, quod & ſuæ ſecuritati proſpiciunt, &, à fundendo Chriſtiano ſanguine, abhorrent: cui (ut fateor) parci non poſſet, ſi qua factio ſe objiceret,
quæ

quæ Regnum ſibi vendicaret. Sed quæ tandem illa erit? aut quibus viribus freta? Sed, his omiſſis, finge, me ultro in eam partem propendere, ut iſti poſtulationi aſſentiar. Exiſtimaſne, me procerum voluntati potius, quam ipſi Reginæ id gratificaturam? Verum & alia ſunt plurima, quæ me ab hac tranſactione avocant. Primum, quod non ignorem, quam ſit periculoſum, hanc movere Camarinam, ac jure mihi ſemper abſtinuiſſe videor, ne jus Regni in diſceptationem vocarem. Toties enim jam, ſermonibus multorum, jactata eſt controverſia, de matrimonio juſto, deque nothis & legitimis liberis, dum, pro ingenio, quiſque aut huic, aut illi parti ſtudet, ut & ego ipſa, ob has diſputationes, hactenus ad nubendum fuerim cunctatior. Semel, cum publice coronam accepi, matrimonium cum hoc Regno inii: cujus pignus hunc annulum perpetuo fero: utcunque autem hæc ſe habent, quoad vixero, Regina Anglorum ero. Ego ubi defuncta fuero, in meum locum, qui jure potior erit, ſuccedito. Ea ſi Regina veſtra eſt, nulla interim in re ei obero: ſin alteri jus eſt potius, iniquum erit poſtulare, ut à me aperte afficiatur injuria. Si qua lex veſtræ Reginæ obeſt, mihi quidem ignota eſt, quod non libenter hac de re exactius diſquiro. Sed ſi qua eſt, ego, cum Regnum inivi, civibus meis juravi, me leges eorum non mutaturam. Quod autem ſecundo loco ſumebas, ex hac ſucceſſionis declaratione, arctius inter nos amicitiam coituram, vereor, ne hinc ſit potius odiorum ſeminarium. Credíſne tu, me libenter funeris mei apparatum ſemper ante oculos habituram? Regibus hoc fere peculiare eſt, ut erga liberos naſcendi jure ſibi ſucceſſuros, alieno ſint animo. Carolus Septimus, Galliarum Rex, qualis erga Ludovicum Undecimum fuit? aut is turſus, erga Carolum Octavum? aut Franciſcus, nuper adverſus Henricum? Quo igitur animo, me veriſimile eſt fore, adverſus propinquam meam, ſemel hæredem judicatam? eo ipſo videlicet, quo Carolus Septimus fuit, erga Ludovicum Undecimum. Accedit illud, in quo ego longe graviſſimum pondus ineſſe ſtatuo. Novi ego populi huius inconſtantiam: novi quam præſentem rerum ſtatum faſtidiant: novi, quam intentos habeant oculos, in proxime ſucceſſuros: ſcio, natura comparatum eſſe, ut plures (quod dicitur) Solem orientem, quam occidentem adorent Id autem, ut aliorum exempla omittam, ex meis ipſius temporibus didici. Cum, ſoror mea, Maria Regnum teneret, quibus votis plerique petebant, ut, ejus in ſolio me collocatam, viderent? quo ſtudio in me provehenda

dæ

da ferebantur? Nec ignoro quibus periculis ſubeundis, homines eventum conſiliorum ſuorum attentaſſent, ſi mea voluntas ad eorum cupiditatem adjuncta fuiſſet. Nunc autem iidem illi, fortaſſe, non ſunt eodem erga me animo (non ſecus, ac pueri, qui, inter quieſcendum, ob poma ſibi per ſomnum oblata, exultant, mox, mane experrecti, ac ſua ſpe decepti, gaudium in lacrymas commutant: ita, qui me, cum Eliſabeth modo vocarer, ſumma benevolentia complectebantur. Et ſi quos forte alacriore vultu eram intuita, ſecum cogitabant, ſtatim, atque ego Regnum adepta eſſem, ſe, pro ſuæ cupiditatis potius, quam officii mihi præſtiti modo, remuneratum iri; nunc vero, cum eventus expectationi non reſpondeat, quidam eorum non gravate novam rerum mutationem, in ſpem fortunæ melioris, ferrent, nullæ enim Principum facultates, quantumvis magnæ, inſatiabiles hominum cupiditates explere poterunt. Quod ſi animi civium noſtrorum erga nos langueſcant, aut voluntates immutentur, ob temperamentum nimiis largitionibus adhibitum, aut aliam leviculam cauſam, quid ſuſpicabimur futurum ſi certum Regni ſucceſſorem malevoli cives haberent, ad quem animi ſui ægritudines deferrent, aut ſe ipſi irati conferrent? Quanto me judicas in periculo verſaturam, tam potente & propinqua Principe ſucceſſura, cui quantum ego virium, in ſucceſſione confirmanda, adjicerem, tantum meæ ſecuritati detraherem. Hoc periculum nec ullis cautionibus, aut aliis legum vinculis averti poteſt: nec facile Principes, quibus Regni ſpes oblata eſt, ſeſe, intra juris & æqui terminos continebunt. Ego vero, ſi de meo ſucceſſore Orbi conſtaret, nunquam, res meas tuto in collocatas exiſtimarem. Hæc in ſumma, in illo congreſſu acta ſunt. Nec adeo multis poſt diebus, Legatus Reginam rogavit, ecquid literis procerum Scotorum reſponderet: Ego, inquit, in præſentia, non habeo, quod reſpondeam, niſi eorum benevolentiam & ſedulitatem, erga Reginam ſuam, me probare, res autem tanta eſt, ut nequeam repente, plane & diſerte reſpondere: verum, cum veſtra Regina, ad quod ſe aſtrinxit, in fœdere confirmando præſtiterit officium, tum erit tempeſtivum, ut meum erga ſe ſtudium experiatur. Interea, ſine meæ dignitatis imminutione, nihil ei gratificari me poſſe arbitror. Hac de re, cum ſe illi quicquam mandatum habere negaret, nec unquam, cum ſua Regina, in hoc genus ſermonum incidiſſe: neque ſe tum Reginæ, ſed ſuum, de jure ſucceſſionis judicium, & ad id confirmandum,

rationes afferre: comprobationem autem fœderis, per maritum, à Regina Scotorum, abſque eorum conſenſu, quorum, id ratum aut irritum fieri, intereſſet, expreſſam non tanti eſſe, ut ipſam omneſque poſteros à Regni hæreditate excluderet. Nec inquiro nunc, inquit, per quos, quando, quomodo, qua auctoritate, qua de cauſa, fœdus illud factum fuerit: quando nihil horum, in præſentia, attingere ſim juſſus. Illud autem audeo affirmare, etiamſi ab ea, mariti voluntatem ſecuta, confirmatum eſſet, cum tamen, ex eo, tanta emolumenta penderent: Reginam noſtram in tempore omnes rationes conquiſituram, cur ſolvi & poſſet, & deberet. Nec ego tamen hoc, Reginæ nomine loquor: ſed eo tantum mea ſpectat oratio, ut oſtendam, proceres noſtros, non ſine cauſa, laborare, ut omnibus controverſiis radicitus ablatis, ſtabile fœdus & perpetuum, inter nos, coëat. Tandem, multis ultro citroque verbis, de fœdere, habitis, Regina eo perducta eſt, ut Legati utrinque congrederentur, qui fœdus retractarent: atque, ad hanc prope formam, corrigerent, Ut Regina Scotorum abſtineret Regiis Anglorum inſignibus: abſtineret item titulis regnorum Angliæ, & Hiberniæ, Regina Anglorum, aut liberis ex ea ſuperſtitibus. Contra vero, ut Angla caveret, neque ſe, neque poſteros ex ſe genitos, quicquam acturos, quod jus ſucceſſionis Scotiæ læderet, aut imminueret. Hæc fere ſunt, quæ in ea Legatione ſunt agitata: quæ dum foris, de pace ſtabilienda, tractantur, domi res, ad ſeditionem paulatim ſpectare cœpit, Nam, ut antea dixi, permiſſa erat Reginæ, ejuſque familiæ unica Miſſa: qua de re, cum edictum publicaretur, qui contradiceret, è tota Nobilitate unus eſt inventus, Comes Araniæ, multum, licet diſſimulanter, indignante Regina. Proxima fuit offenſio, adverſus Edimburgenſes. Hi fere, ad III. Cal. Octob. ſuos magiſtratus eligere ſolebant: tum Archibaldus Duglaſſius, præfectus, de more edixit, Ne quis adulter, fornicator, ebrioſus, Miſſarius, aut obſtinatus Papanus poſt proximas Cal. in oppido deprehenderetur, gravibus legum pœnis, in contumaces, denunciatis. Id ubi ad Reginam delatum eſt, ſtatim, incognita cauſa, magiſtratus in arcem cuſtodiendos miſit: civibuſque imperavit, ut novos magiſtratus eligerent, atque edixit, Ut urbs omnibus fidelibus civibus pateret: non ſine riſu & indignatione, quod homines flagitioſiſſimi, pro fidiſſimis miniſtris, agnoſcerentur. Cum Reginam majorem, quam expectaverat, civium ſuorum patientiam hic comperiſſet, paulatim, ulteriora tentare,

re, cœpit. Cal. Novembribus, ad Miſſam adhuc tenuem, & quotidiano cultu contentam, omnem Papanæ faſtum adjecit, Id cum Evangelii miniſtri tuliſſent ægerrime, &, in publicis cœtibus, magnis querimoniis rem proſecuti fuiſſent, ac Nobilitatem ſui officii commonuiſſent, controverſia in domo privata, inter paucos, eſt agitata: Poſſentne idololatriam, jam jam in omnium perniciem graſſaturam, compeſcere, & ſummum magiſtratum; quando ipſe nullum ſibi modum ſtatuat, intra legum præſcripta, per vim reducere. Eccleſiæ miniſtri in ſententia, ſuperioribus temporibus approbata, conſtanter permanſerunt, poſſe videlicet magiſtratum ſub leges vi cogi. Proceres, vel gratia, vel ſpe honorum & pecuniæ, minus firmi fuerunt, & tamen ſecundum eos, & numero, & ſplendore ſuperiores, judicatum eſt. Aulam, inter hæc, indormientem ſuis vitiis, & in omnem luxum ſolutam, vix excitarunt latrones, limitum Anglicorum accolæ, qui vicinas regiones, velut permiſſa populatione, libere diripiebant, ac cæde interim & ſanguine omnia fœdabant. Ad hos reprimendos, cum Vicaria poteſtate, miſſus eſt Jacobus, Reginæ frater, non tam, ut multi exiſtimabant, ut augeretur honore, quam, ut objiceretur periculis: gravis enim erat ejus potentia Reginæ: gravior etiam innocentia, quæ ei ſua vitia exprobrabat, & impetum ad tyrannidem retardabat. Sed Deus, ultra ſpem hominum, ejus juſtos conatus promovit: viginti octo enim, è ferociſſimis latronum, laqueo ſuſtulit: alios, acceptis obſidibus, alios, ſolo terrore nominis, compreſſit. Regina, ex ejus abſentia, nonnihil licentiæ nacta videbatur: nam præſentem rerum ſtatum non ſatis æquo animo ferebat, cum, ob Religionis controverſias, tum, quod res adminiſtrabantur majore cum ſeveritate, quam adoleſcens mulier, educata in aula omnium corruptiſſima, tolerare poſſet (ut quæ legitimi Regni moderationem Regibus indecoram, & aliorum ſervitutem ſuam libertatem interpretaretur) adeo, ut frequenter impotentis animi voces exciperentur, & paulatim tyrannidis fundamenta jaci viderentur. Nam, cum ſuperiores Reges omnes fidei Nobilitatis ſuam ſalutem crediſſent, illa quidem, cuſtodiam ſatellitum adhibere, decreverat, ſed rei exitum non inveniebat: neque enim, ullam ſuæ cupiditati cauſam prætendere poterat, præter inanem aulicæ magnificentiæ ſpeciem, & exterorum Regum conſuetudinem. Fratris vero mores quanto ſanctiores erant, tanto majorem ei curam afferebant, quod neque, ſuſpicionibus aut criminibus fingendis, locum dabant, ne-

que vivendi licentiam laturi, viderentur: populum præterea ita animatum videbat, ut custodiam corporis, pro tyrannidis non obſcuro indicio accepturus eſſet. Igitur inquies animus, quod ſemel deſignaverat, cum quovis modo efficere ſtatuiſſet, tale commentum excogitat. Erat Reginæ frater, Joannes nomine, cupidus potentiæ; ſed ingenio minus, quam Jacobus, ſevero: & qui facile induceret in animum, omnia Reginæ obſequi, ideoque ei carior, &, cupienti omnia miſcere, magis idoneus: cum hoc, abſente Jacobo, conſilium, de ſtipatoribus aſſumendis, communicat. Ejus hæc fuit ratio. Nocte, tumultum annunciandum curant, ac ſi Jacobus Hamiltonius, Ataniæ Comes, Reginam, per comitum infrequentiam, clam aggredi, atque in ſuam arcem, quæ ad quatuordecim millia paſſuum abeſſet, aſportare conaretur: hæc videbatur fabula illis, veriſimilis futura, vel ob Reginæ animum ab eo alieniorem, vel ejus immodicum erga eam amorem, quorum neuter vulgo erat obſcurus. Hoc uti compoſitum erat, tumultu nunciato, cum, bonam noctis partem, per agros propinquos equites diſcurriſſent, poſtridie cuſtodes, ad fores Regias appoſiti, apparent, aliis indignantibus, aliis ridentibus. Hujus commenti auctores etſi ipſi ſcirent, vulgo fidem ſibi non haberi, tamen ipſi ſecum geſtiebant, ſecuri de opinione hominum, cum neminem eorum, qui aderant, ſibi palam repugnaturum certi eſſent. Ab hoc initio, Aula in luxum & laſciviam præcipite, jus tamen adhuc æquabiliter dicebatur, & ſcelera plectebantur: ſumma enim rerum penes Jacobum, Reginæ fratrem, erat, qui ob fortitudinem & æquitatem cunctis erat charus. Conſilio inprimis utebatur Gulielmi Mætellani, adoleſcentis ſummo ingenio, quique magna jam dederat præclaræ indolis experimenta: magnamque, in poſterum, expectationem concitarat. Horum virtute & conſilio, factum eſt, ut, domi & foris eſſet ſumma tranquillitas, & is rerum ſtatus, quem boni cuperent: factioſi magis indignari, quam queri poterant. Inter hæc, in Regia orta eſt conſultatio, quæ, totos tres menſes, univerſam Aulam exercuit. Qui proxime ſuperioribus annis aut Reges fuerant, aut locum Regum tenuerant, publicum patrimonium (quod nunquam, in Scotia fuit amplum) prope ad nihilum redegerant, & immoderatæ Reginæ luxui nihil erat ſatis: Procerum ac plebis facultates, proximorum temporum tumultibus, vehementer erant attenuatæ: nihil reſtabat, unde in aulicorum ſumptuum ſubſidiis, aliquid detradi poterat, præter Sacerdotia. Acceſſit

in

in Aulam Sacerdotum principes: adjuncti, è primoribus Nobilitatis, qui vel ingenio perſuadere, vel auctoritate cogere poſſent. Tandem poſt longam diſceptationem cum Sacerdotibus, magis infirmitatis conſcientia non recuſantibus, quam rationum vi permotis, tranſactum eſt, & è fructibus Eccleſiaſticis tertia pars deciſa eſt. Unde Regina miniſtros orthodoxos aleret, reliquum in ſuos uſus reſervaret. Ea tranſactio nemini omnium fuit grata. Sacerdotes opulentiores indignabantur, quicquam ex veteri fortuna ſibi detrahi: Miniſtri Evangelii nihil æqui à Regina expectabant: ad ipſam autem ex illa oſtentata ſpe non adeo multum rei perveniebat: multis enim, ex veteribus poſſeſſoribus, ſuorum fructuum pars tertia condonabatur: multis etiam, non viris modo, ſed etiam feminis, domeſtici miniſterii merces, & operæ, per multos annos impenſæ, hinc præmia & ſenectutis viaticum aſſignabantur. Ea hieme, Regina Jacobum fratrem, magno cum bonorum omnium aſſenſu, Marriæ Comitem creavit: nam, quod virtuti honos eſſet habitus, omnes laudabant: quod propinquitati aliquid eſſet conceſſum, non improbabant: &, utilitati publicæ conſultum, non pauci exiſtimabant, quod vir, genere illuſtris, meritis erga patriam illuſtriſſimus, hoc honore auctus, majore cum auctoritate, in publicis functionibus procurandis, verſari poſſet. Nec deerant, qui, Reginæ beneficentiam eo ſpectare, crederent, ut animum Jacobi, quem iis rebus, quæ per abſentiam ejus, in Aula gerebantur, offenſum non dubitabant, eam reconciliare voluiſſe, arbitrarentur. Tum quoque uxor ei data eſt Agnes Ketha, Comitis Martialis filia: quibus in nuptiis, epularum magnificentia, aut verius immoderata luxuria, omnium amicorum animos graviter offendit, & invidis maledicendi materiam ſuppeditavit: eoque vehementius, quo ille, in omni ſuperiore vita, ſe temperantius geſſerat. Non adeo multo poſt, ei, pro Marria (quæ veteri jure, Joannis Areskini fuiſſe, deprehenſa eſt) Moravia donata eſt. Gordonius, ablata primum ſibi Maria, deinde Moravia, cui regioni diu præfuiſſet, ſe velut patrimonio ſpoliatum arbitratus, omnia ſua conſilia eo conferre cœpit, ut æmulum everteret: multa eum præterea ad id facinus incitabant. Nam cum eſſet ob multa majorum in Reges merita, omnium Scotorum longe opulentiſſimus, & majorum ipſe potentiam malis artibus quotidie augeret, primum Joannem Forboſium (uti ante dictum eſt) falſis teſtibus circumvenerat: deinde Jacobo Stuarto, Jacobi quinti fratre, ſine liberis

defuncto, procurationem Moraviæ ab eis, qui in ſummo magiſtratu erant, adeptus, ſe, quaſi hæredem, gerebat, quibus opibus eo magnitudinis crevit, ut, æmulatione depoſita, omnes, qui propinquas ei regiones incolebant, in ejus auctoritate conquieſcerent, & prope in ditionem concederent. Inter hunc aliorum vel metum periculi, vel ſervitutis patientiam, unius hominis libertas, &, ut ipſe videri volebat, ſuperbia eum peſſime habebat: is erat Macaintoſius, magnæ inter priſcos Scotos familiæ princeps: natus quidem & educatus inter homines feros, & prædæ aſſuetos, tamen ſive arcano naturæ impulſu, ſive rectis monitoribus uſus, comitate & modeſtia, omnique humanitatis genere cum iis certabat, qui magna parentum & magiſtrorum cura, ad virtutem capiendam, erudiuntur. Hujus adoleſcentis cum Gordonius potentiam ſuſpectam haberet, nec, ingenio recto, ad ſcelerum miniſteria, abuti poſſe videretur, manum ei nec opinanti injecit, atque in cuſtodia detinuit: ſed, cum nullum in eo capitale crimen inveniret, ſubmiſſis amicis (uti dictum) ei perſuaſit, ut ſe, ſuamque cauſam ipſi permitteret; eam unam eſſe rationem, & è cuſtodia cum bona gratia abeundi, & amicitiæ cum longe potentiore ineundæ. Homine ſimplice, & minime malo, ad ſuum exitium hac fraude impulſo, tamen adhuc mortis ejus invidiam Gordonius vitans, cum ſua egit uxore; ut ea ſe culpæ ſupponeret: nec virilis animi mulier rem cunctanter ſuſcepit, ac miſerum, & innoxium, & ſupplicem, & deditum, abſente marito, ſecuri percuſſit. Hoc ſupplicio, vicinis vel metu ſtupentibus, vel largitione conciliatis, quicquid terrarum ultra Caledonios eſt, uni parebat: itaque homo, & gloriæ, & potentiæ avidiſſimus, moleſtiſſime ferebat: Jacobum, Moraviæ Comitem, ſibi æmulum appoſitum, ſtatuſque præſentis impatiens, in omnes rerum turbandarum occaſiones, erat intentus: actaque ejus omnia aſſidue & palam calumniabatur, librumque, ſua manu ſcriptum, Reginæ porrexit, in quo cum graviſſime, ſed leviſſimis argumentis, affectatæ tyrannidis accuſabat. In diverſa Regione, eodem tempore Jacobum Heburnum, Bothueliæ Comitem, æris alieni magnitudo, & indomitæ libidines, ad inſidias eidem Moravio inſtruendas, impellebant: is enim, luxurioſa adoleſcentia, inter ſcorta & popinas, acta, eo redactus erat, ut aut civile bellum ei foret excitandum, aut, audaci aliquo facinore, extremæ inopiæ metus propellendus. Omnia circumſpicienti, maxime commodum ei videbatur, perturbandi ſtatus publici initium

tum ſi Moravium cum Hamiltoniis committeret: certa, ut videbatur, ſpes, in utriuſque partis exitium incertum. Primum, Moravium adit. Ei perſuadere conatur, ut Hamiltoniorum familiam, Reginæ, Regno, atque ipſi privatim imminentem, è medio tollat: in id, ſuam operam pollicetur. Nec id facinus ingratum Reginæ fore, contendebat: quæ, præter commune omnium Regum odium, quo ſanguine proximos, velut in exitium ſuum intentos, proſequuntur, etiam peculiares offenſionum cauſas, nec eas injuſtas, habere videbatur: vel, ob Evangelicæ doctrinæ ſtudium, cujus Aranius unicus erat aſſertor: ob quam etiam cum Guiſio, in Gallia, contraxerat inimicitiam, vel ob contentionem verborum, nuper in Scotia, cum altero Reginæ avunculo, Elbevii Marchione, habitam. Sed cum Moravius, homo probus & innocens, abhorreret à fœditate tam ſcelerati facinoris, Heburnus ad Hamiltonios ſe contulit, & miniſtrum ad cædem Moravii, cujus potentiam moleſte ferebant, ſe offert: illum eſſe unum, qui ſpes eorum remoretur, & commoditatibus obſtet; eo ſublato, Reginam, velit nolit, in ipſorum poteſtate futuram. Ratio autem expedita & facilis videbatur. Regina tum in Falcolandia erat: ea arx eſt, cum ejuſdem nominis pago: modica in propinquo ſilva eſt, in qua platycerotes, cervini generis (quas vulgo damas falſo appellant) aluntur: Regina cum aut eo iret, aut in loca vicina, prope quotidie, cum familiari comitatu, perfacile videbatur, Moravium inermem & incautum, tollere, & ipſam in ſuam poteſtatem redigere. Ceteris non ægre perſuaſum, ac tempus facinori perpetrando conſtitutum. Unus Araniæ Comes ſcelus eſt execratus: clamque, literis ad Moravium miſſis, omnem rei ordinem expoſuit. Moravius per eundem nuncium reſcribit: ſed Aranio forte abſente, literæ patri ejus redditæ fuerunt: Ibi, conſilio inito, Aranius à patre in arctam cuſtodiam eſt incluſus, è qua noctu elapſus, ad Falcolandiam contendit. Ut ejus fuga palam eſt facta, equites in omnes partes dimiſſi, qui comprehenſum retraherent, quos, in ſilvam ingreſſus, ea nocte fruſtratus eſt: mane ad Falcolandium deductus, omnem inſidiarum ordinem aperit: nec multo poſt, Bothuelius, & Galvinus Hamiltonius, qui, manu facinoris patrandi, partes ſuſceperant, conſecuti, in arce Falcolandiæ, juſſu Reginæ, cuſtodibus appoſitis, retinentur. Cum facinus totum ante oculos eſſet, &, ad locum tempuſque ab Aranio dictum, duces conveniſſent, exploratoreſque retuliſſent, equites multis in locis apparuiſſe,

 Ara-

Aranius rei ordinem interrogatus, paulum animo turbatus eſt: nam, cum Reginam deperiret, Moravioque arctiſſima junctus eſſet amicitia, & illis gratificari cupiebat: & patrem, hominem minimè malum, ſed, ad res difficiles ſuſcipiendas, nimis facilem, è conjuratione eximere volebat. Pietate & amore animum in diverſa, ea nocte per ſolitudinem, rapientibus, ita mente eſte motus, ut non obſcure, ex vultu & ſermone, animi perturbatio appareret: præceſſerant & aliæ, quæ juvenis animum commoverent, cauſæ. Nam cum ad eum diem, liberaliter & pro amplitudine familiæ, fuiſſet educatus, pater, homo ad rem attentior, conſiliarios nactus, qui id vitium alerent, filium, magno comitatui aſſuetum, ad unum miniſtrum redegit. Qui facinus patrandum ſuſceperant: diverſi in cuſtodias miſſi, Bothuelius in arcem Edimburgenſem, Galuinus in Sterlinenſem, donec de cauſa cognoſceretur: Aranius ad Fanum Andreæ, quo Regina erat profectura miſſus: atque in arce Archiepiſcopi aſſervari juſſus. Ibi, quoties ad ſe redibat, ad Reginam, de ſe deque aliis, tam prudenter & accurate ſcribebat, ut in ſuſpicionem incideret ſimulatæ inſaniæ, quo patrem è conjuratione cædis eximeret: ceteros ita conſtanter & acriter accuſabat, ut aliquoties ad conſilium productus, ſe, quando facinus tam occultum aliis teſtibus coarguere non poſſet, armis cum Bothuelio dimicaturum, promitteret. Circa ea tempora, Jacobus Hamiltonius, Aranii pater, primum ad Reginam ſcripſit, deinde ipſe ad Fanum Andreæ venit, ac multis precibus ab ea poſtulavit, ut filium ſuum, Bothuelium, & Galuinum Hamiltonium, acceptis vadibus, ſibi dimitteret: nec impetrare quicquam potuit. Eiſdem etiam diebus, Regina Britannodunum, arcem longe omnium, quæ ſunt in Scotia, munitiſſimam: ſed quam Hamiltonius tenuerat ab eo tempore, quo Prorex fuerat, repetitam accepit. Georgius Gordonius (uti ante diximus) Moravio inimicus Hamiltonio, filii ſui ſocero, in manifeſto ſcelere implicito ac prope perculſo, longe infenſior factus, occaſionem adeſſe, ratus, cum impunè inimicum è medio tollere poſſet, duabus familiis illuſtribus ad cauſam adjunctis, primum per ſuos tumultum in oppido, tum admodum infrequenti, curat excitandum, ſperans, Moravium, ad rem auctoritate ſua ſedandam, ex Aula egreſſurum: ibi facile hominem, inermem & incautum, in turba opprimi poſſe. Id ubi parum ex ſententia proceſſit, è ſuis, aliquot armatos, ad perpetrandum facinus, in Regiam venire ſub veſperam jubet, qui Moravium, in ſuum hoſpitium redeuntem à Regina, quæ

ad

ad multam noctem eum detinere ſolita erat, obtruncarent: id enim tempus maxime videbatur idoneum, & rei patrandæ, & patrata evadendi. Ejus rei cum ad Moravium permanaſſet indicium, nec is, niſi oculis foret ſubjecta, crediturus eſſet, paucis ex amicorum fidiſſimis (ne quid ſuſpicatus fuiſſe videretur) comitatus, unum & alterum, è Gordonianis, manu in exitu atrii pertentans, armatos deprehendit. Re ad Reginam delata Gordonius accitus, ſuorum aliquot commentus domum diſceſſuros, arma induiſſe: deinde neſcio qua de cauſa, retentos: ita tum, ea excuſatione magis accepta, quam probata, diſceditur. Ea æſtate, Legatis utrinque miſſis, agebatur, ut Reginæ, Scotorum & Anglorum, Eboraci egrederentur, ibique de multis controverſiis tranſigerent: ſed cum prope ad iter ſe compararent, res in aliud tempus rejecta eſt. Cauſa differendi colloquii vulgo ferebatur, quod Aumalius, è Guiſianis fratribus unus, literas legati Anglici, qui in aula Gallica tum agebat, reſignaſſet: quodque, illius opera maxime, navis Anglica, quæ alterum vehebat Legatum, fuiſſet direpta. Itaque, rebus, uti credibile erat, ob has & alias injurias, ad bellum Gallicum inclinatis, Regina è Fano Andreæ Edimburgum profecta, Aranium eodem miſit, & in arcem ibi condidit. Interea Jacobus, ejus frater, Havicum ad frequentem in illis locis mercatum profectus, quinquaginta è latronum, qui illuc convenerant, primariis inopinato adventu oppreſſit: ceteris circa provinciis metum ingentem incuſſit, & totum illum tractum, ad tempus, quietiorem reddidit. Verum id factum, ut amorem & reverentiam bonorum ei conciliabat, ita invidorum animos magis ac magis in ejus exitium indies inflammabat: nam, ad tres familias potentiſſimas, in ejus perniciem pronas, acceſſit Guiſianorum conſpiratio: hi enim, cum veteres Eccleſiæ Romanæ ritus reſtitui, vellent, nec id, vivo Moravio, perfici poſſe, arbitrarentur, ad eum quovis modo tollendum, omnem ingenii vim intenderunt. Spem perpetrandi ſceleris multa eis faciebant: in primis autem, quod Galli, qui Reginam deduxerant, domum reverſi, quantæ eſſent Gordonii opes, quam inquietus animus, quam item operam, in Miſſa aſſerenda, pollicitus eſſet, omnia, paulum ſupra verum, augentes expoſuiſſent, re in aula Gallica multum inter Papanos agitata: hæc ejus perficiundæ ratio tandem eſt inita. Scribunt ad Reginam, ut Gordonii væcordiam promiſſis alat: Joanni, ejus filio, ſpem ſuarum nuptiarum magis oſtentet, quam promittat: ut, hac ſpe occæcatus, quo vellent, impelleretur: ſimul nomina eorum edunt, quos una interimi vellent,

Ad hæc literæ Pontificis Romani & Cardinalis eodem incitabant. Nam cum, ad immodicum, cui Regina aſſuerat, luxum, opes publicæ non ſufficerent, à Pontifice Romano pecuniam, tanquam ad bellum, adverſus eos, qui ab Eccleſia Romana defecerant, popoſcit: is reſcripſit obſcurius, ſed Cardinalis aperte, pecuniam, ad id bellum, non defuturam: ſed iis demum interfectis, quorum nomina eſſent edita: has Regina Moravio ceteriſque, ad cædem deſtinatis, literas oſtendit, ſive, quod, indicium ad eos aliunde permanaſſe, crederet, ſive, ut animi ſinceri, & occulta conſilia ab iis non ſeparantis, faceret fidem. Igitur, ceteris, ad facinus exſequendum, comparatis, Regina, magno deſiderio teneri, ſimulat, eam Scotiæ partem, quæ ad Septentriones vergit, inviſendi: & hanc ejus cupiditatem Gordonius, liberaliter invitando, alebat. Tandem, cum Abredoniam, ad Idus Auguſti, ventum eſſet, Gordonii uxor, virilis animi & conſilii mulier, omnibus modis Reginæ animum verſabat, nunc, ut, ſecretas cogitationes penitus haberet exploratas, nunc, ut in partem, quam volebat, eam inflecteret: gnara enim erat, quam levi momento ſint mobilia Regum conſilia: nec ignorabat, quo animo Regina non multo ante, in utrunque, Moravium nempe & Gordonium, fuiſſet affecta: nam, cum utrunque odiſſet, ſecum interdum agitare ſolebat, utrum priorem ſublatum vellet. Moravii innocentiam licentiæ ſuæ adverſam graviter ferebat, Gordonii perfidiam, primum erga patrem, deinde matrem, multis experimentis perſpectam, oderat, & potentiam metuebat: ſed avunculorum & Pontificis Romani literæ, ad Moravii cædem urgebant. Hanc ejus cunctationem (cujus non ignarus erat Gordonius) cum eximere vellet, rurſus per uxorem promiſſa, de inſtaurandis ritibus Romanis, repetit: ea cum libenter Regina acciperet, unum tamen, nec id adeo magnum erat impedimentum, quo minus ei aſſentiretur, quod non putaret (uti affirmabat) è dignitate ſua, Joanni, filio ejus (qui, ante paucos dies, ob tumultum Edimburgi excitatum, in cuſtodiam traditus, effugerat) reconciliari, niſi ad cuſtodiam liberam, ſaltem ad paucos dies, Sterlinum rediret: id Regina, non tam ob eam, quæ ſimulabatur, cauſam volebat, quam ut omnia integra, extincto Moravio, haberet, neu ad nuptias, abſente ſponſo, cogi poſſet. Gordonius quidem ſatisfacere Reginæ cupiebat: ſed filium, velut obſidem, in manum hominis, maxime ſuis conatibus adverſi (is erat Joannes, Marriæ Comes, Moravii avunculus, qui arci Sterlinenſi præerat) dare

cuncta-

cunctabatur, præſertim incertus, quam in partem Regina cædem patratam accepturaforet. Cum inter ingenia, ſe invicem fraude captantia, ita mutuis ſuſpicionibus laboraretur, ac ſe Regina in mora eſſe negaret, quo minus ex ſententia res conficeretur, neque quicquam expediret: tamen Joannes Gordonius, & ipſe ſuam operam oſtentans, in omnes eventus intentus, circiter mille, è propinquis & clientibus ſuis, homines ad quodvis facinus paratos, armaverat, atque in propinqua oppido loca adduxerat. Moravius vero, etſi non optime comitatus eſſet, & hæc omnia (uti per amicos, ex aula Gallicâ & Anglica, erat præmonitus) in ſuum exitium videret parari: nec interim Reginæ admodum confideret, de die, ſolita obibat in Aula munia: nocte, intra cubiculum, unum & alterum ſuorum vigilare jubebat: ac ſæpe, de inimicorum inſidiis, certior factus, amicorum præſidio fretus, omnes eorum conatus abſque tumultu eluſit. Eiſdem forte dicbus Bothuelius per funem è feneſtra demiſſus, ex arce Edimburgenſi evaſit. Rebus Abredonii mutua ſimulatione adhuc ſuſpenſis, cum Regina progredi ſtatuiſſet, à Joanne Leſlio, homine nobili Gordonii cliente invitata, domum ejus, ad duodecim ferme millia paſſuum ab oppido diſtantem, divertit: is locus, ut infrequens, Gordonianis ad cædem commodus eſt viſus: Leſlius vero, qui ſecretorum conſiliorum non erat ignarus, deprecatur, ne hanc ſibi, ac ſuæ familiæ inurant infamiam, ut ipſe, potiſſimum Reginæ fratrem hominem alioqui non malum, nec ſibi inimicum, ad cædem prodidiſſe, videatur. Proxima nox ad Rothimajum, Abrenethiorum villam, ſatis tranquille tranſacta eſt: quod, poſtridie in Strabogio Gordoniorum arce diverſari ſtatuiſſent: in id tempus, conſilium cædis eſt dilatum, quo in loco omnia in ipſorum poteſtate erant futura. Itaque, inter eundum, cum Gordonius longum cum Regina ſermonem inſtituiſſet, ac tandem eo ventum eſſet, ut ille accuratius Joanni filio veniam erroris peteret: quod videlicet homo adoleſcens, legum ignarus, fugiſſet è cuſtodia, in quam, nullum ob ſcelus, ſed ob tumultum, nec illius tamen culpa excitatum, datus eſſet: Regina contra contendebat, ſuam imminutam viſum iri auctoritatem, niſi filius ejus in aliam cuſtodiam, quamlibet laxam, ad aliquot dies, rediret: ut, velut expiata priore culpa dimitti honeſtius poſſet. Gordonius, qui, deſtinati facinoris occaſionem prætermitti, nollet, etſi levia imparabantur, tamen obſtinate renuebat: vel quod, ſi Regina cædem factam non probaſſet, culpam

ejus in filium conferri volebat: vel quod, ſi, abſente filio, ac Regina non invita, res confici poſſet, tamen adoleſcentem obſidem videbat futurum. Ea Gordonii pervicacia, Regina adeo fuit offenſa, ut cum jam prope in ædium ejus conſpectu eſſet, alio diverteret: ita tota facinoris ſapientiſſime, ut ipſis videbatur, conſtituta ratio tum quidem dilata eſt, donec Ennerneſſum ventum eſſet: nam, præterquam, quod juri dicundo ibi ipſe Gordonius præfectus erat, quod arcem Regiam (quæ in colle edito imminet oppido) teneret, tota circa regio clientelis ejus plena erat. Regina cum in arce diverſari ſtatuiſſet, & à cuſtodibus eſſet excluſa, tum demum timere cœpit, ut quæ in oppido immunito pernoctatura eſſet, cum interea Huntilæi filius plus mille ſelectis equitibus, præter propinquæ regionis promiſcuam multitudinem, in armis haberet. Regina, conſilio pro re præſenti capto, aditus omnes oppidi vigiliis obſidet: naves, quæ commeatum advexerant, in ſtatione fluminis paratas eſſe, jubet, ut ſi major vis ingrueret, id perfugium haberet. Nocte intempeſta exploratores ab Huntilæo miſſi, cum primi vigiles, de induſtria, eorum adventum diſſimulaſſent, progreſſi in anguſtias, ac undique circumventi, capiuntur: &, è Montanis Cattana tribus, cum primum ſe adverſus Reginam duci intellexit, Huntilæum deſeruit, & poſtridie ad eam in oppidum venit. Audito Principis periculo, magna priſcorum Scotorum multitudo, partim excita, partim ſua ſponte affuit: inprimis, Fraſerii & Monroi, hominum fortiſſimorum in illis gentibus familiæ. Cum jam ſatis à vi tuta videretur, arcem Regina oppugnare cœpit: ea, cum nec propugnatoribus neque ceteris rebus, ad oppugnationem ſuſtinendam ſatis eſſet munita, deditur: propugnatorum præcipui ſupplicio affecti, ceteri incolumes dimiſſi. Tum concurrente undique Nobilitate, aliorum adventu, ulterioribus domum redire permiſſis, cum ſatis firmo præſidio, quarto die, Abredoniam rediit. Ibi demum, metu liberata, vehementer in Gordonii odium inflammatur: &, in vindictam prona, fratrem rurſus, omni favoris oſtentatione amplexa eſt, ſimulando, ſe totam ex eo pendere, ac, ſuam ſalutem in ejus incolumitate poſitam, cunctis perſuadere nititur. His Gordonius totam ſcenæ aulicæ faciem cum videret inverſam, Moraviæ Comitem, nuper morti deſtinatum, in ſumma gratia eſſe, ſeſe, è ſumma ſpe honoris & dignitatis, in flagrantiſſimum odium incidiſſe: cum, ulterius jam ſe progreſſum, exiſtimaret, quam ut receptus ullus ad veniam reſtaret, ad præ-

cipitia ſe conſilia convertit: nec ullum aliud periculis inſtantibus remedium ratus, quam, ut Reginam quovis modo in ſuam redigeret poteſtatem: eam etſi, in præſentia, ſe graviter offenſurum videbat: tamen, officiis, blandiciis, & filii nuptiis, quarum etiam avunculi credebantur auctores, muliebrem animum cum tempore flecti poſſe, non deſperabat: itaque, communicato cum amicis conſilio, Moravium, quovis modo poſſet, tollere decrevit. Eo enim ſublato, neminem eſſe, cui vel Regina imperium mandaret, vel qui ſuſceptum ſuſtinere poſſet. Rei perpetrandæ ſpem afferebant ſpeculatores: ac, præter alios, Georgius Gordonius, Sutherlandiæ Comes, qui aſſiduus in aula, ſimulatione erga Reginam benevolentiæ, omnia ejus conſilia rimabatur, ac per idoneos homines indicabat: nec modo temporum & locorum opportunitates obſervabat: ſed operam ſuam, in re perficiunda, offerebat. Accedebat, ad hæc, oppidum undique apertum, & inſidiantibus commodum: cives, vel beneficiis conciliati, vel neceſſitudine juncti, vel metu, nihil auſuri: auxilia Montanorum dimiſſa domum: cum Comite Moraviæ paucos eſſe, & è longinquis regionibus adductos, quorum offenſa ei non eſſet magnopere pertimeſcenda: & cum per vicinas regiones omnes in ipſius eſſent poteſtate, rem ſine ſanguine perfici poſſe: uno homine extincto, & Regina in poteſtatem ipſorum redacta, cetera vulnera perfacile poſſe ſanari. His cogitationibus ad rem aggrediendam, impulſus, cum jam ratio perpetrandi facinoris conſtituta eſſet, ex literis Comitis Sutherlandiæ, & Joannis Leſlii deprehenſis, omnia eorum conſilia ſunt patefacta: Sutherlandius, cognito indicio, diſceſſit: Leſlius, agnita culpa, veniam impetravit: ac deinceps, quoad vixit, fortem & fidelem operam Reginæ, deinde Regi præſtitit. Huntilæus, qui exitum ſuorum conſiliorum in loco, ob circumjectas paludes, prope inacceſſo cum magna ſuorum manu expectabat, intellecto, quid in Aula gereretur, ex conſilio amicorum, ſtatuit, in montes ſecedere: ſed cum ex vicina Nobilitate, quæ ad Reginam convenerat, multos haberet ſui ſtudioſos, eorum promiſſis ſatis confiſus, iterum mutato conſilio, ſtatuit, eventum pugnæ, in loco natura munito, expectare. Moravius cum ſuorum, quibus confideret, vix centum equites haberet, ſequentibus, qui aderant, proceribus, in primis, Jacobo Duglaſſio, Mortonii Comite, & patricio Lindeſio, ad hoſtem ducere cœpit: ceteri ex vicinis agris collecti, circiter octingenti, magna ex parte ab Huntilæo præcorrupti, magis Moravii cohortem ad

exitium tracturi, quam in periculis opem laturi, magna cum verborum jactatione una progrediebantur, pollicebantur enim, ſeſe, hoſtem, ſine aliorum ope, debellaturos: adeſſent modo, ac ſpectatores ſeſe præberent. Præmiſſi equites, qui, circa paludem, aditus omnes ſervarent, ne Huntilæus evaderet, ceteri lentiore gradu adventabant: & quanquam, ſuperiore nocte, è Gordonianis, non pauci diffugiſſent, reſtabant adhuc ſupra trecentos, ſuis ſe locis tenentes. Eo cum ventum eſſet, Moravius in clivo propinquo, unde proſpectus in paludes erat, cum ſuis, ſimplice ordine acie inſtructa, ſtetit: reliqui ſtatim, inter ducendum adverſus hoſtem, aperte proditionis ſignum dederunt: qui ramos ericæ (cujus magna in illis locis copia erat) ut ab hoſtibus agnoſcerentur, tegumentis capitum affixerunt. Ubi propius ventum eſt, Huntilæani, ſecuri de exitu, gradum ad eos accelerant, & cum adverſam aciem à proditoribus turbatam, viderent, & jam in fugam converſam, ut expeditius ſequerentur, ſariſſas abjiciunt: &, ſtrictis enſibus, ad terrorem integrorum, proditionem ingeminantes, in hoſtem magno gradu feruntur. Proditores eodem illo impetu etiam ſtantem una ſe rati in fugam averſuros, ad eam accelerabant: ſed Moravius, qui nullam in fuga ſpem videret, neque quicquam, præter honeſtæ mortis decus, reſtare crederet, exclamavit, ut ſariſſas ſui præ ſe tenderent, nec in aciem ſuam fugientes reciperent: illi, præter opinionem excluſi, cornua utrinque, confuſis ordinibus, præterierunt: Huntilæani vero, qui jam profligatam rem putarant, cum aciem quidem parvam, ſed, prætentis haſtilibus, horrentem cernerent, ipſi, ut qui ſparſi ac ſine ordine ſeſe inferebant, nec, propter haſtarum longitudinem, ex adverſo ad manus venire poterant, repentino terrore perculſi, non paulo celerius fugiunt, quam antea ſequebantur. Eam fortunæ mutationem proditores conſpicati, jam fugientibus inſtant, ac, ut ſe à priore culpa purgarent, quicquid fuit cædis, eo die, ipſi ediderunt: cæſi ex Huntilæanis, circiter c x x. capti c. ex altera acie, nemo. Inter captivos fuit ipſe Huntilæus, ac duo filii, Joannes & Adamus, pater, ætate ingraveſcente. &, ut in homine corpulento: & anguſto ſpirituum meatu, inter capientium manus, eſt exanimatus: ceteri, multa jam nocte, Abredoniam ducti. Moravius, miniſtro Eccleſiæ, ſuum adventum expectare, juſſo, primum omnium gratias Deo immortali egit, quod è tanto ac tam præſenti periculo, nullis ſuis viribus & conſilio, ſed ejus unius benignitate, præter omnium expectationem, cum ſuis emer-

emerſiſſet: deinde ad Reginam illinc profectus eſt: ibi, inter mutuas multorum gratulationes, Regina nec vultum hilariorem, nec vocem lætitiæ indicem edidit. Proximis diebus, Joannes Gordonius ſupplicio eſt affectus, non ſine vario motu animorum: erat enim adoleſcens viriliter elegante forma, in ipſo florentis ætatis aditu, Regalibus nuptiis non tam deſtinatus; quam earum ſimulatione deceptus, & quod non minorem indignationem, quam miſericordiam movebat, ab imperito carnifice laceratus. Regina mortem ejus, cum multis lacrymis, ſpectavit: verum, ut erat, ad cœlandos animi ſenſus, compoſita, ita tum ejus mœſtitiam varie interpretabantur: eoque magis, quo non minore odio ei fratrem, quam Huntilæum eſſe plerique intelligebant: Adami ignovit adoleſcentiæ; Georgius, natu maximus, deſperatis domi rebus, ad ſocerum, Jacobum Hamiltonium, ſe recepit: ut vel apud eum fugæ latibulum, vel, ejus precibus, veniam culpæ impetraret. Multi, è Gordoniorum clientibus, pro ut quiſque deliquiſſe viſus eſt, alii pecunia, alii exilio multati: nonnulli in longinquas Regni partes, ne res domi turbarent, relegati: quibus potentiores contigerant deprecatores ſcelere ſoluti, ac in priſtinum gratiæ locum reſtituti. Ita, vel compoſitis, vel ſopitis ad Septentriones rebus, reliqua hiems per quietem tranſacta eſt. Ad v. Cal. Decembris, Bothuelius, per fœcialem in cuſtodiam, unde erat elapſus, redire juſſus, cum non paruiſſet, hoſtis publicus eſt denunciatus. Ad Reginam, Abredonia Perthum reverſam, venit Jacobus Hamiltonius, pro Georgio Gordonio genero deprecatum: ac, ſatis clementi reſponſo accepto, tamen generum tradere eſt coactus. Is ad Dumbarum in cuſtodiam eſt remiſſus: ac deinde, anno proximo, qui fuit M. D. LXIII. ad VII. Cal. Februarii, inde acceſitus Edimburgum, perduellionis damnatur, ac Dumbarum remittitur. CIↃ. D. LXIII.
Hoc maxime tempore, edicto multa pecuniaria irrogata fuit, ſi quis, Quadrageſimalis jejunii tempore, carnibus veſceretur: in quo edicendo, non Religionis, ſed publicæ utilitatis cauſa valuit. Archiepiſcopus Fani Andreæ, quod poſt edictum, in adventu Reginæ factum, nec Miſſis audiendis, nec dicendis abſtinuiſſet, in arcem incluſus fuit Edimburgi: ceteri, ejuſdem criminis rei, leviter multati, graviore pœna denunciata, ſi poſtea ejus culpæ affines deprehenderentur. Jam comitiorum, quæ in XX. menſis Maji, indicta erant, dies advenerat: Regina coronata, atque ampliſſima veſte amicta, cum ingenti pompa in Senatum venit: novum prorſus ſpectaculum, niſi, ſub ejus matre

& avia, oculi hominum, ad tolerandum imperium muliebre, fuiſſent aſſuefacti. In eo conventu, quædam decreta fuerunt, in eorum favorem, qui puriorem Evangelicæ legis doctrinam profitebantur: ac in Monetarios paucos animadverſum, reliquum æſtatis Regina venationi in Atholia indulſit. Sub finem autumni, permittente Regina, rediit in Scotiam Matthæus Stuartus Leviniæ Comes, XXII. anno, quam, turpiter à Rege Gallorum deſtitutus, abierat, uti ante à nobis eſt ſcriptum: ac proximo anno, qui fuit M.D. LXIV. menſe Januario, in conventu publico, ad id prope unum indicto, remiſſo exilio, & bonis receptis, reſtitutus, eamque reſtitutionem Regina proſequuta eſt, multa verborum honorificentia, commemoratis in ſe Comitis multis magniſque officiis, in prima ſua adhuc infantia: quippe, cujus ope fuerit è manibus inimicorum liberata, & Regni inſignibus decorata. Ex Anglia deinde, commeatu in tres menſes impetrato, ad Id. Feb. venit in Scotiam Henricus ejus filius. Hunc adoleſcentem, genere & forma præſtantem, amitæ ſuæ filium, Regina Scotorum comiter accepit: cumque, quotidiana conſuetudine illecta, amare cœpiſſet, frequens ſermo, de eo in virum aſciſcendo, vulgo ſerebatur, nec invita quidem Nobilitate, quod permagnæ commoditates ex iis nuptiis in totam Britanniam redundaturæ, viderentur, ſi volente Regina Anglorum fieri poſſent. Illa, ut quæ utriſque eodem gradu conſanguinitatis erat proxima, non tam repugnabat, quam, ſe auctorem credi, volebat: ſuamque, in conficiendo, aliquam eſſe gratiam, ſimulque ex uſu ſuo putabat, propinquæ ſuæ potentiam hac mediocritate conditionis coërceri, ne ſupra quam vicinis eſſet tutum, augeſceret. Sed, quæ res omnia, jam tranſacta, paulum retardarit, cunctaque tandem divina & humana miſcuerit, paulo altius initio repetito, quo magis omnia in aperto ſint, paucis explicabo. Erat, inter Aulica miniſteria, David quidam Rizius, Auguſtæ Taurinorum natus, è patre homine quidem probo, ſed pauperculo: ut qui, elementa Muſices docendo, ægre ſe & familiam ſuſtentabat: hic, cum nullum, quod ſuis patrimonium relinqueret, haberet, liberos utriuſque ſexus pſallere docuit. Ex iis, cum David in adoleſcentiæ vigore conſtitutus, & non inamœna voce præditus, & à patre in muſicis inſtitutus eſſet, in ſpem fortunæ liberalioris erectus, Niceam, in aulam Ducis Sabaudiæ, nuper in ſuam ditionem reſtituti, profectus eſt: ſed ibi non pro ſpe acceptus, cum omnium rerum egenus, omnia

CIↃ. D. LXIV.

mnia

mnia circumſpiceret, tandem in Morettium incidit, jam tum, Ducis miſſu, iter in Scotiam adornantem. Hunc cum ſecutus eo veniſſet, nec Morettius, homo non admodum copioſus, operam ejus, aut neceſſariam aut utilem ſibi, exiſtimaret, ibi ſubſiſtere paulum, & fortunam denuo experiri, decrevit: eo maxime adductus, quod Regina diceretur, cantionibus valde oblectari, nec ipſa Muſices omninò imperita eſſet. Igitur, ut primum ſibi aditum ad eam patefaceret, egit cum cantoribus, quorum plerique Galli erant, ut inter eos appareret: ſemel atque iterum auditus placuit, ſtatimque in eorum collegium aſſcriptus eſt. Ibi brevi, cum Reginæ ſenſum atque mores intellexiſſet, partim adulando, partim alios miniſtros calumniando, perfecit, ut non minore eſſet apud Reginam gratia, quam apud cæteros odio: neque tamen hoc fortunæ blandientis favore contentus, cum æquales omnes partim viliores feciſſet, partim variis criminationibus expuliſſet, paulatim aſſurgere, & majora negotia tractare cœpit: donec ab epiſtolis aſſumptus eſſet: & hoc prætextu ſecretius & ſeorſum à vulgo, agere cum Regina poſſet. Jam ſermonibus materiam dabat repentinus hominis, tantum non mendici, ad opes non mediocres progreſſus, &, ſupra virtutem fortuna, ſupra fortunam arrogantia & æqualium contemptus, &, cum ſuperioribus, æmulatio: alebat hanc vaniſſimi hominis inſaniam magnæ partis nobiliorum adulatio, qui amicitiam ejus captabant ſalutando, orationi ejus ſubſerviendo, foribus obambulando, exitus redituſque ejus obſervando: unus autem Moravius, in cujus animo nihil ſimulatum inerat, non modo non aſſentabatur, ſed vultu plerunque eum aſpernabatur: quæ res non minus Reginam, quam Davidem ipſum, offendebat. Ille contra, ut ſubſidium ſibi, adverſus odia procerum, compararet, adoleſcentem, Regiis nuptiis deſtinatum, omni aſſentationis genere ambiebat: in eumque familiaritatis gradum pervenerat, ut lectum, cubiculum, ſecretoſque ſermones communicaret: perſuaderetque adoleſcenti incauto, & in id, quod cupiebat, proclivi credulitate, ſua maxime opera fieri, ut Regina oculos in illum conjiceret. Semina etiam diſcordiarum, inter eum & Moravium, aſſidue ſerebat: eo enim pulſo, reliquum vitæ curſum ſibi inoffenſum fore, promittebat. Cum jam non obſcuri rumores vulgarentur, non ſolum de nuptiis Henrici, ſed etiam, de ſecretis ejus cum Regina congreſſibus: nec belli ſermones, de Davidis cum ea familiaritate, ſpargerentur, Moravius, qui bene monendo nihil

aliud

aliud quam ſororis odium aſſequebatur, ſtatuit, ab Aula ſecedere, ne rerum, quæ gerebantur, auctor crederetur. Nec Regina moleſte ferebat, tam ſeverum arbitrum abeſſe, eo maxime tempore, quo factionem ei adverſam confirmabat: Exules enim, Bothuelium è Galliis Georgium Gordonium Sutherlandiæ Comitem, è Flandria revocavit: & alterum Georgium Gordonium, Huntilæi Comitis filium, è cuſtodia eductum, priori dignitati & loco reſtituit. Bothuelium, è Gallis reverſum, Moravius, de recentibus contra ſe inſidiis, accuſat: detulerunt nomen juvenes, honeſto loco nati, qui, in Gallia, ex intimis ejus familiaribus erant. Res aperta, atrox, invidioſa. Cum dies cauſæ dicendæ appropinquaret, primum Regina cum fratre diligenter egit, ut ab accuſando deſiſteret, cum ille exorari non poſſet, quod, multum ad famam ſua intereſſe, putaret, quam in partem eventus acciperetur, Regina, quod, proximum erat, multos procerum per literas deterruit, ne diem judicii obirent: Alexandrum, Glancarniæ Comitem, Moravio amiciſſimum, cum non longe à Sterlino iter ei eſſet, de via ad ſe accerſivit. Tantus tamen omnium bonorum erat conſenſus, ut Bothuelius, non modo ſua conſcientia prædamnatus, ſed publica ſui ſceleris deteſtatione permotus, diem cauſæ dicendæ obire, non ſit auſus. Hoc vulgi ſtudium adeo Reginæ animum adverſus fratrem accendit, ut, jam pridem ei deſtinatum exitium maturaret: cujus ita ratio compoſita erat. Moravio Perthum evocato, ubi Regina cum paucis erat, ibi Darlæus cum eo ſermonem conferre debebat: cum nemo dubitaret, Moravium libere & ſimpliciter locuturum, re in altercationem deducta, David Rizius primus eum feriret: ceteri mox vulneribus conficerent. Hac de conjuratione Moravius per amicos, qui in Aula erant, edoctus, tamen certus eundi pergebat: tandem per Patricium Ruvenium iterum admonitus, ex itinere ad matrem, in propinquas ejus ad lacum Levinum ædes, divertit: ac, alvo forte ſoluta ? ea morbi excuſatione uſus, ibi ſubſtitit. Interea, cum amicorum quidam eum inviſerent, rumor ſtatim diffuſus eſt, ibi eum hæſiſſe, ut Reginam & Darlæum, redeuntes Edimburgum, interciperet: equites, paſſim dimiſſi, cum neminem armatum conſpexiſſent, tamen Regina tanta celeritate, ac tam trepide iter illud confecit, velut certo imminente periculo. Nuptiis jam inſtantibus, ut aliqua conſenſus publici ſpecies, ad Reginæ voluntatem, accederet, convocatur Sterlinum magna pars procerum: ſed hi præcipue, quos, aut liben-

libenter conſenſuros, aut repugnare non auſuros, credebant: ex iis, in conſilium adhibitis, multi aſſenſerunt, modo, ne quid in Religionis doctrina, publice recepta, innovaretur, plurimi citra ullam exceptionem, quod Reginæ gratum fore exiſtimabant, ad id ſententias accommodabant. Unus, Andreas Stuartus Ochiltrius, palam profeſſus eſt, ſe nuſquam aſſenſurum: ut Papanæ factionis Rex aſſumeretur. Moravius quidem alienus à nuptiis non erat (ut qui in primis auctor erat, juvenis ex Anglia evocandi) ſed videbat, quantis motibus ea res initium datura eſſet, ſi, non aſſentiente Angla, conficerent: pollicebatur etiam, ſe curaturum, ut, volente atque auctore Angla, omnia tranſigerentur, ſi modo Religioni caveretur: ſed cum videret, in illo conventu, nullum libere cenſendi locum futurum, maluit abeſſe, quam ſententiam dicere, ſibi fortaſſe exitiabilem, & in publicum inutilem. Jactabatur etiam vulgo illa quæſtio, poſſet ne Regina, defuncto marito, quem vellet, alium, ex animi ſententia, virum ſumere: aliis cenſentibus, Reginæ, ex morte viri, eam libertatem non negandam, quæ plebeis quoque conceditur: aliis contra affirmantibus, in Regnorum hæredibus diverſum jus eſſe, ut quæ, una opera, & virum ſibi ſumerent, & populo Regem darent: multoque æquius eſſe, ut populus uni puellæ maritum, quam puella Regem univerſis eligeret. Menſe Julio, venit ex Anglia legatus, qui oſtenderet, Reginam Angliæ, quæ, in eodem conſanguinitatis gradu, utrunque contingeret, mirari, quod rem tantam præcipitarent, neque ſecum communicarent: quippe magnopere peteret, ut interpoſita mora, diligentius rem expenderent, fortaſſe, non ſine utriuſque Regni emolumento. Hac legatione, cum nihil actum eſſet, ſtatim ſecuta eſt alia. Nicolaus Throgmortonus, Eques, nomine Reginæ Anglorum, Levinianum & filium ejus monuit, in certum diem commeatum habere: eumque diem jam præteriſſe: domum itaque illos redire jubet, niſi, ſe multari exilio, bonaque in fiſcum redigi mallent. Illi nihil ea comminatione retardati, in ſententia perſtiterunt. Interea Regina cum connubium illud nimium diſpar videretur, ſi nuper maximi Regis uxor, ipſa Regni illuſtris hæres, adoleſcenti privato, nullis inſignioribus honorum titulis claro, nuberet, edictum publico præconio promulgavit, in quo Darlæus Dux Rotheſajus, ac Roſſiæ Comes appellatur. Præterea, ad rem accelerandam, urgebant maleficatum ex utroque Regno prædictiones, quæ, ſi nuptiæ citra finem Julii menſis conficerentur, multa Regibus commoda in poſterum promitterent: re ſecus geſta,

 damna

damna & ignominiam comminarentur. Accedebant rumores, paſſim de morte Reginæ Anglorum divulgati: dieſque præſcriptus, intra quem moreretur; quæ dictio, non tam divinationem, quam civium conjurationem denunciare videbatur: erat & illa feſtinandi Reginæ cauſa non leviſſima, quod, ſuos avunculos à nuptiis illis averſos, non dubitabat: igitur, ſi mora longior interponeretur, metuebat, ne quod ab illis, quod rem prope confectam turbaret, impedimentum objiceretur. Nam cum ſecretum illud decretum, de bello ſacro per totam Chriſtianorum ditionem ſuſcitando, & pura Chriſti doctrina penitus exſtirpanda, eſt factum, eique Dux Guiſius imperator deſtinatus ſpes improbas, & immodicas aleret, is ſtatuit, per ſororis filiam, ita domeſticis tumultibus perturbare Britanniam, ut nullo auxilio tranſmarinos amicos juvare poſſent. Sed Davide, qui tum apud Reginam plurimum poterat, contendente, ex uſu rei Chriſtianæ nuptias eas futuras: quod Henricus Darlæus, & pater ejus ſectæ Papanæ acerrimi eſſent aſſertores, & in utroque Regno gratioſi, clariſque familiis innexi, multiſque clientelis ſubnixi: res, diu agitata, tandem impulſa eſt. Is cum, ſi nuptiæ coirent, conſentientibus Regina Angliæ, & Nobilitate Scotica, duo ſuis rationibus adverſa videbat: Primum, in eis conficiendis, nullam ſuam fore gratiam: deinde Religionis incolumitati cautum iri. Sin vero Regina ſe ad Concilium Tridentinum adjungeret, ipſe ſibi honores, ſacerdotia, ſine modo pecuniam, ſine æmulo potentiam promittebat. Igitur, omnia moliendo, tandem perfecit, ut nuptiæ præcipitarentur, Scotis non ſatis æquis, Anglis vehementer infenſis.

CVII. REX.

Quarto Calendas Auguſti, Henricus Stuartus Mariam Stuartam uxorem ducit: factoque ſilentio, acclamatum eſt, precante multitudine, ut proſpere omnia ſuccederent Henrico & Mariæ, Scotorum Regibus: ac poſtridie, Edimburgi, iidem Reges præconio pronunciantur. Id factum non modo Nobilitatem, ſed vulgus quoque, graviſſime offenderat: nec deerant, qui indignarentur, rem peſſimi exempli factam. Quid enim attineret Concilium, de Rege creando, cogere, cujus nunquam ſententiam roges? nulla in re auctoritate utaris? in Senatus loco præconem ſupponi, qui, pro Senatus conſulto præconium recitet. Enim vero non conſultationem jam eſſe, ſed, quomodo Scoti tyrannidem ferre poſſent, tentationem. Eam ſuſpicionem auxit procerum abſentium deſiderium. Aberant enim Nobilitatis fere

tis fere principes. Jacobus, Dux Caſtellerotii, Gileſpicus Argatheliæ, Jacobus Moraviæ, Alexander Glencarniæ, Andreas Rothuſiæ Comites, compluresque alii, ſplendore generis & opibus clari. Ad eos feciales miſſi: cum non paruiſſent, exilio multati, in Argatheliam major pars ſeceſſere: inimici eorum in Aulam revocati. Ita rebus omnibus, quantum ſatis videbatur, adverſus rebelles comparatis, Reges, quatuor millibus comitati, Glaſcuam venerunt; Rebelles Paſleti ſe continebant. Ibi, pro partium ingeniis, variæ conſultationes fuerunt. Reges, miſſo feciali, arcem Hamiltoniam dedi, petunt: ac re infecta, reverſo, ad prælium ſe expediunt. Altera factio, ſecum ipſa diſcors, variis ſententiis diſtrahebatur: Hamiltonii, qui in illis locis ſummas habebant opes, nullam pacis firmam conditionem eſſe, aſſerebant, niſi Regibus ſublatis: Illis enim incolumibus, nihil aliud ſperandum, quam nova bella, novas inſidias, & pacem ſimulatam, aperto bello magis periculoſam: privatorum injurias ſæpe, laborum tædio, deponi: ſæpe magnis emolumentis compenſari: Regum inimicitias ſola morte extingui. Moravius, & Glencarnius, qui intelligebant, eos non publicum emolumentum, ſed privatas opes ſpectare (ut qui, Regina extincta, proximi hæredes eſſent) & à cæde, & ab Hamiltonii imperio (quod crudele & avarum, non ita pridem, ſenſerant) juxta abhorrebant, mitiora conſilia probabant: diſſenſionem enim eſſe civilem, & adhuc incruentam, in qua hactenus, non armis, ſed ſententiis eſſet certatum: eam, ſi fieri poſſet, honeſtis condicionibus eſſe finiendam. Ad hæc conſilia, non defuturos in Regiis caſtris, qui & pacem cupientes libenter audirent: & incolumitatem tueri armis neceſſariis conantibus non eſſent defuturi. Reges autem, per adoleſcentiam, fortaſſe minus proſpicere: nondum autem ea peccaſſe, quæ ad labefactationem ſtatus publici pertinerent: ſi quæ vitia adſint, quæ privati dedecoris labem faciant, ea, non morte aboleri, ſed levioribus remediis curari, oportere. Se enim meminiſſe obſervatum, & poſteris ad imitationem relictum, ut in vita Regum & moribus occultiora vitia diſſimularent, dubia mollius interpretarentur, manifeſta eatenus ferrent, modo ne perniciem publicam ſecum traherent. Hæc ſententia cum pluribus placuiſſet, ceteri Hamiltonii, præter Jacobum, gentis principem, ſibi quieſcendum, ſtatuerunt: ille enim, ſedecim equitibus comitatus, cum proceribus remanſit. Hi cum, ita extenuatis viribus, infirmiores eſſent, quam, ut vel congredi poſſent, vel ad ſuas quiſque vires penetrare, temporibus obſecuti,

cuti, ea nocte Hamiltonium venere: poſtridie Edimburgum profecti, ut ibi belli gerendi conſilium inirent, cum & arx urbi imminens aſſidue in eos jacularetur, nec amici, è regionibus longinquis, tam celeriter, quam res poſcebat, convenire poſſent, & Reges, prope veſtigiis eorum inhærentes, adventare dicerentur, multum rogante ac pollicente Joanne Maxuallio Hæreſiano Drumfriſium verſus iter ingrediuntur. Reges, retro Glaſcuam reverſi, Leviniæ Comitem vicarium in Regionibus, ad Occidentem hibernum ſpectantibus conſtituunt, ipſi Sterlinum, ac inde in mediam Fifam progreſſi, Nobiliorum majorem partem jurare cogunt, ſi quis ab Anglia motus armorum ingrueret, fidelem operam ſe navaturos: reliquos pecunia, aut relegatione multant: bona rebellium, qui in Angliam finitimam ſeceſſerant, ſicubi comparerent, diripiunt: conventus juridicos indictivos per omnes regiones denunciant, ad inquirendum, de reliquiis conjurationis: ad I X. Octob. exercitus, Edimburgo eductus, Drumfriſium verſus iter capeſſit. Maxuallius, qui ad eum diem, ſtudium factionis, Regibus adverſantis, præ ſe tulerat, tempus, ad ſuas res agendas, adeſſe ratus, velut ſupplex pro partibus, obviam eſt progreſſus: cum eis, de parte patrimonii ſoceri ſui, quam vehementer cupiebat, loquitur: ea homo impiger, & conſilio manuque promptus, facile impetrata, ad rebelles redit: oſtendit, nihil in ſe opis eſſe, proin ſibi conſulant: Angliam eſſe propinquam: ſi eo ſecedant, ſe, rebus compoſitis, mox ſecuturum, ſuaſque omnes fortunas cum eis conjuncturum. A Moravio interim mille libras, expenſæ in ſtipendia militum nomine, extorſit: hanc pecuniam in equites expenſam ferebat: juſſus enim, paucas equitum turmas conducere, ſuos miniſtros domeſticos, pro mercenariis, oſtentabat. Reges, adventu ſuo, & acceſſione Hereſiani ad ſuas partes, territis inimicis, ac omnibus circum circa pro arbitrio conſtitutis, ducibuſque partium expulſis, & ceteris in eorum periculi eventum intentis, circa finem Octobris, Edimburgum rediere: in Scotia uſque ad initium Veris, res tranquillæ fuere, Conventus Ordinum totius Regni promulgatus erat, in menſem Martium, ut bona exulum publicarentur, & nomina ex albo Nobilium eraderentur, ac inſignia lacerarentur, quorum nihil, abſque conventus publici decreto, Regibus licet. Interea David, aulam principibus procerum vacuam nactus, quo ſuam immoderatam potentiæ ſpem confirmaret, Reginam impotentibus conſiliis armabat,

mabat, aſſidue hortando, ut factionum principes ferro coërceret: paucis è medio ſublatis, ceteros nihil auſuros: ſed, ſtipatores Reginæ, quod Scoti genere eſſent, in cædem Nobilitatis nefariam non facile conſenſuros, putabat: eis igitur loco dejectis, eo totis viribus incubuit, ut exteri (quod fere omnis tyrannidis eſſe ſolet initium) ad cuſtodiam eligerentur. Primum injecta mentio, de Germanis arceſſendis: quod ea natio ſumma fide erga dominos fuerit: verum David, re ſecum diligentius expenſa, commodius ſuis rationibus eſt ratus, ut Itali ad id munus adhiberentur: primum, quod, homines ejuſdem gentis magis in ſua poteſtate futuros, crederet: deinde quod, nulla religione imbuti, ad res turbandas, aptiores viderentur: ut quos, citra omne diſcrimen æqui atque iniqui, ad quodvis facinus facile impelli poſſe, arbitraretur: præterea homines egeni & facinoroſi ſub tyrannis nati & educati, bellis nefariis aſſueti, & qui procul domo in Britannia nihil carum haberent, ad res novas magis videbantur idonei: igitur, paulatim è Flandria., aliiſque continentis regionibus, milites vagi accerſiri cœpti, ſed prope ſinguli, & per intervalla, ne ea res agi videretur: horum aliquem offendere, quam Reginam ipſam erat periculoſius. Ceterum, ut apud Reginam creſcebat indies Davidis auctoritas & potentia, ita Rex quotidie apud eam vilior fiebat: nam ut, in faciundis nuptiis, Reginæ præceps fuerat temeritas, ita repente ſecuta eſt pœnitentia, & mutatæ voluntatis non obſcura indicia: cum enim, à nuptiis ſtatim, ſine publico conſenſu, publice præconis voce Regem pronunciaſſet, & poſtea in diplomatis obſervatum, ad id tempus, fuiſſet, ut Regis & Reginæ nomen exprimeretur, non multo poſt, utroque nomine ſervato, mutatus tantum ordo eſt, ut Reginæ nomen prius, Regis poſterius ſcriberetur. Tandem Regina, ut omni gratificandi poteſtate ſpoliaret maritum, cauſata eſt, per ejus abſentiam, dum venationibus & aucupiis eſſet occupatus, multa aut non ſuo tempore fieri, aut omnino prætermitti: commodius fore, ut ipſa, pro ambobus ſubſcriberet: hac ratione proſpici poſſe, ut & ille ſuis voluptatibus frueretur, & publicas neceſſitates ejus abſentia non moraretur. Id cum ille, ut qui, nulla in re eam offendere volebat, in bonam partem accepiſſet, primum, levibus de cauſis, ablegatur: ut procul, à Concilio & negotiorum publicorum conſcientia abeſſet, & omnium beneficiorum gratia ad ſolam Reginam redundaret. Ita enim ſecum rationem inibat, Regem, cujus nec amicitia

 cui-

cuiquam eſſet fructuoſa, nec ira formidabilis, paulatim in contemptum omnium venturum: David etiam, quo res indignior eſſet, ei ſubſtituitur, qui, ferreo typo, diplomata quædam pro Rege ſignaret. Ille, hac fraude, omni cura publica exutus, etiam ne moleſtus rerum ſecretarum arbiter eſſet, hieme aſperrima, Peblium detruſus eſt, exiguo admodum, atque intra privatorum complurium dignitatem, comitatu, in prædam verius, quam aucupium. Eiſdem diebus, tanta vis nivis è cœlo decidit, ut locis non admodum copioſis, & præterea latrocinio infeſtis, homo ſemper in aula educatus, & victui liberaliori aſſuetus, ob rerum neceſſariarum penuriam, periculum adiſſet, niſi caſus eo Orcadenſem detuliſſet Epiſcopum: is, locorum gnarus, vini nonnihil, atque aliorum commeatuum, in ſuum uſum, attulerat. Nec, hac ratione tantum, Regina, Davidem è ſuæ obſcuritatis latebris producere, & oſtentare populo, contenta, aliam viam eum ornandi honore domeſtico eſt commenta. Cum jam antea Regina, per aliquot menſes, ſolito plures, ad menſam ſuam adhiberet, ut, in multitudine ſaltem, locus Davidi minus invidioſus eſſet: hac popularitatis ſpecie rata eſt fore, ut inſolentia ſpectaculi, convictorum multitudine, & quotidiana conſuetudine, paulùlum levaretur, & ſtomachi hominum ſenſim aſſueſcerent, ut quidvis pati poſſent. Tandem eo perventum eſt, ut ille cum uno, atque altero quotidianus convictor eſſet: ut autem loci anguſtia facti, quadam ex parte, minueret invidiam, nonnunquam in cellula exigua, interdum apud ipſum Davidem, epulæ apparabantur: ſed hæc invidiæ minuendæ remedia infamiam augebant, ſuſpiciones alebant, & ſiniſtris ſermonibus materiam ſuppeditabant. Acceſſit, ad hominum, jam in pejus proclives, cogitationes inflammandas, quod ſuppellectili, cultu corporis, equorum & genere, & numero, longe Regem ſuperabat: quæ res eo videbatur indignior, quod non faciem honeſtabat, ſed facies cultum deſtruebat. Igitur Regina, cum naturæ vitia non poſſet emendare, divitiis & honoribus cumulandis, in ſupremum Ordinem eum nititur protrahere, ut naſcendi humilitatem, & corporis vitia fortuitæ claritatis obtentu tegat: cum ob alia, tum maxime, ut, jus ſuffragii in conventu publico nactus, id Concilium, ad Reginæ nutum, circumagere poſſet. Sed, cum per gradus eſſet promovendus, ne inops & mercenarius Senator videretur, primus in agrum, Edimburgo vicinum, impetus eſt factus: Malvillium Scoti vocant. Dominus agri, & domini ſo-

cer,

cer, aliique, qui plurimum apud eum poterant, amici convocantur: cum domino agri agit Regina, ut prædio cederet: cum ſocero & amicis, ut id domino perſuaderent: ſed cum parum ex ſententia res procederet, Regina eam repulſam in ſuam contumeliam interpretabatur: & quod magis erat exitiale, David id moleſte tulit. Vulgus (neque enim obſcure hæc agitabantur) præſentia deplorare, pejora indies ominari, ſi, ad egeni nebulonis libidinem, homines, antiqua nobilitate & fama illuſtres, majorum ſedibus extruderentur: multi etiam è ſenioribus memoria repetebant, & ſermonibus celebrabant id tempus, cum Cocheranus, Regis fratre per ſummum ſcelus occiſo, è latomo Comes Marriæ factus, belli civilis ea excitavit incendia, quæ, morte Regis, & pene Regni interitu, ſunt reſtincta. Hæc cum palam fierent, multoque plura clandeſtinus rumor (ut, in rebus minus honeſtis, fieri ſolet) muſſaret: Rex tamen certus, niſi re explorata, nemini credere, accepto, Davidem cubiculum Reginæ ingreſſum, ipſe ad oſtiolum, cujus clavem ſe penes ſemper habebat, acceſſit, ac, præter morem, interius oppeſſulatum invenit. Cum pulſanti nemo reſponderet, ingentem irarum molem animo coquens noctem eam prope inſomnem egit: ex illo, paucis è domeſticis adhibitis (paucis enim fidebat, ut qui, ceteros à Regina corruptos, & factorum omnium dictorumque exploratores ſibi appoſitos, ſciret) de Davide tollendo conſultat. Illi conſilium quidem probabant, ſed rei gerendæ rationem non ſatis expediebant: ea conſultatio aliquot dies tenuit: alii miniſtri, qui extra id conſilium erant, id quod erat, ſuſpicati, multis prodeuntibus indiciis, factum ad Reginam deferunt, atque eam in rem præſentem ſe pollicentur ducturos: nec in eo fefellerunt. Obſervato enim tempore, cum, excluſis aliis, Rex ſolos, quibus fidebat, miniſtros ſecum haberet, Regina, velut per cubiculum ejus ad ſuum tranſitura, Regem cum conſciis arcanorum oppreſſit: & in eum acerbe invecta, domeſticis ejus graviter interminata, fruſtra eos conſultare, ſe omnes machinationes eorum ſcire, & remedium, in tempore, adhibituram. Cum in eo ſtatu res eſſet, Rex dolorem ſuum cum patre communicat: malorum præſentium unus eis videtur exitus, ſi ea pars Nobilitatis, quæ aderat, reconciliari, & quæ aberat, revocari poſſet: ſed, ad id, feſtinatione opus erat, quod jam dies eſſet propinquus, quo die, Regina proceres abſentes damnare decreverat: ea enim de cauſa, conventum illum indixerat, Francorum & Anglorum legatis, mul-

tum deprecantibus: ut qui ſcirent, nihil, tam ſevera animadverſione dignum, à reis commiſſum: animiſque etiam ſecuturum præceperant periculum. Eiſdem diebus, literæ longiſſimæ ab Angliæ Regina venerant: in quibus multa, benevole & prudenter, de præſenti rerum in Scotia ſtatu, diſſerebat: leviterque, atque etiam amanter propinquæ animum ab ira ad moderationem revocabat. Eas, quia proceres veniſſe ſciebant, neque dubitabat quiſquam, qua de re erant ſcriptæ, civilioris animi affectum Regina erga eos ſimulans, compluribus adhibitis, legere cœperat: cum in medio curſu, David eam palam admonuit, ſatis lectum eſſe: atque ſubſiſtere juſſit. Id ejus factum magis ſuperbum, quam novum omnibus eſt viſum: quippe, qui non ignorarent, quam imperioſe plerunque, erga eam ſeſe gereret: atque interdum acrius reprehenderet, quam maritus auderet. Per eos dies, in conventu publico, de cauſa exulum acriter diſputabatur: aliis, ut Reginæ gratificarentur, pœnam perduellionis decernentibus, aliis contendentibus, nihil adhuc fuiſſe perpetratum, quod tam ſevere plecteretur. David interea ſingulos circumibat, animoſque pertentabat, quid de abſentibus decreturus quiſque eſſet, ſi à reliquo conventu πρόβουλος legeretur: nec dubitabat oſtendere aperte, Reginam velle, eos condemnari: qui ſecus fecerit, fruſtra niti: ſuperque malam gratiam apud Principem initurum. Hæc agebat, partim, ut infirmiores ſpe & metu turbaret: partim ut firmiores è numero judicum ſelectorum excluderentur: ſaltem ut major pars ex eo numero eſſet, qui omnia Reginæ aſſentarentur. Hanc, in ſumma improbitate, hominis obſcuri potentiam cum plerique timerent, omnes odiſſent, Rex, ex patris ſententia, Jacobum Duglaſſium, & Patricium Lindeſium, alterum patris alterum matris propinquum accerſit. Hi rem conferunt cum Patricio Riveno, viro, & manu & conſilio, prompto: ſed qui, diuturno morbo, ita debilitatus fuerat, ut, per aliquot menſes, de lecto non conſurgeret: ei, inter paucos, de re tanta, fides habita fuit, cum ob ſummam prudentiam, tum quod liberi ejus eſſent Regis conſobrini. Ab his Rex admonitus, quantum, temporibus proximis, erraſſet, qui propinquorum & amicorum præcipuos, in gratiam nequiſſimi nebulonis, non modo paſſus eſſet expelli, ſed ipſe, propemodum ſua manu, extruſerit, illumque terræ filium ita extuliſſet, ut ipſe jam ab eo contemneretur: multa præterea cum eo de ſtatu publico collocuti, effecerunt, ut facile culpam agnoſceret, & ſe affirmaret in poſterum nihil,
nisi

niſi de Nobilitatis conſenſu, geſturum. Ac homines, multo rerum uſu eruditi, non ſatis tutum rati, adoleſcentis uxorii ætati credere, ne quando blandiciis illectus, cum certa pernicie ipſorum pacta inficiaretur: capita, in quæ conſenſum erat, ſcripta ei exhibuerunt, quibus, libenter atque etiam cupide, omnibus ſubſcripſit: Ea autem erant: De Religione ſtabilienda, uti cautum erat in Reginæ reditu in Scotiam: De reducendis civibus, nuper pulſis, quibus patria non facile carere poſſet: De cæde Davidis, quo ſalvo, neque Rex dignitatem, neque Nobilitas incolumitatem tueri poſſet. His omnium chirographo confirmatis, Regeque cædis auctorem ſe profitente, tum, ut condemnationem procerum abſentium prævenirent, tum ne mora conſilium palam fieret, ſtatim facinus aggredi viſum eſt. Igitur cum Regina in cellula anguſta cœnaret, adhibitis, de more, ad menſam Davide, & Comitis Argatheliæ uxore, paucique aſtarent miniſtri (locus enim non multos capiebat) Jacobus Duglaſſius, Mortonii Comes, cum magno familiarium numero, in extimo cubiculo ambulabat: in area è ſubdiali clientibus & amicorum fidiſſimis, obſervare juſſi erant, & tumultus, ſi qui orirentur, compeſcere. Rex, è ſuo cubiculo, quod infra Reginam erat, per ſcalas anguſtas, quæ ei ſoli patebant, aſcendit: ſequebatur Patricius Ruvenus, armatus, cum quatuor aut quinque, ad ſummum comitibus, Iis in cellam, ubi cœnabatur ingreſſis, cum inſolens rerum facies Reginam nonnihil commoviſſet. Ruvenum ſqualidum &, è diuturno morbo, macilentum, & tamen armatum aſpiciens, ecquid rei novæ eſſet, percunctatur: nam, qui aderant, è febre delirare, ac ſui parum compotem eſſe credebant. Ille Davidem ſurgere & prodire jubet: eum enim, in quo ſedebat, locum ei non eſſe decorum: Regina ſtatim aſſurgit, & corporis objectu adverſus venientes eum protegit: Rex, eam complexus, bono animo eſſe jubet: nihil enim eſſe, quod ipſa timeret: cædem unius nebulonis decretam eſſe. David, primum in proximum, deinde in extimum cubiculum, pertractus: ibi ab iis, qui cum Duglaſſio præſtolabantur, multis vulneribus confoditur: idque, præter omnium, qui in cædem ejus conſpiraverant, voluntatem: qui eum publice ſtrangulandum, populoque, cui gratiſſimum fore ſciebant, id ſpectaculum præbere deſtinabant. Conſtans fama eſt, cum à Joanne Damiœta, Gallo ſacrificulo, qui Magicæ artis non imperitus vulgo habebatur, non ſemel admonitum, ut, re confecta, ſe alio transferret: & potentiorum odio, cui par non eſſet, ſe ſubtraheret:

 heret:

heret: reſpondit, Scotos magis minaces, quam pugnaces eſſe. Iterum itidem, paucis ante cædem diebus, admonitus, ut à notho ſibi caveret: nothum illum, ſe vivo, in Scotia eam potentiam non habiturum, ut ſibi timendus eſſet, reſpondit: à Moravio enim periculum ſibi denunciari putabat. Verum, dictione illa ſive explera, ſive eluſa, primum ei vulnus à Georgio Duglaſſio, Comitis Anguſiæ notho, fuit illatum: poſt id, ut quiſque proxime ſteterat, princeps feriebat, vel dolori ſuo indulgens, vel, in publicæ vindictæ ſocietatem aſcribi, cupiens. Ad hæc, tumultu in totis ædibus orto, Comites Huntilææ, Atholiæ, & Bothuelii, qui in diverſa Palatii parte cœnabant, cum prorumpere vellent, ab iis, qui in area adſervabant, intra cœnacula ſua, ſine noxa, ſunt cohibiti. Ruvenus, è cella egreſſus in cubiculum Reginæ, cum viribus, ad ſtandum non ſufficientibus, reſediſſet, ac bibere petiiſſet, Regina verbis, quæ recens dolor & ira amat, in eum, ut perfidum & proditorem, invecta, inter alia exprobravit, quod ſe ſtantem ſedens alloqueretur: ille excuſat, nulla id ſuperbia, ſed virium infirmitate factum: ipſam vero hortatur, ut, in Regno gerendo, Nobilitatem, cujus intereſſet, omnia ſalva eſſe, conſulat potius, quam nebulones vagos, qui nullum ſuæ fidei pignus dare poſſent: quippe, qui nec in re, nec in fama quicquam haberent, quod perderent: neque, quod in præſentia perpetratum eſt, rem eſſe novi exempli Regum Scotorum legitimum eſſe imperium: nec unquam, ad unius libidinem, ſed ad legum præſcriptum, & Nobilitatis conſenſum, regi ſolitum: ſi qui Regum contra attentaſſent, graves ſuæ temeritatis pœnas luiſſe: neque nunc ita Scotos, à majorum ſuorum inſtitutis, degeneraſſe, ut exteri hominis, quem vix honeſte ſervum eſſent habituri, non modo imperium, ſed ſervitutem æquo animo perferrent. Hoc ſermone, cum Regina magis inflammaretur, illi diſcedunt, ne major aliquis tumultus oriretur, locis idoneis cuſtodibus diſpoſitis. Interea rumor tota urbe manat: alius alibi, & pro ficto aut vero, pro cujuſque ingenio, creditus: ad arma concurritur, ac recta omnes ad Regiam pergunt. Ibi Rex per feneſtram multitudinem allocutus, ſe ac Reginam incolumes eſſe, affirmat: nullam tumultuandi cauſam eſſe: quicquid actum eſt, ſuo juſſu actum: id quale ſit, ſuo tempore ſcituros: in præſentia domum ſuam quiſque abeat. Illi juſſi diſcedunt, præter paucos, qui ad vigilias agendas retenti fuerant. Poſtridie mane, proceres, ab Anglia reverſi, primum omnium, in Prætorio urbis judicio ſe ſiſtunt,

ad

ad dicendam cauſam, parati: nam is dies, ad id, præſtitutus erat. Ubi nemo ex adverſo apparuit, publice teſtati, quod non per ipſos ſtetiſſet, quo minus legitimo judicio ſe committerent, in hoſpitia quiſque ſua diſceſſerunt. Regina, fratre accerſito, & cum eo ſatis diu collocuta, ſpem ſecit, ſe, poſt id, in procerum poteſtate futuram, ac laxiore cuſtodia habita multis, malo publico illam clementiam ceſſuram, ominantibus, veteres ſatellites recollegit: & noctu, per poſticum egreſſa, cum Georgio Setonio, qui ducentos adduxerat equites, primum in ejus arcem, inde Dumbarum profecta eſt: Regemque metu mortis injecto, ni obſequeretur, ſecum duxit. Ibi, collectis viribus, cum reverſis nuper ab exilio ſe conciliatam, ſimulans, impetum in Davidis percuſſores convertit: illis vero tempori cedentibus, velut rebus jam pacatis, ad priſtinum ingenium rediit. Primum omnium, cadaver Davidis, quod ante fores templi propinqui ſepultum erat, curavit de nocte transferendum, ac in ſepulchro proximi Regis & liberorum ejus collocandum: & hoc factum, ut inter pauca improbum, ſiniſtris ſermonibus locum præbuit: quam enim ulteriorem adulterii confeſſionem expectarent, quam ut illum terræ filium, nullis honeſtis ſtudiis, nulla in publicum opera impenſa inſignem, patri ac fratribus, quoad potuit, honore ſupremo æquaret, & quod pene invidioſius erat, hominem ſpurcum prope in Magdalenæ Valeſiæ, paulo ante Reginæ, amplexus daret: Marito inter hæc, comminari, obliquis dictis alludere, operamque dare, ut omnem ei auctoritatem apud omnes detraheret, &, quam poterat, contemptiſſimum redderet. His fere diebus, quæſtio, de cæde Davidis, acerbiſſime exercita fuit: multi, ex iis, qui conſcii dicebantur, alii alio relegati: plures pecunia multati: nonnulli (ſed fere inſontes, atque adeo ſecuri) ſupplicio affecti: nam principes factionis, alii in Anglia, alii in montanis Scotorum regionibus, delituerunt: Magiſtratus & munerum publicorum procurationes omnibus, quos vel paulum attigerat ſuſpicio, adempti, & eorum inimicis traditi: Per præconem edictum (nec, in tanta mœſtitia publica, ſine riſu) ne quis diceret, Regem aut participem, aut conſcium Davidicæ cædis fuiſſe. Hac rerum perturbatione, poſt Id. Apriles, paulum ſedata, Comites Argatheliæ, ac Moraviæ in gratiam recepti: ipſa non multo poſt, appropinquante puerperii tempore, in arcem Edimburgenſem ſeceſſit: atque, decimo nono die Junii, paulo poſt horam nonam æquinoctialem, filium peperit, cui poſtea Jacobo Sexto nomen fuit.

LIBER

LIBER DECIMUS OCTAVUS.

REGINA partu levata, etſi alios omnes ſatis comiter, ut in publica gratulatione, acciperet, tamen quoties, Regem viſendi cauſa adeſſe, nunciabatur, & ipſa, & comites vultum ſermonemque ita componebant, ut, nihil magis timere, viderentur, quam, ne Rex non intelligeret, ſe faſtidio, adventum, conſpectumque ſuum omnibus ingratum eſſe: contra vero Bothuelius omnia unus poterat: unus negotiis omnibus præerat: adeoque Regina, ſui erga eum animi propenſionem intelligi, volebat, ut, ſi quid ab ea petendum foret, nemo quicquam, niſi per illum, impetraret: ac, velut vereretur, ne favor is obſcurus eſſet, quodam die cum uno & altero comite ſummo mane ad portum, quem Novum vocant, deſcendit, cunctiſque inſciis, quo properaret, naviculam ibi præparatam conſcendit: ornaverant autem eam Gulielmus & Edmondus Blacateri, Eduardus Robertſonus, & Thomas Dicſonus, omnes Bothuelii clientes, & notæ rapacitatis piratæ. Hoc igitur comitatu latronum, cum ſumma omnium bonorum admiratione, ſe mari commiſit, nemine, ne ex honeſtioribus miniſtris, aſſumpto: in Alloa vero, Comitis Marriæ arce, qua navis appulit, per aliquot dies ita ſe geſſit, ut non modo Regiæ majeſtatis, ſed matronalis etiam modeſtiæ oblita videretur. Rex, audito Reginæ nec opinato diſceſſu, terra, quantum potuit, eſt conſecutus, ea ſpe & conſilio, ut una eſſet, & mutua conjugalium officiorum communicatione frueretur: ſed is, tanquam moleſtus voluptatum interpellator, vix paucis horis, dum miniſtri cibo & quiete reficerentur, datis, redire, unde venerat, jubetur. Regina, poſt paucos dies, ubi Edimburgum rediit, turbam, ut videbatur, vitans, non in ſuum Palatium, ſed in propinquam privati hominis domum, in ea vicinia, divertit: illinc, in aliam tranſiit, ubi conventus annuus, quem Scacarium vocant, tum habebatur, non tam (ut creditur) ædium laxitate, & hortorum, qui juxta erant, amœnitate invitata, quam, quod in propinquo diverſabatur David Camerius, Bothuelii cliens, cujus poſticum erat hortis Reginæ vicinum: qua Bothuelius, quoties lubitum eſſet, commearet. Interea Rex, cum nullum gratiæ locum apud uxorem obtineret, injuriis & jurgiis ablegatur: ac ſæpius tentato Reginæ animo, cum nulla obſervantia, nullis officiis aſſequi

qui poſſet, ut ad priſtinam conſuetudinem admitteretur, Sterlinum, velut in ſolitudinem, ſeceſſit. Regina, paucos poſt dies, ſtatuit, Jedburgum proficiſci, ad conventus habendos. Circiter initium Octobris, Bothuelius expeditionem in Lidaliam adornat: in ea cum neque pro loco, quem tenebat, neque familiæ ſuæ dignitate, neque hominum expectatione ſe gereret, à latrunculo ignobili, quem captum & nihil metuentem ſphærula plumbea pene confecerat, vulneratus in Eremitagium arcem, incerta vitæ ſpe, delatus eſt. Id ubi Reginæ ad Borthvicum eſt nunciatum, aſpera jam tum hieme, primum Mulroſſiam, deinde Jedburgum pervolat: Eo etſi certi, de Bothuelii vita, rumores perferrentur, impatiens tamen moræ, animus ſibi temperare non potuit, quin alieno anni tempore, ſpretis viarum difficultatibus, & latronum inſidiis, ſe in iter conjiceret, cum eo comitatu, cui nemo, paulo honeſtior, vel mediocris condicionis homo, ſuam vitam & fortunas committere audiret. Inde, Jedburgum iterum reverſa, ſummo ſtudio & diligentia omnia, ad Bothuelium eo transferendum, comparat: quo cum veniſſet, eorum convictus & conſuetudo parum ex utriuſque dignitate fuit. Ibi, ſive ob diurnos nocturnoſque labores, ſive occulta quadam numinis providentia, in morbum, adeo ſævum & exitiabilem, incidit, ut prope nulla ſpes de vita ejus cuiquam ſupereſſet. Rex, ubi id reſcivit, maximis itineribus Jedburgum contendit: ſimul ut Reginam viſeret, &, quibus poſſet officiis, ſuum animum & ſtudium gratificandi teſtaretur: ſimul ut (quod in periculis graviſſimus fieri ſolet) præteritorum pœnitentia mentem ſubeunte, ad ſanctioris vitæ propoſitum inflecteret: illa contra, non modo nullum placati animi indicium præ ſe tulit: ſed curavit, ne quis venienti aſſurgeret, ſalutaret, hoſpitio ei cederet: vel ad ſe venientem, in unam ſaltem noctem, ſuſciperet. Verum, cum ei ſuſpectum eſſet Moravii ingenium come & humanum, egit cum uxore ejus, ut propere domum iret, morbumque ſimularet, ac ſtatim decumberet, ut ſaltem hoc prætextu, per excuſationem adverſæ valetudinis, Rex illinc excluderetur: ac in eo erat, ut hoſpitii penuria, diſcedere cogeretur, niſi quidam, ex Humiorum familia, pudore impulſus, repentinam diſcedendi cauſam finxiſſet, ac ſuum hoſpitium Regi vacuum reliquiſſet. Poſtridie mane, juſſus inde Sterlinum rediit, qui reditus eò viſus eſt omnibus indignior, quod eodem prope tempore Bothuelius ex ædibus, ubi ante diverſabatur, per ora vulgi in diverſorium Reginæ delatus eſt:

& cum

& cum neuter adhuc ſatis firmus, illa è morbo, ille è vulnere foret, primum Calſonem, inde Coldingamiam, mox ad Cragmillarium (ea arx ad duo millia ab Edimburgo abeſt) tranſeunt, rumorum, qui toto illo itinere ſpargebantur, ſecuri: cum interea Regina, in omni ſermone, palam profiteretur, ſibi nullam in poſterum vitam fore, niſi à Rege ſolveretur: ac, ſi alia ratione non poſſet, ſe ſibi manum illaturam: inter hæc ſæpe mentionem, de divortio, injiciebat: neque difficile affirmabat id futurum, ſublato è medio diplomate Pontificis Romani, quo venia eis matrimonii, adverſus leges Papanas contracti, facta fuerat: ſed, cum hanc rem non perinde, atque expectaverat, proceſſuram videret (multis enim è Nobilitate præſentibus, hæc agebantur) ceteris omiſſis, ad cædem Regis animum convertit. Paulo ante brumam cum legati, è Gallia & Anglia, adveniſſent, ut, in Principe baptizando, teſtes adeſſent, Regina, non modo pecunia, ſed opera etiam & induſtria, contendit, ut Bothuelius, inter cives & hoſpites, ſingulari cultus magnificentia conſpiceretur: cum interea legitimus ejus maritus, in filii ſacro luſtrico, non modo ſubſidio ad ſumptus neceſſarios deſtitueretur, ſed, in conſpectum Legatorum prodire, vetaretur: miniſtris, qui, ad uſus quotidianos, ei attributi erant, detractis: Nobilitate autem obſervare prohibita. Sed Nobilitas, & hoc, & ſuperioribus temporibus, quanto Reginæ animum implacabiliorem, erga maritum, videbant, tanto magis ad miſericordiam flectebantur, cum hominem, adoleſcentem & innoxium, tot contumeliis petitum, omnia ferre non modo patienter, ſed etiam omnia injuſtæ iræ piacula experiri, viderent, ut, pene ſervilem in modum, humiliter aliquem gratiæ locum apud eam teneret. De cultu vero corporis, color impudens, & plane falſus eſt quæſitus, rejecta in aurifices, phrygiones, ceteroſque id genus opifices culpa, quam, penes ipſam omnes eſſe, ſciebant: cum contra, Bothuelio exornando, pleraque ſua manu elaboraret: Legati etiam exteri moniti, ne cum eo colloquerentur, cum interea majorem diei partem omnes in eadem arce tranſigerent. Homo adoleſcens, ita inhumaniter habitus, cum ſe univerſorum contemptui expoſitum, æmulum, ſibi ante oculos adductum, ab omnibus coli videret, ad patrem, qui Glaſcuæ erat (ut quidam putant accerſitus) ſecedere decrevit. Diſcedentem Regina ſolito proſequitur odio: vaſa argentea, quibus, à nuptiis ad eum diem, uſus erat, univerſa ſimul aufert: ac ſtannea ſupponit: veneno etiam, ante diſceſſum, dato: tan-

quam

quam ſcelere magis occulto, ſi abſens ab Aula moreretur. Sed malum opinione eorum, qui dederant, fuit præſentius: nam, antequam mille paſſus à Sterlino abeſſet, adeo vehemens dolor ſimul omnes corporis partes invaſit, ut eum facile appareret, non caſu, ſed fraude humana, morbum adveniſſe: ut vero Glaſcuam venit, manifeſtius vis mali ſe prodidit: liventes etiam puſtulæ, tanto cum dolore & totius corporis vexatione, eruperunt, ut exigua ſpe vitæ, ſpiritum duceret. Jacobus Abrenethius, homo ſumma fide & induſtria, magno uſu medendi præditus, de genere morbi rogatus, ſtatim, venenum datum ei, reſpondit: accerſitus fuerat & Reginæ medicus domeſticus, ſed eum ipſa ire vetuit, ſimul verita, ne, ejus opera, ægrotus mortem evaderet: ſimul, ne à pluribus veneni indicia deprehenderentur. Ceremoniis baptiſmi peractis, & paulatim turba dilabente, Regina, ſolitudinem quærens, cum Bothuelio, prope uno, apud Drumenium & Tilibardinum, nobilium domos, aliquot diebus tranſactis, circa Januarii initium, Sterlinum rediit: & cum quotidie, ſe Glaſcuam ituram, oſtenderet, ac nuncium, de morte Regis, expectaret, in ejus rei incertum eventum, filium in ſua poteſtate habere, decrevit. Id conſilium quo minus ſuſpectum haberetur, cauſari cœpit, ædes, in quibus puer educabatur, incommodas, quod in locis humidis & præfrigidis periculum ei à pituita eſſet: ſed facile apparebat, alia de cauſa, alioquo animo hæc fieri, cum & vitia, quæ vitabantur mutatione loci, longe majora in illis, quo ducebatur, ædibus eſſent, ut in ſolo humido & paluſtri ſitis: & à ſole montis objectu, averſis. Puer igitur, vix ſeptimum ætatis ingreſſus menſem, aſperrima hieme, Edimburgum ducitur: ibi cum reſcitum eſſet, Regem convaleſcere, ac vim veneni, ætatis vigore, & corporis firmitate naturali, ſuperatam, novum, de eo tollendo, conſilium initur: aliquot etiam, è Nobilitate, in conſcientiam ſceleris aſciti. Cum interea ad Reginam delatum eſſet, Regem de fuga, in Galliam aut Hiſpaniam, cogitare, eaque de re, cum Anglis, qui navem in æſtuario Glottæ ſtantem habebant, collocutum: alii, occaſionem commode oblatam, cenſent, ut Regina eum accerſeret, ac, ſi venire abnuat, palam, ferro trucidaretur: nec deerant, qui operam ſuam pollicerentur: alii, occulte facinus exſequi, conſulunt: omnes, feſtinandum, antequam plane convaleſceret. Regina, ſecura de filio, ut maritum quoque haberet in poteſtate, quanquam incerto adhuc de genere cædis conſilio, ipſa Glaſcuam proficiſci decrevit: ſuperiorum

CIↃ. D. LXV.

riorum menſium ſuſpicionibus, per frequentes & amiciſſime ſcriptas literas (ut ipſa rebatur) ſatis perpurgatis: ſed facta literis fidem detrahebant: nam ejus itineris prope ſolos comites Hamiltonios, alioſque, Regis paternos inimicos, habebat. Quæ in rem interea eſſent, Bothuelio curanda, Edimburgi committit: is enim locus, & ad patrandum, & occultandum ſcelus, maxime viſus eſt idoneus: quippe ubi, in magno conventu Nobilitatis, in alium transferri, aut in multos ſpargi ſuſpicio cædis poſſet. Cum Regina omnia, quæ odio diſſimulando eſſent, tentaſſet, objurgationibus, querimoniis, lamentationibus multis,ultro citroque, peractis,ægre tamen animi placati fidem fecit. Rex, nondum è morbo ſatis validus, lectica Edimburgum ad locum, per Bothuelium (qui abſente Regina id munus ſuſceperat) ſceleri deſtinatum, deducitur (erat autem is locus, ædes, per aliquot annos, deſertæ, muriſque urbis conjunctæ, in vaſta ſolitudine, inter duorum templorum ruinas, unde neque clamor, aut ſtrepitus exaudiri poſſet) eo, cum paucis miniſtris, intruſus eſt: major pars, quos Regina, non miniſtros, ſed omnium dictorum, ac factorum obſervatores addiderat, diſceſſerant, gnari videlicet periculi imminentis: neque, qui remanſerant, ab hoſpitii paratoribus claves oſtiorum extorquere poterant. Regina autem unum id maxime omnium agebat, ut omnes à ſe ſuſpiciones ſegregaret, adeoque ea ſimulatio ei proceſſit, ut Rex, de animo ejus erga ſe jam plane benevolo ſecurus, literas ad patrem, qui Glaſcuæ æger ſubſtiterat, bonæ ſpei ac fiduciæ plenas, ſcriberet, commemoratis Reginæ erga ſe officiis, ac ſimplicis & ſinceri amoris indiciis: ac ſane aſſeveranter rerum in melius mutationem ſibi ſpondebat. Hæc ſcribenti, derepente Regina intervenit, ac literis perlectis, crebro eum amplexa ac deoſculata, ſibi ſupra modum gratum eſſe, oſtendit, quod jam perſpicue intelligeret, nullam in ejus animo nubeculam ſuſpicionis ſubſediſſe. Hic cum omnia tranquilla viderentur, ſubiit illa altera cura, ut totum, ſi qua poſſet, crimen in alios derivaretur: Itaque fratrem ſuum, Moravium, acceſſit, qui accepta nuper venia ad Fanum Andreæ profecturus erat, ut uxorem inviſeret, quæ in ſummo vitæ diſcrimine verſari nunciabatur: nam & parturiebat, & exanthemata (quæ vocent) per totum corpus cum vehementi febre eruperant. Cauſam fratris retinendi videri volebat, ut, legatum Ducis Sabaudiæ, qui ad baptiſmum principis juſto ſerius venerat, ſe honorifice velle dimittere, ſimularet: quæ cum

parum

parum juſta videretur, cur ab officio pio & neceſſario avocaretur, tamen paruit. Regina interea quotidie Regem inviſebat: eum cum Bothuelio, quem extra ſuſpicionem eſſe volebat, reconciliat: liberaliter in poſterum de ſua in eum voluntate promittit: quæ officiorum ſimulatio cum omnibus vehementer eſſet ſuſpecta, nemo tamen Regem de ſuo periculo admonere audebat: quippe qui omnia, quæ aliunde accipiebat, quo magis in gratiam Reginæ ſe inſinuaret, ei revelare ſoleret. Unus inventus eſt Robertus, Reginæ frater, qui ſive facinoris atrocitate, ſive adoleſcentis miſericordia motus, uxoris inſidias ad eum deferre eſt auſus: ſed ea lege, ut rem apud ſe tacitam contineret, ac ſuæ incolumitati, quam poſſet commodiſſime, conſuleret. Id Rex cum, pro ſua conſuetudine, Reginæ indicaſſet, Robertuſque advocatus rem conſtanter negaret, alterque alterum mendacii argueret, & uterque ad arma manum admoviſſet, Regina, hoc ſpectaculo læta, quod ſine ſuo labore & moleſtia, ſuorum conſiliorum exitum in propinquo videret, alterum fratrem Jacobum advocat, velut, ad litem dirimendam: re vera, ut ipſe quoque per occaſionem, tolli poſſet: nemo enim earum rerum aderat arbiter, præter unum Bothuelium, qui inferiorem potius in eo certamine conficeret, quam diſſentientes diſtineret, quod adeo verbis teſtatus eſt, cum diceret, nihil eſſe, cur Jacobus tantopere properaret, ut homines, non ita pugnandi cupidos, dirimeret. Hoc motu utrinque ſedato, Regina & Bothuelius, toti in cædis conſilium intenti, dant operam, ut res quam occultiſſime tranſigatur. Regina, ut mariti amorem, & veterum offenſionum oblivionem ſimularet, lectum ſuum in cubiculum, quod infra Regem erat, è Palatio portari jubet: ibi ipſa aliquot noctes, extracto in longum colloquio, conquievit. Interea non ceſſat, omnia comminiſci, ut facinore peracto, infamia in Jacobum fratrem ſuum, & Mortonii Comitem derivaretur: his enim, quos ob virtutem & auctoritatem, plurimum timebat, & oderat, de medio ſublatis, cetera omnia prona fore, pollicebatur. Eodem etiam incitabant literæ Pontificis Romani & Caroli Cardinalis Lotharingi: nam, ſuperiore æſtate, cum à Pontifice, per avunculum pecuniam petiiſſet, ad ſtatum Religionis in Britannia turbandum: & Pontifex quidem occultius, Cardinalis aperte ad cædem hortabatur eorum, per quos maxime ſtabat, ne Papiſmus revocaretur, eoſque nominatim edebat, & præcipue, quos dixi, Comites: quibus extinctis, magnam pecuniæ vim ad bellum

gerendum, promittebat. Harum rerum rumuſculos Regina ad proceres permanaſſe credebat: itaque ipſa literas eis oſtendit, ita, ſe apud eos purgatam, ab omni alieni animi ſuſpicione, rata. Sed hæc conſilia tam ſubtiliter, ut videbantur, inita nonnihil perturbabant nuncii frequentes, à Moravii uxore, eam afferentes abortum feciſſe, ac, in exigua ſpe vitæ, animam agere. Hæc cum ei, die Dominico, ad ſacram concionem eunti, nunciata fuiſſent, iſque ad Reginam reverſus, ab ea veniam abeundi petiiſſet, illa magnopere contendebat, unum certe diem, certiorem nuncium expectaret, cum neque, ſi properaret, ejus adventus quicquam profuturus eſſet: ſin remitteret morbus, etiam poſtridie ſatis in tempore ſit venturus: ille tamen, obſtinato animo, iter capeſſit. Regina, quæ in eam noctem cædem deſtinaſſet, adeo ſoluto animo videri voluit, ut nuptias Sebaſtiani cujuſdam, è cantoribus ſuis, eo die in Palatio celebraret: eoque, velut per ludum & lætitiam, tranſacto veſpere, cum ſatis magno comitatu, ad maritum viſendum, ierit. Ibi cum, hilarius ſolito, per aliquot horas, collocuta eſſet, ſæpe eum deoſculata, annulum etiam tradidit. Poſt diſceſſum Reginæ, cum Rex, inter paucos, qui aderant, miniſtros illius diei dicta factaque retractaret, inter alios ſermones, ad bene ſperandum, ejus animum erigentes, paucorum verborum recordatio lætitiam nonnihil turbavit: ſive enim, ſpe admota ſceleris perpetrandi, impotens animus gaudium continere non potuit, ſive vox temere excidit, injecta eſt ab ea mentio, Davidem Rizium, ſuperiore anno, circa id ipſum tempus, interfectum fuiſſe: hæc importuna cædis recordatio cum nulli ſatis placeret, tamen, quia multum noctis proceſſerat, & proximum mane ludis & lætitiæ deſtinarant, celeriter cubitum conceſſerunt. Interea, in cubiculo inferiore pulvis ſulfureus, ad evertendas ædes, collocatur: cetera quidem, circumſpecte & callide proviſa videbantur: in re tamen levi non levia veſtigia, ad ſcelus deprehendendum, relinquebantur: lecto enim, in quo Regina noctes aliquot cubitaverat, inde ablato, viliorem, in ejus locum, ſubſtituerunt, in tanta famæ prodigalitate, exiguæ pecuniæ parci. Inter hæc Baris Gallus, unus è ſceleris adminiſtris, Regis ingreſſus cubiculum, ita conſtitit tacitus, ut ipſe à Regina conſpici poſſet: idem ſignum convenerat, omnia jam parata eſſe. Illa, tanquam, viſo Paride, nuptiarum Sebaſtiani recordatio animum ſubiiſſet, ſe negligen-

tiæ coarguit, quod ea nocte (ut convenerat) perſonata non ſaltaſſet, ac nuptam, de more, in lecto non collocaſſet: cum dicto conſurgit, ac domum abit; Reverſa in Palatium, ſatis diu cum Bothuelio colloquitur: is, tandem dimiſſus, cum in cubiculum veniſſet, mutavit veſtem, & militari clamide amictus, per cuſtodias, paucis comitatus, in oppidum rediit. Duæ aliæ conſciorum turmæ diverſis itineribus cum ad locum deſtinatum veniſſent, pauci cubiculum Regium, cujus claves penes ipſos erant (ut ante dictum eſt) ingrediuntur: ipſum, alto ſomno ſolutum, invadunt, ac faucibus compreſſis, famulum item unum, qui juxta lectulum accubabat, ſtrangulant: Strangulatos per portulam, quam, in hunc uſum, in muris urbis ædificaverant, efferunt in hortulum propinquum: deinde, ignem ſulfureum admoventes, domum à fundamentis convellunt, tanto cum fragore, ut ædes aliquot vicinæ quaterentur, & in longinquioribus urbis partibus, qui ſomno graviſſimo erant oppreſſi, velut attoniti, expergiſcerentur: quo facinore peracto, Bothuelius alia, quam venerat, per muri urbis ruinas dimiſſus, in Palatium per cuſtodias rediit. Hic, per aliquot dies, rumor ſatis conſtans, de cæde Regis, fuit. Regina, quæ vigilans ad id noctis, eventum rei præſtolabatur, convocatis, qui ex Nobilitate in palatio erant, & in iis Bothuelio, ex eorum ſententia, velut ignara omnium, quæ acta eſſent, miſit, qui cauſam tumultus cognoſcerent; eunt, qui facinus inſpicerent: Rex linteo tantum induſio amictus ſuperiorem corporis partem, cetera nudus jacebat: juxta eum, reliqua veſtis, atque etiam ſoleæ. Ad eum, cum vulgi factus eſſet concurſus, aliudque alius conjiceret, nemo tamen omnium (quod Bothuelius maxime cupiebat) in animum inducere potuit, eum violentia pulveris, tecto effracto, fuiſſe ejectum: præſertim, cum è toto corpore nihil (quod in tanta ruina erat neceſſe) fractum, contuſum, aut lividum appareret, veſtiſque juxta, non modo flammis non afflata, aut pulvere conſperſa, jaceret, ut non vi aut caſu, illuc allata, ſed manu compoſita, videretur: Bothuelius, domum reverſus, cum, velut admirabundus, eum nuncium ad Reginam attuliſſet, ea cubitum conceſſit, atque in multum uſque diem, altiſſimo ſomno in ſumma ſecuritate conquievit. Rumores interea ſparguntur à parricidis, Regem, conſilio Comitum Moraviæ & Mortonii, eſſe interfectum, ac, in proxima Angliæ, ante lucem, perferuntur: tacitis tamen omnium cogitationibus, Regina facinoris

noris auctor deſignatur. Nec Epiſcopus Fani Andreæ à rumoribus fuit intactus: multæ ad eam cogitationem conjecturæ impellebant: nobiles & erudeliter exercitæ inimicitiæ inter familias: nec Epiſcopus unquam Reginæ ſatis reconciliatus, antequam id ſcelus animo concepiſſet: &, nuper eam Glaſcuam comitatus, omnium ultimorum conſiliorum participes fuerat. Auxit hominum ſuſpicionem, quod tum in ædes fratris Comitis Aranii divertiſſet, ei domui propinquas, in qua Rex occiſus erat, eum, ſemper antea, in celebri urbis loco habitaret, ubi commode, & ſalutationibus celebrari, & epulis popularem gratiam colligere poſſet, item, quod, è ſuperioribus urbis locis, lumen & pervigiliæ in ejus ædibus, tota nocte, conſpiciebantur, ac tum demum, ubi ruinæ propinquæ fragor inſonuit, lumina ſunt extincta, & clientes, qui frequentes armati vigilaverant, vetiti egredi: vera autem rei geſtæ hiſtoria, quæ poſt complures menſes erupit, effecit, ut horum pleraque, quæ tum pluribus ſuſpicioſa videbantur, poſtea, re patefacta, pro certiſſimis haberentur indiciis. Scelere perpetrato, nuncii ſtatim in Angliam dimiſſi, qui divulgarent, Regem Scotorum à ſuis crudeliter fuiſſe trucidatum, opera maxime, & conſilio Comitum Moraviæ, & Mortonii. Is rumor ſtatim in Aulam delatus, adeo animos omnium in odium totius gentis inflammavit, ut, per aliquot dies, nemo Scotici generis, ſine ſummo vitæ periculo, in publicum prodire auderet: ac vix multorum literis, ultro citroque miſſis, demum mitigari potuerit, clandeſtinis conſiliis jam in lucem prodeuntibus. Regis cadaver cum diu ſpectaculo fuiſſet, continuuſque vulgi concurſus eo fieret, Regina curat, ut ſuper ſcamnum inverſum extentum per bajulos in Palatium deferretur: ibi & ipſa corpus, omnium illius ætatis formoſiſſimum, avide ſpectavit, nullo in alterutram partem indicio animi ſecreta prodente. Proceres quidem, qui aderant, funus ei amplum & honorificum decernunt: Sed illa, per bajulos de nocte, ſine ullo funeris honore ſepeliendum curat, & (quod indignitatem vehementius auxit) prope Davidis Rizii ſepulchrum, ac ſi hominis fœdiſſimi Manibus, mariti morte, parentaret. Duo, quæ tum acciderunt, oſtenta operæ precium duxi hic exponere: quorum alterum cædem paulo anteceſſit. Jacobus Londinus, homo Fifanus, honeſto loco natus, cum febri diu laboraſſet, pridie, quam Rex occideretur, circa meridiem, in lecto ſe paulum erexit, ac, velut attonitus, magna

voce

voce obteſtatus eſt præſentes, ut Regi opem ferrent: jam enim parricidas eum invadere: deinde, paulo poſt, cum flebili queſtu exclamavit, fruſtra opem feretis: jam trucidatus eſt, nec ipſe diu, poſt eam vocem, ſupervixit. Alterum cum cæde ipſa conjunctum fuit. Tres, è familiaribus Comitis Atholiæ, Regis propinqui homines, & virtute & genere minime obſcuri, non procul à Regis hoſpitio divertebant: iis circiter mediam noctem dormientibus, ad Dugallum Stuartum, qui proxime parietem accubabat, quidam viſus eſt accedere, ac manu leviter, per barbam malamque, ducta eum excitare, dicens: Surgite, vim vobis afferunt. Is experrectus repente, cum viſum ſecum revolveret, alius confeſtim, ex alio lecto, exclamat. Quis me calcat? & cum Dugallus reſpondiſſet, felem eſſe fortaſſe, qui (ut fit) noctu oberraret: tum tertius, qui nondum experrectus fuerat, ſtatim è lecto ſe conjecit in pedes, rogitans, quis colaphum ſibi incuſſiſſet, & cum dicto, per oſtium viſus eſt quiſpiam egredi, nec ſine ſtrepitu. Interea, dum illi viſa & audita inter ſe conferunt, domus Regiæ cadentis fragor auditus omnes conſternavit. Facinore perpetrato, varie, pro ut quiſque Regem oderat, aut amabat, afficiebantur: omnes boni, uno conſenſu, ſcelus nefarium abominabantur: Verum longe moleſtiſſime rem ferebat, cum ob alia, tum, quia princeps nuptiarum conciliator fuerat Joannes Stuartus, Atholiæ Comes. Proxima, quæ cedem ſecuta eſt, nocte, armati, ut in re trepida, cum circa Palatium excubias agerent, ad exteriorem parietem cubiculi, in quo Atholius agebat, ſonitus, veluti leviter fundamenta demolientium, eſt auditus: excitata ſtrepitu familia, eam noctem inſomnem egit: poſtridie, Comes in oppidum emigravit, ac paulo poſt, vitæ metuens, domum diſceſſit: Comes Moraviæ, cum è Fano Andreæ in aulam rediſſet, nec ipſe extra periculum fuit: nam & armati noctu, circa ædes ejus, obverſabantur: ſed cum, ob adverſam ejus valetudinem, totas noctes domeſtici ejus vigilarent, ſicarii nihil attentare clam poterant, nec palam audebant. Tandem Bothuelius (qui, illa ſe moleſtia liberatum, vellet) ipſe, ſua manu facinus fœdum peragere, decrevit. Igitur, nocte concubia, ſuos, de valetudine Moravii, interrogat: cum reſponſum eſſet, eum vehementer articulari dolore cruciari: quid ſi eum inviſamus, inquit: & cum dicto ſurgens, ad ejus ædes properabat, Inter eundum, admonitus eſt à ſuis, eum ad Robertum fratrem, ut extra ſtrepitum palatii & liberius & commodius ageret, migraſſe: ſtetit paulum tacitus, ac dolens, tantam occaſionem

amiſſam, domum rediit. Regina, inter hæc, domi vultum componebat, & , ſimulatione luctus, populum ſibi placatiorem reddere meditabatur: ſed ea res ei, æque, ac reliqua conſpiratio, inproſpere ceſſit: nam, cum in more eſſet, à priſcis uſque temporibus, ut Reginæ, poſt maritorum obitum, complures dies, non modo cœtu hominum, ſed lucis etiam abſtinerent aſpectu, ſimulatum quidem luctum aggreſſa eſt, ſed, animi ſuperante lætitia, foribus occluſis, feneſtras aperit, & abjecta lugubri veſte, intra quatriduum, cœlum ſolemque aſpicere, ſuſtinuit: & , ante diem duodecimum, confirmato adverſus vulgi rumores animo, in agrum Setonium, ad ſeptem ab oppido millia paſſuum, excurrit: cum interim Bothuelius à latere ejus nuſquam diſcederet, ibique ita egit, ut paululum in corporis veſtitu, nihil in animi habitu mutaſſe, videretur. Celebrabatur autem locus magna Nobilitatis frequentia: & ipſa quotidie in campum propinquum ad luſus conſuetos, nec eos plane muliebres, prodibat: ſed Croci Galli (qui, ſæpe antea, Legationem in Scotia obierat) adventus rationes eorum nonnihil turbavit. Is cum oſtendiſſet, in quanta res eſſet apud exteros infamia. Edimburgum eſt reditum: ſed Setonium tot habebat commoditates, ut cum famæ diſpendio eo revertendum eſſet. Ibi conſultationis omnis ſumma fuit, quo pacto Bothuelius Regiæ cædis abſolveretur. Tentata quidem erat antea & accuſatio, & purgatio: nam ſtatim, à cæde Regis, Bothuelius, cum aliquot conſciis, ad Argatheliæ Comitem, quod is rerum capitalium perpetuus eſſet Quæſtor, convenerunt; Primum, tanquam omnium, quæ geſta eſſent, ignari, rem novam, inauditam, incredibilem mirantur: deinde quæſtioni paululum vacant: pauperculas aliquot, è vicinia, mulierculas citant: illæ inter ſpem metumque hærent, loquine, an tacere magis expediat, incertæ: verum, etſi ſermonem temperarent, tamen, cum plus effutiviſſent, quam expectabatur, tanquam temere locutæ dimittuntur. Sed earum teſtimonia facile erat contemnere. Accerſuntur domeſtici Regis miniſtri, quos calamitas nondum abſumpſerat: interrogati, de ſicariorum ingreſſu, negant, claves in ſua poteſtate fuiſſe: quis igitur eas habebat? ajunt, Reginam. Differtur, in ſpeciem, quæſtio, re vera, ſupprimitur: metuebant enim, ne, ſi longius progrederentur, Aulæ ſecreta in vulgus exirent. Ne tamen res penitus abjecta videretur, proponitur edictum: pecunia indicibus decernitur. Sed quis auderet Bothuelium attingere, cum idem, reus, judex, quæſitor, pœnæ exactor, eſſet futurus? Hic tamen

men metus, qui ſingulorum ora comprimebat, multitudinem continere non potuit: nam, & libellis propoſitis, & pictura, & nocturnis per tenebras clamoribus, effectum eſt, ut parricidæ facile intelligerent, arcana ſua nocturna in vulgus prodiiſſe, ut jam nemo dubitaret, qui ſcelus deſignaſſent, qui operas contuliſſent: quantoque magis ſupprimebatur, tanto magis vulgi dolor inhibitus erumpebat. Hæc, etſi ſceleris conſcii videri volebant, contemnere, tamen interim id unum eos ſtimulabat, ut ſuum diſſimulare nequirent dolorem. Ita omiſſa, de Regis morte, quæſtione, ſubit altera, multo acrior, adverſus libellorum auctores, & (ut ipſi loquebantur) Bothuelii calumniatores: adeo fervere exercebatur, ut neque ſumptui, neque labori ulli parceretur: pictores omnes, & qui ſcripturam factitabant, convocantur, ſi forte, ex picturis & libellis auctores indicare poſſent; additur quæſtioni conveniens edictum, quo non proponere modo, ſed propoſitum legiſſe capitale erat. Sed qui, capitalis pœnæ comminatione, populi ſermones compeſcere ſtudebant, nondum morte ſatiati, odium adhuc, erga mortuum Regem, retinebant: Bona defuncti, arma, equos, veſtem, reliquamque ſuppellectilem, ac ſi fuiſſent redacta in fiſcum, Regina aut interfectoribus, aut paternis inimicis diviſit. Hæc ut palam gerebantur, ita multorum dictis palam inceſſebantur: adeo, ut quidam opificum, qui veſtem Regiam Bothuelio, ad corporis modum, adaptabat, auſus ſit dicere: Hic ſe jus & morem patrium libenter agnoſcere, cum ſpolia defuncti cedant carnifici. Inter hæc, ſubit altera cura, quomodo arcem Edimburgenſem Regina in ſuam poteſtatem redigeret. Eam tenebat Joannes, Mariæ Comes, ea lege, ut nemini, niſi conventu publico repoſcenti, redderet: etſi, proximo menſe, id Conſilium erat futurum, tamen Reginæ cupiditati omnis mora longa videbatur futura. Igitur cum amicis Comitis (nam ipſe, gravi morbo tum implicitus, Sterlini decumbebat) & propinquis agit, ut arcem ſibi redderent, cauſata maxime, vulgus Edimburgenſe (quod tum tumultuabatur) in officio contineri non poſſe, niſi ipſa in ſua poteſtate arcem haberet: ſe autem, maximum ſui, in Joannem amoris pignus, filium unicum, Regni hæredem, ei ſervandum & alendum, daturam: quo officio, in multis aliis principibus, ac recenti memoria, in matre ſua, ac avo, majores ejus uſi cum ſumma laude fuiſſent. Ille, etſi ſatis intelligeret, quo illa promiſſa & blanditiæ tenderent, tamen non ægre conſenſit. Regina, cum eum faciliorem, quam ſperaverat, inveniſſet, tentat efficere.

ficere, ut, retento apud ſe filio, arcem, cum primum eſſet opportunum, reciperet: id cum obtinere non poſſet, alia fraude eum aggreditur: agit cum eo, ut puerum Limnuchi (quod medium eſt, inter Edimburgum, & Sterlinum) certo die reciperet & arcem traderet: ſed cum hic ſuſpicio fraudis graviſſima ſubeſſet, tandem conventum eſt, ut puer Areſkino Sterlini traderetur: ipſe interim, è propinquis & amicis, principes obſides daret, de arce reddenda. Et hæc quidem tum parricidas habebant ſollicitos. Sed multo magis eos urebant Comitis Leviniani aſſiduæ querimoniæ. Is, cum, propter Bothuelii potentiam, cum ſumma licentia conjunctam, in Aulam venire non auderet, per literas, Reginam continenter compellabat, ab ea enim petebat, ut Bothuelium procul dubio cædis auctorem, tantiſper in cuſtodia teneret, dum cauſæ dicendæ dies adeſſet: illa, etſi, multa comminiſcendo, poſtulationem eluderet, tamen, cum rei tam atrocis quæſtio evitari non poſſet, hanc ejus habendæ rationem inivit. Inſtabat conventus Ordinum ad Idus Apriles: ante eum diem, judicium peragi, Regina volebat, ut reus, judicum ſententiis abſolutus, etiam totius conventus ſuffragiis purgatus, diſcederet: ea feſtinatio in cauſa fuit, ut, nihil ordine, nihil more majorum, in eo judicio, fieret. Accuſatores, de more, citari debebant proximi, uxor, pater, mater, filius, ut vel adeſſent, vel procuratores mitterent, qui, intra quadrageſimum diem (nam hoc tempus legitimum erat) ſe ſiſterent. Pater adeſſe juſſus, ad Idus Apriles, idque ſine amicorum advocatione, cum ſua tantum familia quæ, in ſumma ejus inopia, ad paucos erat redacta. Cum interea Bothuelius, cum magnis agminibus, tota urbe volitaret, Comes Levinius, in urbe hoſtium plena, cum, ſine amicorum & clientium præſidio, neque ſe tutum fore, neque, ſi vitæ periculum nullum eſſet quicquam libere ſe agere poſſe, videret, abeſſe ſatius duxit. Ad diem dictum, Bothuelius, idem reus & accuſator, in Prætorium aſcendit: citantur è Nobilitate, judices, magna pars ipſius amici, nemine ex adverſo, qui quenquam rejiceret. Parvam judicio moram fecit Robertus Cunigamius, unus è Levinii familia: is, venia dicendi petita, palam teſtificatus eſt, neque more, neque legibus, id judicium exerceri, ubi reus potentior eſſet, quam ut pœnas legibus dare poſſet: accuſator, mortis metu, abeſſet. Ita, quicquid ibi ſtatueretur, cum nihil jure, nihil ordine gereretur, pro non judicato fore. Illi nihilo minus, in incœpto perſiſtunt. Gilbertus quoque Caſſiliſſæ Comes, magis uſurpan-

di juris

di juris cauſa, quam quod, quicquam ſe profecturum, ſperaret, cum judex legeretur, ſe excuſavit: multamque etiam, quæ à recuſantibus exigi ſolet, obtulit. Statim nuncius à Regina, annulum ferens, eum judicare jubet: ni pareat, cuſtodiam minatur. Cum, ne cuſtodiæ quidem metu, abſterritus eſſet, rurſus à Regina nuncius perduellionis pœnam recuſanti intentat. Hoc metu, ſedere coacti, pronunciant, Se non videre, cur Bothuelium condemnent: ſi quis tamen, jure & ordine, poſtea accuſet, cavent, ne hoc judicium ipſis fraudi ſit. Nec immerito ita pronunciaſſe, quibuſdam ſunt viſi, quod quæſtio eis verbis decreta erat, ut, ne à ſeveriſſimis quidem judicibus, Bothuelius condemnari poſſet: jubebantur enim quærere de cæde, quæ facta fuerat, nono Feb. cum Rex decimo die fuerit occiſus. Ita Bothuelius abſolutus quidem, ſed non infamia liberatus eſt: ſuſpicione enim aucta, pœna tantum dilata videbatur: at Reginæ, ad nuptias properanti, quivis color, quanvis impudens, ſatis erat. Ad cumulum hujus abſolutionis, propoſitus eſt libellus, celeberrimo fori loco. Bothuelius etſi, legitimo judicio, à cædis reatu liberatus eſſet, tamen, quo ſua innocentia cunctis foret perſpectior, ſe ferro paratum decernere, ſi quis, integra fama, & honeſto loco natus, eum Regiæ cædis inſimularet. Nec defuit qui, poſtridie, æque ferociter, per libellum publice propoſitum, condicionem acciperet, modo locus certaminis deſignetur, in quo, citra periculum, nomen ſuum profiteri poſſit. His utcunque ſuccedentibus, tamen Regina in conventu viſa eſt ferocior: &, quæ antea civilis animi ſpeciem prætulerat, palam tyrannidis cupiditatem ibi renudavit: nam, quod Sterlini, in cauſa Religionis, promiſerat, palam ibi promiſſum negavit: id autem erat, ut, primo quoque conventu, quæ, per tyrannidem Pontificis Romani latæ erant leges, abrogarentur: noviſque legibus, Eccleſiæ inſtauratæ auctoritas ſtabiliretur. Præter autem id promiſſum, cum bina edicta chirographo ejus ſignata proferrentur, hic deprehenſa, eluſit: juſſit enim, qui ab Eccleſia miſſi erant, alio die redire: neque, poſt id tempus, unquam ſui conveniendi copiam fecit: Actaque conventus, quæ ante ſuum in Scotiam reditum, conſentiente Franciſco marito, edita erant, ſub amniſtiæ legem cadere, pronunciavit. Ea vox omnibus, manifeſta tyrannidis profeſſio, videri. Itaque cum Scoti nullas habeant leges, præter conventuum decreta, ſubibat illa tacita cogitatio, quæ vita futura foret, ſub Principe, cujus arbitrium pro legibus habendum eſſet, promiſſis vero fides abeſ-

abeſſet. Hæc, ſub finem conventus, acta. Eodem tempore, Reginæ, ad nuptias feſtinanti, libido inceſſit, conſenſus publici quavis arte exprimendi, ut nihil, niſi procerum voluntate, geſſiſſe videretur. Bothuelius igitur, ut, publicæ auctoritatis ſpecie, nuptias honeſtaret, hanc rationem commentus eſt: Nobiles omnes ſupremi Ordinis, qui aderant (aderant autem permulti) ad cœnam invitat: Ibi, ſolutis ad hilaritatem animis omnium, rogavit, ut ſtudium ſuum, quod ſuperioribus temporibus declaraſſent, in poſterum quoque præſtarent: In præſentia autem petebat, ut, cum Reginæ ambiret nuptias, libello, quem ea de re confecerat, illi ſubſcriberent: id ſibi & ad Principis voluntatem conciliandam, utile, & apud ceteros homines honorificum futurum. Re tam ſubita & inopinata, omnes attoniti, cum neque mæſtitiam diſſimulare poſſent, nec abnuere, quod petitum eſſet, auderent, paucis, qui Reginæ animum exploratum habebant, præeuntibus, reliqui ignari, quantus aſſentatorum foret numerus, alii aliis ſuſpecti, omnes ſubſcribunt. Poſtridie, cum inter ſe, quid egiſſent, retractarent, quidam ingenue profeſſi ſunt, niſi Reginæ exiſtimaſſent rem gratam fore, ſe nunquam aſſenſuros: nam præterquam quod res parum honeſta, & publice damnoſa eſſet, periculum quoque fore, ut ſi (quod in ſuperiore marito meminerant) orta diſcordia, Bothuelius rejiceretur, ne ipſis aliquando daretur crimini, quod Reginam prodidiſſent, atque, ad nuptias parum honorificas, ipſam compuliſſent: igitur dum res integra eſſet, ejus voluntatem explorandam, ſcriptumque, manu ipſius ſignatum, impetrandum: quo ſcripto, ſibi, quod de nuptiis actum ab illis eſſet, gratum eſſe, oſtenderet: id facile impetratum, Comiti Argatheliæ cuſtodiendum, conſenſu omnium, traditur. Poſtridie, quod in urbe fuit Epiſcoporum, convocatur in Aulam, ut & ipſi quidem ſubſcriberent. Hac expeditis cura, inceſſit alia, ut filium Regina in ſua poteſtate haberet: nam neque Bothuelius tutum ſibi exiſtimabat, alere puerum, paternæ aliquando cædis ultorem futurum: neque alium eſſe volebat, qui ſuos, in Regno gerendo, liberos præcederet: igitur Regina, ut quæ nihil ei denegare ſuſtineret; ipſa partes in ſe ſuſcepit, pueri Edimburgum deportandi. Suberat & alia Sterlinum petendi cauſa, de qua poſterius dicam. Cum eo ventum eſt, Marriæ Comes, quid ageretur, ſuſpicatus, puerum quidem Reginæ oſtendit, ſed ita, ut omnia in ſua poteſtate haberet: & Regina, fraude detecta, cum ad vim par non eſſet, diſſimulato, cur
veniſſet,

veniſſet, ad iter ſe accinxit: quo in itinere, ſive ob continuos labores, ſive ob indignationem, quod conſilia (ut auctoribus videbantur) callida parum proſpere ſuccederent, repentino dolore cruciata, in domunculam pauperculam conceſſit, ad quatuor ferme millia paſſuum à Sterlino: remittente ſe deinde dolore, ad iter reverſa, Limnuchum ea nocte venit: inde ad Bothuelium ſcripſit, per Paridem, quid de raptu fieri vellet: nam, antequam Edimburgo diſceſſiſſet, cum eo tranſegerat, ut ipſe revertentem ad Almonis pontem eam raperet, ac ſecum, quo vellet, velut per vim, abduceret. Id ita vulgus interpretabatur: quod conſuetudinem cum Bothuelio nec omnino cœlare, nec carere, nec, ſine famæ diſpendio, tam palam, quam volebat, frui poterat: & longum erat, divortium cum uxore priore expectare: & honeſto, cujus adhuc curam ſimulabat, & libidini, cujus erat impatiens, pariter conſuli volebat: itaque, belle ratio videbatur excogitata, ut Bothuelius, graviſſimo quidem ſuo crimine, ſed cujus pœnam non metuebat, Reginæ redimeret infamiam. Sed altius (ut eſt intellectum poſtea,) ſuberat huic commento conſilium. Nam cum populus Regiæ cædis auctores frequens nominaret, & execraretur, illi, ut ſuæ ſecuritati proſpicerent, ſuadente (ut creditur) Joanne Leſlio, Roſſienſi Epiſcopo, Reginæ raptum excogitarunt: nam cum in Scotia mos eſſet, ut diplomata, quibus ſcelerum gratia fit, qui veniam petit, graviſſimum facinus nominatim, exprimat, ac cetera generalibus verbis adjiciat, decreverunt parricidii publici conſcii, nominatim, de manus injectione in Principem, veniam petere, deinde, velut in cumulum, ſubjicere, CETERIS NEFARIIS FACTIS: qua clauſula, cædem Regiam poſſe contineri, ſibi perſuaſerant, quam nec tutum videbatur, in diplomate, auctoribus nominari, aut condonanti honeſtum: nec leviori crimini, inſtar appendicis, adjici poterat. Aliud crimen, minus invidioſum, ſed pari pœna plectendum, erat excogitandum, ſub cujus umbra, cædes Regia & tegeretur & condonaretur: nihil autem occurrebat, niſi ſimulatus ille raptus, quo & Reginæ voluptati, & Bothuelii ſecuritati proſpici poſſet: igitur ille, ſexcentis comitatus equitibus, ad Almonis (ut convenerat) pontem, Reginam opperitur, ac eam non invitam, ſecum Dumbarum ducit. Ibi, dum libere animo indulgent, divortium, priore uxore in jus vocata, fit, idque duplice in foro, nempe, apud Judices publice conſtitutos, qui, de hoc genere quæſtionum cognoſcerent: & apud Officiales, quos vocant, judices

Epi-

Epiſcopales, etſi decreto publico vetitos, quicquam pro Magiſtratu agere, aut illam negotii publici partem attingere, Gordonia, Bothuelii uxor cogitur in duplici foro, litem de divortio intendere, apud judices Regios, accuſat uxor maritum adulterii, quæ una juſta apud eos erat divortii cauſa: apud judices Papanos, lege vetitos, tamen ab Archiepiſcopo Fani Andreæ ad hanc litem cognoſcendam datos, accuſatur idem, ante matrimonium, cum propinqua uxoris ſtupri conſuetudinem habuiſſe. Nulla in divortio faciendo nec in teſtibus, nec in judicibus fit mora: intra enim decimum diem, lis ſuſcepta, diſceptata & dijudicata eſt. Sterlini collecta ſincerior pars Nobilitatis ad Reginam mittunt, qui rogarent, Sponte ne, an invita teneretur: nam, ſi invita illic eſſet, ſe, coacto exercitu, eam liberaturos. Illa, nuncio non ſine riſu accepto, reſpondit, ſe invitam eo adductam, ſed ita humaniter tractari, ut de priore injuria non habeat, quod multum queratur: ita irriſo nuncio, properantibus, raptus injuriam per legitimas nuptias levare, duo adhuc reſtare videbantur impedimenta: alterum, ſi captiva nuberet, pro viciosis haberi poſſint nuptiæ, atque ideo facile ſolvi: alterum, ut conſuetæ ſervarentur ceremoniæ, ut videlicet, publice, in conventu civium, tribus diebus Dominicis, nuptiæ futuræ, inter Jacobum Heburnum & Mariam Stuartam, denunciarentur, ut, ſi quis quid vicii aut impedimenti ſciret, quo minus legitime coirent, rem ad Eccleſiam deferrent. Hæc ut conficerent, Bothuelius, convocatis amicis & clientibus, Reginam Edimburgum reducere, ſtatuit: ut ibi, obtentu vano libertatis, ipſe libere de nuptiis, arbitratu ſuo, ſtatueret. Comites ejus cum plerique armati eſſent, inter reducendum, timor animos multorum inceſſit, ne aliquando fraudi ſibi foret, quod reginam captivam adhuc tenerent: nam, ut cetera abſint, hoc unum ſatis argumento eſſe, quod armati circa eam, temporibus & rebus alioqui pacatis, conſpicerentur hoc ſcrupulo injecto, abjiciunt omnes haſtas, &, pacatiore, ſaltem in ſpeciem, agmine, in arcem Edimburgenſem, quæ tum in poteſtate Bothuelii erat, eam ducunt: poſtridie, in urbem atque in conſeſſum judicum, eam comitantur: apud quos & ipſa ſe liberam & ſui juris affirmat. Cum, de nuptiis in Eccleſia denunciandis, ageretur, & Lector, cujus id munus erat, conſtanter recuſaret, collecti Diaconi & Seniores, cum reluctari non auderent, jubent, Eccleſiaſten nuptias futuras, de more, edicere: & is quidem hactenus paruit, ut, ſe vicium quidem ſcire, profiteretur; ac paratum, ſeu Reginæ,

ſeu

ſeu Bothuelio, cum vellent, indicare. Is cum in arcem acceſſitus veniſſet, Regina eum ad Bothuelium remiſit: qui quamquam, nec blanditiis, nec minis, Eccleſiaſten de propoſito deduceret, nec, rem diſceptationi committere, auderet, tamen nuptias apparat. Unus Orcadum Epiſcopus eſt inventus, qui gratiam Aulicam veritati præferret, ceteris reclamantibus, cauſaſque proferentibus, cur legitimæ non eſſent nuptiæ cum eo, qui duas uxores, adhuc vivas, haberet, tertiam, ipſe nuper ſuum faſſus adulterium, dimiſiſſet, ita, indignantibus omnibus bonis, vulgo etiam execrante, propinquis per literas improbantibus, inchoatas, &, publicis ceremoniis ſimulatis, etiam factas deteſtantibus, tamen matrimonium celebratur. Qui aderant, è Nobilitate (nam omnes fere domos diſceſſerant, præter paucos, Bothuelii amicos & propinquos) ad cœnam invitati, &, una cum iis, Crocus Gallus legatus. Is quanquam Guiſianæ factionis eſſet, & in propinquo diverſaretur, conſtanter tamen venire recuſavit: neque enim exiſtimabat, è dignitate legationis, qua fungebatur, eſſe, ut eas præſentia ſua nuptias probaret, quas audiebat, diris execrationibus vulgo devoveri: propinqui quoque Reginæ & inchoatas & factas improbarunt: & Reges Galliarum & Angliæ, per legatos, rei fœditatem averſabantur. Hæc etſi moleſta erant, vulgi tamen mœſticia tacita tanto magis augebat ferox Reginæ ingenium, quanto viſa, quam audita, altius in animo penetrant: euntes enim per urbem nemo, ſolitis acclamationibus, Reges proſequebatur: ſemel, una tantum muliercula cum bene Reginæ precata eſſet, altera aſtans ſemel, atque iterum proclamavit, ut à circumſtantibus facile exaudiri poſſet, Ita cuique ſit, uti promeretur. Ea quidem res non leviter jam Edimburgenſibus ante infenſum ejus animum inflammavit. Hunc animorum cum, domi foriſque, videret motum, cum paucis conſultabat, quomodo ſuam potentiam ſtabiliret, &, in poſterum, ſibi à tumultibus proſpiceret. Primum omnium, decernitur in Gallias legatio, ut animos Regum, & Guiſianorum, præcipitatis nuptiis offenſos, reconciliaret: Legatus delectus Gulielmus, Epiſcopus Dumblanenſis: mandata ei data hæc, fere ad verbum: *Primum, nos excuſabis Regibus, avunculiſque noſtris, quod matrimonii noſtri peracti rumor prius ad eos permanavit, quam, per ullos noſtros nuncios conſilium, ea de re, noſtrum aperuiſſemus. Hæc excuſatio velut fundamento, innitetur vera expoſitioni totius vitæ, ac præcipue officiorum Ducis Orcadum, adverſum nos,*

ad

ad eum uſque diem, quo nobis eſt viſum, eum conjugem adſciſcere. Ejus autem hiſtoriæ, uti res habet, explanationem aggredieris, initio ſumpto, ab ultimis uſque ſpatiis adoleſcentiæ: Cum primum ſuarum rerum fuit compos, ſtatim, à morte patris, hominis inter Regni primates primarii, quibus poſſet, officiis, ſe Regibus colendis totum dicavit, & erat alioqui familia in primis illuſtri, cum, ob veterem nobilitatem, tum ob maxima Regni munia, quæ jure hæreditario poſſidebat: eo autem potiſſimum tempore, matri noſtræ, quæ tum imperii ſummam moderabatur, ſe penitus dedidit, in eaque colenda ita perſeveravit, ut, quanquam brevi major pars Nobilitatis, ac pene univerſa oppida prætextu Religionis, ab ea deſciviſſent, nunquam tamen ille ab ejus auctoritate declinarit, aut ullis promiſſis, beneficiiſve adduci poſſet, aut minis, rerumque domeſticarum damno perterreri, ut in ulla erga eam officii parte ceſſaret: potiuſque ſit paſſus, domum, quæ patrimonii caput erat, cum ſupellectili precioſa & ampla, diripi: bonaque reliqua inimicis prædæ eſſe: Denique noſtro, atque adeo civium omnium auxilio deſtitutus, Anglorum exercitu in ipſa Regni viſcera ab hoſtibus domeſticis inducto, qui nullum alium in ſcopum tela ſua dirigerent, quam, ut noſter maritus (tum Bothueliæ Comes) vi coactus, patria patrimonioque relicto, ſe in Franciam recepit: ibique uſque ad meum in Scotiam reditum, quibus potuit officiis, me coluit & obſervavit. Nec omittendæ erunt res, ab eo bello geſtæ adverſus Anglos, paulo ante meum reditum, ubi tale ſpecimen & militaris fotitudinis, & ſenilis prudentiæ dedit, ut digniſſimus ſit exiſtimatus, qui, admodum juvenis, natu majoribus imperaret: & ſupremus totius patrii exercitus dux, noſterque Vicarius eligeretur: Quo in Magiſtratu, adeo ſpem hominum non fefellit, ut, rebus fortiter geſtis, præclaram ſuæ virtutis memoriam apud cives & hoſtes reliquerit. Poſt reditum vero noſtrum, omne ſuum ſtudium contulit, ad auctoritatis noſtræ amplificationem: nec ſuis unquam perpercit periculis, in perdomandis rebellibus, qui proxime limites Anglorum accolunt, ac brevi rebus ibi ad ſummam tranquillitatem redactis, idem in ceteris Regni partibus præſtare, deſtinavit: Verum, ut invidia ſemper virtutis eſt comes, Scoti, rerum novarum avidi, nonnulli noſtrum, erga eum ſtudium & favorem imminuere cupientes, benefacta ejus male interpretando, tandem perfecerunt, ut eum cuſtodiæ committeremus: partim, ut quorundam æmulorum placaremus animos, qui, futuræ magnitudinis incrementa ferre non poterant: partim, ut jamjam erupturas, in Regni totius perniciem, ſeditiones

com pe-

compeſceremus. E cuſtodia elapſus, ut æmulorum impotentiæ cederet, in Galliam ſe recepit: ibique manſit ferme, uſque ad biennium proximum, quo tempore, priorum ſeditionum omnium auctores, obliti & noſtræ erga ſe lenitatis, & ſui erga nos officii, bello ſuſcepto, ad arma adverſus nos ierunt. Ibi ille, noſtro juſſu revocatus, ac bonis cum priſtinis honoribus ei reſtitutis, iterum omnibus copiis Legatus eſt præfectus: ejus autem ductu, ita ſtatim noſtra refloruit auctoritas, ut univerſi rebelles, ſubito patria relicta, coacti ſint, in Angliam ſe recipere: donec pars eorum ſupplices, poſt humillimas preces, fuerunt à nobis in gratiam recepti. Ob reliquos vero reductos, quam perfidioſe fuerim tractata, per eos, quos majoribus. quam promerebantur, beneficiis affecimus, non ignorat noſter avunculus, ideoque paucioribus ea attingo. Nec tamen ſilentio prætereundum eſt, quanta cum ſolertia è manibus eorum, qui me tum captivam detinebant, liberarit: quamque celeriter, ejus ſingulari providentia, & ego è cuſtodia evaſerim, & tota factione conjuratorum diſſipata, priſtinam auctoritatem recuperaverim. Hic equidem fateri cogor officia ejus, tum mihi præſtita, adeo grata fuiſſe, ut nunquam nobis è memoria potuerint excidere: Hæc autem cum ſint per ſe maxima, tanta ſedulitate, & diligentia, ea hactenus cumulavit, ut nec majorem obſervantiam, nec fidem in quoquam optare poſſimus, quam in eo deprehenderimus, uſque ad hæc poſtrema tempora, quæ Regis, mariti noſtri, deceſſum ſunt conſecuta: Ab eo enim tempore, ut cogitationes ejus, ad ſublimiora niti, videbantur, ita & actiones inſolentiores quodam modo ſunt viſæ: Et quanquam eo res proceſſit, ut omnia nobis, in meliorem partem, ſint accipienda, graviſſime tamen tum nos offenderant hæc, primum arrogantia, quod nullam referendæ gratiæ reliquam nobis putaret ſupereſſe facultatem, niſi meipſam ei, velut officiorum præmium, traderem: occultæ rationes & conſilia, ac tandem apertus mei contemptus, & vis adhibita, in me (ne conatu fruſtraretur,) in ſuam poteſtatem redigenda. Interea tota vitæ ratio, ei in hac parte inſtituta, exemplo eſſe poteſt quam callide ſua conſilia tegant, qui magnum facinus ſuſceperunt, donec voti compotes fiant: Ego enim hanc perpetuam ejus obſervantiam & ſedulitatem, imperiis meis cum ſumma celeritate parendi, non ex alio fonte manare, quam ex vehementi ſtudio declarandæ erga me voluntatis exiſtimavi: neque altius ullum aut votum, aut conſilium illic occultari putabam: Nec unquam fore, ſperavi, ut paulo familiarior vultus, quo uti ſolemus, erga homines illuſtres, ut voluntates eorum, ad

luben-

lubentius nobis parendum, devinciamus, animum ejus erigeret, ut inſolentiores benevolentiæ ſpem ſibi de nobis promitteret. Ille tamen fortuita etiam in ſuam rem trahens, conſiliaque ſua clam me fovens, tum quidem, ſolita obſervantia, & priſtinum nutriebat favorem, &, prenſando Nobilitatem, novum occulte ambiebat: tantumque aſſidua diligentia perfecit, ut me rerum illarum inſcia, cum Ordinum conventus hic eſſet, ab univerſa Nobilitate ſcriptum impetraverit, omnium chirographis, ad fidem faciendam, appoſitis: quo ſcripto, non modo nuptiis, inter me & illum, aſſentiebantur, ac, bona vitamque, in conſiliis exequendis, ſe omnibus periculis objecturos promittebant, ſeque omnibus, qui rem impedire conarentur, futuros hoſtes: Nobilitati autem, ut facilius obtineret ſuffragia ſingulorum perſuaſerat, me non invita, hæc à ſe geri. Hoc demum ſcripto ab illis impetrato, cœpit pedetentim, accuratiſſimis precibus noſtrum quoque conſenſum eblandiri: Sed cum reſponſa noſtra ejus libidini non conſentirent, cœpit, ante oculos revocare ea fere, quæ, in hujuſmodi conſiliis ſuſcipiendis, occurrere conſueverunt: exteriora noſtræ voluntatis indicia: rationes, quibus aut noſtri amici, aut ipſius inimici ejus conſilium impedire poſſent: & ne, qui jam ſubſcripſerant, animos mutarent: multa item alia, quæ, aut objecta, aut ſponte occurrentia, ejus expectationem fruſtrari poſſent. Tandem ſecum ſtatuit, fortunæ faventi inſtare, atque in unius momenti aleam, rem, vitam ſpemque conjicere. Itaque, cum apud ſe decreviſſet, gnaviter conſilii ſui eventum tentare: quarta fere poſt die, cum, ab inviſendo cariſſimo filio, redirem, & locum & tempus opportunum in via nactus, valida manu me aggreſſus, cum ſumma celeritate, Dumbarum duxit: Id facinus quam in partem acciperemus, ab eo præſertim, à quo ex omnibus noſtris civibus tale quicquam minime expectabamus, facile ſecum quivis exiſtimabit: Ibi ei exprobravi, quanto ſemper eum favore fuerim proſecuta, quamque ei apud alios fuerit honorifica mea, de ejus moribus, opinio: ejuſque, contra, adverſus me, ingratitudinem: quæque alia facere poſſent, ad me ex ejus manibus liberandam. Tractatio quidem aſperior, ſed ſermo atque reſponſa molliora erant: Se enim omni honore & obſervantia, adverſum nos uſurum, operamque daturum, ne, ulla in re, animum noſtrum offenderet. Quod autem me invitam in unam ex arcibus noſtris deduxiſſet, tam audacis facinoris veniam ſupplex petiit: ſed ad quod, vi amoris (reverentiæ & obſequii, quod, ut civis, mihi debebat, oblitus) impulſus fuiſſet. Acceſſit eodem, quod, ſalutis tuendæ cauſa, eo cogebatur. Ibi totum vitæ curſum mihi recenſere, cœ-

re, cœpit, ſuamque fortunam lamentabatur, quod, quos nunquam læſiſſet, ſibi inimicos graviſſimos offenderat: quorum malitia nullas injuſte nocendi occaſiones prætermitteret: Quanta Regiæ cadis invidia eum onerarent: quam impar occultis inimicorum conſpirationibus eſſet, quos nec noſſe poſſet, quod omnes, vultu & oratione, benevolentiam ſimularent, nec eorum, quos non noſſet, præcavere poſſet inſidias: tantam autem eorum eſſe malitiam, ut, nullo in tempore, ſecurus vitam queat degere, niſi de noſtro immutabili, erga ſe favore certus: Hanc autem certitudinem una ratione parari poſſe, ſi ego in animum inducerem, ut meo dignarer eum matrimonio: Sanctiſſime autem dejerabat, ſe nullam inde præcellentiam, aut ſupremi gradus faſtigium ſpectare, ſed illud unum, ut mihi perinde, atque adhuc fecerat, pareret, atque inſerviret, quoad viveret. Adhæc, quantam ea cauſa poſcebat, venuſtatem orationis adjiciebat: Verum, cum, nec precibus, nec promiſſis videret nos inflecti: tandem nobis indicavit, quid cum Nobilitate univerſa, atque Ordinum principibus egerit: quid illi rurſus, appoſitis chirographis, promiſerint. Hæc, ſubito ac præter opinionem objecta, juſtam necne ſtuporis nobis cauſam dederint; Regi, Reginæ, avunculo, ceteriſque amicis judicandum, relinquimus. Itaque, cum me perſpicerem in aliena poteſtate poſitam, ſeorſum ab omnibus, quorum uti conſilio ſolebam: imo cum eos viderem, in quorum ante fide & prudentia conquieſcebam, quorum vires noſtram auctoritatem tueri debeant, ſine quibus noſtræ vires perexigua, ac potius nulla ſunt, hos cum viderem, ad ſubſerviendum cupiditati ejus, ſeſe devoviſſe, meque ſolam ei in prædam relictam, multa quidem cum animo ſola verſabam, ſed exitum plane nullum reperiebam: Verum ille nobis non admodum longum, ad conſilium capiendum, tempus dabat: ſed continenter & importune, propoſitum urgebat. Poſtremo, cum neque ſpem evadendi ullam viderem, neque quenquam, in toto Regno, cui noſtra libertas curæ eſſet (facile enim perſpexeram, è chirographis datis, & ſummo illius temporis ſilentio, cunctos in ejus partes fuiſſe tractos) coacta demum fui, ira paululum & indignatione mitigata, animum, ad ejus petitiones excutiendas, referre: atque ante oculos proponere ſuperiorum temporum officia, & ſpem, in eadem eum noſtri obſervantia conſtanter in poſterum perſeveraturum. Item, quam gravate, noſtri cives Regem peregrinum, legibus & inſtitutis eorum inaſſuetum, eſſent recepturi: quod non diu, me cælibem eſſe, paterentur: quod populus, natura factioſus in officio contineri non poſſit, niſi noſtra auctoritas & fulciatur, & exerceatur, per virum,

 qui

qui labori ferundo par ſit, in adminiſtranda Repub. ac rebellantium inſolentia coërcenda: quarum rerum pondus, vires noſtræ, ab eo tempore, quo in Scotiam redivimus, debelitatæ ac propemodum fractæ aſſiduis tumultibus, ac rebellionibus, amplius ſuſtinere nequeunt. Item, quod, ob has ſeditiones, quatuor, aut etiam plures Legatos, in diverſis Regni partibus, creare ſumus coactæ, quorum pars major, eo colore imperii à nobis permiſſi, freta, noſtros cives, arma ſumere adverſus nos, coëgit: Ob has ego cauſas cum futurum viderem, ut ſi Regii nominis dignitatem ſalvam vellem, animum ad nuptias inflectere cogerer: nec cives noſtri Regem externum paſſuri forent: nec inter cives quiſquam eſſet, qui vel ſplendore familiæ, vel prudentia & fortitudine aliiſque corporis & animi virtutibus præferri, aut conferri etiam poſſet cum eo, quem nos maritum accepimus: Mihimet ipſi imperavi, ut univerſali omnium Ordinum conſenſui, de quo ut à me dictum eſt, me adjungerem. Poſtquam, his multiſque aliis rationibus, animi mei labefactata eſt conſtantia, partim à me vi expreſſit, partim obtinuit obſequiis, ut ei me nupturam promitterem. Nec tamen adhuc ab eo, ut qui ſemper voluntatis mutationem pertimeſcebat, obtinere ullis argumentis potuimus, ut matrimonii perficiendi tempus prorogaremus, ut videlicet tantum mora interponeretur, donec rem communicaremus, cum Rege, Reginaque Galliarum, ceteriſque noſtris amicis: Verum, ut ab audaci facinore exorſus ad primum ſuæ cupidinis gradum pervenerat, nunquam ceſſavit, ad argumenta preces importunas adjungere, donec tandem, nec ſine vi, nos impulit, ut operi inchoato finem imponeremus, idque, eo tempore & modo, quæ illi, ad id conſilium exſequendum, viſa ſunt commodiſſima: Qua in parte diſſimulare non poſſum, me ab eo aliter tractatam, quam aut voluiſſem, aut promerita fuerim: magis enim ſolicitus fuit, ut ſatis faceret illis, per quorum conſenſum, initio expreſſum, voti compotem ſe putat (quanquam & illos, & me pariter decepit) quam ut mihi gratificaretur, aut expenderet, quod mihi decorum foret, quæ, in Religionis noſtræ inſtitutis & ritibus, fuerim educata: à qua me nec ille, nec quiſquam alius vivus vivam abducet. In hac certe re, etſi errorem noſtrum agnoſcimus, tamen libenter cuperemus, ne Rex, & Regina mater ejus, & noſter avunculus, aut alius amicorum ea de re expoſtulet, aut eam vitio ei vertat: nunc enim, rebus ita tranſactis, ut infecta fieri non poſſint, in meliorem partem omnia accepimus: & ut eſt re vera, ita maritus noſter eſt exiſtimandus, quem, dehinc, & amare & colere decrevi: Quicunque autem ſe profitentur noſtros

ſtros amicos ſimiles erga eum, ſe profiteri neceſſe eſt, qui inſolubili vinculo nobiſcum conjunctus eſt. Quanquam, nonnullis in rebus, paulo negligentius, ac pene temerarie ſe geſſerit, quod immoderata, ergo nos, affectioni libenter imputamus, cupimus tamen, ut Rex, Regina, noſter avunculus, ac ceteri amici eum non minore proſequantur benevolentia, quam ſi omnia ad hunc uſque diem ex eorum præſcripto, tranſacta fuiſſent: eumque contra promittimus, in omnibus, quæ ab eo poſtulabuntur, ſemper gratificari paratum. Hæc quidem foris, adverſus famam, late fuſam, quæſita remedia. Adverſus domeſticos motus, proviſum, ut, cum donis, in præſentia, &, in poſterum, pollicitationibus eos confirmaſſent, qui vel auctores, vel conſcii Regiæ cædis erant, conjurationem majoris partis procerum facerent: quibus freti, reliquos facile contemnerent: aut ſi pertinaciores forent, tollerent. Igitur, convocatis compluribus, ſcriptum eis proponunt, in quo capita inerant fœderi, in quod jurarent: cujus fere ſumma erat, ut Reginam & Bothuelium, actaque eorum omnia tuerentur: Illique, invicem, Fœderatorum ſaluti & commodis, quoad poſſent, faverent, & conſulerent. Qui præſentes erant, magna pars jam antea perſuaſi, ſubſcribunt: reliqui, cum flagitioſum viderent conjurare, periculoſum abnuere, & ipſi ſubſcripſere. Accerſitur Moravius, ut ejus auctoritas (quæ, ob virtutem, ſumma erat) accederet. Is, in itinere, monitus ab amicis, ut ſibi conſuleret, neve in Setonii ædibus, in quibus Regina & conjuratorum principes erant, pernoctaret, ſed ad propinquam alicujus amici villam diverteret: reſpondit, id in ſua poteſtate non fore: verum, utcunque res caderet, ſe nulli unquam flagitio aſſenſurum: cetera Deo permiſſurum. De fœdere rogatus ab aulicis, quibus id Regina dederat negotium, reſpondit, ſe nec juſte, nec honeſte, cum Regina (cui, in rebus omnibus, obtemperare debeat) fœdus poſſe facere: cum Bothuelio ſe, Regina auctore, conciliatum: quicquid tum promiſiſſet, ad unguem ſervaturum: nec, cum eo, nec cum alio quoquam, fœdus aut conjurationem facere ſe, æquum, aut è Republica exiſtimare. Cum per aliquot dies, Regina, ſolito blandius, eum alloqueretur, ac ſe polliceretur, de omnibus rebus, ſuam ſententiam explicaturam, nec pudor tamen eloqui ſineret, per familiares, animum ejus oppugnare tentavit. Hi quoque ejus in recto conſtantiam reveriti, quid peterent, palam fateri: cum nihil, tectius agendo, proficerent, tandem Bothuelius eum aggreſſus, vario ſermone eo eſt progreſſus, ut diceret,

ſe facinus illud, nec ſponte, nec ſibi ſoli, feciſſe. Eam vocem cum vultu alter aſpernaretur, Bothuelius ſermone gravi, & interdum conviciis propior, omnia verſando cum diſcordiarum cauſas intererreret, remque ad altercationem protrahere conaretur, ille contra, moderate reſpondendo, nullam litis occaſionem dare, ac ſe tectum tenere, nec à propoſito tamen diſcedere. Cum, in his anguſtiis, aliquod dies verſatus fuiſſet Moravius, tandem à Regina veniam petiit: ut quando ſui non magnum videret uſum in Aula, ad Fanum Andreæ: vel in Moraviam uſque ſecederet: à ſuſpicione enim motuum, quos orituros prævidebat, procul abeſſe cupiebat. Id cum non impetraret, nec in Aula, ſine ſummo & certo periculo eſſe poſſet, tandem liberam Legationem expugnavit: ſed ea lege, ne in Anglia ſubſiſteret, ſed per Flandriam in Germaniam, aut ſi quo alio vellet, aſcenderet. Verum, cum, Flandriam petere, nihil aliud eſſet, quam in apertum diſcrimen ſe præcipitare, tandem ægre tenuit, ut per Angliam in Gallias, deinde illinc, quo commodum videretur, ſe conferret. Homine libero & populari liberata Regina, cetera tyrannidis impedimenta conatur amoliri: hi autem erant, qui aut non libenter ſceleri ejus ſubſcripſerant, aut, non facile conſiliis ejus acquieturi, viderentur. In primis autem eos oderat, qui cum animum ejus nihilo mitiorem erga filium, quam fuiſſet erga maritum, viderent: Sterlini conjuraverant, in nullum quidem ſcelus, ſed tantum, de pueri incolumitate tuenda: eum enim cupiebat mater in vitrici poteſtatem tradere. Is autem, nemo dubitabat, quin puerum, primo quoque tempore, per occaſionem, de medio tolleret: ne vel cædis Regiæ ultor ſupereſſet, vel ne eſſet, qui liberos ſuos, in hæreditate Regni adeunda, præiret. Principes ejus conjurationis hi erant. Comites Argathelius, Mortonius, Marrius, Atholius, Glencarnius: item ejuſdem ordinis, ſed proximi gradus, Patricius Lindeſius, & Robertus Bodius: item amici & clientes, qui ſe eis adjunxerant: ſed Argathelius, eadem, qua conſenſerat, levitate, conſilia ceterorum, perendie illius diei, Reginæ prodidit: & Bodius, magnis pollicitationibus in partes adverſas traductus eſt. Proxime poſt hos, erant ſuſpecti: qui ad Angliæ limitem habitabant: Humiorum, Carorum, & Scotorum familiæ: quorum potentiam omni ratione imminuendam exiſtimabant: ad id autem, occaſio viſa eſt per opportuna. Nam, cum Bothuelius expeditionem pararet in Lidaliam, ut & ignominiam, ibi, ſuperiore Autumno acceptam, abole-

ret,

ret, & militiæ laude parta, invidiam Regiæ cædis imminueret, omnes familiarum Teviotiæ principes juſſi à Regina ſunt, in arcem Edimburgenſem ingredi, ut ibi, ad breve tempus, in libera cuſtodia eſſent, prætextu quidem, ne in expeditionem, quæ eis invitis, non videbatur, magno cum ſucceſſu poſſe confieri, ducerentur, remque per invidiam turbarent: & eis abſentibus, clientes eorum aſſueſcerent alienis imperiis, & paulatim patronorum caritatem exuerent. Sed illi, altius aliquid ſub eo imperio latere, rati, nocte domos diſceſſerunt, præter Andream Carum, qui parricidii non ignarus vulgo credebatur, & Valterum Carum Sesfordium, hominem, ob ſummam vitæ integritatem, nihil ſuſpicantem: Humius, aliquoties à Bothuelio vocatus in Aulam., certus de ejus erga ſe voluntate, abnuit venire. Conſilium nihilominus, de expeditione, procedit; Regina ad Borthuicum arcem, circirer octo ab Edimburgo millia, ſubſtitit, interea, qui de Regis incolumitate tuenda conſpiraverant, cum animum Bothuelii, erga ſe, non ignorarent, aliquid tentandem, rati, ſimul ſuæ ſecuritatis cauſa, ſimul, ut, de auctore cædis Regiæ expetita pœna, publicam Scotici nominis, apud exteras gentes, levarent infamiam: itaque, vulgi favorem ſuos motus ſecuturum, arbitrati, ad duo millia equitum ita occulte contraxerunt, ut Regina, id agitari, omnino non ſenſerit, donec Humius, parte exercitus Borthuicum admota, eam una cum Bothuelio obſideret: ſed cum reliqua conjuratorum pars ad dictum tempus, non conveniſſet, nec ipſe tantam haberet multitudinem, ut omnes exitus clauderet, & ſegnius, quam par erat, omnia gererentur, quod, rem à reliquis omiſſam, crederent, primus Bothuelius, deinde Regina, veſte virili ſumpta, evaſit: ac recta Dumbarum abierunt. Conjurati autem quo minus in tempore convenirent, per Atholium ſtetit: is enim, vel ſuſceptæ rei magnitudine perculſus, vel ingenii cunctatione retentus, reliquos Sterlini detinuit, donec occaſio rei gerendæ foret è manibus elapſa: verum, ne nihil tanto conatu patratum videretur, major pars, ad Edimburgum capiendum, eſt miſſa. Arcem ejus oppidi tenebat Jacobus Balfurius à Bothuelio ſibi creditam, ut qui parricidii particeps, & omnium conſiliorum vel conſcius vel auctor ei fuerat: ſed cum nec operæ novatæ præmium accepiſſet, & minore, quam ſperaverat, gratia ſe apud tyrannos eſſe, cerneret (quippe qui, arcis præfecturam adimere ei, tentaſſent) expulſis diverſæ factionis hominibus, locum ſuæ poteſtatis fecit: ac tum promiſerat publici par-

ricidii vindicibus, eam innoxiam fore, tractabatque cum illis, de condicionibus ejus liberandæ. Erant in oppido tum, è factione Reginæ, pene principes, Ioannes Hamiltonius, Fani Andreæ Archiepiſcopus, Georgius Gordonius, Huntilææ Comes, & Ioannes Leſlius, Roſſienſis Epiſcopus: hi, cum ſenſiſſent, hoſtes ſuos in urbem acceptos, in forum provolantes, duces multitudini ſeſe offerunt: ſed cum rari admodum ad eos ſeſe aggregarent, retro cedendo, ad arcem uſque compulſi fuerunt: ibi à Balfurio intromiſſi, per adverſam partem poſt paucos dies emiſſi incolumes: Balfurius enim, re nondum cum alteris tranſacta, nolebat, omnem ſpem veniæ apud alteros ſibi præcidere. Oppidum facile conjurationi Nobilitatis acceſſit: utpote, paulo ante, novis à Regina tributis ſæpe exſpoliatum, & quod tum in egeſtate publica nihil moderatum expectabat, offenſa, velut communi conſenſu, tyrannide: quodque, quoties voluntatis declarandæ locus dabatur, ſcelus eorum diris execrationibus proſequebantur. Cum, hoc pacto, ſegniter ad Borthuicum procerum factio rem geſſiſſet, Regina & Bothuelius, qui per neglectas vigilias de nocte evaſerant, cum paucis ad Dumbarum profecti, ſe in arcem ibi munitiſſimam condiderunt: unde tanta rerum commutatio conſecuta eſt, ut qui modo in ſumma deſperatione verſabantur, confluentibus undique, qui vel eorum ſceleri connexi erant, vel Regii nominis umbram ſectabantur, & ſatis firmi, ad debellandos adverſarios, ſibi videbantur. Contra, libertatis vindices in magnis verſabantur anguſtiis: paucis enim, contra quam ſperaverant, ad famam tam præclari facinoris accurrentibus, vulgi ardore, ut fit, cito reſtincto, & magna parte Nobilitatis aut adverſa, aut in alieni periculi eventum ſuſpenſa: deinde, etiamſi multitudine Vindices eſſent ſuperiores, omni tamen oppugnandarum arcium apparatu deficiebantur. Itaque, cum conſiliorum nullum, in præſentia, exitum invenirent, ac, prope neceſſitate coacti, de reditu, re infecta, cogitarent: Regina hanc eis dubitationem ſuſtulit: ea enim, cum vires jam animum facerent, ſtatuit, cum ea multitudine, quam ſecum habebat, Letham proficiſci, ut ex propinquo fortunam tentaret: ſimul ad ſuum adventum rata majorem concurſum futurum: ſimul audaciam terrorem hoſtibus allaturam: præteriti enim temporis ſucceſſus ita animos ei auxerat, ut neminem exiſtimaret, ne primum quidem ſuum conſpectum toleraturum: & aluerant ejus confidentiam adulatores, & in primis, Etmondus Hajus, cauſidicus. Is affirmabat,

omina

omnia virtuti ejus prona eſſe: hoſteſque & rerum, & conſiliorum inopes, ad famam ejus adventus, abituros: cum res tamen longe ſecus haberet, nihilque, in rebus præſentibus, ei mora fuiſſet utilius: nam ſi illa, triduum modo, in arce Dumbari ſe continuiſſet, vindices juris publici, omni belli apparatu, deſtituti, libertate fruſtra attenta, domos quiſque ſuas diſcedere coacti fuiſſent. Illa nihilominus à Dumbaro, incertum pejore conſilio, an ſpe vaniore impulſa, movet, ſed itinere lento, dum agricolis, è rure vicino collectis, arma dividuntur. Tandem ad Setonium vicum, ſub noctem, veniunt: & quia locus tantam multitudinem non capiebat, in propinquos pagos (utrique Præſtono nomen eſt) ſparguntur. Trepidus inde nuncius, paulo ante mediam noctem, venit Edimburgum, ac ſtatim, ſigno dato, conclamatur ad arma: experrecti è ſomno tumultuoſe, quam quiſque poteſt feſtinanter, in campos proximos ſeſe ejiciunt, ac ibi, circa Solis ortum, multitudine ſatis frequenti collecta, aciem inſtruunt: inde ad Muſſelburgum profecti, ut flumen Eſcam tranſirent, antequam pons & vada ab hoſtibus occuparentur (is vicus duo tantum millia à Præſtono abeſt) verum, cum neminem inde obviam haberent, neque, quicquam moveri, perſpicerent, ibi diſpoſitis vigiliis, cibum capiunt. Interea, qui miſſi fuerant, ut explorarentur, paucos equites conſpicati, eos intra pagum compulerunt, ipſi, metu inſidiarium, non auſi ulterius progredi, nil certi ad ſuos retulerunt, niſi, hoſtes caſtra movere: igitur vindices, Muſſelburgo egreſſi, vident hoſtes in ſupercilio clivi adverſi, acie inſtructa, ſtare, ac ſuis ſe locis tenere. Cum clivus ita rectus eſſet, ut, non ſine pernicie, ad eos perveniri poſſet, paulum in dexterum deflectunt, ſimul, ut Solem haberent à tergo, ſimul, ut molliore clivo aſcenderent, & locis minus iniquis confligerent. Id eorum conſilium Reginam primum fefellit, quæ, eos fugere, & Dalketum Comitis Mortonii propinquum oppidulum eos petere, credebat: perſuaſerat enim ſibi, Regii nominis eam fore reverentiam, ut nemo, ex adverſo apparere, auderet: Sed ibi facile apparuit, auctoritatem, ut bonis artibus comparatur, ita malis amitti: majeſtatemque, virtute deſtitutam, levi momento evaneſcere. In itinere, populariter Dalkethenſes effuſi omne genus commeatus abunde attulerunt: unde refectis viribus, ac ſiti, qua maxime laborabant, ſedata, ubi primum æquum locum occuparunt, duas in hoſtem dirigunt acies, primæ præerant Mortonius, adjuncto Alexandro Humio, cum ſuis clientibus:

 ſecundam

ſecundam ducebant Comites Glencarnius, Marrius, & Atholius. Ibi cum in procinctu ſtarent, venit ad eos Crocus, orator Gallus. Is per interpretem præfatus, quantum ſemper commodis & tranquillitati publicæ Scotorum ſtuduerit, nunc quoque eodem eſſe animo, & vehementer cupere, ut, ſi fieri poſſet, ſine vi ſine cæde res, ex utriuſque partis utilitate, componatur: ad id ſe ſuam operam offerre: Reginam quoque non abhorrere à pacatis conſiliis. Id quo facilius intelligant, eam in præſentia veniam, & omnium præteritorum oblivionem polliceri, ac ſancte ſpondere, nemini fraudi fore, quod, adverſus ſupremum Magiſtratum, arma ſumpſiſſent. Hæc cum interpres retuliſſet, Mortonius reſpondit, Non ſe adverſus Reginam, ſed Regis interfectorem arma induiſſe: quem ſi Regina vel ad ſupplicium traderet, vel ſegregaret à ſe, tum intellecturam, nihil ſibi reliquiſque civibus fore optatius, quam ut in officio, erga eam, perſtarent: Aliter, nullam concordiam coire poſſe: Nec ſe eo veniſſe armatos, ut veniam ullius admiſſi peterent, adjecit Glencarnius, ſed ut potius darent. Hanc eorum conſtantiam Crocus conſpicatus, cum, & vera dici, & juſta peti, intelligeret, accepta abeundi venia, Edimburgum diſceſſit. Interea, Reginæ exercitus veteribus Anglorum caſtris ſe continebat: locus erat & natura ceteris editior, & aggere, & foſſa cinctus: ibi Bothuelius, equo inſigni ante aciem provectus, per præconem poſtulat, quo cum ipſe, ſingulari certamine, decernat. Cum, ex acie adverſa, ſe obtuliſſet Jacobus Moravius, adoleſcens nobilis, qui ante, per libellum, ſed nomine ſuppreſſo, ſe obtulerat, uti dictum eſt, cum eo Bothuelius congredi recuſat, cauſatus, hominem nec opibus, nec dignitate ſecum comparandum. Tum, ex adverſo, prodiit Gulielmus Moravius, Jacobi frater natu maximus, qui affirmabat, ſe Bothuelio (ſi in hoc negotio pecuniæ ratio ſubducenda eſſet) non minus eſſe locupletem: familiæ autem antiquitate, & famæ integritate ſuperiorem. Hic quoque recuſatur, ut qui modo eques, ac ſecundi Ordinis eſſet. Cum multi homines, primi Ordinis, &, in primis, Patricius Lindeſius ſe offerret: atque pro omnibus, quos, in Scotici nominis incolumitate & gloria tuenda, ſuſtinuiſſet, laboribus, id modo præmium depoſcebat, ut ſe permitterent cum Bothuelio decernere: ibi quoque cum Bothuelius tergiverſaretur, nec ſe honeſte expedire poſſet, Regina ſuam interpoſuit auctoritatem, atque, eo depugnare vetito, contentionem diremit: deinde, aciem equo circumvecta, ſingulorum animos explorabat. Bothuelii

propin-

propinqui & clientes confligere cupiebant: ceteri aditi cum dicerent, in acie adverſa, eſſe homines bellicoſos, & pleroſque, longo militiæ uſu, duratos: aleam prælii periculoſam eſſe Reginæ: ſe quidem paratos eſſe, depugnare: ſed plebis, quorum magnum habebant numerum, animos à cauſa abhorrere: multo æquius videri, ut Bothuelius ſuam ipſe armis cauſam tueatur, quam ut tot homines nobiles, in primis autem Reginam ipſam, in ultimum diſcrimen demitterent: ſin ita vehementer ad pugnam amitata eſſet, poſſe rem in proximum diem differri. Dici, Hamiltonios cum quingentis equitibus adventare, nec procul abeſſe: iis adjunctis, de ſumma rerum, ex tuto conſuli poſſe: nam, tum maxime, Comes Huntilæus, & Joannes Hamiltonius, Fani Andreæ Archiepiſcopus, proquinquos & clientes ad Hamiltonium convocaverant, ac, poſtridie, ad Reginam erant venturi. Ad hæc, illa fremens, ac plena lacrymarum, multa in primores jacit convitia, &, per nuncium, ab acie adverſa petit, ut Gulielmum Kircadium Grangianum ad ſe mittant: cum eo ſe de conditionibus colloqui velle: interea exercitus ſubſiſteret. Et acies quidem vindicum libertatis ſubſtiterunt: ſed in loco quidem humiliore, ac propiore, quam ut majores machinæ eis nocere poſſent. Dum Regina cum Kircadio ſermones confert, Bothuelius (quod, colloquii ſimulatione, petitum erat) ſibi conſulere juſſus, Dumbarum verſus ita trepide abiit, ut duos, qui ſequebantur, equites redire juſſerit: adeo male conſcius ſibi animus, ne amicis quidem ſatis fidebat. Illa, cum, eum jam extra periculum eſſe, putaret, pacta cum Kircadio, ut reliquus exercitus, ſine noxa, abiret, ad proceres cum eo venit, tunicula tantum veſtita, eaque vili & detrita, ac paulum infra genua demiſſa: & à prima quidem acie, non ſine priſtinæ reverentiæ indiciis, recepta, cum peteret, ut ſe dimitterent, dum Hamiltonios, qui adventare dicebantur, conveniret, ac, ſe reverſuram, promitteret, Mortoniumque pro ſe ſpondere juberet (ſperabat enim ſe blandis pollicitationibus, quæ vellet, effecturam) ubi non impetravit, ad orationis acerbitatem converſa, ducibus ſua in eos merita exprobravit. Ibi tamen cum ſilentio eſt audita. Cum ad ſecundam aciem perveniſſet, concors ab omnibus clamor ſublatus eſt, ut meretricem, ut parricidam cremarent. Erat, in militari quodam vexillo, depictus Henricus Rex, mortuus, & juxta, filius infans, vindictam parricidii à Deo expoſcens: id ſignum duo milites inter duas haſtas diſtentum, quoquo ſe verteret, ob oculos ei objiciebant: ad hunc conſpectum, animo

linquente, ægre, ne ex equo caderet ſuſtentata fuit: ſed refecta nihil, de priſtina animi ferocia, remiſit: minas, maledicta, lacrymas, & cetera, quæ muliebris amat dolor, profundebat. Cum, toto itinere, quas poterat moras innecteret, exſpectans, ſi quid alicunde auxilii appareret, è turba quidam exclamavit, nil eſſe, quod Hamiltonios exſpectaret: neminem enim armatum intra multa milliaria eſſe: tandem ſub noctem, populo univerſo ad ſpectaculum effuſo, Edimburgum intrat facie ita pulvere & lacrymis oppleta, ut luto conſperſa videretur: cum ſummo ſilentio magnam urbis partem tranſiit, tam anguſta per multitudinem via relicta, ut vix ſinguli progrederentur. Cum in diverſorium aſcenderet, mulier una, è turba, ei bene precata eſt: illa, ad populum converſa, ſubjecit, præter alias minas, ſe urbem incenſuram, ac ſanguine perfidorum civium incendium reſtincturam: cum vero, lacrymabunda, per feneſtram in publicum proſpiceret, & concurſus populi eo fieret, nec deeſſent, qui hanc ſubitam fortunæ mutationem commiſerarentur, vexillo, quod diximus, ob oculos expoſito. ſtatim occluſa feneſtra ſe intro proripuit: ibi cum biduum fuiſſet, ex procerum decreto in arcem, quæ eſt in lacu Levino, in cuſtodiam mittitur: nam Edimburgenſem adhuc tenebat Balfurius, qui, etſi vindicibus libertatis favebat, tamen, de arce tradenda, nondum tranſegerat. Inter hæc, Epiſcopus Dumblanenſis, qui in Galliam Legatus, ad matrimonium Reginæ excuſandum, erat miſſus, omnium, quæ, poſt ſuum è Scotia diſceſſum, ibi acta erant, ignarus, per eos ipſos dies, quibus hæc poſtrema contigerunt, in Aulam appulit, ac diem, ad exponenda mandata, impetravit. Eodem forte die, mane, binæ allatæ erant ad Regem & matrem ejus literæ: alteræ, à Croco Legato ejus, Gallo: alteræ, à Niniano Cocburnio, Scoto, qui, Præfectus equitum, aliquot annos in Gallia meruerat: Utræque rerum in Scotia nuper geſtarum expoſitionem continebant. Igitur Legatus Scotus, intromiſſus ad Reges, longam & accuratam orationem erat exorſus, qua partim Reginæ factum, in contrahendo inconſultis amicis matrimonio, excuſabat, partim Bothuelium immodicis laudibus, ſupra veri fidem, onerabat. Regina Galla, vanitate hominis interpellata, cum literas è Scotia allatas protuliſſet, ac, ex eis, Reginam Scotorum captam, Bothuelium fugatum oſtendiſſet, ille, inexpectato ſubito ictus malo, conticuit, qui aderant, partim inopinato eventu ringi, partim ridere: nec quiſquam omnium, ea immerenti accidiſſe, credere. Eiſdem forte diebus, Bothuelius

thuelius ex intimis miniſtris unum in arcem Edimburgenſem miſit, qui arculam argenteam, literis undique inſcriptam, quæ indicarent, eam aliquando Franciſci, Regis Francorum, fuiſſe, ad ſe deferret: in ea inerant literæ, Reginæ ipſius manu pene omnes ſcriptæ, in quibus & cædes Regis, & cetera fere omnia, quæ conſecuta ſunt, diludice continebatur: ac pene in ſingulis ſcriptum erat, ut lectæ ſtatim cremarentur: verum Bothuelius, qui Reginæ inconſtantiam noſſet, ut cujus, intra paucos annos, plurima viderat exempla, literas conſervarat, ut, ſi quid diſſidii cum ea incidiſſet, illo teſtimonio uteretur, nec ſe Regiæ cædis auctorem, ſed comitem fuiſſe, oſtenderet. Hanc arculam Bothuelii miniſtro Balfurius ferendam dedit: ſed prius principibus adverſæ partis admonitis, quid, per quem, & quo mitteretur: ea deprehenſa, multas magnaſque res, etſi magnis ſuſpicionibus jactatas, tamen nondum ſatis detectas, in lucem protulit, univerſumque crimen pene oculis ſubjecit. Bothuelius, rebus ubique male cedentibus, omni auxilio, ac ſpe recuperandi Regni deſtitutus, primum ad Orcadas, deinde ad Hethlandicas inſulas profugit: ibique, rerum omnium inopia circumventus, piraticam facere cœpit: Regina vero, multis orantibus, ut cauſam ſuam à Bothuelio ſepararet (ſupplicio enim de eo ſumpto, fore, ut, omnium civium ſumma voluntate, ipſa facile reſtitueretur) mulier ferox, & priſtinæ fortunæ ſpiritus gerens, & malis præſentibus efferata, reſpondit, ſe libentius cum illo, in extremis fortunæ adverſantis anguſtiis, quam, ſine eo, in Regiis deliciis vitam acturam. Inter proceres autem varii animorum motus fuerunt: nam parricidii ultores ſperabant, ad tam præclari facinoris rumorem, ſi non omnium, certe melioris partis aſſenſum ſecuturum: longe autem ſecus evenit: popularis enim invidia partim, ſpatio temporis, erat lenita, partim, reputatione inconſtanitæ rerum humanarum, in miſericordiam verterat: neque deerant è Nobilitate, qui non minus Reginæ calamitatem tum deplorabant, quam ſuperioribus diebus, ejus crudelitatem execrabantur. Utrunque magis animi inconſtantia, quam ullo in alterutram partem affectu, ut ſatis appareret, eos non tranquillitatem publicam, ſed in rebus perturbatis ſpem privati emolumenti ſequi: plures, ocii cupidi, partium vires expendebant; &, ad potentiorum opes inclinaturi, videbantur. Validiſſima credebatur eorum factio, qui vel in cædem conſenſerant, vel, re perpetrata, in Reginæ gratiam, aliorum ſceleri ſubſcripſerant. Eorum principes, cum ad Hamiltonium conveniſſent,

ſent, freti conjurationis opibus, neque literas, neque nuncios, de communi concordia ſtabiliendâ ab adverſa factione recipere volebant: nec ullis verborum contumeliis, adverſus eos, abſtinebant: eoque erant ferociores, quod magna pars procerum, quæ fortunæ momenta magis, quam æquitatem cauſæ, ſpectabant, ad liberatores ſe non aggregabant: quicunque enim ſe non ad illos adjungebant, pro ſuis ducebant. Arrogantiæ etiam illud tribuebant, quod parricidii ultores in urbem Regni principem priores acceſſerant: quod ſe, qui & plures, & potentiores erant, illuc accerſerent. Id autem diverſa factio, quanquam non imperioſe juſſiſſent, ſed demiſſe rogaſſent: tamen ne quid uſquam eſſet, quod ullam arrogantiæ ſpeciem præferret, impetrant à miniſtris Eccleſiarum, ut communiter ad omnes, ſinguli etiam ad ſingulos ſcriberent, ne, in tempore tam periculoſo concordiæ communi deeſſent, & privatis ſimultatibus poſthabitis, proſpicerent, quid, ad omnium ſalutem, potiſſimum expediret. Neque hæ magis, quam procerum antea, literæ apud adverſam factionem profecerunt, omnibus eadem excuſantibus, ut res, ex compoſito acta inter eos, videretur. Variis deinde locis, cum Reginæ factio coiſſet, neque ullum conſiliorum ſuorum exitum invenirent, alii alio dilabuntur: Inter hæc, vindices parricidii publici cum Regina (quam à cædis auctoribus ſeperare non poterant) agere ut Regnum ejeraret, &, vel infirmæ valetudinis excuſatione, vel alio quovis honeſto prætextu, curam & filii, & rerum adminiſtrandarum, cui vellet ipſa procerum committeret. Illa gravate tandem rectores puero nominat, Jacobum, Moraviæ Comitem, ſiquidem is, domum reverſus, onus non recuſaret, Jacobum Caſtellerotii ducem, Matthæum Leviniæ, Gileſpicum Argatheliæ, Joannem Atholiæ, Jacobum Mortonii, Alexandrum Glencarniæ, Joannem Marriæ Comites: miſſi item Procuratores, qui curarent, ut Sterlini, aut alibi, ſiquidem eis commodius videretur, Rex, in ſella Regia collocatus, Regnum iniret. Hæc, ad octavum Calendas Auguſti, anno, à Chriſto nato,
CIↃ. D. LXVII. M.D.LXVII. acta. Paulo ante eum diem, Jacobus, Moraviæ Comes, dum, cognito rerum domeſticarum ſtatu, per Galliam revertitur, in Aula ſatis liberaliter accipitur: ſed ita tamen, ut ab Hamiltonio (cujus factionem Galli & firmiorem, & ſibi conjunctiorem perſuaſerant) gratia longe vinceretur: idque, maxime Guiſianorum opera, qui omnibus Moravii conatibus adverſabantur: eo itaque dimiſſo, Archiepiſcopus Glaſcuenſis, qui Legatum ſe Reginæ Scotorum vocabat, Aulæ perſuaſerat,

Jacobum,

Jacobum, etiam abſentem, tamen adverſæ factionis eſſe principem, &, ſuperioribus temporibus, omnia ex ejus ſententia, fuiſſe geſta, & nunc, velut ducem, à ſociis accerſiri. Ad hæc perſuaſis, mittuntur, qui eum retraherent: ſed ille, ab amicis præmonitus, ſolverat, antequam Diepam (nam in eo portu erat) Regum literæ perlatæ eſſent: ac, in Anglia per omnium Ordinum homines honorifice habitus, domum dimittitur. Ibi, magno populi, ſed maximo vindicum gaudio, receptus, omnibus vehementer inſtantibus, ut Rege, ſororis filio, adhuc infante, rerum gubernacula ſuſciperet: eum enim unum eſſe, qui, vel ob propinquitatem, vel ob, multis in periclis, virtutem cognitam, vel gratiam, multis meritis collectam, Regina etiam poſcente, minima cum invidia, eum honorem gerere poſſet: Ille, etſi, quæ dicerentur, vera eſſe, intelligeret, paucos tamen, ad conſultandum, dies impetravit: interea, ad alterius factionis principes diligenter ſcribit, & præcipue, ad Argathelium, genere propinquum, & quem, ob priſtinam conſuetudinem, minime vellet offendere: & oſtendit, quo in loco res eſſet, quid pupilli factio ab ſe contendat: orat, per ſanguinis communionem, per amicitiam, & communis patriæ ſalutem, ut ſibi conveniendi ejus fiat copia, ut, ex his anguſtiis, ejus ope, & ipſe, & communis patria expediatur: ad ceteros etiam, pro cujuſque loco & neceſſitudine: ab omnibus autem communiter petit, ut quoniam rebus ita turbatis, ut diu ſtare, ſine ſummo Magiſtratu, nequeant, quamprimum in locum, qui commodiſſimus eis videretur, convenirent: ac rerum ſummæ, ex univerſorum ſententia proſpiciant. Tandem, cum nec ab una factione colloquium, nec ab altera diuturniorem comitiorum moram impetraret, ſumma omnium, qui aderant, voluntate, Prorex eligitur.

CVIII. REX.

Quarto Calendas Auguſt. poſt luculentam concionem, habitam à Joanne Knoxio, Regnum iniit Jacobus, ejus nominis Sextus: Jurarunt, pro eo, in leges, Jacobus Mortonii Comes, & Alexander Humius, eum doctrinam & ritus Religionis, qui tum publice docebantur, quoad poſſet ſervaturum, & contrarios oppugnaturum, polliciti. Paucis poſt diebus, qui ad Hamiltonium convenerant, fremere, paucos, nec eos potentiſſimos, ſine ſuo (quod nunquam expectaverant) aſſenſu, omnium rerum arbitrium ad ſe revocare. Cum circuiſſent Nobilitatem reliquam, raros, præter eos, qui primi convenerant, in ſuam ſententiam pertraxerunt: plerique enim ſpectatores potius,

quam

quam actores rerum, quæ gerebantur, haberi volebant: tandem ad Regios ſcribunt, Argathelium, in colloquium cum Comite Moraviæ venire, paratum. Hæ literæ, quia ad Moravium Comitem ſine ulla majoris honoris præfatione, ſcriptæ erant, de Concilii ſententia, ſunt rejectæ: nuncius prope ſine reſponſo eſt dimiſſus. Verum Argathelius, gnarus, quid in literis offendiſſent, ac Proregis fidei ſatis confiſus, cum aliquot ſuæ factionis principibus, Edimburgum venit: ac tum, ſatisfactione accepta, nullo eorum, qui aberant, contempto, ſed, neceſſitate ita poſcente, feſtinatum, in ſummo Magiſtratu creando, paucos poſt dies, ad publicum Ordinum conventum venit.

LIBER DECIMUS NONUS.

REGE creato, ac Proregis poteſtate prope conſtabilita, à vi quidem & armis quies erat: ſed pax infida, &, animis adhuc tumeſcentibus, non occulta indignatio, malum aliquod inopinatum parturire videbatur. In hoc tam incerto rerum ſtatu, omnes oculos pariter & animos, in conventum publicum intendebant: ejus habendi dies erat, viceſimus quintus Auguſti menſis: is, tanta frequentia, eſt celebratus, quanta nullum, ad eum diem, homines meminerant. Ibi Proregis auctoritas, decreto publico, eſt confirmata: de Regina ſententiis eſt variatum: nam cum multis indiciis ac teſtibus, potiſſimum vero ipſius ad Bothuelium literis, tota crudeliſſimi facinoris ratio manifeſte teneretur, quidam atrocitate rei permoti, alii, in conſcientiam ſceleris, à Regina aſſumpti, ut communis criminis teſtem tollerent, pœnas ſecundum leges expetendas, cenſebant: major pars, in cuſtodia habendam, decrevit. Secundum conventum tranſacta hiems, judiciis conſtituendis, & ſontium pœnis exigendis: Legati Gallorum, & Anglorum auditi: neutris permiſſum, ut Reginam, cuſtodiæ publicæ commiſſam, convenirent. Unus tum in armis erat Bothuelius: miſſa claſſis, quæ eum apud Orcadas, & ulteriores inſulas piraticam exercentem, comprehenderet: in tanta egeſtate publica, ut, ad eam ornandam, pecunia deeſſet. accepta mutuo eſt, ab Jacobo Duglaſſio Mortonio,, qui tum, impendio privato, publicæ neceſſitatis onus ſuſtinuit. Bothuelius, & ſævitia maris tum maxime tempeſtatibus hibernis excitata, & ærarii publici (quod ipſe

ipſe exhauſerat) inopia fretus, prope ſecutus agebat: verum, repentino adventu Gulielmi Kircadii Grangiani, qui claſſi præfectus erat, prope circumventus fuit: pars ſociorum capta: ipſe, per averſam Inſulæ partem, qua majuſculæ naves ſequi non poterant, inter brevia & vadoſa, cum paucis evaſit, ac, brevi poſt, ad Cimbros delatus eſt: ibi, cum non ſatis expediret, aut unde veniret, aut quam regionem peteret, in cuſtodiam, ac paulo poſt, à mercatoribus agnitus, in arctiſſima vincula eſt conjectus: ac, fere poſt decennium, ad ſordes aliaſque miſerias accedente amentia, vita turpiter acta dignum habuit exitum. Primo ſtatim Vere ut res, ſuperiorum annorum tumultibus conquaſſatas, reficeret & ſtabiliret, Prorex ſtatuit, conventibus juridicis habendis, univerſum Regnum obire. Ea res, pro cujuſque ingenio & condicione, varie animos affecit: nam adverſæ factionis homines vulgo paſſim Proregis ſeveritatem, vel (ut ipſi dicebant) crudelitatem, non eis modo, qui, propter ſcelerum magnitudinem, leges & æquum jus ferre non poſſent, poſt tantam proxime ſuperioris temporis licentiam, formidoloſam prædicabant: Regina autem liberata, aliis præmiorum, aliis impunitatis ſpes ante oculos erat: quibus rebus adducti plerique, ex eis etiam, qui præcipue ejus capiendi auctores fuerant, in diverſam factionem ſunt protracti. Mætellanus, quantum Reginæ rebus favebat, tantum Bothuelium, hominem ſceleratum & perfidioſum, & in cædem ſuam imminentem, oderat: & quia Regina incolumi, illum ſubverti poſſe, deſperabat, in comitiis publicis facile paſſurus videbatur, ut, ſecundum leges & inſtituta majorum, pœnæ de ea expeterentur: in eadem cauſa erat Jacobus Balfurius, Bothuelium ſibi implacabilem ratus, & uterque non alienus à conſilio Regis trucidandi, putabatur. Sed Bothuelio capto, & apud Cimbros in vincula conjecto, ad Reginam liberandam, animum adjecerunt, non modo, quod facilius apud eam criminis communis impunitatem ſperabant, ſed quod, quæ maritum ſuſtuliſſet, non mitiorem in filium, cujus adhuc ipſa infantia, & Regii nominis umbra eam Regno exuiſſet, fore putabant: &, ad ſuam etiam ſecuritatem facere, arbitrabantur, ne filius, vindex paternæ cædis, ad Regnum perveniret. Conjecturæ etiam non obſcuræ accedebant, quæ, animum Reginæ à tali facinore non abhorrere, indicabant: ſæpe ex ea auditum eſt, eum puerum non eſſe vitalem: ſe enim accepiſſe Luteciæ ex perito Mathematico,

matico, affirmabat, primum ſuum fœtum non ultra annum victurum; & ipſa, in eandem (ut creditur) ſpem, venerat aliquando Sterlinum, ut infantem Edimburgum ſecum deduceret: quibus ſuſpicionibus factum eſt, ut Joannes Areskinus, arcis præfectus, puerum ſibi eripi, non ſit paſſus: & Nobilitatis bona pars, Sterlini coacta, conjuraret, de pueri ſalute tuenda. Hamiltonii quoque ad Reginam liberandam, totis viribus iucumbebat, quod puero per eam ſublato, uno gradu propius ad Regni ſpem ipſi admoverentur: nec magni deinde laboris, ac periculi fore, eam quoque tollere: quippe cunctis tot criminibus inviſam, &, poſt interpellatam tyrannidem, crudelitati naturæ magis obſecuturam. Argathelius, & Huntilæus, quod alter matrem, alter uxorem è gente Hamiltonia haberet, eorum ſpem fovebant, & ſucceſſibus favebant: ſed & illos ſuæ, & propiores cauſæ impellebant, quod neuter ſcelerum Reginæ inſcius putabatur. Gulielmus Moravius Tilibardinus, ob diverſam, in Religionis controverſiis, ſententiam, alienus, &, privata etiam de cauſa, Proregi iratus, etſi antea, in Regina capienda, egregiam operam navaſſet, tum non ipſe modo à Regis partibus diſceſſit, ſed magnam amicorum manum, ſpe non exigua emolumentorum objecta, ſecum traxat. Hi quidem fuerunt principes Reginæ liberandæ. Sed & alii permulti, quos vel domeſticæ neceſſitates, vel inimicitiæ privatæ, vel doloris ulciſcendi, vel honoratioris loci ſpes eodem impulerant, vel propinquitatibus, aliiſque neceſſitudinibus iis, quos nominavi, illigati, in eadem cauſa fuerunt. In hoc rerum tam turbido ſtatu, Prorex, adverſus amicorum preces & inimicorum minas juxta firmus, cum etiam, libellis propoſitis, nec odiorum cauſas, nec vindictæ cupiditatem diſſimularent, &, qui divinandi ſcientiam ſibi arrogarent, ut qui non ignari conjurationum adverſus eum initarum eſſent, diem præfinirent, intra quem moriturus eſſet: tamen in propoſito perſtabat: ac ſæpe dictabat, Se ſatis ſcire, vitam ſibi aliquando finiendam: honeſtius autem ſe non poſſe eam deponere, quam, in tranquillitate publica procuranda. Igitur conventu primum Glaſcuam indicto, eo venire juſſis Levinianis, Renfroanis, & Glottianis, dum ibi juri dicundo, & flagitiis puniendis vacat, conſilia, de Regina liberanda, jam diu agitata tandem ad exitum pervenere. Ejus facinoris ratio hæc fuit. Erat in arce, quæ eſt in lacu Levino, ubi Regina cuſtodiebatur, Proregis mater, treſque, ex alio patre, fratres, aliaque mulierum turba

turba: neque quiſquam, ad eam viſendam, admittebatur, præter notos, aut à Prorege miſſos: ex hac turba domeſtica, Reginæ viſus eſt maxime idoneus Proregis frater, natu minimus, Georgius Duglaſſius, adoleſcens non inamœno ingenio, & qui, per ætatem, blandiciis muliebribus facile capi poſſet, is ſæpenumero, per ſpeciem luſuum, quibus ocium ſe Aulicum oblectare ſolet, cum familiariter cum ea aſſueſceret, è vulgato arcis miniſterio, alios muneribus, alios pollicitando, devinciendos ſuſcepit: Neque illa, cui ſe ſemel permiſerat, & à quo libertatem ſperabat, ei quicquam negare, in animum induxerat. Georgius igitur, incolumitatem ſuorum pactus, & ſpe divitiarum & potentiæ, in poſterum, captus, nec matre (ut creditur) inſcia, nihil omittit, quod, ad cœpta peragenda, facere videretur: id, etſi nonnulli ſenſerant geri, & ad Proregem detulerant, ille adeo ſuorum fidei credebat, ut nihil è priſtina cuſtodia mutaret, niſi quod, Georgium ex inſula emigrare, juſſerit. Is cum in pagum proximum, ad oram Lacus, ſe contuliſſet, per miniſtros arcis, pecunia corruptos, prope liberius quam antea, conſilia cum Regina, de rebus omnibus, communicabat: Itaque non ſolum Scoti, quibus præſens rerum ſtatus non ſatis placebat, in conſcientiam aſciti, ſed Galli quoque, per Jacobum Hamiltonium, qui, ante annos non adeo multos, Prorex fuerat, & Jacobum Betonium, Glaſcuæ Archiepiſcopum, ſollicitati fuerunt, Scotis operam, Gallis pecuniam pollicentibus. Circa finem Aprilis, Legatus è Gallia venit, ac, nomine ſui Regis, poſtulavit, ut ſibi Reginam convenire liceret: ac, ſi id negaretur, præ ſe ferebat, ſe confeſtim diſceſſurum. Prorex, id ſuæ poteſtatis, negare: neque Reginam à ſe in cuſtodiam traditam, neque quicquam, inconſultis, qui primi eam cuſtodiendam commiſiſſent, & qui poſterius factum illorum ſuo decreto confirmaſſent, ſe ſtatuere poſſe: Quod autem poſſet, ſe & ſorori, & amico Regi gratificaturum, & viceſimo die proximi menſis conventum ei Nobilitatis daturum. Cum Legatus eo reſponſo videretur placatior, & Prorex juri dicundo intentus eſſet, Regina, corrupto naviculatore, reliquiſque comitibus, conficta cauſa, ablegatis, è lacu educitur: id cum prandentibus in arce renunciatum eſſet, fruſtra tumultuatum eſt: ſcaphis enim omnibus in ſiccum extractis, ita foramina, in quæ ſcalmi immittuntur, omnibus fuerunt obturata, ut ſequendi repente facultas tolleretur. Regina ab equitibus, ad ripam expectantibus, excipitur, & per domos conſciorum deducta, magno comitatu poſtridie, qui erat, ad v. Non. Maii,

ad Hamiltonium venit, qui pagus octo millia paſſuum diſtat à Glaſcua. Re paſſim divulgata, multi, qui vel partibus Regiis, jam antea non admòdum firmis, diffidebant, vel quibus apud Reginam novæ gratiæ ſpes erat, vel quibus in veterum officiorum memoria fiducia erat collocata: in hoc tumultu, partim animos palam renudarunt, partim, anteactorum venia clam impetrata, aleam fortunæ expectantes, apud Proregem hæſerunt: & cum aliorum defectio minus admirationis habuiſſet, Roberti Bodii diſceſſus, qui ad eum diem, ſummam conſtantiæ opinionem comparaſſet, magnam tum ſermonibus variis occaſionem præbuit. Is, in claræ familiæ (de qua dictum eſt à nobis, in vita Jacobi Tertii) ruinis, ſub patre, viro forti, & antiquæ parſimoniæ æmulo, parce & tenuiter educatus, eundem, quem ceteri propinqui, vitæ curſum eſt ſecutus, ut videlicet, ad firmiores opes ſe applicans, ſibi viam ſterneret, ad antiquas familiæ, nuper florentiſſimæ, vires inſtaurandas. Igitur & pater, & ipſe ad Hamiltonios, rerum potentes, ſe primum applicuerunt: ſummo autem ab illis Magiſtratu ad Reginam viduam translato, cum, de religionis controverſiis, tumultus eſſet exortus, ſe cum doctrinæ purioris aſſertoribus, à qua pater ejus fuerat alieniſſimus, conjunxit: quæ tum factio putabatur validiſſima, atque in ea permanſit, uſque ad Reginæ reditum è Gallia: opinionemque magnam, de ſua conſtantia, fortitudine, & prudentia excitavit: qua impulſus Gileſpicus, Argatheliæ Comes, ab ejus prope unius conſilio pendebat. Verum cum forte Sterlini aliquot è principibus procerum conjuraſſent, in nullum quidem facinus, ſed, de incolumitate Regis tuenda, ipſe quidem fœderi ſubſcripſit: ſed, eadem levitate, & ille, & qui ejus conſiliis tum regebatur, Argathelius, quid in eo conventu actum fuiſſet, ad Reginam reſcripſerunt: atque, ab eo tempore, Reginæ Bodius, adverſus veteres amicos, omnium conſiliorum ejus fuit particeps: nec majorem illic conſtantiæ, quam apud ceteros levitatis & inconſtantiæ opinionem peperit. Regina autem in cuſtodiam incluſa ad Moravium Proregem electum, ſe Bodius contulit: eique ingenium & induſtriam ita probavit, ut ad intima conſilia adhiberetur: aliis autem aliter de eo ſentientibus, tamen, in quæſtione rerum capitalium Glaſcuæ, apud Proregem in ferventiſſima erat gratia: verum cum, rem ad certamen ſpectare, videret, clam ad Reginam eſt profectus: inde autem cum literis filium ad Comitem Mortonium miſit, excuſans diſceſſum, atque affirmans, ſe fortaſſe non minus partibus

bus Regiis profuturum, quam ſi apud eos manſiſſet. Ejus igitur defectio, propter multorum conceptam de moribus ejus opinionem, tum præcipue ſermonibus hominum dabat materiam. Interea, in Conſilio apud Proregem acriter diſputatum, illic ne manerent, an, ubi Rex erat, Sterlinum tranſirent: multi vehementer illinc diſcedere ſuadebant: commemorabatur Hamiltonium pagus frequens in propinquo, & totius ampliſſimæ familiæ clientelæ, undique circumfuſæ, & advenerant cum Regina circiter quingenti equites, &, è remotioribus etiam locis multi adventare dicebantur: cum Prorege ſoli prope familiares, ceteris partim ad Reginam transfugis, partim ad ſua cujuſque negotia, ut in rebus maxime tranquillis, ſenſim dilapſis: & quanquam Glaſcuenſes ſatis fidi videbantur, ut ab Hamiltoniis, rerum potientibus, multis & magnis incommodis affecti, tamen oppidum ipſum vaſtum, nec pro magnitudine frequens, & undique pervium erat. Contra, alii diſſerebant, omnia fere è primis initiis pendere: diſceſſum fore infamem & fugæ proximum: ſuſpicionem omnem metus tum maxime vitandam, ne & hoſtium animos augerent, & ſuorum imminuerent: eſſe in propinquo potentes familias Cunigamiorum, & Sempliorum: eſſe, ab altera parte, Leviniam, Regis peculiare patrimonium: inde proximos intra paucas horas, reliquos poſtridie, aut certe tertio die affuturos: interea, dum longinquiora auxilia convenirent, in his ſatis præſidii, adjunctis præſertim oppidanis, fore. Hæc ſententia in Concilio vicit. Legatus Gallus ultro citroque commeabat, magis ſpeculator, quam, id quod ſimulabat, pacificator: nam cum initio copias Glaſcuæ exiguas, circa Hamiltonium multitudinis magnæ ſpeciem vidiſſet, Reginam ſtrenue, ad fortunam certaminis ſubeundam, animabat. Jam Prorex, collectis è locis propioribus amicis, longinquiores è Marcia & Lothiana, expectabat. Hi cum adveniſſent circiter ſexcenti lectiſſimorum virorum, uno eis ad quietem die dato, ſtatuerat, ad Hamiltonium proficiſci, ac prælio, ſi poſſet, ſtatim decernere: moram enim ſuis noxiam, hoſtibus utilem arbitrabatur, ut quibus remotiſſimæ regni partes favebant. Interea, perendie illius diei, de tertia vigilia, fit certior, hoſtes, è pluribus, ubi diverſabantur, locis cogi: numero enim confiſi, quod ſupra ſex millia & quingentos in armis habebant: ſciebantque, apud Proregem vix plena quatuor millia eſſe: decreverunt autem, præter Glaſcuam ducere: ac, Regina in arce Britannoduni relicta, bellum ſuo arbitratu vel gerere, vel ducere: aut, ſi Prorex (quod non ſperabant)

 bant)

bant) ſe in itinere objeciſſet, ſtatim confligere: Neque de certaminis eventu dubitabant. Ille vero, ut qui ultro hoſtes provocare ad certamen ſtatuerat, cum primum ſuos educere potuit, ante oppidum in campis patentibus, qua hoſtes venturos exiſtimabat, acie inſtructa, aliquot horas ſtetit. Sed cum, agmen eorum ulteriore fluminis ripa agi videret, eorum conſilio ſtatim intellecto, & ipſe ſuos pedites per pontem, equites per vada, æſtu maris tum libera tranſmiſſos, Lanſidum petere juſſit. Vicus is eſt, ad Cartham flumen, qua iter hoſtibus erat, ſitus in radicibus collis, ad Occidentem hibernum ſpectantibus, ab Oriente & Septentrionibus, declivi aditu, ceteris partibus leviter in planiciem decreſcentibus. Eo, tanta feſtinatione, properatum eſt, ut Regiæ copiæ prope collem occuparent, priuſquam ab hoſtibus, qui eundem locum petebant, eorum conſilium intelligi poſſet, quanquam breviore via eo properarent. Sed duæ res illis adverſæ, Regiis percommodè acciderunt: altera, quod Gileſpicus Cambellus, Argatheliæ Comes, penes quem ſumma imperii erat, repentino dolore correptus, conciderat, ac ſuo caſu nonnihil agmen remoratus eſt: altera, quod eorum agmen, in modicas valles ſubinde demiſſum, nunquam totas Regias copias uno aſpectu viderant: quarum credita paucitas (ut etiam erat) fecit, ut juxta eas, atque locorum iniquitatem contemnerent. Tandem Reginæ copiæ cum propius acceſſiſſent, & locum, quem petebant, ab hoſte teneri viderent, ipſi, altero colle, ex adverſo ſe leviter attollente, occupato, ſuos in duas acies dividunt: in prima, quicquid erat roboris, locant: ea ſi adverſam hoſtium aciem impuliſſent, ceteros, eorum fuga conſternatos, ſine certamine habituros, putabant, Regii quoque duces ſuos in duas acies diviſerant: in dextera erant, Jacobus Duglaſſius Mortonius, Robertus Semplius, Alexander Humius, Patricius Lindeſius, cum ſuis quiſque clientibus: in ſiniſtra, Joannes Marriæ, Alexander Glencarniæ, Gulielmus Taichiæ Comites, ac cives Glaſcuenſes: ſclopetarii vicum ſubjectum & hortulos, juxta viam publicam, tenebant. Cum utrinque acies in procinctu ſtarent, tormentarii Reginæ, à Regiis loco pulſi, ceſſerunt: contra equitatus Regius, dimidio inferior, loco ceſſit: Illi, ſuo prælio defuncti, ut peditum quoque ordines turbarent, cum in collem aciem erigere tentarent, à ſagittariis Regiis, & parte equitum, qui ſe ad ſuos ex fuga collegerant, rejecti, retro abierunt: interea, ſiniſtrum hoſtium cornu per viam publicam, qua clivus

erat,

erat, in vallem demiſſior progrediens, quanquam & ipſi à ſclopetariis vexarentur, tamen, ex anguſtiis egreſſi, aciem explicuerunt. Ibi duæ phalanges, ſariſſarum denſo utrinque vallo præ ſe objecto, ad horæ inſtar dimidiæ ſpatium, neutra inclinante, obnixæ, tanta pertinacia certabant, ut, quibus, haſtæ prælongæ fractæ erant, pugiunculos, lapides, lancearum fragmenta, denique quicquid erat ad manum, in ora hoſtium adverſa jacerent. Sed cum, ex ordinibus extremis Regiarum partium, quidam (incertum metu, an parum fido erga ſuos animo) fugerent, eorum fuga procul dubio pugnantes perturbaſſet, niſi denſitas ordinum ſenſum eorum, quæ apud poſtremos gerebantur, ad primos pervenire non permitteret: &, qui in ſecunda erant acie, animadverſo periculo, cum neminem contra ſe venire viderent, aliquot cohortes, integris ordinibus, paulatim in dextrum deflectentes, ſe cum prima conjunxerunt: eorum impetum, qui ex adverſo erant, cum non ferrent, retro, velut ruina impulſi, fugam capeſſivere: nec, multorum animis ira & odio privatim incitatis, victi ſine inſigni clade diſceſſiſſent, ni Prorex, miſſis in omnes partes equitibus, cædere fugientes vetuiſſet. Secunda Regiorum acies, cum eo uſque ſtetiſſet, donec, hoſtes profligatos paſſim ſine ordine fugere, videret, tum demum & ipſa, ad perſequendum abeuntes, converſa, ordines ſolvit. Regina, quæ ad mille ferme paſſus ſpectatrix pugnæ cum equitibus ſuæ partis, qui integri ex acie redierant, Angliam verſus iter intendit: ceteri, qua cuique ad ſuos reditus commodiſſimus erat. Ceciderunt in acie pauci, plures per agros, laſſitudine & vulneribus confecti, paſſim jacentes inventi: numerus omnium cæſorum, circiter trecenti, captivorum major: è Regiis copiis, non adeo multi vulnerati: in iis, primi Ordinis, Alexander Humius, & Andreas Stuartus: unus modo cæſus: reliquus exercitus, præter equitum paucos, qui fugientes longius inſecuti erant, læti in oppidum ſe receperunt: ac, ubi gratias Deo egiſſent, qui, ſecundum fas & æquum, adverſus tanto majores fortium virorum copias, victoriam pene incruentam dediſſet, alii aliis gratulantes, ad prandendum diſceſſerunt. Pugnatum eſt, decimo tertio die Maii, undecimo, quam è cuſtodia Regina erat elapſa. Legatus Gallus, qui eventum pugnæ expectaverat, atque animo certam Reginæ ſpondebat victoriam, ea ſpe fraudatus, perſonam exuit: ac, non convento Prorege, ad quem ſe miſſum ſimulaverat, acceptis equis ac ducibus, qua poterat proxime, ad Angliam contendit:

dit: in itinere ſpoliato à latronibus, Jacobus Duglaſſius, Drumlanrici Comarchus, etſi eum cum inimicis ſtare ſciret, tamen nomini Legationis hunc habuit honorem, ut, ſua ei reddenda, curaret. Prorex reliquum diei, quo pugnatum eſt, in recenſendis captivis, conſumpſit: alios liberos, alios, datis vadibus dimiſit: principes retenti, & præcipue, qui è familia erant Hamiltonia, & in cuſtodias diſtributi. Poſtridie, gnarus, quanto ea gens apud vicinos odio laboraret, reliqua turba ſequi vetita, quingentis tantum equitibus comitatus, in vallem Glottianam profectus, omnia plena fugæ veſtigiis & vaſtitatis invenit, magis reputantibus incolis, quid meruiſſent, quam in Proregis clementia, etſi ſatis ipſis perſpecta, ſpem collocantibus: Hamiltonium, & Dreſanum arces receptæ, omnium rerum vacuæ, niſi, quod in Hamiltonio, è Regia Jacobi Quinti ſupellectili, nonnihil inventum. Idem terror Reginam, ſive quod, nullum locum in illa Scotiæ regione ſatis tutum ſibi putaret, ſive, quod Joannis Maxuallii Hereſiani fidei parum crederet, tranſire in Angliam, coëgit. Ceteris à Prorege domi, pro tempore, rebus compoſitis, in menſem conventus omnium Ordinum Edimburgum eſt indictus: ad eum impediendum, multa ab adverſa factione ſunt excogitata: rumores paſſim ſparſi, de auxiliorum Gallicorum adventu: nec tamen in totum vani: nam cohortes aliquot ad mare deſcenderant, duce Martigio, homine impigro, è familia Lucemburgica, quam primum in Scotiam trajecturæ: &, niſi bellum in Gallia civile repente fuiſſet exortum, tranſiſſent. Sed ea res non tam Proregi erat futura formidoloſa, quam inimici rebantur: quippe, quæ ab illis alienatura eſſet, & ipſi conjunctura arctiſſime vires Anglorum eſſet. Argathelius quoque cum ſexcentis fere propinquis & clientibus, Glaſcuam venit: ibi cum Hamiltoniis, & aliis quibuſdam factionis principibus collocutus, de comitiis impediendis, cum nulla ratio certa ejus conſilii iniri poſſet, diverſi domum quiſque ſuam abierunt; & Huntilæus, coactis circiter mille peditibus, ut diem comitiorum obſervaret: Perthum uſque proceſſit: illic vadis Tai fluminis à Gulielmo Ruveno, & Nobilitate vicina, quæ in fide permanſerat, obſeſſis nulla re ex ſententia confecta, retro ceſſit. Et, eodem tempore, literæ Reginæ Anglorum ad Proregem, ab hoſtibus publicis impetratæ, de conventu differendo: petebat enim, Ne judicium de rebellibus præcipitaretur, donec ipſa certior, de tota cauſa, fieret: Se enim non poſſe honeſte, periculum Reginæ, & vicinæ,

vicinæ, & ſanguine ſibi conjunctiſſimæ, negligere, quæ graviſſimam ſibi quereretur injuriam à civibus factam. Id, quanquam leve videbatur, tamen ſi rebelles impetraſſent, omnia ſibi integra fore, ſperabant: vel, quod ea mora, & ludificatio aliquid virium, & animorum ſuis additurum, hoſtibus detracturum videretur: præſertim, cum dilatio Regiorum adſcribi timori poſſet: præter hæc, quod ipſi ſua interim comitia, Reginæ nomine, decreverant indicere. Sed Prorex, cum videret, quantum intereſſet, publice conventum peragi, etiamſi omnes hoſtium vires in unum coirent, ad diem dictum convenire ſtatuit. In eo conventu magna contentione certatum eſt, an, ſine diſcrimine, omnes, qui arma adverſus Regem tuliſſent, neque poſtea facti veniam petiiſſent, damnari deberent perduellionis, ac bona eorum fiſco addici. Obtinuit tamen Gulielmus Mætellanus, qui rebellibus adhuc (occulte tantum) favebat, ut pauci, ad ceterorum terrorem, in præſentia, damnarentur: ſpes clementiæ tamen ceteris, ſi reſipiſcerent, oſtentaretur. Ea res mirum in modum conjurationem rebellium auxit, & pertinaciam fovit: cum & pœnam ſui ſceleris dilatam viderent, & pro certo ſibi perſuaſiſſent, neque Reginam vicinam, & ſanguine junctam, neque Guiſianos, quorum tum in aula Gallica tantæ vires erant, paſſuros, ut Rex Gallus hanc imperii imminutionem patienter ferret: nec, ſi ab iis etiam deſererentur, ſe tam eſſe infirmos, ut, ſine externis auxiliis, ſuam cauſam tueri non poſſent, cum, & numero & opibus, præſtarent, neque quicquam ad victoriam deeſſet, præter inanem nominis Regii, per vim occupati, umbram. Prorex interea nihil aliud, quam tranquillitatem publicam, ſpectans, è vicinioribus leviter multatos in gratiam recepit: Rothuſiæ Comitem, deprecantibus amicis, ad triennium relegavit: alios, ad reſipiſcendum, per familiares aſſidue ſollicitabat. Sed, cum, plurimorum animos obſtinatos, & ad vindictam pronos, videret, collecto exercitu, in Annandiam, & Nithiam, & inferiorem Gallovidiam eſt profectus: ibi alias arces cepit, & præſidiis occupavit: alias, quarum domini pertinaciores erant, diruit: brevique regionem omnem domiturus videbatur, ni literæ Reginæ Anglorum curſum victoriæ interrupiſſent. Ea enim, ab exulibus perſuaſa, magnam quidem injuriam Reginæ Scotorum fieri, quam cives mali falſa invidia onerabant: ſed maxima nomen Regium contumelia affici, ac vileſcere ſacroſanctæ Majeſtatis auctoritatem, ſi hominum ſeditioſorum libidini expo-

nerentur: ad unam quidem atrociſſimi facinoris injuriam, ſed ad omnes pertinere exemplum: itaque mature obviam eundum, ne latius contagio Reges pellendi proſerperet. Cum hujus generis multa, adverſus Regiæ cædis vindices, dicerentur, Angla, per literas, à Prorege poſtulavit, Ut idoneos homines ad ſe mitteret, qui totius rei, ut geſta erat, ordinem exponerent: ad ea, quæ in ipſum abſentem jacecentur, ſive crimina, ſeu convicia, reſponderent. Id cum per ſe grave, & moleſtum apparebat, res judicatas in dubium, ac prope novam judicii aleam revocari iterum, apud exteros Reges, ac ſæpe hoſtes & æmulos, & quorum animi ab inimicis jam præoccupati eſſent, quodam modo cauſam dicere capitalem, plenum dedecoris & periculi videbatur: multa tamen erant, quæ illam condicionem, quamvis iniquam, accipere cogebant. Foris enim, Cardinale Lotharæno, Reginæ avunculo, aulam Gallicam ad nutum verſante, & domi, multo maxima Nobilitatis factione in Reginæ partes conjurata, ſi etiam Angla offenderetur, nullas ſibi vires eſſe, quibus tot difficultatibus reſiſterent. Igitur, cum decretum eſſet, Legatos mittere: nec ſatis conveniret, qui mitterentur, primoribus id onus recuſantibus, tandem ipſe Prorex, ſe iturum profeſſus, comites elegit: unum quidem renitentem, ac prope invitum, Gulielmum Mætellanum: hominem enim factioſum, & quem, jam in Reginæ partes inclinatum, videbat, parum tutum arbitrabatur, in tam dubio Regni ſtatu, domi relinquere: itaque magnis & pollicitationibus & præmiis, ut una ſecum proficiſceretur, pellexit: nec dubitabat, quin animum avarum donis aut vinceret, aut inflecteret: reliquos autem volentes duxit, Jacobum Duglaſſium, & Patricium Lindeſium ſupremi, Epiſcopum Orcadum, & Abbatem Fermelinoduni, Eccleſiaſtici ordinis: Jureconſultos, è collegio judicum, Jacobum Macgillium, & Henricum Balnavium: his nonum adjecit Georgium Buchananum. His difficultatibus animum ejus circumventum duæ res ſublevabant, æquitas cauſæ & poſtremæ Reginæ Anglorum literæ, quibus affirmabat, ſi vera eſſent ea crimina, quæ Reginæ Scotorum objicerentur, ſe eam exiſtimaturam, quæ Regnum gereret, indignam. His literis, Prorex paulum in meliorem ſpem erectus, ſupra centum equitum comitatu iter ingreſſus eſt: etſi certis indiciis comperiſſet, Veſtmariæ Comitem, juſſu Ducis Nortfolciæ, in inſidiis fore, ut eum exciperet, prius quam Eboracum veniret. Quarto Nonas Octobres, urbem Eboracum, conventui deſtinatum, introiit: eodem

dem die, ac prope eadem hora, Thomas Havartus, Nortfolciæ Dux, eo venit. Cauſa inſidiandi Proregi erat, quod Dux per ſecretos nuncios, de matrimonio cum Regina, tum agebat: igitur, quo facilius Regiæ cædis ſuſpicio tolli poſſet, & ipſa ad ſuos redire, ſtatuerat, occiſo Prorege, literas ad Bothuelium à ſe ſcriptas, in quibus ſceleris manifeſta continebantur indicia, captas ſupprimere: ſed quia, Duce tam propinquo, res ita confici non poterat, ut ille cædis tam inſignis infamia non aſpergeretur, inſidiæ in aliud tempus rejectæ ſunt: Adjuncti erant, una cum Nortfolcio, ad Scototum controverſias audiendas, Suſſexiæ Comes, & Rodolfus Sadlerius; Eques: hic, ab omnis diſſidii veneno purus, ille (ut vulgo creditum eſt) in partes Havarti proclivus. Poſt paucos dies, affuerunt à Regina Scotorum miſſi, & qui de civibus ingratis quererentur, auxiliumque ad redeundum, ab Angla, ſine ulla diſceptationis mora, poſtularent. Hi ſeorſum à Prorege & Comitibus auditi, primum proteſtati ſunt, ſe non, ad eos tanquam judices, qui jus ullum ſtatuendi haberent, venire: multis verbis injurias, Reginæ à civibus factas, expoſuere: poſtularuntque à Regina Anglorum, ut vel civibus ingratis perſuaderet, ut ſuam Principem reciperent, vel, ſi id recuſarent, ipſa ei daret exercitum, qui, invitis hoſtibus; ſe reducerent. Prorex poſt aliquot horas, auditus, contra, rem ad diſceptationem juris apud æquos arbitros vocabat: nihil à Regiis, niſi jure & legibus, & è vetuſtis gentis inſtitutis, idque in conventu publico actum, contendebat: neque quicquam, quod publice in conventu frequentiſſimo ab omnibus Ordinibus eſſet decretum (nonnullis eorum, qui nunc hic accuſarent, ſubſcribentibus) ſe privatum cum paucis poſſe abrogare. Sed cum Angli cognitores dati, ſibi illis Scotorum decretis domi factis, & nunc prolatis ſatisfactum, negaſſent, niſi cauſæ proferrentur, quæ proceres, ad tam ſevere adverſus Reginam ſuam pronunciandum, impuliſſent. Prorex, qui id maxime defugeret, ne & Reginam, & ſororem accuſaret, & fœdiſſima ejus flagitia apud exteros, non gravate audituros, evulgaret, negabat, ſe aliter id facturum, niſi Regina Anglorum repromitteret, ſe, ſi ſatis dilucide, Regem Scotorum ab uxore cæſum fuiſſe, probaretur, cauſam novi Regis defenſuram, atque eum, velut in fidem, ſuſcepturam. Cum autem legati Angli, eam ſe modo poteſtatem habere, dicerent, ut utriuſque partis poſtulata audirent & ad Reginam ſuam deferrent rem integram, Prorex iterum rogat, ut à Regina ſua promiſ-

ſum aliquod, ſuper ea re, exprimerent, aut ipſi cognitores, libere de cauſa pronunciandi, poteſtatem impetrarent: Id ſi facerent, ipſe contra ſpondebat, ſe, niſi perſpicue oſtenderet, Regem, uxoris conſilio, interemptum, nullam, quæ graviſſimis ſceleribus irrogari ſolet, pœnam deprecaturum. Iis de rebus cognitores ad Reginam ſcripſerunt, illa reſcripſit, ut Scoti Regiæ partis unum; aut plures è ſuis in Aulam mitterent, à quibus, de cauſa eorum, dilucide poſſet edoceri: id ubi factum eſſet, ſe, quod ſuum munus eſſet, viſuram. A Prorege miſſi, Gulielmus Mætellanus, de quo multæ ſiniſtræ ſuſpiciones indies ſuboriebantur, & Jacobus Macgillius, non tam adjutor in tranſigendo negotio publico, quam obſervator earum rerum, quæ ab eo gererentur. Suſpiciones in Mætellanum cum aliis multis de cauſis ortæ erant, his potiſſimum. Ante ſuum in Angliam adventum, cum ſedulo conſilium ſuum cælare conaretur, tamen, ex dictis factiſque, multoque uſu cùm hominibus adverſarum partium, tum vero multo clarius, ex literis ejus deprehenſis, apparuere: quibus Reginæ perſuadere nitebatur, ſuam operam poſſe adhuc ei utilem fore, exemplo leonis, qui (ut eſt in apologo) aliquando retibus implicitus opera ſoricum, animalium infirmiſſimorum, vinculis fuit liberatus: poſtea autem quam Eboracum eſt ventum, nullam prope noctem intermittebat, quin principes Legatorum adverſæ partis conveniret, conſiliaque cum eis communicaret, &, quid Prorex pararet, eos præmoneret. Nec Prorex tamen eos congreſſus prohibere voluit, gnarus, ſe nihil amplius profecturum, quam ut inhibiti ſecretius aliquanto coirent. Hæc cum proditæ cauſæ publice ſatis manifeſta eſſent indicia, fortuna tamen certius ex inopinato, attulit argumentum. Cum forte, venandi ſpecie, Mætellanus cum Norfolcio in agros propinquos exiſſet, ibi, multis altro citroque, de tota re, diſputatis, convenit inter eos, rem lente tractandam, &, velut ex intervallo (ſi fieri poſſet) ſæpe repetendam, ita ut nihil in ſummam conficeretur: nec cauſa omnino deſerta relinqueretur: ita Proregem, aut infecto, cur venerat, negotio, abiturum, aut, rebus interea domi turbatis diſcedere coactum iri: ſimul etiam, cum tempore, alia remedia emerſura: nam jam tum civile bellum Norfolcius meditabatur, quo Reginarum alteram tolleret, alteram uxorem duceret. Hæc Mætellanus cum retuliſſet Joanni Leſlio, Roſſienſi Epiſcopo, ſecretorum omnium Reginæ conſcio, ille ad eam ſcripſit, qualiter Duci placuiſſet, eam ad Aulam reſcribere,

ſcribere, quem, in poſterum, curſum tenere, nec, ob exitum tardiorem, ſpem, de cauſæ ſucceſſu, deponere. Hæ literæ, à Regina lectæ, ac deinde multorum manibus, tanquam chartæ neglectæ, jactatæ, ad Proregem tandem delatæ ſunt, atque hoc profecerunt, quod ſummam conſilii inimicorum, ex eis, cognovit: nam jam ante Mætellani perfidiam, multis experimentis, compererat. Legati, quos dixi, cum Londini Reginam conveniſſent, ei; & Concilio ejus commodiſſimum eſt viſum ut Prorex ipſe adeſſet, & præſens, de rebus omnibus controverſis diſceptaret: igitur, parte comitatus domum dimiſſa, cum reliquis ipſe Londinum eſt profectus. Sed ibi eadem, quæ Eboraci, difficultas ei eſt objecta, dum accuſationem, adverſus Reginam ſuam, & eandem ſororem, recuſat ordiri, niſi, ſcelere detecto, Regina Angla Regis Scotorum factionem in ſuam fidem reciperet: id vero ſi ſpondeat, nullam ſe moram accuſationi facturos: eadem lege, quam apud cognitores Eboraci ſibi dixerant. Dum hæc Londini geruntur, Regina Scotorum, auctore Jacobo Balfurio, res domi turbare conabatur: id quo facilius aſſequeretur, non modo ad exules, & Bothuelii propinquos ſcribit, ut, quibuſcunque poſſent rationibus, adverſæ factionis homines hoſtiliter infeſtent, ſed, &, per totum Regnum, Vicarios creat, quibus Regiam poteſtatem attribuit; rumores paſſim ſpargi curat, Proregem, & comitum ejus primos in arcem Londinenſem incluſos: ſed id mendacium cum non adeo diuturnam fidem habiturum videretur, fingit, Proregem, ut Scotorum regnum Anglorum ditioni ſubjiceret, arces munitiores, & Regem ipſum obſidem promiſiſſe. Id propterea fictum ab ea, creditur, fit, quia per Procuratores Anglis eadem promiſiſſet, eaque pollicitatio, ut vana, ab eis contemneretur: quando nihil earum rerum in ſua poteſtate habebat, vulgi animis mendacio ſemel occupatis, Proregi invidiam creari, volebat: vel, ſi ignominiam à ſe avertere non poſſet, eam ſaltem, cum adverſa factione cupiebat communicari. Cum, his anguſtiis, Prorex undique ſe videret obſeſſum, quam primum domum, rebus utcunque expeditis, redire ſtatuit. Itaque, Anglis ſæpe ac vehementer flagitantibus, ut rerum in Scotia geſtarum (quibus ignotis, ipſi nihil ſtatuere poſſent) cauſas explicaret, cum & magnopere cuperet, Reginæ Anglorum tum ſatis facere, quam, ſine maximo cauſæ, quam ſuſtinebat, damno, non poſſet offendere, & domum redire, ut bellum civile imminens, in ortu ipſo, extingueret, nec alterutrum facere poſſet, niſi ad

cauſam adjuncta, aut certe non adverſante Regina Anglorum; apud ejus Conſilium proteſtatus, ſe, non ſua ſponte, ſed importunitate inimicorum coactum, ut ſuam Reginam, & eandem ſororem apud exteros immaniſſimi ſceleris accuſaret. Id autem, non eam criminandi libidine, ſed, ſui expurgandi neceſſitate, impulſum, ut faceret: invitumque facturum, ut ea detegeret, quæ ſempiterna oblivione, ſi fieri poſſet, ſepulta cuperet: Ejus facti ſi qua eſſet invidia, merito in eos verti debere, per quos non fuerit integrum, antiquum obtinere ingenium, ut bonis Principibus libenter pareret, & malis invitus malediceret: Unum orabat, ut, qui ipſum in id certamen invitum traxiſſent, adeſſent, objecta crimina audirent, & ſi quid falſi afferretur, coram Concilio diluerent: ſe etiam, in rebus multo graviſſimis, ipſorum teſtimoniis uſurum. Eam conditionem Reginæ procuratores, qui parum ſuæ fidebant cauſæ cum recuſarent, ac, unum id petere, perſeverarent, ut Regina, vi & armis expulſa, reſtitueretur, dies præfinitus Proregi, quo die cauſas oſtenderet, cur cædis Regiæ ultores (nam ipſe tum aberat in Gallia) arma ſumpſiſſent, & Reginam ſuam Regni adminiſtratione dejeciſſent, ac cetera, quæ ad id tempus conſtituta ſunt, geſſerint. Ibi cum & rerum, uti geſtæ fuerant, explicatus fuiſſet ordo, & prolata eorum, qui ſceleris, in Regem commiſſi, erant conſcii, teſtimonia ante mortem expreſſa, Ordinum item decreta, quibus multi, ex Proregis accuſatoribus ſubſcripſerant, arcula demum argentea in medium eſt allata, quam à Franciſco, priore marito, acceptam Regina Bothuelio dederat: in ea inerant literæ, Reginæ manu, Gallico ſermone conſcriptæ, ad Bothuelium, carmen item Gallicum, ab eadem non ineleganter factum: in quibus omnibus amoris ejus erga Bothuelium impotentia, conſilium, ratio cædis Regiæ, & poſt cædem raptus, item cum eodem matrimonii contractus tres, primus ante parricidium, ipſius Reginæ manu ſcriptus, quo, velut ſyngrapha, ſpondet, ei, ubi primum ſui juris foret, ſe nupturam: alter ante divortium cum priore uxore, Huntilæi manu conſcriptus: tertius, ſub ipſas nuptias, palam factus. Hæc omnia, oculis expoſita, & in Concilio perlecta, totum facinus ita ſubjecerunt oculis, ut nulla dubitatio de auctore, amplius eſſe poſſet. His indiciis etſi Angla ſatis credebat, tamen animo adhuc fluctuabat: erat, ab altera parte, æmulatio, & odium Reginarum mutuum: erat ea criminum magnitudo, & probationum perſpicuitas, ut, Scotam nullo

dignam

dignam auxilio, Angla exiſtimaret: animum tamen ad æquitatis reſpectum proniorem labefactabat, interdum fortunæ prioris, non ſine commiſeratione, recordatio, & Regii nominis amplitudo, & formido, ne pellendorum Regum exemplum in proxima Regna tranſiret: inſtabat etiam metus à Gallia, nunquam ſatis inter eas gentes fida amicitia: ac tum maxime legatus Gallorum aſſidue cauſam exulis Reginæ agebat (nam Regis Hiſpaniarum Orator, etſi rogatus fuerat, ut preces, ſui Regis nomine, interponeret, fœditate criminum abſterritus, omnino ſe ab ea cauſa abſtinuit.) Igitur Regina Angla, ut regreſſum haberet ad pœnitentiam, ſi res in Gallia ſecus procederent, nec omnem eis gratificandi materiam ſibi ipſa eriperet, medio reſponſo, ſententiam temperavit, teſtata, ſe nihil, in præſentia, videre, quo minus omnia, quæ in Scotia geſta erant, recte atque ordine facta, viderentur: atque ita, velut dilata pronunciatione in aliud tempus, petebat, ut, quoniam res domi turbatæ Proregem revocarent, aliquem è ſuis relinqueret, qui ad crimina, ſi qua, eo abſente, jacerentur, reſponderet. Prorex autem, qui videbat, ita rem prorogari, ut Angla, ex ſua commoditate, & rerum externarum eventu, libere pronunciare poſſet, quo minus cauſæ nondum dijudicatæ ſpeciem relinqueret, omnia ſatagebat: ſi quid enim inimici adverſus ipſum haberent, æquius eſſe, homines, & jam diu, ad accuſandum, præmeditatos, tum proferre, neque tempus, abſentem calumniandi, captare, cum diſceptationem cum præſente defugiſſent, ſe non ignorare, quos rumores inimici non modo vulgo ſpargendos curarent, ſed quid quibuſdam è Concilio, quid legato Gallo aperte affirmarent: igitur à Concilio vehementer petit, ut jubeant eos iſta, quæ clam demurmurent, palam edere: neque ſe domum redeundi tam cupidum eſſe, ut non, cum magno ſuo privato & publico damno, ſe coram libens purgaret. Tandem accerſiti Reginæ exulis Procuratores, ac rogati, ſi quid haberent, quod adverſus Proregem aut ejus comites, cur cædis Regiæ conſcii videri poſſent, tum proferrent: Illi, nihil in præſentia habere, reſpondent: ſed tum accuſaturos, cum à Regina ſua juberentur. Ad ea Prorex, ſe paratum ſemper fore, rationem rerum à ſe geſtarum reddere; neque ullum aut tempus, aut locum defugiturum: ſed interea, dum Regina ordiretur iſtam accuſationem, ſe ab accuſatoribus ſuis, jam præſentibus, petere, ut, ſi quis eorum quicquam haberet, quod ei objicere poſſet, id nunc proferret:

hoc

hoc multo æquius eſſe, ac honeſtius, in illuſtri cœtu palam promere, quam abſentis famam, in conciliabulis, convellere. Id quoque cum diu recuſaſſent, tandem, totius Conſilii ſucclamatione, ac pene conviciis, excepti, confeſſi ſint ſinguli, ſe nihil privatim ſcire, cur Moravius, aut quiſquam ejus comitum cædis conſcius videri poſſet. Ita, poſt longam inter partes altercationem, Concilium eſt dimiſſum: neque ex eo, ulla, de Prorege, aut ejus comitibus accuſandis, mentio eſt facta. Inter has, ob cauſam publicam, in Anglia moras, quædam à Reginæ factione, domi & foris, magno conatu, ſed ſine ullo effectu, ſunt tentata. Jacobus Hamiltonius, ante aliquot annos, Prorex tædio rerum domeſticarum, parum ex animo ſuccedentium, in Galliam conceſſerat: ibi cum pauciſſimis comitibus, ab omni negotiorum publicorum tumultu ſemotus, cum uno & altero miniſtro latebat. Sed Regina Scotorum è cuſtodia emiſſa, deinde prælio ſuperata, ac tandem, intra paucos dies, in Angliam compulſa, Galli, qui Moraviæ Comitem, revocatum à ſuis, ac per Galliam redeuntem, in ſuas partes traducere non poterant, commodiſſimum ſuis rationibus judicarunt, cum ipſi, rebus domi turbatis, nec militem, nec pecuniam in Scotiam mittere poſſent, Hamiltonium ei æmulum excitari, ac eo maxime tempore, dum Prorex cum parte nobilitatis abeſſet. Ille igitur è ſuis latebris extractus, ac pauculis aliquot ſcutatis aureis donatus, multiſque promiſſis oneratus, dum per Angliam domum properat, ab amicis & propinquis impulſus, ut, favente cum ſua factione Regina Scota, nec Angla aliena, cum ea ageret, ut Moravium ſua auctoritate induceret, ut ſibi rei Scoticæ gubernaculum cederet, qui locus, omnium prope gentium moribus & legibus, ac potiſſimum inſtituto patrio; ſibi, & genere proximo, & hæredi, debebatur: neque neceſſe eſſe, in eo, ab ultimis uſque temporibus, memoriam Annalium repetere, cum omnibus, adhuc Regno immaturis, è genere proximis Rectores ſint dati: ita, mortuo Jacobo Tertio, rebus, per abſentiam Jacobi Primi, præfuit ejus patruus Robertus: & Roberto filius Murdacus ſucceſſerat: & recenti memoria, Joannes, Albinus Dux, Jacobi quinti adoleſcentiam rexit, & ipſe Hamiltonius, Maria, quæ nunc eſt Regina, nondum aut Regni, aut viri potente, rei ſummæ, ante paucos annos, præfuerat. Nunc vero, ſe, non legitimis ſuffragiis, ſed à rebellibus, per vim ac ſummam injuriam, excluſum: & (quod in-

dignius

dignius eſt) per legitimi ſanguinis contemptum, Nothum in ſupremum locum aſſumptum, qui honor, ſi ſibi reſtituatur, brevi omnes motus domeſticos conquieturos, & Reginam, ſine vi, ſine armorum tumultu, in priſtinam dignationem reſtitutum iri. Ad ea reſpondent legati Regis, Hamiltonjum rem, non modo legibus & veterum inſtitutis ex adverſo pugnantem, ſed etiam, ſi, omiſſa legum auctoritate, per ſe ſpectetur, longe iniquiſſimam poſtulare: majores enim noſtri, ob conſanguineas in Regia familia cædes, poſt annos prope mille trecentos, comitiorum, in Rege creando, rationem totam, immutarunt: cum enim antea, qui è familia Ferguſii, primi Regis, non, Rege defuncto, genere proximus, ſed regno gerendo maxime idoneus, ſuffragiis Rex crearetur: Kennethus vero Tertius, ut Regum adverſus propinquorum inſidias, & conſanguineorum inter ſe cruentas æmulationes, ex aula tolleret, eum, qui nunc eſt, in Regno ineundo, ſanxit ordinem, ut, qui genere proximus eſſet, Regi demortuo ſufficeretur, ſed cum homines, uſu rerum edocti, perſpicerent, vix fieri poſſe, ut, in tanta fortunæ inconſtantia, non aliquando in pueros, aut alioqui Regno gerendo impares hæredes, jus ſummi Magiſtratus incideret: inſtituerunt, ut, rebus interea adminiſtrandis, eligeretur, qui & opibus & conſilio, ceteros anteiret. Atque hanc rationem, ſexcentis prope annis, majores noſtri ſecuti, Regnum incolume poſteris tradiderunt: ſic, Roberto Bruſſio vita functo, Proreges deinceps ſuffragiis electi ſucceſſerunt, Thomas Randolfus Moraviæ, Donaldus Marriæ, Comites, Andreas Moravius, Joannes Randolfus, Robertus Stuartus: interim ſinguli, interdum à conventu publico plures, in eum locum, ſunt aſſumpti: Sic, Jacobo Secundo puero datus eſt Gubernator Alexander Leviſtonius, nulla cum Rege propinquitate ſanguinis junctus, ac ne ſupremi quidem Ordinis, ſed adhuc Eques, ac prudentia, quam genere, illuſtrior. Nec illa ſupereſt excuſatio, ut, pœnuria Regiæ ſtirpis hominum, id quiſquam factum cauſetur: erat, eo tempore, & conſilio, & vitæ integritate florentiſſimus, Joannes Kennedus, familiæ ſuæ princeps, ex Jacobi Primi ſorore nepos: erant ejus patrui, Jacobus Kennedus, Fani Andreæ Archiepiſcopus, totius Regni, in omni virtutis genere, facile primus: ejus item frater, è Regis amita natus: Duglaſſius Comes Anguſiæ: erat, à ſanguine Regio non alienus, Archibaldus, Duglaſſiæ Comes, potentia prope Regi par, ceteris omnibus

nibus longe ſuperior, nemo tamen idcirco, de comitiorum iniquitate, eſt queſtus. Nec multo poſt, Jacobo quoque Tertio dati ſunt Tutores quatuor, & hi quidem omnes, non, ob cognationem, aſſumpti, ſed ſuffragiis electi. Nuper Joannes, Albinus Dux, ad rem Scotorum moderandam, Jacobo Quinto puero, per Legatos eſt è Gallia accitus à Nobilitate: ab eadem, publico decreto, in conventu confirmatus: Neque proximitati generis id tributum: Alexandrum enim fratrem, natu majorem, habebat, ut ipſo fortaſſe inferiorem, ita, omni virtutis genere, Jacobo Hamiltonio, qui eum locum aliquoties affectaverat, facile ſuperiorem. At, Jacobo primo abſente, Robertus, ejus patruus, Regno præfuit: quo tandem jure? num, ob cognationis propinquitatem, aſſumptus? minime: num à populo electus? ne id quidem, quomodo ergo creatus? Cum Rex Robertus Tertius nec animo, nec corpore, ad Regii muneris functionem ſatis eſſet validus, Robertum fratrem ſibi Vicarium ſuffecit, ac liberos ei commendavit: ille Davidem natu maximum, inedia ſuſtulit: Jacobi, qui minor erat, exitio imminebat, niſi fuga vitam ſervaſſet, is autem in tyrannidis poſſeſſione jam collocatus, fratre mœrore extincto, ſine comitiis & populari aſſenſione, eam retinuit, ac, per manus, Mordacho filio reliquit. Quæ autem fuerit Roberti Regis, proxime defuncti, erga fratrem voluntas, dubitari non poteſt. Nam quem, velut filiorum carnificem, decedens diris eſt proſecutus, nunquam, vivus & valens, liberorum rectorem deſignaſſet. Commemorat nobis etiam id tempus, quo, poſt Jacobi Quinti mortem, rebus ipſe præfuit (tanquam quicquam legitime ſit, ab illo toto tempore, factum) Cum Cardinalis Betonius, magiſtratum ſummum per fraudem invadere conaretur, is magis odio bonorum erga Betonium, quam ſtudio erga ſe populi confiſus, in locum vacuum irrepſit: cum multa crudelitate & avaritia regnavit: poſt annos, non adeo multos, magiſtratum vi partum, & Reginam, cujus tutelam gerebat, vendidit. Ibi ſtudium populi erga eum apparuit, cum feminæ peregrinæ imperium ſervituti, quæ ſub eo fuit acerbiſſima, prætulerit. Vides, opinor, Hamiltonii petitionem, & patriis legibus, & majorum inſtitutis adverſam, & ita adverſam, ut ipſe, deſtitutus argumentis, ſolis eam mendaciis confirmaverit. Quod ſi qua fuiſſet hujus generis conſuetudo, neminem reor præterit, quam injuſta foret: quid enim, minus eſſe juſtum, poterat, quam ætatem innoxiam atque infirmam

ejus

ejus fidei committere, qui pupilli ſibi crediti mortem ſemper aut expectet, aut optet? cujus gens univerſa diuturnas & atroces inimicitias cum Regis, qui nunc eſt, familia gerit, ac geſſerit? quod erit hic, in ſanguinis propinquitate, præſidium adverſus vetus odium, immanem avaritiam, & jam deguſtatæ tyrannidis præcipitem impetum? Laodice Cappadocum Regina, liberos ſuos, ut quiſque ad pubertatem venerat, occidiſſe creditur, & exiguam imperii retinendi moram filiorum ſanguine redemiſſe: cum liberos mater, in brevem temporis uſuram, impenderit, quid auſuros, aut potius quid non auſuros putabimus veteres inimicos, avaritiæ facibus ad crudelitatem inflammatos, adverſus puerum, perpetui Regni ſpem remorantem? Hoc exemplum ſi cui vetus & obſcurum videatur, aut è longinquo petitum, propiora, & eadem illuſtria ſubjiciam, Quis enim rerum non adeo pridem geſtarum tam ignarus, ut neſciat, Galeacium Sfortiam, jam adultum, jam maritum, jam Regis potentiſſimi generum, à Ludovico patruo interemptum? at cui calamitates ignotæ ſunt, quæ tam crudele parricidium ſunt conſecutæ? pulcherrima Italiæ regio prope ad vaſtitatem redacta: Sfortiana, fortiſſimorum virorum genitrix, familia deleta: barbari in amœniſſimos circa Padum agros introducti, quorum nihil avaritiæ eſſet clauſum, nihil à crudelitate tutum: Quis, in ſolo Britanno genitus, non audiit Richardi Tertii, Regis Anglorum, adverſus fratris filios ſævitiam? aut quanto cum ſanguine ſit parricidium illud expiatum? Hæc cum illi in conjunctiſſimos, ſola regnandi cupiditate impulſi, perpetrare non reformidarent, homines alioqui ſolertiſſimi: quid ab eo expectabimus, cujus animi inconſtantiam omnes cives norunt, imperandi imperitiam magnis cladibus experti ſumus? cujus familia, hujus Regis proavi cæde non contenta, avum maternum, quoad vixit, inſidiis petiit, paternum vero, cum occidere non poſſet, inopem Regno extruſit, patrem, velut victimam, produxerit mactandum, matrem, Regnumque ejus, cum ipſi potiri non poſſent, peregrinis vendiderit: è qua ſervitute, numinis providentia, elapſam, in has, in quibus nunc eſt, anguſtias, conjecerunt: de qua re, publicum civium judicium vel hinc intelligi facile poteſt, quod homines ſibi viſi ſunt, ex ergaſtulo miſerrimæ ſervitutis erepti, jucundiſſimum libertatis lumen intueri, cum ipſi, quod tractare non ſciebant, imperium feminæ peregrinæ vendiderunt. His auditis, Regina, per conſilium, Hamiltonio denunciat,

eum rem injuſtam petere, neque ullum à ſe ſperandum auxilium: Se autem à Regis legatis rogatam, ne ipſum Hamiltonium, qui nihil aliud, quam ſeditionem meditabatur, prius dimitteret quam illi veniam abeundi accepiſſent, quod rem æquam poſtularent, promiſiſſe: Itaque ſe prohibere, ne, ante id tempus, diſcedere feſtinaret. Regina quoque exul ſpe propinqui reditus ſuorum animos implebat: deprehenſæ ſunt ejus literæ, quibus ſuos hortabatur, ut quam plurimas arces & loca munita occuparent, & quam latiſſime bellum ſpargerent: neque nomen induciarum vereantur: nam ſi condicionibus res tranſigeretur, omnia ſuperiorum temporum delicta, ſub umbra pacis, tectum iri: ſin in apertum bellum deſſenſio erumperet, quanto plura tenerent præſidia, tanto, ad hoſti nocendum, paratiores fore. Cum jam Prorex, rebus in Anglia utcunque expeditis, redeundi veniam impetraſſet, allatæ ſunt è Scotia literæ Reginæ exulis, nuper interceptæ, quibus querebatur apud ſuos, ſe ab Angla ſecus, atque uſque ab initio ipſa expectaverat, atque illa promiſerat, tractatam: id autem factum, quorundam aulicorum opera, per quos ſtetiſſet, quo minus, cum exercitu remitteretur, uti, Anglam ſibi pollicitam, aſſeverabat: Se tamen, propediem, aliunde rei exitum ſperare (nam jam crebris internunciis, de matrimonio cum Havarto, tractabatur) itaque, ne remitterent animos, ſed factionis vires augerent: omnia turbarent, ac reditum Proregis in Scotiam, quibuſcunque poſſent artibus, impedirent, Hæ literæ vulgatæ aliter alios afficiebant: Regina Angliæ moleſte ferebat, ſe violatæ fidei argui: induciarum quoque, ſe auctore factarum, pacta non ſervari: ac, iræ ſtimulis incitata, à favore priſtino, erga Reginam exulem, magis ac magis ad æquitatem inclinabat: Angli, qui Proregi bene volebant, timere, ne quid fraudis inimici ejus in itinere molirentur: erant in regionibus, per quas iter ei erat, aut Papani magna ex parte, aut latrones, qui utriuſque Regni fines accolebant, & prope omnes in ſpem novarum rerum excitati, & ſolicitatos, ut Proregem interciperent, palam erat: igitur aulici Angli certatim ei ſuas opes, ad itineris præſidium, offerebant: ille, ſuis comitibus contentus, circa Id. Jan. ſe in viam dedit. Regina autem Angliæ, è ſua fide & dignitate exiſtimans, ut ſalvus domum rediret, ultro ad præfectos Limitum ſcripſerat, ut cum ad loca ſuſpecta, & latrociniis infeſta ventum eſſet, proſpicerent, ne ex inſidiis circumveniretur. Id ſedulo ab eis curatum:

magno

magno enim præſidio equitum peditumque, circa vias, diſpoſito, Bervicum venit: & proxima luce, qui dies erat poſtridie Cal. Feb. cum magno amicorum gaudio, qui frequenres eo convenerant, Edimburgum, velut celebri pompa, deducitur. Ejus adventum inimici, propter falſos rumores temere ſparſos, eum Londini in arce detineri, primo vix credere: verum, ubi certis auctoribus, jam Edimburgi eſſe, eſt intellectum, qui vias, eo abſente, obſederant, ut viatores exciperent, captivis relictis, trepide dilapſi ſunt: ac ſtatim velut è turbulentiſſima tempeſtate, ſubita ſerenitas illuxit. Paucos poſt dies, Regiarum partium proceres frequentes Sterlinum conveniunt: ibi, quæ cum Anglis acta erant, recitata, & ingenti omnium, qui aderant, aſſenſu comprobata. Eiſdem diebus, ex Anglia Jacobus Hamiltonius, familiæ ſuæ princeps, advenit: à Regina Scotorum nova, & ante inaudita arrogatione, in patrem eſt adoptatus, & regni Vicarius factus. Is, propoſitis edictis, cum vetuiſſet, ne cives aliis, quam ab ipſo ſubſtitutis, parerent, Regii, certatim pecunia in equitum ſtipendia collata, ut ſe ad ultimam (ſi opus eſſet) dimicationem compararent, ad diem dictum, Glaſcuam convenerunt: ſed cum ad Hamiltonium, non pro ſpe, populares adeſſent, ab amicis, ultro citroque commeantibus, concordiæ ratio tentata eſt: Hamiltonius, ea lege, Glaſcuam venire juſſus eſt, ut Regem pro ſummo magiſtratu agnoſceret: id ſi faceret, cetera facile conventura: ſin id renueret, fruſtra venturum. Ille ex conſilio, qui aderant, amicorum, cum à factionis popularibus deſtitutus eſſet, & exercitus inimici terror in propinquo foret admotus, decrevit, neceſſitati ſuccumbere, & in præſentia omnia polliceri: dimiſſis autem à Regia factione copiis, ſe, per ocium, rebus ſuis cõnſulturum. Ubi Glaſcuam ventum eſt, prædicta dies, qua ipſi amicique eorum, ſe Regi ſubditos profeſſi, bona & honores priſtinos recuperarent: interea, ut ipſi in cuſtodia remanerent, aut è propinquis obſides darent: adſcriptum condicionibus, ſi qui earundem partium vellent, eiſdem legibus reciperentur. Argathelius, & Huntilæus, ei fœderi aſcribi, recuſarunt: ſive Hamiltonio ſuccenſentes, quod ipſis inconſultis, ſe in hoſtium poteſtatem dedidiſſent: ſive, ſe, metu ſuæ potentiæ, laxiores leges pacis, expreſſuros rati: ſive, quo ſponte inclinabant animi, eo facilius ſunt impulſi, crebris ex Anglia literis: nam, dum hæc in Scotia geruntur, ab Regina exule literæ afferuntur, cum magnis pollicitationibus, quibus literis hortabatur ſuos,

ne, ſe vano terrore circumagi, ſinerent: ſe propediem cum magnis copiis affuturam. Et id quidem, pronis, ad credendum, animis, eo facilius eſt acceptum, quod Regina laxiore, quam antea, tenebatur cuſtodia: & increbeſcebant quotidie rumores, de nuptiis Havarti cum ea. Hamiltonius cum Edimburgum, ad diem dictam, veniſſet, paulatim promiſſa, variis poſtulationibus, eludebat, & alias atque alias moras nectebat, dum reliqua factionis capita advenirent, atque, uno fœdere, omnium conſenſu, tranſigeretur: item dum Reginæ abſentis animum explorarent: petere, ob hæc, ut res, in decimum menſis Maii diem, proferretur. Ad hanc manifeſtam ludificationem reſponſum, Argathelium & Huntilæum fruſtra expectari: quippe qui affirmarant, ſeorſum ſuis rebus ſe velle conſulere: quod autem ad Reginam attineret, ſi ipſa quoque tranſactionem non approbaret, rogati, quid tum acturi eſſent, Hamiltonius ingenue, ſed parum utiliter pro tempore, reſpondit, ſe vi ac terrore præſentis exercitus, in eas condiciones conſenſiſſe, neque, ſi liberum ſibi foret, quicquam eorum probaturum. Ita, detecta palam ludificatione, Prorex Hamiltonium, & Maxuallium in arcem Edimburgenſem cuſtodiendos dedit: Reliqua erat conſultatio, de Argathelio & Huntilæo: nam Argathelius, dum Prorex in Anglia erat, ad conſultandum de rebus communibus, Glaſcuam venerat, mille circiter & quingentis comitatus: è vicinis quoque regionibus, qui eandem ſectam ſequebantur, eodem acceſſerant: ibi ſententiis variatum, nec ulla alia de re conſenſum, niſi ut pacem turbarent. Ab Argathelio Hamiltonii petebant, ut Levinianos, ſibi vicinos, qui, in cauſa Regia, erant firmiſſimi, prædis agendis vexaret, & invitos in ſuas partes traheret, aut certe eo inopiæ redigeret, ut ſuæ factioni haud multum prodeſſe poſſent. Id ille cum ad amicorum conſilium retuliſſet, neminem ſuæ ſententiæ fautorem invenit: meminerant enim, à multis jam retro annis, Levinianos Argathelio fuiſſe addictiſſimos, & multis neceſſitudinibus conjunctos. Deinde qui magis Argathelii, quam Hamiltonii Levinianis utriſque interjectis eſſent vicini? aut cur in ipſum rem invidiæ plenam rejicerent? Ipſos jubebant, quorum res maxime ageretur, principes eſſe: id ſi facerent, Argathelium eis non defuturum: ſed ita non defore, ut comes, non dux in prædando eſſe vellet. Paucos cum dies tenuiſſet conventus ille, nullo operæ precio confecto, ſolutus eſt. Argathelius, qua proximum erat, per Levinam, ſine noxa, domum eſt reverſus. Ea modeſtia vulgo,

vulgo, & principibus etiam adverſæ factionis multo eum chariorem, & veniam ei impetrabiliorem fecit. At Huntilæus conatus irrumpendi per Merniam, Anguſiam, & Ierniam, fruſtra, Prorege abſente, expertus, cum multa hominum vexatione, prædaque omnis generis, vicina ſibi loca pervagatus, cum vicarios ſibi, citra Deam, Crafordium, & Ogilvium conſtituiſſet, omniaque Regum munia tentaſſet uſurpare, difficiliorem ſibi concordiæ rationem effecerat. Hi ergo cum ſeorſum quiſque ſuum negotium ageret, concilium apud Fanum Andreæ utrique eſt datum. Prior Argathelius venit: cum eo minime difficilis erat ratio: nam, & eo anno, ut ſuperiore, à prædando abſtinuerat, & Proregi cognatione propinquus, & cum eo, à primis uſque pueritiæ ſpatiis, familiari conſuetudine & arcta junctus erat amicitia: Ei jusjurandum tantum propoſitum, ſe in poſterum Regi, abſque fraude, pariturum: Si fallat, præter vulgatas legum pœnas, ſe non deprecari, quo minus, apud omnes homines, ignominioſus & inteſtabilis habeatur: ad eandem ſacramenti formulam ceteri, etſi longe diverſis legibus, in gratiam ſunt recepti. At Huntilæi cauſa, ante adventum ejus, diu in conſilio fuit agitata: cum enim in Anglia nuptiæ Havarti cum Regina exule, & eorum adventus in Scotiam occulte pararentur, eorum factio in Scotia paulatim ſeſe erigebat, & rebelles, ad non parendum, animabat: rebus enim perturbatis, faciliorem novo Regi aditum, ad Regnum occupandum, ſperabant. Igitur cum Proregi ſatis ſcirent perſuaderi non poſſe, ut Regem, cui Tutor & avunculus erat, proderet, ejus potentiam arte conantur imminuere: Nam, præter eos, qui aperte arma, adverſus Regem, geſſerant, magna pars Conſiliariorum non clam, ut ſæpe antea, ſed palam Huntilæo ſtudebant: Ii ſumma vi contendebant, ut ei præteritorum eſſet impunitas: id enim & tutius, & ad concordiam pronius, & ad famam honeſtius eſſe, ut, ſine vi, civilia vulnera ſanentur: neque, uſque ad bonorum direptionem, cædem, & ſanguinem, ſæviatur: ita enim, & domi tranquillitatem, & foris laudem parari poſſe: Sin ad arma ſpectet res, certamen fore, adverſus hominem, vetere potentia, & multis propinquitatibus, & clientelis prævalentem: qui etiam ſi vincatur (quod adhuc incertum eſt) tamen ad montes & ſolitudines poſſe confugere, aut ad Reges exteros ſe conferre, ac deinde, in tempore, ex hac odiorum parva ſcintilla, magnum belli incendium ſuſcitare. Contra diſputabatur, Bellum iſtud non tam formidabile, quam quidam credi voluut, fore: Patrem

trem ejus inveteratæ prudentiæ opinione, integris adhuc opibus, minimo conatu fuiſſe ſubverſum, nedum hic juvenis, auctoritate nondum confirmata, & recenti calamitate familiæ ambuſtus adverſus Regni opes, & Regii nominis amplitudinem, par eſſe poſſit: qui ſi, aut prælio victus, aut virium infirmitatis conſcientia ſibi metuens, ad montana fugiat, poſſe, quos ille nuper conciliavit, paribus, aut certe majoribus donis adduci, ut eum vel occidant, vel Proregi prodant: fidem enim mercenariam cum fortuna mutari, florentem ſequi, afflictam deſerere: apud exteros vero Reges, quantas quiſque opes habeat, tanti fieri: neque alienam calamitatem, ſed ſuum quenque ſequi emolumentum. Quod ſi in Regibus ea humanitatis & clementiæ vis eſſet, ut ſordibus & exulum egeſtate moverentur, tamen ea nunc eſſe tempora, quæ metum ab exteris nobis demant: Angliam enim, quæ cauſæ noſtri Regis non ſit inimica, ſolam, in Europa, bonis pacis florere: cetera Regna vicina ita domeſticis malis diſtineri, ut, ad res externas reſpicere, non ſit ocium. Quod ſi etiam ocium abunde ſuppetat: tamen ſperandum eſſe, æquitatem pluris apud eos fore, quam erga exules (Regibus ſuis rebelles, alienis infidos) miſericordiam. Ex impunitate vero, non, quam illi prædicant, clementiæ famam, ſed ſocordiæ potius ſecuturam: quod aut timide juſti certaminis aleam defugerint, aut, ſub umbra pacis, bellum imprudenter aluerint: pacis iniqua umbra, quæ labefactatos jamdudum animos rebellium recreet, & fidelium Regis amicorum alacritatem infringat. Quid enim animi utrique parti fore ſperabimus? cum alteri, impune ſibi licuiſſe omnia, videant, &, inpoſterum licitum iri, ſperent? Alteri penes perfidos hoſtes ſcelerum præmia ſpectent, ſeſe ſpoliatos ſuis bonis, omnibus belli calamitatibus vexari? &, cum præmia ſuæ fidei & conſtantiæ ſperaſſent, amoris, erga Regem & patriam, ſe luere pœnas, ſentiant. Quis igitur dubitet, quin ſi res ad arma poſthac ſpectet (quod fore neceſſe eſt, niſi nunc, in ortu, flamma ſopiatur) quis, inquam, dubitet, quin ea pars firmior ſit futura, in tanto præſertim malorum proventu, cui omnia impune liceant, quam cui omnia, per vim & injuriam, ſint patienda. Quod ſi hæc incommoda inanem iſtam clementiæ ſpeciem non ſequerentur, tamen, neque Proregem, neque Regem ipſum poſſe, ullo jure, ſpoliatorum bona latronibus condonare: id enim ſi faciant, ſuam ipſis perſonam deponendam, latronum eſſe aſſumendam: multo enim crudelius, ſi hæc

recipia-

recipiatur condicio, populum à Regibus, impunitatis auctoribus, quam ab hoſtium populatoribus ſpoliari. Hoc genus multa cum, pro utraque parte, dicta fuiſſent victique fuiſſent, paucis ſententiis, impunitatis auctores, Prorex pronunciavit, Se, concordiæ cauſa damna, ſibi privatim ac Regi illata, condonaturum: Rem alienam condonare nec poſſe, nec velle: Quod ſi Huntilæus, aut ejus amici, qui ſectam ejus ſecuti fuiſſent, tranſigere cum ſpoliatis poſſent, id ſe lubente factururum, curaturumque, ut arbitri, ex voluntate partium, darentur, qui damni æſtimationem temperarent. In has conditiones concordia, ut videbatur, ſtabilita, ſecuta eſt alia, parva in ſpeciem, contentio, ſed quæ majore, quam prior, certamine diſceptata ſit: controverſia in eo erat, omnibuſne promiſcue, qui Huntilæum ſecuti erant, venia danda eſſet, an ſeorſum cauſæ meritaque ſingulorum expenderentur. Alii, quia cum Huntilæo durius actum, videri volebant, quod, damna læſis ſolvere cogeretur, hic aliud ei indulgeri, æquum cenſebant, neque omnem apud ſuos gratiam tolli. Contra diſputabatur nihil magis, in hoc genere bellorum, ſpectandum, quam ut factiones ſolvantur: neque, alia ratione, id facilius obtineri, quam, ſi gratiæ & pœnæ judicium penes unum ſit principem: æquam omnibus ſtatui multam, quorum imparia ſint delicta, id quam iniquum ſit, omnes intelligere: pœnæ autem æſtimationem Huntilæo minime omnium debere relinqui: qui (ut credibile eſt) maximorum delictorum ſit leviſſimas pœnas exacturus, & in minime noxios totum onus inclinaturus: quippe, qui non cujuſque merita, ſed operam ſibi navatam ſit, in pœnis irrogandis, expenſurus: ut enim quiſque maxime crudeliter & impie fuerit in bello verſatus, ita, primum gratiæ & amicitiæ locum obtinebit: contra, leviſſimi ſceleris graviſſimam pœnam dependent, qui ad flagitia ſegniores fuerant: & ſuæ modeſtiæ & favoris, erga Regem, multam ſolvent. Hæ rationes ita Concilium in hanc partem inclinarunt, ut decerneretur, ut ſeorſum de ſingulis judicaretur: ne tamen, nihil ei datum, videretur, conceſſum, ut domeſticos judicio exemptos, ipſe ſuo arbitrio, multaret: illud vero, quod magnopere laborabat, ne Prorex, cum copiis, ad ſeptentrionalem regni plagam proficiſceretur, obſtinate negatum. Cum, hoc maxime pacto, ad Fanum Andreæ cum Huntilæo tranſactum eſſet, cum duabus mercenariorum cohortibus, & ſatis magna amicorum manu, Prorex primum Abredoniam, deinde Elginam, demum Ennerneſſum de-

 latus

latus. Accolæ, ad ea oppida convenire juſſi, omnes paruerunt: à quibuſdam pecunia, quæ multæ nomine imperata erat, repræſentata, & ab aliis prædes dati: ab Huntilæo, & tribuum ac magnarum clientelarum principibus, obſides abducti. Ita nationibus, quæ ad Septentriones vergunt, pacatis, cum ſumma bonorum omnium per totum iter gratulatione, Perthum eſt reditum. Eo conventus Nobilitatis erat indictus, ob literas, quas Robertus Bodius Elginam, ex Anglia, ad Proregem attulerat: erant autem literæ perlatæ, alteræ privatæ, alteræ publicæ: privatæ quidem, ab aulicis quibuſdam Anglis, de Havarti conjuratione, eam tanta potentia ſubnixam, tanta prudentia diſpoſitam, atque inſtructam, ut nullius viribus, nullius ingenio, ei reſiſti poſſet, ne ſi reliquæ totius Britanniæ vires adverſus eam coëant. Hortabantur autem amici, ne fortunam ſuam, florentem, cum rebus aliorum, perditis, miſceret: ſibique pariter, ac rebus ſuis, adhuc integris, conſuleret. Status rerum Anglicarum hic nos paulum divertere, cogit, quod, eo tempore, adeo utriuſque Regni proſpera & adverſa conjuncta erant, ut altera ſine alteris explicari nequirent: Scoti ante aliquot annos, Anglorum auxiliis è ſervitute Gallica liberati, Religonis cultui & ritibus, cum Anglis communibus ſubſcripſerunt: ea ſubita rerum mutatio ſpondere videbatur, Britanniam univerſam ab omni domeſtico tumultu conquieturam. E continenti vero, Pontifex Romanus, Gallorum, & Hiſpanorum Reges bellum minabantur, & conſilia novarum rerum, inter ſe, clam tractabant: & Pontifex quidem, hortando & pollicendo, ſtrenue faces animis, ira tumentibus, admovebat: Regibus autem, inter ſe non ſatis domi concordibus, ita opes erant exhauſtæ, ut, magis cupere, quam ſuſcipere bella, viderentur: ſuberat & illa æmulatio, quod neuter videretur, æquo animo laturus, tantum alteri virium accreſcere, quantum Anglia devicta, adjectura videretur. Inter eos interea, & ſuos cives, hæ contentiones inciderunt, quæ animos, à rerum externarum cogitationibus, averterent: quanquam & novitas Regni, quod adoleſcens femina, abſque viro, ſummæ rerum apud Anglos præeſſet (quam, qui ei iniquiores erant, ex illegitimis nuptiis, Henrico Octavo genitam aſſeverabant) & ſuperioribus, tam, de Regno, quam de Religione, diſſidiis magis repreſſis, quam extinctis, odiorum tamen ſcintillæ adhuc in animis vivebant, quæ, mox in magnum incendium erupturæ crederentur. Multis interim conatibus à Papanis Anglis temere ſumptis, & cito pacatis, cum

ſemper

ſemper fere res infeliciter ſuccederet, exteris aſſidue ſpem, quantumvis variam, oſtentantibus, nec auxilia ulla ferentibus, pervicaciter tamen in conſilio ſuſcepto perſiſtebant: magiſque dux multitudini, quam opes & animi deeſſe videbantur. Circumſpiciebat vulgus ora procerum, nec ſatis occurrebat quiſquam idoneus, cujus fidei ſe, ſuaſque omnes fortunas committerent: turbulentiorum enim arma civilia multos abſumpſerant, multi in diverſam ſectam tranſierant: nonnullos aut vivendi maturitas, à gravioribus negotiis, obeundis, ſubduxerat, aut ſimul, cum corporis viribus fractis, ita animos molliverat, ut pacem, modo non iniquiſſimam, pati poſſent. Unus eminebat, inter ceteros, Thomas Havartus, cui & animus, & opes eſſent, ut, tantam procellam ſuſtinere poſſet: & cauſæ ſuberant, quæ animum, alioqui quietum, ad rerum novandarum ſpem impellerent: avus enim ejus, & proavus, rebus præclare, bello & pace, geſtis, tamen, inter inſtabilis Aulæ procellas, ita jactati fuerant, ut ſummam gloriam prope ſemper ſumma compenſaret ignominia: pater, Majeſtatis poſtulatus, publice pœnam luerat: duæ etiam, propinquæ ejus, Reginæ ſupplicio fuerant affectæ. Ipſe, in tanta rerum anguſtia, liberaliter educatus, familiam ab interitu vindicavit: & in ipſo juventæ introitu ſingularis prudentiæ ſpem præbuerat: paucis autem annis mortibus uxorum, & novis matrimoniis ditatus, Anglorum longe potentiſſimus, poſt Reges, evaſit, ac opibus, & prudentia reliqua quidem nobilitas ei cedebat: ſed, in re militari, nullum adhuc ſui ſpecimen dederat: in Religionis vero controverſiis, ita ſe ambiguum gerebat, ut quamvis ex animo Papiſmo faveret, diverſarum tamen partium hominibus interim ita ſe dabat, ut eorum plerique, pro ſuo, eum numerarent. Inter hæc, Regina Scotorum, prælio victa, in Angliam ſe contulit, & literas, de cauſa ſui adventus, ad Reginam Anglorum dedit. Ab ea juſſa eſt, apud Scrupum, hominem nobilem, & Limitis propinqui præfectum, interea divertere, dum, de poſtulatis ejus, agi in Concilio poſſet; porro Scrupi uxor Havarti erat ſoror. Per eam, primum ſecreto tractatum eſt, de matrimonio ea cum Havarto copulanda; & velut divinitus oblata ad id occaſione, Havartus, tertia uxore vita functa, tum cœlebs erat. Ea conſilia, etſi paucorum conſcientiæ commiſſa, ſupprimebantur, crebris tamen vulgi rumuſculis paulatim emanabant: ſpei enim magnitudo, anguſtis pectorum clauſtris contineri non poterat; ac immo-

dica lætitia producente, ſtatim per ora populi ſe diffudit. Jamque eo progreſſa res erat, ut omnia, belli civilis incendiis mox conflagratura, viderentur: nec deerant, qui, expenſis partium viribus, Havartum, quæ vellet, non magno molimine, ſine vi confecturum, affirmarent. In hoc ſtatu rerum, proceres Scotorum frequentes Perthum convenerant, ut duarum Reginarum poſtulata audirent, ſcripſerat enim utraque, ad publicum gentis Concilium. Reginæ Anglorum literæ trium condicionum unam proponebant: prima ſimplex erat, ut Regina Scotiæ in priſtinum locum & auctoritatem reſtitueretur: ſin id impetrari non poſſet, Ut, communiter cum filio, regnaret, & Regii nominis honore, in literis & actis publicis, frueretur: Interea, ſumma rerum penes Proregem eſſet, donec Rex annum decimum ſeptimum expleret: tertia erat condicio, ſi neutrum horum poſſet obtineri, Ut (ſiquidem Regina, id ſibi perſuaderi, permitteret) privata domi viveret, eis contenta honoribus, qui, ſalva Regis auctoritate, ei concedi poſſent. Huic ultimo capiti facile eſt aſſenſum, ſiquidem Regina, ad eam accipiendam, perduceretur: cetera obſtinate negata: melior enim & incorruptior Nobilitatis pars in eo perſtabat, ſe nec debere, nec poſſe quicquam ſtatuere, quod Regis auctoritatem imminuere videretur, præſertim, cum legitime Rex creatus eſſet: priora vero capita non modo honorem, & auctoritatem, ſed etiam vitam innocenti pupillo auferre, niſi forte matrem, in maritum expertæ crudelitatis, filio inimicam, exilio exaſperatam, nunc exiſtiment mitiorem fore. Deinde, recitatæ ſunt literæ Reginæ exulis, quibus petebat, ut judices darentur, qui, de ſuis cum Bothuelio nuptiis, cognoſcerent: ac, ſi comperirentur contra leges factæ, peterent, ut, à viri poteſtate, libera decerneretur. Hæ literæ factionem Regis vehementer offendebant, quod & ſe Reginam ſcribebat, &, velut ſubditis, imperaret: nec deerant, qui eas, quod Regem in ordinem cogerent, ac penes Reginam exulem omnium rerum poteſtatem ſtatuerent, ſine reſponſo, prætereundas eſſe, decernerent. Ea pars Concilii, quam, ex Reginæ arbitrio pendere, diximus, multum ſe mirari, ſimulabant, cur, qui ab ea tantopere, ſuperiore anno, contendiſſent, ut ſuam cauſam à Bothuelio ſepararet, nunc, cum id offerretur ultro, majore id ſtudio impediunt, quam antea poſtulaverant? quod ſi verbum unum alterum, in literis, eos offenderet, id vitium facile corrigi poſſe: nec deerant, qui ſponderent

derent (ſinerent modo, interea divortii cauſam agi) ſe curaturos, ut Regina procurationem, quibus vellent verbis conceptam, mitteret. Contra, ab adverſa parte, contendebatur, nullam ſe derepente ottam videre tantæ feſtinationis cauſam: lx. dies eſſe legitimos, ad Bothuelium, ut qui extra Regnum eſſet, in jus vocandum: intra id tempus, novam poſſe mitti procurationem, nec debere eam moram longam videri, ei præſertim, quæ biennio, rem tantam ſilentio tranſiſſet, ac nunc demum eas mitteret literas, quæ, gratificari in hac cauſa volentibus, impedimento eſſe poſſent, quo minus obſequerentur: ſi vere divortium expeteret, nihil factu facilius: ſcriberet ad Regem Danorum, atque oraret, ut in Bothuelium, prioris mariti interfectorem, jure animadverteret: eo extincto, invitis omnibus, quocum vellet, ei poteſtatem nubendi fore: id ſi abnueret, eam, non ex animo, ſed ſimulate, de divortio agere. ut cum proximo etiam viro, ſi cui nuberet, in incerto matrimonio eſſet. Ejus rei vel hinc magnam eſſe ſuſpicionem, quod de divortio ab eis judicibus vellet pronunciari, qui nullum ſtatuendi jus haberent: quod enim Proregi jus in exules eſſe, quibuſcum nihil, divini aut humani, commune haberet? qui, niſi ex ipſorum voluntate pronunciaretur, ſtaturi judicato non eſſent: aut quomodo, qui ſui juris non eſſent, alieno jure ſe ſubjicerent? atque cum fraus aliqua occulta ſubeſſe videatur, non properandum, ea de re, judicium: ſed Reginam Angliæ, quæ rem vel promovere, vel impedire poſſet, præmonendam. Miſſus eſt in Angliam juvenis nobilis, ex Proregis familiaribus, qui acta conventus ad Reginam perferret. Mirum fortaſſe cuiquam videri poteſt, quod rebus maximis minore diſceptatione tranſactis, de divortio tanta contentione ſit actum. Ejus rei cauſa hæc erat. Havartus cum Regina Scotorum, de matrimonio, clam per amicos tranſegerat: deinde huic conjurationi, domi foriſque, tantæ vires acceſſerant, ut vulgi ſermonibus libere jactaretur, conſilia, de Regibus legitimis trucidandis, & duobus Regnis occupandis, inita eſſe: loca, tempora, ac totum rei gerendæ ordinem ita diſpoſitum, ut, adverſus vim omnia proviſa eſſe, viderentur. Id autem conjurationis conſcii unum agebant, ac vehementer urgebant, quod, matrimonio moram allaturum, videbatur: quod ſi obtinuiſſent, de ceteris, ut ſponte ſecuturis, erant ſecuri. Contra vero, qui à Rege ſtabant, unum id ſtudebant maxime, ut moram nuptiis afferrent:

rent: interea multa conſilia occulta, ſpatio interpoſito, eruptura & conjurationem, conſenſu Regum amborum opprimi poſſe. In hoc rerum ſtatu, decreto Conſilii Scotici ad Anglam perlato, ea, quod, nec ſatis factum ſibi eo reſponſo, diceret, &, qui miſſus erat, non ſatis idoneum videri, cum quo de tantis rebus, tam periculoſo tempore, conſilia conferret, amplius de iis rebus edoceri poſtulat. Iraque, iterum conventu procerum Sterlini habito, reſponſum, de ultimo ſuperiorum petitionum capite, poſſe conditionibus tranſigi: ſecundum vero tale eſſe, ut, ſine ſummo ſcelere, de eo conſultari, nequeat: quippe, quod non imminuerit modo, ſed omnino tolleret Regis auctoritatem: nam, prærerquam quod omnis Regni ſocietas eſt periculoſa, quam tandem æquam imperandi conditionem fore puero, vixdum infantiam egreſſo, cum muliere florentis ætatis, natura callida, & varietatem fortunæ experta? quæ, ubi ſemel in partem Adminiſtrationis publicæ irrepſerit, vel factionis ejus viribus, quæ, decreto publico, à rerum gubernaculo remotam, non precibus, ſed minis eam ſtudet reſtituere, vel corruptis Regis inimicis, vel peregrino milite, quem nunc ſedulo accerſit, totam imperii vim in ſe facile trahere poſſit? aut, quomodo patietur, infantem ſibi æquari, quæ maritum non tulerit? Adhæc, ſi homini alicui potenti (quod nunc maxime tractaretur) nuberet, duplicatis Reginæ viribus, & marito ejus (quod neceſſe foret) in partem imperii accepto, & eo marito, qui non libenter pateretur, liberos ſuos à privigno, in poſſeſſione Regni, anteiri, quam pueri conditionem fore? Quid ſi ejus amici (ut eſt hominum inconſtantia) præſentem largitionem futuræ ſpei anteferentes, ad potentiorum cultum ſe conferant? ibi, quid puero, in ſecundum, ac mox in tertium locum detruſo, præter præcipitium, ſupereſt? cetera ſe tacitis cogitationibus relinquere, quam ominari, malle, quid mulier irata, viribus imperii freta, impotentibus avunculorum conſiliis inſtructa, crudelitatem in viro experta, & exilio exacerbata, in puero, omnibus naturæ & fortunæ præſidiis nudato, & velut ad iræ piaculum expoſito, foret auſura: quæ vita pueri amicos maneret, à quibus graviſſime ſe læſam exiſtimaret: quis, cum iram, ſuperioribus temporibus metu occultam, expromeret, Religionis ſtatus eſſet futurus: præſertim ejus crudelitatem innatam incitante notæ ſuperbiæ marito: quam facile vel puero extincto amici, vel puer amicorum

interitu

interitu ad ſolitudinem redactus ſubverti poſſet: His de cauſis, Reginam in partem imperii, ſine certa Regis pernicie, aſſumi non poſſe: hæc cum ita ſe habeant, nihil opus eſſe, de primo capite pluribus agi. Hæc qui deferret in Angliam, eſt miſſus Robertus Petcarnius, homo non minoris conſilii, quam fidei: is, in ipſo adeo tempore, in aulam advenit; conjuratione, de utroque Regno, cæſis Regibus, occupando, palam explorata, & divulgata. Ejus conjurationis tantæ opes erant, ut Angla, de ſuo ſtatu ſollicita, Havarto in arcem Londinenſem incluſo, in Reginam exulem non auſa animadvertere, deliberaret, de ea mari, ad Proregem Scotiæ, mittenda: ſed id conſilium, tempeſtate paulum ſedata, fuit diſcuſſum. Interea, Prorex, creſcentibus ſupra modum factionis adverſæ viribus, Gulielmum Mætellanum, omnis conjurationis fomitem, Pertho Sterlinum accerſit: is, multa ſibi male conſcius, etſi Proregis perpetuam, erga omnes amicos, in graviſſimis etiam delictis, perſpectam haberet lenitatem, cunctabunde tamen venit: ac, prius explorato, ſi quid adverſus ſe, novi conſilii captum eſſet, egit cum Comite Atholio, ut una veniret: ut eo, ſi quid opus eſſet, deprecatore uteretur. Sterlini eum, in concilio ſedentem, Thomas Crafordius, Comitis Leviniæ cliens, reum cædis Regiæ poſtulavit: is in cubiculo ſeorſum in arce ſervari juſſus eſt, miſſi, qui Jacobum Balfurium, abſentem, comprehenderent. In utrunque legibus animadvertendum, cenſentibus circumſpectioribus, ut qui omnium, per aliquot annos, turbarum auctores fuiſſent: & velut, in proximo Rege tollendo, ſceleris conſcii, ita factionis, adverſus filium ejus, principes eſſent. Sed vicit utilitatis publicæ rationem Proregis lenitas, calamitoſa patriæ, ipſi vero fatalis: nam Balfurio novæ conjurationis, nuper initæ, gratiam, per amicos exoratus, fecit: Mætellanum, Edimburgum ductum, in hoſpitium, non procul ab arce, dimiſit. Adhibiti erant ei cuſtodiendo equites aliquot, præfecto eis Alexandro Humio, adoleſcente impigro & nobili: ſed Gulielmus Kircadius, arcis præfectus, circa horam decimam nocturnam, literas confictas, Comitis Moravii chirographum imitantes, ad Alexandrum attulit, quæ, Mætellanum Kircadio tradi, juberent. Ille, ut qui non ignoraret, quem in amicitia gradum apud Moravium Kircadius obtineret, nihil cunctatus, literis paruit: ita Mætellanus ab arcis præfecto, qui occultius, ad eum diem, cum inimicis publicis ſenſerat, in arcem abducitur, multum

fremente

fremente Nobilitate, ac prope incerta, Kircadio ne tantum facinus imputarent, an Proregi tanquam audaciæ ejus non ignaro: ac res, ad ſeditionem ſpectare, videbatur, niſi totius vitæ ejus ſanctitas omnem calumniam ſuperaret. Fuerat quidem & Kircadius, ad eum uſque diem, & manu fortis, &, in amicitia colenda, conſtans habitus, & cum aliis multis Proregis beneficiis ornatus, tum, in arce cuſtodienda, omnibus amicis & propinquis prælatus, verum prudentioribus etiam tum ſuſpectus: ſed ea erat Proregis in amicos indulgentia, ut, quos aliquando amaſſet, in eos, in ſcelere deprehenſos, durior eſſe non poſſet. Kircadius, ad Proregem accerſitus poſtridie, venire renuit: atque alieniſſimo tempore, cum jam Havartus & Regina indies expectarentur, animos adverſæ factionis erexit: peſſimis vulgo ſparſis rumoribus, Proregem ab intimis amicorum, in rebus dubiis, deſertum, & inimicorum libidini, arce alienata, relictum ceteris tam illuſtre exemplum ſecuturis: ac fore brevi, ut, Præſide ſublato, Rex innoxius ejuſque fautores in omnia, quæ ſæviſſimis tyrannis luberent, ſupplicia traderentur. Nihil tamen Prorex his ſermonibus commotus, ſequenti luce, in arcem aſcendit: cuſtodem allocutus, velut placatus, vultu nihil immutato, rediit, & ad expeditionem, quam in latrones ſuſceperat, per Marciam profectus, ad Alexandrum Humium, gentis principem, familiariter, ut ſolebat, divertit, illic quoque (nam Humius, ad rem avidior, magnis pollicitationibus, in diverſam factionem ſeductus erat) nullum animi amici indicium reperit: nam ab Humii uxore, femina arrogante, propemodum conviciis exagitatus, in Teviotiam abiit. Eo cum veniſſet, cum exiguo, & prope quotidiano comitatu, latrones, in illa amicorum ſolitudine, virtutem & conſtantiam ejus ſuſpicientes, fide publica accepta, adeo frequentes ad eum convenerunt, ut plerunque multitudo eorum ejus familiares & comites æquaret, interim autem anteiret. Nec ille tamen quicquam de priſtina animi altitudine remiſit, quo minus eis, è dignitate & ſua, & publica, reſponderet: eoſque procul dubio, ſine vi pacaſſet, niſi è Nobilitate vicina, quidam in Havartum proni, & jam arma ſpectantes, obſtitiſſent. Amicis ad diem præſtitutum, confluentibus, in fines latronum duxit: quanquam vicinorum quibuſdam objecta difficultate & periculis, eum deterrere conatis: Lidaliam, Eviam, Eſciam cum exercitu pervagatus, non modo ab illis, ſed ab ulterioribus etiam, ultro miſſos obſides accepit: paucis, qui, ob maleficio-

rum magnitudinem, veniam deſperabant, aqua & igni interdixit. Hæc ejus expeditio non modo gratiam vulgi, ob ſecuritatem publice partam, confirmavit, ſed ſummam etiam admirationem expreſſit, quod homo, ab intimis amicorum deſertus, in extrema prope omnium rerum penuria, paucis diebus perfeciſſet, quod Reges potentiſſimi, in pace tranquilla, magnis copiis, ac longo tempore, efficere ægre potuerunt. Inter has res certior factus eſt, conjurationem Anglicam detectam, Havattum in carcerem, Reginam Scotorum in arctiorem cuſtodiam datam. Et Robertus Petcarnius, confectis, ex animi ſententia, rebus, è Legatione rediit: oſtenditque res à Prorege geſtas Reginæ Anglorum eſſe gratiſſimas, quod Limites pacaſſet, quod unum è conjuratis, Northumbriæ Comitem in Scotiam fugatum, comprehendiſſet, & in cuſtodia haberet, quod reliquos, velut hoſtes, perſequeretur, quod præfecto Bervici ultro, in omnes caſus, auxilia obtuliſſet: horum officiorum ſe memorem fore pollicebatur, nec ejus periculis defuturam: omnibus regni Anglorum copiis eum, pro ſuis, uti poſſe. Toto hujus expeditionis tempore, cum aſſidue per fidos homines, de maxima conjuratione domi inita, multa ad Proregem deferrentur, omniumque pene literis arcis præfectus perſtringeretur, Prorex, veterum officiorum adhuc recente memoria, & conſuetudine priſtina non penitus ex animo abolita, ſimpliciter ad eum omnium delationum exemplar miſit: ille ad ea crimina adeo frigide reſpondit, ut multo, quam antea, ſe ſuſpectiorem redderet: negavit enim, quenquam eſſe, qui ſuam ſubſcriptionem ad ullam pactionem, quæ ad illam conjurationem pertineret, oſtendere poſſet. Interea appropinquabat dies rei capitalis Mætellano dictus: Nam, ut eſt in arcem receptus, velut periculum audacia diſcuſſurus, maximopere petiit, ut ſecum judicio experirentur: perſuaſum enim habebat, tantas eſſe conjurationis, in Anglia factæ, & Scotia (cujus ipſe inter principes erat) vires, ut nihil ordine & judicio ſtatui poſſet: ad judicia enim rei capitalis, magnæ advocationes amicorum & clientium convenire ſolent, pro reorum vel factione, vel gratia, vel nobilitate, ut tum quoque evenit. Omnia enim in eum diem comparaverant ſubſidia principes factionis Regi adverſæ, cujus Hamiltonii, Gordonii, & Argatheliæ Comes capita numerabantur, ea ſpe, ut ſi armis (quod facillimum erat) judicium turbaretur, ſe, qui, & numero hominum, & loci opportunitate, & omni belli apparatu,

ſuperiores erant, rem uno conflictu finire poſſe ſperarent. Prorex, qui juris, non virium contentionem expectaverat, ac, propterea, nihil ex adverſo præparati habebat, ſimul, quod, tempore non neceſſario, ſe ſupremæ fortunæ aleæ committere nollet, ſimul, ne ſupremi honoris majeſtas, in contentionem cum inferioribus demiſſa, vileſceret, diem diffidit: ipſe poſtridie, ad Cal. Januarias, miſſo in cuſtodiam, ad lacum Levinum, Comite Northumbriæ, Sterlinum eſt profectus. Adverſa factio cum denuo, præter ſpem, auctoritatem Proregis, & potentiam creſcere, & ad popularem honorum gratiam, Anglorum favorem accedere, videret, ad id, quod diu contenderant, partim æmulatione, partim magnificis Reginæ Scotorum pollicitationibus, quæ, Gallorum & Hiſpanorum auxilia jamjam affore, per literas affirmabant, incitati, ut Proregem tollerent: quo vivo, nullum ſuis conſiliis exitum reperiebant: miſſis per omnes regiones nunciis, ad ſuæ factionis principes, fœdus in eam rem ineunt: huic fœderi ſubſcripſerunt Hamiltonii, quique ipſi, eorumve liberi in arce Edimburgenſi cuſtodiebantur: nec arcis præfectus, hujus conſilii ignarus fuiſſe creditur: quam ſuſpicionem, quæ mox ſecuta ſunt, magnopere auxerunt. Operam ſuam, ad id facinus, promiſit Jacobus Hamiltonius, ex Archiepiſcopi Fani Andreæ ſorore natus: ac locum tempuſque, inſidiis idoneum, aucupabatur. Forte, eodem tempore, ſpes facta erat Proregi, Britannodunum poſſe per conditiones recipi: eo cum profectus, re infecta, rediret, Hamiltonius, in omnem occaſionem intentus, primum Glaſcuæ, deinde Sterlini cum inſidiæ parum procederent, Limnuchum ſtatuit locum, ad conſilium exſequendum eſſe commodiſſimum: quod oppidum eſſet in clientela Hamiltoniorum, & Archiepiſcopus, ejus avunculus, non procul ab ea domo, in qua Prorex diverſari ſoleret, ædes haberet: in ædes, ſceleri deſtinatas, intentius ſe abdidit. Prorex, cum ſæpe antea, tum eo ipſo die, ante lucem, de inſidiis certior factus (cum index ad majorem fidem adderet, percuſſorem intra tertias aut quartas ædes, à diverſorio, occultari, ſeque, ſi pauci comites ſibi darentur, eum è ſuis latebris extracturum, ac totum occultæ conjurationis conſilium & ordinem explicaturum) nihil tamen de priore conſilio mutavit, niſi quod per eandem, qua ingreſſus erat, portam regredi, & commutato itinere, progredi decreverat. Nec hoc quidem propoſitum tenuit, ſive, quod talium periculorum erat contemptor, ac, ſuam vitam in manu Dei eſſe, prædicabat,

bat, cui repoſcenti libens eum redditurus eſſet, ſive, quod equitum multitudo, eum operiens, viam oppleverat. Cum jam in equum conſcendiſſet, &, celeriter loca ſuſpecta prætereundo, periculum ſe putaret evitaturum, ei conſilio cum turba referta iter morando reſtitiſſet, percuſſor è podio ligneo, quod linteis, velut in alíum uſum, operuerat, ex inſidiis, globulo plumbeo paulo infra umbilicum adacto, ac prope renes tranſmiſſo, equum quoque Georgii Duglaſſii, qui ultra eum erat, eodem ictu exanimavit: ipſe per poſticum horti, quod in eum uſum diruerat, celeri equo, quem à Joanne Hamiltonío, Abbate Aberbrothii, ad ſalutem peracto ſcelere tuendam, acceperat, magna ſuorum gratulatione, qui cœpti audacis eventum opperiebantur, ad Hamiltonium deductus eſt: ac jam, velut Regno in ſuam familiam tranſlato, propinqui, omni honore verborum proſecuti, præmiis cumularunt. Limnuchi inter hæc, ceteris ad ſonum repentinum erectis, Prorex, ſe percuſſum affirmans, ex equo, velut ſine ſenſu vulneris, deſiliit, & pedibus in hoſpitium rediit. Initio, cum, qui curandæ plagæ adhibiti erant, ſigna omnia ad ſalutem eſſe, dicerent, paulatim dolore oborto, nihil omnino animo turbatus, de morte cogitare cœpit: qui aderant autem, cum frequentes dicerent, ſua eum nimia lenitate ſibi exitium peperiſſe, ut qui tot maleficentiſſimis hominibus, & in iis, percuſſori ſuo, perduellionis damnato, pepercisset: ad ea leniter, ut ſolebat, reſpondit; Nunquam veſtra importunitate efficietis, ut meæ clementiæ me pœniteat: deinde cum de re familiari ſtatuiſſet, Rege proceribus, qui aderant, commendato, nullum in quenquam verbum aſperius locutus ante mediam noctem deceſſit, ad x. Cal. Februarias, anno ſalutis partæ M. D. LXXI. CIↃ. D. LXXI.
Mors ejus omnibus bonis, ſed præcipue plebi fuit luctuoſa, quæ, velut parentem publicum, & vivum amabat; & mortuum deflebat: quippe, præter plurima ab eo præclare geſta, meminerant, res ubique turbatas, nondum expleto anno, ita per omnes Regni partes fuiſſe compoſitas, ut nemo domi ſuæ, quam per itinera & diverſoria, tutior eſſet: &, jam decedente invidia, qui vivo iniquiores erant, mortuum veris laudibus proſequebantur. Admirabantur fortitudinem in bello, cum ſummo ſtudio pacis conjunctam: celeritatem, in rebus gerendis, ſed ſemper tam felicem, ut divina quædam providentia, in omni negotio affuiſſe, videatur: tantam lenitatem in ſuppliciis ſumendis, tantum æquitatis in rebus judicandis ſtudium, ut, quo-

ties à bello vacaret, totum diem, judicum collegio aſſideret: ea præſentis verecundia fiebat, ut neque tenuiores per calumniam opprimerentur, neque, in potentiorum gratiam, litibus in longum dilatis, exhaurirentur. Domus ejus, velut ſanctiſſimum ſacrarium, non ſolum à flagitiis, ſed verbis etiam petulantioribus, pura erat: legebatur, à prandio & cœna, ſemper caput aliquod, è ſacris Bibliis: & quanquam, ad eum uſum, eruditum hominem ſecum ſemper habebat, tamen, ſi qui aderant, doctrinæ nomine illuſtres (aderant autem fere ſemper, ac ſumo in honore apud eum erant) eorum ſentias exquirebat: neque id ambitione vana faciebat, ſed ſtudio, vitam ad eam normam componendi. Liberalitatis prope nimius erat: dabat enim & multis, & frequenter, & munus etiam, in dando, animi alacritate commendabat, & pleriſque, ne accipientium verecundiam oneraret, ipſe clam, ſua manu, donabat. Cum amicis & domeſticis, ſimpliciter & aperte vivebat: ſi quis autem eorum deliquiſſet, acrius multo, quam externos, increpabat. His moribus & vitæ innocentia, non modo civibus, ſed exteris etiam nationibus, & carus erat, & venerabilis, ſed præcipue Anglis, quibus, in omni fortuna, virtutes ejus erant magis cognitæ.

LIBER VIGESIMUS.

Totum id tempus, quod Proregis poſtremi mortem proxime eſt ſecutum, etſi à cædibus temperatum, tamen, variis factionum conatibus, plerunque fuit ſolicitum. Hamiltonii frequentes Ebimburgum, ante cædem, convenerant, prætextu exorandi Proregem, ut Jacobum Hamiltonium, gentis principem, qui in arce adhuc cuſtodiebatur, liberarent: cæde vero perpetrata, ad reliquos Hamiltonios miſerunt è ſuis, qui ceteris gentibus perſuaderent (ita enim credi, volebant) ne parricidis publicis ſe conjungerent, aut eos in ſuam fidem reciperent: ut plurimi ſuſpicabantur, ut eos juberent, ad omnes occaſiones eſſe paratos & intentos: nam proxima, poſt cedem, nocte, Valterus Scotus, & Thomas Carus Farniheſtius, Angliam ingreſſi, ferro flammaque omnia fœdarunt, idque aliquanto crudelius, quam, ſuperioribus temporibus, fieri conſuetum erat. Nec eos tam prædæ cupiditas, aut vindictæ ad hanc inſolitam ſævitiam impulerat, quam quod, jam

diu

diu ante, ab Epiſcopo Fani Andreæ, reliquiſque factionis principibus decretum erat, ut Anglos cum Scotis committerent: & ſi alia ratione eos, ad arma ſumenda, nequeant adducere, injuriis inferendis, ad bellum invitos pertraherent. Præfectus arcis, etſi multis tenebatur indiciis, omniumque oculis & ſermonibus deſignaretur, tamen adhuc in priſtina officii ſimulatione, erga Regem, perſeverabat: ei datum eſt, ut Gulielmus Mætellanus è cuſtodia educeretur. Is cum, in Concilio, ſuam pluribus verbis commemoraſſet innocentiam, Nobilitate, quæ aderat, teſtante, ſibi nullis certis indiciis conſtare ſcelerum, quorum arguebatur, affinem eſſe (arguebatur enim cædis Regis ac Proregis conſcius, & belli civilis, in Anglia nuper excitati, prope auctor fuiſſe) ita dimiſſus eſt, ut res, in aliud tempus dilata, videretur: ipſe quoque, jurejurando ſuam innocentiam teſtatus, quandocunque Regis propinqui diem ei dicerent, ſe venturum in jus, promittebat. Deinde, cum, de ſtatu Regni conſultantibus, propemodum conveniſſet, ut ex iis, quos mater, antequam ſe Regno abdicarat, filio Tutores nominaverat, qui id munus ſuſcipere vellet, modo in adverſam factionem poſtea non abiiſſet, adminiſtrationi rerum admoveretur: Mætellanus, jam tum rerum perturbationem meditatus, auctor erat, uti iterum proceres abſentes admonerentur, ut, ſi vellent, adeſſent, ad comitia Proregis, in certum diem indicta, ne quando cauſari poſſent, ſe abſentibus, tantam rem præcipitatam. Atholius cum paucis aſſenſus, nec ceteri abnuerunt, magis, ut adverſariis omnem calumniandi occaſionem tollerent, quam quod, quicquam, ea dilatione comitiorum, profici in publicum, ſperarent. Poſt hæc, Thomas Randolfus, legatus Anglus, eſt auditus: Regina enim, vivo adhuc Prorege, legatos miſerat, qui exules Anglos depoſcerent, qui, detecta & punita Havarti conjuratione, ſupplicii metu profugerant: hos legatos, Sterlini auditos, Prorex Edimburgum rejecerat, eo mortuo, rebus turbatis, ſine reſponſo diſceſſerant. Cum vero, de Prorege deligendo, conventus haberetur, Randolfus, qui, ante aliquot annos, in Scotia fuerat, quod, res homineſque ejus nationis optime noſſe, videbatur, & quod ex utriuſque gentis commodo ſuperiores legationes obiiſſet, omnibus bonis, ut erat, carus eſſe exiſtimabatur. Is in Concilium introductus, cum declaraſſet, Reginæ ſuæ animus qualis erga Scotos ſemper fuiſſet, eam, ut antea rebus eorum turbatis non defuerit, ita nunc non defuturam: deinde

commemorat incurſiones in Angliam, cædes, rapinas, incendia, ſuperioribus diebus facta: eam ſatis ſcire, nihil horum Concilio publico geſtum: itaque eandem, in præſentia, voluntatem, idem ſuum in eos ſtudium manere: atque adeo, quanquam graviter, ac nullo ſuo merito, laceſſita eſt, ſe, quod jure ſuo poſſet, nec publice res repetere, nec, ob delicta paucorum, ab omnibus pœnas poſcere: Se quidem non eſſe ignaram, quanta nuper oborta ſit omnium rerum perturbatio: neque tamen, de bonorum erga ſe voluntate dubitare: in eorum gratiam, non modo culpam à conſcientia publica ſeparaturam: ſed ſi ipſi, propter motus domeſticos, pacis perturbatores, ad res reddendas, cogere non poſſent, ſe ſuas cum illis conjuncturam copias, ut, communi conſilio, pœnas violatorum fœderum expeterent: ſin ne id quidem poſſent, ſe ſuo milite ſuas injurias perſecuturam, ſine maleficio, exercitum per pacatum agrum iter facturum: neque quenquam, qui à culpa remotus eſſet, ultióni affinem fore. Reliqua legationis capita continebant admonitiones, ſemper quidem in omni legitimo conventu utiles, ſed ad præſentem rerum ſtatum neceſſarias: Primum omnium, Religionem tuendam, ſumma cura & vigilantia, quæ una, & erga Deum, & homines, officiorum rationem nos docet: Quia nulla Reſpublica, ſecum ipſa diſcors, diu conſtare poteſt, in id præcipuo incumbendum ſtudio, & omnibus adnitendum viribus, ut domi civibus inter ſe pax & concordia ſancte colatur: Cum Deus, univerſi opifex, Regium huic populo indulſerit imperium, Regibus parere, honore eos & omni obſequio obſervare & proſequi, eſt æquum: Pax, concordia, & amicitia cum omnibus, quoad fieri poteſt, hominibus, Deo eſt gratiſſima, fundendique ſanguinis humanis ſitim (quod vicium Deus unice execratur,) extinguit, aut certe inhibet: eadem ſingulorum opes auget, civeſque ſuis inimicis formidabiliores facit: Juſtitia omnis publicæ incolumitatis cuſtos, amplectenda, cujus præcipua pars eſt, in ſontes animadverſio: Cum proditio ſit omni legitimæ dominationi maxime deteſtabilis, hóc hominum genus, quocunque terrarum ſe receperint, nulla clementia, favore, & indulgentia eſt proſequendum. Hæc Randolfus, qui, & ſancte, & ſalubriter admonere, & æqua poſtulare, eſt viſus: ſed quia, nemine in ſummum magiſtratum adhuc electo, certum reſponſum dari non poterat, in Cal. Majas eſt rejectus. Poſtremo Proregis proxime cæſi fratres ex eadem matre Gulielmus, & Robertus Duglaſſii ſunt auditi: hi petebant, ut ſui fratris indigna mors, nullas ob inimicitias

micitias privatas, ſed ob Remp. illata, vindicaretur. Ibi ſententiis eſt variatum, omnibus quidem conſentientibus, pœnas de parricidis expetendas, ſed aliis cenſentibus, de ea cæde ſuſpectis diem dicendum, (nomina autem multorum deferebantur,) aliis placebat, dies juridicos non expectandos, adverſus eos, qui arma jam ſuſceperant, ut facinus, quod ſcelerate patrarant, vi defenderent: nec in eos modo ſtatim arma ſumenda, ſed etiam adverſus omnes, qui, ſuperiorum Ordinum comitiis, capite minuti erant. In eam ſententiam, qui aderant ex Equeſtri ordine, proni erant, nec tamen propoſitum tenere potuerunt, maxime, diſſuadentibus Atholio, quod diceret, frequentiorem procerum conventum expectandum: Mortonio, quod exiſtimaret, fore, ut, ſi plura conjungerent crimina, vindicta Proregis periret, & res ad civile bellum prorumperet, omnibus, qui pacem timerent, ſe ad cædis reos aggregantibus. Igitur ſeparanda crimina, ac jure (ſi fieri poſſit) agendum: nihilque, ante Cal. Maii (qui dies, ad conveniendum, dictus erat) innovandum. Ita conventus ille ſolutus eſt, maxima populi parte cunctationem Nobilitatis damnante, quod, ad nutum inimicorum Regis, omnia acta dicerent, qui has moras innecterent, ut, ſpatio interpoſito, cædis invidia relangueſceret, & factio adverſa interim vires aſſumeret. Hanc vulgi opinionem, & quædam, quæ jam præceſſerant, & plurima quæ ſecuta ſunt, confirmarunt: nam ſtatim, cæde Proregis vix dum divulgata, Jacobus Hamiltonius, oppoſitis pignori agris Joanni Somervallio Camnethamio, pecuniam accepit, quam cum alia ſumma, ab amicis corrogata, ad militem mercenarium conducendum, miſit ad amicos, jam ante præmonitos, ut propter ſubitam mutationem, quæ, inimico ipſorum capitali ſublato, acciderat, in omnia parati eſſent: nec, poſt id, à coitionibus in multis ac diſtantibus locis, à Reginæ factione eſt ceſſatum. Ad decimum quintum Cal. Mart. capita fere factionis rebellis convenerunt Glaſcuæ: inde Argathelius, & Bodius ad Mortonium ſcripſerunt, ſe, quia Proregis percuſſores, & cædis conſcios, quinam eſſent, adhuc ignorarent, libenter, ea de re & eruenda, & punienda, cum reliqua Nobilitate conſilia communicaturos, verum, ſe Edimburgum non venturos: ſin Regia factio ſibi perſuaderi ſineret, ut Limnuchum, ad Varium ſacellum, vel Sterlinum venirent, nullam ſe moram facturos. Res à Mortonio cum Mætellano communicata (ita enim in literis erat ſcriptum) nullum exitum habuit. Eodem tempore, ſcri-

pſit Limnucho Thomas Carus ad ſocerum ſuum, arcis præfectum, ſi à Regina Anglorum impetrari poſſet, ut incurſiones, nuper factas, diſſimularet, ſe in poſterum operam daturum, ut Limites pacarentur, & in officio eſſent: ſin hanc illa conditionem recuſaret, ſe in incœpto perſeveraturum: neque enim ſe dubitare, quin boni cives, qui in officio erga ſuam Reginam perſtarent, ſe conjungerent, & auxilia Gallica mox affutura. Quinto Non. Mart. Hamiltonii, Argathelius, Bodius Limnuchi convenerant: ſed cædes unius mercenarii militis omnes eorum rationes, ſubito tumultu exorto, conturbavit: quam ob cauſam, poſtridie, Hamiltonios Fani Andreæ Archiepiſcopus domum reduxit: reliqua rebellium factio, in primis Huntilæus, Atholius, Crafordius, Ogilvius, item ex Ciſforthanis, Humius, Setonius, Mætellanus convenerunt Edimburgum: Mortonius quidem in urbe erat, cum paucis admodum comitibus, donec Glencarniæ & Marriæ Comites, cum ſuis clientibus, adveniſſent. Ad quartum Non. Martii capita factionum coierunt, ad conſultandum, de ſumma rerum: ſed ea conſultatio lente procedebat, propter abſentiam Argathelii, cujus tum magna erat potentia, & auctoritas: Huic Huntilæus ſe perſuaſurum recipit, ut cum reliqua factione ſe conjungeret: verum is, re infecta, rediit, fraude (ut maxima pars hominum credidit) Mætellani, qui omnia in longum duci, volebat, ut rebus novandis, in ſtatu Regni turbulento, locus eſſet opportunior. Erat & Argathelio, in omnibus actionibus, aliud impedimentum objectum, quo minus, ejus vires temporum ſuperiorum famæ reſponderent, quod, quamvis ipſe impenſiſſime cauſæ Reginæ faveret, tamen amici clienteſque, ac ne frater quidem eum, adverſus Regem ſequi volebant. Ea nocte, quæ ſecuta eſt, repentinus, nullis apparentibus cauſis, terror totam factionem ita perculit, ut armati, ad lucem uſque, pervigilarent, ac mane Edimburgo trepide diſcederent. Toto hujus conventus tempore, id prope unum eſt diſceptatum, quo jure tum Scoti creare Proregem poſſent: Alii, ex diplomate Reginæ, in quo ante triennium octo è principibus procerum deſignaverat, è quibus unum, aut plures (ſi videretur) filio Tutores nominaverat, unum aliquem nunc rerum ſummæ præficerent: Alii, huic diplomati, Prorege jam ex eo creato, nullum amplius locum eſſe, nullamque omnino rationem ejus eſſe habendam, contendebant, ut quod, non in perpetuum, ſed in id modo tempus, confectum eſſet: Erant, qui, ad conventum procerum

cerum univerſalem, rem integram differendam cenſerent: ſed ii, fere ex Mætellani factione, qui tantam rerum perturbationem expectabant, quæ multitudine ſine rectore, & facile exoriri & ægerrime ſedari poſſet: Tertia ſententia utramque harum damnabat: priorem quod diplomatis Reginæ, cujus ab initio (ſi juris diſceptatio fuiſſet) nullum erat momentum, nunc minus ratio ducenda eſſet: alteram, quod prorogatio plurimum ſecum afferret perculi, longioremque moram, quam præſentium rerum ſtatus ferre poſſet. Igitur coire jubebat, qui Regi, à primordio, regni ineundi fuerant auctores, eique conſtanter, ab eo tempore, obtemperarunt, quibuſcunque poſſent rationibus, proſpicere, ne quod publice detrimentum capiatur, ac mature talem Proregem edant, qui, & Regis ſaluti, & omnium incolumitati conſulere, & poſſit, & velit. Nec hæc recepta eſt ſententia, itaque re infecta ſolutus eſt conventus. Tot coitionibus fruſtra tentatis, ut populum in ſuam factionem pertraherent rebelles, rurſus ad belli Anglici ſeminaria reverſi, eoſdem, quos antea, duces latronum immittunt, qui nihil ſibi reliquum, ad extremam crudelitatem, fecerunt: ipſa interea factionis capita Reginam Angliæ conviciis proſcindunt: proceres Scotorum calumniantur, tanquam Anglorum clientes: vulgo minantur, ſi Anglica accerſant auxilia, ſe Gallorum & Hiſpanorum præſidiis uſuros. Eiſdem forte diebus, applicuit Britannodunum, è Gallia, Veracus quidam, è cubicularibus Regis Francorum miniſtris unus, qui, magnificis promiſſis eorum animos nonnihil erexit: ſecundum hæc, Hamiltonii ſuorum popularium conventum, in quintum Idus Apriles, Limnuchum indicendum curarunt. Ad eum diem cum Reginæ factio frequens veniſſet, ibi, quod jam diu ante, ſecretis coitionibus erant meditati, palam tractari cœptum, ut, ſuſcitato adverſus Anglos bello, in publica rerum perturbatione, privatæ injuriæ actioneſque, de cæde Regis, & Proregis, aut omnino antiquarentur, aut ſaltem refrigeſcerent. Rebus Limnuchi inter populares conjurationis modo agitatis, nec adhuc plane explicatis, quo majorem res haberet auctoritatem, ſtatuunt, Edimburgum tranſire, ad tertium Id. Aprilis, ac, præter alias commoditates, quas locus habebat, oppidanos, in quibus magnum in omnes partes momentum ponebant, adjungere: id perfacile factu videbatur, cum Gulielmum Kircadium, eundem & arcis & urbis præfectum, in ſuas partes jam pertraxiſſent: ſed quia, excubias ibi fieri, intellexerant, ac vulgus in alteram par-

tem proclivius, ad oppidanos prius mittunt, ut ſibi, eorum voluntate, ibi convenire liceat. Oppidani reſponderunt, ſe neminem, tranquillitatis publicæ ſtudioſum, qui Regis imperio pareat, excluſuros: Anglos vero exules, & Hamiltonios in urbem non accepturos; nec, vel Reginam Anglorum, in cujus Regno negotiarentur, aſſidue offenderent, vel, cum cædis nefariæ reis conſilia communicaſſe viderentur: nec etiam paſſuros, ut nova Edicta, quæ ad Regii imperii imminutionem ſpectarent, proponerentur, aut juventus (uti in more eſt,) ad arma capienda, tympano convocaretur. His legibus, etſi duræ viderentur, tamen eo venerunt, rati, ſe paulatim poſſe, ſimplici multitudini obrepere, &, oratione commoda demulcendo, univerſos ſuæ poteſtatis facere: nec tamen perſuadere civibus potuerunt, Kircadio, urbis & arcis præfecto, adnitente, ut claves portarum cives eis traderent, vel de ſolita cuſtodia cederent. Toto eo tempore, ad Mætellanum, qui aut podagra laborabat, aut egregie ſimulabat, quotidie adeo frequentes conveniebant, ut domus ejus ludus, & ipſe ludimagiſter vulgo nominaretur: nec ceſſabat interea, ultro citroque commeare, Atholius, ut diverſæ factionis homines ad eum cœtum, qui erat Edimburgi, attraheret. Illi concordes recuſabant, ante diem Cal. Maii (qui communiter ab omnibus conſentientibus erat dictus) convenire, niſi ſcirent, quæ neceſſitas, tempus conſtitutum antevertere, cogeret: ſi qua res magni momenti incidiſſet, quæ nullam pateretur dilationem, eum Comite Mortonii, qui domi ſuæ ad quatuor millia paſſuum aberat, communicarent: is reliquos faceret certiores. Tandem, per Atholium dicta eſt dies, qua die, utriuſque factionis pauci ad villam Mortonii, quæ eſt Dalkethi, convenirent: locus factioni Reginæ non placebat: non quod quicquam inſidiarum timerent, ſed, ne ſua vileſceret auctoritas, ſi ipſi ad Mortonium potius, quam ille ad eos accederet: igitur, multis conatibus ſumptis, neque ulla re, ſatis ex ſententia, procedente, ſubita intervenit ſolvendi conventus neceſſitas: nam cum, adverſarios excludere urbe, cuperent, neque cives in ſuas partes trahere valerent, ſtatuunt, è vicinis locis majorem accerſere multitudinem, ut, invitis etiam incolis, omnia in ſua poteſtate haberent: juvabat hoc conſilium magnopere arcis præfectus, qui, quos in cuſtodia habebat, (erant autem factionis Reginæ prope principes) liberos dimiſit. Sed rumor ſubitus, de adventu Anglici exercitus Bervicum, omnes eorum rationes turbavit. Alexander Humius & Joannes

nes Maxuallius, nuper è cuſtodia, ſine auctoritate publica, emiſſi, domos, ad ſua tuenda, profecti ſunt: Humio etiam pecuniæ, quam, ad militem conducendum, contribuerant, ad arcem ſuam Humum muniendam, portio eſt data: Thomas Carus, Valterus Scotus, qui, auctore maxime Archiepiſcopo Fani Andreæ, excurſiones in Angliam fecerant, arbitrati, ex hoc initio, bellum inter duo Regna exarſurum, derelicti à vicinis, ac trepidi rerum ſuarum, mittunt ad ſuæ factionis principes, rogatum auxilium, aut, ſi id gravarentur, Lauderam ſaltem (propinquum oppidum) venirent, ac inde bellum oſtentarent. Cum ne id quidem impetrarent, ac ne pecuniæ ſaltem publicæ particulam aliquam, ad publicum uſum, exprimerent, irati, quod, à quibus erant in bellum conjecti, deſerti ac proditi eſſent, ad ſua quiſque tuenda, peſſima cum ſpe in poſterum, abierunt: ita tot rebus, uno tempore præter expectationem, cadentibus, omnia eorum conſilia turbata fuere. Sed maxime, præter opinionem, accidit repentinus Anglici exercitus adventus, ad quem remorandum, duplicem miſerant in Angliam legationem, alteram ad Thomam, Suffexiæ Comitem, quæ precaretur inducias, donec, per literas, rerum ſuarum ſtatum Reginæ Anglorum indicarent: alter enim Legatus literas ad Reginam ferebat, quæ multa, pro ipſorum cauſa, multa, adverſus Regiam factionem, continebant: in primis, ſuas vires ſupra verum augendo, contra, hoſtiles elevando, prope bellum Anglis minabantur: Mætellanus enim ceteris perſuaſerat, Reginam, feminam natura timidam, omnia prius facturam, quam ad arma veniretur: quippe Gallis & Hiſpanis, multis de cauſis, ei infenſis, rebuſque domi nondum quietis. Petebant enim rebelles, Ut, Regina Angla velut arbitra, ſuperioris bienniiſcita (etſi multi ipſorum eis ſubſcripſerant) retractarentur: ac, velut novo initio ſumpto, novum decretum, communi omnium conſilio fieret: & ut ſuæ factionis firmitatem magis oſtentarent, procerum ſuæ partis nomina literis, ad eam miſſis, indiderunt: in iis, ut multitudinis ſpeciem augerent, multos adverſæ, plures neutrius factionis adſcripſerant: rati (propter itinerum longitudinem, & eorum, quæ procul geruntur, ignorationem, & quod literæ, ad Reginam ſcriptæ, ad paucorum conſcientiam erant perventuræ) eam fraudem difficilius detegi poſſe. Accidit, eodem tempore, res, ut ipſi exiſtimabant, peropportuna, quæ & Anglos faceret ſegniores, & Scotorum vulgo formidinem injiceret: nempe adventus hominis Galli,

humilis quidem ſortis, ut qui Lanſaci miniſter domeſticus, patroni gratia, in aulam irrepſerat: is multas, eodem exemplo, epiſtolas à Rege Gallorum attulerat, non ad principes modo factionis Reginæ, ſed ad multos quoque, qui neutri factioni ſe addixerant: Gratiæ ingentes ſingulis aguntur, quod hactenus à Regina ſtetiſſent: Orabat Rex, ut in eadem conſtantia perſeverarent: Se auxilia, etiam majora, quam rogabatur, cum primum commode poſſet, miſſurum: addebat etiam de ſuo tabellarius, omnia in Galliis jam eſſe pacata: Gaſparem Collinium aliosque rebelles eo coactos, ut, ſe Gallia diſceſſuros, pollicerentur, ne quietem publicam eorum præſentia interpellaret: nec ſe dubitare, quin, ante ſuum reditum, miles, qui ſubſidio mitteretur, conſcriptus foret. Prudentiores, etſi, hæc magna ex parte vana eſſe, ſciebant, tamen, iis rumoribus facile plebem falli, patiebantur. Igitur, cum animi multorum per hæc eſſent erecti, eam lætitiam minuit legatorum ex Anglia, rebus infectis, reditus: neque enim Suſſexio è re Anglica videbatur, exercitum, per inducias ocioſum alere, nec integrum bellum omittere, nullis conditionibus ab hoſte oblatis: & literis ad Reginam ſcriptis (nam id ipſa juſſerat, ne expectatio reſponſorum in mora rebus gerendis eſſet) reſignatis, fraus facile detecta eſt: quippe cum & literæ eſſent vaniſſimæ jactationis plenæ, & nihil earum rerum, quæ in Scotia agerentur, Angli ignorarent, Legati prope conviciis abacti: exempla literarum in Scotiam ad Regiam factionem remiſſa. Ea igitur ſpe dejecti, & adventu ſubito exercitus Anglorum ad finitima loca deterriti, & auxiliis ſuorum, qui domum, ad ſua tuenda, abierant, deſtituti, & oppidanorum animis parum confiſi, cum, ad Cal. Majas, hoſtes Edimburgum venturos, ſcirent, Limnuchum diſcedunt, eum locum rati commodum, ad ſuos è longinquis Regni partibus accerſendos, & iter aliorum, ad conventum euntium impediendum, & reliqua, quæ ſuperioribus diebus, in Conſilio jactata erant, perficienda. Ibi, Hamiltoniorum amicis & clientibus collectis, totum iter, quod Edimburgum ferebat, infeſtum reddebant: cum Joannem Areſkinum, Marriæ Comitem, illac ducturum ſcirent, ſe in collibus propinquis, ad tranſitum impediendium, objecerunt: ille, cum loci iniquitatem cognoſceret, paulo ſupra, ad duo millia paſſuum, flumen ſuperavit, atque Edimburgum ſub veſperam intravit, ad tertium Cal. Maii. Poſt eum diem, cum Regis factio Edimburgi, Reginæ Limnuchi ſe continerent, atque

alteri

alteri alteris ſeditionum cauſas & initia imputarent, qui Edimburgi convenerant, ad alias quaſvis conditiones ſe faciles fore, affirmabant, ac, ſi quis de ſe quereretur, bonorum virorum arbitrio, ſatis facturos, ſpondebant, modo, incolumi hujus Regis auctoritate, ſuperioris Regis ac Proregis cædem una ſecum ulciſci vellent. Cum ad hæc nihil æqui reſponderetur, qui Limnuchi erant, edixerunt, Uti cives univerſi Reginæ legatis parerent: Comites tres, Araniæ, Argatheliæ, & Huntilææ comitia, in tertium Nonas Auguſti, Limnuchi habenda, indixerunt: altera factio legatum ad Reginam Angliæ, Robertum Petcarnium, miſerat, qui ageret cum ea, de communi hoſte reprimendo: quoque facilius Scotorum in ſe animos intelligeret, ex ejus arbitrio, Proregem electuros. Interea, dum utraque pars diverſi diverſa agitant, Angli, Teviotiam ingreſſi, villas & vicos Carorum & Scotorum (qui in Angliam, violata pace, fecerant excurſiones, & Anglos profugos ad ſe receptaverant) diruunt, agros populationibus vaſtant, & incendiis deformant: Humam arcem, in quam dominus multos commeatus intulerat, ac tota vicinia precioſiſſima quæque rerum ſuarum, ut in munimentum firmiſſimum, repoſuerat, Suſſexius circumſedit: ea cum à præſidio valido fortiter defenderetur, Anglique poſtridie, re infecta, diſceſſuri eſſent, literæ, quas Alexander, arcis dominus, ad ſuos, multo ante ſcripſerat, omnes eorum rationes irritas reddiderunt: juſſerat enim per literas, præſidiarios Gulielmi Drurii, Equitis Angli, conſilio uti, &, quicquid is imperaſſet, ſine exceptione, parere: id cum Drurius Suſſexio indicaſſet, ille arcem deditam diripuit, &, cuſtodibus Anglis impoſitis, cum magna præda, Bervicum rediit. Ita Humius, qui nihil ab Anglis metuebat, imo quos amiciſſimos exiſtimabat, ut qui ſciret, Drurium & Suſſexium occulte Havarti rebus ſtudere, graviſſimam illam ſua credulitate injuriam acceſſivit, tandem, ab omnibus amicis & propinquis, qui prope omnes Regiis in partibus erant, relictus, cum uno & altero comite, Edimburgum venit, ac ſe in arcem abdidit. Nec minus, ab alio Limite, Scrupus Anglus Annandiam ingreſſus, agros Jonſtoni (qui etiam in Angliam fecerat incurſiones) omni belli injuria fœdat: ipſe Jonſtonus, locorum notitia fretus, equitum ſequentium impetum, paucis fugæ comitibus, eluſit: Joannes Maxuallius, cum tria millia hominum è propinquis agris haberet coacta, ei opitulari non auſus ſuis ſe locis tenuit. Paucis poſt diebus, Angli, qui Bervici

erant,

erant, acceptis obſidibus, bona fide ſecum agi, perſuaſi, equites trecentos, pedites mille, duce Drurio, adverſus hoſtes communes mittunt: ad eorum adventus famam, Hamiltonii, Glaſcuam profecti, arcem Archiepiſcopi diruere, decreverunt, ne Comiti Levinio, tum ex Anglia reverſo, receptaculum ac belli ſedes eſſet. Eam cum à paucis adoleſcentibus, abſente præfecto, teneri, nec à rebus neceſſariis ſatis paratam eſſe, ſcirent, rati, ſubito ſuo adventu poſſe opprimi, tam repente oppidum ingreſſi ſunt, ut bonam præſidii partem excluſerint: hac ſpe dejecti oppugnationem acriter, ſed æque fruſtra, ſunt aggreſſi: nam, per aliquot dies, præſidiarii (erant autem viginti quatuor) tam acriter eos exceperunt, ut plures ex oppugnatoribus, quam ipſi erant, occiderint: reliquos cum multis vulneribus repulerint. Ex ſuis unum amiſerunt, nemine præterea vel ſaucio. Sed Hamiltonii, audito, Anglos Edimburgi jam eſſe, & Joannem Areſkinum Sterlinum veniſſe, ac mox ſubſidio venturum, quanquam & è longinquis regionibus auxilia accepiſſent, ſub veſperum, obſidione ſoluta, trepide diſceſſerunt: Hamiltonius & Argathelius in Argatheliam, Huntilæus, per montes prope invios, domum, ceteri, qua cuique commodum erat, ſe contulerunt. At, qui Edimburgi erant, Angli, poſt biduum, Glaſcuam profecti, toto tractu Glottiano, agros Hamiltoniorum, & ſi qui alii in cædem Proregis conſenſerant, aut exules Anglos receptaverant, magna omnis generis præda abacta, ruinis & incendiis fœdarunt. Dum machinæ, ad converberandam arcem, non procul à pago, cui Hamiltonio nomen eſt, poſitam, Sterlino apportantur, Drurius, qui rebellibus Anglis clam favebat, hanc expeditionem prope fecit irritam: Anglos enim, non ſoluto ad diem ſtipendio, tumultuantes, ac ſtatim ſe diſceſſuros comminantes, adeo non compeſcuit, ut ipſe pleriſque, auctor ejus motus fuiſſe crederetur: ſed, pecunia mutua repræſentata, miles eſt retentus, &, machinis admotis, arx, intra paucas horas, deditionem fecit. In præda, quidam agnoverunt veſtem, aliamque Jacobi Quinti Regis ſupellectilem, quam dominus arcis, cum ejeraret Regnum, ſancte juraverat, penes ſe non eſſe: arx ſemidiruta relicta eſt: vicum &, in ea, villam Hamiltoniorum, magnificam, vulgus furens, invitis ducibus incendit. Exercitu reducto, Angli Bervicum, Scoti ad ſua quiſque ſe receperunt: Datum Drurii precibus, ut arcis præſidium incolume dimitteretur: illi dimiſſi, Robertum Semplium, gentis principem, dum velut expedi-
tione

tione paracta domum ſecurus redit, è generi ſui domo captivum abſtrahunt: quæ res ſuſpicionem de Drurio acrius inflammavit. His rebus vixdum peractis, Petcarnius, è legatione Anglica reverſus hæc fere retulit: Reginam mirari, quod, quarto demum menſe, à Proregis interitu, de ſtatu rerum ſuarum, eam certiorem facerent: ſe enim, ob hanc cunctationem, incertam fuiſſe, quid de eis ſperaret: interea ſolicitatam, crebris Galli & Hiſpani legati precibus, nomine Regum ſuorum, & Reginæ Scotæ prope quotidianis querelis fatigatam, promiſiſſe audientiam: ſed, iis legibus, ut Scota ſcriberet, ad ſuæ factionis homines, ut, interea, dum Colloquium illud finiretur, vi & armis abſtinerent: quæ, publicis Edictis, de rebus novandis attentarunt, ea, contrariis Edictis revocarent: ac, res in eodem ſtatu eſſe, finerent, quo, vivo Protege, fuerant: exules Anglos bona fide redderent: & ſi, finito Colloquio, de ceteris rebus inter eos conveniret, ut obſidibus, & aliis fidei pignoribus caveretur, ut pacta, inter eos, firma & rata manerent: His legibus, colloquium promiſſum. Hac autem pactione illigata, negabat, ſe poſſe conſilii eorum, in creando Prorege participem fieri, ne, cauſa Reginæ Scotorum nondum audita, præjudicaſſe videretur: ceterum, curæ ſibi rem Scoticam fore: Rogabat, ut interim ab armis, & à Prorege creando, abſtinerent: ſeſe daturam operam, ne hoc tantillum moræ ſit eis damno. Hæc renunciata Scotos varie affecerunt, cum & ratio temporis cogeret, ad Anglorum voluntatem, conſilia ſua accommodare, nec tamen ignorarent, quantum publice intereſſet, unum eſſe in ſummo Magiſtratu, ad quem omnia deferrentur: In hoc ſuperioribus menſibus creando, cunctationem ſpatium inimicis dediſſe, ut ſe colligerent, & novos Judicum conſeſſus facerent, nova Edicta quotidie proponerent, omnia Regum munera uſurparent: contra Regiorum animos langueſcere, multitudinem, imperio ſolutam, non diu dicto audientem fore, cui certum non eſſet, cui pareret. Poſt reditum Legati, certiores facti ſunt, novo tumultu in Anglia excitato, Londini, templorum foribus diplomata Romani Pontificis fuiſſe affixa: partim, quæ Anglos hortarentur, ut, ab injuſto Reginæ imperio, ſe liberarent, partim, propoſitis præmiis, ut ad cultum Romani Pontificis redirent: nec ab iis conſiliis Regina Scotorum aliena crederetur: hæc quanquam ſopita, & ex literis Suſſexii Comitis reſciſſent, & idem Thomas Randolfus præſens affirmaret, ægre contineri poterant, quo minus

minus Proregem crearent. Tandem, medio conſilio, ut aliquam ſummi magiſtratus ſpeciem haberent, Interregem nominare, decreverunt, cui imperium, uſque ad IV. Id. Julias eſſet, quo ſpatio interpoſito, certiores ex Aula Anglica, de Reginæ voluntate, fieri poſſent: ejus enim animum à ſe non eſſe alienum, vel hinc maxime augurabantur, quod, inter condiciones induciarum poſuiſſet, Ut exules Anglos rebelles redderent: id enim ſi fieret, intelligebant rebelles, omnium Papanorum animos, per totam Angliam, à Regina Scota alienatum iri: ſin negaretur, Colloquium eſſe ſublatum, & ſuſpiciones, quæ vulgus averterent, indies incrementum accepturas: videbant etiam, cetera non facile conventura, cum, ex liberatione captivæ, majus Anglis, quam Scotis, immineret periculum: nec, ſi cetera convenirent, Anglam commiſſuram, ut, niſi obſidibus acceptis, eam dimitteret: nec eam obſides dare poſſe, per quos ſatis cautum videri poſſet. Iis rebus paulo erectiores, Interregem creant, Matthæum Stuartum, Leviniæ Comitem, Regis Scotorum avum. Dum novus Interrex, adhibito conſilio, quæ ſuperioribus tumultibus erant labefactata, confirmare nititur: commodum, literæ Reginæ Anglorum, ad VI. Idus Julii, afferuntur, in quibus, cum multa, de ſuo erga Regem regnumque Scotorum animo, diſputaret, & benigne ſuam opem polliceretur, nominationem Proregis, quæ ſibi foret invidioſa, nec ipſis exempli ſatis, probandi, deprecatur: conſilium tamen ſuum ſi exquirant, neminem ſibi videri, avo præferendum, in eo præſertim munere, quod maxime fidem, erga pupillum, nondum ſui potentem, expoſceret, & qui jam, ob eaſdem cauſas, prærogativam tuliſſet. His literis confirmati, Matthæum, ex Interrege, Proregem creant, concordibus omnium Ordinum ſuffragiis. Is, ſtatim ut creatus eſt, ſacramento de more dicto, de ſtatu Religionis, deque patriis legibus & inſtitutis obſervandis, primum omnium edixit, Ut omnes, qui per ætatem, arma ferre poſſent, quarto Nonas Auguſti, Limnuchi præſto eſſent, ad impedienda Seditioſorum comitia, Reginæ nomine indicta: deinde Ordinum conventum, Regis nomine, indixit, in decimum Octobris diem: miſit quoque ad arcis Edimburgenſis præfectum, qui adhuc partium Regiarum ſtudium ſtrenue ſimulabat, quanquam omnes ejus actiones animum ab oratione oſtenderent alienum. Ab eo petebat machinas aliquot æneas, apparatumque, ad eas tractandas, neceſſarium, magis,

ut

ut animum ejus nudaret, quam ſpe, quod petebatur, impetrandi. Ille, cum initio ſatis liberaliter promiſiſſet, appetente comitiorum die, promiſſa flagitantibus, impudenter recuſavit: ſuam enim operam, ad concordiam jungendam, non ad fundendum Scotorum ſanguinem ſemper fore paratam, Nihilominus, Prorex ad diem Limnuchum venit, quinque millibus armatorum comitatus: ſed, cum, nihil ab hoſtibus moveri, audiret, niſi, quod Brechini ab Huntilæo centum ſexaginta mercenarii collocati erant, ac dictum propoſitum, ut Brechinenſes providerent, ut, ad quartum Idus Auguſti, commeatus illic aliquot millibus hominum eſſet paratus: præſidiarii, ab eo relicti, non modo cives, ſed omnes etiam prætereuntes, itineribus inſeſſis, ſpoliabant: Prorex, de Concilii ſententia, eo proficiſci ſtatuit, ut ante Huntilæi adventum, locum occuparet, ad multa commodum, & ibi, ſi neceſſe eſſet, antequam reliquæ adverſarum partium copiæ convenirent, cum eo prælio decerneret, illamque ſclopetariorum, quam unam habebant, manum deleret, & factionis duces quoſdam (nam audierat, ibi eſſe Crafordiæ Comitem, & Jacobum Ogilvium, & Jacobum Balfurium) de improviſo opprimeret. Igitur Patricio Lindeſio, & Gulielmo Ruveno ſupremi Ordinis, & Jacobo Haliburtono, præfecto Taoduni, præmiſſis, ut, quanta poſſent celeritate, aſſumpta juventute Taoduni & Perthi, rumores prævenirent. Hi quanquam ad celeritatem nihil ſibi reliqui feciſſent, ac, proxima nocte, ſublatis in equos peditibus, feſtinaſſent, cum jam in propinquo eſſent ac lentiore gradu incederent, ne fatigati ex itinere ad hoſtem recentem pervenirent, trepidus Brechinum nuncius affertur, hoſtes adeſſe: Ogilvius & Balfurius, qui forte aderant, militem, breviter ac pro tempore, allocuti, bono animo eſſe jubent, intra triduum, ſe cum Huntilæo redituros, ſtatimque, equis conſcenſis, per proximos montes, ad ſuos contendunt: milites relicti, quod cuique ad manum erat, diripiunt: eorum circiter viginti turrim templi, propinquam, occupant: ceteri in ædes Comitis Marriæ, quæ, arcis inſtar, in proximo tumulo ſita, oppido imminent, confugiunt, Jacobus Duglaſſius, Mortonii Comes, cum octingentis equitibus, longiore via ducens, poſtridie affuit; Prorex, dimiſſis domum Levinianis & Renfroanis, ut ſuis agris præſidio eſſent, ſi quid ab Argathelia moveretur, ipſe, tertio die, Brechinum præmiſſos aſſequitur. Cum, ad rumorem

rem

rem adventus ejus, Nobilitas è vicinis agris conflueret, ac jam ad ſeptem millia armatorum in caſtris cenſerentur, qui in turri ſacræ Ædis erant, ſtatim deditionem fecerunt: reliqui, cum, ad paucos dies, ſe ſatis acriter defendiſſent, ac nonullos, qui incautius ſubibant, partim occidiſſent, partim vulneraſſant, tandem, audito, æneas machinas admoveri, & ſe ab Huntilæo deſtitutos eſſe, & ipſi Proregi ſe permiſerunt: is triginta, qui plerique capti antea, ac dimiſſi fuerant, aut in cauſa pertinacius perſeverarent, laqueo extinctis, reliquos pene exanimes dimiſit. Huntilæus interea, qui ad viginti millia paſſuum aberat, fruſtra, majorem manum colligere, conatus (quod maxima pars hominum, quoties libere voluntatem declarare audebant, à turpitudine cauſæ abhorrebant) trepidus, ut ſibi conſuleret, in ulteriores regiones, cum paucis, retro ceſſit: Prorex, reverſus Edimburgum, ut, ex Ordinum ſententia, res, ubique turbatas, componeret, ad conventum ibi indictum venit. Rebelles, nulla ſpe ſalutis ſibi relicta, in Ordinum concordia, præſertim ii, qui primum Regiæ cædis, deinde qui cæſi Proregis rei deſtinabantur, egerunt per Reginam Angliæ ut, quoniam ipſa promiſerat legatis Francorum & Hiſpanorum, ſe, partibus auditis, res, ſi fieri poſſit, compoſituram, interea, nihil novi publice ſtatueretur. Hac mora impetrata (nihil enim, in eo conventu, eſt actum, niſi, quod Proregis electio eſt confirmata) nunquam ceſſarunt rebelles, Gallos & Hiſpanos ſolicitare, ut auxilia in Britanniam, ad Reginam reſtituendam, mitterent: & quoniam, ex ejus reſtitutione, veterum ceremoniarum reſtitutionem pendere, affirmabant, tentatus eſt Pontifex Romanus: ut, quia longius aberat, ſaltem pecunia partes juvaret. Is, miſſo in Scotiam, qui rerum ſtatum præſens cognoſceret, cum, Romanenſium factionem infirmiorem, ibi comperiſſet, nec omnes rebelles, in Papiſmo reſtituendo, conſentire, à cauſa abſtinuit: motum tamen aliquem interim in Anglia (quoniam, ibi ſuam factionem adhuc præpotentem eſſe, intellexerat) Diris noctu, templorum valvis affixis, ac indulgentiis, & præteritorum impunitate promiſſis, excitare, conatus eſt. Prorex, in VIII. Cal. Febr. indicto conventu (quoniam, intra id tempus, Legatis exterarum nationum ſatis factum iri, ſperabat) ad res, quoad fieri poterat, legibus & judiciis componendas, Edimburgum rediit. Rebelles, renovatis ſubinde induciis, per Angliæ Reginam, donec utriuſque partis Legati apud eam diſceptarent,

ceptarent, non tamen, adverſus pacem à ſe petitam, res novas moliri deſinebant, freti (ut credebatur) maxime Comitis Suſſexii favore, qui tum exercitui Anglorum in Northumbria præfuit: is enim, ſive Ducis Nortfolciæ cauſa nondum deplorata, ſive Reginæ exulis, de cujus reditu non omnino deſperabat, pollicitationibus inductus, in rebellium factionem pronior erat: ea re animadverſa, Scoti ſua conſilia cum eo parcius communicabant. Hieme per inducias, ſubinde renovatas, tranſacta, conventus, qui fuerat in VIII. Cal. Febr. indictus, in Majum eſt dilatus. Interea Hamiltonii, cum in cædem Proregis fruſtra multos ſubornaſſent, tandem Paſleti turrim, cuſtodibus ejectis, occupant: rati, inter majorum rerum curas, impune id ſibi fore. Prorex principes legationis in Angliam, ad diſceptandum cum Legatis exterorum Regum, Mortonium, Robertum Petcarnium, & Jacobum Macgillium, ad Non. Febr. miſit: ipſe Paſletum profectus, convocata tantum vicina Nobilitate, quæ ſuæ factionis erat, turrim oppugnare eſt aggreſſus: obſeſſi autem, cum ab eo aqua arcerentur, coacti deditionem facere. Deinde, Gilberto Kennedo, in Caricta, Regiarum partium homines injuriis & damnis aſſiduis infeſtante, Aeram petiit, Kennedus, propinquo metu paucarum cohortium oſtentato, gentiles etiam ſuos, qui in fide permanſerant, Regiaſque partes conſtanter tuebantur, formidans, fratrem unicum obſidem dedit, diemque conſtituit, quem ad diem ipſe Sterlinum veniret, & pacta confirmaret. Hanc deditionem ſecuti, Hugo Mongomerius, Eglentonii Comes, & Robertus Bodius, ad Proregem venerunt, atque ab eo in fidem ſunt recepti. Per omne hoc tempus, cum Prorex, in recipiendis rebellibus, & Mortonius, in legatione Anglica, abeſſet: qui arcem Edimburgenſem tenebant, metu propinquo liberi, non ceſſant, militem conſcribere, loca urbis idonea præſidiis occupare, commeatus, à mercatoribus Letham invectos, diripere, &, quibuſcunque rebus poſſunt, ſe, ad obſidionem tolerandam, comparare, donec, ſperata ab exteris auxilia adventarent. Proregi, equi lapſu, graviter afflicto, ac, propterea Glaſcuam reverſo, per militem gregarium, ſpes Britannoduni recuperandi eſt oblata: is cum, inter præſidiarios, in arce mereret, uxor, ad eum ſæpe illuc commeare ſolita, furti fuit accuſata, ac, jubente Flaminio, virgis cæſa: eam rem maritus, homo uxorius, & qui, injuriam inſignem conjugi factam, exiſtimaret, adeo ægre tulit, ut ſponte ex arce diſceſſerit, &,

ex illo, nihil magis cogitarat, quam, qua ratione poſſet nocere Flaminio. Igitur ad Robertum Duglaſſium, Proregis propinquum, rem defert: ei pollicetur, ſi det, qui ſe ducem ſequantur, facturum, ut arx brevi in eorum poteſtatem perveniat. Roberto adjunctus eſt Joannes Cunigamius, qui diligentius, de rei tantæ conficiendæ ratione, percunctetur: ſed homo rudis & militaris, cum promiſſis minus fidei eſſe videret, quod dilucide expedire non poſſet, quæ erat pollicitus, Ego, inquit, quando verbis parum creditis, periculis me Principem offero: ſi me ſequi voletis, vos in arce ſiſtam: ſin aliud ſentitis, rem omittite. Oratione ejus ad Proregem delata, cum & res, magnitudine ſua, animos, in ſpem tantam pronos, accendiſſet, auctor autem (etſi fidum ex ſtimarent) tamen parum idoneus videretur, adhibito, in conſcientiam ſuſcepti facinoris, Thoma Crafordio, viro forti, & rei militaris perito, tandem convenit, ut vel temere potius ſpem tantam ſecuti fortunam experirentur, quam, per ignaviam occaſioni defuiſſe, viderentur. Igitur paucis diebus, in ſcalis aliiſque rebus neceſſariis parandis ei negotio conſumptis, Cal. Apr. rei conficiundæ deſtinatæ, ut rumores prævenirent, quod tum induciæ, rebellibus per Angliæ Reginam impetratæ, exituræ erant. Sed antequam hujus expeditionis eventum explicem, viſum eſt, pauca de ſitu & natura arcis dicere. A confluente Glottæ, & Levini fluminum, planities, circiter mille paſſuum, ad proximorum montium radices extenditur: in ipſo autem angulo, ubi amnes commiſcentur, rupes biceps attollitur: alterum ejus cornu, quod altius ſe exſerit, Occidentem reſpicit: in ſummo ejus vertice, ſpecula eſt, longiſſimo in omnes partes proſpectu: alterum paulo humilius ad Orientem vergit: inter duo cornua, quod in Septentriones & argros verſum eſt, latus gradus habet, per obliquam rupem, hominum induſtria & magno labore exciſos, per quos vix ſinguliseſt aditus: eſt enim ſaxum illud prædurum, & vix ullis ferramentis ſuperabile, è quo ſi quid vel vi effringitur, vel ruinis collabitur, ſulfureum late odorem exſpirat. In ſuperiore arcis parte, ingens eſt ſaxum, Magneſii quidem lapidis, ſed ita ceteræ rupi coagmentatum & adhærens, ut commiſſura omnino non appareat: qua Glotta ad Meridiem præterfluit, rupes, reliquis partibus natura præceps, ſeſe paululum inclinat, &, exporrectis utrinque brachiis, nonnihil ſoli amplectitur, quod, partim naturæ ingenio, partim opera humana, ita includitur, ut & frequentibus ædificiis, per tranſverſa

latera,

latera, locum præbeat, & ſtationem navium, in flumine machinis æneis deverberando, ſuis tutam, hoſtibus infeſtam reddat, & minoribus lembis aditum prope ad ipſam arcis portam faciat: ac media, qua aſcenditur, rupe ædificiis occupata, velut alteram arcem, à ſuperiore ſecluſam, efficiat. Præter naturale rupis munimentum, duo flumina, Levinus ad Occaſum, ad Meridiem Glotta, foſſarum vicem ſupplent: ad latus Orientale, quoties æſtu intumuit, mare rupis radices alluit: cum receſſit æſtus, planities non quidem illa (ut fere ſunt litora) arenoſa, ſed cænoſa, pinguiore ſolo in lutum ſoluto, diffunditur: eaque etiam torrentibus, è propinquo monte præcipitantibus, interſcinditur: reliquum latus in campum herbidum, ac planum eſt converſum: arx fontes perennes tres habet, multis præterea locis aquæ vivæ ſcaturigines. Veteres Britanni (auctore Beda) locum vocabant, Alclutham: Scoti, qui olim à Brittonibus, Levino amne, dirempti erant, quod in finibus Brittonum id munimentum poſitum erat, Britannodunum dixere. Adjacet, eodem nomine, oppidulum, in Levini amnis ripa, plus minus quingentis à confluente paſſibus. Hæc arx, ut quæ inſuperabilis videretur, in bellis externis & civilibus, ſæpe magnas tenentibus commoditates, hoſtibus moleſtias exhibuit. Tum ei Joannes Flaminius, nomine Reginæ exulantis, præerat: & quia per ſe Regis factionis par viribus non erat, etſi in cædem prioris Regis non conſenſerat, tamen ad parricidarum partes ſe adjunxerat, ac, ſuperiori toto quadriennio, Regis Gallorum (cui perſuaſerat, Scotos fere omnes in Reginæ Anglorum poteſtatem, clandeſtinis fœderibus, abiiſſe) facultatibus præſidium arcis ſuſtentaverat, ac, magnifica in ſpeciem, jactatione ei aſſeveraverat, ſe Scotiæ velut compedes tenere, & quandocunque Gallis ocium ſuppeteret ab aliis bellis, ſi modica ſibi dentur auxilia, omnia facile ſe in eorum poteſtatem redacturum. Nec diſſimili vanitate promiſſorum, Gallus ejus inſaniam alebat, miſſo etiam exiguo bellico apparatu, per Veracum quendam, quem, ibi ſubſiſtere, & Scoticas res ſpeculari, juſſerat. Augebat etiam præfecti inſolentiam arx Edimburgenſis, quæ nuper, cuſtodum perfidia, defecerat à Rege: item Proregis valetudo, qui nuper, lapſu equi, prope afflictus, in podagram quoque inciderat: præterea induciæ quoque per Angliæ Reginam, ad finem uſque Martii menſis, impetratæ. His omnibus rebus, ſecuritas & negligentia adeo creverat, inter præſidiarios, ut frequentes, per luxum & laſciviam, in oppido

 vicino,

vicino, velut in ſinu pacis, pernoctarent. In hoc ſtatu rerum, paratis, quantum per feſtinationem fieri poterat, quæ præſens expeditio poſcere videbatur, Joannes Cunigamius, cum equitatu præmiſſus, ut obvios interciperet, ne qua, de militum adventu, rumor ad hoſtem permanare poſſet: Thomas Crafordius cum pedite conſequitur: juſſi convenire ad Dumbucum, circiter medium noctis: is collis ab arce abeſt prope mille paſſus. Crafordius (uti juſſus erat) ibi militibus demum exponit, quo ducerentur, quæque rei conficiendæ ratio eſſet, edocet: ducem itineris oſtendit, qui primum ſe pollicebatur aſcenſurum, ſeque & alios, qui honore militari eminerent, ſecuturos affirmat. Ita, militibus facile perſuaſis, ut ſuos duces ſequerentur, ſcalas ceterumque rupis ſuperandæ apparatum expediunt, ac paulo ante lucem pedites ad arcem ducunt, equites in eo, ubi conſtiterant, loco, in utriuſque fortunæ eventum, reſtiterunt. Interea, dum propius ad arcem accedunt, duo impedimenta eis objecta ſunt: nam & pons torrentis, qui campum interſecat, fractus, & ignis, in proximo repente apparens, ſuſpicionem injecerunt, ne & pons, dedita opera, ad iter remorandum, eſſet ſolutus, & ignis, ad indicandum hoſtium adventum, à præſidio eſſet accenſus. Sed pons celeriter, pro præſenti copia, eſt ita refectus, ut pediti pervius eſſet, & miſſi ad locum, ubi flamma viſa fuerat, ſpeculatores retulerunt, nullum ibi ignis veſtigium repertum: unde intellectum eſt, ardorem illum ex eo genere eſſe flammarum, quæ, in aëre genitæ, interim ſubſidunt in terras, & ſubito conſpectæ evaneſcunt. Ille propior timor, ne cum cœlum plurium ſtellarum lumine fulgeret, & dies jam appeteret, conatus eorum, è ſuperiore loco, à vigilibus deprehenderetur, cum ſubito caligo denſa ita cœlum texit, ut non infra mediam arcis rupem deſcenderet, ſuperiorem vero partem ita tenebris involvit, ut arcis cuſtodibus omnem rerum, quæ infra gererentur, proſpectum adimeret. Sed ut caligo cecidit opportune, ita alius, incommodiſſimo tempore, caſus intervenit, qui pene reliquos conatus fecit irritos: nam, cum, pluribus ſcalis, altitudo rupis eſſet ſuperanda, ac primæ, propter longitudinem, eſſent, ad tractandum, inhabiles, hæ pondere properantium conſcendere gravatæ, cum nec in lubrico ſaxo facile ſtabiliri poſſent, una cum aſcenſoribus repente corruerunt: ea res, uti initio pavorem, ac trepidationem injecit, ita brevi, comperto, neminem eo caſu afflictum eſſe, ſic militum animos, prope conterritos, confirmavit,

ut,

ut, velut favente conſiliis eorum numine, alacriores, ad pericula repetenda, efficerentur; igitur ſcalis circumſpectius admotis, cum ad mediam rupem perveniſſent, nacti locum minus iniquum, ubi conſiſtere poſſent, ibi reperiunt inter ſaxa forte enatam fraxinum, quæ magnas eis commoditates attulit: funes enim, ad eam nexos, demiſerunt, quibus ſocios, infra relictos, attollerent. Ita, eodem pene momento, alii, funibus nixum juvantibus, in mediam rupem evadebant, alii, ſcalis aliis admotis, in ſummam rupem nitebantur. Hic quoque novum, & inopinatum evenit malum, quod univerſas prope rationes conturbavit: nam, in mediis fere ſcalis, unus aſcendentium, ſubito ſtupore (quem medici ἀποπληξίαν vocant) correptus, ita gradibus adhæſit, ut nec ipſe ulla ratione divelli poſſet, & ſequentibus viam præcluderet. Hoc quoque periculum militum alacritas & induſtria diſcuſſit, eo ita ad gradus alligato, ut ne, remittente morbo, caderet, & ſcalis ſummo ſilentio inverſis, reliqui facile aſcenderent. Cum jam ſummam rupem tenerent, tertiis ſcalis murus, manu factus, erat ſuperandus: eum cum Alexander Ramiſæus, cum duobus manipularibus aſcendiſſet, vigiles, eos conſpicati, excitato ſtatim tumultu, ſaxa conjiciunt: Ramiſæus, impari genere pugnæ deprehenſus, cum nec ſaxa, quibus hoſtem peteret, nec ſcutum, quo ſe protegeret, haberet, è muro deſiliit, &, circumventus à tribus vigilibus, tamen pugnam ſuſtinuit, donec comites, magis illius, quam ſuo periculo ſoliciti, ſe præcipitarunt, & tres vigiles ſtatim confecerunt. Interea, cum reliqui, quantum poſſent, ſubſequerentur, murus vetuſtate prope ſolutus, pondere & conatu ſcandentium procubuit: ac non tantum, ruina ſua, aditum patefecit, ſed per rupem etiam intra arcem præaltam & inæqualem, faciliorem deſcenſum fecit: catervatim igitur ingreſſi, magno tumultu, cum Deum ac Regem, expeditionis duces, ac nomen Proregis identidem proclamarent, cuſtodes, velut attoniti, pugnæ obliti, qua quiſque poterat, ſuæ ſaluti conſuluit: multi dum primus impetus deſæviret, ſe intra domos concluſerunt. Flaminius, cum per obliquam rupem ſe ſubduceret periculis, comite, qui unus eum ſequebatur, icto ac ſtatim ruente, attonitus, pene per invia deſcendit, ac per portulam emiſſus, flumine, ob maris æſtum, ad muros uſque effuſo, naviculam nactus, in Argatheliam profugit: Cuſtodes infimæ arcis ac præterea XXV. ex præſidiariis, qui, inter popinas & ſcorta, in oppido pernoctaverant, tumultu exciti, ne tentata pugna, qua pro-

xime poterant, fugerunt: capti fuerunt in arce Joannes Hamiltonius, Fani Andreæ Archiepiſcopus, Joannes Flaminius Bogallius, juvenis quidam Anglus, ex proxima Anglorum ſeditione profugus, Veracus Gallus, qui, nomine ſui Regis, multo ante cum bellico apparatu, & commeatibus eo miſſus, illic ſubſtiterat, ut Regem Gallum de ſtatu rerum Scoticarum faceret certiorem, Alexander, Gulielmi Leviſtonii filius, qui, cultu mutato, evadere tentarat, à fuga retractus. Prorex, de arce capta, certior factus, ante meridiem, advenit: milites primum collaudavit: deinde Flaminii uxorem conſolatus, non modo mundum muliebrem, ſed vaſa argentea, atque omne domeſticum inſtrumentum ei conceſſit, agroſque è bonis mariti, quæ, multo ante in publicum redacta fuerant, unde ipſa liberique alerentur, aſſignavit: reliqua præda militi conceſſa. His ita conſtitutis rebus, per ocium, ad arcem viſendam circumiens, ad rupem, qua milites aſcenderant, ventum eſt, res tam ardua cunctis eſt viſa, ut milites etiam faterentur, ſe, ſi periculum prævidiſſent, nullis conduci præmiis potuiſſe, ut illac ire tentarent. Veracus cum argueretur è mercatoribus, quos, fretum Glottæ ingreſſus hoſtiliter ſpoliarat: multis in Concilio cenſentibus, cum eo furti agendum, tamen apud Proregem valuit Legati nomen inane, quod ipſe ſuis flagitiis violaverat. Igitur, ut ſpoliatis ab eo ſua recuperandi ſaltem ſpes injiceretur, ad judicium ſervari juſſus eſt, & ad Fanum Andreæ, apud hoſpitem, non alienum à cauſa rebellium, diverſari, unde, velut vi ſereptus, paucos poſt dies (quod quærebatur) diſceſſit. Anglus, quanvis multis ſuſpicionibus premeretur, ex literiſque etiam commendaticiis Joannis Leſlii, Epiſcopi Roſſienſis ad Flaminium, arce capta, inventis argueretur, in Angliam ad ſuos eſt remiſſus: poſt ejus diſceſſum, intellectum eſt, eum à Nortfolcianis ſubmiſſum fuiſſe, ut Regem Scotorum veneno tolleret: Bogallius in cuſtodia retentus. Reſtabat adhuc, inter captivos, unus, quem Prorex maxime extinctum volebat, Fani Andreæ Archiepiſcopus: hic & ſuperioribus temporibus, ſub fratre ſuo Prorege, ut multa crudeliter & avare fierent, author erat, & totam fere, ſub Regina, invidiam rerum, flagitioſe geſtarum ſubſtinebat: timebat etiam Prorex, ne, ſi longior mora interponeretur, aut, ſupplicibus Reginæ Anglorum literis, eximeretur, & Archiepiſcopi amici ne hanc quidem ſpem negligebant: &, ne temporis anguſtia hunc conatum impediret,
Archiepi-

Archiepiſcopus vehementer poſtulabat, ut judicium, patrio more, peragerctur: id aliquid ſpatii etiam, quantulumcunque erat, allaturum. At hæc fruſtratio ita diſcuſſa eſt, quod nullo novo judicio, ad hanc Archiepiſcopi cauſam audiendam, opus eſſet, quippe quæ in publicis Regni comitiis jam eſſet dijudicata. Itaque, cum cædis Regiæ, & Proregis ſuperioris manifeſto teneretur, ſuſpendio Sterlini vitam finivit. Hæc fere tum magna ex parte nova ſunt prolata: nam, ad eum fere diem, major pars latuerat. Archiepiſcopus Fani Andreæ, qui proxime diverſabatur, libenter trucidandi Regis partes, ſibi oblatas, &, ob veteres inimicitias, & ſpem propinquam Regni, in ſuam familiam transferendi, ſuſcepit. Sex igitur, aut octo è facinoroſiſſimis ſuorum electis, ac datis eis Regii hoſpitii clavibus, rem commendat: illi, cum ſummo ingreſſi ſilentio, eum ſopitum opprimunt, corpuſque ſuffocati in proximum erga muros hortum per portulam (cujus ante memini) efferunt: ac tum demum, dato ſigno, flamma ædibus ſuppoſita eſt. Indicium autem ejus ſceleris, per Joannem Hamiltonium, principem in facinore patrando, ita emanavit. Is enim non ſolum, facti nefarii dies noctesque obverſante conſcientia, animi inquietudine vexabatur: ſed corpus etiam, velut contagio animi infectum cruciabatur, ac lenta paulatim tabe liqueſcebat: circumſpicienti igitur omnia remedia, venit in mentem, ut ludimagiſtro Paſletenſi, viro minime malo, & adhuc in partibus Papiſticis hærenti, totum rei ordinem, ſocioſque ſceleris nominatim indicaret. Sacerdos etſi ſedulo eum ſolaretur, divinæque miſericordiæ admoneret, tam quia vis mali altius penetraverat, quam ut talibus piaculis ægritudo, quæ altius radices egerat, extirpari poſſet, intra paucos dies, mœroris mole obrutus, deceſſit. Sacerdos rem non ita occulte texit, ut ad Regis amicos fama non permanaret. Illi, multis menſibus demum poſt cædem, Matthæo, Comite Leviniæ rerum potiente, capto Britannoduno, & Epiſcopo Sterlinum ducto, Sacerdotem eo pertrahendum curant. Is cum, quæ de cæde Regis antea dixerat, tum affirmaret, ab Hamiltonio rogatus, unde hæc reſciſſet? num ex Confeſſione auriculari? id quoque cum ille affirmaſſet, tum Hamiltonius, non ignoras, opinor, quæ pœna revelantibus Confeſſionum arcana ſit conſtituta nec quicquam amplius ab eo ad id crimen eſt reſponſum. Poſt autem quindecim, aut amplius menſes, cum idem Sacerdos, jam tertio inter Miſſificandum

eandum deprehenſus, atque ad ſupplicium ex legis præſcripto duceretur, eadem omnia, quæ ante dixerat, & apertius, & cupioſius publice recitavit: eaque adeo brevi fuerunt divulgata, ut Hamiltoniorum clientes, inter ſe jurgantes, cædem Regis alii aliis objectarent. Interea, rebelles per fratrem præfecti arcis Edimburgenſis aliquid pecuniarum à Gallo corraſerant: & Mortonius, è legatione Anglica reverſus, conventu Nobiliorum Sterlini exhibito, ſummam legationis ſuæ tetulit, in hanc maxime ſententiam. Cum, ad decimum Calend. Mart. Londinum veniſſemus à Regina ad ſeptem è Concilio electos ſumus remiſſi: ab eis, poſt variam diſputationem, duo capita nobis propoſita fuerunt: primum, Ut rerum à nobis geſtarum proxime ſuperioribus temporibus cauſas, à nobis allatas, tam evidentibus argumentis confirmaremus, ut, eas plane fuiſſe juſtas ipſa perſuaſum habeat, & aliis, rationem repoſcentibus, honeſte reſpondere poſſet. Id ſi minus poſſemus, tamen Reginam nihil prorſus omiſſuram, quod, ad incolumitatem noſtram, facere queat. His de rebus, commentarius à nobis, fere in hanc ſententiam, eſt exhibitus. Crimina, quibus initio Regis noſtri mater ſe falſo gravari querebatur, adeo dilucidé fuerunt à Comite Moraviæ, ejuſdemque legationis ſociis explicata, ut nec Reginam Angliæ ceteroſque ab ea, ad earum rerum cognitionem adhibitos, Regiæ cædis auctor (quo ex fonte cetera mala promanarunt) latere poſſet: Ea autem repetere, apud Reginam, cui non dubitamus, abunde, in hac parte, jam pridem eſſe ſatis factum, non eſt neceſſe: nec nos, qui inviti in eam arenam fuimus protracti, nunc etiam libenter memoriam tantorum ſcelerum uſurpabimus. At qui illa negare non poſſunt, crudeliter & flagitioſe perpetrata, Regni ejerationem, & jus omne imperandi à matre in filium tranſlatum, ut rem novam, acerbam, & vi expreſſam, calumniantur. Primum factum ipſum, nec, animadvertendi in Reges vetus majorum conſuetudo, novum videri ſinit, nec moderatio pœnæ invidioſum: nam tot Reges, à noſtris majoribus morte, vinculis, exilio punitos, enumerare nihil eſt opus, externis autem exemplis, noſtrorum factum confirmare, multo minus: cum tot, ex antiquis hiſtoriarum monumentis, ultro ſeſe offerant. Gens enim Scotorum, cum ab initio libera eſſet, Reges, eo jure, ſibi creavit, ut imperium populi ſuffragiis eis mandatum, ſi res poſceret, eiſdem ſuffragiis adimere poſſent: ejus legis multa, ad noſtram uſque ætatem, remanſerunt veſtigia: nam & in circum-

cumjectis Inſulis, & in pleriſque continentis locis, in quibus ſermo priſcus & inſtituta hæſerunt, is mos in Phylarchis creandis adhuc ſervatur. Hujus quoque juris expreſſam habent imaginem, quæ in Regno ineundo uſurpantur ceremoniæ: ex quibus facile apparet, Regnum nihil aliud eſſe, quam mutuam, inter populos & Reges ſtipulationem: idem vero apertiſſime poteſt intelligi, ex inoffenſo veteris juris tenore, ex quo apud Scotos regnari cœptum eſt, ad noſtram uſque memoriam, ſervato, cum nemo, interea, hoc jus non modo abrogare, ſed nec convellere, aut ulla in parte imminuere tentarit. Cum tot Reges, quos enumerare longum eſſet, majores noſtri regno exuerint, exilio damnarint, carceribus coërcuerint, ſupplicio denique affecerint, nec unquam tamen, de legis acerbitate minuenda, mentio facta eſt: nec immerito fortaſſe, cum ea non ſit, de illarum ſanctionum genere, quæ mutationibus temporum ſunt obnoxiæ, ſed, in primo generis humani exortu, in mentes hominum inciſæ, & mutuo prope gentium omnium conſenſu, comprobatæ, &, una cum rerum natura infragiles & ſempiternæ perennent: ipſæque nullius imperiis obnoxiæ, omnibus dominentur & imperent. Hanc, quæ, in omni actione, oculis & animis noſtris ſeſe offert, velimus nolimus, in pectoribus noſtris habitat, majores noſtri ſecuti, ſemper, adverſus violentiam armati, impotentiam tyrannorum compreſſerunt. Sed nec Scotis hæc ſolis lex eſt propria, ſed omnibus nationibus & populis, bene inſtitutis, eſt communis. Ut autem civitates clariſſimas, Athenas, Lacedæmona, Romam, Venetos, ſilentio prætercam, quæ non, niſi cum libertate pariter, hanc legem ſibi eripi, ſunt paſſæ: etiam illis temporibus, quibus res Rom. ſæviſſima tyrannide fuit oppreſſa, ſi quando forte vir bonus imperii nomine fuit honeſtatus, in magna ſibi gloria ducendum, ponebat, ſicubi, ſe populo inferiorem, & legum juſſis obnoxium, fateretur: nam, & præfecto Urbis enſem Trajanus cum (de more) traderet, dixiſſe fertur, Pro me, vel In me, prout merebor, utitor, Et Theodoſius peſſimis temporibus, optimus Imperator, teſtatum inter legum ſanctiones relinquere voluit, vocem regnantis majeſtate dignam. imo majus imperio eſſe, Confiteri, ſe eſſe legibus inferiorem. Sed nec gentibus barbaris, & à cultu & humanitate longiſſime remotis, hoc jus ignotum fuit: plena eſt omnis vita, plenæ omnium nationum hiſtoriæ. Sed, ne obſoleta conquirere videar exempla, duo modo proferam, cum noſtra memoria conjuncta. Nuper, Chriſtiernus Danus, ob intolerabi-

lerabilem ſævitiam, cum tota ſtirpe, Reguo eſt exactus graviore certe pœna, quam ab ullo Regum noſtrorum populus unquam exegit: nunquam enim parentum peccata in liberos propagavit. Sed ille, ut omni ſcelerum genere inquinatiſſimus, ſingulare merito ſupplicium luerit: quid Caroli Quinti, Imperatoris, mater? quid illa, perpetua cuſtodia dignum, commiſit? Mulier, ætate adhuc integra, mortuo marito, juvene florentiſſimo, de ſecundis nuptiis cogitaſſe dicitur: neque ſceleris ullius, ſed legitimæ cujuſdam (ut ſeveriores loquuntur) intemperantiæ, ut publici mores habent, honeſtiſſimæ neceſſitudinis, jure divino & humano comprobatæ, inſimulata. Si conferenda jam ſit Reginæ noſtræ, cum Chriſtierno Dano, calamitas (ut nihil amplius dicam) non levius illa peccavit, ſed in eam moderatius eſt animadverſum: ſi cum Joanna Auſtria, Caroli matre, quid miſella illa commiſit, niſi quod voluptatem, legibus permiſſam, & remedium ætati neceſſarium, quoad licebat, expetivit? & tamen eam pœnam innocens tulit, de qua graviſſimorum ſcelerum convicta nunc conqueritur: Et legitimi conjugis cædes, & illegitimum, cum parricida publico, matrimonium eoſdem nunc habet deprecatores, qui, in Rege trucidando, ſceleris pœnam innocentiæ irrogabant. Sed hic, neque, quid majorum exemplis debeant, cogitant, neque legis illius æternæ ſunt memores; quam clariſſimi proceres, qui à primis uſque Regni incunabulis, ſecuti, violentiam tyrannorum compeſcuerunt. Et nos, in præſentia, quid egimus aliud, quam quod, tot regnorum & liberarum nationum veſtigiis inſiſtentes, licentiam, ſupra omne legum imperium ſeſe efferentem, compreſſimus, non ea quidem ſeveritate, qua majores in hoc genere ſunt uſi? neminem enim, qui in tali ſcelere fuiſſet deprehenſus, pœnas legum illi effugere voluerunt. Eos ſi nos imitati fuiſſemus, non ſolum à periculi metu abeſſemus, ſed etiam calumniarum fugiſſemus moleſtias: idque, ex adverſariorum poſtulatione, poteſt intelligi. Quoties nos apud vicinos Reges criminati ſunt? quas gentes, adverſus nos, non concitant? quid tandem, iſta importunitate, flagitant? ut videlicet, æquitate juris, omnis controverſia tollatur? Nos iſtam condicionem nunquam recuſavimus: nunquam illi, toties oblatam, recipere voluerunt. Quid igitur poſtulant? ut tyrannos graviſſimi ſceleris manifeſtos, ſpoliis civium paſtos, Regum ſanguine oblitos, in bonorum ſupplicia inhiantes, auctoritate publica armemus? & parricidii perpetrati compertos, cogitati, graviſſimis

mis ſuſpicionibus infames, indicta cauſa, noſtris capitibus imponamus? Et tamen hic eorum petitioni improbæ largius indulſimus, quam aut mos patrius, aut legum ſeveritas, aut juris æqui moderatio pateretur. Nulla pene res ab hiſtoriæ noſtræ ſcriptoribus aut frequentius eſt celebrata, aut diligentius pertractata, quam in malos Reges animadverſio. Inter tot tamen, male geſti imperii reos, quis unquam tantam iratorum civium, in pœna irroganda, ſenſit lenitatem, quanta, in Regis noſtri matre, in atrociſſimo facinore deprehenſa, puniénda ſumus uſi? cui unquam, ſceleris convicto, poteſtas eſt data filium aut propinquum ſuum in locum ſubſtituendi? cui aliquando libertas illa promiſſa eſt, ut, quos vellent, proxime regnaturo curatores apponerent; In ipſa vero ejuratione Regni, quid eſt, quod quiſpiam, vel paulo durius factum, queratur: Mulier adoleſcens, oneri impoſito impar, rerum perturbatarum procellis agitata, per literas petit, ut proceres, non minus moleſta, quam honorifica Regni adminiſtratione eam liberent. Impetratum eſt, Ut ab ea in filium jus transferant. Ita, ut voluit, eſt factum. Ut curatores nominaret, qui rerum ſummæ præeſſent, dum filius adoleſceret. Id quoque ei datum eſt: &, quo plus auctoritatis res haberet, ad Ordines in conventu publico de ea relatum eſt: à quibus, recta, & ordine cuncta fuiſſe acta, judicatum eſt, & decreto publico id confirmatum eſt, quo nullum neque ſanctius, nec firmius nobis eſt vinculum. At quicquid in cuſtodia eſt actum, non ut ſponte geſtum, ſed timore mortis expreſſum, velut alia multa, ad quæ, metus cauſa, homines coguntur, pro infectis haberi ſolent, ac debent. Iſta quidem timoris excuſatio ut, non ſine cauſa, interdum à judicibus ſolet accipi, ita non ſemper juſtam, ad res judicatas reſcindendas, cauſam affert. Nam cum, ſui emolumenti cauſa, injecto timore, plus actor à reo extorquet, quam, per æquitatem legum, aſſequi poſſet: merito, aut vi coactis, aut formidine impulſis, hæc remedia, optimo jure, ſunt proviſa. Contra vero, ſi animus, male ſibi conſcius, ex juſtæ pœnæ expectatione, metum confixit, aut ſi, vitandi juſti ſupplicii cauſa, in conditiones aliquas conſenſit, nullam ſatis juſtam cauſam ad reſcindendas res tranſactas, is timor affert: alioqui, quo quis eſſet ſceleratior, eo facilior ei in aliquem legum portum foret receptus, & quæ remedia, ſublevandis innoxiis, ſunt excogitata; ad impios pœnis eximendos, transferrentur: illæque ipſæ, vindices injuriarum, leges bonis, improbitate malorum vexatis, non præbebunt aſylum, ſed

malis,

malis, juſtum ſupplicium timentibus, injuſtum perfugium. Iſte autem metus, qualiſcunque fuerit, qua tandem in re condicionem Reginæ fecit deteriorem? Regii enim faſtigii titulus, & regni adminiſtrandi poteſtas jampridem ei, univerſi populi judicio, erat adempta, & jam, in ordinem redactæ, vita reſtabat precaria, eaque ipſa, non criminum innocentia, ſed populi miſericordia, fruebatur. Quid igitur, cum Regno ceſſit, per timorem amiſit? imperio jamdudum exuta, inane nomen imperii abjecit: & quod, ab invita jure extorqueri, poterat, ſponte reſiluit: & reliqui temporis vitam, & infamiæ turpitudinem, & , ipſa morte miſeriorem, perpetuum imminentis fati timorem, vani nominis umbra redemit. Itaque miror, hic neminem, ſeu Reginæ patronorum, ſeu Legatorum prævaricationem videre: nam, qui petunt, ut, quæ à Regina in cuſtodia ſunt geſta, rurſus infecta fiant, hoc videlicet poſtulant, ut in locum, unde ſe metu dejectam queritur, reſtituatur. Quis vero locus erat is, in quem tantopere flagitat reſtitui? (nam, ante jam pridem, erat à Regno gubernando remota, &, omni publica adminiſtratione jam adempta legum pœnis relicta) Nempe boni iſti patroni, eam reſtitui, volunt, ut, de crimine, non minus manifeſto, quam fœdo & deteſtabili, cauſam dicat, aut verius, cauſa jam cognita, juſtas pœnas luat. Et quæ nunc, in miſericordia propinquorum, aliquo laxamento fruitur, &, in re atrociſſima, non peſſima condicione utitur, in medias judiciorum procellas iterum conjiciatur, nulla meliore ſpe incolumitatis, quam quæ ex tot priorum Regum, qui ſe judicum ſententiis permiſerunt, condemnatione redundet. Quod autem, ad ſollicitandos ſimpliciorum animos, ſeditioſe jactatur ab adverſariis, tyrannis puniendis, bonorum Regum majeſtatem imminui, & auctoritatem propemodum vileſcere, id quale ſit, videamus. Nam, contra reputando, nihil honorificentius ſocietatibus & cœtibus bonorum eſſe poteſt, quam ſi malorum contagio liberentur. Quis ſenatum Romanum, ſupplicio Lentuli, Cethegi, aut Catilinæ pollutum, exiſtimavit? Valerius Aſiaticus, tumultuantibus, ob cædem Caligulæ, militibus, & ſubinde flagitantibus, quis tam audacis facinoris eſſet auctor? è loco ſublimiore & conſpicuo proclamavit, utinam iſtud vere aſſumere poſſem. Tanta fuit, in unius hominis privati libera voce, majeſtas, ut tota vecors illa multitudo, ſtatim diſſipata, conquieverit. L. Junius Brutus, cum conjurationem, de recipiendis in urbem tyrannis, reſtinxit, non exiſtimavit

fami-

familiam cæde nefaria pollutam, ſed, ſanguine ſuorum liberorum, è Nobilitate Romana maculam elutam. Chriſtierni Dani carcer ecquid detraxit de laudibus Chriſtiani, proximi Regis? ecquid obſtitit, ne optimus omnium ſuæ memoriæ Regum haberetur? Præſtans enim & virtuti ſuæ innixus animus, neque aliena gloria creſcit, neque decreſcit infamia. Sed his omiſſis, ut ad criminis defenſionem revertamur, Reginæ petitioni abunde ſatis factum arbitramur, quæ à nobis popoſcit, ut cauſam noſtram, tam evidentibus argumentis, confirmaremus, ut ipſa ſibi perſuadere poſſet, eam eſſe juſtiſſimam, & aliis rationem repoſcentibus, honeſte reſpondere. Quod enim ad cædem attinet, adeo dilucide ejus auctor, & ratio & cauſæ fuerunt à Comite Moravio, ſociiſque ejuſdem legationis explicatæ, ut Reginam Angliæ, ceteroſque ab ea, illarum rerum cognitionem adhibitos, nihil eorum exactiſſima judicia latere potuerit: Quæ vero, poſt id facinus, in crimen vocantur, oſtendimus, cum lege divina, cum lege naturæ, quæ & ipſa quodam modo divina eſt, cum legibus patriis & inſtitutis conſentire, neque ab aliarum gentium, apud quas jus, faſque, & Magiſtratuum imperia valuere, moribus eſſe aliena: noſtramque cauſam cum probent omnes, divinarum humanarumque interpretes legum, tot ſeculorum exempla, tot populorum judicia, & tyrannorum ſupplicia, non videmus quid, in noſtra cauſa, tam ſit novum (ne dicam iniquum) quod Reginam remoretur, quominus & ipſa noſtræ cauſæ ſubſcribat, & aliis perſuadere poſſit, nihil hic eſſe, cur nos, à bonorum aut civium, aut Chriſtianorum officio diſceſſiſſe, debeant exiſtimare. Hæc eorum, quæ pro cauſa tum dicenda viderentur, ſumma literis comprehenſa, pridie Cal. Mart. perlecta, coram viris ſumma virtute & doctrina, quos Regina eis de rebus conferre ſermonem juſſerat: deſcriptamque, ad eam deferendam, dedimus: ac poſtridie, qui fuit dies Cal. Martii, mane iterum in Aulam convenimus, ut ſi fieri poſſet, certiores fieremus, non modo, quid de noſtro reſponſo, ſed de ſumma totius cauſæ, ſentiret. Sed quia Regina, eo die profectura erat ad villam ſuam, ad tria millia infra Londinum, cui villæ Vico viridi nomen eſt, non fuit nobis ejus tum conveniendi poteſtas: igitur, quod proximum fuit, cum Concilii primoribus; qui nobis audiendis, ab initio dati erant, collocuti, ex eis intelleximus, eam (etſi illa ipſa ex urbe migratio, aliæque curæ non multum vacui temporis ei conceſſiſſent) tamen noſtrum legiſſe commentarium:

verum,

verum, nondum ſibi plane eſſe perſuaſum, noſtram cauſam tam fuiſſe juſtam, ut, ſine ullo animi ſcrupulo, eam probare poſſet. Quapropter hortabatur, ut ad ſecundum, ab initio nobis propoſitum rediremus, aliquamque rationem diſpiceremus, qua hæc diſcordia, conditionibus honeſtis, conſopiretur. Nos, ex adverſo, reſpondimus. Nos quidem domo non eſſe miſſos, cum liberis mandatis, ſed, certis finibus circumſcriptam habere poteſtatem: Neque liberum nobis eſſe, conſultare, de ulla omnino re, quæ, ad imminuendum Regis noſtri imperium, pertineret: nec, ſi etiam oblata fuiſſet à noſtris ea poteſtas, eam fuiſſe accepturos, aut permiſſa uſuros. Rebus in hoc ſtatu tum relictis, cum Regina in ſua villa, nos Londini diverſaremus, miſimus è noſtris, qui ex ea ſcirent, nunquid eſſet, præterea, de quo, nobiſcum agendum, exiſtimaret: aut, ſi nihil eſſet, ut curarent, veniam diſcedendi nobis impetrandam, ut domi Reip. pro virili, conſulere, & privatam non negligere, ac, ſi qua in re liceret, majeſtati ejus gratificari poſſimus: ſtudium certe noſtrum ei probare conemur, cujus declarandi major erit domi nobis poteſtas, quam in alieno ſolo degentibus. Hac noſtra flagitatione, id ſaltem perfecimus, ut juberemur, quinto die menſis Martii, nos in Aula ſiſtere. Ibi, cum ad Reginam eſſemus perducti, ea noſtram in tuenda opinione ſuſcepta obſtinationem graviter increpuit, quod diſceptationem, aut potius conſultationem, de re ad noſtram ſecuritatem ſpectante, tam pertinaciter defugeremus, adjecit præterea prolixam ſuæ voluntatis declarationem adverſus Regem, ceteroſque, qui ejus cauſam ſuſceperant tuendam. Nos, cum æquitatem noſtræ cauſæ ſatis luculenter à nobis explicatam, contenderemus, illa ex adverſo reſpondit, Suo nondum animo ſatisfactum, exemplis & argumentis, à nobis prolatis: Nec ſe diſputationum earum plane rudem eſſe: ut quæ ſuperioris temporis partem ſtudio legum impertiſſet: Quod ſi eſt ita vobis prorſus decretum, inqnit, nihil præterea comminiſci, ad Regis ac veſtram ſalutem conſervandam, velim tamen, adhuc ſermonem conferatis, cum Concilii mei primoribus, qui vobiſcum, ſuperioribus diebus, iiſdem de rebus, diſſeruerunt. Reſpondemus, Nos nequaquam noſtris opinionibus eſſe ita pertinaciter addictos, ut non libenter, ex ipſa conſiliariiſque ejus quamlibet rei expediendæ rationem audiremus, modo id caveatur, ne præſens Regni ſtatus mutaretur, aut aliqua de Regis imperio fiat imminutio: ea de re, nullam nos conſultationem aut velle, aut poſſe

poſſe attingere. Poſtridie, ad villam Regiam (uti cum Regina convenerat) deſcendimus, initoque cum conſiliariis colloquio, cum multa ab eis in medium eſſent propoſita, quæ, ad dirimendam controverſiam, quæ erat, de titulo Regni, inter matrem & filium, facerent. Nos, quia & non paucæ erant, nec, de rebus parvi momenti, rationes utrinque jactabantur, rogavimus, ut eas ſcripto nobis exhiberent, ut ſpatium, de tantis rebus cogitandi, nobis daretur: Nec illi, conſulta prius Regina, moram fecerunt. Cunctis igitur per ordinem excuſſis, res viſæ ſunt tam arduæ, tamque, ad Regiam majeſtatem imminuendam, pertinentes, extraque fines, legationi ſuæ præſcriptos, poſitæ, ut eas nec vellent, nec auderent, nec poſſent attingere. Poſtridie Robertus Percarnius in Aulam, cum reſponſo, remiſſus eſt. Id erat, rem ad univerſorum civium cognitionem pertinere: nec tam paucorum hominum diſceptationi committendam. Idem quoque ad eos noſtrum reſponſum, ſcriptum petentibus, poſtridie illius diei, hoc eſt menſis Martii nono die, ad Aulam retulit: ac magnopere petiit à Regina, ut peractis, quorum cauſa venerant, Legatis, domum abeundi veniam daret. Poſt decimum demum diem, Reginæ conveniendæ nobis copia facta eſt: Delecti à Concilio, quibuſcum, à noſtro adventu uſque, nobis inſtitutus fuerat ſermo, vehementer inſtabat, ut adhuc, una ſecum, conditiones non incommodas rei componendæ comminiſceremur: multiſque verbis oſtenderunt, ſi, ad domeſticam ſeditionem, externum etiam accederet bellum, duplicatum laborem, duplicata pericula, rerumque omnium difficultatem fore: præſertim, cum, noſtris viribus nos explicare, non poſſemus. Nobis vero in ratione inſtituta perſeverantibus, nec ullam pacificandi formulam accepturis, qua Regis poteſtas arctaretur, ille finitus eſt dies. Proximo die, qui fuit viceſimus Martii, in Aulam fuimus revocati. Ibi Regina ad ſe juſſos accedere, in hanc fere ſententiam, alloquitur, Se cum ſuis noſtra reſponſa expendiſſe, ſatiſque perſpicue intelligere, neminem, præter ſummum Scotorum Concilium, qui ex conventu Ordinum conſtat, poſſe ad ea, quæ poſtulabantur, certi quicquam reſpondere: itaque, ſe rationem iniſſe, qua rem integram, honeſto colore prætento relinqueret. Sibi renunciatum eſſe, comitia omnium Ordinum brevi in Scotia futura: eo (quod bene vertat) proficiſceremur: Ibi operam daremus, Ut, ex utraque factione, pari utrinque numero, certi homines deligerentur, qui cauſas controverſiarum diligenter expenderent:

Se

Se quoque eo legatos miſſuram, qui, una cum eis, paci reconciliandæ operam darent: Se autem petere, ut interea induciæ renoventur, dum res ad finem aliquem deduceretur: Hæc etiam ſe velle, cum legatis Reginæ Scotorum, conferre: eoſque, ſi poſſet, in ſuam ſententiam adducere, illi autem, re audita, ſe excuſant: nihil enim ſe, Principe ſua inconſulta, in ullam partem ſtatuere poſſe: Se quidem, ut reſciſcant, quid ad eam rem, ſententiæ habeat, ad eam ſcripturos. Nos vero redeundi ad noſtros promiſſum commeatum flagitabamus. Verum, interea, jubemur, brevem admodum temporis moram æquo animo ferre, dum à Regis noſtri matre, ad Epiſcopum Roſſienſem, ceteroſque ejuſdem Reginæ legatos reſponſum rediret. Poſt id, de reditu ſtatim impetraturos. Interea nihil ad feſtinationem noſtram profuit, quod identidem objiceremus, nihil nobis, cum Roſſienſi Epiſcopo, rei eſſe: neque is legationi noſtræ propoſitus eſſet finis: Nos quidem, cur veneramus, perfeciſſe: mirari vero, cur Epiſcopus Roſſienſis noſtium reditum, peracta legatione, remorari debeat: præſertim, per noſtram abſentiam, tot novarum rerum obortis tumultibus, idque non modico partium Regis incommodo. Sed nec hac prope importuna, noſtra flagitatione quicquam promovimus: res enim de die in diem prolata eſt: ad pridie Cal. April. quo die, Regina Londinum rediit. Sed quæ, in conventu publico inchoata, tractabantur, per triduum fere proximum, ita Reginam tenuerunt, ut, ad externa diſceptanda, nullum ei ocium relinqueretur. Quarto demum Aprilis die, nobis accerſitis, moram injectam excuſat: Oſtendit, matrem Regis noſtri præſidentem ſuorum audaciam graviter, per literas, increpuiſſe, quod, ſuam ad cauſam hac ratione tractandam, deſcendiſſent: Itaque inquit Angla, cum, à via concordiæ à me propoſita, tam vehementer abhorrerent, non ero diutius vobis in mora: Quod ſi forte pœnitentia (quod ſpes eſt) poſterius ducta, in hanc viam redire velit, vos, non dubito, in officio futuros. Ita tandem benigne, & humaniter dimiſſi, octavo die Aprilis, iter in patriam ſumus ingreſſi. Hæc cum Sterlini in conventu procerum recitata fuiſſent, magnoque omnium conſenſu, diligentia fideſque Legatorum approbata, reliquas cogitationes, in Cal. Majas, intendunt: in quem diem, comitia erant indicta. Interim, utrique ſe diligenter parant: alteri, ad ea habenda, alteri, ad impedienda. Hæc fere palam prudentiores exiſtimabant, Anglam nulla ratione velle Scotam dimittere: quippe quæ

quæ videret, quantum ex ea re periculum univerſæ rei Britannicæ immineret. Injecta interim mentio erat, de Rege Scoto, pro matre, petendo obſide, magis, ſpe concordiæ impediendæ quam reſtituendæ: Scotos enim nequaquam conſenſuros, certo ſciebat: verum aderant, in Concilio ejus, plerique homines potentes, qui occulte Nortfolcianæ factioni ſtudebant: hi & Scotam reſtitui volebant, & factionem ei adverſam, temporis diuturnitate, frangi & debilitari, ut neceſſitate ab ea exprimeretur, quod à volentibus impetraturi non videbantur: nec dubitabant, eo rem venturam, cum rebelles pecunia, bellicoque apparatu à Gallo juvarentur: Regii contra, in unam Angliæ Reginam eſſent intenti, quæ benigne, ab initio, eis, intellecto Reginæ Scotæ ſcelere, pollicita erat, Regnum Regemque eorum ſibi curæ fore. Sed nec Gallus, ſua conſilia ſatis expedire poterat: Reginam enim reſtitui volebat, Regem Anglis dedi, nolebat: cum autem non ignoraret, quam valida eſſet Nottfolciana factio, quæ res novas moliebatur, non deſperabat, fore, ut Regina Scota è cuſtodia vel clam elaberetur, vel per unum educeretur. Hic fere tum rerum ſtatus in Britannia erat. Mortonius, cum, in conventu Sterlini, ſuæ legationis acta proceribus probaſſet, domum reverſus, quæ quatuor millia ab Edimburgo aberat, cohortem peditum centenariam cum paucis equitibus habebat, ut & ſe, ſi quid oppidani attentarent, ea manu tueretur, & eorum excurſiones prohiberet, dum majores copiæ cogerentur: interim Reginæ factio, quæ oppidum tenebat, milites conſcribit, loca idonea præſidiis occupat, atque in id unum omnia conſilia confert, ut, excluſo Prorege, comitia, quæ Edimburgum erant indicta, impediret. Adhæc Mortonius, uti à Prorege fuerat mandatum, viginti equites, & è centuria peditum, quam commeatibus infrequentem ſecum habebat, circiter ſeptuaginta Letham miſit, qui Edicto publice denunciarent (nam Edimburgum jam præſidio tenebatur) Ne quis, terra marive, rebelles commeatibus, armis, aliove quovis bellico apparatu ſublevaret: Qui contra feciſſent, eiſdem, quibus rebelles, pœnis eſſent obnoxii. Hi, quia, urbanis ſe copiis impares, ſciebant, pedites longiore via, quæ monte (quem Arcturi ſedem vulgus appellat) ab urbis conſpectu tegitur, equites prope muros urbis portas, nemine hoſtium ſe commovente, tranſierunt: peractis autem, cur Letham venerant, non eadem revertentibus fortuna fuit: pedites enim cum re-

 cuſa-

cuſarent, qua venerant, redire, & ut ſui & hoſtium periculum facerent, prope urbis portas, invitis equitibus, una tamen cum eis ſubjecti mœnibus tranſibant, cum repente, duabus portis, in eos facta eſt eruptio. Initio concurſum eſt ſatis acriter: oppidani tandem tumultuoſi in urbem rejecti, levi quidem cum jactura: ſed tamen, ut facilè appareret, inferiores virtute eos eſſe, etſi numero ſuperarent. Contra Prorex, cum nihil haberet, ad oppidum oppugnandum, parati, nec, inſtantibus comitiis, ob temporis anguſtiam, machinæ eò conduci poſſent, à vi abſtinendum ratus, comitia tum extra portam habere ſtatuit: nam, oppidum cum in longitudinem exporrectum eſſet, qui muris id primi circumdederunt: magnam ejus partem, extra pomeria, excluſerant, ita tamen, ut ejus partis habitatoribus civitatis jus integrum ſervaretur. Illic igitur habita ſunt comitia, Juriſperitis interpretantibus, Nihil referre, in qua urbis parte haberentur. In hoc conventu, cum perduelles eſſent denunciati, principes ferè eorum, qui arcem tenebant, ac hi potiſſimum, qui, ob conſcientiam cædis Regis ac Proregis, judicia fugiebant: rebelles, Ordinum decreto (cujus judicii ſumma eſt auctoritas) damnati, ne vulgus, quod ferè à Nobilitatis nutu pendet, ab eis alienaretur, & ipſi, ex ea copia, quæ apud eos erat, comitia coëgerunt. Pauci ab eis ſtabant, quibus jus ſuffragii erat, è quibus, alii in comitium non venerunt, alii affuerunt quidem, ſed ut ſpectatores, omnibuſque officiis forenſibus abſtinuerunt: ita, cum nec juſtus eis ſuffragatorum eſſet numerus, nec hi tempore legitimo, aut more majorum, convocati, ut tamen ſpeciem aliquam legitimæ multitudinis haberent, duo Epiſcopi, aliique nonnulli abſentes (quod nunquam antea fando auditum erat) ſuffragia ſua, in ancipitem comitiorum eventum, ſcripta miſerunt. Toto hoc tempore, cum arx aſſidue in procerum conventum majoribus machinis jacularetur, ac ſæpe globi ferrei in mediam turbam caderent, neminem tamen aut occiderunt, aut vulnerarunt: damnati in utroque conventu pauci: & utrique comitia, in menſem Auguſtum, indixerunt, alteri Sterlinum, alteri Edimburgum. Soluto conventu, ac neutris alteros laceſſentibus, velut in inducias conſenſum eſſet, major pars mercenariorum, qui cum Mortonio erant, domos ſunt dilapſi. Qui oppidum tenebant, non ignari, quanta eſſet circa Mortonium infrequentia, ſimul ignominiæ ſuperioris delendæ cupidi, ducentos viginti pedites

tes ſclopetarios, equites centum emiſere: hi duas machinas æneas campeſtres ſecum avexerunt, eo conſilio, ut vel oppidulum Dalkethum, ubi tum Mortonius erat, incederent, vel, ſi id non ſuccederet, metu hoſtem intra oppidum continerent: atque, ea velut timoris confeſſione expreſſa, vulgo ſe oſtentarent. Hi cum in colle adverſo ſeſe inſtructos oſtendiſſent, ſubitò Dalkethi, Ad arma, conclamatum eſt: Mortoniani ſtatim ducenti pedites, & circiter ſexaginta equites, per adverſum collem ſubeuntes, in planitiem demum invecti, contra, ad pugnam parati ſteterunt: procurrentibus deinde utrinque jaculatoribus, levi certamine conſerto, rebelles, qui omnia apud hoſtem ſe imparata deprehenſuros, crediderant, ſpe ſua decepti, retro, quantum integris ordinibus poterant, abeuntes, urbem repetebant: interea, aliis urgentibus, aliis ſe recipere, cupientibus, ad Cragmillarium arcem, medio fere itinere ſitam, perventum eſt. Ibi pauci pedites Mortoniani, qui ab adverſa parte arcem occultè tranſierant, ex inſidiis conſurgentes, in anguſtiæ viæ ſubjectæ aciem hoſtium aggreſſi, ordinibus ſolutis, eam in fugam averterunt: qui præſidium in arce Edimburgenſi agitabant, è ſuperiore loco cernentes, fugam ſe verſus tendere, ſubſidio miſerunt octodecim equites, & triginta pedites, quibus freti hoſtes, equites Regios (qui dimidio pauciores erant) rebellium impetum non ſuſtinentes, non minus trepide, quam paulo ante ſecuti erant, fuga retro impulerunt. Peditum utrinque operam prope inutilem imber, repente cœlo effuſus, fecit: in fuga, ex Mortonianis, ceſi pauci, plures vulnerati, capti circiter viginti ſex: cæſorum numerus è rebellibus major, captorum minor fuit. Sed fortuita res utriuſque partis detrimenta prope æquavit: nam qui Edimburgo venerant, doliolum ſulfurei pulveris ſecum advexerant; inde milites, feſtinantes, dum inconſultius depromunt, igne temere injecto, tanta vis flammæ repente erupit, ut equus, qui vaſculum vehebat, & peditum præfectus, Jacobus Maluillius, compluresque militum ejus, afflatu fuerint ambuſti, ac major pars eorum, intra paucos dies, perierit. Dum hæc, re in neutram partem inclinata, circa Edimburgum geruntur, cohors una Scotorum, qui ſuperioribus annis, in Dania mercede militaverant, cuique præerat Michaël Vemius, adoleſcens nobilis, ſumma virtute & doctrina, domum reverſa, operam ſuam Regi, oppidanis fruſtra contendentibus, ut eam ad ſe pertraherent, obtulit. Hi brevi,

ad ſuos inviſendos, ſpatio impetrato, dum ad diem dictum conveniunt, certiores fiunt, à rebellibus naves, ad ſe intercipiendos, inſtrui, harum inſidiarum gnarus Morronius ipſe, pro præſente copia manu armata, nemine conſcio, quo duceret, adeo feſtinanter Letham venit, ut eos conſcendentes pene oppreſſerit: ſedecim è moratoribus in ripa, dum ſcaphas tardius ſolvunt, capti. In poſterum diem, quoniam citius, per æſtum Oceani, non poterant, naves paratæ, quæ reliquas perſequerentur, aut redeuntes interciperent. Prorex quoque, ea nocte, certior factus, & ipſe, poſtridie ſummo mane, cum tumultuariis copiis, à ſiniſtro Forthæ littore feſtinavit, ut rebelles, egreſſos in terram, invaderet. Sed militum Cimbricorum properatio hos omnes conatus fecit irritos: major enim pars, majorem nacta navem, incolumis tranſmiſit: ceteri, qui minuſculam conſcenderant, procul à Letha deprehenſi, circiter viginti ſex, ad arcem ſunt deducti. His ita confectis, Prorex Sterlinum revertitur: Mortonius, labore & vigiliis, præterea coli dolore afflictus, Lethæ lecto affixus tenebatur: Drurius Anglus, qui, per tot dies, de induciis inter factiones, egerat, nihil tranſigere poterat, quod Prorex nulla alia ratione conſenſurus eſſet, niſi quæ per priores inducias loca erant occupata, reſtituerentur. Cum diſceſſurus eſſet Anglus, rebelles, velut per oſtentationem officii, quicquid habebant virium, cum eo produxerunt, rati, decumbente Mortonio, vel timoris confeſſionem ſe ab hoſtibus, numero inferioribus, expreſſuros: vel, ſi cum copiis ejus, ſine duce, congrederentur, aliquid, in ſummam rei, profecturos. Mortonius, per ſtationem equitum certior factus, è lecto ſtatim conſurgit, & arma capit, ſuoſque omnes in propinquum colliculum producit, atque inſtructos tenet, quadringentos fere ab hoſte paſſus. Drurius Anglus inter acies curſitabat, ac utroſque invicem rogabat, ut domos redirent, neu ſpem rerum componendarum nimis calidis conſiliis infringerent: cum, de recepta, conſentirent, & id modo controverſum, inter eos, eſſet, utri prius ſigna converterent, hanc quoque litem Drurius tollere conatus, ab utriſque petiit, ut, cum ipſe ſtans in medio, inter duas acies, ſignum dediſſet, utrique eodem momento, ſe reciperent. Mortonius non repugnabat, rebelles contra minabantur, ſe, niſi ſponte diſcederet, eum cum ignominia pulſuros: ac jam vix contineri poterant, quo minus aciem promove-

moverent. Hoc reſponſo recepto: Mortonius, ſe Drurio ac Anglis, quos, eo tempore, nolebat offendere, ac ſuæ moderationis teſtes libenter habere vellet, ſatis feciſſe, ratus, repente in hoſtem duxit: equites primi, impetu facto, ſtatim cornua nudant: pedites, attentato tantum certamine, & ipſi terga dederunt. Ibi cum porta vici proximi effuſe fugientes capere non poſſet, complures in anguſtiis occiſi, multi proculcati, multi etiam capti, nemine reſiſtente, præter peditum partem, qui, in cœmeterio proximo, conſiſi loco, ſe in ordines receperunt, ac iterum, ad primum hoſtium impetum, fugerunt. Fuga adeo effuſa in urbem fuit, ut, relicta porta, omnes in arcem contenderent: ac, niſi hoſtis ſequens in prædam intentus fuiſſet, oppidum neglectum capi potuiſſet. Ex rebellibus, ſupra quinquaginta occiſi, circiter centum quinquaginta capti: in his, Alexander Humius, leviter ſaucius, equo labente oppreſſus: Galvinus Hamiltonius cæſus: Jacobus Culenus, Huntilæi propinquus, peditum ductor, ex armario pauperculæ mulieris, ubi latebram quæſierat extractus, Letham perducitur: eo conſpecto, tantus vulgi clamor exortus eſt, ut, niſi ejus morte homines ſibi ſatis fieri non paſſuri viderentur: is enim, ſuperioribus bellis civilibus avare & crudeliter latrocinium exercuerat, in Galliis infamem militiam egerat, Regibus Danorum & Suecorum armis contendentibus, cum ab utroque pecuniam, ad militem conducendum, accepiſſet, utrique operam pollicitus, neutri præſtitit: multa facinora fœda patraverat: tandem (ut dixi) captus, maximo cum plauſu, ad ſupplicium eſt ductus. Poſt paucorum dierum quietem, oppidani, refectis viribus, ſeſe in armis oſtentarunt: quotidie fere, ex eo, levia certamina conſerebantur, varia plerunque fortuna: pro Regiis erat virtus militum, pro rebellibus, locus ad inſidias commodus, & arx imminens, ad ſpeculandum, unde omnes exitus hoſtium conſpici poterant: nec fere ſe committebant certamini, extra quam ex arce tormentis globi ferri adigi poſſent. Lethæ Prorex ſe continebat, in omnes eorum egreſſus intentus & commeatus maritimos intercipiebat, terreſtres omnino excludere non poterat, propter urbis vaſtitatem, & vicinorum locorum aſperitatem, quorum circuitione, plerunque momenta rerum gerendarum amittebantur. Dum hæc circa urbem geruntur, navis Gallica, quæ nitrum, globos ferreos, tormenta ænea minuſcula, & nonnihil pecuniæ ad obſeſſos

ferebat capta eſt: pecunia in ſtipendium militum erogata eſt; globi, nitrum, ac pars tormentorum, dum, nullo prope comitatu Sterlinum adverſo flumine comportantur, rebelles, re cognita, naviculis in eum uſum alio in portu comparatis, ad prædam convolant: capta cum exportare in arcem nequirent, in flumen demergunt. Alia, eiſdem fere diebus, capta eſt navicula, aliarum quidem rerum inanis præter literas, & magnifica Regis Galliarum promiſſa, ſpemque propinqui auxilii: toto enim ſuperiore biennio, quo bellum per occaſiones in Scotia gerebatur, Angliæ Regina Regiæ partis, Galliarum Rex & Angli Papani rebellium animos exigua pecunia, ſed magnis pollicitationibus ſuſtentabant, nec tam ſtudere videbantur Reges, ut ſui vincerent, quam ne vincerentur: in id enim neceſſitatis uterque ſuos adigi, volebant. Angla, ut Scoti, tædio rerum ſuarum, in Angliam Regem non inviti mitterent, atque ita toti ab ipſa pendere viderentur. Gallus, ut rebelles Britannodunum & Edimburgum ipſi dederent, iiſque præſidiis, capiti ſemper ab utroque mari imminentibus, Scotos, vel invitos, haberet obnoxios: Sed Reginæ libertate deſperata, & amiſſo Britannoduno, lentius in cauſam rebellium incumbebat: id tantum ſpectabat, ne, Regno ſeditionibus domeſticis exhauſto, novum, & non neceſſarium, unius arcis cauſa, bellum ſuſpiceret: ſed, ad præſentem rerum ſtatum, ſatis abunde rebatur, ſi non caperetur. Et Scoti certi erant, Regem non dedere Anglis, cum ob antiquas controverſias, tum, ob Papanorum Anglorum potentiam, qui, in ejus morte, ſuarum rerum incolumitatem ſtatuebant: eo enim ſublato, Regina Angla non modo videbatur infirmior, cum Regis unius vita ſpei eorum moram faceret: ſed Regina Scotorum totius Inſulæ indubitata hæres foret, & quæ, ſuo matrimonio, Regnum, cui vellet, gratificari poſſet, &, ad ſtatum Religionis per totam Europam commutandum, maximum momentum afferre. In Aula autem Anglica verſabantur non obſcuri homines, qui ſpem rerum novarum veteribus beneficiis præferrent: ſed ſi, vivo Rege Scotorum, Anglam tollerent, & eorum plerique à ſecretis Reginæ conſiliis verebantur, ne Scotæ nota omnibus maleficia ejus authoritatem elevarent, & opes filii augerent, &, metu tyrannidis, eum Anglis chariorem facerent, Angli rebelles, utrunque, hoc eſt, Regem Scotorum & Reginam Anglorum, una opera tollere volebant: & cum

res

res parum ex ſententia aperte procederet, veneno graſſari ſtatueruut. Cum in hoc ſtatu res Scotorum eſſent, utraque eorum factio, ad propinquam comitiorum diem, ſe comparabant. Rebelles, cum tres modo, ſupremi Ordinis, ſuffragatores ſecum haberent, è quibus, duo procuratores comitiis, Reginæ nomine habendis, præerant: tertius, Alexander Humius, unus eſſet, qui ſuffragii jus haberet: & Eccleſiaſtici ordinis duo Epiſcopi, alter illo, ante aliquot menſes, relegatus per Proregem, deinde ſtatu urbis permutato, cum, ſine commeatu diſcedere non auderet, ibi invitus permanſit: alter decoctor, acciſis bonis, neceſſitate eo coactus. Iis cenſentibus ſupra ducentos damnati, horum nonnulli adhuc impuberes. Procaciſſimi enim militum, velut victoria jam parta, patrimonia ſibi aliena deſtinantes multos innoxios & quietos, ideoque, maximæ injuriæ opportunos homines, in numerum proſcriptorum referebant. Prorex, Sterlinum profectus, magno procerum concurſu, & ipſe comitia habuit: circiter triginta, ex pertinacioribus in cauſa Reginæ damnati: ceteri in ſpem veniæ dilati. Per procerum abſentiam, rebelles, aliquid tentandum, rati, omnes ex urbe copias eduxerunt, &, ad ſpeciem multitudinis augendam, omnes oppidanos cum majore parte militum, in acie ſtatuerunt, eo conſilio, ut, velut ſuperioribus temporibus conſueverant, leviter laceſſendo Regias copias Letha elicerent: interea, dum intentos in ſe hoſtes diſtinerent, reliquis longiore itinere occulte circummiſſis, oppidum præſidio deſtitutum, per averſam ingreſſi portam incenderent. Patricius Lindeſius Lethæ præerat, homo manu & conſilio promptus: is, productis copiis, cum à deprehenſis inſidiis ſibi ſatis caviſſet, ſuos recta in hoſtem duxit: & cum initio ſatis acriter dimicatum fuiſſet, tandem impreſſione majore facta, rebelles fuſi, fugati, &, uſque ad oppidi portas, non ſine cæde, compulſi: magnus captivorum numerus abductus, ſed major pars fuit oppidanorum: Alexander Humius captus, ſuorum interventu, eſt liberatus. Veſpere, cum Regii, victoria læti, ſe reciperent, Jacobus Haliburtonus, vir bonus, ac rei militaris peritus, qui omnibus peditum copiis præerat, cum ab agmine ſuorum, quod cogebat, longiuſcule abeſſet, à turma equitum, cum dubia luce, cujus partis eſſet, dignoſci non poſſet, in compito quodam exceptus, in urbem ductus eſt. Hoc in-

commodo accepto, rebelles animum adjecerunt, ad aliud facinus, ut majoris periculi & audaciæ, ita in ſpem, ſi ſucceſſiſſet, belli univerſi patrandi. Nam, cum exploratores comperiſſent, omnes fere proceres adverſæ factionis Sterlini adeo negligenter & ſolute agere, ut, tanquam in ſumma pace, in oppido aperto, ne excubias quidem nocturnas haberent, aſſumptis trecentis peditibus, equitibuſque ducentis, eo iter intenderunt: idque quo minus eſſet moleſtum peditibus, qui raptim ducebantur, pridie ejus diei omnes ruſticorum equos, qui ad mercatum venerant, retinuerunt, & ſi quos obiter invenerant, dominis abſtulerunt. Duces expeditionis ejus erant, Georgius Gordonius, Claudius Hamiltonius, & Valterus Scotus. Eos mognopere confirmabat Georgius Bellus, cohortis peditum ſignifer, Sterlini natus: is cum omnes aditus & opportuna oppidi loca noſſet, ac procerum hoſpitia haberet deſcripta, certam ſpem faciebat, omnia in eorum poteſtate futura: illi quoque tanta confidentia proficiſcebantur, ut jam deſignarent, quos ſervarent, quos perderent. Igitur mane diluculo, cum ad oppidum adveniſſent: omnia adeo neglecta compererunt, ut ne canis quidem eos allatraverit: ita ſummo ſilentio ingreſſi, nemine obvio, in forum penetrant: aditus omnes, qui eo ferebant, armatis obſident, deinde procerum hoſpitia aggrediuntur, ac ceteri quidem, parvo negotio ſunt oppreſſi. Jacobi Duglaſſii Mortonii Comitis diverſorium unum eis moram præbuit: id cum vi expugnare non poſſent, ignem ſubjiciunt: ille, uno aut altero, è miniſtris, qui ſtrenue aditus tuebantur, cæſis, cum jam omnia fumo & flamma opplerentur, ægrè ex incendio ſeſe expediens, Valtero Scoto, affini ſuo, qui ibi occurrit, ſe dedit: Prorex quoque, eodem momento, familiaribus ſegniter eum tuentibus, cum ſe armis, ſe prope ſolus, defendere tentaſſet, captus abducebatur: Et jam Alexander Glencarniæ, & Hugo Æglentonæi Comites, adhibitis cuſtodibus, ad exitium ſervabantur: Claudius enim Hamiltonius ſuos admonuerat, ut omnes, ſine diſcrimine, proceres adverſæ partis, ſimulac portas urbis forent egreſſi, conficerent. Omnibus rebus ita ſupra ſpem ſuccedentibus, cum vulgus militum ad prædam diſcurreret, Joannes Areskinus arcis præfectus, qui, viis obſeſſis, in forum aliquoties fruſtra prorumpere tentaverat, tandem globum ſuorum, majuſculis ſclopetis armatum, ſuas novas ædes (quæ tum maximæ ædificabantur) è quibus in totum forum proſpectus erat, occupare jubet:

jubet: hæ enim, ut vacuæ & nondum abſolutæ, ab inimicis negligebantur, & Regiis tutum præſidium, unde jaculis hoſtes peterent, præbebant. Rebelles, ubi imparibus armis, è loco ſuperiore jam occupato, ſe peti animadverterunt, ſtatim ſeſe in fugam conjecerunt, adeo trepide, ut cum ad arctiorem, quæ ad portam ducit, viam eſt ventum, alii alios proculcarent: ſaluti eis fuit, quod rari ſequebantur, iis, qui foro eos expulerant, ſingulis modo, per novarum ædium portulam, quæ ſola & ſemiclauſa in oppidum patebat, exeuntibus, ac è reliquis domibus, paucis, qui intra ædes armati, ad omnes caſus parati ſtabant, egreſſis: Ita tota fere multitudo, quæ pridie illius diei, tam audax facinus ſuſceperat, & tum adeo feliciter prope confecerat, à ſedecim hominibus, tanta cum trepidatione & tumultu, ex oppido ejicitur, ut, captivorum omiſſa cura, ſuæ quiſque ſaluti conſuleret. In hoc tumultu toto, unus modo (quem nominare ſit operæ precium) ex Regiis, Georgius Ruvenus, ſummæ ſpei juvenis, dum ferocius, quam tempus poſcebat, confertos hoſtes aggreditur, fuit peremptus: Alexander autem Stuartus Garlianus, cum captus abduceretur: incertum, à ſuis, an ab hoſtibus ictus cecidit. In hac tanta, & tam latè fuſa, trepidatione, cum qui antea intra ſua limina metu continebantur, paſſim in publicum prorumperent: qui Jacobum Duglaſſium, & Alexandrum Cunigamium ceperant, cum evadere non poſſent, ſe ſuis captivis dediderunt: Proregem ducebat David Spenſius, equitum, inter rebelles, præfectus: cum ſciret, inſidias vitæ ejus fieri, tam ſolicite eum tueri ſatagebat, ut ipſe quoque à percuſſoribus, avide Proregem petentibus, ictus, eodem illo die, interierit, magno utriuſque factionis mœrore: erat enim, omnibus corporis & animi virtutibus, juventutis Scotiæ nulli inferior: nec, poſt ejus deceſſum, equitatus hoſtium quicquam, memoria dignum geſſit: è percuſſoribus Proregis, duo, cum ad ſuos evadere non poſſent, ſupplicio, quod in deditum ſæviiſſent, affecti: ceteri adeo trepide fugerunt, ut captivi, quos retinuerant, paſſim ab eis dilaberentur. Poterant quidem omnes hoſtes deleri, ſi equitatus affuiſſet, qui tum fugientes ſequeretur: ſed latrones Teviotici, in primo ingreſſu oppidi, equos omnes diripuerant. Id eis ſaluti fuit. Ex utraque parte, fere par cæſorum numerus: è Regiis, nemo captivus eſt abductus: ex altera factione, multi, quorum, plerique, prædæ intenti intra domos, quas diripiebant, deprehenſi fuerunt: Prorex, eo

 die,

die, ex vulnere deceſſit. Exequiis, ut in tempore tam turbulento, raptim factis, procerum qui aderant, ad ſucceſſorem creandum, convenerunt: illi è ſuo numero ſelegerunt tres, qui jurejurando prius adacti, ſe Nobilitatis ſuffragiis parituros, velut candidati, comitiorum eventui permitterentur: hi erant, Gileſpicus Cambellus Argatheliæ, Jacobus Duglaſſius Mortonii, Joannes Areskinus Marriæ Comites. Omnium ſuffragia in Areskinum inclinarunt: is nihil prius, quam de oppugnando Edimburgo, egit, ad quam rem exercitus à ſuperiore Prorege fuerat indictus, in Calendas Octobris: ſed repentina rerum perturbatio effecit, ut is dies prorogaretur in Idus ejuſdem menſis. Ea res magnum attulit, rebus gerendis impedimentum: quod oppidanis, qui dies noctesque in opere erant, ſpatium, ad muniendum, eſt datum, & hiems præmatura noctesque longiores, & cœli, ut in locis frigidis, intemperantia, & difficilior commeatuum apportatio, & apparatus bellici anguſtia, effecerunt, ut, re infecta, diſcederetur. Proximis aliquot menſibus, certatum eſt excurſionibus, in neutram fere partem rem inclinantibus: proſpectus enim ex arce, liber in omnes partes, efficiebat, ne rebelles vel ad manus venirent, vel præcipitarent in inſidias: ſigno enim è ſuperioribus locis edito, facile admonebantur, ut ſe reciperent in tempore. Semel tamen, cum omnes equites ac pedites ex oppido ſe ejeciſſent, ut paucos è Regiis interciperent, ac acriter ſimulantibus fugam inſtarent, ad vexilla cohortium, è valle propinqua emergentium, ab arcis præſidio conſpecta, ſtatim ſignum receptui eſt datum: itaque rebelles, antequam ad inſidiarum locum eſſent perducti, trepide recipere cœperunt, eoque fuga perturbatior fuit, quod, quanquam inſtantis periculi erant admoniti, tamen nec unde, nec quantum id eſſet, ſuſpicari poterant. Equites pauci, qui ante fugam ſimulaverant, eorum tergo adeo inſtiterunt, ut pedites, ſolutis ordinibus, qua quiſque proxime poterat, urbem peterent: multi vulnerati, & capti: in iis, ex præfectis cohortium, & ſigniferis aliquot. Dum poſt hæc, res ad urbem lentius geritur, in regionibus, ad Septentrionem verſis, clades, hac maxime occaſione, accepta eſt. Duæ erant in illo tractu familiæ, ſumma potentia & auctoritate, Gordoniorum & Forboſiorum: ſed cum Gordonii ſumma inter ſe concordia viverent, & vicinis aliquot gentibus, Regio permiſſu, multos annos præfuiſſent, veteres opes & auctoritatem auxerant: contra, Forboſii, inter

ſe

ſe diſcordes, ſuis ſe viribus aſſidue conficiebant: ſed neutra in alteram (ut qui cognationibus & affinitatibus conjuncti eſſent) quicquam, multis annis attentaverant: magniſque, occulta æmulatione, quam aperta invidia, laborabant. Erat in familia Forboſiorum Arcturus, homo & ingenio, & manu promptus, & qui, à primis uſque diſcordiarum temporibus, Regem ſemper ſecutus erat: is, tum aliquid agitandum, ratus, quo & ſuum, & gentis nomen illuſtraret, & partis, quam ſequebatur, opes augeret, primum familiam ſuam in concordiam redigere conatus eſt: id ſi obtinuiſſet, nullas, in illis regionibus, opes metuebat. Cum, ad eam rem dies, dictus fuiſſet, Adamus Gordonius, Comitis Huntilæi frater, omnibus rationibus ad impediendum paratus, propinquis & clientibus occulte admonitis, cum magno eorum numero ad locum venit: &, cum Forboſiorum duo agmina in conſpectu haberet, antequam conjungi poſſent, alterum adortus, Arcturum in procinctu cecidit: eo labente, reliqui fuſi & fugati ſunt: aliquot viri illuſtres cæſi, plures capti, reliqui proximis diebus metu, ne gravius in captivos ſæviretur, nihil auſi. Eum metum auxit domus Alexandri Forboſii, cum uxore prægnante, liberis, & miniſtris cremata. Frater Arcturi Forboſii major natu, qui gentis princeps erat, capta & ſpoliata ſua domo, ægre elapſus in Aulam venit: ibi, quanquam res erat in ſumma anguſtia, tamen ei & Nobilibus, ejus ſectam ſecutis, ducenti pedites dati, literis vicina Nobilitate admonita, ut ſe eis conjungeret. Ea cum ad reliquias Forboſiorum, aliquotque familias propinquas, ſi ſe conjunxiſſet, à viribus ſe ſatis putabat firmam: ſed deerat, quem ſequeretur, dux, cum juvenes fere eſſent familiarum principes, ac vix quiſquam, inter alios, admodum emineret. Ita in diverſa conſilia diſtracti, Joannes Kethus, cum quingentis equitibus, domum ſuam, non longe diſtantem, diſceſſit: Alexander Forboſius, cum ſuis clientibus, & peditum centuriis duabus, Abredoniam contendit, ut Adamum Gordonium inde expelleret, & ſuos ex itinere reficeret. Adamus, certior factus, inimicum cum non adeo multis adventare, ſuos ex oppido educit, coactis etiam ſequi oppidanis, ut ſpeciem majoris multitudinis præberet. Ibi ſtatim in agris oppido proximis acre prælium committitur: pedites Regii pugnandi ſtudio longius Gordonianos ſecuti, deficiente pulvere ſulfureo, nec ſuorum acie ſubſidiis firmata, trepida fuga ſe recipiunt, prementibus maxime ſagittariis: non adeo multi è

victis

victis cæſi, quod in noctem pugna erat protracta: capti nonnulli: in iis, Alexander Forboſius, cum ſe diu partinaciter, adverſus inſtantes, defendiſſet. Hic rerum ad Septentriones, ſucceſſus mirum quam animos rebellium, ad majora aggredienda, erexit. Igitur, in diverſa Regni parte, ad Jedburgum opprimendum animum adjiciunt, oppidulum quidem, more patrio, immunitum, ſed fortiſſimorum civium, & quod, ſuperioribus annis, rebellium conatibus ſemper fortiſſime reſtiterat. Huic oppido vicini erant, Thomas Carus Farniheſtius. & Valterus Scotus: hi, præter veteres clientelas, ſatis numeroſas, ſibi adjunxerant tres vicinas regiones, Lidaliam, & Eviam, & Eſkiam, ſemper latrociniis infeſtas, ac tum, per bellorum civilium licentiam, in longinqua etiam loca libere graſſantes. Erant & in ipſa Teviotia, cum, harum regionum contagio, tum ob conſuetudinem prædas agendi ex hoſtico aliquot magnæ familiæ, furtis & latrociniis infames: nec hi modo, ſed quidam, è proximis Anglis, ſpe prædæ illecti, ſe conjunxerunt: accerſiti præterea Edimburgo c x x. ſclopetarii, ex omnibus cohortibus ſelecti. Jedburgenſes quoque, non ignari, ſe peti, trepidis nunciis, Proregi periculum ſignificant: & levis armaturæ tantum auxilium petunt, nec interea ſibi deſunt: nam, Valtero Caro Sesfordio, accerſito, & militum ſatis magno numero è vicinis agris collecto, pro tempore, oppidum muniunt: & Gulielmus Ruvenus, centum vigintiſclopetariis & equitibus, partim ſecum adductis, partim è Marcia vicina collectis, ad Driburgum adeſſe, nunciatur utrique parti, eodem fere tempore. Sed rebelles, ſatis copiis ſuis confiſi (erant enim ad tria millia hominum) iter, ſummo mane, ad oppidum intenderant, ut auxiliorum adventum prævenirent: & Ruvenus, id ipſum ſuſpicatus facturos, magno gradu eos conſequitur: & poſtremos levibus excurſionibus laceſſit. Valterus quoque Carus, adjunctis ad ſuos oppidanis, recta ad hoſtes pergit. Id illi conſpicati, ne ancipiti prælio dimicarent, ſe confeſtim in loca tutiora recipiunt: Latrones, qui ſpe prædæ, accurrerant, cum oppidum à vi tutum, & Regios, ad dimicandum paratos, cernerent, qua cuique proximum erant, domos abeunt: Rebelles, nihil minus rati, quam hoſtes aliquid tentaturos, cum clientibus & peditum cohorte ſe Havicum recipiunt: hanc ſpem augebat hiems, ſolito aſperior, nivis recens caſus, quæ omnia late obtinebat. At Ruvenus, occaſione ratus utendum, de tertia vigilia, adeo celeriter agmen

Havicum

Havicum ducit, ut, antequam hoſtes, de adventu ejus fierent certiores, intra mille paſſus eſſet. Havici tanta erat trepidatio, ut nullus conſilio relinqueretur locus, propere equites peditesque educti, flumen proximum ſecuti, in loca tuta ſe recipere, tentarunt, ſed, celeritate ſequentium præventi, equites ut in regione nota, ſe periculo fuga ſubtraxere: pedites, prædæ relicti, ſilvam exiguam in rupe, flumini propinqua, occupant: ibi ab equitibus undique incluſi, nec peditum adventum expectare auſi, ad unum ſe dedunt. Hi cum alia prævertenda eſſent, nec tam vehementi hieme, circumduci poſſent, fide accepta, ſe ad diem redituros, ſine armis incolumes dimiſſi, pauci, obſidum nomine, pro ceteris retenti. Reverſos, Kircadius levibus commentis promiſſa eludens, ad diem ſtatutum adeſſe vetuit: reliquum Hiemis, & proximum Ver totum levibus præliis extractum, in quibus pauci cadebant, ſed rebellium, quam Regiorum plures: Rebelles enim, in collibus urbi propinquis, cum rei bene gerendæ occaſionem captarent vix inito plerunque certamine, in urbem refugiebant. Frequentes interim, de concordia inter factiones facienda, legationes ex Anglia venerunt: ſed fruſtra. Nam Angla, etſi Regiæ parti magis favebat, tamen, pacem ita facere, cupiebat, ut utranque factionem ſibi obnoxiam redderet. Franci, in exulis Reginæ cauſam proni, pacem impediebant, & magnis pollicitationibus eos retinebant, ne bellum omitterent. Tantum autem pecuniæ mittebat, quantum ſatis videbatur, in præſentia, non ad rem gerendam, ſed ad ſpem fovendam, ſemperque aliqua ejus portio à portantibus prærodebatur. Inter hæc, aliquot menſes, levibus incurſionibus, nec, ad ſummam rei quicquam facientibus, tranſacti. Nec in aliis regni partibus à direptionibus, & incendiis ceſſabatur: Adamus Gordonius, coacta manu, in Anguſiam ingreſſus, domum Duglaſſii Glembervii obſedit: at ubi, cum abeſſe, ſenſit, in ea, quæ relicta erant, ferro & igne, crudeliter ſævit: tantamque formidinem Taodunanis incuſſit, ut illi, è vicinis Fifæ locis, præſidia advocarent: eis enim Gordonius infenſiſſimus erat, quod, egregia in Regias partes fide & conſtantia, perſeveraſſent: Blakneſſum à cuſtode Hamiltoniis proditum. Ea arx navigationem inter Letham, & Sterlinum ſuſtulit: Prorex molas omnes, circa Edimburgum, confregit, Nobilium ædes vicinas præſidiis occupavit, omneſque ad urbem aditus occluſit. Multi

BIBLIOTECA NAZIONALE TORINO 782941

ti utrinque intercepti Archibaldus Duglaſſius, è familiaribus Mortonii unus, ad ſuſpicionem captus, quem, præter reliquam vitæ fœditatem, literæ apud eum deprehenſæ, &, poſtquam captus fuerat, ultro citroque ad rebelles miſſæ & remiſſæ, coarguebant, & re, & conſilio, & pecuniæ, & armorum tranſmiſſione, eos juviſſe.

INDEX RERUM ET VERBORUM MEMORABILIUM,

Quæ hiſce xx. Libris continentur, locupletiſſimus.

A

Abregornum arx 23
Adredonia fl. Salmonum piſcatu nobilis 20
Abrenethea, & Abrinca 19
Abrenethium 17. *vetus Pictorum regia* 19. 164
Abria regio 20. *ejus etymon* 20, 136
Abridica inſula 26
Abthanus magiſtratus nomen 212
Achajus Scotorum rex 161
Achnarra inſula 27
Acho, rex Norvegiæ, cum CLX. *navibus ad Aeram applicat* 238
Acmodæ inſulæ 23
Adami inſula 32
Adamus Huntilaius à Moravio captus 620
Ado Viennenſis corrigitur 87
Adrianus è Galliis in Britanniam tranſit 110, 111. *ejus vallum* ibid.
Adulatio adoleſcentium peſtis 366
Æbudæ inſulæ 23
Ægidius Edimburgenſium tutelaris Deus 569
Ælius pertinax in Britannia 115
Æmodæ inſulæ 23
Æneia 19. *Æneia unde nomen habeat* 167
Aera. 15
Æſtiones Britannicè loquutos eſſe 51
Ab Ætio Britanni auxilium petunt. 140
Afulla inſula 33
Agnes Ketha, comitis Martialis filia Iacobo Moravio nubit 611
Agathyrſi corpora pingebant 55
Agnorum inſula 32
Aidanus Scotorum rex 154
Ainia regio 21
Alanus Lornenſis fratrem captivum tenet 412

Albana-

Albanactus Bruti *filius* 44 *ab hoc Albani dicti* ibid.
Albinich Scoti vocantur 21
Albium inſula, nomen Britanniæ retinet 1. *ejus etymon* 11
Album non modo coloris, ſed altitudinis nomen eſſe 11, 12. *inde derivata multa, ut Albingaunum, Albula, Albici, Albis, & ſimilia* ibid.
Alexander I. *Scotorum rex* 216. *cur Acer cognominatus* 217
Alexander II. 232
Alexander III. 236. *ei Margarita Henrici filia deſponſata* 236. *moritur* 240
Alexander Albinus, Jacobi III. *frater* 412. *captus ab Anglis poſtea dimiſſus* 415. *in arcem Edimburgenſem raptus, poſt aſtu elapſus, ad Anglum venit* 426, 427. *Anglum ut arma capiat, ſollicitat* 431. *à ſuis revocatus ſumma imperii ad eum defertur* 432. *Jacobum fratrem in liberam regni poſſeſſionem reſtituit* 433. *moritur in Gallia* 436
Alexander Alexandri Albini filius ibid.
Alexander Bodius Joannem Kenneihum vulnerat 414. *accuſatus in jus venit* 419, *ac capite luit* ibid.
Alexander Bruſius Balliola ſeſe dedit 286
Alexander Buchaniæ comes Roberti II. *nothus* 308
Alexandri Cambelli Dominicani exitus memorabilis 595. 596
Alexander Cunigamius caſus 439
Alexander Cunigamius religioni puriori addictis ſubſidio venit 575. *captus capientem capit* 745
Alexander Elfinſtonius in pugna caſus 466
Alexander Forboſius Gracinam Bodiam uxorem ducit 446
Alexander Forboſius ab Adamo Gordonio captus 747
Alexander Glencarniæ comes, exilio multatur 627. *dux in exercitu regio* 676
Alexander Gordonius comitem Crafordiæ ſuperat 391
Alexander Hamius ſuos ex pugna ad Fluidonem, integros reducit 466. *magna ejus auctoritas* 469. *ab Heburno apud proregem accuſatur* 474. *in Angliam ſecedit* 475. *bona ejus fiſco adjudicata* 476 *capite luit* 477
Alexander Humius pro Iacobo VI. *rege puero jurat* 669. *regii exercitus dux* 676. *vulneratus* 677. *à pollicitationibus ad reginæ partes deficit* 702. *arx ejus ab Anglis capta & ſpoliata* 715 *in rebellium comitiis princeps* 760. *captus ac ſuorum interventu liberatus* 743
Alexander Haliburtonus multis acceptis vulneribus moritur 588
Alexander Leviſtonius, regni adminiſtrationi præfectus 362. *reginam in cuſtodiam tradit*

tradit 367. Rex illi veluti è manibus ereptus 368, 369. Cancellarium ſibi reconciliat 369. ad jus vocatus, in cuſtodiam relegatus 379
Alexander Guliel. Leviſtonii filius captus 726
Alexander Inſulanus latronum manum colligit 343
Alexander Lindeſius Alexandrum Ogilvium vincit 377.
Alexander Macrorius, latronum dux, ſupplicio affectus 343
Alexander Marriæ comes, Alexandri filius 334, 351.
Alexander Ramiſaus rei militaris gloria clarus 299. eum nec opinantem Duglaſſius ſauciat 330, 301
Alexandri Ramiſæi in occupanda arce Britannod. alacritas 725.
Alexander Stuartus Garlianus occiſus 745
Alexander Setonius Bervicum mittitur 286. deſperatis ſubſidiis urbem Anglo dedit 290
Alexander Stuartus cum Norvegiæ rege congreditur 238
Alfridus Northumbriæ rex 158
Aliſa 25
Alpa, pro Alba, Sabini 12
Alpes unde dictæ 12
Alpinus Scotorum rex 163. caſus à Pictis 16
Altiſſiodorus urbs Galliæ 69
Amberkelethus Scotorum rex 158
Ambianenſis epiſcopus in Scotia 595. crudelitas 596
Amicus amicum prodit 333. ab amico illatæ injuriæ graves 314
Amici paterni non negligendi 101, 107.
Amicitia principum longinquorum, quàm propinquorum, tutior 485
Andreas Apoſtolus, Scotorum tutelaris Deus 213
Andreas Berkelaius, proditionis accuſatus capite luit 271
Andreas cogn. Britannus à Thoma Havarto caſus 460
Andreas Carus patris mortem ulciſcitur 458
Andreas Formanus multis beneficiis eccleſiaſticis cumulatus 472. ab Heburno apud proregem accuſatus 474. in cuſtodiam datus 484
Andreas Moravius Buſſii ſororis filius prorex 285. ab Anglis captus 286. pecunia redemptus 290. in fide conſtans 295. moritur 297
Andreas Rothuſiæ comes exilio multatus 626, 627
Andreas Silvius claſſis Scoticæ præfectus 441. Anglos prælio navali vincit 442. & mox iterum 443
Andreas Stuartus, cancellarius 418. ejus in ſententia dicenda libertas 624. in pugna vulneratus 676
Angliam quatuor flumina dividunt 13
Angliæ reges pontificis beneficiarii

tiarii 233
Anglus pacem cum Scoto affinitate confirmat 427. pacta de nuptiis irrita facit 433
Angli quomodo dicantur toti Britanniæ imperaſſe. 176. exercitus 60000 hominum 273. Angli milites Gallis minus rapaces 314. à Scoto auxilium adverſus regem ſuum petunt 396. Scotorum liberatores 601. Scotis regiæ cædis vindicibus ſubſidio veniunt 713. regis & proregis cædis conſcios aggrediuntur 715. rebelles reginam Elizabetham ac Scotorum regem una opera tollere cupiunt 742
Anguſia 19
Anguſianus Scotorum rex 124
Annandia regio; ab Annando 14, 136.
Anna Momorancio Guiſianorum potentia meritò ſuſpecta 567
Anſelmus Normanus Cantuariæ archiepiſcopus 214
Antonius Darſius præfectus, occiditur 479
Apoceanitæ 11
Apoſtaſia à Deo punita 145
Arania inſula 25
Arboraria inſula 26
Arcibaldus Duglaſſius 286. prorex creatur 288. ab Anglis cæſus 289
Arcibaldi Duglaſſiæ comitis cogn. Auſteri cum Georgio Dumbario inimicitiæ 326. obit 327. cui ſuccedit Arcibaldus filius, captus 328. liberatus 330. iterum captus ac dimiſſus 331. à Delfino in Gallia dux Turonenſis appellatus 338. cæſus ibid.
Arcibaldi Duglaſſii potentia 362. in loquendo libertas 365 ejus ad proceres oratio 428. captus 434. rectè monenti rex non paret 463. Jacobi IV. viduam uxorem ducit 469. ab Heburno accuſatur 474. Edimburgum occupat 480. in Galliam relegatus 481. in Scotiam per Angliam redit 483. ab uxore oppugnatur ibid. regis & regni cuſtos eligitur ibid. ei aqua & igni interdictum 497. in Angliam exulatum abit 498. poſt 15. exilii annum in Scotiam redit 516, 517. ad ſedandas controverſias veniens ab Hamiltonio retinetur 524. factum memorabile 529. proregi ſuadet, ut cardinali relicto, cum proceribus Scotorum ſua conſilia communicet 530. Anglos ſuperat 532
Archiepiſcopus Fani Andreæ & Abredoniæ in cuſtodiam dati 488
Arcturus Uterii filius ex adulterio 146. Brittonum rex ibid Saxones vincit 148
Arcturo Henrici Angli filio, Hiſpaniarum filia collocata 451, 454
Arcturus Forboſius cæſus 747
Ardan ridir, id eſt, alta equitis

tis inſula 29
Ardua inſula 26
Ardieſcara inſula 27
Aremorici, ſeu Armorici 10
Argadus prorex 113. accuſatus pœnam deprecatur 113
Argathelia 18
Arii corpora pingebant. 55
Arrogantia potentia comes 417
Aſclepiodotus Allectum interemit 122
Askerma inſula 30
Aſſentatio opulentiæ comes 384
Aſſentatorum aulicorum ſupplicium 430
Aſtrologicarum prædictionum ſtudiis aulici addicti 423
Aſyla inſula 32
Athelſtanus Anglus adverſus Pictos 162. Athelſtani vadum ibid.
Athelſtanus Eduardi Angli nothus Danos & Scotos bello ſuperat 175
Athircus Scotorum rex 117
Atholia regio fertilis 19. maleficarum mulierum ferax 361
Attacottæ 57
Auctoritas ut bonis artibus comparatur, ita malis amittitur 663
Aven & Avon quid ſignificent 71
Avennus 15
Auguſtinus quidam monachus, ſe totius Britanniæ archiepiſcopum edit 154.
in Aula utile honeſto plerunque præponitur 332. Aulæ peſtis adulatores 455. Aulæ Gallicæ encomium 609
Avona inſula, & ejus etymon 26
Aurelius Ambroſius 142. ejus origo ibid.
Avus lacus 18. item flumen ibid.

B.

Badenacha regio 20
Balenarum copia in Leogo 33
Balta inſula 39
Bardi qui? 58, 41
Barneraia inſula 32
Barodunum unde dictum 167
Baronia 15
Barra inſula 30
Bas Alpin, locus ubi Alpinus cæſus 164
Baſſianus legatus in Britanniis 122
Baſſineti, alias monachi piſces viſi 171
Batavorum Claſſis Dantiſco rediens ab Alexandro Marriæ comite ſpoliata 351
Beathia inſula 27
Beatrix, Jacobo Duglaſſio marito ſuo relicto, à rege veniam petit 395. Joanni Atholio, regis fratri uterino collocatur ibid.
Bei quid ſignificet 22
Belgio equites ab Anglo exciti 273
Bellach inſula 26
Belli ſacri prætextu Romanenſes argento ſimpliciores emungunt 239, 240
Belnavah inſula 26

Belus

Belus Orcadenſium rex ſibi manus infert 105
Berg, Germani pro alto 12. *inde*
Bergion gigantis nomen ibid.
Bernera inſula 27, 30. *parva & magna* 32
Bertha pars magna inundatione diruta 232
Berton pro Breton 5
Bervicum Anglis redditum 432
Betubium promontorium 22
Bigga inſula 39
Biſetorum familia in Hibernia 236
Blandium, potionis genus 24
Blara 19
Bodiorum contra Kennedos factio 414
Bedotria 29
Bogia 136
Boina regio 21
Bombardarum uſus in Scotia 398
Bota inſula 25
Bracara 49
Braid Albin 18
Braſa inſula 39
Brecantia oppidum 67
Brendinus in acie caſus 153
Brettanica inſula 4
in Bria, Briga, & Brica deſinentia urbium nomina 65
Briennus lacus 33
Brigantes & Brigiani 66
Brigidana inſula 27
Brigidæ ædes incenſæ 513
Britanniæ deſcriptio 1. *& deinceps, quo tempore à peregrinis gentibus occupata* 74
Britannodunum 18. *arcis ſitus* 722
Britannorum origo fabuloſa 40, 43. *origo ac inſulæ deſcriptio ex Cæſare aliiſque veteribus* 82. *corpora pingebant* 55. *olim ſexum in imperiis non diſcernebant* 86. *à Romanis auxilium petunt* 133. *à Scotis & Pictis ſuperati* 139. *Gemitus ad Ætium* 140
Britto gemino tt, 5, 9. *de Brittonum origine* 52. *quo armorum genere uſi ſint* 52. *ccccc. annos ſub Imp. Roman. fuerunt* 71. *poſt à Saxonibus ſubjugati* ibid.
Brix diminutivum Scotis Brixat 61
Brudeus Pictorum rex 153
Brudus Pictorum rex 163
Buchania 20. *ejus etymon* 136
Burgundus à Burgo 66
Burra inſula 38, 39.
Buya parva & major inſula 30, 31, 32.

C.

Cæcilia Eduardi filia, Jacobi Scoti filio promiſſa 427
Cæſar in commentariis ex ingenio corrigitur 70
Calden Scotis corylus 58
Caledonia oppid. 19. *Caledones* ibid.
Caledonia ſilva unde 58
Calenus Cambellus regis & regni cuſtos cum duobus aliis eligitur 488. *adverſus Duglaſſios miſſus* 498
Calfa inſula 29
Camelodunum 17

Cames arx 26
Cambrus Bruti filius 44. *ab hoc Cambri dicti* ibid.
Camus Danus à Scotis caſus 198
Cana inſula 27
Canna inſula 29
Cantera promontorium 26
Cantiera 18
Cantium 83
Capraria inſula 26
Caraja inſula 26
Caralia oppidum 19
Caratacus Scotorum rex 106
Caricta 15. 23
Carolus Delfinus à Scotis auxilium petit 336
Caroli Burgundi mors 425. *hic tyrannidis fundamenta jecit* 440
Caroli V. ad Scot. de affinitate jungenda legati 504. *mater cur perpetua cuſtodia tradita* 730
Carolus Cuſius cardinalis, regni Scotia curator 558
Carron flumen 15
Carauſius Romanus Britannias ſibi occupat 122
Carautii fratris ſcelere Findochus rex occiditur 120
Caſſivellauni 83
Cathaneſia regio 22. *ejus etymon* 136
Cella Scotis priſcis templa dicuntur 123
Celeſtinus pont. Rom. Palladium in Scotiam mittit 141
Celtiberi à Celtis 52
Chriſtiana religio in Scotia promovetur 122, 136, 141
Chriſti natalis prophanatio 148
Chriſtiani fœdere juncti adverſus Danos 178
Chriſtiernus Danus cum tota ſtirpe regno exactus 730
Chualſa inſula 39
Cialinus à Scotis caſus 154
Cimbri Gallis & Germanis latrones dicti 78
Clacmanana præfectura 19
Clarentia dux in Gallia à Scotis caſus 337
Claudanus flu. 14
Claudiani verſus, à Ioſepho Scaligero emendatus 77
Cnapdalia 18
Cocburni ſaltus 14
Cœnobium D. Columbi 28
Coila 14. 15
Coilus Brittonum rex 96. *à Scotis caſus* 96
Colca genus avis 34
Colla inſula 29
Colmanus epiſcopus 156
Colvanſa inſula 27
Columbaria inſula 27. *Columbi inſula* 32
Colroſſiana præfectura 19
Columba auctoritas 152
Colurna inſula 27
Comes ſtabuli 337
Comes Rothuſius in cuſtodiam datus 534
Commodus Imperator in Britannia 115
Conanus pacem ſuadens, à Britannis ſeditiosè confoſſus 138
Conarus Scotorum rex 111. *particeps conjurationis in patrem*

patrem ibid. in cuſtodia vitam finit 114
Congallus I. Scotorum Rex 143
Congallus II. Scotorum rex 152
ſacerdotes ditat 153
Congallus III. Scotorum rex 162
Conſcientia ſceleris animum quietum eſſe non ſinit 191
Conſtantinus Chlorus. 129 à Brittonibus dux electus 139
Britannorum rex 139
Conſtantinus I. Scotorum rex 142
Conſtantinus II. Scotorum rex 169. diſciplinam publicam inſtaurat ibid.
Conſtantinus III. 174. fœdus cum Danis init ibid. magiſtratum ejerat 176
Conſtantinus IV. cogn. Calvus 192
Conſtantienſis concilii decretum perjuris opportunum 519
Corbredus I. Scotorum rex 107
Corbredus II. cognom. Galdus 108. primus ſigna cum Romanis contulit 108
Corilus 19
Cornavii 22
Cornovallia 23
Cornvallia unde deducta 62
Covalia 18
Cracoviaca oppid. 37
Crafordiæ comes Duglaſſiorum partes ſequitur 388. à rege in gratiam receptus 393
Crathilinthus Scotorum rex 121
Crathilinthus avum trucidat, 188
Crea flu. 14
Crepitaculis equiti territi 307
Creſſingamius à Scotis cæſus 252
Crocus Gallus legatus reginæ nuptias cum Bothuelio improbat 653
Crudeles crudelis manet exitus 165
Crudelitatis exemplum 330
Crulinga 30
Culbrenina inſula 26
Culdei monachorum genus 123
Dei cultores 176
Culenus Scotorum rex 180. inceſtus 181
Culroſſia unde dicta 167
Cumbra inſula major & minor 26
Cumbri, Cumri 77
Cuminiorum factio potens 236
Cunicularia inſula 26, 30. Sigrama appellata 32
Cunigamia 14. ejus etymon 167
Cunigamii ab Hamilt. ſuperati 527
Cupiditas inſatiabilis 329
Cuprum oppid. 19

D.

Dalkethum 49
Dalreudini unde appellati Scoti 100
Dani Angliam ingrediuntur 71. adverſus Scotos 170, 177 185. ad Loncartem vicum fuſi 187. aſtu victi 204
Dania rex cum legato Scotiæ tranſigit de inſulis circa Scotiam 418

 Darda-

Dardanus Scotorum rex 107
David I. Scotorum rex virtutibus inſignis 218
David II. Scotorum rex inungitur 280 in Galliam puer adhuc mittitur 285 reditus in Scotiam 300 in prælio captus 302 pretio redemptus 304
David Cuminius rei Scoticæ ab Anglo præficitur 292 in Bruſſii verba jurare cogitur 293. bonam Anglorum fortunam ſequitur 294 pro rege ab Anglo in Scotia relinquitur, 295. caſus ibid:
David, Roberti III. filius à gubernatore patruo ſuo, in carcere incluſus; fame perit 330
David Betonius cardinalis teſtamentarius 514. prorex eligitur, ac fraude detecta, honore dejicitur 517. in cuſtodia. ibid. ruinam eccleſiæ Papanæ imminentem avertere conatur 518. bolo quem ſpe devorarat, ſe fraudatum dolet 523. Levinium inani ſpe lactat 522. à Mongomerio graviter arguitur 534 in Chriſtianos ſævitia ibid: filiam filio Crafordiæ comitis deſpondit 541. in ſua arce necatur 542
David Duglaſſius cum Gulielmo fratre capite pœnas luit 373
David Strato crematus 505
David Hamiltonius Evangelii cauſſam defendit 536
David Panitarius, Roſſienſis epiſcopus, cœnobio à Gallorum rege donatus 557
Davidis Rizii cantoris cum Maria Schot. familiaritas 623. & deinceps uſque ad 633
David Spenſius occiſus 745
Deidonum 19
Delatores ab Eveno inſtituti 101
Dera 26
Deſſius copiarum Gallicarum in Scotia dux 550. à Gallo revocatus 554
Deva flu. 13, 14. vulgo Dea 20
Deucaledonium mare 24
Dianæ oraculum à monacho fictum 45
pro Dicalidones, Duncaledones videri legendum apud Marcellinum 58
Dionethus ſe regem Brittonum edit 133
Diploma regium cum ignominia per vicos tractum 390
Domus magiſter 436
Dona 20
Donachi ſinus 22
Donaldus I. Scotorum rex 115 primus Chriſtianos ritus recepit 115
Donaldus II. Scotorum rex 120
Donaldus III. inſulanus Scotorum rex ibid.
Donaldus IV. ſive Donevaldus Scotorum rex 156
Donaldus V. Kennethi frater Scotorum rex 168
Donaldus VI. Conſtantini II. filius 174

Donal-

Donaldus VII. Scotorum rex 202
Donaldus Banus ſe regem Æbudarum vocat 160
Donaldus VIII. Banus 215
Donaldus Balocus Alexandrum, & Alanum Stuartus ſuperat 345. *pœnas luit* 346
Donaldus Æbudarum regulus, Roſſiæ comes cum Duglaſſio adverſus regem 394. *ab uxore relictus* 395. *de pace oratores mittit* 396. *rege mortuo ſe regem inſularum pronunciat* 412
Donald. Monrous laudatur 23. 33.
Donaldus arcis præfectus Duffum regem jugulat 180. *parricidii pœnas luit* 181
Dongallus Scotorum rex 162
Dongardus Scotorum rex 141
Dornadilla Scotorum rex 98
Drinacha inſula 27
Druidum ſacerdotium 57
Drum Albin 18
Druskenus Pictorum rex 164 *cum omni nobilitate caſus* 165
Ducum nomina quando in Scotiam invecta 326
Duffa inſula 26
Duffus Scotorum rex 178 *jugulatur* 180
Duglaſſus flu. 15
Duglaſſia 136
Duglaſſii potentia intolerabilis 375, 382 *& deinceps eorum vires fractæ* 495
Dumbarum 14 *unde dictum* 167
Dumchonel inſula 26
Duncanus Scotorum rex 216
Duncanus Marriæ comes, prorex 282. *in prælio occiſus* 284
Duncanus Stuartus prædonum dux 324
Duncaledonium pro Deucaledonium legendum videri apud Ptolemæum 58
Dunclades 19
Dunedinum priſcis Scotis, Edimburgum recentioribus 167
Dunotrum 20
Duni Pacis 16. 117
Dunis Bei, al. Duncans Bei, promontorium 22
à DUNO *inchoantia vel deſinentia locorum nomina* 66
Dunus flumen 15
à DUR *declinata locorum quorundam nomina* 68. *Dureta* 69
Durſus Scotorum rex 101. *voluptatibus deditus ibid. nobilitatem ad cœnam vocatam, inopinantem occidit* 102
Durſtus à Pictis rex creatur 129. *in pugna caſus* 134

E

Ebrioſi capitali ſupplicio multati 171
Eccleſia inſula 26
Eccleſiaſticorum in reges imperium 233. *avaritia* 234 *potentiam ſuam minui nolunt* 237. *potentia regibus formidabilis* 239. *regna admi-*

niſtrant 241. illis fructuum portio adimitur 611
Eccleſiæ ſtatus miſer 421
de Eccleſiarum Scoticarum libertate controverſia 416
Ederus à nutrice ſervatur 104
Scotorum rex creatur 105
Egdarus in Angliam redit 210
Scotorum rex 216
Edimburgum 14. unde dictum 167
Edinum 167
Edimburgenſes Angl exules & Hamil. in urbem recipere nolunt 712
Edmundus Anglorum rex, Milcolumbum Cumbria & Veſtmaria donat 177
Eduardus I. Anglorum rex 240
Scotiam ſuæ ditionis facere conatur 246. bello ſuperatos Scotos in fidem jurare cogit 256. monumenta omnia aufert ibid. moritur 261
Eduardus II. Angl. Eduardo patri ſuccedit 261 à filio & uxore in carcerem conjectus, ibique mortuus 272
Eduardus III. Anglorum rex pacem facit cum Scotis 277
Balliolum in fidem recipit 287. in Alexandri Setonii filios ſævitia 288
Eduardus Eboracenſis ſe regem Angliæ edit 401
Eduardus IV. Anglus pacem init cum Scotis 427. decedit 434. hic tyrannidis fundamenta jecit 440
Eduardi VI. Angliæ regis mors 559
Eduardus Bruſſius in Hibernia rex appallatus 267
Eduardus Balliolus in æſtuario Fortha cum numeroſa claſſe 267. Scotos in acie vincit 282. regnum init ibid. in Angli verba jurat 287
Eduardi Angli filius ſuppoſititius 446
Educatio aulica qualis 602. 609
Egfridus Northumbriæ Rex 157. à Pictis conciſus ibid.
Egga inſula 29
Egliſa inſula 39
Eiſdalfa inſula 26
Elbevii Marchio cum regina in Scotia 601
Eligaa oppidum 22
Elizabetha Angliæ regina Scotis religionis veræ vindicibus auxilia mittit 590. ad Mariæ Scot. legatos graviſſima reſponſio 604. ejus ad proregem de conventu publico differendo literæ 678. item alteræ quæ proregis victoriæ curſum interrumpunt 679
ex prorege cauſas expulſæ reginæ ob cædem mariti cognoſcit 684. literas ad Scotiæ proceres mittit de regina recipienda 698. Havarti in eam conjuratio detecta 701
exules Anglos à Scotis ſibi tradi petit 707
Ennerlutea oppidum 21
Ennerluthea, & Enterneſſa emporia duo 105

Eorſa inſula 28
Epiſcopatus ſex in Scotia 213 *ad ſex priores quatuor alii adjecti, ac proventibus annuis ditati* 218
Epiſcopi apud Scotos priſcos quales 167. *pollicitationibus corrupti, jusjurandum violant* 220
Epiſcopus Cathaneſiæ oculis & lingua privatus 231. *alter crematus* 235
Epiſcopo Caledoniorum duce Angli in Forta caſi 266
Epiſcopi Caledoniorum laus 481
Epiſcopi Dulnenſis copia 320
Epiſcopus Meneven ſis ab Anglo ad Scotum miſſus 505
Epiſcopus Orcadum gratiam aulicam veritati præfert 653
Equorum inſula 29. 33
Era inſula 27. 32.
Ergathelia potius, quam Argathelia 18
Erica lectis conficiendis commoda 24
Ericaa inſula 26
Eriſcaja inſula 31
Eſca flu. 13 *;inde Eſcia regio* 14 *Eſca Auſtralis* 19. *Septentrionalis* *ibid.*
Etfinus Scotorum Rex 159
Ethelfridus Northumbriæ Rex avarus 153
Ethodius I. Scotorum Rex 114 *à fidicine noctu in cubiculo occiſus* 114
Ethodius 115
Ethus Scotorum rex 171
Eu inſula 32
Eubonia inſula 25
Evenus I. Scotorum rex 102
Evenus II. Scotorum rex 104
Evenus III. Scotorum rex 106 *obſcœnitate inſignis* *ibid.*
Eugonius ſeu Evenus Scotorum rex 125. *à Romanis caſus* 126
Eugenius II. rex Scotorum 134
Eugenius III. Congalli frater, Scotorum rex 151
Eugenius IV. Aidani frater, Scotorum rex 155
Eugenius V. Scotorum rex 157.
Eugenius VI. 158
Eugenius VII. Regum res geſtas memoriæ mandari curat 159
Eugenius VIII. 159, *in cœtu procerum interfectus* 160
Evia regio ab Evo flu. 14. 136
Eviſaja inſula 32
Evonia arx 21
Excommunicatio injuſta, excommunicatum non movet 270
Exilium ſervitute tolerabilius 129

F

Fabilia inſula 32
Falangama inſula 27
Fames feroces ſpiritus frangit 137
Fanum Andreæ quod, & reguli 19. 167
Fara inſula 38
Fareſiorum familia fere extincta 532

Fernella juſſu Kennethus occiſus 192
Feraja inſula. 31
Ferchardus I. Scotorum rex 155. *malitioſè factiones inter nobiles alit, ibid. mortem ipſe ſibi conſciſcit.* 156
Ferchardus II. Scotorum rex nefariè uxorem jugulat, filiabus abutitur. 156
Feredethus Pictorum rex. 163
Ferelaja inſula. 32
Fergusius Scotorum rex I. 95. *moritur.* 96
Fergusius II. puer adhuc cum parentibus in Scandiam navigio fugit 130. *Rex creatur* 131. *in pugna caſus* 134. *laus, ibid. jure ſecundum regni Scotorum conditorem poſſe appellari.* ibid.
Fergusius III. rex. 159. *moritur veneno ab uxore dato.* 160
Eritharis Scotorum rex. 97
Ferlegus Fergusii filius ibi adverſus patruum conſpirat 98.
Fetelmachus Scotorum rex 124.
Fides hominum erga ſceleratos fluxa 104. 106, 118. *militibus ſacroſancta* 320. *hæretico, ut ajunt, non ſervanda* 576
à Fidicine Ethodius rex occiditur 114. *item alterius fidicinis opera Fethelmachus* 124.
Fifa regio, à Fifo dicta. 167
Fincormachus Scotorum rex 122
Findochus Scotorum rex. 119
Finelaus episcopus malorum conſiliorum auctor 341
Finis lacus, à Fino fluvio, dictus 18
Firmanus Scotorum rex 101
Fiola inſula 26
Fiſci procuratores legem iniquiſſimam defendunt 311
Fiſci commoda, incommoda 151, 352, 391
Flada inſula 25, 27, 30.
è Flandria omnis generis opifices in Scotiam vocati 349
Flata inſula 38
Flavana inſula 32
Faciales contra jus interfecti 226
Fordunum 20
Foreſtia 19
Fortha 14
Fortuna inconſtantis exemplum 379, 421
Fotlara inſula 39
Franciſcus Gallorum R. Angli opera ex Hiſpanorum manibus, in libertatem reſtitutus 504. *Levinium in Scotiam mittit* 520. *à Levinio alienatus* 525. *Mongomerium in Scotiam mittit* 533
Franciſcus II. Gallus Labroſſium in Scotiam mittit 583 *nuptiæ cum Maria Scota* 567. *in Guiſianorum manibus* 597. *mors* 598
Franciſcus Guiſſia dux, regni Scotiæ curator 558. *Papanæ factionis dux decretus* 601 626

Franciſ-

Franciſcanorum mendicantium opulentia 574
Fratres mendicantes Curionum mercenarii. 348. *dogmata ibid. manducantes* 574
Fudaja inſula 31

G

G, litera Gallis familiaris loco V 62
Gald, Gael, Galle 63
Galdus, Corbredi cognomentum 108
Galeatius Sfortia à patruo interemptus 689
Galfridus Monumetenſis rerum Britannicarum ſcriptor 9.
Gallia facies miſera 598
Gallus Scotis reginæ factionis auxilia promittit 714 *& deinceps, Scotis rebellibus auxilium promittit* 742. *qua ſpe hoc fecerit ibid.* 749.
Gallorum origo 47. *à Maſſilienſibus Græcis characteres literarum acceperunt* 40 *Gallos longe lateque fines ſuos propagaſſe, & de eorum inſtitutis quadam* 50, *&* 57 *Gallis cum Scotis amicitia quando primum inita* 161 *Scotis ſuppetias ferunt* 311 *eorum petitio iniqua* 313 *milites ſubſidiarii in Scotia à ſolita rapacitate temperare non poſſunt* 314. *ex eorum amicitia quid fructus Scotis redeat* 323. *à Scotis auxilium petunt* 336. *fœdus renovant* 341. *quantum poſſunt largitionibus Scotorum cum Anglis fœdus impediunt* 485. *Vercam arcem oppugnant* 486. *Galli milites Edimburgi præfectum ingreſſu prohibentem cum filio & civibus aliquot occidunt* 553. *vetus ſecum fœdus renovari, novum cum Anglis ſolvi volunt* 600. *eorum cum Britannis communio* 63. *cum Scotis fœdus antiquum* 247. *renovatum* 271. *ſuperbia contumelioſa Scotorum animos à ſtudio Gallicæ factionis avertit* 590 *conſilia de tyrannide ſtabilienda* 595
Gallica navis cum munitionibus rebellibus miſſa, à regiis capitur 742
Gallicam linguam à Brittannica olim non multo fuiſſe diverſam 59
Gallovid priſcis Scotis Gallum ſignificat 15
Gallovidia 40. *quando ita appellata* 136
Galo cardinalis legatus Rom. pont. in Anglia 233 *Scotis ſacris interdicit ibid.*
Galvinus Duglaſſius Fani Andreæ archiepiſcopus appellatus 470. *in cuſtodiam conjectus* 614. *mors* 741
Garnardus Pictorum rex 158
Garva inſula tres 26
Garvellan inſula 32
Garulanga 31
Gathelus princeps Scoticæ gentis

tis conditor à quibuſdam fingitur 48
Geldri Angli ſubſidio venient. 294
Geloni corpora pingebant 55
Geniſtaria inſula 26
Georgius Buchananus, ſopitis cuſtodibus per cubiculi feneſtram evadit 509. *legatus cum aliis in Angliam miſſus* 680
Georgius comitis Duglaſſiæ frater, Ormundiæ comes creatus 380. *copiis adverſus Anglum præficitur* 382. *hoſtis denunciatus* 391. *capite luit* 394
Georgius Duglaſſius Anguſiæ comes 396. *facinus memorabile* 403. *reginæ matri adverſatur ibid. vox indigna* 492
Georgius Duglaſſius proregis frater natu minimus 673. *reginam è cuſtodia liberat ibid.*
Georgius Dumbarius, Marciæ comes Davidi, Roberti regis filio filiam deſpondit 326. *Hoſtis denunciatus* 327. *Duglaſſium in pugna capit* 328. *placato gubernatore in Scotiam redit* 333. *ſuo ſe patrimonio ſpoliari à Rege queritur.* 352
Georgius Gordonius cum exercitu adverſus Anglum miſſus 512. *regis in eum odium* 513. *accuſatus, ac multatus* 560. *ad res turbandas intentus* 602. *conſpirationis in Moravium conſcius* 619. *perduellionis damnatur* 621. *à regina priori dignitati reſtitutus* 622. *è principibus factionis reginæ* 665
Georgius Leſſius, Rothuſiæ Comes, legatus in Galliam miſſus, 566. *ibique veneno, ut fama eſt, extinctus* 567
Georgii Ruveni mors 745
Georgius Sephocardius Evangelii concionator 536. *cardinali mortem prænunciat, dein igne crematur.* 540
Germanorum fabuloſa origo 47. *in origine ſua gentis ſcribenda ingenui* 41
Germanica claſſis ad Hiberniæ latus appellit 94
Gerlochi inſula 30
Gerlochus ſinus 18
Gerſa inſula 38
Gervico 23
Geſſoriaci 10
Getini, & Getæ 51
Getæ corpora pingebant 55
Gethus Pictorum rex 99
Geuraſtilla inſula 26
Gigaia inſula 26, 31
Gilbertus Kennedus Jacobi Duglaſſii juſſu interemptus 493. *vir magni animi* 492. *in ſervanda fide, conſtantia* 519
Gilbertus Kennedus Caſſiliſſæ comes legatus in Galliam miſſus 566. *ibique decedit non ſine ſuſpicione veneni* 567
Gilbertus filius cum judex in Bothuelii cauſa legeretur, ſeſe

ſeſe excuſat 642
Gilbertus Kennedus proregi fratrem obſidem dat 719
Gildas cccc. annos poſt Tacitum 40, 144
Gilchriſtius uxorem, regis ſororem, adulterii compertam occidit 230. *in gratiam redit* ibid.
Gileſpicus Cambellus auctor inſtauranda religionis 575 *minacibus literis à regente revocatur* 577
Gileſpicus Argathelia comes exilio multatus 626. *levitas* 662. *ſcelerum regina conſcius* 672. *Regina exercitui praeeſt* 676. *ſe regni ſubditum profiteri recuſat* 691. *à prorege in gratiam recipitur* 692. *auctoritas magna* 710. *ab obſidione arcis re infecta diſcedit* 716
Gillus nothus, Scotorum rex 103. *in Hiberniam fugit.* 104
Gillinſa inſula 32
Glaſcua 14
Glaſſa inſula 29
Glotta flu. 14
Glottia 136
Glottiana 14, 15
Gomatra inſula 28
Goranus Scotorum rex 144. *ſuorum fraude extinctus* 151
Gorea 19
Gorlois nefariè ab Uterio interimitur 146
Gorropius notatur 10
Gothunos, qui & Gothini 51
Gremus Eugenio tutor datus 134. *Doctores Chriſtianorum inſtitutorum in Scotiam revocat* 136
Graio ſummum imperium commiſſum adverſus Gallos in Scotia 594
Grampius mons 18
Gratianus Britannia imperium invadit 129
Graviſa inſula 38
Gregorius Scotorum rex, ac res. ejus preclarè geſta 171
Greſſa inſula 27
Grevanus fl. 15
Gria inſula 32
Grifinus in prælio caſus 153
Grimus Scotorum rex 194
Gruinorta inſula 33
Guedi 16, 116
Gulielmus Scotorum rex 227 *ab Anglis captus* 229. *ad ſuos redit* ibid.
Gulielmus Crichtonius cancellarius, à regina, erepto rege filio, deceptus 363. *regem in ſilva prehenſum ad ſuos ducit* 368. *ad jus vocatus venire non audet,* 390. *obſeſſus regi ſeſe dedit, ac priſtina dignitati reſtituitur* 377, 387. *obit.* 395
Gulielmi Crichtonii cædes 555
Gulielmus Duglaſſius in Eduardi verba jurare recuſat 249. *Alexandrum Ramiſæum inhumaniter tractat* 300.

ab

ab Areibaldi filio interfectus 303
Gulielmus Duglaſſius, Arcibaldi Gallovidiani filius 314. *ei quamvis notho rex Ægidiam filiam collocat ibid. Dantiſci per ſicarios occiditur* 323
Gulielmus Duglaſſius Arcibaldo patri ſuccedit 366. *ab adulatoribus corruptus ibid. Edimburgum à cancellario pellectus, pœnas capite luit* 373.
Gulielmus Duglaſſius, Jacobi Craſſi fil. patrui filiam ducit 374. *obſequio regem ſuum facit, ac eo modo patruelium mortem ulciſcitur* 375. *Romam proficiſcitur* 385. *absens accuſatus, procurator ejus cauſſa cadit ibid. reverſus prorex declaratur* 386 *tandem à rege confoſſus* 390
Gulielmus Duglaſſius ut Moravii fratris mors vindicetur, petit 707
Gulielmus Drurius, eques Anglus, clam rebellibus favet 716.
Gulielmus epiſc. Dumblanenſis in Galliam miſſus, ut reginam excuſet de præcipitatis nuptiis 653
Gulielmus Gramus, regis cuſtodiæ præficitur 412
Gulielmus Humius capite luit 477
Gulielmus Kethus ab Anglis captus 568
Gulielmus Kircadius Grangianus claſſi adverſus Bothuelium præfectus 671. *dolo Metellanum captivum è manibus Alex. Humii in arcem ducit*, 701. *ad partes Hamiltoniorum pertractus*, 711. *captivos reginæ factionis principes dimittit*. 712. *machinas æneas Proregi dare recuſat* 718
Gulielmus Leviſtonius in Galliam cum regina proficiſcitur 551
Gulielmus Malmesburienſis, Britannicarum rerum ſcriptor 9
Gulielmus Metellanus in Angliam auxilii petendi cauſſa miſſus 588. *ſe à Gallis ſubducit* 596. *ſummo ingenio adoleſcens* 611. *Reginæ rebus favet* 671. *factioſus* 680. 682. *perfidia* 682. *captus* 701 *dimittitur* 706. *novarum rerum ſtudioſus* 710
Gulielmus Moravius Tilibardinus proregi iratus 672
Gulielmus Sulius ſupplicio affectus 269
Guliel. Sinclarus cancellarius 386
Gulielmus Seuſſius archidiac. Aſtrologiæ ſtudiis nobilis 423. *Epiſcopatum obtinet* 424
Gulielmus Stuartus Abredoniæ epiſcopus, legatus in Galliam miſſus 505
Gulielmus Taichiæ comes, dux in exercitu regio 676
Gulielmus Vallas à tumultuaria

via turba prorex appellatur 250. Creſſingamium vincit 252. patriæ devotus 253 256. à familiari ſuo proditus Eduardi juſſu laniatus 258
Gunna inſula 29
Guiſianorum in nuptiis Mariæ cum Delfino accelerandis ſtudium 566. potentia nimia ſuſpecta ibid. Scotos peculiare ſuæ familiæ regnum deſtinant 595. Jacobum Moravium è medio tollere conantur 615

H

Habrera parva & magna inſula 33
Hadina vulgo Hadintona 14
Hæretico fides non ſervanda 576
Haja inſula 31
Hajus cum duobus filiis pro patria pugnat 187
Hajorum nomen prope deletum 285
Hakerſeta inſula 31
Hamiltoniorum familiæ origo 270
Hamiltonius partes Duglaſſiorum relinquit 394
Hamiltonii reginam è cuſtodia liberare volunt 672 in pugna victi & quidam capti 676 conjurationi in Moravium ſubſcribunt 704. arx eorum capta 716. Paſleti turrim occupant 721
Haraja inſula 33
Haraldus Cathaneſiæ comes crudelitatis pœnas luit 231
Herea inſula 31
Haveskera inſula ibid.
Haverera inſula 32
Haura major & minor inſ. 39.
Hea inſula 32
Hebrida inſula 23
Hector Boëthius 13. reprehenditur 22, 77. 81.
Hellisfaih inſula 31
Helſcher Vetularum ibid.
Hengiſto piratarum duci agri in Britannia à Vortigerno attributi 140
Henricus Stephani filius, Angliæ rex, belli occaſiones quærit 224. ejus beneficiarium ſe Milcolumbus fatetur ibid.
Henricus IV. Anglorum rex 326.
Henricus V. Angl. fil. in Scotorum agros excurſiones facit 333. patri Henrico ſuccedit 335. Jacobum Scotorum regem ſecum in Galliam ducit 338.
Henricus VI. Anglorum rex, nobilitate ſpreta, novos homines extollit 397. conjuratio in eum ibid. ab Eboracenſi regulo captus, & Londinum ductus 400. in Scotiam profugit 401. commiſſo cum Eduardo prælio, victus 402. occulte in Angliam rediens, captus 403
Henricus VII. interempto à ſuis Ricardo ſuccedit 435 fœdus perpetuum cum Scotis facere cupit ibid. filiam Margaritam Jacobo IV. collocat 454. Turnacum obſidenti

ſidenti bellum à Scoto denunciatur 460. reſponſum rege dignum 470

Henricus VIII. Duglaſſios exules reſtitui petit 502. per legatum Gallum pacem petit ibid. libellos religionis dogmata continentes ad Jacobum mittit 505. de jure gentium à Scotis violato conqueſtus ad bellum ſe parat 524. pacti fœderis fidem à Scotis repetit 544

Henricus Gallus Germanos pedites in Scotiam mittit 550. arte proregem de gradu dejicit 556. imperiis ferendis Scotos aſſueſcere per regentem conatur 562. à Scotis petunt ut Anglis bellum inferant ibid. Nuptias Reginæ cum Delfino maturat 566. in Guiſianorum poteſtate 567

Henrici Percii cum Jacobo Duglaſſio certamen 317

Henricus Percius minor Scotos ſuperat 328. adverſus ſuum regem conſpirat 330

Henricus Stuartus ex Anglia in Scotiam venit 624. Dux Rotheſajus ac Roſſiæ comes à regina Scot. appellatus 625 Eam uxorem ducit 626 ab ea vilipenditur 629. Davidem Rizium interimendum curat 633. ei venenum datum 639. miſere ſtrangulatur 643. veſtes ac ſuppellex ejus à Regina interfectoribus data 647. quæſtio de morte ejus habetur 646

Hermodraja inſula 32

Hethlandia inſula 38

Hibernicum cœlum mite 1. in Hiberniam miſſæ Gallorum coloniæ 53. ſolum temperatum ibid. deſcriptio è Solino 78

Hiberni Scoti pacem à Romano legato petunt 128. in Gallovidiam irrumpunt 173 à Gregorio rege ſuperantur ibid.

Hirta inſula 31

Hiſpani occidentale Britanniæ latus coluerunt 53

Hiſpania exterorum injuriis obnoxia 94

Hiſtoriographorum adulantium ingenium 48

Hoja promontorium 22

Hoja inſula 32, 38

Holma planicies herbida 37

Hominum efferatorum inter ſe certamen 325

Honnega inſula 39

Horeſtia 19

Hoſtes non contemnendi 175 285. eorum ſubita liberalitas metuenda 485

Hulmena inſula 32

Humber flu. 13

Humilis inſula 26

Huntilæi à Jacobo Moravio fuſi, ac capti 620

I.

Jacobus, Roberti III. filius, dum in Galliam cogitat ab Anglis captus 331. ejus in Scotiam reditus 340. fœdus cum

cum Gallis renovat 342. *Latronum duces punit* 343 346. *ei gemini nati* 347

Jacobus II. Scotorum rex 362 *in arcula à matre ex arce exportatus* 362. *à Cancellario prehenſus Edimburgum ductus* 368. *Mariam Ducis Geldriæ filiam ducit* 384 *Guil. Duglaſſium occidit* 390 *ab Anglis legato ſuppoſititio deceptus* 397. *mors* 398

Jacobus III. Scotorum rex 400 *Margaritam Dani regis F. uxorem petit* 417. *Aſtrologicis prædictionibus ac veneficis mulieribus deditus*, 425 *in tyrannum degenerat*, *ibid.* *Nobiles ulciſci cupiens*, *eos inter ſe committere conatur* 437. *occiſus* 439

Jacobus IV 441. *exercitum in Angliam ducit* 449, 451. *Margaritam Henrici Angli filiam ducit* 454. *profuſio* 455 *Anglo bellum denunciat* 460. *in ſententia pertinacia* 463. *cum Anglis congreſſus* 165. *de morte ejus fama dubia* 465

Jacobus V. 469. *regni adminiſtrationem ſuſcipit* 487. *in Duglaſſiorum poteſtatem cum matre venit* 489. *ſeſe in libertatem vindicat* 495 *Duglaſſiorum factioni infenſus* 498. *ſeſe adverſus Anglum parat* 502. *in Gallicam quam Anglicam amicitiam pronior* 507. *Magdalenam Franciſci filiam uxorem ducit* 508. *nobilitatem ut imbellem accuſat* 513. *moritur* 514

Jacobi VI natalis 635. *eum mater in Bothuelii poteſtatem tradere conatur* 660 *regnum init* 669

Jacobi Abrenethii medendi peritia 639

Jacobus Araniæ comes, *Jacobi filius è Gallia rediens*, *religionis vindicibus ſe adjungit* 582. *Mariam ſororem adit* 598. *Miſſam admitti agrè fert* 606. *Marriæ & mox Moraviæ comes* 611. *Huntilæanos proditoribus confiſos egregio ſtrategemate ſuperat.* 620. *Bothuelium accuſat* 624. *Regina ei exitum maturat*, *ibid.* *exilio multatus* 626. *in gratiam redit* 640. *falſo à parricidis accuſatus*, 643. *ſuæ vitæ timens*, *ex aula in Galliam proficiſcitur.* 660 *inde reverſus*, *Prorex eligitur* 668. *conſtantia* 672. *Reginæ exercitum ſuperat*, 677 *curſus victoriæ ejus ab Elizabetha Angla interrumpitur* 679. *in Angliam profectus ut libertatis vindices purget* 680. 683. *in ſuos lenitas* 702. *in rebus adverſis virtus & conſtantia ibid. ab Hamiltonio globulo plumbeo ictus paulo poſt moritur* 705

Jacobus Balfurius arci Edimburgenſi à regina præfectus eam ſuæ poteſtatis facit 661. 667.

667. *turbarum auctor* 701
Iacobus Carus ab Anglis haſta transfixus 457
Iacobus Culenus captus, ſcelerum pœnas luit 741
Iacobus Duglaſſius cum Bruſſio ſe jungit 260. *cum magnis copiis in Anglia* 273
Iacobus Craſſus Duglaſſiis defunctis in jus comitatus ſuccedit 373
Iacobus I. *Duglaſſius Euſemiam Roberti* II. *filiam ducit* 306. *ejus cum Henrico Percio monomachia* 317. *fortiter pugnando occumbit* 319
Iacobus, Gulielmo Duglaſſio fratre ſublato, comes appellatus 390. *regem perfidiæ accuſat* 391. *hoſtis denunciatus ibid. fratris viduam ducit* 392. *à ſuis deſertus* 393
Iacobus Mortonii comes pro Iacobo VI. *rege jurat* 669 *impendio privato reip. conſulit* 670. *regii exercitus adverſus reginam dux* 676 *in Angliam cum prorege proficiſcitur* 680. *legatus in Angliam miſſus* 721. *cum hoſte congrediendi alacritas* 738. *captus capientem capit* 745
Iacobus Gramus electus epiſcopus 415
Iacobus Haliburtonus captus 743
Iacobus Hamiltonius, comes Araniæ claſſis præfectus 456 *à prorege deficit* 476. *in Angliam redit ibid. Rector deligitur abſente Prorege* 479 *Arcibaldum Duglaſſium è Gallia reverſum oppugnat* 486. *Iacobo R. invisus* 507 *prorex eligitur* 517. *ſententiam ſuam de religionis capitibus controverſis mutare cogitur* 522. *fuga turpiſſima* 529. *vanitas & inconſtantia* 546. *avaritia corruptus* 551. *magiſtratu ſe abdicans, dux Caſtellerotius appellatur* 558. *religionis vindicibus ſe adjungit* 582. *exilio multatus* 626. *Reginam liberare cupit* 671. *arx ejus capta & è ſupellectili Iacobi* V. *aliquid repertum* 678. *in Galliam ſecedit* 686. *reverſus Scotiæ gubernationem ut Moravius ſibi cedat fruſtra ab Eliſabetha petit.* 686. *à Regina exule regni vicarius factus* 691. *in cuſtodiam datus* 692. *arx ejus capta ac in ea ſuppellex Iacobi* V. *reperta,* 716
Iacobus Hamiltonius, ex archiepiſcopi Fani Andreæ ſorore natus, ex inſidiis Moravium globulo plumbeo petit 705
Iacobus Hamiltonius, nothus, comitis Araniæ frater, judex adverſus Lutheranos electus 511. *ſupplicio affectus* 511
Iacobus Heburnus, Bothueliæ comes, in cuſtodiam datus 499. *in Angliam & Galliam relegatus* 508. *Leviniæ*

niæ comitis rivalis 522. è Gallia à regina revocatur 624. cum ea conſuetudo parum honeſta. 637. ejus opera Rex ſtrangulatur 643. elegans in eum ſcomma 648. in quæſtione de Regis morte reus ſimul & accuſator, ibid. Reginæ nuptias ambit 650. eam ſed ſimulatè rapit 651. cum uxore divortium facit 651. Reginam ducit 653. jactantia 664. fuga ſibi conſulit, 665 piraticam exercet 667, 670. captus & in vincula conjectus, moritur 671

Iacobus Kennedus, archiepiſc. Duglaſſiorum adverſarius 376. Boni epiſcopi officio functus 393. reginæ matris factionem improbat 403. Oratio de cura publica mulieribus non mandanda 405 laus ejus 413. mors 415

Iacobi Leviſtonii mors 379

Iacobus Mordaci filius Britannodunum cremat 341

Iacobus Macgillus legatus, cum aliis in Angliam miſſus 721. 680

Iacobus Moraviæ comes regni vicarius 499. 502. in Galliam miſſus 505

Jacobus Moravius cum regina & Bothuelio conjurare recuſat 659. cum Bothuelio ſingulari certamine decernere cupit 664

Iacobus Stuartus Ioannam Iacobi I. uxorem ducit 367. ſolum vertere cogitur 379

Iacobus Stuartus reginæ frater Anglos pedem referre cogit 552. inſtaurandæ relig. autor 575. minacibus literis à regente vocatur 577

Iacobus Sandelandius eques adverſus latrones miſſus 499. poſtulata eorum qui puriorem Religionem amplectebantur, Reginæ matri exponit, 570. à Scotis in Galliam miſſus 597. à Guiſianis objurgatus 598

Idola Perthi dejecta 574

Ierna, quæ Hibernia 70; 136

Iernus lacus 18

Ierna flu. ibid.

Iſſurta inſula 32

Igernem Uterius ſtuprat 146

Ila inſula 26

Imerſga inſula 27

Impoſtores egregii 397, 500, 446

Induciæ violatæ 326, 332, 382, 369

Induciarum inter regentem & religionis vindices conditiones 581

Indulfus Scotorum rex 177

Indulgentia nimia mali cauſa 702

Inſula figuræ humanæ 27

Inſularum quæ Scotiam cingunt ordines 23

Inſulani lucro addicti 36. ſalubritas & ætatis longinquitas 39. ad omnes motus parati 202

Inſulanorum occidentalium domi bellique vivendi ratio 24. & deinceps.

Inundatio Tai fluminis 232
Joannis inſula 27
Joannis Balliolí genealogia 242 *regni quam famæ honeſtæ avidior* 243. *rex declaratur ibid. Anglo ſeſe regnumque dedit* 249. *culpam ſuam fatetur* 273
Joannes Annius poëta, poëticè de origine Britannorum ſcribit 45
Ioannes Anglus Pontificis beneficiarius 233. *à monacho veneno necatus* ibid.
Ioannes Alexandri Albini filius 436. *prorex declaratur* 473. *reginam matrem in ſuam poteſtatem redigit* 475 *in Galliam proficiſcitur* 478 *inde in Scotiam* 481. *iterum in Galliam* 482. *inde in Scotiam cum magna claſſe* 483. *Vercam arcem oppugnat* 486
Joannes Areskinus legatus in Galliam miſſus 505. *reginæ factionis* 549. *ei arcis Edimburgenſis cuſtodia credita* 660. *legatus in Galliam miſſus* 568
Joannes Areskinus, Dunenſis Comarchus, puriori religioni addictus 571. *à regente ſibi cavet* 574. *Vateri jure Marriæ comes* 6[illegible]. *arcem Edimburgenſem ab eo Regina petit* 646. *Iacobo VI puero cavere cupit* 660. *hoſtibus invitis Edimburgum venit* 714. *Prorex creatur* 746 *cum paucis rebelles Sterlino expellit* 744
Joannes Armiſtrangius latronum princeps pœnas luit 499
Ioannes Atholiæ comes Beatricem ducit 395. *cum uxore captus* 413
Ioannes Buchaniæ comes, gubernatoris filius, Galliæ regis filio ſubſidio venit 336 *comes ſtabuli creatur* 337 *caſus* 338
Ioannes Cuminius Northumbriam populatur 250. *prorex creatus* 254. *adverſus Anglos victoria* 254. *in Robertum Bruſſium perfidia* 257
Ioannes Carictæ comes, Roberti II nothus 308
Ioannes Cocburnus à Bothuelio vulneratus 587
Ioannes Cunigamius Britannod. arcem occupat 723
Ioannes comitis Duglaſſiæ frater, Baluania Baro vocatus 380. *hoſtis denunciatus* 391
Ioannes Fordoni Scotichronicon 142
Ioannes Forboſius damnatus, capite luit 508
Ioannes Flaminius arci Britannod. reginæ præfectus 723. *fugit* 725
Ioannes Flaminius Bogallius captus 726
Ioannes Hereſius eques à Duglaſſiis immerito ſuſpenſus 388
Ioannes Hepburnus, potens & factioſus 470. *ſimultatum cum Humiis initium ibid. animum proregis ſibi conciliat*

liat 473
Ioannes Huntilæus à Moravio captus 620. *ac ſupplicio affectus* ibid.
Ioannes Hamiltonius Fani Andreæ archiepiſ. 546. *in omnem libidinem ſolutus* 555. *factionis reginæ princeps* 660. *Britannoduni captus* 726. *ſuſpendio vitam finit regiæ mortis compertus* 727
Ioannes Kennedus cuſtodiæ regis præficitur 412. *ab Alexandro Bodio vulneratus* 414
Ioannes Knoxius 543. *Perthi concionem ad populum habet* 574
Ioannis Lindeſii in perſequendo hoſte pertinacia 320. *captus ab eo quem ante ceperat dimiſſus* 321
Ioannes II. in Luſitania tyrannidis fundamenta jecit 440
Ioannes Leſſius Roſſienſis epiſc. conſpirationis in Iacobum Moravium conſcius 617. 723. *culpam agnoſcit ac veniam impetrat* 619. *Reginæ legatus in Anglia* 736
Ioannes Makarcturius, latronum dux ſupplicio affectus 343
Ioannes Marriæ comes, Iacobi III *frater* 412. *vena reſciſſa moritur* 426
Ioannes Muderacus captus 561
Ioannes Monlucius Vallentiæ epiſc. in Scotia 593
Ioannes Maxuallius Hereſianus à religionis vindicum partibus deficit 627. *ei regina parum fidit* 678. *à prorege in cuſtodiam datus* 692. *ſine auctoritate publica emiſſus* 713
Ioannes Marriæ dux, in exercitu regio 676
Ioannes Randolfus in Galliam miſſus 286. *prorex* 293. *per inſidias ab Anglo captus* 294. *in prælio cæſus* 302
Ioannis Scoti à cibo mirabilis abſtinentia 500
Ioannes Ramiſæus à rege ſervatus 430, 436
Ioannes Stuartus Leviniæ comes à prorege deficit 476. *Regis & regni cuſtos cum duobus. aliis eligitur* 488. *Regi intimus* 490. *ex aula diſcedit* 491. *ab Hamiltoniis in prælio cæſus* 492
Ioannes Stuartus, Atholiæ comes, adverſus Ioannem Muderacum miſſus 561. *conciliator nuptiarum Henrici cum Maria Scota* 645. *occaſionem prætermittit* 661
Ioannes Viennenſis claſſis Gallicæ in Scotia præfectus 311
Ioannes Viniramus ſinceræ religionis cauſſæ occulte favet 537
Ioannæ Duglaſſiæ & mariti ejus exitus miſerabilis 509
Ioanna Iacobi I. uxoris virilis animi facinus 363. *tradita in cuſtodiam una cum marito* 367. *moritur* 378
Ioſephus Scaliger Senecæ locum caſtigat 77
Ioſina Scotorum rex 101

Iruinus flu. 15
Iſa inſula 30. 32
Iſſidorus urbs Gall. 69
Iter ſubterraneum naviculis per vium 32
Iudæos imitantur Romanenſ. 385
Iudicium in cauſſa nobilium quomodo conſtituatur 343
Iulia ſeu Saturnalia 148
Iulianus Romerus captus 555
Iulii Agricolæ res in Britannia geſtæ 108
Iulius Cæſar primus Romanorum cum exercitu Britanniam ingreſſus 85
Iura inſula 26
Iuſtitia plus poteſt, quam armorum terror 174
Iuverno, quæ Hibernia 70

K

Kampſos arx 26
Katharina Medicæa filio mortuo regni adminiſtrationem ſuſcipit 598
Kebercurnig 23
Kedualla Brittonum rex 156
Keligera inſula 32
Keluinus amnis 18
Kemnus flu. 14
Kennethus I. Scotorum rex 155
Kennethus II. Scotorum rex 164. *Pictos bello ſuperat* 165 *tertium regni Scotici conditorem poſſe appellari* 166
Kennethus III. 183, *Milcolumbum veneno tollendum curat* 189. *leges novas de regni ſucceſſione ſancit* 190, 406
Kennethus Pictorum rex 163
Kentigernus 141
Kerniburga major & minor 29
Kernici 23
Kernicovalli ibid.
Kinnatellus Scotorum rex 152
Kinroſſia 167
Kinroſſiana præfectura 19
Kinthera 25
Kircua oppid. 33
Kirta inſula 22

L

Labroſſius Scotorum nobilitatem extinguendam cenſet 596
Laja flu. 27
Lamba inſula 32
Lamota legatus regis Galliæ in Scotia 460. *Scotos ad bellum adverſus Anglos incitat ibid.*
Lamyrii montes 14
Lavarcum 14
Laodices reginæ crudelitas 689
Largitionum immodicarum comes inopia 199
Latrocinia nobilium punita 179. 185. 490. 498
Latronum efferatorum inter ſe certamen 325
Lauderia à Laudero oppido 14
Laurentius Tuina Balliolum in Scotiam ut eat, perſuadet 283
Laxa inſula 32
Lecti ex erica concinnati 24
Legatus Romanus ſuppoſititius 397
Lelandus citatur 62
Lenitas nimia contemptum parit

rit 385, 389, 396.
Leogus inſula 32, 33, *in ea multa balenæ capiuntur* 33
Leon Strozius Gallicarum triremium præfectus, in Scotiam venit ulturus cardinalis mortem 544
Letha flu. 14
Levinia 18. *à Levinio amne dicta* 18, 19, 136.
Lex de regni ſucceſſione apud Scotos 97. *alia nova* 190 *confirmata* 196. *an utiles* 201
Lex pernicioſa, qua damnatorum bona fiſco addicuntur, nullam in partem liberis & uxoribus admiſſis 111. *ad furta compeſcenda.* 281. *de ponderibus ac menſuris* 346. *de agrorum jure non ſatis æqua* 454. *quæ ſacerdotia venire vetat, fraude eluſa* 499
Leges in Scotia præter conventuum decreta pauca 501
Legum venaticarum autor 98 114
Lidalia regio à Lidalo fl. 14, 136
Limnuchus 14
Linga inſula 30, 32, 39.
Lingaja inſula 31
Lindilla inſula 30
Liſmora inſula 26
Lochabria 20
Locrinus Bruti filius 44
Loëgria ibid.
Lollius Urbicus in Britannia 112
Lominius lacus 18
Longaja inſula 26
Longus ſinus, à Longo flu. 18
Lorna regio 18
Lothiana, à Lotho Pictorum rege 14, 15, 167
Lothus rex Pictorum 145. *regno Britannico filios ſuos fraudari conqueritur* 146
Loxia flu. 21
Lubrus lacus 22
Luctacus Scotorum rex flagitioſiſſimus 110
Luddus Prudaniæ nomine Britanniam ſignificari aſſeverat 2. *confutatur ibid.* & 72. 77
Ludovico XI. Margarita regis Scotiæ filia deſponſa 342. *tyrannidis fundamenta jacit* 420
Luinga inſula 26
Lundonium poſtea Auguſta 89
Lunga inſula 29
Luparia, ſive Luporum inſul. 26
Luſitania unde à quibuſdam derivetur 49
Luſſus flu. 14
Lutea flu. 21
in Lutheranos quæſtio exercita 501, 505, 509, 534, 569.

M.

Macalpinanæ leges 166
Macbethus Scotorum rex 206
Macdonaldi crudele facinus 346. *ſupplicium* ibid.
Macduffo Milcolumbus tria privilegia concedit 210
Magiſter equitum, qui & ſtabuli comes 337

Magna inſula 27, 29
Magnus Norvegus à Scotis pacem petit 238
in MAGUS urbium nomina deſinentia 69
Majatta 57
Mainus Ferguſii filius 97. *Scotorum rex* 98
Malduinus Scotorum rex 157 *ab uxore ſtrangulatus* ibid.
Mana inſula 25
Manim ibid.
Marcellinus citatus 57. *corrigitur* 58
Marchetas mulierum Scoti quid vocent 214
D. Margaritæ portus 37
Margarita, regina Angliæ Eduardum maritum armorum vi liberat 400. *in Scotiam profugit* 401. *inde in Galliam* ibid.
Margarita Eduardi IV. Angli ſoror, Caroli Burgundi uxor, res in Anglia turbare conatur 446
Margarita Henrici VII. filia Iacobo IV. nubit 454. *eo mortuo, Arcibaldo Duglaſſio* 469. *cum Anglo fœdus inire conatur* 482. *alieno à marito animo* 488 *ſibi ab illo timet* 493
Mariæ Iacobi II. uxoris animus fortis 399
Maria Guiſiana, Longovillani ducis vidua, Iacobo V. nubit 509. *proregem de gradu paulatim depellit* 550. *imperii inſignia ſuſcipit* 559. *tributa nova excogitat* 562. *comitatem priſtinam in arrogantiam mutat* 572. *purioris religionis cultores perſequitur* ibid. *perfidia* 576. *cum religionis vindicibus inducias init* 581. *regni adminiſtratio per ſecialem ei abrogatur* 585. *in arce Edimburgenſi decedit* 594. *ingenium & mores* ibid.
Mariæ Scotiæ reginæ natalis 514. *eam Henricus filio uxorem petit* 517. *in Galliam miſſa* 551. *Delfino nubit* 572. *Maria Angla mortua ſe pro hærede gerit* ibid. *mortuo marito reditum in Scotiam parat* 600. *aſtuta ejus ad aſtutum cardinalem reſponſio* 601. *tyrannidis fundamenta jacit* 609, 629. *cum Davide Rizio parum decora familiaritas* 623. *& deinceps Henrico Stuarto nubit* 626. *in Davidis percuſſores animadvertit* 633. *edictum ridiculum* 635. *Iacobus VI. naſcitur* ibid. *quoquo modo à marito liberari vult* 638. *quæſtio jocularis de parricidis habetur* 646. *Bothuelio nubit* 653. *Borthuici cum illo obſidetur* 661. *ſeſe dedit* 665 *cadis regiæ literis manifeſto comperta* 667. *ejus liberandæ principes* 671. *è cuſtodia elapſa* 673. *exercitu ejus fuſo in Angliam cogitat.* 678 *per Balfurium res domi turbare conatur* 683. *Cadis regiæ*

giæ convicta 684. *Reginam Angliæ accuſat* 690. *Iacobum Hamiltonium in patrem adoptat* 691. *cum Havarto ſecretò de matrimonio tractat* 697. *cum Bothuelio divortium facere cupit* 698. *machinationum Pontificis adverſus Eliſabeth conſcia* 717

Marria regio 20. *unde dicta* 167

Martha, Caricta comes & Robertus Bruſſius matrimonio copulantur 244

Martialis comitis jactantia 322

Martigius comes in Scotiam venit 591, 595

Matris in liberos regnandi cauſſâ, crudelitas 689

Matthæus Stuartus, Leviniæ comes, Margaritam Hamiltoniam uxorem ducit 446. *è Gallia in Scotiam redit* 520. *ſe fraude Cardinalis circumventum dolet* 522. *in Angliam profectus à rege honorifice ſuſcipitur* 528. *in Scotiam rediit* 549. *remiſſo exilio patriæ reſtitutus* 622. *ab Eliſabetha R. revocatus* 625. *Interrex & mox prorex creatur.* 718. *Rebelles aggreditur* 719, 720. *liberalitas* 726. *ut de Archiepiſcopo fani Andreæ ſupplicium ſumatur, curat.* 726. *captus & mox liberatus* 745. *ex vulnere obiit* *ibid.*

Maximianus legionis præfectus 133

Maximus legatus in Britannia 125. *Scotos vincit* 126. *purpuram ſumit* 129

Mecla inſula 39

Megala inſula 30

Medici cur in ſummo honore apud Scotos 101

Meliſſus Gramus Iernia à rege ſpoliatus 353

Menſurarum correctio 346

Mercatores quæſtus cauſſa navigare vetantur 241

Mercatoris inſula 27

Mercenaria fides cum fortuna mutatur 694

Merlinus vates ſeu impoſtor, quo tempore vixerit 144

Mernia unde nomen habeat 167

Mernoka inſula 26

Mertaika inſula 33

Metellanus Scotorum rex 106

Mevania inſula 25

Milcolumbus I. *Scotorum rex* 176

Milcolumbus II 196

Milcolumbus III. 209

Milcolumbus IV. 223

Milcolumbus Flaminius cum Duglaſſiis ſupplicio affectus 373

Milites mercenarii ad ſtabiliendam tyrannidem idonei 562, 629.

Modredus Lothi filius Pictorum copiis præfectus 147

Mœnania inſula 25

Mogaldus Scotorum rex 110 *iniquiſſimam legem tulit* 111

Molochaſgir inſula 27

Mona falſo à quibuſdam pro Mana inſula 25, 82

Monachus Ioannem Anglum veneno

veneno necat 233. *item alter Thomam Randolſum* 281. *in fabula fingenda impudentia* 45. *luxus* 140, 218
eorum cœnobia decreto procerum demoliuntur 600
Monachi piſces ſine mali præſagio non viſi 171
Monadum inſula 29
Mongomerius in Scotiam venit 533
Monſtrum in Scotia natum 444
Moravia 21. *fœcunda regio* 21
Moravienſes, ingenio inquieto 229
Mordacus *Scotorum R.* 159
Mordacus Fifæ comes, Roberti fil. captus 328. *in Scotiam reverſus* 335, *patri in gubernatione ſuccedit* 337. *Jacobum R. ab Anglis repetendum curat* 339. *in cuſtodias incluſus* 341. *ſupplicio affectus* 342
Moremaruſa 10
Morini *ibid.*
More, vetere Gallorum Lingua, mare ſignificat *ibid.*
Mors vita miſera potior 126
Moſſa 29
Mulierum inſula 28
Mulieris animus virilis 288. 296. 402
an Mulieribus cura publica mandanda 405
Mulla inſ. 27. *Mulmoris inſ.* *ibid.*
Murus memorabilis ad Vallum Severi à Romanis extructus 135
Muſa inſ. 39. *Muſadilla inſ.* 27

N

Naguiſoga inſ. 26
Naoſiga inſ. 27
Narnia 136
Nathalocus Scotorum rex 118
Naves eximiæ magnitudinis ab Anglo ædificatæ 454
Navernia provincia, à Navarno flu. dicta 21, 136
Nautas offendere navigantibus periculoſum 26
Nectamus Pictorum rex 124
Nepha inſula 27
Neſſus oppid. 21. *& flu. & lacus cujus aqua ſemper fere tepida* *ibid.*
Ninianus 141
Nithia à Nitho amne 14, 136
Nobilium (quos vocant) in plebem tyrannis coërcetur 178. 185
Nobilium in Jacob. III. *conſpiratio* 438
Nomina nova regionibus ambitio imponit 166
Nonantum promontorium 15
Normanni Saxones in Britanniа ſuperant 72
Normanus Leſſius comit. Rothuſiæ fil. cardinalem vulneribus conficit 542
Northumbria in duo regna diviſa 156
Noſtuada inſula 39
Nothatus Scot. rex 98. *obtruncatur* 99
Noviomagi nomine urbes complures 69

Occa

O

Occa ſuperatur à tribus regib. 148
Occidentales inſulæ 23
Ocelli montes 19
ex Ocio ſcelera 240.350
Ocioſorum inſula 26
Oraculum à monacho fictum 45
Oranſa inſula 30
Oratio Kennedi archiepiſcopi de cura publica reginis matribus non mandanda 405
Orbanſa inſula 31
Orcas promontorium 22
Orcades inſulæ 23, 83. *deſcriptio* 35. *de numero inter ſcriptores non convenit* 37
Orna inſula 39
Ornanſa inſula 27
Oſellii gloriæ cupiditas 565. *pacis & belli artibus eruditus* 595
Oſualdus rex doctrinam Chriſtianam promovet 156
Oſrima inſula 29
Oves feræ carnis loco arvinam habentes 32
Overſa inſula 27
Ovia inſula 30, 31
Ovicularis & ovilia inſ. 27
Ovicularia 27
Oxonia, pro Oxonfordia 8

P

Paba inſula, latrociniis infamis 30
Pabaja inſula 32
Pacisduni 117
Palladius à Celeſtino Romano pontifice in Scotiam miſſus 141
Papa parva & major inſ. 39
Parricidia inulta non ſinit Deus 181, 191
Parſimonia ſanitatis mater 35
Patricius Thorintonius Joan. Sandelandium & Alanum Stuartum occidit 395
Patricius Gramus per canonic. electus epiſcop. 415 *primus Scotiæ à pontifice creatus* 422. *ei ſacris interdicitur, ac tandem epiſcopatum ejerare cogitur* 423
Patricius Grajus in cuſtodiam datus 534
Patricius Blacaterus Duglaſſianis cedit 489. *à Joanne Humio ex inſidiis interemptus ibid.*
Patricius Hamiltonius conjuratione ſacerdotum oppreſſus 494
Patricii Ruvenii magnanimitas 573
Patricius Ruvenius Moravium de conjuratione certiorem facit 624. *Davidem Rizium ad necem trahit* 633
Patricius Lindeſius, dux in exercitu regio 676. *cum prorege in Angliam proficiſcitur* 680
Paulus Oroſius corrigitur 87
Paulus Termius in Scotiam ſubſidio à Gallo miſſus 554
Paulus Meſanius verbi Dei conciator 569
Pax inter Anglos & Scotos affinita-

ſinitate confirmata 427, 503, 516. inter Gallos & Anglos inita 555. inter religionis vindices & Scotorum reges 567
ex Pace otium, ex otio voluptates, &c. 111, 140, 350
Peachti 54
Percius ſenior in regem Angl. conſpirat 333. ab amico proditus ibid.
Perthum 19. exſtructum 232
Petrus Varbecus, impoſtor inſignis 446. ex Anglia in Scotiam navigat 447. ei Catharina comitis Huntilai filia nubit 449. laqueo vitam finit 452
Petrus Hialus regum Hiſpaniarum legatus in Anglia 451
Petrus Maufactus latro, ſupplicio affectus 473
Picti num à Saxonibus oriundi 35. unde dicti 54. oraculo prædictum à Scotis delendos eſſe 129. à Scotis victi 165. victi Scotos victores vincunt 168
Pictlandici montes 14
Platycerotes Damas falſo appellari 613
Plinii locus corrigitur 12
Pollacæ piſces 18
pro Polygamia lex lata ab Eveno 106
Pomona Orcadum maxima 37
Ponderum correctio 346
Populi ardor facile reſtinguitur 662
Potentiam arrogantia ſequitur 572
Pontificis Rom. emiſſarii in Britannia 154. in eum jus regni Angl. tranſlatum 233. legati Scotis, ſacris interdicunt 270. ejus permiſſu inungitur David II. Scot. Rex 280. Corporis pœnam homicidis non poſſe remittere 281. Scotiæ Regi decimas in tres annos donat 304. matrimonia illicita confirmat 392. aſſeclarum ejus furor. 495. in ejus gratiam Scotus quæſtiones in Lutheranos exercet 501. Mariam Scotam ad Iacobi Moravii cædem literis ſollicitat 616
Porcaria inſula 27, 29
Portugalliam unde quidam deducant 49
Poſſeſſionem jura belli viciſſitudines confundunt 269
Præda ab hoſtibus recuperata, dominis agnoſcentibus reddita 106. magni mali cauſſa 175. prædatori noxia 744
Princeps, regis filius natu maximus appellatur 190, 440
à Principibus fidem promiſſorum anxie non exigendam 576
Privilegio veteri Scoti ad cauſſam dicendam extra regnum non evocantur 238
Procerum Scotiæ ad Anglam apologia ſumma 728
Prodigia 180
Prudania 2. Prytaneia ibid. in Ptolemæo pro Deucaledonium fortè Duncaledonium legen-

legendum 58
Pugna inter Scotos & Anglos ad Bannocum memorabilis 264. *item ad Otterburnum* 318. *Item ad Harlaum vicum memorabilis* 334. *cruentiſſima* 401. *item ad Fluidonem* 465. *Scotis calamitoſa.* 547. *ad Lanſidum inter Reg. libertatis vindices & Reginam* 676, 677
Pygmaeorum inſula 32

Q

Quaſtio jocularis de regia mortis auctorib. 646. *& deinceps.*
Quindecim-viratus in Scotia 501

R.

Raarſa inſula 30
Raclinda inſula 26
Ranalſa auſtralis inſula 37
Ranſa inſula 279
Ratram flu. ſalmones non ingrediuntur 20
Rebellium, mortuo Moravio *prorege, coitiones variæ* 706. *& deinceps, legatos ad Anglam, ſed fruſtra mittunt, qui inducias precarentur* 713. *Gallos & Hiſpanos ſollicitant ut ſibi auxilia mittant* 720
Regia inſula 26
Reginæ collocandæ jus penes ordines cur eſſe debeat 267, 625
à Regina matre regi nolunt Scoti 403
Regnandi cupiditas multorum parricidiorum cauſa 789
de Regni ſucceſſione apud Scotos lex 97, 728. *ejus adminiſtratio, rege puero, cui potiſſimum committenda* 687
Religionis cauſſa in Scotia arma ſumuntur 574. *Religionis ſinceræ vindices cum regente inducias ineunt* 581. *illi regni adminiſtrationem per fœcialem abrogant* 585. *auxilium ab Elizabetha Angl. petunt* 588. *literæ ad regentem* 591. *pax promulgata* 597. *Elizabethæ per legatos gratias agunt ibid.*
Religionis puræ Vindices in Gallia à Guiſianis penè oppreſſi 597
Religionem inſtauratam ſe ſervaturos proceres pro rege puero ſpondent 669
Renfroana 15
Rerigonius ibid.
Reringa inſula 28
Res ſecundæ hominum animos occæcant, adverſæ erudiunt 175
Reutherus Scotorum rex 99
Beda verò Reuda 100
Reutha Scotorum rex ibid.
Rex nobiles ulciſci cupiens, eos inter ſe committere conatur 437
Regi, inconſultis ordinib. nihil, quod totius regni ſtatum attinet, agere licere 225, 247. *præſentia in bello ad quid valeat* 330. *ejus uxor ne regina vocetur, cautum* 407.

407. *penes eum ſolum in Scotia, non eſſe pacem vel inducias facere* 323
Reges Scotiæ olim regiones omnes ad jus dicendum obibant 103. *legibus inferiores* 729 *eorum patrimonio publico anguſtiori, qua arte ſubveniendum* 112. *de regum hæreditaria ſucceſſione lex lata* 190 *ac confirmata* 196. *an utilis* 201. *regum adoleſcentium amicitia lubrica* 421. *regum auctoritas nonnunquam evaneſcit* 663. *in regios mores pravos ſubditi plerunque degenerant* 108
Rianus lacus 15
Ricardus I. Ang. in Scotos ira accenſus ob peregrinum exercitum 312. *maximis copiis Scotiam ingreſſus* ibid.
Ricardus II, Anglorum R. coactus ſe regno abdicare 326 *quidam in Scotia pro eo ſe venditat* 334
Ricardus Eboracenſis Regulus Eduardum Anglum captivum Londinum abducit 400 *à regina caſus ibid. filius ejus ſe regem edit* 401.
Ricardus duobus Eduardi fratris filiis in cuſtodiam conjectis, ſe regem edicit 434. *Hic tyrannidem immaniſſime exercuit* 440
Ricardus Foxius, Dunelmi epiſcopus ſumma prudentia vir 451
Ricardus Graftonius notatur 249
Richemondiæ comes à Scotis captus 271
Rinarda inſula 27
Ringravius à Gallo in Scotiam miſſus 550
Roberti Bruſſii genealogia 242 *maganimum ad regem Angliæ reſponſum* 243, *illi regnum pollicetur Anglus* 248
Robertus Roberti Bruſſii filius cum Joanne Cuminio adverſus Angl. conſpirat 257. *Rex coronatur* 258. *Eduardum II. prælio ſuperat* 264. *nobilium in eum conſpiratio* 269
Robertus II. Scotorum rex 306 *Elizabetham Moram ducit* 307. *natura quietus* 315 *moritur* 323
Robertus III. qui antea Joannes appellabatur, patri ſuccedit 324. *inedia & mœrore propter filium captum extinctus* 332
Robertus Bodius Jacobum Stuartum occidit 378. *regis cuſtodiæ præficitur* 415. *prorex creatur* 614. *in Angliam fugit.* 419. *ibique decedit* ibid.
Robertus Bodius à libertatis vindicibus ad reginam ſe confert 674
Robertus Cocheranus ex architecto aulicus factus 426 *à Duglaſſio prehenſus, ac cuſtodiæ mandatus* 429
Robertus Cunigamius è Levinii familia Bothuelio ſeſe oppo-

opponit 648

Robertus Dug'aſſius ut Moravii fratris mors vindicetur, petit 707

Robertus Fiſæ comes 315. *Gubernator appellatur* 322 *Davidem regis filium fame mori cogit* 330 *moritur* 337

Robertus Gramus Jacobo regi infenſiſſimus 354. *in eum conſpirat* 358. *ſupplicio afficitur* 361

Robertus Maxuallius 513. *ad ſedandas controverſias veniens, ab Hamiltonio retinetur* 524

Robertus Roberti Maxuallii filius ab Anglis captus 534

Robertus Orcadum comes regis cuſtodiæ præficitur 412

Robertus Petcarnius ad Anglam miſſus 701. 688

Rober. Reidus legatus in Galliam miſſus 505, 566. *veneno interemptus* 567

Robertus Stuartus Bruſſii nepos ex filia 272. *à* Balliolo *captus, in Angli verba jurat* 285. *ad necem conquiritur* 291. *prorex creatus* 295

Rob. Semplius Crichtonium occidit 555. *dux in exercitu regio* 676

Rob. Taichiæ comes Rob. II. nothus 308

Rodolfus Pertius captus ac dimiſſus 321

Rodolfus Rokesbius amicum prodit 333

Rodolfus Sadlerius controverſias Scotorum audit 681

Ruffa pro Raufcheſtria 8

Romachus Scotorum rex 123

Romanenſes legati argenti emunctores 239. *menſarii* 423. *Judæorum mimi* 385 *legatus ſuppoſititius* 397

Romanorum in Britannia memorabile opus 135

Roma inſula 30, 34

Roſa Alba Eboracenſis factionis inſigne 447

Roſaja arx 26

Roſſia & ejus etymon 22. 63 136. 167

Rottia inſula 39

Rotunda inſula 27

Rubius cauſidicus 595

Rubrum promontorium 19

Rudana inſula 28

Ruma inſula 29

Ruſa inſula 38

Ruſtici militum licentiæ expoſiti 314

S

Sabrina flu. 13

Sacerdotum inſula 35

Sacerdotes luxu corrupti à Conſtantino ad officium reducuntur 170. *ipſa nobilitate opibus ſuperiores* 239. *è nobilium calamitate fructum percipiunt* 466, 469. *regibus non ſubjecti* 347. *impoſtores* 500, *ad Dei regnum evertendum intenti* 510

Sacerdotiorum nundinationes 422, 424, 496. *Sacerdotiorum*

rum diviſio inimicitiarum cauſſa 489
Sacrificulus ſeditionis auctor 309. alterius avaritia & crudelitas 379. alius Ioannam reginam prodit 378. teſtamentarius 515
Sacræ inſulæ 32
Sacroſanctum aſylum inſula 27
Saga parva & magna inſ. 32
Saliare carmen ab Horatio non intellectum 46
Salmonum piſcatu Abredonia nobilis 20
Sanctiferri inſula 39
Sandera inſula 30
Sanguine ſeptem dies pluiſſe per totam Britanniam 158
Satraël Scotorum rex 115
Saturnalia vetera renata 147
Saxi inſula 27
Saxones Brittonum nobilitatem dolo trucidant 71. iidem à Normanis ſuperantur 72. crudeles in bello, & in commerciis parum fidi 142, 145. pugna cum tribus regibus 148
Scalpa inſula 32, 39
Scandiani, Norvegi 169
Scarba inſula 26
Scarpa vervecum 30, 32
Scarvaia inſula 32
Scholæ publicæ apertæ 335. à Iacobo ordinatæ 347. ad Fanum Andreæ magnis ſumptibus ædificatæ 415
Sclata inſula 26
Scomma elegans in Bothuelium 647
Scorpiones, qui & arcubaliſtæ 311
Scotia doctos monachos habuit 161. nobilitate prope exhauſta 515. quando primum à femina gubernata 559. ejus ſtatus miſer 362. Nobilitas chirurgiæ addicta 468. regnum liberum 599. proceres Mariæ Reginæ matri per fœcialem regni adminiſtrationem abrogant 585
Scotus per legatos de Gallorum fide conqueritur 499
Scoti Ierni, & Albini 54
Scoti armis à Maximo legato ſuperati, & patria pulſi 126. cum Gallis amicitiam quando primum inierint 161. ob Victoriam ſecuri à Pictis vincuntur 168. cum maxime Anglis conjuncti 231. deditionem regni quam Balliolus Anglo fecerat revocant 248. in Angli fidem jurare coguntur 256. diris Pontificiis feriuntur 270 occiſi ſupra X millia 289. Scoti milites Gallis minus rapaces 314. Vires eorum attritæ 328. Nobiles in Scotia cæſi, 338. Scoti Anglorum & viciſſim Angli Scot. rebus adverſis inſidiantur 435, 449. ad Fluidonem cæſi 465 & iterum 547. ad iram propenſiores. 581. libertatis vindices ab Anglis auxilium petunt 588. Elizabethæ gratias agunt 597
Scotobrigantes in Claudiano legen-

legendum pro Scutabrigantes 77
Scyphus D. Magni 36
Securitas in duce periculoſa 168
Seditiones perniicioſæ 138, 309
Seila inſula 26
Seneciones qui 41
Severi Imperatoris vallum 9, 16, 23, 87, 91, 116, *adverſus Britannos expeditio* 115
Seuna parva & magna 26, 32
Seuta inſula 32
Servanus 141
Servitute exilium levius 129
Serum lactis Britannis potio 24
Siapinſa 38
Sigrama magna & parva inſula 32
Silva inſula 27
Silures populi 62
Siuna inſula 27
Skennia 26, 28
Skenia inſula 39
Skia inſula 29
Skianacha 30
Slegana inſula 32
Soa 28, 32
Soabretilla inſula 29
Sodora oppidum 25
Solanæ marini Anſeres 25, 29
Solanum ſomniferum 204
Soluathius Scotorum Rex 160
Solvaus flu. 13
Sorbonici in Scotiam miſſi 583
Spelunca in qua aqua diſtillans in lapidum pyramidas vertitur 55
Speja 136
Spea flu. 21
Stabuli Comes, qui magiſter equitum 337
Stacbadis Inſula 26
Stafa 28
Stammoria unde dicta 212
Stephanodunum 21
Stephanus Boloniæ maritimæ Comes, Angliæ regnum occupat 220
Sterlinenſis ager 15
Sterlina moneta argentea 169
Stinſiarus flu. 15
Stranavernia 19, 21
Strat, & Strathierna 18
Strategema 150, 175
Stroma inſula 32, 37
Stuartus magiſtratus nomen 212
Stupra inulta non manent 329
Sueno Angliæ regnum adeptus 71
Sueno Danus in Scotiam venit 196
Suffragiorum vis imminuta 175, 535
Suilskeria inſula 34
Sumerlekus Argatheliæ Thanus in ſpem regni erectus 223
Suna inſula 38
Supplicia exquiſita ſpectantes efferant 361
Sutherlandia 22
Symphoniaci pœnis compreſſi 281

T.

Tai fluminis inundatio 232
Taichia 18. *unde dicta* 19
Tameſis flu. 13
Tanaſta inſula 27
Taodunum 19
Taranſa inſula 32

Tarnedum promontorium 22
Tarſchetia inſula 27
Taurinum caput olim apud Scotos cædis teſſera 373
Taus fluviorum Scotiæ maximus 19
Templum Claudii Cæſaris 17
Termini templum 116
Teviotia 14, 136
Texa inſula 27
Textoris inſula ibid.
Thanatos inſ. 88
Thani præf. 199
Thereus Scotorum rex ad Brittones confugit 101
Thiana inſula 26
Thomæ Ælioti ſententia refutata 4
Thomæ Berkethi ambitio 239
Thô. Bodius Jacobi III. ſororem ducit 417. *Burgundo operam navat* 420. *Antverpiæ diem obit.* ibid.
Thomas Carus Angliam fœdat. 706
Thomas Duchtius impoſtor 500
Thomas Havartus claſſis Anglicæ præfectus 459. *dux in pugna ad Fluidonem* 465 *in Scotiam immiſſus* 483 *de matrimonio cum Maria Scot. agit* 681. *civile bellum adverſus reginam Anglam meditatur* 682, 697. *conſpiratio detecta.* 701
Thomas Randolfus regis tutor deſignatus 167, 276. *in Angliâ cum exercitu* 268 273. *prorex in cædis auctores inexorabilis* 280
Thomas Randolfus legatus Angliæ in Scotiam exules Anglos depoſc i 707
Thomas Suſſexiæ Comes ab Elezabetha cum copiis in Scotiam miſſus 713. *in rebellium factionem pronior* 721
Thomas Volſæus Cardinalis ambitioſus 485
Thyle 83
Tina flu. 14
Tireja inſula 29
Tora inſula 32
Trajani dictum 729
Trajectus inſula 27
Triaracha inſ: 26
Tributorum impoſitio periculoſa 375. *eorum coactores partem avertunt* 341. *tributum exactum, reſtitutum* 358. *belli cauſa* 456. *coactores occiſi ibid. excogitatum nonpenſum* 562
Trojani genere Græci 47 *ab illis multi ſe oriundos fingunt ibid.*
Trondra inſula 39
Tueda flu. 13
Tueda 136, 14
Tuemen inſula 32
Tuilmena inſ. 30
Tyrannis diu ſtare non poteſt 201. *ejus radices quomodo reciderit Finnanus* 101
Tyrannorum avaritia opulentiores ad ſupplicia trahit 106

V

Valaja inſula 31
Valteri Tralli archiepiſc. mors 329
Valis inſ. 38
Valla 39

Vallia 13, 62

Vallum Adriani 111. Severi vide Severus

Valterus totius Scotiæ Stuartus 212

Valterus Mordaci filius in cuſtodiam datus 340

Valterus Atholiæ Comes in regem conſpirat 358. ſupplicio afficitur 360

Valterus Millus crematus 566

Valterus Scotus regem è manibus Duglaſſiorum vi eripere conatur 488. in cuſtodiam datus 499. libertati reſtitutus 499. perduellionis damnatus 501. cum Prorege ſuas copias jungit. 531

Varar 21

Vaterſa inſ. 30

Vaticinium maleficarum impletum 361

Uderga inſ. 26

Vecturiones 19

Veneficæ ſupplicio affectæ 179

Vera inſ. 38

Vercæ arcis forma 486

Vernedum promontorium 22

Veſtra inſula 38

Vetuſtum caſtellum, inſ. 32

Vexaja inſ. ibid.

Via inſ. 39

Viccoilla inſ. 32

Viceſima in Scotia imperata 340

Victorinus in Britanniam miſſus 129

Vidogara 15

Vigiliæ in caſtris neceſſariæ 276 284. 308

Vikerana inſ. 26

Vinum à Scotis ſucco veneficæ herbæ infectum 19

Viridis inſula 26. major & minor 29

Viſtus inſ. 31

Vitellius à Scotis cæſus 154

Vitulina inſ. 26

Vituli marini 31

Ultionis importuna cupiditas perniciosâ 122, 129

Ulva Inſula 28

Uterius fratri in Britannia ſuccedit 144 flagitioſum factum 146

Utile honeſto nonnunquam in aulis Principum præponitur 332

Voadica Britannorum dux 86

Vonneda inſula 39

Vortigerni operâ monachus rex Britannorum creatur 139 quem poſtea obtruncandum curat 140

Vortimerus Britannorum rex cum Scotis & Pictis fœdus renovat 141

Ura inſula 39

Urabraſta inſula 27

Urbium plurimarum nomina in Bria, Briga. ſeu Brica deſinentia 65. Item in Dunum 76. in Durum 68

Urus flu. 14

W. geminum non facile, niſi à Germanis profertur 7, 62

Walo Withia 63

Walſch, ſeu Welſch Germanis quid ſignificet 55. 62

Vulgi ardor facile reſtinguitur 662

Vuſta inſula 39

Uxellum apud Cæſ. forte pro Ocello 70

X.

X litera Hiſpani pro ſſ duplici utuntur 61

Z.

Zeal inſula 39
Zelandicæ inſulæ 23
Zeviota mons 13

FINIS.